This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

PROPERTY OF THE
University of Michigan Libraries
1817
ARTES SCIENTIA VERITAS

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

AS
202
.A84
v. 8
no. 1

ΤΟΜΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΡΡΗ
1896

Digitized by Google

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων, ὑπὸ Γ. Ν. Χατζιδακι . . . . σελ. 3
Περὶ τῆς γενέσεως καὶ χρήσεως τῶν μορίων νά, διὰ νάγιανά, ὑπὸ Γ. Ν. Χατζιδακι . . . . » 63
Κριτικαὶ παρατηρήσεις εἰς ἱστορικῶν ἀποσπάσματα, ὑπὸ Γ. Α. Παπαβασιλειου . . . . » 69
Πάρεργα, ὑπὸ Σπυρ. Βαση . . . . » 81
Ζητήματα Ῥωμαϊκά, ὑπὸ Σπυρ. Βαση . . . . . » 109

Digitized by Google

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΡΡΗ

1895

Digitized by Google

Digitized by Google

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ

Α΄ Εἰσαγωγή.

Ὅπως τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν οὐ μόνον αἱ πράξεις ἀλλὰ καὶ αἱ ἀτυχίαι εἶναι μεγάλαι, οὕτω, φαίνεται, καὶ τῶν ὀνομαστῶν ἐθνῶν καὶ λαῶν τά τε κατορθώματα καὶ τὰ παθήματα εἶναι καταπληκτικά. Ἀπόδειξις τούτου πρόχειρος εἴμεθα πρῶτον ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες, ἔπειτα οἱ Ἰταλοὶ ἐπὶ αἰῶνας πεντεκαίδεκα κατατρυχόμενοι ὑπὸ μυρίων κατακτητῶν, οἱ Αἰγύπτιοι οἱ καὶ σήμερον ἔτι δουλεύοντες, οἱ Σύροι οἱ ἐφευρέται ἀμφοτέρων τῶν εὐγενεστάτων θρησκευμάτων, καὶ τέλος οἱ εὐκλεεῖς Μακεδόνες οἱ στενάζοντες σήμερον ὑπὸ τὰ πέλματα τῶν Τούρκων, αὔριον δ' ἴσως ὑπὸ τὰ τῶν Αὐστριακῶν. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἄλλων συμφωνοῦσι τοὐλάχιστον ἀλλήλοις οἱ ἐρευνηταὶ ὡς πρὸς τὸν καθορισμὸν τοῦ ἐθνικοῦ αὐτῶν χαρακτῆρος, περὶ μόνων δὲ τῶν Μακεδόνων παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα οὐχί. Ἀλλ' εἰ καὶ τὰ ὀψιφανῆ μὲν ἀλλὰ γενναῖα ἐκεῖνα τῆς Ἑλλάδος τέκνα Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν διέδωκαν καὶ ὡς Ἕλληνες ἔδρασαν καὶ Ἕλληνας ἐθεώρουν ἑαυτούς, οὐχ ἧττον παρὰ μὲν τοῖς ἀρχαίοις πολιτικαὶ ἀντιπάθειαι καὶ περιωρισμένη καὶ πλημμελὴς τῶν ἐθνολογικῶν σχέσεων ἀντίληψις, παρὰ δὲ τοῖς νεωτέροις μονομερὴς ἐξέτασις τοῦ ζητήματος καὶ πολιτικοὶ σκοποὶ ἐπὶ τοσοῦτον συνεβάλοντο εἰς τὴν σύγχυσιν καὶ ἀμφισβήτησιν αὐτοῦ, ὥστε ἀπὸ τῶν παλαιῶν χρόνων μέχρι σήμερον ἄλλοι μὲν ὀνομάζουσι τοὺς Μακεδόνας Ἕλληνας, ἄλλοι δὲ Ἰλλυριούς, ἄλλοι δὲ Θρᾷκας καὶ ἄλλοι ἁπλῶς βαρβάρους, δὲν καταλέγουσι δ' αὐτοὺς εἰς οὐδὲν τῶν γνωστῶν ἐθνῶν. Οὕτως ὁ μὲν Ἡρόδοτος ἐν Ε΄ 20 εἰσάγει τὸν Ἀλέξανδρον, τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως Ἀμύντου, λέγοντα πρὸς τοὺς ξενιζο-

Digitized by Google

μένους Πέρσας περὶ ἑαυτοῦ «...ἀπαγγείλατε ὡς ἀνὴρ Ἕλλην Μακεδόνων ὕπαρχος εὖ ὑμέας ἐδέξατο...» καὶ ἐν Θ' 45 λέγει ὁ αὐτὸς πρὸς τοὺς Ἀθηναίους «Αὐτός τε γὰρ Ἕλλην γένος εἰμὶ τὠρχαῖον, καὶ ἀντ' ἐλευθέρης δεδουλωμένην οὐκ ἂν ἐθέλοιμι ὁρᾶν τὴν Ἑλλάδα». Καὶ ἐν Ε' 22 μαρτυρεῖ ὅτι «Ἕλληνας δὲ τούτους εἶναι ἀπὸ Περδίκκεω γεγονότας, κατάπερ αὐτοὶ λέγουσι, αὐτός τε οὕτω τυγχάνω ἐπιστάμενος, καὶ δὴ καὶ ἐν τοῖσι ὄπισθε λόγοισι ἀποδέξω ὥς εἰσι Ἕλληνες, πρὸς δὲ καὶ οἱ τὸν ἐν τῇ Ὀλυμπίῃ διέποντες ἀγῶνα Ἑλλήνων οὕτω ἔγνωσαν εἶναι...» Περὶ δὲ τῶν Μακεδόνων διδάσκει ἐν Α' 56 ὅτι τὸ Δωρικὸν φῦλον «ἐπὶ Δώρου τοῦ Ἕλληνος (οἴκεε) τὴν ὑπὸ Ὄσσαν τε καὶ τὸν Ὄλυμπον χώρην, καλεομένην δὲ Ἱστιαιῶτιν· ἐκ δὲ τῆς Ἱστιαιώτιδος ὡς ἐξανέστη ὑπὸ Καδμείων οἴκεε ἐν Πίνδῳ Μακεδνὸν καλεόμενον». Τὴν συνάφειαν δὲ τῶν Μακεδόνων καὶ Δωριέων τὴν ἐνταῦθα ὑποδηλουμένην καθιστᾷ σαφεστέραν ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ἐν Η' 43 γράφων ὅτι Λακεδαιμόνιοι, Κορίνθιοι, Σικυώνιοι, Ἐπιδαύριοι, Τροιζήνιοι ἐστρατεύοντο «ἐόντες οὗτοι Δωρικόν τε καὶ Μακεδνὸν ἔθνος».

Ὁ δὲ πολὺς Δημοσθένης πολλαχοῦ τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ λόγων ἀποκαλεῖ τὸν Φίλιππον βάρβαρον, καὶ μάλιστα ἐκ τοιαύτης χώρας ὅθεν οὐδ' ἀνδράποδον σπουδαῖον ἦν πρίασθαι (1). Ἀλλὰ καθ' ἃ ὀρθότατα παρατηρεῖ ὁ Otto Abel ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ Makedonien vor König Philipp σελ. 116 «Αἱ τοῦ Δημοσθένους κατὰ τῶν Μακεδόνων ἐκφράσεις προελθοῦσαι ἐκ κομματικοῦ ἀνταγωνισμοῦ ἔχουσιν ὡς πρὸς μὲν τὴν ἱστορικὴν ἔρευναν μικράν, ὡς πρὸς δὲ τὴν ἐθνολογικὴν οὐδεμίαν σημασίαν». Ὁ δ' Ὑπερείδης οὔτ' ἐν τῷ Ἐπιταφίῳ οὔτ' ἀλλαχοῦ τῶν λόγων του φαίνεται ὀνομάσας τοὺς Μακεδόνας βαρβάρους καὶ ἀλλοφύλους. Ὁμοίως οὐδ' ὁ Ἰσοκράτης· περὶ τοῦ Αἰσχίνου οὐδεὶς λόγος.

(1) Καὶ ὅμως ἐκ τῆς χώρας ταύτης ἐξ ἧς οὐδ' ἀνδράποδον ἄξιον λόγου ἠδύνατο νὰ ληφθῇ, προῆλθον τοσοῦτοι βασιλεῖς καὶ καθόλου τοιοῦτοι ἄνδρες, ὥστε καθ' ἃ λέγει ὁ Πολύβιος Η' 12, 25 «*Εὐλαβηθείη τις ἂν μή ποτε ἐγκωμιάζειν* (αὐτοὺς) *ἐπιβαλλόμενος οὐ δυνηθῇ καταξίως εἰπεῖν τῆς ἀνδρείας καὶ φιλοπονίας καὶ συλλήβδην τῆς ἀρετῆς...*» Παράδειγμα καὶ τοῦτο τῆς φιλαληθείας τῶν ῥητόρων τούτων ἐν τοῖς πολιτικοῖς ἀγῶσιν.

Digitized by Google

Ὅπως δὲ τοὺς Μακεδόνας οὕτω καὶ τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἤπειρον ἄλλοι μὲν συνῆπτον τῇ Ἑλλάδι, ἄλλοι δὲ οὐχί· λ. χ. ὁ ἱστορικὸς Ἔφορος, ὡς φαίνεται παρὰ Στράβωνι Η´ 334 διέστελλεν αὐτάς. «Ἔφορος μὲν οὖν ἀρχὴν εἶναι τῆς Ἑλλάδος τὴν Ἀκαρνανίαν φησὶν ἀπὸ τῶν ἑσπερίων μερῶν· ταύτην γὰρ συνάπτειν πρώτην τοῖς Ἠπειρωτικοῖς ἔθνεσιν»· ὥστε κατ' αὐτὸν ἡ Ἀκαρνανία συνῆπτε τὴν Ἑλλάδα πρὸς τὰ Ἠπειρωτικὰ ἔθνη, τὰ ἐκτὸς αὐτῆς δηλαδή· φαίνεται δὲ ὅτι συμφωνεῖ τούτῳ καὶ ὁ Στράβων λέγων αὐτόθι «Ἔστι δὲ ταῦτα δύο μέγιστα συστήματα τῆς Ἑλλάδος, τό τε ἐντὸς Ἰσθμοῦ καὶ τὸ ἐκτός, μέχρι τῆς ἐκβολῆς τοῦ Πηνειοῦ· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ Θετταλικόν· ἔστι δὲ μεῖζον καὶ ἐπιφανέστερον τὸ ἐντὸς Ἰσθμοῦ» πρβλ. καὶ 129 καὶ 323. Σκύλαξ δὲ ἐν Περίπλῳ 33 γράφει «Μετὰ δὲ Μολοττίαν Ἀμβρακία πόλις Ἑλληνίς... Ἐντεῦθεν ἄρχεται ἡ Ἑλλὰς συνεχὴς εἶναι μέχρι Πηνειοῦ ποταμοῦ καὶ Ὁμολίου Μαγνητικῆς πόλεως, ἥ καί ἐστι παρὰ τὸν ποταμόν». Καὶ 65 «Μάγνητες μέχρι ἐνταῦθά ἐστιν ἀπὸ Ἀμβρακίας συνεχὴς ἡ Ἑλλάς». Καὶ 66. «Ἀπὸ δὲ Πηνειοῦ ποταμοῦ Μακεδόνες εἰσὶν ἔθνος». Ἔπειτα Διονύσιος ὁ Καλλιφῶντος λέγει στ. 24 «Τῆς Ἑλλάδος ἐστὶν Ἀμβρακία πρώτη πόλις»· καὶ 31 «Ἡ δ' Ἑλλὰς ἀπὸ τῆς Ἀμβρακίας εἶναι δοκεῖ μάλιστα συνεχής, τὸ πέρας αὐτῆς δ' ἔρχεται ἐπὶ τὸν ποταμὸν Πηνειόν, ὡς Φιλέας γράφει, ὄρος τε Μαγνήτων Ὁμόλην κεκλημένον. Τινὲς δὲ τὴν Μαγνησίαν (1) τῆς Ἑλλάδος λέγουσιν εἶναι, τὸν δὲ Φιλέαν ἀγνοεῖν ἀποχωρίσαντα. Ὁμοίως Δικαίαρχος ἢ μᾶλλον Ἀθήναιος 13 «Ὅτι ἡ μὲν Ἑλλὰς ἀπὸ Πελοποννήσου τὴν ἀρχὴν λαμβάνει, ἣν μέχρι τοῦ Μαγνήτων ἀφορίζω κόλπου».

Συνάπτουσι δ' αὐτὰς πρῶτος ὁ Πολύβιος Ζ´ 9, 1 κἑξ. «ἐναντίον θεῶν πάντων ὅσοι Μακεδονίαν καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα κατέχουσιν . . .»· ἔπειτα Διονύσιος ἐν Οἰκουμένης Περιηγήσει στ. 398 κἑξ. (καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ ἐξαρτώμενοι Εὐστάθιος, Ῥοῦφος, Πρισκιανός). «Πρὸς δὲ νότον (δηλ. τῶν Κεραυνίων) μάλα πολλὸν ὑπὲρ Θρῄκην ἐρίβωλον Ὠρικίην θ' ὑπὲρ αἶαν ἐρείδεται Ἑλ·

(1) Μὴ γραπτέον *Μακεδονίαν;*

λάδος ἀρχὴ πολλὸν ἀνισχομένη δισσῇ ζωσθεῖσα θαλάσσῃ». Ὁσονδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἀόριστος ἡ ποιητικὴ φράσις τοῦ Διονυσίου, πάντως ὅμως τοῦτο εἶναι πασίδηλον, ὅτι οὗτος οὐχὶ τὴν Ὄσσαν, ὅπως οἱ ἄλλοι, ἀλλὰ τὴν βορειότερον κειμένην Θρᾴκην τίθησιν ὅριον τῆς Ἑλλάδος. Διὰ τοῦτο οὕτως ἐκλαβὼν καὶ ὁ Εὐστάθιος γράφει ἐν ταῖς Παρεκβολαῖς εἰς Διονύσιον στ. 321 «Ἔοικε δὲ ὅτι καὶ ὁ Διονύσιος Ὠρικοὺς οἶδεν, οὓς καὶ ὁ Πολύβιος· ἐν γοῦν τοῖς ἑξεῖς ἐρεῖ περὶ τὴν Ὠρικίαν γῆν εἶναι τὴν τῆς Ἑλλάδος ἀρχήν». Καὶ ἐν στ. 398 «ὅτι πρὸς νότον μάλα πολὺ ὑπό τε Θρᾴκην καὶ περὶ Ὠρικίαν ἐρείδεται ἡ τῆς Ἑλλάδος ἀρχή. Καὶ σημείωσαι ὅτι Ὠρικίαν λέγει τὴν κατὰ Μολοττοὺς καὶ Θεσπρωτοὺς ἤπειρον, περὶ ἣν καὶ πόλις Ὤρικος, ὡς προγέγραπται, καὶ λιμὴν Ὤρικος κατὰ Ἡρόδοτον Θεσπρωτικὸς ἢ Ἠπειρωτικός. Ὡς πέρατα δὲ τῆς Ἑλλάδος ἔλαβε τὴν Θρᾴκην καὶ τὴν Ὠρικίαν, τὸ μὲν ἑῷον τὴν Θρᾴκην, τὸ δὲ ἑσπέριον τὴν Ὠρικίαν δηλαδή». Ὁμοίως Rufus Festus ἐν Descriptio orbis terrae στ. 551.

Sed qua mitis item spirat notus, Oriciumque pulsant flabra solum, Graiae confinia terrae incipiunt aperire latus, prolixaque longis jugera producunt spatiis, praecincta duobus aequoris infusi procursibus.

Καὶ Priscianus ἐν Periegesis στ. 396.

Sed supra Thracen nec non Epiron ad austros principium terrae doctissima Graecia sumit, ascendens multum, geminoque sub acquore cincta Aegaeo Siculoque.

Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Στράβων, ὅς, καθ' ἃ ἀνωτέρω ἐλέχθη, φαίνεται ὅτι διέστελλε τὴν Μακεδονίαν τῆς Ἑλλάδος συνάπτει αὐτὰς ἀλλαχοῦ, π. χ. ἐν Β' 108. (=Πολυβίῳ ΛΔ' 7, 13), ἔνθα φαίνεται ἡ Μακεδονία περιεχομένη ἐν τῇ Ἑλλάδι· «Τρίτην δὲ (ἄκραν ἤτοι χερσόνησον Εὐρώπης) τὴν κατὰ Μαλέας καὶ Σούνιον, ἐφ' ἧς ἡ Ἑλλὰς πᾶσα καὶ ἡ Ἰλλυρὶς καὶ τῆς Θρᾴκης τινά...» Ἐπειδὴ ἐν τούτοις οὐδεὶς λόγος γίνεται περὶ Μακεδονίας, καίτοι μνημονεύεται ἥ τε Ἰλλυρὶς καὶ τὰ ἀνήκοντα μικρὰ τῆς Θρᾴκης μέρη, δῆλον ὅτι ὁ γεωγράφος ταύτην τῇ Ἑλλάδι συγκαταριθμεῖ. Ἐπίσης διδάσκει ὁ αὐτὸς ἐν Η' 33? «Ἐπεὶ δ' ἐπιόντες ἀπὸ τῶν τῆς Εὐρώπης

Digitized by Google

ἑσπερίων μερῶν, ὅσα τῇ θαλάττῃ περιέχεται τῇ ἐντὸς καὶ τῇ ἐκτός, τά τε βάρβαρα ἔθνη περιωδεύσαμεν πάντα ἐν αὐτῇ μέχρι τοῦ Τανάϊδος, **καὶ τῆς Ἑλλάδος οὐ πολὺ τῆς Μακεδονίας** (ἢ καὶ τῆς Ἑλλάδος τὸ τῆς Μακεδονίας), ἀποδώσωμεν καὶ τὰ λοιπὰ τῆς Ἑλλαδικῆς γεωγραφίας». Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ χωρίον τοῦτο δὲν φαίνεται ὑγιὲς καὶ διαφοροτρόπως διορθοῦται, ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἡ σύναψις τῆς Μακεδονίας μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ὡς μέρους μεθ' ὅλου, εἶναι, νομίζω, πασίδηλος. Καὶ πάλιν ἐν Ζ' 321 «Ἔτι μέντοι μᾶλλον πρότερον ἢ νῦν, ὅπου γε καὶ τῆς ἐν τῷ παρόντι Ἑλλάδος ἀναντιλέκτως οὔσης ⟨τὴν⟩ πολλὴν οἱ βάρβαροι κατέχουσι, Μακεδονίαν μὲν Θρᾷκες καί τινα μέρη τῆς Θετταλίας». Ὥστε ἐπὶ Στράβωνος **ἀναντιλέκτως** τῆς Ἑλλάδος μέρος ὑπελαμβάνετο καὶ ἡ Μακεδονία, ἀφοῦ αὕτη καθὰ καὶ ἡ Θεσσαλία φέρεται ὡς παράδειγμα γῆς Ἑλληνίδος ὑπὸ βαρβάρων κατεχομένης.

Παραλείπων τῶν νεωτέρων ὅσοι ἱστορίας γράφοντες μόνον ἐν παρόδῳ ἢ διὰ γενικῶν μόνον ἄνευ φιλολογικῆς βασάνου τῶν πηγῶν, διέλαβον περὶ Μακεδονίας καὶ Μακεδόνων, μνημονεύω μόνων ἐκείνων ὅσοι μετὰ φιλολογικῆς καὶ γλωσσολογικῆς μεθόδου ἐπελάβοντο τῆς ἐξετάσεως τοῦ πράγματος· τοιούτους δὲ ἀναγράφω πρῶτον τὸν Sturz γράψαντα De Dialecto Macedonica et Alexandrina 1808 καὶ ἀποφηνάμενον ὅτι οἱ Μακεδόνες ἦσαν Ἕλληνες καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν Ἑλληνικὴ διάλεκτος, ὁμοία τῇ Δωρικῇ. Ἔπειτα δεύτερον τὸν O. Müller, γράψαντα Ueber die Wohnsitze, die Abstammung und die ältere Geschichte des Macedonischen Volkes, Berlin 1825, καὶ δισχυρισθέντα ὅτι οὗτοι ἦσαν Ἰλλυριοί. Τρίτον τὸν Otto Abel συγγράψαντα Macedonien vor König Philipp, Leipzig 1847 καὶ παραδεχόμενον τἀναντία ὅτι ἦσαν Ἕλληνες. Τέταρτον Ἰωαν. Βασματζίδην συντάξαντα μικρὰν μονογραφίαν «*Ἡ Μακεδονία καὶ οἱ Μακεδόνες*» ἐν Μονάχῳ 1867 καὶ συμφωνοῦντα τῷ Abel. Πέμπτον τὸν August Fick δημοσιεύσαντα ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ Kuhn Τομ. ΚΒ' σελ. 193 κἑξ. διατριβὴν καὶ ὁμολογοῦντα ὁμοίως τὸν Ἑλληνισμὸν αὐτῶν. Ἕκτον τὸν G. Meyer γράψαντα διατριβὴν βραχεῖαν ἐν Fleckeisen's Jahrbücher Τομ. ρια' σελ. 185 κἑξ. καὶ διαμφισβητοῦντα τὸ πόρισμα τοῦ Fick. Ἕβδομον τὸν Μαργαρίτην

Digitized by Google

Δήμιτσαν, ὃς καὶ ἐν ἄλλοις καὶ μάλιστα ἐν τῷ Β′ τόμῳ τῶν Μακεδονικῶν αὐτοῦ προτάσσει μακρὸν πρόλογον ἐν ᾧ ζητεῖ ν' ἀποδείξῃ τὸν Ἑλληνισμὸν τῶν Μακεδόνων.

Ἐν δὲ τοῖς ἐπ' ἐσχάτων χρόνοις καὶ οἱ γλωσσολόγοι καὶ οἱ πλεῖστοι ἱστορικοὶ ἀρνοῦνται τὸν Ἑλληνισμὸν αὐτῶν, καὶ οἱ μὲν ἱστορικοὶ ὡρμῶνται, ὡς φαίνεται, ἐκ τῶν γνωστῶν ἐκφράσεων τοῦ Δημοσθένους, οἱ δὲ γλωσσολόγοι ἐκ τούτου ὅτι ἐν τῇ διαλέκτῳ τῶν Μακεδόνων ἀντὶ τῶν δασέων *φ*, *χ*, *θ*, ἐμφανίζονται, ὡς λέγεται, τὰ μέσα *β*, *γ*, *δ*, καὶ ἐπειδὴ καὶ ἐν ἄλλαις βορειοτέραις γλώσσαις, λ. χ. ταῖς Σλαυικαῖς, τῇ Λιθουανικῇ, τῇ Λεττικῇ καὶ τῇ ἀρχαίᾳ Πρωσσικῇ, τῇ Ἰλλυρικῇ, τῇ Κελτικῇ κλπ., τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται φαινόμενον, ἐνομίσθη ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν Μακεδόνων συνάπτεται μὲν μετὰ τῶν βορείων τούτων γλωσσῶν, εἶναι δ' ὅλως ἀλλότρια τῆς Ἑλληνικῆς· ἀποδειχθείσης δέ, καθ' ἃ λέγεται, οὕτω τῆς ἀλλοτριότητος τῆς γλώσσης τῶν Μακεδόνων, ἠκολούθησε κατ' ἀνάγκην ἀμείλικτον καὶ ἡ ἀλλοτριότης αὐτῶν τούτων ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ Fr. Blass ἐν τῷ Α′ τόμῳ τῆς Ἑλληνικῆς Γραμματικῆς αὐτοῦ τῆς σκοπούσης νὰ περιλάβῃ τὰ καθολικώτερα τῆς ἐπιστήμης πορίσματα σελ. 23 ἀρνεῖται διαρρήδην τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτῆρα τῶν Μακεδόνων, καὶ ὁ κ. G. Meyer διαλαμβάνων ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῆς Γραμματικῆς αὐτοῦ σελ. ιθ′ κἑξ. περὶ τῶν Ἑλληνικῶν διαλέκτων οὐδὲν λέγει περὶ Μακεδόνων καὶ Μακεδονικῆς διαλέκτου, καίτοι λαλεῖ περὶ Ἠπειρωτικῆς, Θεσσαλικῆς κλπ. (κδ′). Ἠξεύρω δ' ὅτι καὶ πολλοί, ἂν μὴ πάντες οἱ νεώτεροι καθηγηταὶ τῆς γλωσσικῆς καὶ τῆς ἱστορίας ἐν Γερμανίᾳ, ἀπὸ τῆς ἕδρας διδάσκουσιν ὅτι οἱ Μακεδόνες ἐξηλληνίσθησαν βάρβαροι καὶ ἀλλόφυλοι ὄντες τὸ ἀρχαῖον.

Τὸ ζήτημα ἄρα δὲν εἶναι, ὅπως πολλοὶ παρ' ἡμῖν νομίζουσιν, ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν Μακεδόνων ὁμοφώνως λελυμένον, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Καὶ ὅμως εἶναι, νομίζω, ἀναμφίβολος, αὐτόχρημα αὐτόδηλος ἡ μεγίστη σπουδαιότης τούτου οὐχὶ τοσοῦτον διὰ τὸ μέλλον τῶν τὴν Μακεδονίαν κατοικούντων (τὰ δικαιώματα τῶν ἐθνῶν δὲν απονέμει ἀτυχῶς ἡ ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια, ἀλλ' ἡ βάρβαρος, ἡ κτηνώδης βία καὶ ἀδικία), ἀλλά, καθ' ἃ ὁ Abel ἐν σελ. ϛ′ παρατηρεῖ, διὰ τὴν κατανόησιν καὶ ὀρθὴν κρίσιν καὶ ἐκτίμησιν τῆς ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ ἑξῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας· εἶναι δηλ. σπουδαιό-

Digitized by Google

τατον καὶ λίαν διάφορον ἂν πρέπῃ αὕτη νὰ νοηθῇ ὅτι μετέβη εἰς χεῖρας ἀλλοφύλων ὅτε κατ' ἀνάγκην θὰ ἐνοθεύθη, ὅπως ἀληθῶς ἡ κατόπιν ἐν Βυζαντίῳ διὰ τῆς Ῥωμαιοκρατίας, ἢ ἂν πρέπῃ νὰ νοηθῇ ὅτι καθ' ἃ πρότερον ἀπὸ τῶν Ἀχαιῶν τοῦ Ἀγαμέμνονος μετέβη ἡ ἡγεμονία τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Δωριεῖς τῆς Σπάρτης, ὅθεν ἔπειτα εἰς τοὺς Ἀθηναίους, καὶ ἔπειτα πάλιν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, ἀφ' ὧν εἰς τοὺς Θηβαίους, οὕτω τώρα εἰς τοὺς Μακεδόνας, ἀλλ' οὐχ ἧττον ἀδιαλείπτως ἐν Ἑλληνικαῖς χερσὶ καὶ ἐν Ἑλληνικῷ πνεύματι ἐφέρετο.

Διὰ ταῦτα δὲν νομίζω περιττὸν νὰ ἐγγίσω δι' ὀλίγων τὸ δύσκολον τοῦτο ζήτημα, ἄλλως τε καὶ ἀφοῦ οἱ μὲν παλαιότεροι καθὰ καὶ οἱ ἡμέτεροι Βασματζίδης καὶ Δήμιτσας περὶ τῆς τῶν Μακεδόνων γλώσσης ἐλάχιστα κατώρθωσαν οὐδ' ἠδύναντο νὰ κατορθώσωσι διὰ τὴν ἀτελεστέραν τότε γλωσσικὴν μέθοδον, οἱ δὲ νεώτεροι Fick καὶ Meyer, διὰ μόνης τῆς γλώσσης ἀγωνίζονται ν' ἀποδείξωσι τὸν σκοπὸν αὐτῶν. Ἡ συνεξέτασις ἄρα τῆς γλώσσης καὶ τῆς ἱστορίας τῶν Μακεδόνων πιθανὸν νὰ δώσῃ τεκμήριά τινα εἰς καθορισμὸν τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος τῶν Μακεδόνων. Νομίζω δὲ πρὸς τούτοις ὅτι ἀσφαλέστερον θὰ προβῶμεν εἰς τὴν ἔρευναν, ἂν πρῶτον ζητήσωμεν νὰ μάθωμεν τὰς κατὰ καιροὺς σημασίας τοῦ ὀνόματος «*Ἕλλην*» καὶ «*Ἑλλάς*», καὶ ἐξετάσωμεν μὴ ἐκ τῶν μεταβολῶν τῶν ὀνομάτων τούτων προέκυψεν ἡ περὶ τῶν Μακεδόνων διαφωνία, ἣν καὶ παρὰ Στράβωνι εἴδομεν.

Λοιπὸν ἀποδείκνυται ὅτι διὰ λόγους τοῖς πᾶσι γνωστούς, παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἐνωρὶς τὸ ὄνομα *Ἕλληνες* καὶ *Ἑλλὰς* ἀπέβαλον τὴν ἐθνολογικὴν αὐτῶν σημασίαν καὶ ἐξελήφθησαν συνώνυμα τῷ ἄνθρωποι πεπολιτισμένοι, χώρα ἐξημερωμένη, πεπολιτισμένη ὥστε ἀντετίθεντο τῷ βάρβαροι. πρβλ. Ἰσοκράτους Πανηγυρικ. 50 «Τοσοῦτον δ' ἀπολέλοιπεν ἡ πόλις ἡμῶν περὶ τὸ φρονεῖν καὶ λέγειν τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ὥσθ'... καὶ τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα πεποίηκε μηκέτι τοῦ γένους, ἀλλὰ τῆς διανοίας δοκεῖν εἶναι, καὶ μᾶλλον Ἕλληνας καλεῖσθαι τοὺς τῆς παιδεύσεως τῆς ἡμετέρας ἢ τοὺς τῆς κοινῆς φύσεως μετέχοντας». Ἐντεῦθεν πάντας ὅσοι δὲν παρηκολούθουν τῇ ἀναπτύξει καὶ παιδείᾳ τῶν Ἀθηναίων ὅσοι δὲν ἔζων ἐν ἐλευθέραις πολιτείαις κλπ., ἀπεκάλουν βαρβάρους, ἀδιαφοροῦντες περὶ τοῦ ἐθνολογικοῦ αὐτῶν χαρακτῆρος. (Πρβλ. καὶ Κουρτίου Ἑλλ. Ἱστορίας Γ'

Digitized by Google

397 «Οἱ Ἕλληνες τῶν δοκίμων χρόνων σφόδρα δυσαρέστως εἶχον πρὸς πᾶν ξενότροπον ἐν τῇ γλώσσῃ καὶ τοῖς ἤθεσιν, ὅθεν συνήθως ἀντιδιέστελλον ἑαυτοὺς πρὸς πάντας τοὺς ἐκτὸς καὶ ἀπεχωρίζοντο στενότερον τοῦ ἀληθοῦς, ὥστε καὶ συγγενῆ φῦλα ὡς ἀλλοδαπὰ καὶ βάρβαρα ὑπελάμβανον. Τὸ ξενότροπον δὲ τοῦτο στηρίζεται ἐπὶ τῆς διαφορᾶς τοῦ πολιτισμοῦ καὶ δι' αὐτὸ τὸ περὶ τούτου αἴσθημα δὲν δύναται νὰ θεωρῆται ὡς ἀληθὲς κριτήριον τῶν ἐθνικῶν σχέσεων»).

Οὕτως ὁ μὲν Θουκυδίδης ἐν Γ' 94 λέγει περὶ τῶν Εὐρυτάνων ὅτι . . . «μέγιστον μέρος ἐστὶ τῶν Αἰτωλῶν, ἀγνωστότατοι δὲ γλῶσσαν καὶ ὠμοφάγοι εἰσίν, ὡς λέγονται».

Καὶ ὁ Πολύβιος ἐν ΙΗ' 5 «Αὐτῶν γὰρ Αἰτωλῶν οὔκ εἰσὶν Ἕλληνες οἱ πλείους· τὸ γὰρ τῶν Ἀγραῶν ἔθνος καὶ τὸ τῶν Ἀποδωτῶν, ἔτι δὲ τῶν Ἀμφιλόχων οὔκ ἐστιν Ἑλλάς».

Καὶ ὅμως αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν χωρῶν τούτων βοῶσι μεγαλοφώνως κατὰ τῶν πλημμελῶν τούτων κρίσεων, ἀποδεικνύουσαι πάντας τούτους γνησίους Ἕλληνας. Ὁμοίως λέγει ὁ Θουκυδίδης ἐν Β' 80 «βάρβαροι δὲ Χάονες» ἐν δὲ 81 δηλοῦται ὅτι καὶ οἱ Θεσπρωτοὶ καὶ οἱ Μολοσσοὶ ἦσαν κατὰ τὸν Θουκυδίδην βάρβαροι· «καὶ μέσον μὲν ἔχοντες προσῇσαν Χάονες καὶ οἱ ἄλλοι βάρβαροι, ἐκ δεξιᾶς δ' αὐτῶν Λευκάδιοι καὶ Ἀνακτόριοι καὶ οἱ μὲν αὐτῶν . . . διαφθείρονταί τε πολλοὶ τῶν Χαόνων καὶ οἱ ἄλλοι βάρβαροι. . . ἐνδόντες οὐκέτι ὑπέμειναν . . .». Καὶ Σκύμνος(?) στ. 444 «Ἔπειτα Θεσπρωτῶν τε καὶ τῶν Χαόνων ἔθνη κατοικεῖ βάρβαρ' οὐ πολὺν τόπον. Καὶ Πλούταρχος ἐν βίῳ Πύρρου Α' «Μετὰ δὲ τοὺς πρώτους τῶν διὰ μέσου βασιλέων ἐκβαρβαρωθέντων καὶ γενομένων τῇ τε δυνάμει καὶ τοῖς βίοις ἀμαυροτέρων Θαρρύταν πρῶτον ἱστοροῦσιν Ἑλληνικοῖς ἔθεσι καὶ γράμμασι καὶ νόμοις φιλανθρώποις διακοσμήσαντα τὰς πόλεις ὀνομαστὸν γενέσθαι». Ἀλλ' ὁ Σκύλαξ, ὅστις διαρρήδην λέγει 22 «βάρβαροι οἵδε Ἱεραστάμναι, Βουλινοί, Ὑλλινοί, Ὕλλοι» καὶ «Βουλινοί δ' εἰσιν ἔθνος Ἰλλυρικόν», καὶ «Ἰλλυρικὸν ἔθνος οἱ Μανιοί», καὶ «οἱ δὲ Ἀμαντιεῖς εἰσι μέχρι ἐνταῦθα Ἰλλυριοὶ» καὶ «Ἰλλυριῶν ἔθνος

Digitized by Google

εἰσὶν οἱ Ἐγχελεῖς», περὶ τῶν Θεσπρωτῶν, Χαόνων, Μολοσσῶν οὐδὲν τοιοῦτο λέγει, ἀλλ' ἁπλῶς «Μετὰ δὲ Ἰλλυριοὺς Χάονες... οἰκοῦσι δὲ κατὰ κώμας... Μετὰ δὲ Χαονίαν Θεσπρωτοί εἰσιν ἔθνος· οἰκοῦσι δὲ κατὰ κώμας. Μετὰ δὲ Θεσπρωτίαν Κασσωπία ἐστὶν ἔθνος, οἰκοῦσι δὲ καὶ οὗτοι κατὰ κώμας... Μετὰ δὲ Κασσωπίαν Μολοττοί εἰσιν ἔθνος, οἰκοῦσι δὲ οὗτοι κατὰ κώμας (1).

Ὅπως δ' ὁ Σκύλαξ ἀντιδιαστέλλει τοὺς Ἰλλυριοὺς τῶν Χαόνων λέγων «Μετὰ δὲ τοὺς Ἰλλυριοὺς Χάονες...», οὕτω καὶ Διόδωρος ἐν ΙΕ', 13 ἀντιδιαστέλλει τοὺς Ἰλλυριοὺς τῶν Ἠπειρωτῶν καὶ ἰδιαιτέρως τῶν Μολοσσῶν, «Οἱ δ' Ἰλλυριοί... ἐνέβαλον εἰς τὴν Ἤπειρον (κατῴκουν ἄρα ἄνωθεν τῆς Ἠπείρου) καὶ κατήγαγον τὸν Ἀλκέταν ἐπὶ τὴν τῶν Μολοττῶν βασιλείαν... μετὰ δὲ ταῦτα τῶν Μολοττῶν ἀντιταττομένων ἐγένετο μάχη κρατερά, καθ' ἣν νικήσαντες οἱ Ἰλλυριοὶ κατέκοψαν τῶν Μολοττῶν πλείους τῶν μυρίων πεντακισχιλίων».

Δὲν ἠδύναντο ἄρα οἱ Ἠπειρῶται οὗτοι νὰ εἶναι Ἰλλυρικὰ φῦλα ἢ ἄλλως βάρβαροι, ἀλλ' ἀναγκαίως ἦσαν Ἕλληνες, ὅπως καὶ ὑπὸ τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Ἠπείρου ἀπεδείχθη. Διὰ ταῦτα καὶ ὁ Fick μετὰ τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ ἐν Δωδώνῃ μαντείου ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Καραπάνου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ Ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν ἔγραψεν ἐν τοῖς Beiträge τοῦ Bezzenberger Τομ. Γ' σελ. 266 «Ἡ παρανόησις χωρίων τινῶν τοῦ Θουκυδίδου, ὃς ἀποβλέπων εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν Ἠπειρωτῶν ἀποκαλεῖ αὐτοὺς βαρβάρους, παρεπλάνησέ τινας ἐρευνητάς, ὥστε ὑπέλαβον ὅτι οἱ Ἠπειρῶται κατ' ἀρχὰς οὐχὶ Ἕλληνες ἐξηλληνίσθησαν βραδύτερον, καὶ οὕτως ἐταύτισαν αὐτοὺς μετὰ τῶν παλαιῶν Ἰλλυριῶν καὶ νῦν Ἀλβανῶν. Πᾶσαι αὗται αἱ ἀσαφεῖς ἔννοιαι ἀπεβλήθησαν τώρα διὰ μιᾶς, καὶ ἡ κοιτὶς τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐκαθαρίσθη ἀπὸ πάσης ὑπονοίας περὶ βαρβαρότητος καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ τῆς Δωδώνης γνωρίζουσιν ἡμῖν τὴν ἀρ-

(1) Μηδεὶς ἐκπλαγῇ ἐπὶ τῇ χρήσει τοῦ ἔθνος, διότι κατωτέρω λέγεται «Μετὰ δὲ Ἀμβρακίαν Ἀκαρνανία ἔθνος ἐστι. Μετὰ δὲ Ἀκαρνανίαν Αἰτωλία ἐστὶν ἔθνος. Μετὰ δὲ Αἰτωλίαν Λοκροί εἰσιν ἔθνος. Μετὰ δὲ Λοκροὺς εἰσὶν ἔθνος Φωκεῖς. Μετὰ δὲ Φωκεῖς Βοιωτοί εἰσιν ἔθνος κλπ.

Digitized by Google

χαίαν Ἠπειρωτικὴν διάλεκτον ὡς μίαν τῶν βορείων Ἑλληνικῶν διαλέκτων, αἵτινες πρὸς ἀλλήλαις ὅμοιαι ἐκτείνονται ἀπὸ τῶν Ἀκροκεραυνίων μέχρι Βοιωτίας καὶ μεσημβρινῆς Θεσσαλίας».

Ὅτι δὲ ἐν Ἠπείρῳ τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον καὶ ἰσχυρότατον καὶ πολυάριθμον ἦτο, δῆλον οὐ μόνον ἐκ τῆς ἀνωτέρω παρατεθείσης μαρτυρίας τοῦ Διοδώρου, καθ' ἣν 15,000 Ἠπειρωτῶν ἔπεσαν ἐν μιᾷ πρὸς τοὺς Ἰλλυριοὺς μάχῃ, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς τοῦ Πολυβίου Λ', 15, 6 (= Στράβωνος Ζ' 332 καὶ Λιβίου ΜΕ' 34, καὶ Πλουτάρχου Βίῳ Παύλου κθ') ὅτι τῶν «Ἠπειρωτῶν ἑβδομήκοντα πόλεις ἀνέτρεψε Παῦλος μετὰ τὴν Μακεδόνων καὶ Περσέως κατάλυσιν· Μολοττῶν δ' ὑπάρξαι τὰς πλείστας· πέντε δὲ καὶ δέκα μυριάδας ἀνθρώπων ἐξηνδραποδίσατο». Πρόσθες ὅτι καθ' ἃ ὁ Abel σελ. 88 παρατηρεῖ, ἀσθενεῖς καὶ εὐάριθμοι Ἕλληνες ἐν Ἠπείρῳ δὲν θὰ ἠδύναντο ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας νὰ ἀποκρούωσιν ἐπιτυχῶς τοὺς ἀπὸ βορρᾶ ἀδιαλείπτως πρὸς μεσημβρίαν φερομένους βαρβάρους Ἰλλυριούς.

Καὶ ἐξ ὅσων δὲ Φίλιππος ὁ Βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας φαίνεται λέγων πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς παρὰ Πολυβίῳ ΙΗ' 5 καὶ Λιβίῳ ΚΒ' 34 δηλοῦται ὅτι τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος δι' ὃν εἴπομεν λόγον δὲν ἦσαν ἀκριβῶς καθωρισμένα «Οἱ κελεύοντες ἐκχωρεῖν Μακεδόνας ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος . . . ποίας δὲ κελεύετέ με ἐκχωρεῖν Ἑλλάδος καὶ πῶς ἀφορίζετε αὐτήν;»

Ἐπειδὴ δὲ καθ' ἃ ἐδείχθη, οὐχὶ ἐθνολογικοὶ λόγοι, οἱ πάντοτε μονιμώτεροι, ἀλλ' ἐκπολιτιστικοί, λίαν κατὰ τοὺς διαφόρους χρόνους εὐμετάβλητοι, ἐλαμβάνοντο ἑκάστοτε εἰς καθορισμὸν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Ἑλληνικῶν φύλων, διὰ τοῦτο τὰ ὅρια ταῦτα συχνὰ μετεβάλλοντο μετὰ τοῦ προκόπτοντος πολιτισμοῦ. Οὕτω π. χ. ὑπῆρξαν ἄνθρωποι, οἵτινες καὶ αὐτὴν τὴν Θεσσαλίαν ἠθέλησαν ν' ἀποκλείσουν τῆς ἄλλης Ἑλλάδος, πρὸς οὓς ἀντιμάχεται Δικαίαρχος ἢ Ἀθήναιος ἐν Geographi Graeci Minores Τομ. Α' σελ. 108—110 «Τάχα δὲ φήσουσί τινες ἡμᾶς ἀγνοεῖν τὴν Θετταλίαν τῆς Ἑλλάδος καταριθμοῦντας, ἄπειροι τῆς τῶν πραγμάτων ἀληθείας. . . Πρὸς μὲν τοὺς οὐχ ὑπολαμβάνοντας εἶναι τὴν Θετταλίαν

Digitized by Google

τῆς Ἑλλάδος οὐδὲ τοὺς Θετταλοὺς Ἕλληνος ἀπογόνους ὄντας Ἑλληνίζειν ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω».

Οὕτως ἡ μονομερής, ἡ ἐκ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἀναπτύξεως λαμβανομένη ἀντίληψις καὶ κρίσις βραδύτερον, ὅτε διὰ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ ἰδίως διὰ τῆς ἀναμίξεως τῶν Ῥωμαίων εἰς τὰ τῆς Ἑλλάδος κατέστη τοῖς Ἕλλησι δήλη ἄλλη μείζων διαφορὰ ἄλλων ἐθνῶν ἢ οἵαν πρότερον εἶχον ἴδει ἐν τοῖς Μακεδόσιν, κατ' ἀνάγκην διωρθώθη, καὶ ἀντὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἐλαμβάνετο ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις ἡ γλῶσσα μάλιστα πάντων ὡς ἐθνικὸν χαρακτηριστικόν. Ἀλλ' ὅμως παρὰ τὴν ὀρθοτέραν ταύτην διάγνωσιν παρέμενον αἱ πέδαι τῆς γλώσσης, αἱ καθιερωμέναι ἐκφράσεις καὶ χρήσεις, ἀφ' ὧν ἥκιστα πάντων ἐν τοῖς ἀττικίζουσι χρόνοις ἠδύναντο οἱ συγγραφεῖς ν' ἀπαλλαγῶσιν. Εἴδομεν ἀνωτέρω ὅτι ὁ Στράβων ἅμα μὲν ἐξακολουθεῖ κατὰ παλαιὰν γλωσσικὴν συνήθειαν νὰ ὁρίζῃ ὅριον τῆς Ἑλλάδος τὸν Πηνειὸν ποταμόν, καθ' ἃ ὁ Ἔφορος τὴν Ἀμβρακίαν κλπ., ἅμα δὲ νὰ λέγῃ τὴν Μακεδονίαν μέρος τῆς Ἑλλάδος, ἤτοι ὅτι ἄλλοτε μὲν ἐλάλει ὁ δοῦλος τῆς συνηθείας, ἄλλοτε δ' ἡ ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια. πρβλ. «Τοῦρκοι καὶ Ῥωμνιοὶ ἐν Ἀλβανίᾳ» ἀντὶ Μωαμεθανοὶ καὶ Χριστιανοί.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων ἐγένετο δῆλον α) ὅτι ἡ λέξις *Ἑλλὰς* καὶ *Ἕλληνες* ἀπέβαλον τὴν ἐθνολογικὴν σημασίαν αὐτῶν, ὥστε ἐδήλουν χώραν πεπολιτισμένην (doctissima Graecia λέγει ὁ Πρισκιανὸς ἀνωτέρω σελ. 6) καὶ ἀνθρώπους ὁμοίως πεπολιτισμένους, οὐχὶ βαρβάρους, Εὐρωπαίους καθὼς θὰ ἐλέγομεν σήμερον (πρβλ. *τὰ Ἑλλήνων νόμιμα, τὸ καθεστὼς τοῖς Ἕλλησι νόμιμον* κλπ.). Καὶ β) ὅτι τούτου ἕνεκα ἀπεκλείοντο πολλάκις ὑπὸ πολλῶν ἐκ τῆς ἐθνικῆς ὁλομελείας φῦλά τινα ἅτε κρινόμενα ὅτι ἀπελείποντο ἐν τῷ καθόλου πολιτισμῷ τοῦ ἔθνους. Ἀλλ' ἐπίσης ἐγένετο πασίδηλον ὅτι ἡμεῖς ἐξετάζοντες σήμερον τὰς ἐθνολογικὰς σχέσεις τῶν διαφόρων φυλῶν καὶ ἐθνῶν δὲν πρέπει νὰ παραλαμβάνωμεν ἀταλαιπώρως ὅσα ἄλλοθεν πολλοὶ τῶν ἀρχαίων (οὐχὶ πάντες!) ὁρμώμενοι εἶπον περὶ ἑκάστου τούτων, ἀλλ' ἀνάγκη ἀπαραίτητος, ἵνα διὰ παντὸς δυνατοῦ ἡμῖν σήμερον τρόπου βασανίζωμεν τὰς μαρτυρίας ταύτας.

Digitized by Google

Β′ Βάσανος τῶν δοξασιῶν τῶν νεωτέρων περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν Μακεδόνων.

Εἶπον ἀνωτέρω ὅτι τῶν νεωτέρων ὁ K. O. Müller, G. Meyer καὶ Fr. Blass ἠρνήθησαν τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτῆρα τῶν Μακεδόνων. Ἄρχομαι τῆς ἐξετάσεως τῶν ἐπιχειρημάτων τῶν ἀνδρῶν τούτων ἀπὸ τοῦ πολλοῦ Blass, ὅστις ἐπ' ἐσχάτων (1890) ἔγραψε περὶ τούτων ὅτι «Ἡ ἐγχώριος γλῶσσα τῶν Μακεδόνων, οἵτινες οὐδέποτε κατελέχθησαν εἰς τοὺς Ἕλληνας, οὐδαμῶς ἦν Ἑλληνική, εἰ καὶ ἴσως συγγενὴς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης». (Ἑλληνικῆς Γραμμ. Εἰσαγ. σελ. 23) Ἀπόδειξιν τῶν λεγομένων οὐδεμίαν προήνεγκε, παρέπεμψε δὲ ἁπλῶς εἰς τὸν Sturz de Dialecto Macedonica et Alexandrina, καὶ εἰς A. Fick ἐν Kuhn's περιοδικῷ Τομ. 22, σελ. 193 κἑξ. καὶ εἰς G. Meyer ἐν Fleckeisen's Jahrbücher Τομ. ρια′. Κατὰ πρῶτον παρατηρῶ ὅτι δὲν εἶναι ἀκριβὲς ὅτι οἱ Μακεδόνες οὐδέποτε κατελέχθησαν εἰς τοὺς Ἕλληνας· εἴδομεν ἀνωτέρω ὅτι Διονύσιος ἐν Περιηγήσει Οἰκουμένης ἔθηκε τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος ὑπὲρ τὸ Ὠρικὸν καὶ τὴν Θρᾴκην καὶ ὁ Πολύβιος καὶ ὁ Στράβων διαρρήδην εἰς τὴν Ἑλλάδα καταλέγουσι καὶ τὴν Μακεδονίαν. (Ἄλλαι μαρτυρίαι θὰ παρατεθῶσι κατωτέρω). Ἀλλὰ καὶ δοθέντος ὅτι οὐδέποτε ὑπὸ τῶν ἀρχαίων κατελέχθησαν οἱ Μακεδόνες εἰς τοὺς Ἕλληνας, πάλιν δῆλον ἐγένετο, ἐλπίζω, ἐν τοῖς ἀνωτέρω, ὅτι τοῦτο εἰς λύσιν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ζητήματος μικρὸν μᾶλλον δ' οὐδὲν δύναται νὰ σημαίνῃ, ἂν μόνον ἡμεῖς ἄλλοθεν δυνηθῶμεν ν' ἀποδείξωμεν ἢ τοὐλάχιστον καταστήσωμεν πιθανόν, ὅτι οὗτοι πράγματι ἦσαν Ἕλληνες. Ἡμεῖς, νομίζω, ἔχομεν καθῆκον, τὸ πολὺ πολύ, ἄν τις θέλῃ, νὰ ζητήσωμεν καὶ εὕρωμεν τὴν αἰτίαν τοῦ τοιούτου ὑπὸ τῶν ἀρχαίων χωρισμοῦ τῶν Μακεδόνων καὶ Ἑλλήνων ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἤτοι νὰ ἑρμηνεύσωμεν τὸ παράδοξον τοῦτο· οὐχὶ δὲ ἐκ μόνου τούτου νὰ συναγάγωμεν ἐσπευσμένως συμπεράσματα περὶ τοῦ ἐθνολογικοῦ χαρακτῆρος τῶν Μακεδόνων. Τοιαύτην δὲ αἰτίαν εἰκάζω ἐγὼ τοῦτο ὅτι οἱ Μακεδόνες ἐπὶ μακρὸν μακρὰν τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου ζῶντες

Digitized by Google

καὶ πολὺ ἀπολειφθέντες τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἐν τῇ ἀναπτύξει τῶν γραμμάτων, τῶν τεχνῶν καὶ καθόλου τοῦ πολιτισμοῦ, (οὔτε νομοθέτας, οὔτε ποιητάς, οὔτε φιλοσόφους, οὔτε καλλιτέχνας ἤ τι τοιοῦτον φαίνονται παραγαγόντες), καὶ ὅπως οἱ Ἠπειρῶται ἀδιαλείπτως βασιλευόμενοι, ἐθεωροῦντο ἀλλότριοι τοῦ ἐν ἐλευθερίᾳ καὶ ἐλευθέραις πολιτείαις ζῶντος καὶ προκόπτοντος εἰς τὸν πολιτισμὸν Ἑλληνικοῦ κόσμου. Ὅτε δ' ἔπειτα ἐγνώσθησαν μὲν τοῖς Ἕλλησιν, ἐπεβλήθησαν δ' ὅμως τούτοις ἐξησθενωμένοις ὡς νικηταί, τότε ἀνεπτύχθη ἄλλη ἀντίθεσις τούτων πρὸς ἐκείνους. Παλαιὰ ἄρα συνήθεια καὶ νεώτεραι πολιτικαὶ σχέσεις καὶ ἐξαρτήσεις ἠδύναντο κάλλιστα νὰ ἐξαρκέσωσιν εἰς γένεσιν τῆς ἀντιδιαστολῆς τῶν Μακεδόνων καὶ Ἑλλήνων, οὐχὶ ἐθνικὴ διαφορά.

Ἡ δὲ μεταφορικὴ φράσις «ἡ Μακεδονικὴ γλῶσσα ἦτο συγγενὴς τῆς Ἑλληνικῆς», οὐδὲν σαφὲς καὶ ἀκριβὲς διδάσκει· διότι συγγενὴς γλῶσσα ἦτο βεβαίως καὶ ἡ Λατινικὴ καὶ ἡ Θρᾳκικὴ καὶ ἡ Ἰλλυρικὴ καὶ ἡ Περσικὴ καὶ ἡ Ἀρμενικὴ κλπ., ἀλλὰ τοῦτο οὐδὲν πρὸς Διόνυσον. Τὸ ζήτημα περὶ οὗ πρόκειται εἶναι νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς ἂν ἡ ἐν Μακεδονίᾳ λαλουμένη γλῶσσα ἦτο Ἑλληνική τις διάλεκτος ἢ οὐχί. Πρῶτον, νομίζω, πρέπει ν' ἀποδειχθῇ ὅτι δὲν ἦτο καὶ ἔπειτα νὰ ζητηθῇ ἂν ἦτο ὁμοία ἄλλῃ τινὶ τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν εἴτε τῇ Ἑλληνικῇ εἴτε οἱᾳδήποτε ἄλλῃ.

Ὁ δὲ κ. Meyer διαλαμβάνων ἐν τῷ μνημονευθέντι τόπῳ περὶ τῆς γλώσσης τῶν Μακεδόνων περιοριζόμενος δ' εἰς τὴν ἐξέτασιν μόνων τῶν Μακεδονικῶν λέξεων, ἐρωτᾷ: «Ἐπιβάλλεται ἡμῖν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν Μακεδόνων ἦτο Ἑλληνική, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν λέξεων ὅσαι Μακεδονικαὶ λεγόμεναι ἐτυμολογοῦνται ἀναντιλέκτως ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς; Νομίζω οὐχί· φρονῶ μάλιστα ὅτι ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὑπαρχουσῶν τούτων Μακεδονικῶν λέξεων εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐξενεχθῇ τις κρίσις περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῆς γλώσσης».

Αἰτιολογεῖ δὲ τὴν γνώμην ταύτην ἣν ἐναντίαν τῷ August Fick ἐκφράζεται διατεινόμενος α) ὅτι πολλαὶ τῶν λέξεων τούτων φαίνονται ὅλως ἀλλόκοτοι· β) ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες παρίστων τοὺς ξένους φθόγγους οὓς ἤκουον, σφόδρα ἀτελῶς, πρὸς δὲ τούτοις καὶ ὅτι τὸ λεξικὸν τοῦ Ἡσυχίου, ἐν ᾧ διεσώθησαν ἡμῖν αἱ Μακεδονικαὶ λέξεις,

Digitized by Google

παρεδόθη κακῶς· γ) ὅτι τῆς κλίσεως τῆς διαλέκτου ταύτης ἡμεῖς οὐδεμίαν ἔχομεν γνῶσιν, καὶ ὅμως αὕτη τῶν κυρίων χαρακτήρων· δ) ὅτι ἡ παράδοσις τῶν ὡς Μακεδονικῶν φερομένων λέξεων σφόδρα συγκεχυμένη, ἀφοῦ πολλαὶ τούτων ἀλλαχοῦ μὲν ὀνομάζονται Μακεδονικαὶ ἀλλαχοῦ δ' ἄλλως· ε) ὅτι ἴσως οἱ Μακεδόνες παραλαβόντες παρὰ τῶν ἀστυγειτόνων Ἑλλήνων τὰς Ἑλληνικὰς λέξεις ταύτας διέφθειραν αὐτὰς καὶ μετέτρεψαν τὰ δασέα εἰς μέσα λ. χ. *κα^αρὸς καθαρός*, *Ξανδικός*, *Φίλιππος Βίλιππος*, *Βερενίκη* κλπ. ζ) ὅτι πολλαὶ λέξεις μένουσιν ἀνεξήγητοι ὡς παντάπασιν ἀνελλήνιστοι.

Ἐξετάσωμεν τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα καθ' ἣν προηνέχθησαν τάξιν.

Εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι πολλαὶ τῶν Μακεδονικῶν λεγομένων λέξεων φαίνονται ἀλλόκοτοι καὶ μένουσιν ἀνερμήνευτοι· ἀλλὰ μὴ δὲν φαίνονται ἡμῖν ἀλλόκοτοι κατὰ πρῶτον καὶ τοσαῦται Αἰολικαὶ καὶ Δωρικαὶ λέξεις καὶ μὴ ἄλλαι οὐκ ὀλίγαι τούτων τε τῶν διαλέκτων καὶ τῆς καθόλου Ἑλληνικῆς δὲν παραμένουσι μέχρι σημερον ἀνετυμολόγητοι, ἤτοι ἄνευ ἀντιστοίχων ἐν ἄλλαις γλώσσαις; Ἀλλὰ τίς τούτου ἕνεκα ἠρνήθη τὸν Ἑλληνισμὸν τῶν διαλέκτων τούτων; ἢ τίς ἀμφιβάλλει ὅτι ἂν παρεδίδοντο ἡμῖν ἀρχαιόθεν πολλὰ μνημεῖα τῆς Μακεδονικῆς διαλέκτου καὶ ἡμεῖς ταῦτα πρῶτον ἐδιδασκόμεθα, θὰ εὑρίσκομεν ἀλλόκοτα καὶ ἀνερμήνευτα οὐκ ὀλίγα αὐτῶν τούτων τῶν Ἰωνικῶν τοῦ Ὁμήρου καὶ τῶν Ἀττικῶν τοῦ Θουκυδίδου καὶ Πλάτωνος; Τὸ δυσερμήνευτον ἢ καὶ ὅλως ἀνερμήνευτον πολλῶν Μακεδονικῶν λέξεων νοεῖται κάλλιστα, ἂν τις μόνον ἐνθυμῆται ὅσα ἤδη ὁ Πλάτων ἐν Κρατύλῳ 421 d, διέλαβε περὶ τῶν παλαιοτάτων λέξεων εἰπών: «Ὃ ἂν μὴ γιγνώσκομεν, βαρβαρικόν τι τοῦτ' εἶναι· εἴη μὲν οὖν ἴσως ἄν τι τῇ ἀληθείᾳ καὶ τοιοῦτον αὐτῶν, εἴη δὲ κἂν ὑπὸ παλαιότητος τὰ πρῶτα τῶν ὀνομάτων ἀνεύρετα εἶναι· διὰ γὰρ τὸ πανταχῇ στρέφεσθαι τὰ ὀνόματα οὐδὲν θαυμαστὸν ἂν εἴη, εἰ ἡ παλαιὰ φωνὴ πρὸς τὴν νυνὶ βαρβαρικῆς μηδὲν διαφέρει».

Δῆλον ἄρα ὅτι αἱ Ἑλληνικαὶ λέξεις ἐν τῷ στόματι τῶν μακρὰν τῆς ἄλλης Ἑλλάδος ζώντων Μακεδόνων ἠδύναντο κάλλιστα νὰ μὴ συμβαδίσωσιν ἐν τῇ ἐξελίξει αὐτῶν ὁμοίως ταῖς ἐν τῇ ἄλλῃ Ἑλλάδι ἢ καὶ νὰ μείνωσι πολυειδῶς στάσιμοι, ἐντεῦθεν σήμερον ἐμποιοῦσιν ἡμῖν ὁρμωμένοις ἐκ τῆς γνώσεως τῆς ἄλλης Ἑλληνικῆς ἐντύπωσιν

Digitized by Google

ἀλλόκοτον καὶ ξένην, ἀλλὰ τοῦτο προφανῶς οὐδὲν κατ' αὐτῶν ἀποδεικνύει. Πρόσθες ὅτι αἱ λέξεις αὗται παρεδόθησαν ἡμῖν, καθ' ἃ καὶ ὁ Abel σελ. 118 παρατηρεῖ, ὑπὸ μεταγενεστέρων γλωσσογράφων, ὅτι καὶ συνελέχθησαν μετὰ τὴν ἐπίδοσιν καὶ ἐξάπλωσιν ἀνὰ τὴν Ἀσίαν καὶ Αἴγυπτον τῶν Μακεδόνων, ἤτοι οὐχὶ πρὸ τῶν Ἀλεξανδρεωτικῶν χρόνων· ὅτι τότε διάφοροι λαοὶ εἶχον ἀναμιχθῆ πανταχοῦ μετὰ τῶν Μακεδόνων· ὅτι οἱ λεξικογράφοι οὗτοι δὲν ἠδύναντο νὰ εἶναι δεινοὶ περὶ τὴν κριτικὴν διάγνωσιν τῆς καταγωγῆς τῶν καταγραφομένων λέξεων, καὶ ὅτι κατ' ἀνάγκην θὰ ἔπραττον ὅ,τι καὶ οἱ νῦν γλωσσάρια συντάσσοντες τῶν διαφόρων χωρῶν τῆς Ἑλλάδος, ἤτοι θὰ συνέλεγον καὶ κατέγραφον οὐχὶ ὅσα ἐφαίνοντο αὐτοῖς κοινὰ καὶ ὁμαλά, ἀλλ' ὅσα ἀσυνήθη καὶ ἔκτροπα καὶ δὴ μάλιστα τὰ ξένα καὶ ἔκφυλα. Ὅτι δὲ τοῦτο οὕτως ἀληθῶς ἔχει, κατανοεῖ ἕκαστος παρατηρήσας ὅτι ἀναγράφονται ὡς Μακεδονικοὶ τύποι λέξεως τοιοῦτοι οἳ ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ ἦσαν ἅπαντες Μακεδονικοί, οἷον *κεβαλή*, *κεβλή*, *γαβαλά*. Οὐδὲ τὰ τοπικὰ τῆς Μακεδονίας ὀνόματα, ὅσα τυχὸν μὴ ἐτυμολογῶνται, ὀφείλουν νὰ ἐκλαμβάνωνται ὡς δείγματα τῆς βαρβαρότητος τῶν κατοίκων αὐτῆς· διότι ἄλλως βάρβαρος θὰ εἶναι καὶ ὁ τῆς Φθίας Ἀχιλλεὺς καὶ ὁ τῆς Ἰθάκης Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ τῆς Κρήτης Ἰδομενεὺς καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ τῆς πολυχρύσοιο Μυκήνης Ἀγαμέμνων. Ἔπειτα ἐν Μακεδονίᾳ οὐκ ὀλίγα ἀπαντῶσι τοπικὰ ὀνόματα προδήλως Ἑλληνικά, λ. χ. *Αἰγαί*, *Ἁλία*, *Ἁλιάκμων*, *Ἄργισσα*, *Κάστορος Λίμνη*, *Ἐχέδωρος* (ὀνομασθεὶς οὕτω μετὰ τὴν κατάκτησιν ἀντὶ Ἠδωνός), *Ὀρεστὶς* κλπ. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ καθολικὸν ὄνομα *Μακεδονία Μακεδὼν* εἶναι Ἑλληνικόν, πρβλ. *μακεδανή*: μακρά, ὑψηλή, καὶ Ὀδυσ. κ, 106 οἷά τε φύλλα μακεδνῆς αἰγείροιο. Καὶ Μακέται οἱ Μακεδόνες, Μακετία ἡ Μακεδονία παλαιότερον. Ὁμοίως εἶναι Ἑλληνικὸν καὶ τὸ παλαιότερον ὄνομα τῆς κάτω Μακεδονίας ἡ *Ἠμαθία*.

ϐ) Οὐδ' ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἦσαν ἀμελεῖς περὶ τὴν παράστασιν τῶν ξένων φθόγγων, δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀκαταμάχητον ἐπιχείρημα κατὰ τῆς γνησιότητος τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν Μακεδόνων· διότι τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο τότε μόνον δύναται νὰ εἶναι ἰσχυρόν, ὅταν ἀποδειχθῇ καὶ βεβαιωθῇ τὸ ἀλλόφυλον τῶν Μακεδόνων καὶ τὸ βάρβαρον τῆς γλώσσης αὐτῶν· ἐφ' ὅσον δ' ὅμως ἢ τὸ πρᾶγμα εἶναι ἄκριτον ἢ

Digitized by Google

πιθανώτερος φαίνεται ὁ Ἑλληνισμὸς αὐτῶν, δὲν δύναται νὰ σημαίνῃ τι ὅτι τοὺς ξένους φθόγγους ἀτελῶς παρίστων οἱ ἀρχαῖοι, ἀφοῦ ἐν τούτοις οὐχὶ περὶ ξένων ἀλλὰ περὶ Ἑλληνικῶν λέξεων καὶ φθόγγων πρόκειται. Ἢ τίς δύναται λ. χ. ν' ἀμφιβάλλῃ περὶ λέξεων οἷον ἀγκαλίς, ἀμαλή, ἄξος, ἀορτή, γυάλας, γυρίτας, δαίτας, ἐρινάδες, ζέρεθρον, κώρυκος, μήκυρος, σαυτορία, χάρων, Ἀμύντας, Ἀλκέτας, Ἀντίγονος, Βάλακρος, Βερενίκη, Βίλιππος, Κράτερος, Λᾶγος, Λεόνατος, Παρμενίων, Πευκέστας κλπ. κλπ. ὅτι εἶναι Ἑλληνικώταται; ἀλλὰ τότε τί πρὸς τὸ ζήτημα ἂν τὰς βαρβαρικὰς λέξεις κακῶς παρίστων διὰ τοῦ ἀλφαβήτου αὐτῶν οἱ ἀρχαῖοι;

Ὅτι δ' ἡ παράδοσις τοῦ λεξικοῦ τοῦ Ἡσυχίου δὲν εἶναι ἡ ἐπιθυμητή, εἶναι ἀναντίλεκτον· ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἀποχρῶν λόγος, ἵνα μὴ τὰ ἐν αὐτῷ τεκμήρια τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν Μακεδόνων ληφθῶσιν ὡς μάρτυρες κατὰ τὴν περὶ τούτου ἐξέτασιν καὶ κρίσιν· ἔπειτα παρατηρῶ ὅτι εὐτυχῶς οὐχὶ διὰ μόνου τοῦ λεξικοῦ τούτου περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς ἡ μικρὰ γνῶσις, ἣν ἔχομεν, τῆς Μακεδονικῆς διαλέκτου, ἀλλὰ καὶ ἄλλοθεν. Γνωστὸν λ. χ. εἶναι ὅτι οὐκ ὀλίγας Μακεδονικὰς λέξεις διέσωσεν ἡμῖν ὁ Ἀθήναιος ἐκ τοῦ γλωσσογράφου Ἀμερίου καὶ ἄλλοθεν παραλαβών, ἄλλας ὁ Πολυδεύκης, ἄλλας ὁ Φρύνιχος, ἄλλας ὁ Σουΐδας καὶ ἄλλας διάφοροι Σχολιασταί· λ. χ. Ἀθήναιος Γ΄ 87, b «Ἡγήσανδρος δ' ἐν ὑπομνήμασι τὰς τραχείας φησὶ κόγχας ὑπὸ μὲν Μακεδόνων κωρύκους καλεῖσθαι, ὑπὸ δὲ Ἀθηναίων κριούς»· καὶ Γ΄ 114 b «Σέλευκος μὲν δράμιν ὑπὸ Μακεδόνων οὕτω καλούμενον, δάρατον δ' ὑπὸ Θετταλῶν». ΣΤ΄ 267 c «Ἀμερίας δὲ ἑρκίτας φησὶ καλεῖσθαι τοὺς κατὰ τοὺς ἀγροὺς οἰκέτας»· καὶ Δ΄ 176, c «οὐκ ἀγνοῶ δ' ὅτι Ἀμερίας ὁ Μακεδὼν ἐν ταῖς γλώσσαις τιτύρινόν φησι καλεῖσθαι τὸν μόναυλον»· καὶ Ι΄ 455 e «Μακεδόνες τὸν ἀριθμὸν κοῖον προσαγορεύουσιν» (1)· καὶ ΙΔ΄ 658 e «καὶ ἴσως πάντα τὰ

(1) Ἐν τοῖς λεξικοῖς ἀναγράφεται ἡ λέξις ὡς γένους ἀρσενικοῦ, *ὁ κοῖος*· ἀλλ' ἐκ τῆς φράσεως τοῦ Ἀθηναίου δὲν ἀποδείκνυται τὸ γένος αὐτῆς· διὰ τοῦτο προτιμότερον φαίνεταί μοι νὰ ἐκληφθῇ οὐδετέρως *τὸ κοῖον* καὶ νὰ παραχθῇ ἐκ τοῦ *κοέω*, *κόης κοάω*, *θυοσκόος* κλπ., ὅτε τὸ *κοῖον*=κόϝιον=τὸ γνώρισμα, τὸ διαγνωστικὸν μέσον, κάλλιστα ἠδύνατο νὰ λεχθῇ ἐπὶ τῶν ἀριθμῶν.

Digitized by Google

τοιαῦτα ἐπιδειπνίδας ἔλεγον οἱ Μακεδόνες»· καὶ Ι' 701 a «ἐλάνη δὲ ἡ λαμπὰς καλεῖται ὡς 'Αμερίας φησί»

αἰγίποψ: ἀετὸς ὑπὸ Μακεδόνων ἐν τῷ Μεγάλῳ 'Ετυμολογικῷ.

«ἄργελλα· οἴκημα Μακεδονικόν, ὅπερ θερμαίνοντες λούονται» Σουίδ.

«διακόνιον 'Αμερίας, διακόνια τὰ κατὰ τὴν εἰρεσιώνην τῷ 'Απόλλωνι πλασσόμενα πέμματα» Σουίδας.

«ἐπήβολος· ἀσφαλής· οὕτω καὶ 'Αμερίας ἀπέδωκεν ἐν ταῖς γλώσσαις»·ἐν Σχολ. εἰς 'Απολλ. 'Ρόδιον Β' 1284. 'Ομοίως λισσός, 'Αμερίας ἐν γλώσσαις λισσὸν τὸ ὑψηλὸν ἀποδίδωσι. Σχολ. εἰς 'Απολλ. 'Ρόδιον Β' 384. Κοράσιον Φρύνιχος καὶ ἄλλοι, ἐν δὲ τοῖς Σχολίοις τοῦ 'Ομήρου εἰς Υ 404 ἀναγινώσκεται . . . κοράσιον μᾶλλόν ἐστι Μακεδονικόν.

χάρων ὁ λέων κατὰ Μακεδόνας, Τζέτζης εἰς Λυκόφρονα 455· «καρπαία ὄρχησις Μακεδονική», λέγει ὁ 'Ησύχιος, ἀλλ' ἡ λέξις ἀναγινώσκεται καὶ ἐν 'Αθηναίῳ Α' 15 F καὶ Ξενοφ. 'Ανάβ. Ϛ' 1, 7. 'Ομοίως καταπέλται Μακεδονικοὶ ὁ Πολυδεύκης Α' 159 καὶ Πολύβιος καὶ ἄλλοι.

κομμάραι ἢ κομάραι· καρίδες Μακεδόνες, 'Ησυχ. ἀλλὰ καὶ 'Αθήναιος Ζ' 306, c κάμμοροι 'Επίχαρμος. . . 'Εστι δὲ καρίδων γένος κλπ. κλπ. Τὰ παρατεθέντα παραδείγματα ἀρκοῦσι, νομίζω, νὰ πείσωσι πάντας ὅτι ἡ κακὴ παράδοσις τοῦ λεξικοῦ τοῦ 'Ησυχίου ἀντισηκουμένη ὁπωσδήποτε ὑπὸ τῶν ἄλλων πηγῶν ὧν ἔχομεν τῆς Μακεδονικῆς διαλέκτου, δὲν δύναται νὰ παρακωλύσῃ καὶ ἐλαττώσῃ τὴν χρῆσιν τοῦ λεξικοῦ τούτου εἰς λύσιν τοῦ ζητήματος περὶ τοῦ ἐθνολογικοῦ χαρακτῆρος τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων.

γ) Εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡμεῖς μικρὰν ἔχομεν γνῶσιν τῆς κλίσεως καὶ συντάξεως τῆς Μακεδονικῆς διαλέκτου, ἀλλ' ἂν μὴ σφάλλωμαι, ἡ φωνητική, ἤτοι τὸ σπουδαιότατον γνώρισμα τῶν διαλέκτων (πρβλ. Paul, Principien der Sprachgeschichte² σελ. 44) ἀρκεῖ νὰ διδάξῃ ἡμᾶς τὸ ἀληθές, ἄλλως τε καὶ ἀφοῦ, ὡς γνωστόν, οἱ πλεῖστοι χαρακτῆρες τῆς 'Ελληνικῆς γλώσσης οἱ διαστέλλοντες αὐτὴν ἀπὸ τῶν συγγενῶν γλωσσῶν ἀναφέρονται εἰς τὴν φωνητικήν. 'Αν ἄρα οἱ χαρακτῆρες τῆς γνωστῆς 'Ελληνικῆς γλώσσης οἱ ἐκ τῆς φωνητικῆς λαμβανόμενοι ἀνευρίσκωνται ἀναντιλέκτως καὶ ἐν ταῖς Μακεδονικαῖς

Digitized by Google

λέξεσιν, οὐδεὶς ἀνθρώπων δικαιοῦται ν' ἀμφισβητήσῃ τὸν Ἑλληνικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα, διὰ τὸν λόγον ὅτι ἀγνοεῖται ἡ κλίσις αὐτῆς. Οὐδεμία δ' ἀμφιβολία ὅτι ἂν καὶ αὕτη ἐγινώσκετο, πλείονας θὰ εἴχομεν ἀποδείξεις τοῦ Ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος τῆς διαλέκτου τῶν Μακεδόνων.

δ) Ὅτι ἡ παράδοσις τῶν ὡς Μακεδονικῶν φερομένων λέξεων δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένη συγχύσεως, ἀλλὰ πολλαὶ τούτων ἀλλαχοῦ ἄλλοις ἀποδίδονται, εἶναι ἀληθές, ἀλλὰ τοῦτο οὐδαμῶς στερεῖ αὐτὰς τῆς ἀποδεικτικῆς δυνάμεως. Διότι κατ' ἐμὴν γνώμην ἴσα ἴσα ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μακεδονικῆς διαλέκτου μαρτυροῦσιν αἱ λέξεις ἐκεῖναι ὅσαι φέρονται μὲν ὡς Μακεδονικαί, ἀνήκουσι δ' ὅμως καὶ ἄλλαις διαλέκτοις πλὴν τῆς Κοινῆς· πρβλ. ἀμαλός, δαίτας, (πτόλεμος) -Πτολεμαῖος, γύαλον-γυάλας, λισσὸς & Ὁμηρικὰ καὶ Μακεδονικά· μύκηρος Λακωνικὸν καὶ Μακεδονικόν· ζέρεθρον Ἀρκαδικὸν καὶ Μακεδονικόν· ἐλάνη παρά τε Νικάνδρῳ τῷ Κολοφωνίῳ καὶ Ἀμερίᾳ· κάμμοροι Συρακόσιον καὶ κομάραι Μακεδονικόν· Ἀπελλαῖος μὴν ἐν Κρήτῃ, Ἡρακλείᾳ, Δελφοῖς καὶ Μακεδονίᾳ· ὀνομαστικαὶ ἀρσενικῶν ὀνομάτων εἰς -τὰ ἀντὶ -τας ὑπῆρχον καὶ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐκ τῆς Ἀττικῆς καὶ Κοινῆς θὰ ἠδύναντο νὰ δανεισθῶσι λέξεις καὶ τύπους οἱ Μακεδόνες, ἂν βάρβαροι κατ' ἀρχὰς ὄντες ἐξηλληνίζοντο ἔπειτα, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀπωτάτω τῆς Μακεδονίας λαλουμένων τούτων διαλέκτων οὐδέποτε οὐδαμῶς.

Ὁμοίως συνηγορεῖ ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μακεδονικῆς διαλέκτου ἡ διάφορος σημασία πολλῶν λέξεων ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ, διότι ἂν οἱ Μακεδόνες ἐμάνθανον αὐτὰς παρὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, αὐτοὶ ἀλλόγλωσσοι ὄντες τὸ πρότερον, ὤφειλον νὰ μεταχειρίζωνται αὐτὰς ἐφ' ἧς καὶ οἱ λοιποὶ Ἕλληνες σημασίας· νῦν δὲ πρβλ. ὁπλαὶ =πυξίδες, ἀορτὴ=ἄγγος δερμάτινον ἱματίων, χάρων= ὁ λέων, διακόνια=πέμματα, ἀγκαλὶς οὐχὶ ἄχθος ἀλλὰ=δρέπανον, ἀκόντιον=ῥάχις, κάραβος=πύλη, παρεμβολὴ= στρατόπεδον, κλπ.

Ὡσαύτως ὑπὲρ τῆς αὐτῆς γνησιότητος συνηγοροῦσι καὶ αἱ Μακεδονικαὶ λέξεις ἐκεῖναι ὅσαι ἢ ἀγνοοῦνται ὅλως ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλληνικῇ ὡς προσηγορικά, σῴζονται δὲ μόνον ὡς κύρια ὀνόματα, λ. χ. Κύρνος παρὰ Θεόγνιδι, ἀλλὰ κύρνοι: νόθοι (Μακεδόνες κατὰ Φώτιον), ἢ ἀντιστρόφως μόνον ὡς κύρια ὀνόματα εἶναι ἐν Μακεδονίᾳ γνωστά,

Digitized by Google

ἐν δὲ τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι ἢ διὰ παντὸς ἦσαν ἄγνωστα τὰ κύρια ὀνόματα ταῦτα ἢ μόνον βραδύτερον ἐγνώσθησαν ἰδίως ἀπὸ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων καὶ ἑξῆς, λ. χ. Βίλιππος (611 π. Χ.), Ἀντίγονος, Ἀλκέτας (550), Ἀμύντας (560), Βάλακρος, Βερενίκη, Ἑκατερός, Κάλας, Κάσσανδρος, Κοῖνος, Κράτερος, Κρίνων, Λᾶγος, Λαγίδας, Λεόνατος, Μενίδας, Παρμενίων, Πευκέστας, Πτολεμαῖος, Πολυσπέρχων, Σέλευκος κλπ. Ὅτι δὲ ὑπὲρ τῆς αὐτῆς γνησιότητος μαρτυροῦσι καὶ λέξεις Ἑλληνικαὶ μὲν προφανῶς, ἀλλ' ὧν ὁ τύπος ἰδιάζει μόνῃ τῇ Μακεδονίᾳ, λ. χ. πυλαυρός=πυλωρός, σαυτορία=σωτηρία, πρόδηλον.

ε) Οὐδεὶς σωφρονῶν δύναται κατ' ἀρχὴν νὰ ἀρνηθῇ ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ παραλάβωσι πολλὰς λέξεις παρὰ τῶν ἀστυγειτόνων Ἑλλήνων οἱ Μακεδόνες καὶ τούτων τὰ δασέα *φ θ* νὰ τρέψωσιν εἰς μέσα *β δ*· ἀλλὰ τὸν δανεισμὸν τοῦτον καθιστῶσιν ἀπίθανον ὅλως, καθ' ἃ ἀνωτέρω ἐρρήθη, λέξεις διαφόρου σημασίας (ἀκόντιον, ἀγκαλὶς) ἢ ἀπαντῶσαι ἐν διαλέκτοις μακρὰν τῆς Μακεδονίας λαλουμέναις (μύκηρος, ζέρεθρον) ἢ ἀναγινωσκόμεναι παρὰ μόνῳ τῷ Ὁμήρῳ (ἀμαλός, δαίτας), ἤτοι ἐνωρὶς ἐκ τῆς καθ' ἡμέραν χρήσεως ἐκλιποῦσαι.

ζ) Ὅτι τὸ ἀνερμήνευτον καὶ ἀνετυμολόγητον τῶν ὡς Μακεδονικῶν φερομένων λέξεων οὐδὲν κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ αὐτῶν ἀποδεικνύει, ἐλέχθη ἤδη, καθὼς καὶ ὅτι δυνατὸν νὰ μὴ εἶναι τὸ παράπαν γνήσιαι Μακεδονικαὶ αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἄγνωστοι λέξεις αὗται, ἀλλὰ βαρβαρικαὶ τῶν περιοίκων ἢ καὶ Ἀσιατῶν ἀλλοφύλων. Ἐκ τῶν εἰρημένων ἐγένετο, ἐλπίζω, δῆλον, ὅτι ὅσα ἐπιχειρήματα κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μακεδονικῆς διαλέκτου προήνεγκεν ὁ κ. G. Meyer, δὲν ἀποδεικνύουσιν ἀληθῶς τὸ ἀλλόφυλον αὐτῆς.

Κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν Μακεδόνων ἐξήνεγκε γνώμην, καθ' ἃ ἐλέχθη, καὶ ὁ O. Müller, ὃς τοὺς Μακεδόνας λέγει Ἰλλυριοὺς καὶ τὴν διάλεκτον αὐτῶν Ἰλλυρικήν· αἰτιολογεῖ δὲ τὴν γνώμην αὐτοῦ ταύτην περὶ τῆς γλώσσης τῶν Μακεδόνων (σελ. 60) διατεινόμενος ὅτι «ἐν τῇ Μακεδονικῇ διαλέκτῳ ἀπαντῶσι πλῆθος βαρβαρικῶν λέξεων εἰς δήλωσιν ἁπλῶν καὶ προχείρων πραγμάτων (1), ἃς ἡμεῖς κατὰ

(1) Λ. χ. κύνας: ἐστερικὰς ὑπὸ Μακεδόνων, σκοίδος: ἀρχή τις, ἄβαγνα, ἄδδαι, ἀδῆ, ἀκρέα, ἄξος κλπ.

Digitized by Google

τοσοῦτο μᾶλλον δικαιούμεθα νὰ ὑπολάβωμεν Ἰλλυρικάς, καθ' ὅσον εἰ καὶ ἐλάχιστα ὑπελείφθησαν ἡμῖν ἴχνη τῆς Ἰλλυρικῆς καὶ Ἀθαμανικῆς γλώσσης, οὐχ ἧττον εὑρίσκονταί τινες αἳ καλοῦνται καὶ Μακεδονικαί. (Οὕτω λ. χ. Σαυάδαι Μακεδονιστὶ καὶ Δευάδαι Ἰλλυριστὶ =Σειληνοί τινες δαίμονες, δράμις ἢ δράμιξ εἶδος ἄρτου Μακεδονικὸν καὶ Ἀθαμανικὸν παρ' Ἀθηναίῳ Γ' 114, b) (1). Ἂν δὲ τοιαύτη βαρβαρικὴ βάσις ἔλειπε, δὲν νοεῖται εὐκόλως, διατί καὶ ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἡ Μακεδονικὴ διάλεκτος ἦτο ἀδιανόητος τοῖς Ἕλλησι (τοῦτο φαίνεται ὅτι ὀφείλομεν νὰ πιστεύσωμεν ἐξ ὧν Κούρτιος Ῥοῦφος ἐν IV 9, 35 λέγει). Ἀλλ' ἐπίσης εἶναι ἀνεπίδεκτον ἀμφιβολίας, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἤδη πρὸ παντὸς Ἀττικοῦ πολιτισμοῦ εἶχεν εἰσέλθει εἰς τὴν Ἰλλυρικὴν διάλεκτον ταύτην, μεθ' ἧς παρήγαγε τὴν μικτὴν γλῶσσαν, ἥτις ἐφεξῆς ἐκλήθη Μακεδονική. Τὰς ὀνομαστικὰς *ἱππότα* δὲν ἠδύναντο οἱ Μακεδόνες νὰ παραλάβωσι παρὰ τῶν Ἀθηναίων, ἀλλ' οἱ Θεσσαλοί, οἱ Δρύοπες, ἴσως οἱ Πελασγοὶ καθόλου ἐλάλουν οὕτως. (Ἀπολλώνιος ἐν τῷ περὶ Συντάξ. Γ' 7 ὀνομάζει τὴν χρῆσιν ταύτην Μακεδονικὴν ἢ Θεσσαλικήν, ὁ δὲ Sturz σελ. 28, 5 συνάγει ἐντεῦθεν ὅτι παλαιότερον ἡ Μακεδονικὴ δυσκόλως θὰ διεκρίνετο τῆς Δωρικῆς). Παναρχαίαν ἀνάμιξιν ἐλέγχει καὶ ἡ μεγάλη μεταβολὴ ἡ τὰς λέξεις σχεδὸν ἀγνωρίστους ἐν τῷ στόματι τῶν Μακεδόνων καθιστῶσα, οἳ κατ' ἀρχὰς ἀδυνατοῦντες νὰ προφέρωσι τὰ δασέα *φ*, *χ*, *θ*, ἀπήγγελλον τὰ μέσα *β*, *γ*, *δ*, ἴσως κατὰ συνήθειαν Ἰλλυρικήν».

Ὅτι ταῦτα τοῦ δαιμονίου ἀνδρὸς τὰ ἐπιχειρήματα εἶναι ἀσθενέστατα καὶ ὅλως ἀνάξια τῆς πασιγνώστου φιλολογικῆς δεινότητος αὐτοῦ, εὐκόλως κατανοεῖ ἕκαστος, ἂν μόνον ἐνθυμηθῇ α') ὅτι τῶν βαρβαρικῶν λεγομένων ὑπ' αὐτοῦ λέξεων ἔνιαι ἑρμηνεύονται καλῶς ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς, λ. χ. *ἄξος*=ὕλη, *ἀδῆ*=οὐρανός, καὶ *ἀδραιὰ* =αἰθρία, *ἀκρέα*=παῖς θήλεια (ἴδε Fick ἐν περιοδικῷ Kuhn Τόμ. ΚΒ' σελ. 195, 197. 199.). β') ὅτι τῶν λέξεων ἐκείνων, αἵτινες δῆθεν ἀποδεικνύουσι τὴν Ἰλλυρικὴν καταγωγὴν τῶν Μακεδόνων, ἡ μὲν διαφέρει πάμπολυ (*Σαυάδαι*, *Δευάδαι*), ἡ δὲ ἀνῆκε τοῖς Ἀθα-

(1) Ἂν μὴ σφάλλωμαι, ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς λέξεως *δράμις* καὶ *δράμιξ* συνηγορεῖ ὁ διπλοῦς αὐτῆς τύπος· πρβλ. πέμφιξ πέμφιγος καὶ πεμφὶς -ίδος, λίθαξ λίθακος καὶ λιθὰς -άδος, ψίαξ καὶ ψιάς, ῥῶπαξ καὶ ῥωπὰς κλπ.

Digitized by Google

μᾶσι, περὶ ὧν ὁ μὲν πολὺ πρεσβύτερος καὶ δὴ ἀξιοπιστότερος Στράβων (1) ἀποφαίνεται ὅτι ἦσαν Ἠπειρῶται καὶ ὁ Πολύβιος Δ' 2 ὅτι Αἰτωλοὶ (διὰ τὸ ὁμόρους αὐτοῖς εἶναι) καὶ ὁ Ἀππιανὸς ἐν Μακεδονικῆς 2-3 ὁμοίως ὅτι Ἕλληνες (ἴδε καὶ σημ. κάτωθι), ὁ δὲ Στέφανος ὁ Βυζάντιος ὅτι ἦσαν Ἰλλυριοί· γ') ὅτι μία τις λέξις οἱαδήποτε δὲν ἀρκεῖ νὰ χαρακτηρίσῃ ἐθνολογικῶς λαόν τινα (καὶ οἱ Θεσσαλοὶ ἔλεγον *δάρατον* ἄρτου εἶδός τι κατ' Ἀθήναιον Γ' 116, b, ἀλλ' οὐδεὶς ἠβουλήθη ἐκ τοῦ ἀγνώστου τούτου ὀνόματος νὰ συναγάγῃ συμπέρασμά τι περὶ τοῦ ἐθνολογικοῦ αὐτῶν χαρακτῆρος), ὅταν μάλιστα ἄλλαι πολλαὶ ὑπὲρ τοὐναντίου μαρτυροῦσαι ὑπάρχωσι καὶ ἐκ τῆς ἱστορίας τἀναντία ἀποδεικνύωνται· δ') ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἐνόουν τὴν Μακεδονικὴν διάλεκτον ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, οὐδαμῶς συνάγεται, ὡς ἐγὼ κρίνω, ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ Κουρτίου εἰς ὃ γίνεται ἡ παραπομπή. Διότι οὗτος διηγούμενος τὴν δίκην τοῦ Φιλώτου λέγει ὅτι ὁ Φιλώτας μετὰ τὴν κατηγορίαν τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ βασιλέως καταπλαγεὶς ἐδίσταζε ν' ἀπολογηθῇ, διὸ ὁ βασιλεὺς λέγει πρὸς αὐτὸν «Macedones de te judicaturi sunt. quaero an **patrio sermone** sis apud eos usurus». Ὁ δὲ ἀπήντησε «Praeter Macedonas plerique adsunt, quos **facilius** quae dicam percepturos arbitror, si eadem lingua fuero usus, qua tu egist». Κατὰ τὸν Φιλώταν ἄρα ἄνδρες ἐν τῷ στρατῷ παρευρισκόμενοι καὶ ἐκ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος καταγόμενοι οὐχὶ ἐκ τῆς Μακεδονίας, ὄντες δὲ πολυάριθμοι (plerique), θὰ κατενόουν τὸν λόγον αὐτοῦ *εὐκολώτερον*, ἂν ἐξεφωνεῖτο ἐν τῇ συνήθει γλώσσῃ ἢ ἂν ἐν τῇ Μακεδονικῇ. Ἀλλὰ τοῦτο προκειμένου περὶ ὅλως ξένης γλώσσης εἶναι ἄτοπον, διότι οὔτε εὐκόλως οὔτε εὐκολώτερον οὔτε οὐδαμῶς θὰ ἠδύναντο νὰ νοήσωσιν, ἂν ἦτο ξένη

(1) Ζ' 321 «Ἀκαρνανίας δὲ καὶ Αἰτωλίας ἄνω Θεσπρωτοὶ καὶ Κασσωπαῖοι καὶ Ἀμφίλοχοι καὶ Ἀθαμᾶνες Ἠπειρωτικὰ ἔθνη». Καὶ 326 «Ἠπειρῶται δ' εἰσὶ... Μολοττοί τε καὶ Ἀθαμᾶνες καὶ Αἴθικες καὶ Τυμφαῖοι καὶ Ὀρέσται...» Καὶ Θ' 427 «Ἀθαμᾶνες δ' ὕστατοι τῶν Ἠπειρωτῶν εἰς ἀξίωμα προαχθέντες ... καὶ μετ' Ἀμυνάνδρου τοῦ βασιλέως δύναμιν κατασκευασάμενοι». Ὁ βασιλεὺς οὗτος ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Φλαμινίου εἰς Ῥώμην, ἵνα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων πάντων συνηγορήσῃ· καὶ παρὰ Λιβίῳ ἐν ΚΓ' 62 ἐν τοῖς περὶ εἰρήνης λόγοις τῷ 197 συμβουλεύει, ita componendam pacem esse, ut Graecia etiam absentibus Romanis satis potens tuendae simul pacis libertatisque esset.

Digitized by Google

ἀληθῶς γλῶσσα ἡ Μακεδονική· μετά τινος δὲ δυσκολίας, ἂν ἦτο διάλεκτος τις τῆς Ἑλληνικῆς, οἷα λ. χ. ἡ Αἰολικὴ ἢ ἡ Λακωνική.

Καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲ ἡ ἀπαίτησις ἵνα ὁμιλήσῃ ὁ Φιλώτας Μακεδονιστί, θὰ ἐφαίνετο παντάπασι παράλογος, ἂν οἱ Μακεδόνες λαλοῦντες ξένην γλῶσσαν ἦσαν ὅλως ἀκατάληπτοι τοῖς πολυαρίθμοις παρευρισκομένοις Ἕλλησιν· ἐνῷ ἡ ἀπαίτησις αὐτοῦ, ἵνα ὁ Φιλώτας ὑπερασπιζόμενος κατὰ τὰ πάτρια τῶν Μακεδόνων ἔθιμα ἐνώπιον τοῦ στρατοῦ μετασχηματισθέντος κατὰ τὴν Μακεδονικὴν συνήθειαν εἰς δικαστήριον, μεταχειρισθῇ ἅμα καὶ τὴν Μακεδονικὴν διάλεκτον τ. ἔ. ἵνα συμμορφωθῇ καὶ κατὰ τοὺς τύπους καὶ κατὰ τὴν γλῶσσαν πρὸς τὰ πατροπαράδοτα ἔθιμα, δὲν φαίνεται βεβαίως οὔτε παράλογος οὔτε ἄδικος. Ἐκ τοῦ χωρίου ἄρα τούτου τοῦ Κουρτίου οὐδαμῶς συνάγεται ὅπερ ἐδίδαξεν ὁ O. Müller, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον τοὐναντίον.

ε΄) Πῶς θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ εἰσελάσῃ εἰς τὴν μεσόγειον Μακεδονίαν καὶ νὰ γίνῃ γνωστὴ τοῖς Ἰλλυριοῖς ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα προτοῦ ἡ Ἑλλὰς διὰ τῶν Μηδικῶν πολέμων ἀναδειχθῇ καὶ προτοῦ ὁ Ἑλληνικὸς καὶ ἰδίᾳ ὁ Ἀττικὸς πολιτισμὸς ἀναπτυχθῇ καὶ ἐξαπλωθῇ, οὔτε ὁ Müller ἐδήλωσεν οὔτε ἄλλος τις δύναται νὰ νοήσῃ.

Τὸ δύσκολον ἢ μᾶλλον τὸ ἀδύνατον τοῦ πράγματος κατανοεῖ τις μάλιστα ἀποβλέψας εἰς τὴν φύσιν τῶν Ἰλλυριῶν καὶ τῶν ἀπογόνων αὐτῶν Ἀλβανῶν, οἵτινες καίπερ ἀπὸ ἓξ ὅλων αἰώνων ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν μέσῳ τῶν Ἑλλήνων ὡς ἀδελφοὶ αὐτῶν ζῶντες, καίπερ τὴν αὐτὴν θρησκείαν αὐτοῖς ἔχοντες καὶ ἀεὶ συναγωνιζόμενοι αὐτοῖς οὐχ ἧττον διατηροῦσι τὴν Ἀλβανικὴν αὐτῶν γλῶσσαν. Αὐτόδηλον δ' ὅτι ἂν οἱ Ἀλβανοὶ ἐν τοσούτοις αἰῶσι μὴ ἐξηλληνίσθησαν καὶ ταῦτα πολλῷ μᾶλλον τῶν παλαιῶν ἀναγκαζόμενοι εἰς τοῦτο, οἱ ἀρχαῖοι ἐν Μακεδονίᾳ, ἤτοι μακρὰν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐν βραχυτέρῳ χρόνῳ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ πάθωσι τοῦτο. Πρόσθες ὅτι καθ' ἃ παρατηρεῖ ὁ Abel σελ. 96 οὐδεμία παράδοσις ὑπάρχει ὅτι οἱ Ἰλλυριοὶ μετέβησαν πρὸς ἀνατολὰς τῆς Ἰλλυρίας, λ. χ. εἰς Ὀρεστίδα. Πανταχόθεν ἄρα ἐλέγχεται ἀδύνατος ἡ δοξασία τοῦ O. Müller.

Εἰς τὴν ἀτοπίαν ταύτην φαίνεται περιπεσὼν ὁ ἀοίδιμος ἀνὴρ α΄) ὅτι, καθ' ἃ παρατηρεῖ ὁ Abel, περὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων εἶχε μέγα τι ἰδανικὸν ἄκρας τελειότητος, ὅπερ ἔκρινεν ὅτι ἀμαυροῦται, ἂν καὶ ἄξεστοι Μακεδόνες ὠνομάζοντο διὰ τοῦ εὐγενοῦς τούτου ὀνόμα-

Digitized by Google

τος· β΄) δὲ ὅτι παρηρμήνευσε χωρίον τι τοῦ Στράβωνος Ζ΄ 326 «Ἔνιοι δὲ καὶ σύμπασαν τὴν μέχρι Κορκύρας Μακεδονίαν προσαγορεύουσιν, αἰτιολογοῦντες ἅμα ὅτι καὶ κουρᾷ καὶ διαλέκτῳ καὶ χλαμύδι καὶ ἄλλοις τοιούτοις χρῶνται παραπλησίοις, ἔνιοι δὲ καὶ δίγλωττοί εἰσιν» (1), καὶ οὕτως ἐταύτισε τοὺς Μακεδόνας οὐχὶ μετὰ τῶν Ἠπειρωτῶν (*μέχρι Κορκύρας*) ἀλλὰ μετὰ τῶν πολὺ βορειότερον κατοικούντων Ἰλλυριῶν, καὶ ἀπένειμε τοῖς Μακεδόσι τὴν αὐτὴν γλῶσσαν καὶ τὰ αὐτὰ ἤθη τοῖς Ἰλλυριοῖς καὶ οὕτως ἐχαρακτήρισε πάντας ὡς Ἰλλυριούς. Ἀλλ' εἶναι πρόδηλον ὅτι ἂν ὁ Στράβων ἐνόει τὴν καθ' αὐτὸ Ἰλλυρικήν, δὲν θὰ ἐξέτεινε τὴν Μακεδονίαν πρὸς τὴν Ἤπειρον, ἀλλὰ πρὸς τὴν Ἰλλυρίδα, ἤτοι δὲν θὰ ἔλεγε μέχρι Κορκύρας, ἀλλὰ μέχρι Ἐπιδάμνου ἢ Λίσσου ἢ τοῦ ποταμοῦ Δρίλωνος ἢ τοιούτου τινός. Ἔπειτα αὐτὸς ὁ Müller ἀναφέρει χωρίον τοῦ Πολυβίου, ΚΗ΄ 8, 9, ἐν ᾧ δηλοῦται ὅτι διέφερεν ἡ γλῶσσα τῶν Ἰλλυριῶν ἀπὸ τῆς τῶν Μακεδόνων, «Παραγενομένων δ' αὐτῶν ἀκούσας (ὁ Περσεὺς) τὰ περὶ τοῦ Γενθίου πάλιν ἐξ αὐτῆς ἔπεμπε τὸν Ἀδαῖον καὶ σὺν τούτῳ τὸν Γλαυκίαν, ἕνα τῶν σωματοφυλάκων, καὶ τρίτον τὸν Ἰλλυριόν, **διὰ τὸ τὴν διάλεκτον εἰδέναι τὴν Ἰλλυρίδα**». Ἀλλὰ καὶ παραπέμψας εἰς τὸ χωρίον τοῦτο διατείνεται παραδόξως ὁ Müller, ὅτι ἐκ τῆς διαστολῆς τῆς Ἰλλυρικῆς καὶ Μακεδονικῆς γλώσσης οὐδεὶς δύναται νὰ συναγάγῃ ἀρχαίαν διαφορὰν αὐτῶν. Ὅτι δ' ὅμως ὁ Στράβων τοὺς Ἠπειρώτας, ἤτοι τοὺς πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Ὠρικοῦ κατοικοῦντας Ἕλληνας, καὶ οὐχὶ τοὺς Ἰλλυριούς, ἤτοι τοὺς βορειότερον τοῦ Ὠρικοῦ, συνάπτει τοῖς Μακεδόσι λέγων ὅτι «λαλοῦσι τὴν αὐτὴν διάλεκτον κλπ.» δηλοῦται καὶ ἐκ τούτου, ὅτι ἀποδεκτῆς γενομένης τῆς γνώμης τοῦ Müller ταύτης, ἤτοι τοῦ ὁμογλώσσου τῶν Μακεδόνων καὶ τῶν Ἰλλυριῶν, ὁ Στράβων οὐ μόνον πρὸς τὸν Πολύβιον ἀντιφάσκει διδάσκοντα, ὅτι διέφερον αἱ γλῶσσαι τῶν ἐθνῶν τούτων, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἑαυτὸν λέγοντα ἀλλαχοῦ (ἴδε ἀνωτέρω σελ. 6-7) τὴν Μακεδονίαν μέρος τῆς Ἑλλάδος, καὶ τέλος πρὸς αὐτὰ τὰ πράγματα, διότι ὅτι οἱ Μακεδόνες ἐχρῶντο τῇ

(1) Ὅτι ὑπὸ τοὺς «ἐνίους διγλώττους» δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ νοῶνται οἱ κατοικοῦντες τὴν Μακεδονίαν, οἱ τὸ ὄνομα αὐτῶν διὰ τὴν πολιτικὴν ἐπικράτειαν μέχρι Κορκύρας, ἤτοι ἐπὶ πᾶσαν τὴν Ἑλληνικὴν Ἤπειρον ἐκτείναντες, τοῦτο εἶναι πρόδηλον.

Digitized by Google

Ἰλλυρικῇ γλώσσῃ οὐδεὶς παλαιὸς εἶπεν, ἀλλὰ τοὐναντίον πλεῖστοι τούτων μαρτυροῦσιν ὅτι Ἑλληνιστὶ ἐλάλουν (ἴδε κατωτέρω κεφ. Δ')· καὶ ἡ σήμερον δ' ἔτι χρῆσις τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν Μακεδονίᾳ ὁμοίως βοᾷ κατὰ τῆς ὑποτιθεμένης ἐπικρατήσεως τῆς Ἰλλυρικῆς ἐπὶ Στράβωνος αὐτόθι. Καὶ ἐκ τοῦ Θουκυδίδου δὲ Δ' 125 λέγοντος «Ὡς εἶδε τοὺς Μακεδόνας προκεχωρηκότας τούς τε Ἰλλυριοὺς καὶ τὸν Ἀρριβαῖον μέλλοντας ἐπιέναι», δηλοῦται ὅτι ἀντίκεινται Μακεδόνες καὶ Ἰλλυριοί, ἤτοι ὅτι ἦσαν διάφοροι καὶ κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα πρὸ Χριστοῦ.

Γ' Γλωσσολογικαὶ ἀποδείξεις τοῦ Ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος τῶν Μακεδόνων.

Ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μακεδονικῆς διαλέκτου καὶ δὴ καὶ τῶν Μακεδόνων ἀπεφήνατο, καθ' ἃ ἀνωτέρω ἐλέχθη, ὁ πολὺς Fick, πολλὰς ἐτυμολογήσας Μακεδονικὰς λέξεις, εἰ καί τινας μετ' ἀμφιβόλου ἐπιτυχίας. Παραλείπων πᾶσαν ἀμφίβολον ἐτυμολογίαν καὶ περιοριζόμενος ἐν μόναις ταῖς ἀναμφισβητήτοις, ἀνευρίσκω, ὅτι, καθ' ἃ ἀνωτέρω εἶπον, οἱ κύριοι χαρακτῆρες τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης οἱ ἐκ τῆς φωνητικῆς λαμβανόμενοι ἀνευρίσκονται καὶ ἐν ταῖς Μακεδονικαῖς ταύταις λέξεσιν. Οὕτω λ. χ. α') λέγεται *ἐλάνη* (κυρίως ἐλάνᾱ) ἡ λαμπὰς πάντως ἀντὶ *σελάνη* (ὅπως *Ἑλλοὶ* καὶ *Σελλοί*, ὗς καὶ *σῦς*), *Ἅρπαλος* (sarp), *Ἀδαῖος* (ἅδην), *Ἁλιάκμων* πάντως ἀπὸ *ἅλς* ἀντὶ *σαλ*, *Ἠμαθία* ἀπὸ τοῦ ἄμαθος ἀντὶ σαμαθος, *Ἐχέδωρος* ὁ πρὶν Ἠδωνὸς ποταμός, *ἑρκίτας* ἀπὸ τοῦ ἕρκος (serkos), πάντα κατὰ τροπὴν τοῦ ἀρκτικοῦ *σ* εἰς δασεῖαν, φαινόμενον ἄγνωστον ἐν ταῖς λοιπαῖς ἐν Εὐρώπῃ λαλουμέναις γλώσσαις. Ὁμοίως β') *ἄλιζα* = ἡ λεύκη, *σάρισα*, *Ἄρνισσα*, *Πέλλα* πάντα μετὰ τοῦ ἐπιθήματος -ιᾰ, ὃ ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ συγγενεῖ γλώσσῃ εὑρίσκεται· πρβλ. *μοῦσα*, *πέζα*, *μᾶζα*, *ἅμιλλα*, *φέρουσα* bharantī, *ἥδεῖα* svadvī suavis κλπ.

Ὁμοίως λέγεται γ') *αἰγίποψ*: ἀετὸς ἐκ τοῦ *αἰγι-* καὶ *ποπς* ἀντὶ

-ποπος τοῦ *πέσσω* καὶ δὴ ἴσον τῷ αἰγιφέγος κατὰ G. Meyer· *ἐπήδολος* (ἐκ τοῦ ἐπη + goλος)· *ζέρεθρον* : βάραθρον, κατὰ χείλωσιν καὶ ὀδόντωσιν τῶν παλαιῶν ὑπερωικῶν· γνωστὸν δ' εἶναι ὅτι ἡ μὲν χείλωσις ἦτο γνωστὴ καὶ τοῖς Ὄμβροις καὶ Ὄσκοις (ἀλλ' οὐχὶ τοῖς Λατίνοις) καὶ Βρεττανοῖς καὶ Γερμανοῖς, ἀλλ' οὐχὶ τοῖς Σλαύοις, τοῖς Ἰλλυριοῖς, τοῖς Φρυξὶ κλπ., ἡ δὲ ὀδόντωσις (*ζέρεθρον*) μόνοις τοῖς Ἕλλησιν ἦτο γνωστή, οὐδέσι δὲ ἄλλοις. Ὥστε ἡ Μακεδονικὴ διάλεκτος καὶ κατὰ ταῦτα μόνον Ἑλληνικὴ δύναται νὰ εἶναι.

δ') διπλᾶ ἐν ἀρχῇ σύμφωνα ξ, ψ (ks, ps), οἷον *Ξανδικὸς* μήν, *ψηρὸς ξηροπυρίτας* μόνον ἡ Ἑλληνικὴ καὶ αἱ Ἄριαι γλῶσσαι, Ἰνδικὴ καὶ Ἰρανικαί, παρέχουσιν, οὐχὶ δὲ καὶ αἱ Σλαυικαὶ καὶ λοιπαὶ συγγενεῖς (πρβλ. Kuhn Περιοδικοῦ Τόμ. ΛΑ' σελ. 412.).

ε') τὸ F ἔκ τε τῆς ἀρχῆς τῶν λέξεων καὶ ἐκ τοῦ μέσου αὐτῶν ἐξέπεσεν ἐν μόνῃ τῇ Ἑλληνικῇ, πρβλ. *ἄξος*=ὕλη, *Ἄρνισσα*, *ἀορτὴ* ἀντὶ ἀFορτή, *πυλαυρὸς* ἀντὶ πυλα-Fορος, *Λᾶγος* ἀντὶ ΛαF-αγός, *Ἀνθεμοῦς* ἀντὶ ἈθεμόFεντς (τὴν πόλιν προσέφερε τοῖς Πεισιστρατίδαις ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀμύντας, ὅτε ἐκ τῶν Ἀθηνῶν ἐξώσθησαν· ἐκτίσθη ἄρα πρὸ πάσης Ἀττικῆς ἐπιδράσεως)· ἂν ἡ τοῦ Fick ἐτυμολογία τοῦ *ἄδισκον*=κυκεῶνα ἐκ τοῦ ῥήματος ἀνδάνω ἔχῃ ὀρθῶς, τότε καὶ τοῦτο ἀπέβαλε τὸ F καὶ πρότερον ἔτι τὸ ἀρκτικὸν *σ*.

ς') Τὸ μεταξὺ φωνηέντων j ἀπεβλήθη ὁμοίως ἐν τῇ Ἑλληνικῇ καὶ Λατινικῇ, ἀλλ' οὐχὶ ἐν ταῖς Σλαυικαῖς καὶ ἄλλαις συγγενέσι γλώσσαις· πρβλ. *βρενδίεται* ἀντὶ βρενθίjεται, *βαδελεγεῖ*· ἀμέλγει, *ἄγημα* τοῦ *ἀγέομαι*=ἀγέjομαι (ἂν ἡ λέξις μὴ ἐλήφθη ἐκ τῆς λοιπῆς Ἑλληνικῆς, ὅπως δυνατὸν καὶ τὸ *ἑταῖρος*, διὸ οὐδὲ ἐμνημόνευσα αὐτοῦ ἐν τοῖς τὸ ἀρκτικὸν sF ἀποβαλοῦσιν·), *δανῶν*: κακοποιῶν, κτείνων.

ζ') ἡ ἐπένθεσις καὶ ἡ κατ' αὐτὴν τροπὴ τοῦ *μ* εἰς *ν* ἰδιάζει μόνῃ τῇ Ἑλληνικῇ, τὰ Μακεδονικὰ ἄρα *Κοῖνος*, *ἐπιδειπνὶς* (ἑταῖρος;) δὲν δύνανται νὰ ἀνήκωσιν ἄλλῃ γλώσσῃ ἢ τῇ Ἑλληνικῇ.

η') Ὁμοίως ἡ τροπὴ τοῦ tj εἰς σσ εἶναι μόνον Ἑλληνική. πρβλ. *λιτὸς*-λιτjος-*λισσός*, ἴσως καὶ σάρισα, Ἄρνισσα καὶ Ἔδεσσα.

θ') Ὁμοίως ἡ ἀνάπτυξις πλήρους *αρ* ἢ *ρα* ἐκ τοῦ συνεσταλμένου ər εἶναι μόνον Ἑλληνικὴ καὶ Ἀρμενική· πρβλ. *Ἀρσέας* (ἄρσις-αἴρω), *Ἄρνισσα* (ἀρνός), *Κράτερος*, *καρπαία* (περὶ τοῦ Λατ. carpo ἴδε Περιοδικὸν Kuhn Τομ. ΛΒ' σελ. 335).

Digitized by Google

ι') Ὁμοίως ἡ ἀνάπτυξις πλήρους φωνήεντος α ἐκ τοῦ συνεσταλμένου ən əm εἶναι μόνον Ἑλληνική, Ἀρμενικὴ καὶ Ἀρία· πρβλ. *Ἀβρέας* (ἀβρὸς ἀντὶ əmbros), ἀρκὸν=σχολὴν (ἀ-εργον, τὸ δὲ ἀ=ən), κατὰ τὸν Fick καὶ τὸ *ἀβαρὺ*=ὀρίγανον, εἶναι ὁμοίως σύνθετον ἐκ τοῦ ἀ + βαρύ.

ια') Ὁμοίως ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἐτράπησαν τὰ ἠχηρὰ δασέα bh dh gh εἰς ἄηχα δασέα ph, th, kh, πρβλ. *κάλιθος*: οἶνος Ἀμερίας ἐκ τοῦ χάλιθος (ἢ τοῦ ὀνόματος *χάλις* μετασχηματισθέντος εἰς -θος, ὅπως ἄλλα εἰς -δος -τος (πρβλ. Brugman Grundriss B' 726) ἢ γραπτέον κάλιθος· οἴνου ἀντὶ κάλιθος· οἶνος, ὅτε *χάλις κάλιθος* ἀντὶ χάλις χάλιδος ἔχει ὅπως τὸ κληὶς κληῖδος πρὸς τὸ κλᾷξ, τὸ ὄρνις ὄρνιθος πρὸς τὸ ὄρνις ὄρνιχος κλπ.)· ἔτι *πέχαρι*: ἔλαφος, ἄν, ὅπως φρονῶ, ἡ λέξις συνάπτηται τῷ Γερμ. Bock καὶ Βακτρ. bûza. Ἂν ἡ τροπὴ τῶν ἠχηρῶν bh dh gh μὴ εἶχε συμβῇ καὶ ἐν τῇ Μακεδονικῇ διαλέκτῳ, θὰ ἐλέγετο γάλιθος, βέχαρι.

ιβ') Ὁ νόμος τῆς ἀνομοιώσεως, καθ' ὃν ἐκ δύο διαδοχικῶς ἀπαγγελλομένων δασέων τὸ πρῶτον τρέπεται εἰς τὸ ἀντίστοιχόν του ψιλόν, εἶναι μόνον Ἑλληνικὸς καὶ Ἄριος· πρβλ. *Ἠμαθία* ἀντὶ Ημαθία, *κάλιθος* ἀντὶ χάλιθος: οἶνος, *Ἐχέδωρος*, *πέχαρι*.

ιγ') Τὸ τελικὸν ἔρρινον *μ* ἐν μόνῃ τῇ Ἑλληνικῇ ἐτράπη εἰς *ν*, ἐντεῦθεν τὸ *ἄδισκον*, *Παρμενίων*, *Κρίνων*, *δανῶν*=κακοποιῶν, *Δώσων* (1), *Δάρρων*, *Ζειρὴν* ἡ Ἀφροδίτη, *ἀρκὸν*=σχολὴ κλπ.

ιδ') Τὸ *ἵππος* ὃ ἐν τῷ Βίλιππος ἐμφανίζεται, ἐν μόνῃ τῇ Ἑλληνικῇ ἔχει *ι* ἀντὶ *ε*, equos -*ἵππος*.

ιε') Ὀνόματα ἀρσενικὰ εἰς -*τας* ἐμφανίζονται ἐν μόνῃ τῇ Ἑλληνικῇ, ἐντεῦθεν *γυρῖτας*: ἄρτους αὐτοπύρους, *ἐρκίτας*, *Ἀμύντας*, *Πευκέστας*, *Φιλώτας*. Οὕτω δὲ συχνὰ φαίνεται ὅτι ἦσαν ταῦτα ἐν Μακεδονίᾳ, ὥστε διὰ τῆς καταλήξεως ταύτης ἐσχηματίζοντο τὰ ἐθνικά, ὡς κατ' ἐξοχὴν εὐχρήστου εἰς δήλωσιν τούτων, πρβλ. *Δῖον*-*Διασταί*, *Κύρρος*-*Κυρρῆσται*, *Λύγκος*-*Λυγκησταί*, *Ὀρεστὶς*-*Ὀρέσται* κλπ. Καὶ οὐ μόνον ταῦτα, ἀλλὰ καὶ αἱ παλαιότεραι αἱ ἄσιγμοι, ὧν ἴχνη παρ' Ὁμήρῳ καὶ ἔν τισι διαλέκτοις εὑρίσκονται, παρετηρήθησαν ὑπὸ πα-

(1) Οὕτως ἐπωνομάσθη ὑπὸ τῶν Μακεδόνων ἐπὶ τὸ ἐμπαικτικώτερον Ἀντίγονος ὁ βασιλεὺς ὁ προκάτοχος Φιλίππου τοῦ Δημητρίου «ὡς ἐπαγγελτικὸς μὲν οὐ τελεσιουργὸς δὲ τῶν ὑποσχέσεων» Πλουταρχ. βίῳ Αἰμιλίου Παύλου Η'.

Digitized by Google

λαιῶν τινων ἐν τῇ Μακεδονικῇ διαλέκτῳ, καθ' ἃ μαρτυρεῖ Ἀπολλώνιος ἐν τῷ περὶ Συντάξεως Γ', 7, λέγων, «ἡ ἀντεστραμμένως ὅτε ἡ κλητικὴ ἀντ' εὐθειῶν παραλαμβάνεται **κατὰ Μακεδονικὸν ἔθος** ἢ Θεσσαλικόν, **ὡς οἱ πρὸ ἡμῶν ἐπιστώσαντο,** αὐτὰρ ὁ αὖτε Θυέστ' Ἀγαμέμνονι. . .»

ις') Καὶ τὰ ὀνόματα εἰς *-άς -άδος*, *-ις -ιδος* ἰδιάζουσι τῇ Ἑλληνικῇ καὶ τῇ Λατινικῇ γλώσσῃ, πρὸ πάντων δὲ τῇ Ἑλληνικῇ (πρβλ. Brugmann Grundriss Β' 282-4), διὸ τὰ Μακεδονικὰ *ἐριτάδες*, *ἐπιδειπνίς*, *ἀγκαλίς*, *Θούριδες*: νύμφαι, μοῦσαι, Μακεδόνες, *ἀσπὶς* ἐν τῷ *ἀργυράσπιδες χαλκάσπιδες χρυσάσπιδες*, εἶναι Ἑλληνικά.

ιζ') Καὶ τυπικὸν δὲ γνώρισμα τῆς Ἑλληνικῆς καὶ μόνης τῆς Ἑλληνικῆς ἀποδείκνυται ἔχουσα ἡ Μακεδονικὴ διάλεκτος. Εἶναι δηλ. γνωστὸν ὅτι τὸ τρίτον ἑνικὸν πρόσωπον τοῦ ἐνεργητικοῦ ἐνεστῶτος τῶν εἰς -ω ῥημάτων ἐν μόνῃ τῇ Ἑλληνικῇ λήγει εἰς *-ει*, οἷον λέγει, ποιεῖ. Κατὰ ταῦτα τὸ Μακεδονικὸν *βαδελεγεῖ*=ἀμέλγει, βοᾷ ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς διαλέκτου ταύτης.

Τοσοῦτοι οἱ ἐκ τῆς φωνητικῆς μάλιστα τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καθόλου λαμβανόμενοι ὑπὲρ τῆς Μακεδονικῆς διαλέκτου χαρακτῆρες, ἀρκοῦντες, ἂν μὴ σφάλλωμαι, νὰ πείσωσι πάντας περὶ τῆς γνησιότητος αὐτῆς καὶ ἂν οἱ ἐκ τῆς κλίσεως καὶ συντάξεως καὶ τῆς παραγωγῆς λαμβανόμενοι ἄλλοι ὅλως ἐλλείπωσιν.

Ἀλλά μοι φαίνεται ὅτι ἀκούω τινὸς ὑποκρούοντος, ἀλλὰ τὰ μέσα *β*, *γ*, *δ*, ἀντὶ *φ*, *χ*, *θ*, ἃ ἐν τῇ Μακεδονικῇ διαλέκτῳ ὅπως καὶ ἐν ταῖς Σλαυικαῖς γλώσσαις, ἐν τῇ Κελτικῇ καὶ ἐν τῇ Λιθουανικῇ καὶ Ἰλλυρικῇ ἀντὶ τῶν δασέων ἀπηγγέλλοντο; (Brugmann Grundriss 549, 524 καὶ G. Meyer Albanesische Stud. Γ' 7. 9. 29. 33. καὶ Bezz. Beitr. Η' 186. 188. 189)· τί; δὲν εἶναι ταῦτα προφανῆ καὶ ἀναντίλεκτα τεκμήρια τῆς Ἰλλυρικῆς καταγωγῆς τῆς Μακεδονικῆς διαλέκτου; Κατ' ἐμὴν γνώμην οὐχί· διότι πρῶτον οὐδαμῶς εἶναι βέβαιον ὅτι τὰ Μακεδονικὰ *Βάλακρος*, *Βίλιππος Βερενίκη*, *κεβαλά*, *ἀβροῦτες*=ὀφρύες, *Ξανδικός*, *δανῶν*, *ἀδαλός*, *ἀδή*, *ἀδραιά*, ἀποδεικνύουσιν ὅτι οἱ Μακεδόνες ἀπήγγελλον ἐν τούτοις μέσα b d, ὅπως ἀληθῶς ἐν ταῖς μνημονευθείσας γλώσσαις ἐγίνετο ἢ καὶ νῦν γίνεται, καὶ οὐχὶ *β* καὶ *δ*, ὅπως ἡμεῖς σήμερον προφέρομεν. Τούτου δ' ἀρθέντος αἴρεται εὐθὺς καὶ ἡ δῆθεν ὁμοιότης τῶν Μακεδονικῶν τού-

Digitized by Google

των φθόγγων πρὸς τοὺς ἀντιστοίχους τῶν Σλαυικῶν καὶ Γερμανικῶν γλωσσῶν, πρὸς τοὺς τῆς Ἰλλυρικῆς, Λιθουανικῆς κλπ. ἡ παραπλανήσασα τοὺς ἐρευνητὰς εἰς τὴν σύναψιν τῆς Μακεδονικῆς διαλέκτου μετὰ τῆς Ἰλλυρικῆς καὶ τῶν λοιπῶν γλωσσῶν, χωρισμὸν δ' αὐτῆς ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς. Καὶ ὄντως ὅταν τις ἐνθυμηθῇ ὅτι αἱ Μακεδονικαὶ λέξεις αὗται ἐγράφησαν ὅτε ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐγράφετο *ὄρβος*, *βοικίαρ*, *Εὔβανδρος*, (πρβλ. G. Meyer[2] 234 καὶ Παπαδημητρακοπούλλου Βασάνου σελ. 488 κέξ. καὶ 570 κέξ.), καὶ *ἐκφόρηγα*, *θέαγον*, *Σεραπιγῆον*, *κλαίγω* κλπ. (πρβλ. G. Meyer[2] § 218 καὶ Παπαδημητρακοπούλλου 582), τότε οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν δύναται νὰ πιστεύῃ ἀσφαλῶς καὶ βεβαίως ὅτι τὸ *β* καὶ *δ* τῶν Μακεδονικῶν τούτων λέξεων παρίστα φθόγγον ὅμοιον τοῖς Ἰλλυρικοῖς, Σλαυικοῖς κλπ., ἀλλὰ τοὐναντίον θὰ εὕρῃ πιθανώτερον ὅτι ὄντως τοιοῦτοι φθόγγοι διὰ τῶν σημείων τούτων παρίσταντο ὁποῖοι τότε ὑπὸ τῶν πλείστων, ἂν μὴ ὑπὸ πάντων τῶν Ἑλλήνων ἀπηγγέλλοντο, ἤτοι *β*, *δ*.

Ἀλλ' εἴτε ὡς *β δ* εἴτε ὡς b d ἀπηγγέλλοντο ὑπὸ τῶν Μακεδόνων οἱ φθόγγοι οὗτοι, οὐδὲν μέγα σημαίνει, διότι δύναται κατ' ἄλλον τρόπον ν' ἀποδειχθῇ ὅτι οἱ Μακεδονικοὶ οὗτοι φθόγγοι εἶναι ὀψιγενεῖς προελθόντες ἐκ τοῦ *φ θ*, καὶ δὴ ἱστορικῶς ὅλως διάφοροι τῶν Ἰλλυρικῶν καὶ λοιπῶν· βορείων γλωσσῶν b, d ἀντὶ bh, dh· τοῦτο μανθάνει ἕκαστος εὐκόλως, ἂν μόνον λάβῃ πρὸ ὀφθαλμῶν α') ὅτι τὸ *γ* δὲν ἐμφανίζεται ἀντὶ τοῦ *χ* ἐν τῇ Μακεδονικῇ διαλέκτῳ, καίτοι πάντα τὰ μέσα b d g ἀντὶ τῶν δασέων bh dh gh ἐμφανίζονται ἐν ταῖς βορείαις ἐκείναις γλώσσαις, ἡ δ' ἀνάπτυξις ἁπάντων τῶν bh dh gh πανταχοῦ ἔβη ὁμοιοτρόπως. Τὰ Μακεδονικὰ ἄρα πέχαρι, ἄγχαρμον =ἀνωφερῆ τὴν αἰχμήν, χάρων=λέων, Βλιστίχη, Βάλαυχος, Χάλκας φαίνονται παντάπασιν ἀλλόκοτα καὶ ἀνερμήνευτα παρεξεταζόμενα πρὸς τὰ τῶν βορείων γλωσσῶν (1).

β) ὅτι ἡ τροπὴ τῶν ἠχηρῶν δασέων bh dh gh εἰς ἄηχα δασέα ph th kh συνέβη ἐν τῇ Πανελληνίῳ τῇ ἔτι ἀδιαιρέτῳ εἰς τὰς γνωστὰς διαλέκτους Ἑλληνικῇ γλώσσῃ, κατόπιν δ' αὐτῆς ἡ ἀνομοίωσις

(1) Ἓν μόνον φαίνεται παράδειγμα τοῦ *γ* ἀντὶ *χ*, ἤτοι τὸ *Γαλάδραι*, ὅθεν *Γαλαδραϊκὸν* καὶ *Γαλαδρικὸν* παρὰ Στεφάνῳ τῷ Βυζαντίῳ. Ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἡ πόλις ἔκειτο ἐν Πιερίᾳ καὶ δὴ ἦτο διάφορος τῆς ἐν Μυγδονίᾳ *Χαλάστρας*, πρβλ. Ἡροδ. Ζ' 123 καὶ Στραβ. 330. Ἔπειτα εἶναι κύριον ὄνομα καὶ δὴ ἀμφιβόλου ἀρχῆς, ὥστε οὐδὲν ἀποδεικνύει.

Digitized by Google

τοῦ πρώτου τῶν διαδοχικῶν δασέων εἰς τὸ ἀντίστοιχον αὐτοῦ ψιλόν· ἐντεῦθεν παρήχθησαν καὶ ἀπαντῶσιν ἐν πάσῃ ἀνεξαιρέτως τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ τύποι οἷον *τίθημι*, *πέφυκα*, *κέχυμαι*, οὐχὶ δὲ *δίθημι*, *βέφυκα*, *γέχυμαι*. Ἀμφότεραι αἱ παθήσεις εἶναι κοιναὶ πάσαις ταῖς Ἑλληνικαῖς διαλέκτοις, καὶ δὴ ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι συνέβησαν ἐν τῇ Πανελληνίῳ ἐκείνῃ τῇ ἔτι ἀδιαιρέτῳ εἰς διαλέκτους γλώσσῃ, ἀλλὰ πρότερον μὲν ἡ τροπὴ εἰς ἄηχα καὶ ἔπειτα ἡ ἀνομοίωσις. Ἀλλ' ἅμα ταύταις ἐγένοντο καὶ αἱ ἄλλαι φωνητικαὶ παθήσεις, δι' ὧν καθ' ἃ ἀνωτέρω ἐλέχθη, ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἔλαβεν ἴδιον χαρακτῆρα· ἤτοι τότε ἐτράπη τὸ ἀρκτικὸν *σ* εἰς Η, τότε τὸ J τὸ μεταξὺ φωνηέντων καὶ ἐν ἀρχῇ λέξεως ὁμοίως εἰς Η, τότε τὸ τελικὸν *μ* εἰς *ν*, τότε ἡ ἐπένθεσις καὶ ἡ τροπὴ τοῦ *μ* εἰς *ν*, κομ-ιος -κοινός, τότε ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἰϑ εἰς ια κλπ. κλπ., ἅτινα πάντα ἔχει, ὅπως ἀπεδείχθη καὶ ἡ διάλεκτος τῶν Μακεδόνων, ἔχει δὲ πρὸς τούτοις καὶ τὸ χ· ἀποβαίνει ἄρα παντάπασιν ἀδιανόητον, πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ συζῇ μέν ποτε μετὰ τῶν ἄλλων διαλέκτων καὶ νὰ συνεργασθῇ εἰς τὰς φωνητικὰς μεταβολὰς ταύτας καὶ δὴ καὶ νὰ κληρονομήσῃ αὐτάς, νὰ ἔχῃ τὴν ἀνομοίωσιν ἐν τοῖς *Ἠμαθία*, *Ἐχέδωρος*, *κάλιθος*, καὶ ἔπειτα νὰ μὴ ἔχῃ τὴν πρὸ τῆς ἀνομοιώσεως ταύτης γενομένην τροπὴν τῶν ἠχηρῶν δασέων bh dh εἰς ἄηχα δασέα ph th, ἀλλ' ἀντ' αὐτῶν τὰ μέσα, τ. ἔ. τὰ ἄνευ πνεύματος b d καθ' ἃ αἱ βόρειαι γλῶσσαι. Ἀνάγκη ἄρα ἀμείλικτος ἐπιβάλλει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι καὶ ἡ Μακεδονικὴ διάλεκτος ἔτρεψέ ποτε τὰ *bh dh gh* εἰς *ph th kh*, ἀφοῦ ἔχει τὴν μετέπειτα συμβᾶσαν ἀνομοίωσιν καὶ δὴ καὶ τὸ *κ*, *π* ἀντὶ γ, β, *κάλιθος*, *πέχαρι* ἀντὶ γάλιθος βέχαρι, καὶ ὅτι τὰ νῦν ἐμφανιζόμενα ἐν αὐτῇ *β* καὶ *δ* δὲν ἀποδεικνύουσι, πολλοῦ γε καὶ τοῦ παντὸς δεῖ, ὅτι ἡ Μακεδονικὴ διάλεκτος εἶναι συγγενὴς μὲν τῶν βορείων γλωσσῶν ἀλλοτρία δὲ τῆς Ἑλληνικῆς.

Ἀλλ' ἴσως ἤθελεν ἐρωτήσει τις, πόθεν ἆρά γε προῆλθον οἱ φθόγγοι οὗτοι *β*, *δ*, ἐν Μακεδονίᾳ ἀντὶ τῶν *φ*, *θ* ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι; Εἰς τοῦτο ἀπαντῶ, ὅτι ἡ ἀνεύρεσις τοῦ λόγου δι' ὃν τὰ ἀναντιλέκτως παλαιότερα *φ θ*, ἃ πάντως καὶ ἐν Μακεδονίᾳ παλαιότερον ὡς δασέα ἄηχα ἀπηγγέλλοντο, ἐτράπησαν εἰς *β δ*, εἶναι ἄλλο ζήτημα, διάφορον ὅλως τοῦ περὶ τῆς γνησίας καταγωγῆς τῶν Μακεδόνων, ἥτις δὲν εἶναι δίκαιον νὰ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ὀρθῆς ἢ μὴ ἑρμηνείας ἑνὸς φωνητικοῦ πάθους. Οὐχ

Digitized by Google

ἧττον τολμῶ νὰ εἰκάσω ὅτι οἱ φθόγγοι *β δ* προῆλθον ἐκ τῶν *φ θ* δι' ἐπίδρασιν τῶν περιστοιχούντων τοὺς Μακεδόνας ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας πολυαρίθμων βαρβάρων ὧν αἱ γλῶσσαι δὲν εἶχον τοὺς φθόγγους τούτους, καθ' ὃν τρόπον καὶ οἱ ἐν μέσῳ τῶν Ἰταλῶν ζῶντες Ἰταλιῶται Ἕλληνες ἀπέβαλον τοὺς ἀγνώστους τῇ Ἰταλικῇ φθόγγους *δ*, *γ*, *θ*, ἀντ' αὐτῶν δ' ἔχουσι τοὺς Ἰταλικοὺς d, g, t (ἢ d ἢ s ἀντὶ τοῦ θ). Πρβλ. Morosi Studi σελ. 103. 106. 107 (1) καὶ ὅσα ἐν τῷ Περιοδικῷ τοῦ Kuhn Τομ. ΛΔ' σελ. 96 ἔγραψα περὶ τούτων. Ὅτι δὲ πρὸ τοῦ Φιλίππου τοῦ Ἀμύντου ἡ Μακεδονία κατεκλύζετο πολλάκις ὑπὸ βαρβάρων, ὅτι πολλάκις διὰ τὰς ἔριδας τοῦ δυναστικοῦ οἴκου οἱ πέριξ βάρβαροι οὗτοι εἰσήρχοντο εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἠρήμουν αὐτήν, ἠξεύρει πᾶς ὅστις καὶ ἄκρῳ δακτύλῳ ἱστορίας ἥψατο· πρβλ. καὶ ὅσα Ἀλέξανδρος πρὸς τοὺς στρατιώτας λέγει ἐν Ἀρριαν. Ζ' 9, 2 κἑξ. «Φίλιππος γὰρ παραλαβὼν ὑμᾶς πλανήτας καὶ ἀπόρους, ἐν διφθέραις τοὺς πολλοὺς νέμοντας ἀνὰ τὰ ὄρη πρόβατα ὀλίγα καὶ ὑπὲρ τούτων κακῶς μαχομένους Ἰλλυριοῖς τε καὶ Τριβαλλοῖς καὶ τοῖς ὁμόροις Θρᾳξί, χλαμύδας μὲν ἀντὶ τῶν διφθερῶν φορεῖν ἔδωκε, κατήγαγε δὲ ἐκ τῶν ὀρῶν ἐς τὰ πεδία, ἀξιομάχους καταστήσας τοῖς προσχώροις τῶν βαρβάρων, ὡς μὴ χωρίων ἔτι ὀχυρότητι πιστεύοντες μᾶλλον ἢ τῇ οἰκείᾳ ἀρετῇ σῴζεσθαι· πόλεών τε οἰκήτορας ἀπέφηνε καὶ νόμοις καὶ ἤθεσι χρηστοῖς ἐκόσμησεν. Αὐτῶν δὲ ἐκείνων τῶν βαρβάρων, ὑφ' ὧν πρότερον ἤγεσθε καὶ ἐφέρεσθε αὐτοί τε καὶ τὰ ὑμέτερα, ἡγεμόνας κατέστησεν ἐκ δούλων καὶ ὑπηκόων. . .»

Ὁμολογῶ προθύμως ὅτι ὑπερβολικῶς πως ἐξέφρασεν ὁ Ἀλέξανδρος τὰ δεινὰ τῶν Μακεδόνων καὶ ὅτι ταῦτα δὲν ἀναφέρονται πάντα εἰς τοὺς ἀμέσως πρὸ τοῦ Φιλίππου χρόνους, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς παλαιοτέρους· πάντως δ' ὅμως πολλὰ ἔπασχον οἱ ταλαίπωροι Ἕλληνες οὗτοι ἐπὶ μήκιστον ὑπὸ τούτων τῶν βαρβάρων, ὑφ' ὧν περιστοιχούμενοι καὶ κατακλυζόμενοι ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας καὶ μακρὰν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἐν τοῖς μεσογειοτέροις τῆς χώρας κατοικοῦντες ἀπέβαλον τοὺς φθόγγους *φ* καὶ *θ*, οὐχὶ δὲ καὶ τὸ χ, διότι τοῦτο εἶχον καὶ οἱ πρόσοικοι βάρβαροι, καθὼς οὐδ' οἱ Ἰταλιῶται οἱ ἀποβαλόντες τὸ *γ*, *θ* καὶ

(1) Ἡ γνώμη τοῦ μακαρίτου Morosi ὅτι, τὰ σύμφωνα δ θ γ διέσωσαν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν προφορὰν αὐτῶν ὡς b d g, δὲν εἶναι ἀληθής.

Digitized by Google

ϑ, δὲν ἀπώλεσαν τὸ *φ* καὶ *χ*, διότι ταῦτα ἔχουσιν οἱ ἀστυγείτονες αὐτῶν, οὐχὶ δὲ τὸ *θ*, *γ* καὶ *δ* (1).

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε διαληφθέντων, ἐγένετο, νομίζω, καὶ τοῖς τυφλοῖς δῆλον, α) ὅτι τὸ *б*, *δ* ἀντὶ τῶν δασέων *φ*, *θ*, ὁπωσδήποτε καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι προῆλθον ἐν Μακεδονίᾳ, πάντως οὐδὲν κοινὸν ἔχουσι τοῖς ἀντιστοίχοις Ἰλλυρικοῖς κλπ. βορείοις φθόγγοις b, d· б) ὅτι ταῦτα ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐλέγχουσιν ἀλλοτριότητα τῆς Μακεδονικῆς ἀπὸ τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν διαλέκτων. Πᾶσαι ἄρα αἱ γλωσσικαὶ ἀποδείξεις συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μακεδονικῆς διαλέκτου.

Δ'. Ἱστορικαὶ ἀποδείξεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν Μακεδόνων.

Ἀλλὰ πλὴν τῶν ἐκ τῆς γλώσσης εἰλημμένων ἀποδείξεων ἔχομεν καὶ ἄλλας οὐκ ὀλίγας ἱστορικὰς ἀναμφισβητήτους ἀποδείξεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν Μακεδόνων. Τὰς ἀποδείξεις ταύτας παρέχουσιν ἡμῖν λόγοι ἀνδρῶν ἐπιφανῶν, κρίσεις καὶ μαρτυρίαι συγγραφέων, καὶ ἀποφάνσεις ὅλων ἐκκλησιῶν. Εἶναι ἄρα ἀνεπίδεκτοι ἀμφισβητήσεώς τινος οἱασδήποτε.

Οὕτω κατὰ πρῶτον ἀποδείκνυται ὅτι οἱ Μακεδόνες ἔλεγον τοὺς Ῥωμαίους βαρβάρους, ὃ προδήλως δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ λέγωσιν, ἂν μὴ αὐτοὶ ἦσαν Ἕλληνες.

Καθ' ἃ δηλ. ὁ Πύρρος λέγεται ὅτι «κατιδὼν τάξιν τε καὶ τὰς φυλακὰς καὶ κόσμον αὐτῶν (τῶν Ῥωμαίων παρὰ τὸν ποταμὸν Σίριν ἐστρατοπεδευμένων) καὶ τὸ σχῆμα τῆς στρατοπεδείας, ἐθαύμασε καὶ τῶν φίλων προσαγορεύσας τὸν ἐγγυτάτω «τάξις μέν, εἶπεν, ὦ Μεγάκλεις, αὕτη τῶν βαρβάρων οὐ βάρβαρος, τὸ δ' ἔργον

(1) Ἀντείπῃ μηδεὶς ὅτι ἡ νῦν Ἀλβανικὴ ἔχουσα *φ* καὶ *θ* ἐλέγχει με ἐσφαλμένως διατεινόμενον ὅτι οἱ ἡμέτεροι φθόγγοι *φ* καὶ *θ* ἦσαν ἀλλότριοι τῆς Ἰλλυρικῆς· διότι τό τε bh καὶ dh δὲν ἐγένοντο ἐν τῇ γλώσσῃ ταύτῃ φ καὶ θ, ἀλλὰ b καὶ d, καὶ ταῦτα εἶχεν ἡ Ἰλλυρική, ἔκτοτε δὲ ἀνεπτύχθησαν ἐξ ἄλλων φθόγγων οἱ νῦν *φ*, *θ* καὶ *δ* τῆς Ἀλβανικῆς· πρβλ. G. Meyer, Alban. Studien Γ' 18. 19. 13. 16. 22.

Digitized by Google

εἰσόμεθα» (Πλουτάρχου ἐν βίῳ Πύρρου ΙϚ'), οὕτω καὶ ὁ Φίλιππος «subjecta cernens Romana castra admiratus esse dicitur et universam speciem castrorum et descripta suis quaeque partibus cum tendentium ordine tum itinerum intervallis, et negasse barbarorum ea castra ulli videri posse» Λιβίου ΛΑ, 34. Ὅτι δὲ ταῦτα δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκφράσῃ ὁ Φίλιππος, ἂν τὸ ἑαυτοῦ στρατόπεδον συνέκειτο ἐκ βαρβάρων, ἤτοι ἂν οἱ Μακεδόνες ἦσαν βάρβαροι, καὶ τυφλῷ δῆλον.

Ἀλλ' οὐ μόνον ὁ Φίλιππος, καὶ αὐτοὶ οἱ Μακεδόνες ἔλεγον τοὺς Ῥωμαίους βαρβάρους· πρβλ. Πολυβ. ΙΗ', 22, 8 «Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν **ἕτερος ἐφ' ἑτέρῳ τῶν ἐκ τῆς ἐφεδρείας Μακεδόνων** ἔθει πρὸς τὸν Φίλιππον ἀναβοῶν, βασιλεῦ, φεύγουσιν οἱ πολέμιοι· μὴ παρῇς τὸν καιρόν· **οὐ μενοῦσιν ἡμᾶς οἱ βάρβαροι**, σὴ νῦν ἐστιν ἡμέρα· σὸς ὁ καιρός». καὶ Πλουτάρχου ἐν βίῳ Φλαμιν. Γ'. «Ἀκούοντες γὰρ (οἱ ἄλλοι Ἕλληνες) τῶν Μακεδόνων, ὡς ἄνθρωπος ἄρχων βαρβάρου στρατιᾶς ἔπεισι δι' ὅπλων πάντα καταστρεφόμενος καὶ δουλούμενος, εἶτ' ἀπαντῶντες ἀνδρὶ τήν τε ἡλικίαν νέῳ καὶ τὴν ὄψιν φιλανθρώπῳ, φωνήν τε καὶ διάλεκτον Ἕλληνι καὶ τιμῆς ἀληθοῦς ἐραστῇ, θαυμαστῶς ἐκηλοῦντο καὶ τὰς πόλεις ἀπιόντες ἐνεπίμπλασαν εὐνοίας τῆς πρὸς αὐτὸν ὡς ἐχούσας ἡγεμόνα τῆς ἐλευθερίας». Ἀλλ' ὀφθαλμοφανῶς, ἂν ἦσαν βάρβαροι οἱ Μακεδόνες, δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ ὀνομάζωσι τοὺς Ῥωμαίους βαρβάρους μηδὲ νὰ λαλῶσι πρὸς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας περὶ βαρβάρων ἄλλων ἐπιόντων. Ὁμοίως ἀναφέρει ὁ Λίβιος ἐν ΛΑ', 29 συνέλευσιν ἐν Στράτῳ τῆς Αἰτωλίας τῷ 200 π. Χ. ἐν ᾗ παρῆσαν καὶ Μακεδόνες καὶ Ἀθηναῖοι καὶ Ῥωμαῖοι πρέσβεις, καὶ ἐν ᾗ οἱ πρέσβεις τοῦ Φιλίππου εἶπον τοιάδε: «Furor est si alienigenae homines, plus lingua et moribus et legibus quam maris terrarumque spatio discreti, haec tenuerint, sperare quicquam eodem statu mansurum. Adsuefacite his terris legiones externas et jugum accipite; sero ac nequiquam, cum dominum Romanum habebitis, socium Philippum quaeretis. Aetolos, Acarnanas, Macedonas **ejusdem linguae homines**, leves ad tempus ortae causae disjungunt conjunguntque, cum

Digitized by Google

alienigenis, cum barbaris aeternum omnibus Graecis bellum est eritque. Natura enim, quae perpetua est, et non mutabilibus in diem causis hostes sunt». Καὶ μετὰ ταῦτα ἐνῷ οἱ πρέσβεις τῶν Ἀθηναίων ἀντεπεξερχόμενοι κατὰ τῶν Μακεδόνων πρέσβεων μυρία κατηγοροῦσι τοῦ Φιλίππου, ὅτι λεηλατεῖ καὶ διαρπάζει τὰς πόλεις, τὰ ἱερὰ κλπ. κλπ., καὶ ἐνῷ ὁ Ῥωμαῖος πρεσβευτὴς Λεύκιος Φούριος Πορφυρίων οὐκ ὀλίγα ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων ἀπολογούμενος καὶ τοῦ Φιλίππου κατηγορῶν λέγει, οὐδεὶς τούτων ἐτόλμησε νὰ ἐρωτήσῃ πῶς οἱ Μακεδόνες ἀποκαλοῦσι τοὺς Ῥωμαίους ἀλλογενεῖς καὶ βαρβάρους, ἀφοῦ αὐτοὶ οὗτοι δὲν εἶναι Ἕλληνες; Καὶ ὅμως τοῦτο εἶχε πολλάκις ὁ Δημοσθένης ἐν Ἀθήναις τολμήσει, ὥστε τὸ ἐπιχείρημα ἦτο προχειρότατον. Διατί λοιπὸν ἀπέσχοντο τούτου; Πάντως δι' οὐδὲν ἄλλο ἢ διότι κατὰ τὴν ἀνωτέρω (σελ. 25) παρατεθεῖσαν μαρτυρίαν τοῦ Στράβωνος τῇ αὐτῇ διαλέκτῳ καὶ κουρᾷ καὶ χλαμύδι καὶ ἤθεσι τοῖς Ἠπειρώταις χρώμενοι πᾶσι, φίλοις καὶ ἐχθροῖς, δῆλοι ἦσαν ὅτι Ἕλληνες καὶ οὐχὶ βάρβαροι ἦσαν καὶ δὴ τοιαύτην τῆς ἀληθείας φανερὰν στρέβλωσιν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους οὐδ' ἐν αὐτῇ τῇ Αἰτωλίᾳ οὐδείς, ὡς φαίνεται, ἦτο ἱκανὸς νὰ τολμήσῃ.

Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἔχθιστος τοῦ βασιλικοῦ τῆς Μακεδονίας οἴκου Εὐμένης καταγγέλλων ἐν τῇ συγκλήτῳ τῶν Ῥωμαίων τὸν Περσέα παρὰ Λιβίῳ ΜΒ', 12 διαρρήδην λέγει ὅτι οἱ Ἕλληνες ἔν τε τῇ Ἑλλάδι καὶ τῇ Ἀσίᾳ ηὐνόουν τῷ ἔργῳ τοῦ Περσέως, ἀπεστρέφοντο δὲ τοὺς Ῥωμαίους, ὅτι καὶ παρὰ τῶν Αἰτωλῶν, τῶν πρὸ μικροῦ ἐχθίστων τοῖς Μακεδόσι, τὰ τοῦ βασιλέως ἐτύγχανον ὑποστηρίξεως, καὶ ὅτι ὁ Περσεὺς ἐπὶ τοῖς οἰκείοις ἤτοι ὁμοφύλοις τούτοις συμμάχοις πεποιθὼς δὲν ἔχρῃζε ξένων: «Nam apud Graeciae atque Asiae civitates vereri majestatem eius omnes. nec pro quibus meritis, pro qua munificentia tantum ei tribuatur, cernere nec dicere pro certo posse, utrum felicitate id quodam eius accidat, an, quod ipse vereatur dicere, invidia adversus Romanos favorem illi conciliet...His (sc. διαφόροις συμμαχίαις πρὸς τὸν Προυσίαν, τοὺς Βοιωτοὺς καὶ τοὺς Αἰτωλοὺς) eum fultum societatibus atque amicitiis eos **domesticos** apparatus belli haberi, ut **externis** non egeat». Ἐν τούτοις ἐμφαίνεται σαφέστατα τὸ κατὰ τῶν ξένων καὶ ἀλλοφύλων μῖσος, καὶ ἡ πρὸς τοὺς ὁμοφύλους φιλία. Ἀλλ' οὐχ ἧττον

Digitized by Google

καὶ ῥητῶς μαρτυρεῖ τοῦτο ὁ Λίβιος κατωτέρω 30 λέγων ὅτι «Haec sententia regibus cum esset de bello (ἐνῷ δηλ. οἱ βασιλεῖς δὲν συνεφώνουν, ἀλλ' οἱ μὲν μετὰ τῶν Ῥωμαίων, οἱ δὲ μετὰ τοῦ Περσέως ἐτάσσοντο), in liberis gentibus populisque plebs ubique omnis ferme, ut solet, deterioris erat ad regem Macedonasque inclinata». Καὶ σαφέστερον ἔτι κατωτέρω 63 «fama equestris pugnae vulgata per Graeciam (ὅτι δηλ. οἱ Ῥωμαῖοι ἐνικήθησαν ὑπὸ τῶν Μακεδόνων) nudavit voluntates hominum».

Καὶ ὁ Φιλοποίμην παρὰ Πλουτάρχῳ ΙΖ' ὀλοφυρόμενος τὴν ἐπικειμένην τῇ Ἑλλάδι ἐκ τῶν Ῥωμαίων τύχην ἐρωτᾷ τὸν Ἀρισταίνετον «ὦ ἄνθρωπε, τί σπεύδεις τὴν πεπρωμένην τῆς Ἑλλάδος ἐπιδεῖν;» Διεξοδικώτερον δὲ ἀναφέρεται ὁ λόγος οὗτος παρὰ Πολυβίῳ ΚΑ' 9 ἔχων ὧδε: «πότερον συμφέρει συνεργεῖν ταῖς ὁρμαῖς ταῖς τῶν κρατούντων καὶ μηδὲν ἐμποδὼν ποιεῖν, ἵν' ὡς τάχιστα πεῖραν λάβωμεν τῶν βαρυτάτων ἐπιταγμάτων, ἢ τοὐναντίον, καθ' ὅσον οἷοί τ' ἐσμέν, συμπαλαίοντες προσαντέχειν ἐπὶ τοσοῦτον, ἐφ' ὅσον μέλλομεν τελέως . . . ὅτι μὲν γὰρ ἥξει ποτὲ τοῖς Ἕλλησιν ὁ καιρὸς οὗτος, ἐν ᾧ δεήσει ποιεῖν κατ' ἀνάγκην πᾶν τὸ παραγγελλόμενον, σαφῶς ἔφη γινώσκειν· ἀλλὰ πότερα τοῦτον ὡς τάχιστά τις ἂν ἰδεῖν βουληθείη ἢ τοὐναντίον ὡς βραδύτατα;». Ἀλλὰ ταῦτα πράττων καὶ λέγων ὁ ἀνὴρ ἐδείκνυε πασιφανῶς ὅτι παντελῶς διάφορον ἔκρινε τὴν ὁμόφυλον ἀρχὴν τῶν Μακεδόνων, μεθ' ὧν πολλάκις εἶχον κοινοπραγήσει οἱ Ἀχαιοί, τῆς ξενικῆς τῶν Ῥωμαίων.

Καὶ ὁ φιλόπατρις Πολύβιος ἐν τῷ ΛΗ' 1 κἑξ. βιβλίῳ ἀποκλαίων τὰ δεινὰ τῶν Ἑλλήνων ὡς μείζω μὲν τῶν συμβάντων τοῖς Καρχηδονίοις ἀνήκουστα δὲ πρότερον, ἔπειτα κατονομάζων τοὺς παθόντας Ἕλληνας ἐπιφέρει μετὰ τῶν Πελοποννησίων, Βοιωτῶν, Φωκέων. . . *καὶ τοὺς Μακεδόνας*, ὡς Ἕλληνας κατ' αὐτὸν καὶ τούτους ὄντας καὶ μετὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων συμπαθόντας «Κατὰ τοὺς ὑποκειμένους καιροὺς ἠτύχησαν ἅμα Πελοποννήσιοι, Βοιωτοί, Φωκεῖς . . . τινὲς τῶν τὸν Ἰόνιον κατοικούντων κόλπον, μετὰ δὲ τούτους ἔτι Μακεδόνες».

Καὶ ἐκ τῆς ἑπομένης δὲ παρατηρήσεως δῆλον γίγνεται ὅτι ὁ Πολύβιος τοὺς Μακεδόνας Ἕλληνας ὑπελάμβανε καὶ τὰς πράξεις

Digitized by Google

αὐτῶν Ἑλληνικάς. Μέμφεται δηλ. τὸν Θεόπομπον ἐν Η′ 13, 3, λέγων «Οὐδὲ περὶ τὰς ὁλοσχερεῖς διαλήψεις οὐδεὶς ἂν εὐδοκήσειε τῷ προειρημένῳ συγγραφεῖ, ὅς γε ἐπιβαλόμενος γράφειν τὰς Ἑλληνικὰς πράξεις ἀφ' ὧν Θουκυδίδης ἀπέλιπε, καὶ συνεγγίσας τοῖς Λευκτρικοῖς καιροῖς καὶ τοῖς ἐπιφανεστάτοις τῶν Ἑλληνικῶν ἔργων, τὴν μὲν Ἑλλάδα μεταξὺ καὶ τὰς ταύτης ἐπιβολὰς ἀπέρριψε, μεταλαβὼν δὲ τὴν ὑπόθεσιν τὰς Φιλίππου πράξεις προὔθετο γράφειν. **Καίτοι γε πολλῷ σεμνότερον ἦν καὶ δικαιότερον τῇ περὶ τῆς Ἑλλάδος ὑποθέσει τὰ πεπραγμένα Φιλίππῳ συμπεριλαβεῖν ἤπερ ἐν τῇ Φιλίππου τὰ τῆς Ἑλλάδος».** Δηλ. ὁ μὲν Θεόπομπος ἅμ' ἀναμιχθέντος τοῦ Φιλίππου εἰς τὰ τῶν Ἑλλήνων πράγματα καὶ καταστάντος τὸ κέντρον πάσης πολιτικῆς αὐτῶν δράσεως ἐνόμισεν ὅτι περὶ αὐτὸν ὤφειλεν ὡς περὶ πρωταγωνιστὴν νὰ πλέξῃ τὸ ὅλον δρᾶμα τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας τῶν χρόνων ἐκείνων· ὁ δὲ Πολύβιος παρατηρεῖ ὅτι ὀρθότερον ἦτο ἐν τῷ ὅλῳ νὰ περιλαμβάνηται τὸ μέρος ἢ τἀνάπαλιν. Δῆλον ἄρ' ὅτι οἱ Μακεδόνες κατὰ Πολύβιον ἦσαν Ἕλληνες καὶ ἡ ἱστορία αὐτῶν Ἑλληνικὴ καὶ αἱ πράξεις αὐτῶν ὁμοίως.

Ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ πολλαχοῦ φαίνεται παρὰ Πολυβίῳ ὅτι οὐ μόνον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Πολυβίου, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων οἱ μὲν πρὸς τοὺς Μακεδόνας ἀγῶνες τῶν Αἰτωλῶν ὑπελαμβάνοντο ἐμφύλιοι, Ἑλλήνων πρὸς Ἕλληνας πόλεμοι, ἡ δὲ τῶν Ῥωμαίων ἀνάμιξις εἰς τὰ τῆς Ἑλλάδος πράγματα ἀλλόφυλος καὶ βάρβαρος, διὸ καὶ παρακαλοῦνται οἱ Αἰτωλοὶ ἐν ΙΑ′ 4 ὑπὸ τῶν πρέσβεων Πτολεμαίου τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου, καὶ τῶν Ῥοδίων καὶ Βυζαντίων καὶ Χίων καὶ Μυτιληναίων καὶ πάντων τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἑλλήνων νὰ καταπαύσωσι τὸν πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τὸν Φίλιππον ἐμφύλιον πόλεμον διαρκοῦντος ἔτι τοῦ δευτέρου Λιβυκοῦ πολέμου, διότι ἄλλως μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ πολέμου τούτου «οἱ Ῥωμαῖοι πάσῃ τῇ δυνάμει τὴν ὁρμὴν ἐπὶ τοὺς κατὰ τὴν Ἑλλάδα τόπους ποιήσονται, λόγῳ μὲν Αἰτωλοῖς βοηθήσοντες κατὰ Φιλίππου, τῇ δ' ἀληθείᾳ πᾶσαν ὑφ' ἑαυτοὺς ποιησόμενοι».

Ὡσαύτως φαίνεται ἐκ τῆς συνθήκης τῶν Καρχηδονίων πρὸς Φίλιππον παρὰ Πολυβίῳ Ζ′ 9, 1 κἑξ. ὅτι καὶ ἡ Μακεδονία συγκατε-

Digitized by Google

λέγετο τῇ Ἑλλάδι καὶ οἱ Μακεδόνες τοῖς Ἕλλησιν: «Ἐναντίον θεῶν πάντων ὅσοι **Μακεδονίαν καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα** (1) κατέχουσιν... Ἀννίβας ὁ στρατηγὸς εἶπε καὶ πάντες οἱ Καρχηδονίων γερουσιασταὶ... ἐφ' ᾧτ' εἶναι σωζομένους καὶ φυλαττομένους ὑπὸ βασιλέως Φιλίππου **καὶ Μακεδόνων καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων** (1) Ἑλλήνων, ὅσοι εἰσὶν αὐτῶν σύμμαχοι... Ἔσται δὲ καὶ Φίλιππος ὁ βασιλεὺς **καὶ Μακεδόνες καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων** (1) **οἱ σύμμαχοι** σωζόμενοι καὶ φυλαττόμενοι...»

Τὴν αὐτὴν δὲ περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν Μακεδόνων γνώμην εἶχε καὶ ὁ χρηστὸς Πλούταρχος, ὅπως δῆλον γίνεται ἐξ ὧν λέγει ἐν βίῳ Φλαμιν. Β' «Φιλίππῳ γὰρ ἦν στόμωμα μὲν εἰς μάχην ἀποχρῶν ἡ Μακεδόνων ἀρχή, ῥώμη δὲ πολέμου τριβὴν ἔχοντος καὶ χορηγία καὶ καταφυγὴ καὶ ὄργανον ὅλως τῆς φάλαγγος ἡ τῶν Ἑλλήνων δύναμις· ὧν μὴ διαλυθέντων ἀπὸ τοῦ Φιλίππου μιᾶς μάχης οὐκ ἦν ἔργον ὁ πρὸς αὐτὸν πόλεμος. Ἡ δ' Ἑλλὰς οὔπω πολλὰ συνηνεγμένη Ῥωμαίοις, ἀλλὰ τότε πρῶτον ἐπιμιγνυμένη ταῖς πράξεσιν, εἰμὴ φύσει τε χρηστὸς ἦν ὁ ἄρχων (Τίτος Κόϊντος Φλαμίνιος) καὶ λόγῳ μᾶλλον ἢ πολέμῳ χρώμενος... οὐκ ἂν οὕτω ῥᾳδίως **ἀντὶ τῶν συνήθων ἀλλόφυλον ἀρχὴν** ἠγάπησεν».

Ὡσαύτως καὶ Διόδωρος ἐν ΙΣΤ' 95 φαίνεται ταὐτὰ τοῖς ἀνωτέρω δοξάζων, διότι γράφων «δοκεῖ δ' οὗτος (Φίλιππος ὁ Ἀμύντου) ὁ βασιλεὺς ἐλαχίστας μὲν εἰς τὴν μοναρχίαν ἀφορμὰς παρειληφέναι, **μεγίστην δὲ τῶν παρ' Ἕλλησι μοναρχιῶν** κατακτήσασθαι κλπ.» σαφῶς διδάσκει ὅτι τοῖς Ἑλληνικοῖς κράτεσι συγκαταλέγει τὸ τοῦ Φιλίππου βασίλειον, καὶ δὴ καὶ τὴν Μακεδονίαν τῇ Ἑλλάδι καὶ τοὺς Μακεδόνας τοῖς Ἕλλησιν. Ἀλλὰ καὶ

(1) Δὲν ἀγνοῶ τὴν χρῆσιν τοῦ ἄλλος ἐκείνην, ἐν ᾗ τοῦτο φαίνεται σημαῖνον ἀφ' ἑτέρου, πρὸς δὲ τούτοις, καθόλου, πρβλ. Ὀδ. Β' 412 μήτηρ οὔ τι πέπυσται, οὐδ' ἄλλαι δμωαί. (ὁ Τηλέμαχος) ἔκτοσθεν ἄλλων μνηστήρων. ἀγὼ δικαιῶν μὴ παρ' ἀγγέλων ἄλλων ἀκούειν, αὐτὸς ὧδ' ἐλήλυθα (ὁ Οἰδίπους) κλπ., ἀλλὰ φρονῶ ὅτι ἡ τοιαύτη χρῆσις ξένη οὖσα τῆς γλώσσης τῆς Γραφῆς ἦτο ἄγνωστος καὶ τῷ Πολυβίῳ. Πρόσθες ὅτι τοιαύτην χρῆσιν τῆς λέξεως δὲν ἠδύνατο ὁ Πολύβιος ἐπανειλημμένως νὰ κάμῃ καὶ ταῦτα ἐν ἐπισήμῳ συνθήκῃ.

Digitized by Google

ὁ τὴν Οὐατικανὴν ἐπιτομὴν τοῦ Στράβωνος κατεργασάμενος τὴν Μακεδονίαν τῇ Ἑλλάδι συγκατέλεξεν εἰπὼν «Λοιπὴ δ' ἐστὶ τῆς Εὐρώπης ἥ τε Μακεδονία καὶ τῆς Θρᾴκης τὰ συνεχῆ ταύτῃ μέχρι Βυζαντίου καὶ ἡ Ἑλλὰς καὶ αἱ προσεχεῖς νῆσοι. **Ἔστι μὲν οὖν Ἑλλὰς καὶ ἡ Μακεδονία·** νυνὶ μέντοι τῇ φύσει τῶν τόπων ἀκολουθοῦντες καὶ τῷ σχήματι χωρὶς ἔγνωμεν αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος τάξαι καὶ συνάψαι πρὸς τὴν ὅμορον αὐτῇ Θρᾴκην μέχρι τοῦ στόματος τοῦ Εὐξείνου καὶ τῆς Προποντίδος». (Στράβωνος ἐκδ. Meineke Τόμ. Β'. σελ. 455).

Ἐπίσης διηγεῖται ὁ Πλούταρχος ἐν βίῳ Φλαμ. ΙΑ'. ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν Ἰσθμίων τῇ ἑσπέρᾳ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, καθ' ἣν ὁ Τίτος Κόιντος Φλαμίνιος ἀνεκήρυξεν ὅτι πάντες οἱ Ἕλληνες τοῦ λοιποῦ ἔμελλον νὰ εἶναι ἐλεύθεροι, συνεζήτουν περὶ τοῦ πράγματος καὶ ἐφρόνουν ὅτι «Εἰ τὸ Μαραθώνιόν τις ἔργον ἀφέλοι, καὶ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν καὶ Πλαταιὰς καὶ Θερμοπύλας καὶ τὰ πρὸς Εὐρυμέδοντι καὶ τὰ περὶ Κύπρον ἔργα, πάσας τὰς μάχας ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ δουλείᾳ μεμάχηται πρὸς αὐτὴν καὶ πᾶν τρόπαιον αὐτῆς συμφορὰ καὶ ὄνειδος ἐπ' αὐτὴν ἕστηκε, τὰ πλεῖστα κακίᾳ καὶ φιλονικίᾳ τῶν ἡγουμένων περιτραπείσης. Ἀλλόφυλοι δ' ἄνδρες, ἐναύσματα μικρὰ καὶ γλίσχρα κοινωνήματα παλαιοῦ γένους ἔχειν δοκοῦντες, ἀφ' ὧν καὶ λόγῳ τι καὶ γνώμῃ τῶν χρησίμων ὑπάρξαι τῇ Ἑλλάδι θαυμαστὸν ἦν, οὗτοι τοῖς μεγίστοις κινδύνοις καὶ πόνοις ἐξελόμενοι τὴν Ἑλλάδα δεσποτῶν χαλεπῶν καὶ τυράννων ἐλευθεροῦσιν». Δηλαδὴ ἐξαιρουμένων τῶν πρὸς Πέρσας ἀγώνων πάσας τὰς μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἄλλας μάχας καὶ δὴ καὶ τὰς πρὸς τοὺς Μακεδόνας ἔκριναν ὅτι ἐγένοντο ὑπὸ Ἑλλήνων πρὸς Ἕλληνας καὶ ὅτι πάντα τὰ τρόπαια καθ' Ἑλλήνων καὶ ὑπὸ Ἑλλήνων ἐστάθησαν.

Ἀλλὰ τὴν αὐτὴν γνώμην περὶ τῶν Μακεδόνων ἀποδείκνυται ὅτι εἶχε καὶ ὁ πανοῦργος Ῥωμαῖος στρατηγὸς Φλαμίνιος, ἐξ ὧν παρ' Ἀππιανῷ (Μακεδονικῆς 9) ἀναγινώσκομεν. Προκειμένου δηλ. νὰ γίνῃ πρὸς τὸν Φίλιππον ἀτυχήσαντα εἰρήνη, ὁ Φλαμίνιος «τοὺς συμμάχους ἐκέλευσε γνώμην προαποφήνασθαι κατὰ πόλεις.

Digitized by Google

Τὰ μὲν δὴ παρὰ τῶν ἄλλων φιλάνθρωπα ἦν... Ἀλέξανδρος δ' ὁ τῶν Αἰτωλῶν πρόεδρος ἀγνοεῖν ἔφη τὸν Φλαμίνιον ὅτι οὐδὲν ἄλλο μήτε Ῥωμαίοις μήθ' Ἕλλησι συνοίσει πλὴν ἐξαιρεθῆναι τὴν ἀρχὴν τὴν Φιλίππου. Ὁ δὲ (Φλαμίνιος)... **ἀγνοεῖς, ἔφη, καὶ τοῦθ' ὅτι τοῖς Ἕλλησιν ἔθνη πολλά, ὅσα βάρβαρα τὴν Μακεδονίαν περικάθηται, εἴ τις ἐξέλοι τοὺς Μακεδόνων βασιλέας,ἐπιδραμεῖται ῥᾳδίως; Ὅθεν ἐγὼ δοκιμάζω τὴν μὲν ἀρχὴν ἐᾶν τῶν Μακεδόνων προπολεμεῖν ὑμῶν πρὸς τοὺς βαρβάρους**...» πρβλ. καὶ Πολυβίου ΙΗ' 37, 9 καὶ Λιβίου ΚΓ' 12 ἔνθα τὰ αὐτὰ φαίνεται ὁ Τίτος λέγων, ἔτι δὲ καὶ Πολυβίου Θ' 35 ἔνθα ὁ πρέσβυς τῶν Ἀκαρνάνων Λυκίσκος ἀγορεύων ἐνώπιον τῶν Λακεδαιμονίων λέγει περὶ τῶν Μακεδόνων ὅμοια,ἤτοι «τίνος καὶ πηλίκης δεῖ τιμῆς ἀξιοῦσθαι τοὺς Μακεδόνας, οἳ τὸν πλείω τοῦ βίου χρόνον οὐ παύονται διαγωνιζόμενοι πρὸς τοὺς βαρβάρους ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἀσφαλείας; ὅτι γὰρ ἀεί ποτ' ἂν ἐν μεγάλοις ἦν κινδύνοις τὰ κατὰ τοὺς Ἕλληνας, εἰμὴ Μακεδόνας εἴχομεν πρόφραγμα καὶ τὰς τῶν παρὰ τούτοις βασιλέων φιλοτιμίας, τίς οὐ γινώσκει;...». Κοινὴ ἄρα γνώμη ἦν ὅτι ἡ Μακεδονία ἦτο, ὅπως καὶ νῦν εἶναι, ἡ δεξιὰ χείρ, ὁ προμαχῶν τῆς Ἑλλάδος. Διὰ τούτων δὲ δηλοῦται πασιφανῶς ὅτι οὔτε οἱ ἄλλοι Ἕλληνες οὔτε οἱ Ῥωμαῖοι ὑπελάμβανον τοὺς Μακεδόνας διαφόρους τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ τοὐναντίον γνησιωτάτους Ἕλληνας, διὸ καὶ ἀντιδιέστελλον αὐτοὺς τῶν βαρβάρων.

Ὁ αὐτὸς Λυκίσκος μικρὸν κατωτέρω (38) ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς πρέσβεις τῶν Αἰτωλῶν ἐρωτᾷ: «Τίσι δὲ νῦν κοινωνεῖτε τῶν ἐλπίδων; ἢ πρὸς ποίαν παρακαλεῖτε τούτους (τοὺς Λακεδαιμονίους) συμμαχίαν; (1) ἆρ' οὐ πρὸς τὴν τῶν βαρβάρων; (= Ῥωμαίων). Ὅμοιά γε δοκεῖ τὰ πράγματα ὑμῖν ὑπάρχειν νῦν

(1) Τὴν περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος προθυμίαν τῶν Ἀκαρνάνων ἐπαινεῖ καὶ ἀλλαχοῦ ὁ Πολύβιος, λ. χ. ἐν Δ' 30, 4 «Ἀλλά μοι δοκοῦσιν οἱ γνήσιοι τῶν ἀνδρῶν καὶ κοινῇ καὶ κατ' ἰδίαν οὐδέποτε περὶ πλείονος οὐδὲν ποιεῖσθαι τοῦ καθήκοντος· ὅπερ Ἀκαρνᾶνες ἐν τοῖς πλείστοις καιροῖς οὐδενὸς τῶν Ἑλλήνων ἧττον εὑρίσκονται διατετηρηκότες, καίπερ ἀπὸ μικρᾶς ὁρμώμενοι δυνάμεως».

Digitized by Google

καὶ πρότερον, ἀλλ' οὐ τἀναντία; Τότε μὲν γὰρ ὑπὲρ ἡγεμονίας καὶ δόξης ἐφιλοτιμεῖσθε **πρὸς Ἀχαιοὺς καὶ Μακεδόνας ὁμοφύλους,** καὶ τὸν τούτων ἡγεμόνα Φίλιππον· νῦν δὲ περὶ δουλείας ἐνίσταται πόλεμος τοῖς Ἕλλησι **πρὸς ἀλλοφύλους ἀνθρώπους,** οὓς ὑμεῖς δοκεῖτε μὲν ἐπισπᾶσθαι κατὰ Φιλίππου, λελήθατε δὲ κατὰ σφῶν αὐτῶν ἐπεσπασμένοι καὶ κατὰ πάσης Ἑλλάδος . . . βουλόμενοι γὰρ περιγενέσθαι Φιλίππου καὶ ταπεινῶσαι Μακεδόνας, λελήθασιν αὐτοῖς ἐπισπασάμενοι τηλικοῦτο νέφος ἀπὸ τῆς ἑσπέρας, ὃ κατὰ μὲν τὸ παρὸν ἴσως πρώτοις ἐπισκοτήσει Μακεδόσι, κατὰ δὲ τὸ συνεχὲς πᾶσιν ἔσται τοῖς Ἕλλησι μεγάλων κακῶν αἴτιον». ΟΜΟΦΥΛΟΙ ἄρα ἀνακηρύσσονται οἱ Μακεδόνες ὑπὸ τοῦ φιλοπάτριδος Ἀκαρνᾶνος πρέσβεως ἐνώπιον τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Αἰτωλῶν καὶ ὅμως οὔτε οἱ ῥήτορες τῶν Αἰτωλῶν Κλεόνικος καὶ Χλαινέας οὔτ' ἄλλος οὐδεὶς ἀντεῖπε τούτῳ.

Ὁμοίως ὁ αὐτὸς κατωτέρω ἀναμιμνήσκει τοὺς Λακεδαιμονίους ὅτι εἶναι ἀπόγονοι τῶν ἐν Θερμοπύλαις προκινδυνευσάντων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἔπειτα ἐρωτᾷ «Ἄξιόν γε τοιούτων ἀνδρῶν ἀπογόνους ὑπάρχοντας, κἄπειτα νῦν συμμαχίαν ποιησαμένους **τοῖς βαρβάροις,** στρατεύειν μετ' ἐκείνων καὶ πολεμεῖν Ἠπειρώταις, Ἀχαιοῖς, Ἀκαρνᾶσι, Βοιωτοῖς, Θετταλοῖς, σχεδὸν πᾶσι τοῖς Ἕλλησι πλὴν τῶν Αἰτωλῶν; . . . νῦν δὲ πεποίηνται (οἱ Αἰτωλοὶ) συνθήκας πρὸς Ῥωμαίους κατὰ πάσης τῆς Ἑλλάδος».

Καὶ ἐν βιβλίῳ Ε΄ 104 ἀναγράφει ὁ Πολύβιος παραίνεσιν Ἀγελάου ἐκ Ναυπάκτου ἔχουσαν ὧδε: «Ἔφη δεῖν μάλιστα μὲν μηδέποτε πολεμεῖν τοὺς Ἕλληνας ἀλλήλοις, ἀλλὰ μεγάλην χάριν ἔχειν τοῖς θεοῖς, εἰ λέγοντες ἓν καὶ ταὐτὸ πάντες καὶ συμπλέκοντες τὰς χεῖρας καθάπερ οἱ τοὺς ποταμοὺς διαβαίνοντες, δύναιντο τὰς τῶν βαρβάρων ἐφόδους ἀποτριβόμενοι συσσώζειν σφᾶς αὐτοὺς καὶ τὰς πόλεις. Οὐ μὴν ἀλλ' εἰ τὸ παράπαν τοῦτο μὴ δυνατόν, κατά γε τὸ παρὸν ἠξίου συμφρονεῖν καὶ φυλάττεσθαι, προϊδομένους τὸ βάρος τῶν στρατοπέδων καὶ τὸ μέγεθος τοῦ συνεστῶτος πρὸς ταῖς δύ-

Digitized by Google

σεσι πολέμου· δῆλον γὰρ εἶναι παντὶ τῷ καὶ μετρίως περὶ τὰ κοινὰ σπουδάζοντι καὶ νῦν, ὡς ἐάν τε Καρχηδόνιοι Ῥωμαίων ἐάν τε Ῥωμαῖοι Καρχηδονίων περιγένωνται τῷ πολέμῳ, διότι κατ' οὐδένα τρόπον εἰκός ἐστι τοὺς κρατήσαντας ἐπὶ ταῖς Ἰταλιωτῶν καὶ Σικελιωτῶν μεῖναι δυναστείαις, ἥξειν δὲ καὶ διατενεῖν τὰς ἐπιβολὰς καὶ δυνάμεις αὐτῶν πέρα τοῦ δέοντος. Διόπερ ἠξίου πάντας φυλάξασθαι τὸν καιρόν, μάλιστα δὲ Φίλιππον. Εἶναι δὲ φυλακήν, ἐὰν ἀφέμενος τοῦ καταφθείρειν τοὺς Ἕλληνας καὶ ποιεῖν εὐχειρώτους τοῖς ἐπιβαλλομένοις κατὰ τοὐναντίον ὡς ὑπὲρ ἰδίου σώματος βουλεύηται, καὶ καθόλου πάντων τῶν τῆς Ἑλλάδος μερῶν ὡς οἰκείων καὶ προσηκόντων αὐτῷ ποιῆται πρόνοιαν· τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον χρωμένου τοῖς πράγμασι τοὺς μὲν Ἕλληνας εὔνους ὑπάρξειν αὐτῷ καὶ βεβαίους συναγωνιστὰς πρὸς τὰς ἐπιβολάς, τοὺς δ' ἔξωθεν ἧττον ἐπιβουλεύειν αὐτοῦ τῇ δυναστείᾳ, καταπεπληγμένους τὴν τῶν Ἑλλήνων πρὸς αὐτὸν πίστιν . . . Ἐὰν ἅπαξ τὰ προφαινόμενα νῦν ἀπὸ τῆς ἑσπέρας νέφη προσδέξηται τοῖς κατὰ τὴν Ἑλλάδα τόποις ἐπιστῆναι, καὶ λίαν ἀγωνιᾶν ἔφη μὴ τὰς ἀνοχὰς καὶ τοὺς πολέμους καὶ καθόλου τὰς παιδιάς, **ἃς νῦν παίζομεν πρὸς ἀλλήλους,** ἐκκοπῆναι συμβῇ πάντων ἡμῶν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε κἂν εὔξασθαι τοῖς Θεοῖς ὑπάρχειν ἡμῖν τὴν ἐξουσίαν ταύτην καὶ πολεμεῖν, ὅταν βουλώμεθα, καὶ διαλύεσθαι πρὸς ἀλλήλους καὶ καθόλου κυρίους εἶναι τῶν ἐν αὐτοῖς ἀμφισβητουμένων» (1). Ὅτι ἐν τοῖς Ἕλλησι, περὶ ὧν ὁ Ἀγέλαος λέγει ὅτι κάλλιστον θὰ ἦτο, ἂν μηδέποτε ἐπολέμουν πρὸς ἀλλήλους, περιλαμβάνονται καὶ οἱ Μακεδόνες, πρὸς τὸν βασιλέα τῶν ὁποίων λέγονται ταῦτα, δῆλον καὶ ἐκ τοῦ χαρα-

(1) Ἀναγινώσκων τις τοὺς προφητικοὺς τούτους λόγους τῶν ταλαιπώρων ἐκείνων Ἑλλήνων ἀναμιμνήσκεται τὰ φοβερὰ τῆς Μηδείας ῥήματα (Εὐριπίδου Μηδεία 1067) «Καὶ μανθάνω μὲν οἷα δρᾶν μέλλω κακά, θυμὸς δὲ κρείσσων τῶν ἐμῶν βουλευμάτων, ὅσπερ μεγίστων αἴτιος κακῶν βροτοῖς». Προέβλεπον οἱ δυστυχεῖς τὴν ἐπικειμένην ἀπώλειαν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ δὲν ἠδύναντο νὰ κατανικήσωσι τὰ πάθη αὐτῶν καὶ σώσωσι τὴν πατρίδα. Οὕτω δ' ἔπεσεν ἡ Ἑλλὰς εἰς δουλείαν καὶ ταῦτα ἀναξίως ἑαυτῆς ἄνευ πολέμου, διὰ τὰ πάθη οὐχὶ διὰ τὴν ἀπρονοησίαν τῶν τέκνων αὐτῆς. Τοῦτο δὲ καθιστᾷ τὴν τύχην αὐτῶν πολλῷ ἔτι τραγικωτέραν!

Digitized by Google

κτηρισμοῦ τῶν ἀνοχῶν καὶ τῶν πολέμων καὶ παιδιῶν *τῶν πρὸς ἀλλήλους*, ὅπως λέγει.

Ἀλλ' οὐ μόνον ῥήτορες καὶ πρέσβεις διαφόρων Ἑλληνικῶν πόλεων, λ.χ. Χίου, Μυτιλήνης, Ἀθαμάνων (1), τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου, ἀλλὰ καὶ ἐκκλησία ὅλη ἐξέφρασε μεγαλοφώνως τὴν περὶ τούτου γνώμην αὐτῆς παρ' Ἀππιανῷ (Μακεδονικῆς 2-3): «Οἱ δὲ πρέσβεις αὖθις συνῆλθον καὶ πολλὰ φανερῶς ἔλεγον, ὅτι Φίλιππος καὶ Αἰτωλοὶ (ἤτοι Ἕλληνες ἀμφότεροι) διαφερόμενοι τοὺς Ἕλληνας εἰς δουλείαν Ῥωμαίοις (ἤτοι τοῖς ξένοις) ὑποβάλλουσιν, ἐθίζοντες αὐτοὺς τῆς Ἑλλάδος θαμινὰ πειρᾶσθαι. Ἐφ' οἷς ὁ μὲν Σουλπίκιος ἀντιλέξων ἀνίστατο, **τὸ δὲ πλῆθος οὐκ ἤκουσεν, ἀλλ' ἐκεκράγεσαν τοὺς πρέσβεις εὖ λέγειν**». Ὅτι ἡ κατακραυγὴ τοῦ πλήθους καὶ τῶν πρέσβεων οἱ φρόνιμοι οὗτοι λόγοι εἶναι παντάπασιν ἄτοποι, ἂν ὑποτεθῇ ὅτι καὶ οἱ Μακεδόνες ὅπως καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν βάρβαροι, αἰσθάνεται βεβαίως ἕκαστος οἴκοθεν.

Ἀλλὰ πλὴν τῶν ῥητῶν μαρτυριῶν τούτων πρὸς αἷς καὶ ἄλλας ν' ἀπαριθμήσῃ τις δὲν εἶναι δύσκολον, παρατηρῶ ὅτι τὸν Ἑλληνισμὸν τῶν Μακεδόνων διδασκόμεθα καὶ ἐξ ἄλλων τεκμηρίων. Οὕτω λ. χ. νομίζω ὅτι μόνον ὅταν ὁμολογηθῇ ὁ Ἑλληνισμὸς τῶν Μακεδόνων, κατανοεῖται πῶς συνέβη ὥστε ὁ ῥήτωρ Ἰσοκράτης, ἀνὴρ οὗ τὴν ἀκραιφνῆ φιλοπατρίαν οὐδεὶς δύναται ν' ἀρνηθῇ, βλέπων τὴν ἐν Ἑλλάδι κακοδαιμονίαν καὶ πιστεύων ὅτι μόνον φάρμακον τῶν δεινῶν τούτων ἔμελλε νὰ εἶναι ὁ πρὸς τοὺς βαρβάρους πόλεμος, πειθόμενος δ' ὅτι οὔτε αἱ Ἀθῆναι οὔτε ἄλλη τις πόλις Ἑλληνὶς ἠδύνατο νὰ ἀναλάβῃ τὸ ἐθνικὸν τοῦτο ἔργον, ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Φίλιππον καὶ προτρέπει αὐτὸν πάσῃ δυνάμει, ὅπως γένηται ἡγεμὼν τῶν Ἑλλήνων ἐν τῷ πρὸς τοὺς βαρβάρους πολέμῳ. Τοῦτο θὰ ἦτο ἀτεχνῶς γελοῖον ἐπινόημα τοῦ πανελληνίου ῥήτορος, ἂν συνεβούλευεν, ὅπως οἱ Ἕλληνες ἔλθωσιν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν ἀλλοφύλων Μακεδόνων, ἵνα καταβάλωσιν ἄλλους ἀλλοφύλους, τοὺς Πέρσας.

(1) Οὗτοι εἶναι οἱ Ἀθαμᾶνες, οὓς ὁ O. Müller ἐκάλεσεν Ἰλλυριούς (ἴδε ἀνωτέρω σελ. 23), ἀλλ' οἵτινες ἐν τῷ παρόντι φαίνονται καταβοῶντες τῶν Αἰτωλῶν καὶ τοῦ Φιλίππου, ὅτι διὰ τῶν ἐρίδων αὐτῶν εἰσάγουσι τοὺς ξένους εἰς τὴν Ἑλλάδα!

Digitized by Google

Εἴδομεν ἀνωτέρω, ὅτι ὅ τε Φίλιππος καὶ οἱ Μακεδόνες ἀπεκάλουν τοὺς Ῥωμαίους βαρβάρους. Ἐν τοῖς ἑξῆς θὰ παρατεθῶσι χωρία συγγραφέων, ἐν οἷς οἱ Μακεδόνες ὑπ' αὐτῶν τῶν συγγραφέων ἀντιδιαστέλλονται τῶν βαρβάρων, τ.ἔ. οὐ μόνον οἱ Μακεδόνες δὲν ἐθεώρουν ἑαυτοὺς ἀλλοτρίους τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' οὐδ' οἱ συγγραφεῖς οὗτοι ὑπελάμβανον τοὺς Μακεδόνας διαφόρους τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων ἢ βαρβάρους. Οὕτω λ.χ. πανταχοῦ ἐν Ἀσίᾳ γίνεται ἀντίθεσις τῶν βαρβάρων ἢ ἀλλοφύλων πρὸς τοὺς Μακεδόνας καὶ Ἕλληνας· τοῦτο βεβαίως θὰ ἦτο παράδοξον, ἄντικρυς ἀναίδεια ἐνώπιον ὅλου τοῦ κόσμου διαπραττομένη, ἂν οἱ Μακεδόνες μὴ ἦσαν Ἕλληνες· πρβλ. Ἀρριανοῦ Ζ' 12, 2 «παῖδες δὲ εἴ τῳ (τῶν εἰς Μακεδονίαν ἐπιστρεφόντων ἀπομάχων) ἦσαν ἐκ τῶν Ἀσιανῶν γυναικῶν, παρὰ οἷ καταλιπεῖν ἐκέλευσε μηδὲ στάσιν κατάγειν εἰς Μακεδονίαν **ἀλλοφύλους τε καὶ ἐκ βαρβάρων γυναικῶν** παῖδας τοῖς οἴκοι ὑπολελειμμένοις παισί τε καὶ μητράσιν», καὶ Ζ' 9, 2 «Ὁ Φίλιππος.... ἀξιομάχους καταστήσας (τοὺς Μακεδόνας) τοῖς προσχώροις τῶν βαρβάρων.... αὐτῶν δ' ἐκείνων τῶν βαρβάρων, ὑφ' ὧν πρόσθεν ἤγεσθε καὶ ἐφέρεσθε αὐτοί τε καὶ τὰ ὑμέτερα, ἡγεμόνας κατέστησαν», καὶ Ζ' 13, 3 «Ταύτας δὲ (τὰς Ἀμαζόνας) ἀπαλλάξαι τῆς στρατείας Ἀλέξανδρον, μή τι νεωτερισθείη κατ' αὐτὰς ἐς ὕβριν πρὸς τῶν Μακεδόνων ἢ βαρβάρων». Ἐν Β' 7, 4-5 διακρίνονται οἱ Μακεδόνες καὶ Ἕλληνες ἀπὸ τῶν βαρβάρων Θρᾳκῶν, Παιόνων, Ἰλλυριῶν καὶ Ἀγριάνων.

Οὐδ' ὁ Λίβιος ἀποκαλεῖ τοὺς Μακεδόνας βαρβάρους, καίτοι τὸ ἐπίθετον τοῦτο οὐχὶ σπανίως περὶ τῶν Θρᾳκῶν καὶ ἄλλων βορειοτέρων λαῶν μεταχειρίζεται, πρβλ. ΛΔ' 29 Nec per Macedoniam tantum, sed per Thraciam etiam, ubi inter cetera pax quoque praestanda a *barbaris* erat. ΛΔ', 35 interim per speciem auxilii Byzantiis ferendi, re ipsa ad terrorem regulis Thracum iniciendum profectus, perculsis iis uno proelio et Amadoco duce capto in Macedoniam rediit, missis ad incolas Histri fluminis *barbaros*, ut in Italiam irrumperent, sollicitandos. Καὶ ΛΔ', 53 Philippopolin urbem fuga desertam oppidanorum, qui in proxima montium juga cum familiis receperant sese,

Digitized by Google

cepit, campestresque *barbaros* in deditionem accepit. Μ', 4 «Thracibusque et aliis *barbaris* urbes tradidit habitandas» ἐκβαλὼν ἐξ αὐτῶν τοὺς Μακεδόνας. ΜΔ' 27 «quod ubi audivere barbari (=Galli)». Ἐν δὲ ΜΕ' 36 ἀντιδιαστέλλει τοὺς Ἐόρδους, Λυγκηστάς, Πελαγόνας καὶ Ἐλιμιώτας ἀπὸ τῶν προσοίκων βαρβάρων, διότι ὀνομάζων τὰς πόλεις καὶ χώρας, ἃς περιεῖχεν ἑκάστη τῶν τεσσάρων διοικήσεων εἰς ἃς ἡ σύγκλητος τῶν Ῥωμαίων διένειμε τὴν Μακεδονίαν λέγει «quartam regionem Eordaei et Lyncestae et Pelagones et Elimiotis. frigida haec omnis duraque cultu et aspera plaga est. cultorum quoque ingenia terrae similia habet. ferociores eos et accolae *barbari* faciunt, nunc bello exercentes nunc in pace miscentes ritus suos». Ὥστε ἀφοῦ οἱ προσοικοῦντες βάρβαροι, κατὰ τὸν Λίβιον, καθίστων τοὺς Μακεδόνας τούτους ἀγριωτέρους, δῆλον ὅτι οὗτοι ἦσαν διάφοροι ἐκείνων, ἤτοι Ἕλληνες καὶ οὐχὶ βάρβαροι.

Ὅπως δὲ οἱ Μακεδόνες ἀντιδιεστέλλοντο τῶν βαρβάρων κατὰ τὸ ἐπίθετον τοῦτο τὸ «βάρβαρος», οὕτω πανταχοῦ τοῦ Ἀρριανοῦ, τοῦ Διοδώρου, τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ Ῥούφου, φαίνονται ἀντικείμενοι οἱ Μακεδονικοὶ νόμοι καὶ τὰ Μακεδονικὰ ἤθη καὶ ἔθιμα πρὸς τὰ Περσικά, οὐδαμοῦ δὲ πρὸς τὰ Ἑλληνικά. Ἐν Ἀρριανοῦ Ζ'6, 2 «Εἶναι γὰρ οὖν καὶ Μηδικὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου στολὴν ἄλγος οὐ σμικρὸν Μακεδόσιν δρωμένην, καὶ τοὺς γάμους ἐν τῷ νόμῳ τῷ Περσικῷ ποιηθέντας οὐ πρὸς θυμοῦ γενέσθαι τοῖς πολλοῖς αὐτῶν». Οὐδαμοῦ οὔτε παρὰ τοῖς ἱστορικοῖς τούτοις οὔτε παρ' ἄλλοις προγενεστέροις ἢ μεταγενεστέροις συγγραφεῦσι γίνεται μνεία περὶ βαρβάρων συνηθειῶν τῶν Μακεδόνων, οἷον τὸ στίζεσθαι, τὸ ἀγοράζειν τὰς γυναῖκας κλπ. κλπ. Καὶ ὅμως, ἂν μὴ ὁ Ἀρριανός, ὁ Διόδωρος καί τις ἄλλος μεταγενέστερος, ὁ γλυκὺς Ἡρόδοτος θὰ ἔλεγέ τινα περὶ τούτων, ἀφοῦ οὗτος διὰ τῶν τοιούτων ἥδιστα κοσμεῖ τὰς ἱστορίας αὐτοῦ ἐν τοῖς περὶ τῶν βαρβάρων λόγοις, ἀλλ' οὐδὲν ἀπολύτως τοιοῦτο διηγεῖται διαλαμβάνων περὶ τῶν Μακεδόνων· βεβαίως αἰτία τούτου εἶναι ὅτι οὐδὲν τοιοῦτον εἶχον.

Ὁμοίως παρατηρεῖται παρὰ τοῖς Μακεδόσιν ἀρχαιόθεν ὁ Ἑλληνικὸς βαρὺς ὁπλισμός, ἡ ἀσπὶς καὶ τὸ δόρυ, οὐχὶ δὲ τὰ ἐλαφρὰ τῶν βαρβάρων ὅπλα, τόξον, γέρρα ἢ πέλτη κττ. Καὶ ὅμως τοῦτο ἦτο με-

Digitized by Google

γίστη διαφορὰ Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων. Ὁ Ἑλληνικὸς ὁπλισμός, ἤτοι ἡ βαρεῖα ἀσπὶς καὶ τὸ μακρὸν δόρυ, ἦσαν σύμβολον ἱπποτικῆς ἀνδρείας ἤδη ἐπὶ Ὁμήρου, ἔνθα ὁ Πάρις ὡς τοξότης λωβητὴρ κέρᾳ ἀγλαὸς παρθενοπίπης ὑβρίζεται. Πρβλ. ὅσα Ἡρόδοτος ἐν Ζ. 61-80 περὶ τοῦ ὁπλισμοῦ τῶν βαρβάρων διαλαμβάνει, καὶ Η' 61 «Λήματι μέν νυν καὶ ῥώμῃ οὐκ ἕσσονες ἔσαν οἱ Πέρσαι, ἄνοπλοι δὲ ἐόντες καὶ πρὸς ἀνεπιστήμονες ἔσαν καὶ οὐκ ὁμοῖοι τοῖσι ἐναντίοισι σοφίην». Ἐν δὲ Ζ' 185 ἀπαριθμῶν τοὺς ἐκ τῆς Εὐρώπης συστρατευομένους τῷ Ξέρξῃ λαούς, οὐδὲν περὶ τοῦ ὁπλισμοῦ αὐτῶν διηγεῖται, πάντως διότι οὐδὲν παρεῖχον τὸ περίεργον. Ἐν δὲ Η' 31 τάσσει ὁ Μαρδόνιος τοὺς Μακεδόνας καὶ τοὺς περὶ τὴν Θεσσαλίαν κατοικοῦντας ἀπέναντι τῶν Ἀθηναίων. Ὁμοίως ἦτο παρὰ μὲν τοῖς βαρβάροις αἰσχρὸν τὸ ἐμφανισθῆναι ἐνώπιον ἄλλων γυμνόν, πρβλ. Ἡροδότου Α' 10 καὶ Πλουτάρχου ἐν Βίῳ Κάτωνος 20, καὶ Θουκυδίδου Α' 6. Παρὰ δὲ τοῖς Μακεδόσι καθάπερ καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν οὐδαμῶς. Καὶ κατ' αὐτὸ ἄρα οἱ Μακεδόνες ἦσαν Ἕλληνες.

Ὁμοίως ἀντιτάσσονται οἱ Μακεδόνες ὡς ἐλεύθεροι ἄνδρες πρὸς τοὺς Μήδους καὶ Πέρσας ὡς δούλους. Πρβλ. Λουκιανοῦ Νεκρικῶν Διαλόγων ΙΔ' 4, «σὺ δὲ καὶ τὴν Μακεδονικὴν χλαμύδα καταβαλὼν κάνδυν, ὥς φασι, μετενέδυς καὶ τιάραν ὀρθὴν ἐπενέθου καὶ προσκυνεῖσθαι ὑπὸ Μακεδόνων, **ἐλευθέρων ἀνδρῶν**, ἠξίους». Καὶ Ἀρριανοῦ Δ' 11, 6 «τοῦ Ἀλεξάνδρου οἱ πρόγονοι οὐ βίᾳ (καθάπερ οἱ Περσῶν βασιλεῖς), ἀλλὰ νόμῳ Μακεδόνων ἄρχοντες ἦσαν». Καὶ Πολυβ. Ε' 7, 6 «Εἶχον γὰρ ἀεὶ τὴν τοιαύτην ἰσηγορίαν Μακεδόνες πρὸς τοὺς βασιλεῖς». Καὶ αὐτοὺς τοὺς κατὰ τοῦ βασιλέως συνωμοτοῦντας στρατηγοὺς οὐχὶ ὁ βασιλεὺς ἰδιογνωμόνως ἐδίκαζεν ἢ ἐφόνευεν, ἀλλ' ὁ στρατὸς μετασχηματιζόμενος εἰς δικαστήριον ἤκουε τοῦ κατηγοροῦντος καὶ τοῦ ἀπολογουμένου καὶ ἔπειτα ἐπέφερε τὴν ψῆφον (πρβλ. τὴν δίκην τοῦ Φιλώτου). Ἡ βάρβαρος ἄρα παμβασιλεία ἦν ἄγνωστος ἐν Μακεδονίᾳ. Ὥστε ἂν ἀληθεύῃ τὸ τοῦ Εὐριπίδου «τὰ τῶν βαρβάρων δοῦλα πάντα πλὴν ἑνός», οἱ Μακεδόνες δὲν δύνανται νὰ κατατάσσωνται εἰς τοὺς βαρβάρους, ἀλλ' ἀναγκαίως εἰς τοὺς Ἕλληνας (1).

(1) Οὐδὲ παρ' Ἠπειρώταις ἦν παμβασιλεία, πρβλ. Πλουτ. Πύρρ. Ε'. «Εἰώθεισαν οἱ βασιλεῖς ἐν Πασσαρῶνι, χωρίῳ τῆς Μολοττίδος, Ἀρείῳ Διὶ θύσαντες,

Digitized by Google

Οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων παρέδωκεν ἡμῖν ὅτι οἱ Μακεδόνες στρατιῶται ἐλάλουν ἄλλην γλῶσσαν (περὶ τοῦ Μακεδονιστὶ βοᾶν, ἀσπάζεσθαι ἴδε κατωτέρω), τοὐναντίον πανταχοῦ φαίνονται κατανοοῦντες κάλλιστα τὴν Ἀττικὴν ἢ Κοινήν, ὅπως δῆλον ἔκ τε τῆς Ἀττικιστὶ γενομένης κατηγορίας ὑπὸ Ἀλεξάνδρου καὶ ἐκ τῆς προτιμήσεως τοῦ Φιλώτου ν' ἀπολογηθῇ ὁμοίως Ἀττικιστί· διότι θὰ ἦτο βεβαίως ἄντικρυς μωρὸς ὁ Φιλώτας προτιμῶν ν' ἀπολογηθῇ ἐν γλώσσῃ ἀλλοτρίᾳ τῶν δικαστῶν αὐτοῦ καὶ ἀκαταλήπτῳ αὐτοῖς, καὶ ταῦτα ἀφοῦ ὁ Ἀλέξανδρος παρέστησεν αὐτὸν ἐνώπιον τῶν στρατιωτῶν μικρῷ πρότερον καταφρονητὴν τῶν τε ἄλλων πατρίων ἐθίμων καὶ αὐτοῦ τοῦ λόγου (videtis adeo etiam sermonis patrii Philotam taedere?... dum memineritis aeque illum (=Philotam) a nostro more quam a sermone abhorrere).

Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος ἀγορεύων ἐν Ἀσίᾳ πρὸς τὸ στράτευμα καὶ πρὸς πάντας ἀνεξαιρέτως ἀποτεινόμενος καὶ λέγων «*ὦ ἄνδρες Μακεδόνες τε καὶ σύμμαχοι*» Ἀρρ. Ε', κε', 6 δηλοῖ περιφανῶς ὅτι καίπερ μίαν γλῶσσαν μεταχειριζόμενος ὑπὸ πάντων κατενοεῖτο.

Ἀλλ' εἶναι προφανὲς ὅτι, ἂν μὴ οἱ Μακεδόνες στρατιῶται παρὰ τῶν Μακεδονίδων μητέρων αὐτῶν ἐμάνθανον τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, οὔτε ἐν τοῖς Μακεδονικοῖς σχολείοις βεβαίως αὐτήν, ἀφοῦ, καθ' ἃ λέγει ὁ Ἀρριανὸς Ζ' 9, 2, πένητες καὶ γυμνοὶ ἦσαν καὶ ἐπὶ τῶν ὀρέων διῃτῶντο, οὔτ' ἐν τῇ Ἀσίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ στρατευόμενοι θὰ ἐμάνθανον. Διότι τὰ μὲν σχολεῖα τῆς Μακεδονίας μόνον ὁ καλὸς Θεὸς ἠξεύρει ὁποῖά τινα ἦσαν, πάντως ὅμως μικροῦ λόγου ἄξια, ἀφοῦ οἱ Μακεδόνες ἐψέγοντο ὡς ἄξεστοι, καὶ σφόδρα ἀμφίβολον ἂν οἱ πλεῖστοι τῶν στρατιωτῶν τούτων εἶχόν ποτε φοιτήσει εἰς αὐτά. Ἐν δὲ τῇ στρατιᾷ ὑπερεῖχον τῶν Ἑλλήνων οἱ Μακεδόνες παρὰ πολὺ καὶ ἀριθμητικῶς (πρβλ. Διοδώρου ΙΖ', 17) καὶ κατὰ τὰ ἀξιώματα· ὥστε πιθανώτερον φαίνεται ὅτι μᾶλλον τούτων ἡ γλῶσσα ἢ τῶν Ἑλλήνων ἔμελλε νὰ ἐπικρατήσῃ ἐν τῷ στρατῷ, ἂν ὄντως ἦτο ξένη. Καὶ ὅμως οὐ μόνον τοῦτο δὲν συνέβη, ἀλλὰ καὶ ὅσα ὑπὸ τῶν παλαιῶν ἀναφέρονται ὡς Μακεδονικά, ἀνευρίσκονται Ἑλληνικώτατα. Πάντες δηλ.

ὁρκωμοτεῖν τοῖς Ἠπειρώταις καὶ ὁρκίζειν, αὐτοὶ μὲν ἄρξειν κατὰ τοὺς νόμους, ἐκείνους δὲ τὴν βασιλείαν διαφυλάξειν κατὰ τοὺς νόμους».

Digitized by Google

ὅσοι ἐμακεδόνιζον (πρβλ. Ἀθηναίου Γ′ 122, a «Μακεδονίζοντάς τ' οἶδα πολλοὺς τῶν Ἀττικῶν διὰ τὴν ἐπιμιξίαν») Ἑλληνικὰς μετεχειρίζοντο λέξεις καὶ τύπους, οἷον ῥύμη, παρεμβολή, κοράσιον, Δώσων, Γονατᾶς κλπ. κλπ. ὁποίας ἀνωτέρω (σελ. 18 κέ.) παρέθηκα.

Ἔπειτα ὑποτεθείσθω πρὸς στιγμήν, ὅτι οἱ Μακεδόνες στρατιῶται ἦσαν ἀλλόφυλοι καὶ ἀλλόγλωσσοι καὶ ὅτι διὰ μόνου τοῦ δυναστικοῦ οἴκου συνεκρατοῦντο καὶ ἠγωνίζοντο ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τότε αὐτόδηλον εἶναι ὅτι ἅμ' ἐκλιπόντος τοῦ οἴκου τούτου ὤφειλον οἱ διάδοχοι, πάντες ἐξ ἄλλων οἴκων, γνησίων Μακεδονικῶν ἕλκοντες τὸ γένος, ν' ἀντιδράσωσι κατὰ τῶν προτέρων ἐλληνιζουσῶν καὶ ἐξελληνιστικῶν τάσεων τῶν πρὶν βασιλέων, καὶ νὰ ἱδρύσωσι Μακεδονικὰ κράτη, οὐχὶ δ' Ἑλληνικά. Εἰς τοῦτο μάλιστα ἔμελλε νὰ ὠθήσῃ αὐτοὺς πρῶτον μὲν ἡ ἀντίθεσις τῶν Ἑλλήνων καὶ Μακεδόνων καὶ δεύτερον τὸ συμφέρον αὐτῶν, δημοκοπία δηλ. τις, ἵνα κολακεύσωσι τοὺς παντοδυνάμους τότε Μακεδόνας στρατιώτας καὶ ἑλκύσωσι πρὸς ἑαυτοὺς ἕκαστος. Καὶ ὅμως παραδόξως οὐδὲν τοιοῦτο συνέβη, οὔτε Μακεδονικὰ κράτη, ἀλλ' Ἑλληνικὰ ἵδρυσαν καὶ οὗτοι μάλιστα οἱ διάδοχοι καὶ ἐπίγονοι ὑπῆρξαν οἱ ἀνὰ τὴν Ἀσίαν καὶ Αἴγυπτον διαδοταὶ καὶ καλλιεργηταὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, οὔτε ἀντιδράσεώς τινος κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ὑπὲρ Μακεδονισμοῦ γινώσκεταί τι. Δῆλον ἄρα ὅτι οὔτ' ἀντίθεσις Μακεδόνων καὶ Ἑλλήνων ὑπῆρχεν οὔτε ᾐσθάνοντο οἱ Μακεδόνες στρατιῶται ἑαυτοὺς ὡς οὐχὶ Ἕλληνας.

Ἀλλ' ἴσως θὰ θελήσῃ τις ἐπιμένων νὰ διισχυρισθῇ ὅτι ἐπὶ Φιλίππου μὲν καὶ Ἀλεξάνδρου καὶ ἐφεξῆς οἱ Μακεδόνες ἐλάλουν Ἑλληνιστὶ καὶ ᾐσθάνοντο ἑαυτοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ τοῦτο ἐγένετο σὺν τῷ χρόνῳ καὶ διὰ τῶν βασιλέων, οἳ διὰ παντὸς ἠλλήνιζον, οἱ δὲ Μακεδόνες ἦσαν ἀληθῶς τὸ ἀρχαῖον βάρβαροι. Πρὸς τὴν γνώμην ταύτην ὀφείλω νὰ παρατηρήσω εὐθὺς ἐν ἀρχῇ ὅτι ἀντιβαίνουσι καθ' ὁλοκληρίαν αἱ γλωσσικαὶ ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσαι (σελ. 20-1) ἀποδείξεις· διότι, καθ' ἃ ἐλέχθη, ἀποβαίνει ὅλως ἀδιανόητον πῶς ἠδύναντο οἱ Μακεδόνες νὰ λέγωσιν *ἀμαλός*, *δαίτας*, *μύχηρος* (κυρίως *μούχηρος*, διότι καὶ οἱ Μακεδόνες τὸ *υ* ἀπήγγελλον ὡς *ου*, πρβλ. *ἀβροῦτες*), *ζέρεθρον*, ἢ *ὀπλαί*, *ἀκόντιον*, *ἀγκαλίς*, *χείρων*, ἢ *σαυτορία*, *πυλαυρός*, ἢ *κύρνοι*, ἢ *Ἀλκέτας*, *Πευκέστας* κλπ. Ταῦτα πάντα βοῶσι μεγαλοφώνως ὅτι βίον αὐ-

Digitized by Google

τοτελῆ καὶ ἀνεξάρτητον ἔζη ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐν Μακεδονίᾳ, οὐχὶ ἐξηρτημένον ἑτεροφώτου δίκην. Ὁμοίως ἀντιβαίνει ἡ μαρτυρία τοῦ Στράβωνος ὅτι «**ἔνιοι** καὶ σύμπασαν τὴν μέχρι Κορκύρας Μακεδονίαν προσαγορεύουσιν» ᾐτιολόγουν δὲ τοῦτο «ὅτι καὶ κουρᾷ καὶ **διαλέκτῳ** καὶ χλαμύδι καὶ ἄλλοις τοιούτοις χρῶνται παραπλησίοις». Διότι πασίγνωστον εἶναι σήμερον ὅτι οἱ Ἠπειρῶται ἐλάλουν διάλεκτον πάμπολυ ἀφισταμένην τῆς Ἀττικῆς, δῆλον ἄρα ὅτι καὶ ἡ ὁμοία αὐτῇ Μακεδονικὴ δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι ἡ Ἀττική, ἤτοι ἡ μετὰ τοῦ πολιτισμοῦ ἐξαπλουμένη Ἑλληνικὴ καὶ ἣν κατ' ἀνάγκην ἀμείλικτον ὤφειλον νὰ λαλῶσι καὶ οἱ Μακεδόνες, ἂν τυχὸν βάρβαροι ὄντες τὸ ἀρχαῖον ἐξηλληνίζοντο ἔπειτα. Ἀλλὰ πλὴν τοῦ Στράβωνος καὶ ὁ Πλούταρχος ἐν Βίῳ Πύρρου ΙΑ' φαίνεταί μοι διδάσκων τι τοιοῦτον ἐν οἷς λέγει «Πολλοὶ τῶν ἐκ τῆς Βεροίας ἀφικνούμενοι τὸν Πύρρον ἐνεκωμίαζον. . . ἦσαν δέ τινες, οὓς αὐτὸς ὁ Πύρρος ἐγκαθίει, **προσποιουμένους εἶναι Μακεδόνας** καὶ λέγοντας ὅτι νῦν καιρός ἐστι τῆς Δημητρίου βαρύτητος ἀπαλλαγῆναι....» (1). Διότι μόνον ἄνθρωποι τῆς αὐτῆς διαλέκτου καὶ τῶν αὐτῶν ἐθίμων ἠδύναντο, καίτοι οὐχὶ Μακεδόνες (*προσποιουμένους εἶναι Μακεδόνας*), νὰ ἀναλάβωσιν ἐν Μακεδονίᾳ τὸ χαλεπὸν ἔργον τοῦ ἐγκαθέτου καὶ ἐπικριτοῦ, οὐδαμῶς δὲ οὐ Μακεδόνες, ἤτοι Ἠπειρῶται ἐν τῇ Μακεδονίᾳ, ἂν αὐτόθι ἐλαλεῖτο ἄλλη γλῶσσα.

Ὡσαύτως ἰδίαν διάλεκτον, οὐχὶ τὴν Ἀττικήν, ἀλλ' οὐδὲ ξένην ὅλως γλῶσσαν, φαίνεταί μοι ὅτι τεκμηριοῦσι τὰ χωρία τοῦ Πλουτάρχου ἐν βίῳ Ἀλεξ. ΝΑ', ὅτι δηλ. ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τὴν φοβερὰν στιγμὴν τῆς ἔριδος πρὸς τὸν Κλεῖτον «ἀναπηδήσας ἀνεβόα **Μακεδονιστὶ** καλῶν τοὺς ὑπασπιστάς», καὶ ἐν βίῳ Εὐμένους ΙΔ' «οἱ (στρατιῶται) ὡς εἶδον (τὸν Εὐμένη) εὐθὺς ἀσπασάμενοι **Μακεδονιστὶ τῇ φωνῇ** τάς τ' ἀσπίδας ἀνείλοντο καὶ ταῖς σαρίσαις ἐπιδουπήσαντες ἠλάλαξαν προκαλούμενοι τοὺς πολεμίους». Ἡ ῥητὴ μνεία τοῦ *Μακεδονιστὶ* ἐλέγχει προδήλως ὅτι οὐχὶ Ἀττικιστὶ ἐλέχθησαν ταῦτα· ἀλλὰ πάλιν οὔτε ἡ κλῆσις τῶν

(1) Καὶ ἐκ τοῦ χωρίου τούτου τοῦ Πλουτάρχου δηλοῦται πόσον πλημμελὴς ἦτο ἡ ὑπὸ τοῦ O. Müller ταύτισις τῶν Μακεδόνων μετὰ τῶν Ἰλλυριῶν, ἀφοῦ φανερώτατα ἀποδείκνυται ὅτι τοῖς Ἠπειρώταις οὗτοι ἦσαν ὁμόγλωσσοι καὶ οὐχὶ τοῖς Ἰλλυριοῖς.

Digitized by Google

ὑπασπιστῶν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου οὔτε ὁ ἀσπασμὸς τοῦ Εὐμένους ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἐγένετο ἀναγκαίως δι' ἄλλης γλώσσης, ἀλλ' ἁπλῶς ἄλλης διαλέκτου, εἰς ἣν καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἐν τῇ στιγμῇ τοῦ πάθους εὐκόλως κατηνέχθη καὶ οἱ στρατιῶται οἰκείως εἶχον. Τοῦτο καὶ πάλαι συνέβαινε πολλάκις καὶ νῦν συμβαίνει.

Καὶ ἐξ ὅσων δ' ὁ Παυσανίας διηγεῖται ἐν Μεσσηνιακοῖς Δ' 29, 1 ὑποδηλοῦται ὅτι Ἑλληνικὴν διάλεκτον, οὐχὶ ξένην γλῶσσαν, ἐλάλουν οἱ Μακεδόνες· διότι ἐπιθεμένων τῶν Μακεδόνων περὶ ὄρθρον ἐπὶ τὴν Μεσσήνην, οἱ κάτοικοι κατὰ πρῶτον ἅμα αἰσθόμενοι τοῦ κινδύνου ὑπετόπασαν ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι παρῆλθον εἰς τὴν πόλιν, «ἐπεὶ δὲ ἔκ τε τῶν ὅπλων καὶ τῆς φωνῆς Μακεδόνας καὶ Δημήτριον τὸν Φιλίππου γνωρίζουσιν ὄντας. . .». Διότι ἂν ἐλάλουν ὅλως ξένην γλῶσσαν, ὥστε μηδὲν νὰ αἰσθάνωνται αὐτῆς οἱ Μεσσήνιοι, δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ διακρίνωσιν ὅτι οἱ παρελθόντες εἰς τὴν πόλιν ἦσαν Μακεδόνες καὶ οὐχὶ Ἰλλυριοὶ ἢ ἄλλοι βάρβαροι· ὅτε κατὰ πρῶτον ἐγὼ ἐν Ἀθήναις ἤκουσα Βουλγάρων λαλούντων, ἠρώτησα παριστάμενόν μοι κάτοχον τῆς Ἀλβανικῆς τί ἔλεγον, ὁ δὲ ἀπήντησεν ὅτι οὐδ' αὐτὸς ἐνόει. Ἄλλοτε ἀκούων ἐν Κρήτῃ Μωαμεθανῶν Σύρων διαλεγομένων Ἀραβιστί, ἐνόμιζον ὅτι ἐλάλουν Τουρκιστί. Καὶ ἡ ἀπάτη αὕτη φαίνεται φυσική, ἀφοῦ οὐδὲν τῶν ξένων γλωσσῶν ἐννοοῦμεν συνήθως. Οὐδ' οἱ Μεσσήνιοι ἠδύναντο ἄλλως νὰ πράξωσι.

Ἀλλὰ πλὴν τῶν γλωσσικῶν ἀποδείξεων τούτων καὶ ἄλλα οὐκ ὀλίγα βοῶσι κατὰ τοῦ ὑποτιθεμένου τούτου ἐξελληνισμοῦ. Κρίνω δηλ. ὅτι μόνον ὅταν γένηται δεκτὸς ὁ ἀρχαιόθεν Ἑλληνικὸς χαρακτὴρ τῶν Μακεδόνων, ἀπαλλασσόμεθα τοῦ φοβεροῦ καὶ παντελῶς ἀλύτου αἰνίγματος τούτου, ἤτοι πῶς ἠδυνήθησαν οἱ Μακεδόνες, βάρβαροι τὸ κατ' ἀρχὰς ὄντες, καὶ αὐτοὶ νὰ παραλάβωσι καὶ ἄλλοις νὰ διαδώσωσι τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἀφοῦ πάντες οἱ ἄλλοι βάρβαροι οὐδὲ πόρρωθεν νὰ προσεγγίσωσιν ἠδυνήθησαν; Καὶ ὅμως ταῦτα ἀνάγκη νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ὑπὸ τῶν Μακεδόνων ἐγένοντο, καίτοι οὗτοι οὔτε μετενάστευσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπως λ.χ. οἱ Πρῶσσοι εἰς τὴν Γερμανίαν, οὔτε κατεκτήθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ὅπως λ.χ. οἱ Γαλάται ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, οὔτε Ἕλληνας ἀποίκους εἰς τὴν χώραν αὐτῶν ἐδέξαντο, ὅπως λ. χ. οἱ Βρεττανοὶ τοὺς Ἀγγλοσάξωνας, οὔτε θρησκείαν καὶ δυναστείαν παρὰ τῶν Ἑλλήνων ἔλαβον, ὅπως λ. χ. οἱ

Digitized by Google

Αἰγύπτιοι καὶ ἄλλοι λαοὶ παρὰ τῶν Ἀράβων, οὔτε ὑπὸ Ἑλλήνων πανταχόθεν περιεβάλλοντο, οὔτε εἰς παιδείας Ἑλληνικῆς καὶ γραμμάτων λόγον λέγονται ὅτι σφόδρα εὐφυῶς εἶχον, καίτοι ἐν ἑνὶ λόγῳ οὐδὲν ἀπολύτως φαίνεται γενόμενον ἐν Μακεδονίᾳ τῶν συμβάντων ἐκείνων, δι' ὧν ἔθνος τι ἀναγκάζεται νὰ ἐγκαταλίπῃ μὲν τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ, νὰ ἐκμάθῃ δὲ ἄλλην· ἀλλ' ὅλως τἀναντία, ἤτοι καὶ οἶκοι ἔμενον πρὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, καὶ ἐλεύθεροι ἀπὸ τῆς ἡγεμονίας τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, ὑπὸ ἰδίους δὲ βασιλεῖς ἀεὶ διετέλουν, καὶ θρησκείαν ἀεὶ τὴν αὐτὴν εἶχον, καὶ καθ' ἑαυτοὺς ἐν τοῖς ἐσχάτοις τῆς Ἑλλάδος κατῴκουν, καὶ ἄξεστοι καὶ ἀπολίτευτοι, ἀκόμη καὶ βάρβαροι ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους κατηγοροῦνται. Πῶς ἄρα τοιοῦτοι ἄνθρωποι καὶ ἐπὶ τοιούτοις ὅροις ἠδύναντο καὶ ταῦτα, καθ' ἃ καὶ αὐτὸς ὁ πολεμιώτατος τῶν Μακεδόνων O. Müller σελ. 61 διδάσκει, ἤδη πρὸ πάσης ἐπιδράσεως τοῦ Ἀττικοῦ, ἤτοι τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, νὰ ἐκμάθωσι τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, καὶ διατί τοῦτο οὔτε οἱ Κᾶρες οὔτε οἱ Θρᾷκες οὔτε οἱ Ἰλλυριοὶ οὔτε οὐδένες ἄλλοι τῶν ἀληθῶς καὶ γνησίως βαρβάρων ἐποίησαν, οὔτ' ἄλλος οὐδεὶς ἐδίδαξεν οὔτε ἐγὼ δύναμαι νὰ νοήσω. Τὸ δὲ λεγόμενον ὅτι ὁ βασιλικὸς οἶκος, ἅτε ἐκ τοῦ Ἄργους τῆς Πελοποννήσου τὸ γένος ἕλκων, ἦτο Ἑλληνικὸς καὶ οὗτος κατώρθωσε τὸ θαῦμα τοῦτο, ἤτοι νὰ ἐξελληνίσῃ τὸ κράτος ὁλόκληρον ἐντελῶς, φαίνεται παντάπασιν ἀπίθανον καὶ παράδοξον, καὶ οὐδὲν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου ἔχον ὅμοιον. Πρόσθες ὅτι ἡ ἄνω Μακεδονία ἔχουσα ἰδίους βασιλεῖς οὐδ' ὑπέκειτο τῇ ἀμέσῳ ἐνεργείᾳ τῶν φιλομούσων βασιλέων τῆς κάτω Μακεδονίας. Ἀκριβῶς τοὐναντίον θὰ ἦτο φυσικώτερον, νὰ ἐκβαρβαρωθῇ δηλ. καὶ ἡ Ἑλληνικὴ δυναστεία, καθὼς τῷ ὄντι συχνὰ συνέβη ἀλλαχοῦ ἄλλοις ἡγεμονικοῖς οἴκοις. Καὶ ἐνθυμήθητε ὅτι μέχρι τῶν Μηδικῶν οὐδ' ηὐδόξει ἡ Ἑλλάς, ὥστε οἱ Ἕλληνες τῆς Μακεδονίας βασιλεῖς μέγα φρονοῦντες ἐπὶ τῷ Ἑλληνισμῷ αὐτῶν νὰ ἀντέχωνται αὐτοῦ καὶ ν' ἀγωνίζωνται ἵνα ἐξελληνίσωσι τοὺς ὑπηκόους· καὶ πρὸς τούτοις ὅτι οὐδ' ἡ μυθολογουμένη ἐκ τοῦ Πελοποννησιακοῦ Ἄργους καταγωγὴ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου εἶναι βεβαία, τοὐναντίον μάλιστα πιθανωτέρα ἡ ἐκ τοῦ Ὀρεστικοῦ Ἄργους (πρβλ. Abel σελ. 95 κἑξ. Ἐν παρόδῳ σημειωθήτω ὅτι τὸ χωρίον τοῦ Ἀππιανοῦ Συριακῆς 63 «ὁ μὲν δὴ Ἄργος τὸ Πελοποννησιακὸν καὶ Ἄργος τὸ Ἀμφι-

Digitized by Google

λοχικὸν καὶ Ἄργος τὸ ἐν Ὀρεστείᾳ ὅθεν οἱ Ἀργεάδαι Μακεδόνες», δὲν διαλαμβάνει περὶ δυναστικοῦ οἴκου τῆς Μακεδονίας, ὅπως ὁ Abel ἐκλαμβάνει, ἀλλ' ἁπλῶς περὶ προσηγορίας τινῶν Μακεδόνων, τῶν ἐκ τοῦ Ὀρεστικοῦ Ἄργους, τῶν Ἀργεαδῶν· ἔπειτα παρατηρῶ ὅτι αἱ λέξεις «*ὅθεν οἱ Ἀργεάδαι Μακεδόνες*» ἀποδείκνυνται νόθοι καὶ δὴ οὐδαμῶς παριστῶσαι γνώμην τινὰ περὶ τούτων τοῦ Ἀππιανοῦ). Καθόλου ἄρα φαίνεται ἀδιανόητον, ὅπως καὶ ὁ Abel σελ. 99 ὀρθῶς παρατηρεῖ, πῶς οἱ Ἑλληνικώτατοι βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας, ἂν μόνοι οὗτοι, οὐχὶ καὶ οἱ ὑπήκοοι, ἦσαν Ἕλληνες, θὰ κατώρθουν νὰ ἐξελληνίσωσιν αὐτούς, ἀνθρώπους ἀγροικοτέρους καὶ ἐν μεσογαίᾳ κατοικοῦντας καὶ ταῦτα ἐν οὕτω παλαιοῖς καὶ ταραχωδεστάτοις χρόνοις, ὅτε καὶ ἡ διάσωσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ αὐτῶν τούτων τῶν βασιλέων φαίνεται παράδοξος καὶ ἀνερμήνευτος.

Πρὸς δὲ τούτοις οἱ βασιλεῖς οὗτοι ἀδιαλείπτως ἐκάλουν εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Μακεδονίας τοὺς ποιητὰς καὶ τοὺς ἄλλους σοφοὺς τῆς Ἑλλάδος, πρᾶξιν, ἣν οὐδεὶς ἄλλος ἡγεμὼν εἰς ἀληθῶς βάρβαρον χώραν ἔπραξεν, ἀλλὰ μόνον Ἕλληνες εἰς Ἑλληνικὰς πόλεις, Πεισιστρατίδαι, Πολυκράτης, Διονύσιος, Θήρων, Ἱέρων, κλπ., καὶ ἐν οὐδεμιᾷ βαρβάρῳ ἀληθῶς χώρᾳ πρὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐδιδάχθησαν Ἑλληνικὰ δράματα πλὴν ἐν Μακεδονίᾳ. Καὶ ὅμως Ἑλληνὶς ἦτο καὶ ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχήσασα Ἀρτεμισία ἡ βασιλὶς τῶν Καρῶν, ἀφοῦ πατρὸς μὲν ἦτο Λυγδάμιος ἐξ Ἁλικαρνασοῦ, μητρόθεν δὲ Κρῆσσα (πρβλ. Ἡροδ Ζ' 99), Ἑλληνὶς καὶ ἡ ὁμώνυμος αὐτῇ σύζυγος Μαυσσώλλου, καὶ Ἑλληνίδας πόλεις καὶ νήσους κατεῖχον καὶ ἐγγύτερον τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἦσαν, ἀλλὰ διὰ τοὺς βαρβάρους ὑπηκόους αὐτῶν οὐδὲν τοιοῦτον ἐποίησαν, τ. ἔ. οὔτε τὰς Ἑλληνικὰς Μούσας ἐθεράπευσαν οὔτε τοὺς ὑπηκόους Κᾶρας ἐξηλλήνισαν, ὅπως λέγεται ὅτι ἐποίησαν οἱ μακρὰν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς θαλάσσης κατοικοῦντες καὶ Ἕλληνας ὑπηκόους οὐκ ἔχοντες καὶ ὑπὸ βαρβάρων περιβαλλόμενοι Μακεδόνες βασιλεῖς.

Ἐξελληνισμὸς ἄρα τῶν Μακεδόνων, ἂν τὸ ἀρχαῖον ἦσαν βάρβαροι, οὔτε κατὰ τὸν Ε' καὶ Δ' αἰῶνα κἑξ., δι' οὓς εἴπομεν λόγους, οὔτε κατὰ τοὺς παλαιοτέρους διὰ τὰς ἀνωτέρω παρατεθείσας διαλεκτικὰς καὶ δὴ ἀλλοτρίας τῆς Κοινῆς Μακεδονικὰς λέξεις ἀποδείκνυται δυνατός. Τοὐναντίον μάλιστα τὴν ἐκβαρβάρωσιν αὐτῶν, ὄντων ἐν ἀρχῇ

Digitized by Google

Ἑλλήνων, θὰ προσεδόκα τις εὐλογώτερον λαμβάνων πρὸ ὀφθαλμῶν πρῶτον μὲν ὅτι ἔζων ἐπὶ αἰῶνας πολλοὺς μακρὰν μὲν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων καὶ δι' ὀρῶν ὑψηλῶν κεχωρισμένοι ἀπ' αὐτῶν, ἐν μέσῳ δὲ ἀλλοφύλων ἀπείρῳ πολυαριθμοτέρων, οἷον Θρᾳκῶν, Παιόνων, Ἰλλυριῶν κλπ. Καὶ ἀληθῶς εἴδομεν ἀνωτέρω σελ. 45 ὅτι τοιοῦτό τι μαρτυρεῖ ὁ Λίβιος ferociores eos et accolae barbari faciunt, nunc bello exercentes nunc in pace miscentes ritus suor. Πρὸς δὲ τούτοις εἴδομεν ἀνωτέρω σελ. 10 ὅτι τοιαύτη ἐκβαρβάρωσις ἠπειλήθη νὰ γίνῃ καὶ ἐν Ἠπείρῳ, καίτοι οἱ Ἠπειρῶται πρὸς ἓν μόνον ἀλλόφυλον ἔθνος τὸ τῶν Ἰλλυριῶν εἶχον νὰ παλαίωσιν. Εἴδομεν δ' ὅτι καὶ τὰ μέσα *β*, *δ*, ἀντὶ τῶν δασέων *φ*, *θ*, ὀφείλονται τῇ ἐπιδράσει τῶν βαρβάρων τούτων περιοίκων καὶ ταῖς ἐπιδρομαῖς αὐτῶν ἐπὶ τὴν Μακεδονίαν. Ἂν δὲ τέλος κατωρθώθη νὰ κατισχύσῃ τῶν ἀλλοφύλων τούτων ἡ Ἑλληνικὴ φυλή, τοῦτο πάντως ἐγένετο διὰ τὴν μεγάλην ἀνάπτυξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ Ἑλληνικοῦ φρονήματος ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι καὶ διὰ τὴν ἔκτακτον φιλοτιμίαν τῶν ἀξίων βασιλέων τῆς Μακεδονίας, νὰ μὴ ἀπολειφθῶσιν ἐν τῇ σταδιοδρομίᾳ ταύτῃ, ἀλλὰ νὰ παρακολουθῶσιν αὐτῇ κατὰ τὸ ἐνόν.

Ἀποδεικνυομένου δ' ἀδυνάτου παντὸς ἐξελληνισμοῦ τῶν Μακεδόνων, ἐπειδὴ οὐδεὶς ἀνθρώπων δύναται μετὰ τὴν παράθεσιν τῶν ἀνωτέρω ἱστορικῶν μαρτυριῶν νὰ διισχυρισθῇ ὅτι οἱ Μακεδόνες ἐν Ἀσίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ ἐλάλουν ἄλλην γλῶσσαν ἢ τὴν Ἑλληνικήν, ἀνάγκη ἀπαραίτητος ἐπιβάλλει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἐξ ἀρχῆς ἦσαν Ἕλληνες καὶ ἐλάλουν Ἑλληνιστί. Τούτου δ' ὁμολογηθέντος νοεῖται κάλλιστα καὶ τοῦ Ἡροδότου (ἐν Α' 56) ἡ μαρτυρία ὅτι «τὸ Δωρικὸν ἔθνος ...οἴκεε ἐν Πίνδῳ Μακεδνὸν καλεόμενον» καὶ Η' 43 «ἐόντες οὗτοι (Λακεδαιμόνιοι, Κορίνθιοι, Σικυώνιοι, Ἐπιδαύριοι, Τροιζήνιοι) Δωρικόν τε καὶ Μακεδνὸν ἔθνος»· διότι ὄντως οἱ Μακεδόνες καὶ οἱ Δωριεῖς σφόδρα ὅμοιοι ἦσαν. Καὶ ὡς φαίνεται, ἀπὸ Πίνδου ἐχωρίσθησαν οἱ πρότερον ἓν μόνον φῦλον, τὸ Μακεδνόν, ἀπαρτίζοντες καὶ οἱ μὲν τραπέντες πρὸς νότον ἀπέβαλλον τὸ παλαιὸν ὄνομα, οἱ δὲ πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς εἰσῆλθον εἰς τὴν Μακεδονίαν ὀνομασθεῖσαν ἀπ' αὐτῶν χώραν καὶ διέσωσαν τὸ ἀρχαῖον ὄνομα.

Ἀλλ' ἴσως θὰ ἐγερθῇ τινι ἡ ἀπορία καὶ ἐρώτησῃ, διατί ὅτε, καθ' ἃ

Digitized by Google

λέγει ὁ Ἡρόδοτος Ε΄ 22, Ἀλέξανδρος ὁ ἐπικληθεὶς φιλέλλην (1) «ἀεθλεύειν ἑλόμενος καὶ καταβὰς ἐπ' αὐτὸ τοῦτο, ἐξείργετο ὑπὸ τῶν ἀντιθευσομένων Ἑλλήνων, φαμένων οὐ βαρβάρων ἀγωνιστέον εἶναι τὸν ἀγῶνα, ἀλλὰ Ἑλλήνων· Ἀλέξανδρος δὲ, ἐπειδὴ ἀπέδεξε ὡς εἴη Ἀργεῖος, ἐκρίθη τε εἶναι Ἕλλην καὶ . . .», διατί, λέγω, οὗτος τότε δὲν ἀπέδειξεν ὅτι πᾶσα ἡ Μακεδονία ἦτο Ἑλληνικὴ χώρα, ἀλλὰ περιωρίσθη ν' ἀποδείξῃ τοῦτο περὶ μόνου τοῦ ἡγεμονικοῦ οἴκου αὐτοῦ; Καὶ τὸ ὅτι καθόλου ἠγέρθη τοιαύτη ἔνστασις, φαίνεται κακὸν σημεῖον, ἀλλ' οὐχ ἧττον ἑρμηνεύεται κάλλιστα ἐξ ὅσων περὶ τῆς μεταβολῆς τῆς σημασίας τοῦ ὀνόματος *Ἕλλην* καὶ *Ἑλλὰς* εἴπομεν· ἀλλὰ τὸ ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος προετίμησε ν' ἀποδείξῃ τὸν Ἑλληνισμὸν μόνου τοῦ οἴκου αὐτοῦ καὶ οὐχὶ παντὸς τοῦ κράτους του, φαίνεται ἀληθῶς ὅτι συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς βαρβαρότητος τῶν Μακεδόνων. Καὶ ὅμως, ἄν τις καλῶς ἐξετάσῃ τὸ πρᾶγμα, πείθεται ὅτι ἡ γνώμη αὕτη δὲν εἶναι ἀληθής· βεβαίως ἐγὼ σήμερον ἀποκλειόμενος τυχὸν ἀπὸ διαγωνισμοῦ τινος διὰ τὸν λόγον τοῦτον, οὕτω θὰ ἔπραττον, ἤτοι θὰ ἠγωνιζόμην ν' ἀποδείξω τὸν

(1) Μηδεὶς ἐκπλαγῇ ὅτι τὸ ἐπίθετον *φιλέλλην* ἀπεδόθη Ἀλεξάνδρῳ τῷ πρώτῳ, βασιλεῖ τῆς Μακεδονίας ἐπὶ τῶν Μηδικῶν, μηδ' ἐκλαβὼν τὴν λέξιν ἐν τῇ νεωτέρᾳ αὐτῆς σημασίᾳ ὑπολάβῃ ὅτι οὕτως ἐλέγχεται ὁ ἀνὴρ ἀλλόφυλος. Διότι τὸ ἐπίθετον τοῦτο ἀπεδίδετο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων οὐχὶ ὅπως ὑφ' ἡμῶν σήμερον μόνοις τοῖς ξένοις τοῖς ἀγαπῶσι τὴν Ἑλλάδα (διότι ἡμῖν σήμερον ἔχουσι τῆς ὅλης Ἑλληνικῆς πατρίδος συνείδησιν φαίνεται ὅλως περιττὸν νὰ λεχθῇ τοῦτο περὶ Ἕλληνος), ἀλλὰ πᾶσιν εἴτε Ἕλλησιν εἴτε βαρβάροις. Ἐδήλου δὲ περὶ τῶν Ἑλλήνων λεγόμενον τὸν ἀγαπῶντα πάντας τοὺς Ἕλληνας ἐξ ἴσου, τὸν φιλογενῆ ἢ φιλογενέστατον (ὅπως πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐλέγοντο οἱ φιλοπάτριδες Ἕλληνες), ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν μόνην τὴν πόλιν αὐτοῦ ἀγαπῶντα· οὕτω λ. χ. ὁ Ἀγησίλαος ἐπαινεῖται ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος (Ἀγησιλ. Ζ΄ 4) «Εἴ γε μὴν αὖ καλὸν Ἕλληνα ὄντα φιλέλληνα εἶναι, τίνα τις εἶδεν ἄλλον στρατηγὸν ἢ πόλιν οὐκ ἐθέλοντα αἱρεῖν, ὅταν οἴηται πορθήσειν, ἢ συμφορὰν νομίζοντα τὸ νικᾶν ἐν τῷ πρὸς τοὺς Ἕλληνας πολέμῳ; ἐκεῖνος τοίνυν, ἀγγελίας μὲν ἐλθούσης αὐτῷ ὡς ἐν τῇ ἐν Κορίνθῳ μάχῃ ὀκτὼ μὲν Λακεδαιμονίων, ἐγγὺς δὲ μύριοι τῶν πολεμίων τεθναῖεν, οὐκ ἐφησθεὶς φανερὸς ἐγένετο, ἀλλ' εἶπεν ἄρα, Φεῦ, ὦ Ἑλλάς, ὁπότε οἱ νῦν τεθνηκότες ἱκανοὶ ἦσαν ζῶντες νικᾶν μαχόμενοι πάντας τοὺς βαρβάρους». Ὁ δὲ Πλάτων τοὺς πολίτας τῆς αὐτοῦ πόλεως θέλει ὁμοίως *φιλέλληνας*, καὶ τοιούτους ὁποῖοι τὴν Ἑλλάδα οἰκείαν ἡγήσονται καὶ ἱερῶν κοινωνήσουσιν ὧνπερ οἱ ἄλλοι (Πολιτείας Ε΄ 421, Ε). Καὶ ὁ Ἰσοκράτης ὁμοίως λέγει (ἐν Παναθηναϊκῷ 241) «ἐν ᾧ τοὺς μὲν σοὺς προγόνους (τοὺς Ἀθηναίους) εἰρηνικοὺς καὶ *φιλέλληνας* καὶ τῆς ἰσότητος τῆς ἐν ταῖς πολιτείαις ἡγεμόνας, Σπαρτιάτας δ' ὑπεροπτικοὺς καὶ πλεονέκτας, οἵουσπερ αὐτοὺς εἶναι πάντες ὑπειλήφασιν». Καὶ ἐν Φιλίππῳ 122 «ἔστιν οὖν ἀνδρὸς μέγα φρονοῦντος καὶ *φιλέλληνος* (= φιλοπάτριδος) καὶ πορρωτέρω τῶν ἄλλων τῇ διανοίᾳ καθορῶντος...»

Digitized by Google

Ἑλληνικὸν χαρακτῆρα πάσης τῆς χώρας ἐξ ἧς ἕλκω τὸ γένος· ἀλλὰ τὴν ἀπόδειξιν ταύτην θὰ κατώρθουν ἐγὼ διὰ τῶν ἱστορικῶν μαρτυριῶν, διὰ τῶν γεωγραφικῶν σχέσεων κλπ.· ἀλλ' Ἀλέξανδρος ὁ Ἀμύντου ἐν τῇ στιγμῇ ἐκείνῃ οὔτε γεωγραφικὰς οὔτε ἱστορικὰς οὔτε ἄλλας οἱασδήποτε μαρτυρίας ἠδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ, διότι οὐδ' ὑπῆρχον. Ὅπερ μόνον ὑπῆρχεν ἦτο μῦθος ἢ παράδοσις παλαιά, καθ' ἣν ἐκ τοῦ Ἄργους Τημενίδαι παλαιόθεν ἀπῆλθον εἰς τὴν Μακεδονίαν, καθ' ὃν τρόπον ἄλλοι Ἕλληνες εἶχον ἀποικίσει εἰς Σικελίαν, Ἰταλίαν, Κυρήνην, Ἀσίαν, Πόντον κλπ. Καθ' ὃν ἄρα τρόπον οἱ Κυρηναῖοι, οἱ Σικελιῶται, οἱ Ἰταλιῶται, οἱ Ποντικοὶ κλπ. πρὸς πᾶσαν τοιαύτην ἔνστασιν θὰ ἐπεκαλοῦντο τὴν παράδοσιν, ὅτι πάλαι ποτὲ οἱ προπάτορες αὐτῶν ἀπῴκισαν ἐκεῖσε, οὕτως ἔπραξε καὶ ὁ Ἀλέξανδρος περὶ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, περὶ δὲ τῶν Μακεδόνων πάντων δὲν ἠδύνατο βεβαίως νὰ διισχυρισθῇ τοῦτο, ἐπειδὴ οὗτοι εἴτε αὐτόχθονες ἦσαν (λέγονται Πελασγοὶ οἱ κάτοικοι τῆς Ἠμαθίας ὑπὸ Ἰουστίνου Ζ' 1 καὶ κατὰ τὸν Αἰσχύλον Ἱκέτισιν 255 τὸ βασίλειον τοῦ Πελασγοῦ ἐξετείνετο μέχρι Στρυμόνος, ὅπερ σημαίνει ὅτι ὁ Αἰσχύλος ἓν καὶ τὸ αὐτὸ γένος ἀνθρώπων ὑπελάμβανεν ὅτι ἐξετείνετο μέχρι τοῦ ποταμοῦ τούτου, καὶ τούτους ὠνόμασε κατὰ παλαιὰν συνήθειαν Πελασγοὺς τρόπον τινὰ αὐτόχθονας, οὐχὶ ἐπήλυδας), εἴτε ἀπὸ τῆς Πίνδου, ἐφ' ἧς συνέζησαν παλαιότερον μετὰ τῶν Δωριέων καὶ μεθ'ὧν ἀπετέλουν ἓν καὶ μόνον φῦλον, μετέβησαν παλαιότατα εἰς Μακεδονίαν· εἴτε οὕτως εἴτε ἄλλως, ἄποικοι δὲν ἠδύναντο νὰ θεωρηθῶσι, καὶ δὴ ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἠδύνατο νὰ διισχυρισθῇ τοῦτο περὶ αὐτῶν. Ἔπειτα οὐδ' ἀπῃτεῖτο παρ' αὐτοῦ ν' ἀποδείξῃ τὸν Ἑλληνισμὸν πάντων τῶν Μακεδόνων, ἀλλὰ μόνου τοῦ οἴκου αὐτοῦ· φρονῶ δ' ὅτι ἂν τυχὸν ἦτο χρεία τῆς καθολικωτέρας ἀποδείξεως, θὰ προσῆγε καὶ ταύτην ὁ βασιλεύς, ἀλλὰ νῦν ἠρκέσθη εἰς τὴν εὐκολωτέραν καὶ ἐν τῷ τότε χρόνῳ μόνην ἀπαιτουμένην ἀπόδειξιν.

Digitized by Google

Ε′ Τὰ Μακεδονικὰ καὶ καθόλου Ἑλληνικὰ φῦλα ἐν Μακεδονίᾳ πρὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ φιλέλληνος.

Ἐν τοῖς μέχρι τοῦδε ἀπεδείχθη ὅτι καὶ ἡ ἀρχαία Μακεδονία συγκατηριθμεῖτο τῇ Ἑλλάδι καὶ οἱ Μακεδόνες τοῖς Ἕλλησιν, ὅτι καὶ ἡ διάλεκτος αὐτῶν ἦτο Ἑλληνικὴ ὁμοία τῇ ἐν Ἠπείρῳ λαλουμένῃ Δωρίδι, ἀλλ' οὐδὲν ἐλέχθη περὶ τούτου, τίνες ἦσαν οὗτοι οἱ Μακεδόνες, Τὴν ἔλλειψιν ταύτην σκοποῦσι ν' ἀναπληρώσωσι τὰ ἑπόμενα ὅσον οἷόν τε συντόμως.

Πλὴν τῶν κατοίκων τῆς πρότερον μὲν Ἠμαθίας ἔπειτα δὲ Μακεδονίας ἢ κάτω Μακεδονίας καλουμένης ἀποδείκνυνται Ἕλληνες καὶ ἄλλοι λαοὶ ὑπὸ πολλῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Οὕτω λ. χ. μαρτυρεῖ ὁ Θουκυδίδης ἐν Β′ 99 «Τῶν γὰρ Μακεδόνων εἰσὶ καὶ Λυγκησταὶ καὶ Ἐλιμιῶται καὶ ἄλλα ἔθνη ἐπάνωθεν, ἃ ξύμμαχα μέν ἐστι τούτοις καὶ ὑπήκοα, βασιλείας δ' ἔχει καθ' ἑαυτά». Τὰ ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου οὐ κατονομαζόμενα «ἄλλα ἔθνη» (=ἄλλα Μακεδονικὰ φῦλα) ἦσαν πρῶτον μὲν οἱ Ὀρέσται Μακεδόνες, περὶ ὧν ἀναπληρῶν τὴν ἔλλειψιν ὁ Πολύβιος ΙΖ′ 30 διαρρήδην «*Μακεδόνων οἱ Ὀρέσται*» λέγει. Ἔπειτα οἱ Πελαγόνες, περὶ ὧν ὁ Στράβων Θ′ 11 μαρτυρεῖ ὅτι ἦσαν Ἠπειρῶται «Διὰ γὰρ τὴν ἐπιφάνειάν τε καὶ ἐπικράτειαν τῶν Θετταλῶν καὶ Μακεδόνων οἱ πλησιάζοντες αὐτοῖς μάλιστα τῶν Ἠπειρωτῶν οἱ μὲν ἑκόντες οἱ δὲ ἄκοντες μέρη καθίσταντο Θετταλῶν ἢ Μακεδόνων· καθάπερ Ἀθαμᾶνες καὶ Αἴθικες καὶ Τάλαρες Θετταλῶν, Ὀρέσται δὲ καὶ **Πελαγόνες** καὶ Ἐλιμιῶται Μακεδόνων». Διὰ ταῦτα δὲ καὶ κατὰ τὸν Στράβωνα Ζ′ 326 «τὰ περὶ Λυγκηστὸν καὶ Πελαγονίαν καὶ Ὀρεστιάδα καὶ Ἐλίμειαν τὴν ἄνω Μακεδονίαν ἐκάλουν, οἱ δὲ ὕστερον καὶ ἐλευθέραν». Καὶ παρ' Ἡροδότῳ Ζ′ 173 φέρεται ἡ *ἄνω Μακεδονία*, ὥστε ἡ διαίρεσις ἱκανῶς παλαιά.

Ἀλλὰ πλὴν τῶν Μακεδόνων τούτων, οἱ ἡγεμόνες τῆς Μακεδονίας ἐνωρίς, ἤτοι πολὺ πρὸ τῶν Μηδικῶν, εἶχον κατακτήσει καὶ ἄλλα ἔθνη, καθ' ἃ μαρτυρεῖ Θουκυδίδης Β′99 λέγων ὅτι «ἀνέστησαν μάχῃ ἐκ

μὲν Πιερίας Πίερας, ἐκ δὲ τῆς Βοττίας καλουμένης Βοττιαίους... τῆς δὲ Παιονίας παρὰ τὸν Ἀξιὸν ποταμὸν στενήν τινα καθήκουσαν ἄνωθεν μέχρι Πέλλης καὶ θαλάσσης ἐκτήσαντο, καὶ πέραν Ἀξιοῦ μέχρι Στρυμόνος τὴν Μυγδονίαν Ἠδῶνας ἐξελάσαντες νέμονται. Ἀνέστησαν δὲ καὶ... Ἐόρδους, ὧν οἱ μὲν πολλοὶ ἐφθάρησαν, βραχὺ δέ τι αὐτῶν περὶ Φύσκαν κατῴκηται, καὶ ἐξ Ἀλμωπίας Ἀλμῶπας. Ἐκράτησαν δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν οἱ Μακεδόνες οὗτοι, ἃ καὶ νῦν ἔτι ἔχουσι τόν τε Ἀνθεμοῦντα καὶ Γρηστωνίαν καὶ Βισαλτίαν καὶ Μακεδόνων αὐτῶν πολλήν. Τὸ δὲ ξύμπαν Μακεδονία καλεῖται». Οὕτως ηὔξησαν καὶ ἐπεξέτειναν τὸ κράτος αὐτῶν ὑποτάξαντες πολλοὺς τῶν περιοίκων. Ἀλλὰ τῶν ὑποταχθέντων λαῶν τούτων ἦσαν πάλιν Ἕλληνες οἱ Πίερες, διότι, καθ' ἃ παρατηρεῖ ὁ Abel σελ. 39, οἱ Πίερες ὄντες οἱ κατ' ἐξοχὴν καλλιεργηταὶ καὶ διαδοταὶ τῆς λατρείας τῶν Μουσῶν καὶ τοῦ Διονύσου, τῆς τοσοῦτον ἐπὶ τὰς ψυχὰς καὶ τὰ πνεύματα τῶν Ἑλλήνων ἐπενεργησάσης, οἱ διὰ τοῦ Ὀρφέως καὶ ἄλλων ἀρχαιοτάτων ποιητῶν ἀποδεικνυόμενοι πατέρες τῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως, ὑπ' οὐδενὸς νοῦν ἔχοντος δύνανται νὰ ὑποληφθῶσιν ἀλλόγλωσσοι, διότι ἡ ποιητικὴ τέχνη, τὸ ὕπατον τῆς γλώσσης, δὲν μεταβιβάζεται οὕτως ἀπὸ ἔθνος εἰς ἄλλο ξένον, διότι τὰς Μούσας γεννᾷ ἕκαστος λαὸς ἐξ ἑαυτοῦ. Πρβλ. καὶ Στράβωνος Θ' 410 «Ἐνταῦθα (ἐν Ἑλικῶνι τῆς Βοιωτίας) δ' ἐστὶ τό τε τῶν Μουσῶν ἱερὸν καὶ ἡ Ἵππου κρήνη καὶ τὸ τῶν Λειβηθρίδων νυμφῶν ἄντρον· ἐξ οὗ τεκμαίροιτ' ἄν τις Θρᾷκας εἶναι τοὺς τὸν Ἑλικῶνα ταῖς Μούσαις καθιερώσαντας, οἳ καὶ τὴν Πιερίδα καὶ τὸ Λείβηθρον καὶ τὴν Πίμπλειαν ταῖς αὐταῖς θεαῖς ἀνέδειξαν· ἐκαλοῦντο δὲ Πίερες». καὶ Ι' 471 «Πιερία γὰρ καὶ Ὄλυμπος καὶ Πίμπλα καὶ Λείβηθρον τὸ παλαιὸν ἦν Θρᾴκια χωρία καὶ ὄρη... τόν τε Ἑλικῶνα καθιέρωσαν ταῖς Μούσαις Θρᾷκες οἱ τὴν Βοιωτίαν ἐποικίσαντες, οἵπερ καὶ τὸ τῶν Λειβηθριάδων νυμφῶν ἄντρον καθιέρωσαν». Διότι εἶναι σήμερον πασίγνωστον ὅτι οὐχὶ Θρᾷκες ἐκ τῆς ἀληθοῦς Θράκης ἀπῴκισαν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐτίμησαν τὰς Μούσας κλπ., ἀλλ' Ἑλληνικόν τι φῦλον οὕτως ὠνομασμένον. Πρόσθες ὅτι ἐν Πιερίᾳ ἀνευρίσκονται τοπικὰ ὀνόματα ἀναμφισβητήτως Ἑλληνικά, οἷον *Λεῦκος* ποταμός, *Πέτρα* πύρ-

λις (μετὰ χειλώσεως ἀντὶ qetra!), *Φίλα* πόλις, καὶ ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα *Πιερία* δὲν δύναται νὰ χωρισθῇ τοῦ *πῖαρ πίων*, *πίειρα*, *πιαίνω* κλπ. *Αἰγίνιον*, *Λείβηθρον*, *Πίμπλα* ἢ *Πίμπλεια*, *Φυλακαί*, *Πύδνα*. Περὶ τοῦ ὀνόματος τούτου Πύδνα παρατηρῶ ὅτι ἐνθυμούμενός τις ὅτι καὶ ἐν Κρήτῃ λόφος τῆς Ἴδης κατὰ Στράβωνα Ι′ 472 ἐκαλεῖτο *Πύτνα* καὶ πόλις τῆς Κρήτης παράλιος *Ἱεράπυτνα* (τὰ νῦν ἡ *Γεράπετρο*), καὶ πρὸς τούτοις ὅτι οἱ Κρῆτες πολλάκις ἀπήγγελλον *τν* ἀντὶ *θν* (πρβλ. *τνατὸν*, *τετνάκηι*, *τετνακὸς*) δὲν θὰ διστάσῃ ν' ἀναγάγῃ τὸ Πύτνα εἰς* Πύθνα καὶ οὕτω νὰ ὑπολάβῃ τὸ Πύδνα καὶ* Πύθνα τύπους παραλλήλους ὅπως πυθμὴν πύνδαξ, στέμβω ἀστεμφής, μέγας - mahánt, ἐγὼν - ahám, γένυς - hánus, γε - ha, πρβλ. Brugmann, Grundriss Α′. 348 καὶ Joh. Schmidt, Kritik der Sonantentheorie 49 - 50. Ἂν μὴ συνέβαινεν ἡ ἐναλλαγὴ αὕτη (*πυθ*-*πυδ*), θὰ ἠδύνατό τις ἔχων ὑπ' ὄψει ὅτι τὸ *Πύδνα* ἀναγινώσκεται ἤδη παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ (Α′ 61) νὰ ὑπολάβῃ ὅτι κατὰ τὸν Ε′. π.Χ. αἰῶνα τὸ θ εἶχε τραπῇ εἰς *δ* ἐν Μακεδονίᾳ κατὰ τἀνωτέρω (σελ. 31 - 2) εἰρημένα· νῦν δ' ὅμως διά τε τὴν ἐναλλαγὴν ταύτην καὶ διότι καὶ οἱ Κρῆτες, ὡς φαίνεται, ἔλεγον πλὴν τοῦ *Ἱεράπυτνα* καὶ ἄλλον τύπον μετὰ τοῦ *δν* *Ἱεράπυδνα*, οὗτοι δὲ δὲν ἔτρεπον, ὅπως οἱ Μακεδόνες, τὸ *θ* εἰς *δ*, ἀνάγκη ν' ἀρκεσθῶμεν τῇ γνώσει ὅτι τό τε *Πύδνα* καὶ *Πύτνα* ἀνάγονται εἰς τὴν ῥίζαν bhudh, ὅτι λέγονται ἀντὶ Πύθ(μ)να κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Joh. Schmidt ἐν σελ. 87 κέξ. τοῦ μνημονευθέντος βιβλίου αὐτοῦ εἰρημένα, καὶ ὅτι εἶναι γνήσιαι Ἑλληνικαὶ λέξεις (1).

(1) Ἄλλως διέλαβε περὶ τοῦ *Πύτνα* ὁ Grasberger ἐν Studien zu den Griechischen Ortsnamen σελ. 139 - 140, εἰπὼν ὅτι τὸ Κρητικὸν *Ἱερὰ Πύτνα* ἢ *Ἱεράπυτνα* ἰσοῦται τῷ *Ἱερὰ ἄκρα*, ὅτι ἡ πόλις Ἱεράπυτνα ἔκειτο ἐπὶ τοῦ ὄρους τῆς Ἴδης, ὅτι σήμερον λέγεται *Ἱερὰ Πέτρα*, καὶ ὅτι τὸ *πύτνα* κατὰ τὸν Meunier εἶναι λέξις ἀρχαία Δωρικὴ σημαίνουσα ὅ,τι καὶ τὸ πέτρα. Ἀλλὰ πρῶτον ἡ Ἱεράπυτνα δὲν ἔκειτο ἐπὶ τῆς Ἴδης, ἀλλὰ σφόδρα μακρὰν αὐτῆς, ἀνατολικώτερον καὶ αὐτοῦ τοῦ ὄρους τῆς Δίκτης ἀπεχούσης κατὰ Στράβωνα (Ι′ 478) χιλίους σταδίους τῆς Ἴδης, τοῦ δὲ Σαμωνίου ἑκατόν· πρὸς δὲ τούτοις ἔκειτο παρὰ τὴν θάλασσαν, ὅπως ὁ Στράβων ἐν Ι′. 475 μαρτυρεῖ λέγων «Πάλιν δ' ἐντεῦθεν εἰς στενώτερον τοῦ προτέρου συμπίπτουσιν ἰσθμὸν αἱ ἠιόνες περὶ ἑξήκοντα σταδίους, τὸν ἀπὸ Μινώας τῆς Λυκτίων εἰς *Ἱεράπυτναν* καὶ τὸ Λιβυκὸν πέλαγος· ἐν *κόλπῳ δ' ἐστὶν ἡ πόλις* (δηλ. ἡ Ἱεράπυτνα). Εἶτα πρόεισιν εἰς ὀξὺ ἀκρωτήριον τὸ Σαμώνιον, ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον νεῦον καὶ τὰς Ῥοδίων νήσους». Ἔπειτα παρατηρῶ ὅτι ἡ πόλις σῳζομένη καὶ σήμερον ἔτι δὲν λέγεται *Ἱερὰ Πέτρα* ἀλλὰ *Γεράπετρο* (ἡ), κατὰ παρετυμολογίαν γενομένου τοῦ -*πυτνα*-*πετρα*, ὅπως καὶ ἡ *σκο*-

Digitized by Google

Ὁμοίως ἦσαν Ἕλληνες καὶ οἱ Ἀλμῶπες, ἅτε Μινύαι· πρβλ. Plin. I. Δ' 16 in Thessalia autem Orchomenus Minyeus ante dictus et oppidum Almum ab iis Salmum. Καὶ Στεφ. Βυζ. «Μινύα πόλις Θεσσαλίας ἡ πρότερον Ἀλμωπία». Τὴν Ἑλληνικὴν δὲ τούτων καταγωγὴν ἐλέγχουσι καὶ τὰ Ἑλληνικὰ ὀνόματα τῶν πόλεων αὐτῶν, *Εὔρωπος* (μετὰ χειλώσεως τοῦ ϙ εἰς π), *Ὄρμα* καὶ αὐτὸ τὸ ἐθνικὸν *Ἀλμῶπες*, ὃ διὰ τὸν τόνον ἐλέγχεται σύνθετον, πάντως ἐκ τοῦ *ἄψ-ὦπα*, ἐν ᾧ χείλωσις Ἑλληνικὴ ἐμφανίζεται.

Ὡσαύτως Ἕλληνες ἦσαν καὶ οἱ Βοττιαῖοι, ὅπως μαρτυρεῖ ὅ τε Ἀριστοτέλης παρὰ Πλουτάρχῳ ἐν βίῳ Θησέως 16 «Ἀριστοτέλης δὲ καὶ αὐτὸς ἐν τῇ Βοττιαίων πολιτείᾳ δῆλός ἐστιν οὐ νομίζων ἀναιρεῖσθαι τοὺς παῖδας ὑπὸ Μίνω, ἀλλὰ θητεύοντας ἐν τῇ Κρήτῃ καταγηράσκειν· καί ποτε Κρῆτας εὐχὴν παλαιὰν ἀποδιδόντας ἀνθρώπων ἀπαρχὴν εἰς Δελφοὺς ἀποστέλλειν, τοῖς δὲ πεμπομένοις ἀναμιχθέντας ἐκγόνους ἐκείνων συνεξελθεῖν· ὡς δ' οὐκ ἦσαν ἱκανοὶ τρέφειν ἑαυτοὺς αὐτόθι. . . εἰς Θρᾴκην κομισθῆναι καὶ κληθῆναι Βοττιαίους· διὸ τὰς κόρας τῶν Βοττιαίων θυσίαν τινὰ τελούσας ἐπᾴδειν, Ἴωμεν εἰς Ἀθήνας»· καὶ Στράβων ΣΤ' 279 . . . Καὶ οἱ Κρῆτες οἱ προκατασχόντες τὸν τόπον (τὸν Τάραντα). Τούτους δ' εἶναί φασι τοὺς μετὰ Μίνω πλεύσαντας εἰς Σικελίαν. . . ὧν τινας ὕστερον πεζῇ παρελθόντας τὸν Ἀδρίαν μέχρι Μακεδονίας, Βοττιαίους προσαγορευθῆναι». Καὶ 282 «Βρεντέσιον ἐποικίσαι μὲν λέγονται Κρῆτες, εἴθ' οἱ μετὰ Θησέως ἐκ Κνωσσοῦ εἴθ' οἱ ἐκ τῆς Σικελίας ἀπηρκότες (λέγεται γὰρ ἀμφοτέρως), οὐ συμμεῖναι δὲ αὐτούς φασιν, ἀλλ' ἀπελθεῖν εἰς τὴν Βοττιαίαν». Καὶ ἄλλως δὲ δηλοῦται ὁ ἑλληνισμὸς αὐτῶν ἔκ τε τῶν τοπωνυμιῶν, Αἰόλιον, Εἰδομεναί, Γορτυνία, Ἀταλάντη, Εὔρωπος (ἐν ᾧ καὶ χείλωσις τοῦ ϙ εἰς π!), ἃ τὴν Κρήτην

λόπετρα ἐγένετο *σκουλλφόπετρα*. Πρὸς δὲ ἀγνοῶ ποῦ εὑρέθη ἡ ἀρχαία Δωρικὴ λέξις *πύττα*=*πέτρα*· ὑποπτεύω ὅτι τοῦτο ἐλέχθη, διότι κατὰ τὸν Στράβωνα (Ι'. 472) λόφος τις τῆς Ἴδης ἐκαλεῖτο Πύτνα· ἀλλὰ τοιοῦτο συμπέρασμα δὲν δύναται νὰ συναχθῇ ἐκ τῶν λόγων τοῦ Γεωγράφου, διότι ὁ λόφος ἠδύνατο κάλλιστα νὰ κληθῇ οὕτως ἀπό τινος βαθυτέρου μέρους, τρόπον τινὰ βυθοῦ ἢ πύνδακος, ἐπ' αὐτοῦ εὑρισκομένου, οὐχὶ δὲ διὰ τοῦ γενικοῦ ὀνόματος πύτνα, ἂν τοῦτο ἦτο ἴσον τῷ πέτρᾳ, ἐν τόπῳ βρίθοντι πετρῶν.

Digitized by Google

ἀναμιμνήσκουσι, καὶ ἐκ τῆς ὑπάρξεως καθόλου τοιούτου μύθου· διότι εἶναι πρόδηλον ὅτι, ἂν μὴ οὗτοι ἦσαν Ἕλληνες καὶ μὴ ἐλάλουν Ἑλληνιστί, ἢ (ὅπως ὀρθῶς λέγει ὁ Müller σελ. 52-3) δὲν θὰ ἐσχηματίζετο οὐδαμῶς ἡ περὶ καταγωγῆς αὐτῶν ἐκ Κρήτης καὶ Ἀττικῆς παράδοσις ἢ δὲν θὰ διεσώζετο παραχθεῖσα ἢ πάντως θὰ προσετίθετο ὅτι κατόπιν διὰ τοῦτον ἢ δι' ἐκεῖνον τὸν λόγον ἐξεβαρβαρώθησαν, καθ' ἃ περὶ ἄλλων τινῶν λέγεται.

Κατὰ ταῦτα τὸ μέγιστον μέρος τοῦ βασιλείου τῆς Μακεδονίας μέχρι Φιλίππου τοῦ Ἀμύντου ἀπηρτίζετο ἐξ Ἑλληνικῶν λαῶν, καὶ ἀληθῶς καὶ σήμερον ἔτι αἱ χῶραι αὗται καθ' ἃ καὶ ἡ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Ὠρικοῦ Ἤπειρος κατοικεῖται κατὰ τὸ μέγιστον μέρος ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐπικρατεῖ ἐνταῦθα. Ὅτι δ' ὁ Φίλιππος κατέλαβε τὴν Χαλκιδικὴν βρίθουσαν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν καὶ ὅτι πρὸς ἀνατολὰς ἐξέτεινε τὸ κράτος ἐπὶ μέγιστον, εἶναι πασίγνωστον, ἀλλ' οὐ περὶ τούτων ἡμῖν ὁ λόγος, ἀλλὰ περὶ τῶν χωρῶν τῆς κυρίως Μακεδονίας, ἐν ᾗ, ὡς ἀποδείκνυται, τὰ ὅρια τῆς ἀληθοῦς Ἑλλάδος πρὸς βορρᾶν ἐξετείνοντο, καὶ νῦν δὲ ἐκτείνονται, μέχρι τοῦ σημείου ἐκείνου εἰς ὃ ἐξικνοῦντο τὰ ὀνομασθέντα Μακεδονικὰ καὶ λοιπὰ Ἑλληνικὰ φῦλα. Δῆλον ἄρα ὅτι τὸ πνεῦμα μὲν τῶν Ἑλλήνων ἠδυνήθη νὰ ἐκταθῇ κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις καὶ ἰδίᾳ πρὸς ἄρκτον σχεδὸν μέχρι τῶν ἀκατοικήτων πάγων, ἡ γλῶσσα δὲ αὐτῶν πρὸς βορρᾶν οὐχί, πάντως διότι τὸ μὲν πνεῦμα οὐδενὸς ἐπιδεὲς ὂν ἠδυνήθη ἀφ' ἑαυτοῦ νὰ κατακτήσηται καὶ ἐξημερώσῃ τὰς εὐγενεῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχάς, ἡ δὲ γλῶσσα δεομένη διοικητικοῦ, δικαστικοῦ, στρατιωτικοῦ, καθόλου πολιτειακοῦ ἰσχυροῦ ὀργανισμοῦ καὶ κατακτήσεων εἰς ἐξάπλωσιν, καὶ τούτων διὰ πολλῶν αἰώνων, δὲν ἠδυνήθη τοῦτο. Καὶ κατὰ τοῦτο ἄρα διέφερον μεγάλως ἀλλήλων ἡ στρατιωτικὴ καὶ πολιτικὴ Ῥώμη καὶ ἡ καλλιτεχνικὴ καὶ πνευματικὴ Ἑλλάς.

Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ

Digitized by Google

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ

Περὶ τῆς ἀνωτέρω σελ. 21 σημ. Μακεδονικῆς λέξεως *σκοῖδος*, ἣν βαρβαρικὴν ὠνόμασεν ὁ O. Müller, παρατηρῶ ὅτι, καθ' ἃ φαίνεται, ἡ λέξις ἦν καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι γνωστή, καὶ ταῦτα μετὰ διαφόρου σημασίας· πρβλ. Πολυδεύκους Ὀνομαστικῷ Ι'. 16 «Κρατῖνος δ' ἐν Πανόπταις τὸν σκευοφύλακα ἔοικε σκευωρὸν καλεῖν. Τούτων δὲ καὶ σκοῖδόν τινες ὠνόμαζον, τὸν ἐπὶ τῶν σκευῶν ἐν ταῖς βαρβαρικαῖς ἀποσκευαῖς· ἕτεροι δ' οὕτως οἴονται κληθῆναι τὸν ἐπὶ τῶν σιτίων». καὶ Ἡσυχ. ἐν λέξει «σκοῖδος· ἀρχή τις παρὰ Μακεδόσι τεταγμένη ἐπὶ τῶν δικαστηρίων». Ἡ διάφορος σημασία τῆς λέξεως ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι καὶ ἐν τῇ Μακεδονίᾳ κατὰ τὰς μαρτυρίας ταύτας πείθει ὅτι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δύναται νὰ ὑποτεθῇ ὅτι οἱ λοιποὶ Ἕλληνες ἔλαβον αὐτὴν παρὰ τῶν Μακεδόνων ἢ τἀνάπαλιν· ἀνήκει ἄρα ταῖς ἀνωτέρω (σελ. 20, 48) καταλεχθείσαις λέξεσιν, ὧν ἡ διάφορος ἐν Μακεδονίᾳ καὶ τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι σημασία μαρτυρεῖ τὸν ἀνεξάρτητον καὶ αὐτοτελῆ βίον τῆς Μακεδονικῆς διαλέκτου ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ. Ὅτι τὸ ἔτυμον αὐτῆς ἀβέβαιον (1), εἶναι ἀληθές, ἀλλὰ τοῦτο οὐδενὶ παρέχει τὸ δικαίωμα ν' ἀποκηρύξῃ αὐτὴν ὡς ξένην τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, διότι τότε, ἵνα εἶναι ἀκόλουθος ἑαυτῷ, πλείστας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης θ' ἀναγκασθῇ νὰ χαρακτηρίσῃ βαρβάρους, καὶ ταῦτα ἀτόπως, διότι πλείστας ὅσας ἡμεῖς ἀδυνατοῦμεν νῦν, θὰ δυνηθῶσιν οἱ μεθ' ἡμᾶς.

(1) Ἡ μόνη γνωστή μοι ἐτυμολογία τῆς λέξεως *σκοῖδος* εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Bezzenberger ἐν ταῖς ἑαυτοῦ Συμβολαῖς Τόμ. Ζ' σελ. 65 προενεχθεῖσα ἐκ τοῦ ῥήματος *σχίζω*. Ἀλλ' αὕτη ὀφθαλμοφανῶς προσκρούει πρὸς πολλὰς φωνητικὰς καὶ σημασιολογικὰς δυσκολίας· διότι ἀποδειχθέντος ὅτι καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι, οὐ μόνον ἐν Μακεδονίᾳ, ἐλέγετο ἡ λέξις, ἀπορεῖται πρῶτον πῶς τὸ *σχ* ἐτράπη εἰς *σκ*, πάθημα τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης παντάπασιν ἀλλότριον (πρβλ. Zubaty ἐν Περιοδικῷ Kuhn Τόμ. ΛΑ' σελ. 15), δεύτερον πῶς ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ σχίζειν, χωρίζειν ἠδύνατο νὰ προέλθῃ ἡ σημασία τοῦ σκευοφύλακος, ταμίου, ἣν ἐν Ἑλλάδι φαίνεται ὅτι εἶχεν· ἡ ἐν Μακεδονίᾳ σημασία τοῦ *σκοῖδος* ὡς χωρισμοῦ τινος, διακρίσεως, κρίσεως δὲν ἀντιβαίνει εἰς τὴν ἐκ τοῦ ῥήματος τούτου παραγωγήν, ἀλλ' ἡ ἐν Ἑλλάδι φαίνεται ὅλως ἀσυμβίβαστος.

Digitized by Google

Τοῖς ἀνωτέρω σελ. 28 λεγομένοις περὶ τῆς τροπῆς τῶν ἠχηρῶν δασέων bh dh gh εἰς ἄηχα δασέα ph, th, kh καὶ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ περὶ τῆς ἐπελθούσης μετὰ ταῦτα ἀνομοιώσεως, ὥστε ἀντὶ τοῦ ἑτέρου τῶν δασέων τούτων ἐμφανίζεται ἔπειτα τὸ ἄηχον π, κ, οὐχὶ τὸ β, γ, (*πέχαρι*, *κάλιθος*), προστίθημι ἔτι τὸ κύριον Μακεδονικὸν ὄνομα *Χάλκας*, καθ' ὅσον τοῦτο παραγόμενον πάντως ἐκ τοῦ *χαλκὸς* (ἀντὶ ghalghos λεγόμενον, πρβλ. Prellwitz ἐν ταῖς Συμβολαῖς τοῦ Bezzenberger τομ. ΙΕ'. σελ. 148 κέξ.) ἐγένετο κατ' ἀνομοίωσιν, καὶ δεικνύει κ, ἐνῷ ἂν μὴ ἡ τροπὴ τῶν ἠχηρῶν εἰς ἄηχα εἶχε συμβῆ καὶ ἐν Μακεδονίᾳ, ἐπελθούσης τῆς ἀνομοιώσεως θὰ ἐλέγετο Χάλγας οὐχὶ Χάλκας. Οὐδὲ δικαιοῦταί τις, φρονῶ, νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν δϊισχυρισμόν, ὅτι ἴσως οἱ Μακεδόνες ἀπήγγελλον ἀληθῶς Χάλγας, ἀλλ' οἱ γράψαντες ἀγνοοῦντες τὴν διάλεκτον ταύτην καὶ δὴ κακῶς ἀκούοντες τοὺς φθόγγγους αὐτῆς καὶ ἀμελέστερον παριστῶντες ἔγραψαν μεταβεβλημένως. Διότι πρῶτον μὲν περὶ τῆς Μακεδονικῆς διαλέκτου ἔγραψε καὶ ὁ Ἀμερίας, ὅστις λέγεται Μακεδών, καὶ δὴ κατ' ἀνάγκην ἠπίστατο τὰ κατὰ τὴν διάλεκτον ταύτην προσηκόντως, ἔπειτα οἱ παρατηρήσαντες καὶ καταγράψαντες τὴν διάφορον προφορὰν ἐν τῷ *Βάλακρος*, *Βίλιππος*, *ἀβροῦτες*, *Ξανδικὸς* κλπ. δὲν δύνανται νὰ ὑποτεθῶσιν ἀναίσθητοι προκειμένου περὶ τοῦ Χάλκας κττ. Κατὰ ταῦτα (πρβλ. καὶ τἀνωτέρω σελ. 17) τὸ ὄνομα τοῦτο δύναται νὰ προστεθῇ τοῖς ἀνομοιωθεῖσι παραδείγμασι *πέχαρι*, *κάλιθος*, *Ἠμαθία*, *Ἐχέδωρος* κλπ. κλπ.

Γ. Ν. Χ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΓΕΝΕΣΕΩΣ ΚΑΙ ΧΡΗΣΕΩΣ ΤΩΝ ΜΟΡΙΩΝ

νὰ, διὰ νὰ-γιανὰ

Ἡ νεωτέρα ἡμῶν γλῶσσα ἔχει δύο μόρια *νὰ* καὶ *γιανά*, ὧν τὸ μὲν πρῶτον χρησιμεύει συνήθως εἰς ἀνάλυσιν τῆς ἀπαρεμφάτου, θέλω νὰ φάγω, δὲν ἠμπορῶ νὰ μιλήσω κττ., τὸ δὲ δεύτερον εἰς δήλωσιν τοῦ σκοποῦ, θέλω νὰ φάγω γιὰ νὰ ζήσω, γιὰ νὰ μὴν πεθάνω, θέλω νὰ δουλέψω γιὰ νὰ κερδήσω χρήματα, θέλω νὰ κερδήσω χρήματα, γιὰ νὰ ζήσω καλὰ κτλ. Ἡ γένεσις τοῦ πρώτου ἐκ τοῦ *ἵνα*, κατ' ἀφαίρεσιν τοῦ φωνήεντος *ι*, ἀτόνου καταστάντος τοῦ μορίου διὰ τὴν πρόκλισιν, εἶναι φθογγικῶς εὐερμήνευτος, ἀνάγεται δ' εἰς τοὺς πρώτους μεσαιωνικοὺς χρόνους, διότι ἐν τῇ Ἐκθέσει τῆς Βασιλείου Τάξεως Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου 693,5 καὶ ἐν ἐπιγραφῇ Θρᾳκικῇ τῶν αὐτῶν περίπου χρόνων (Πεντηκονταετ. Πανεπιστ. σελ. 166) ἀναγινώσκεται τὸ κεκολοβωμένον *νά* (1). Οὐδὲ σημασιολογικῶς καὶ συντακτικῶς παρέχει μεγάλας δυσκολίας ἡ χρῆσις τοῦ *νὰ* μεθ' ὑποτακτικῆς ἀντὶ ἀπαρεμφάτου, διότι ἡ σημασιολογικὴ μεταβολὴ αὕτη, τοῦ ἵνα μεθ' ὑποτακτικῆς, ἀπὸ τῆς δηλώσεως τοῦ σκοποῦ εἰς ἁπλὴν ἀνάλυσιν τῆς ἀπαρεμφάτου συνετελέσθη ἤδη ἐν τῇ Κοινῇ, ὅπως ἡ χρῆσις τῆς Π. καὶ Ν. Δ. μαρτυρεῖ, ἡρμηνεύθη δ' ὑπό τε ἄλλων καὶ ὑπὸ τοῦ Winer ἐν τῇ Γραμματικῇ τῆς Ν. Δ. (σελ. 36, 314 κἑξ.), ὥστε οὐδεμία χρεία νὰ ἐπιμένωμεν ἡμεῖς σήμερον εἰς ἑρμηνείαν τῶν ἡρμηνευμένων.

Ὁμοίως εἶναι δήλη ἡ γένεσις τοῦ μορίου *γιὰ* ἐκ τοῦ *διά*, ἀφοῦ καὶ παλαιότερον εὑρίσκεται τὸ πλῆρες *διὰ νὰ* καὶ ἀφοῦ ἡμεῖς ἐκτὸς τοῦ *για-*

(1) Ὁ Σοφοκλῆς ἀναγράφει ἐν τῷ Λεξικῷ αὐτοῦ καὶ ἀρχαιότερα χωρία, τοῦ ἕκτου αἰῶνος, ἤτοι ἐξ Εὐσεβίου Ἀλεξανδρείας 44 «πῶς αὐτοὺς καταλείψω καὶ νά με καταρῶνται;» καὶ 433 Β «ὁ Θεὸς καλὰ νὰ ποιήσῃ μετὰ τοῦ δεῖνος», ἀλλ' ἀγνοῶ ἂν κριτικῶς εἶναι τὰ χωρία ταῦτα ὑγιᾶ.

Digitized by Google

νά λέγομεν καὶ *γιὰ χρασί*, *γιὰ σένα*, *γιατί*, *γιαγέρνω* ἀντὶ διεγείρω (ἐν Κρήτῃ) κλπ. Ἀπορεῖται δ' ὅμως ἡ χρῆσις τοῦ *γιὰ* ἡνωμένου μετὰ τοῦ *νά*, διότι οἱ ἀρχαῖοι προφανῶς δὲν ἔλεγον *διὰ ἵνα*. Πῶς λοιπὸν ἡμεῖς συνήψαμεν αὐτά; Συνήθως λέγεται ὅτι ἡ γλῶσσα ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ ἐκφράσαι τοὺς τελικοὺς λόγους δι' ἰδιαιτέρας ἐκφράσεως καὶ διαστεῖλαι αὐτοὺς τῆς ἀναλύσεως, ἔπλασε τὸν τύπον τοῦτον *διανά*· ἀλλ' ἡ δοξασία αὕτη οὔτε ἀληθὴς οὔτε ἐπιστημονική εἶναι· διότι οὔτε οἱ πλάττοντες τὴν γλῶσσαν ἄνθρωποι οὔτε ἡ πλαττομένη καὶ μεταπλαττομένη γλῶσσα — αὕτη προφανῶς πολὺ ὀλιγώτερον — σκέπτονται πῶς νὰ πλάσωσί τι νέον χάριν διαστολῆς ἀπὸ ἄλλου ὑπάρχοντος· τοιαύτη γλωσσοπλαστικὴ ἀπὸ σκοποῦ καὶ ἐκ προνοίας γιγνομένη ἐνέργεια εἶναι ὅλως ἀλλοτρία τῶν λαλούντων, τ. ἔ. τῶν δημιουργῶν τῆς γλώσσης ἀνθρώπων. Πρόσθες ὅτι καὶ ἂν πρὸς στιγμὴν ἠθέλομεν ὁμολογήσει τοῦτο, πάλιν οὐδὲν διὰ τῆς γνώμης ταύτης ἀληθῶς ἠθέλομεν ἐπιτύχει, διότι καὶ πάλιν θὰ ἠπορεῖτο πόθεν ὡρμήθησαν ἤτοι πόθεν ἔλαβον τὰ στοιχεῖα ταῦτα οἱ λαλοῦντες; διατί ταῦτα καὶ οὐχὶ ἄλλα; πῶς κατωρθώθη ὥστε οἱ πρῶτοι νεωτερίσαντες καὶ εἰπόντες τὴν καινὴν ταύτην ἔκφρασιν οὐ μόνον ἀλλόκοτοι δὲν ἐφάνησαν εἰς τοὺς ἀκούοντας ἀλλὰ καὶ μιμήσεως ἔτυχον; Εἰς λύσιν τῶν ἀποριῶν τούτων οὐδὲν ἀναντιλέκτως συμβάλλεται ἡ τοιαύτη θεωρία· ἀνάγκη ἄρα ἄλλης ἐξετάσεως.

Κατὰ πρῶτον παρατηροῦμεν ὅτι ἡ ἄνω παρατηρηθεῖσα διαφορὰ τῶν μορίων τούτων δὲν εἶναι ὅλως ἀκριβής· πολλάκις δηλ. τὸ *νά* μόνον ἀρκεῖ εἰς δήλωσιν τοῦ σκοποῦ, καὶ ἐν πολλαῖς φράσεσι τοῦτο μόνον συνήθως λέγεται, ἐν ἄλλαις εἶναι δυνατὰ καὶ συνήθη ἀμφότερα, καὶ ἐν ἄλλαις μόνον τὸ *γιανά* ἐγχωρεῖ· πρβλ. πάει νὰ φάῃ - νὰ πιῇ - νὰ περπατήσῃ - νὰ ἰδῇ· δός του νὰ φάῃ, δός του κάθισμα νὰ καθίσῃ· ἐπῆρ' ἕνα ξύλο νὰ τὸν χτυπήσῃ — νὰ τὸν δείρῃ· πές του νὰ ἡσυχάσῃ — νὰ φύγῃ, πές του το νὰ τὸ ξεύρῃ· ἠμπορεῖ νὰ δουλέψῃ νὰ βγάλῃ νὰ φάῃ, ἠμπορεῖ νὰ πάῃ νὰ τὸ πῇ καὶ νά 'ρθῃ πίσω; ἠμπορεῖ νὰ κοιμηθῇ νὰ ξεκουρασθῇ, ἠμπορεῖ νὰ τὸ μολογήσῃ νὰ ξεμπερδέψῃ· ἂς δουλέψῃ νὰ φάῃ· ἂς ζητήσῃ νὰ βρῇ νὰ δουλέψῃ κτλ. κτλ. Ἔπειτα δός του νὰ φάῃ (γιὰ) νὰ μπορῇ νὰ τρέχῃ, πλέρωσέ τον (γιὰ) νὰ μαρτυρήσῃ — νὰ δουλέψῃ· ἂς περπατήσῃ λίγο (γιὰ) νὰ

Digitized by Google

χωνέψῃ· ἄς δουλέψῃ (γιὰ) νὰ κερδήσῃ — (γιὰ) ν' ἀποκατασταθῇ· πές του το (γιὰ) νὰ μὴν ξαναρωτᾷ, (γιὰ) νὰ μὴν ἀνησυχῇ κτλ. Ἔπειτα, ἔφυγεν ἢ ἐπῆγε γιὰ νὰ μὴν ξαναγυρίσῃ, ἐδανείσθη γιὰ νὰ μὴν πληρώσῃ πλειά, ἔτσι ἔγραψε, γιὰ νὰ μπορῇ νὰ ξεφύγῃ αὔριον — γιὰ νὰ τοὺς γελάσῃ — γιὰ νὰ μὴν ξεύρουν ποῦ εἶναι κτλ. Ἐκ τούτων καθίσταται δῆλον, ὅτι ὁσάκις δὲν πρόκειται νὰ ἐκφρασθῇ ὁ ἀμέσως καὶ κατὰ φύσιν ἐκ τῆς προηγουμένης πράξεως συναγόμενος σκοπὸς ἀλλά τις ἄλλος, ἀπωτέρω, πλάγιος κλπ., ἀπαιτεῖται ἀναγκαίως τὸ πλῆρες *γιανά*, ἄλλως δύναται νὰ λεχθῇ καὶ τὸ ἁπλοῦν *νά*. Ἐν ἄλλαις λέξεσι τὸ *γιανὰ* χρησιμεύει εἰς ἀκριβεστέραν, πληρεστέραν δήλωσιν τοῦ σκοποῦ, καὶ παραλαμβάνεται κατ' ἀνάγκην μόνον ἐκεῖ ὅπου τὸ *νὰ* θὰ ἐφαίνετο ὅτι δὲν θὰ ἐξέφραζεν ἀρκούντως σαφῶς τὸν σκοπόν. Ἡ πληρεστέρα δ' αὕτη ἔκφρασις *γιανὰ* δύναται καταχρηστικῶς νὰ παραλαμβάνηται σήμερον καὶ ὅπου τὸ ἁπλοῦν *νὰ* θὰ ἤρκει, ἀλλὰ τοῦτο βεβαίως δὲν συνέβαινεν εὐθὺς ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς χρήσεως Συχνότατον δ' εἶναι ἐν πάσῃ γλώσσῃ τὸ φαινόμενον, ὅτι εἰς ἁδρομερεστέραν ἔκφρασιν παραλαμβάνεται ἢ τὸ αὐτὸ ἢ συνώνυμόν τι στοιχεῖον δίς· τὸ *διὰ νὰ* ἄρα κατηρτίσθη ἐκ τῶν δύο συνωνύμων μορίων *διὰ* καὶ *νὰ* καθ' ὃν τρόπον τὸ χειρότερος, πλειότερος, καλλιότερος, μειζότερος, κρατίστατος, πρώτιστος, οἶσθα, εὑρέθηκα, ἐχτυπήθηκα, τριήρην, Σωκράτην, ἄνδραν, ξεβγαίνω ξεβγάζω κλπ. χάριν σαφεστέρας δηλώσεως τῆς ἐννοίας αὐτῶν ἐπανέλαβον τὸ κατάλληλον στοιχεῖον. Ἐν Προδρόμῳ Γ'. 563 ἀναγινώσκεται σύναψις δύο τελικῶν μορίων τοῦ *ὅπως* καὶ τοῦ *νά*, λ. χ. τὰς ἀκοάς σου πρόσσχες, ὅπως νὰ μάθῃς ἀκριβῶς καὶ περὶ τῶν νοσούντων· ἐνταῦθα θὰ ἤρκει βεβαίως καὶ μόνον τὸ *νά*, ἀλλὰ τὸ μὲν διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ μέτρου, τὸ δὲ καὶ ἵνα ὁ σκοπὸς τῆς προσοχῆς δηλωθῇ ἀκριβέστερον, συνήφθησαν ἀμφότερα. Αὐτόθι Γ' 534 καὶ 581 κεῖται καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος *διὰ νά*.

Καὶ μὴ νὰ πλήξῃ, νὰ σφαγῇ, μὴ νὰ τὸν πιάσῃ ὁ στρόφος,
καὶ λυτρωθοῦμέν τον γοργόν, διὰ νὰ μὴν παραψάλλῃ.
Προστάσσει δὲ καὶ δίδουσιν τοὺς ἰατροὺς πλουσίως,
διὰ νὰ τοὺς ἔχῃ πάντοτε ἀόκνως (γρ. ἀόκνους), ἂν νοσήσῃ.

Digitized by Google

Ὁμοίως κεῖται παρὰ Ῥοβοάμ 70-1

Υἱέ μου, θάνατόν τινος μὴ τὸν παρακαλέσῃς,
διὰ νὰ (ὑ)ποτάξῃς πρᾶγμά του, νὰ ἐπάρῃς τὸ ἐδικόν του.

καὶ 95-6·

Μὴ δώσῃς δῶρον τῷ κριτῇ ἢ φίλον τὸν ποιήσῃς.
διὰ νὰ νικήσῃς τὸν πτωχόν, νὰ ἐπάρῃς τὸ ἐδικόν του.

Ἡ σύναψις ἄρα τούτων εἶχε τὸν ἑνδέκατον αἰῶνα συντελεσθῇ, πότε δ' ἀκριβῶς κατηρτίσθη κατὰ πρῶτον, ἀδύνατον νὰ ὁρισθῇ δι' ἔλλειψιν γνησίων δημωδῶν μνημείων τῆς παλαιοτέρας γλώσσης.

Ἀλλὰ πῶς ἐγένετο δυνατὴ ἡ σύναψις τούτων καὶ οὐχὶ ἄλλων; καὶ πῶς ἀφοῦ τὸ μὲν *διὰ* ἐτίθετο πρὸ τῶν ὀνομάτων, τὸ δὲ *ἵνα-νὰ* πρὸ τῶν ῥημάτων; Περὶ τοῦ πράγματος διέλαβεν ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς αὐτοῦ Α΄ 471 εἰπών: «Τὸ εἰδικὸν ἀπαρέμφατον τὴν σήμερον ἐξηγοῦμεν πολλάκις διὰ τοῦ *ὅτι* καὶ τὰς περισσοτέρας φορὰς διὰ τοῦ *νά*· τὸ δὲ ἀληθῶς τελικὸν ἀπαρέμφατον, ἤγουν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ἀναλυθῇ εἰς τὴν ὑποτακτικὴν ἔγκλισιν, προηγούμενον ἔχουσαν τὸ *ἵνα*, ἐκφράζομεν καμμίαν φορὰν μὲ μόνον τὸ *νά*, καὶ τὰς περισσοτέρας μὲ τὸ *διὰ νά*. Καὶ σημείωσαι, ὅτι αὐτὴ ἡ κατάχρησις τοῦ *νὰ* εἰς τὴν ἔκφρασιν τοῦ εἰδικοῦ ἀπαρεμφάτου, κάμνουσα φυσικὰ ἀμφίβολον τὴν τελικὴν σημασίαν τοῦ *νὰ* (ἤγουν τοῦ *ἵνα*),ἠνάγκασε τὸν ἰδιώτην λαόν, . . . (comme par un instinct) νὰ προσθέσωσι τὴν διὰ (τέλος σημαίνουσαν καὶ αὐτήν), διὰ νὰ ἐνδυναμώσωσι τρόπον τινὰ (renforcer) τὸ *νὰ* καὶ νὰ τοῦ ἀφαιρέσωσι πᾶσαν ἀμφιβολίαν». Ἤτοι κατὰ τὴν διδασκαλίαν ταύτην ἡ κατάχρησις τοῦ *νὰ* καὶ ἐπὶ τῶν οὐχὶ τελικῶν προτάσεων ἐγένετο αἰτία, ἵνα οἱ Ἕλληνες ὡσεὶ ὑπὸ ἐνστίκτου τινὸς ὁδηγούμενοι ἐνισχύσωσι τὸ *ἵνα* διὰ τῆς προσθήκης τοῦ *διά*, ὅπερ ἐπίσης ἐδήλου τέλος, καὶ οὕτω διαστείλωσι τοῦ ἁπλοῦ καὶ πολυσημάντου *νά*. Ἀλλὰ παραλείποντες ὅτι δὲν μανθάνομεν οὕτω τὸν λόγον τῆς προτιμήσεως τῆς *διὰ* καὶ οὐχὶ τῆς *εἰς* ἢ *πρὸς* ἢ *ἐπὶ* κλπ., αἵτινες ὁμοίως ἐδήλουν τέλος, οὐδὲ τὸν λόγον τῆς συνδέσεως τῆς τῆς πρὸ τῶν ὀνομάτων μόνον τιθεμένης, μετὰ τοῦ τελικοῦ μορίου *ἵνα*, παρατηροῦμεν ὅτι διὰ τῆς φράσεως *ὡσεὶ ὑπὸ ἐνστίκτου τινὸς* οὐ-

Digitized by Google

δεν ἀληθῶς εἰπεῖν ἑρμηνεύεται, διότι τὰ τῆς γλώσσης πλάττονται καὶ μεταπλάττονται κατὰ ψυχολογικοὺς λόγους καὶ νόμους, οὓς ὀφείλομεν ν' ἀναζητήσωμεν καὶ ῥητῶς ὁρίσωμεν, οὐχὶ δὲ κατὰ τὰ ἐνστικτά, ἤτοι τὰ ἀνυπολόγιστα. Διὰ τοῦτο κρίνω ὅτι τὸ πρᾶγμα δεῖται ἄλλης ἐξηγήσεως.

Πάντων τῶν τελικῶν μορίων ἤδη ἀπὸ τῆς Κοινῆς τὸ *ἵνα* καὶ *διὰ* κατέστησαν εὐχρηστότατα ἐκβαλόντα κατὰ μικρὸν τὰ λοιπά· ἐντεῦθεν ἐλέγοντο μετὰ τῆς αὐτῆς σημασίας φράσεις μεθ' ἑκατέρου τούτων ἀδιαφόρως, λ. χ. δουλεύει διὰ φαγεῖ καὶ δουλεύει ἵνα φάγῃ κλπ., διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐξεφέροντο πολλάκις ἀμφότερα ἐν τῇ αὐτῇ προτάσει λ. χ. Προδρ. Δ´ 132 «ἂν δώσουν στάμενόν ποτε δι' ἀνάγκην νὰ ψωνίσουν». Πρόσθες τέλος ὅτι πρὸ τοῦ *νά* μεθ' ὑποτακτικῆς ἐτίθετο πολλάκις τὸ ἄρθρον *τό*, πρὸ τοῦ ὁποίου πάλιν ἠδύνατο ὅπως καὶ πρὸ παντὸς ὀνόματος νὰ τεθῇ πρόθεσις, πρβλ. αὐτόθι 501-3 οὐδὲ διὰ σὲ τὸ ἐκτίσασι τοῦτο τὸ μοναστήριν, τὸ νὰ τὸ τρώγῃς μοναχός . . . νὰ μᾶς διώκῃς τῆς μονῆς· καὶ Ε´ 22 πρὸς τὸ νὰ μάθω γράμματα, καὶ Σπανέα 143 οὐ βούλεσαι τὸ νὰ τὸ φανερώσῃς, Καλλιμάχ. 249 πικρὸν ἡγοῦμαι τὸ νὰ ζῶ, καὶ 823 λόγος μικρὸς ἂν ἐξαρκῇ πρὸς τὸ νὰ τὸ δηλώσῃ κτλ. Δὲν ἦτο ἄρα δύσκολον ἐκ φράσεων οἷον, πάει γιὰ κρασὶ καὶ πάει νὰ φέρῃ κρασί, δουλεύει μόνο γιὰ φαεῖ καὶ δουλεύει νὰ τρώῃ μόνο κτλ. καὶ ἐξ ἄλλων ὅπου, καθ' ἃ ἀνωτέρω, ἀμφότερα τό τε *διά* καὶ τὸ *νά* ἡνοῦντο ἐν τῇ αὐτῇ προτάσει (*δι' ἀνάγκην νὰ ψωνίσουν*), νὰ συναφθῶσιν ἀμφότερα *διὰ-νά*, ὁσάκις ἀκριβεστέρα δήλωσις τοῦ σκοποῦ ἐπεζητεῖτο, ἤτοι ἐκ τῶν φράσεων πάει διὰ κρασὶ καὶ πάει νὰ φέρῃ κρασὶ νὰ γίνῃ τρίτη πληρεστέρα, λ. χ. πάει ἐπίτηδες διὰ νὰ φέρῃ κρασί. Ἀνάγεται ἄρα ἡ γένεσις τῆς χρήσεως ταύτης εἰς τὴν σύμφυρσιν δύο συντάξεων, περὶ ὧν καὶ ἄλλοτε διέλαβον ἐν τῇ Ἀθηνᾷ Τόμ. Ϛ´ σελ. 143-4.

Τοιαῦται συμπιλήσεις δύο φραστικῶν τρόπων εἰς ἕνα, ἐκφραστικώτερον, ἰσχυρότερον, ἁδρομερέστερον, συμβαίνουσιν ἐν πάσῃ γλώσσῃ· ἀναγράφω τινὰ παραδείγματα ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης· ἐπειδὴ ἐλέγετο ὅτι κάλλιστα, ὅτι πλεῖστον κλπ. πρὸς δὲ καὶ ὡς ἐλάχιστα, ὡς πλεῖστον συνήφθησαν ἀμφότερα, τό τε *ὡς* καὶ *ὅτι* εἰς ἕν, ἤτοι ὡς ὅτι βέλτιστον, ὡς ὅτι ἀγριώτατος, ὡς ὅτι σμι-

Digitized by Google

κρόταται. Ὁμοίως συνάπτεται τὸ χάριν καὶ ἕνεκα, τίνος δὴ χάριν ἕνεκα; ἅπανθ' ἕνεκα τοῦ τοιούτου πάντες δρῶμεν χάριν. Ὁμοίως τὸ μέχρι, ἐπί, πρός, εἰς, μέχρι ἐπὶ θάλασσαν, μέχρι εἰς τὸ στρατόπεδον. Ὁμοίως ἔστε ἐπὶ τὸ δάπεδον. Ὡσαύτως τίνος νόμου πρὸς χάριν, = χάριν τίνος νόμου; Καὶ τὸ πρὸς χάριν βορᾶς, πρὸς χάριν σαρκὸς ἠδύναντο κάλλιστα νὰ ἐξενεχθῶσι καὶ βραχύτερον, ἡ δ' ἔννοια δὲν θὰ μετεβάλλετο πολύ. Ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων συνήπτετο τὸ ἄρα οὖν, ἄρα οὖν ἀδελφοὶ στήκετε (Θεσσαλονικεῖς Β, 2, 15), ἄρα οὖν ὡς δι' ἑνὸς (Ρωμ. 5,18), ἄρα οὖν ἀδελφοὶ ὀφειλέται ἐσμὲν (αὐτ. 8,12), ἄρα οὖν τὰ τῆς εἰρήνης διώκωμεν (αὐτ. 14, 19), ἄρα οὖν, ὡς καιρὸν ἔχομεν, ἐργαζώμεθα (Γαλ. 6, 10).

Ὁμοίως λέγεται σήμερον πολλάκις ὑπὸ πολλῶν λέγω ὅτι νὰ ἔρθῃ, ἔλεγα ὅτι νὰ ἠμποροῦσες κλπ. Ὁμοίως συνάπτομεν τὸ μαζὶ μετὰ τοῦ μέ, μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους ὡς παραστατικώτερον τοῦ ἁπλοῦ μὲ τοὺς ἄλλους. Ὁμοίως λέγεται πολλαχοῦ ἀφόντες καὶ ἀφόντε, ἀφόντας καὶ ἀφόντα ἐκ τοῦ ἀφοῦ καὶ ὄντα· συχνότατα δὲ συνάπτομεν ἐν τῷ καθ' ἡμέραν λόγῳ τὸ ὥστε μετὰ τοῦ λοιπόν, λέγοντες ὥστε λοιπὸν φρονεῖτε πῶς θὰ ζήσῃ, ὥστε λοιπὸν τὸν εἶδες καλὰ κλπ.

Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ

ΚΡΙΤΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΕΙΣ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ

(ἐκδ. L. Dindorfii)

---

1. Νικολάου Δαμασκηνοῦ ἀπ. 1. σελ. 1.

Πυνθανομένων δ' ἐκείνων «καὶ τίς γενήσεται τρόπος;» εἶπεν ὡς οὐδὲν χρὴ κάμνειν, ἀλλ' ἀναβάντας πρὸς αὐτὴν ἐπὶ ⟨τὴν⟩ κορυφὴν τοῦ ὄρους—ὠθεῖν αὐτὴν ἀπ' ἄκρου εἰς τὰ κάτω.

ὅτι πρέπει νὰ προστεθῇ τὸ ἄρθρον *τὴν* πρὸ τοῦ *κορυφὴν* μαρτυροῦσι τὰ προειρημένα

«Σεμίραμις ἐπεὶ ὁδοιποροῦσα ἐγένετο ἐν Μήδοις, ἀναβᾶσα ἐπί τι ὑψηλὸν ὄρος *πάντοθεν πλὴν καθ' ἓν μέρος περιερρωγὸς καὶ ἄβατον λισσάδι καὶ ἀποτόμῳ πέτρᾳ* ἐθεᾶτο τὴν στρατιὰν ἀπό τινος ἐξέδρας».

Ὡσαύτως τὰ ἑπόμενα

«ἡ δὲ ἀναγνοῦσα τῇ ὑστεραίᾳ ἐπ' ἄκρου τοῦ ὄρους ἀναβιβασαμένη καλεῖ τοὺς Ὄννεω παῖδας».

Τοῦ αὐτοῦ ἀπ' 3. σελ. 4.

Ταῦτ' ἰδών τε καὶ ἀκούσας ὁ Βαβυλώνιος τὸν Μῆδον ἐγείρει καθεύδοντα καὶ εἰ δή τι πλέον τὰ θεῖα εἰδὼς συμβάλλει τὴν τοῦ ὀνείρου φήμην [καὶ] κελεύει τὸν Ἀρβάκην ἰέναι παρὰ τὸν Τίγριν.

Καλῶς ἐκβάλλουσι τὸν μετὰ τὸ *καθεύδοντα* ὄντα *καί*. Ἐκβλητέος ὁ πρὸ τοῦ κελεύει, ὅστις προφανῶς προῆλθεν ἐκ διττογραφίας τῶν δύο πρώτων γραμμάτων τοῦ ἐπιφερομένου *κελεύει*.

3. Τοῦ αὐτοῦ ἀπ. 4. σελ. 8.

βασιλεὺς δὲ ὁ Μήδων Ἀρταῖος—ὑπελάμβανέ που ἐν κυνηγεσίῳ ὑπὸ λέοντος ἢ ἄλλου τοῦ θηρίου καταβεβρῶσθαι.

Γραπτέον *του* καὶ οὐχὶ *τοῦ*.

4. Τοῦ αὐτοῦ ἀπ. 18. σελ. 19.

Digitized by Google

Γραπτέον *Μόψος* καὶ οὐχὶ *Μόξος*.

5. τοῦ αὐτοῦ ἀπ. 32. σελ. 24

καὶ οἱ μὲν διὰ τὴν Τημένου ἐπισκίασιν ἐξεώσθησαν ἐκ τῆς ἀρχῆς.

Οὐδεμία ἀνάγκη νὰ γραφῇ *ἐπίσκηψιν*, ὡς ὁ Μυλλῆρος προέτεινε ἢ *ἐπαναίρεσιν*, ὡς φρονεῖ ὁ Δινδόρφιος. Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ὁ Νικόλαος, ὡς καὶ πάντες οἱ μεταγενέστεροι συνηθίζουσι, ποιητικώτερόν πως τὸν λόγον ἐνταῦθα ἐξήνεγκε. πρβ. Ἀνθολ. παρ. 9. 19, *Ἀνέρα τὸν πολύμητιν—τύμβος ἐπεσκίασεν*.

6. Τοῦ αὐτοῦ ἀπ. 45. σελ. 27.

Ἀμοργός, νῆσος μία τῶν Κυκλάδων ἔχουσα πόλεις τρεῖς, Ἀρκεσίνην, Μινῴαν, Αἰγιάλην· ἐκαλεῖτο δὲ καὶ Παγκάλη καὶ Ψυχία . . . Νικόλαος δ' Ἀμοργίτην αὐτὸν καλεῖ.

Τὸ χάσμα συμπληρωτέον *ὁ πολίτης Ἀμοργῖνος* Νικόλαος δ' Ἀμοργίτην αὐτὸν καλεῖ.

ὅτι οὕτω συμπληρωτέον πρβ. ἀπ. 40.

Παρώρεια.

οἱ πολῖται Παρωρεῖς, Νικόλαος δὲ Παρωρεάτας φησίν.

7. Τοῦ αὐτοῦ ἀπ. 48. σελ. 30.

Λυδοὶ δὲ Ἄρδυν ἐπὶ βασιλείαν καλοῦσιν ἀγγέλους τε ἄλλους πέμψαντΟς καὶ τῶν Ἡρακλειδῶν τινας.

Γραπτέον *πέμψαντΕς*.

8. Τοῦ αὐτοῦ ἀπ. 53. σελ. 40.

οἱ δὲ Ἰωλκοὶ (γρ. Ἰωλκιοι, ὡς ὀρθῶς ὁ Δινδόρφιος λέγει) ἐπὶ τῷ ἔργῳ ἤχθηραν Μήδειάν τε καὶ Ἰάσονα καὶ τοὺς μὲν φυγῇ ἐζημίωσαν [οἱ δ' εἰς Κόρινθον ἀπεχώρησαν]· ταῖς δὲ παισὶ συνέγνωσαν ὑπὸ ἀκακίας ἐξαπατηθείσαις.

Ἐκβλητέον τὸ ταράττον τὸν λόγον παρέμβλημα, *οἱ δ' εἰς Κόρινθον ἀπεχώρησαν*, ὅπερ προφανῶς εἶνε σχόλιον τοῦ *φυγῇ*.

9. Τοῦ αὐτοῦ ἀπ. 55. σελ. 41.

Ὡς δ' ἑκάτερος αὐτῶν (τῶν σκυλάκων) ὅμοιος ἐγένετο τῇ τροφῇ, Σπαρτιάταις ἐκκλησιάζουσι πρὸς τοὺς περιοίκους πολέμου πέρι καὶ ἀμηχανοῦσι παραγαγὼν ἀμφοτέρους εἰς μέσον καὶ σὺν αὐτοῖς δόρκους τε καὶ ζωμοὺς καὶ ὄψα ἐσκευασμένα ἔλεξεν. . . . .

Digitized by Google

Γραπτέον *δόρκον* ἀντὶ τοῦ *δόρκους*. Ὅτι δὲ εἷς ἦτο καὶ οὐχὶ πολλοί, μαρτυρεῖ αὐτὸς ὁ Νικόλαος παρακατιὼν λέγων *ὁ δὲ θηράτωρ ἐπὶ τὸν δόρκον* (ὥρμησεν). Πρβ. καὶ Πλουτ. Λακων. ἀποφθ. 225 F ὅπου ἀντὶ τοῦ *δόρκου* λέγεται ὅτι ὁ Λυκοῦργος *ἀφῆκε λαγών*.

10. Τοῦ αὐτοῦ ἀπ. 59. σελ. 46.

Μύρων ὁ Σικυωνίων βασιλεὺς—ἦν περί τε τὰ ἄλλα καὶ περὶ τὰς γυναῖκας ἀκόλαστος· ἃς οὐ λάθρα μόνον, ἀλλὰ καὶ φανερῶς β ι α σ ά μ ε ν ο ς ᾔσχυνεν.

Γραπτέον μᾶλλον *βιαζόμενος* ἀντὶ τοῦ *βιασάμενος*.

11. Τοῦ αὐτοῦ ἀπ. 65. σελ. 61.

ἔνθεν δὲ καὶ ἔνθεν λισσάδες πέτραι καὶ τὸ ὄρος διερρωγὸς καὶ ὑψηλὸν ἦν· διὰ μέσου δ ὲ δ ι ε ξ ι έ ν α ι . . . τὰς ἐμβολὰς Οἰβάρας ἐφύλαττε μυρίοις ὁπλίταις· καὶ ἦν ἀνέλπιστον διελθεῖν.

Τὸ τεταραγμένον τοῦτο χωρίον ἀναγνωστέον καὶ διορθωτέον ὧδε.

ἔνθεν δὲ καὶ ἔνθεν λισσάδες πέτραι καὶ τὸ ὄρος διερρωγὸς καὶ ὑψηλὸν ἦν· διὰ μέσου δ' ἔδει ἰέναι· καὶ ἦν ἀνέλπιστον διελθεῖν ⟨ὅτι⟩ τὰς ἐμβολὰς Οἰβάρας ἐφύλαττε μυρίοις ὁπλίταις.

12. Τοῦ αὐτοῦ ἀπ. 86. σελ. 79.

καὶ συναποθνήσκουσι κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην ε ἴ τ' ἐ ν νόσῳ τελευτήσειε βασιλεὺς εἴτε πολέμῳ εἴτ' ἄλλως πως.

Γραπτέον *εἴτε* ἀντὶ τοῦ *εἴτ' ἐν*, ὡς καὶ τὰ ἑπόμενα *εἴτε πολέμῳ εἴτ' ἄλλως πως* δεικνύουσιν. Τὸ ν προῆλθεν ἐκ διττογραφίας.

13. Τοῦ αὐτοῦ ἀπ. 94. σελ. 84.

καὶ δῆλοι πρὸ τῆς εὐτυχίας ἦσαν ἀλλήλοΥς πολεμοῦντες.

Ὅτι ὁ Νικόλαος συντάσσει τὸ *πολεμεῖν* δοτικῇ πρβ. ἐν σελ. 71 *ἔγνωσαν τοῖς Ῥωμαίοις πολεμεῖν*. κ. ἀ. Γραπτέον λοιπὸν *ἀλλήλοΙς* ἀντὶ τοῦ *ἀλλήλους*.

14. Τοῦ αὐτοῦ ἀπ. 17. σελ. 105.

καὶ ὡς ἀφίκετο ἐντυγχάνει τοῖς ἐν Ῥώμῃ θαπτομένῳ Καίσαρι ⟨παρατυχοῦσιν⟩ οἳ ἀπήγγελλον τά τε ἄλλα.

Οὕτω συμπληροῦμεν τὸ χάσμα.

15. Τοῦ αὐτοῦ ἀπ. 30. σελ. 130.

Ὅτι τοῦ Καίσαρος εἰς τὴν οἰκίαν ἀπιόντος μετὰ τὸ διαλ-

Digitized by Google

λαγῆναι πρὸς Ἀντώνιον, μονωθέντα Ἀντώνιον αὖθις ἀνερεθίζεσθαι, τὴν εὔνοιαν ὁρῶντα παρὰ πολὺ τοῦ στρατιωτικοῦ παντὸς ἀπονεύουσαν ὡς πρὸς ⟨ἐκεῖνον⟩· ἐκεῖνον μὲν γὰρ ἐποιοῦντο παῖδά τε εἶναι καὶ διάδοχον ἀποδεδεῖχθαι ἐν ταῖς διαθήκαις.

Οὕτω, νομίζομεν, συμπληρωτέον τὸ χάσμα.

16. Παυσανίου Δαμασκηνοῦ ἀπ. 3. σελ. 156.

καὶ ἐν τῷ εὔχεσθαι αὐτοὺς καὶ μυσταγωγεῖν κατηνέχθη σφαῖρα πυρὸς [κεραυνοῦ] ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἥτις ἐποίησε παυθῆναι τὸν χειμῶνα καὶ τὰ τοῦ ποταμοῦ ἐπισχεθῆναι ῥεῖθρα.

Ἐκβλητέον τὸ *κεραυνοῦ* ὡς σχόλιον τοῦ *σφαῖρα πυρός*.

17. Τοῦ αὐτοῦ αὐτ.

καὶ ἐδίδαξεν αὐτοὺς τιμᾶν ἐκεῖνο τὸ πῦρ, ὅπερ ἔλεγεν αὐτοῖς ἑορακέναι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατενεχθέν[τα].

Διορθωτέον *κατενεχθὲν* ἀντὶ τοῦ *κατενεχθέντα*.

18. Τοῦ αὐτοῦ ἀπ. 4. σελ. 157.

καὶ κατεδίωξαν ὀπίσω Σέλευκος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ὀρνοσκόποι.

Γραπτέον *ὀρνεοσκόποι*, ὡς κατωτέρω *ὀρνεοθυσίαν*.

19. αὐτ. Γραπτέον *ἐν δὲ τῇ Ἀντιγονείᾳ* ἀντὶ τοῦ *ἐν τῇ δὲ Ἀντιγονείᾳ*.

20. Αὐτ. σελ. 160.

καὶ οὕτως τὴν αὐτὴν πόλιν ἔκτισεν ἐπάνω τοῦ αἵματος τοῦ συάγρου, θυσιάσας κόρην ⟨ἀνδρὸς⟩ ἀδαῆ ὀνόματι Ἀγαύην.

Ἀνάγκη νὰ προστεθῇ τὸ ἐκπεσὸν διὰ τὸ ὁμογράμματον τῇ ἑπομένῃ λέξει *ἀνδρός*, ὅπως ἀκριβωθῇ ἡ ἔννοια τοῦ *ἀδαῆ*.

21. Δεξίππου ἀπ. 19 σελ. 184.

κύκλῳ τῆς πόλεως περιῄεσαν καταθεώμενοι ὅπῃ εὐαποτείχιστον ἢ καὶ ἐπιβατὸν ἐν τῇ προσαγωγῇ τῶν κλιμάκων ὑπάρχοι.

Προτιμῶμεν *εὐεπίβατον* ἀντὶ τοῦ *ἐπιβατόν*.

22. Εὐναπίου ἀπ. 49. σελ. 245.

Digitized by Google

Σιρομάστης, σκεῦός τι σίδηροῦν, λαβὴν ξυλίνην ἔχον παρὰ τοῖς τελώναις εἰς ἔρευνυν.

Διορθοῦντες τὸ τυπογραφικὸν ἁμάρτημα συνιστῶμεν τοῖς τελώναις τὴν λέξιν *σιρομάστης*.

23. Τοῦ αὐτοῦ 62. σελ. 254.

οἱ δὲ ἐπιτροπεύοντες ἀεὶ πρὸς ἀλλήλους ἐπολέμουν ὥσπερ βασιλεύοντες, φανερῶς μὲν οὐκ ἐναντίας χεῖρας καὶ ὅπλα ἀράμενοι κρύφα δ' ἀπάτης καὶ δόλου μηδὲν ὑπολείποντες.

Τὸ *ἐπολέμουν* καὶ ἡ ἑπομένη μετοχὴ *ὑπολείποντες* δεικνύει ὅτι ἀντὶ τοῦ *ἀράμενοι* γραπτέον *αἰρόμενοι*.

24. Τοῦ αὐτοῦ σελ. 255.

Οἱ δὲ κόλακες χθὲς μὲν καὶ πρώην ⟨ἀπο⟩δεδρακότες τοῦ καπηλείου καὶ τοῦ τὰ βάθρα καλλύνειν καὶ τοὔδαφος κορεῖν κλπ.

Γραπτέον *ἀποδεδρακότες* ἀντὶ τοῦ *δεδρακότες*.

25. Τοῦ αὐτοῦ 79 σελ. 264.

Ὁ δὲ Γαΐνας ἐξεχώρει τῆς πόλεως καταλιπὼν αὐτὴν πολυάνδριον καὶ πολυτελῆ τάφον.

Διορθωτέον *καταλείπων* ἀντὶ τοῦ *καταλιπών*.

26. Τοῦ αὐτοῦ 84 σελ. 267.

καὶ οἵ γε προσήκοντες αὐτῷ λογισταὶ τῶν στρατιωτικῶν ἔργων τὸν μὲν ἀριθμὸν τῶν στρατιωτῶν ᾔδεσαν, τὸ δὲ πλῆθος τῶν ἑταιρῶν καὶ τὸν ἐκ τῶν χειρῶν ἀριθμὸν αὐτοῦ διέφυγεν.

Διορθωτέον

καὶ οἵ γε προσήκοντες αὐτῷ λογισταὶ τῶν στρατιωτικῶν ἔργων τὸν μὲν ἀριθμὸν τῶν στρατιωτῶν ᾔδεσαν, τὸ δὲ πλῆθος τῶν ἑταιρῶν καὶ ⟨τῶν χρυσῶν τῶν⟩ ἐκ τῶν χειρῶν ⟨ὁ⟩ ἀριθμὸς αὐτοὺς διέφευγεν.

27. Πρίσκου ἀπ. 3 σελ. 282.

καὶ ἐχόλεσεν αὐτῷ ὁ βασιλεύς.

Γραπτέον *ἐχόλωσεν*.

28. Τοῦ αὐτοῦ ἀπ. 7 σελ. 287.

καὶ τὴν ἀγορὰν τὴν ἐν Ἰλλυριοῖς μὴ πρὸς τῇ ὄχθῃ τοῦ

Digitized by Google

Ἴστρου ποταμοῦ γίγνεσθαι, ὥσπερ καὶ πάλαι, ἀλλ' ἐν Ναισσῷ, ἣν ὅριον, ὡς ἐπ' αὐτοῦ δηωθεῖσαν, τῆς Σκυθῶν καὶ Ῥωμαίων ἐτίθετο γῆς.

Γραπτέον *ὑπ' αὐτοῦ* ἀντὶ τοῦ *ἐπ' αὐτοῦ*. Ὅτι δὲ οὕτω γραπτέον πρβ. κατωτέρω ἀπ. 9 ἐν σελ. 291 «ἀφικόμενοι δὲ ἐς Ναισσὸν ἔρημον μὲν εὕρομεν ἀνθρώπων τὴν πόλιν *ὡς ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀνατραπεῖσαν*, ἐν δὲ τοῖς ἱεροῖς καταλύμασι τῶν ὑπὸ νόσων κατεχομένων τινὲς ἐτύγχανον ὄντες.

29. Τοῦ αὐτοῦ ἀπ. 7. σελ. 288.

ὑποσχόμενος δὲ τοῦτο ποιεῖν ἐπὶ τὴν ἑστίασιν πρὸς τὸν εὐνοῦχον παραγενόμενος καὶ ὑπὸ τῷ Βιγίλᾳ ἑρμηνεῖ δεξιὰς καὶ ὅρκους ἔδοσαν κλπ.

Γραπτέον *ποιήσειν* ἀντὶ τοῦ *ποιεῖν*.

30. Τοῦ αὐτοῦ ἀπ. 8 σελ. 290.

ἐς Σερδικὴν ἀφικνούμεθα τρισκαίδεκα ὁδὸν ἀνδρὶ εὐζώνῳ τῆς Κωνσταντίνου ἀπέχουσαν· ἐν ᾗ καταλύσαντες καλῶς ἔχειν ἡγησάμεθα ἐπὶ ἑστίαν Ἐδέκωνα καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ βαρβάρους καλεῖν.

Προσθετέον πρὸ τοῦ *τρισκαίδεκα* τὸ ἐκπεσὸν *ἡμερῶν* καὶ διορθωτέον *ἑστίασιν* ἀντὶ τοῦ *ἑστίαν*. Πρβ. ἀνωτ. σελ. 288 ἀπ. 7 *ἐπὶ τὴν ἑστίασιν —παραγενόμενος*.

31. Τοῦ αὐτοῦ ἀπ. 8. σελ. 318.

τότε δὲ διὰ τὸν τῆς εὐωχίας καιρὸν παρελθὼν τῷ τε εἴδει καὶ τοῖς ἐσθήμασι καὶ τῇ φωνῇ καὶ τοῖς συγκεχυμένως παρ' αὐτοῦ προφερομένοις ῥήμασι· τῇ γὰρ Αὐσονίων τὴν τῶν Οὔννων καὶ τὴν τῶν Γότθων παραμιγνὺς γλῶτταν πάντας διέχεε καὶ ἐς ἄσβεστον ὁρμῆσαι γέλωτα παρεσκεύασε πλὴν Ἀττίλα.

Διορθωτέον καὶ στικτέον ὧδε, ὅπως καὶ τὸ ἀνακόλουθον ἐκλίπῃ.

τότε δὲ διὰ τὸν τῆς εὐωχίας καιρὸν παρελθὼν τῷ τε εἴδει καὶ τοῖς ἐσθήμασι καὶ τῇ φωνῇ καὶ τοῖς συγκεχυμένως παρ' αὐτοῦ προφερομένοις ῥήμασι (τῇ γὰρ Αὐσονίων τὴν τῶν Οὔννων καὶ τὴν τῶν Γότθων παρεμίγνυ γλῶτταν) πάντας διέχεε καὶ ἐς ἄσβεστον ὁρμῆσαι γέλωτα παπαρεσκεύασε πλὴν Ἀττίλα.

Digitized by Google

32. Μάλχου ἀπ. 13 σελ. 401.

ἔλεγον δὲ οἱ πρέσβεις ὅτι Ὀνώριχος φίλος τε τῷ βασιλεῖ καθεστήκοι ἀδόλως καὶ στέργοι τὰ Ῥωμαίων καὶ ἀφίησι πάντα, ἃ πρόσθεν ἐνεκάλει περί τε τῶν προσόδων καὶ τῶν ἄλλων χρημάτων, ἃ τῆς αὐτοῦ γυναικὸς προειλήφει ὁ Λέων, καὶ ὅσα τῶν ἐμπόρων τῶν ἐκ τῆς Καρχηδόνος ἄρτι καθισταμένου τοῦ πολέμου ἐλήφθη καὶ εἴ τι ἄλλο πάλαι ὁ πατὴρ πρὸς Ῥωμαίους ὁπωσοῦν ἔσχεν αἰτίαν· τήν τε εἰρήνην ἔχειν ἀξιοίη βεβαίαν καὶ μηδὲν εἶναι λοιπὸν τοῖς Ῥωμαίοις ὕποπτος τῷ μὴ οὐχὶ γνησίως· τὰς σπονδὰς ἐμπεδώσειν καὶ ὅσα ἤδη συνέκειτο.

Αἱ προτασσόμεναι τῆς ὁριστικῆς *ἀφίησι* δύο εὐκτικαὶ *καθεστήκοι* καὶ *στέργοι* καὶ ἡ ἀσυνδέτως ἐπακολουθοῦσα ἄλλη εὐκτικὴ *ἀξιοίη* δεικνύουσιν ὅτι ἡ μετὰ τῶν πρώτων δύο εὐκτικῶν συνδεομένη ὁριστικὴ *ἀφίησι* δὲν ἔχει ὑγιῶς. Καθ' ἡμᾶς ὁ Μάλχος ἔγραψεν *ἀφιείς*, ὅπερ ἀντιγραφεύς τις μὴ ἐννοήσας ἕνεκα τῶν παρεμβαλλομένων *ἃ πρόσθεν —αἰτίαν* ὅτι ἀπόδοσιν ἔχει τὸ *ἀξιοίη* μετέγραψεν *ἀφίησι* καὶ οὕτω κατέλιπεν ἀσύνδετον τήν τε τελευταίαν εὐκτικὴν μετὰ τῶν προηγουμένων ἀπατηθεὶς ἴσως καὶ ἐκ τοῦ πρὸ τοῦ *εἰρήνην* κειμένου *τε*, ὅστις ὅμως συνάπτει τὸ *ἔχειν* καὶ *εἶναι* καὶ οὐχὶ ὁλόκληρον τὸν λόγον πρὸς τὰ προηγούμενα. Γραπτέον λοιπὸν καὶ στικτέον ὧδε·

ἔλεγον δὲ οἱ πρέσβεις ὅτι Ὀνώριχος φίλος τε τῷ βασιλεῖ καθεστήκοι ἀδόλως καὶ στέργοι τὰ Ῥωμαίων καὶ ἀφιεὶς πάντα ἃ πρόσθεν ἐνεκάλει περί τε τῶν προσόδων καὶ τῶν ἄλλων χρημάτων, ἃ τῆς αὐτοῦ γυναικὸς προειλήφει ὁ Λέων, καὶ ὅσα τῶν ἐμπόρων τῶν ἐκ τῆς Καρχηδόνος ἄρτι καθισταμένου τοῦ πολέμου ἐλήφθη καὶ εἴ τι ἄλλο πάλαι ὁ πατὴρ πρὸς Ῥωμαίους ὁπωσοῦν ἔσχεν αἰτίαν, τήν τε εἰρήνην ἔχειν ἀξιοίη βεβαίαν καὶ μηδὲν εἶναι λοιπὸν τοῖς Ῥωμαίοις ὕποπτος τῷ μὴ οὐχὶ γνησίως τὰς σπονδὰς ἐμπεδώσειν καὶ ὅσα ἤδη συνέκειτο.

33. Τοῦ αὐτοῦ ἀπ. 14 σελ. 401·

ὡς τὰ μὲν Θευδερίχου τοῦ παιδὸς Βαλαμήρου ἀεὶ ἀσθενέστερα καὶ ἐλάττονα γίγνοιντο.

Γραπτέον *γίγνοιτο*. Ὅτι ὁ Μάλχος ἐγίνωσκε τὸ Ἀττικὸν σχῆμα

Digitized by Google

πρβ. ἐν τῷ αὐτῷ ἀποσπάσματι περὶ τὸ τέλος τὴν πρότασιν *καὶ ὅσα χρήσιμα στρατοπέδῳ πάντα ἐγίγνετο ἕτοιμα.*

34. Τοῦ αὐτοῦ ἀπ. 16 σελ. 405.

Ζήνων δὲ πυθόμενος πρὸς μὲν τὸν Βαλαμήρου ἀπεκρίνατο ὅτι αὐτὸς εἴη προδότης καὶ πάντα ἐναντία οἷς ὑπέσχετο δράσας, ὅστις διαπολεμεῖν ὑποσχόμενος μόνος εἶτα καὶ βοήθειαν προσκαλέσαιτο ἄλλην, πάλιν δὲ τὴν δύναμιν τῶν Ῥωμαίων καλέσας κρύφα πρὸς Θευδέριχον πράττΕι.

Αἱ προηγούμεναι εὐκτικαὶ δεικνύουσιν ὅτι καὶ τὸ *πράττει* κατ' εὐκτικὴν *πράττΟι* γραπτέον.

35. Τοῦ αὐτοῦ ἀπ. 18 σελ. 412.

πέμψας ἀπῄτει σῖτον πολύν τινα καὶ οἶνον, ὅπως τῷ στρατῷ ἔχοι ἀπιὼν ἐφόδια· οἱ δὲ οὐδὲν ἔφασαν αὐτῷ ⟨δοῦναι⟩ δύνασθαι, ἐν τοσαύταις κλπ.

Οὕτω, νομίζομεν, συμπληρωτέον τὸ χάσμα.

36. Ὀλυμπιοδώρου ἀπ. 24 σελ. 459

δωρεῖται Ἀδαοῦλφος καὶ ν' εὐειδεῖς νεανίας σηρικὴν ἐνδεδυμένους ἐσθῆτα φέροντος ἑκάστου ταῖς χερσὶν ἀνὰ δύο μεγίστΩν δίσκΩν.

Διορθωτέον *μεγίστΟΥς δίσκΟΥς.*

37. Μενάνδρου ἀπ. 28 σελ. 65

καὶ οὐ παυσόμεθα καταβάλλοντες καὶ χειρούμενοι, ἕως ἂν Ἐφυβρίσῃ τὸ βάρβαρον.

Διορθωτέον *Ἀφυβρίσῃ* (=παύσηται ὑβρίζον, ἀποβάλῃ τὴν ὕβριν), ὅπερ ὁ νοῦς τοῦ χωρίου ἀπαιτεῖ.

38. Τοῦ αὐτοῦ ἀπ. 43 σελ. 85.

καὶ ἑτέρους δὲ πλείστους δονακώδεις τε καὶ λοχμώδεις, ἔτι δὲ καὶ ὑδατώδεις διεληλυθότες χώρους, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ διὰ ⟨τῆς χώρας⟩ τῆς λεγομένης Ἀκκάγας, ὄνομα δὲ γυναικὸς ἀρχούσης τῶν ἀνὰ τὰ ἐκείνῃ Σκυθῶν, χειροτονηθείσης τηνικαῦτα ἐς τοῦτο ὑπὸ Ἀναγαίου, ὃς ἐκράτει τοῦ φύλου τῶν Οὐτιγούρων—παρεγένοντο ἔνθα τὰ πολεμικὰ σύμβολα τοῦ Τουρξάνθου ἐτύγχανεν ὄντα.

Τὰ συμφραζόμενα δεικνύουσιν ὅτι πρέπει νὰ προστεθῶσιν αἱ λέξεις

Digitized by Google

τῆς χώρας, αἵτινες ἕνεκα μεταπηδήσεως τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀπὸ τοῦ πρώτου τῆς εἰς τὸ δεύτερον ἐξέπεσον.

39. Αὐτ. σελ. 88.

Τοσαῦτα μὲν οὖν τῷ Τουρξάνθῳ ἐκεκόμπαστο· ὑψαγόρας γάρ τις ἀνὴρ καὶ ἀλαζονείᾳ χαίρων.

Γραπτέον ἀνὴρ ἀντὶ τοῦ ἀνήρ.

40. Αὐτ. σελ. 89.

καὶ δὴ αὐτίκα Οὐαλεντῖνος καὶ ὅσοι γε αὐτῷ ἐπηκολούθησαν, τοῖς αὐτῶν ξιφιδίοις διεχαράξαντο τὰς σφᾶς αὐτῶν παρειάς.

Ὁ Δινδόρφιος περιγράφει τὸ βάρβαρον σφᾶς, ἀλλ' ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι πρέπει νὰ γραφῇ σφετέρας ὅπερ ταχυγραφικῶς γεγραμμένον σφᾶς ὁ ἀντιγραφεὺς κακῶς ἀνέγνω. Οὕτω δὲ καὶ μόνον δύναται νὰ ἐννοηθῇ ἡ ὕπαρξις αὐτοῦ.

41. Τοῦ αὐτοῦ ἀπ. 64 σελ. 125.

αὐτὸς δὲ οὐ πολλοῦ τὴν χρόνου διάνοιαν γνώσεσθαι Τούρκων.

Γραπτέον

αὐτὸς δὲ οὐ πολλοῦ χρόνου τὴν διάνοιαν γνώσεσθαι Τούρκων.

42. Τοῦ αὐτοῦ ἀπ. 66 σελ. 131.

ὁ δέ γε ἀντεσήμηνεν ὡς ἡ γῆ τοῦ Ῥωμαίων βασιλέως μεγίστη τέ ἐστι καὶ ἄπλετος καὶ ὡς δυσεύρετόν τι φυγὰς ἀνὴρ ἐν αὐτῇ ἀλώμενος, τυχὸν δὲ ὅτι καὶ ὀλέθρῳ ἥλω· πρὸς ταῦτα ἀντέλεξεν ὁ Βαϊανὸς ὀμνύναι τοὺς Ῥωμαίων ἡγεμόνας ὡς ἀναμαστεύσουσι καὶ εἴ τι εὕροιεν τὸν φυγάδα ἀποκρύψοιντο οὐδαμῶς ἀλλ' ἐκ παντὸς τρόπου ἐγχειριεῖν αὐτὸν τῷ τῶν Ἀβάρων μονάρχῳ.

Ἐν τούτῳ τῷ χωρίῳ πρῶτον τὸ ἀπροσδιόνυσον τι διορθωτέον που, εἶτα δὲ γραπτέον ἐγχειριοῖεν ἀντὶ τοῦ ἐγχειριεῖν, ὡς δεικνύει καὶ ἡ προηγουμένη εὐκτικὴ ἀποκρύψοιντο.

43. Ἀγαθίου ἀπ. 10 σελ. 155.

Ναρσῆς—ἄνδρας ὡς πλείστους ὑπὸ τὰ κοῖλα ἐμβαλὼν τοῦ σπηλαίου ὄργανα φέροντας λιθοτόμα καὶ τοιχωρύχα ἐξεκόλαπτεν ἠρέμα καὶ διέτεμεν τοῦ ἄντρου τὸν ὄροφον, ἔνθα τὸ ἔρυμα ἥδραστο, καὶ ἐς τοσοῦτον ἐξέκοπτεν καὶ

Digitized by Google

διεκάθαιρε· τὴν βάσιν τῆς οἰκοδομίας ἐς ὅσον ἤδη τὴν ἀρχὴν τοῦ θεμελίου ἀπογυμνοῦσθαι.

Καὶ ὁ προηγούμενος τοῦ *διέτεμεν* παρατατικὸς *ἐξεκόλαπτεν* καὶ οἱ ἑπόμενοι *ἐξέκοπτεν καὶ διεκάθαιρεν* δηλοῦσιν ὅτι ἀντὶ τοῦ *διέτεμεν* γραπτέον *διέτεμνεν*.

44. Τοῦ αὐτοῦ ἀπ. 11 σελ. 158.

κατέλιπεν δὲ καὶ ἐν Κύμῃ δύναμιν ἀξιόχρεων, ὅπως δὴ π ρ ο σ κ α θ ε δ ο ύ μ ε ν ο ι καὶ ἔνδον τοὺς δυσμενεῖς ἐγκατείργοντες χρονίᾳ γοῦν αὐτοὺς παραστήσοιντο πολιορκίᾳ.

Τὸ ἑπόμενον *ἐγκατείργοντες* ἀπαιτεῖ νὰ γραφῇ *προσκαθεζόμενοι* ἀντὶ τοῦ *προσκαθεδούμενοι*. Παρατηρητέον ὅτι ὁ Ἀγαθίας καὶ ἐν τούτῳ καὶ ἐν ἄλλοις πλείστοις χωρίοις ἀπομιμεῖται τὸν Θουκυδίδην πρβ. ἀπ. 1 σελ. 140, ἀπ. 5 σελ. 148, 149 B. 10, 156 D. 14, 163 D. 14, 165 D. B. 20, 172 D. κ. ἄ.

45. Τοῦ αὐτοῦ ἀπ. 16 σελ. 166 D.

εἰ τήνδε τὴν δόξαν ἀφέντες μόνον καθ' ἑαυτὸΝ σκοπήσοιτε τὸ πραχθέν, οὐκ ἂν ὑμῖν ὀφθείη τηλικοῦτον δεινὸν ὁπόσον ἄλλως ἡγεῖσθε.

Γραπτέον *καθ' ἑαυτὸ* ἀντὶ τοῦ *καθ' ἑαυτόν*.

46. Τοῦ αὐτοῦ ἀπ. 17 σελ. 168 B.

καὶ ἐγὼ μὲν οὐδέν τι φλαῦρον ⟨ἂν⟩ εἴποιμι ἐς ὑμᾶς, ἄλλως δέ τις ἴσως ἐρεῖ μαλακίαν εἶναι τὸ χρῆμα.

Ἀναγκαῖος ὁ ἐκπεσὼν *ἄν*.

47. Τοῦ αὐτοῦ ἀπ. 20 σελ. 174 D.

Οἱ δὲ Φράγγοι Ἀ φ ύ β ρ ι ζ ο ν μὲν ἐς αὐτὸν καὶ ἐλοιδοροῦντο καὶ προδότην ἀπεκάλουν τοῦ γένους.

Γραπτέον *Ἐφύβριζον* ἀντὶ τοῦ *ἀφύβριζον*. Ὁμοίως ἐν σελ. 307, 9. B. γραπτέον *ἐφυβρίζων* ἀντὶ τοῦ *ἀφυβρίζων*.

48. Τοῦ αὐτοῦ 2, ἀπ. 9 σελ. 194 D.

οἱ δὲ Ῥωμαῖοι—ἐπῄεσαν δοράτιά τε ἀκοντίζοντες καὶ τοῖς κ ό ν τ ο ι ς διωθούμενοι.

Γραπτέον *κοντοῖς* ἀντὶ τοῦ *κόντοις*.

49. Τοῦ αὐτοῦ 3 ἀπ. 6 σελ. 245 C.

εἰ δέ γε καὶ ἀντισταῖεν, ἀλλ' οὐδενὶ πόνῳ ⟨ἂν⟩ διαφθαρῆναι.

Digitized by Google

Ἀνάγκη νὰ προστεθῇ τὸ *ἄν*.

50. Αὐτ. 21. C.

τοῦ δὲ ῥοῦ πολλοῦ φερόμενον. Γραπτέον φερομένου.

51. Τοῦ αὐτοῦ 4, σελ. 296, 4, D.

φέρε γὰρ εἰ τοῖς βουλομένοις ἐξῇ τοὺς οἰκείους δυσμενεῖς οὕτω πως ἀθρόον ἀποκτιννύναι καὶ τοῦτο πολλάκις γιγνόμενον μέχρι τοῦ ἐπ' ἄπειρον ἤδη τολμᾶσθαι προσενεχθείη, πῶς ἂν ὑμῖν τὸ γοῦν κρίνειν ἀδεῶς ἐν βεβαίῳ διαμένοι;

Γραπτέον *ἐξείη* ἀντὶ τοῦ *ἐξῇ*, ὡς δεικνύει ἡ ἑπομένη εὐκτικὴ *προσενεχθείη*. Ὡσαύτως κατωτέρω σελ. 300, 8, A, γραπτέον *εἰ καὶ ὁμόφυλος εἴη* ἀντὶ *εἰ καὶ ὁμόφυλος ᾖ*.

52. Τοῦ αὐτοῦ 4 σελ. 297. 5 A.

λογιζόμενοι ὡς εἴ γε πρὸς τοὺς οἰκειοτάτους ὑμῖν καὶ ξυνήθεις φειδοῦς ἥκιστα μέτεστι καὶ δικαιοσύνης, σχολῇ γε ἂν βέβαιοι διαμενεῖτε πρὸς τοὺς ἀλλογενεῖς καὶ ὀθνείους.

Γραπτέον *διαμενοῖτε* ἀντὶ τοῦ *διαμενεῖτε*.

53. Αὐτ. σελ. 300 7, B.

οἵ γε ἐπισχόντος βραχὺ τοῦ δικαστοῦ καὶ βουλευομένου κατεμέμφοντο ἡσυχῇ καὶ ἠγανάκτουν ὅτι δὴ μὴ εὐθὺς οἱ ἐναντίοι ἀνῄρητο.

Διορθωτέον *ἀνῄρηντο* ἀντὶ τοῦ *ἀνῄρητο*.

55. Αὐτ. σελ. 310, 12 C.

ἄνδρες - διήγγειλαν - λέγοντες - πέρας δὲ Σωτήριχον αὐτοῖς ἐπιστῆναι, λόγῳ μὲν ὡς δὴ χρυσίον τοῖς ξυμμάχοις διατεμοῦντα, ἔργῳ δὲ τὰ ἐπὶ λύμῃ τε καὶ καθαιρέσει τοῦ παντὸς διαπραξόμενον.

Γραπτέον *διανεμοῦντα*. Ὅτι δὲ ἀληθὲς πρβ. σελ. 264, 15. D. Σωτήριχος δὲ ὁ στρατηγὸς αὐτίκα εἴχετο τῆς πορείας, ἐφ' ἧπερ καὶ ἔσταλτο· χρυσίον γὰρ ἐκ βασιλέως ἐκόμιζεν, ἐφ' ᾧ τοῖς προσοίκοις βαρβάροις κατὰ τὸ ξυμμαχικὸν *διανέμοι*.

55. Τοῦ αὐτοῦ 4 σελ. 339 28 C.

ἀλλ' οὗτος γὰρ ὁ δεσμὸς ἐπιβουλῆς τε καὶ καταλύσεως αἰτιώτατος γέγονε.

Digitized by Google

Γραπτέον *ὁ θεσμὸς* ἀντὶ τοῦ *ὁ θεσμός*. Ὅτι τοῦτο ἀληθές, μαρτυροῦσι τὰ ἀνωτέρω Β «λέγεται δὲ ὡς καὶ *νόμον ἔθετο* κοινὰ τοῖς ἀνδράσι προκεῖσθαι τὰ γύναια, οὐ κατὰ τὸν Σωκράτους, οἶμαι, καὶ Πλάτωνος λόγον καὶ τὴν ἐν τῷ λόγῳ κεκρυμμένην ὠφέλειαν, ἀλλ' ὥστε τῷ προστυχόντι ἐξεῖναι πρὸς ἣν ἂν θέλοι χωρεῖν καὶ τῆς εὐνῆς μεταλαγχάνειν, εἰ καὶ ἑτέρῳ τῳ ξυνοικοῦσα καὶ ἀποκεκριμένη ἐτύγχανε».

56. Τοῦ αὐτοῦ 5 σελ. 383, 21 C.

ἡγεῖτο δὲ τούτων Γερμανὸς ὁ Δωροθέου, νέος μέν γε ὢν κομιδῇ καὶ πρῶτος ἤδη ὑπηνήτης.

Γραπτέον *πρῶτον* ἀντὶ τοῦ *πρῶτος*.

57. Αὐτ. σελ. 386 ἀπ. 22.

αὐτίκα γὰρ ἐπακρίδας εἴκοσι πολυήρεις τε καὶ ἀμφιπρύμνους ἀνδρῶν ἐμπλήσας σιδήρῳ τεθωρακισμένων, ἀσπίδας τε φερόντων καὶ τόξα καὶ πρός γε δορυδρέπανα — ὑπὸ τὴν ἔνδον παρατεινομένην τῆς θαλάττης γλωχῖνα καθάπερ εἰς ἐνέδραν καθορμίσας ἐνέκρυψεν.

Γραπτέον *ἐπακτρίδας* ἀντὶ τοῦ *ἐπακρίδας*. Ὅτι δὲ οὕτω γραπτέον ἰδὲ Σουίδαν ἐν λέξει· *ἐπακτρὶς* εἶδος πλοίου· «ἐμβάντες δὲ εἰς τὰς ἐπακτρίδας καὶ τὰς δρομάδας ὁλκάδας τὸν ὅρμον περιενόστησαν». Πρβ. καὶ Ξεν. Ἑλλ. 1, 1, 11. «Ἐνταῦθα δὲ καὶ Ἀλκιβιάδης ἧκεν ἐκ τῶν Κλαζομενῶν σὺν πέντε τριήρεσι καὶ *ἐπακτρίδι*.

58. Αὐτ. σελ. 386. 22 Β.

τότε δὴ καὶ ⟨αἱ⟩ τῶν Ῥωμαίων ὁλκάδες ἀντανήγοντο καὶ ἀνταπῄεσαν.

Ἀνάγκη νὰ προστεθῇ τὸ ἄρθρον *αἱ*, διότι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῶν ὀλίγῳ πρότερον (Α) ῥηθεισῶν εἴκοσιν ἐπακτρίδων, ἃς ἐπλήρωσεν ὁ Γερμανὸς ἀνδρῶν τεθωρακισμένων κλπ.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 10 Ἰανουαρίου 1895

Γ. Α. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Digitized by Google

ΠΑΡΕΡΓΑ

Διὰ πολλῶν διατριβῶν ἐν τῇ 'Αθηνᾷ καταχωρισθεισῶν ἐπεχειρήσαμεν νὰ καταστήσωμεν παντὶ νοῦν ἔχοντι καὶ γράμματα ἐπισταμένῳ φανερὸν ὅτι ἡ τοῦ Γρ. Βερναρδάκη *ἔκδοσις* τῶν Πλουτάρχου 'Ηθικῶν οὐδὲν ἄλλο καθ' ὅλου εἰπεῖν εἶναι ἢ τυπογραφικὴ ἐργασία ἄνευ ἐπιστήμης καὶ ἄνευ ἐπιστάσεως γενομένη, opera mercennaria, ὡς εὐστόχως ἐχαρακτήρισεν αὐτὴν ὁ Wilamowitz. 'Εν παρόδῳ δὲ ἔν τινι τῶν διατριβῶν τούτων ἡψάμεθα καὶ τῆς λατινομαθείας τοῦ ἐκδότου ἀναγκαῖον νομίσαντες ἅπαξ διὰ βραχέων νὰ ἐλεγχθῇ ἡ ὕβρις καὶ ἡ καταφρόνησις τοῦ ἀγνοοῦντος μὲν καὶ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τῆς τῶν 'Ρωμαίων διαλέκτου, τολμῶντος δὲ ὅμως νὰ ἐπιτρίβῃ αὐτὴν ἐν διατριβαῖς προωρισμέναις ὑπὸ φιλολόγων νὰ ἀναγινώσκωνται. Πρὸς τὸν ἔλεγχον τοῦτον οὐδεμίαν ἔχων εὐπρόσωπον ἀπολογίαν ὁ Βερν. κατέφυγεν εἰς τὴν τελευταίαν τῶν ἀπηλπισμένων σανίδα· ἐπεχείρησε δηλ. νὰ δείξῃ ὅτι εἶναι ἄξιος συγγνώμης, ἐφ' οἷς εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν καὶ γραμματικὴν ἐκακούργησεν, διότι δῆθεν καὶ ἐγὼ ὁ ἐλέγχων αὐτὸν δὲν εἶμαι τοιούτων ἁμαρτημάτων ἀπηλλαγμένος. Πρὸς τοῦτο κατέλεξεν ὅσα ἐνόμισεν ὅτι εὗρε λεκτικὰ σφάλματα ἔν τινι πραγματείᾳ, ἣν λατινιστὶ συντάξας ἐξέδωκα τῷ 1888 ἐν τῇ Πεντηκονταετηρίδι τοῦ 'Εθνικοῦ Πανεπιστημίου. Μέχρι τοῦδε οὐδὲν ἀντέταξα πρὸς ὅσα ἐν ἐφημερίσιν ἐλάλησεν ὁ Βερναρδάκης ὑπεραπολογούμενος τῆς περὶ τὸν Πλούταρχον κριτικῆς αὐτοῦ ἐργασίας, διότι ἐνόμισα ὅτι οἱ πεπαιδευμένοι τῶν ἀναγνωστῶν ἠδύναντο ἀφ' ἑαυτῶν νὰ ἐκτιμήσωσι κατ' ἀξίαν τὰ ὑπὸ τοῦ Βερναρδάκη λεγόμενα. 'Εν τῇ περὶ ἧς δ' ὅμως ὁ λόγος Βερναρδακείῳ ἀπολογίᾳ πρόκειται περὶ Λατινικῆς γλώσσης καὶ γραμματικῆς, περὶ ταύτης δὲ προκειμένου οἱ Ἕλληνες τῶν φιλολογικῶν διατριβῶν ἀναγνῶσται δὲν δύνανται ἅπαντες ἄνευ ὑπομνήσεώς τινος νὰ κρίνωσι περὶ τῆς ὀρθότητος τῶν γραφομένων μεθ' ὅσης περὶ 'Ελληνικῆς γλώσσης ἀσφαλείας. Διὰ τοῦτο ἐνόμισα ἀναγκαῖον νὰ μὴ καταλίπω ἀνεξέλεγκτον τὴν προκειμένην ἀπολογίαν, ἀλλὰ νὰ διαπτύξω ἅπαξ τοὐλάχιστον τὰ ἐν αὐτῇ ἀλαζο-

Digitized by Google

νεύματα καὶ καταδείξω τὴν κενότητα αὐτῶν, ἵνα τὸ λοιπὸν οἱ τὰς τοιαύτας Βερναρδακείους ἀπολογίας ἀναγινώσκοντες κρίνωσιν αὐτὰς τοῦ αὐτοῦ λόγου ἀξίας, οὗ καὶ τὰς εἰς τὴν τοῦ Πλουτάρχου ἔκδοσιν ἀναφερομένας, τουτέστι *μηδενός*.

Δὲν ἔκρινα δὲ τὴν ἀνασκευὴν ταύτην ἀλλοτρίαν τῆς 'Αθηνᾶς, διότι καὶ εἰ μηδὲν ἄλλο ἐν αὐτῇ διδάσκεται, τὰ παραδείγματα τοὐλάχιστον, ὧν ποιοῦμαι χρῆσιν πρὸς ἔλεγχον τῶν Βερναρδακείων σφαλμάτων, δὲν ἤντλησα ἐκ τῶν προχείρων γραμματικῶν βοηθημάτων, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τῶν πηγῶν, ἤτοι τῶν παλαιῶν συγγραφέων (1), διόπερ ἐλ-

(1) Περὶ πάντων σχεδόν, περὶ ὧν οὐδὲν ἔχω νὰ εἴπω πλέον τῶν ἐν τοῖς προχείροις γραμματικοῖς βιβλίοις εὑρισκομένων, παραλείπω πάντα λόγον ἀρκούμενος νὰ ὑποδείξω τῷ Βερν. ἐν τῇδε τῇ σημειώσει τὰ βιβλία, ἐν οἷς δύναται νὰ εὕρῃ τὸ ὀρθόν. Οὕτω περὶ μὲν τῆς τοῦ dignus sum μετ' ἀπαρεμφάτου συντάξεως δύναται νὰ μάθῃ ἐκ τῶν ἐν τῷ ἐκτενεστέρῳ τῶν τοῦ Georges Λατινικῶν Λεξικῶν καταλεγομένων χωρίων (οἷς πρόςθες Pseudocic. in Sallustium. 9: ex mea re familiari, quae mihi multo minor est, quam **habere dignus sum**) ὅτι ὁ χρώμενος ταύτῃ οὐδὲ πόρρωθεν δύναται νὰ ἐλεγχθῇ ἐπὶ Βερναρδακισμῷ. Περὶ δὲ τοῦ quoad ἂς ἐξετάσῃ τό τε εἰρημένον Λεξικὸν καὶ τὰ ἐν τῇ τοῦ Reisig-Haase γραμματικῇ (§ 267), ἵνα πεισθῇ ὅτι ἡ ἀντὶ τοῦ quoad spectamus ἐλλειπτικὴ χρῆσις τοῦ μορίου τούτου ἡ ἔν τε χειρογράφοις παραδεδομένη καὶ ὑπὸ δοκίμων φιλολόγων εἰς παλαιὰ κείμενα εἰσηγμένη εἶναι ἥκιστα εὔλογον νὰ ἀποδοκιμάζηται ὑπὸ τοῦ Βερναρδάκη τοῦ τά τε ἄλλα πονηρῶς τὴν τῶν 'Ρωμαίων φωνὴν βαρβαρίζοντος καὶ δὴ καὶ ἐν τῇ προκειμένῃ περιστάσει ἀντὶ τῆς ἐλλειπτικῆς χρήσεως τοῦ quoad τῆς ὁπωςδήποτε παραδεδομένης ('Ιδὲ Drakenborch εἰς Λιου. 42, 7 καὶ Excerpta Suetoniana σλ. 307, 22 Roth, ἔνθα κεῖται quoad animum beatus dicitur) τὴν ἀμαρτύρητον τοῦ quod ad προτείνοντος. Περὶ δὲ τοῦ post paullo θὰ διδαχθῇ ἐκ τοῦ ὑπὸ Merguet συντεταγμένου Λεξικοῦ τοῦ Καίσαρος (σ. 722, 2) ὅτι παρὰ τῷ συγγραφεῖ τούτῳ τοὐλάχιστον εἶναι συνηθέστερον τοῦ paullo post. Ὅλως δ' ἀνάξια ἀποκρίσεως νομίζομεν ὅσα περὶ τοῦ *bos* γράφει, διότι οὐδεὶς νοῦν ἔχων δύναται νὰ πιστεύσῃ ὅτι διὰ τῆς λέξεως ταύτης μετεφράζομεν ἡμεῖς τὴν ὗν καὶ οὐχὶ τὴν *βοῦν*, περὶ ἧς ἐκ μετεωρίας ἐνομίζομεν ὅτι πρόκειται. Περιττὸν ὡσαύτως νομίζομεν νὰ ἀντείπωμέν τι πρὸς ἃ λέγει περὶ τῆς ἐν σελ. 214 περιόδου: quis non indignetur κ.τ.λ. ἢ περὶ τῆς ἐν σελ. 231 φράσεως quod tamen etc. ὅτι εἶναι ἀσαφεῖς, διότι πᾶς μὴ ἄπειρος γραμμάτων ὧν ἐπεξελθὼν τὰ χωρία ταῦτα θὰ ὁμολογήσῃ ἡμῖν ὅτι οὐδὲν τούτων σαφέστερον, ὥςπερ σαφεστάτη εἶναι καὶ ἡ ἐν σελ. 238 ῥῆσις: in lacuna repronendum φρατρῶν. Ποία δὲ κακοζηλία ὑπάρχει ἐν τῇ ῥήσει: Est igitur κτέ. (σελ. 242) **παρακαλῶ** πάντα ἔμπειρον Λατινικῶν γραμμάτων νὰ με διδάξῃ. Τί δ' ἔχει τις ἄλλο πλὴν τοῦ γέλωτος νὰ ἀντιτάξῃ πρὸς τὸν νομίζοντα σφάλμα τὴν διὰ τοῦ ut aliquando existimare incipiant μετάφρασιν τοῦ «*ἵνα ποτὲ παραστῇ* (αὐτοῖς) *φρονεῖν*», ὅπερ ἰσοδυναμοῦν τῷ «*ἵνα ποτὲ ἐγγένηται αὐτοῖς τὸ φρονεῖν*», οὐδὲν κατ' οὐσίαν διαφέρει τοῦ «*ἵνα ποτὲ ἄρξωνται φρονεῖν*;». Τὸ τοιαῦτα ἐλέγχειν εἶναι οὐχὶ pusilli animi, ὡς λέγει ποι ὁ Βερν., ἀλλὰ ὅλως nullius animi.

Digitized by Google

πίζω ὅτι ἡ προκειμένη ἀνασκευὴ ἔσται συμβολή τις οὐχὶ ὅλως ἀναξία λόγου· εἰς τὴν ἀκρίβωσιν μερῶν τινων τῆς Λατινικῆς γραμματικῆς.

1. Πεντηκονταετηρίδος τοῦ Ἐθν. Πανεπιστ. σλ. 235. Τὸ *praepositiones περὶ et παρά*, ὅπερ ἀποδοκιμάζει ὁ Βερν. ἰσχυριζόμενος ὅτι μόνον «περὶ et παρὰ praepositiones» (1) λέγεται, οὐδὲν ἔχει τὸ μεμπτόν. Πρβλ. Gell. II, 17. 3 : quid dicamus de praepositione *pro?* XI, 3, 1 : quod genus est praepositio *pro*. Ὁμοίως κεῖται καὶ τὸ littera οὐ μόνον παρὰ Νιγιδίῳ καὶ Γελλίῳ, ὡς ἤδη ἐδείξαμεν, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτῷ τῷ Κικέρωνι de Orat. II § 240 : (litteras LLLMM) καὶ § 280 (litteras A. F. P. R.), ὡςαύτως δὲ καὶ παρὰ Δονάτῳ εἰς Τερεντίου Φορμίωνα IV, 4, 8 : cum F pro littera H in multis locutionibus ponatur. Καὶ οὗτοι μὲν οἱ Ῥωμαῖοι συγγραφεῖς οὐδὲν ἴσως ἔχουσι παρὰ τῷ Βερναρδ. κῦρος, μέγα δ' ὅμως παρ' αὐτῷ κῦρος ἔχει πάντως ὁ Μυτιληναῖος γραμματικὸς Γρηγόριος Βερναρδάκης, ὅστις ἐν σελ. XV τοῦ προλόγου τοῦ Α' τόμου γράφει litterarum εἰ, καί, στ, φρ, ἐν δὲ σελ. XVI γράφει littera F, littera E, τέλος δὲ ἐν σελ. XXXIX **αὐτὸ δὴ τοῦτο, ὅπερ παρ' ἐμοὶ κακίζει,** de constructione **praepositionum** ἀνά, ἀντί, ἀπὸ κτλ.

2. Αὐτόθι. Οὐδὲν λέγει ὁ Βερν. ἰσχυριζόμενος ὅτι δυνάμεθα μὲν νὰ εἴπωμεν hic noster περὶ τοῦ τελείου ῥήτορος, οὗ ἡ παράστασις εἶναι ὑποκείμενον τοῦ ἡμετέρου λόγου, δὲν δυνάμεθα δὲ νὰ εἴπωμεν τὸ αὐτὸ περὶ τοῦ συγγραφέως, ὃν ποιούμεθα ὑποκείμενον τῶν ἡμετέρων μελετῶν, ἑρμηνεύοντες ἢ διορθοῦντες τὸ κείμενον αὐτοῦ. Καθ' ἡμᾶς καὶ κατὰ πάντα σοφιστείας ἀλλότριον οὐδεμία διαφορὰ ὑπάρχει. Καὶ τὸ παρὰ Προπερτίῳ (III, 32, 29):

Aut quid epe Chii tibi prosunt carmina lecta?
Nil iuvat in magno *vester* amore senex.

δηλοῖ ὅτι δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν **nostrum** τὸν συγγραφέα περὶ οὗ τὴν μελέτην ἀσχολούμεθα. Πρβλ. καὶ Cic. Att. II, 19. VII, 14, 1. 22, 1. 26, 2 κ.ἄ. Noster reus Sid. Apoll. I, 7, 9=de quo loquor.

(1) Σημειωτέον ὅτι τὸ «περὶ et παρὰ praepositiones» δὲν εἶναι Κικερώνειος σύνταξις.

Digitized by Google

Ἀλλὰ πρός τί καὶ ἐνταῦθα νὰ καταφεύγωμεν εἰς ἀφανεῖς Ῥωμαίους συγγραφεῖς, ἀφοῦ αὐτὸς ὁ περιφανὴς γραμματικὸς Γ. Βερναρδάκης ἀναιρεῖ τὸν ἀπολογούμενον Βερναρδάκην γράφων ἐν μὲν σελ. LX τοῦ προλόγου τοῦ Α' τομου: Tum verborum varietatis .... etiam *Noster* studississimus est περὶ τοῦ Πλουτάρχου, ἐν δὲ τῇ τοῦ προλόγου τοῦ τετάρτου τόμου XXX σελίδι περὶ τοῦ Wilamovitz, οὗ ὁ προπηλακισμὸς εἶναι ὑπόθεσις τοῦ προλόγου τούτου, **Noster** hanc δάνειον σοφίαν (sic!) ostentasse videtur omisso auctoris nomine!!!!! Ἀλλ' ὁ Βερναρδάκης οὐχὶ ἅπαξ οὐδὲ δὶς μόνον, ἀλλὰ πολλάκις φωρᾶται οὐδὲν βέβαιον φρονῶν, ἀλλ', ὥςπερ κάλαμος ὑπ' ἀνέμου σαλευόμενος, ἄλλοτ' ἄλλα κατὰ τὸν ἑκάστοτε καιρὸν καὶ νοῶν καὶ λέγων.

3. Σλ. 231. Τί ἄλλο δύναται νὰ σημαίνῃ τὸ *ἄνω θαλάττης* ἢ *τὰ ἀνακεχωρηκότα τῆς θαλάττης* (Πολ. II, 11), τ. ἔ. a mari recedentia (Curt. IV, 1, 6: maritimam oram et pleraque longius etiam a mari recedentia; Plin. Epist. V, 6: Est sane gravis et pestilens **ora** Tuscorum, sed hi procul **a mari recesserunt)**. Κάλλιστα λοιπὸν εἴπομεν ἡμεῖς ὅτι τὸ *ἄνω θαλάττης* **recessum a mari** significat.

4. Αὐτ. τὸ «ἀρχῆς... ἐπὶ πλεῖστον χρόνον ἐκμηκυνθησομένης» ἐγὼ μὲν ἑρμηνεύω *imperii* **diuturni,** ἐκεῖνος δὲ κατὰ τὴν ἐν τῇ Διδωτείῳ ἐκδόσει μετάφρασιν ad plurimum tempus duraturi. Ὅτι ἀμφότεραι αἱ ἑρμηνεῖαι τὴν αὐτὴν δύναμιν ἔχουσι δεικνύει ἡ ἐν τῷ Thesauro Ciceroniano τοῦ Νιζολίου ἑρμηνεία τοῦ duro διὰ τοῦ *diuturnus sum.* Κατὰ τοῦτο μόνον διαφέρει ἡ ἐμὴ μετάφρασις τῆς Διδωτείου, ὅτι τὸ diuturum esse, ὅπερ ἐγὼ ἔγραψα, εἶναι πολλῷ δοκιμώτερον τοῦ ad plurimum tempus durare. Διὸ ὁ Krebs (Antibarb. σλ. 310[3]) τὸ **lange** dauern (=ἐπὶ πλεῖστον χρόνον **ἐκμηκύνεσθαι)** εὐλόγως συνιστᾷ νὰ μὴ μεταφράζωμεν διὰ τοῦ durare, ἀλλὰ νὰ λέγωμεν diu manere, **diuturnum esse,** τ. ἔ. ἀκριβῶς ὡς ἡμεῖς μετεφράσαμεν. Οὕτως εἶπεν ὁ Κικέρων de Off. II § 43: ficta omnia celeriter tamquam flosculi decident, nec simulatum quicquam potest *esse diuturnum.* Ὁ Βερν., καθ' ἃ ἔθος αὐτῷ, οὐδὲν τούτων ἐξετάσας, ἰδὼν δὲ ὅτι ἐν τῇ Διδωτείῳ ἐκδόσει μεταφράζεται ἡ ῥῆσις ἄλλως ἢ ὑπ' ἐμοῦ καὶ ἀδυνατῶν νὰ πι-

Digitized by Google

στεύσῃ (ἐξ ἰδίων, φαίνεται, κρίνων), ὅτι τὰ τοῦ Φράγκου Λατινικὰ ἠδύναντο νὰ εἶναι ἀδοκιμώτερα τῶν τοῦ Ἕλληνος, ἔψεξεν ἀβασανίστως ὅπερ ὤφειλε νὰ ἐπαινέσῃ.

5. Σελ. 240. Ἔγραψα: maluit scilicet grammaticum orationis nexum dissolvere quam **ut** .... **restitueret.** Ὁ Βερν. ἀπαιτεῖ restituere. Ἀλλ' οὐ μόνον restituere λέγεται, ἀλλὰ καὶ ut .... restitueret. Μετὰ τὰς προτιμήσεως δηλ. ἔννοιαν ἐχούσας ἐκφράσεις (malo potius κ.τ.τ.) ὁ διὰ τοῦ quam ἐκφερόμενος δεύτερος ὅρος τῆς συγκρίσεως, ἂν εἶναι ῥῆμα, ἐκφέρεται ἢ ὁμοίως τῷ προτέρῳ (restituere) ἢ καθ' ἁπλῆν ὑποτακτικὴν (Liv. IV, 57, 3: quia maluerit collegas sua sponte *cedere* auctoritati senatus quam tribuniciam potestatem adversus se implorari **paterentur.** Πρβλ. potius quam Cic. Fam. VII, 2, 1. Liv. VII, 30, 40. VIII, 7. IX, 16. X, 35. XXXII, 21 κ.ἄ.[1]), ἢ τέλος διὰ τοῦ ut μεθ' ὑποτακτ. οἷον Liv. IV, 12, 11: potius quam **ut cruciarentur** ... se in Tiberim praecipitaverunt. Αὐτ. 2, 8: se milliens morituros potius (=se *malle* milliens mori) quam **ut** tantum dedecoris patiantur. Ὁμοίως Cic. Att. IX, 6, 2. Καὶ ἄλλως δὲ τὸ mallo εὕρηται μετὰ τοῦ ut καὶ ὑποτακτικῆς συντεταγμένον, οἷον Cic. Att. I, 17, 14: Quod ad me scribis te in Asiam statuisse non ire, equidem *mallem* **ut** *ires*.

6. Σελ. 241. Ἔγραψα: Paenultimam autem simplici I scribendam esse, non diphtongo etiam si ratio grammatica et veterum testimonia non docerent, hoc tamen loco sententia ipsa simplicem vocalem **postularet.** Ὁ Βερναρδ. ἀπορῶν ἐρωτᾷ: «*ἀλλὰ δὲν ἀπαιτεῖ;*» Ναί, ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἡ ὑποτακτικὴ τοῦ παρατατικοῦ ἔχει κάλλιστα. Πρβλ. Κικέρ. Verr. III, § 127: Quibus si qua calamitas propter istum salvis vectigalibus nostris accidisset, animum *advertere tamen in eum oport***eret,** καίτοι πολλῷ μᾶλλον νῦν oportet, ὅτε calamitas propter istum ac-

[1] Καὶ παρὰ Ψ. Κικέρωνι in Salustium § 10 ἐξέδωκεν ὁ C. F. W. Müller κατὰ τἀντίγραφα: utilius duxi quamvis fortunam unum experiri quam universo p. R. civilis *essem* dissensionis causa; ἀντὶ τοῦ τέως ἐκδιδομένου **esse**. Ἄλλα παραδείγματα: Liv. XXXIX, 19: *mori* et sibi et illi satius esse quam id fa**ceret.**

Digitized by Google

cidit deminutis vectigalibus. Τὸ χωρίον εἶναι ὁμοιότατον τῷ ὑπ' ἐμοῦ γεγραμμένῳ·

Si... non docerent=si... non deminutis vectigalibus accidisset. Hoc tamen loco...postularet=animum advertere tamen oporteret.

Ὅμοια παραδείγματα εἰσὶ τὰ ἑξῆς·

Verr. I, § 107 : Quod si ita fecisset, *tamen* post illius mortem nihil de testamento illius novi iuris constitui *oporteret.* Μήπως νῦν oportet;

Clu. § 126 Quod si ita fecissent, (τ. ἐ. si causa cognita statuissent) tamen id (τ.ἐ. iudicium eorum) non ita fixum esse **deberet**, ut convelli non liceret. Μήπως νῦν fixum esse debet? Πολλῷ ἧττον νῦν.

de Orat. II, 328 : Quod si nihil fuisset nisi *in ignem imposita est*, tamen res tota cognosci facile **potuisset**. Μήπως νῦν, ἐπειδὴ διὰ πλειόνων παρεστάθη τὸ πρᾶγμα, non facile potest cognosci? Βεβαίως multo facilius.

Verr. II, 98 : Si abs te istam rem parens tuus alicuius amici rogatu benignitate aut ambitione adductus petisset, gravissima *tamen* apud te voluntas patris esse **debuisset.** Μήπως non bebuit τότε, ὅτε ὁ πατὴρ οὐχὶ φίλου χάριν, ἀλλὰ χάριν αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ ᾔτει; multo magis debuit.

ib. 99 : Si praesens Sthenius reus esset factus, si manifesto in maleficio teneretur, *tamen*..... Sthenium condemnari non **oporteret.** Μήπως τότε, ὅτε **absens** reus factus est, oportuit condemnari? Βεβαίως non oportuit.

Verr. III, 91 : Si id, quod maxime vis, posses probare... nihil te attigisse, **tamen** hae pecuniae ... tibi fraudi ac damnationi esse **deberent.** Μήπως **νῦν** ὅτε δὲν δύναται ὁ Οὐέρρης νὰ ἀποδείξῃ nihil se attigisse, **δὲν πρέπει** τὰ χρήματα ταῦτα esse ei fraudi ac damnationi? Πολλῷ μᾶλλον.

Verr. II § 121 : si ex provincia **tota** CLXX aratores eiecisses, **possesne** severis iudicibus salvus esse? Μήπως νῦν potest salvus esse, ὅτε οὐχὶ ex **tota** provincia, ἀλλ' ex **uno** agro Agyrinensi eiecit CLXX aratores? Πολλῷ ἧττον βεβαίως.

Digitized by Google

Cic. Fam. III, 10, 2: Quod si essem ea perfidia, qua sunt ii, qui in nos haec conferunt, tamen ea stultitia certe non **fuissem,** ut κτἑ. Μήπως fuit;

Ib. III, 11, 3: quae quidem (=res publica) etiam in summa bonorum et fortium civium copia tueri tales viros **deberet.** Μήπως νῦν non debet? Πολλῷ μᾶλλον, λέγει ὁ Κικέρων: nunc vero eo magis quod tanta penuria est κτέ.

Ib. N, 3, 4: Quae (=τὰ φιλοσοφικὰ) etiamsi minus prodessent, animum tamen a sollicitudine **abducerent.** Μήπως νῦν non abducunt?

Div. II, § 20: Si enim fatum fuit classes p. R... interire, etiamsi tripudium sollistimum pulli fecissent..., classes tamen interissent (Μήπως non interierunt?). Καὶ κατωτέρω § 21: Aut igitur non fato interiit exercitus, aut, si fato, etiamsi obtemperasset auspiciis, idem eventurum fuisset.

Att. VII, 3, 3: Quae si secus essent..., tamen illa, quam scribis, custos urbis me praeclarae inscriptionis memorem esse *cogeret*, ἀνθ' οὗ προςεδόκα τις, ὅπερ παρὰ Λιουίῳ ἐν ὁμοιοτάτῳ χωρίῳ κεῖται, cogit (Liv. III, 68, 9: me vera pro gratis loqui etsi meum ingenium non **moneret,** necessitas **cogit**).

Att. IX, 13, 4, quae si maxime meminissem (τ.ἔ. Pompeium me nihil adiuvisse, cum posset), tamen illius temporis similitudinem sequi **deberem.** Πολλῷ μᾶλλον νῦν debet, ὅτε ἰσχυρίζεται se superiorum non meminisse. κ. ἄ. πλεῖστα.

Τὰ χωρία ταῦτα πείθουσιν ὅτι καὶ ἐν τῷ Λαιλίῳ τοῦ Κικέρωνος περὶ τὸ τέλος (§ 104), ἔνθα ὁ C. F. W. Müller κατὰ ἓν ἀντίγραφον τὸ Παρισιακὸν (P) ἐξέδωκε Sed nec illa extincta sunt... et si illis plane orbatus essem, magnum tamen **adfert** mihi aetas ipsa solacium, γραπτέον μᾶλλον σὺν τοῖς ἄλλοις κώδιξιν, οἷς καὶ ὁ Halm ἀκολουθεῖ, **adferret.** Τοιούτων γραφικῶν πταισμάτων, οἷα ἡ τοῦ adferret εἰς adfert μεταβολή, βρίθει ὁ κῶδιξ P, καθ' ἃ διδάσκει ἡ τοῦ C. F. W. Müller adnotatio critica (Cic. opp. p. IV. Vol. III σλ. XX κ. ἑ.).

7. Σελ. 218. Ἔγραψα: restituere debebat, ἀλλαχοῦ δὲ debuit. Ἐρωτᾷ ὁ Βερν. διατί ἡ ποικιλία. Καὶ ἐγὼ ἐρωτῶ αὐτόν· εἶναι

Digitized by Google

τοῦ ἑτέρου τούτων ἡ χρῆσις σφαλερά; εἰ μὲν εἶναι σφαλερά, δειξάτω τοῦτο, εἰ δὲ μή, ἄτοπος ἡ ἐρώτησις.

8. Σελ. 224. Εἰς τὸν λόγον τοῦ Οὐάρρωνος παρεμβάλλω ἐγὼ ἐν παρενθέσει ἐπεξηγητικὴν ἀναφορικὴν πρότασιν, ἣν ἐκφέρω καθ' ὁριστικὴν (quo illae mulieres de re Romana optimae meritae **sunt**). Ὁ Βερν. κατακρίνει τὸ sunt τοῦτο νομίζων ὅτι ἔπρεπε νὰ τεθῇ ὑποτακτική, ὡς εἰ ἡ ἐμὴ παρένθεσις ἀνῆκεν εἰς τὸν λόγον τοῦ Οὐάρρωνος!!!!!!

Ὅτι δ' ἡ παρεμβολὴ αὕτη ἰδίας παρατηρήσεως εἰς ἀλλότριον λόγον οὐδὲν ἔχει τὸ τραχὺ φαίνεται ἐκ τούτου, ὅτι οἱ παλαιοὶ οὐ μόνον εἰς πλαγίους λόγους, ἀλλὰ καὶ ὅτε αὐτολεξεὶ παρετίθεσαν ἀλλότριον λόγον παρενέβαλλον εἰς αὐτὸν ἰδίας παρατηρήσεις, οἷον Nep. Con. III, 3: Huic ille, *nulla*, inquit, *mora est, sed tu delibera utrum colloqui malis an per litteras agere quae cogitas. Necesse est enim, si in conspectun veneris, venerari te regem* (quod προςκύνησιν vocant). *Hoc si tibi grave est etc.* Τὸ quod . . . vocant εἶναι παρατήρησις τοῦ συγγραφέως.

9. Αὐτ. quod eum fecisse verisimile non esse ἰσοδυναμοῦν τῷ idque eum fecisse verisimile non esse ἐξαρτᾶται ὡς καὶ τὰ προηγούμενα ἀπαρέμφατα ἐκ τοῦ dicat (Varro). Ὁ Βερν. δὲν νομίζει τοῦτο ὀρθόν, διότι κατωτέρῳ **ἐν νέᾳ λόγου περιόδῳ** ἐκφέρω τὴν αὐτὴν γνώμην ὡς ἰδίαν ἐμαυτοῦ καθ' ὁριστικὴν (quod a Romulo factum esse verisimile non est). Τί νὰ ἀντείπῃ τις πρὸς τοιοῦτον συλλογισμόν;

Σημειωτέον δὲ χάριν τῶν περιεργοτέρων ὅτι παρὰ Κικέρωνι οὐ μόνον **ἐν νέᾳ** *λόγου σειρᾷ*, ὡς ἐγὼ ἐποίησα, ἀλλ' ἐνίοτε ἐν **τῇ αὐτῇ** τοῦ λόγου σειρᾷ μεταβάλλεται ὁ πλάγιος λόγος εἰς ὀρθόν. Οὕτως Ἐπιστ. IX, 22, 1: Sic enim disserunt (Stoici): nihil *esse* obscoenum, nihil turpe dictu, nam si quod *sit* in obscoenitate flagitium id aut in re *esse* aut in verbo, nihil *esse* tertium. In re non **est** (ἀντὶ τοῦ non **esse**) κλ. Ἐφεξῆς περαίνει ὁ Κικέρων τὸν τῶν Στωϊκῶν συλλογισμὸν ὡς ἴδιον ἑαυτοῦ. Ταῦτα δὲν εὗρεν ἐν τοῖς ἐγχειριδίοις ἐξ ὧν ἀντλεῖ τὴν περὶ τὰ Λατινικὰ ἐπιστημην αὐτοῦ ὁ Βερναρδάκης.

10. Αὐτόθι: ἔγραψα: *πλαγίου* ὄντος τοῦ λόγου) ut si Romulus

Digitized by Google

XXX delegerit..., multo plures... excluserit. Γραπτέον λέγει delegi*sset*, διότι ὁ Ῥωμύλος δὲν ἐξέλεξε. Ἀλλὰ τότε καὶ ἐν τῇ ἀποδόσει γραπτέον exclusurus fuerit. Οὐδέτερον δ' ὅμως ἐνταῦθα ἁρμόζει, διότι ἐν τοῖς τοιούτοις συλλογισμοῖς, οἷος εἶναι ὁ προκείμενος, ἐν οἷς *ὑποτίθεταί* τι, ἵνα ἐξ αὐτοῦ συναχθῇ ἄτοπόν τι συμπέρασμα, οὕτω δὲ ἀποδειχθῇ ἡ *ὑπόθεσις* ψευδής, γίνεται κανονικῶς χρῆσις τοῦ **πρώτου** τύπου τῶν ὑποθετικῶν λόγων, τοῦ καθ' ὁριστικήν. Καὶ ἐνταῦθα ἄρα ἂν ὁ λόγος ἦτο *εὐθὺς* θὰ ἔκειτο si delegit, ὅπερ ἐν *πλαγίῳ* λόγῳ, οἷος ὁ προκείμενος, μεταβάλλεται εἰς τὸ si delegerit, ὅπερ ἡμεῖς ἐγράψαμεν. Ὅτι δὲ τῶν τοιούτων συλλογισμῶν ἴδιος εἶναι ὁ πρῶτος τύπος τῶν ὑποθέσεων δεικνύουσι πλεῖστα παραδείγματα. Παράβαλέ μοι τὸ τοῦ Κικέρωνος de divin. II § 10:

Si enim **scit**, certe illud eveniet,
si certe eveniet, nulla fortuna est;
est autem fortuna;

rerum igitur fortuitarum **nulla praesensio est** T. ἐ. **nihil scit:**

πρὸς ὃ ἐγὼ ἔγραψα

si delegit, plures exclusit;
at hoc (=plures eum exclusisse) verisimile non est; **non** igitur **delegit.**

Ὁμοίως αὐτ. § 33: Si enim extis pecuniae mihi amplificatio osten**ditur** idque fit natura, primum exta sunt coniuncta mundo, deinde meùm lucrum natura rerum continetur. Nonne pudet physicos haec dicere? Ὁ οὕτω συλλογιζόμενος ζητεῖ νὰ ἀποδείξῃ ἀπαγωγικῶς ὅτι extis pecuniae amplificatio **non** ostenditur. Καὶ ὅμως λέγει si ostenditur, οὐχὶ si ostenderetur.

Ὡςαύτως § 51: Si autem homo ille Tages **fuit,** quonam modo potuit terra oppressus vivere, ὅθεν συνάγεται illum T. **non** fuisse hominem. Acad. II, § 33: Si ista vera **sunt** ratio omnis tollitur, quasi quaedam lux lumenque vitae. Ὅθεν συνάγεται ista vera **non** esse. Πλεῖστα παραδείγματα τῆς χρήσεως ταύτης εὑρίσκεις N. D. III, cc. 17-20 de Fato c. 9 ἀρχ. (si **est** motus sine causa... motus ergo sine causa **nullus** est)

Digitized by Google

Fam. IX, 22, 1: Sic enim disserunt; **Nihil** esse obscoenum, nihil turpe dictu; nam si quod **sit** in obscoenitate flagitium, id aut in re esse aut verbo. In re **non** est.... Multo minus in verbis.... **nusquam** igitur est. Δὲν λέγει si quod **esset.** Τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι ὁμοιότατον τῷ ἡμετέρῳ.

Ὡςαύτως ὁμοιότατον τῷ ἡμετέρῳ χωρίῳ εἶναι καὶ τὸ ἐν Cic. Acad. II, 32: cum adhibemus ad eos orationem eius modi, si ea, quae disputentur, vera **sint**, tum omnia fore incerta, ἔνθα ὁ λέγων τὸ si... sint δι' αὐτοῦ τούτου τοῦ συλλογισμοῦ ζητεῖ νὰ ἀποδείξῃ **non esse vera** quae disputentur.

Εἴπομεν ὅτι ἡ ἐν τοῖς τοιούτοις συλλογισμοῖς χρῆσις τῆς ὁριστικῆς εἶναι ἡ **κανονική,** οὐχὶ ἡ *μόνη*, διότι εὕρηνται καὶ τῆς καθ' ὑποτακτικὴν χρήσεως, ἣν ὁ Βερν. **μόνην** ὀρθὴν νομίζει, παραδείγματα. Οὕτω π. χ. παρὰ Κικέρωνι (Tusc. III § 19) εὕρηνται ἀμφότεραι αἱ χρήσεις **ποικιλίας χάριν: numquam** igitur sapiens irascitur, nam si irascitur, concupiscit ... quod quoniam **non** cadit in sapientem, **ne ut irascatur** quidem cadit. Sin autem **caderet** in sapientem aegritudo, caderet etiam iracundia, qua quoniam vacat, **aegritudine** etiam **vacabit.**

Πάντως δ' ὅμως ἀδύνατον εἶναι τὸ παρὰ Βερν. κείμενον ἐν τόμῳ γ' σελ. LV τῆς ἐκδόσεως τῶν Ἠθικῶν: Si haec Ὁμηρικῷ ζήλῳ scrip**sisset,**........ repetendus erat; **si** autem verba Homerica in suum usum convertere vol**uisset,** οἰζυρότερον quidem scribere debuit, διότι ἡ ἑτέρα τῶν ὑποθέσεων τούτων πάντως ἀληθεύει. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ κεῖται repetendus erat=repeti deb**ebat** καὶ μετὰ μικρὸν scribere deb**uit,** καίτοι ὁ ταῦτα γράψας ἀλλαχοῦ τὴν ποικιλίαν ταύτην ἐν τοῖς ὑπ' ἐμοῦ γεγραμμένοις κατακρίνει. Βερναρδακείου gravitatis et constantiae καὶ τοῦτο παράδειγμα.

11. Σελ. 222: aperte enim interpretem indicant, ὅπερ εἶναι παντὶ νοῦν ἔχοντι σαφέστατον. Πρβλ. τὰς φράσεις vultus mores *indicat*, dolor lacrimis *indicatur*, bene dissimulatum et celatum amorem *indicare* (Ter. Andr. 132) **aperte indicat** (lex) posse rationem haberi etiam non praesentis (Cic. ad Brut. I, 5, 3). Τοῦτ' αὐτὸ δηλοῖ καὶ τὸ arguere, οἷον, ἵνα τἆλλα παραλίπω:

Digitized by Google

degeneres animos timor arguit, ἔνθα ἠδύνατο νὰ τεθῇ κάλλιστα indicat. Τὸ τετριμμένον τῷ ὄχλῳ τῶν καθ' ἡμᾶς λατινιζόντων olere ἢ redolere θὰ ἐξέφραζε πολλῷ ἀσθενέστερον, ὅπερ ἡμεῖς ἠθέλομεν νὰ δηλώσωμεν, τ. ἔ. ὅτι **ἀναμφισβητήτως** τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ῥήματα εἶναι ἑρμηνευτοῦ παρασημείωμα. Ἀλλ' ὁ Βερν. πᾶν τὸ αὐτῷ ἄγνωστον ἀδιστάκτως ἀποδοκιμάζει.

12. Σλ. 227 ἐγράφη inquinati sint ἀντὶ essent. Ὡςαύτως καὶ σλ. 232 pendeat ἀντὶ penderet (ὅπερ δὲν παρετήρησεν ὁ Βερν.). Τῆς ἐλευθερωτέρας ταύτης συντάξεως ὑπάρχουσι παραδείγματα πολλὰ παρὰ τοῖς παλαιοῖς συγγραφεῦσιν. Οὕτως ὁ Κικ. de Or. III, § 54 λέγει neque adhuc quam personam **teneant** aut quid **profiteantur** intellegere *potuerunt*.

Pro Balb. § 2. Quae **fuerit** externo die Pompei gravitas in dicendo, iudices, quae facultas, quae copia, perspicua admiratione declarari *videbatur*.

Phil. X § 8 : Sed quo consilio **redierim** initio (ἐν τῷ Α' Φιλ.) *audistis*, post *estis* experti.

Cic. Lael. § 11 : Quam autem civitati carus **fuerit**, maerore funeris indi*catum est*.

Id. Fam. V, 8, 1 : Quantum meum studium **extiterit** dignitatis tuae vel tuendae vel etiam augendae non dubito quin ad te omnes tui *scripserint*.

Ib. VI, 8, 1 : Quoniam quid tibi *permitt***atur** *cognosti*, quid mihi placeat, scire te puto oportere. (Cognosti ἐνταῦθα= *ἔγνως* οὐχὶ *ἔγνωκας*. Πρβλ. Fam. VI, 13, 4 : Quoniam *quid sent***irem** *exposui*, quid velim . . . re potius declarabo καὶ IX, 1 ἀρχ. ex tuis litteris quid **ageres** et ubi esses cogn*ovi*).

Ib. ep. 9 . . . cum *cognorim* pluribus rebus quid tu . . . *sent***ias**.

Fam. VII, 8, 1. Ex tuis litteris cognovi . . . et simul *sum admiratus* cur tribunatus commoda . . . **contempseris.** Πρβλ. Att. II, 18, 1.

Plancus παρὰ Κικ. ad Fam. X, 18, 1 : Quid in animo ha**buerim,** cum Laevus Nervaque discesserunt a me, ex litteris,

quas eis dedi, et ex ipsis cognoscere *potuisti*, qui omnibus rebus consiliisque meis interfuerunt.

Fam. X, 22, 2: Quod ne nostro arbitratu componeretur quis **fuerit** impedimento arbitror te ex Planci litteris *cognovisse*.

Ib. XI 7, 1: Quae mea **fuerit** sententia cogno*ss*e te ex M. Seio arbitror.

Ib. XV, 11, 1: Quantae curae tibi meus honos **fuerit** et quam idem **extiteris** consul in me ornando et amplificando, qui fueras semper...., etsi res ipsa loquebatur, cogno*vi* tamen ex meorum omnium litteris.

Ib. XIV, 7, 1: Quid causae autem **fuerit** *postridie intellexi* quam a vobis discessi.

XV, 1, 5: Quod genus hoc militum **sit** iudi*cavit* vir fortissimus M. Bibulus,

Att. XIII, 20, 1: de urbe augenda quid **sit** promulgatum non intell*exi*.

Εἰ καὶ τὰ καταλεχθέντα ἐκ τοῦ Κικέρωνος παραδείγματα ἀρκοῦσι πρὸς κύρωσιν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος συντάξεως, δὲν κρίνομεν ὅμως ἀνωφελὲς νὰ μνημονεύσωμεν καὶ ἐκ τοῦ Σουητωνίου, παρ' ᾧ ἡ σύνταξις αὕτη εἶναι συνηθεστάτη, τόδε τὸ χωρίον:

Sueton. Tiber 70: eiusmodi fere quaestionibus experie*batur* quae mater Hecubae, quod Achilli nomen inter virgines fuisset, quid Sirenes cantare **sint** solitae (1).

(1) Τῆς ἀκριβοῦς γνώσεως καὶ χρήσεως τοῦ καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῖς γνωστοτάτου κανόνος τῆς τῶν χρόνων ἀκολουθίας ἠδύνατο, ἂν ἤθελεν, ὁ Βερν. νὰ εὕρῃ ἐν τῇ ἐπικρινομένῃ πραγματείᾳ ἱκανὰ παραδείγματα, οἷον:

Σελ. 219: cuius formae compendium facile, cum praesertim τῶν *seque***retur,** in πάλαι corrumpi po*tuit*.

σλ. 231: cum ὑπάρχειν τινὶ ἀρχῆς μεγίστης *quid* **esset** non intelle*gerent*.

σλ. 235: Graecitatis ratio *ut delere***tur** *postularet*.

σλ. 243: Cum γὰρ quo referr**etur** non **haberet** Reiskius... aliquot verba excidisse *putabat*.

σλ. 244: Cum διὰ παντὸς et ἅπαντα τὸν βίον idem **valerent,** vocem διὰ viri docti in suspicionem *vocarnut*.

Περιττὸν δὲ νὰ εἴπωμεν ὅτι αὐτὸς ὁ Βερναρδάκης, ὁ οὕτω δεινὸν σφάλμα νομίζων τὴν παράβασιν τῆς τυπικῆς τῶν χρόνων ἀκολουθίας, ὥςτε πᾶσαν τοιαύτην παράβα-

Digitized by Google

13. Σλ. 228: ἔγραψα Verba...*paratactice*, **ut grammatici loountur**, iungi non possunt. Διὰ τῆς φράσεως **ut... locuntur** ἔδειξα ὅτι ὁ ὅρος *paratactice* εἶναι ἄγνωστος τοῖς παλαιοῖς, ὥστε ἦτο ὅλως περιττὸν νὰ διδάξῃ με τοῦτο ὁ Βενρ., ἐκ τῶν λεξικῶν αὐτὸς διδαχθείς, εἰς ὧν πάλιν τὴν ἐξέτασιν ἤγαγεν αὐτὸν ἡ κολαστικὴ φράσις μου, ut... locontur, διότι ἄλλως οὐδαμῶς ἀμφιβάλλω ὅτι οὐδὲν θὰ ὠσφραίνετο. Ἀπόδειξις τούτου εἶναι ὅτι ἐν σελ. 138 τοῦ IV τόμου γράφει **ἄνευ οἱαςδήποτε κολαστικῆς προςθήκης** *parenthetice*, ὅπερ εἶναι ἐξ ἴσου ἀμαρτύρητον, ὥςπερ καὶ τὸ paratactice.

Αὐτόθι γέγραπται: Locus diu multumque a criticis vexatus, cum tamen leni medicina restitui possit. Ὁ Βερν. παρατηρεῖ ὅτι ὀρθότερον θὰ ἦτο possEt. Ἀμφότερα εἶναι ἐπίσης ὀρθά, τὸ μὲν possit, ἐὰν τὸ diu .. vexatus ληφθῇ ἐπιθετικῶς ἀντὶ τοῦ vexatissimus, ὡς ἐγὼ ἐξέλαβον αὐτό, τὸ δὲ posset ἐὰν τὸ vexatus νοηθῇ ἐν τῇ μετοχικῇ αὐτοῦ σημασίᾳ.

14. Σελ. 230 ἔγραψα: In hac locutione praepositionem non poni, sed simplicem genetivum ex eo quod est ἀσφάλειαν pendere solere κἑ. Ὁ Βερν. νομίζει ὀρθότερον νὰ λεχθῇ In hoc loco praepositione omissa simplicem genetivum..... pendere solere. Διὰ τί νομίζει τοῦτο ὀρθότερον οὐδ' αὐτός, νομίζομεν, δύναται νὰ εἴπῃ. Καθ' ἡμᾶς τὸ praepositione omissa θὰ ἦτο ἄστοχος ἔκφρασις, διότι θὰ ὑπώπτευεν ὁ ἀναγνοὺς ὅτι πληρέστερος θὰ ἦτο ὁ λόγος, ἂν ἐτίθετο πρόθεσις (omissa praep.), ὅπερ οὐκ ἀληθές.

15. Σελ. 239 ἔγραψα: quod cum et sententiam et orationem **pervertat** Jacobyum recepisse miror. Ἐν δὲ σλ. 244: Cum διὰ παντὸς et ἅπαντα τὸν βίον idem **valerent**, vocem διὰ viri

σιν νὰ ἐξομοιοῖ πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ σολοικισμούς, αὐτὸς οὗτος, λέγομεν, ἀσυνειδήτως παραβαίνει τὴν τῶν χρόνων ἀκολουθίαν, καὶ δὴ οὐ μόνον ἐν αἷς περιστάσεσι κατὰ τὰ εἰρημένα καὶ οἱ παλαιοὶ παρέβαινον αὐτήν, οἷον Τόμ. Δ' σελ. LII: Quid fac**iat** ὁπὸς ipse Homerus *dixit* καὶ κατωτέρω: Quod quamvis... par**iat**, rec*epit*, ἀλλὰ καὶ ἔνθα τοῦτο οὔτε συνέβαινε, οὔτε ἦτο δυνατὸν νὰ συμβῇ, οἷον Τόμ. Δ'. σελ. VII: Neque quae Wessely *scripserat* videre *potui*... neque Doehneri Particulam IVam, quippe cuius omnia exemplaria **venierint** (ἀντὶ τοῦ veniissent. Σελ. XCV: interpret**antur**: elata voce enuntiare, quasi auditores surdi **essent** ἀντὶ τοῦ fuerint.

Digitized by Google

docti in suspicionem vocarunt. Ὁ Βερν. ἀπορεῖ διὰ τί ἐκεῖ μὲν κεῖται ἐνεστὼς ὑποτ., ἐνταῦθα δὲ παρατατικός. Παράδοξος ἡ ἀπορία, ἀφοῦ ἐκεῖ μὲν ἡ ὑποτ. ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ miror (ἐνεστ.), ὅπερ αἰτιολογεῖ, ἐνταῦθα δὲ ἐκ τοῦ vocarunt (παρακ.). Εὐνόητον δ' εἶναι ὅτι ἐν τῷ προτέρῳ χωρίῳ **ἠδύνατο** ἡ πρότασις cum pervertat ἐναντιωματικῶς λαμβανομένη νὰ ἐξαρτηθῇ ἐκ τοῦ recepisse, οὗ γενομένου θὰ ἥρμοζεν ὁ παρατατικὸς perverteret. Ἀλλ' **ἠδύνατο** δὲν σημαίνει **ἔπρεπε.**

Σελ. 242 ἔγραψα: pro emblemate expungendum puto ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ut emblema, ὥςπερ ὁ Κικέρων εἶπε (Fragm. σλ. 969, 15 τῆς β' Ὀρελλείου ἐκδ): neque **pro** cauto ac diligente se castris continuit τ. ἔ. ut cautus ac diligens. Ὁμοίως εἶπεν ὁ Καῖσαρ B. Civ. III, 109, 1: de his rebus cum ageretur apud Caesarem isque maxime vellet *pro communi amico atque urbitro* controversias regum componere=ut communis amicus atque arbiter.

Liv. VI, 38, 9: si M. Furius *pro dictatore* quid egisset= ut dictator. Ἦτο δὲ ὁ Κάμιλλος τότε ὄντως δικτάτωρ.

Παράβαλέ μοι δὲ καὶ τάδε τὰ χωρία:

B..Afr 35: **pro speculatoribus** missi a Scipione ad te cupidissume venimus (Ἦσαν δὲ **ὄντως** ἀπεσταλμένοι speculandi gratia, ὡς δεικνύουσι τὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν).

Liv. VIII, 1, 5: Volscis tecensentibus, *quos viros in acie amisissent*, haudquaquam idem animus ad iterandum periculum fuit: nocte **pro victis** Antium agmine trepido sauciis ac parte impedimentorum relicta *abierunt*=**ut victi** ἢ *quippe qui se victos putarent.* (Ὁμοίως II, 7, 3 καὶ IV, 39, 6).

IV, 7, 3: non tamen **pro firmato stetit** magistratus eius ius, quia tertio mense . . . perinde ac vitio creati magistratu abiere, ἔνθα τὸ p. f.=ut firmatum. Αὐτ. 39, 6: ut relictis sauciis ambo **pro victis** exercitus in montes proximos se reciperent=tamquam victi.

Συχνοτάτη εἶναι παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἡ φράσις pro testimonio dicere aliquid, ἔνθα πρόκειται περὶ καθ' αὐτὸ μαρτυρίας, οἷον Cic. Att. I, 16, 2: contraxi vela perspicieus inopiam iudicum ne-

Digitized by Google

que dixi quidquam pro testimonio nisi quod erat notum atque testatum. Τὸ pro testimonio aliquid dicere οὐδέν, νομίζομεν, διαφέρει τοῦ pro emblemate aliquid expungere. Ὡςαύτως ὅμοιον τῷ προκειμένῳ εἶναι τὸ pro certo affirmare, promittere, polliceri κ.τ.τ. τ.ἔ. pro certo habere, ideoque affirmare κ.τ.τ., τὸ «pro sententia mea hoc censeo» Senec Apoth. § 11. Τὴν κομψοτέραν ταύτην χρῆσιν τῆς προθέσεως *pro* οὐδὲν ἄπορον ὅτι ἀγνοεῖ ὁ πολλῶν ἄλλων στοιχειωδεστέρων ἐν ἀγνοίᾳ διατελῶν Γ. Βερναρδάκης.

16. Σελ. 245 ἔγραψα: Δή, cum addatur τῷ λόγῳ, supervacaneum esset. Ὁ Βερν. ἀπορεῖ διὰ τί ἔγραψα **esset**, ἀφ' οὗ δέχομαι ὅτι **εἶναι περιττόν.** Ἄτοπος καὶ αὕτη ἡ ἀπορία, ὥςπερ καὶ αἱ ἄλλαι. Ὁ παρατατικὸς ἁρμόζει κάλλιστα, διότι ὁ esset εἶναι ἀπόδοσις (νοουμένης) ὑποθέσεως. Τὸ πλῆρες θὰ ἦτο: Δή, *si in codicibus extaret*, cum addatur τῷ λόγῳ, supervacaneum esset. Νῦν **δὲν** εἶναι περιττὸν διὰ τὸν ἁπλούστατον λόγον ὅτι . . . *δὲν ὑπάρχει*.

Ἐκ τῶν εἰρημένων κατεδείχθη ὅτι ἡ τοῦ Γ. Βερναρδάκη ἀπολογία ἰσχυριζομένου, ὅτι καὶ οἱ ἐλέγχοντες αὐτὸν ὁμοίοις περιπίπτουσι σφάλμασιν, εἶναι πάσης ὑποστάσεως ἐστερημένη. Ἀλλ' ἵνα μὴ τυχὸν οὗτος πολύτροπος ὢν νέαν ἀντιτάξῃ ἔνστασιν, ὅτι ὀλίγα εἰσὶ τὰ ἐν τοῖς προλόγοις αὐτοῦ εὑρεθέντα σφάλματα, ἐπάναγκες νομίζομεν νὰ καταλέξωμεν νέα τινὰ γεύματα τῆς περὶ τὰ Λατινικὰ γράμματα ἐμπειρίας αὐτοῦ τὰ μὲν ἐκ τοῦ προλόγου τοῦ Α΄ τόμου, τὰ δὲ ἐκ τοῦ προλόγου τοῦ Δ΄ παραλαμβάνοντες. Περιττὸν δὲ καὶ πάλιν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐκλογὴν μόνον σφαλμάτων ποιούμεθα, διότι ἂν πάντα τὰ ἐν τοῖς τῶν εἰρημένων τόμων προλόγοις σφάλματα ἐπεχειροῦμεν νὰ καταλέξωμεν, ἀτελεύτητος θὰ ἀπέβαινεν ὁ λόγος.

Digitized by Google

I

Ἐκ τοῦ προλόγου τοῦ Α' τόμου.

α'. Ἀσαφεῖς ἢ ἄστοχοι ἐκφράσεις. Κακοζηλίαι.

Σελ. VI (ἤτοι πρώτη) ἀρχ. Inter veterum scriptorum opera pauca sunt quae, **ut** maiorem utilitatem litterarum studiis tulerint aut ferre possint, **ita** maiorem et temporis iniuriam et sortis iniquitatem experta sint, quam Plutarchi quae dicuntur Moralia. . Ἐπειδὴ ut-ita ἰσοδυναμεῖ τῷ et-et, ἡ προκειμένη ῥῆσις ἰσοδυναμεῖ τῇδε: pauca sunt, quae **et** maiorem utilitatem ferre posint, **et** maiorem temporis iniuriam experta sint quam Plutarchi Moralia. Τ. ἔ. ὀλίγα συγγράμματα ἀρχαῖα εἶναι ὠφελιμώτερα **ἅμα** καὶ μᾶλλον διεφθαρμένα τῶν Ἠθικῶν τοῦ Πλουτάρχου. Κατὰ ταῦτα ὑπάρχουσι μὲν ἴσως πολλὰ συγγράμματα ὠφελιμώτερα τῶν Ἠθικῶν τοῦ Πλουτάρχου, ἀλλ' ὀλίγα τούτων ἔχουσιν **ἅμα** μᾶλλον ἐφθαρμένον τὸ κείμενον. Ἀλλὰ βεβαίως τοιοῦτόν τι δὲν ἐσκόπει νὰ εἴπῃ ὁ ἐκδότης καὶ θαυμαστὴς τοῦ Πλουτάρχου. Διότι τὸ αὐτὸ ἠδύνατο νὰ λεχθῇ καὶ περὶ τοῦ φαυλοτάτου τῶν παλαιῶν συγγραμμάτων, ἂν συνέβαινε νὰ εἶναι *ἅμα* καὶ ἓν τῶν μάλιστα ὑπὸ τοῦ χρόνου διεφθαρμένων

Δὲν ἤθελε λοιπὸν τοῦτο νὰ εἴπῃ, ἀλλὰ τὸ τοιόνδε· Ὀλίγιστα μὲν τῶν παλαιῶν συγγραμμάτων εἶναι τῷ περὶ τὴν ἀρχαιότητα σπουδάζοντι χρησιμώτερα τῶν τοῦ Πλουτάρχου Ἠθικῶν, ὀλίγιστα δὲ ὅμως μᾶλλον τούτων διεφθαρμένα. Τ. ἔ. Τὰ Ἠθικὰ τοῦ Πλουτάρχου εἶναι μὲν ἓν τῶν μάλιστα χρησίμων παλαιῶν συγγραμμάτων, ἀλλ' εἶναι ἅμα καὶ ἓν τῶν μάλιστα διεφθαρμένων. Τοῦτο δὲ λέγεται Λατινιστὶ ὧδε· Inter veterum scriptorum opera **ut pauca sunt quae** maiorem utilitatem . . . ferre possint, **ita pauca sunt quae** maiorem . . . iniqnitatem experta sintquam *etc*.

Αὐτ. : cum ex illius temporis instituto *in codicibus conferendis* **neque** studium, quale hodie, poneretur, **neque** collatio quam accuratissima et minutissima videretur necessaria. Ἐπειδὴ

Digitized by Google

τὸ in codicibus conferendis εἶναι ἔξω τοῦ neque-neque, ἀνήκει καὶ εἰς τὸ neque collatio κτλ. Ἀλλὰ τί σημαίνει in codicibus **conferendis collatio** etc. non videtur necessaria?

Σελ. VI. Ἀναπτύξας τοὺς λόγους, δι' οὓς ἡ ἔκδοσις τοῦ Wyttenbach δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι τελεία, ἐπιφέρει: Textus **igitur** Wyttenbachii omnibus superioribus **melior est,** sed non is, qui esse posset. Ὅτι τὸ **igitur** ἀναφέρεται εἰς τὸ δεύτερον μέρος (sed non is etc.) δὲν φαίνεται σαφῶς. Διὸ ὁ Βερν. τῆς σαφηνείας στοχαζόμενος ὤφειλε νὰ γράψῃ: Textus igitur W. est **ille quidem** omnibus superioribus melior sed non is κτέ.

Αὐτ.: quo erat **iudicio** multa praeclare emendavit. Μέχρι τοῦδε ἐπιστεύετο ὅτι ἵνα τις δι' εἰκασίας διορθώσῃ χωρίον τι ἀπαιτεῖται ingenium, νῦν μανθάνομεν ὅτι ἀρκεῖ ὀρθὴ κρίσις. Κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ ποιητὴς δύναταί τις νὰ ἀποβῇ ἀγαθός, ἐὰν ἔχῃ iudicium!!! Ἡ ἀπάτη τοῦ Βερν. προῆλθεν ἐκ τοῦ ὅτι οἱ διορθοῦντες τὰ κείμενα καλοῦνται *κριτικοί*, αἱ δὲ διορθώσεις περιέχουσαι διατριβαὶ *κριτικαί*!!!!

Αὐτ. Plurimae lectiones, quae ex codicibus profectae dicuntur, aut **immutatae** sunt aut **falso relatae.** Μήπως αἱ immutatae δὲν εἶναι ὡςαύτως falso relatae;

Σελ. VII: Satis idonea rerum Plutarcheaeque consuetudinis cognitione atque usu praeditus ἦτο, λέγει, ὁ παλαιότερος ἐκδότης τοῦ Πλουτάρχου Hercher. Ἐρωτῶμεν πρῶτον quarum rerum? δεύτερον τί σημαίνει Plutarchea consuetudo. Ὁ τρόπος καθ' ὃν ὁ Πλούταρχος ἔζη, ἐδείπνει, διελέγετο, ἔπαιζεν, ἐδίδασκεν ἤ τι τοιοῦτο; Βεβαίως οὐδὲν τούτων ἐνταῦθα νοεῖται, ἀλλ' ὅπερ οἱ Γερμανοὶ λέγουσι Sprachgebrauch. Τοῦτο δὲ λέγεται Λατινιστὶ dicendi consuetudo, sermo κ.τ.τ. οὐχὶ ἁπλῶς consuetudo.

Αὐτ. VIII. eiusmodi quaestiones vel **affectae** tantum. Τί εἶναι quaestiones **affectae?** Οὐδὲν ἄλλο ἢ ζητήματα **νοσοῦντα.**

Αὐτ. Nunc igitur negotio, ut editionem minorem constierem, mandato magna laetitia afficior. Τὸ mandato negotio ῖτως ἁπλῶς κείμενον οὔτε τοῦ ἐπιτρέποντος οὔτε τοῦ ᾧ ἐπιτρέπεται ηλουμένου ἰσοδυναμεῖ τῷ «**ἐπιτρέψας τὸ ἔργον**» οὐχὶ τῷ «*ἐπιɔαπεὶς τὸ ἔργον*», ὅ ἐνταῦθα ἀπαιτεῖται.

Digitized by Google

Αὐτ. Sermonis, *quo scriptor utatur*, **rerumque** exploratam cognitionem. Ποίων rerum; Οὐχὶ βεβαίως quibus scriptor utatur, ἀλλὰ de quibus agat. Τοῦτο λοιπὸν ἔπρεπε νὰ δηλωθῇ.

Σλ. IX: Neque tamen praeterendum est eundem codicem... ita **rescriptum** fuisse videri κτλ. Γράφε ἁπλῶς scriptum. Διότι codicem rescribere οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ σημαίνῃ ἢ deleta vetere scriptura novam reponere, ὅπερ ἐπὶ τῶν παλιμψήστων συμβαίνει, οἵτινες διὰ τοῦτο καὶ codices rescripti ὑπὸ τῶν παλαιογραφικῶν λέγονται.

Σελ. XIII. Numeris, quos codicibus singulis apposui, ordinem quo quisque codex utatur, librorum notari volui. Ἀλλὰ διὰ τῶν ἀριθμῶν δηλοῦται μόνη ἡ ἐν τῷ E κώδικι τάξις. Οὕτω π. χ. ἐν τῷδε τῷ σχήματι: «Codicem D n. 1956 ad 2 fr. 3 fr. 4 fr. 6 fr. 7 8 9 10 11 κτέ.» ὁ ἀριθμὸς π. χ. 2 δὲν δηλοῖ ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σύγγραμμα εἶναι ἐν τῷ D δεύτερον, διότι ἐν τούτῳ εἶναι πρῶτον, ἀλλ' ὅτι ἐν τῷ E, οὗ ἡ ἀρίθμησις λαμβάνεται ὡς ἡ παραδεδομένη.

Καὶ ἄλλας οὕτω πολλὰς ἀσαφείας περιέχει τὸ ἐδάφιον τοῦτο, ἐν ᾧ τὰ *μυστήρια* τοῦ πίνακος ἑρμηνεύονται, ὥστε ὁ Οἰδίπους μεταβάλλεται εἰς Σφίγγα.

Σελ. XIV. Omnes... codices ipse contuli... quanto cum labore... soli qui eundem laborem perpessi sunt **iudicium facere** possunt. Τὸ iudicium facio δὲν σημαίνει *σχηματίζω κρίσιν ἢ γνώμην*, ὅπερ ἐνταῦθα θέλει νὰ δηλώσῃ ὁ Βερν. Τοῦτο δηλοῖ τὸ iudicare ἢ τὸ existimare. Τὸ δὲ iudicium facere σημαίνει «ποιεῖν τι ἐξ οὗ ἔστιν εἰκάσαι τίνα τις περί τινος ἔχει γνώμην». Οὕτω παρὰ Κικ. Fam. XI, 29, 2 κεῖται: Gravissimum vero **iudicium** de mea fide et constantia **fecisti**, cum post mortem Caesaris totum te ad amicitiam meam contulisti, ὅπερ σημαίνει οὐχὶ ὅτι τότε πρῶτον ἐσχημάτισεν ὁ πρὸς ὃν γράφει ὁ Κικέρων (Ὄππιος) γνώμην περὶ τῆς τοῦ Κικέρωνος πίστεως, ἀλλ' ὅτι τότε μάλιστα ἐξεδήλωσεν ἣν εἶχεν ἤδη ἐσχηματισμένην γνώμην ἐπιτρέψας ἑαυτὸν ὅλον τῇ τοῦ Κικέρωνος φιλίᾳ.

Σελ. XV, ἵνα ἀποδείξῃ ὅτι τὰ γράμματα ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ κώδικι δὲν ἔχουσι πανταχοῦ ἴσον μέγεθος παράδειγμα ποιεῖται σὺν ἄλ-

Digitized by Google

λοις καὶ τόδε ὅτι ἐν τῷ κώδικι E «Fol 475, ubi columna 39 versus continet, est alius versus 39, alius 35, alius 34, alius 41 litterarum capax». Ἐπειδὴ capax est σημαίνει ὅτι τὸ μῆκος αὐτοῦ εἶναι τηλικοῦτον, ὥστε **δύναται νὰ περιλάβῃ** τοσαῦτα γράμματα, τὸ παράδειγμα δὲν ἀποδεικνύει ὅτι τὰ γράμματα τοῦ κώδικος ποικίλλουσι κατὰ τὸ μέγεθος, ἀλλ' ὅτι οἱ στίχοι εἶναι ἀλλαχοῦ μακρότεροι, ἀλλαχοῦ βραχύτεροι.

Ταῦτα ἔπαθεν ὁ συγγραφεὺς καὶ ἐνταῦθα, διότι ποικιλίας χάριν ἔφυγε τὸ ἤδη εἰρημένον continet, ἥρπασε δ' ἀντ' αὐτοῦ ἀβασανίστως ἐκ τοῦ λεξικοῦ τὸ capax est, ὥςπερ ἀνωτέρω τὸ iudicium facere.

Σελ. XVI. Glutinator recentior artificiose quidem librum pretiosum compegit et tegumento splendido auratoque munivit, *sed non magis auro ad frontes adornandas quam operae in iis(?) bene recteque digerendis pepercit*, ut quaternionum... ordinem prorsus neglexerit. Τὸ *non magis* pepercit (οὐ μᾶλλον ἐφείσατο) οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ σημαίνῃ ἢ *ἐξ ἴσου ἀφειδῶς ἐχρήσατο*. Ὥστε τοῦ ὅλου ἐστὶν ὁ νοῦς: ὡς **μάλιστα ἐφρόντισε** τῆς ὀρθῆς τῶν σελίδων τάξεως, οὕτω σφόδρα ἐσπούδασε περὶ τὴν χρύσωσιν, ἥπερ ὅμως ἔννοια οὔτε πρὸς τὰ εὐθὺς ἡγούμενα (tegumento splendido auratoque munivit) ἀντίκειται, ὥστε νὰ ἀντιτάττηται τούτοις διὰ τοῦ sed, οὔτε ἄγει λογικῶς εἰς τοιοῦτον συμπέρασμα, οἷον τὸ ἐπακολουθοῦν, ut... neglexerit, ἀλλ' εἰς πᾶν τοὐναντίον. Ὁ Βερν. ἤθελε νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ βιβλιοδέτης ἀφειδῶς μὲν ἐχρήσατο τῷ χρυσῷ, ἀλλ' οὐχ οὕτως ἀφειδῶς καὶ τῇ περὶ τὴν διάταξιν τῶν φύλλων ἐπιμελείᾳ. Τοῦτο δὲ ἔδει νὰ λεχθῇ λατινιστὶ sed quo minus auro ad frontes adornandas, eo magis operae in chartis recte digerendis pepercit, ἢ ut non auro ... ita operae. . pepercit.

Αὐτ. εἰπὼν omnia, quae ad hanc rem pertinerent, enotanda curavi, sed hic omittenda sunt ἐπιφέρει: Ordinem **tamen**.... scriptorum, cum latius *pateat*, **satis habeo adnotasse.**

Τὸ ordinem .... adnotasse δηλοῖ ὅτι ἀρκεῖται ὁ ἐκδότης νὰ δηλώσῃ τὴν τάξιν τῶν συγγραμμάτων, τὰ δὲ λοιπὰ σχετικὰ (cetera, quae ad hanc rem pertinent) in praesentia **omittuntur.** ἀλλὰ

τότε πῶς ταῦτα διὰ τοῦ **tamen** ἀντιτίθενται τῷ omnia quae ad hanc rem pertinerent.... **omittenda sunt;**

Τὸ λογικῶς ὀρθὸν θὰ ἦτο omnia ... enotanda curavi, sed hic omissis ceteris ordinem quem redintegravi scriptorum, cum... pateat, satis habeo adnotasse.

Σελ. XIX: hunc codicem hanc **singularem** virtutem habere, ut omnibus ceteris in scriptis quidem, quae **ipse** servarerit, longe antecellat. Ἀλογιῶν πλῆθος. Πρῶτον μέν, ἐπειδὴ singnlaris virtus εἶναι ἡ ἀρετή, ἣν μόνος οὗτος ὁ κῶδιξ ἔχει, γελοῖον εἶναι τὸ νὰ λέγῃ τις· «**μόνος** οὗτος ὁ κῶδιξ ὑπερέχει **πάντων** τῶν ἄλλων». Ἠδύνατο *μετ' ἄλλων* **τινῶν** νὰ ὑπερέχῃ **πάντων** τῶν ἄλλων; Ἔπειτα ἡ ἀντωνυμία *ipse*, εἰ μὴ καταργεῖ τὸν τόπον, ἀνάγκη νὰ ληφθῇ ἀντὶ τοῦ unus ἢ solus, οὗ γενομένου προκύπτει ἡ ἑξῆς ἔννοια: «Ὁ κῶδιξ ἐν τοῖς συγγράμμασιν, ἃ **μόνος** διέσωσεν, ὑπερέχει **πάντων τῶν ἄλλων**». Ἀλλ' οὐ μόνον γελοία εἶναι τοιαύτη ἔννοια, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκδοχὴ τοῦ ipse ἀντὶ τοῦ *μόνος* ἀντίκειται πρὸς ὅσα περὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ κώδικος τούτου διδάσκει ὁ συγγραφεύς.

Αὐτ. Neque extat ulla pagina, in qua lector attentus et hoc agens quantum valeat non intellegat. Ἀνάγκη ὄντως νὰ ᾖ ὁ lector valde attentus κτλ. ἵνα εὕρῃ ὅτι ὑποκ. τοῦ valeat εἶναι οὐχὶ pagina ἢ lector, ἀλλὰ τὸ ἐν τοῖς ἀνωτέρω codex.

Σελ XXIX. Εἰπὼν ὅτι κώδικές τινες συγκρινόμενοι πρὸς τὸν D φαίνονται **κατώτεροι**, ἐπιφέρει: **Quin etiam** (=καὶ δὴ καὶ) si in iis scriptis codex D nos destituisset, hi duo codices **duces optimi existimarentur.** T. ἔ. **οὐ μόνον κατώτεροι** εἶναι τοῦ Δ, **ἀλλὰ καί**, ἂν ἔλειπεν ὁ D, θὰ ἦσαν **οὗτοι οἱ ἄριστοι!!** Εἰς ὁμοίαν ἀλογίαν περιήγαγε τὸν Βερν. καὶ ἀλλαχοῦ ἡ τῆς σημασίας τοῦ Quin etiam ἄγνοια. Οὕτω σελ. LXXXIX ἐπιχειρήσας νὰ αἰτιολογήσῃ τὴν ἐν τῷ παραδεδομένῳ κειμένῳ ἐμφάνισιν ὁτὲ μὲν τῶν εἰς *έας* αἰτιατικῶν, ὁτὲ δὲ τῶν εἰς *εῖς* καὶ ὁμολογήσας ἐν τέλει ὅτι ἡ ποικιλία δὲν αἰτιολογεῖται πάντοτε ἐπιφερει: Quin etiam, si nihil verum est (τ. ἔ. μηδεμία τῶν προειρημένων αἰτιολογιῶν), recte tamen egisse mihi videor (ὅτι κατέλιπεν ἐν τῷ κειμένῳ τὴν ποικιλίαν). Τοῦ λόγου τούτου ὁ νοῦς(!) εἶναι: Οὐ μόνον ἀτελεῖς εἶναι αἱ

Digitized by Google

προειρημέναι αἰτιολογίαι τῆς ποικιλίας, **ἀλλὰ καὶ** ὅλως ψευδεῖς ἂν εἶναι, καλὸν εἶναι νὰ τηρηθῇ ἡ ποικιλία!!!!!! Ἄλλαις λέξεσιν οὐ μόνον δὲν ἐξαρκοῦσιν αἱ εἰρημέναι αἰτιολογίαι, ἵνα εἴπωμεν ὅτι **καλῶς ποιῶν** ὁ Βερν. ἐτήρησε τὴν ποικιλίαν, ἀλλὰ καί.... ὅλως ἀπορριπτέαι ἂν ἦσαν, θὰ ἐλέγομεν ὅτι **καλῶς ἐποίησε!!!!!!**

XLI καὶ ἀλλαχοῦ rudera καλεῖ τὰ λείψανα φύλλου, ἥπερ ὀνομασία ἀκυροτάτη, διότι rudera λέγονται **συντρίμματα λίθων** καὶ ἰδίᾳ τὰ κατὰ γῆς κείμενα ἐρείπια κατερρυηκότων οἰκοδομημάτων κ.τ.τ. Εἶναι δὲ ἡ λ. συνώνυμος τῇ λ. ruinae. Πρβλ. Suet. Vespas. 8. Deformis urbs veteribus incendiis ac **ruinis** erat πρὸς τὸ εὐθὺς κατωτέρω: Ipse restitutionem Capitoli adgressus **ruderibus** purgandis manus primus admovit.

Σελ. LVII: *Rariora* quaedam apponam exempla, nam *usitatiora* **nonnusquam** prostant. Τὸ nonnusquam σημαίνει **ἐνιαχοῦ**, ὡς nonnunquam *ἐνίοτε*. Τούτου τεθέντος πῶς λέγονται usitatiora (*συνηθέστερα*) ὅσα *nonnusquam* τ. ἔ. *ἐνιαχοῦ* πρόκεινται; Τί διαφέρουσι ταῦτα τῶν ἄλλων, ὅσα καλοῦνται *rariora;*

Ὁ Βερν. ἤθελε φαίνεται νὰ γράψῃ nusquam non prostant= πανταχοῦ πρόκεινται. Ἀγνοεῖ τὴν καὶ ἐν τοῖς στοιχειώδεσι συντακτικοῖς διδασκομένην διαφορὰν τοῦ nemo, nullus, nihil, numquam, nusquam non καὶ non nemo, nullus κτλ.

Ἐν τοῖς συντακτικοῖς τούτοις διδάσκεται καὶ ἡ ὀρθὴ τοῦ dubito an χρῆσις, ἥν, ἂν ἐγίνωσκε, δὲν θὰ ἔγραφε τόμ. γ' σελ 301 ἐν τῇ εἰς τήνδε τὴν γραφήν: «*ὥστε καὶ διὰ ταῦτα καὶ τούτοις*» κριτικῇ παρατηρήσει τάδε: dubito an **non** glossema (γρ. interpretamentum) sit sive hoc (τ. ἔ. τὸ *διὰ ταῦτα*), sive *καὶ τούτοις*, ὅπερ σημαίνει «ὑποπτεύω ὅτι **οὐδέτερον** τούτων εἶναι ἑρμήνευμα» καίτοι δῆλον ὅτι ἤθελε νὰ εἴπῃ «ὑποπτεύω ὅτι τὸ ἕτερον τούτων εἶναι ἑρμήνευμα», ὅπερ λατινιστὶ ἄνευ τοῦ *non* λέγεται.

Σελ. LXIII. *Paucas formas* reluctantes **recte** *correxit* Sintenisius.

Ὁ Βερν. λέγων **recte** correxit δῆλος ἐστὶ λαμβάνων τὸ correxit ἀντὶ τοῦ mutavit, ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ ποιεῖ, οἷον σλ. LXXXVII, ἔνθα λέγει ὅτι Herchero *corrigenti* δὲν ἀκολουθεῖ, ἀλλὰ τοὐναντίον *perperam* eum egisse censet. Φανερὸν δ' ὅμως εἶναι ὁποίαν

Digitized by Google

τοιαύτη ἐκδοχὴ τοῦ corrigere εἰσάγει ταραχὴν εἰς τὴν γλῶσσαν. Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τοῦ *formae*, ὅπερ ἀστοχώτατα κεῖται ἐνταῦθα, ἔνθα δὲν πρόκειται περὶ πλειόνων τοῦ ἑνὸς *τύπων*, ἀλλὰ περὶ πλειόνων τοῦ ἑνὸς παραδειγμάτων *τοῦ αὐτοῦ* τύπου.

Σελ. LXXXVII: in indice tamen eadem ... huius editionis *paginis et lineis* commemorata erunt. Τί σημαίνει ἡ ἀφαιρ. paginis et lineis καὶ εἰς τίνα λέξιν ἀναφέρεται; Ὁ νοῦς ἀπαιτεῖ νὰ λεχθῇ: ad huius editionis paginas et lineas (ἢ ὀρθότερον versus) relata ἢ accommodata.

Σελ. LXXXVIII: Collatis locis.... Τὸ collatis locis ἀναλαμβάνεται ἐν σελ. LXXXIX, ἔνθα κεῖται collatis igitur locis.... videbitur. Ἀλλὰ μεταξὺ τοῦ προτέρου collatis locis καὶ τοῦ δευτέρου παρεμβάλλονται ὅλως ἀνεξάρτητοι προτάσεις διὰ τελείας στιγμῆς ἀπὸ τῶν ἡγουμένων χωριζόμεναι. Οὕτω δὲ τὸ πρότερον ἐκεῖνο collatis locis μένει συντακτικῶς μετέωρον, ὁ δὲ ὅλος λόγος ἀποβαίνει ὁμοιότατος τῷ τῶν καθ' ἡμᾶς δικαστικῶν ἐγγράφων.

Σελ. XC: Καταλέξας τὰς ἀπορίας, ἃς γεννᾷ διόρθωσίς τις τοῦ Reiske ἐπιφέρει: Suspicio igitur augetur. Ποία suspicio?

Σελ. XCI. Nulla non pagina suppeditat. Γράφε ὀρθότερον nulla pagina non suppeditat.

Σελ. XCI: «ὀστοῦν ἱερόν, qui, ut videtur, terminus medicus est». Terminus medicus οὐδὲν ἄλλο δύναται λατινιστὶ νὰ δηλοῖ ἢ *μηδικὸν ὅριον*. Ὁ δὲ *τεχνικὸς ἐν τῇ ἰατρικῇ ὅρος* λέγεται medicorum ἢ medicae artis vox ἢ verbum ἢ vocabulum ἢ medicorum ἢ medicae artis propria locutio ἢ τέλος, καθ' ἃ ἐν τοῖς εἰς Οὐεργ. σχολίοις τοῦ Σερουίου πολλάκις κεῖται, medicorum sermo.

Μηδεὶς δ' ἀντείπῃ ὅτι opere in longo τ. ἔ. ἐν προλόγῳ ἐκ σελ. V-XCIII τ.ἔ. 89 συγκειμένῳ.

Fas est obrepere somnum.

Διότι ἐν τῷ προλόγῳ τούτῳ ὁ *συνεχὴς* Λατινικὸς λόγος τοῦ ἐκδότου δὲν κατέχει χῶρον μείζονα τῶν 20 σελίδων, τὰ δ' ἄλλα εἶναι παραδείγματα ἐκ τοῦ κειμένου τοῦ Πλουτάρχου εἰλημμένα. Ὥστε περὶ τῶν σφαλμάτων τούτων δὲν δύναται νὰ λεχθῇ τό:

non ego paucis offendar maculis,

Digitized by Google

ἀλλ' ὁ τούτοις περιπίπτων

fit Choerilus ille,
quem bis terve bonum cum risu miror

ϐ'. Σολοικισμοί.

Σελ. V (ἤτοι α') Pars tantum corum quae ille scripserat superest. Ὁ ὑπερσυντέλικος scripserat οὐδένα λόγον ἔχει, ἐν τῇ κυρίᾳ προτάσει ἐνεστῶτος ὄντος. Γρ. scripsit.

Αὐτ. primus, qui codices... adhibuit. Γρ. primus qui adhibuerit, διότι τὸ ἑξῆς εἶναι: Wyttenbachius (ὑποκ.) est primus. qui etc. (κατηγ.).

Αὐτ. editionem... superiorem **fuisse** consentaneum **erat**. Γρ. superiorem *esse*. Διότι τὸ εἶναι τὴν ἔκδοσιν superiorem καὶ τὸ εἶναι τοῦτο consentaneum, εἰσὶ κατὰ τὸν στοιχειώδη λόγον πράγματα **σύγχρονα**: Ὁμοίῳ σφάλματι περιπίπτει γράφων ἐν σελ. XLI: Sed perincommode accidit ut ex libro praestantissimo multa folia intercidissent ἀντὶ τοῦ intercidérent.

Σελ. VI: Ὅλη ἡ ἑξῆς περίοδος εἶναι θαυμαστὸν παράδειγμα αὐθαιρέτου τῶν χρόνων ἐναλλαγῆς. Codices... excussi **fuerunt**... plurimae lectiones... immutatae **sunt**... plurimae scripturae... omissae **sunt**, et multi codices... neglecti (ὑπακ. **sunt**), veluti... Vindobonensis... contemptus **fuit**.

Αὐτ. Textus... melior est, sed non **is** qui... esse posset. Τὸ is ἐνταῦθα κεῖται ἁπλῶς ἀντὶ τοῦ talis, οὐ τεθέντος τὸ qui=ut, ὅπερ οὐδένα νοῦν παρέχει.

Σελ. VII. Qui tamen... multum tamen auxilii scriptis Plutarchi allaturus *fuerit*. Γραπτέον fuit. Ἡ ὑποτακτ. οὐδένα ἐνταῦθα ἔχει λόγον. Οὐδένα ὡσαύτως λόγον ἔχει ἡ ὑποτακτ. ἐν σελ. LXI: neque parum momenti ad rem eandem **habuerit** temporis sui (οὕτω!) consuetudo. Διότι ἡ δυνητικὴ ὑποτακτική, οἵα εἶναι ἡ παροῦσα, δηλοῖ οὐχὶ τὸ *γεγονός*, ἀλλὰ τὸ *γενησόμενον*. Οὕτω π. χ. dixerim δὲν σημαίνει *δυνατὸν νὰ εἶπον*, ἀλλὰ *δυνατὸν νὰ εἴπω*. Ἴσως δ' ὅμως ἐνταῦθα τὸ habuerit δὲν εἶναι *ὑποτακτικὴ* πα-

Digitized by Google

ραχ., ἀλλὰ *τετελεσμένος* μέλλων τῆς ὁριστικῆς, οὐ τεθέντος, ὁ Βερν. παρήχθη εἰς τὴν σφαλερὰν ταύτην χρῆσιν ἐκ τοῦ γερμανικοῦ: wird gehabt haben. Ὡςαύτως παραλόγως κεῖται ἡ ὑποτακτικὴ σελ. XCII: Locus male est et intellectus et interpunctus eo quod alteram partem imaginis... scriptor obscu**raverit** καὶ μικρὸν κατωτέρω nam male excripserit καὶ σελ. LV: fuerint κ. ἄ. πολλαχοῦ.

Σελ. XIII. de fragmentis plura *dixero*. Γρ. dicam. Ὁ τετελεσμένος μέλλων εἶναι ἐνταῦθα ὅλως ἀδικαιολόγητος. Τὸ αὐτὸ σφάλμα καὶ σελ. LXVIII: in praefatione... dixero καὶ ἀνωτέρω LXXXVII commemorata erunt.

Σελ. XIV: plures esse libellos ad quos etiam duobus.... codicibus bonis uti *liceat*, contra esse alios, quibus ne unum quidem codicem bonum, quem adhibeamus, **habemus**. Ὡς ἐλέχθη *liceat*, οὕτω κατωτέρω ἔδει νὰ λεχθῇ **habeamus**, διότι ὁ αὐτὸς ἐν ἀμφοτέροις γραμματικὸς λόγος.

Σελ. XXVI: Unde colligitur *primo* quae Eusebius servavit verba... *excidisse*; deinde verba ceterorum codd.... *addita* **fuisse**. Τὸ *addita fuisse* δηλοῖ πρᾶξιν **παλαιοτέραν** τῆς διὰ τοῦ excidisse δηλουμένης, διότι ὁ διὰ τοῦ fui (factus fui) περιπεφρασμένος παρακείμενος δηλοῖ χρόνον παλαιότερον τοῦ διὰ τοῦ συνήθους τύπου τοῦ παρακειμένου (feci, factus sum) δηλουμένου. Κατὰ ταῦτα ἠδύνατο μὲν λογικῶς νὰ λεχθῇ primo additum fuisse, deinde excidisse, ἀλλ' οὐχὶ primo excidisse, deinde additum **fuisse**, ἀλλ' additum **esse**.

Σελ. XL: qui fieri potuerit ut **commutata essent.** Γράφε: **ut commutarentur.**

Σελ. LVI: dubito num scriptor extet apud quem... tam longae periodi reperiantur. Ἐπειδὴ ὁ Βερν. θέλει νὰ ὑποδηλώσῃ ὅτι **δὲν** ὑπάρχουσι τοιοῦτος συγγραφεύς, τὸ δὲ *num* δεικνύει φόβον **μήπως** ὑπάρχῃ, διὰ τοῦτο τὸ dubito num δὲν ἐγχωρεῖ ἐνταῦθα, ἀλλ' ἢ γραπτέον dubito an nullus scriptor extet, ἢ vereor ut scriptor extet, ἤ, ἂν θέλωμεν νὰ δηλώσωμεν ἁπλῆν ἀμφιβολίαν, dubito scriptor **ne** extet etc. Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τοῦ ἐν σελ. XVIII dubitat num bene Graeca sint, ἔνθα καὶ τὸ bene Graeca δὲν εἶναι Latinum. Γνωστὸν πόσον ἐγελάσθη ὁ Scheller ἐπιγράψας

Digitized by Google

τοὺς περὶ τοῦ Λατινιστὶ γράφειν κανόνας αὐτοῦ Praecepta Stili *bene* Latini.

LXI : Neque parum momenti ad rem eandem saepe habuerit (οὕτω) temporis **sui** consuetudo. Ἡ αὐτοπαθὴς **sui** οὐδένα ἔχει ἐνταῦθα λόγον, διότι ὑποκείμενον τῆς προτάσεως δὲν εἶναι Plutarchus, εἰς ὃν τὸ sui ἐκεῖνο ἀναφέρεται.

LXXXIX fortasse ut βασιλέ- **non** iteraret. Γράφε **ne** iteraret. *Ut non iteraret* (τελικῶς) εἶναι ὡσαύτως βάρβαρον, ὡς εἰ ἔκειτο Ἑλληνιστί : ἵνα **οὐκ** *ἐπαραλάβοι*.

Σελ. XC. Cum autem quos **me** codices et qua re **secutum fuisse** supra dixerim. Γρ. quos codices et qua re **secutus essem**. Ἡλίκον τὸ σφάλμα περιττὸν νὰ δείξω. Εἶναι ὡς εἴτις Ἑλληνιστὶ ἔλεγεν : «Ἐπειδὴ δὲ τίσιν **ἐμὲ** κώδιξιν **ἀκολουθῆσαι** εἴρηκα».

XCIII : e re esse duxi adumbr**asse**. Γράφε adumbrare. Τὸ e re esse duxi adumbrasse εἶναι ξενισμὸς (ἑλληνισμὸς) ἀσύγγνωστος παντί τε ἄλλλῳ καὶ μάλιστα τῷ τὴν μετ' απαρεμφ. σύνταξιν τοῦ dignus sum ὡς Ἑλληνίζουσαν ἀπολύτως ἀποδοκιμάζοντι. Ἔστω ἓν καὶ τοῦτο παράδειγμα τῆς τοῦ Γ. Βερναρδάκη constantiae.

II

Σύμμικτα ἐκ τοῦ προλόγου τοῦ Δ' τόμου.

Τόμ. Δ' (1892) σελ. VIII : Cum autem de ea re agItur non est reticendum etc. ἀντὶ τοῦ agAtur.

Σελ. XIII : Si igitur in editione minore scrips**erim** ζῶντας εἰων R : ζῶν (atque ita **scripsi**) hoc mihi crimini dabit Wilamowitzius ?

Αὐτ. Articulus **minus recte** omitti debuit ; ἀντὶ τοῦ : **non** debuit omitti ἢ minus rects **omissus est**.

Σελ. XIV : nihil opus esse corpore humano inse**cando** ; ἀντὶ τοῦ in**secto** (Liv. XXXIX, 11 : opus esse sibi eâ conventâ) ἢ *insecari* corpus humanum.

Digitized by Google

Σελ. XVI: quae (duritia) **tum** propter κελεύσας, *tum* propter oppositum ὁ δ' ἡμῖν, ferri potest, ἀντὶ τοῦ **cum**-*tum*.

Σελ. XIX: velim explicaverit ἀντὶ τοῦ vellem explicasset ἢ velim explicet.

Σελ. XIX: τῷ δυσκολαίνειν apposite sequitur **ad** ἐν αὐτῷ. Θαυμασία σύνταξις sequor ad aliquid.

Σελ. XXII: *quod* Plutarchus quoque 'Αρδαλίδας eas *vocaverit* prorsus incertum. Τὸ incertum est quod vocaverit εἶναι λαμπρὸν παράδειγμα τοῦ καλουμένου Küchenlatein. Ὅμοιον δὲ τὸ ἐν σελ. XXVI **quod** Eumetis prope . . . **sederit** id apparet.

Σελ. XXXIII: ut primum vid**erat**, pronuntiare debuit ἀντὶ τοῦ vidit, παρ' ἃ καὶ τὰ στοιχειώδη συντακτικὰ διδάσκουσι.

Σελ. XXXVIII ponamus Plutarchum, ut qui prosa oratione scri**psisset**, τε coniunctione usum **fuisse** ἀντὶ τοῦ *scriberet* (usus est tum cum scri**bebat**), καὶ *usum esse* (Plutarchus usus **est** οὐχὶ *fuit*).

Σελ. XL: miror, quo modo factum sit, ut quod antiquitus τούτων **legeretur** in ταύτης **multatum esset**. Καὶ ἐγὼ τῇ ἀληθείᾳ δὲν δύναμαι νὰ νοήσω **πῶς** (τοῦ ἀριστοτελείου ὀργάνου ζῶντος) τὸ ἀναγινωσκόμενον *τούτων*, ἦτο ἤδη (ὅτε ἀνεγινώσκετο *τούτων*) μεταβεβλημένον εἰς *ταῦτα* (ut quod *le***gebatur**, *muta***tum esset**). Ὁ Βερν. ἤθελε νὰ γραφῇ πάντως ut quod antiquitus τούτων *lec***tum esset** in ταύτης *muta***retur**. Σύγχυσις χρόνων τὸ σχῆμα.

Σελ. XLVI: in cuius templo symposium **locum habuisse** contendit. Ἡ χρῆσις αὕτη τοῦ locum habuisse ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ **γενέσθαι** εἶναι *φραγκισμὸς* καὶ *νεοελληνισμός*. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τὸ locum habere εἶχεν ἄλλην σημασίαν.

Αὐτ.: Cum cenaculum in templo Veneris non fuisset, Venus omitti potuit. Καὶ ἐνταῦθα τὸ fuisset κακῶς κεῖται ἀντὶ τοῦ esset.

Σελ. XLVII: Quod si non ita **sit**, quaerendum est quid aliud requiratur, ut quis (οὕτω!) graece nescire demonstretur.

Γραπτέον **est**. Ἐν ταῖς τοιαύταις ὑποθέσεσιν ἁρμόζει ἡ ὁριστική. Πρὸς δήλωσιν τοῦ πράγματος δὲν κρίνομεν ἀνωφελὲς νὰ καταλέξωμεν παραδείγματά τινα.

Digitized by Google

Verr. III, 144: Quod **si** quis sociorum incommodis minus commove**tur**, si quem aratorum fugae, calamitates, exilia, suspendia denique *non permov***ent**, non possum dubitare quin is tamen, cum vastatam Siciliam.... cognoverit, statuat etc.

Ib. V, 132: Quod si fortunam tibi obici non oportet, cur tu fortunae illorum innocentium veniam ac locum non dedisti?

de dom. 125: exemplo tuo bona tua nonne L. Ninnius... consecravit? Quod **si**, quia ad te pertinet, ratum esse neg**as**, ea iura constituisti.... quibus in te conversis recusares...?

Hor. Epist. I, 2, 70: Quod si cessas aut strenuus antis, nec tardum opperior, nec praecedentibus insto.

Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ φωρᾶται τὰ τῆς συντάξεως τοῦ si οὐδαμῶς ἀκριβώσας ὁ Βερναρδ. οἷον σελ. XLVIII: Si censor non cred**at** ac plura **velit** ἀντὶ τοῦ *credit* καὶ *vult*.

Σελ. LII: Wilamowitzius tamen locnm..., cum καὶ pro τὸ scrip**sisset**, prorsus obscuravit. Διὰ τοῦ scrip**sisset** δηλοῦται ὅτι ἀφ' **οὗ** ἔγραψεν οὕτως ὁ W., **ὕστερον** ἄλλο τι ποιήσας ἐσκότισε τὸ χωρίον. Ἀλλ' ὁ Βερναρδ. δὲν ἤθελε πάντως τοῦτο νὰ εἴπῃ, ἀλλ' ὅτι ὁ Wil. τῷ γράψαι *(scribendo ἢ eo quod scripsit)* ἐσκότισε τὸ χωρίον. Ἡ ὀργανικὴ δ' ὅμως αὕτη σχέσις δηλοῦται μὲν καὶ διὰ τοῦ *cum*, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ ὑπερσυντελίκου ὑποτ. συντεταγμένου. Πῶς συντάσσεται ὁ cum ἐν τῇ σημασίᾳ ταύτῃ δεικνύουσι τὰ ἑξῆς χωρία.

Cic. Clu. § 112: Quod **cum facit** (τ. ἔ. cum omni eum ignominia liberat), iudicat eius sententia gratis esse Oppianicum condemnatum.

Verr. I, 146: deridet, cum sibi ipsum iub**et** satis dare Habonium.

Ib. III, 127: Hoc **cum scribit,** illud ostendit.

Ib. 172: **Cum** senatus **decernit,** ut ematur in Sicilia frumentum, aut **cum** populus **iubet,** hoc... intellegit, ex Sicilia Siculum frumentum apportari oportere.

IV, 37: homini iam perdito... subvenisti, **cum** pupillis Drepanitanis bona patria erepta cum illo **partitus** es.

Digitized by Google

Tusc. I, 12: **Cum enim miserum esse dicis**, tum eum, qui non sit, dicis esse.

Liv. V, 49, 6: Servatam deinde bello patriam iterum in pace haud dubie seravit **cum prohibuit** migrari Veios. 'O *cum* δὲν δηλοῖ ἐνταῦθα τὸ *πότε αὖθις* ἔσωσε (διότι τοῦτο εἶναι **ἤδη** γνωστόν, ἅτε τῶν ἐνταῦθα ἐκτιθεμένων πραγμάτων εὐθὺς μετὰ τὴν τῶν Γαλατῶν ἀναχώρησιν γενομένων), ἀλλὰ τὸ **πῶς** ἔσωσε.

Plaut. Captiv. 371: Tu tibi tuopte ingenio prodes plurumum, **quom** servitutem **fers** ita uti decet.

Ib. 452: Edepol rem meam constabilivi, **quom** illos emi de praeda a quaestoribus.

Σελ. LIV: Sed **dum** μαρτυρεῖν... **extant**, ex iis derivari possunt. 'Επειδὴ ἡ σχέσις εἶναι αἰτιολογική, γράφε: **cum extent**.

Σ. Βάσης

Προσθήκη.

Παρὰ Πλαύτῳ Amph. 775 Fl. κεῖται: Quin tu istanc iubes pro cerrita circumferri? ὅπερ οὐδὲν διαφέρει τοῦ ἐν Πεντηκονταετηρίδι κτλ. σελ. 242: pro emblemate expungendum.

Digitized by Google

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΡΩΜΑΪΚΑ

ΙΖ'

Οἱ ἐν Ῥώμῃ δήμαρχοι μέχρι τοῦ 449 π. Χ. οὐδεμίαν εἶχον νόμιμον ἐν τῇ πόλει ἐξουσίαν, ἠδύναντο δὲ μόνον νὰ βοηθῶσι τοῖς ὑπὸ τῶν πολιτικῶν ἀρχόντων καταδυναστευομένοις τῶν εἰς τὸ πολιτικὸν σύστημα τῆς καλουμένης *πληθύος* ἀνηκόντων πολιτῶν παρεμβαίνοντες καὶ κωλύοντες τὴν ἐκτέλεσιν παντὸς διατάγματος, δι' οὗ εἴς τις ἢ καὶ πλείονες τῶν τοιούτων πολιτῶν ἠδικοῦντο. Τοῦτο εἶναι τὸ καλούμενον δημαρχικὸν auxilium. Τὴν δύναμιν δὲ ταύτην παρεῖχεν αὐτοῖς οὐχὶ νόμος τις, ἀλλ' ὁ ὅρκος, ὃν ὤμοσαν οἱ ἐκ τῆς πληθύος πολῖται καθιστάντες τὴν δημαρχίαν, νὰ θεωρῶσι τὰ τῶν δημάρχων σώματα ἱερὰ καὶ ἄσυλα καὶ νὰ ἀποκτείνωσι πάντα σωματικὴν βίαν τοῖς δημάρχοις προσφέροντα.

Τῷ δὲ 249 π. Χ. δι' ἑνὸς τῶν Οὐαλερίων νόμων, περὶ οὗ ἐποιησάμεθα λόγον ἐν ἑτέρῳ τῆς Ἀθηνᾶς τόπῳ (τόμ. Α' σελ. 314 ἑ.), οἱ δήμαρχοι κατελέχθησαν εἰς τοὺς νομίμους τῆς πόλεως ἄρχοντας. Ἀκολούθως τῷ νόμῳ τούτῳ ἐδόθησαν μὲν τοῖς δημάρχοις τὰ κοινὰ πᾶσι τοῖς ἄρχουσι δικαιώματα, ἀνεγνωρίσθη δὲ αὐτοῖς ὡς νόμιμος ἐξουσία ἡ δύναμις, ἣν τέως εἶχον, τοῦ βοηθεῖν τοῖς ὑπὸ τῶν ἀρχόντων καταδυναστευομένοις τῶν πολιτῶν, τὸ auxilium.

Ἀλλ' ἐν τῷ προτελευταίῳ π. Χ. αἰῶνι ἐμφανίζονται οἱ δήμαρχοι περιβεβλημένοι πολλῷ εὐρυτέραν ἐξουσίαν, τὴν τοῦ ἀνακόπτειν πᾶσαν πάσης ἀρχῆς διάταξιν καὶ κωλύειν πάντα δημόσιον χρηματισμόν, τ. ἔ. τὴν τῆς καθολικῆς ἐνστάσεως. Πόθεν ἐγένετο αὐτοῖς ἡ ἐξουσία αὕτη; Οὐχὶ βεβαίως ἐκ τῆς δημαρχικῆς ἀσυλίας. Διότι τῆς ἀσυλίας ταύτης ἐπ' οὐδενὸς νόμου θεμελιουμένης καὶ τὰ ἐκ ταύτης πηγάζοντα δικαιώματα ἐξ οὐδενὸς ἀπέρρεον νόμου, δὲν ἠδύναντο ἄρα διὰ νόμων οὔτε νὰ καταλυθῶσιν, οὔτε νὰ περιορισθῶσι. Καὶ ὅμως ἡ δημαρχικὴ ἔνστασις ὑπέκειτο εἴς τινας περιορισμοὺς ἐν διαφόροις καιροῖς νομοθετηθέντας. Οὕτω π. χ. ἡ lex Sempronia de provinciis consularibus ἀπηγόρευε τὴν πρὸς τὸ ΣΔ, δι' οὗ κατ' ἔτος ὡρίζοντο αἱ ὑπατικαὶ ἡγεμονίαι, (provinciae consulares), δημαρχικὴν ἔνστασιν (Cic. prov. cos. § 17)· εἷς δὲ τῶν Κλωδίων νόμων ἀπηγόρευε:

Digitized by Google

ne quis legi intercederet τ. ἔ. ἀπηγόρευε τὴν πρὸς τὸν κατὰ Κικέρωνος νόμον δημαρχικὴν ἔνστασιν. Δὲν εἶναι ἄρα ἡ δημαρχικὴ ἔνστασις ἐπακολούθημα τῆς δ. ἀσυλίας. Διὰ ῥητοῦ δέ τινος νόμου δὲν ἐδόθη πάντως τοῖς δημάρχοις ἡ ἔνστασις, διότι οὕτω σημαντικοῦ νόμου δὲν θὰ ἐξέλειπε πᾶν ἴχνος. Πόθεν λοιπὸν ἡ ἐξουσία αὕτη;

Κατὰ τὴν τοῦ Mommsen γνώμην, οἱ δήμαρχοι εἶχον τὴν ἔνστασιν, ὥςπερ καὶ οἱ ἄλλοι ἄρχοντες οἱ ἐνιστάμενοι πρὸς ὑποδεεστέρους αὐτῶν, iure maioris potestatis (1). Κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην, οἱ δήμαρχοι ἦσαν maxima ἐν τῇ πόλει potestas, οὗ τεθέντος αἴρεται ἡ ἐν τῇ τῶν Ῥ. πολιτείᾳ ὑπάρχουσα ἄλλως ἀνωμαλία, καθ' ἣν τῶν ὑπάτων κατεχόντων τὴν ἀνωτάτην ἐν τῇ πολιτικῇ ἱεραρχίᾳ βαθμῖδα οἱ δήμαρχοι εἶναι τούτων ἔν τε ἄλλοις πολλοῖς δυνατώτεροι καὶ δὴ καὶ ἐν τῇ προκειμένῃ περιστάσει, ἐν ᾗ ὁ μὲν δήμαρχος δύναται δι' ἐνστάσεως νὰ ἀνακόψῃ τοὺς τοῦ ὑπάτου χρηματισμούς, οὐχὶ δὲ καὶ ὁ ὕπατος τοὺς τοῦ δημάρχου. Ἀλλ' ἡ θεραπεία αὕτη ἰᾶται, νομίζομεν, τὸ κακὸν μείζονι κακῷ. Δέχεται δηλ. ἐν πολιτείᾳ οὕτως αὐστηρῶς τυπικῇ, οἵα ἡ τῶν Ῥωμαίων, ἄρχοντας οὐδὲν μὲν ἔχοντας imperium, οἷοι ἦσαν οἱ δήμαρχοι, ὑπερτέρους δὲ ἐν τῇ πολιτικῇ ἱεραρχίᾳ τῶν τὸ summum καὶ αὐτὸ δὴ τοῦτο regium imperium ἐχόντων ὑπάτων. Παραλείπω δ' ὅτι οὐδεὶς τῶν παλαιῶν συμμαρτυρεῖ τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ, τοὐναντίον δ' ὑπάρχουσι χωρία, ἐξ ὧν τεκμαιρόμεθα ὅτι οἱ παλαιοὶ δὲν ἐθεώρουν τοιαύτην τὴν τῆς δημαρχίας πρὸς τὴν ὑπατείαν σχέσιν. Κικ. de legg. III § 16: Nam illud quidem ipsum, quod in iure positum est, habet consul, ut ei reliqui magistratus omnes pareant excepto tribuno... Hoc enim primum minuit consulare ius, quod extitit ipse qui eo non teneretur. Παράδοξος θὰ ἦτο ἡ τοιαύτη ἔκφρασις, ἂν ὁ λέγων ἐφρόνει ὅτι ἡ tribunicia potestas εἶναι maior consulari.

Ἀλλὰ καὶ ὀρθῶς ἂν εἶχε καθόλου ἡ θεωρία αὕτη, οὐδὲν θὰ ὠφέλει ἡμᾶς ἐν τῷ προκειμένῳ ζητήματι, διότι, καθ' ἃ ὑποδηλοῦσι χωρία τινὰ τοῦ Κικέρωνος, ἡ δημαρχικὴ ἔνστασις δὲν περιέχεται ἐν τῇ ἐνστάσει, ἧς τὸ δίκαιον παρέχει ἡ par ἢ maior potestas. Οὕτως ὁ Κικ. (de legg. III) εἰπὼν (§ 6) «ni par maiorve potestas prohibessit» (πρβλ. § 11: vis in populo abesto par maiorve potestas

(1) Mo. Str. I[3] σελ. 269, 270. Πρβλ. σελ. 28.

Digitized by Google

plus valeto) δὲν θεωρεῖ ὅμως περιττὸν νὰ διατάξῃ ἰδίᾳ περὶ τῶν δημάρχων «quodque prohibessint... ratum esto» (§ 9). Κατὰ ταῦτα ζητητέα δι' ἄλλης ὁδοῦ ἡ λύσις τοῦ προκειμένου ζητήματος.

Καθ' ἡμᾶς τὸ τῆς καθολικῆς ἐνστάσεως δίκαιον ἔλαβεν ὁ δήμαρχος κατ' ἀκολουθίαν εὐρυτέρας ἐκδοχῆς τῆς ἐννοίας, ἣν ἡ λέξις auxilium παρέχει. Περὶ τὸν 6ον δηλ. π. Χ. αἰῶνα ἐκράτησεν ἐν τῷ δημοσίῳ τῶν 'Ρ. δικαίῳ ἡ ἐκδοχή, καθ' ἣν τὸ δημαρχικὸν auxilium ἦτο ἐπικουρία οὐχὶ μόνον ἑνί τινι ἢ πλείοσι τῶν ἐκ τῆς πληθύος πολιτῶν ὑπό τινος διατάγματος ἀρχῆς τινος ἀδικουμένοις παρεχομένη, ἀλλὰ καὶ ἅπασιν ὁμοῦ τοῖς πολίταις, ὁσάκις ἐξ οἱασδήποτε πολιτικῆς πράξεως τὰ κοινὰ ἁπάντων τῶν πολιτῶν δίκαια καὶ συμφέροντα ἐβλάπτοντο. Τῆς ἐκδοχῆς ταύτης ἐπακολούθημα ἦτο ὅτι οἱ δήμαρχοι ἐδικαιοῦντο νὰ κωλύωσιν ἢ ἀνακόπτωσιν πᾶσαν δημοσίαν πρᾶξιν, ἣν ἐθεώρουν ἄδικον ἢ ἀσύμφορον τῇ πόλει, κατ' ἀκολουθίαν δὲ καὶ τοῖς πολίταις ἅπασιν.

'Η ἐκδοχὴ αὕτη ἐπεκράτησε, διότι ἐστηρίζετο ἐπὶ τοῦ ἑξῆς πιθανοῦ συλλογισμοῦ. Τὸ δημαρχικὸν auxilium ἐν τῇ ἀρχαίᾳ αὐτοῦ ἐννοίᾳ, ὡς ἐπικουρία παρεχομένη τοῖς ὑπὸ τῶν δικαιοδοτῶν ἰδίᾳ ἀρχόντων καταδυναστευομένοις τῶν ἐκ τῆς πληθύος πολιτῶν, οὐδένα εἶχεν ἔτι λόγον ὑπάρξεως ἐν τοῖς περὶ ὧν ὁ λόγος χρόνοις... Διότι ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις οἱ μὲν ἐκ τῆς πληθύος πολῖται ἦσαν ἤδη πολιτικῶς κατὰ πάντα ἰσότιμοι τοῖς πατρικίοις, διὰ δὲ τὸ πλῆθος καὶ δυνατώτεροι τούτων, οἱ δὲ δικαιοδόται ἄρχοντες διὰ τὸν εἰρημένον λόγον ἐκ τῆς πληθύος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον λαμβανόμενοι οὐδένα λόγον εἶχον ὥστε νὰ καταδυναστεύωσι τοὺς ἐκ τοῦ ἑαυτῶν συστήματος πολίτας πικρῶς καὶ αὐστηρῶς ἐφαρμόζοντες τὰς τοῦ καθεστῶτος πολιτικοῦ δικαίου σκληρὰς διατάξεις. Ἔπειτα αἱ διατάξεις αὗται ἦσαν ἤδη πολλαχῶς μετερρυθμισμέναι συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ φύσει δικαίου καὶ τοῦ ἐπιεικοῦς διὰ τῶν στρατηγικῶν διαγραμμάτων, δι' ὧν οἱ καθ' ἕκαστον ἔτος δικαιοδόται ἄρχοντες supplebant, adiuvabant, corrigebant τὸ παραδεδομένον πολιτικὸν δίκαιον, ὅπερ οὕτω μεταβεβλημένον δὲν ἦτο μὲν ἔτι τὸ summum ius, ἀλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο δὲν ἦτο οὐδὲ summa iniuria. Τὸ δημαρχικὸν λοιπὸν auxilium οὐδένα ἔτι εἶχε λόγον ὑπάρξεως. Ἐπειδὴ δὲ τὸ auxilium ἦν ὁ μόνος λόγος τῆς καταστάσεως τῆς δημαρχίας καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἀπετέ-

Digitized by Google

λει αὐτὴν τὴν οὐσίαν τῆς δημαρχικῆς ἐξουσίας, ἐκλιπόντος τούτου ἔδει νὰ συνεκλίπῃ καὶ ἡ δημαρχία. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο οὔτ' ἐγένετο οὔτε ἦτο δυνατὸν ἐν πολιτείᾳ, οἵα ἡ τῶν Ῥωμαίων, νὰ γένηται, ἀνάγκη ἦτο νὰ νοηθῇ οὕτω τὸ δημαρχικὸν auxilium, ὥςτε νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ περαιτέρω ὕπαρξις καὶ λειτουργία αὐτοῦ. Τὴν ἀνάγκην ταύτην ἐπλήρου ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἑρμηνεία, ἥπερ διὰ τοῦτο καὶ δὲν προσέκρουσε τῇ πολιτικῇ τῶν Ῥωμαίων συνειδήσει, ἀλλ' ἐγένετο ἄνευ ἀντιρρήσεως ὑφ' ἁπάντων ἀσπαστή. Ὅτι δὲ ταῦτα πάντα δὲν εἶναι ἁπλῆ εἰκασία, ἀλλ' ὄντως οἱ Ῥωμαῖοι ἐν τῷ τελευταίῳ τῆς ἐλευθέρας πολιτείας αἰῶνι οὕτως ἐξεδέχοντο τὸ auxilium, τ. ἔ. ὡς ἰσοδύναμον τῷ τῆς καθολικῆς ἐνστάσεως δικαιώματι, δεικνύουσι δύο χωρία τὸ μὲν τοῦ Καίσαρος, τὸ δὲ τοῦ Κικέρωνος πρὸς ἄλληλα παραβαλλόμενα. Ὁ μὲν Κικέρων λέγει Legg. III, 2: Sullam probo, qui tribunis plebis sua lege iniuriae faciendae potestatem ademerit, auxilii ferendi reliquerit; ὁ δὲ Καῖσαρ b. c. I, 7: Sullam nudata omnibus rebus tribunicia potestate tamen **intercessionem liberam** reliquisse. Νοεῖ δὲ πάντως ὁ Καῖσαρ ἐνταῦθα τὴν intercessionem ἐν τῇ εὐρυτάτῃ αὐτῆς σημασίᾳ, διότι ἡ περὶ ἧς ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ πρόκειται ἔνστασις ἐγένετο πρὸς ΣΔ. πολιτικὴν ἔχον ἔννοιαν (1). Ὅτι δὲ ἀληθῆ λέγει ὁ Καῖσαρ μαρτυρεῖ τὸ ὑπὸ Σαλλουστίου ἱστορούμενον ὅτι: Sullam consulem de reditu eius legem ferentem ex composito tr. pl. C. Herennius prohibuerat. (Sall. παρὰ Γελλίῳ X, 20, 10). Κατὰ ταῦτα ἡ intercessio τ. ἔ. ἡ καθολικὴ δημαρχικὴ ἔνστασις καὶ τὸ auxilium ἦσαν ἐν τοῖς τοῦ Κικέρωνος χρόνοις ὅροι ἐντελῶς συνώνυμοι.

Οὕτω διὰ τῆς προκειμένης περὶ τὴν ἀρχὴν τῆς καθολικῆς δημαρχικῆς ἐνστάσεως θεωρίας λύεται ἅπασα ἡ ἀπορία τῶν ἀδυνατούντων νὰ συμβιβάσωσι πρὸς ἄλληλα τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος δύο χωρία.

Σ. Βασης

(1) Ἡ ἐκδοχὴ αὕτη δὲν ἀποκλείει τὴν παραδοχὴν νόμου ἢ νόμων τινῶν τοῦ Σύλλα, δι' ὧν **κατ' ἐξαίρεσιν** ἀπηγορεύετο ἐν **ὡρισμέναις** περιστάσεσιν ἡ intercessio. Τοιαύτην *συγκεκριμένην* ἀπαγόρευσιν περιελάμβανε l. Cornelia, οὗ νόμου ὡς παραβάτης ἐδικάσθη ὁ L. Opimius «quod cum esset tr. pl. intercessisset contra legem Corneliam». Cic. Verr. I, 155.

Digitized by Google

ΔΗΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΩΣ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

Ἡ Διεύθυνσις τῆς Ἀθηνᾶς δηλοῖ ὅτι δέχεται μὲν καὶ δημοσιεύει προθύμως ἐπανόρθωσιν γενομένου τυχὸν πρὸς οἱονδήποτε ἀδικήματος εἴτε ἐν βιβλιοκρισίᾳ εἴτε ἐν ἄλλῃ πραγματείᾳ καταχεχωρισμένῃ ἐν τῷ περιοδικῷ παρέχουσα πρὸς τοῦτο σχεδὸν ὅσον ἡ ἐπανορθουμένη κρίσις κατεῖχε χῶρον, δὲν νομίζει δ' ὅμως ὅτι ὀφείλει νὰ παραδέχηται πρὸς δημοσίευσιν καὶ συζήτησιν πραγματείας λογίων, ἀλλοτρίων τῆς ἐπιστημονικῆς ἑταιρείας ὄντων καὶ πρεσβευόντων ἐν τῇ φιλολογίᾳ ἀρχάς, ἃς ἡ ἐπιστημονικὴ ἑταιρεία δὲν κρίνει λυσιτελεῖς εἰς τὴν φιλολογικὴν ἐπιστήμην, ἄλλως τε καὶ ἀφοῦ ὁ τοῦ περιοδικοῦ χῶρος μόλις ἐξαρκεῖ εἰς καταχώρισιν τῶν ὑπὸ ἑταίρων συντασσομένων πραγματειῶν.

Digitized by Google

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

ΑΘΗΝΑΣ

1) Ἕκαστος τόμος τοῦ περιοδικοῦ τούτου ἀποτελεῖται ἐκ τεσσάρων τευχῶν, ὧν ἕκαστον ἐξ ὀκτὼ τοὐλάχιστον τυπογραφικῶν φύλλων.

2) Τὰ δημοσιευόμενα ἐν τῷ περιοδικῷ εἶναι πρωτότυποι πραγματεῖαι *φιλολογικαί, ἱστορικαί, ἀρχαιολογικαί, φυσικαὶ καὶ μαθηματικαί.* Εἰς τὰς φιλολογικὰς καὶ ἱστορικὰς πραγματείας ὑπάγεται πᾶσα φιλολογικῶς ἢ ἱστορικῶς διεξαγομένη διατριβή.

3) Ἐν τῷ περιοδικῷ καταχωρίζονται καὶ *βιβλιοκρισίαι*, ἂν περιορίζωνται ἀκριβέστατα ἐν τῷ περὶ οὗ ἡ κρίσις ἐπιστημονικῷ ζητήματι.

4) Πᾶσα *πραγματεία* καὶ *βιβλιοκρισία* εἶναι ὑπογεγραμμένη ὑπὸ τοῦ συντάξαντος αὐτήν.

5) Ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐδεμία χρηματικὴ ἀμοιβὴ χορηγεῖται εἰς τοὺς συγγραφεῖς διατριβῶν, δίδονται δ' αὐτοῖς περὶ τὰ 25 ἀντίτυπα τῶν διατριβῶν αὐτῶν.

6) Αἱ διατριβαὶ ἐλεύθεραι ταχυδρομικῶν τελῶν ἀποστέλλονται *πρὸς τὸν διευθυντὴν τοῦ περιοδικοῦ.*

7) Διὰ τῆς Ἀθηνᾶς ἀγγέλλεται πᾶν βιβλίον, οὗτινος ἀντίτυπον ἤθελε σταλῇ πρὸς *τὸν ταμίαν τῆς ἑταιρείας ἢ τὸν διευθυντὴν* τοῦ περιοδικοῦ.

8) Τὸ περιοδικὸν ἀνταλλάσσεται τῇ ἐγκρίσει τοῦ συμβουλίου πρὸς πᾶν περιοδικὸν ἡμεδαπὸν καὶ ἀλλοδαπόν.

9) Πάντες οἱ ἑταῖροι οἱ καταβαλόντες τὴν ἐνιαύσιον αὐτῶν χορηγίαν λαμβάνουσι τὸ περιοδικὸν δωρεάν.

10) Οἱ μὲν ἐν Ἑλλάδι συνδρομηταὶ τοῦ περιοδικοῦ ἀποτίνουσι δραχμὰς 15, οἱ δ' ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ δραχμὰς 18.

11) Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιμελεῖται τριμελὴς ἐπιτροπεία ἐκλεγομένη ὑπὸ τοῦ διοικητικοῦ Συμβουλίου ἐκ τῶν μελῶν αὐτοῦ· εἰς ἓν δὲ τῶν τῆς ἐπιτροπείας μελῶν ἀνατίθεται ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου ἡ διεύθυνσις καὶ διαχείρισις τοῦ περιοδικοῦ.

12) Ὁ διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ καὶ μόνος οὗτος συνεννοεῖται μετὰ τοῦ τυπογράφου, ὁρίζει τὰς εἰς τὸ περιοδικὸν καταχωριστέας ἢ μὴ καταχωριστέας διατριβὰς καθὼς καὶ τὴν τάξιν καθ' ἣν πρέπει νὰ καταχωρισθῶσιν.

13) Οὐδεμία διατριβὴ (πλὴν μόναι αἱ τοῦ προέδρου τῆς ἑταιρείας καὶ αἱ τῶν ἐπιμελητῶν τοῦ περιοδικοῦ) δημοσιεύεται ἐν αὐτῷ, ἂν μὴ φέρῃ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ διευθυντοῦ.

14) Ὁ διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ ὢν ἅμα καὶ διαχειριστὴς αὐτοῦ φροντίζει περὶ τῆς ἀσφαλοῦς ἀποστολῆς αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἑταίρους καὶ περὶ τῆς φυλακῆς τῶν ὑπολοίπων ἀντιτύπων.

15) Μετὰ προηγουμένην ἀπόφασιν τοῦ διοικητικοῦ Συμβουλίου δύνανται νὰ παρέχωνται δωρεὰν τοῖς τακτικοῖς τοῦ περιοδικοῦ συνεργάταις πεντήκοντα ἐν συνόλῳ ἀντίτυπα αὐτοῦ.

Πᾶσα αἴτησις περὶ συνδρομῆς ἢ ἀγορᾶς τοῦ περιοδικοῦ πωλουμένου κατὰ τόμους ἀπευθύνεται πρὸς τὸν ταμίαν τῆς ἑταιρείας κ. Γ. Α. Παππαβασιλείου ἐν ὁδῷ Γερανίου 14, πᾶσα δ' ἄλλη αἴτησις περὶ τυπώσεως διατριβῆς κλπ. πρὸς τὸν διευθυντὴν τοῦ περιοδικοῦ Γ. Ν. Χατζιδάκιν ἐν ὁδῷ Σκουφᾶ 12.

Digitized by Google

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

AS
202
.A84
v 8
no. 2

ΤΟΜΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΡΡΗ

1896

Digitized by Google

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κοσκυλμάτια, ὑπὸ Γ. Ν. Χατζιδακι . . . . . . σελ. 113
Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος μέρος Δ'. — Ἡ κοινὴ γλῶσσα ὑπὸ H. Paul, μετάφρασις Γ. Ν. Χατζιδακι. » 145
Περὶ τοῦ νόθου τῶν Πλάτωνος νόμων, ὑπὸ Μιλτιαδου Ι. Πανταζη . . . . » 177
Περὶ παραλλασσόντων ὁλοκληρωμάτων, ὑπὸ Ιωαννου Ν. Χατζιδακι. . . . . » 230
Βιβλιοκρισία, ὑπὸ Γ. Ν. Χατζιδακι . . . . . . » 238

Digitized by Google

ΚΟΣΚΥΛΜΑΤΙΑ

Περὶ διφορουμένων τινῶν ὡς πρὸς τὴν ὀρθογραφίαν ὀνομάτων

Ζήτημα ἠγέρθη ἐπ' ἐσχάτων παρ' ἡμῖν, ἂν πρέπῃ νὰ γράφηται δι' ἁπλοῦ ἢ διὰ διττοῦ *μμ* τὸ ὄνομα Σιμίας. Καὶ ὁ μὲν διισχυρίσθη, ὅτι δι' ἁπλοῦ *μ* ὀφείλει νὰ γράφηται ὑφ' ἡμῶν, διότι τὸ διὰ διττοῦ *μμ* γραφόμενον εἶναι Αἰολικόν, ὁ δὲ ἀντεῖπεν ὅτι ἐν τῇ Παλατίνῃ Ἀνθολογίᾳ φέρεται γεγραμμένον διὰ διττοῦ *μμ*. Ἀλλ' ἂν μὴ παντάπασι σφάλλωμαι, διὰ τοιούτων διισχυρισμῶν τὸ ζήτημα οὔτε ἐλύθη οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ λυθῇ. Διότι πρῶτον οἱ Αἰολεῖς τῆς Ἀσίας καὶ Θεσσαλίας ἀπήγγελλον διττὸν ὑγρὸν *λλ*, *ρρ*, ἢ διττὸν ἔρρινον *μμ*, *νν*, ἐν ἐκείναις μόναις ταῖς λέξεσιν, ἐν αἷς, καθ' ἃ ἡ ἐτυμολογία ἢ ὁ σχηματισμὸς αὐτῶν διδάσκει, ἐγένετο ἀφομοίωσις συριστικοῦ τινος φθόγγου, ἤτοι *σ*, *j*, F πρὸς τὸ ὑγρὸν ἢ ἔρρινον· πρβλ. ἐκτεν-σα - ἔκτεννα, ἐνεμ-σα - ἔνεμμα, ἐστελ-σα - ἔστελλα, μηνσες-μῆννες, ἐτερ-σατο - ἐτέρρατο, χερσόμακτρα, χερρόμακτρα, φαFεσ-νος - φάεννος (καὶ Θεσσαλιστὶ Φαεννός), ἀσμε-ἄμμε (καὶ Θεσσ. ἀμμέ), ἐσμι-ἔμμι (καὶ Θεσσ. ἐμμί), κτέν-jω-κτέννω, ὀφέλ-jω-ὀφέλλω, ἀγέρjω-ἀγέρρω, ξέν-Fος-ξέννος, γόνFα-γόννα, πέρFας-πέρρας κτλ.· πρβλ. Richard Meister Ἑλλ. Διαλ. Α' 137 κέξ. καὶ O. Hoffmann Ἑλλ. Διαλ. Β' 479 κέξ. Περὶ τῆς λέξεως δὲ σιμὸς ἀγνοοῦμεν μὲν πῶς ἐξεφέρετο ὑπὸ τῶν Αἰολέων, διότι οὔτε ὑπὸ τῶν ἐπιγραφῶν οὔτε ὑπὸ τῶν Γραμματικῶν καὶ Λεξικογράφων οὔτε ὑπὸ τῶν ἀποσπασμάτων τῶν Αἰολέων ποιητῶν διδασκόμεθά τι περὶ αὐτῆς, καθ' ὅσον τοὐλάχιστον ἐγὼ ἠξεύρω, ἀλλ' ὅμως λόγοι φωνητικοὶ πείθουσιν ἡμᾶς ὅτι δὲν ἐξεφέρετο μετὰ

Digitized by Google

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

ΑΘΗΝΑΣ

1) Ἕκαστος τόμος τοῦ περιοδικοῦ τούτου ἀποτελεῖται ἐκ τεσσάρων τευχῶν, ὧν ἕκαστον ἐξ ὀκτὼ τοὐλάχιστον τυπογραφικῶν φύλλων.

2) Τὰ δημοσιευόμενα ἐν τῷ περιοδικῷ εἶναι πρωτότυποι πραγματεῖαι *φιλολογικαί, ἱστορικαί, ἀρχαιολογικαί, φυσικαὶ καὶ μαθηματικαί.* Εἰς τὰς φιλολογικὰς καὶ ἱστορικὰς πραγματείας ὑπάγεται πᾶσα φιλολογικῶς ἢ ἱστορικῶς διεξαγομένη διατριβή.

3) Ἐν τῷ περιοδικῷ καταχωρίζονται καὶ *βιβλιοκρισίαι,* ἂν περιορίζωνται ἀκριβέστατα ἐν τῷ περὶ οὗ ἡ κρίσις ἐπιστημονικῷ ζητήματι.

4) Πᾶσα *πραγματεία* καὶ *βιβλιοκρισία* εἶναι ὑπογεγραμμένη ὑπὸ τοῦ συντάξαντος αὐτήν.

5) Ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐδεμία χρηματικὴ ἀμοιβὴ χορηγεῖται εἰς τοὺς συγγραφεῖς διατριβῶν, δίδονται δ' αὐτοῖς περὶ τὰ 25 ἀντίτυπα τῶν διατριβῶν αὐτῶν.

6) Αἱ διατριβαὶ ἐλεύθεραι ταχυδρομικῶν τελῶν ἀποστέλλονται *πρὸς τὸν διευθυντὴν τοῦ περιοδικοῦ.*

7) Διὰ τῆς Ἀθηνᾶς ἀγγέλλεται πᾶν βιβλίον, οὗτινος ἀντίτυπον ἤθελε σταλῇ πρὸς *τὸν ταμίαν τῆς ἑταιρείας* ἢ *τὸν διευθυντὴν* τοῦ περιοδικοῦ.

8) Τὸ περιοδικὸν ἀνταλλάσσεται τῇ ἐγκρίσει τοῦ συμβουλίου πρὸς πᾶν περιοδικὸν ἡμεδαπὸν καὶ ἀλλοδαπόν.

9) Πάντες οἱ ἑταῖροι οἱ καταβαλόντες τὴν ἐνιαύσιον αὐτῶν χορηγίαν λαμβάνουσι τὸ περιοδικὸν δωρεάν.

10) Οἱ μὲν ἐν Ἑλλάδι συνδρομηταὶ τοῦ περιοδικοῦ ἀποτίνουσι δραχμὰς 15, οἱ δ' ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ δραχμὰς 18.

11) Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιμελεῖται τριμελὴς ἐπιτροπεία ἐκλεγομένη ὑπὸ τοῦ διοικητικοῦ Συμβουλίου ἐκ τῶν μελῶν αὐτοῦ· εἰς ἓν δὲ τῶν τῆς ἐπιτροπείας μελῶν ἀνατίθεται ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου ἡ διεύθυνσις καὶ διαχείρισις τοῦ περιοδικοῦ.

12) Ὁ διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ καὶ μόνος οὗτος συνεννοεῖται μετὰ τοῦ τυπογράφου, ὁρίζει τὰς εἰς τὸ περιοδικὸν καταχωριστέας ἢ μὴ καταχωριστέας διατριβὰς καθὼς καὶ τὴν τάξιν καθ' ἣν πρέπει νὰ καταχωρισθῶσιν.

13) Οὐδεμία διατριβὴ (πλὴν μόναι αἱ τοῦ προέδρου τῆς ἑταιρείας καὶ αἱ τῶν ἐπιμελητῶν τοῦ περιοδικοῦ) δημοσιεύεται ἐν αὐτῷ, ἂν μὴ φέρῃ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ διευθυντοῦ.

14) Ὁ διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ ὢν ἅμα καὶ διαχειριστὴς αὐτοῦ φροντίζει περὶ τῆς ἀσφαλοῦς ἀποστολῆς αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἑταίρους καὶ περὶ τῆς φυλακῆς τῶν ὑπολοίπων ἀντιτύπων.

15) Μετὰ προηγουμένην ἀπόφασιν τοῦ διοικητικοῦ Συμβουλίου δύνανται νὰ παρέχωνται δωρεὰν τοῖς τακτικοῖς τοῦ περιοδικοῦ συνεργάταις πεντήκοντα ἐν συνόλῳ ἀντίτυπα αὐτοῦ.

Πᾶσα αἴτησις περὶ συνδρομῆς ἢ ἀγορᾶς τοῦ περιοδικοῦ πωλουμένου κατὰ τόμους ἀπευθύνεται πρὸς τὸν ταμίαν τῆς ἑταιρείας κ. Γ. Α. Παππαβασιλείου ἐν ὁδῷ Γερανίου 14, πᾶσα δ' ἄλλη αἴτησις περὶ τυπώσεως διατριβῆς κλπ. πρὸς τὸν διευθυντὴν τοῦ περιοδικοῦ Γ. Ν. Χατζιδάκιν ἐν ὁδῷ Σχουφᾶ 12.

Digitized by Google

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

AS
202
.A84
v 8
no. 2

ΤΟΜΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΡΡΗ

1896

Digitized by Google

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κοσκυλμάτια, ὑπὸ Γ. Ν. Χατζιδακι . . . . . . σελ. 113
Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος μέρος Δ'. — Ἡ κοινὴ γλῶσσα ὑπὸ H. Paul, μετάφρασις Γ. Ν. Χατζιδακι. » 145
Περὶ τοῦ νόθου τῶν Πλάτωνος νόμων, ὑπὸ Μιλτιαδου Ι. Πανταζη . . . . » 177
Περὶ παραλλασσόντων ὁλοκληρωμάτων, ὑπὸ Ιωαννου Ν. Χατζιδακι. . . . . » 230
Βιβλιοκρισία, ὑπὸ Γ. Ν. Χατζιδακι . . . . . . » 238

Digitized by Google

ΚΟΣΚΥΛΜΑΤΙΑ

Περὶ διφορουμένων τινῶν ὡς πρὸς τὴν ὀρθογραφίαν ὀνομάτων

Ζήτημα ἠγέρθη ἐπ' ἐσχάτων παρ' ἡμῖν, ἂν πρέπῃ νὰ γράφηται δι' ἁπλοῦ ἢ διὰ διττοῦ *μμ* τὸ ὄνομα Σιμίας. Καὶ ὁ μὲν διισχυρίσθη, ὅτι δι' ἁπλοῦ *μ* ὀφείλει νὰ γράφηται ὑφ' ἡμῶν, διότι τὸ διὰ διττοῦ *μμ* γραφόμενον εἶναι Αἰολικόν, ὁ δὲ ἀντεῖπεν ὅτι ἐν τῇ Παλατίνῃ Ἀνθολογίᾳ φέρεται γεγραμμένον διὰ διττοῦ *μμ*. Ἀλλ' ἂν μὴ παντάπασι σφάλλωμαι, διὰ τοιούτων διισχυρισμῶν τὸ ζήτημα οὔτε ἐλύθη οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ λυθῇ. Διότι πρῶτον οἱ Αἰολεῖς τῆς Ἀσίας καὶ Θεσσαλίας ἀπήγγελλον διττὸν ὑγρὸν *λλ*, *ρρ*, ἢ διττὸν ἔρρινον *μμ*, *νν*, ἐν ἐκείναις μόναις ταῖς λέξεσιν, ἐν αἷς, καθ' ἃ ἡ ἐτυμολογία ἢ ὁ σχηματισμὸς αὐτῶν διδάσκει, ἐγένετο ἀφομοίωσις συριστικοῦ τινος φθόγγου, ἤτοι *σ*, *j*, F πρὸς τὸ ὑγρὸν ἢ ἔρρινον· πρβλ. ἐκτεν-σα - ἔκτεννα, ἐνεμ-σα - ἔνεμμα, ἐστελ-σα - ἔστελλα, μηνσες-μῆννες, ἐτερ-σατο - ἐτέρρατο, χερσόμακτρα, χερρόμακτρα, φαϝεσ-νος - φάεννος (καὶ Θεσσαλιστὶ Φαεννός), ἀσμε-ἄμμε (καὶ Θεσσ. ἀμμέ), ἐσμι-ἔμμι (καὶ Θεσσ. ἐμμί), κτέν-jω-κτέννω, ὀφέλ-jω-ὀφέλλω, ἀγέρjω-ἀγέρρω, ξέν-ϝος-ξέννος, γόνϝα-γόννα, πέρϝας-πέρρας κτλ.· πρβλ. Richard Meister Ἑλλ. Διαλ. Α' 137 κἑξ. καὶ O. Hoffmann Ἑλλ. Διαλ. Β' 479 κἑξ. Περὶ τῆς λέξεως δὲ σιμὸς ἀγνοοῦμεν μὲν πῶς ἐξεφέρετο ὑπὸ τῶν Αἰολέων, διότι οὔτε ὑπὸ τῶν ἐπιγραφῶν οὔτε ὑπὸ τῶν Γραμματικῶν καὶ Λεξικογράφων οὔτε ὑπὸ τῶν ἀποσπασμάτων τῶν Αἰολέων ποιητῶν διδασκόμεθά τι περὶ αὐτῆς, καθ' ὅσον τοὐλάχιστον ἐγὼ ἠξεύρω, ἀλλ' ὅμως λόγοι φωνητικοὶ πείθουσιν ἡμᾶς ὅτι δὲν ἐξεφέρετο μετὰ

Digitized by Google

διττοῦ συμφώνου. Διότι ὑποτεθείσθω τοὐναντίον ὅτι ἐλέγετο σιμμος, τότε ἀνάγκη ἀπαραίτητος ἐπιβάλλει ἡμῖν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι καὶ ἐν τούτῳ πάντως θὰ ἔγινεν ἀφομοίωσις συριστικοῦ τινος πρὸς τὸ μ, τ.ἔ. ὅτι προῆλθεν ἢ ἔκ τινος σισμος ἢ σιμσος ἢ ἔκ τινος σιμ-jος ἢ ἔκ τινος σιμ-Fος. Ἐπειδὴ τὸ ἔτυμον τῆς λέξεως ἀγνοεῖται, οὐδὲν τῶν προϋποτιθεμένων τούτων δύναται κατ' ἀρχήν, ἐκ τῶν προτέρων, νὰ νομισθῇ ἀπόβλητον, ἀνάγκη ἄρα διὰ τῶν φωνητικῶν νόμων αὐτῆς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ν' ἀποδειχθῇ τὸ ἀδύνατον αὐτῶν. Καὶ ἀληθῶς ἀποδείκνυται εὐκόλως δι' αὐτῶν ὅτι οὔτε ἐκ τοῦ σισμος ἢ σιμσος οὔτε ἐκ τοῦ σιμjος οὔτε ἐκ τοῦ σιμFος ἦτο δυνατὸν νὰ παράγηται ἡ λέξις σιμός. Διότι ἂν ἐκ τοῦ σισμος ἢ σιμσος ἔδει νὰ εἶναι παρ' Ὁμήρῳ καὶ παρ' Ἀττικοῖς τὸ ι τοῦ τε σιμὸς καὶ τῶν παραγώγων αὐτοῦ ἀείποτε μακρόν, ὅπερ δὲν ἀληθεύει· πρβλ. ισμερος-ἴμμερος-ἵμερος, τιλ-σαι-τίλλαι-τῖλαι, χρισ-μα-χρῖμα, κριν-σαι-κρῖναι, ἀσμε-ἄμμε-ἀμέ-ἡμέες, σελασ-να-σελάννα-σελᾶνα-σελήνη κττ., ἀλλ' ὅμως σιμός, Σῖμος, Σιμίων κτλ. καὶ παρ' αὐτὰ Σί'μων, Σῐμωνίδης, Σῐμόεις (πρβλ. Ὁμ. Ε 774 Σῐμόεις καὶ Ε 777 καὶ Ζ, 4 καὶ Μ 23 κλπ. Σί'μων δὲ παρ' Ἀριστοφάνει Νεφέλαις 351, 399 καὶ Ἱππεῦσι 242, Σῐμωνίδη, Θεόγνιδος στ. 461)· ἂν δ' ἐκ τοῦ σιμjος, ὤφειλε νὰ γίνῃ *σῖνος, ὅπως ἐκ τοῦ κομ-ιος τὸ κον-ιος-κοινός, ἐκ τοῦ βαμ-ιω-βαν-ιω-βαίνω, πρβλ. Brugmann Grundriss § 639. Καὶ ἂν τέλος ἐκ τοῦ σιμ-Fος, ἔδει νὰ λέγηται σιμός μὲν παρ' Ὁμήρῳ, ἀλλὰ σῖμός παρ' Ἀττικοῖς, πρβλ. ἀνύω-ανFω-ἄνω Ὁμ. καὶ ἄνω Ἀττικόν, φθανFω-φθᾰ'νω-φθά'νω, πρβλ. Felix Solmsen ἐν Περιοδικῷ τοῦ Kuhn ΚΘ', 69. Κατ' αὐτὰ τὸ σιμὸς δὲν δύναται νὰ ἔχῃ προέλθει ἔκ τινος συνδυασμοῦ τοῦ μ καί τινος συριστικοῦ φθόγγου οὐδ' ἐξ ἀφομοιώσεως καὶ ἀντεκτάσεως, ἀλλ' ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἀρχαιόθεν καὶ τὸ μ ἦτο ἁπλοῦν καὶ τὸ ι μακρόν, παρ' ὃ κατὰ μετάπτωσιν ἠδύναντο νὰ λέγωνται καὶ τύποι μετὰ ι βραχέος· πρβλ. κρῖμα, κλῖμα, κλῖμαξ, πνί'γω κτλ. καὶ κριτός, κρίσις, κριτής, κλίσις, κλισία, ἐπνί'γην, πί'νω-πί'ομαι-πῖθι ἀλλ' ἔπῐον, τί'νω ἀλλὰ τίσις κτλ.

Ἀλλ' ἡ γνώμη ὅτι τὸ Σιμμίας ἦτο τῶν Αἰολέων, τὸ δὲ Σιμίας τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, ἐλέγχεται ἀνακριβὴς καὶ ὑπὸ τῶν ἐπιγραφῶν, ἐν αἷς

Digitized by Google

τὸ Σιμμίας ἀναγινώσκεται παρὰ τὸ Σιμίας καὶ τοῦτο οὐ μόνον ἐν Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς, ἔνθα ἡ διὰ τοῦ *μμ* γραφὴ θὰ εἶχε λόγον, ἀλλὰ καὶ ἐν Βοιωτικαῖς, ἔνθα ἡ φωνητικὴ τῶν Αἰολέων οὐδεμίαν ἔχει χώραν· πρβ. Cauer Delectus[2] 352 ἐκ Θηβῶν Σιμμίας παρὰ τὸ Σιμώνιος αὐτόθι· καὶ Σιμμίας Σιμμίαιος αὐτ. 395 ἐκ Φαρσάλων, ἀλλὰ καὶ Σίμουν, Σιμίουν, Σῖμος, Σίμειος ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιγραφῇ· καὶ ἐκ Κραννῶνος 409, Σιμίαιος, Σιμίας καὶ παρ' αὐτὰ ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιγραφῇ Σιμμιούνειος, Σιμμίας, Σίμμειος (δὶς) κτλ. Δὲν δύναται δέ τις νὰ δισχυρισθῇ ὅτι ἀπηγγέλλετο μὲν ἀείποτε διττὸν σύμφωνον, ἀλλ' ἐγράφετο πολλάκις μόνον τὸ ἕτερον, καθὼς ὄντως ἐν παλαιοτέροις χρόνοις ἐγίνετο. Διότι ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος κέξ., ἐν τοῖς χρόνοις δηλ. τῶν ἐπιγραφῶν τούτων, τὰ ἐτυμολογικὸν λόγον ἔχοντα διττὰ γράφονται καθόλου εἰπεῖν κανονικῶς, οὐδ' ἐπιτρέπεται τοιαύτη αὐθαιρεσία ἐν αὐτοῖς οἷον ἄλλος καὶ ἄλος, ἵππος καὶ ἵπος, στέλλω καὶ στέλω κτλ. κτλ.

Ὅπως δ' αἱ ἐπιγραφαὶ οὕτως οὐδὲ τὰ χειρόγραφα βοηθοῦσιν ἡμῖν, διότι ἐν ἄλλοις μέν, λ. χ. ἐν τοῖς τοῦ Ξενοφῶντος, Πλάτωνος, Λουκιανοῦ φέρεται Σιμμίας Σιμμίχη (ἐντεῦθεν καὶ ὁ Stallbaum ἐξέδωκε Σιμμίας παρὰ Πλάτωνι καθ' ἃ καὶ ὁ ἐκδότης τῆς Ἀνθολογίας ἐποίησεν), ἐν ἄλλοις δὲ πάλιν Σιμίας κτλ.· καὶ ἐπειδὴ τὸ ἐκ τοῦ σιμὸς ἔτυμον τῶν λέξεων τούτων εἶναι προφανές, ὁ Dindorf καὶ ὁ Meineke γράφουσι Σιμίας Σιμίχη παρὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν χειρογράφων. Αὐτόδηλον δ' ὅμως ὅτι οὔτε τοῦ Stallbaum καὶ τοῦ ἐκδότου τῆς Ἀνθολογίας ἡ διὰ διττοῦ *μμ* οὔτε ἡ τοῦ Dindorf καὶ Meineke δι' ἁπλοῦ *μ* γραφὴ ἀποδεικνύει ἀληθῶς τι.

Ἀλλ' ἀφοῦ οὔτε ἐτυμολογικῶς καὶ διαλεκτικῶς ἑρμηνεύεται οὔτε ὑπὸ τῆς παραδόσεως τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν χειρογράφων καθορίζεται τὸ ζήτημα τῆς ὀρθογραφίας, τοῦτο φαίνεται ὅλως ἄλυτον καὶ ἄπελπι. Καὶ ὅμως ἂν τις ἐπιστήσῃ τὸν νοῦν ἀκριβέστερον ἐπὶ τὸ πρᾶγμα καὶ μετ' ἐπιμελείας φυλοκρινήσῃ τὰ φαινόμενα, εὑρίσκει ὅτι ἐν τῇ φαινομένῃ κατὰ πρῶτον ἀκολασίᾳ καὶ ἀνωμαλίᾳ ταύτῃ ἐπικρατεῖ ἀληθῶς τάξις καὶ νόμος. Οὕτω λ. χ. παρατηρεῖται ὅτι τὰ κύρια Σιμαίθα, Σιμάριστος, Σιμάνδρης, Σιμόεις, Σιμωνίδης καὶ πρὸ πάντων τὰ οὐχὶ κύρια σιμός, σιμότης, σιμοῦν, σιμοειδὲς κτλ. οὐδέποτε ἐκφέρονται οὔτε ἐν ἐπιγραφαῖς οὔτε ἐν χει-

Digitized by Google

ρογράφοις μετὰ διπλοῦ *μμ*, τὸ κακὸν ἄρα ἔχει τοὺς νόμους του, ἤτοι εἶναι περιωρισμένον ἔν τισι τύποις οἵτινες χρησιμεύουσιν ὡς κύρια ὀνόματα ἀνθρώπων. Ἀνάγκη ἄρα ἡ δίπλωσις τοῦ *μμ* νὰ συνάπτηται στενῶς μετὰ τῆς χρήσεως ταύτης καὶ ἐν ταύτῃ νὰ ἔχῃ τὴν ἀληθῆ αἰτίαν αὐτῆς. Ἀκριβέστερον ἐξετάζων τις τὰ κύρια ὀνόματα ταῦτα παρατηρεῖ ὅτι ἐν μὲν τοῖς πληρεστέροις Σιμαίθα, Σιμάριστος, Σιμάνδρης καὶ τοῖς τοιούτοις οὐδέποτε ἐμφανίζεται ἡ δίπλωσις, ἐν δὲ τοῖς βραχυτέροις Σῖμος, Σίμη, Σιμίας, Σιμύλος Σιμίχη, Σίμιχος, Σιμιχίδας κτλ. ἐμφανίζεται· ὥστε ἂν εὑρεθῇ ἡ σχέσις τῶν πληρεστέρων πρὸς τὰ βραχύτερα, αὕτη θὰ δώσῃ τὸν λόγον τῆς διπλώσεως. Ἀλλὰ τὴν σχέσιν ταύτην τῶν πληρεστέρων κυρίων ὀνομάτων καθόλου πρὸς τὰ βραχύτερα παρετήρησαν ἤδη οἱ ἀρχαῖοι Γραμματικοί, εἰπόντες ὅτι τὰ βραχύτερα εἶναι ὑποκορισμοὶ τῶν ἄλλων· πρβλ. Ἡρῳδιανοῦ Β' 859, 6 «Ἔστι γὰρ ὑποκοριστικὰ εἰς *-ων*, οἷον Βακχυλίδης-Βάκχων, Σιμωνίδης-Σίμων, Σικελίδης-Σίκων, Λακεδαιμόνιος-Λάκων, Μιτυληναῖος-Μίτων, πίθηκος-πίθων, δραπέτης-δράπων» καὶ αὐτ. 19 «Καὶ εἰς *-ις* βαρύτονα ὡς Παρθένιος-Πάρθις, Χαλδαῖος-Χάλδις, Ἀμφιάραος-Ἄμφις, Ἰφιάνασσα-Ἶφις . . . Καὶ εἰς *-υλλος*, Ἡρακλῆς-Ἥρυλλος, Θρασυκλῆς - Θράσυλλος, Βαθυκλῆς - Βάθυλλος, Ἀριστοκλῆς-Ἀρίστυλλος». Καὶ Β' 205, 16 «Ἄμφις: τοῦτο οὐ συγκοπή, ἀλλὰ μετασχηματισμός· ἀπὸ γὰρ τοῦ Ἀμφιάραος Ἄμφις». Καὶ Α' 347, 20 «Τὰ τοιαῦτα ὑποκοριστικὰ θέλει φυλάττειν τὸ σύμφωνον τῆς δευτέρας συλλαβῆς τῶν ἰδίων πρωτοτύπων, οἷον Ὑψιπύλη-Ὑψώ, Εἰδοθέα-Εἰδώ, . . Δωδὼ οὕτως ἐλέγετο Δωδώνη . . .». Πρβλ. καὶ Bekker Ἀνεκδ. Β' 856 κἑξ.

Κατὰ τὴν ὀρθὴν ἄρα τῶν παλαιῶν Γραμματικῶν διδασκαλίαν ταύτην τὰ βραχύτερα εἶναι ὑποκοριστικοὶ μετασχηματισμοὶ τῶν πληρεστέρων. Τὴν δὲ διδασκαλίαν ταύτην τῶν Ἑλλήνων Γραμματικῶν ἐπεξέτεινεν ὁ πολὺς August Fick καὶ ἐπὶ τὰς ἄλλας συγγενεῖς γλώσσας ἐν τῷ δοκίμῳ αὐτοῦ βιβλίῳ Die Griechischen Personennamen. Καθ' ὃν ἄρα τρόπον ἡμεῖς λέγομεν σήμερον Γεώργι(ο)ς-Γεώργος-Γῶγος-Γεωργῆς-Γεωργούλλις-Γεωργούλλας-Γεωργιλλᾶς-Γεωργάκις κτλ., Κωνσταντῖνος-Κώστας-Κωστῆς-Κῶτσος-Ντῖνος-Ντίνας-Ντινούλλις-Κωστάκις κτλ., Δημή-

τρι(ο)ς-Δῆμος-Μῆτρος-Μῆτσος, Νικόλα(ο)ς-Νικολῆς-Νῖκος-Νικήτας-Κοκόλης-Κοκὸς-Κόλας-Κόλιας-Κολέττης, Ἀναστάσι(ο)ς-Τάσος-Τασιούλλις-Σιούλλις-Ἀνέστης-Ἀνάστος-Τατσέλλος, Στέφανος-Στέφος-Στεφίκος-Στεφανῆς, Παναγιώτης-Πάνος-Πανούσης-Πανοῦσος-Πανοῦτσος-Νοῦτσος, Ἐμμανουὴλ-Μανουὴλ-Μανόλης-Μάνος-Μανοῦσος-Μανούσης κτλ. Οὕτως ἐποίουν καὶ οἱ παλαιοὶ ὑποκορίζοντες ἐν τῇ κλητικῇ κατὰ πρῶτον τὰ ὀνόματα (τῶν τέκνων ἢ καὶ ἄλλων οἰκείων) καὶ ἐκ τῆς κλητικῆς πλάττοντες ἔπειτα τὴν ὀνομαστικὴν καὶ τὰς ἄλλας πτώσεις (πρβλ. H. Zimmer ἐν τῷ Περιοδικῷ τοῦ Kuhn τόμ. ΛΒ′ σελ. 194-7)· ἔπειτα δὲ τούτου μὲν ἐπεκράτει οὗτος ὁ τύπος, ἐκείνου δὲ ὁ ἕτερος, ὅπως καὶ παρ' ἡμῖν ὁ μὲν λέγεται Μάνος, ὁ δὲ Μανόλης, ὁ δὲ Μανοῦσος κτλ., ὁ μὲν Νῖκος, ὁ δὲ Νικολῆς, ὁ δὲ Κόλας, ὁ μὲν Ἀνέστης, ὁ δὲ Τάσος κτλ., καὶ ὅπως ἐν χρόνοις, ἐν οἷς τὸ ὑπογράφεσθαι δὲν ἦτο πολὺ σύνηθες, φυσικώτατον ἦτο νὰ συμβαίνῃ. Ὅτι δ' ὅμως καὶ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος ὠνομάζετο καὶ διὰ τοῦ πληρεστέρου καὶ διὰ τοῦ ὑποκοριστικοῦ ὀνόματος, τοῦτο παρετήρησε καὶ διὰ παραδειγμάτων ἀπέδειξε πρῶτος μὲν ὁ Fick, ἔνθα ἀνωτέρω σελ. ξϐ′, ἤτοι Ἀμύνανδρος καὶ Ἀμυνᾶς, Κτησικλῆς καὶ Κτησίας, Ζεύξιππος καὶ Ζεῦξις, ἔπειτα δὲ καὶ ἄλλοι, λ. χ. ὁ Meister ἐν ταῖς Συμβολαῖς τοῦ Bezzenberger Τομ. Ις′ σελ. 173 καὶ ἑξῆς, Κλεομένης-Κλέομις (καὶ παρ' Ἰσοκράτει Κλέομμις), Μενέστρατος-Μενέστας, Δημόφιλος-Δημοφῶν, Ἰσμηνίας-Ἰσμήνιχος, Ἀνδρώνικος-Ἄνδρικος κλπ. (πρβλ. καὶ W. Schulze ἐν τῷ Περιοδικῷ τοῦ Kuhn τόμ. ΛΒ′ σελ. 158 σημ.). Οὕτω δ' ἐννοεῖται ὁ σχηματισμὸς ὀνομάτων οἷον Ἅγνων, Ἀγάθων, Μάρων, Ἄκρων κλπ., ἅτινα φαίνονται μὲν ὅμοια ταῖς μετοχαῖς, εἶναι δ' ὅμως ἀλλότρια τούτων, ἀφοῦ οὐδ' ὑπάρχουσιν ἀληθῶς τοιαῦται μετοχαί.

Ἐν τοῖς ὑποκοριστικοῖς δὲ τούτοις ὀνόμασι συνέϐαινεν ἐνίοτε καὶ διπλασιασμὸς συμφώνου τινός, καὶ τοῦτο οὐ μόνον ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Γερμανικῇ καὶ Κελτικῇ καὶ Λατινικῇ γλώσσῃ, καθ' ἃ ἤδη ἄλλοι τε καὶ μάλιστα ὁ Zimmer ἐν τῷ Περιοδικῷ τοῦ Kuhn Τομ. ΛΒ′ σελ 172 κἑξ. ἐδίδαξαν· πρβλ. τὰ ἡμέτερα Λέλα, Φωφώ, Κούλα-Κουκούλα, Φιφή, Κική, Μπάμπης, Νιόνιος κτλ. Διὰ τοῦτο οὐ μόνον τὸ Σιμίας, Σῖμος, Σιμύλος, Σιμίχη κττ.

Digitized by Google

εὑρίσκονται καὶ μετὰ ἑνὸς καὶ μετὰ δύο *μμ* γεγραμμένα (καὶ ταῦτα ἐν ἐπιγραφαῖς καθαραῖς τοιαύτης αὐθαιρεσίας), ἀλλὰ καὶ ἄλλα πάμπολλα, πάντα δ' ὅμως ὑποκοριστικά. Πρβλ. Cauer[2] 362 Ἀγαθθώ, Ἀριστοκκώ, Ἀφθοννώ, Δαλικκώ, Καλοννώ, Ξενοκκώ, Ξεννώ, Παρθεννώ, Φιλλώ, Φιλοττίς, πάντα ἐκ Τανάγρας καὶ Ἁλιάρτου, 331 Ἐροττὶς ἐκ Κορωνείας, 357 Γοθθίδας ἐκ Θηβῶν· παρὰ δὲ Bechtel Ἰων. Ἐπιγρ. ἀριθ. 19 σελ. 14 κἑξ. ἐκ Στύρων Κεφαλλίων, Κόννος, Πολλυξίδης ἐκ πρωτοτύπου Πόλλυξος ἀντὶ Πολύξενος, σελ. 52 Κρίττιος, Φίλλιος, ἀριθ. 77 Μύλλου, ἀριθ. 104, 15 Σανίωνος καὶ αὐτ. 24 καὶ 25 Σαννίωνος, ἀριθ. 115 καὶ 221, 5 Μιννίων, 174 Ἀννίκω (γεν. τοῦ Ἀννίκης = Ἀνίκητος) καὶ ἐκ νομίσματος αὐτόθι Ἀννίκα, ἀριθ. 240 Μικιννῶ (γεν.). Ἐν τῷ περὶ Ἐπιδαύρου βιβλίῳ τοῦ φίλου κ. Π. Καββαδίου ἀναγινώσκεται ὑπ' ἀριθ. 112 Καλλώ, 234, 33 Πολλιάδας, 243 Φίλλος, 234, 61 Ἀγασίλλου καὶ 85 Ἀγασίλλας, ἐνῷ ἐν 241, 10 Νικασίλας καὶ 242, 139 Ἀναξίλας· Φιλλίαυ ἐξ Ἀρκαδίας, Hoffmann Ἑλλ. Διαλλ. Α' 217. Ὁ Prellwitz ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ De Dialecto Thessal. σελ. 34-5 ἀναγράφει Βερέκκας (= Βερένικος = Φερένικος), Φιλόκκας (ἐκ Λαμίας = Φιλοκράτης κατὰ τὸν Fick ἐν ταῖς Συμβολαῖς τοῦ Bezzenberger Ϛ' 318), Ἀνδρόκκας (Δωδωναῖος), Χάββειος (ἐκ Θεσσαλίας), ὁμοίως Ἄσσας Ἀσσαῖος παρὰ τὸ Ἄσανδρος, Ἀγάσσας, Ἀμείσσας, Νικάσσας, Μέννεις, Μεννέας, Μύλλειος, Ἐχέμμαιος, Σκόλλειος, Πέταλλις, Δαμμάτρειος, Πανάμμος· (περὶ τοῦ διπλοῦ *μμ* τοῦ ἐν τοῖς ὀνόμασι Πανάμμος, Σίμμος, Σιμμίας, Δαμμάτρειος τῆς μεγάλης ἐπιγραφῆς τῆς Λαρίσης ἀπαντῶντος ἀποφαίνεται ὁ Fick ἐν ταῖς Συμβολαῖς τοῦ Bezzenberger τόμ. Ζ' σελ. 284 ὅτι ταῦτα εὑρίσκονται καὶ ἐν ἄλλαις διαλέκτοις οὕτω γεγραμμένα). Αὐτόθι ἀναφέρει ὁ Prellwitz καὶ ἐτυμολογίαν ἣν ὁ μακαρίτης Κούρτιος προήνεγκε τοῦ Περδίκκας ὡς ἔκ τινος Περι-δικ-ης καὶ δὴ = dictator. Καὶ ὁ Fick ἐν Ἰλιάδος ἐκδόσει, σελ. 561 ἡρμήνευσε τὸ Ἀχιλλεὺς ἐκ τοῦ Ἀχίλυκος. Ἔτι τολμηρότερον εἰκάζει ὁ Baunack ἐν Studien Α' σελ. 56-64 ὅτι τὸ Ψαπφὼ (ὅθεν κατ' ἀνομοίωσιν Σαπφὼ) προῆλθεν ἐκ τοῦ Ψαλε-φίλα ἢ Ψαλλεφίλα, παραβάλλων πρὸς τὸ Συρακὼ (παρ' Ἐπιχάρμῳ) ἀντὶ Συράκουσαι, Μεγακλώ, Χαρικλώ, Μελιξώ,

Digitized by Google

'Αμφιρώ. Αὐτόθι παρέθηκεν ὁ Baunack καὶ ἄλλα οὐκ ὀλίγα παραδείγματα, λ. χ. πλὴν τινων ἀναγραφέντων ἤδη ἀνωτέρω, καὶ τάδε, Κλεοθθίς, Δικκώ, 'Αθανίκκει, Διόκκεος,'Ιννώ, Μελαννεύς, Νεοττίς, 'Εμπεδοττίς, Ζωΐττα, Βίοττος, Φιλόττας, Βίττος, Βιττίς, Νικοττώ, Πολύδδαλος κτλ., ἐν δὲ σελ. 18 κἑξ. ἑρμηνεύων τὸ ὄνομα *Πετταλία - Πετθαλία - Φετταλία - Θετταλία ἐκ τοῦ πέτταρες (= τέτταρες, διὰ τὴν εἰς τετράδας διαίρεσιν τῆς χώρας, ἤτοι εἰς Θεσσαλιώτιδα, Φθιώτιδα, Πελασγιώτιδα καὶ 'Ιστιαιώτιδα) παραβάλλει τὸ 'Αθῆναι-'Αττὶς (-'Αττικὴ) - 'Ατθὶς (1) καὶ Πιτύας - Πίτυλος - Πιτάνη - Πιτανὸς, Πίττας - Πίτταλος - Πιττακός, Πιτθεὺς-Πιτθίς-Πιτθὸς-Πιτθώ, Πίθων-Πιθούνειος καὶ Πλάτων-Πλατθίς - Πλατθίον-Πλαθαίνη.

Καθ' ὃν δὲ τρόπον τὰ κύρια ὀνόματα προσώπων οὕτω καὶ τὰ προσηγορικὰ τὰ προσώπων δηλωτικὰ συγκόπτονται καὶ διπλασιάζουσι τὰ σύμφωνα· πρβλ. πατὴρ - πάτερ - πάππα - πάππος - ἄππας (Μακεδονικὸν)-ἀπφῦς-ἀπφᾶς-ἀπφὰ-ἀπφία-ἀπφίδιον-ἀπφάριον (2) καὶ τέττα καὶ ἄττα καὶ σήμερον τατά, μήτηρ - μῆτερ, μάμμα-μάμμη-μαμμία, τιθήνη-τίτθη-τιτθίον-τιτθὸς-τιτθεύω κτλ.

'Εν τούτοις διπλασιάζονται, ὡς βλέπει ἕκαστος, πάντα τὰ σύμφωνα, ἤτοι *θθ* 'Αγαθθώ, Κλεοθθίς, *κκ* Ξενοκκώ, Δικκώ, Θεοκκώ, *λλ* Φίλλος, Φιλλώ, Πολλυξίδης, *μμ* Κλέομμις, Σιμμίας, *νν* 'Αφθοννώ, 'Αννίκης, Ξεννώ, Σαννίων, *ππ* πάππα, *σσ* 'Ασσαῖος "Ασσας, Νικάσσας, *ττ* Βιττώ, Πιττακὸς κτλ. "Εν τισι μετὰ τὴν δίπλωσιν ἐπέρχεται τῶν

(1) "Οτι τὸ ἔτυμον τοῦ 'Ατθὶς - 'Ατθικὸς (ἐν 'Επιδαύρῳ Καββαδίου ἀρ. 242,13) - 'Αττικὸς πιθανῶς οὕτως ἔχει, δῆλον καὶ ἐντεῦθεν ὅτι τὸ μὲν 'Αθῆναι - 'Αθήνη - 'Αθηναῖοι ἀπαντᾷ ἤδη παρ' 'Ομήρῳ, τὸ δὲ 'Αττικὸς πρῶτον παρὰ Σόλωνι καὶ τὸ 'Ατθὶς οὐχὶ πρὸ τοῦ 'Ηροδότου καὶ Εὐριπίδου. Θὰ ἐλέχθη ἄρα ὑποκοριστικῶς ἡ 'Αθηναία (γυνὴ ἢ χώρα) 'Αττικὴ - 'Ατθίς, ὅπως ὁ 'Επίχαρμος μετεσχημάτισε τὰς Συρακούσας εἰς Συρακώ, καὶ ὅπως ἀνωτέρω εἴδομεν τὸ Φιλοχάρης ἢ Φιλοκλῆς τι τοιοῦτον γενόμενον ἁπλούστατα Φίλλος, Φιλλίας, τὴν 'Αγαθονίκην ἢ τοιοῦτόν ι 'Αγαθθώ, τὸν 'Ανίκητον 'Αννίκην κτλ. 'Ομοίως ἑρμηνευτέον καὶ τὸ μακρὸν ωνῆεν ἐν τῷ Καλλῖνος, Πασῖνος κττ.

(2) Καὶ ἐκ τῆς ἀναγραφῆς τῶν εἰρημένων τύπων καὶ ἐκ τῆς καθόλου ἐπισκοπήσεως ῦ ζητήματος δῆλον γίνεται, ὅτι ἡ συνήθης γραφὴ παπᾶς ἀντὶ τοῦ παππᾶς δὲν ναι ὀρθή.

Digitized by Google

διττῶν δασέων καὶ ψιλῶν ἀνομοίωσις, πρβλ. *Ψαφφὼ-Ψαπφώ, Ἀθηναία-Ἀτθὶς-Ἀτθική, πάππα-ἀπφῦς, Βάχχος-Βάκχος.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ διπλασιασμὸς τοῦ συμφώνου ἐν τούτοις δὲν εἶχε φωνητικὴν αἰτίαν (ὅπως λ. χ. ἄλj-ος-ἄλλος, στέλ-jω-στέλλω, ἐμμένω, συλλαμβάνω κτλ.), ἀλλ' ἁπλῶς ψυχολογικήν, τ.ἔ. τὴν τάσιν, ἵνα ἡ ἀπολειπομένη ὡς χαρακτηριστικὴ συλλαβὴ γίνηται αἰσθητὴ καὶ ἐξαίρηται κατὰ τὸ δυνατὸν (πρβλ. Μπάμπης, Νιόνιος, Φωφὼ = Φωτεινὴ ἢ Ἀφροδίτη κτλ.), διὰ ταῦτα οὔτε πανταχοῦ καὶ ὑπὸ πάντων ὁμοίως ἐδιπλασιάζοντο οὔτε οὕτω σταθερὰ ἦσαν, ὅπως λ. χ. ὅπου ἐτυμολογικὸν εἶχον λόγον, οὔτε ἴσως ὁμοιότατα τοῖς ἀρχαιόθεν παραδεδομένοις διττοῖς ἀπηγγέλλοντο· ἐντεῦθεν καὶ ἐν αἷς χώραις τὸ διπλοῦν ττ δὲν ἀπηγγέλλετο ἀντὶ τοῦ *σσ*, λ. χ. ἐν Αἰολίδι τῆς Ἀσίας, ἐλέγετο Πίττακος, καὶ τὰ συμπλέγματα *θθ*, *φφ*, κττ. ἀνεκτὰ ἐν τούτοις ἐνομίζοντο, πρβλ. Ἀγαθθώ, Σαφφώ, Κοπβίδαιος, Μέκγαο κτλ.

Διὰ τὴν διάφορον τούτων προφορὰν συμβαίνει ὥστε καὶ ἐν ταῖς ἐπιμελέστατα γεγραμμέναις ἐπιγραφαῖς τὰ μὲν ἄλλα τὰ ἐτυμολογικὸν λόγον ἔχοντα διττὰ σύμφωνα νὰ γράφωνται κανονικῶς πανταχοῦ, ταῦτα δὲ τὰ ὑποκοριστικὰ νὰ ποικίλλωσι, καθ' ἃ εἴδομεν. Ἐντεῦθεν ἐν ἄλλοις μὲν ἤτοι ἀπ' ἀρχῆς ἦτο ἢ τοὐλάχιστον ἔπειτα κατίσχυσε καὶ διεσώθη ἡμῖν μόνον τὸ δεδιπλασιασμένον, λ.χ. Ἀτθὶς Ἀττικός, ἐν ἄλλοις δὲ παρεδόθη μόνον τὸ μεθ' ἁπλοῦ συμφώνου, λ. χ. Σίμων, Δείνων, Δεινίας κτλ., ἐν ἄλλοις δὲ παρεδόθησαν ἀμφότεροι οἱ τύποι, λ. χ. Φίλλος-Φιλλίας-Φίλων, Ἀχιλλεὺς-Ἀχιλεύς, Πιττακὸς-Πιτθεὺς-Πίθων-Πιτάνη, Τρίκκα-Τρίκκη καὶ Τρίκη (ἐκ Τρικάρανον ἢ Τρικόλωνοι ἢ Τρίκλαρος ὅπως ὁ Prellwitz ἔνθα ἀνωτ. σελ. 35 σημ. εἰκάζει καὶ ὁ Schulze ἐν Quaestiones Epicae σελ. 80 σημ. 4 ἀσπάζεται), Σαπφὼ-Σαφφὼ-Σαφώ, Σιμμίας-Σιμμίχη καὶ Σιμίας-Σιμίχη, Μικκιάδης-Μικκίων-Μικκύλος καὶ Μικιάδης-Μικίων-Μικύλος-Μίκυθος κτλ.

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἐγένετο δῆλον, α) ὅτι ἡ διὰ τοῦ διττοῦ *μμ* ἐκφορὰ τοῦ Σιμμίας-Σιμμίχη δὲν ἦτο τῶν Αἰολέων ἀλλὰ πάντων τῶν Ἑλλήνων, β) ὅτι δὲν συμβαίνει ἡ δίπλωσις αὕτη ἐν μόνῃ τῇ λέξει ταύτῃ ἀλλὰ καθόλου ἐν τοῖς ὑποκοριστικοῖς μετασχηματισμοῖς τῶν κυρίων ὀνομάτων, γ) ὅτι διὰ τὴν οὐχ ἐτυμολογικὴν ἀλλὰ ψυχολογικὴν γένεσιν τῶν διπλῶν συμφώνων ἐν τούτοις δὲν δυνάμεθα νὰ καταδικά-

Digitized by Google

ζωμεν ἀποβλέποντες εἰς μόνην τὴν πρωτότυπον λέξιν ἐξ ἧς ταῦτα ἐσχηματίσθησαν, τὴν τοιαύτην ἢ τοιαύτην αὐτῶν γραφήν, ἀλλ' ὀφείλομεν νὰ ἐξετάζωμεν περὶ ἑνὸς ἑκάστου ἀνθρώπου ἰδίᾳ πῶς οὗτος ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν καὶ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἐπιγραφῶν, τῶν χειρογράφων, τῶν Γραμματικῶν, τῶν Λεξικογράφων, ἐν μιᾷ λέξει κατὰ τὴν παράδοσιν νὰ ὀρθογραφῶμεν αὐτήν.

Περὶ τῆς προφορᾶς τοῦ υ ἐν τῇ Ἀττικῇ διαλέκτῳ

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὑπὸ τῶν Βοιωτῶν τὸ *υ* ἀπηγγέλλετο κατὰ δύο τρόπους, ἤτοι κατόπιν μὲν τῶν χειλικῶν *π*, *β*, *φ*, *μ*, *ψ* καὶ τῶν ὑπερωικῶν καὶ οὐρανικῶν *κ*, *γ*, *χ*, *ξ* ὡς *u*, κατόπιν δὲ τῶν ὀδοντικῶν *τ*, *δ*, *θ*, τῶν ὑγρῶν *λ*, *ρ*, τοῦ *ν* καὶ τοῦ *σ* καὶ *ζ* ὡς iu. Τὴν αὐτὴν δὲ διττὴν προφορὰν τοῦ *υ* ἀπέδειξα πέρυσιν ἐν τῷ Περιοδικῷ τοῦ Kuhn τόμ. ΛΔ' σελ. 81 κἑξ. ὑπάρχουσαν καὶ ἐν τῇ νῦν Τσακωνικῇ καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ Λακωνικῇ διαλέκτῳ. Ὁρμηθεὶς δὲ τὸ μὲν ἐκ τῆς ὁμοιότητος ταύτης ἐν Βοιωτίᾳ καὶ Λακωνικῇ, τὸ δὲ ἐκ τοῦ Κυπρίου ἐγιὼ ἐγιώνυ καὶ Καρπαθίου ἐγιὼ (πάντως διὰ τὸ σιοὺ ἀντὶ σοὺ = σὺ) ἤκασα ὅτι ἡ διττὴ αὕτη προφορὰ τοῦ *υ* ἦτο πολὺ ἀρχαιοτέρα τοῦ Ε' αἰῶνος π. Χ., ἀνερχομένη πιθανῶς εἰς τοὺς πρὸ τῆς διασπορᾶς τῶν Δωριέων χρόνους, ἦν δὲ κοινὴ πᾶσι τοῖς Δωριεῦσιν. Ἂν ἡ εἰκασία αὕτη ἐπιτυγχάνῃ τοῦ ἀληθοῦς ἢ μή, θὰ διδάξῃ ὁ μέλλων χρόνος.

Περὶ δὲ τῆς ἐν τῇ Ἀττικῇ προφορᾶς αὐτοῦ οἱ ἐρευνηταὶ πάντες ὁμολογοῦσιν ὅτι ἐν ἀρχῇ μὲν ἦτο ὁμοία τῇ Λατινικῇ καὶ τῇ τῶν ἄλλων συγγενῶν γλωσσῶν, ἤτοι u, ἔπειτα δ' ὅμως ἐλεπτύνθη γενομένη ὁμοία τῷ Γαλλικῷ u ἢ τῷ Γερμανικῷ ü. Περὶ μόνου δὲ τοῦ χρόνου τῆς παθήσεως ταύτης διαφωνοῦσιν, ἄλλοι παλαιότερον καὶ ἄλλοι νεώτερον ταύτην τιθέντες. Οὕτω λ. χ. ὁ καθηγητὴς von Wilamowitz-Möllendorf ἐν Φιλολογικαῖς Ἐρεύναις τόμ. Ζ' σελ. 288 σημ. εἰκάζει α') ὅτι ἡ τροπὴ αὕτη ἐν τῇ Ἀττικῇ πιθανῶς δὲν εἶναι πα-

Digitized by Google

λαιοτέρα τοῦ Ε' αἰῶνος π. Χ. Αἰτιολογεῖ δὲ τὴν γνώμην αὐτοῦ ταύτην λέγων ὅτι, ἂν τὸ *υ* ἀπηγγέλλετο ὡς ü, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ παραληφθῇ τοῦτο, ἵνα συνημμένον μετὰ τοῦ *ο* παραστήσῃ τὸν ἐκ τοῦ *ο* διὰ κωφώσεως προελθόντα φθόγγον u· 6') ὅτι ἐκ τῆς Ἀττικῆς διεδόθη διὰ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα. Τὴν δοξασίαν δὲ ταύτην τοῦ κ. Möllendorf ἀσπάζεται, ὡς φαίνεται, καὶ ὁ κ. Larfeld ὁ συγγράψας τὴν Ἐπιγραφικὴν ἐν τῷ Handbuch τοῦ I. v. Müller τόμ. Α' σελ. 502 σημ., ἀλλ' ἂν μὴ σφάλλωμαι, τὸ πρᾶγμα ἔχει ἄλλως.

Διότι πρῶτον παρατηρῶ, ὅτι εὐλογώτερον, φαίνεταί μοι, δύναταί τις νὰ διισχυρισθῇ τὸ ἐναντίον τοῦ ὑπὸ τοῦ κ. Möllendorf λεγομένου. Ἤτοι ἂν τὸ Υ ἔσωζε κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ προφορὰν ὡς u, οὐδεὶς θὰ ἐνόμιζεν ἀναγκαῖον νὰ συνάψῃ αὐτὸ μετὰ τοῦ *ο* εἰς δήλωσιν τοῦ u. Ἀκριβῶς μάλιστα ἡ σύναψις αὐτοῦ μετὰ τοῦ *ο* εἰς παράστασιν τοῦ u, ἐλέγχει περιφανῶς ὅτι δὲν ἀπηγγέλλετο τότε πλέον ὡς u, ἀλλ' ἄλλως. Ἀν ἄρα ἀπὸ τοῦ ἕκτου αἰῶνος ἤρξαντο νὰ γράφωσιν ἐν Ἀττικῇ *ου*, ὅπου ἀπήγγελλον u, λ. χ. *Ἡρακλέους*, τοῦτο διδάσκει ὀφθαλμοφανῶς ὅτι τότε πλέον τὸ *υ* μόνον δὲν ἐκρίνετο ἱκανὸν νὰ παραστήσῃ τὸν φθόγγον u, πάντως διότι μετὰ τοῦ *υ* οἱ Ἀθηναῖοι συνῆπτον τότ' ἄλλον φθόγγον ἤτοι τὸν ü, οὐχὶ πλέον τὸν u, τ. ἔ. διότι ἡ προφορὰ τοῦ *υ* εἶχε μεταβληθῇ.

Ἔπειτα παρατηρῶ ὅτι ἀληθῶς εἰπεῖν, δὲν παρελήφθη τὸ *υ*, ἵνα συναφθὲν μετὰ τοῦ *ο* παραστήσῃ τὸν φθόγγον u. Τοιαύτη παραλαβὴ προϋποτίθησιν ἐργασίαν ἐκ προνοίας γενομένην, ἥτις ἦτο ἀδύνατον νὰ γίνῃ, τ. ἔ. δὲν ἠδύναντο ἐκεῖνοι νὰ σκεφθῶσιν ὅτι, ἐπειδὴ τὸ *υ* μόνον δὲν ἀρκεῖ εἰς παράστασιν τοῦ u, ἀνάγκη νὰ παραλάβωμεν καὶ τὸ *ο* καὶ συνάψαντες αὐτὰ εἰς *ου* δηλώσωμεν δι' αὐτῶν τὸν φθόγγον u· ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ἐτελέσθη ἄλλως, ἀφ' ἑαυτοῦ ὡς εἰπεῖν. Καθ' ὃν δηλαδὴ τρόπον ἡμεῖς γράφομεν μπάνῑο ἐνῷ οἱ Ἰταλοὶ γράφουσι bagno, σενῑάλο ἐνῷ οἱ Ἰταλοὶ segnale, κουνῑάδος ἐνῷ οἱ Ἰταλοὶ cognato κλπ., δι' οὐδὲν ἄλλο ἢ διότι ὁ τοιοῦτος ἔρρινος φθόγγος παρ' ἡμῖν μὲν ἐγεννήθη κατ' ἀρχὰς ἐκ τῆς κατὰ συνίζησιν προφορᾶς καὶ δὴ ἑνώσεως τοῦ ν μετὰ τοῦ ἑπομένου ι ἢ ε, ὥστε τὰ πρότερον *νι* ἢ *νε* γραφόμενα καὶ ἀπαγγελλόμενα νῦν γράφονται μὲν κατὰ τὸν παλαιὸν τρόπον ἀπαγγέλλονται δ' ἄλλως ἤτοι *νῑ*, *νε̑*, *ἐννε̑ά*, *ἔννοῑα* κλπ.,

ἐν δὲ τῇ Ἰταλίᾳ ἀναλόγως ἐκ τοῦ ἀρχαίου συμπλέγματος gn. Ἐντεῦθεν δὲ γεννηθεὶς παρεστάθη, ὡς εἰκός, ἐκεῖ μὲν διὰ τῶν γραμμάτων ἐκείνων ὧν οἱ φθόγγοι κατήντησαν νὰ συγχωνευθῶσιν εἰς τὸν ἔρρινον τοῦτον φθόγγον, ἤτοι διὰ τοῦ gn, παρ' ἡμῖν δὲ ἀναλόγως διὰ τῶν νι ἢ νε, τῆς παλαιᾶς ὀρθογραφίας κατὰ τὸ ἐνὸν διατηρουμένης. Ὡσαύτως καὶ ἐν Ἀττικῇ τὸ πάλαι τὰ γράμματα *ου* παρίστων κατ' ἀρχὰς δίφθογγον ou, ἀλλὰ ταύτης σὺν τῷ χρόνῳ κατὰ μικρὸν μεταβαλλομένης καὶ γενομένης τέλος ἁπλοῦ φθόγγου u, τὰ γράμματα τὰ δηλοῦντα πρότερον τὴν δίφθογγον ou ἐδήλουν τώρα ἁπλοῦν u, ὥστε καθ' ὃν τρόπον ἐγράφετο τὸ βοῦς, οὐ, οὗτος, κοῦφος, Ξοῦθος, κρούω, Προκρούστης, ἀκόλουθος, σπουδή, Σούνιον, στροῦθος κτλ. πρότερον μὲν ἀπαγγελλόμενον bous, ou κλπ. νῦν δὲ bus, u κλπ., οὕτω διὰ τῶν αὐτῶν σημείων *ου* ἐγράφετο ἔκτοτε πᾶν u, ὁθενδήποτε καὶ ἂν ἤθελε προέλθει, λ. χ. ἐξ ἀντεκτάσεως λέγοντι-λέγονσι-λέγusι, τόνς καλὸς-τus καλus, ἐκ συναιρέσεως αἰδόος-αἰδus, τείχεος-τείχus κτλ., ὅπως καὶ ἡμεῖς κατὰ τὸ ἔννοια, ἐννεὰ γράφομεν καὶ μπάνιο κλπ. διὰ τοῦ νι τοῦ ἐκ τῆς ἱστορίας παρ'ἡμῖν καταστάντος δηλωτικοῦ τοῦ ἐρρίνου τούτου φθόγγου.

Πρὸς δὲ καὶ τόδε λεκτέον: ἂν τὸ *υ* ἔσῳζε τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ προφορὰν ὡς u κατὰ τὸν Ε΄ αἰῶνα π. Χ., τότε οὐ μόνον ἡ χρῆσις τοῦ *κ* πρὸ τοῦ *υ* τούτου ἐν τῇ Ἀττικῇ ἀντὶ τοῦ ϙ μένει ἀνεξήγητος, διατί λ. χ. νὰ γράφηται Κύλον, Κυνόρτες κλπ. παρὰ τὸ ϙόραχς ϙο[υφαγόρας], Καλιϙόμε, γ(λ)αυϙόπιδι κλπ., ἀλλὰ καὶ ἀπορεῖται διατί τὸ ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ε΄ αἰῶνος ἀποδεδειγμένως ἀναφυὲν κατ' ἀντέκτασιν ἢ συναίρεσιν νεώτερον u (Ἡρακλέους, Meisterhans, § 11, 20) δὲν ἠκολούθησε τῇ αὐτῇ ὁδῷ ἢ καὶ τὸ ἀρχαῖον u = υ. Ἂν δηλαδὴ ὅτε περὶ τὸ 500 π. Χ. τὸ νεογενὲς τοῦτο u (ἐκ τοῦ *ο* κατ'ἀντέκτασιν ἢ ἐκ συναιρέσεως τοῦ *ε*+*ο*, *ο*+*ε*, *ο*+*ο*) ἀνεπτύχθη, τὸ *υ* ἔσῳζεν ἔτι ἐν τῇ Ἀττικῇ τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ προφορὰν ὡς u, τότε ὤφειλε, καθ' ὃν τρόπον τὸ u (ἤτοι τὸ ἀρχαῖον *υ*) κατόπιν κατὰ τὴν δοξασίαν τοῦ κ. Möllendorf ἐλεπτύνθη εἰς ü, ·ω καὶ τὸ ὅμοιον αὐτῷ ἤδη πρότερον καθεστηκὸς u (ἐκ τοῦ ο δι' ·έκτασιν ἢ τὸ ἐκ συναιρέσεως) νὰ λεπτυνθῇ ἐπίσης εἰς ü. Ἀλλὰ ῦτο δὲν συνέβη, πάντως δι' οὐδὲν ἄλλο ἢ διότι πολὺ πρὸ τοῦ 500 Χ. ὅτε τὸ ἐξ ἀντεκτάσεως καὶ συναιρέσεως u ἀνέκυψε, τὸ *υ* εἶχε

Digitized by Google

μεταβληθῇ καὶ ἀπὸ u εἶχε γίνει ü, διὸ οὐδέποτε συνέπεσον ἀλλήλοις, καὶ αἱ τύχαι ἑκατέρων διάφοροι, ἤτοι τοῦ μὲν ἀρχαίου u (ἤτοι τοῦ υ) καταστάντος ü καὶ τέλος i, τοῦ δὲ u (= ο δι' ἀντέκτασιν ἢ συναίρεσιν) ἀείποτε μέχρι σήμερον ἀλωβήτου παραμείναντος.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Ἰωνικῇ διαλέκτῳ φαίνεται ὅτι ἐν ἱκανῶς παλαιοῖς χρόνοις ἤτοι πρὸ τοῦ Ε' αἰῶνος ἐλεπτύνθη τὸ υ εἰς ü. Παρατηρεῖται δηλ. ὅτι κατόπιν τοῦ *υ* τὸ *εω* συναιρεῖται εἰς *ω* καὶ τὸ *εα* εἰς *η*, καθ' ὃν ἀκριβῶς τρόπον καὶ ὅταν οἱ φθόγγοι οὗτοι εὑρίσκωνται κατόπιν τοῦ *ι*· πρβλ. Inschriften des ion. Dialects ὑπὸ Bechtel ἀρ. 18, 19 ἀδικιῶν ἐξ Ὠρωποῦ, 174, 27 Ἀσίω ἐκ Χίου, Παυσανίω 163, 16 ἐξ Ἀβδήρων, καὶ παρὰ ταῦτα Παναμύω 328, 14 καὶ 340a 11 ἐξ Ἁλικαρνασοῦ (περὶ τὸ 460 π. Χ.), Πακτύω 248 c, 3, τὰ θύη 43,17 ἐκ Κέω (πάντως τοῦ Ε' αἰῶνος). Ὁ Hermann ἤκασεν ἐν Ὁμ. Ὕμν. ΙϚ' 3 Φλεγύω ἀντὶ τοῦ παραδεδομένου Φλεγύου. Ἀλλὰ δύναται καὶ Φλεγύεω ν' ἀναγνωσθῇ καὶ δὴ νὰ μὴ ὑποληφθῇ παράδειγμα συναιρέσεως τοῦ *υεω* εἰς *υω*.

Ὅτι δὲ πάντως ἡ τοῦ *υ* νεωτέρα προφορὰ αὕτη εἶναι ἡ αἰτία τῆς συναιρέσεως τοῦ *υεω* εἰς *υω* καὶ τοῦ *υεα* εἰς *υη*, δηλοῦται καὶ ἐκ τούτου ὅτι καὶ ἐν τῇ Ἀττικῇ διαλέκτῳ φαίνεται ἀνάλογός τις ἐπίδρασις τῆς μεταβεβλημένης ταύτης προφορᾶς τοῦ *υ*. Ἐπιστάμενος δηλ. τις ὅτι τὸ *υ* διέσωσε τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ προφορὰν ὡς ἐπιτακτικὸν φωνῆεν τῶν διφθόγγων, οὐδ' ἐλεπτύνθη εἰς ü, καὶ παρατηρήσας ὅτι λέγεται μὲν ἀείποτε σκευή, χλεύη, Ἀγαύη κττ. ἀλλὰ καρύα, οἰσύα κττ., ἐνῷ αἰτία καὶ ποία καὶ ἀστεία πάντα ὁμοίως ἔχουσιν, πείθεται ὅτι τὸ *υ* κατ' ἀρχάς, ἤτοι ἐφ' ὅσον ἀπηγγέλλετο ὡς u, δὲν ἐπέδρα ἐπὶ τὸ ἑξῆς ä ἀνομοιωτικῶς καὶ δὴ ἀρχαιόθεν δὲν ἐλέγετο ἀφύα, Λιβύα κττ. ἀλλ' ἀφύη, Λιβύη κττ. Ὅτε δ' ὅμως ἡ νέα προφορὰ ἀνεφάνη καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἐπέδιδεν, ἤρξατο νὰ ἑλκύῃ τὰ εἰς -*ύη* ὀνόματα καὶ τρέπῃ εἰς -*ύα*. Ἐν τοῖς δοκίμοις χρόνοις φαίνεται ὅτι ἐπεκράτει σάλος ἐν τούτοις, διὸ ἐν τῇ μεταβατικῇ ταύτῃ περιόδῳ ἄλλα μὲν τούτων εὑρίσκονται ἐν τοῖς ἀντιγράφοις κατὰ τὸν ἕτερον μόνον τύπον, λ. χ. καρύα, οἰσύα κττ. καὶ πάλιν, Λιβύη, ἐγγύη κττ., ἄλλα δὲ κατ' ἀμφοτέρους, ἰγνύη καὶ ἰγνύα, σιπύη καὶ σιπύα κττ., πρβλ. Lobeck εἰς Φρύνιχον σελ. 301-2. Ἐν δὲ τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις φαίνονται κατισχύσαντες ὁλοσχερῶς οἱ

Digitized by Google

τύποι εἰς -υα· πρβλ. Ἡρωδιανοῦ Α΄ 306, 26 «ψύη ἡ ψύα» καὶ 302-3 ὅπου οὐκ ὀλίγα εἰς -*υα* ἀναγράφονται (1).

Ἀποβλέψας δέ τις εἰς τὰ εἰς -*ρη* λήγοντα πρωτόκλιτα οἷον κόρη ἀντὶ κόρϜη, κόρρη ἀντὶ κόρση, δέρη ἀντὶ δέρϜη, ἀθάρη (ἀντὶ τίνος;) ἐν οἷς τὸ *ρ* προσήγγισε τῷ *η* μετὰ τὸν ἐξαφανισμὸν ἄλλου τινὸς μεταξὺ τούτων εὑρισκομένου πρότερον συμφώνου, καὶ πρὸς τούτοις εἰς τὰ πέρυσιν ὑπ' ἐμοῦ ἐν ταῖς Indogermanische Forschungen τομ. Ε΄ σελ. 393 κέξ. εἰρημένα περὶ τῆς συναιρέσεως τοῦ μὲν *ρεᾱ* εἰς *ρᾱ*, τοῦ δὲ *ρεᾰ* εἰς *ρη*, μανθάνει ὅτι τοῦ μὲν *ρ* ἡ ἀνομοιωτικὴ δύναμις ἐνωρὶς ἠλαττώθη καὶ περιωρίσθη, τοῦ δὲ *υ* τοὐναντίον ἐπέδωκε σὺν τῷ χρόνῳ ἐξομοιωθεῖσα ὅλως τῇ τοῦ *ι*. Ἀκριβῶς θὰ ἠδυνάμεθα νὰ χρονολογήσωμεν τὰ φαινόμενα ταῦτα, ἂν ἠδυνάμεθα πρῶτον νὰ ὁρίσωμεν τὸν χρόνον τῆς ἐκπτώσεως τοῦ Ϝ κατόπιν τοῦ *ρ* ἐν τῇ Ἀττικῇ διαλέκτῳ, καὶ δεύτερον πότε κατὰ πρῶτον ἐλέχθησαν αὐτόθι τύποι, οἷον εὔφυᾱ, καρύα, κττ. καὶ τρίτον πότε τὸ *ᾱ* ἐτράπη αὐτόθι εἰς *η*. Ἀλλὰ περὶ μὲν τοῦ *ρ*Ϝ τοσοῦτον μόνον δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι τούτου οὐδὲν ἴχνος εὑρίσκομεν ἐν ταῖς Ἀττικαῖς ἐπιγραφαῖς, ὥστε ἐν ἱκανῶς παλαιοῖς χρόνοις φαίνεται ἁπλοποιηθέν· περὶ δὲ τοῦ *υα* ὅτι κατὰ τὰ ἀνωτέρω εἰρημένα τοῦτο κατὰ μικρὸν ἐξέβαλλε τὸ *υη*, ἀλλὰ δι' ἔλλειψιν μαρτυρίων δὲν δύναταί τις νὰ παρακολουθήσῃ ἀκριβῶς οὔτε τὴν πρώτην ἐμφάνισιν οὔτε τὴν κατὰ μικρὸν κατίσχυσιν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα. Περὶ δὲ τῆς τροπῆς τοῦ *ᾱ* εἰς *η*, αὕτη φαίνεται ἀρξαμένη παλαιόθεν, πρὸ τῆς εἰς Ἰωνίαν ἀποικίσεως τῶν Ἰώνων (πρβλ. Kretschmer ἐν Περιοδικῷ τοῦ Kuhn τομ. ΛΑ΄ σελ. 285 κέξ.), καὶ δὴ πολὺ πρὸ τῆς γενέσεως τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν, ἤτοι ὅτε τὰ εἰς -*αω* ῥήματα ἐλέγοντο ἔτι ἀσυναιρέτως, ἐντεῦθεν τὸ ὅρα, ὁρᾶτε, ὁρᾶται, ὁρᾶσθαι κττ. μετὰ τὴν τροπὴν ταύτην τοῦ *ᾱ* εἰς *η* προελθόντα παρέμειναν διὰ παντὸς ἀπαθῆ· ὁμοίως ἐλέγοντο ἔτι τότε τὰ εἰς -*ας* οὐδέτερα ἀσυνάλειπτα, ὅθεν τὸ κατόπιν συναιρεθὲν Ὁμηρικὸν δέπᾱ, σφέλᾱ ἔχουσι τὸ *ᾱ* ἄτρεπτον· ὡσαύτως ἐλέγετο τότε πάνσα, ἱστάνσα,

(1) Τὰ ἐν σελ. 306-7 ἀναγραφόμενα εἰς -*υη* εἶναι ἢ ποιητικὰ καὶ δὴ ἄγνωστα τῇ συνήθει τῶν Ἀττικῶν λόγῳ ἢ γεωγραφικὰ καὶ δὴ ὁμοίως ἀλλότρια τοῦ καθ' ἡμέραν Ἀττικοῦ λόγου. Ὅτι δὲ καὶ τὸ Λιβύη, ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων μετεβλήθη εἰς Λιβύα, ἐδίδαξεν ἤδη ὁ σεβαστός μοι διδάσκαλος κ. Κ. Κόντος ἐν Γλωσσικαῖς Παρατηρήσεσι σελ. 175.

Digitized by Google

τὰνς ἄλλανς κττ. ὅθεν τὰ ἐξ ἀντεκτάσεως προελθόντα βραδύτερον πᾶσα, ἱστᾶσα, τὰς ἄλλας κττ. παρέμειναν ἀλώβητα κττ. Ὅτι δ' ὅμως ταῦτα δὲν ἐξαρκοῦσιν εἰς ἀκριβῆ καθορισμὸν τῆς τροπῆς τοῦ Υ εἰς ü, βλέπει ἕκαστος οἴκοθεν.

Περὶ τῆς ὀρθογραφίας τῶν εἰς -ωνω ῥημάτων

Περὶ τῆς γραφῆς τῶν ῥημάτων τούτων συνεζήτουν οἱ μικρῷ πρεσβύτεροι, ἄλλων μὲν τὴν διὰ τοῦ *ο*, ἄλλων δὲ τὴν διὰ τοῦ *ω* γραφὴν προτιμώντων. Οἱ διάφοροι λόγοι οὓς ἑκάτεροι προέβαλλον, δύνανται νὰ συνοψισθῶσιν ὧδε: Ἡ κοινὴ γλῶσσα προσέθηκε τὸ *ν* εἰς πολλὰ τῶν παλαιῶν ῥήματα διὰ τὴν εὐφωνίαν· καθ' ὃν ἄρα τρόπον λέγομεν δένω, ξένω ἀπὸ τοῦ δέω, ξέω, χωρίς τινος μεταβολῆς περὶ τὴν ποσότητα τοῦ φωνήεντος, οὕτω λεκτέον καὶ χρυσόνω, φανερόνω κτλ. Καὶ πάλιν: τὰ ῥήματα ταῦτα σχηματίζονται, ἀφοῦ εἰς τὸ ἀρχαῖον φωνηεντόληκτον θέμα προστεθῇ ἡ ἀπὸ συμφώνου ἀρχομένη κατάληξις -*νω*· καθ' ὃν ἄρα τρόπον τὸ πάλαι ὁ βραχὺς χαρακτὴρ ἐξετείνετο προστιθεμένης εἰς αὐτὸν καταλήξεως ἀπὸ συμφώνου ἀρχομένης (δουλόω δουλώσω, ποιέω ποιήσω), οὕτω καὶ νῦν ἐγένετο χρυσόω-χρυσώνω. Καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ἀρχαίᾳ λέγεται δύω, ἀρτύω, ἐντύω, ἰθύω, τίω μετὰ βραχέος χαρακτῆρος, ἀλλὰ δύνω, ἀρτύνω, ἐντύνω, ἰθύνω, τίνω μετὰ μακροῦ, πρὸς δὲ τούτοις πώνω ἔγραψε καὶ ὁ Ἀλκαῖος, ἐν ᾧ προφανὴς ἡ διὰ τὸ -*νω* ἔκτασις εἰς -*ω*.

Ὅπως ἕκαστος βλέπει, τὰ μαρτύρια τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς, ἅτινα οἱ πρῶτοι προσήγαγον, δένω, ξένω, σβένω κτλ. οὔτε ἡρμήνευσαν οὔτε ἀνήρεσαν οἱ ἀντιφρονοῦντες αὐτοῖς· ἀλλ' οὐδ' οὗτοι πάλιν ἀνεσκεύασαν τὰ τεκμήρια τῆς ἐκτάσεως πώνω, τίνω, δύνω κτλ. Ὥστε φαίνεται ὅτι ἀμφότεροι ἔχουσι δίκαιον, ἀφοῦ οἱ λόγοι αὐτῶν πάντων σῴζονται ἰσχυροί.

Ἀλλ' ἀναντιλέκτως ἡ ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια δὲν δύναται νὰ εἶναι οὕτω διμερής, ἀλλ' ἀνάγκη καὶ ἐνταῦθα ὅπως καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἄλ-

Digitized by Google

λοις νὰ εἶναι μία καὶ μόνον μία· ἂν δὲ μέχρι σήμερον δὲν κατεδείχθη οὕτως ὥστε ν' ἀποκλεισθῇ πᾶσα ἐναντία γνώμη, τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ἔρευνα δὲν ἔβη τὴν προσήκουσαν ὁδόν, δὲν ἦτο ἀληθῶς ἐπιστημονική, ἀλλ' ἔπασχε νόσημά τι.

- Κατ' ἐμὴν γνώμην πᾶσι τοῖς προτεινομένοις ὑπὲρ ἑκατέρας γραφῆς λόγοις καὶ δὴ πάσῃ τῇ ἐρεύνῃ ὑπόκειται τὸ μέγα καὶ θεμελιῶδες σφάλμα ὅτι γίνεται λόγος περὶ προσθήκης τοῦ ν εἰς τὸ θέμα. Διότι, ἐρωτῶ, εἶναι τὸ ν εὐφωνικόν; καὶ διατί νὰ μὴ προστεθῇ τοῦτο καὶ εἰς ἄλλας λέξεις λ. χ. ἄξι-ν-ος, δίκαι-ν-ος, ἀκέραι-ν-ος κτλ.; Τὰς ἀπορίας ταύτας θὰ ἠδύνατο, φρονῶ, ἕκαστος νὰ προβάλῃ τοῖς διατεινομένοις ὅτι δι' εὐφωνίαν προσετέθη ἐν τούτοις τὸ ν, καὶ οὗτοι βεβαίως θὰ ὤφειλον ν' ἀποδείξωσι τὰ λήμματα ταῦτα, ὅπερ προφανῶς ἀνέφικτον. Ἔπειτα ἐρωτῶ: πῶς ἠδύναντο οἱ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἀρχίσαντες νὰ πλάττωσι τοὺς τύπους τούτους μεσαιωνικοὶ Ἕλληνες (τὰ πρῶτα παραδείγματα παρὰ Θεοφάνει τῷ Ὁμολογητῇ, πρβλ. Einleitung σελ. 408) νὰ ἔχωσι γνῶσιν τῶν θεμάτων χρυσο-δουλο- ἢ τῶν ἀσυναιρέτων τύπων χρυσόω, δουλόω, ἀφοῦ ἤδη ἐπὶ τοῦ Ὁμήρου ταῦτα εἶχον συναιρεθῇ εἰς χρυσῶ, δουλῶ;Οἱ διατεινόμενοι ταῦτα ἀπονέμουσιν εἰς τοὺς λαλοῦντας τὴν γλῶσσαν καὶ μεταπλάττοντας αὐτὴν γνώσεις ῥιζῶν, θεμάτων, ἀσυναιρέτων τύπων κλπ., ὧν οὐδεμίαν ὑπόνοιαν ἠδύναντο νὰ ἔχωσι· ταῦτα δ' ἀπονέμοντες αὐτοῖς περιπίπτουσιν εἰς μεθοδολογικὸν σφάλμα· διότι ἕκαστος μετὰ μικρὰν μόνον σκέψιν ἐννοεῖ ὅτι καθ' ὃν τρόπον οὐδεὶς ἡμῶν, ἂν μὴ ἐπαιδεύθη τὴν γραμματικήν, δύναται νὰ ἠξεύρῃ τὰ θέματα ἢ τοὺς ἀσυναιρέτους τύπους τῶν ὀνομάτων νοῦς, γῆ, χρέους, χρέη, ἀνθρώπου κττ. οἷον νόος γέα χρέεος χρέεα, ἀνθρώποιο κτλ., οὕτως οὐδ' οἱ πλάσαντες τὸ χρυσώνω, δουλώνω κτλ. ἠδύναντο νὰ ἠξεύρωσι τὰ θέματα ἢ τοὺς ἀσυναιρέτους τύπους χρυσο- ἢ χρυσόω κτλ. Οἱ ἄνθρωποι λαλοῦντες μεταχειριζόμεθα προτάσεις καὶ λέξεις, οὐχὶ ῥίζας, θέματα, τύπους ἀσυναιρέτους πρὸ χιλιετηρίδων ἐξαφανισθέντας κτλ., ἃ πάντα μόνοι οἱ Γραμματικοὶ ἀνευρίσκουσι καὶ ἀναγράφουσι. Ταῦτ' ἄρα τὰ τῶν αμματικῶν τὸ μὲν δι' ἀναλύσεως παρασκευαζόμενα, τὸ δὲ ἐκ τῆς λαιοτέρας γλωσσικῆς φάσεως παραλαμβανόμενα, πάντοτε δ' ὅμως λότρια τῆς συγχρόνου λαλουμένης, συνέχεον οἱ παλαιότεροι πρὸς τὰ ηθῆ, τὰ ὑπάρχοντα στοιχεῖα τῆς λαλουμένης τότε γλώσσης. Τοῦτο

Digitized by Google

δὲ ἦτο μέγα σφάλμα, διότι πῶς ἦτο δυνατὸν τὰ πρὸ χιλιετηρίδος ὅλης συγχωνευθέντα στοιχεῖα (χρυσο- σταυρο-) νὰ εἶναι γνωστὰ τοῖς ἀμαθέσιν Ἕλλησι, τοῖς πλάσασι τὸ χρυσώνω, σταυρώνω; Πᾶσα ἄρα ἑρμηνεία τούτων ὀφείλει νὰ ὁρμηθῇ ἀπὸ τῆς πεποιθήσεως ὅτι χρυσῶ, δουλῶ, φανερῶ κτλ. ἔλεγον οἱ μεταγενέστεροι καὶ μεσαιωνικοὶ Ἕλληνες καὶ ταῦτα μετέπλασαν εἰς -ώνω, οὐχὶ δὲ τὰ ἄγνωστα αὐτοῖς χρυσόω, δουλόω κτλ., περὶ δὲ προσθήκης τοῦ -νω εἰς θέμα ἢ εἰς ῥίζαν κτλ. καὶ δὴ καὶ περὶ ἐκτάσεως ἢ μὴ ἐκτάσεως τοῦ πρὸ τοῦ -νω βραχέος φωνήεντος ἐν τῇ μεσαιωνικῇ καὶ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ, οὐδεὶς δύναται νὰ γίνηται λόγος.

Ἀλλ' οὐδ' ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γλώσσῃ ἐπήνεγκεν ἀληθῶς ἡ ἀπὸ συμφώνου ἀρχομένη κατάληξις ἔκτασιν τοῦ πρὸ αὐτῆς βραχέος φωνήεντος, ὅπως ἡ πρακτικὴ γραμματικὴ διδάσκει· τοῦτο νοεῖ τις εὐκόλως παρατηρήσας ὅτι λέγεται δόσις, θέσις, εὕρεσις, ἡρέθην, εὑρέθην, ἥμεσα, ἥνεκα, ἤλασα, ὤμοσα, ἤροσα, ἀρόσιμος κτλ., καὶ οὐδεὶς λόγος τῶν παραδόξων τούτων· τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι τὸ φωνῆεν ἦτο ἤδη πρὸ τῆς προσθήκης τῶν καταλήξεων μακρὸν ἢ βραχὺ ἢ ἐβραχύνθη ἔπειτα διὰ τονικοὺς λόγους, οὐδέποτε δὲ συνέβη διὰ τὸ τῆς καταλήξεως ἀρκτικὸν σύμφωνον ἔκτασις, ἄλλως καὶ ἀφοῦ οὐδεὶς φυσιολογικὸς λόγος ἐπέβαλλε τοῦτο. Τὰ δὲ παλαιὰ παραδείγματα εἰς -νω μετὰ μακροῦ φωνήεντος, δύνω, ἐντύνω, τίνω κτλ. ἑρμηνεύονται σήμερον ἄλλως, ἤτοι ἐν μὲν τοῖς λήγουσιν εἰς φωνῆεν τὸ j ἐξέπεσεν ἄνευ ἀντεκτάσεως (φιλέ-jω-φιλέω, ἰθύ'-jω-ἰθῦ'ω), ἐν δὲ τοῖς εἰς ν τὸ j ἀφωμοιώθη πρῶτον τῷ ν καὶ ἔπειτα ἡπλοποιήθη μετ' ἀντεκτάσεως (ἰθυν-jω-ἰθύ'ννω-ἰθῦ'νω, ὅπως καὶ πλυν-jω-πλύννω-πλῦ'νω, κρίνjω-κρίννω-κρῖ'νω). Μόνον τὸ πώνω φαίνεται ἐξωτερικῶς (οὐχὶ ἀληθῶς) ὅτι ἔχει πρὸς τὰ ἡμέτερα ὁμοιότητα, ἅτε ἔχον τὸ ω κοινὸν μετὰ τοῦ παρακειμένου πέπωκα, ἀλλὰ τίς δύναται νὰ διισχυρισθῇ, ὅτι ὑπάρχει τις ἱστορικὸς δεσμὸς τοῦ Αἰολικοῦ τούτου περὶ τὸ 600 π. Χ. λαλουμένου πρὸς τὰ ἡμέτερα;

Πάντ' ἄρα τὰ ἐπιχειρήματα, ὅσα ὑπὲρ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς γραφῆς προέβαλλον ἑκάτεροι ἐξελέγχονται ἀνίσχυρα, καὶ ἀνάγκη ἄλλων λόγων καὶ μάλιστα τοιούτων οἵτινες καὶ τὸ σβένω, ξένω, δένω κλπ. καὶ τὸ χρυσώνω καὶ δουλώνω κτλ. νὰ ἑρμηνεύωσι. Τοιούτους δὲ λόγους ἔχομεν τοὺς ἀκολούθους:

Digitized by Google

Μετὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἀρχαίου μονολεκτικοῦ μέλλοντος καὶ παρακειμένου (πλεύσομαι πέπλευκα, γνώσομαι ἔγνωκα) οἱ ὑπολειφθέντες χρόνοι ἐνεστὼς καὶ ἀόριστος ἦλθον εἰς στενὴν πρὸς ἀλλήλους σχέσιν, ἐκφράζουσιν ἀντίθεσιν, καὶ συχνότατα ἐπέδρασαν ἐπ' ἀλλήλους. Οὕτως ἀπὸ τοῦ μεταγενεστέρου ἀορίστου ἄπωσα (ἀντὶ ἀπέωσα) ἐγένετο ὁ βαρύτονος ἐνεστὼς ἀπώθω ἀντὶ ἀπωθῶ, ὅπως καὶ ἀπὸ τοῦ ἔδοξε ἐγένετο βαρύτονος ἐνεστὼς δόχνει· καὶ ἀντιστρόφως ἀπὸ τοῦ ἐβουλή-θην, ηὐχή-θην ὁ συνηρημένος ἐνεστὼς βουλειοῦμαι, εὐχοῦμαι, διότι καὶ ἐκρατήθην, ἐλαλήθην: κρατειοῦμαι, λαλειοῦμαι. Ὁμοίως κατὰ τὸ παράδειγμα ἔφθασα-φθάνω, ἔτισα-τίνω, ἔχυσα-χύνω, ἔφθισα-φθίνω κτλ. ἐν οἷς τὸ φωνῆεν πρὸ τοῦ -σα τοῦ ἀορίστου καὶ πρὸ τοῦ -νω τοῦ ἐνεστῶτος εἶναι τὸ αὐτό, ἐσχηματίσθη καὶ ἔσβησα-σβήνω ἢ ἔσβεσα-σβένω, ἔξεσα-ξένω ἢ ἔξυσα-ξύνω, ἔζεσα (=ὤζεσα)-ζένω, ἀνάζεσα-αναζένω (-ζέω=βράζω), ἔδεσα-δένω, ἔχρισα-χρίνω, ἔχτισα-χτίνω, ἔκλεισα-κλείνω, ἔλυσα-λύνω, ἔλουσα-λούνω, ἔκρουσα-κρούνω, ἔπιασα-πιάνω (ἀντὶ πιάζω), ἐκρέμασα-κρεμάνω, ἔσπασα-σπάνω, ἔσκασα-σκάνω, ἔχασα-χάνω (ἀντὶ χαώνω), ἔπλασα-πλάνω, ἔγνωσα-γνώνω, ἔτρωσα-τρώνω, ἔδωσα-δώνω, ἔζωσα-ζώνω, ἔχωσα-χώνω, ἔστρωσα-στρώνω, ἐφανέρωσα-φανερώνω, ὤμοσα-ὀμόνω κτλ. Χαρακτὴρ ἑκατέρου τῶν χρόνων τούτων ἐνομίσθη, ὅπως καὶ ἦτο, ἐπαρκὴς τὸ *-σα -νω*, οὐχὶ δὲ τὸ πρὸ αὐτῶν φωνῆεν· ἐντεῦθεν ἐσχηματίσθησαν τοιαῦται νέαι συζυγίαι, ἀδιάφορον ὁποῖος ἦτο πρότερον ὁ τύπος τοῦ ἐνεστῶτος (πρβλ. τιτρώσκω, γινώσκω, δίδωμι, ὀμνύω κτλ.), ἤρκει μόνον ὁ ἀόριστος νὰ λήγῃ εἰς -σα καὶ νὰ ἔχῃ πρὸ τοῦ -σα τούτου φωνῆεν τι (ἢ δίφθογγον), ἵνα τὸ φωνῆεν τοῦτο μετὰ τοῦ -νω ἀπαρτίσῃ τὸν ἐνεστῶτα· (πρβλ. καὶ ἄλεσα-ἀλέθω ἀντὶ ἀλήθω, ἐξισωθέντων τῶν φωνηέντων). Τὸ φωνῆεν ἄρα τὸ πρὸ τοῦ -νω εἶναι αὐτὸ τοῦτο ὃ καὶ ἐν τῷ ἀορίστῳ προϋπῆρχε, καὶ ἐντεῦθεν μετεδόθη ἐπὶ τὸν ἐνεστῶτα· διὰ ταῦτα γραπτέον πάντοτε τὸν ἐνεστῶτα κατὰ τὸ φωνῆεν τοῦ ἀορίστου, ἤτοι καὶ δένω, ξένω, σβένω, ζένω κτλ., διότι καὶ ἔδεσα, ἔξεσα, ἔσβεσα, ἔζεσα, καὶ ξύνω, σβήνω, λύνω, κλείνω, χρίνω κτλ., διότι καὶ ἔξυσα, ἔσβησα, ἔλυσα, ἔκλεισα, ἔχρισα, καὶ πάλιν ὀμόνω διότι καὶ ὤμοσα, ἀλλὰ χρυσώνω, τροπώνω, ζώνω κτλ., διότι καὶ ἐχρύσωσα, ἐτρόπωσα, ἔζωσα κτλ.

Ἐὰν δέ τις ἤθελε διισχυρισθῇ, ὅτι ταῦτα, ὡς ἀλλότρια τῶν ἀρ-

Digitized by Google

χαίων καὶ πλάσματα τῶν μεσαιωνικῶν καὶ νεωτέρων Ἑλλήνων, τῶν συγχεόντων ἐν τῇ προφορᾷ τὸ *ο* καὶ τὸ *ω*, δυνάμεθα νὰ γράφωμεν κατὰ βούλησιν, παρακαλῶ αὐτὸν νὰ ἐνθυμηθῇ ὅτι, ἵνα εἶναι ἀκόλουθος ἑαυτῷ, ὀφείλει νὰ γράφῃ κατὰ βούλησιν διὰ τοῦ ο ἢ διὰ τοῦ ω καὶ ἄλλα πολλὰ ἀλλότρια τῶν παλαιῶν, πλάσματα δὲ τῶν μεσαιωνικῶν καὶ νεωτέρων Ἑλλήνων, ἤτοι νὰ γράφῃ καὶ ἀγόνας, χειμόνας ἡγεμῶνας, ἐπιστήμωνας κτλ. ἀδιαφόρως. Ἂν δ' ὅμως εὑρίσκῃ ὅτι ταῦτα εἶναι ἀπαράδεκτα, διότι ἐν πᾶσι τούτοις κεῖται προφανῶς τὸ φωνῆεν τῆς αἰτιατικῆς *ω* ἢ *ο* (χειμῶνα, ἀγῶνα, ἐπιστήμονα, ἡγεμόνα) ὅθεν ἐπλάσθησαν αἱ νέαι ὀνομαστικαί, καὶ κρίνῃ ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀφανίζηται μὲν ἡ γένεσις αὕτη, νὰ συγχέωνται δὲ τὰ διάφορα φαινόμενα, τότε ἀνάγκη νὰ παραδεχθῇ ὅτι καὶ ἐν τοῖς ὁμόνω, δώνω, ζένω, ζώνω, στρώνω, φανερώνω κλπ. κεῖται τὸ φωνῆεν τοῦ ἀορίστου, ἐξ οὗ μετεδόθη ἐπὶ τὸν πλασθέντα ἐξ αὐτοῦ νέον ἐνεστῶτα, καὶ δὴ ὁμοίως δὲν πρέπει νὰ συγχέωνται τὰ διαφόρου ἀρχῆς καὶ γενέσεως πράγματα.

Ὑπόθες τώρα πρὸς στιγμήν, ἀναγνῶστα, ὅτι ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ ἢ ἐν μιᾷ διαλέκτῳ αὐτῆς τὸ *ο* προφέρεται ἀκόμη διαφόρως τοῦ *ω* καὶ ὅτι ἐν τοῖς τύποις τούτοις ἡ τοῦ ω, οὐχὶ ἡ τοῦ *ο*, προφορὰ ἐμφανίζεται· δὲν θὰ ὑπελάμβανες τὴν ἐκ τῆς ζώσης παραδόσεως ἀπόδειξιν ταύτην ἰσχυροτάτην; Ἔ, λοιπὸν ὑπάρχει ἀληθῶς τοιαύτη διάλεκτος μαρτυροῦσα ὑπὲρ τῆς διὰ τοῦ *ω* γραφῆς καὶ δὴ παρέχουσα ἡμῖν νέαν πειστικωτάτην ἀπόδειξιν τοῦ ζητουμένου πλὴν τῆς ἐκτεθείσης μεθοδολογικῆς. Ἡ διάλεκτος αὕτη εἶναι ἡ Τσακωνική, ἐν ᾗ τὸ μὲν *ο* προφέρεται ὡς *ο*, τὸ δὲ *ω* ὡς *ου*, πρβλ. στροῦμα, π῾οῦρ, ὅπ῾ουρ, ἐζοὺρ (=ἐγώ), γέρου, γροῦσσα, οὗρα, (λ)ούβα, ψούρα, χεούνα, χούρα, κακούτερε, κήπουνε, ἀφίνου, ὀροῦ, θὰ μόλου, θὰ φέρου, ὀρακοῦ, ξημέρουμα, ἀτελείουτε, ἄστρουτε, μέ(λ)ουμα, ἐγκάρδιουσι, στρούνου, μα(λ)ούνου, σκοτούνου κτλ. ἀλλὰ χο(λ)ά, ἀφορμά, βροντά, ἀμοσκὰ (=ἀμασχάλα), ὅλε, τόσε, πόσε, ὄνε, μοζοῦ (=μογίων), μόκ῾ο, κτλ. κτλ. (πρβλ. περὶ τούτων τὰ ἐν τῷ τριακοστῷ τετάρτῳ τόμῳ σελ. 88 κέξ. τοῦ Περιοδικοῦ τοῦ Kuhn εἰρημένα μοι).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω λεχθέντων κατέστη, ἐλπίζω, πᾶσι δῆλον, ὅτι πάντων τῶν εἰς -ωνω ῥημάτων τούτων (πλὴν τοῦ ὁμόνω) μόνη ἡ διὰ τοῦ *ω* γραφὴ εἶναι ὀρθὴ ἤτοι ἐτυμολογικῶς ἀληθής.

Digitized by Google

Καθ' ἃ φαίνεται, πρῶτα τὰ εἰς -ννυμι καὶ μεταγενεστέρως εἰς -ννύω λήγοντα ῥήματα μετεσχηματίσθησαν κατὰ τὸν ἐκτεθέντα τρόπον εἰς -ννω, διασώσαντα μὲν τὸ διττὸν αὐτῶν νν ἀποβαλόντα δὲ διὰ τοῦ μετασχηματισμοῦ τούτου μόνον τὸ υ, (ἄλλως θὰ ἐλέγοντο στρωννυῶ, ἰζωννυῶ κττ., ὅπως ἀληθῶς ἐν Κρήτῃ μεθυῶ, κλειῶ, λυῶ κττ.)· ἐκ τούτων δὲ κατὰ μικρὸν διεδόθη καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα, ἀρχαῖα καὶ νεοτευχῆ, εἰς -νῶ τὸ διττὸν νν, ὅπως ὑπό τε τῆς σημερινῆς χρήσεως αὐτῶν ἐν Κύπρῳ, Ῥόδῳ, Ἰκάρῳ καί τισιν ἄλλαις νήσοις (πρβλ. Ἀθηνᾶς τομ. Ϛ', 43), καὶ πολλῶν μεσαιωνικῶν μαρτυρίων βεβαιοῦται. Ἀλλ' ἂν τὸ διττὸν τοῦτο νν πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἢ ἂν ἐπί τινων μόνον χωρῶν διεδόθη καὶ ἀπηγγέλλετο, ἄδηλον· διὸ οὐδὲ προτείνω τὴν διὰ νν γραφὴν τούτων ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς συνηθείᾳ.

Περὶ συμφύρσεως καὶ παρετυμολογίας.

Εἶναι ἀλήθεια ἀνεπίδεκτος ἀμφιβολίας ὅτι ἡ καλλιεργία πάσης ἱστορικῆς ἐπιστήμης ἐπιτυγχάνεται καὶ προάγεται πολλῷ μᾶλλον διὰ τῆς παρατηρήσεως καὶ ταξινομήσεως καὶ ἑρμηνείας τῶν κοινῶν καὶ τετριμμένων νομιζομένων ἢ διὰ τῆς διαλευκάνσεως ἐκτάκτων τινῶν καὶ ἰδιαιτέρως προσπιπτόντων εἰς τὰς αἰσθήσεις φαινομένων. Ἐπίσης εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ κατανόησις τῶν ἀλλοκότων τούτων μόνον ὅταν ταῦτα ἐν τῷ φωτὶ τῶν πολλῶν ἐξετασθῶσι καὶ ὑπ' αὐτοῦ καταυγασθῶσιν, εἶναι δυνατή. Οὐχ ἧττον ὅμως οὐχὶ ἅπαξ ἐπιβάλλεται ἡμῖν καὶ ἡ ἐξέτασις τούτων τῶν ἀλλοκότων, ἂν θέλωμεν πρῶτον μὲν νὰ προσδίδωμεν εἰς τοὺς ὑφ' ἡμῶν ἐξευρεθέντας νόμους καθολικὸν καὶ ἀπαράβατον κῦρος, ἔπειτα δὲ νὰ μὴ ἀναγκαζώμεθα ἀδιαλείπτως νὰ καταφεύγωμεν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Κοϊντιλιανοῦ ἐξυμνηθεῖσαν ἐκείνην τοῦ Γραμματικοῦ ἀρετὴν τὴν τοῦ ἀγνοεῖν τινα. Οὕτω λ.χ. ἠξεύρομεν ὄντες σήμερον ὅτι ὅσων ῥημάτων ὁ ἀόριστος τὸ πάλαι ἔληγεν εἰς

-*ωσα* (ἢ -*οσα*) καὶ μόνων τούτων, ταῦτα λήγουσι σήμερον, ἐφ' ὅσον εἶναι ἐν χρήσει, εἰς -*ώνω*. Λέγομεν ἄρα ἐφανέρωσα-φανερώνω, ἔστρωσα-στρώνω, ἔζωσα-ζώνω, ἔδωσα-δώνω, ἔτρωσα-τρώνω, ὤμοσα-ομόνω κτλ. Ὅσων δ' ὅμως ὁ ἀόριστος ἔληγεν ἄλλως, ταῦτα δὲν λήγουσι νῦν εἰς -*ώνω*, πρβλ. ἔκλαψα-κλαίω, ἔδειρα-δέρνω, ἔσπασα-σπάζω ἢ σπάω ἢ σπῶ, ἐφίλησα-φιλῶ ἢ φιλάω κτλ. Καὶ ὅμως παρὰ τὰ προφανῆ καὶ ἀναντίλεκτα ταῦτα λέγεται πιθώνω παρὰ τὸ θέτω. Ὁμοίως ἠξεύρομεν πάντες ὅτι λαμβάνουσι μὲν παρ' ἡμῖν οὐκ ὀλίγα ῥήματα τὸ *ν* ἐν τῷ ἐνεστῶτι, οἷον δένω, κλείνω, λύνω, λούνω, σπάνω κττ. ἀλλὰ τὸ ῥιζικὸν φωνῆεν τὸ πρὸ τοῦ *ν* μένει ἀμετάβλητον. Καὶ ὅπου δὲ φαίνεται τροπή τις, πρῶτον μὲν γίνεται κατ' ἀναλογίαν οἷον κατὰ τὸ ἔμεινα μένω, ἔδειρα δέρ(ν)ω, ἔστειλα στέλλω, κττ. ἐλέχθη καὶ ἐπάχυνα-παχένω καὶ ἐβάρυνα-βαρένω, ἀπάλυνα-ἀπαλένω καὶ ἔπλενα-πλένω καὶ ἔκρινα-κρένω, ἔψαλα-ψέλνω, ἐπρόφτασα-προφταίνω, ἔγδυσα-γδένω, ἔξωσα-ξένω, ἄρτυσα-ἀρτένω κττ. καθόλου δέ, ὅπως τἀνωτέρω παραδείγματα ἐλέγχουσιν, ἀείποτε διὰ τῆς μεταβολῆς ταύτης ἐμφανίζεται ἐν τῷ ἐνεστῶτι ὁ φθόγγος *e*. Καὶ ὅμως ἐν Ἴμβρῳ λέγεται ἀναπίνου ἀντὶ ἀναπνέω, ἐν ᾧ καὶ ἄλλαι ἀνωμαλίαι οἷον μετάθεσις τῆς συλλαβῆς *πνε* εἰς *πιν* παρατηροῦνται.

Ὁμοίως ἠξεύρομεν πάντες ὅτι ὅσα τὸ πάλαι τριτόκλιτα ὀνόματα ἔληγον ἐν τῇ ἑν. αἰτιατικῇ εἰς -*ν*, λ. χ. τὰ εἰς -*ις* -*ιν*, -*υς* -*υν* κττ., ταῦτα οὔτε κατὰ μίαν ἔτι συλλαβὴν ηὐξήθησαν, ὅπως λ. χ. τὰ λήγοντα εἰς *α* ἐν τῇ αἰτιατικῇ τοῦ ἑνικοῦ, οὔτε εἰς τὴν β'. κλίσιν μετέβησαν, πρβλ. ἡ πόλι(ς), ἡ κρίσι(ς), ἡ δόσι(ς), ἡ χάρι(ς), ὁ δρῦς κττ. ἀλλ' ὁ κόρακας, ὁ πατέρας, ἡ θυγατέρα, ἡ ἐλπίδα, ἡ ἀχτῖνα κττ. Καὶ ὅμως παρὰ τὰ ἀναμφισβήτητα ταῦτα λέγεται πολλαχοῦ ὁ ὄφιος. Ὡσαύτως εἶναι γνωστὸν ὅτι ὅσοι τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων λ. χ. οἱ Κύπριοι καὶ ἄλλοι τινὲς νησιῶται διακρίνουσιν ἐν τῇ προφορᾷ τὰ διπλᾶ σύμφωνα τῶν ἁπλῶν, οὗτοι ὅπου τὸ πάλαι ἦτο *νθ* ἀπαγγέλλουσι κατ' ἀφομοίωσιν *θθ*, ἤτοι λέγουσι πεθθερός, ἀγκάθθα, ἀθθίζω, ἀθθὸς κτλ. ἀλλ' ὅμως ὁμοίως λέγουσι καὶ μάραθθον οἱ Ἰκάριοι καὶ κριθθάριν οἱ Κύπριοι.

Τοιαῦται ἀνωμαλίαι ὁμοιάζουσι πρὸς ζιζάνια ἐν τῷ ἀγρῷ τῆς ἐπι-

Digitized by Google

στήμης καὶ θὰ ἠδύνατό τις εὐκόλως νὰ παραβλέψῃ αὐτάς, ἂν πρῶτον μὲν δὲν ἦσαν καὶ αὐταὶ γλωσσικὰ φαινόμενα ἀπαιτοῦντα ἑρμηνείαν, ὅπως καὶ πᾶν ἄλλο, ἔπειτα δέ, ἄν, καθὼς εἶπον, μὴ ἐφαίνοντο, τοὐλάχιστον τοῖς πολλοῖς, ὅτι ταῦτα ἀρκοῦσι ν' ἀποδείξωσιν ἀληθὲς τὸ τοῦ Λουκιανοῦ ὅτι μάλιστα ἐν τῇ γλώσσῃ οὐδὲν διακριδόν ἐστι νόημα, καὶ ὅτι μάταιος πᾶς κόπος εἰς κανονισμὸν τῶν φύσει ἀκανονίστων.

Ταῦτα ἐνθυμούμενος ἐπεχείρησα καὶ ἄλλοτε, Πλάτωνος Τόμ. Ϛ'. σελ. 45 κέξ. καὶ ἐν τῷ Περιοδικῷ τοῦ Kuhn Τόμ. ΛΓ'. σελ. 105 κέξ. καὶ ἐν 'Αθηνᾷ Ϛ'. σελ. 143-4 νὰ ἑρμηνεύσω τινὰ τούτων τῶν ἀλλοκότων, εἰπὼν ὅτι διὰ ψυχολογικοὺς λόγους συμφύρονται ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν αἱ συνώνυμοι λέξεις, αἱ παριστῶσαι ἔννοιάν τινα, καὶ συμφυρόμεναι συνέρχονται εἰς ἄλλην ἑρμαφρόδιτον περιέχουσαν στοιχεῖα ἑκατέρας· παρέθηκα δὲ ἐκεῖ καὶ παραδείγματά τινα τοῦ φαινομένου τούτου, οἷον πετυλαχαίνω ἐκ τοῦ **πετυ**χαίνω καὶ **λαχαίνω**, χαραυγὴ ἐκ τοῦ **χαραγὴ** καὶ **αὐγή**, σφανταλώνω ἐκ τοῦ **σφαλίζω** καὶ **μανταλώνω**, μαζώβγω ἐκ τοῦ **μαζώ**νω καὶ μαζεύ**βω**. μνημούρι ἐκ τοῦ **μνῆ**μα καὶ memorium - με**μούρι**, βαρ/εστῶ ἐκ τοῦ **βαρ**ειοῦμαι καὶ βα**γεστῶ**, ἀρχερίζω ἐκ τοῦ **αρχ**ίζω καὶ χειρίζω - **χερίζω**, ἀρματωλοὶ ἐκ τοῦ **ἅρματα** καὶ ἀμαρ**τωλοί**, κερόμπολι ἐκ τοῦ **κερὶ** καὶ πρ**όπολι**, πίνος ἐκ τοῦ **ποιὸς** καὶ **τίνος**, κυτάζω ἐκ τοῦ **κυπτάζω** καὶ ἐξε**τάζω**.

Νομίζω δὲ ὅτι δὲν θὰ εἶναι περιττὸν ἂν καὶ πάλιν διὰ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς καθὼς καὶ διὰ τῆς λεγομένης παρετυμολογίας πειραθῶ νὰ διαλευκάνω ὀλίγα τινὰ παράδοξα κατὰ πρῶτον θεωρούμενα.

ἀζόγυρος ἐν Κρήτῃ λέγεται ὁ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἀνάγυρος· πάντως ἀπὸ τοῦ ὄζω×ἀνά]γυρος.

αἴσωφος = πανοῦργος ἐν Μπλατσίῳ τῆς Μακεδονίας ἐκ τοῦ Αἴσωπος×σοφός· πρβλ. καὶ χρυσοφὸς ἀντὶ χρυσοχόος ἀπὸ τοῦ χρυσοχὸς×σοφός.

ἀναπίνου ἐν Ἴμβρῳ = ἀναπνέω ἐκ τοῦ ἀναπνέω×πίνω.

ἀντρικουκκεὰ ἐν Κρήτῃ ἡ τρικοκκέα, ἐκ τοῦ ἄνδρας×τούτου.

ἀντραγάτης ἐν Χαλκιδικῇ ἐκ τοῦ ἄνδρας×δραγάτης.

ἀντρολίανος = δενδρολίβανον ἐν Ῥόδῳ, ἐκ τοῦ ἄνδρας×τούτου.

ἀπάλιουρας ἐν Καλαβρύτοις ἀντὶ παλίουρος καὶ ἀπλάτανος ἐν

Digitized by Google

Ῥόδῳ ἀντὶ πλάτανος διὰ μόνου τοῦ ἀρκτικοῦ ἄλφα προσήγγισαν τῷ ἁπαλὸς ἁπαλύνω καὶ ἁπλώνω.

ἀσφελαχτὸς ἐν Κεφαλληνίᾳ καὶ σφάλαχτρο ἐν Ναυπλίᾳ ἀντὶ σπάλαθρον πρὸς τὸ (ἀ)σφαλίζω.

ἀθιβολὴ καὶ ἀθιβάλλω ἀντὶ ἀντιβολὴ = συνομιλία, ἀντιβάλλω = συνομιλῶ, συζητῶ· ἔλαβον τὸ δασὺ θ, μεθ' ὃ ἀπώλετο φθογγικῶς τὸ πρὸ αὐτοῦ ν, διὰ τὸ συνώνυμον ἀφήγησις ἀφηγοῦμαι· ὁ κ. G. Meyer, ἐν Περιοδικῷ Krumbacher Γ'. 156 συνάπτει ταῦτα πρὸς τὸ ἀμφιβάλλω· ἀλλὰ διὰ τὴν ἀπωτέρω σημασίαν τούτου κρίνω τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀφήγησις καὶ ἀφηγοῦμαι πολὺ εὐκολωτέραν. Κατὰ τὸ συλλογή, ἐκλογὴ κττ. καὶ κατὰ τοῦτο τὸ ἀθιβολὴ ἐσχηματίσθη καὶ ἀντιλογὴ καὶ ἀμφιλογή, ὧν τὸ μὲν πρῶτον κατὰ τὴν ἄρχουσαν συλλαβὴν τοῦ συνωνύμου ἀθιβολὴ ἀθιβάλλω ἐγένετο ἀθιλογὴ ἐξ οὗ ἐν Τσακωνίᾳ ἀθιογὴ καὶ ἐν Λέσβῳ ἀθλογή, τὸ δὲ δεύτερον ἀφιλογὴ εὔχρηστεῖ ἐν Κορσικῇ.

ἀφοξυλεὰ καὶ κουρφοξυλεὰ ἡ ἀκτή, διότι ὡς «ἀφρᾶτο ξύλο» ἐκλήθη ἀφροξυλεά, ὡς «κούφιο» δὲ κουφουξυλεά, ἔπειτα συνέπεσον ἀμφότερα, ὥστε τοῦτο μὲν τὸ ἀφρο- ἀπώλεσε τὸ ρ, ἀφοξυλεὰ κατὰ τὸ κουφο-, τοῦτο δὲ τὸ κουφο- προσέλαβεν αὐτό, κουρφοξυλεά.

βάρσανο καὶ βαρσανίζω ἐν Ἠπείρῳ κατὰ τὸ βαρjοῦμαι-βαρjεστῶ.

βρέσκομαι ἐνιαχοῦ = εὑρίσκομαι ἀπὸ τοῦ (ε)ὑρέθην × (ε)ὑρίσκομαι, ὅπως καὶ τὸ γνωστὸν πέφτω ἐκ τοῦ ἔπεσα × πέφτω.

τὸ γάλας παρὰ Trinch. 472 (ἔτους 1272) καὶ ἐν Χίῳ καὶ ἀλλαχοῦ, διὰ τὸ κρέας.

ὁ δὲς ἀπὸ τοῦ ὁ μὲν καὶ ὁ δὲ ἐγένετο κατὰ τὸ ὁ τάδες καὶ ὁ τάδες ἑτέρα φράσις ὁ μὲς κ' ὁ δὲς, ἣν ἐν μέσαις Ἀθήναις πρό τινος ἤκουσα.

δρέξε ἀντὶ τρέξε ἐν Μεγάλῃ πόλει, ἀπὸ τοῦ δρ[άμε × τρ]έξε.

ἔρχουν ἐν Πόντῳ κατὰ τὸ ὑπάγουν· ὁμοία ἐξίσωσις ἐγένετο τοῦ ἦρχα ἀντὶ ἦρθα ἐπὶ πολλῶν νήσων ἐκ τῶν Κυκλάδων κατὰ τὸ ἔρχομαι ἠρχουμουν, καὶ ἀντιστρόφως ἔρθομαι ἀντὶ ἔρχομαι κατὰ τὸ ἦρθα ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Παρνασίδι καὶ Πηλίῳ καὶ Ἀμοργῷ.

εὐκεῖνος ἐν Κεφαλληνίᾳ ἐκ τοῦ αὐτὸς × ἐκεῖνος καὶ πάλιν εὐτὸς ἐκ τοῦ ἐκεῖνος × αὐτὸς καθὼς καὶ τὸ ἐσὺ ἐτοῦτος ἐτέτοιος ἐκ τοῦ ἐγὼ ἐκεῖνος, καθὼς καὶ ἐψὲς κατὰ τὸ ἐχθὲς καὶ ἐπέρ(υ)σι κατὰ τὸ

Digitized by Google

ἐφέτος (ἐν Κρήτῃ ὀπέρ(υ)σις κατὰ τὸ ὀφέτος). Ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἰταλίᾳ λέγεται καὶ τεῦτα ἀντὶ ταῦτα πάντως ἐκ τοῦ ἐὐτὸς × ταῦτα.

Κατὰ τὸ θέτω, πέφτω ἐν Καρπάθῳ καὶ ἐν Μυλοποτάμῳ τῆς Κρήτης λέγεται κείθομαι μετὰ τοῦ *θ*, ἀντὶ κείτομαι, καθὰ καὶ ἐν Κύμῃ ἀντὶ πέφτω λέγεται πέτω μετὰ μόνου τοῦ *τ*, ὅπως καὶ θέτω.

κουμπουλεὰ ἀντὶ κοκκυμηλέα αὐτόθι καὶ κόμπουλα = κοκκύμηλα κατὰ παρετυμολογίαν πρὸς τὸ κόμπος.

κριθθάριν καὶ σπάλαθθον ἐν Κύπρῳ καὶ μάραθθον ἐν Ἰκάρῳ πάντως κατὰ τὸ ἀθθὸς ἀγκάθθι κττ.

κρεάρι ἀντὶ κριάρι πάντως κατὰ τὸ κρέας.

κυπάρι ἐν Πάρῳ ἀντὶ τυπάρι(ον). (οὕτως ἤδη ὁ Τζέτζης), ἐκ τοῦ κηρὸς × τυπάρι, ὅπως καὶ κερόμπολι ἐκ τοῦ κερὶ × πρόπολις ἐν τῇ ἀνατολικῇ Κρήτῃ καὶ Κύθνῳ.

μάτά κατέστη σήμερον ἐπίρρημα ὅπως τὸ ξάνά, οὔτινος καὶ τὸ φωνῆεν τῆς παραληγούσης ἐδέξατο, ἀμφότερα δὲ τὴν σύνταξιν καὶ τὸν τόνον τοῦ συνωνύμου πάλιν, λ. χ. νὰ μὴ ματὰ τἀνοίξῃς, νὰ μὴ ματὰ τὸ πῇς, μὴν τὸ κάμῃς μάτα ἢ ξάνα ἢ πάλι· οὕτω δὲ καὶ συνετέθησαν τὰ συνώνυμα. λ. χ. νὰ βάλῃ παλιμάτα τὸ φόρεμα, χάνει παλιμάτα, σ' τό 'πα μιὰ σ' τό 'πα δυό, καὶ παλιμάτα σ' τὸ λέω. Ἐν Μπλατσίῳ τῆς Μακεδονίας σῴζεται καὶ τὸ μέτα = πάλιν, λ. χ. ἀφόντα τὸν ἔδειρα, δὲ μ' εἶπε μέτα κακὸ λόγο.

μυρσεὰ ἐν Χίῳ = μυρτεά, ἐκ τοῦ μυρσίνη × μυρτεά.

ὄφιενδρα ἐν Καρπάθῳ ἐκ τοῦ ὄφις × ἔχενδρα ἀντὶ ἔχιδνα, ὅπως ἀντιστρόφως σκουλλυόπετρα ἀντὶ σκολόπενδρα κατὰ τὸ σκολλυπέτρα ὅπως καὶ Γεράπετρο. Καὶ ἡ ὄχενδρα ἔλαβε τὸ *ο* ἐκ τοῦ ὄφις ὅπως ὁ κ. Meyer-Lübke ἤκασε. Τὴν ὀρθότητα τῆς εἰκασίας ἀποδεικνύει καὶ τὸ ἐν Χαλκιδικῇ ὄχινα (=*ὄχενα) ἀντὶ ἔχιδνα, πρβλ. καὶ ὄφιος κατὰ τὸ σκορπιός καὶ ἀντιστρόφως ἐν Ἰκάρῳ σκόρπις κατὰ τὸ ὄφις.

παρουσιάζομαι λέγεται σήμερον ἐπί τε τοῦ ἐμφανίζεσθαι καὶ τοῦ ἐλευθεροστομεῖν, ἤτοι ἐπί τε τοῦ παρουσιάζειν-εσθαι καὶ τοῦ παρρησιάζεσθαι.

πασκαβάλι ἀντὶ κασκαβάλι ἐν Κυζίκῳ, διότι δὲν εἶναι νηστήσιμον ἀλλὰ πασχαλινόν, ὥστε πασχα × [κασκα]βάλι.

πατραχήλι ἀντὶ ἐπιτραχήλιον ἐν Μακεδονίᾳ, πάντως ὅτι πατέρες φέρουσιν αὐτό. Ἐν Κρήτῃ καὶ ἀλλαχοῦ πετραχήλι πρὸς τὸ πέτρα σχετισθέν, ὅπως καὶ πετραμιθεὰ ἐν Κρήτῃ ἡ τερέμινθος, ἐν Κύπρῳ τετραμιθεὰ καὶ τρανταμιθεὰ καὶ ἐν Νάξῳ ἀνδραμιθεά.

πέρδικα ἀντὶ πέρκα - πέρκη συνηθίζουσιν ἐν Κρήτῃ.

πιθώνω λέγεται πολλαχοῦ ἀντὶ πιθέτω, πάντως ἐκ τοῦ πιθέτω × στρώνω, καθὼς καὶ κυτάζω ἐκ τοῦ κυπτάζω × ἐξετάζω· ἐκ τοῦ πιθώνω ἐγένετο ἔπειτα πιθώστρα ὅπως ἐκ τοῦ χώνω χώστρα, ζώνω ζώστρα, ἁπλώνω ἁπλώστρα κτλ.

πιλαίμι ἀντὶ ὑπολήνιον λέγεται ἐν Καρδαμύλῃ τῆς Πελοποννήσου, σχετισθὲν πρὸς τὸ λαιμὸς ἐπιλαίμιον, πρβλ. πιρούνι, πιγούνι κττ. ἐν Ἀθηνᾶς Α'. σελ. 143 - 4.

πλιθάρι ἀντὶ πιθάρι ἐκ τοῦ πλίνθος × πιθάρι, καὶ πλοκάρι ἀντὶ ποκάρι ἐκ τοῦ πλέκω × ποκάρι.

πρακοντεὰ ἐν Ἠπείρῳ ἡ δρακοντεὰ δρακόντιον ὡς πικρά.

πρίτα ἀντὶ πρῶτα ἐν Ἰταλίᾳ ἐκ τοῦ πρὶν × πρῶτα.

σιγαληνὸς ἐν Ἠπείρῳ ἀπὸ τοῦ σιγανὸς × γαληνός.

τέσσερεις κατὰ τὸ τρεῖς ἤδη ἐν Πασχαλίῳ Χρονικῷ σελ. 250.

τουμπερόρριζα ἀπὸ τοῦ tumberosa κατὰ τὸ ῥίζα, πρβλ. καὶ ἀρμπερόρριζα = herberosa.

ψιχάλα ἀντὶ ψεκάδα κατὰ τὸ ψίχα ψίχαλο, καὶ ψιχαλίζει κτλ.

Μείζονος ἀναπτύξεως χρήζουσι τὰ ἑπόμενα· κατὰ τὸ ὁ μάστορας καὶ ὁ μάστορης λέγεται ἐν Ἠλείᾳ ὁ μάγερας καὶ ὁ μάγερης· τὸ λῆγον εἰς *ας* ἑρμηνεύεται εὐκόλως (πρβλ. Ἀθηνᾶς Τομ. Γ' 245), ἀλλὰ τὸ λῆγον εἰς *ης* ἀδύνατον ἄλλως, ἂν μὴ δι' ἐπιδράσεως ἄλλου ὀνόματος διττὸν ἔχοντος τύπον εἰς *-ας* καὶ *-ης* καὶ πρὸς τούτοις ὁπωσδήποτε συγγενεύοντος κατὰ τὴν σημασίαν τῷ μάγειρος (καὶ ὁ μάγειρος τεχνίτης τις, μάστορης εἶναι). Διότι ἀμφισβητεῖται καὶ δικαίως ἂν καὶ λέξεις παντάπασι διαφόρου σημασίας δύνανται διὰ μόνην τὴν ὁμοιότητα τῶν φθόγγων αὐτῶν νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπ' ἀλλήλας. Καὶ φαίνεται μὲν ὅτι ἀληθῶς καὶ τοιαῦται ἐπιδράσεις εὑρίσκονται, λ.χ. τὸ σεμιδάλιον φαίνεται ὅτι ἐγένετο σιμιγδάλι μετὰ τοῦ *γ* διὰ τὸ ἀμύγδαλον - ἀμυγδάλι. Ἀλλ' ἴσως δυνηθῇ τις ἕτερος νὰ εὕρῃ ἄλλην ἑρμηνείαν, ἥτις νὰ μὴ ἀπαιτῇ τὴν συνάφειαν δύο οὕτω διαφερουσῶν κατὰ τὴν ἔννοιαν λέξεων.

Digitized by Google

Πόσον δ' ἀναγκαῖος εἶναι ὁ περιορισμὸς οὗτος κατανοεῖ ἕκαστος εὐκόλως, ἐνθυμηθεὶς πρῶτον ὅτι ἄν, καθ' ὃν τρόπον ἐν τῇ λεγομένῃ συνθέσει λέξεις διαφορώταται τὴν σημασίαν συντίθενται μετ' ἀλλήλων, οὕτω συνέβαινε καὶ ἐν τῇ συμφύρσει, ἡ ἀνεύρεσις τῶν ἑκάστοτε συμπεσόντων καὶ συμφυρθέντων εἰς ἓν θὰ ἦτο ἐργωδέστατον καὶ ἐπισφαλέστατον χρῆμα, ἅτε ἀπείρων ὄντων τῶν γλωσσικῶν στοιχείων, ἐν οἷς θὰ ὤφειλον ἑκάστοτε κατὰ πᾶσαν σύμφυρσιν ν' ἀναζητῶνται τὰ συμπεσόντα. Ἔπειτα ὅτι ἐπειδή, καθ' ἃ ἐλέχθη, διὰ τὴν ἐν τῇ συνειδήσει πρότερον συμβᾶσαν σύμπτωσιν τῶν ὁμοίων ἐννοιῶν, γραμματικῶν σχέσεων κλπ., ἐπιγίνεται καὶ ἡ σύμπτωσις τῶν παριστανόντων τὰς ἐννοίας ἢ σχέσεις ταύτας γλωσσικῶν στοιχείων, δι' αὐτὸ μόνον ὀλίγα σχετικῶς εἶναι τὰ ὅμοια καὶ δὴ καὶ τὰ συμφυρόμενα καὶ ἐν ὀλίγοις ἑκάστοτε περιορίζεται στοιχείοις ὁ τὴν ἑρμηνείαν αὐτῶν ἀναλαμβάνων, ἐντεῦθεν τὸ ἔργον καὶ εὐκολώτερον καὶ ἀσφαλέστερον.

Ὅπως τὸ μάγερης οὕτως ἔχει καὶ ἡ γενικὴ τοῦ κυροῦ ἀντὶ τοῦ κυρίου· τὸ ὄνομα κλίνεται ἐν Κρήτῃ ὁ κύρις = ὁ κύριος = ὁ πατήρ, τοῦ κυροῦ, τὸν κύρι(ν). (Δὲν διαλαμβάνω περὶ τοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ γλώσσῃ, ὁ κὺρ καὶ ὁ κυρός, διότι ταῦτα φαίνονταί μοι διαστροφαὶ ἐγγραμμάτων ἐπὶ σκοπῷ παραλλαγῆς τοῦ τε τύπου καὶ τῆς σημασίας ἀπὸ τοῦ ἀλωβήτου Κύριος Κυρίου, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἀληθῶς δημώδους κυροῦ, οὗ τὸ ἰῶτα φαίνεται ἐκπεσὸν ἀνωμάλως). Λοιπὸν φρονῶ ὅτι κατὰ τὸ πενθερὰ μετεβλήθη πρῶτον τὸ κυρία - κυρjὰ εἰς κυρά, ὅπως ἤδη παρὰ Μαλάλᾳ ἀναγινώσκεται (τὰ χωρία ἰδὲ παρὰ Σοφοκλεῖ), καθ' ὅσον λέγεται συνημμένον «κυρὰ καὶ πε(ν)θερά, κυρά μου καὶ πε(ν)θερά μου» κλπ. Ἐπειδὴ δ' ἐλέγετο κυρjὰ καὶ κυρὰ ἐκ παραλλήλου ἐπί τινα χρόνον κατὰ τὸν αὐτὸν δ' ἅμα χρόνον παθοῦσα συνίζησιν καὶ ἡ ὁμοίως τονιζομένη ἐπὶ τῆς παραληγούσης γενικὴ κυρίου κυρjοῦ κατέστη ὁμοιοτάτη τῷ κυρjά, διὰ τοῦτο κατὰ τὸ κυρjά : κυρὰ ἐγένετο καὶ κυρjοῦ : κυροῦ. Ὅπως δ' ἐν τούτοις τὸ ρj ἡπλοποιήθη εἰς ρ, οὕτως τὰ εἰς -'τρια προσηγορικὰ μετὰ τὴν συνίζησιν -'τρια συνέπεσον τοῖς εἰς -'τρα λήγουσι τόπων ἢ ὀργάνων δηλωτικοῖς, πρβλ. ῥάφτρα χορεύτρα κλπ. ἀντὶ ῥάπτρια χορεύτρια (περὶ τούτων ἴδε τὰ διαληφθέντα ἐν τῷ Βυζαντιακῷ Δελτίῳ τῆς Πετρουπόλεως Τόμ. Β' σελ. 61 κέξ). Τοσοῦτο δ' ἡ κατάληξις αὕτη -τρα φαίνεται

Digitized by Google

ἡμῖν σήμερον τῶν προσώπων ἐκφραστική, ὥστε καὶ τὸ modiste μετεβάλομεν εἰς μοδίστρα.

Τὸ ὄνομα κεφαλᾶς κεφαλᾶδες φαίνεται παραδόξως ἐσχηματισμένον, διότι τὰ ἐκ τῶν παντοίων οὐσιαστικῶν παραγόμενα ὀνόματα εἰς ᾶς δηλοῦσι πρόσωπα περιέχοντα τὴν ἔννοιαν τοῦ οὐσιαστικοῦ ἀφ' οὗ παρήχθησαν· καὶ ἂν μὲν τὸ πρωτότυπον δηλοῖ ἔδεσμα, τὰ εἰς -ᾶς παράγωγα δηλοῦσι τὸν ἐσθίοντα τὸ ἔδεσμα τοῦτο (κρεατᾶς, λαχανᾶς), ἂν δὲ φόρεμα, τὸν φοροῦντα (φεσᾶς, φουστανελλᾶς), ἂν δὲ τεχνούργημα, τὸν κατασκευάζοντα (βαρελλᾶς, σαμαρᾶς), ἂν πράσιμον, τὸν πιπράσκοντα (γαλατᾶς, κρασᾶς, τυρᾶς), ἂν ἔργον ἢ κτῆμα καθόλου, τὸν μετερχόμενον ἢ ἔχοντα (ζευγᾶς = ζευγηλάτης, σφουγγαρᾶς, στολιδᾶς, γλωσσᾶς, καραβᾶς κλπ). Κατὰ ταῦτα κεφαλᾶς θὰ ἐδήλου τὸν ἔχοντα κεφαλὴν ἢ τὸ πολὺ πολὺ τὸν ἔχοντα μεγάλην κεφαλήν. Ἀλλὰ διὰ μὲν τὴν πρώτην ἰδιότητα (ὅτι ἔχει κεφαλήν), οὐδεμιᾶς ἰδιαιτέρας ὀνομασίας ἦν χρεία, ἀφοῦ πάντες ἔχουσι κεφαλήν· διὰ δὲ τὴν δευτέραν (ὅτι ἔχει μεγάλην κεφαλὴν) σήμερον ὑπάρχουσιν ἄλλοι σχηματισμοὶ (κεφαλάρος, κεφάλας καὶ κέφαλος), ἐνῷ τὸ κεφαλᾶς κεφαλᾶδες δηλοῖ τὸν ἀρχηγόν, τ. ἔ. ἐκεῖνον ὅστις εἶναι κεφαλὴ ἄλλων, τοιαύτην δὲ σημασίαν, τὸ εἶναί τινα ὅ,τι τὸ πρωτότυπον σημαίνει, δὲν ἔχουσιν ὁμολογουμένως τὰ εἰς -ᾶς. Ἀνάγκη ἄρα ἄλλης ἑρμηνείας, τοιαύτην δὲ προτείνω τὴν ἑξῆς.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ λέξις κεφαλὴ ἤδη ἀπὸ τοῦ μέσου αἰῶνος προσέλαβε τὴν σημασίαν τοῦ ἀρχηγοῦ, τοῦ στρατηγοῦ· πρβλ. «πρώτη κεφαλὴ ὁ στρατηγὸς» καὶ ἄλλα πολλὰ χωρία παρὰ Δουκαγκίῳ ἐν λέξει κεφαλή. Καθ' ὃν δὲ τρόπον ὁ πληθυντικὸς τοῦ παππᾶς, ἀββᾶς, ἀμηρᾶς, βασιλέας, ῥῆγας ἐσχηματίζετο εἰς -ᾶδες, οὕτως ἐσχηματίσθησαν καὶ τὰ συνώνυμα οἱ πριγκιπᾶδες, οἱ κοντᾶδες (ὁ κόντες), οἱ σεβαστᾶδες, οἱ ἐξουσιαστᾶδες, οἱ αὐθεντᾶδες, οἱ κριτᾶδες, οἱ δεσποτᾶδες, οἱ μητροπολιτᾶδες, οἱ γεροντᾶδες, οἱ ἱερᾶδες (πρβλ. Ἀθηνᾶς Γ' 251 καὶ Einleitung 385-6), οὕτω τέλος καὶ οἱ κεφαλᾶδες ἐκ τοῦ κεφαλή. Ἐπειδὴ δὲ ἐλέγετο οἱ βασιλιᾶδες ὁ βασιλιᾶς, οἱ παππᾶδες ὁ παππᾶς κτλ., ἐλέχθη καὶ οἱ κεφαλᾶδες ὁ κεφαλᾶς. Εἶναι ἄρα ὁ ἑνικὸς ἀριθμὸς ὁ κεφαλᾶς ἐσχηματισμένος ἐκ τοῦ πληθυντικοῦ οἱ κεφαλᾶδες, ὅπως ἀκριβῶς ἐκ τοῦ πληθυντικοῦ συννυφᾶδες κατὰ τὸ κυρᾶδες, μαν-

Digitized by Google

νᾶδες, ἀδερφᾶδες, νυφᾶδες, κουνιᾶδες, ἐγένετο ὁ ἑνικὸς ἡ συννυφᾶδα, ἐνῷ τὸ ἁπλοῦν κλίνεται ἡ νύφη οἱ νύφες καὶ νυφᾶδες. Ὅτι δ' ἐκ τοῦ πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ εἶναι δυνατὸν νὰ σχηματισθῇ ἑνικός, τούτου τεκμήρια κάλλιστα παρέχει ἡ νεωτέρα ἡμῶν γλῶσσα, ἥτις καθ' ἃ ἐν Ἀθηνᾶς Τόμ. Α' σελ. 251 ἐδιδάχθη ἐκ τοῦ πληθυντικοῦ οἱ ὀνομᾶτοι (ἀντὶ τὰ ὀνόματα) ἐσχημάτισεν ἑνικὸν ὁ ὀνομᾶτος, καὶ ἐκ τῶν πληθυντικῶν εἰς -ᾶτοι ὀνομάτων ἐσχημάτισεν ἑνικὸν εἰς -ᾶτος ἐν Κεφαλληνίᾳ, ἐνῷ ἐν Ἰκαρίᾳ μόνοι οἱ πληθυντικοὶ εἰς -ᾶτοι εὐχρηστοῦσι (πρβλ. Κ. Κόντου Εἰκοσιπενταετηρίδος σελ 76), καὶ ἐκ τῶν πληθυντικῶν εἰς -αῖοι, οἷον Κορωναῖοι, Πετμεζαῖοι κλπ. (πρβλ. Ἀθηνᾶς Τομ. Γ' 252-3) ἐσχημάτισεν ἐν Μάνῃ ἑνικὸν εἰς -αίας, οἷον Οἰκονομαίας, Κονταίας ἀπὸ τοῦ Οἰκονομαῖοι, Κονταῖοι κλπ., ἐκ τούτων δὲ τὰ τῶν κτημάτων (καὶ κωμῶν) ὀνόματα Μανολαίικα, Κολοκοτρωναίικα, Μαζαίικα κλπ. ἅτινα πάντα κατὰ τὸ ἀληθὲς αὐτῶν ἄτομον διὰ τοῦ *αι*, οὐχὶ δὲ διὰ τοῦ *ε* ὀφείλουσι νὰ γράφωνται.

Ἔτι δύο λέξεις περὶ τῶν Μακεδόνων.

Τοῖς ἀνομοιωθεῖσι παραδείγμασι κάλιθος, πέχαρι, Χάλκας (πρβλ. ἀνωτ. 30-31) καὶ μετὰ τὴν ἀνομοίωσιν ψιλὸν *κ*, *π*, οὐχὶ μέσον *γ*, *β* παρέχουσι, προστίθημι ἔτι τὸ ὄνομα κεβαλὴ κεβλή, ὃ κατὰ τὴν ἐπιτυχῆ τοῦ August Fick ἐτυμολογίαν ἐν Συγκριτικῷ Λεξικῷ [4] σελ. 415, ἣν καὶ ὁ Wilhelm Schulze ἐν Quaestiones Epicae σελ. 252 ἀσπάζεται, ὁμοίως τοῖς ἀνωτέρω ἔπαθεν ἀνομοίωσιν, ἤτοι προῆλθεν ἐκ παλαιοτέρου ghebhəla, ὅθεν khephəla - κεφαλᾶ καὶ *κεφλᾶ καὶ Μακεδονιστὶ κεβαλὰ κεβλά. Ὅτι δὲ κεβαλὰ ἢ κεβλά, καὶ οὐχὶ ὁ ὡς Μακεδονικὸς ἐπίσης ἀναφερόμενος ἕτερος τύπος γαβαλά, ἦτο ὁ γνήσιον Μακεδονικόν, μαρτυρεῖ ὁ παρὰ Διοδώρῳ τῷ Σικελιώτῃ ΙΘ'

Digitized by Google

79 Μακεδὼν Κεβαλῖνος· διότι ἂν οἱ Μακεδόνες ἔλεγον γαβαλά, οὗτος θὰ ἐλέγετο Γαβαλῖνος· οὐδὲ δύναταί τις νὰ ὑποθέσῃ ὅτι δὲν παρεστάθη ἀκριβῶς ἡ προφορὰ διὰ τῆς γραφῆς, διότι οἱ παρατηρήσαντες τὴν διαφορὰν τῆς μεσαίας συλλαβῆς καὶ παραστήσαντες αὐτήν, Κεβαλῖνος, δὲν θὰ παρέλειπον βεβαίως τὴν τῆς ἀρχούσης.

σελ. 46 Ταῖς εἰρημέναις ἐνδείξεσι περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν Μακεδόνων προστεθήτω καὶ ἡ ἀκόλουθος· παρὰ ΠολυβίῳΔ΄ 8 γίνεται λόγος περὶ τῶν πολεμικῶν ἀρετῶν καὶ κακιῶν τῶν διαφόρων Ἑλλήνων, οἷον τῶν Θεσσαλῶν, τῶν Αἰτωλῶν, τῶν Κρητῶν, τῶν Ἀχαιῶν καὶ μετὰ τούτων τῶν Μακεδόνων, περὶ ὧν μάλιστα λέγεται ὅτι ὅμοιοι τοῖς Ἀχαιοῖς ἐν ταῖς μάχαις ἦσαν. Προφανὲς δ' εἶναι ὅτι ὁ Πολύβιος δὲν θὰ ἠξίου τοὺς Μακεδόνας μνείας ἢ παραβολῆς πρὸς τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας προκειμένου περὶ τοῦ τρόπου τοῦ μάχεσθαι τῶν διαφόρων Ἑλλήνων, ἂν βαρβάρους καὶ ἀλλογλώσσους αὐτοὺς ὑπελάμβανε. πρβλ. καὶ Ε΄ 2, 5 ἔνθα ἡ ποικίλη φιλοτιμία καὶ φιλοπονία τῶν Μακεδόνων στρατιωτῶν ἐπαινεῖται, καὶ πρὸς τοὺς Αἰακίδας παραβάλλονται «πολέμῳ κεχαρηότες ἠύτε δαιτί».

Ἐπιγραφαί.

Α΄.

Οὔρεος αἰπυτάτοιο κόρη λᾶαν δίχα χειρῶν
τμηθέντ' ἀφράστως δεξαμένη σὺ μόνη,
ἵλαθ' ἀποιχομένοις ἱκέταις σοῖς ἠδὲ παροῦσι
νῦν τε καὶ ἐσσομένοις ἀζομένοις σε ὅλως.
Ταύταν ἐκ κραδίης αἰτῶ χάριν ὡς πολύμοχθος
Παντόγαλος Γαβριήλ, παρθενικὴ Μαρίη,
κοὐ μόνος αὐτὰρ ἅπαντες ἀολλέες ἄζυγες, ἁγνή,
κύπτοντες κατὰ γῆς σ' ἀντιβολοῦμεν πάντες.
Νῦν δὲ σύ, ἐλπωρὴ μερόπων Μαρίη ἐρατεινή,

Digitized by Google

δέχνυο καὶ ἡμῶν ψυχοσόους τε μόγους.
Εὐμενέτειρα πέλω καὶ ἔσσομαι ὑμετέροισι
μόχθοις υἱὸν ἐμὸν πάντοτε λισσομένη.

Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἀνέγνων κατὰ τὸν παρελθόντα Αὔγουστον (1895) ἐν Σητείᾳ τῆς Κρήτης· εὕρηται ἀναγεγραμμένη ἐπὶ μαρμάρου ἐκτισμένου ἀπέναντι τῆς εἰσόδου εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Τοπλοῦ (1), πρότερον Μονῆς τῆς Παναγίας τῆς Ἀκρωτηριανῆς λεγομένης, ὅπως ἐπὶ τῶν ἱερῶν κειμηλίων τῆς Μονῆς εὗρον ἀναγεγραμμένον. Τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων εἶναι κάλλιστον· ἐκ τούτων δὲ καὶ ἐκ τῆς ὅλης οἰκοδομίας εἰκάζω ὅτι ἡ κτίσις τῆς Μονῆς ἀνάγεται εἰς τοὺς Βυζαντιακοὺς χρόνους, διότι ἀτυχῶς ὁ στήσας τὴν πλάκα ταύτην Γαβριὴλ Παντόγαλος δὲν ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ γράψῃ καὶ τὸ ἔτος τῆς πράξεως ταύτης. Ἐννοεῖται δ' ὅμως ὅτι ἀγνοεῖται καὶ τοῦτο, ἂν οὗτος ἦτο ἱδρυτὴς τῆς Μονῆς ἢ μή.

Τῶν δύο πρώτων στίχων ἡ ἔννοια γίνεται δήλη, ἄν τις ἐνθυμηθῇ τὰ τοῦ προφήτου Δανιὴλ Β' 31-36 καὶ 45, ἅτινα ἀναγράφω· «σὺ βασιλεῦ, ἐθεώρεις, καὶ ἰδοὺ εἰκὼν μία, μεγάλη ἡ εἰκὼν ἐκείνη καὶ ἡ πρόσοψις αὐτῆς ὑπερφερής, ἑστῶσα πρὸ προσώπου σου καὶ ἡ ὅρασις αὐτῆς φοβερά ... ἐθεώρεις **ἕως ἀπεσχίσθη λίθος ἐξ ὄρους ἄνευ χειρῶν**, καὶ ἐπάταξε τὴν εἰκόνα... καὶ ὁ λίθος ὁ πατάξας τὴν εἰκόνα ἐγενήθη **ὄρος μέγα** καὶ ἐπλήρωσε πᾶσαν τὴν γῆν .... ὃν τρόπον εἶδες **ὅτι ἀπὸ τοῦ ὄρους ἐτμήθη λίθος ἄνευ χειρῶν** ....» Ἑρμηνευτέοι ἄρα ὧδε: ὦ κόρη, ἣ μόνη ἀνερμηνεύτως ἐδέξω τὸν λίθον τὸν ἀπὸ ὑψηλοτάτου ὄρους ἀποκοπέντα ἄνευ συνεργασίας χειρῶν (τ. ἔ. τὸν ἀσπόρως συλληφθέντα Ἰησοῦν), σὺ ἵλαθι κλπ.

Ἄξια σημειώσεως ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν κρίνω πρῶτον μὲν τὴν ἀνάμιξιν τοῦ Δωρικοῦ καὶ Αἰολικοῦ ταύταν μετὰ τοῦ Ἰωνικοῦ Μαρίη, τοῦ Ὁμηρικοῦ λᾶαν, κραδίη παρθενική, οὔρεος αἰπυτάτοιο, ἀζομένοις, ἀολλέες, τοῦ μερόπων, πέλω καὶ ἔσσομαι μετὰ τοῦ

(1) «Τοπλοῦ Μοναστήρι», ὠνομάσθη ὑπὸ τῶν Τούρκων ἡ Μονή, διότι κατὰ τὸ 1821 ὁ περίβολος αὐτῆς ἦν ὡπλισμένος δι' ἑνὸς πυροβόλου, τουρκιστὶ τόπ, ὅθεν τοπλῦ τὸ φέρον πυροβόλον· τὸ δὲ τοπλῦ παραφθαρὲν ὑπὸ τῶν περιοίκων τῶν στερουμένων τοῦ φθόγγου ü ἐγένετο τοπλοῦ.

Digitized by Google

πάντοτε κλπ. κλπ. Ἐπίσης τὸ ψυχοσόους ὅ ἀντὶ τοῦ ψυχοσωτηρίους ἐξέλαβεν, ὥσπερ ὁ Ἀπίων τὸ Ὁμηρικὸν λαοσσόος διὰ τοῦ «ἡ τοὺς λαοὺς σώζουσα» ἡρμήνευσε καὶ ὅπως ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων ἐλέχθη καὶ ἀεισόος καὶ βιοσσόος καὶ μελισσόος καὶ μηλοσσόος καὶ νηοσσόος καὶ οἰνοσσόος κλπ. Ὁμοίως τὸ μεταγενέστερον δέχνυο ἀντὶ δέχου καὶ τὸ θηλυκὸν εὐμενέτειρα τοῦ Ὁμηρικοῦ εὐμενέτης κλπ.

Β΄.

Ὁμοίως ἀνέγνων ἐπὶ λίθου μικροῦ ἐπιτυμβίου εὑρεθέντος ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ χωρίου Μύρθιο τῆς ἐπαρχίας Ἁγίου Βασιλείου παρὰ τὸν κόλπον Πλακεὰ πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ δειχθέντος μοι ὑπὸ τοῦ εὑρόντος Ἰωάννου Ν. Τζαννουδάκι τὰ ἀκόλουθα.

Θρέπτος Χαρμοσύνου ἐτῶν Ο΄.

Τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων ἐλέγχει χρόνους μεταγενεστέρους, καὶ ἡ γλῶσσα δὲ οὐδὲν ἔχουσα τὸ διαλεκτικὸν διδάσκει ὅτι ἐγράφη πολὺ μετὰ Χριστόν.

Περὶ τοῦ ἐτύμου τῆς λέξεως γάιδαρος.

Διαλαμβάνων περὶ τοῦ ἐτύμου τῆς λέξεως ταύτης ἐν τῷ Περιοδικῷ τοῦ Kuhn Τομ. ΛΔ΄. σελ. 125 κεξ. ἀπέδειξα ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἐγένετο ἐκ τοῦ γάδος, ὅπως ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς ἐδίδαξε· διότι α΄) τὰ ὀνόματα τῶν χερσαίων ζῴων παρα-

Digitized by Google

λαμβάνονται καὶ ἐπὶ τῶν θαλασσίων, οὐχὶ τἀνάπαλιν· β') τὰ εἰς -αρος λήγοντα (μεγεθυντικὰ) ὀνόματα σχηματίζουσι τὸ θηλυκὸν εἰς -άρα οὐδέποτε εἰς ούρα καὶ τὸ οὐδέτερον ὁμοίως εἰς άρι, οὐδέποτε εἰς ούρι, καὶ ὅμως παρὰ ταῦτα λέγεται γάϊδαρος-γαϊδούρα-γαϊδούρι καὶ γαϊδουρεὰ καὶ γαϊδουρίζει κλπ., ἡ δὲ ποικιλία αὕτη τοῦ αρ καὶ ουρ, δισχυριζόμην, δὲν ἑρμηνεύεται ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἀλλ' ἐλέγχει ξενικὴν καταγωγὴν τῆς λέξεως· γ') τὸ α τῆς συλλαβῆς γα (τοῦ γάδος) δὲν ἠδύνατο νὰ διασχισθῇ εἰς αϊ, γάϊδαρος, ὅσα δὲ φέρονται ὡς ἐξαιρέσεις καὶ ἀνωμαλίαι, ἠρμηνεύθησαν ἐκεῖ.

Ἀποβαλὼν δὲ τὴν ἐτυμολογίαν ταύτην κατέστησα πιθανὸν ὅτι ἡ λέξις εἶναι Σημιτικῆς ἀρχῆς· δηλ. δύναται νὰ ὑποτεθῇ ὅτι κατ' ἀρχὰς ἡ λέξις δὲν ἐδήλου ἀληθῶς αὐτὸ τοῦτο τὸ ζῷον, ἀλλ' ἰδιότητά τινα αὐτοῦ, ἢ τόπον τινὰ ἐξ οὗ εἶδός τι, ἐκλεκτὸν πάντως, προήρχετο, ἢ τὸ φορτίον, καὶ ἐκ τούτου ὠνομάσθη καὶ τὸ φορτηγὸν ζῷον (πρβλ. γομάρι κλπ). Τὴν ὑπὸ τῆς μεθοδολογίας ὑπαγορευθεῖσαν εἰκασίαν ταύτην κυροῖ ἡ μαρτυρία ἀνδρὸς ἐμπείρου τῆς Ἀραβικῆς γλώσσης, τοῦ συμπολίτου μου κ. Φ. Ν. Ῥουκουνάκι, ὅστις λαβὼν γνῶσιν τῶν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ᾐκασμένων μοι εἶχε τὴν ἔκτακτον καλωσύνην νὰ μοὶ δώσῃ τὴν ἑξῆς σημείωσιν:

«Ἡ Ἀραβικὴ λέξις γαντὰρ ὡς καὶ ἡ γαντοὺρ παράγονται ἐκ τοῦ ἀφῃρημένου οὐσιαστικοῦ γάντρ, τοῦ σημαίνοντος τὴν ἀδικίαν, τὴν σκληρότητα, τὴν βαναυσότητα, τὴν χυδαιότητα κλπ., τὰ δ' ἐξ αὐτοῦ παραγόμενά εἰσιν ἐπίθετα ὑπερθετικά». Κατὰ ταῦτα φαίνεται ὅτι ἐκ τῆς ἰδιότητος ἐκλήθη τὸ ζῷον τοῦτο οὕτως, ἐκ δὲ τῆς Συρίας μετεδόθη ἡ ὀνομασία αὕτη καὶ ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα. Οὕτω δὲ νοεῖται εὐκόλως καὶ ἡ ποικιλία τοῦ *α* *-ου*, γάϊδαρος γαϊδούρα γαϊδούρι ἐκ τῆς Ἀραβικῆς γλώσσης, ἐν ᾗ ἡ τοιαύτη ποικιλία τῶν φωνηέντων εἶναι κανονικωτάτη.

Digitized by Google

Περὶ τοῦ σέ, φχιοῦ καὶ φκιοῦ.

Καὶ ἐπειδὴ ὁ λόγος περὶ τοῦ ὄνου, ἑρμηνεύσωμεν καὶ τὴν λέξιν δι' ἧς ἐν Κρήτῃ οἱ ὀνηλάται ἐλαύνουσι τὸ ταλαίπωρον τοῦτο ζῷον ἤτοι τὸ *σέ*! Ἡ λέξις αὕτη ὡς προστακτικὴ ἢ ὡς παρακελευσματικὸν μόριον λέγεται ἐπὶ μόνων τῶν ὄνων, ἐπὶ δὲ τῶν ἡμιόνων τὸ ξένον μοῦλε! Τὸ μοῦλε τοῦτο, ὃν προφανῶς κλητικὴ τοῦ ὁ μοῦλος, ὃ μεγεθυντικὸν τοῦ ἡ μούλα (mula), ὑπεμφαίνει ὅτι καὶ ἐν τῷ *σέ* ἠδύνατο νὰ κρύπτηται κλητική τις, ἀλλὰ τίνος ὀνόματος, οὐδεὶς δύναται νὰ ἐξεύρῃ. Ἀνάγκη ἄρα ἄλλου ἐτύμου. Τοῦτο δὲ νομίζω ὅτι εὗρον ἐνθυμηθεὶς ὅτι ἐν Σφακίοις λέγεται ché! ἀντὶ σέ. καὶ εἰκάσας ὅτι τοῦτο τὸ παχὺ χιὲ εἶναι λείψανον τῆς κατὰ συνίζησιν προφορᾶς τοῦ ε μετὰ προηγουμένου τινὸς φωνήεντος κατόπιν τοῦ σ, ἤτοι καθὼς λέγεται φορεσχιές, φορεσχιά, νησχιά, μαγαζ'ιὰ κλπ., οὕτως ἐλέγετό ποτε καὶ σειὲ ἀντὶ σεῖε (δηλαδὴ τοὺς πόδας ἢ τὸ σῶμά σου, ὅπως καὶ νῦν ἔτι λέγεται ασεῖσε τὸ κορμί σου » = σπεῦσε, ἢ καὶ ἁπλῶς λαμβανομένου τοῦ ἐνεργητικοῦ τύπου ἐπὶ μέσης σημασίας, ὅπως συχνότατα συμβαίνει ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ, πρβλ. Einleitung σελ. 200 κἑξ.), καὶ ὅτι τὸ σειὲ-σχιὲ τοῦτο κατὰ μικρὸν ἡπλοποιήθη εἰς *χιέ* καὶ περαιτέρω εἰς σέ. Ὅτι τὸ *σχιε σχια* κλπ. ἁπλοποιοῦνται ὄντως πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος εἰς *σε σα*, ἀπέδειξα πέρυσιν ἐν τῷ Περιοδικῷ τοῦ Kuhn Τομ. ΛΔ' σελ. 83 κἑξ.

Ὁμοίως ἁπλοποιεῖται ἐν Κρήτῃ καὶ τὸ σύμπλεγμα *φτχ* εἰς *φχ*, ἐντεῦθεν τὸ εὐθειάζω γενόμενον εὐθειάνω-(ἐ)φτχιάνω κατέστη φχιάνω λεγόμενον ἐπὶ τῆς ταλασιουργίας. Καὶ τὸ πτύου = ἴσο κατάπτυστος γενόμενον φτυοῦ-φτχιοῦ ἡπλοποιήθη ὁμοίως εἰς φχιοῦ καὶ ἀνομοιώσει τῶν δύο δασέων, φκιοῦ, καθ' ὃν τρόπον ἐν Ἑλλάδι λέγεται φκιάνω. Ἐπειδὴ δὲ τὸ φχιοῦ-φκιοῦ ἐξελήφθη κατὰ μικρὸν ὡς μόριον ἄκλιτον, τίθεται καὶ τὸ πρόσωπον, εἰς ὃ ἀποτείνεται ἡ προσβολή, κατὰ γενικήν, ἤτοι φχιοῦ σου! φχιοῦ του, -της -σας κλπ., πρβλ. ζήτω ὁ βασιλεάς! καὶ ἔπειτα ζήτω τοῦ βασιλεᾶ, τῶν βουλευτῶν, τῆς βασίλισσας κλπ.

Digitized by Google

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

Μέρος Δ'.

Ὁ Ἑρμαννὸς Παῦλος (Hermann Paul), οὗ τὸ βιβλίον **Γενικαὶ ἀρχαὶ τῆς γλωσσικῆς** ὠνομάσθη μὲν «ἡ **Βίβλος τῶν Γλωσσολόγων**», «παρέσχε δὲ τὴν πρώτην ἐκτενῆ, σαφῆ καὶ προλήψεων ἀπηλλαγμένην παράστασιν τῆς ἀληθοῦς φύσεως τῆς ἱστορίας τῆς γλώσσης καὶ κατὰ τὴν κρίσιν τῶν ἐπαϊόντων εἶναι τῶν ἐξοχωτάτων ἔργων τῆς συμπάσης γλωσσολογικῆς φιλολογίας» (πρβλ. Ἀθηνᾶς Τόμ. Ζ'. σελ. 152), διέλαβεν ἐν τῷ εἰρημένῳ βιβλίῳ αὐτοῦ καὶ περὶ τῆς **κοινῆς γλώσσης**. Ἐπειδὴ δὲ τὰ εἰρημένα ὑπ' ἀνδρὸς παγκόσμιον ἐν τοῖς γλωσσικοῖς ἔχοντος κῦρος δύνανται κάλλιστα νὰ ἐφαρμοσθῶσι καὶ ἐπὶ τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν, δὲν κρίνω ἄσκοπον οὐδ' ἀλυσιτελῆ μετάφρασιν τοῦ κεφαλαίου τούτου. Ἐνταῦθα θὰ παρατηρήσῃ ὁ ἀναγνώστης ὅτι πράγματα, περὶ ὧν συχνὰ ἀλλόκοτοι παρ' ἡμῖν ἐκφέρονται γνῶμαι, ὡσεὶ μηδεὶς ποτε εἶχε περὶ τούτων σκεφθῆ, εἶναι κάλλιστα ἀπὸ πολλοῦ ἐξηκριβωμένα καὶ ἡρμηνευμένα, ὅτι δ' ἐλλείψεις τῆς ἡμετέρας γραπτῆς γλώσσης, φύσει ἀναπόσπαστοι ἀπὸ πάσης γλώσσης ἀνθρώπων, ἀνακηρύττονται δεινότατα, αὐτόχρημα θανάσιμα ἡμῶν ἁμαρτήματα. Ἐνταῦθα θὰ εὕρῃ ψυχολογικώτατα ἐξητασμένην καὶ ἄριστα ἡρμηνευμένην οὐ μόνον τὴν γένεσιν τῆς γραφομένης καὶ τὴν τῆς κοινῆς λαλουμένης, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀληθῆ σχέσιν μεταξὺ αὐτῶν, καθὼς καὶ τὴν σχέσιν μεταξὺ τῆς κοινῆς λαλουμένης καὶ τῶν διαλέκτων· καί, ἂν προσηκόντως ἐπιστήσῃ τὴν διάνοιαν ἐπὶ τὰ λεγόμενα, θὰ πεισθῇ ὅτι πολλά, πλεῖστα παρ' ἡμῖν ἐπ' ἐσχάτων ἡμαρτήθησαν (καὶ ταῦτα πάντα ἐν ὀνόματι τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης, ἥτις ἀπὸ ἑνὸς τετάρτου αἰῶνος οὕτω μεγάλας καὶ προφανεῖς ἀληθείας περὶ τῆς φύσεως τῆς γλώσσης ἀνεκάλυψε καὶ ἐδίδαξε)· καὶ ὅτι καιρὸς εἶναι πλέον νὰ λήξῃ ἡ περαιτέρω ἐκτροχίασις, ἥτις καὶ τὸ ἔθνος ὁλόκληρον καὶ οὐχ ιστα αὐτοὺς τοὺς συγγράφοντας βλάπτει, καθὰ καὶ ἐν Ἀθηνᾶς Τομ. σελ. 279 παρετηρήθη. Χάριν τῶν ὅσοι δὲν παρακολουθοῦσι τὴν ἑλιξιν τῶν τοιούτων συζητήσεων παρ' ἡμῖν, ἐνόμισα καλὸν νὰ προσ-

Digitized by Google

θέσω ὀλίγας ὑπὸ τὸ κείμενον τοῦ συγγραφέως σημειώσεις, ἵνα τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενικῶς λεγομένων ἡ σχέσις πρὸς τὰ παρ' ἡμῖν συνήθως πιστευόμενα καταστῇ δήλη.

Ἡ κοινὴ γλῶσσα ὑπὸ H. Paul.

Ἐν πάσαις ταῖς πεπολιτισμέναις χώραις τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων εὑρίσκομεν πλησίον τῶν πολλῶν καὶ διαφόρων διαλέκτων μίαν γλῶσσαν ἐκτεινομένην μὲν ἐπὶ μεγάλης ἐκτάσεως, ἀνεγνωρισμένην δὲ γενικῶς ὡς κοινήν. Τίς ἡ φύσις αὐτῆς καὶ πῶς ἐσχηματίσθη, τοῦτο πρόκειται νῦν εἰς ἐξέτασιν. Ἐξετάζομεν κατὰ πρῶτον τὰ πράγματα ὁποῖα ἀφ' ἑαυτῶν προσπίπτουσιν εἰς τὴν ἡμετέραν παρατήρησιν.

Ἐν τοῖς μέχρι τοῦδε ἀδιαλείπτως ἐζητοῦμεν νὰ καταλαμβάνωμεν τὰ ἀληθῶς συμβαίνοντα ἐν τῷ βίῳ τῆς γλώσσης. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐμάθομεν ὅτι ἐπὶ τούτου, ὃ ἡ περιγραφικὴ γραμματικὴ ὀνομάζει γλῶσσαν, τ. ἔ. ἐπὶ τῆς συγκεφαλαιώσεως τῶν τῆς καθημερινῆς χρήσεως, ἐπὶ τούτου, λέγω, δὲν δυνάμεθα νὰ στηρίξωμεν τὰς θεωρίας καὶ σκέψεις ἡμῶν, διότι τοῦτο εἶναι ἀφηρημένον τι, ἄνευ ἀληθοῦς ὑπάρξεως. Καὶ ἡ κοινὴ γλῶσσα φύσει εἶναί τι ἐπ' ἴσης καὶ μάλιστα κατὰ μείζονα λόγον ἀφηρημένον. Δὲν εἶναι ἄθροισμα πραγματικῶν γεγονότων, ἀλλ' ἁπλῶς καὶ μόνον ἰδανικός τις κανὼν ὁρίζων πῶς πρέπει νὰ ὁμιλῶμεν. Ἔχει τοιοῦτον λόγον πρὸς τὸν ἀληθῆ λόγον ἡμῶν, ὁποῖον περίπου ἔχει ὁ ποινικὸς κῶδιξ πρὸς τὸ σύνολον τῶν ποινικῶν πράξεων ἐν τῷ βίῳ, ἢ ὁποῖον ἡ δογματικὴ πρὸς τὸ σύνολον τῶν θρησκευτικῶν ἰδεῶν καὶ συναισθημάτων.

Ὡς τοιοῦτος κανὼν εἶναι ἡ κοινὴ γλῶσσα καθ' ἑαυτὴν ἀμετάβλητος καθὼς καὶ τὸ βιβλίον τῶν νόμων ἢ τὸ δόγμα. Τὸ μεταβλητὸν θ' ἀντέβαινεν ἄντικρυς τῇ φύσει αὐτῆς. Ὅπου δὲ παρὰ πάντα ταῦτα συμβαίνει μεταβολή τις, αὕτη ἐπιβάλλεται μόνον καὶ μόνον διὰ βίας, ἐκτὸς τοῦ νόμου κειμένης, καὶ δι' αὐτῆς αἴρεται μὲν μέρος τι αὐτο[illegible] ἀντικαθίσταται δ' ὑπό τινος ἄλλου. Αἱ ἀφορμαὶ δὲ τῶν τοιούτ[illegible] ἀλλοιώσεων εἶναι περίπου ὅμοιαι ἐν τοῖς διαφόροις κλάδοις τοῦ πο[illegible]τισμοῦ. Ἤτοι καὶ ὁ μετὰ μεγίστης ἐπιμελείας ἐπεξεργασθεὶς κῶδιξ θ[illegible]

Digitized by Google

καταλίπῃ πάντοτε ἀκανονίστους πράξεις τινάς, καὶ πρὸς τούτοις θ' ἀνακύπτωσιν ἐν τῇ πράξει ἀπρόβλεπτοι περιπτώσεις. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων ὁ κῶδιξ δύναται νὰ περιέχῃ καὶ δυσκολίας καὶ νὰ ἐπιδέχηται ἐνιαχοῦ διάφορον ἑρμηνείαν. Τούτοις προστίθενται παρανοήσεις, ἐλλιπὴς γνῶσις τῶν κατὰ τὸν κώδικα τοῦτον ὀφειλόντων νὰ δρῶσι. Καὶ τέλος δύναται ὁ κῶδιξ νὰ περιέχῃ καὶ οὐκ ὀλίγα ἀνάρμοστα εἴτε ἐξ ἀρχῆς εἴτε διὰ τὰς ἐπελθούσας μεταβολὰς ἐν ταῖς ἠθικαῖς ἢ κοινωνικαῖς σχέσεσιν. Καὶ τὰ ἀνάρμοστα ταῦτα δύνανται νὰ γίνωσιν αἰτία, ὥστε τὸ περὶ τοῦ δικαίου αἴσθημα εἴτε πάντων εἴτε μόνων τῶν ἰσχυόντων ν' ἀντιβαίνῃ πρὸς τὴν πλήρη κατὰ γράμμα ἐφαρμογὴν τοῦ κώδικος. Πάντα δὲ ταῦτα συνεργαζόμενα ἐπιφέρουσι τότε μεταβολὴν τοῦ κώδικος διὰ τῆς πολιτείας. Ἀκριβῶς δ' οὕτως ἔχει καὶ ἡ κοινὴ γλῶσσα, ἥτις οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἄκαμπτος κανὼν μέλλων κατ' ἀνάγκην νὰ ὁδηγήσῃ εἰς πλήρη καὶ τελείαν στασιμότητα τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γλώσσης, ἂν τυχὸν ἀκριβέστατα πανταχοῦ ἠκολουθεῖτο, καὶ ἐπιτρέπων ἐπὶ τοσοῦτον μόνον μεταβολάς, ἐφ' ὅσον θὰ παρημελεῖτο.

Ἀλλ' ὅμως παρὰ τὰς ὁμοιότητας ταύτας ὑπάρχει μεταξὺ αὐτῶν ἡ οὐσιώδης διαφορὰ ὅτι ἡ κοινὴ γλῶσσα δὲν ἔχει ἀληθῶς κωδικοποιηθῇ. Μένει ἄρα καθόλου εἰπεῖν ἡ χρῆσις ἡ ἀποτελοῦσα τὸν κανόνα, ἀλλ' οὐχὶ ἡ χρῆσις πάντων τῶν λαλούντων, διότι ἡ χρῆσις τούτων πολλοῦ γε καὶ δεῖ νὰ εἶναι ἑνιαία. Καὶ ἐν ἐκείναις ταῖς χώραις, ἔνθα ἡ κοινὴ γλῶσσα ἐπὶ πλεῖστον κατίσχυσεν, εὑρίσκομεν ὅτι ἕκαστοι διαφέρουσιν ἀλλήλων σφόδρα, καὶ ἂν ἀκόμη ἐπὶ τοσοῦτον μόνον λάβωμεν ὑπ' ὄψιν αὐτούς, καθ' ὅσον προφανῶς προσπαθοῦσι νὰ ὁμιλῶσι τὴν γραφομένην γλῶσσαν. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη αἱ διαφοραὶ αὗται ἤθελον ἐξαφανισθῇ, πάλιν θὰ ἐγίνετο χρεία κατὰ τοὺς γενικοὺς νόμους πάσης γλωσσικῆς ἀναπτύξεως νὰ παραχθῶσιν ἄλλαι. Καὶ πρὸς παραγωγὴν γλωσσικῆς ἑνότητος οὐχ ὑπαρχούσης, καὶ πρὸς διατήρησιν αὐτῆς ὑπαρχούσης, ἀπαιτεῖταί τι ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς λεκτικῆς ἐνεργείας τοῦ συνόλου τῶν λαλούντων, ἵσταται δ' ἀπέναντι αὐτῆς, ὡς τοιοῦτο πανταχοῦ θεωρεῖται ἡ χρῆσις ὡρισμένου, στενοῦ κύκλου ἀνθρώπων.

Ἐφ' ὅσον δυνάμεθα νὰ ἐκτείνωμεν τὰς παρατηρήσεις ἡμῶν, εὑρίσκομεν ὅτι ὁ κανὼν σχηματίζεται καὶ ὁρίζεται διττῶς, ἤτοι τὸ μὲν τοῦ προφορικοῦ λόγου, τὸ δὲ δι' ἐγγράφων πηγῶν. Ἂν ἐκ προφορικοῦ λόγου μέλλῃ νὰ σχηματισθῇ ὡρισμένος ὁπωσδήποτε

κανὼν κοινῆς γλώσσης, ἀνάγκη τὰ πρόσωπα ἅτινα θεωροῦνται ὡς αὐθεντία νὰ συναναστρέφωνται προφορικῶς μετ' ἀλλήλων εἴτε ἀδιαλείπτως εἴτε μετὰ μικρὰ διαλείμματα ἐπανειλημμένως, καὶ νὰ ἐπικοινωνῶσιν ὅσον οἷόν τε πλεῖστον καὶ κατὰ πλείστους τρόπους. Συνήθως εὑρίσκομεν τὴν γλῶσσαν μιᾶς μόνης χώρας ἢ μιᾶς μόνης πόλεως θεωρουμένην ὡς πρότυπον παράδειγμα. Ἐπειδὴ δ' ὅμως πανταχοῦ ὅπου ἤδη ἔχει διαμορφωθῇ ἀληθὴς κοινὴ γλῶσσα, καὶ ἐντὸς μικρῶν ὁρίων, ὑπάρχουσι μεγάλαι διαφοραὶ μεταξὺ τῶν διαφόρων τάξεων τῶν κατοίκων, δι' αὐτὸ ἀνάγκη, ἵνα τὸ παράδειγμα περιορισθῇ ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν μεμορφωμένων τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος τόπου (1). Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς γλώσσης τούτων δύναται νὰ χειραφετηθῇ τὸ πρότυπον παράδειγμα, ὅπως λ. χ. ἐν Γερμανίᾳ συνέβη. Διότι εἶναι καθαρὰ πρό-

(1) Παρ' ἡμῖν δ' ἀνομολογεῖται μὲν ὑπὸ πάντων ὅτι νῦν ὑπάρχει μία κοινὴ λαλουμένη ἐν πάσαις ταῖς Ἑλληνικαῖς πόλεσι τῆς Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας μεταξὺ τῶν ὁπωσδήποτε μεμορφωμένων (πρβλ. Ἀθηνᾶς Β' 212 καὶ Ἐφημερίδος Κορομηλᾶ π. ἔ. 19 Ἰουνίου «Ὁ κ. Κονδυλάκης πρὸς ταῦτα μεταχειρίζεται ἁρμόδιον ὄργανον τὴν *τρέχουσαν γλῶσσαν, τὴν ὁμαλὴν καθαρεύουσαν*, ἥτις ἐξ ἴσου ἀπομακρύνεται τῆς ἐξεζητημένης μεγαληγορίας ἢ τῆς περιτέχνου φυσικότητος ἢ τῆς ἀναρχικῆς ὅλως καὶ πρὸς πάντα ἄνεμον ἀναπεπταμένης γλώσσης ἄλλων συναδέλφων του . . . »), προβάλλεται δ' ὅμως ἡμῖν παρὰ πάντα ταῦτα ἄλλοτε μὲν τὸ πολυμιγὲς ἰδίωμα τῶν ἀχθοφόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἄλλοτε δὲ τὸ παντάπασι παρηλλαγμένον τῶν ποιμένων τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ Ἠπείρου ὡς δεῖγμα κοινῆς γλώσσης. Καταντᾷ δ' ἀστεῖον, ἂν ἐν τοιούτοις ἐθνικοῖς ζητήμασιν ἐπιτρέπωνται ἀστεῖα, νὰ βλέπῃ τις τοὺς ἁμαρτάνοντας ταῦτα, διατεινομένους ἕκαστον ὅτι αὐτοῦ ἡ γλῶσσα εἶναι ἡ καθολική, οὐχὶ δὲ ἡ τοῦ δεῖνος καὶ δεῖνος. (Τὴν γλῶσσαν τῶν συγγραφέων τούτων ὠνόμασεν ὁ κ. Δημ. Καμπούρογλους ἐν Ἑστίᾳ τῆς 30 Μαΐου π. ἔ. ἀτομικήν, τὴν ὁποίαν μερικοὶ θέλουν νὰ ἐπιβάλλουν εἰς ὅλον τὸν κόσμον, χωρὶς ὁ κόσμος νὰ καταλαμβάνῃ γρῦ). Τὸ δ' ἀληθὲς εἶναι πρῶτον μὲν ὅτι οὐδενὸς τούτων ἡ γλῶσσα εἶναι καθολικὴ καὶ πανελλήνιος, ἔπειτα δὲ ὅτι δὲν δύνανται μὲν γράφοντες ἐν ἀγνώστῳ ἡμῖν τοῖς πολλοῖς διαλέκτῳ νὰ ἐξελεγχθῶσιν ὑπ' οὐδενὸς σφαλλόμενοι (διὸ καὶ προτιμῶσιν, ὡς φαίνεται, τὴν χρῆσιν τῶν διαλέκτων καὶ ἰδιωμάτων τούτων ἀντὶ τῆς συνήθους ἡμῖν γλώσσης, ἔνθα τὰ γλωσσικὰ καὶ λογικὰ ἁμαρτήματα θὰ ἦσαν εὐεξέλεγκτα), οὐδὲν δὲ γενναῖον ἀληθῶς καὶ ἀντάξιον τοῦ τε ἀριθμοῦ αὐτῶν καὶ τῶν κόπων οὓς καταβάλλουσιν (ὡς τοὐλάχιστον αὐτοὶ ἐν ἀμοιβαίῳ θαυμασμῷ διατείνονται μεγαλοφωνότατα), παράγουσι. Τὴν καταδίκην ταύτην δὲν ἐκφέρω ἐγώ, ἀλλ' ἄλλος, ἀνὴρ πολλοῦ λόγου ἄξιος, ὀπαδὸς δὲ τῆς δημοτικῆς, ὁ κ. Ν. Κονεμένος, ὅστις ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῆς 22 Μαΐου π. ἔ. γράφει ὅτι ἡ φιλολογικὴ κίνησις τῆς σήμερον δὲν ἀναλογεῖ πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐκδιδομένων καλῶν ἔργων «Ὄχι μόνον τὰ καλὰ ἀλλὰ καὶ τὰ μέτρια εἶναι σπάνια». Καὶ ὅμως πρὸ τῆς ἐκτροχιάσεως ταύτης, ὅτε ἐποίει ὁ Ζαλοκώστας, ὁ Ὀρφανίδης, ὁ Καρασούτσας, οἱ Σοῦτσοι, ὁ Ἀ. Παράσχος, ὁ Ταντaλίδης κλπ. δὲν ἠδύνατο, νομίζω, νὰ ἐκστομισθῇ τοιαύτη δεινὴ κατηγορία.

Digitized by Google

ληψις ὁ διισχυρισμός, ὅτι ὑπάρχει τις ὡρισμένη χώρα τῆς Γερμανίας, ἐν ᾗ δῆθεν ὁμιλεῖται ἡ καθαρὰ Γερμανική. Διότι ἡ ὡς πρότυπον διὰ τοὺς Γερμανοὺς θεωρουμένη γλῶσσα εἶναι ἡ τοῦ θεάτρου καὶ ἰδίως ἐν τῷ σοβαρῷ δράματι εὔχρηστος, μεθ' ἧς δὲν συμφωνεῖ ἐντελῶς ἡ ἐπικρατοῦσα προφορὰ τῶν μεμορφωμένων ἐν οὐδεμιᾷ Γερμανικῇ χώρᾳ. Οἱ δ' ἀντιπροσωπεύοντες τὴν γλῶσσαν τῆς σκηνῆς ἀποτελοῦσι σχετικῶς μικρὰν ἀλλὰ τοπικῶς σφόδρα διεσκεδασμένην ὁμάδα. Ἀλλ' ὁ τοπικὸς οὗτος χωρισμὸς δὲν ἀντιβαίνει εἰ μὴ κατὰ τὸ φαινόμενον πρὸς τὸν διισχυρισμόν μου, ὅτι ἄμεσος ἐκ τοῦ σύνεγγυς συναναστροφὴ εἶναι ἀναγκαῖος ὅρος διὰ τὴν πρότυπον γλῶσσαν. Διότι ὁ βαθμὸς τῆς συμφωνίας ὁ παρατηρούμενος ἐν τῇ γλώσσῃ τῆς σκηνῆς, οὔτε θὰ ἐπετυγχάνετο οὔτε θὰ διετηρεῖτο, ἂν μὴ συνέβαινεν ἀκατάπαυστος ἐναλλαγὴ τοῦ προσωπικοῦ μεταξὺ τῶν διαφόρων θεάτρων καὶ αὐτῶν τῶν ἀπωτάτω ἀπ' ἀλλήλων κειμένων, καὶ ἂν μὴ ὑπῆρχον μήτε νῦν μήτε παλαιότερον κέντρα τινὰ χρησιμεύοντα ὡς παράδειγμα τοῖς ἄλλοις. Πρόσθες τούτοις ὅτι ἐνταῦθα καὶ βραχεῖα μόνον ἄμεσος συναναστροφὴ δύναται νὰ παραγάγῃ τὴν αὐτὴν ἐπενέργειαν, ἣν ἐν ἄλλοις μόνον μακροχρονιωτέρα κατορθοῖ, διότι ἐδῶ γίνεται ἀληθὴς διδασκαλία καὶ μάλιστα διδασκαλία ὑποστηριζομένη διὰ παρατηρήσεων περὶ τῆς φυσιολογίας τῶν φθόγγων. Αἱ αἰτίαι δ' αὗται, δι' ἃς μάλιστα πάντων ἡ γλῶσσα τῆς σκηνῆς ἐδέησε νὰ διαμορφωθῇ ὁμοειδὴς καὶ καθαρὰ ἀπὸ πάσης τοπικῆς ἀποχρώσεως εἶναι προφανεῖς. Δηλ. οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ ἡνώθησαν οὕτω στενῶς ἄνθρωποι ἐκ τῶν διαφορωτάτων χωρῶν ὀφείλοντες νὰ συνεργασθῶσι διὰ τοῦ λόγου· οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ ἐδόθησαν εἰς συναναστρεφομένους ὁμοῦ ἀνθρώπους τοσαῦται ἀφορμαί, ἵνα προσέχωσιν ἐπί τε τὴν ἰδίαν αὐτῶν καὶ τὴν τῶν ἄλλων προφορὰν καὶ ἵνα μετ' ἐπιγνώσεως ἀσχολῶνται περὶ ταύτην. Ἐγένετο ἀνάγκη νὰ λάβωσι πρὸ ὀφθαλμῶν τοῦτο μὲν τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ γίνωνται καθολικῶς καταληπτοὶ ἐνώπιον μεγάλου κύκλου θεατῶν, τοῦτο δὲ καλαισθητικοὺς λόγους. Δι' ἀμφότερα δὲ ταῦτα δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ νομισθῶσιν ἀνεκταὶ οὐδ' αἱ μικραὶ ἐκεῖναι διαλεκτικαὶ διαφοραὶ καὶ ἀποχρώσεις, ὅσαι τυχὸν διατηροῦνται μεταξὺ τῶν διαφόρων κατὰ τόπους μεμορφωμένων ὁμάδων. Εἶναι προφανὲς ὅτι ὁμαλὴ διὰ παντὸς τοῦ δράματος προφορά, εἰς ἣν τὸ κοινὸν κατὰ μικρὸν ἐσυνήθισεν, καθιστᾷ τὴν κατάληψιν πολὺ εὐκολωτέραν. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου πᾶσα ἀνωμα-

Digitized by Google

λία ἐν τούτῳ προσβάλλει καὶ τὸ καλαισθητικὸν αἴσθημα, ἂν μὴ σκοπῇ νὰ χρησιμεύσῃ εἰς χαρακτηρισμόν. Ἀλλ' ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἡ διάλεκτος χρησιμεύει εἰς χαρακτηρισμόν, ἀνάγκη ν' ἀποφεύγηται, ὅπου οὗτος εἶναι περιττός. Ἐνῷ δὲ διάφοροι διαλεκτικαὶ παραλλαγαὶ ἠγωνίζοντο πρὸς ἀλλήλας περὶ ἐπικρατήσεως, ἠδύνατο πρὸ τοῦ συμβιβασμοῦ νὰ συμβῇ ὥστε ἂν καὶ ἴσως καθόλου εἰπεῖν ἡ μία κατίσχυσεν, ἀλλ' ὅμως ἔν τισι σημείοις ὑπέκυψεν ἄλλη. Μεγάλην δὲ ῥοπὴν εἰς τὴν κρίσιν ἀναγκαίως εἶχε καὶ ἡ προσπάθεια, ἵνα ὅσον οἷόν τε κάλλιστα καταλαμβάνωνται τὰ λεγόμενα. Ἀλλ' αὐτὴ αὕτη ἡ προσπάθεια ὤφειλε κατ' ἀνάγκην ἀπαραίτητον ν' ἀγάγῃ ἅμα καὶ εἰς ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τῆς γλώσσης τῶν συναναστροφῶν καθόλου. Διότι οἱ φθόγγοι ἐκεῖνοι οὓς οἱ λαλοῦντες ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν συναναστρόφων μόνον τότε μετεχειρίζοντο, ὅτε ἐθήρευον ἐξαιρετικὴν σαφήνειαν, ἐν τῇ γλώσσῃ τῆς σκηνῆς ἐξηγγέλλοντο ὅπως καὶ οἱ ἀναγκαιότατοι λοιποί. Ἰδιαιτέρως μάλιστα παρατηρεῖται ὅτι ὅσοι τύποι παρήχθησαν ἐν τῇ συνεκφορᾷ τῶν λέξεων τῆς προτάσεως ἢ ἐν τῇ συνθέσει τῶν λέξεων, ὅσοι ἔπαθον ἀφομοίωσιν ἢ διὰ τὸ ἄτονον ἐξασθένωσιν, οὗτοι πάντες κατὰ τὸ ἐνὸν πάλιν ἐξεβλήθησαν ἐκ τῆς χρήσεως καὶ ἀντικατεστάθησαν διὰ τῶν ἐν μεμονωμένῃ θέσει εὐχρηστούντων καὶ δὴ ἀκεραιοτέρων ἐκφερομένων τύπων τῶν λέξεων. Πολλαχῶς δ' ἐπανῆλθον ἐπὶ τὰ παραδεδομένα ὑπὸ τῆς γραφῆς, ὅπου ἡ προφορὰ εἶχεν ἤδη ἀλλοιωθῇ. Ἀκριβῶς διὰ τὰς ἰδιότητας ταύτας, αἵτινες προῆλθον ἐκ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ γίνωνται τὰ ἀπαγγελλόμενα σαφῆ καὶ καταληπτὰ εἰς τὸν μέγαν κύκλον τῶν θεατῶν, οὐδέποτε δύναται ἡ τῆς σκηνῆς γλῶσσα νὰ γίνῃ ἀπολύτως ἀκριβὲς πρότυπον τῆς γλώσσης τῶν συναναστροφῶν. Διότι τοιοῦτος σύντονος ἀγὼν εἰς σαφήνειαν θὰ ἐξελαμβάνετο ὡς ἐξεζητημένον τι.

Λοιπὸν διὰ τῆς σκηνῆς καταρτίζεται κανὼν τῆς ἀπαγγελίας τῶν φθόγγων στερεώτερος ἢ διὰ τῆς γλώσσης τῶν συναναστροφῶν ὡρισμένου τινὸς τόπου. Ἀλλ' ὅμως ἡ ἐπὶ τὸν κανόνα τοῦτον ἐπίδρασις τῆς σκηνῆς περιορίζεται ἐν μόνοις τοῖς φθόγγοις, διότι ὡς πρὸς τἄλλα τὴν γλῶσσαν ἐπιβάλλουσιν εἰς τὸ θέατρον οἱ ποιηταί, καὶ δι' αὐτὸ δὲν δύναται ἡ γλῶσσα τῆς σκηνῆς ὡς πρὸς τἄλλα νὰ ἐπιδράσῃ ἐ τὴν κοινὴν γλῶσσαν ἐπ' ἴσης ἐνεργῶς ὅπως ἡ τῶν συναναστροφῶν.

Ἡ δὲ συμφωνία ἡ παρατηρουμένη ἐν τῇ γλώσσῃ τῆς ὁμάδος, ἥτι θεωρεῖται πρότυπον, οὐδέποτε δύναται φύσει νὰ εἶναι πλήρης κ

Digitized by Google

ἀπόλυτος. Ἡ συμφωνία ἐν συνήθει λαλουμένη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲν εἶναι μείζων ἐκείνης ἥτις παρατηρεῖται ἐν διαλέκτῳ τόπου τινὸς φυσικῶς ἀναπτυχθείσῃ. Μόνον ἐν τεχνητῇ τῆς σκηνῆς γλώσσῃ δύναται ἡ συμφωνία αὕτη ἀληθῶς νὰ προβῇ καὶ περαιτέρω. Καὶ καθ' ὃν τρόπον ἡ πρότυπος γλῶσσα δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένη σάλου, οὕτως ὑπόκειται κατὰ μικρὸν καὶ μεταβολαῖς ὅπως πᾶσα διάλεκτος, ἐπειδὴ καὶ αὕτη ἀναπτύσσεται κατὰ τοὺς αὐτοὺς γενικοὺς νόμους, καθ' οὓς καὶ ἡ διάλεκτος. Διότι εἰ καὶ δύναται ὁ κανὼν οὗτος ν' ἀντιταχθῇ πρὸς εὐρύτερον κύκλον ἀνθρώπων ὥς τι ἀνεξάρτητον ἀπ' αὐτῶν, δὲν δύναται τοῦτο ὁμοίως ἀπέναντι καὶ τοῦ στενωτέρου κύκλου, ἐξ οὗ ὁρμᾶται ὡς παράδειγμα, ἀλλ' ἀνάγκη ἀπαραίτητος φύσει νὰ μετακινῆται βαθμηδὸν διὰ τῆς λεκτικῆς αὐτῶν ἐνεργείας. Τοῦτο δὲ θὰ συνέβαινε καὶ ἂν ἀκόμη ὁ στενώτερος οὗτος πρότυπος κύκλος ἤθελε δύνασθαι νὰ διατηρῆται παντάπασιν ἀπρόσβλητος ἀπὸ τῶν ἐπιδράσεων τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Εἶναι δ' ὅμως πάντῃ ἀδιανόητον, ὅτι ὁ στενὸς ἐκεῖνος κύκλος ἔμελλεν ἀεὶ νὰ παρέχῃ, μηδέποτε δὲ μηδὲν νὰ λαμβάνῃ. Ὥστε κατὰ τοῦτο ἀληθῶς ἡ κοινὴ γλῶσσα ὁρίζεται ὑπὸ τοῦ συνόλου τῶν ὁμογλώσσων, ἀλλὰ μόνον ἡ συμβολὴ καὶ συμμετοχὴ ἑκάστων εἶναι λίαν διάφορος.

Ὁ δ' ἄλλος κανὼν τῆς κοινῆς γλώσσης ὁ ἐπιτυγχανόμενος διὰ τῆς βοηθείας γραπτῶν μνημείων παρέχει τινὰ σπουδαῖα προτερήματα. Μόνον δηλ. ἀφοῦ διὰ τῆς γραφῆς στερεωθῇ ὁ κανών, γίνεται ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῶν λαλούντων καὶ δύναται νὰ παραδοθῇ ἀμετάβλητος καὶ εἰς τὰς ἀκολούθους γενεάς. Ἔπειτα δύναται νὰ διαδοθῇ καὶ ἄνευ ἀμέσου ἐπικοινωνίας. Καὶ τέλος, ἐφ' ὅσον σκοπεῖ νὰ ἐπιδρᾷ ἐπὶ μόνην τὴν γραφομένην, ἐπιτυγχάνει τούτου πολὺ εὐκολώτερον, διότι, ἵνα τις συμμορφῶται πρὸς αὐτόν, οὐδαμῶς ἀναγκάζεται ν' ἀσκήσῃ ἐκ νέου τὰ φωνητικὰ αὐτοῦ ὄργανα καὶ σχηματίζῃ τὰς ἀπαιτουμένας κινήσεις, ὅπως ὀφείλει νὰ πράττῃ, ἵνα ἐξοικειωθῇ πρὸς τὴν προφορὰν ξένης τινὸς γλώσσης. Ἀλλ' ὅμως ἔχει πάλιν ὁ κανὼν ὁ ἐκ τῶν γρα-[illegible]ῶν μνημείων λαμβανόμενος τὸ ἐλάττωμα, ὅτι ἐπιτρέπει μεγάλας [illegible]φορὰς ἐν τῇ ἀπαγγελίᾳ, καὶ δι' αὐτὸ δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ [illegible]ρκῶς ὡς πρότυπον τῆς προφορᾶς.

[illegible]ια καταρτισθῇ καὶ κανονισθῇ γραπτὴ κυριολεκτικῶς γλῶσσα, [illegible]αται βεβαίως νὰ ληφθῇ ὡς παράδειγμα ἔχον ἀποκλειστικὸν κῦρος

Digitized by Google

ἡ χρῆσις ὡρισμένων τινῶν συγγραφέων, ὡρισμένων γραμματικῶν καὶ λεξικῶν, καὶ διὰ παντὸς ν' ἀντέχηται αὐτῶν. Τοῦτο λ.χ, συνέβη, ὅτε οἱ Νεολατῖνοι ἠγωνίζοντο νὰ μιμῶνται τὸν Κικερώνειον τοῦ γράφειν τρόπον. Ἀλλ' ἤδη ἐκ τοῦ παραδείγματος τούτου δύναταί τις εὐκόλως νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι καὶ ἐκεῖ ὅπου πρότυπον ἀκριβέστατα ὡρισμένον περιφανῶς πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν κεῖται, δυσκόλως εἶναι δυνατὸν νὰ παραχθῇ τι ὅλως ὅμοιον αὐτῷ. Διότι πρὸς τοῦτο ἀνάγκη ἀπόλυτος νὰ διατελῇ μέν τις ἀδιαλείπτως ἐν πλήρει γνώσει τοῦ προτύπου, ν' ἀγωνίζηται δὲ πάσῃ δυνάμει, ὅπως διαρκῶς ἀείποτε ἀπομακρύνῃ ἀφ' ἑαυτοῦ πᾶσαν ἄλλην ἐπίδρασιν. Καὶ ὁ ἄριστα δὲ τούτου ἐπιτυγχάνων, πάντοτε κατορθοῖ τοῦτο, περιορίζων μὲν ἑαυτὸν ἐν τῇ ἐκφράσει τῶν διανοημάτων αὐτοῦ, θυσιάζων δὲ ἀείποτε πᾶσαν ἀτομικότητα καὶ ἅμα ἐλαττῶν τὴν ἀκρίβειαν καὶ διαύγειαν τῆς φράσεως. Διότι ὁσονδήποτε εὐρὺς καὶ ἂν εἶναι ὁ πνευματικὸς ὁρίζων συγγραφέως τινός, πάντοτε καὶ ἐκεῖνος ἀκόμη ὅστις ἀνήκει εἰς τοὺς αὐτοὺς μετὰ τοῦ συγγραφέως χρόνους, δὲν θὰ εὑρίσκῃ ἐν αὐτῷ πάντ' ἀνεξαιρέτως τὰ κατάλληλα φραστικὰ μέσα εἰς ἀνακοίνωσιν τῶν διανοημάτων αὐτοῦ, πολλῷ δ' ἧσσον βεβαίως νεώτερός τις, ὅτε αἱ τοῦ πολιτισμοῦ σχέσεις ἔχουσι τοσοῦτο μεταβληθῇ.

Γραπτὴ δὲ γλῶσσα μέλλουσα νὰ εἶναι χρήσιμος εἰς πρακτικὰς ἀνάγκας, ὀφείλει σὺν τῷ χρόνῳ νὰ μεταβάλληται ὅπως καὶ ἡ ζῶσα διάλεκτος (1). Καὶ ἂν δὲ κατ' ἀρχὰς στηρίζηται ἐπὶ τῆς χρήσεως συγγραφέως τινὸς ἢ ὡρισμένου κύκλου συγγραφέων, πάλιν δὲν ἐπιτρέπεται νὰ κρατῆται πάντοτε καὶ κατὰ πάντα ὅλως προσκεκολλημένη εἰς τὸ πρότυπον τοῦτο, οὐδὲ ν' ἀποβάλλῃ πᾶσαν ἀναπλήρωσιν, ὅπου τὸ πρότυπον δὲν ἐξαρκεῖ. Ἕκαστος ἡμῶν δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ πάντοτε διὰ πᾶν ὅ,τι γράφει, τὸ πρότυπον πρὸ ὀφθαλμῶν, ἀλλ' ὀφείλει, καθὼς ἐν τῇ διαλέκτῳ αὐτοῦ, νὰ χειρίζηται ἄνευ ἐπιγνώσεως (2) τὰ στοιχεῖα

(1) Οὐχὶ δ' ὅμως καὶ ὅλως ἀσυμμέτρως πρὸς τὴν λαλουμένην, ὅπως παρ' ἡμῖν προετάθη νὰ γίνῃ, ἤτοι νὰ μεταβάλληται κατὰ μικρὸν ἐπὶ μήκιστον μέχρις οὗ ταυτισθῇ τῇ λαλουμένῃ. Πρβλ. Ἀθηνᾶς Τόμ. Ζ' σελ. 264.

(2) Παρακαλῶ τὸν εὐμενῆ ἀναγνώστην νὰ παραβάλῃ τοὺς ἐν τῷ κειμένῳ λόγους τοῦ Paul πρὸς διαφόρους δισχυρισμοὺς τῶν μεγαλοφώνως εἰσηγουμένων τὴν χρῆσιν τῆς δημοτικῆς, οἷον «Δὲν ἔβαλα ἕναν τύπο γραμματικὸ (sic!), δὲν ἔγραψα μία λέξι, μία συλλαβὴ στὸ βιβλίο μου, χωρὶς νὰ τὸ συλλογιστῶ πρὶν ὧρες, μπορῶ μάλιστα νὰ πῶ χρόνια» (Ἀθηνᾶς Τόμ. Β' 190), ἢ «ὁ Ῥωμιὸς δὲν προσέχει, βόσκει στὰ σύννεφα,

τῆς γραφομένης μετὰ βεβαίας πεποιθήσεως ἐπὶ τὸ ἴδιον γλωσσικὸν αἴσθημα, ὀφείλει μάλιστα διὰ τῶν γραφομένων του νὰ μετέχῃ ἔν τινι μέτρῳ τῆς δημιουργίας τῆς γλώσσης καὶ δι' αὐτῶν νὰ ἐπιδρᾷ καὶ ἐπὶ τοὺς ἄλλους. Ἡ χρῆσις τοῦ παρόντος ὀφείλει πλησίον τῶν ἀρχαίων προτύπων, ἂν μὴ μόνη, νὰ καταστῇ ὁ κανών. Ἐν τῇ Λατινικῇ συνέβη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀναγεννήσεως, ὥστε οἱ πεπαιδευμένοι ν' ἀποκόψωσι τὴν ζῶσαν ἀνάπτυξιν τῆς Λατινικῆς γλώσσης καὶ ἐπαναγάγωσι τἀρχαῖα πρότυπα, ὡς τὰ μόνα τἀποκλειστικῶς ἔγκυρα (1) οὕτω δ' ἐπήνεγκον ἄκοντες θανατηφόρον τραῦμα ἐπὶ τὴν χρῆσιν τῆς Λατινικῆς εἰς φιλολογικὰ ἔργα τοῦ κόσμου, καταστήσαντες αὐτὴν τοῦ λοιποῦ ἀνίκανον νὰ ἐξυπηρετῇ ταῖς καθολικαῖς ἀνάγκαις τῆς ἐπιστήμης καὶ λοιπῆς ἐπικοινωνίας (2).

τρώγει ὀνείρατα, χάφτει ψευτιὲς καὶ δὲν προκόφτει, δὲν προσέχει στὴ γλῶσσα, δι' αὐτὸ δὲν ἠξεύρει νὰ γράφῃ· ἡ γλῶσσα θέλει προσοχή»· ἢ «τὴ δημοτικὴ γλῶσσα τὴ γράφει καλὰ μόνον ὁ . . . . . » Καὶ νὰ ἐξετάσῃ, ἂν τοιαύτη γλῶσσα ἀπαιτοῦσα πολλὴν προσοχὴν καὶ ἣν μόνος εἷς κατορθοῖ κατὰ τὸν διισχυρισμὸν τοῦ αἱρεσιάρχου νὰ γράφῃ καλῶς, καὶ ἧς αὐτὸς οὗτος ἐπὶ μακρὸν ἐπὶ ὥρας καὶ ἔτη (!) βασανίζει, ὡς λέγει, πᾶσαν λέξιν, φράσιν, συλλαβὴν κτλ., ἂν τοιαύτη γλῶσσα δὲν εἶναι ἄντικρυς ἐναντία πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς ἀληθοῦς ἐπιστήμης ἀποδεικνυομένην γνησίαν ἐθνικὴν γραπτὴν γλῶσσαν, ἣν ἀνεπιγνώστως ὀφείλομεν νὰ χειριζώμεθα. Καὶ ὅμως τὰ παράδοξα ταῦτα προεβλήθησαν ὡς τῆς ἀκραιφνοῦς γλωσσικῆς πορίσματα, πρὸ τῶν ὁποίων ἔδει πάντες νὰ κύψωμεν χαμαί! Οὐχὶ δ' ὀλιγώτερον δηλωτικὰ τῆς ἀτοπίας τῶν διισχυρισμῶν τούτων εἶναι καὶ ὅσα ἀνέγνων πρό τινος τοῦ αὐτοῦ «κατάφερα κάμποσους στίχους γαλλικά, ποῦ ρωμαίικα δυσκολεύομαι καὶ μισὸ στίχο νὰ φτειάξω». Διατί; πῶς ξηραίνεται ἡ φαντασία ἐν τῇ χρήσει τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἔστω καὶ ἰδιορρυθμοτάτης; περίεργον τὸ φαινόμενον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ μονῆρες.

(1) Ὅτι ἡμεῖς δὲν ἀκολουθοῦμεν κατὰ πάντα τοὺς ἀρχαίους, ἀλλ' ὅτι καὶ πλάττομεν πλεῖστα νέα, ἤτοι λέξεις, συντάξεις κτλ. εἶναι πασίγνωστον. Ὁμοίως εἶναι πασίγνωστον ὅτι δὲν ἔχομεν διὰ πᾶν ὅ,τι γράφομεν πρὸ ὀφθαλμῶν τἀρχαῖα πρότυπα, ἀλλ' ὅτι ἡ χρῆσις τοῦ παρόντος μετὰ τῶν προτύπων, ἀπὸ κοινοῦ, καταρτίζουσι τὸν κανόνα τῆς γραφομένης, ἐνῷ ἐν τῇ μεσαιωνικῇ Λατινικῇ τὸ πρᾶγμα ἐγίνετο ἄλλως. Καὶ ὅμως παρὰ τὰ προφανῆ ταῦτα ἀδιαλείπτως βλέπομεν ὅτι ἡ γραπτὴ γλῶσσα ἡμῶν παραβάλλεται πρὸς τὴν μεσαιωνικὴν Λατινικήν, ὅτι εἶναι νεκρά, ἄχρηστος καὶ δὲν ἠξεύρω τί ἄλλο ἀκόμη.

(2) Ὅτι κατὰ ταῦτα καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπεδείχθη τὸ ψεῦδος τῆς παραβολῆς τῆς γραφομένης ἡμῶν γλώσσης πρὸς τὴν Λατινικήν, ἀφοῦ αὕτη μὲν διὰ τῆς τοιαύτης χρήσεως κατέστη ἄχρηστος, ἡ ἡμετέρα δὲ τοὐναντίον πολύχρηστος καὶ πασίγνωστος, ὥστε καὶ οἱ ἀμαξηλάται ἀναγινώσκουσι τὰς ἐφημερίδας, τὰς ἐν τῇ γλώσσῃ ταύτῃ συντασσομένας, οὐδὲ τοῦτο βλέπουσιν οἱ ἐπιμένοντες τῇ παραβολῇ ταύτῃ! Ὅτι δ' ὅμως ἀληθῶς βλάπτουσι τὴν γραφομένην ἡμῶν, περιορίζοντες τὴν χρῆσιν αὐτῆς διὰ τῆς ἄνευ ἀνάγκης ἀθρόας εἰσαγωγῆς ἀρχαίων καὶ ἀγνώστων τοῖς λογίοις λέξεων, εἶναι μὲν ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ

Digitized by Google

Χειραφετουμένη δ' ἀπὸ τῶν προτύπων παραδειγμάτων γραπτή τις γλῶσσα ἀποβάλλει μὲν κατ' ἀνάγκην ἀμείλικτον τὴν προτέραν ὁμοιότητα, καθ' ὅσον μεταξὺ τῶν γραφόντων ἀνακύπτουσι ποικίλαι διαφοραί, ἀλλ' ὅμως διάσπασις εἰς διαφόρους τοπικῶς κεχωρισμένας διαλέκτους, ὅπως τοῦτο ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀναποφεύκτως συμβαίνει τῇ λαλουμένῃ γλώσσῃ, δὲν ἐπέρχεται ἀναγκαίως δι' αὐτό(1). Διότι ἡ κυριωτάτη πηγὴ τῶν διαλεκτικῶν διαφορῶν, αἱ τῶν φθόγγων ἀλλοιώσεις, οὐδαμῶς ἐμφανίζονται ἐν τῇ γραφομένῃ. Ναὶ μὲν ἡ κλίσις, ἡ παραγωγὴ νέων λέξεων, αἱ σημασίαι καὶ αἱ συντάξεις τῶν λέξεων ὑπόκεινται πάντοτε τῇ ἀλλοιώσει καὶ δὴ καὶ τῇ περαιτέρω ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον διαφορᾷ, ἀλλὰ καὶ ταῦτα πολὺ ὀλιγώτερον ἢ ἐν τῇ λα-

Paul εἰρημένων προφανές, ἐξέφρασα δὲ καὶ ἐγὼ πρὸ πολλῶν ἐτῶν διαρρήδην καὶ συνέστησα τὴν ἐν μέρει τοὐλάχιστον ἐπίσχεσιν τοῦ πράγματος· τοῦτο δ' ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν παρανόησιν καθ' ἣν ἐγὼ δῆθεν συνεβούλευσα ἐπίσχεσιν πάσης ἀναπτύξεως αὐτῆς. Ὅτι δ' ὅμως εἶχον δίκαιον ταῦτα τότε συνιστῶν, ἐννοεῖ τις εὐκόλως καὶ ἐκ τῆς ἀκολούθου παρατηρήσεως. Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐξεδόθη παρ' ἡμῖν βιβλίον μέγα τὸν ὄγκον, ὃ διελθὼν ἐνέτυχον λέξεσι καὶ τύποις οἷον διαισθάνονται, διαισθανόμενοι, διῃσθάνοντο, διαισθάνεται, ἐπαίσθηται, ἐπικελεύων ἐπικελεύοντες, διαφανής(=ἐπιφανής), ἀναμίσγονται, ἐχορηγήθη, χορηγεῖται (=παρέλαβε, ἀρύεται, ἐρανίζεται) πᾶσιν ἐφαρμόζει καὶ ἐφαρμόττουσιν, τοῖς προηγηταῖς, εἶχε δημιουγήσας - καταλαβοῦσα - παρατηρήσαντες, ἀκούει, ἀκουστέον (=νοεῖ, νοητέον)-οὐ μὴν ἀλλά, ἐξεπιπολῆς κττ. κττ. Ἔπειτα παρὰ ταῦτα πάλιν ἀντὶ νὰ... Φέστος(=Φῆστος) (καὶ τοῦτο παρὰ τὸ Σκαλίγηρος (sic)), βέβαια, νὰ γευθῇ (ἐπὶ τοῦ ἀπολαῦσαι) κττ. Δι' ὧν πᾶς τις βλέπει ἡλίκον τραῦμα ἐπιπίπτει κατὰ τῆς γραφομένης ἡμῶν, οὕτω διαστρόφου γενομένης. Ἂν δὲ καὶ τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν, καθὰ ἀναγγέλλει ἡ Ἑστία τῆς 9 Φεβρουαρίου ἐ. ἔ., «ἀπεφάσισε νὰ ἐκδώσῃ μακροσκελῆ ἐγκύκλιον πρὸς ἁπάσας τὰς λιμενικὰς ἀρχὰς τοῦ Κράτους, ἵνα παράσχῃ χρησίμους ὁδηγίας ἀποβλεπούσας εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐξασκήσεως τῶν δυτῶν. Ἡ ἐγκύκλιος δ' αὕτη θὰ εἶναι συντεταγμένη κατὰ διαταγὴν τοῦ Ὑπουργείου εἰς δημώδη γλῶσσαν, ἵνα καταστῇ καταληπτὴ εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους ἁπλοϊκοὺς καὶ ἀγραμμάτους νησιώτας ἁλιεῖς τῶν σπόγγων», τοῦτο εἶνε σφόδρα διδακτικὸν παράδειγμα. Ὡς γνωστόν, ὅτε συνετάχθησαν τὰ ὀνοματολόγια ἐν τοῖς διαφόροις Ὑπουργείοις, ἰδιαιτέρως τῷ τῶν Στρατιωτικῶν καὶ Ναυτικῶν, οἱ ὀνοματοθέται ἐν τῇ ἐξελληνιστικῇ αὐτῶν τάσει ἐπήδησαν συχνότατα ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα, διὸ καὶ ἡ ἀχρηστία τῶν πονημάτων αὐτῶν Προφανὲς ἄρα, ὅτι ὅσῳ μᾶλλον οἱ καθαρεύοντες ὑπερπληροῦσι τὴν γραφομένην λέξεων ἀδιανοήτων τοῖς πολλοῖς, τοσούτῳ μᾶλλον ἐργάζονται ὑπὲρ τοῦ ἔργου τῶν τῆς δημοτικῆς ὀπαδῶν καὶ πρὸς βλάβην τῆς ἧς ὑπερμαχοῦσι καθαρευούσης.

(1) Τοιαύτη χειραφέτησις τοῦ νῦν γραπτοῦ ἡμῶν λόγου ἀπὸ τῶν ἀρχαίων προτύπων ἐγένετο πολλαχῶς ἤδη καὶ παρ' ἡμῖν καὶ τοιαύτη ἀποβολὴ τῆς πρότερον ὁμοιότητος· ταῦτα δὲ ἐπειδὴ δὲν ἐννοήθησαν, παρέσχον ἀφορμὴν εἰς κατηγορίας ὅτι ἔχομεν τόσας γραφομένας ὅσοι εἶναι οἱ συγγραφεῖς κλπ. Καὶ ὅμως οὐδὲν συνέβη τὸ ἔκτακτον.

Digitized by Google

λουμένῃ διαλέκτῳ. Διότι ἔνιαι τῶν κυριωτάτων αἰτιῶν εἰς ἀλλοιώσεις δὲν ἐμφανίζονται πλέον ἐν τῇ γραφομένῃ μετὰ τὸν καταρτισμὸν αὐτῆς, λ. χ. δὲν παράγονται νέαι ἀσυμφωνίαι μεταξὺ φθόγγων καὶ σημασιῶν διὰ τὰς μεγάλας τῶν φθόγγων μεταβολάς, οὐδὲ φέρονται οἱ μερικοὶ τύποι εἰς διαφόρους ἀλλήλων συνεκδρομὰς καὶ ἀναλογίας διὰ τὰς ποικίλας ἑκασταχοῦ φθογγικὰς παραλλαγὰς καὶ ποικιλίας. Ἐντεῦθεν δίδονται πολλῷ ἥσσονες ἀφορμαὶ εἰς μεταβολὰς τῶν εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν λέξεων καὶ τὴν κλίσιν ἀφορώντων γλωσσικῶν νόμων τῆς γραφομένης ἢ τῆς λαλουμένης. Καὶ οὐ μόνον ἥσσονες μεταβολαὶ ἐπιγίνονται, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐπιγινόμεναι δύνανται ἐφ' ὅσον αἱ μερικαὶ χῶραι τῶν ὁμογλώσσων συνδέονται φιλολογικῶς, νὰ διαδοθῶσιν εὐκόλως ἐπὶ πᾶσαν τὴν ὁμόγλωσσον ἔκτασιν. Ὅπου δὲ πάλιν αὗται δὲν ἔχουσι τὴν ἀπαιτουμένην πρὸς τοῦτο δύναμιν, συνήθως ἐκβάλλονται καὶ ἐκ τῶν μικρῶν ὁρίων, ἐν οἷς ἔτυχε νὰ ἐμφιλοχωρήσωσιν, ὑποκύπτουσαι εἰς ἄλλας ἰσχυροτέρας δυνάμεις. Ἥκιστα δὲ πάντων κινδυνεύει ἡ ἑνότης τῆς γλώσσης, ἂν τἀρχαῖα πρότυπα παρὰ τὰ νέα διατηροῦσι κῦρός τι, ἂν μόνον πολὺ ἀναγινώσκωνται καὶ ἂν ἐξ αὐτῶν συνάγωνται κανόνες καθολικῶς ἀναγνωριζόμενοι (1). Κάλλιστα δὲ συμβιβάζεται ἡ διατήρησις τῆς γλωσσικῆς ἑνότητος καὶ ἡ προσαρμογὴ τῆς γλώσσης πρὸς τὰς μεταβεβλημένας τοῦ πολιτισμοῦ ἀνάγκας, ἂν τις ἐν μὲν τῇ συντάξει καὶ πολλῷ μᾶλλον ἐν τῷ τυπικῷ ὅσον τὸ δυνατὸν ἔχηται τῶν ἀρχαίων προτύπων, ἐν δὲ τῇ δημιουργίᾳ νέων λέξεων καὶ ἐν τῇ συνδέσει νέων σημασιῶν μετὰ τῶν ἀρχαίων λέξεων διατηρῇ ἐλευθερίαν τινά (2). Οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα καθόλου εἰπεῖν

(1) Καὶ τοῖς τυφλοῖς εἶναι δῆλον πόσον οἱ ὅροι οὗτοι ἐφαρμόζονται ἐπὶ τὴν γραφομένην ἡμῶν γλῶσσαν, ἀφοῦ τἀρχαῖα πρότυπα καὶ πολύ, τοὐλάχιστον ἐν τοῖς σχολείοις, ἀναγινώσκονται καὶ οἱ κανόνες τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς καθολικῶς ἀναγνωρίζονται, καὶ ἀφοῦ οὕτω διατηρεῖται ἀπὸ τῶν δοκίμων χρόνων μέχρι τοῦδε ἡ ἑνότης τῆς γλώσσης.

(2) Ὅτι ταῦτα παρ' ἡμῖν οὕτως ἀληθῶς ἔχουσιν, εὐκόλως μανθάνει τις, ἂν μόνον ἐνθυμηθῇ, ὅτι ὑπὲρ τὰς τεσσαράκοντα χιλιάδας νέων λέξεων ἐπλάσαμεν ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος μέχρι σήμερον, καὶ ὅτι εἰς παμπόλλας ἀρχαίας ἐδώκαμεν [illegible] καθ' ἑκάστην δίδομεν νέας σημασίας κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν καθ' ἡμᾶς όνων ἐπιβαλλομένας ἡμῖν ἀνάγκας· τοὐναντίον δὲ τὸ τυπικὸν κατὰ μέγα μέρος διαροῦμεν τὸ ἀρχαῖον ἡπλοποιημένον. Δῆλον ἄρα ὅτι οὐδὲν ἐπιστημονικὸν διεπράμεν σφάλμα, οὔτε μικρὸν οὔτε μέγα, ἐν τῇ ἐργασίᾳ ταύτῃ, ὅπως διατείνονταί τινες, ροῦ ὁ Paul ἄλλοθεν βεβαίως ὁρμηθείς, διδάσκει τἀνωτέρω, ἅτινα νομίζει τις ὅτι λέχθησαν χάριν τῆς νεωτέρας ἡμῶν γραφομένης.

Digitized by Google

παρὰ τοῖς πεπαιδευμένοις συγγραφεῦσι τῆς μεσαιωνικῆς Λατινικῆς.

Ἐν τῇ μεσαιωνικῇ καὶ νεωτέρᾳ Λατινικῇ δύναταί τις κάλλιστα νὰ σπουδάσῃ τὴν φύσιν κοινῆς γλώσσης, ἥτις εἶναι μόνον γραφομένη. (Ἀληθῶς εἰπεῖν οὐδ' ἡ μεσαιωνικὴ Λατινικὴ ἦτο γλῶσσα μόνον γραφομένη, ἐπειδὴ καὶ ἐλαλεῖτο, ἀλλὰ τοῦτο τὸ ὅτι ἐλαλεῖτο, μικρὸν μόνον ἐπέδρασεν ἐπὶ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς, καθ' ὅσον ἀδιαλείπτως ἐμανθάνετο ἐκ τῶν βιβλίων τῶν γραπτῶν μνημείων. Τοὐναντίον δ' ἄλλος τις παράγων ἐκτὸς τῆς γραπτῆς παραδόσεως κείμενος ἔσχε μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπ' αὐτὴν καὶ ἰδίως ἐπὶ τὴν τῆς συντάξεως διαμόρφωσιν, οὗτος δ' ἦτο ἡ μητρικὴ γλῶσσα τῶν λαλούντων Λατινιστί). Αἱ δ' ἐθνικαὶ κοιναὶ γλῶσσαι εἶναι ἅμα γραπταὶ καὶ λαλούμεναι ἐν ταῖς συναναστροφαῖς γλῶσσαι. Διὰ τοῦτο ἐν αὐταῖς ἵστανται παρ' ἀλλήλους εἷς κανὼν διὰ τὴν γραφομένην καὶ ἕτερος διὰ τὴν τῆς συνηθείας. Φαίνεται αὐτόδηλον ὅτι ἀμφότεραι ὀφείλουν νὰ συμφωνῶσι καὶ νὰ διατελῶσι διαρκῶς ἐν συμφωνίᾳ. Ἀλλὰ τοιαύτη συμφωνία ὡς πρὸς τοὺς φθόγγους εἶναι ἀληθῶς εἰπεῖν παντάπασιν ἀδύνατος (1), καὶ ἡ ἀνεξαρτησία τῆς γραφομένης ἀπέναντι τοῦ λαλουμένου λόγου δύναται νὰ προβῇ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε σχεδὸν ὅλως νὰ παύσῃ ἡ ἀμοιβαία ἐπίδρασις. Καὶ ἀκριβῶς μάλιστα ἡ εἰσαγωγὴ σταθεροῦ κανόνος βοηθεῖ τὴν ἀνεξαρτησίαν ταύτην. Ἐντεῦθεν δῆλον πόσον ἀναγκαῖος εἶναι ἰδιαίτερός τις κανὼν τῆς λαλουμένης, διότι ἐπὶ τῇ βάσει μόνου τοῦ κανόνος τῆς γραφομένης δυσκόλως θὰ ἐπετυγχάνετο συμφωνία τις ἐν τοῖς φθόγγοις, ἰδιαιτέρως μάλιστα ὅπου ἡ ὀρθογρα-

(1) Δὲν εἶναι ἄρα κατ' αὐτὰ μέγα δεινὸν οὐδὲ φαινόμενον μονῆρες ἐν τῷ κόσμῳ, ἂν παρ' ἡμῖν ἐν μὲν τῇ καθημερινῇ ὁμιλίᾳ λέγωμεν τὸ καλό, τὸ φτωχό, ἔμορφος, χτές, χτίζω, φτάνω, φτέρνα κτλ., ἐν δὲ τῷ ἐπιμεμελημένῳ λόγῳ τοῦ βήματος, καθὰ καὶ ἐν τῷ γραπτῷ τὸ καλόν, τὸ πτωχόν, εὔμορφος, χθές, κτίζω, φθάνω, πτέρνα κτλ.! Δὲν κρίνω δὲ περιττὸν νὰ ἀναγράψω καὶ ὅσα ὁ καθηγητὴς Appel παρατηρεῖ περὶ τοῦ Γαλλικοῦ ἀφώνου e, λέγων ὅτι «Ἐν τοῖς δημοτικοῖς ᾄσμασι παρατηρεῖται ὅτι τὸ e τοῦτο, ὅπερ ἐν τῇ τεχνικῇ ποιήσει μετρεῖται ὡς συλλαβή, πολλάκις οὐδαμῶς λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν, καὶ οἱ ἄνευ τοῦ e τούτου τύποι πρέπει νὰ θεωρῶνται ὡς οἱ γνήσιοι λαϊκοὶ καὶ τῆς συνήθους ὁμιλίας. Ἀλλ' ὁ λόγιος Γάλλος, ὁσάκις ἢ ποιεῖ ἢ ὁμιλεῖ, ποιεῖται ἀδεῶς χρῆσιν τῶν μετὰ τοῦ e τύπων, οὐδ' αἰσθάνεται αὐτοὺς οὐδαμῶς ὡς ἀπόζοντας βιβλίου, ὥστε δύναταί τις νὰ διισχυρισθῇ, ὅτι ἡ τῶν πεπαιδευμένων γλῶσσα ἔχει ἰδίους αὐτῆς ἀμφοτέρους τοὺς τύπους» (παρὰ Skutsch Studien Α' 49 σημ.). Οὕτως ἄρα οὐδ' ἡ κατὰ τοὺς φθόγγους διαφωνία τῆς γραπτῆς καὶ προφορικῆς γλώσσης ἰδιάζει τῇ καθ' ἡμᾶς Ἑλληνικῇ, οὐδ' εἶναι αὐτῆς ἁμάρτημα.

Digitized by Google

φία τῶν λέξεων διαφέρει σφόδρα τῆς ἀληθοῦς προφορᾶς, ὅπως λ. χ. ἐν τῇ Ἀγγλικῇ γλώσσῃ.

Πρὸς δὲ τούτοις παρατηρητέον ὅτι μεταξὺ γραφομένης καὶ λαλουμένης πάντοτε ὑπάρχει διαφορὰ καὶ ἀντίθεσίς τις τοῦ ὕφους, ἧς τὴν ἐξαφάνισιν οὐδ' ἐπιζητεῖ τις· ἐντεῦθεν διατηροῦνται ἐν τῇ γραφομένῃ συντάξεις, λέξεις, σημασίαι λέξεων, ἐκλιποῦσαι ὅλως ἐκ τῆς λαλουμένης (1) καὶ τἀνάπαλιν εἰσελαύνουσιν εἰς τὴν λαλουμένην ἄλλα, ἅτινα ἡ γραφομένη ἀποφεύγει.

Ἀπόλυτος ἄρα συμφωνία ἀμφοτέρων ἐν τούτῳ ὃ ἀναγνωρίζεται κανὼν ἑκατέρας, δὲν ὑπάρχει (2). Ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τῶν ἐξαρθεισῶν μέχρι τοῦδε διαφορῶν, καὶ ἄλλοι κίνδυνοι ἐπαπειλοῦσι τὸν χωρισμὸν καὶ τὴν μείζονα διαφορὰν αὐτῶν. Οἱ ἄνθρωποι δηλ. οἵτινες θεωροῦνται ὡς αὐθεντίαι, εἶναι ἐν ἑκατέρᾳ ἐν μέρει μόνον οἱ αὐτοί, καὶ ὁ βαθμὸς τῆς ἐπιδράσεως, ἣν ἕκαστος ἐξασκεῖ, εἶναι ἐν τῇ μιᾷ οὐχὶ ὁ αὐτὸς ὅπως ἐν τῇ ἑτέρᾳ. Πρόσθες ὅτι ἐπὶ τὴν γραφομένην ἀδιαλείπτως ἐπιδρῶσιν οἱ ἀρχαιότεροι συγγραφεῖς, ἐνῷ ἐπὶ τὴν λαλουμένην μόνη ἡ ζῶσα γενεὰ ἐνεργεῖ ἀπ' εὐθείας καὶ ἀμέσως. Πρὸς ἀποφυγὴν ἄρα μεγάλου χάσματος μεταξὺ ἀμφοτέρων ἀνάγκη νὰ γίνηται μεταξὺ αὐτῶν ἀπαύστως εἶδός τι συμβιβασμοῦ (3), ἐν ᾧ ἑκατέρα ὑποχωρεῖ κατά τι.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ κυρίως χαρακτηρίζον διάλεκτόν τινα καὶ ἀντιδιαστέλλον αὐτὴν τῶν λοιπῶν κεῖται ἐν ταῖς σχέσεσι τῶν φθόγγων πρὸς ἀλλήλους καὶ ὅτι ἐνταῦθα ὀφείλομεν νὰ ζητῶμεν αὐτό. Ταὐτὸν δ' ἰσχύει καὶ ὡς πρὸς τὴν κοινὴν γλῶσσαν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς διαλέκτους. Δὲν δυνάμεθα ἄρα νὰ παρατάσσωμεν τεχνητὴν γλῶσ-

(1) Αὐτὸ τοῦτο ἄρα τὸ ἐν πάσῃ γραπτῇ γλώσσῃ παρατηρούμενον συμβαίνει καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γραφομένῃ, ἀλλ' ὅμως τοῖς ἄλλοις μὲν ἐπιτρέπεται, ἡμῖν δ' ἐπειδή, ὡς φαίνεται, ἔχομεν τοσοῦτο μικρὸν παρελθὸν καὶ τηλικοῦτο μέγα ἐνεστώς, δὲν πρέπει νὰ ἐπιτρέπηται!

(2) Καὶ ὅμως ποσάκις καὶ ἐπ' ἐσχάτων ἀκόμη δὲν ἠκούσαμεν ὅτι ἐν μόνῃ τῇ γραφομένῃ ἡμῶν γλώσσῃ καθὼς καὶ ἐν τῇ τῶν Ἀράπιδων, Ἀτζέμιδων καὶ Τσιφούτιδων παρατηρεῖται ἡ διαφορὰ αὕτη, εἰ καί, ὅπως ἐκ τῶν λεγομένων ὑπὸ τοῦ Paul δηλοῦται, τοῦτο εἶναι νόμος καθολικὸς καὶ ἀναγκαῖος πάσης γλώσσης! (πρβλ. Ἀθηνᾶς Τόμ. Ζ' σελ. 265-6). Ὡς φαίνεται ψυχρὰ καὶ ἀπαθὴς ἐπιστημονικὴ ἐξέτασις τοῦ πράγματος δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὴν θερμὴν ἡμῶν κρᾶσιν!

(3) Καὶ ὅμως κατὰ τοῦ ἀπαραιτήτου τούτου συμβιβασμοῦ τοῦ ἐν πάσῃ γραφομένῃ ἀναγκαίως συμβαίνοντος συνετάχθη ὁλόκληρον κεφάλαιον ἀφορισμῶν καὶ λοιδοριῶν καὶ ταῦτα ὑπ' ἀνθρώπου λεγομένου ἐπιστήμονος γλωσσολόγου καὶ οἱ ἄνδρες Κεχηναῖοι χανδὸν κατέπιον τὰ σοφὰ ἐκεῖνα διδάγματα!

Digitized by Google

σαν ἢ ποιητικὸν ὕφος οὔτε μετὰ τῆς κοινῆς γλώσσης οὔτε μετὰ διαλέκτου τινὸς ὡς ἴσας.

- Ἐν πάσῃ χώρᾳ ἐν ᾗ ὑπάρχει κοινὴ γλῶσσα ὡς κανών, αἱ γλῶσσαι τῶν μερικῶν ἀτόμων ἐμφανίζονται ὡς παραλλαγαὶ σφόδρα ποικίλαι καὶ ὡς ἀποκλίσεις ἀπὸ τῆς κοινῆς (1). Μεταξὺ τῶν λαλούντων γλῶσσαν ὅσον οἷόν τε ὁμοιοτάτην τῷ κανόνι καὶ τῶν λαλούντων διαφόρους διαλέκτους ὅλως ἀμιγεῖς καὶ καθαράς, ἐφ' ἃς ἥκιστα ἐπέδρασεν ἡ κανονικὴ κοινὴ γλῶσσα, ὑπάρχουσι πολλαὶ μεσάζουσαι βαθμῖδες. Πρὸς δὲ τούτοις πλεῖστοι ἄνθρωποι μεταχειρίζονται δύο, ἐνίοτε καὶ πλείονας γλώσσας, ὧν ἡ μὲν ἐγγυτέρα τῷ κανόνι, ἡ δὲ τῇ διαλέκτῳ. Αὕτη μὲν εἶναι ἡ πρώτη, ἡ ἐν τῇ νεότητι γνωσθεῖσα, ἡ οἴκοθεν, ἡ φυσικὴ τῷ λαλοῦντι ἀνθρώπῳ, ἐκείνη δὲ ἡ προσκτηθεῖσα βραδύτερον ἐν τῷ βίῳ δι' ἀγώνων. Συμβαίνει δ' ὅμως ἐνίοτε καὶ ὥστε τις εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ μάθῃ δύο γλώσσας παρ' ἀλλήλας, ἢ καὶ ἄλλως, δι' ἰδιαιτέρας αἰτίας, ν' ἀναγκασθῇ ἐν τῇ μετὰ ταῦτα ἡλικίᾳ νὰ μάθῃ γλῶσσαν μᾶλλον ἀφισταμένην τοῦ κανόνος ἢ ἡ πρῶτον γνωσθεῖσα αὐτῷ, καὶ νὰ μεταχειρίζηται αὐτήν. Ἡ δ' ἀπόστασις ἀπ' ἀλλήλων τῶν δύο γλωσσῶν δύναται νὰ εἶναι σφόδρα διάφορος· δύναται νὰ εἶναι τοσοῦτον μικρά, ὥστε ἐν τῷ συνήθει βίῳ νὰ διακρίνῃ τις αὐτὰς ὡς ἐπιμελεστέραν τινὰ καὶ ἀμελεστέραν προφοράν, καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἀνακύπτουσι πάλιν εὐκόλως ποικίλαι βαθμῖδες διαφορᾶς. Δύναται δ' ὅμως νὰ ὑπάρχῃ καὶ καταπληκτικὴ ἀντίθεσις μεταξὺ αὐτῶν. Τὸ δὲ μέγεθος τῆς ἀποστάσεως ἐξαρτᾶται φύσει ἐκ δύο τινῶν, ἤτοι πρῶτον: πόσον ἀπέχει ἡ φυσικὴ γλῶσσα ἀπὸ τῆς κανονικῆς, καὶ δεύτερον: πόσον ἐγγὺς αὐτῇ ἔρχεται ἡ τεχνητή. Καὶ ὡς πρὸς ἀμφότερα ὑπάρχουσι μεγάλαι διαφοραί. Ἐάν τις τὴν τεχνητὴν γλῶσσαν ἐν τῷ συνήθει βίῳ ταυτίζῃ ἁπλῶς μετὰ τῆς γραφομένης, παραβλέπει πλῆθος λίαν

(1) Παρ' ἡμῖν δ' ὅμως ἐδιδάχθη ὅτι δὲν ὑπάρχουσι διάλεκτοι, ὅτι ἐγὼ πρῶτος καὶ μόνος διισχυρίσθην μὲν τὸ ἐναντίον, ἀλλ' ἐσφάλην, διότι ἡ λαλουμένη νεωτέρα Ἑλληνικὴ δὲν διαιρεῖται εἰς διαλέκτους, ἀλλὰ «κατ᾽ἐξαιρετικὴν τοῦ θεοῦ εὐλογίαν» εἶναι πανταχοῦ μία καὶ μόνον μία». Πρβλ. πρὸς ταῦτα τὰ ἐν Ἐφημερίδι Κορομηλᾶ 21 Μαΐου 1895 ἀναγινωσκόμενα «.... μάρτυς ἡ 50έτις Δαμοκλεία Λωρέντζου, τύπος ἀνατολίτισσα, μὲ προφορὰν Χάλκης, εἰς τρόπον ὥστε μετὰ μεγάλην ἔντασιν τῆς ἀκοῆς του νὰ δύναταί τις νὰ ἐννοήσῃ τι ἐξ ὅσων αὕτη διηγεῖται.... δὲν πτοεῖται ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἐρωτήσεων, τὰς ὁποίας καλὰ καλὰ δὲν ἐννοεῖ....»

Digitized by Google

σπουδαίων τυπικῶν καὶ ἀτομικῶν διαφορῶν, ἐὰν δὲ πάλιν τὴν φυσικὴν γλῶσσαν ταυτίζῃ ἁπλῶς τῇ διαλέκτῳ, παραβλέπει σπουδαίας παραλλαγὰς ἐντὸς τῶν αὐτῶν στενῶν ὁρίων. Ὑπάρχουσι βεβαίως καὶ ἄτομα μίαν μόνην μεταχειριζόμενα γλῶσσαν, τὸ μὲν τοιαῦτα, ἅτινα διὰ τῆς φυσικῆς αὐτῶν γλώσσης ἵστανται ἢ νομίζουσιν ὅτι ἵστανται οὕτως ἐγγὺς τοῦ κανόνος, ὥστε δὲν κρίνουσιν ἀναγκαῖον νὰ κοπιάσωσιν, ὅπως ἔτι μᾶλλον προσεγγίσωσιν αὐτῷ, τὸ δὲ τοιαῦτα, ἐφ' ἃ δὲν ἐπέδρασαν εἰσέτι αἱ παραγαγοῦσαι κατὰ πρῶτον τὴν κοινὴν καὶ ἐπιβάλλουσαι ἔπειτα ἀδιαλείπτως τὴν χρῆσιν αὐτῆς.

Ὅσῳ δὲ μᾶλλον ἡ φυσικὴ τοῦ ἀτόμου γλῶσσα ἀφίσταται τοῦ κανόνος, τοσούτῳ μᾶλλον θὰ προσπίπτῃ αὐτῷ ἡ παρὰ τὴν φυσικὴν αὐτοῦ τεχνητὴ ὡς ξένον τι. Δυνάμεθα δ' ὅμως καθόλου νὰ διισχυρισθῶμεν, ὅτι ὅσῳ μείζονάς τις καταβάλλει ἀγῶνας πρὸς ἐκμάθησιν τῆς τεχνητῆς γλώσσης, τοσούτῳ ἐγγυτέρω τοῦ κανόνος ἔρχεται, πρὸ πάντων ἐν τοῖς ὑπὸ τῆς γραφῆς ὁριζομένοις σημείοις. Οὕτω λ. χ. ἐν τῇ Κάτω ἢ Πεδινῇ Γερμανίᾳ λαλεῖται ἡ γραφομένη Γερμανικὴ ὀρθότερον ἢ ἐν τῇ Μέσῃ καὶ Ἄνω. Ὡσαύτως δὲ ἡ λεγομένη καλὴ Γερμανικὴ τῆς Ἑλβετίας εἶναι πολλῷ ὀρθοτέρα ἢ ἡ τῶν γειτόνων τῆς Βάδης καὶ Βυρτεμβέργης, διότι ἐνταῦθα αἱ τῶν πόλεων διάλεκτοι ἵστανται ἐγγύτερον τοῦ κανόνος ἢ ἐν Ἑλβετίᾳ.

Ἐὰν ἐν τῇ αὐτῇ χώρᾳ πολλαὶ παραλλαγαὶ παρ' ἀλλήλας ὑπάρχωσιν, αὗται, ἐννοεῖται οἴκοθεν, ὀφείλουσιν ἀκαταπαύστως νὰ ἐπιδρῶσιν ἐπ' ἀλλήλας. Μάλιστα δ' ἀνάγκη νὰ συμβαίνῃ τοῦτο ἐν ἀμφοτέραις ταῖς παραλλαγαῖς αἳ παρ' ἀλλήλας ἐν τῷ αὐτῷ ἀτόμῳ εὑρίσκονται. Πᾶσαι δ' αἱ παραλλαγαὶ τῆς αὐτῆς χώρας ὀφείλουσι νὰ ἔχωσι κοινούς τινας χαρακτῆρας. Καὶ αἱ τοῦ κανόνος ἐγγύτατα ἱστάμεναι παραλλαγαὶ ἐκ τῶν διαφόρων χωρῶν κατ' ἀνάγκην διάκεινται πρὸς ἀλλήλας ἀναλόγως καθ' ἃ καὶ αἱ ἀπωτάτω τοῦ κανόνος.

Πανταχοῦ δ' ὁ τῆς γραφομένης κανὼν εἶναι μᾶλλον ὡρισμένος καὶ μᾶλλον ἀπηλλαγμένος σάλου ἢ ὁ τῆς γλώσσης τῶν συναναστροφῶν. Καὶ ἐν τῇ πράξει ὑπερβάλλει κατὰ τοῦτο ἡ γραφομένη σφόδρα τὰς ἴσεις τῆς λαλουμένης καὶ αὐτὰς ἔτι τὰς ἐγγύτατα τοῦ κανόνος εὑρισκομένας. Τὸ καθολικὸν κῦρος τῆς ἀληθείας ταύτης δύναταί τις ἐξετάσας νὰ εὕρῃ πανταχοῦ ἐπαληθεῦον, πηγάζει δ' ἀναγκαίως ἐκ τῆς ύσεως αὐτοῦ τοῦ πράγματος. Διότι, καθ' ἃ εἴδομεν, πᾶσαι αἱ λε-

Digitized by Google

πται διαφοραὶ τῆς προφορᾶς κατ' ἀνάγκην ἀπαραίτητον παραλείπονται ἐν τῇ γραφομένῃ καὶ πρὸς τούτοις εὐκολώτερον κατορθοῖ ἕκαστος νὰ προσλάβῃ ὡρισμένον τρόπον τοῦ γράφειν ἢ προφορὰν διαφέρουσαν τῆς μέχρι τοῦδε συνηθείας αὐτοῦ. Καὶ μετὰ βραχεῖαν ἐλευθέραν προλήψεων σκέψιν ἐννοεῖ τις τὸ ἀλλόκοτον ὑποθέσεών τινων, καθ' ἃς παλαιότερον ὑπῆρχε μείζων ἑνότης ἐν τῇ λαλουμένῃ ἢ ἐν τῇ γραφομένῃ.

Καὶ ἡ σχέσις τῶν ἐπὶ μέρους ἀτομικῶν γλωσσῶν πρὸς τὸν κανόνα μεταβάλλεται ἀδιαλείπτως. Τοῦτο μὲν δηλονότι αὗται ὑπόκεινται φύσει τοῖς γενικωτάτοις νόμοις τῆς φυσικῆς ἀναπτύξεως τῆς γλώσσης καὶ διὰ τοῦτο ἀδιαλείπτως ἀναπτυσσόμεναι καθίστανται ἀναγκαίως διαφορώτεραι ἀλλήλων καὶ δὴ καὶ τοῦ κανόνος, τοῦτο δὲ οἱ πρὸς ἐκμάθησιν τῆς κοινῆς ἀγῶνες παράγουσι προσέγγισιν πρὸς τὸν κανόνα. Καὶ σημειωτέον ὅτι ἀμφότεραι αἱ τάσεις ἐνεργοῦσιν ἐκ παραλλήλου, οὐδ' εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑποτεθῇ ὅτι αἴρεται ἡ περαιτέρω ἀνάπτυξις τῶν διαφορῶν ἅμα ἀρξαμένης τῆς προσεγγίσεως. Τὴν βαθμηδὸν προσέγγισιν ταύτην πρὸς τὸν κανόνα δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν ἐν μέρει ἀπ' εὐθείας. Ἐκτὸς τούτου εὑρίσκομεν ἐν διαφόροις ἀτόμοις συγχρόνως παρ' ἀλλήλας πάσας τὰς βαθμῖδας τῆς ἀναπτύξεως, ἃς τὰ καθ' ἕκαστον ἄτομα βαθμηδὸν διέρχονται. Ἐξετάσωμεν νῦν νὰ μάθωμεν ἀκριβῶς τὰ καθ' ἕκαστον φαινόμενα, δι' ὧν ἐκτελεῖται ἡ προσέγγισις.

Πρῶτον ἄνθρωπός τις μανθάνει πρὸς τῇ μέχρι τοῦδε μόνῃ γνωστῇ φυσικῇ αὐτοῦ γλώσσῃ ἄλλην τεχνητὴν ἐγγύτερον τοῦ κανόνος εὑρισκομένην. Τοῦτο συμβαίνει ἐν τοῖς νεωτέροις πεπολιτισμένοις λαοῖς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατ' ἀρχὰς διὰ τῆς ἐν τῷ σχολείῳ διδασκαλίας, καὶ ὁ ἄνθρωπος μανθάνει τότε καὶ τὴν γραφομένην καὶ ἄλλην τινά, τὴν τῆς συνηθείας, προσεγγίζουσαν τῇ γραφομένῃ (1). Δύναται δ' ὅμως

(1) Ὡς βλέπετε, ὁ Paul διαρρήδην λέγει ὅτι ἐν τῷ σχολείῳ οἱ παῖδες μανθάνουσι πλὴν τῆς γραφομένης καὶ ἄλλην τινά, τὴν τῆς συνηθείας, ἥτις προσεγγίζει τῇ γραφομένῃ· δὲν εἶναι ἄρα ἡ αὐτή. Ὥστε πανταχοῦ οἱ ἄνθρωποι, καθόλου εἰπεῖν, ἄλλως γράφουσι καὶ ἄλλως λαλοῦσι καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ἀρίσταις συναναστροφαῖς. Πῶς λοιπὸν λέγεται ὅτι ἡ τοιαύτη διγλωσσία μόνοις ἡμῖν ἰδιάζει; Σημειωτέον δ' ὅτι τὴν διγλωσσίαν ταύτην εἰσάγουσι καὶ οἱ ὀπαδοὶ τῆς δημοτικῆς. Οὕτω λ. χ. γράφει ἐν τῇ Ἐφημερίδι τοῦ Κορομηλᾶ τῆς 20 Μαΐου π. ἔ. ὁ κ. Κονεμένος ὅτι ὁ . . . . ὁρίζει τοὺς γενικοὺς φθογγικοὺς νόμους ὡς ὅριον ἀνυπέρβλητον διὰ τοὺς γράφοντας· «λέω σὲ κείνους 'ποῦ γράφουν, ἐπειδὴ σὲ κείνους 'ποῦ μιλοῦν, δὲν δύναται καὶ δὲν μπορεῖ νὰ βάλῃ τοιούτους περιορισμούς», ὥστε καὶ οὕτως προτείνονται κανό-

Digitized by Google

τις νὰ μάθῃ τεχνητὴν γλῶσσαν καὶ ἄλλως, ἤτοι εἰσερχόμενος εἰς ἄλλην κοινωνίαν καὶ συναναστρεφόμενος μετ' ἀνθρώπων, ὧν ἡ γλῶσσα πλησιάζει πρὸς τὸν κανόνα μᾶλλον τῆς ὑπ' αὐτοῦ μέχρι τοῦδε λαλουμένης ἢ τοὐλάχιστον ἐρχόμενος μετ' αὐτῶν τώρα εἰς μείζονα ἐπαφὴν ἢ καθ' ὃν χρόνον ἐμάνθανε νὰ ὁμιλῇ κατὰ πρῶτον. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ μάθῃ ἀνάγνωσιν καὶ γραφήν. Διάκειται δὲ φύσει ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὴν νέαν γλῶσσαν ἐν ἀρχῇ ἐπί τινα χρόνον παθητικῶς πρὸ τοῦ νὰ καταστῇ ἐνεργός, δηλ. κατὰ πρῶτον μανθάνει νὰ ἐννοῇ καὶ νὰ συνηθίζῃ τὴν γλῶσσαν καὶ ἔπειτα λαλεῖ αὐτήν. Οὕτω δὲ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον παθητικῶς διάκειται ἕκαστος πολλάκις πρὸς πλείστας διαλέκτους καὶ ἀποχρώσεις τῆς συνήθους λαλουμένης χωρίς ποτε νὰ μεταβῇ εἰς ἐνέργειαν. Διότι πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται ἰδιαιτέρα ἀφορμή, ἰδιαιτέρα ἰσχυρὰ ἐπίδρασις. Ἡ δὲ πρόσκτησις τῆς τεχνητῆς γλώσσης εἶναι κατ' ἀρχὰς πάντοτε ἀτελής, δύναται δὲ κατὰ μικρὸν νὰ προβῇ εἰς μείζονα τελειότητα, πολλοὶ δ' ὅμως οὐδέποτε ἐπιτυγχάνουσι νὰ μεταχειρίζωνται αὐτὴν μετὰ βεβαιότητος καὶ ἀπταίστως. Πάντοτε δὲ ἡ πρῶτον γνωσθεῖσα φυσικὴ γλῶσσα τοῦ ἀτόμου ὁρίζει τὸν ἰδιαίτερον, τὸν εἰδικὸν χαρακτῆρα τῆς τεχνητῆς αὐτοῦ γλώσσης. Καὶ ἐκεῖ ἀκόμη ὅπου ἡ τεχνητὴ ἀφίσταται μέγιστον τῆς φυσικῆς, πάντοτε δὲν μανθάνεται ὡς ὅλως ξένη γλῶσσα, ἀλλὰ σχετικῶς πρὸς ταύτην, ἥτις κατὰ τὴν χρῆσιν συνεργάζεται ἐπικουροῦσα (1). Καθὼς δὲ κατὰ τὴν χρῆσιν ξένης τινὸς γλώσσης ἢ δια-

νες καὶ δὲν ἠξεύρω τί διὰ τοὺς γράφοντας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς λαλοῦντας, τ.ἔ. ἀναγνωρίζεται καὶ ὑπ' αὐτῶν ἡ διγλωσσία. Ἡ δὲ μόνη διαφορὰ εἶναι ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ἀποβάλλουσι διὰ τῶν κανόνων τούτων πάντα τύπον καὶ πᾶσαν λέξιν καὶ πάντα φθόγγον ἐκ τῆς γραφομένης εἰσβαλόντα εἰς τὴν λαλουμένην, οἱ καθαρεύοντες δὲ τἀνάπαλιν ὅσα τῆς λαλουμένης κρίνονται ἀσυμβίβαστα πρὸς τὸν νῦν χαρακτῆρα τῆς γραφομένης.

(1) Παρ' ἡμῖν δ' ὅμως συχνότατα διδάσκεται ὅτι ἡ γραφομένη γλῶσσα εἶναι ξένη γλῶσσα, νεκρὰ κλπ., ἐνῷ πάλιν περὶ αὐτῆς ταύτης διατείνονται οἱ ξένην αὐτὴν ἀνακηρύττοντες ὅτι τὰ « ἐννέα τοὐλάχιστον δέκατα τῶν εὐχρήστων εἰς τὸν γραπτὸν λόγον ῥημάτων εἶναι κοινὰ εἴς τε τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν νεωτέραν γλῶσσαν ». (Ἀθηνᾶς Τόμ. Ζ' σελ. 256). Ἐπίσης διδάσκει ὁ κ. Κονεμένος ἐν Ἐφημερίδι τῆς 22 Μαΐου ὅτι « Αὐτοὶ οἱ σπάνιοι ἀρχαῖοι τύποι 'ποῦ σχηματίζουν τὸ σημερινὸν ζήτημα» εἴτε κατὰ διηνεκῆ παράδοσιν ἐν τοῖς λογίοις δι' ὅλων τῶν αἰώνων διετηρήθησαν ἐν χρήσει μέχρι σήμερον εἴτε διὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ τύπου ἐπ' ἐσχάτων εἰσήχθησαν εἰς τὴν λαλουμένην, δὲν πρέπει νὰ ἐκβληθῶσι, διότι ἂν μὲν τὸ πρῶτον, ἔχουσι τὰ αὐτὰ τοῖς ἄλλοις δικαιώματα, ἂν δὲ τὸ δεύτερον, οὐδεὶς πάλιν λόγος ἀποβολῆς, «ἀφοῦ τώρα πλέον ἔχουσι γένει κοινῆς χρήσεως ὄχι

Digitized by Google

λέκτου, οὕτω καὶ κατὰ τὴν χρῆσιν τῆς τεχνητῆς πάντοτε κατὰ τὰς συνήθεις αὐτῷ κινήσεις τῶν φωνητικῶν ὀργάνων θὰ κανονίζῃ κατ' ἀρχὰς τὴν προφορὰν αὐτοῦ. Αἱ δὲ λεπταὶ φθογγικαὶ παραλλαγαὶ τῆς προτύπου γλώσσης, ἅς τις ἀγωνίζεται ν' ἀναπαραγάγῃ, παραλείπονται Οὕτω δύναται νὰ συμβῇ ὥστε καὶ ὅταν ἀκόμη ἡ μητρική τινος γλῶσσα προσεγγίζῃ πλεῖστον τῇ κανονικῇ συνήθει γλώσσῃ, πάλιν κατὰ τὴν ἀναπαραγωγὴν τῶν φθόγγων τῆς τεχνητῆς ἀνακύπτει ἀπόχρωσίς τις σύμφωνος τῇ πρώτῃ διαλέκτῳ. Πρὸς δὲ τούτοις παρατηρητέον ὅτι ἕκαστος συνήθως καὶ τὴν τεχνητὴν αὐτοῦ γλῶσσαν μανθάνει παρ' ἐγχωρίων (λ. χ. διδασκάλων), ὧν ἡ γλῶσσα ἤδη πρότερον ᾠκοδομήθη ἐπὶ τῇ βάσει τῆς αὐτῆς διαλέκτου. 'Εφ' ὅσον δὲ ἡ τεχνητὴ γλῶσσα μανθάνεται διὰ μόνης τῆς ἀναγνώσεως, εἶναι ὅλως αὐτόδηλος ἡ ὑποβολὴ συγγενῶν φθόγγων ἐκ τῆς ἰδίας διαλέκτου. 'Αλλὰ καὶ ὁ θησαυρὸς τῶν λέξεων καὶ ἡ σημασία αὐτῶν καὶ ἡ κλίσις καὶ ἡ σύνταξις τῆς τεχνητῆς γλώσσης ἑκάστου δὲν σχηματίζονται μόνον κατὰ τὰ πρότυπα ἀλλὰ καὶ κατὰ τἀνάλογα στοιχεῖα τῆς ἰδίας φυσικῆς γλώσσης. Πρὸ πάντων δὲ τὸν θησαυρὸν τῶν λέξεων, τῶν ἐκ τῆς προτύπου γλώσσης παραλαμβανομένων, ὁσάκις εἴτε δὲν ἐξαρκεῖ εἴτε δὲν εἶναι ἀκόμη ἀρκούντως πρόχειρος, ἀναπληροῖ τις ἐκ τῆς φυσικῆς αὐτοῦ γλώσσης, μεταχειριζόμενος λέξεις ἃς ἐν τῇ τεχνητῇ οὐδέποτε ἤκουσεν ἢ καὶ ἂν ἤκουσεν, οὐδέποτε θὰ ἠδύνατο νὰ τὰς ἐπαναλάβῃ, ἂν μὴ ὑπῆρχον καὶ ἐν τῇ φυσικῇ αὐτοῦ γλώσσῃ. Κινεῖταί τις ἐνταῦθα μετά τινος θάρρους καὶ ἐλευθερίας, διότι ἀληθῶς πολλαὶ ἢ καὶ πλεῖσται τῶν ἐν τῇ φυσικῇ γλώσσῃ εὐχρήστων λέξεων ἀπαντῶσι καὶ ἐν τῇ τεχνητῇ καὶ δὴ οὕτως ἀναπληροῖ τις ἐκ τῆς φυσικῆς εὐστόχως τὰς πολυειδῶς ἐλλιπεῖς γνώσεις ἅς ἔχει τῆς τεχνητῆς. Αὐτόδηλον δ' ὅμως φύσει, ὅτι δύναται νὰ συμβῇ ὥστε καὶ νὰ παραληφθῶσιν εἰς τὴν τεχνητὴν ἑκάστου γλῶσσαν καὶ τοιαῦται λέξεις, ἅς ἡ πρότυπος γλῶσσα ἢ ὅλως ἀγνοεῖ ἢ μόνον ἐν ἄλλῃ σημασίᾳ ἔχει. Ὅπου ἡ αὐτὴ λέξις εὐχρηστεῖ καὶ ἐν τῇ προτύπῳ καὶ ἐν τῇ φυσικῇ γλώσσῃ, παρα-

μόνον μεταξὺ ὅλων τῶν γραμματισμένων, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ πολλῶν ἀγραμμάτων. Οἱ τύποι αὐτοὶ ἔχουν πολιτογραφηθῆ, ἡ συνήθεια τοὺς ἔχει καθιερώσει, τώρα πλέον δὲν εἶναι ξένοι . . ."Αν τοὺς βγάλετε ἀπὸ τὸν γραφτὸ λόγο, δὲν θὰ κατορθώσετε νὰ τοὺς βγάλετε καὶ ἀπὸ τὸν προφορικό, -'ποῦ εἶναι τὸ κυριώτερο, καὶ θὰ μείνουν στὴ γλῶσσα θέλετε καὶ δὲν θέλετε . . . »

τηροῦνται πολλάκις διαφοραὶ ἐν τοῖς φθόγγοις αὐτῶν. Ἂν τυχὸν αἱ διαφοραὶ αὗται παρατηρῶνται κανονικῶς ἐν πολλαῖς λέξεσιν, ἀναπτύσσονται ἀναγκαίως ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ κατέχοντος ἀμφοτέρας τὰς γλώσσας παράλληλοι σειραί (1). Οὕτω γεννᾶται ἐν αὐτῷ αἴσθημά τι ἔστω καὶ ἀμυδρόν, περὶ τῆς ὁμαλῆς σχέσεως τῶν φθόγγων τῆς μιᾶς γλώσσης πρὸς τοὺς τῆς ἑτέρας. Ἐντεῦθεν δύναται καὶ λέξεις, ἃς ἐκ μόνης τῆς φυσικῆς αὐτοῦ γλώσσης ἠξεύρει, νὰ μεταφέρῃ ὀρθῶς εἰς τοὺς ἀντιστοίχους φθόγγους τῆς τεχνητῆς. Ψυχολογικῶς ἡ πρᾶξις αὕτη εἶναι ὁμοία πρὸς τὸ φαινόμενον ὃ ὠνομάσαμεν ἀναλογικὴν δημιουργίαν. Ἐνταῦθα δύνανται, καθολικευομένης ἐσφαλμένως τῆς ἰσχύος ἀναλογίας τινός, νὰ παραχθῶσι καὶ σφάλματα (2). Ἀλλὰ ταῦτα εἶναι συνήθως ἀτομικὰ καὶ δὴ καὶ παροδικά, διότι ἀδιάλειπτος ἐξασκεῖται ὑπὸ τῶν πολλῶν ὁ ἔλεγχος ἐπὶ ταῦτα. Συμβαίνει δ' ὅμως καὶ αἱ παράλληλοι σειραὶ αὗται νὰ μὴ εἶναι ἀδιακόπως ἐνεργοὶ καὶ οὕτω δύνανται λέξεις μετὰ τῶν διαλεκτικῶν αὐτῶν φθόγγων τῶν παντάπασιν ἀλλοτρίων τῆς προτύπου γλώσσης, νὰ εἰσελάσωσιν εἰς τὴν τεχνητήν. Τὰ δὲ περὶ τῶν φθόγγων εἰρημένα ἰσχύουσι καὶ ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα· συνήθως ἡ ὡς πρότυπον προβαλλομένη εἰς ἕκαστον ἡμῶν συνήθης γλῶσσα διεμορφώθη ἐκ τῆς συνεργασίας τῆς κυρίως κανονικῆς γλώσσης καὶ τῆς ἐγχωρίου διαλέκτου.

Δεύτερον ἡ τεχνητὴ γλῶσσα ἐπιδρᾷ ἐπὶ τὴν φυσικήν, ἅτε λέξεων, ἐνίοτε τύπων καὶ συντάξεων ἀπὸ τῆς τεχνητῆς μεταφερομένων εἰς τὴν φυσικήν. Μεταφέρονται δὲ φύσει αἱ λέξεις ἐκεῖναι, αἵτινες ἀναφέρονται εἰς τοιαύτας ἐννοίας, εἰς ὧν τὴν ἔκφρασιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῆς τεχνητῆς γλώσσης γίνεται χρῆσις. Καθὼς δὲ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἀπὸ τῆς φυσικῆς εἰς τὴν τεχνητήν, οὕτω καὶ ἐν τῇ περὶ ἧς πρόκειται μεταφορᾷ ἀπὸ τῆς τεχνητῆς εἰς τὴν φυσικὴν αἱ λέξεις παραλαμβάνονται ἢ μετὰ παρηλλαγμένων τῶν φθογγικῶν στοιχείων αὐτῶν κατὰ τοὺς ἀντιστοίχους τῆς διαλέκτου φθόγγους, ἢ καὶ μετ' ἀπαραλλάκτων (3).

(1) Πρβλ. κατσὴ - κακή, τσύριε - κύριε, τσαὶ - καὶ κτλ. τῶν κατοίκων ἐνίων ῶν Κυκλάδων νήσων.

2) Ὅστις συνανεστράφη μετὰ Παρίων, κυρίως Λευκιανῶν ἐκ τῆς ἐν Πάρῳ κώμης κας, θὰ ἤκουσε παρ' αὐτῶν παπούκια, νεράγγια, κικκάλι κτλ.

) Καὶ ὅμως παρ' ἡμῖν ἐγράφη — φρικτὸν εἰπεῖν — Αἰσκύλος καὶ ταῦτα ἐν ὀνότῆς ἐπιστήμης, ὡσεὶ μὴ καθ' ἑκάστην ἠκούομεν σχῶρα μου, ὁ Θεὸς σχωρέσῃ κτλ. καὶ ὡσεὶ ἡ προφορὰ τοῦ σγ ἦτο παντάπασιν ἡμῖν ἀνήκουστος καὶ βάρβαρος.

Digitized by Google

Οὐδεμία Γερμανικὴ διάλεκτος διετηρήθη ὅλως ἀπαθὴς τοιούτων ἐπιδράσεων ἐκ τῆς κανονικῆς, εἰ καὶ ὁ βαθμὸς τῆς ἐπιδράσεως ταύτης σφόδρα ποικίλλεται κατὰ τόπους.

Τρίτον συμβαίνει ὥστε ἐν ἀτόμοις λαλοῦσι τεχνητὴν καὶ φυσικὴν γλῶσσαν παρ' ἀλλήλας νὰ λαμβάνῃ μὲν ἐπίδοσιν ἡ τῆς τεχνητῆς χρῆσις, νὰ φθίνῃ δὲ ἡ τῆς φυσικῆς. Κατ' ἀρχὰς τῆς τεχνητῆς γίνεται μόνον ἐκεῖ χρῆσις ὅπου ὑπάρχει αὐτῆς ἀληθὴς ἀνάγκη, τ. ἔ. ἐν ἐπικοινωνίᾳ πρὸς ξένους ἀνήκοντας εἰς χώραν οὐσιωδῶς διάφορον διαλεκτικῶς. Συνήθως ἡ ἐπικοινωνία αὕτη ἐκτελεῖται μᾶλλον γραπτῶς ἢ προφορικῶς, ὥστε πρὸς τοῦτο μᾶλλον κοινῆς γραφομένης ἢ κοινῆς λαλουμένης χρεία εἶναι. Ἐν δὲ τῇ πρὸς ἐγχωρίους συναναστροφῇ τότε πρῶτον γίνεται χρῆσις τῆς τεχνητῆς, ὅτε ἅμα καὶ περὶ ξένων λαμβάνεται φροντίς. Ἀφοῦ δ' ὅμως ἐν τοῖς φιλολογικοῖς ἔργοις καὶ ἐν τοῖς ἐπισήμοις ἐγγράφοις αὕτη στερεωθῇ, ἐκτείνεται καθολικῶς ἐπὶ παντὸς ἐγγράφου, ἔστω καὶ ἰδιωτικοῦ, καὶ δὴ οὐ προωρισμένου διὰ χώρας λαλούσας ἄλλας διαλέκτους. Εἶναι δὲ τοῦτο φυσικὴ ἀκολουθία τοῦ ὅτι καὶ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν γραφὴν μανθάνουσιν οἱ ἄνθρωποι ἐν φιλολογικοῖς ἔργοις, ὥστε εὐκολώτερον προσπίπτει αὐτοῖς ν' ἀκολουθήσωσι τῇ ἐν τοῖς ἔργοις τούτοις εὐχρηστούσῃ ὀρθογραφίᾳ ἢ νὰ μάθωσιν ἢ μάλιστα καὶ νὰ ἐφεύρωσιν ἄλλην ὀρθογραφίαν, ἰδιαιτέραν διὰ τὴν ἰδίαν ἑκάστων διάλεκτον· πρὸς δὲ τούτοις γίνεται χρῆσις τῆς τεχνητῆς γλώσσης εἰς τὰς πρὸς τὴν γραφομένην γλῶσσαν προσαρμοζομένας δημοσίας ἀγορεύσεις, εἰς τὸ κήρυγμα, εἰς τὴν διδασκαλίαν κττ. Μόνον δ' ἀφοῦ γίνῃ αὐτῆς ἐκτενεστέρα χρῆσις εἰς πάσας τὰς εἰρημένας φάσεις τῆς ἐπικοινωνίας, ἀποβαίνει εἰς μέρος τι τοῦ λαοῦ, προδήλως εἰς ἐκεῖνο, ὅπερ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ταύτην μεταχειρίζεται καὶ ἐφ' ὃ μάλιστα πάντων τὰ φιλολογικὰ ἔργα, τὸ σχολεῖον κττ. ἐπιδρῶσιν, ἀποβαίνει, λέγω, εἰς αὐτὸ οὕτω συνήθης καὶ εὔχρηστος, ὥστε ἀρχίζει νὰ μεταχειρίζηται αὐτὴν καὶ κατ' οἶκον ἐν τῇ ἰδιωτικῇ ὁμιλίᾳ, καὶ οὕτως αὕτη καθίσταται καθολικὴ λαλουμένη τῶν μεμορφωμένων. Μόνον δ' ἀφοῦ ἡ τεχνητὴ προβῇ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ταύτην, δύναται ἡ χρῆσις τῆς διαλέκτου ἐν τῇ συναναστροφῇ νὰ θεωρῆται ὡς τεκμήριον ἀπαιδευσίας καὶ ἡ διάλεκτος νὰ νομίζηται ταπεινοτέρα τῆς τεχνητῆς (1). Ἐν τῇ Ἑλβετίᾳ, καθόλου εἰπεῖν, δὲν ἔχουσι προβῆ

(2) Γνωστὸν εἶναι ὅτι κατὰ τὸν γ' αἰῶνα π. Χ. εἶχεν ἐπιτελεσθῆ τοῦτο ἐν τῇ Ἑλ-

Digitized by Google

μέχρι τούτου, καὶ αὐτοὶ οἱ πεπαιδευμένοι τῆς Ζυρίχης, τῆς Βασιλείας, τῆς Βέρνης συνομιλοῦσιν, ἐφ' ὅσον δὲν ἔχουσι ξένους πρὸ ὀφθαλμῶν, ἐν τῇ ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας συνήθει φυσικῇ αὐτῶν γλώσσῃ, οὐδὲ προσκρούουσιν εἰς τὴν ἐν πολιτικαῖς συναθροίσεσι χρῆσιν τῆς Ἑλβετικῆς Γερμανικῆς διαλέκτου. Παραπλήσιαι δέ τινες σχέσεις ἐπεκράτουν πρὸ ὀλίγων ἀκόμη δεκαετηρίδων ἐν Ὀλστείνῳ, Ἀμβούργῳ, Μεκλεμβούργῳ καὶ ἄλλαις χώραις τῆς κάτω Γερμανίας. Ἐν πάσῃ τῇ Μεσημβρινῇ καὶ Μέσῃ Γερμανίᾳ νομίζεται ἀνεκτὴ τοὐλάχιστον ἐν τῇ γλώσσῃ τῆς συναναστροφῆς ἀπόστασίς τις ἀπὸ τῆς κυρίως κανονικῆς γλώσσης. Αὐτὴ δ' ἡ παρατήρησις τῶν εἰσέτι ἐπικρατουσῶν σχέσεων δύναται νὰ διδάξῃ πάντας, πόσον ἄτοπος εἶναι ἡ δοξασία, ὅτι εὐθὺς ὡς ὑπάρξωσιν δύο γλῶσσαι, ἡ μὲν τεχνητή, ἡ δὲ φυσική, ἀνάγκη ἐκ τῶν προτέρων νὰ θεωρῆται ἡ φυσικὴ ὑποδεεστέρα τῆς τεχνητῆς, καθὼς καὶ ἡ δοξασία ὅτι οὐχὶ ἡ ἀνάγκη ἀλλ' ἁπλῶς ἡ ματαιοδοξία, ἵνα φαίνηταί τις ὑπερέχων τῆς πολλῆς μάζης τοῦ ἔθνους διὰ τῆς λεπτοτέρας παιδείας, ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἀνάγκη τῆς μαθήσεως καὶ τῆς δημιουργίας τεχνητῆς γλώσσης. Οἱ ταῦτα παραδεχόμενοι εἶναι ἀκόμη κατειλημμένοι ὑπὸ τῶν προλήψεων τῆς ἀνεπιστήμονος σχολαστικότητος, ἥτις οὐδὲν περὶ ἱστορικῆς ἀναπτύξεως αἰσθάνεται. Ἡ δὲ χρῆσις τῆς τεχνητῆς γλώσσης ἐν τῇ καθ' ἡμέραν ὁμιλίᾳ δύναται νὰ γίνῃ κατὰ διαφόρους βαθμούς, διότι κατ' ἀρχὰς λαλεῖται ἐναλλὰξ μετὰ τῆς φυσικῆς, ὅτε γίνεται διάκρισις κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς γνώσεως, ἣν

λάδι καὶ μάλιστα ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Ἀσίᾳ· ἐντεῦθεν βλέπομεν ἐν Θεοκρίτου Εἰδυλ. ΙΕ' 86 κἑξ. ὅτι ἡ χρῆσις τῆς Δωρικῆς διαλέκτου ἐν Αἰγύπτῳ προσέκρουε σφόδρα πρὸς τὴν τότε συνήθειαν. Ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὸν ἀκόμη τὸν Ε' π. Χ. αἰῶνα φαίνεται ὅτι ἡ χρῆσις τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου ἤρχισε νὰ νομίζηται σημεῖον πολιτισμοῦ τινος ὑπερτέρου, πρβλ. Θουκυδίδου Ζ' 64. 2 «οἳ τέως Ἀθηναῖοι νομιζόμενοι καὶ μὴ ὄντες ὑμῶν τῆς τε φωνῆς τῇ ἐπιστήμῃ καὶ τῶν τρόπων τῇ μιμήσει ἐθαυμάζεσθε κατὰ τὴν Ἑλλάδα». Καθ' ὃν δὲ τρόπον διὰ τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τοῦ 476 καὶ ἑξῆς οὕτω καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος μέχρι σήμερον κατωρθώθη βεβαίως νὰ διακριθῇ κοινή τις γλῶσσα ἀπὸ τῶν διαλέκτων καὶ νὰ ὑποβιβασθῶσιν αὗται εἰς χωρικῶν καταφρονουμένας χρήσεις. Καὶ ὅμως τίς θὰ τὸ πιστεύσῃ; τὴν προφανῆ ταύτην ἀλήθειαν, ἣν καὶ ἡ καθ' ἑκάστην πεῖρα διδάσκει καὶ οἱ μικρῷ πρεσβύτεροι κάλλιστα ἠπίσταντο, ἀγνοοῦσι σήμερον οἱ τῆς νέας σχολῆς ποιηταὶ καὶ πεζογράφοι παρ' ἡμῖν, ἐντεῦθεν τοῦτο μὲν δὲν κρίνουσιν ἀπρεπὲς νὰ εἰσάγωσιν κατὰ προτίμησιν μάλιστα εἰς τὰ φιλολογικὰς ἀξιώσεις ἔχοντα πονήματα αὐτῶν πᾶν ὅ,τι διαλεκτικὸν ἐνθυμοῦνται ἔστω καὶ ἀσαφέστατον καὶ βωμολοχικόν! (πρβλ. Ἀθηνᾶς Τομ. Ε' 218 κἑξ.), καὶ ταῦτα πάντα ἐνῷ παραδέχονται τὴν ὕπαρξιν κοινῆς λαλουμένης!

Digitized by Google

ὁ πρὸς ὃν ὁμιλοῦμεν ἔχει τῆς τεχνητῆς γλώσσης, καὶ ὁ ἴδιος τὴν μεταχειρίζεται (1), τελευταῖον προβαίνει τις ἴσως μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε νὰ μὴ μεταχειρίζηται πλέον οὐδαμῶς τὴν φυσικήν. Ὑπάρχουσι σήμερον τοιοῦται περιπτώσεις, ἐν αἷς δύναταί τις νὰ παρακολουθήσῃ βῆμα πρὸς βῆμα τὴν ἀνάπτυξιν ταύτην ἐν ἑνὶ ἀνθρώπῳ. Οὐδαμοῦ καταλήγει τις εἰς ἀποκλειστικὴν χρῆσιν τῆς τεχνητῆς, ἂν μὴ ἔχῃ προηγηθῆ πρότερον μακροτέρα ἢ βραχυτέρα περίοδος διγλωσσίας.

Ὅταν δ' ἀριθμός τις ἀνθρώπων καταλήξῃ εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν ἢ συχνοτέραν χρῆσιν τῆς τεχνητῆς γλώσσης, τότε ἡ νεωτέρα γενεὰ ἡ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπίδρασιν τούτων οὖσα καὶ ἀναπτυσσομένη, μανθάνει εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὡς φυσικὴν τὴν γλῶσσαν, ἥτις ὡς πρὸς τοὺς παλαιοτέρους ἀκόμη ἦτο τεχνητή. Ὅτι δ' ἡ παλαιοτέρα γενεὰ τεχνητῶς ἦλθεν ἐπὶ τὴν γλῶσσαν ταύτην, τοῦτο εἶναι παντάπασιν ἀδιάφορον καὶ ὡς πρὸς τὴν φύσιν καὶ ὡς πρὸς τὴν περαιτέρω ἀνέλιξιν αὐτῆς ἐν τῇ νεωτέρᾳ γενεᾷ, ἥτις διάκειται πρὸς τὴν γλῶσσαν ταύτην ἀκριβῶς ὅπως διέκειντο πρὸς τὴν διάλεκτον αὐτῶν οἱ παλαιότεροι ἢ ὅπως ἐκεῖνα τὰ λαϊκὰ στρώματα, ἐφ' ὧν τὴν γλῶσσαν οὐδαμῶς ἐπέδρασεν ἔτι ἡ κανονικὴ γλῶσσα, διάκεινται πρὸς τὰς διαλέκτους αὐτῶν (2). Ἀνάγκη πολλῆς προσοχῆς ἵνα μὴ συγχέωμεν τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ τεχνητῆς καὶ φυσικῆς γλώσσης μετὰ τῆς ἀντιθέσεως μεταξὺ κοινῆς γλώσσης καὶ διαλέκτου. Ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν σαφῆ καὶ καθαρὰν ἔννοιαν τούτου: ἂν δηλ. θέλωμεν νὰ κρίνωμεν τὰς διαφόρους τῶν ἀτόμων γλώσσας κατὰ τὸν πραγματικὸν αὐτῶν τύπον λαμβάνοντες ὡς μέτρον τὴν μείζονα ἢ ἐλάσσονα αὐτῶν διαφορὰν ἀπὸ τοῦ κανόνος τῆς κοινῆς γλώσσης, ἢ ἂν θέλωμεν μόνον νὰ ἐξετάσωμεν πῶς διάκεινται πρὸς αὐτὴν οἱ λαλοῦντες, πῶς αἰσθάνονται αὐτήν. Ἐκ δύο γλωσσῶν, ἅς τις παρὰ δύο διαφόρων ἀνθρώπων ἀκούει, δύναται ἡ Α νὰ εἶναι ὁμοιοτέρᾳ τῷ κανόνι ἢ ἡ Β, καὶ ὅμως ἡ μὲν Α νὰ εἶναι φυσική, ἡ δὲ Β τεχνητή (3).

(1) Παρ' ἡμῖν δ' ὅμως ἐπανειλημμένως κατηγγέλθη ὡς **λογογραφικὸν κακούργημα** τὸ ὅτι οὐ πάντοτε καὶ πρὸς πάντας ὁμοίως λαλοῦσι καὶ γράφουσιν οἱ τὴν κανονικὴν γράφοντες. (Πρβλ. Ἀθηνᾶς Τόμ. Ζ' σελ. 256).

(2) Καλλίστην τούτων ἀπόδειξιν παρέχει ἡ ἐν ταῖς πόλεσι σήμερον φυσικὴ καὶ συνήθης λαλουμένη, ἥτις πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἐτῶν κατηρτίσθη καὶ ἦτο, ἐννοεῖται οἴκοθεν, τεχνητὴ κατ' ἀρχάς.

(3) Τοῦτο φαίνεται παντάπασιν ἄγνωστον τοῖς νεωτέροις ἡμῶν ποιηταῖς καὶ πεζογρά-

Digitized by Google

Ἐὰν ἔν τινι χώρᾳ ἄλλοι μὲν ἀντέχωνται τῆς διαλέκτου, ἄλλοι δὲ μεταχειρίζωνται καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμέραν συναναστροφῇ τεχνητήν, ἐπείσακτον γλῶσσαν, συμβαίνει φύσει, ὥστε ἐπί τινας ἀνθρώπους εὐθὺς ἐκ μικρᾶς ἡλικίας νὰ ἐπιδρῶσι τρόπον τινὰ συγχρόνως ἀμφότεραι αἱ ὁμάδες, οὕτω δὲ κατ' ἀνάγκην γεννῶνται διάφορα μείγματα. Ἐπειδὴ δ' ἕκαστον μεῖγμα βοηθεῖ τὴν γένεσιν ἄλλων νέων μειγμάτων, συμβαίνει ἀναγκαίως καὶ ἐν αὐτῇ τῇ φυσικῇ γλώσσῃ μέγα πλῆθος τοιούτων παραλλαγῶν. Ἐν τῇ Ἄνω καὶ Μέσῃ Γερμανίᾳ δύναταί τις νὰ φθάσῃ ἀπὸ τοῦ ὁμοιοτάτου τῷ κανόνι τύπου εἰς ἄλλον σφόδρα ἀπέχοντα αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα βαθμηδόν, χωρὶς νὰ εὕρῃ που ὑπάρχον ἀπότομον ῥῆγμα. Ἐν δὲ τῇ Ἑλβετίᾳ, ἔνθα ἡ τεχνητὴ γλῶσσα ἀκόμη δὲν εἰσῆλθεν εἰς τὴν καθημερινὴν συναναστροφὴν καὶ δὲν ἔχει μεταβληθῆ εἰς φυσικὴν γλῶσσαν, ὑπάρχει μὲν διακύμανσις μεταξὺ τῶν διαλέκτων, καθ' ὅσον μᾶλλον ἐπὶ ταύτην ἢ ἐπ' ἐκείνην ἐπέδρασεν ἡ γραφομένη, ἀλλὰ μεταξὺ τῆς γραφομένης καὶ τῆς διαλέκτου, ἐφ' ἣν αὕτη ἰσχυρότατα ἐπέδρασεν, ὑπάρχει ἀντίθεσις, ἥτις δὲν ἀπόλλυται βαθμηδὸν διὰ διαφόρων παραλλαγῶν.

Ἐάν τις οἴκοθεν μάθῃ γλῶσσαν ὁμοίαν πως τῷ κανόνι, δὲν αἰσθάνεται φύσει τηλικαύτην ἀνάγκην, ἵνα καὶ ἄλλην τεχνητὴν προσμάθῃ, ὁπόσην λ.χ. ὁ τὴν καθαρὰν καὶ ἀμιγῆ διάλεκτον τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ ἐν τῇ μικρᾷ ἡλικίᾳ μαθών. Τούτου δ' ἕνεκα ἀρκεῖται ἐκεῖνος συνήθως ἐν τῇ μιᾷ γλώσσῃ διὰ τὴν προφορικὴν ὁμιλίαν. Δύνανται δ' ὅμως περιστάσεις νὰ ἀναγκάσωσιν αὐτὸν νὰ ἐπιζητήσῃ μείζονα προσέγγισιν πρὸς τὸν κανόνα, καὶ οὕτω γίνεται καὶ οὗτος δίγλωσσος (1). Καὶ πάλιν ἡ τεχνητὴ αὐτοῦ γλῶσσα δύναται νὰ γίνῃ φυσικὴ τῆς ἀκολούθου γενεᾶς, καὶ τοῦτο πολλάκις νὰ ἐπαναληφθῇ.

Ἐν τοῖς μέχρι τοῦδε ἐζητήσαμεν νὰ δείξωμεν πῶς διατίθενται καὶ συμβαίνουσι τὰ πράγματα, ὅταν ἤδη προϋπάρχῃ γενικῶς ἀνεγνωρι-

φοις, ἐντεῦθεν φρονοῦσιν ὅτι ὅσῳ μᾶλλον διαλεκτικώτερον γράφουσι, τοσούτῳ φυσικωτέραν γλῶσσαν μεταχειρίζονται, ὡσεὶ τὰ πεζὰ καὶ ποιητικὰ προϊόντα αὐτῶν ἔγραφον χάριν ‑ν ἀγροτῶν ἐκείνων, οἷς ἴσως αἱ διάλεκτοι, ἃς οὗτοι γράφουσιν, εἶναι φυσικαὶ γλῶσ‑ ., καὶ μὴ χάριν ἡμῶν τῶν ἀστῶν καὶ καθόλου μεμορφωμένων, οἷς φυσικὴ γλῶσσα ἐν εἶναι αἱ διάλεκτοι ἐκεῖναι ἀλλ' ἡ κοινὴ λαλουμένη, ἡ ἐγγὺς τῷ γραπτῷ λόγῳ φερο‑ ίνη. (Πρβλ. καὶ Ἀθηνᾶς Τομ. Ε' σελ. 229).

(1) Φυσικὸν ἄρα τι φαίνεται ἡ διγλωσσία καὶ τοῦτο πανταχοῦ καὶ οὐχὶ μέγα δεινὸν δὲ μόνοις ἡμῖν ἰδιάζον οὐδ' ἀποτρόπαιον, ὅπως μέχρι τοῦδε παρεστάθη ἐν Ἑλλάδι.

Digitized by Google

σμένος τις κανὼν ὡς κοινὴ γλῶσσα. Ὑπολείπεται εἰσέτι νὰ ἐξετάσωμεν, πῶς δύναται νὰ γεννηθῇ ὁ τοιοῦτος κανών. Ὅτι οὗτος ὅπου νῦν ὑφίσταται, δὲν ἠδύνατο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ ὑπάρχῃ, ὅτι ἐν προτέρᾳ τινὶ περιόδῳ πάντως μόνον διάλεκτοι παρ' ἀλλήλας εὐχρήστουν, τοῦτο οὐδεὶς δύναται ν' ἀμφιβάλλῃ πλέον σήμερον. Ἀλλὰ πολλοῖς προσπίπτει δύσκολον νὰ ἐννοήσωσιν ὅτι γλῶσσά τις ἐγένετο εὔχρηστος ἐν φιλολογικοῖς ἔργοις ἄνευ κανόνος (1), διὸ παρὰ πολλοῖς παρατηρεῖται ἡ τάσις νὰ τοποθετήσωσι τὴν γένεσιν αὐτῆς εἰς ὅσον οἷόν τε ἀπωτάτω χρόνους. Ἐν τούτῳ οὐδὲν ἄλλο διαβλέπω ἢ ἐπενέργειαν ἀρχαίων προλήψεων, καθ' ἃς ἡ μὲν γραφομένη εἶναι ἡ κυρίως καὶ μόνη δικαίωμα ὑπάρξεως ἔχουσα γλῶσσα, ἡ δὲ διάλεκτος ἐκλαμβάνεται μόνον ὡς διαφθορὰ αὐτῆς. Ὅτι καθόλου περὶ τούτου εἶναι δυνατὴ ἀμφιβολία τις, αἰτία εἶναι ὅτι τῶν παλαιοτέρων περιόδων ἡμεῖς γραπτά τινα μόνον ἔχομεν πρὸ ἡμῶν, οὐχὶ δὲ τὸν λαλούμενον τότε λόγον, ἐντεῦθεν ἀφίενται πλατεῖαι κέλευθοι εἰς εἰκασίας περὶ τῆς ποιότητος τῆς ὄντως λαλουμένης τότε γλώσσης. Ἀλλὰ μέτρον τοῦ ὀρθοῦ ἢ πλημμελοῦς τῶν εἰκασιῶν τούτων δύνανται νὰ παράσχωσιν ἡμῖν μόναι αἱ μέχρι τοῦδε συλλεχθεῖσαι παρατηρήσεις καὶ γνώσεις περὶ τῶν ὅρων τοῦ βίου τῆς γλώσσης. Ὅ,τι κατὰ τὸ μέτρον τοῦτο παρεξεταζόμενον εὑρίσκεται ἐσφαλμένον, τούτου ἡ ἐπανάληψις καὶ διάδοσις ὀφείλει τέλος νὰ παύσῃ.

Μεταξὺ τῶν παραγόντων οἵτινες συμβάλλουσιν εἰς δημιουργίαν κοινῆς γλώσσης, ἐπάναγκες, καθὰ ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε διασαφηθέντων προκύπτει, νὰ ἐξαρθῇ κατὰ πρῶτον λόγον ἡ ἀνάγκη. Τοιαύτη δ' ἀνάγκη ἀνακύπτει τότε πρῶτον, ὅτε αἱ διαλεκτικαὶ διαφοραὶ ἔχουσιν ἤδη ἐπὶ τοσοῦτον προβῆ, ὥστε δὲν δύνανται πλέον πάντες οἱ ὁμόγλωσσοι νὰ συνεννοῶνται εὐκόλως μετ' ἀλλήλων, καὶ πάλιν ἡ ἀνάγκη

(1) Παρ' ἡμῖν ὑπάρχουσιν οἱ φρονοῦντες ὅτι τούτου ἕνεκα ἡ λαλουμένη γλῶσσα δὲν πρέπει νὰ γράφηται, διότι δὲν συνετάχθη ἔτι γραμματική τις αὐτῆς (ἢ καθὼς λέγουσιν, διότι δὲν ἔχει γραμματικήν), ὁρίζουσα καὶ περιγράφουσα ἀκριβῶς οὐ μόνον τὰ στοιχεῖα αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ διακρίνουσα αὐτὰ εἰς ἐπιτετραμμένα καὶ δὴ χρήσιμα καὶ εἰς ἀπηγορευμένα καὶ δὴ ἄχρηστα εἰς γραπτὸν λόγον. Οὐδὲ δύνανται νὰ πιστεύσωσιν ὅτι τὸ τί μέλλει νὰ εἶναι ἐπιτετραμμένον καὶ τί ἀπηγορευμένον ἐν τοῖς τοιούτοις, εἶναι ἔργον ἀκριβῶς τῶν συγγραφέων, οὐχὶ δὲ ὡρισμένον ἄνωθεν ἐκ τῶν προτέρων, οὐδὲ τῶν Γραμματικῶν οἵτινες δύνανται νὰ περιγράφωσι καὶ ἑρμηνεύωσι οὐχὶ δὲ καὶ νὰ συνιστῶσί τινα καὶ νὰ ἀποδοκιμάζωσιν ἄλλα ὡς αὐτοκράτορες!

Digitized by Google

εἶναι μεγάλη τότε κυρίως μόνον, ὅταν πρόκειται περὶ ἀμοιβαίως ἐπικοινωνίας ἀνθρώπων γεννηθέντων ἐν χώραις κειμέναις μακρὰν ἀλλήλων, ἐπειδὴ μεταξὺ τῶν ἐγγὺς ἀστυγειτόνων δὲν ἀναπτύσσονται ὑπερβαλλόντως ἀπότομοι ἀντιθέσεις. Οὐδὲν δὲ σφαλερώτερον τῆς ὑποθέσεως ὅτι κοινὴ γλῶσσα διεμορφώθη κατὰ πρῶτον ἐντὸς περιωρισμένης ἐκτάσεως μικρὰς μόνον ἐχούσας διαλεκτικὰς διαφοράς, καὶ ἐντεῦθεν ἔπειτα ἐπεξετάθη ἐπὶ τὰς ἀπωτέρω κειμένας χώρας. Τοὐναντίον μᾶλλον εἶναι φυσικόν, καὶ τοῦτο διδάσκει ἡ καθ' ἑκάστην πεῖρα, ὅτι γλῶσσά τις γίνεται κοινὴ ἀκριβῶς διὰ τοῦτο, ὅτι παραλαμβάνεται ὡς πρότυπον ἐν χώραις, ὧν αἱ διάλεκτοι εἶναι λίαν διάφοροι αὐτῆς, ἐνῷ μικραὶ διαφοραὶ κατὰ πρῶτον μένουσιν ἀπαρατήρητοι. Μάλιστα ὁ χαρακτὴρ τῆς κοινῆς γλώσσης ὡς τοιαύτης ἐνισχύεται καὶ βεβαιοῦται σφόδρα, ἂν αὕτη μεταβιβασθῇ εἰς ἀνθρώπους παντάπασιν ἀλλογλώσσους, ὅπως μανθάνομεν ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς Κοινῆς καὶ ἐκ τῆς Λατινικῆς (1).

Ἵνα δὲ κατὰ ταῦτα ὑπάρχῃ ἐπείγουσα ἀνάγκη κοινῆς γλώσσης, ἀναγκαῖον εἶναι νὰ ἔχῃ πρότερον ἀναπτυχθῇ ἱκανῶς ἡ ἐπικοινωνία πρὸς ἀλλήλας τῶν διαφόρων καὶ αὐτῶν τῶν ἀπωτάτω κειμένων χωρῶν, καὶ νὰ ὑπάρχωσι πολλαὶ ἐμπορικαί, πολιτικαὶ ἢ φιλολογικαὶ σχέσεις. Ἐκ τῆς μείζονος ἢ ἐλάσσονος ζωηρότητος τῆς ἐπικοινωνίας περαιτέρω ἐξαρτᾶται ἐν μέρει τὸ μέγεθος τῆς ἐκτάσεως, ἐφ' ἧς θὰ κυριαρχήσῃ ἡ κοινή. Τὰ ὅρια τῆς ἐκτάσεως ταύτης δὲν συμπίπτουσιν οὐδαμῶς μετ' ἐκείνων, ἃ σκοπιμώτατα θὰ ἐχάραττέ τις λαμβάνων ὑπ' ὄψιν μόνας τὰς σχέσεις τῶν διαλέκτων πρὸς ἀλλήλας. Ἐὰν ἐν δύο διαφόροις χώραις αἱ διαλεκτικαὶ διαφοραὶ εἶναι περίπου ἴσαι, δύναται νὰ συμβῇ, ὥστε ἐν ταύτῃ μὲν ν' ἀναπτυχθῇ μία μόνη κοινή, ἐν ἐκείνῃ δὲ δύο, τρεῖς ἢ καὶ πλείονες. Οὐδεὶς λ. χ. ἀμφιβάλλει ὅτι μεταξὺ τῶν διαλέκτων τῆς Ἄνω καὶ Κάτω Γερμανίας ὑπάρχουσι πολλῷ μείζονες διαφοραὶ ἢ μεταξὺ τῆς Σερβικῆς καὶ Βουλγαρικῆς, ἀκόμη καὶ μεταξὺ τῆς Πολωνικῆς καὶ Σερβικῆς. Δύνανται δύο χῶραι ἔχουσαι ὁμοιοτάτας διαλέκτους, νὰ διασπασθῶσιν ὡς πρὸς τὰς κοινὰς γλώσσας τὰς ἐν αὐταῖς ἐπικρατούσας, ἐνῷ δύο ἄλλαι χῶραι ἔχου-

(1) Ὅτι λ. χ. πρῶτον ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος διεμορφώθη ἡ κατ' ἐξοχὴν λεγομένη Κοινὴ καὶ ἔπειτα μετὰ αἰῶνας ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου καὶ Ἀσίας μετεδόθη καὶ ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, εἶναι σήμερον ἀνεπίδεκτον ἀντιρρήσεως.

Digitized by Google

σαι διαλέκτους λίαν διαφόρους νὰ προσλάβωσι τὴν αὐτὴν κοινήν.

Πόσον δ' ἡ γένεσις κοινῆς γλώσσης ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀνάγκης, διδάσκει καὶ ἡ ἀκόλουθος παρατήρησις. Εἶναι δύσκολον, ἂν μὴ ὅλως ἀδύνατον, ὅταν ἐπὶ μεγάλης τινὸς ἐκτάσεως ἐγκατασταθῇ καὶ ῥιζοβολήσῃ, ὡς εἰπεῖν, κοινή τις γλῶσσα, νὰ δημιουργηθῇ διὰ μέρος τι τῆς ἐκτάσεως ταύτης ἰδιαιτέρα τις κοινή. Οὕτω λ. χ. οὐδεὶς δύναται νὰ σκέπτηται πλέον νὰ δημιουργήσῃ ἰδιαιτέραν κοινὴν γλῶσσαν τῆς Κάτω Γερμανίας ἢ τῆς Προβιγκίας. Καὶ οἱ ἀγῶνες ἵνα πλασθῇ ἰδιαιτέρα Νορβηγικὴ κοινὴ γλῶσσα, ναυαγοῦσιν ἐπὶ τῆς ἤδη ὑπαρχούσης κυριαρχίας τῆς Δανικῆς. Καὶ τἀνάπαλιν δὲν εἶναι εὔκολον νὰ ἐπικρατήσῃ κοινή τις γλῶσσα ἐπὶ μεγάλης ἐκτάσεως, ἐὰν τὰ καθ' ἕκαστον μέρη τῆς ἐκτάσεως ταύτης ἔχωσιν ἤδη ἕκαστον τὴν κοινὴν αὐτοῦ γλῶσσαν, ἐξαρκοῦσαν εἰς τὰς πρώτας ἀνάγκας. Τοῦτο παρατηρεῖ τις ἐν τῇ ἀποτυχίᾳ τῶν Πανσλαυϊστικῶν ἀγώνων. Ὁμοίως ἐμποδίζει καὶ ξένη ὅλως γλῶσσα, ἂν ἅπαξ εἰσήλασεν εἰς τὴν φιλολογικὴν καὶ πολιτικὴν ἐπικοινωνίαν, τὴν μόρφωσιν ἐθνικῆς κοινῆς γλώσσης. Οὕτω λ. χ. οἱ ἀγῶνες πρὸς ἵδρυσιν ἰδιαιτέρας Φλανδρικῆς φιλολογικῆς γλώσσης μικρὸν μόνον ἔσχον ἀποτέλεσμα, ἐπειδὴ ἡ Γαλλικὴ οὕτως ἰσχυρῶς ἐρριζοβόλησεν ἐν αὐτοῖς. Σφοδρὰν δὲ τοιαύτην κωλυτικὴν ἐπίδρασιν ἔσχε καὶ ἡ Λατινική.

Μόνον διὰ τὴν ἄμεσον συγκοινωνίαν ἰσχύει μέγα ἡ ἀνάγκη κοινῆς γλώσσης, διὰ δὲ τὴν ἄμεσον πολλάκις οὐδ' ὑπάρχει ἡ ἀνάγκη αὕτη, ἐὰν τὰ ἄτομα, μεταξὺ τῶν ὁποίων γίνεται ἡ ἀνακοίνωσις, εἶναι ὅλως διάφορα διαλεκτικῶς. Ἐὰν δηλ. ἡ ἀνακοίνωσις τελῆται δι' ἄλλων ἀτόμων, ὧν αἱ διάλεκτοι κεῖνται ἐν τῷ μέσῳ, δύναται τὸ ἀνακοινούμενον μεταβιβαζόμενον ἀπὸ μιᾶς διαλέκτου εἰς ἄλλην καὶ ἐκ ταύτης πάλιν εἰς ἄλλην νὰ λάβῃ τοιαύτην μορφήν, ὥστε νὰ καταστῇ σαφὲς καὶ εἰς ἐκείνους οἵτινες δὲν θὰ τὸ ἐνόουν ἐν τῇ διαλέκτῳ, ἐν ᾗ κατὰ πρῶτον ἦτο. Τοιαύτη δὲ διαδοχικὴ μετάβασις τελεῖται προδήλως ὅταν ποιητικὰ προϊόντα μεταφέρωνται ἀπὸ ἑνὸς τόπου εἰς ἄλλον προφορικῶς. Ἀλλὰ ταύτῃ ὑπόκεινται καὶ γραπτὰ μνημεῖα, ἂν διὰ τῆς ἀντιγραφῆς ἐξαπλῶνται. Συνήθως ἡ ἐξάπλωσις τελεῖται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἀτελῶς, ὥστε παράγονται μεικταὶ διάλεκτοι. Πάμπολλα τούτων παραδείγματα παρέχουσιν αἱ διάφοροι ἐθνικαὶ φιλολογίαι τοῦ μέσου αἰῶνος. Οὕτω δὲ κατορθοῦται νὰ συνδέωνται διὰ τῶν

Digitized by Google

προϊόντων τούτων καὶ χῶραι σφόδρα διαλεκτικῶς διαφέρουσαι ἀλλήλων καὶ ἄνευ μεσολαβήσεως κοινῆς τινος γλώσσης. Μάλιστα ἡ συχνότατα παρατηρουμένη πρᾶξις αὕτη ἐμποδίζει ἀκριβῶς ὥστε διάλεκτός τις, ἐν ᾗ τυχὸν συνετάχθησαν ἔξοχα καλλιτεχνικὰ μνημεῖα, νὰ τύχῃ δι' αὐτὰ διαδόσεως καὶ κατισχύσῃ τῶν ἄλλων, διότι δὲν διαδίδεται μετὰ τῶν μνημείων τούτων, τοὐλάχιστον οὐχὶ καθαρά. Ὅλως διαφόρως ἔχει τὸ πρᾶγμα, ὅταν ἡ διάδοσις ἐκτελῆται διὰ τοῦ τύπου, δι' οὗ καθίσταται δυνατὸν ὥστε νὰ διαδοθῇ πανταχοῦ ἔργον φέρον τὸν γνήσιον τύπον, ὃν ὁ συγγραφεὺς ἢ ὁ ἐκδότης ἔδωκεν αὐτῷ. Καὶ ἂν δὲ καθόλου μέλλωσι νὰ χρησιμοποιηθῶσι τὰ προτερήματα τοῦ τύπου, ἀνάγκη, εἰ δυνατόν, εἷς τύπος νὰ ἐξαρκῇ διὰ πᾶσαν τὴν ὁμόγλωσσον χώραν καὶ πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται, ἵνα ἡ γραφομένη γλῶσσα νοῆται πανταχοῦ. Μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν ἄρα τοῦ τύπου καθίσταται ἐπαισθητοτέρα ἡ ἀνάγκη κοινῆς γλώσσης, ἀλλ' ἅμα καὶ παρέχονται καταλληλότερα μέσα εἰς πλήρωσιν τῆς ἀνάγκης ταύτης. Πρὸς δὲ τούτοις μόνον ἀφοῦ ὁ τύπος ἐφευρέθη, κατέστη δι' αὐτοῦ δυνατὴ ἡ πανταχοῦ διάδοσις τῆς γνώσεως τοῦ ἀναγινώσκειν καὶ γράφειν. Πρὸ δὲ τῆς χρήσεως τοῦ τύπου ὀλίγοι μόνον ἄνθρωποι ἠδύναντο νὰ αἰσθάνωνται τὴν μεγάλην ἐνέργειαν ἑνὸς κανόνος τῆς γραπτῆς γλώσσης.

Ἀλλ' ἡ ἀνάγκη μόνη δὲν ἀρκεῖ φύσει νὰ πλάσῃ κανόνα κοινῆς γλώσσης, οὐδὲ δύναται νὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς αὐθαίρετον ἐφεύρεσιν. Οὐδ' ἐνταῦθα προβαίνει ἐπὶ τοσοῦτον ἡ σκοπιμότης, ὅσον καὶ ἂν αὕτη ἤθελεν εἶναι μείζων ἢ κατὰ τὴν φυσικὴν τῆς γλώσσης ἀνάπτυξιν Πανταχοῦ ὡς κανὼν χρησιμεύει κατ' ἀρχάς τι οὐχὶ νῦν πρῶτον πλαττόμενον, ἀλλὰ μία τῶν ὑπαρχουσῶν διαλέκτων. Καὶ πάλιν οὐδὲ τούτων ἐκλέγεταί τις κατά τινα συνθήκην, ἀλλὰ μᾶλλον ὀφείλει ἡ μέλλουσα νὰ καταστῇ κανὼν νὰ ὑπερέχῃ φυσικῶς κατά τι εἴτε ἐν τῇ ἐμπορίᾳ, εἴτε ἐν τῇ πολιτικῇ, εἴτε ἐν τῇ φιλολογίᾳ, εἴτε καὶ ἔν τισι τούτων ἅμα. Ὁ δὲ σκοπὸς τῆς δημιουργίας κοινῆς γλώσσης ἐπέρχεται πρῶτον, ὅταν ἔχωσιν ἤδη γίνει τὰ πρῶτα βήματα πρὸς τοῦτο. Τ..λάχιστον μόνον ἐν τοῖς ἐσχάτοις χρόνοις φαίνεται ὅτι συνέβη νὰ ..ειρηθῇ ἄνευ προϋπαρχούσης βάσεως ἡ δημιουργία κοινῆς γλώσ.. , ἀλλὰ πάντοτε σχεδὸν ἄνευ ἀποτελέσματος. Κατὰ τὴν ἐργασίαν ..την ἐλήφθησαν ὡς πρότυπα αἱ σχέσεις ἄλλων χωρῶν ἐχουσῶν .. κοινὴν γλῶσσαν. Ἀλλ' ὅτε αἱ κοιναὶ γλῶσσαι τῶν μεγάλων Εὐ-

Digitized by Google

ρωπαϊκῶν χωρῶν ἐδημιουργήθησαν, τοιαῦτα πρότυπα δὲν ὑπῆρχον. Ἐδέησε πρῶτον διὰ τῆς πείρας νὰ μάθωσιν, ὅτι τοιαύτη κοινὴ ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ, πρὶν ἢ ἐπιζητήσωσιν αὐτήν.

Προτοῦ δὲ γίνωσι τὰ πρῶτα βήματα εἰς κοινὴν γλῶσσαν, ἀνάγκη πάντως νὰ ὑπάρχωσιν ἄτομά τινα, ἃ διὰ τῶν περιστάσεων ἠναγκάσθησαν νὰ μάθωσι δύο ἢ καὶ τρεῖς διαλέκτους, ὥστε νὰ δύνανται νὰ νοῶσι καί πως καὶ μεταχειρίζωνται αὐτάς. Τοῦτο δύναται νὰ ἔχῃ προέλθει ἐκ τούτου ὅτι μετῴκησαν εἰς ἄλλην χώραν ἢ διέμειναν ἁπλῶς ἐκεῖ ἐπὶ πολὺν ἢ ὀλίγον χρόνον, ἢ ὅτι μετ' ἀνθρώπων ἄλλοθεν ἐλθόντων πολὺ συνανεστράφησαν ἢ ὅτι καὶ περὶ ἔγγραφα μνημεῖα τῆς ἄλλης ἐκείνης χώρας ἠσχολήθησαν. Αἱ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἀναπτυσσόμεναι σχέσεις δύνανται νὰ εἶναι ποικιλώταται. Εἷς λαλῶν ὡς φυσικὴν γλῶσσαν τὴν διάλεκτον Α προσμανθάνει καὶ τὴν Β, ἕτερος προσκτᾶται τὴν διάλεκτον Γ, ἄλλος τὴν Δ καὶ οὕτω καθεξῆς· καὶ ἀντιστρόφως ἄνθρωπός τις λαλῶν φυσικὴν γλῶσσαν τὴν διάλεκτον Β ἢ Γ ἢ Δ προσλαμβάνει τὴν διάλεκτον Α. Ἐφ' ὅσον αἱ ἀμοιβαῖαι ἐπιδράσεις τῶν διαφόρων διαλέκτων τρόπον τινὰ ἐξισοῦνται, οὐδεμία πρόοδος εἶναι δυνατή. Ἐὰν δ' ὅμως εἰς ἐκμάθησιν μιᾶς τινος διαλέκτου ὑπάρχωσι πλείονες ἀφορμαὶ ἢ εἰς ἐκμάθησιν πασῶν τῶν ἄλλων, καὶ μάλιστα ἀφορμαὶ ἀναφερόμεναι εἰς τοὺς λαλοῦντας πάσας τὰς διαλέκτους, τότε αὕτη φαίνεται προωρισμένη νὰ γίνῃ κοινὴ γλῶσσα. Ἡ ὑπεροχὴ αὐτῆς φαίνεται κατὰ πρῶτον ἐν τῇ ἐπικοινωνίᾳ μεταξὺ τῶν λαλούντων αὐτὴν καὶ τῶν λαλούντων ἄλλας διαλέκτους, ὅταν συχνότερον καὶ εὐκολώτερον οἱ τὰς ἄλλας διαλέκτους λαλοῦντες μανθάνωσιν αὐτὴν ἢ οἱ ταύτην λαλοῦντες τὰς ἄλλας, ἐν ᾧ χρόνῳ αἱ λοιπαὶ διάλεκτοι μᾶλλον ἰσοφαρίζουσι πρὸς ἀλλήλας. Τὸ κυρίως δ' ἀποφασιστικὸν βῆμα γίνεται τότε, ὅταν τὴν ἀρχομένην νὰ ἐπικρατῇ διάλεκτον μεταχειρίζωνται ἐν ταῖς πρὸς ἀλλήλους σχέσεσιν αὐτῶν καὶ ἄνθρωποι ἄλλας λαλοῦντες διαλέκτους. Πηγάζει δὲ τοῦτο ὡς φυσικὸν ἐπακολούθημα ἐντεῦθεν ὅτι μέγα πλῆθος ἀνθρώπων ἠξεύρουσι ταύτην, καὶ δὴ εἶναι αὐτοῖς εὐκολώτερον νὰ μεταχειρίζωνται ταύτην, ἀφοῦ ἅπαξ ἡ ἐγχώριος διάλεκτος αὐτῶν δὲν ἐξαρκεῖ, ἢ νὰ ἐκμανθάνωσι καὶ τρίτην ἢ καὶ τετάρτην (1). Φυσικωτάτη δὲ καὶ ἀφ' ἑαυτῆς παρίσταται

(1) Καὶ ἡ προφανὴς αὕτη ἀλήθεια λανθάνει τοὺς νεωτέρους ἡμῶν διηγηματογράφους, διὸ δὲν κρίνουσιν ἄτοπον νὰ ἐπιχειρῶσι μὲν νὰ ἐξαναγκάζωσιν ἡμᾶς εἰς κοπιώδη

Digitized by Google

ἡ χρῆσις αὐτῆς αὕτη, ὅταν τις ἀπευθύνηται εἴτε πρὸς τοὺς λαλοῦντας ταύτην ὡς φυσικὴν γλῶσσαν εἴτε καὶ πρὸς τὸ λοιπὸν ἔθνος, ὅπως φύσει γίνεται ἐν τοῖς φιλολογικοῖς ἔργοις καθὼς καὶ ἐν ταῖς πολιτικαῖς σχέσεσιν, ὅταν ὑπάρχῃ πολιτικὴ ἑνότης. Εὐθὺς δ' ὡς καταστῇ συνειδητὴ ἡ σκοπιμότης τῆς χρήσεως τοιαύτης διαλέκτου εἰς εὐρυτέραν ἐπικοινωνίαν, ἄρχεται καὶ ἡ σκόπιμος αὐτῆς περαιτέρω ἀνάπτυξις.

Ἀλλ' ἡ θέσις διαλέκτου τινὸς ὡς προτύπου εἶναι συνήθως βραχεῖά τις μόνον καὶ παροδικὴ βαθμὶς ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ κανόνος τῆς κοινῆς γλώσσης. Τἀπομιμήματα τοῦ προτύπου ὑπολείπονται αὐτοῦ πάντοτε, καθ' ἃ εἴδομεν, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, γεννῶνται δὲ μείγματα μεταξὺ τοῦ προτύπου καὶ τῶν διαφόρων ἐγχωρίων διαλέκτων τῶν καθ' ἕκαστον ἀτόμων. Συνηθέστατα δὲ συμβαίνει ὥστε καὶ αἱ μεικταὶ αὗται διάλεκτοι ἐνίοτε ν' ἀποκτῶσι κῦρός τι, μάλιστα ὅταν ἔξοχοι συγγραφεῖς μεταχειρισθῶσιν αὐτάς. Ἀλλὰ πάλιν ὑπόκειται καὶ ἡ ἐν ἀρχῇ πρότυπος διάλεκτος ἀδιαλείπτοις μεταβολαῖς ἅτε διάλεκτος, ἐνῷ ἡ κανονικὴ γλῶσσα κατ' ἀνάγκην εἶναι συντηρητικωτέρα, καὶ μόνον ἐρειδομένη διαρκῶς ἐπὶ τῶν προτύπων τοῦ παρελθόντος δύναται νὰ διασῴζηται. Οὕτω κατ' ἀνάγκην ἡ διάλεκτος ἀποβάλλει συνήθως τὴν δύναμιν αὐτῆς τοῦ νὰ εἶναι ἀποκλειστικὸν πρότυπον καὶ ἀγωνίζεται περὶ ἐπικρατήσεως πρὸς διαφόρους ἀποκλινούσας παραλλαγάς.

Ἡ τεχνητὴ ἄρα γλῶσσα μεγάλης τινὸς χώρας ἀλλοιοῦται καὶ διασχίζεται συνήθως ἔν τινι σταδίῳ τῆς ἀναπτύξεως αὐτῆς, καθ' ὃν πε-

καὶ συχνότατα πάντῃ ἀδύνατον ἐκμάθησιν τῶν διαφόρων διαλέκτων καὶ ἰδιωμάτων αὐτῶν, νὰ ἐγκαταλείπωσι δὲ τὴν ὑπὸ συμπάντων τῶν ἀστῶν λαλουμένην καὶ νοουμένην κοινὴν σήμερον γλῶσσαν, τὴν ἐγγύτατα τῆς γραφομένης βαίνουσαν. Τὸ περίεργον δ' εἶναι ὅτι τὴν ἀσάφειαν καὶ ἀκαταληψίαν τῶν οὕτω συγγραφομένων συνορῶσι καὶ ὁμολογοῦσι καὶ αὐτοί. Οὕτω λ. χ. γράφει ὁ κ. Κονεμένος «Ἐγὼ ὁ ἴδιος πολλαῖς φορὲς μετεχειρίσθηκα τὴν καθαρεύουσαν καὶ σὲ γράμματά μου καὶ στὸν τύπο, τοῦτο τὸ εἶχα κάμει καὶ τὸ κάμνω ἀκόμα κἄποτες . . . ἢ γιὰ τὴν κακὴ ἕξι ἢ ἐπειδὴ θέλω νά με ἐννοήσουν καὶ νά με αἰσθανθοῦν καλὰ καὶ ὅσο χρειάζεται (ὑπογράφει τὰς λέξεις ταύτας αὐτὸς ὁ κ. συγγραφεύς) ἐκεῖνοι ποῦ ἔχω συμφέρον καμμιὰ φορὰ νά με ἐννοήσουν καὶ νά με αἰσθανθοῦν, τ. ἔ. ἡ τάξι τῶν λογιωτάτων, ἢ ἐπειδὴ δὲν θέλω σὲ αὐτὴν τὴν περίστασι καὶ δὲν εἶμαι τόσον ἀνόητος νὰ θυσιάσω τὴν οὐσία στοὺς τύπους μὲ ζημία μου ἢ μὲ ζημία ἀλλονῶν». Οὕτω διαιροῦνται τὰ γραφόμενα εἰς ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικά, καθὰ λέγεται, ὅτι διῃροῦντο τὰ ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους! Ὁμοίως ὡμολόγησαν τὴν ἀκαταληψίαν ταύτην καὶ ἄλλοι (πρβλ. Ἀθηνᾶς Τόμ. Β' 186), ἀλλ' ὅμως παρὰ ταῦτα δὲν ἀφίστανται τοῦ ἀτόπου ἐπιχειρήματος, νὰ γράφωσι δηλ. ἐν γλώσσῃ ἀκαταλήπτῳ, ν' ἀπαιτῶσι δὲ ἅμα παρ' ἡμῶν τἀδύνατα, ἤτοι τὴν κατάληψιν αὐτῶν

Digitized by Google

ρίπου τρόπον καὶ βαθμὸν διασχίζεται καὶ ἡ φυσικὴ ἐντὸς χώρας τινός. Μείζων δὲ συγκέντρωσις ἐπιτυγχάνεται συνήθως μόνον διὰ τοῦ καθορισμοῦ πραγματικῶν κανόνων ἐν τῇ προφορικῇ διδασκαλίᾳ, διὰ γραμματικῶν, λεξικῶν, Ἀκαδημειῶν κλπ. Ἀλλὰ μεθ' ὁπωσησδήποτε ἐπιγνώσεως καὶ σκοπιμότητος καὶ ἂν πλασθῇ ὁ κανὼν τῆς γραφομένης, οὐδέποτε δύναται νὰ ἐπέλθῃ πλήρης στασιμότης τῆς ἀνεπιγνώστου καὶ αὐτομάτου ἐξελίξεως, διότι αὕτη εἶναι ἀναποσπάστως συνδεδεμένη μετὰ πάσης λεκτικῆς ἐνεργείας».

Τοσαῦτα ὁ Paul. Νῦν δ' ἅς μοι ἐπιτραπῶσιν ἔτι δύο λέξεις. Διὰ τοῦ Πρώτου μέρους τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος ἐν Ἑλλάδι δημοσιευθέντος ἐν Ἀθηνᾶς Τομ. Β' σελ. 169 κέξ. ἐζήτησα ν' ἀποδείξω ὅτι ἡ γραφομένη ὑφ' ἡμῶν σήμερον γλῶσσα δὲν εἶναι ἀποκύημα αὐθαιρεσίας τινῶν, ὅπως πολλοὶ παρ' ἡμῖν καὶ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρονοῦσιν, ἀλλ' ἀποτέλεσμα ἱστορικῶν ἰσχυροτάτων ἀναγκῶν, πρὸς ἃς οὔτε οἱ παλαιότεροι οὔτε ἡμεῖς δυνάμεθα νικηφόρως νὰ παλαίσωμεν. Τὴν ἀπόδειξιν ταύτην οὐδεὶς μέχρι σήμερον ἀπεπειράθη ν' ἀνασκευάσῃ, ὁ δὲ κ. Albert Thumb ἐν τῷ Ἐγχειριδίῳ αὐτοῦ σελ. ζ' καὶ διαρρήδην ἀσπάζεται λέγων ὅτι ἡ καθαρεύουσα «δὲν εἶναι τῶν νεωτάτων χρόνων κατασκεύασμα, ἀλλὰ προϊὸν χρήσεως μακρῶν αἰώνων πέραν τοῦ Βυζαντίου ἐξικνουμένης». Διὰ δὲ τοῦ Δευτέρου μέρους τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος ἐν Ἀθηνᾶς Τομ. Ε' σελ. 177 κέξ. ἀπέδειξα διὰ μεταφράσεως τῆς τοῦ Noreen πραγματείας ὅτι καὶ ἐν ταῖς Σκανδιναυικαῖς χώραις καὶ ἐν Γερμανίᾳ τοιαύτη διαφορὰ τῆς γραφομένης ἀπὸ τῆς λαλουμένης παρατηρεῖται, ὅτι καὶ ἐκεῖ ἀγωνίζονται ὅμοιον ἀγῶνα καὶ ὅτι καὶ ἐκεῖ ἄνδρες ἐπιστήμονες σκέπτονται περὶ τούτου καὶ διαφόρους συμβουλὰς καὶ ὑποθήκας προτείνουσιν εἰς περιορισμὸν τοῦ κακοῦ τῆς ἐπικρατούσης καὶ ἐκεῖ διγλωσσίας, καὶ ὅτι καὶ παρ' ἡμῖν τὰ κακὰ αὐτῆς δύνανται νὰ ἐλαττωθῶσιν, ἂν ὑγιέστεραι ἀρχαὶ ἐπικρατήσωσι παρὰ τοῖς συγγράφουσι φιλολογικὰ ἔργα, ὑπεδείχθησαν δὲ καί τινα αὐτῶν πλημμελήματα. Διὰ τοῦ Τρίτου μέρους ἐν Ἀθηνᾶς Τομ. Ζ' σελ. 145 κέξ. ἐφρόντισα ν' ἀποδείξω ὅτι ὅσα ἀπὸ πολλοῦ ὡς τῆς γλωσσολογίας δῆθεν διδάγματα καὶ ὑπὸ πάντων ὁμολογούμενα πορίσματα αὐτῆς προεφέροντο εἰς τὸ μέσον καὶ ὑπὸ τῶν ἀπειροτέρων ὡς πυθόχρηστα ἐπιστεύοντο, δὲν εἶναι ἀληθῆ, τῆς ἀληθοῦς ἐπιστήμης νῦν ἄλλα καὶ ὀρθότερα φρονούσης. Ἐπίσης ἀπέδειξα διὰ παραθέσεως πολλῶν μαρτυριῶν ὅτι πανταχοῦ

Digitized by Google

καὶ τὸ πάλαι καὶ νῦν παρατηρεῖται διαφορὰ τῆς κοινῆς γραφομένης ἀπὸ τῆς λαλουμένης, καὶ ὅτι ἡ καὶ παρ' ἡμῖν παρατηρουμένη διαφορὰ αὕτη οὔτε μονήρης οὔτε ἀφύσικος εἶναι. Διὰ τοῦ παρόντος Τετάρτου μέρους παρέχεται ὑπ' ἀνδρὸς τὰ πρῶτα φέροντος ἐν τῇ γλωσσικῇ ἐπιστήμῃ ἐξαισία ψυχολογικὴ ἀνάλυσις καὶ διαλεύκανσις τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ζητήματος, ὁρίζεται καὶ περιγράφεται ἡ φύσις τῆς κοινῆς γραφομένης, τῆς κοινῆς λαλουμένης καὶ τῶν διαλέκτων, ὁ τρόπος τῆς γενέσεως καὶ ἀναπτύξεως αὐτῶν, καὶ ἐξαίρεται ἡ παρ' ἡμῖν πλειστάκις συγχεομένη φυσικὴ καὶ τεχνητὴ γλῶσσα κτλ. Ταῦτα νομίζω ἱκανὰ τοῖς βουλομένοις νὰ διδαχθῶσιν, ὑπὲρ δὲ τῶν ἄλλων οὔτ' ἐγὼ οὔτε τῶν ἄλλων ἀνθρώπων οὐδεὶς δύναται νὰ πράξῃ τι χρήσιμον, εἰ μὴ ἴσως ὁ καλὸς Θεός.

Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ.

Προσθήκη.

Τοῖς ἀνωτέρω σελ. 124 εἰρημένοις περὶ τοῦ ἀρξαμένου ἤδη ἐν τοῖς δοκίμοις χρόνοις σάλου ἐν τοῖς συμπλέγμασιν υη - υα προστεθήτωσαν καὶ τὰ ἑξῆς.

Τὰ θηλυκὰ εἰς υη ὀνόματα σῴζονται ἐν τοῖς δοκίμοις ἀμετάβλητα, ὅπως ὁ Blass ἐν Γραμματικῇ Α' 382 διδάσκει, μετέπειτα δὲ τρέπονται εἰς -υα, πρβλ. ἐγγύη καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ ἐγγυῆσαι -τής -ητὴ -ησις· ματτύη παρ' Ἀθηναίῳ 141 d καὶ 663-664 ἐξ Ἀττικῶν συγγραφέων· ὀξύη καὶ ὀφρύη παρ' Εὐριπίδῃ· σιπύη καὶ σμινύη παρ' Ἀριστοφάνει καὶ Πλάτωνι· Φλυῆθεν καὶ Φλυῆσι καὶ Φλυήσιος ἐν ἐπιγραφαῖς. Ὁμοίως λέγεται τὸ ἀρσενικὸν τὸν γύην παρ' Εὐριπίδῃ Ἡρακλείδαις 834. (Ἀλλ' ἡ λέξις ποιητικὴ καὶ οὐδὲν ἀποδεικνύει). Ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα δ' ἀναγινώσκονται πολλὰ εἰς -υα, οἷον ἀφύα καὶ ἀφύη Βεκκήρου Ἀνεκδότοις 472, 29 διεγγύα, ἰγνύα, ἰξύα, ἰχθύα, καρύα, κωδύα, μελανδρύα, οἰσύα, ὀξύα, ὀστρύα, σικύα, σιπύα παρ' Ἡρωδιανῷ Α' 302 - 3 καὶ παρ' ἄλλοις. (Τὰ παρ' Ἡρωδιανῷ λύη ἡ στάσις ἀπὸ τῆς διαλύσεως, δύη ἡ κακοπάθεια, γύη ἡ γῆ καὶ μέρος ἀρότρου, ι ἡ ψύα, . . . φυή . . . ὀρύη, νορύη ὄντα ἀλλότρια τοῦ πεζοῦ λόγου δὲν ἠκοησαν τῇ μεταβολῇ. Ἄξιον δ' ὅμως σημειώσεως εἶναι ὅτι ὁ Ἡρωδιανὸς ἑρμηνεύει τὸ διὰ τοῦ ψύα, τοῦ συγχρόνου δηλ., ὅπως καὶ ὁ Ἡσύχιος τὸ ἰπύα διὰ τοῦ σιπύα). γόριος δ' ὁ Κορίνθου ἀναγράφει καὶ δελφύα, ματτύα, ψύα ὡς Δώρια, ἀλλ' ὅπως)beck εἰς Φρύνιχον 301 σημ ὀρθῶς παρατηρεῖ, ταῦτα ἠδύναντο ν' ἀνήκωσι καὶ τῇ ιῇ.

Digitized by Google

Ὁμοίως ἐλέγετο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων θυηλή, ξυήλη, θυηπόλος -λία - λέω, θυηφάγος, ὑηνὸς -νία - νέω. Ὁμοίως αὐτοφυής, ἀφυής, διφυής, κακοφυής, νανοφυής, ὀδοντοφυής, ὁμοφυής κττ. Καὶ οἱ συνῃρημένοι τούτων τύποι τὸν αὐτοφυῆ Ξενοφῶντος Ἱππικῇ 7, 11, ἀφυῆ Σοφοκλέους Φιλοκτήτῃ 1014, διφυῆ Τραχινίαις 1095, ὀδοντοφυῆ Εὐριπίδου Φοινίσσαις 821, ὑπερφυῆ Πλάτωνος Συμποσίῳ 455, 6 καὶ Γοργίᾳ 486, 6.

Ἀλλὰ παρὰ ταῦτα ἀναγινώσκεται καὶ εὐφυᾶ παρὰ Ξενοφῶντι ἐν Ἀπομνημονεύμασιν Α΄ 6, 13 καὶ ἐν ἐπιγραφαῖς, ὑπερφυᾶ παρ' Ἀριστοφάνει Ἱππεῦσιν. Βραδύτερον ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους διφυᾶ. Πρὸς δὲ τούτοις ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ ἑξῆς λέγεται φλύαρος -ρεῖν - ρία ἀείποτε μετὰ τοῦ α. Παραβάλλων δέ τις τὴν τοῦ ὄχλου λέξιν ταύτην φλύαρος, φλυαρεῖν, φλυαρία πρὸς τὴν ἐπίσημον τῆς πολιτείας ἐγγύη ἐγγυῆσαι ἐγγυητὴ κττ. δύναται μετὰ πολλῆς πιθανότητος νὰ εἰκάσῃ ὅτι ἡ γραφὴ τοῦ συμπλέγματος *υη* ἀντὶ *υα* ὀφείλεται εἰς τὴν ὀρθογραφικὴν παράδοσιν τῶν παλαιοτέρων χρόνων, ὅτι δὲ ἀληθῶς τότε ἡ προφορὰ θὰ ἦτο μεσάζουσά τις μεταξὺ τοῦ *η* καὶ *α* ἀλλὰ μᾶλλον α, ἐντεῦθεν καὶ ὅπου ὀρθογραφικὴ παράδοσις δὲν ὑπῆρχεν, λ. χ. ἐν τῇ λέξει φλύαρος, ἐγράφη τὸ δημῶδες *υα*.

Τὸ ναυαγὸς ναυάγιον - γία - γῶ, εὐαγὴς (τὸ εὐαὴς ἅτε ἀλλότριον τοῦ πεζοῦ λόγου δύναται νὰ εἶναι Δώριον) καὶ τὰ μεταγενέστερα εὐαερία, εὐάερος κττ. καθ' ἃ καὶ τὰ νέα Ἑλληνικά, οἷον ἀπάνεμος (=ὑπάνεμος ἀντὶ ὑπήνεμος) κττ. δὲν ἀντιβαίνουσιν ἀληθῶς τοῖς ἀνωτέρω σ. 124 εἰρημένοις, ὅτι ὅπου τὸ *υ* ὡς ἐπιτακτικὸν φωνῆεν τῶν διφθόγγων διέσωσε τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ προφοράν, ἐκεῖ τὸ ἑπόμενον αὐτῷ *η* δὲν ἐτράπη εἰς *α*. Διότι τούτων τὸ φωνῆεν μετεβλήθη κατὰ τὸ τῶν ἁπλῶν ἄγνυμι, ἀγής, διαφυλάξαν μόνον τὸν ἀρχαῖον μακρὸν χρόνον. Τὸ δ' ἀληθὲς ἐν τούτοις διδάσκουσιν ἄλλα παραδείγματα, οἷον εὐήλιος, εὐήμερος, εὐήνεμος, εὐήνιος, εὐήτριος, εὐηχής, εὐήροτος, ἐν οἷς τὸ *η* καίπερ ἐκ τοῦ ᾱ προελθὸν δὲν ἐπανῆλθεν εἰς α ἐπειδὴ τὸ πρὸ αὐτῶν *υ* δὲν ἦτο καθαρὸν φωνῆεν, οὐδ' ἐβάδισε τὴν πρὸς τὸ ü ὁδόν, ὅπως οὐδ' ἐν τῷ σκευὴ - χλεύη κττ.

Γ. Ν. Χ.

Digitized by Google

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΝΟΘΟΥ ΤΩΝ ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΝΟΜΩΝ.

Α' ΒΙΒΛΙΟΝ

Τὸ νόθον τῶν Πλάτωνος νόμων ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς λεγομένων πολλοὶ ἐτεκμήραντο, Ἄστος τε μάλιστα (1) καὶ Ζελλῆρος (2) καὶ Σούκκουβος (3) καὶ Ἀκκερμαννὸς (4) καὶ Οὐέισος (5) Καρόλου Ἑρμαννοῦ ἀντιλέγοντος (6) καὶ Σταλλβαύμου (7) καὶ Διτλεύου (8) καὶ ἄλλων, οἷς εἶτα οὐ πολὺ εὐλόγως καὶ Ζελλήρῳ ξυγχωρῆσαι ἔδοξεν (9), ἄλλων τε καὶ Σουσεμίλου (10) ἑπομένων. Βέργκος δὲ (11) καὶ Βροῦγκος (12) Φίλιππον τὸν Ὀπούντιον τὸν Πλάτωνος ἑταῖρον, τὸν κατὰ Διογένη τὸν Λαέρτιον (13) καὶ Σουίδαν (14) τοὺς Πλάτωνος νόμους ἀτελεῖς καταλειφθέντας ἐκδόντα, διττά τινα τοιαῦτα τοῦ Πλάτωνός φασι συγράμματα, ὡς ἓν ὑπολαβόντα, μίξαντά τε καὶ ἓν ποιήσαντα ἐκδοῦναι, πολλοὺς δὲ καὶ ἑαυτοῦ λόγους πρὸς τὴν μῖξιν καὶ τελέωσιν προστεθεικέναι. Ἀλλ' οὐδένα, ὥς γ' ἐμ' εἰδέναι, πλὴν Χρίστου (15) φαίνον-

(1) Plato's Leben und Schriflen (σελ. 379 καὶ ἑξ.)

(2) Studicn Platonische (σελ. 128 καὶ ἑξ.)

(3) Die wissensch und Künstlerische Form der plat. Schriften (σελ. 138 καὶ ἑξ.)

(4) Das Christliche im Platon (σελ. 22 καὶ ἑξ.)

(5) Ἐν τῇ τῶν Ἀριστοτέλους φυσικῶν Ἑρμηνείᾳ (σελ. 350 κἑ.)

(6) Comnent. de vestigiis veterum institutorum in Legibus Ptatonis investigendis (Marburg 1876).

(7) Prolegomena de legibus Platonis (Cap. 1)

(8) Examin. Platonicorum librorum De legibus, quo quonam jnre Platoni Vindicari possint, appareat (Gotting 1820).

(9) Gesch. der Grich. Philos. (Τόμ. 2 σελ. 316 καὶ ἑξ.)

(10) Genetische entwikelung der Platon. Philosophie (2, 2, 559 κἑ).

(11) Füuf abh. zur grich. philos. S. 188 κἑ.

(12) Plato's gesetze vor und nach ihrer Heransgabc durch Philippos von Opus.

(13) (3, 37).

(14) Ἐν τῷ ὀνόματι *Φιλοσόφῳ*.

(15) Grich. Litteraturgesch. 350.

Digitized by Google

ται πείθοντες καὶ τοῦτον οὐ σφόδρα, οὐδ' ἐμὲ ἄρα ἄλλως τε καὶ ἐν τοῖς Νόμοις πολλὰ μὲν τὰ ἀλλότρια Πλάτωνος ὄντα περὶ τὸν λόγον δεικνύντα, πολλὰ δὲ καὶ ἀνάττικα, ἅπερ οὐδ' ὁ Φίλιππος ἂν εἶπεν, ἑταῖρος Πλάτωνος γενόμενος καὶ πλεῖστον ἐν Ἀττικῇ τὰς διατριβὰς ποιησάμενος.

Πολλὰ δ' ἄν τις σκοπῶν καὶ περὶ τὸν λόγον καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἂν εὕροι ἀνοικείως μὲν τοῦ Πλατωνείου ἔχοντα λόγου, ἀλλότρια δὲ καὶ τῆς Ἀττικῆς τὸ παράπαν φωνῆς ὄντα. Μάλιστα δὲ ταῦτ' οὕτως ἔχειν ὑπελάβομεν ῥήματά ποτε τοῦ Ἀττικοῦ συλλέγοντες λόγου, ἱκανὰ δ' ἐν τοῖς Νόμοις τῆς κοινῆς λεγομένης φωνῆς ἢ ποιητικὰ ἀνευρόντες.

Ἔδοξεν οὖν ἡμῖν περὶ τοιαῦτ' ἄττα ἤδη σπουδάσαι τὴν λέξιν μάλιστα καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν σκοποῦσιν, ὅπως ὀρθότητος ἔχει, ἵνα καὶ ταύτῃ δήλη γένοιτο ἡ θρυλουμένη τῶν νόμων τοῦ Πλάτωνος ἀλλοτριότης.

Καὶ δὴ χωρῶμεν ἐπὶ τοιαύτην τινὰ σκέψιν αὐτῶν καὶ πραγματείαν ἀπὸ τοῦ πρώτου βιβλίου ἀρχόμενοι.

(624 α).

Ἀθην. «Θεὸς ἤ τις ἀνθρώπων ὑμῖν, ὦ ξένοι, εἴληφε τὴν αἰτίαν τῆς τῶν νόμων διαθέσεως;»

Τὸ νόμων διαθέσεως παντὶ μέν που δῆλον ὅτι ἀντὶ τοῦ νόμων θέσεως ἐνταῦθα κεῖται, περὶ δὲ πολιτείας μᾶλλον τοῦτο κύριον ἂν εἴη λεγόμενον, ὥσπερ καὶ εἴρηταί που τῶν νόμων τούτων (710 α) ἀμείνων πολιτείας διάθεσις. Ταὐτὸν δ' ἐκείνῳ καὶ τὸ νόμους διατίθεσθαι (834) δύναται, ὅ γε ἄμεινον ἂν εἶχε νόμους τίθεσθαι λεγόμενον. Ὅτι δὲ ταῦθ' οὕτως ἔχοντ' ὀρθῶς ἂν ἔχοι τὸ τοῦ Μίνω θέντος νόμους.(624 β) σαφέστατα κατηγορεῖ.

(624 β).

Ἀθην. «Νῦν οὖν καθ' Ὅμηρον λέγεις ὡς τοῦ Μίνω φοιτῶντος πρὸς τὴν τοῦ πατρὸς ἑκάστοτε συνουσίαν δι' ἐνάτου ἔτους καὶ κατὰ τὰς παρ' ἐκείνου φήμας ταῖς πόλεσιν ὑμῖν θέντος τοὺς νόμους;»

Τὸ φοιτᾶν πρὸς τὴν τοῦ πατρὸς συνουσίαν, πρᾶξιν δὴ οὖσαν καὶ οὐ χώραν δηλοῦσαν, πῶς ἂν ἐμμελῶς φθέγγοιτο, οὐδαμῇ ὂν οἷα τὰ ὀρθῶς ἔχοντα, ἅτ' ἐν τόπου μοίρᾳ ὄντα, φοιτᾶν εἰς ξυσσίτια

Digitized by Google

(πολ. 436), φοιτᾶν εἰς ταφὰς (Ἰσοκρ. 8, 25) καὶ τἄλλα τὰ τοιαῦτα; Ἴσως δ' ἂν τούτοις καὶ Πλουτάρχου τινὰ παραπλήσια προσθείημεν φοιτᾶν ἐπὶ δεῖπνον (Ἠθικ. 50 δ) φοιτᾶν ἐπὶ τράπεζαν (Κρασσ. 1).

(625 α).

Ἀθην. «Καὶ καλόν γε τὸ κλέος υἱεῖ τε Διὸς μάλα πρέπον». Τοῦ τέ ὀνόματα συνάπτοντος, οἷον καλὸν υἱεῖ τε πρέπον, εὐπορία μὲν τῷ ποιητικῷ ἐστι λόγῳ, σπάνις δὲ πολλὴ τῷ Ἀττικῷ, ἐρημία δὲ μυρία παρὰ Πλάτωνι. Ταὐτὰ δ' ἂν ψέγοι τις καὶ τὸ σμικρὸν προϊόντι (625 β) λόγοις τε παραμυθουμένους τὴν ὁδὸν διαπερᾶναι.

(625 α).

«Ἐπειδὴ δ' ἐν τοιούτοις ἤθεσι τέθραφθε νομικοῖς σύ τε καὶ ὅδε, προσδοκῶ οὐκ ἂν ἀηδῶς ἡμᾶς περὶ πολιτείας τε καὶ νόμων τὴν διατριβὴν λέγοντάς τε καὶ ἀκούοντας ἅμα κατὰ τὴν πορείαν ποιήσεσθαι».

Τῶν ὑστέρων ἂν εἴη καὶ τῆς κοινῆς φωνῆς λεγομένης τὸ ἤθεσι τεθράφθαι νομικοῖς· τὸ γὰρ νομικὸς συχνὸν παρ' ἐκείνοις ἐνταῦθα μόνον τῶν Ἀττικῶν συγγραφέων φαίνεται ὃν καὶ ἐν τῷ ὑποβολιμαίῳ Πλάτωνος Μίνῳ (317 ε). Τάχα δ' ἂν ἴσως καὶ γλῶσσα ὑστέρου ἑρμηνέως κέοιτο τόδε, τὸ δυσξύνετον δοκοῦν τοιούτοις ἀποσαφεῖν βουλομένου.

(625 β).

«Πάντως δέ ἥ γε ἐκ Κνώσου ὁδὸς εἰς τὸ τοῦ Διὸς ἄντρον καὶ ἱερόν, ὡς ἀκούομεν, ἱκανή, καὶ ἀνάπαυλαι κατὰ τὴν ὁδόν, ὡς εἰκός, πνίγους ὄντος τὰ νῦν ἐν τοῖς ὑψηλοῖς δένδρεσίν εἰσι σκιαραί, καὶ ταῖς ἡλικίαις πρέπον ἂν ἡμῶν εἴη τὸ διαναπαύεσθαι πυκνὰ ἐν αὐταῖς, λόγοις τε ἀλλήλους παραμυθουμένους τὴν ὁδὸν ἅπασαν οὕτω μετὰ ῥᾳστώνης διαπερᾶναι».

Μίμημα οὐ δεξιὸν ἔοικεν εἶναι ἅπας τε οὗτος ὁ λόγος τοῦ ἐν Συμποσίῳ (173 β) πάντως ἡ ὁδὸς ἡ εἰς ἄστυ ἐπιτηδεία πορευομένοις καὶ λέγειν καὶ ἀκούειν, καὶ τὸ σμικρὸν πρόσθεν λέγοντάς τε καὶ ἀκούοντας ἅμα τῆς πολλαχοῦ τῶν Πλάτωνος ἔργων ὁμοίας ῥήσεως οὔσης· πλὴν ἔλαθεν αὐτὸν ὁ μιμησάμενος καὶ οἰκεῖόν τι τῷ λόγῳ, ἀλλ' ἀνοίκειον προσθείς· Πλάτωνος γάρ τοι τῷ καὶ-καὶ ἢ καὶ

Digitized by Google

μόνον εἰς λόγον ἀεὶ τῷ ὀνόματι τούτῳ συνάγοντες, ὥστε τὸ ἄλογον δοκεῖν εἶναι ἅμα προσῆψεν. Ἄτοπον δ' οὐδὲ κατὰ Πλάτωνα καὶ τὸ ὑπερβατὸν ταῖς ἡλικίαις πρέπον ἂν ὑμῶν εἴη ἔοικεν εἶναι. (625 ε).

Κλ. «Καὶ μὴν ἔστι γε, ὦ ξένε, προϊόντι κυπαρίττων τε ἐν τοῖς ἄλσεσιν ὕψη καὶ κάλλη θαυμάσια καὶ λειμῶνες, ἐν οἷσιν ἀναπαυόμενοι διατρίβοιμεν ἄν».

Κυπαρίττων ὕψη καὶ κάλλη ποιητικῶς μετωνόμασται τὸ κυπάριττοι ὑψηλαὶ καὶ καλαί, σπανίζων μὲν ἴσως τῷ λόγῳ τῷ καταλογάδην, τῷ Πλάτωνος δὲ τρόπῳ ἐπιεικῶς διαφωνοῦν· εἰ γάρ τι καὶ τοιοῦτον ἐν τῷ νεανικῷ ἐνεανιεύσατο Φαίδρῳ, πλήθη καὶ ἀτοπίας φύσεων εἰπών (229 ε), ἔνθα διὰ τὸ πλήθη φύσεων κυρίως κείμενον καὶ ἀτοπίας συμμετρίας ἕνεκα ἐρρήθη, ἀλλ' οὖν οὔτ' ἂν ἐνταῦθά γε ἀκαίρως ὁ πρεσβυτικὸς ἡμῖν ἔπαιζεν ἤδη φιλόσοφος ποιητικῶς καλλωπιζόμενος, οὔτ' ἀλλαχοῦ πολλαχοῦ τῶν λεγομένων αὐτοῦ Νόμων (653 δ, 707 α). Τοιαῦτα δὲ μεταθέων πόλλ' ἂν εὕροις πάσχοντας τοὺς Ἀττικιστὰς τοὺς ὑστέρους, ποιητάς τε καὶ συγγραφέας Ἀττικοὺς μιμουμένους καὶ οὐ πρὸς τὴν ἐπ' αὐτῶν συγγράφοντας φωνήν.

(625 ε). Ὁ δὲ τὸ ἐν τοῦ ἐνταῦθα ἀνάπαυλαι ἐν δένδρεσι δύναται χαλεπῶς ἂν ἀλλαχοῦ τοῦ παντὸς Ἀττικοῦ λόγου εὕροιμεν σκοπούμενοι.

(625 ε). Τὸ δὲ λόγοις παραμυθομένους ἀλλήλους πολὺ λειπόμενον φαίνεται τῆς ὁμολογουμένης Πλάτωνος σαφηνείας τε καὶ ἀκριβείας, ἢ δήπου τὸν πόνον παραμυθουμένους μᾶλλον ἐχρῆν εἰπεῖν, καθάπερ ἀλλαχοῦ τε κυριώτερον αὐτῷ εἴρηται παραμύθια τῆς ὁδοῦ ποιεῖσθαι (632 ε) καὶ τὸ ἐνταῦθα μετὰ ῥαστώνης ἀξιοῖ.

(625 τ). Τί δ' ἂν κρίνειέ τις, καὶ σμικρὰ τῶν Πλάτωνος ἐφημμένος διαλόγων, τὸ τοῦ Ἀθηναίου ὀρθῶς λέγεις πρὸς οὐδὲν ἀμφισβητούμενον τοῦ Κλεινίου λεγόμενον καὶ τῆς ὁμολογίας τούτου δεόμενον; ὃ γὰρ ὅδε εἰρηκὼς τυγχάνει, πρέπον ἂν εἴη διαναπαύεσθαι ἐν ἀναπαύλαις, ταὐτόν που καὶ Κλεινίας καὶ οὐ πολύ τι διαφέρον ἀπεκρίνατο ἐν ἄλσεσιν εἰπὼν καὶ λειμῶσιν ἀναπαυόμενοι διατρίβοιμεν ἄν. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο ἥκιστα Πλατώνειον εἶναι δοκεῖ, ἀλλὰ καὶ τὸ τούτου ἐχόμενον πάνυ μὲν οὖν οὐκ ἄλλως ἔχον ἂν εὕροις·

Digitized by Google

ἀργόν γάρ ἐστι καὶ ἄτοπον τὸ ῥῆμα, καὶ πρὸς τὸ ὀρθῶς λέγεις εἰ λέγοιτο, ᾗπερ Σταλλβαύμῳ δοκεῖ ἄγαν τῶν κειμένων ἀντεχομένῳ· οὕτω μὲν γὰρ καὶ πάνυ γε μᾶλλον ἂν εὐδοκιμοῖ Πλάτωνι λεγόμενον· ὡς δ' αὖ Ἄστος οἴεται, τοῦ Ἀθηναίου λόγον εἶναι τὸ πάνυ μὲν οὖν φάσκων, ἄμεινον ἂν εἶχεν ὀρθῶς γε λέγεις εἰπεῖν. Ὥστε οὔτε ταύτῃ οὔτε ἐκείνῃ δηλοῖ πρέπον τοῦτο Πλάτωνος ὄν. Ἀλλὰ μὴν καὶ ὅλος ὁ λόγος οὗτος ἄμουσός τις καὶ ἄχαρις δοκεῖ εἶναι, οὕτως ἀηδῶς περὶ τὴν ἡδονὴν τευτάζων τῶν ἀναπαυλῶν, ὑπερβαλλούσας πλήθει ῥήσεις περὶ ταὐτὸν ἀθροίσας, ὀρθῶς λέγεις, πάνυ μὲν οὖν, μᾶλλον φήσομεν, ἴωμεν τύχῃ ἀγαθῇ, ταῦτ' εἴη.

(625 γ).

Ἀθην. « Καί μοι λέγε κατὰ τὶ τὰ ξυσσίτιά τε ὑμῖν συντέταχεν ὁ νόμος καὶ τὰ γυμνάσια καὶ τὴν τῶν ὅπλων ἕξιν; Κλ. Οἶμαι μέν, ὦ ξένε, καὶ παντὶ ῥᾴδιον ὑπολαβεῖν εἶναι τά γε ἡμέτερα. Τὴν γὰρ τῆς χώρας πάσης Κρήτης φύσιν ὁρᾶτε, ὡς οὐκ ἔστι, καθάπερ ἡ τῶν Θεσσαλῶν, πεδιάς. Διὸ δὴ καὶ τοῖς μὲν ἵπποις ἐκεῖνοι χρῶνται μᾶλλον, δρόμοισι δ' ἡμεῖς ».

Ὑπολαβεῖν ἀντὶ τοῦ γνῶναι ἢ ξυνεῖναι, ὃ δὴ ἐνταῦθα βούλεται φράζειν, σὺν τῷ λόγον ἢ ὃ λέγω ἢ ὀρθῶς ἢ κάλλιστα καὶ τοῖς τοιούτοις εὕρηται ὀρθῶς λεγόμενον καὶ εὐδοκιμοῦν (ὡς ἐν Εὐρ. Ἰφιγ. Αὐλ. 523· ἐν Πλατ. Εὐθυδ. 259 β, Γοργ. 458 ε, Θεαιτ. 159 β), μετὰ δὲ τοῦ τὰ ἡμέτερα ἀκυρώτερον δὴ ἔχει, οὐδ' ἂν Πλάτωνι εἴη εἰρημένον δῆλον ὅτι.

(625 δ). Πεδιάς δ' ἀντὶ πεδίου μόνον ἐνταῦθα τοῦ Ἀττικοῦ ἐστι λόγου, τῶν δ' ἄλλων συγγραφέων Ἡροδότῳ εἰρημένον ὑπάρχει (9, 122). Οὐκ ἄλλως δ' ἂν ἔχον εὕροις καὶ τὸ σμικρὸν προϊόντι (626 δ) διανομοθετεῖν καὶ τὸ πολὺ προσωτέρω διανομοθετεῖσθαι (833 ε), ὅπερ Δίων ὁ Κάσιος μόνον θαμὰ φιλεῖ λέγειν, οὐδεὶς δ' ἄλλος οὔτε τῶν Ἀττικῶν οὔτε τῶν Ἀττικιστῶν συγγραφέων εἰρηκὼς τυγχάνει. Ἡδέως ἂν ἔγωγε ἤκουον ὅ,τι πρὸς ταῦτ' ἀντειπεῖν ἂν εἶχε Σταλλβαῦμος, χαριέστατ' ἀεὶ ὑπὲρ τῶν Νόμων τούτων Σισύφεια πάσχων, πάντα αὐτῶν τὰ περὶ τὴν νόσον ταύτην ἰατά τε καὶ ἀνήκεστα ἰᾶσθαι οἰόμενος.

Digitized by Google

(626 ^{δ}).

Κλ. «Τὸν λόγον ἐπ' ἀρχὴν ὀρθῶς ἀναγαγὼν σαφέστερον ἐποίησας, ὥστε ῥᾷον ἀνευρήσεις, ὅτι νῦν δὴ ὑφ' ἡμῶν ὀρθῶς ἐρρήθη τὸ πολεμίους πάντας πᾶσι δημοσίᾳ τε καὶ ἰδίᾳ ἑκάστους αὐτοὺς σφίσιν αὐτοῖς. Ἀθην. Πῶς εἴρηκας ὦ θαυμάσιε;»
Τὸ πῶς εἴρηκας, ὦ θαυμάσιε, ἀλόγως λεγόμενον οὐδένα λανθάνει καὶ ἀναξιώτατα Πλάτωνος· οὐδὲν γὰρ νεώτερον Κλεινίου τῶν ἄρτι Ἀθηναίῳ εἰρημένων εἰπόντος, ἀτόπως οὗτος θαυμάζων ταῦτα φθέγγεται πρὸς οὐδὲν καινὸν οὐδὲ θαυμαστὸν ἀντιλέγων.

(626 ^{ε}).

Κλ. «Κἀνταῦθα, ὦ ξένε, τὸ νικᾶν αὐτὸν ἑαυτὸν πασῶν νικῶν πρώτη τε καὶ ἀρίστη, τὸ δὲ ἡττᾶσθαι αὐτὸν ὑφ' ἑαυτοῦ πάντων αἴσχιστον ἅμα καὶ κάκιστον».
Τῶν ὁμοίως ἀπορουμένων ἐστὶ καὶ τὸ κἀνταῦθα τὸ νικᾶν αὐτὸν ἑαυτὸν πασῶν νικῶν πρώτη τε καὶ ἀρίστη· καὶ ποῦ γὰρ ἀλλαχοῦ συμβαίνει τοῦτο γίγνεσθαι; οὐδὲν γὰρ ἐμοὶ Σταλλβαῦμος λέγειν δοκεῖ καὶ ἐν ἑνὶ ἀνδρὶ τὸ κἀνταῦθα σημαίνειν φάσκων, ὥσπερ εἰ τὸ νικᾶν αὐτὸν αὑτὸν καὶ ἐν πολλοῖς οἷόν τ' ἦν ἀνδράσι γενέσθαι.

(627 $^{\alpha}$). Λῆρος δὲ κενὸς ἂν δόξειεν εἶναι ὅπερ ἀπορούμενος δὴ τὸν Ἀθηναῖον Κλεινίας ἐρωτᾷ τὸ κρείττω τε ἑαυτῆς εἶναι λέγεις τινά, τὴν δὲ ἥττω; καὶ γὰρ ἂν ἀμβλύτατος ἀνὴρ τοῦ Ἀθηναίου ἀκούων ἐπειδὴ εἷς ἕκαστος ἡμῶν ὁ μὲν κρείττων αὑτοῦ, ὁ δὲ ἥττων ἐστί, πότερα φῶμεν οἰκίαν τε καὶ κώμην καὶ πόλιν ἔχειν ταὐτὸν τοῦτο ἐν αὑταῖς γνοίη ἂν ὅ,τι ποτὲ βούλοιτο λέγειν. Πλάτων γοῦν οὐδὲν ἂν τοιοῦτον ἄτοπον τοῖς διαλεγομένοις ἀποδοίη πάθος, ἀλλὰ μάλιστα πάντων εἰκότα παρ' αὐτῷ λέγουσί τε καὶ ἀκούουσιν.

(627 $^{\gamma}$).

Ἀθ. «Τὸ ὑπὸ σοῦ λεγόμενον μανθάνω νῦν, ὥς ποτε πολῖται ξυγγενεῖς καὶ τῆς αὐτῆς πόλεως γεγονότες ἄδικοι καὶ πολλοὶ ξυνελθόντες δικαίους ἐλάττους ὄντας βιάσονται δουλούμενοι, καὶ ὅταν μὲν κρατήσωσιν, ἥττων ἡ πόλις αὑτῆς ὀρθῶς αὕτη λέγοιτ' ἂν ἅμα καὶ κακή, ὅπου δ' ἂν ἡττῶνται, κρείττων τε καὶ ἀγαθή».

Digitized by Google

Καὶ τὸ καὶ μάλα ἄτοπον, ὦ ξένε, τὸ νῦν λεγόμενον, ὅμως δ' ὁμολογεῖν οὕτως ἀναγκαιότατον, καὶ τοῦτο, οὐδὲν δέον οὐδ' ἀναγκάζοντος τοῦ διαλόγου οὐδ' ὁπωστιοῦν, ὑπολαβὼν εἶπε Κλεινίας πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ 'Αθηναίου λεγόμενα, οὐδ' ἐρομένου ἐκείνου οὐδέν. Μόνον δ' ἵνα διάλογος δοκῇ γίγνεσθαι καὶ ἐνταῦθα καὶ πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ ἄλογα καὶ ἄκαιρα ἀποκρινομένους ἢ λέγοντας τοὺς διαλεγομένους παρέχει ὁ τὸ σύγγραμμα ποιησάμενος, τὸ τοῦ Πλάτωνος ὄνομα ἀδικῶν καὶ αἰσχύνων.

(627 γ).

'Αθ. «Οὐκ ἂν εἴη πρέπον ἐμοί τε καὶ ὑμῖν **τοῦτο θηρεύειν**, ὅτι νικώντων μὲν τῶν πονηρῶν ἥ τε οἰκία καὶ ἡ ξυγγένεια πᾶσα ἥττων αὑτῆς λέγοιτ' ἄν, κρείττων δὲ ἡττωμένη».

Τὸ θηρεύειν τοῦτο πᾶς ἂν θαυμάσειεν, ὅπως χρήσεως καὶ ὀρθότητος ἔχει· τὸ γὰρ ὑγιὲς περὶ ταῦτα καὶ μάλιστ' ἐθιζόμενον θηρεύειν ὀνόματα ἥκιστ' ἐγχωρεῖ ἐπανορθώσει τεθῆναι, ὅπερ Βοῖκχος βούλεται, οὔτε τοῦ παντὸς ἑπομένου λόγου ἐῶντος τῆς τε παλαιογραφίας οὐ πάνυ τι δοκιμαζούσης· Σταλλβαύμῳ δὲ εἰκότως τὴν Βοίκχου ὑπόνοιαν οὐκ ἐπαινοῦντι ἧττόν τι τοῦ καινοῦ καὶ ἀήθους τῆς ὑπαρχούσης ῥήσεως μέλει.

(627 δ).

'Αθ. «Οὐκ εὐσχημοσύνης καὶ ἀσχημοσύνης ῥημάτων ἕνεκα τὰ νῦν σκοπούμεθα πρὸς τὸν τῶν πολλῶν λόγον, ἀλλ' ὀρθότητός τε καὶ ἁμαρτίας πέρι νόμων, ἥτις ποτέ ἐστι φύσει. Κλ. 'Αληθέστατα, ὦ ξένε, λέγεις. Μεγ. Καλῶς μὲν οὖν ὥς γε ἐμοὶ ξυνδοκεῖν, τό γε τοσοῦτον τὰ νῦν».

Τὸ καλῶς μὲν οὖν, ὥς γε ἐμοὶ ξυνδοκεῖν, τό γε τοσοῦτον τὰ νῦν, ὅπερ Μέγιλλος συνομολογῶν τοῖς λεγομένοις τῷ Κλεινίᾳ ἐπιφθέγγεται, γελοῖον αὐτὸν τοῦ λόγου κοινωνὸν ἀποφαίνει καὶ σκιὰν τοῦ Κλεινίου, ἄκοντος δῆλα δὴ τοῦ συγγραφέως· οὐδὲν γὰρ δεομένου τοῦ λόγου τῆς ὁμολογίας αὐτοῦ παρὰ προσδοκίαν ἐπιλαμβάνεται ξυγχωρῶν μόνον τοῖς λεγομένοις καὶ οὐδὲν νέον ἐπάγων, ἵνα δὴ μὴ σιγᾶν μόνον δοκοίη μηδὲ ἀπεῖναι τοῦ διαλόγου. Τοιαῦτα δὲ πρὸς τὸ ὁμαλὸν τοῦ τῶν λεγόντων ἤθους οὐδέποτε ἂν Πλάτων ἁμάρτοι.

(627 δ). Ἄλογον δ' οὐδὲν ἧττόν ἐστι καὶ τὸ ἐνταῦθα ὥς γε ἐμοὶ ξυνδοκεῖν· ἀπὸ τίνος γὰρ ἂν τῷ γε ἐμοὶ ὁ λέγων ἑαυτὸν διακρίνοι,

Digitized by Google

καὶ τῶν τριῶν παρόντων, Ἀθηναίου καὶ Κλεινίου καὶ Μεγίλλου ὁμολογούντων. ἀλλήλους καὶ πάντων τὸν λόγον ἐπαινούντων ὡς ὀρθῶς ἔχοντα καὶ ἀληθῆ; Εἰ μὲν γὰρ πρῶτος ὁ Μέγιλλος συνεχώρησε τοῖς ὑπ' Ἀθηναίου λεγομένοις, εἶχεν ἄν τινα λόγον τὴν Κλεινίου γνώμην μὴ εἰδότα καὶ ἀμφιγνοοῦντα ὅ,τι ἐκεῖνος ἐροῖ τὸ ὥς γε ἐμοὶ ξυνδοκεῖν ἐπειπεῖν· νῦν δὲ ταὐτὰ Μεγίλλῳ ἅπερ καὶ Κλεινίᾳ περὶ τοῦ λόγου δοκοῦν, πλημμελῶς δὴ ἔχει τὴν τούτου δόξαν τῆς ἐκείνου διάφορον ὑπονοεῖσθαι.

(628 α).

Ἀθ. «Τρίτον δέ που δικαστὴν πρὸς ἀρετὴν εἴπωμεν, εἴ τις εἴη τοιοῦτος, ὅστις παραλαβὼν συγγένειαν μίαν διαφερομένην μήτε ἀπολέσειε μηδένα, διαλλάξας δὲ εἰς τὸν ἐπίλοιπον χρόνον νόμους αὐτοῖς θεὶς πρὸς ἀλλήλους παραφυλάττειν δύναιτο ὥστε εἶναι φίλους».

Οὐ πάνυ δόκιμον εἶναι δοκεῖ καὶ τὸ νόμους αὐτοῖς τιθεὶς πρὸς ἀλλήλους· τῷ γὰρ ἀλλήλους οὐδέν ἐστι πρὸς τὸν ἐν τῷδε τῷ ῥήματι δρῶντα, τὸν τοὺς νόμους τιθέντα, ὥσπερ ἔμελλε τῇ συνηθείᾳ τοῦ Ἀττικοῦ λόγου ἑπόμενον, ἀλλὰ τοῦ γ' αὐτοῖς καινῶς καὶ ἀήθως ἅπτεται.

(628 β καὶ 633 ε).

Κλ. «Οὕτω πᾶς ἂν ἐθέλοι πρότερον ἢ 'κείνως περὶ τὴν ἑαυτοῦ γίγνεσθαι πόλιν».

Τὸ πρότερον ἀντὶ τοῦ μᾶλλον τί ὅτι μόνον Πλάτωνος ἐν νόμοις καὶ τῷ ἀμφιβόλῳ τὴν γένεσιν Λύσιδι (211 ε) εἰρημένον εὕρηται; Οὐ γὰρ οὖν Πλατώνειον ἔοικεν εἶναι τοῦτο οὕτω λεγόμενον· ἐπεὶ καὶ τοῦ παντὸς Ἀττικοῦ καταλογάδην λόγου οὐδαμοῦ ἂν ἀλλαχοῦ ἢ τοῦ Αἰσχίνου που (1, 10, 15) ἐντύχοις.

(628 γ).

Ἀθ. «Τό γε μὴν ἄριστον οὔτε ὁ πόλεμος οὔτε ἡ στάσις, ἀπευκτὸν δὲ τὸ δεηθῆναι τούτων, εἰρήνη δὲ πρὸς ἀλλήλους ἅμα καὶ φιλοφροσύνη».

Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ ἀπευκτὸν τῶν ἀλλοτρίων Πλάτωνος ἂν εἴη ὀνομάτων· καὶ γὰρ ἐν Ἀξιόχῳ (369) καὶ τῇ Ἐπινομίδι (353) ἔτι τοῖς ὁμολογουμένως νόθοις αὐτοῦ διαλόγοις, οὐδαμοῦ δ' ἀλλαχοῦ τοῦτο ἔτυχεν

Digitized by Google

εἰπών· τῶν δ' Ἀττικῶν ποιητῶν ἢ συγγραφέων Αἰσχύλος μόνος κεχρημένος φαίνεται (Ἀγαμ. 646. Ἱκετ. 792).

(628 γ). Τὸ δὲ φιλοφροσύνη τῶν Νόμων μόνον καὶ τῆς Ἐπινομίδος τῶν Πλάτωνος ἔργων ὄνομά ἐστιν, οὐκ ἄρ' ἀναμφισβητήτως Πλατώνειον. Πλούταρχος δὲ μάλιστα χαίρει αὐτῷ χρώμενος, τῶν δ' Ἀττικῶν Ξενοφῶν μόνον εἶπεν ἐν τῷ Συμποσίῳ (2, 24).

(628 δ).

«Καὶ δὴ καὶ τὸ νικᾶν, ὡς ἔοικεν, αὐτὴν αὑτὴν πόλιν οὐκ ἦν τῶν ἀρίστων, ἀλλὰ τῶν ἀναγκαίων· ὅμοιον ὡς εἰ (καὶ 369 γ) κάμνον σῶμα ἰατρικῆς καθάρσεως τυχὸν ἡγοῖτό τις ἄριστα πράττειν τότε, τῷ δὲ μηδὲ τὸ παράπαν δεηθέντι σώματι μηδὲ προσέχοι τὸν νοῦν».

Τὸ ὅμοιον ἴσα τῷ ὁμοίως δυνάμενον ἐν τοῖς νόμοις μόνον καὶ τῷ νόθῳ Ἀξιόχῳ τῶν Πλάτωνος διαλόγων εὕρηται λεγόμενον. Πᾶς δ' ἄν, οἶμαι, σωφρονῶν ὀκνοίη Πλάτωνος εἶναι τοῦτο νομίσαι· ἐπεὶ καὶ τῶν Ἀττικῶν συγγραφέων Θουκυδίδης μόνον οὕτως ἅπαξ φαίνεται εἰπὼν (1, 25). Οὕτω δὲ τῷ ὀνόματι τούτῳ χρωμένους ἂν εὕροιμεν τοὺς τραγικοὺς μάλιστα τῶν ποιητῶν καὶ τῶν συγγραφέων Ἡρόδοτόν τε καὶ Λουκιανόν.

(628 ε).

Κλ. «Φαίνεται μέν πως ὁ λόγος οὗτος, ὦ ξένε, ὀρθῶς εἰρῆσθαι· θαυμάζω γε μὴν εἰ τά τε παρ' ἡμῖν νόμιμα καὶ ἔτι τὰ περὶ Λακεδαίμονα μὴ πᾶσαν τὴν σπουδὴν τούτων ἕνεκα πεποίηται».

Ἐν τῷ τά τε παρ' ἡμῖν **καὶ ἔτι** τὰ περὶ Λακεδαίμονα νόμιμα τὸ καὶ ἔτι οὕτως ἐγγὺς τοῦ ἀντιστοιχοῦντος τὲ κείμενον οὐδεὶς ἂν τῆς Ἑλληνικῆς φωνῆς ἔμπειρος προσδοκήσειε ῥηθῆναι· τοῦ γὰρ τὲ καὶ διαφανῶς λόγους ἢ ὀνόματα πρὸς ἄλληλα τάσσοντος, τὸ ἔτι τὴν ἀναφορὰν ταύτην ταράττον αἴφνης ἐπελθὸν προστίθησι τὸ ὕστερον τῷ πρώτῳ, ὥσπερ ἂν εἰ τρίτον τι τοῖς πρόσθεν ῥηθεῖσι προσήχθη. Πλάτων δὲ οὔτε τοιοῦτόν τι οὐδαμοῦ ἐλέγχεται εἰπὼν οὔτε τὸ ἀλλαχοῦ που τῶν νόμων εἰρημένον τέ - ἔτι δὲ (746 α, 927 δ).

(629 α).

Ἀθ. «Τάχ' ἂν ἴσως· δεῖ δὲ οὐδὲν σκληρῶς ἡμᾶς αὐτοὺς

Digitized by Google

διαμάχεσθαι τὰ νῦν, ἀλλ' ἠρέμα ἀνερωτᾶν ,ὡς μάλιστα περὶ ταῦτα ἡμῶν τε καὶ ἐκείνων σπουδαζόντων».

Οἷον τὸ σκληρῶς βούλεται δηλοῦν τῷ διαμάχεσθαι συνεζευγμένον ἢ τῷ πορρωτέρω που τῶν νόμων ἀπειλεῖν (885 δ) οὐδὲ παρ' ἑνὶ μὲν τῶν Ἀττικῶν συγγραφέων ἂν εὕροιμεν ζητοῦντες, τῶν δ' Ἀττικιστῶν παρὰ Πλουτάρχῳ μόνον, σκληρῶς τὴν ὄψιν ἐνερείδειν (Ἠθικ. 586 γ).

(629 ϐ).

Ἀθ. «Ταῦτα γὰρ ἀκήκοάς που καὶ σὺ τὰ ποιήματα (τὰ Τυρταίου)· ὅδε μὲν γὰρ (ὁ Μέγγιλος), οἶμαι, διακορὴς αὐτῶν ἐστιν».

Πῶς οὐκ ἄν τις θαυμάσειεν ὁρῶν τῷ διακορὴς ἐν τοῖς νόμοις μόνον Πλάτωνα χρησάμενον (810 ε), ὅπερ Ἀττικισταὶ μόνον φαίνονται εἰπόντες, Πλούταρχός τε μάλιστα (Λυκ. 15) καὶ Δίων ὁ Κάσιος (ἀποσπ. σ. 60) καὶ Αἰλιανὸς (9, 8); Οἰκεῖον δὲ Πλάτωνος ἀντὶ τούτου ὄνομα ἔοικεν εἶναι ὁ κατακορής, ἐν Τιμαίῳ τε (68 γ) καὶ Φαίδρῳ εἰρημένον (246 ε).

(629 ϐ).

Ἀθ. «Ἴθι νῦν δὴ ἀνερώμεθα κοινῇ τουτονὶ τὸν ποιητὴν οὑτωσί πως· ὦ Τύρταιε, ποιητὰ θειότατε, δοκεῖς γὰρ δὴ σοφὸς ἡμῖν εἶναι καὶ ἀγαθὸς ὅτι τοὺς ἐν πολέμῳ διαφέροντας διαφερόντως ἐγκεκωμίακας».

Ἀποστροφὴν ἐν τῷ λόγῳ, οἷα ὦ Τύρταιε ποιητὰ θειότατε, καὶ ἐν ἄλλοις διαλόγοις εὑρίσκεται ὁ Πλάτων ποιησάμενος, μετρίαν μέντοι ταύτην καὶ κατὰ τρόπον τὸν προσήκοντα· νεώτερος μὲν γὰρ ὢν δίκαιος ἦν θερμοτέρους παρέχειν τοὺς διαλεγομένους, ὡς ἐν Γοργίᾳ, καὶ ἀποστροφαῖς ἐν τῷ λόγῳ χρωμένους, ἀκαιρότατα δ' ἂν τοῦτο ἐν τοῖς νόμοις ἐπετήδευσεν ἐν γήρᾳ ἤδη ὤν. Μιμητοῦ τινος ἄρα κινδυνεύει εἶναι τό τε ἀηδὲς καὶ ψυχρὸν ὡς τὸ πολὺ αὐτῶν καὶ τὸ ἄμετρον πλῆθος· δυοῖν γὰρ δέουσαι τριάκοντα ἀποστροφαὶ ὑπὸ Ζελλήρου ἐν τοῖς νόμοις ἠριθμήθησαν, ὅπερ καὶ μᾶλλον αὐτὸν πιστεύειν ἐποίησεν ὑποβεβλῆσθαι αὐτοὺς Πλάτωνι (Περὶ Πλάτωνος σελ. 128).

(629 δ).

«δύο (εἴδη πολέμου), τὸ μὲν ὃ καλοῦμεν ἅπαντες στάσιν, ὃς δὴ πάντων πολέμων χαλεπώτατος, τὸ δὲ ἄλλο πο-

Digitized by Google

λέμου θήσομεν, οἶμαι, γένος ἅπαντες, ᾧ πρὸς τοὺς ἐκτός τε καὶ ἀλλοφύλους χρώμεθα διαφερόμενοι, πολὺ πρᾳότερον ἐκείνου».

Ἐν τῇ ῥήσει οἱ ἐκτὸς καὶ ἀλλόφυλοι ἀλλότριον Πλάτωνος ἔοικεν εἶναι οἱ ἐκτός· οἱ γὰρ ἔξω ἀντὶ τούτου εἴωθε λέγειν, ὡς ἐν Φαίδρῳ καὶ Θεαιτήτῳ πολλάκις (247 γ, 248 α, - 144 γ, 199 γ) καὶ πολλαχοῦ τῶν ἄλλων αὐτοῦ διαλόγων. Ἄλλως δ' ἔχει ἐν Τιμαίῳ (46 α) τῆς ἐντὸς ἐκτός τε τοῦ πυρὸς ἑκατέρου κοινωνίας ἀλλήλοις· τῷ μὲν γὰρ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς ὥσπερ ὁρίῳ χωρίζεσθαί τινα ἀλλήλων δοκεῖ, τῷ δὲ ἔνδον καὶ ἔξω ὥσπερ περιβόλῳ διείργεσθαι.

(630 α).

Ἀθ. «Ἡμεῖς δέ γε ἀγαθῶν ὄντων τούτων ἔτι φαμὲν ἀμείνους εἶναι καὶ πολὺ τοὺς ἐν τῷ μεγίστῳ πολέμῳ γιγνομένους ἀρίστους διαφανῶς».

Καὶ τὸ διαφανῶς ἐν τῷ διαφανῶς ἀρίστους καὶ πορρωτέρω που τῶν νόμων (802 α) διαφανῶς ἀγαθὸς θαυμαστὸν ὅτι μόνον ἐνταῦθα Πλάτωνος εἰρημένον τυγχάνει, τῶν δ' ἄλλων Ἀττικῶν συγγραφέων Θουκυδίδης μόνον ἅπαξ κεχρημένος εὕρηται (2, 65).

(630 α).

Ἀθ. «Ποιητὴν δὲ καὶ ἡμεῖς μάρτυρ' ἔχομεν Θέογνιν, πολίτην τῶν ἐν Σικελίᾳ Μεγαρέων».

Ὅπερ δὲ ὁ τοὺς Νόμους συγγράψας περὶ τὴν Θεόγνιδος σφάλλεται πατρίδα τῶν ἐν Σικελίᾳ Μεγαρέων εἶναι φάσκων, ἐλέγχεται δὲ ταῦτα πάσχων ὑπό τε Ἁρποκρατίωνος καὶ τοῦ Διδύμου, οὐκ ἂν δήπου Πλάτων αὐτὸς ἥμαρτεν· ὁ μὲν γὰρ «Οὗτος ἦν, φησί, Μεγαρεὺς ἀπὸ τῶν πρὸς τῇ Ἀττικῇ Μεγαρέων· αὐτός γάρ φησιν ὁ ποιητής· «ἦλθον μὲν γὰρ ἔγωγε καὶ εἰς Σικελὴν γαῖαν» ᾧ μὴ ἐπιστήσας Πλάτων ἐν α' Νόμων τῶν ἐν Σικελίᾳ Μεγαρέων πολίτην ἔφασκεν, κατηκολούθησαν δὲ τῷ Πλάτωνι οὐκ ὀλίγοι». Δίδυμος δὲ κατὰ τὸν σχολιαστὴν τῶν Νόμων τούτων ἐκ Μεγάρων τῆς Ἀττικῆς φησι γεγενῆσθαι ἐπιφυόμενος τῷ Πλάτωνι ὡς παριστοροῦντι. Οὐδὲν δ' ἐμοὶ δοκεῖ λέγειν ὁ σχολιαστὴς τῷ πλημμελεῖ συνηγορῶν τούτῳ λόγῳ· οὐδὲ γὰρ εἰ ποιητὸς πολίτης ὕστερον τῶν ἐν Σικελίᾳ Μεγάρων ἐγένετο, εἶχε λόγον οὐδένα Πλάτωνα Σικελιώτην αὐτόν, ἀλλὰ μὴ Μεγαρέα εἰπεῖν.

Digitized by Google

(630 ε).

Ἀθ. «Πιστὸς μὲν γὰρ καὶ ὑγιὴς ἐν στάσεσιν οὐκ ἄν ποτε γένοιτο ἄνευ ξυμπάσης ἀρετῆς· διαβάντες δ' εὖ καὶ μαχόμενοι ἐθέλοντες ἀποθνήσκειν ἐν τῷ πολέμῳ, φράζει Τύρταιος, τῶν μισθοφόρων εἰσὶ πάμπολλοι, ὧν οἱ πλεῖστοι γίγνονται θρασεῖς καὶ ἄδικοι».

Φράζει Τύρταιος ἀντὶ τοῦ φησὶ δῆλα δὴ ἢ τοῦ λέγει οὔτ' οὖν Πλάτων εἰρηκὼς τυγχάνει οὔτε τῶν Ἀττικῶν ἄλλος ἂν εἴποι· σαφῶς γὰρ ἐν τῷ φράζειν ἡ τοῦ δεικνύναι ἢ δηλοῖν ἢ σημαίνειν δύναμις κρατεῖ ἀλλοτριωτάτη τοῦ φάναι ἢ λέγειν ὑπάρχουσα, ἐπὰν ταῦτ' ἀπολελυμένα, ὥσπερ ἐνταῦθα, τῷ λόγῳ ἐντεθῆναι ξυμβαίνῃ. Οὐδὲν δ' ἔστι πρὸς τὸν λόγον ἡμῶν τοῦτον ὅτι Οὐιγκελμανὸς ᾧ φράζει Τύρταιος οἴεται τὸ πρῶτον ἐνταῦθα γεγράφθαι. Καίτοι καὶ τοῦτο Σταλλβαῦμος ἀποβάλλει ἐναντίον εἶναι ἡγούμενος ᾧ πᾶς ὁ λόγος οὗτος βούλεται δηλοῦν.

(630 γ).

Ἀθ. «Ἣν δ' αὖ (ἀρετὴν) Τύρταιος ἐπῄνεσε μάλιστα, καλὴ μὲν καὶ κατὰ καιρὸν κεκοσμημένη τῷ ποιητῇ, τετάρτη μέντοι ὅμως ἀριθμῷ τε καὶ δυνάμει τοῦ τιμία εἶναι λέγοιτ' ἂν ὀρθότατα».

Καὶ τὸ μέντοι ὅμως μόνον ἐνταῦθα οὕτως εἰρημένον εὕρομεν ζητοῦντες. Ὅμως μέντοι δὲ δοκίμως τεταγμένον ὑπάρχει κατά τε Ἀριστοφάνη οὕτως ἐν βατράχοις (61) καὶ σφηξὶν (1345) εἰπόντα καὶ κατὰ Πλάτωνος Κρίτωνα (54 δ), εἴπερ Πλάτωνος ὁ Κρίτων ἐστί, Μενέξενον δ' οὐ λέγω (92 ε)· ὁμολογουμένως γὰρ ψευδοπλάτωνός τινος τυγχάνει ὤν. Κατὰ ταὐτὰ δὲ καὶ ὡσαύτως ἔχει καὶ περὶ τὸ ὅμως μὴν εἰ χρὴ Πλάτωνί τε (πολιτ. 297 δ) καὶ Ἀριστοφάνει πείθεσθαι (νεφ. 631).

(330 δ).

Κλ. «ὦ ξένε, τὸν νομοθέτην ἡμῶν ἀποβάλλομεν εἰς τοὺς πόρρω νομοθέτας;».

Τί ἂν ὑπολάβοιμεν τοὺς πόρρω νομοθέτας; οὐδὲν γὰρ εὐξύνετόν ἐστιν, πόρρω δὲ τῆς ὁμολογουμένης Πλάτωνος σαφηνείας. Ἀπορίᾳ δ' οὖν καὶ Σταλλβαῦμος ἐχόμενος τοὺς ἥττους νομοθέτας ἑρμηνεύων ῥᾳδίως ἀπαλλάττεται, τὸ νομοθέτας μόνον ἀπεῖναι βουλόμενος, ἵνα

Digitized by Google

μὴ δὴ λίαν ἐγγὺς τοῦ ἄρτι εἰρημένου νομοθέτην ὃν ἄχαριν τὸν λόγον ἀπεργάζηται.

(330 δ).

Κλ. «Τὸ δὲ πῶς χρὴν ἡμᾶς λέγειν; Ἀθ. Ὥσπερ τὸ ἀληθές, οἶμαι, καὶ τὸ δίκαιον ὑπέρ γε θείας (πολιτείας) διαλεγομένους λέγειν, οὐχ ὡς πρὸς ἀρετῆς τι μόριον, καὶ ταῦτα τὸ φαυλότατον, ἐτίθει βλέπων (ὁ νομοθέτης), ἀλλὰ πρὸς πᾶσαν ἀρετήν, καὶ κατ' εἴδη ζητεῖν αὐτῶν τοὺς νόμους, οὐ δ' ἅπερ οἱ τῶν νῦν εἴδη προτιθέμενοι ζητοῦσιν».

Ὑπέρ τινος ἴσα τῷ περί τινος δυνάμενον, ὡς τῇδέ που ὑπὲρ θείας διαλεγομένους, Δημοσθένους καὶ τῶν κατ' αὐτὸν ῥητόρων οἰκεία ἐστὶ ῥῆσις, Πλάτων δ' ἐν τοῖς νόμοις (καὶ 776 ε) ταύτῃ κέχρηται μόνον καὶ τοῖς ὑποβολιμαίοις Μενεξένῳ καὶ Ἀπολογίᾳ (238 α 392)· ὃ δὴ καὶ τοὺς νόμους οὐκ ἄλλως ἔχοντας μηνύει.

Ἐν παντὶ δὲ τῷ λόγῳ τούτῳ πολλοῖς μὲν ἀσαφέσι, πολλοῖς δὲ διαστρόφοις ἂν προσπταίσαιμεν διεξιόντες· πρῶτον μὲν γὰρ ζητεῖν ὀρθῶς ἂν εἶχεν ἐζήτει λεγόμενον· ἔπειτα τὸ αὐτῶν πότερα φῶμεν σημαίνειν ἀρετῶν ἢ νόμων; ἀμφοτέρως δὲ θαυμαστὸν καὶ ἄτοπον δοκεῖ εἶναι. Ῥητορικῶς δὲ τὰ ὀνόματα σκολιώτερον ἢ κατὰ Πλάτωνα κεκόσμηται καὶ ᾗ μᾶλλον οἱ Ἀττικισταὶ χαίρουσι τάσσοντες, μαθήσει, ἀλλ' οὐ φύσει ἑπόμενοι, οἷον εἴδη ζητεῖν αὐτῶν, οἱ τῶν νῦν εἴδη προστιθέμενοι.

(631 α)

Ἀθ. «Ἡμεῖς δέ φαμεν εἶναι τὸ περὶ νόμους ζήτημα τῶν εὖ ζητούντων, ὥσπερ νῦν ἡμεῖς ἠρξάμεθα· καὶ σοῦ τὴν μὲν ἐπιχείρησιν τῆς ἐξηγήσεως ἄγαμαι».

Ἀλλὰ μὴν καὶ τὴν ἐξήγησιν οὐκ ἔοικε Πλάτων τὸ παράπαν εἰπεῖν· τί γὰρ ἂν παθὼν μόνος τῶν Ἀττικῶν ὀνόματι ἐχρήσατο, ὃ δὴ Πολυβίου μάλιστα καὶ Διοδώρου φαίνεται ὄν;

(631 γ).

Ἀθ. «Ἤρτηται δ' ἐκ τῶν θείων (ἀγαθῶν) θάτερα (τὰ ἀνθρώπινα), καὶ ἐὰν μὲν δέχηταί τις τὰ μείζονα πόλις κτᾶται καὶ τὰ ἐλάσσονα, εἰ δὲ μή, στέρεται ἀμφοῖν».

Οὐ σμικρὸν δ' ἡμῖν δοκεῖ εἶναι πρὸς ὃ τείνομεν οὐδὲ λόγου ἀνάξιον ὅτι μείζονά τε καὶ ἐλάττονα ἐνταῦθα λέγεται, ἀλλ' οὐ μείζω

καὶ ἐλάττω· τὰ γὰρ βραχύτερα τῶν τοιούτων ὀνομάτων εἴδη φίλα Πλάτωνι καὶ οἰκεῖα εὑρίσκεται ὄντα πλὴν που ἐν Τιμαίῳ (75 δ), ἐπιτηδειοτέρων τῷ μεγαλείῳ ἐκεῖ λόγῳ τῶν μακροτέρων οὐσῶν μορφῶν.

(631 γ)

Ἀθ. «Ὃ δὲ πρῶτον αὖ τῶν θείων ἡγεμονοῦν ἐστιν ἀγαθῶν, ἡ φρόνησις».

Τὸ ἡγεμονοῦν μόνον ἐνταῦθ' ἂν λάβοιμεν θηρῶντες καὶ δίς που ἐν τῷ μεγαλείῳ διαλόγῳ Τιμαίῳ (41 καὶ 70), οἰκειότατον ἐκεῖ τῇ φύσει κείμενον τοῦ λόγου, ἡγεμονεῦον δ' ἄλλως Πλάτων πανταχοῦ εὑρίσκεται λέγων. Οὐκ ἂν οὖν θαυμάζοιμι εἰ μιμήσεως ἔργον εἴη ἡ τοῦ ἡγεμονοῦν ἐνταῦθα χρῆσις.

(631 δ).

Ἀθ. «Μετὰ δὲ ταῦτα τὰς ἄλλας προστάξεις τοῖς πολίταις εἰς ταῦτα βλεπούσας αὐτοῖς εἶναι δικελευστέον».

Τὴν πρόσταξιν τί παθὼν Πλάτων μόνον ἐν νόμοις εἰπεῖν ἐβουλήθη, τῷ προστάγματι ἀείποτε χρώμενος καὶ οὕτω τὸ πρᾶγμα φράζειν φιλῶν; Οὔκουν ἔοικε Πλάτων εἶναι ὁ περὶ τοὺς νόμους τούτους τὴν διατριβὴν ποιησάμενος.

(631 δ).

«Μετά τε ταῦτα ἐν ταῖς τῶν παίδων γεννήσεσι καὶ τροφαῖς, ὅσοι τε ἄρρενες καὶ ὅσαι θήλειαι, νέων τε καὶ ἐπὶ τὸ πρεσβύτερον ἰόντων μέχρι γήρως τιμῶντα ὀρθῶς ἐπιμελεῖσθαι δεῖ καὶ ἀτιμάζοντα».

Μόλις ἄν τις Σταλλβαύμῳ πεισθείη τὸ τῇδέ που νέων τε καὶ ἐπὶ τὸ πρεσβύτερον ἰόντων γενικὴν τοῦ ποιοῦντος τῆς γεννήσεως τε καὶ τροφῆς ἔχεσθαι νομίζοντι· οὐ γὰρ ἂν δήπου Πλάτων ἀσάφειαν καὶ σκότον τοιοῦτον ἐν λόγοις ἂν ὦφλεν. Οὐδ' ἂν εἴη δῆτα Πλάτωνος τὸ οὕτως ἄχαρι καὶ ἀηδὲς τοῦ λόγου τὸ ἐκ τοῦ μετὰ δὲ ταῦτα καὶ μετὰ δὲ ταῦτα καὶ μετά τε ταῦτα, ἐγγύτατα καὶ παρ' ἄλληλα λεγομένων, γιγνόμενον.

Τὸ δὲ ἐπιμελεῖσθαι οὕτω λεγόμενον καθ' ἑαυτὸ καὶ ἐρῆμον οἷς ἂν ἀναφέροιτο ἄηθες παντάπασίν ἐστι καὶ καινόν. Ἐν Νόμοις δὲ μόνον οὕτως ἔχον, μετοχῇ που παρακείμενον, εὕρηται (932 δ), οἱ δ' ἐπιμελείσθων κολάζοντες τοὺς ἀδικοῦντας.

Digitized by Google

(631 ε).

«Ἐν ὀργαῖς τε αὖ καὶ ἐν φόβοις, ὅσαι τε διὰ δυστυχίαν ταραχαὶ ταῖς ψυχαῖς γίγνονται καὶ ὅσαι ἐν εὐτυχίαις τῶν τοιούτων ἀποφυγαί, ... ἐν πᾶσι τοῖς τοιούτοις τῆς ἑκάστων διαθέσεως διδακτέον καὶ ὁριστέον τό τε καλὸν καὶ μή».

Ἡ ῥῆσις ὅσαι τε ταραχαὶ καὶ ὅσαι ἀποφυγαὶ καὶ ἡ σμικρὸν πρόσθεν λεχθεῖσα ὅσαι τε ἄρρενες καὶ ὅσαι θήλειαι οὐ πάνυ τι οἰκεία Πλάτωνος ἐλεγχομένη, θαυμαστὸν ὅτι οὕτω θαμὰ ἐν νόμοις ἐν χρείᾳ οὖσα τυγχάνει.

(632 б).

«Μετὰ δὲ ταῦτα ἀνάγκη τὸν νομοθέτην . . . τοῖς μὲν εὐπειθέσι τῶν νόμων τιμὰς ἀπονέμειν, τοῖς δὲ δυσπειθέσι δίκας τακτὰς ἐπιτιθέναι».

Τῷ εὐπειθεῖ τῶν νόμων ὅμοιόν τι ἢ παραπλήσιον οὐδαμοῦ τοῦ Ἀττικοῦ λόγου παντὸς ζητῶν ἂν εὕροις· Ἡρόδοτος μὲν γὰρ ἀρχαϊκώτερον ἔχων τε καὶ φθεγγόμενος εἶπε πολλάκις πείθεσθαί τινος (1, 128. 5, 29. 32. 6, 12). Τὸ δὲ Θουκυδίδειον πάντα σφῶν πείθεσθαι (7, 73) ἄλλως ἂν ἔχοι ὀρθῶς σκοποῦντι καὶ λογιζομένῳ· τὸ γὰρ σφῶν δῆλον ὅτι γενική τίς ἐστιν ἡ τοῦ κεκτημένου λεγομένη, οἷα ἡ ἐν τοῖς ἀκούειν τινός τι ἢ γιγνώσκειν τινός τι καὶ τοῖς τοιούτοις, ἃ οὐδεὶς ὅστις οὐκ οἶδε πάγκοινα ὄντα. Εἰ δέ τις τὸ παρὰ Ξενοφῶντι τῆς Κύρου που Παιδείας (4, 5, 19) ἀπειθεῖν καλοῦντος ἐνθυμούμενος ἐπικουρεῖν τῷ λόγῳ βούλοιτο, ὡς οὐδὲν καινόν, οὐδ' ἄτοπον τὸ εὐπειθὴς τῶν νόμων εἴη, γνώτω ὅτι Κυνήρου μόνου, τοῦ ἄγαν περὶ ταῦτα εὐκόλου, συμμάχου ἂν τύχοι, γενικὴν ἀπόλυτον ταύτην εἶναι τῶν ἄλλων ἁπάντων ἡγουμένων. Ἡ δὲ δὴ Στεφάνου δόξα, ὡς ἂν τῷ νόμῳ ἀντὶ τῶν νόμων ἐνταῦθα κέοιτο, οὐ πολύ τι ἐπὶ σκοπὸν βάλλουσα ἐλέγχεται· πᾶς γὰρ αἰσθάνεται ὡς οὐ περὶ νόμου τινὸς ἐν τοῖς πρόσθεν εἰρημένου ὁ γ' ἐνταῦθα λόγος ἐστίν, ἀλλ' ἁπλῶς περὶ τῶν νόμων.

(632 δ).

Ἀθ. «Οὕτως, ὦ ξένοι, ἔγωγε ἤθελον ἂν ὑμᾶς καὶ ἔτι νῦν βούλομαι διεξελθεῖν πῶς ἐν τοῖς τοῦ Διὸς λεγομένοις νόμοις. . . . ἔνεστί τε πάντα ταῦτα, καὶ ὅπῃ τάξιν τινὰ εἴλη-

Digitized by Google

φότα διάδηλά ἐστι τῷ περὶ νόμων ἐμπείρῳ τέχνῃ εἴτε καί τισιν ἔθεσι, τοῖς δὲ ἄλλοις ἡμῖν οὐδαμῶς ἐστι καταφανῆ».

Ἔμπειρον περί τινος, ὥσπερ ὧδε περὶ νόμων, οὐδεὶς τῶν Ἀττικῶν ποιητῶν ἢ συγγραφέων, ὡς γ' ἔμ' εἰδέναι, εἰρηκὼς τυγχάνει, ἀλλ ἀείποτε ἔμπειρός τινος ἢ ἔμπειρος περί τι εὕρηται λεγόμενον, οἷον ἐν Πλάτωνος Τιμαίῳ τε (29 α) καὶ Πολιτείᾳ (582 α, 651 δ) καὶ Πολιτικῷ (29 Υ) καὶ ἐν Ξενοφῶντος Ἑλληνικοῖς τε (1,6,5) καὶ Κυνηγετικῷ (16, 8) καὶ τῆς Θουκυδίδου συγγραφῆς πολλαχοῦ (1, 80. 6, 34). Ἔμπειρον δὲ περὶ λόγων μόνον ὁ περὶ Ἀντεραστὰς τοὺς Πλάτωνος λεγομένους τὴν πραγματείαν ποιησάμενος εἶπέ που (133 δ) ἀδόκιμος ἀδόκιμα ἢ ἀήθη φθεγγόμενος. Οὐδὲν δ' αὖ οὐδαμῶς ἂν ἀνύτοι, ἥν τις τῷ περὶ τῶν νόμων ἐμπείρῳ τούτῳ συνηγορῶν τὸ ἐν Τιμάρχῳ που τοῦ Αἰσχύνου ἡμᾶς ὑπομιμνήσκῃ, (83) «περὶ τῆς ἐρημίας ταύτης καὶ τοῦ τόπου τοῦ ἐν τῇ Πυκνὶ μὴ θαυμάσητε, ὦ Ἀθηναῖοι, εἰ Τίμαρχος ἐμπειροτέρως ἔχει τῆς βουλῆς τῆς ἐξ Ἀρείου Πάγου»· διττὸν γὰρ ἂν ἔχοι τὸν λόγον τὸ περὶ τῆς ἐρημίας ἐμπειροτέρως ἔχειν οὕτω λεγόμενον· ἢ γὰρ πολὺ πόρρω τοῦ ἐμπειροτέρως ἔχειν τὸ περὶ τῆς ἐρημίας προταχθὲν ἕλξιν τιν' εὔλογον ὑπὸ τοῦ θαυμάσητε ἔτυχε παθὸν κατὰ τὸ πρόληψιν σχῆμα καλούμενον, ἢ τοῦ σαφοῦς χάριν, ὅπως μὴ δὴ τὸ ἐρημίας ὁ τῆς παραβολῆς ὅρος δεύτερος τοῦ ἐμπειροτέρως εἶναι δοκοῖ, ἐλέχθη περὶ τῆς ἐρημίας. Ἀλλὰ μὴν καὶ εἰ μή τις οὕτως ἔχειν ἐθέλοι πείθεσθαι, οὐδὲν ἂν δήπου ἀντειπεῖν ἔχοι ὅτι τὸ ἐμπείρως ἔχειν οὐ ταὔτ' ἀκριβῶς εἰπεῖν τῷ ἔμπειρον εἶναι δυνάμενον τῷ ἐπίστασθαι μᾶλλον πλησιάζειν ἔοικε, καὶ εἰκότως ἂν ὥσπερ ἐπίστασθαι οὕτω καὶ ἐμπείρως ἔχειν περί τινος ἂν λέγοιτο.

(632 δ).

Ὁ δὲ πρὸς ταὖτ' ἀπορῶν Κλεινίας τὸν Ἀθηναῖον ἐρωτᾷ «πῶς οὖν, ὦ ξένε, λέγειν χρὴ τὰ μετὰ ταῦτα;» ἀργὸν εἶναι δοκεῖ καὶ μάταιον ἀνδρὶ λογιζομένῳ ἢ καὶ σμικρὰ διαλόγοις Πλάτωνος συγγενομένῳ καὶ κοινωνήσαντι· τοῦ γὰρ πρόσθεν λόγου πέρας τι λαβόντος καὶ οὐδὲν ἐνδεὲς ἀπολιπόντος, ὃ ἂν ὀρθῶς διαλεγόμενος ἀποπληροῖ τε Κλεινίας καὶ εἰς τὸ πρόσω ἰέναι τὸν διάλογον συμβάλλοιτο, οὐδὲν δέον οὐδὲ κατὰ λόγον τὸν προσήκοντα οἷον γίγγλυμός τις μόνον ἢ ἀκαι-

Digitized by Google

ρον προοίμιον τοῦ ἐχομένου τούτοις λόγου ταῦθ' οὕτως ἐρωτηθέντα φαίνεται.

(633 α).

'Αθ. «Τὰ ξυσσίτιά φαμεν καὶ τὰ γυμνάσια πρὸς τὸν πόλεμον ἐξευρῆσθαι τῷ νομοθέτῃ; Μεγ. Ναί. 'Αθ. Καὶ τρίτον καὶ τέταρτον; Ἴσως γὰρ ἂν οὕτω χρείη διαριθμήσασθαι καὶ περὶ τῶν τῆς ἄλλης ἀρετῆς εἴτε μερῶν εἴτε ἅττ' αὐτὰ καλεῖν χρεὼν ἐστι δηλοῦντα μόνον ἃ λέγει».

Μὴ ἀτιμάσωμεν εἰπεῖν, εἴ τῳ καὶ σμικρὸν δοκεῖ εἶναι καὶ φαῦλον, ὅτι καὶ διαριθμεῖσθαι περί τινος, οἷον περὶ τῶν τῆς ἀρετῆς μερῶν, μόνος ὁ τὸν διάλογον τοῦτον Πλάτωνι ὑποβαλὼν ἁλίσκεται εἰπών, τῶν δ' Ἀττικῶν οὐδενὶ τῇ ῥήσει κεχρημένῳ ἐνετύχομεν, ἥ πού γε δὴ Πλάτωνι· πάντες δὲ διαριθμεῖσθαί τι λέγειν εἰώθασι.

(633 α).

Διεξιὼν δ' ἐνταῦθά που τὰ τῆς ἀνδρείας ἐπιτηδεύματα καὶ μελετήματα πρῶτον μὲν παράδειγμα τὸν τρόπον τῆς τούτων διεξόδου φησὶ κείσεσθαι πρὸς τὸν περὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν λόγον, φρονήσεώς τε καὶ σωφροσύνης καὶ δικαιοσύνης. Εἶτα δὲ τὰ ἐν Σπάρτῃ τοιαῦτ' ἀριθμῶν ἐπιτηδεύματα, συσσίτιά τε καὶ γυμνάσια καὶ ἕτερα τρίτα καὶ τέταρτα λέγων, τάδε τελευτῶν ἐπιλέγει, «Ἴσως γὰρ ἂν οὕτω χρείη διαριθμήσασθαι καὶ περὶ τῶν τῆς ἄλλης ἀρετῆς εἴτε μερῶν εἴτε ἅττ' αὐτὰ καλεῖν χρεὼν ἐστι δηλοῦντα μόνον ἃ λέγει». Πᾶς δ' ἂν νομίσειε, ταῦθ' οὕτως εἰρημένα ἀκούσας, οὐ πολὺ πόρρω προϊόντα τὸν συγγράψαντα, τὸν περὶ ἀνδρείας λόγον περάναντα, καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἤδη ἀρετῶν κατὰ ταὐτὰ καὶ ὡσαύτως τὴν πραγματείαν ποιήσεσθαι, τὰ διαρρήδην αὐτῷ ἐπηγγελμένα τελοῦντα. Ἀλλ' οὐ μόνον ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ καὶ τοῖς ἐχομένοις οὐδένα περὶ τούτου ζητῶν ἂν εὕροις λόγον, ἀλλ' οὐδαμοῦ τῶν νόμων πάντων ὅμοια ἢ παραπλήσια περὶ τῶν ἄλλων τῆς ἀρετῆς εἰδῶν ἡμῖν γε μετιοῦσι προσέπεσε λεγόμενα. Τὸ δέ που προϊόντι (635 ε) λεγόμενον, «Εἰ τὸ μετὰ ταῦτα

Digitized by Google

διεξίοιμεν ὧν προυθέμεθα, ὦ Κλεινία τε καὶ Λακεδαιμόνιε ξένε, (μετ' ἀνδρείαν γὰρ δὴ σωφροσύνης πέρι λέγωμεν) τί διαφέρον ἐν ταύταις ταῖς πολιτείαις ἢ ταῖς τῶν εἰκῇ πολιτευομένων εὑρήσομεν;» τοῦτο τῷ λόγῳ προστεθῆναι δοκεῖ, ἵνα μηδὲν περὶ σωφροσύνης ἴδιον λεχθῇ, ἀλλά, Μεγίλλου ἀποκρινομένου, πάντα τὰ περὶ ταύτης ἐν τοῖς πρόσθεν περὶ ἀνδρείας εἰρῆσθαι φανῇ· λέγει γὰρ οὗτος «σχεδὸν οὐ ῥᾴδιον· ἀλλ' ἔοικε γὰρ τά τε συσσίτια καὶ τὰ γυμνάσια καλῶς ηὑρῆσθαι πρὸς ἀμφοτέρας». Οἷς δὲ Βοῖκχός τε τῇ ἀταξίᾳ τούτων συνηγορῶν φησι καὶ Ζελλῆρός τε Σουσεμίλης κάλλιστά μοι δοκεῖ Βροῦγκος ἀντειπεῖν (1). Τοιούτου δὲ περὶ τὴν πραγματείαν συγγραφικοῦ κακοῦ οὐκ ἂν οὖν ἔγωγε Πλάτωνα αἰτιασαίμην, ἀλλ' ἕτερον.

(633 α).

Ἡ δὲ τοῦ χρεὼν εἶναι χρῆσις οὕτως ἄμετρος πλήθει ἐν Νόμοις ἐστὶν (καὶ 661 ε, 688 α, 698 α, 779 α, 809 α, 861 γ, 872 ε, 928 δ καὶ ἄλλοθι), τρὶς ἢ τετράκις αὖτ' ἄλλοθι Πλάτωνος εἰπόντος, ἐν Τιμαίῳ τε (55 δ, 21 α) καὶ ἐν Σοφιστῇ (223 γ) καὶ ἐν Κριτίᾳ (107 β), ὥστε οὐκ ἂν ἀπεικότως τεκμαιροίμεθα μιμήσεως πάθος τοῦτο τὸν τοὺς Νόμους συγγράψαντα παθεῖν· περὶ γάρ τοι τοὺς μιμουμένους συμβαίνει δήπου τοῦτο γίγνεσθαι, περὶ ταὐτὰ ὀνόματα ἢ ῥήσεις ἄγαν ταυτάζειν.

(633 β).

Μεγ. «Ἔτι τοίνυν καὶ τὸ τέταρτον ἔγωγε πειρῴμην ἂν λέγειν, τὸ περὶ τὰς καρτερήσεις τῶν ἀλγηδόνων . . . . ἔτι δὲ καὶ κρυπτεία τις ὀνομάζεται θαυμαστῶς πολύπονος πρὸς τὰς καρτερήσεις . . . Ἔτι δὲ κἂν ταῖς γυμνοπαιδίαις δειναὶ καρτερήσεις γίγνονται παρ' ἡμῖν».

Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ πολλαχῇ ἀπειρόκαλον τῆς περὶ τὸν λόγον αὐτὸν πραγματείας τοῦ τῶν Νόμων ἡμῖν συγγραφέως ἥκιστα Πλάτωνα αὐτὸν ὄντα μηνύει· πῶς γὰρ ἂν Πλάτων ἐνταῦθά που ἀνάσχοιτο λέγων

(1) Plato's Gesetze S. 142-144.

Digitized by Google

ἔτι τοίνυν καὶ τὸ τέταρτον ἔγωγε πειρῴμην ἂν λέγειν καὶ τὰ τούτων ἐχόμενα ἔτι δὲ κρυπτεία τις ὀνομάζεται καὶ εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἔτι δὲ κἂν ταῖς γυμνοπαιδίαις δειναὶ καρτερήσεις παρ' ἡμῖν γίγνονται; Πάντες δὲ ἴσμεν ὅσα Πλάτων μηχανᾶσθαι φιλεῖ ὅπως ἂν τὸν λόγον ποικίλον καὶ χαρίεντα καὶ κομψὸν ἀπεργάζηται.

(633 6).

Τὸ δ' ὄνομα κρυπτείαν τῶν Ἀττικῶν μόνος ὁ συγγραφεὺς ἡμῖν οὗτος φαίνεται εἰπὼν ἐνταῦθά τε καί που προϊὼν (760), τῶν ὑστέρων οἰκεῖον εἶναι δοκοῦν· θαμὰ γοῦν Πλούταρχος ἔοικε κεχρῆσθαι· ἴδοις γὰρ ἂν αὐτὸ ἐν Λυκούργου τε (28) καὶ Κλεομένους βίῳ (28). Τοῦ δ' ἔργου αὐτοῦ τούτου ἢ καὶ τοιούτου τινὸς Θουκυδίδης τέ που (4, 80) καὶ Ἰσοκράτης ἐν Παναθηναϊκῷ (181) μνησθέντες, οὐδὲν αὐτὸ ὄνομα ὠνόμασαν.

(633 6).

Οὐδὲν δ' οἶμαι περὶ σμικρὰ σπουδάζοντος εἶναι καὶ τόδε τῶν Νόμων τούτων κατειπεῖν καὶ οὐκ ἀνέλεγκτον ἐᾶσαι· ὁ γὰρ πολύπονος τοῦ ποιητικοῦ λόγου ὄνομα τυγχάνει ὤν, πολλάκις τραγῳδοποιοῖς καὶ Πινδάρῳ εἰρημένον, Αἰσχύλῳ μὲν ἐν Ἱκέτισι καὶ Πέρσαις, Σοφοκλεῖ δὲ ἐν Φιλοκτήτῃ καὶ Ἠλέκτρᾳ, Εὐριπίδῃ δ' ἐν Φοινίσσαις καὶ ἄλλοθι, τοῦ δὲ καταλογάδην παντὸς Ἀττικοῦ λόγου κύριον ἀντὶ τούτου ὃν ὁ ἐπίπονος ὄνομα εὑρίσκεται ἢ ἐπιπονώτατος· χαίρει γοῦν Θουκυδίδης τε πολλὰ χρώμενος (1, 70. 2, 39. 8, 11) καὶ Ξενοφῶν καὶ Πλάτων (ἐν Ἀναβάσει 1, 3, 19, ἐν Κύρου Παιδείᾳ 8, 1, 29. 2, 31. Ἐν Πολιτείᾳ 329 δ, ἐν Φαίδρῳ 229 δ). Πολύπονον δὲ τῶν Ἀττικιζόντων συγγραφέων Πλούταρχος ἐν Τιμολέοντί που εἶπε (35). Καὶ τῇ πολυπονίᾳ δ' ἐν Ἀντερασταῖς ἂν Πλάτωνος ἐντύχοις, οἷς γε οὐδὲν προσήκειν Πλάτωνος πρὸς πάντων δὴ ὁμολογεῖται. Καὶ μὴν καὶ πρὸς τὰς καρτερήσεις τὸ πολύπονος ἀτόπως ἔχει λεγόμενον· τίνα γὰρ ἂν τρόπον ὁ πολύπονος τὸν πολὺ

Digitized by Google

ἀσκητικὸν σημαίνοι, ἵνα πρὸς τὸ καρτερήσεις ἐμμελῶς φθέγγοιτο; Ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδα, οὐδέ γε Πλάτων μὰ Δία.

(633 γ).

«Χειμώνων τε ἀνυποδησίαι καὶ ἀστρωσίαι καὶ ἄνευ θεραπόντων αὐτοῖς ἑαυτῶν διακονήσεις, νύκτωρ τε πλανωμένων διὰ πάσης τῆς χώρας καὶ μεθ' ἡμέραν».

Τὴν διακόνησιν οὐ μόνον Πλάτων, ἀλλὰ καὶ ἅπας ὁ Ἑλληνικὸς πλὴν τῶν Νόμων λόγος οὐκ εἰδὼς φαίνεται· διακονίᾳ δὲ δοκίμῳ ὀνόματι πολλαχοῦ τούτου μεταθέοντες ἂν περιτύχοιμεν, οἷον ἐν Πλάτωνος Πολιτείᾳ (371 γ, 439 δ) καὶ Αἰσχίνου ἐν τῷ κατὰ Κτησιφῶντος (55, 33) καὶ Δημοσθένους ἐν τῷ περὶ Στεφάνου (296) καὶ τῆς Θουκυδίδου συγγραφῆς ἐν τῷ πρώτῳ (133) καὶ Ξενοφῶντος ἐν τῷ Οἰκονομικῷ (7, 41).

(635 γ).

«Ἔτι δὲ καὶ κρυπτεία τις ὀνομάζεται θαυμαστῶς πολύπονος πρὸς τὰς καρτερήσεις χειμώνων τε ἀνυποδησίαι καὶ ἀστρωσίαι».

Τί ἄν τις τὴν ῥῆσιν χειμώνων ἀνυποδησίαι καὶ ἀστρωσίαι διανοηθείη; Μῶν κατὰ τρόπον ἔχειν τὸν προσήκοντα, ὥσπερ Σταλλβαύμῳ δοκεῖ τὸ χειμώνων ἀντὶ τοῦ ἐν χειμῶνι λέγεσθαι νομίζοντι; Ἀλλ' ἐὰν τὰς μετ' ὀνομάτων τοιαύτας γενικὰς ἐπισκεψώμεθα, οὐδεμίαν ὁμοίως ταύτῃ ἔχουσαν εὑρήσομεν, χρόνον σημαίνουσαν· τὸ μὲν γὰρ ἐν τῷ Πλάτωνος Συμποσίῳ (229 α) τὰς τῶν χειμώνων καρτερήσεις λέγεται δήπου, ὥσπερ ἂν καὶ καρτερεῖν χειμῶνα λέγοιτο. Ἀηθέστερον δὲ καὶ τολμηρότερον γενικὴ τοιαύτη ὀνόμασι συνημμένη μάλιστα εὑρίσκεται παρὰ δραματικοῖς τε καὶ Θουκυδίδῃ καὶ τοῖς μιμησαμένοις αὐτὸν ῥήτορσιν, ἧττων δὲ παρὰ Πλάτωνι· εὕρηται μὲν γὰρ ἐν τῇ Θουκυδίδου συγγραφῇ Ἰταλίας καὶ Σικελίας παράπλους τὸν εἰς Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν παράπλουν λέγειν βουλόμενον (1, 36),

Digitized by Google

εὕρηται δὲ τῇ τῶν Πλαταιῶν ἐπιστρατείᾳ τὸ Πλαταιαῖς ἐπιστρατεῦσαι δηλοῦν (2,79) καὶ μετὰ τὴν τῆς Αἰτωλίας συμφορὰν ἀντὶ τοῦ μετὰ τὴν ἐν Αἰτωλίᾳ συμφορὰν εἰρημένον (3, 114) καὶ Σοφοκλέους ἐν Οἰδίποδι ἐπὶ Κολωνῷ (45) οὐχ ἕδρας γῆς τῆσδ' ἂν ἐξέλθοιμι, ὅπερ μᾶλλον ἂν τῆς ἐν τῇδε γῇ ἕδρας λέγοιτο, καὶ ἀγγελία τῆς Χίου παρὰ Θουκυδίδῃ (8, 15) ἴσα τῷ περὶ Χίου δυνάμενον, καὶ μῦθος φίλων παρὰ Σοφοκλεῖ ('Αντ. 11), ὥσπερ ἂν εἰ μῦθος περὶ φίλων λέγοιτο, καὶ τὸ Μεγαρέων ψήφισμα παρὰ Θουκυδίδῃ (1,149) καὶ τὰ 'Αμφισσέων δόγματα παρὰ Δημοσθένει (18,14) καὶ τῶν μὴ γενομένων πίστιν παρ' Ἰσαίῳ (8,19) καὶ τοὺς τοῦ πράγματος λόγους παρ' Αἰσχίνῃ (3, 206). Πλάτωνος δ' ἥκιστα οἰκεῖα τὰ τοιαῦτα εἶναι δοκεῖ, ὥστε μάλιστ' εἰκότ' ἂν λέγοιμεν μιμητοῦ τινος τοῦ 'Αττικοῦ λόγου καὶ τόδε φάσκοντες εἶναι πρὸς οἷς ἄλλοις τοιούτοις πολλοῖς ἐπεδείξαμεν. Οὐ παρὰ λόγον δὲ Ζελλῆρος μὲν ἀτοπίαν ἐπικαλεῖ τῇ ῥήσει (περὶ Πλατ. 93), ἀσθενῆ ἢ ἀδόκιμα Σταλλβαύμου ἀντιλέγοντος, πλημμέλειαν δ' Ἄστος ἀπογραφικήν, ἣν ἐπανορθούμενος διὰ χειμώνων ἀντὶ χειμώνων γραφῆναι κελεύει οὐκ ἀναγκαῖα οὐδὲ πιθανὰ ἔμοιγε κελεύων.

(633 γ).

«Ἔτι δὲ κἂν ταῖς γυμνοπαιδίαις δειναὶ καρτερήσεις παρ' ἡμῖν γίγνονται».

Τὴν γυμνοπαιδίαν τοὔνομα μόνον ὁ περὶ τοὺς Νόμους τὴν σπουδὴν ποιησάμενος ἐνταῦθα εἰπὼν ἔτυχεν, οὐδαμοῦ δὲ Πλάτων μνησθεὶς αὐτῆς δῆλός ἐστι.

(633 γ).

«Δειναὶ καρτερήσεις παρ' ἡμῖν (τοῖς Λακεδαιμονίοις) γίγνονται τῇ τοῦ πνίγους ῥώμῃ διαμαχομένων».

Τὸ ῥώμη πνίγους τολμηρότερον καὶ οὐ κατὰ Πλάτωνα δοκεῖ μετενηνέχθαι. Τοιαῦτα δ' ἔοικεν εἶναι καὶ τὰ τῶν Νόμων μόνον οἰκεῖα,

Digitized by Google

τραγικώτερα δ' ὅμως ἀπιστίας τε ῥώμη (839 δ) καὶ ῥώμη ἡδονῶν (841 α), καθ' ἅπερ γε καὶ ῥώμη δορὸς καὶ πνευμάτων ῥώμη Εὐριπίδῃ που εἰρῆσθαι συνέβη (Ἱκετ. 26. Ἡρακλ. 22). Οὔκουν ἀπεικότως ἀδόκιμον εἶναι τὴν ῥῆσιν Ζελλῆρος τοπάζει, ἄπιστα Σταλλβαύμου γνώμην ἐμὴν ἀντιλέγοντος, τὸν Λακωνικὸν Μεγίλλου λόγον περὶ τούτου αἰτιωμένου.

(633 δ).

Ἀθ. «Τὴν ἀνδρείαν δὲ φέρε τί θῶμεν; πότερον ἁπλῶς οὕτως εἶναι πρὸς φόβους καὶ λύπας διαμάχην μόνον ἢ πρὸς πόθους τε καὶ ἡδονὰς καί τινας δεινὰς θωπείας κολακικάς;»

Καὶ διαμάχῃ δ' ὀνόματι ἄνδρες Ἀττικίζοντες μόνον χρησάμενοι φαίνονται, Πλούταρχός τε (Ἠθικ. 74) καὶ Ἰώσηπος (Β. j 6, 2, 8) καὶ ἄλλοι, οἷς ἂν καὶ τὸν συγγραφέα τῶν Νόμων προσθεῖμεν, ἐνταῦθά τε καί που προϊόντι (814 α) διαμάχην εἰπόντα.

(634 α).

Ἀθ. «Ὁ Διὸς οὖν δὴ καὶ ὁ Πυθικὸς νομοθέτης οὐ δήπου χωλὴν τὴν ἀνδρείαν νενομοθετήκατον, πρὸς τὰ ἀριστερὰ μόνον δυναμένην ἀντιβαίνειν πρὸς τὰ δεξιὰ δὲ καὶ κομψὰ καὶ θωπευτικὰ ἀδυνατοῦσαν».

Τῷ ἀντιβαίνειν πρός τινα μόνον ἐνταῦθα Πλάτωνος ἂν περιτύχοις, εἰ δὴ Πλάτωνός εἰσιν οἱ Νόμοι, παρ' Ἀττικίζουσι δ' ἀνδράσι πολλάκις, οἷον παρὰ Πλουτάρχῳ (Λυκ. 5) καὶ Πολυβίῳ (2, 50, 12. 28, 5, 8). Ἀντιβαίνειν δέ τινι ἢ ἁπλῶς ἀντιβαίνειν Ἀττικοὶ μὲν ποιηταὶ θαμὰ λέγοντες εὑρίσκονται, Εὐριπίδης μὲν ἐν Βάκχαις (1126) καὶ ἐν τῇ ἐν Ταύροις Ἰφιγενείᾳ (1016), Ἀριστοφάνης δ' ἐν Βατράχοις (202), Αἰσχύλος δ' ἐν Προμηθεῖ (234), Σοφοκλῆς δ' ἐν Ἠλέκτρᾳ (575). Πλάτων δ' ἀντὶ τούτου μυριάκις μὲν ἐναντιοῦσθαι εἶπεν, πολλάκις δ' ἀντιτάττεσθαι, ὧν οὐκ ἂν δήπου ἀπείχετο εἴπερ οὗτος ἦν ὁ περὶ τοὺς Νόμους τὴν διατριβὴν ποιησάμενος.

Digitized by Google

(634 α).

«Οὐ δήπου χωλὴν τὴν ἀνδρείαν νενομοθετήκατον πρὸς τὰ ἀριστερὰ μόνον δυναμένην ἀντιβαίνειν, πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ κομψὰ καὶ θωπευτικὰ ἀδυνατοῦσαν, ἢ πρὸς ἀμφότερα;»

Ἐνταῦθα ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ αἱ λῦπαι καὶ αἱ ἡδοναὶ λέγονται· ἄηθες δ' ἐστὶ καὶ καινὸν παρὰ Πλάτωνι δύο τἀναντία ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ καλεῖσθαι ἀντὶ τοῦ θάτερα, οἰκειοτάτου αὐτῷ ὄντος, οἷον ἐν τῷ Συμποσίῳ (186 δ) ἀντὶ τοῦ ἑτέρου ἔρωτος τὸν ἕτερον κτήσασθαι καὶ αὐτόθι (180 ε) ἀναγκαῖον καὶ ἔρωτα τὸν μὴ τῇ ἑτέρᾳ (Ἀφροδίτῃ) συνεργὸν πάνδημον καλεῖσθαι, καὶ ἐν τῇ Πολιτείᾳ (555 δ) ἀνάγκη ἢ τοῦ ἑτέρου ἀμελεῖν ἢ τοῦ ἑτέρου, καὶ ἐν τῷ Σοφιστῇ (226 α) οὐ τῇ ἑτέρᾳ (χειρὶ) ληπτέον, καὶ ἐν τῷ Πολιτικῷ (264) τὸ μὲν ἕτερον ὑγροτροφικὸν ὀνομάζοντες, τὸ δὲ ἕτερον ξηροτροφικόν, ἔτι δὲ ἐν Πρωτ. (329 δ) καὶ ἐν Γοργ. (475 α) καὶ ἐν Φαίδ. (68 γ) καὶ ἐν Πολ. (379 δ). Μᾶλλον δ' ἂν οὗτος εἶπε πρὸς θάτερα μόνον δυναμένην ἀντιβαίνειν, πρὸς θάτερα τὰ κομψὰ καὶ θωπευτικὰ ἀδυνατοῦσαν ἢ πρὸς ἀμφότερα;

(634 γ).

«Ἂν ἄρα τις ἡμῶν περὶ τῶν ἑκάστων οἴκοι νόμων ψέξῃ τι βουλόμενος ἰδεῖν τό τε ἀληθὲς ἅμα καὶ τὸ βέλτιστον, μὴ χαλεπῶς, ἀλλὰ πρᾴως ἀποδεχώμεθα ἀλλήλων».

Τὸ ἑκάστων περὶ τριῶν καθ' ἕνα λαμβανομένων λεγόμενον, τοῦ Ἀθηναίου τε καὶ τοῦ Κλεινίου καὶ τοῦ Μεγίλλου, οὐ κατὰ χρῆσιν τὴν εἰωθεῖσαν κεῖσθαι ἡμῖν γε δοκεῖ ἀντὶ τοῦ ἑκάστου τιθέμενον, παρὰ δέ που τὴν ὁμολογουμένην τοῦ Πλατωνείου λόγου ἀκρίβειαν, οἷα ἡμῖν ἐν τοῖσδε μάλιστα πάρεστιν, ἐν τῷ τοῦ Πολιτικοῦ (271 δ) «τὰ ζῷα κατὰ γένη καὶ ἀγέλας οἷον νομεῖς θεῖοι διειλήφασι δαίμονες, αὐτάρκεις εἰς πάντα ἕκαστος ἑκάστοις ὤν», ἔνθα ἕκαστος μὲν λέγεται δαίμων, γένη δὲ ἕκαστα, καὶ ἐν τῷ αὐτόθι που

Digitized by Google

(23 γ) «ἂν σῴζωσιν οἱ θεραπεύοντες ἕκαστοι τὰ θεραπευόμενα, ταύτῃ θήσομεν τοῦτον ὀρθὸν ὅρον εἶναι μόνον ἰατρικῆς καὶ ἄλλης ἡστινοσοῦν ἀρχῆς»· τὸ γὰρ ἕκαστοι εἰς γένη ἀρχόντων ἢ ἐπιστατῶν θεραπευόντων βλέπει δῆλον ὅτι. Οὐκ ἄλλως δ' ἔχει καὶ τὸ τῇδέ που (306 δ) «ἢ καὶ μνήμην ἴσχεις ὅντινα τρόπον δρῶσιν αὐτὸ ἐν ἑκάστοις τούτων;» ὅ ἐστιν ἐπαινοῦσιν ὀξύτητα καὶ τάχος εἴτε κατὰ σώματα εἴτε ἐν ψυχαῖς εἴτε κατὰ φωνῆς φοράν; καὶ τὸ ἐν τῇ Πολιτείᾳ (502 δ) «τίνα τρόπον ἡμῖν καὶ ἐκ τίνων μαθημάτων τε καὶ ἐπιτηδευμάτων οἱ σωτῆρες ἐνέσονται τῆς πολιτείας καὶ κατὰ ποίας ἡλικίας ἕκαστοι ἑκάστων ἁπτόμενοι;» καὶ τὸ ἐν Πρωταγόρᾳ (315 δ) «Περὶ αὐτὸν (τὸν Ἱππίαν) ἐκάθηντο ἐπὶ βάθρων Ἐρυξίμαχός τε καὶ Ἀκουμενὸς καὶ Φαῖδρος ὁ Μυριννούσιος καὶ Ἄνδρων ὁ Ἀνδρωτίωνος καὶ τῶν ξένων πολῖταί τε αὐτοῦ καὶ ἄλλοι τινές· . . . ἐφαίνοντο δὲ περὶ φύσεως καὶ μετεώρων διερωτᾶν τὸν Ἱππίαν, ὁ δὲ ἑκάστοις αὐτῶν διέκρινε καὶ διεξῄει τὰ ἐρωτώμενα», κατὰ πλῆθος διττὸν τῶν ἀκροωμένων λογιζομένων τὸ τῶν ἀστῶν καὶ τὸ τῶν ξένων, καὶ τὸ ἐν Θεαιτήτῳ (175 β) «ἐν ἅπασι δὲ τούτοις (τοῖς περὶ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου) ὁ τοιοῦτος (ὁ φιλοσοφικὸς ἀνὴρ) ὑπὸ τῶν πολλῶν καταγελᾶται, τὰ μὲν ὑπερηφάνως ἔχων, ὡς δοκεῖ, τά δ' ἐν ποσὶν ἀγνοῶν τε καὶ ἐν ἑκάστοις ἀπορῶν».

(635 α).

Ἀθ. «Οὐκοῦν ἡμῖν τὰ νῦν ἐρημία νέων, αὐτοὶ δ' ἕνεκα γήρως ἀφείμεθ' ὑπὸ τοῦ νομοθέτου διαλεγόμενοι περὶ αὐτῶν τούτων μόνοι πρὸς μόνους μηδὲν ἂν πλημμελεῖν; Κλ. Ἔστι ταῦτα οὕτως, εἰς ἃ μηδὲν ἀνῇς ἐπιτιμῶν τοῖς νόμοις».

Πᾶς ἂν ὀξύ τι ὁρῶν τὸ εἰς ἃ τοῦτο ἂν ψέξειε τὸ δι' ἃ βουλόμενον λέγειν· ἐν παντὶ γὰρ τῷ Ἀττικῷ λόγῳ ἔν γε τοῖς τοιούτοις ταὐτά που τῷ πρὸς ἃ εὑρίσκεται δυνάμενον, τὸ οὗ ἕνεκα δηλοῦν, ἢ ἐγγύς που τοῦ ἃ ἰόν, ὅταν πρὸς τὸ κατά τι λεγόμενον τείνῃ.

Digitized by Google

(635 γ).

«Εἰ ἄπειροι τῶν μεγίστων ἡδονῶν οἱ πολῖται γενήσονται καὶ ἀμελέτητοι γιγνόμενοι ἐν ταῖς ἡδοναῖς καρτερεῖν καὶ μηδὲν τῶν αἰσχρῶν ἀναγκάζεσθαι ποιεῖν, ἕνεκα τῆς γλυκυθυμίας τῆς πρὸς τὰς ἡδονὰς ταὐτὸν πείσονται τοῖς ἡττωμένοις τῶν φόβων».

Τὸ δὴ μετὰ τοῦτο σκεπτέον ἡμῖν εἶναι δοκεῖ τὴν τῇδέ που γλυκυθυμίαν, ὅπῃ ποτὲ χρείας παρὰ Πλάτωνι καὶ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ παντὶ ἔχει λόγῳ· ὃ μὲν γὰρ ἐνταῦθα ἡ γλυκυθυμία ἡ πρὸς τὰς ἡδονὰς βούλεται φράζειν, τὸ χαίροντα αἱρεῖσθαί τι, παρὰ Πλουτάρχῳ μόνον ἐν Ἠθικοῖς ἅπαξ (476 δ) ζητῶν ἂν λάβοις εἰρημένον, ἡ πρὸς τὸ ἥδιστον ἀναχωροῦσα γλυκυθυμία τῆς ψυχῆς. Ἀλλ' οὐδὲ τὴν θυμηδίαν δηλοῦντι τῷ ὀνόματι οὐδαμοῦ ἂν περιτύχοις ἄλλοθι ἢ παρ' Ἀττικίζουσι, Πλουτάρχῳ τε ἐν Ἠθικοῖς πολλάκις (970 β, 982 α, 1101 γ) καὶ παρὰ Συνεσίῳ (Ἐπ. 57, 79). Γλυκύθυμον δὲ Ἀριστοφάνης τὸν ἔρωτα μὲν ἐν Λυσιστράτῃ εἶπε (550), ἐν Νεφέλαις δὲ τὸν ὕπνον, τὸν ἡδονὴν ἢ εὐφροσύνην ἐμποιοῦντα λέγων. Ὅμηρος δ' ἐν Ἰλιάδι που ((Υ, 476) ἀνδρὶ τὸ ὄνομ' ἀπονείμας τὸν ἤπιον ἐν νῷ ἔχων φαίνεται. Πανταχῇ οὖν ἡ γλυκυθυμία, ὥς γ' ἐνταῦθα λέγεται, θεωρουμένη ἀλλοτρία τοῦ Ἀττικοῦ λόγου οὖσα ἁλίσκεται.

(635 δ).

«Δουλεύσουσι τρόπον ἕτερον καὶ ἔτ' αἰσχίω τοῖς γε δυναμένοις καρτερεῖν ἐν ταῖς ἡδοναῖς καὶ τοῖς κεκτημένοις τὰ περὶ τὰς ἡδονάς, ἀνθρώποις ἐνίοτε παντάπασι κακοῖς, καὶ τὴν ψυχὴν τῇ μὲν δούλην, τῇ δὲ ἐλευθέραν ἕξουσι».

Τί ἂν εἴποι τις τὴν ῥῆσιν τοῖς κεκτημένοις τὰ περὶ τὰς ἡδονάς; Πλατώνειον; Οὐ μὰ Δι', οὐ δῆτα· ὃ γὰρ ὁ λόγος ἐνταῦθα βούλεται λέγειν, εἰ μέλλοι τι τῆς σαφηνείας τῆς Πλάτωνος μετέχειν, τοῖς πρὸς

Digitized by Google

τὰς ἡδονὰς παρεσκευασμένοις δήπου ἂν λέγοιτο· τί γὰρ ἂν ἄλλο μᾶλλον τοῖς λεγομένοις ἁρμοττόμενον ὁ ταῦτα συγγράψας φθέγγοιτο; Ἐγὼ μὲν οὐχ ὁρῶ. Εἰ δὲ Σταλλβαῦμος οἴεταί τι εἰδέναι σαφῶς, τοὺς σωφρόνως τῶν ἡδονῶν ἀπολαύοντας λέγων, ἀνάξια μὲν πάσχει τῶν κειμένων ἀπρὶξ ἀεὶ ἀντέχεσθαι σπουδάζων, ἀτιμάζων δὲ λέληθε Πλάτωνα οὕτως ἄτοπα αὐτῷ ἐπιχειρῶν ἀπονέμειν.

(635 δ).

«Εἰ ἄπειροι τῶν μεγίστων ἡδονῶν οἱ πολῖται γενήσονται καὶ ἀμελέτητοι γιγνόμενοι ἐν ταῖς ἡδοναῖς καρτερεῖν.... ταὐτὸν πείσονται τοῖς ἡττωμένοις τῶν φόβων δουλεύσουσι τρόπον ἕτερον καὶ ἔτ' αἰσχίω τοῖς γε δυναμένοις καρτερεῖν».

Δίκην ἔχει Ζελλῆρος περὶ τὴν τοῦ γὲ ἐνταῦθα χρῆσιν ἀπορούμενος· τί γὰρ καὶ βουλόμενος ὁ συγγραφεὺς τῇδε τὸ γὲ ἐμβαλὼν ἔχει; τίσι γὰρ ἂν ἄλλοις πλὴν τῶν καρτερεῖν δυναμένων οἱ τῶν μεγίστων ἡδονῶν ἄπειροι δουλεύσειαν; Ἐπεὶ τοιοῦτόν τι καὶ οὐδὲν ἄλλο τὸ γὲ ἐνταῦθα ἔοικε φράζειν, εἰ μέλλει ὀρθῶς καὶ κατὰ τρόπον κεῖσθαι τὸν πρέποντα. Ἀτοπίαν δὲ τοιαύτην οὐδεὶς ἂν Πλάτωνος κατείποι, οἷς δὲ Σταλλβαῦμος χρῆται παραδείγμασιν, ἵνα τὸν συγγράψαντα ὀρθῶς τὸ γὲ εἰπόντα δείξῃ, οὐδὲν ἂν σκοποῦντες τοιοῦτον εὕροιμεν ἄλογον περὶ αὐτά.

(635 δ).

Τὸ δὲ «καρτερεῖν ἐν ταῖς ἡδοναῖς» πᾶς ἂν ἴδοι θαυμαστότερον ὂν ἀντὶ τοῦ εἰθισμένου πρὸς ἡδονὰς καρτερεῖν λεγόμενον, οἷον τὸ ἐν Πολιτείᾳ πρὸς ἡδονὰς καὶ λύπας καρτερεῖν (558 β) καὶ τὸ ἐν Ξενοφῶντος Κύρου Παιδείᾳ πρὸς λιμὸν καὶ ῥῖγος καρτερεῖν (3, 3, 11). Οὐχ ὅμοιον δὲ δήπου οὐδὲ ταὐτὸν δύναται τὸ Εὐριπίδου μάχῃ καρτερεῖν (Ἡρακλ. 837), οὐδὲ τὸ ἐν Λάχητι ἐν τῷ πολέμῳ καρτερεῖν (193 α) ἢ ἐπὶ τῇ ζητήσει καρτερεῖν (194 α), οὐδὲ τὸ Ἰσοκράτους ἐπὶ τοῖς παροῦσι (125 δ). Πάντα γὰρ δὴ ταῦτα τὸ ἐν ᾧ τις καρτερεῖ βούλεται λέγειν, ἀλλ' οὐ τὸ πρὸς ἅ, ὅπερ δὴ τὸ ἐνταῦθ' ἐν ἡδοναῖς καρτερεῖν ἀνάγκη σημαίνειν.

Digitized by Google

(636 β).

'Αθ. «'Επεὶ καὶ τὰ γυμνάσια ταῦτα καὶ τὰ ξυσσίτια πολλὰ μὲν ἄλλα νῦν ὠφελεῖ τὰς πόλεις, πρὸς δὲ τὰς στάσεις χαλεπά· δηλοῦσι δὲ Μιλησίων καὶ Βοιωτῶν καὶ Θουρίων παῖδες. Καὶ δὴ καὶ παλαιὸν νόμιμον δοκεῖ τοῦτο τὸ ἐπιτήδευμα κατὰ φύσιν τὰς περὶ τὰ ἀφροδίσια ἡδονάς, οὐ μόνον ἀνθρώπων ἀλλὰ καὶ θηρίων διεφθαρκέναι. Καὶ τούτων τὰς ὑμετέρας πόλεις πρώτας ἄν τις αἰτιῷτο καὶ ὅσαι τῶν ἄλλων μάλιστα ἅπτονται τῶν γυμνασίων».

Ὁ ἐνταῦθα σφοδρῶς τοῖς σισσιτίοις τε καὶ γυμνασίοις ὁ τῶν Νόμων συγγραφεὺς ἐπιτιμᾷ, ὡς χαλεπὰ μὲν πρὸς τὰς στάσεις, τῶν δ' οὐ κατὰ φύσιν ἐρώτων αἰτιώτατα πῶς οὐκ ἄτοπον καὶ παρὰ πάντα λόγον, εἴ τις Πλάτωνα δέξαιτο ταῦθ' οὕτω ψέξαι, ὅς γε δὴ οὐδὲν ἐν Πολιτείᾳ ἐπαινῶν καὶ θαυμάζων αὐτὰ διαλείπει; Πῶς δ' ἂν οὕτως ἐναντιώτατος αὐτὸς αὑτῷ γένοιτο, καὶ οὐ περὶ σμικρὰ ἀλλὰ περὶ τὰ μέγιστα τοῦ καλλίστου τῶν αὑτοῦ ἔργων; Οὐδαμοῦ δὲ τὸν τῶν παιδικῶν ἔρωτα οὕτως ἅπαντα ψέγων οὐδ' ἀποδοκιμάζων φαίνεται, ἀλλὰ τὸν μανικὸν μόνον καὶ τὸν ὕβρει καὶ ἀκολασίᾳ συνόντα. Τὰ δ' ἐνταῦθα λεγόμενα πᾶσι τοῖς ἀλλαχοῦ περὶ αὐτοῦ λεγομένοις διαφωνοῦντα εὑρίσκεται, τοῖς ἐν Πολιτείᾳ δὲ μάλιστα (403 α, β) καὶ Συμποσίῳ.

(636 δ).

«Νόμων δὲ πέρι διασκοπουμένων ἀνθρώπων ὀλίγου πᾶσά ἐστιν ἡ σκέψις περί τε τὰς ἡδονὰς καὶ τὰς λύπας ἔν τε πόλεσι καὶ ἐν ἰδίοις ἤθεσι· δύο γὰρ αὗται πηγαὶ μεθεῖνται φύσει ῥεῖν, ὧν ὁ μὲν ἀρυτόμενος ὅθεν τε δεῖ καὶ ὁπότε καὶ ὁπόσον εὐδαιμονεῖ, ὁ δ' ἀνεπιστημόνως τἀναντία ἂν ἐκείνῳ ζῴη».

'Εν τῷ πόλεσί τε καὶ ἰδίοις ἤθεσι τῶν ἠθέων διατριβὴν συνήθη ἢ οἶκον δηλούντων, πᾶς ἂν θαυμάσειεν ὅπως 'Ιωνικὸν μάλιστα

Digitized by Google

καὶ ποιητικὸν ἐν τοιαύτῃ δυνάμει τὸ ὄνομα ὂν τοῦτο ἐνταῦθα μόνον καί που προϊὼν (865 ε) Πλάτων εἰρηκὼς τυγχάνει· εὕροις μὲν γὰρ ἂν αὐτὸ θηρῶν παρ' Ὁμήρῳ τε (Ζ 511, ξ 411) καὶ Ἡσιόδῳ (Ἐργ. 220), εὕροις δὲ παρ' Ἡροδότῳ πλειστάκις (1, 15. 157. 4, 80. 2, 112) καὶ παρὰ Πινδάρῳ δὲ καὶ τραγικοῖς οὐχ ἅπαξ λεγόμενον. Εἰ δέ τις δύσκολος ὢν μὴ ἐθέλοι πείθεσθαι ἄλλως ἔχειν τὸ ἐν Τιμαίῳ (42 ε) ἔμενεν ἐν τῷ ἑαυτοῦ κατὰ τρόπον ἤθει, ἄλλως τε καὶ τοῦ μὲν ἑνικοῦ τοῦ ἤθει ἀριθμοῦ συμπείθοντος, τοῦ δὲ κατὰ τρόπον ἀναγκάζοντος, ἀλλ' οὖν οὐδέν γ' ἂν ἔχοι ἀντειπεῖν, ἐάν τις μηδὲν ἄτοπον τοῦτο ποιῆσαι Πλάτωνα φῇ, ἐν τοιαύτῃ δυνάμει τὸ ἤθει εἰπεῖν· ποιητικός γαρ ἐν Τιμαίῳ καὶ ἔνθεος πρὸς τὰ λεγόμενα καὶ τὸ πρᾶγμα ὤν, καὶ λόγου, ὡς εἰκός, ποιητικοῦ καὶ ὀνομάτων ἥψατο τοιούτων.

(636 ε).

Ἀκούων δέ τις τὰ Μεγίλλου «λέγεται μὲν ταῦτα, ὦ ξένε, καλῶς, ἀλλ' ἀφασία γ' ἡμᾶς λαμβάνει τί ποτε χρὴ λέγειν πρὸς ταῦτα» ἀκούων τις, λέγω, ταῦτα ἀποροῖ ἂν πάνυ σφόδρα, ὅπως οὗτος οἶδεν ὅτι καὶ Κλεινίαν ἅμ' αὐτῷ ἀφασία εἰληφυῖα τυγχάνει. Οὐδεὶς δ' ἄν, οἶμαι, πιστεύσειεν οὕτω παρὰ τὸ εἰκὸς ταῦτα Πλάτωνι εἰρῆσθαι.

(639 α).

Ἀθ. «Σκεψώμεθα δέ πῃ τῇδε».

Τὸ πῇ τῇδε οὕτω τάξεως καὶ κόσμου ἔχον οὐδαμοῦ ἰχνεύων Πλάτωνος ἂν εὕροις, ἀλλὰ τῇδέ πῃ τεταγμένῳ πανταχοῦ τούτῳ δῆλός ἐστι κεχρημένος.

(639 β).

Ἀθ. «Τί δ' ἄρχων στρατοπέδων; ἆρ' ἐὰν τὴν πολεμικὴν ἔχῃ ἐπιστήμην, ἱκανὸς ἄρχειν, κἂν δειλὸς ὢν ἐν τοῖς δεινοῖς ὑπὸ μέθης τοῦ φόβου ναυτιᾷ;»

Digitized by Google

Ἐν τῷ ὑπὸ μέθης τοῦ φόβου θαῦμ' ἔχει πάντα, ὅτι ἡ μέθη οὕτω τολμηρῶς καὶ μόνον ἐνταῦθα μετωνόμασται, ἀντὶ τῆς ταραχῆς ἢ θορύβου ἢ ἰλίγγου λεχθεῖσα· Πλάτων δὲ δοκεῖ οὐκ ἂν οὕτω τραγικῶς ἐθελῆσαι φθέγξασθαι. Οὐδένα δὲ πρὸς τοῦτο λόγον ἔχει ὅτι περὶ μέθης ἄρτι ὁ λόγος ἐγεγένητο, ὥσπερ Σταλλβαύμῳ δοκεῖ.

(639 γ).

Ἀθ. «Τί δ' ἐπαινέτην ἢ ψέκτην κοινωνίας ἡστινοσοῦν, ᾗ πέφυκεν ἄρχων εἶναι, ὁ δὲ μὴ ἑορακὼς εἴη ποτ' ὀρθῶς αὐτὴν αὑτῇ κοινωνοῦσαν μετ' ἄρχοντος· οἰώμεθα δή ποτε τοὺς τοιούτους θεωροὺς τῶν τοιούτων κοινωνιῶν χρηστόν τι ψέξειν ἢ ἐπαινέσεσθαι;»

Ἄτοπον καὶ ἄκυρον ἔοικεν εἶναι τὸ χρηστόν τι, ἀνθ' οὗ ὑγιές τι ἢ ὀρθὸν Πλάτωνι ἂν λέγοιτο· θαυμαστότερα δὲ Σταλλβαῦμος λέγειν δοκεῖ κατὰ βραχυλογίαν ταῦτ' εἰρῆσθαι οἰόμενος, ἧς ἄνευ ἀνενδεῶς ἂν εἶχε χρηστόν τι λέγοντας ψέξειν ἢ ἐπαινέσεσθαι λεγόμενον.

(639 δ).

Ἀθ. «Ἐγὼ δὲ ἐντετύχηκά τε πολλαῖς (συμποτικαῖς κοινωνίαις) καὶ πολλαχοῦ, καὶ προσέτι πάσας ὡς ἔπος εἰπεῖν διηρώτηκα καὶ σχεδὸν ὅλην οὐδεμίαν ὀρθῶς γιγνομένην ἑόρακα».

Τὸ πάσας ὡς ἔπος εἰπεῖν διηρώτηκα οὐ Πλάτωνος λόγος ὢν φαίνεται· οὐ γὰρ οὖν εἰκὸς οὕτως ἀλόγιστα φθέγξασθαι, πάντα διηρωτηκέναι τὰ συμπόσια, οὐ δυνατὰ οὐδὲ πιστὰ οὐδενὶ λέγοντα.

(640 β).

Ἀθ. «Νῦν δέ γε οὐ στρατοπέδου πέρι λέγομεν ἄρξοντος ἐν ἀνδρῶν ὁμιλίαις ἐχθρῶν ἐχθροῖς μετὰ πολέμου, φίλων δ' ἐν εἰρήνῃ πρὸς φίλους κοινωνησόντων φιλοφροσύνης».

Digitized by Google

Ἐν τῷ στρατοπέδου πέρι λέγομεν ἄρξοντος ἢ περὶ οὕτω τοῦ ἄρξοντος, τῆς οἰκείας γενικῆς, ἀφεστηκυῖα, τοῦ λέγομεν ἐμβεβλημένου, φίλη τοῖς Νόμοις ἐστὶ ῥῆσις, συχνὰς ὁμοίας ἐξ αὐτῶν Ἄστου συνειλοχότος (676 γ, 697 γ, 834 δ), οὐδαμοῦ δ' ἄλλοθι Πλάτωνος περιτυχόντος.

(640 γ).

Ἀθ. Ἔστι δέ γε ἡ τοιαύτη συνοισία, εἴπερ ἔσται μετὰ μέθης, οὐκ ἀθόρυβος».

Ὁ ἀθόρυβος ἐν Νόμοις μόνον τοῦ παντὸς Ἀττικοῦ εἴρηται λόγου, ἐνταῦθά τε καί που προϊόντι αὐτῶν (831 δ), ἀθορύβητον δὲ Ξενοφῶν ἐν Ἀγησιλάῳ που εἶπεν (6, 7), ἀθόρυβον δὲ Πλούταρχος εἴωθε λέγειν, δὶς ἐν τῷ Σωκράτους δαιμονίῳ εἰπὼν (208, 589 δ), δὶς δ' ἐν τῷ Συμποσίῳ (713 ϛ). Ἀττικιζόντων οὖν μᾶλλον οἰκεῖον ὁ ἀθόρυβος τοὔνομα ἔοικεν εἶναι ἢ Ἀττικῶν.

(641 γ).

Ἀθ. «Παιδευθέντες μὲν γίγνοιντ' ἂν ἄνδρες ἀγαθοί, γενόμενοι δὲ τοιοῦτοι τά τε ἄλλα πράττοιεν καλῶς, ἔτι δὲ κἂν νικῷεν τοὺς πολεμίους μαχόμενοι. Παιδεία μὲν οὖν φέρει καὶ νίκην, νίκη δ' ἐνίοτε ἀπαιδευσίαν· πολλοὶ γὰρ ὑβριστότεροι διὰ πολέμων νίκας γενόμενοι μυρίων ἄλλων κακῶν δι' ὕβριν ἐνεπλήσθησαν, καὶ παιδεία μὲν οὐδεπώποτε γέγονε Καδμεία, νῖκαι δὲ ἀνθρώποις πολλαὶ δὴ τοιαῦται γεγόνασί τε καὶ ἔσονται».

Τὸ λεγόμενον ὡς ἡ παιδεία φέρει νίκην, ἡ δὲ νίκη ἐνίοτε ἀπαιδευσίαν, ταῦτά τε καὶ τὰ τούτοις ἑξῆς ἀργὸς εἶναι δοκεῖ λόγος καὶ ἄτοπος οὐδὲ πρὸς Πλάτωνος οὐδ' ὁπωστιοῦν· τί γὰρ καὶ βουλόμενος περὶ τῶν ἐκ τῆς παιδείας ἀγαθῶν ὄντων τὸν λόγον ποιούμενος τὸν περὶ τῶν ἐκ νίκης ἐνίοτε κακῶν γιγνομένων προσῆψεν; Χαλεπῶς ἂν οὕτω παρὰ λόγον Πλάτωνι εἰρῆσθαι δοκοῦντα ἂν εὕροιμεν· οἱ γὰρ

Digitized by Google

κρατοῦντες ἐν τοῖς διαλόγοις αὐτῷ τῶν ἀνδρῶν, οἷος Σωκράτης πολλαχοῦ καὶ ὁ Ἀθηναῖος ἐνταῦθα, τοῦ ὀρθοῦ ἀεὶ καὶ ὑγιοῦς ἐν τοῖς λόγοις ἁπτόμενοι φαίνονται. Εἰ δέ τινα καὶ ἄλογα διαλεγομένους λέγειν ἀνάγκη, ταῦτα τοῖς ἄλλοις πλὴν τούτων Πλάτων φιλεῖ ὑποβάλλειν.

(641 δ).

Ἀθ. «Τὸ μὲν ἀληθές, ὦ ξένε, διισχυρίζεσθαι ταῦτα οὕτως ἔχειν, πολλῶν ἀμφισβητούντων, θεοῦ· εἰ δ' ὅπῃ ἐμοὶ φαίνεται δεῖ λέγειν οὐδεὶς φθόνος, ἐπείπερ ὡρμήκαμέν γε τοὺς λόγους περὶ νόμων καὶ πολιτείας ποιεῖσθαι τὰ νῦν».

Εἰπὼν ἐνταῦθα ὁ τοὺς νόμους συγγράψας ὡς περὶ νόμων τε καὶ πολιτείας τοὺς λόγους ποιεῖται καὶ τυφλῷ δῆλον ἐποίησεν ὅτι ταὐτόν τι πολιτείαν καὶ νόμους ἡγοῖτο. Ἐκ δὲ δὴ τούτου οὐδεὶς ἤδη λόγος λείπεται τοῖς περὶ ἄλλο τι σπουδάσαι Πλάτωνα φάσκουσι τοὺς νόμους συγγράφοντα, οὐδὲ περὶ ταὐτόν τι τῇ πολιτείᾳ διατρίψαι, ἐξ οὗπερ ἂν ῥᾳδίως τεκμαίροιντο Πλάτωνος καὶ τούτους πρὸς ταύτῃ ἔργον εἶναι.

(642 α).

«Σκοπῶ μὴ δόξαν ὑμῖν παράσχωμαι περὶ σμικροῦ πολλὰ λέγειν, μέθης πέρι, σμικροῦ πράγματος παμμήκη λόγον ἀνακαθαιρόμενος».

Τὸ λόγον ἀνακαθαίρεσθαι ἀντὶ τοῦ ἀποκαθαίροντα ἢ δι' ἀκριβείας λόγον ποιεῖσθαι τῶν Ἀττικῶν μόνος ὁ συγγραφεὺς ἡμῖν οὗτος εἶπεν. Ἀλλὰ μὴν καὶ κύριον τοῦτο λεγόμενον καὶ οὐ μετωνομασμένον παρ' ὑστέροις ἂν εὕροις μόνον καὶ ἐν τῷ ἥκιστα Πλάτωνος Μενεξένῳ καὶ ἐν Νόμοις· λέγεται μὲν γὰρ τῇδέ που (678 δ) μεταλλεῖα συγκεχυμένα ἀνακαθαίρεσθαι καὶ ἐν Μενεξένῳ (241 δ) τὸν βάρβαρον ἀνακαθαίρεσθαι καὶ παρὰ Πλουτάρχῳ (ἐν Ἀλεξ. 17) ἀνακαθαίρεσθαι τὴν παραλίαν καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἐν Καίσαρι (58) καὶ Ἀντωνίῳ (9) καὶ παρὰ Θεοφράστῳ καὶ Λουκιανῷ (Ἀλεξ. 1) καὶ

Digitized by Google

Διονυσίῳ τῷ Ἁλικαρνασεῖ καὶ Λιβανίῳ καὶ Γρηγορίῳ τῷ Ναζιανζηνῷ, τῶν δ' Ἀττικῶν ὥς γ' ἔμ' εἰδέναι, οὐδὲ παρ' ἑνί.

(642α).

Τὸ δὲ «παμμήκη λόγον περὶ σμικροῦ πράγματος ἀνακαθαίρεσθαι» ἀνεπιτήδειος οὖσα μίμησις ἁλίσκεται καὶ μόνον οὐ λογοκλοπία τῆς ἐν Φαίδρῳ (268 Υ) ῥήσεως περὶ σμικροῦ πράγματος ῥήσεις παμμήκεις ποιεῖν. Μιμηταὶ δὲ λόγου Ἀττικοῦ, ὡς πάντες ἴσμεν, οἱ Ἀττικίζοντες μάλιστα εὑρίσκονται ὄντες, οὐ μόνον ὀνόματα ἀλλὰ καὶ ῥήσεις ὅλας αὐτῶν παραλαβόντες, οὐδὲν ἢ σμικρὸν ἀλλοιοῦντες· δεῖ δ' οὐδέν, οἶμαι, τὰ πᾶσιν ἐμφανῆ καὶ διάδηλα τεκμηρίοις δεικνύναι.

(642α).

Τὸ δὲ ἡ κατὰ φύσιν αὐτοῦ (τῆς μέθης) διόρθωσις οὐκ ἂν δύναιτο ἄνευ μουσικῆς ὀρθότητός ποτε σαφὲς οὐδ' ἱκανὸν ἐν τοῖς λόγοις ἀπολαβεῖν».

Τοὔνομα διόρθωσις τὴν ὀρθὴν διάθεσιν λέγον οὐ μόνον Πλάτωνος οὐ δοκεῖ εἶναι, οὐδαμοῦ ἄλλοθι αὐτῷ εἰρημένον, ἀλλ' οὐδὲ τοῦ Ἀττικοῦ λόγου ἔμοι γε οἰκεῖον ὂν εὕρηται· Ἱπποκράτης μὲν γάρ που (Δ') διόρθωσιν τὴν εἰς ὀρθὸν ἀγωγὴν τοῦ ἐγκλινόντων εἶπε, τὴν τῶν ὁδῶν δ' ἐπὶ τὸ βέλτιον Ἀριστοτέλης (Πολ. 6) καὶ τῶν συμπτωμάτων Πολύβιος (6, 38, 4), τὴν ἐπανόρθωσιν δὲ Πολύβιος (3, 118, 12) καὶ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασεὺς (Ῥωμ. Ἀρχ. 6, 20), τὴν χρεῶν δὲ διάλυσιν πολλάκις ὁ Πολύβιος (5, 50, 7. 11, 25, 9).

Ὅτι δ' ἄγαν κατατείνας περὶ μέθης καὶ πότων ὁ συγγραφεὺς ἡμῖν εἶπεν, καὶ ὁμολογοῦντα θαυμαστὸν καὶ ἄτοπον εἶναι παμμήκη λόγον περὶ μέθης σμικροῦ πράγματος ποιεῖσθαι οὐδὲν ἀπολύεται τοῦ τοιαῦτα καταψεύδεσθαι Πλάτωνος· οὐ γὰρ οὖν σπουδάζων ἡμιόλιον βιβλίου, ἐνθένδε μέχρι τοῦ δευτέρου τελευτῶντος, περὶ μέθης ἂν λέγων διεξίοι οὕτω προὔργου ποιούμενος, ὡς οὔτ' ἐν Συμποσίῳ οὔτ' ἄλλοθί που τῶν δια

Digitized by Google

λόγων φαίνεται· οὐδὲ γὰρ ὧν ἡ πολιτεία συνέστηκεν οὕτω μέγα τι καὶ σεμνὸν σωφρονοῦντι ἔοικεν εἶναι τὰ περὶ μέθην καὶ πότους, ὥστε λατρεύοντα αὐτοῖς τὰ περὶ παιδείας καὶ ἁρμονικῆς τετάχθαι. Καίτοι ταῦτά γε πλείστου ἄξια ἐν Πολιτείᾳ καὶ προὐργιαίτατα εἰς ὀρθὴν πολιτείας διάθεσιν καὶ ἕξιν Πλάτων ἡγεῖται, καὶ οὐχ οἷα μέθαις μόνον καὶ πότοις δουλεύειν (Πολιτ. 376 ε - 410 β).

(642 α).

«Ὁρᾶτε οὖν τί ποιῶμεν, εἰ ταῦτα μὲν (τὰ περὶ μέθης) ἐάσαιμεν ἐν τῷ παρόντι, μετεκβαῖμεν δὲ εἰς ἕτερόν τινα νόμων πέρι λόγον».

Τὸ μετεκβαίνειν ἐνταῦθά τε καὶ που προϊόντι (935 α) «μετεκβαίνειν πως εἰώθασι πάντες θαμὰ ἐν τοῖς τοιούτοις εἰς τό τι γελοῖον περὶ τοῦ ἐναντίου φθέγγεσθαι» οὐκ οἶδ' ὅ,τι παθὼν Πλάτων ἐν Νόμοις μόνον ἂν εἴπε· τῶν δ' Ἀττικῶν παρ' Ἀντιφῶντι μόνον ἂν ἅπαξ ἀναγνοῖμεν καὶ περὶ μεταβάσεως εἰς πλοῖον λεγόμενον (131), καθ' ἅπερ καὶ Ἡρόδοτος ἐξ ἅρματος εἰς ἁρμάμαξαν μετεκβαίνειν που ἔγραψεν (7, 41). Ὁ δὲ τῶν Νόμων ἡμῖν συγγραφεὺς τροπικῶς τῷ μετεκβαίνειν ἐχρήσατο περὶ λόγου τὸν λόγον ποιούμενος· μεταβαίνειν δὲ οὐχ ἅπαξ Πλάτωνι εἰρημένον εὑρήσομεν, ἐν Φαίδρῳ τε (265 γ) καὶ ἐν Παρμενίδῃ (146 α, 165 α) καὶ ἐν Πολιτείᾳ (547 γ, 550 δ, 569 γ).

(642 γ).

Μεγ. «Ἀκούων ἐκ τῶν παίδων εὐθύς, εἴ τι μέμφοιντο Λακεδαιμόνιοι Ἀθηναίους, ὡς ἡ πόλις ὑμῶν, ὦ Μέγιλλε, ὑμᾶς οὐ καλῶς ἔρρεξε, καὶ μαχόμενος ὑπὲρ ὑμῶν ἀεὶ πρὸς τοὺς τὴν πόλιν εἰς ψόγον ἄγοντας πᾶσαν εὔνοιαν ἔσχον».

Ἡ εἰς ψόγον ἄγειν τινὰ ῥῆσις ἔρημος ἀδελφῶν ἐν παντὶ τῷ Ἀττικῷ τυγχάνει οὖσα λόγῳ πλήν γε δή τινος ἐν Νόμοις που καὶ ταύτης ῥηθείσης (711 γ), «τὰ μὲν ἐπαινοῦντα καὶ τιμῶντα, τά δ' αὖ

Digitized by Google

πρὸς ψόγον ἄγοντα». Περὶ πλείστου δ' ἄγειν τι καὶ ἐν οὐδεμιᾷ μοίρᾳ ἄγειν τι εἶπεν Ἡρόδοτος (9, 7. 2, 172), ἐν τιμῇ δὲ ἢ ἐντίμως ἄγειν τινὰ ἔγραψε Πλάτων (Πολιτ. 538 ε, 528 γ). Ἕτερον δ' ἂν εἴη παντάπασι καὶ οὐδαμῇ τῶν τοιούτων τό τε ἐν Νόμοις περὶ θεῶν εἰς πίστιν ἄγειν (966 δ) καὶ τὸ ἐν Πολιτείᾳ εἰς δόξας κενὰς ἄγειν (362 ε) καὶ τὸ ἐν Φαίδρῳ εἰς ὁμοιότητά τινι καὶ συμφωνίαν ἄγειν (253 γ) καὶ εἴ τι ἄλλο παραπλήσιον.

(642 δ).

«Ἐπιμενίδης ἐλθὼν πρὸ τῶν Περσικῶν δέκα ἔτεσι πρότερον παρ' ὑμᾶς θυσίας τε ἐθύσατό τινας καὶ δὴ καὶ φοβουμένων τὸν Περσικὸν Ἀθηναίων στόλον εἶπεν ὅτι δέκα μὲν ἐτῶν οὐχ ἥξουσιν, ὅταν δ' ἔλθωσιν, ἀπαλλαγήσονται πράξαντες οὐδὲν ὧν ἤλπιζον παθόντες τε ἢ δράσαντες πλείω κακά».

Ταῦτα λέγων πλεῖστον ἡμῖν ὁ συγγράψας ἁμαρτάνει τὸν χρόνον λογιζόμενος, ἐν ᾧ Ἐπιμενίδης εἰς Ἀθήνας ὁμολογουμένως ἧκε· πάντες μὲν γὰρ τῇ ἕκτῃ καὶ τεσσαρακοστῇ Ὀλυμπιάδι Ἀθήναζε αὐτόν φασιν ἐλθεῖν, ἓξ ἔτεσι καὶ ἑκατὸν πρότερον τῶν Μηδικῶν, ἐνταῦθα δὲ δέκα ἔτεσι προτερῆσαι τούτων ἐν Ἀθήναις γενόμενος λέγεται. Πλάτων δ', οἶμαι, οὐκ ἂν τηλικοῦτον ἁμάρτοι. Κάλλιστα δὲ τοῦτα Ζελλῆρος ἐν τῷ περὶ Πλάτωνος συγγράμματι (70, 111) ἐλέγξαι δοκεῖ.

(642 δ).

Τὰ δὲ Περσικὰ καὶ ὁ Περσικὸς στόλος οὐ πάνυ τι οἰκεῖα, ὥς γ' ἐμὲ γνῶναι, τοῦ Ἀττικοῦ λόγου δοκεῖ εἶναι ὀνόματα· Περσικὸν μὲν γὰρ ὄνομα Ἰσοκράτης καὶ Πλούταρχος μόνον φαίνονται εἰπόντες, ὁ μὲν ἐν τῷ Πανηγυρικῷ (68) καὶ τῷ Ἀρεοπαγιτικῷ (75) καὶ τῷ περὶ Εἰρήνης, ὁ δὲ ἐν Ἀριστείδῃ (1) καὶ ἐν Βρούτῳ (31). Τὰ Μηδικὰ δὲ ἀντὶ τούτου μάλιστα οἱ Ἀττικοὶ φιλοῦσι λέγειν ἀπὸ Θουκυδίδου ἀρξάμενοι· εἶπον δὲ οὗτός τε (1, 18, 97) καὶ Ἀριστοφάνης (Λυσ. 653,

Digitized by Google

καὶ Ξενοφῶν (Πορ. 5, 5) καὶ Ἀνδοκίδης (1, 78). Ἦρξε δὲ τὰ Μηδικὰ γράψας Ἡρόδοτος (9, 64).

(642 e).

Ἀντὶ δὲ τοῦ « θυσίας ἐθύσατό τινας (Ἐπιμενίδης)» ἔθυσε μᾶλλον Ἀττικὸς ἀνὴρ ἂν εἴποι· τὸ γὰρ θύεσθαι περὶ ὧν μέλει τῆς θυσίας μᾶλλον δοκεῖ λέγεσθαι, τῶν σφίσιν αὐτοῖς θυσίας ποιουμένων καὶ τῶν θυσίαις μαντευομένων ἢ τῶν ἱερέων καὶ τῶν ἁπλῶς ἢ ἄλλοις θυόντων, οἷον ἐν Πλάτωνος Συμποσίῳ (201 e) Ἀθηναίοις θυομένοις περὶ τοῦ λοιμοῦ καὶ ἐν Πολιτείᾳ (378 a) θυσαμένοις οὐ χοῖρον ἀλλὰ μέγα τι καὶ ἄπορον θῦμα καὶ παρὰ Θουκυδίδῃ (5, 54) τὰ διαβατήρια θυομένοις (Λακεδαιμονίοις) καὶ ἐν Ξενοφῶντος Κύρου Ἀναβάσει (2, 2, 3) ἐμοὶ θυομένῳ ἰέναι ἐπὶ βασιλέα οὐκ ἐγίγνετο τὰ ἱερὰ καὶ (4, 6, 23) Χειρίσοφος θυσάμενος ἦγε κατὰ τὴν ὁδὸν καὶ (6, 1, 22) (Ξενοφῶν) ἐθύετο Διὶ τῷ βασιλεῖ καὶ (5, 6, 27) Ξενοφῶντα θύεσθαι ὑπὲρ τῆς μονῆς. Καίτοι τὸ μὲν θύειν εὕροις ἂν καὶ ἀντὶ τοῦ θύεσθαι λεγόμενον, ἀλλ' οὐ καὶ τοὐναντίον· λέγεται μὲν γὰρ θύειν θύματα (Πλατ. Πολ. 290 e) καὶ θύσαντες οἱ στρατιῶται (Ξ. Ἀν. 4, 6, 27) καὶ θύειν ἐπινίκεια (Πλατ. Συμ. 173 a) ἢ εὐαγγέλια (Ἀρ. Ἱππ. 656), ἐλέχθη δὲ καὶ θύειν διαβατήρια (Ξ. Ἀν. 3, 4, 3) καὶ Ξενοφῶν ἔθυε πότερά οἱ λῷον εἴη (7, 6, 44)· θύεσθαι δὲ ἐπὶ ἱερέως ὁ συγγραφεὺς ἡμῖν οὗτος εἶπε καὶ Ἡρόδοτος μόνον ἐν τῇ ἐνάτῃ που βίβλῳ εἰπὼν (33) «Ἕλλησι Τισαμενὸς Ἀντιόχου ἦν ὁ θυόμενος. Καίτοι καὶ τούτῳ Ἕλληνι ὄντι, ὥσπερ καὶ τοῖς ἄλλοις, τῆς θυσίας ἔμελε.

(642 e).

Τῆς δὲ ῥήσεως « φοβουμένων τὸν Περσικὸν Ἀθηναίων στόλον » ἡ κατὰ δύναμιν ἢ ῥυθμὸν ὑπερβατικὴ αὕτη τῶν ὀνομάτων τάξις ἄτοπος λίαν εἶναι δοκεῖ καὶ παρὰ τὸ λεγόμενον αὐτὸ τεταγμένη. Οὐδὲν δ' ἂν δήπου τοιοῦτον Πλάτων ἐπλημμέλησεν, οἷα καὶ ἄλλα πόλλ' ὁμοίως ἐν Νόμοις ἡμαρτημένα οὐδὲ Σταλλβαῦμον

λανθάνοντα ὁμολογεῖν ἀναγκάζει, ὡς «τὴν πάντων ἧτταν φοβουμένους ἀνθρώπων τοῦ πώματος (648 [e]) καὶ «τὴν τῆς ξυμπάσης ἡγεμόνα ἀρετῆς (688 [b])» καὶ «μεθ' οὗ ἱκετεύσας μάρτυρος ὁ ἱκέτης θεοῦ ἔτυχεν ὁμολογεῖν (730 [a]) καὶ «ἐν τοῖς τῶν δώδεκα ὁρίοις μερῶν (873 [d])» καὶ «οἱ τὰ τῶν δημιουργῶν σῴζοντες τέχναισιν ἑτέραις ἀμυντηρίοις ἔργα (920 [e]) καὶ ἄλλα οὐκ ὀλίγα τοιαῦτα.

(642 [e]).

«Τότ' οὖν (δέκα ἔτεσι πρὸ τῶν Περσικῶν) ἐξενώθησαν ὑμῖν οἱ πρόγονοι ἡμῶν καὶ εὔνοιαν ἐκ τόσου ἔγωγε ὑμῖν καὶ οἱ ἡμέτεροι ἔχουσι γονεῖς».

Τὸ ἐκ τόσου οὐδὲν θαῦμα εἰ καὶ τοῦτο μίμημα τῆς ἐν Συμποσίῳ Πλάτωνος ῥήσεώς ἐστι (191 c) «Ἔστι δὴ οὖν ἐκ τόσου ὁ ἔρως ἀλλήλων ἔμφυτος ἀνθρώποις», Ἡροδότου ταύτης ἡγησαμένου (5, 88. 6, 84). Πολλὰ γὰρ φαίνεται ὁ τοὺς Νόμους συγγράψας τῷ Συμποσίῳ τὴν γνώμην προσχὼν καὶ μιμησάμενος, καθ' ἅ τε οὐκ ὀλίγα ὑπείπομεν καὶ τὸ ἐνταῦθα λεγόμενον αὐτὸ δηλοῖ περὶ τὴν εὔνοιαν ὄν, τοῦ ἐν Συμποσίῳ περὶ τὸν ἔρωτα ὄντος, οὐ πολύ τι τῆς εὐνοίας ἀλλοῖον. Τοῦ δ' ἐκ τόσου ἅπαξ ἐν τῷ Ἀττικῷ λεχθέντος λόγου, ἐκ τοσούτου μὲν καὶ μέχρι τοσούτου Ξενοφῶν ἔγραψε (Ἑλλ. 4, 4, 11. Κ. 1, 4, 23), διὰ τοσούτου δὲ Θουκυδίδης (2, 29) καὶ ἐν τοσούτῳ Ἀριστοφάνης τε (Ἱππ. 420) καὶ ἄλλοι, εἰς τοσοῦτον δὲ Λυσίας (178, 34) καὶ κατὰ τοσοῦτον Πλάτων τε (Παρμ. 129 [a]) καὶ ἄλλοι καὶ παρὰ τοσοῦτον Θουκυδίδης πολλάκις (6 37. 8, 33).

(643 [a]).

«Διὰ ταύτης φαμὲν ἰτέον εἶναι τὸν προκεχειρισμένον ἐν τῷ νῦν λόγον ὑφ' ὑμῶν μέχρι περ ἂν πρὸς τὸν θεὸν ἀφίκηται».

Τὸ προκεχειρισμένον λόγον δόξαν παρέχει μοι οὐ Πλάτωνος εἶναι

Digitized by Google

τὸν λόγον· οὐδαμοῦ γὰρ ἀλλαχοῦ οὗτος τὸ προχειρίζεσθαι γεγραφὼς τυγχάνει. Καὶ τῶν μὲν Ἀττικιζόντων πολλοὶ πολλὰ χρησάμενοι αὐτῷ φαίνονται, Ἀριστοτέλης τε καὶ Πλούταρχος καὶ Λουκιανὸς καὶ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασεὺς καὶ Πολύβιος, τῶν δ' Ἀττικῶν ὀλίγοι ὀλίγα· καὶ περὶ δρῶντος μὲν Ἀριστοφάνης τε (Ἐκκλ. 729) προχειρίζεσθαι τὴν οὐσίαν εἰπὼν καὶ Δημοσθένης προχειρίζεσθαι δύναμιν(45,10)καὶ Ἰσοκράτης προχειρίζεσθαι δημαγωγοὺς(184 α), περὶ πάσχοντος δὲ Δημοσθένης προκεχειρίσθαι ἀγαθὰ (85, 7).

Καὶ τὸ μὲν διὰ ταύτης διὰ τῆς παιδείας βούλεται λέγειν, τὸ δὲ θεὸν τὸν Διόνυσον, τὸν μέθαις δὴ καὶ πότοις ἐπιστατοῦντα· ὥστε τόν γε περὶ παιδείας λόγον ὁδὸν πρὸς τὸν περὶ μέθης ὁ συγγραφεὺς ἡμῖν τιθέμενος ἀνάξια Πλάτωνος δοκεῖ καταψεύσασθαι· τὸ γὰρ οὕτω προὔργου μὲν τὴν μέθην, ἐν παρέργῳ δὲ τὴν παίδευσιν ποιεῖσθαι ἀτοπώτατον καὶ ἥκιστα πρὸς Πλάτωνος εἶναι οὐδεὶς ὅστις οὐκ ἂν φαίη.

(643 β).

Ἀθ. «Τὸν μέλλοντα ἀγαθὸν ἔσεσθαι γεωργὸν ἤ τινα οἰκοδόμον, τὸν μὲν οἰκοδομοῦντά τι τῶν παιδείων οἰκοδομημάτων παίζειν χρή, τὸν δ' αὖ γεωργοῦντα».

Τὸ ὄνομα παιδεῖος οὐ μόνον οὐδ' ἐν ἑνὶ τῶν Πλάτωνος ἔργων, πλὴν ἐν Νόμοις τρίς, συμβαίνει λεχθῆναι (747 β, 810 α), ἀλλ' οὐδὲ τοῖς ἄλλοις Ἀττικοῖς συγγραφεῦσι γνώριμον εὑρίσκεται ὄν, ὑπὸ ποιητῶν μόνον λεχθέν· παιδεῖα μὲν γὰρ κρέα Αἰσχύλος ἔτυχεν εἰπὼν (Ἀγ. 1242 καὶ 1593) καὶ τροφὴν παιδείαν Σοφοκλῆς (Ἀντ. 968)· παιδικὸν δὲ χορὸν Ἀριστοφάνης (Λυσ. 415) καὶ Λυσίας (162, 4), παιδικὴν δὲ ἡδονὴν καὶ λύπην καὶ παιδικὸν εἶδος λόγων καὶ παιδικὸν ἔρωτα καὶ παιδικὸν φθόνον Πλάτων (Τιμ. 26 β, Θεαιτ. 169 γ, Πολιτ. 708 α, Κρατ. 406 γ, Φιλ. 49 α), παιδικοὺς δὲ λόγους Ξενοφῶν (Ἀγ. 8, 2).

(643 δ).

« Κεφάλαιον δὴ παιδείας λέγομεν τὴν ὀρθὴν τροφήν, ἣ

Digitized by Google

τοῦ παίζοντος τὴν ψυχὴν εἰς ἔρωτα ὅ τι μάλιστα ἄξει τούτου, ὃ δεήσει γενόμενον ἄνδρ' αὐτὸν τέλειον εἶναι τῆς τοῦ πράγματος ἀρετῆς».

Οὐκ οἶδ' ὅ,τι παθὼν ἡμῖν ὁ περὶ τοὺς Νόμους πραγματευσάμενος οὗτος τὸ τέλειον τῆς τοῦ πράγματος ἀρετῆς ἐνταῦθα εἶπεν, οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ τοῦ παντὸς Ἀττικοῦ ὁμοίως λεχθὲν λόγου· Πλάτωνι μὲν γὰρ τέλειος εἴς τι ἐν Φαίδρῳ που γέγραπται (267 ε) καὶ τέλειος κατά τι ἐν Τιμαίῳ (30 δ), τέλειος δὲ πρός τι καὶ τέλειος ἔν τινι Ἰσοκράτει ἐν τῷ Παναθηναϊκῷ (9) καὶ ἐν τῇ τετάρτῃ που ἐπιστολῇ (3). Οὐδὲν δὲ δὴ κοινόν ἐστι τῷ τέλειος τῆς ἀρετῆς καὶ τῷ παρθένος ὡραία γάμου ἢ ἀνδρός, πολλοῖς Ἀττικοῖς ἀπὸ Ἡροδότου θρυληθέντι (Ἡροδ. 1, 107, 109. 6, 122. Ξ. Κ. 4, 6, 9. Εὐρ. Ἑλ. 12)· τοῦτο μὲν γὰρ οὕτω λεγόμενον λόγον ἔχει οὐ σμικρόν· ταύτά γάρ τοι δῆλόν ἐστι δυνάμενον τῷ ὥραν γάμου ἢ ἀνδρὸς ἔχουσα, ᾧπέρ γε Ἡροδότου ἡγουμένου Ἀττικοί τε καὶ Ἀττικίζοντες οὐχ ἅπαξ χρησάμενοι εὑρίσκονται, μάλιστα δὲ Πλάτων τε καὶ Πλούταρχος (Ἡροδ. 1, 6, 61. Πλατ. Κριτ. 113 δ. Πλουτ. Ἠθ. 253 γ, 751 δ. Κλ. 1. Παραβ. Θησ. καὶ Ῥωμ. 6). Τοῦ δὲ τέλειός τινος οὐδένα σκοπούμενοι τοιοῦτον εὑρήσομεν λόγον.

(643 γ-ε).

Τὴν δὲ παιδείαν ὁριζόμενος, ὅ,τι ποτ' ἔστιν ἄλλοτε ἄλλα καὶ οὐκ ἀκόλουθ' ἀλλήλοις δοκεῖ λέγειν, ἐναντία δὲ τοῖς ἐν Πολιτείᾳ περὶ τούτου ῥηθεῖσι· πρῶτον μὲν γὰρ «κεφάλαιον παιδείας λέγει τὴν ὀρθὴν τροφήν, ἣ τοῦ παίζοντος τὴν ψυχὴν εἰς ἔρωτα ὅ,τι μάλιστα ἄξει τούτου, ὃ δεήσει γιγνόμενον ἄνδρ' αὐτὸν τέλειον εἶναι τῆς τοῦ πράγματος ἀρετῆς», ὃ ἐπιτηδεύσει δῆλον ὅτι, οἷον οἰκοδομίαν, γεωργίαν, τευτονικήν. Εἶτα δὲ μεταγνοὺς οὐδενὸς ἀντειπόντος οὐδ' ἐλέγξαντος, ὅπερ δὴ ἐν τοῖς Πλάτωνος διαλόγοις φιλεῖ γίγνεσθαι, τὴν παιδείαν ἀφορίζεται «τὴν πρὸς ἀρετὴν ἐκ παίδων παιδείαν ποιοῦσαν ἐπιθυμητήν τε καὶ ἐραστὴν τοῦ πολίτην γενέσθαι τέλεον, ἄρχειν τε καὶ ἄρχεσθαι ἐπιστάμενον μετὰ δίκης». Ἐν δὲ Πολιτείᾳ (376 ε)

Digitized by Google

ὅλῳ καὶ παντὶ διαφέροντα λέγοντος Πλάτωνος ἀκούομεν, «Παιδεία ἐστὶν ἡ ἐπὶ τῷ σώματι γυμναστικὴ καὶ ἐπὶ τῇ ψυχῇ μουσική».

(643[e]).

«Οὐ ταῦτ' ἡγουμένων, ὡς ἔοικεν, εἶναι παιδείαν ὁ νῦν λόγος ἂν εἴη», καὶ σμικρὸν προϊόντι «ταύτην τὴν τροφὴν ἀφορισάμενος ὁ λόγος οὗτος, ὡς ἐμοὶ φαίνεται, νῦν βούλοιτ' ἂν μόνον παιδείαν προσαγορεύειν», καὶ εὐθὺς μετὰ ταῦτα «ὁ νῦν δὴ λόγος ἡμῖν ὁμολογηθεὶς μενέτω».

Ταῦτα διεξιών τις καὶ σμικρὰ Πλάτωνος γευσάμενος σφόδρ' ἂν θαυμάσειεν ὅ,τι τρὶς ἐκ τοσούτου ἀηδῶς καὶ ἥκιστα κατὰ τὴν Πλατώνειον ἐν λόγῳ χάριν καὶ κομψότητα ὁ νῦν λόγος ἢ ὁ λόγος οὗτος συμβαίνει εἰρῆσθαι. Οὐδὲν δὲ πρὸς τὸ πάθος ἐστὶ τοῦτο τὸ λεγόμενον ὅτι δὴ τελευτήσαντι οὐκ ἐξεγένετο τέλεον τὸ ἔργον ἐξεργάσασθαι καὶ πάντῃ λεᾶναι· οὐ γάρ τοι περὶ τὰ καθ' ἕκαστον καὶ τὸ ῥητορικὸν τοῦ λόγου εἶδος εἰκός ἐστι τὴν δευτέραν καὶ ἐπὶ τὸ βέλτιον ἀγωγὴν εἶναι, ἀλλὰ περὶ τὰ κεφάλαια μᾶλλον τῶν λεγομένων, μή τι ἀλλήλοις ἀσύμφωνα καὶ ἐναντία ὄντα τυγχάνῃ.

(644).

«Δεῖ δὴ τὴν παιδείαν μηδαμοῦ ἀτιμάζειν, ὡς πρῶτον τῶν καλλίστων τοῖς ἀρίστοις ἀνδράσι παραγιγνόμενον· καὶ εἴ ποτ' ἐξέρχεται, δυνατόν δ' ἐστιν ἐπανορθοῦσθαι, τοῦτ' ἀεὶ δραστέον διὰ βίου παντὶ κατὰ δύναμιν».

Τὸ ἐξιέναι ἐκβαίνειν τοῦ ὀρθοῦ καὶ μετρίου ἢ ἁμαρτάνειν σημαῖνον ἐνταῦθα μόνον τοῦ παντὸς Ἀττικοῦ λόγου εἰρημένον εὑρίσκεται. Ἐξιέναι δὲ τὴν χώραν ἔγραψέ που Ἡρόδοτος (7, 29), καὶ ἐξιέναι τὰ νόμιμα Νύμφις ὁ Ἡρακλεώτης κατ' Ἀθήναιον (12, 536[a]). Οὐδαμῇ δ' ἴσα δύνασθαι οὐδ' οἷον τόδε δοκεῖ εἶναι τὸ χρόνον ἢ ἐνιαυτὸν ἢ μῆνα ἢ σπονδὰς ἐξιέναι, τὸ λήγειν δῆλα δὴ ἢ τε-

Digitized by Google

λευτᾶν δηλοῦν, οἷον τὸ ἐν Πλάτωνός που Φαίδωνι καὶ Πολιτικῷ (108 γ, 298 ε) καὶ ἐν Ξενοφῶντος Κύρου Ἀναβάσει καὶ Ἑλληνικοῖς, (7, 5, 4. 5, 2, 3).

(644 γ).

Ἀθ. « Οὐκοῦν ἕνα μὲν ἡμῶν ἕκαστον αὐτὸν τιθῶμεν; Κλ. Ναί. Ἀθ. Δύο κεκτημένον ἐν αὐτῷ ξυμβούλω ἐναντίω τε καὶ ἄφρονε, ὣ προσαγορεύομεν ἡδονήν τε καὶ λύπην; »

Ἐάν τις ἐνθυμηθεὶς τὸ ἐν Τιμαίῳ (69 δ) θάρρος τε καὶ φόβον ἄφρονε συμβούλω συμβάλῃ αὐτῷ τόδε, δύο συμβούλω ἄφρονε ἡδονήν τε καὶ λύπην, εὐθὺς γνώσεται μίμημ' ἐναργὲς ἐκείνου ὄν. Ἔτι δὲ μᾶλλον ταῦτ' οὕτως ἔχειν ἂν φαίη, πάντα τὸν ἐκεῖ λόγον περὶ τῶν αὐτῶν που ὄντα καὶ τὸν ἐνταῦθα ὁρῶν, περὶ ἡδονῆς τε καὶ λύπης καὶ ἐλπίδος καὶ θάρρους καὶ φόβου.

(644 γ).

« Πρὸς δὲ τούτοιν ἀμφοῖν αὖ δόξας μελλόντων (κεκτημένον), οἷν κοινὸν μὲν ὄνομα ἐλπίς, ἴδιον δὲ φόβος ἡ πρὸ λύπης, θάρρος δὲ ἡ πρὸ τοῦ ἐναντίου ».

Ἐλπίδα κοινὸν ὄνομα θάρρους καὶ φόβου ὁ τῶν Νόμων συγγραφεὺς μόνον φαίνεται εἰπών, Πλάτωνα δὲ προσδοκίᾳ οὕτω γε ἡμεῖς χρώμενον εὑρίσκομεν· προσδοκία μὲν γὰρ κακοῦ ὁ φόβος ἐν Λάχητί τε καὶ Πρωταγόρᾳ λέγεται (189 β, 358 δ) παντάπασιν ἄλλως ἢ ἐνταῦθα ἡ πρὸ λύπης ἐλπίς· τούτου δ' ἐναντίον ἐν Ὅροις (416 α) ἡ ἐλπὶς ὁρίζεται, ἀγαθοῦ μέλλοντος προσδοκία καλουμένη· ἥκιστ' ἄρα κοινὸν ἂν εἴη Πλάτωνι θάρρους καὶ δέους ὄνομά τι ἡ ἐλπίς, ὥσπερ γε τῷ ταῦτ' ἐν Νόμοις γεγραφότι. Συμφώνως δὲ τῇ φύσει ἡδεῖαν μὲν ἐκεῖνος τὴν ἐλπίδα ἐν Πολιτείᾳ ἐκάλεσε (331 α), ἀγαθὴν δὲ καὶ θαυμαστὴν ἐν Φαίδωνι (67 γ, 98 β), ἀγαθὴν δ' ἔτι Ξενοφῶν τε καὶ Ἀριστοφάνης (Ἀπομν. 2, 1, 18. Πλουτ. 212), καλὴν δὲ Σοφοκλῆς καὶ Ξενοφῶν (Τραχ. 667. Κυρ. Ἀν. 3, 2, 8),

Digitized by Google

χρηστὴν δὲ ὁ Ἀριστοφάνης (Σφηκ. 307). Παίζων δὲ δήπου Πλάτων τὸν φόβον κακὴν ἐλπίδα ἐν Πολιτείᾳ προσεῖπε (330 ε), «ζῇ μετὰ κακῆς ἐλπίδος» περὶ ἀνδρὸς ἀδικήσαντος εἰπών, ἵνα χαριέντως καὶ κομψῶς ἐναντίον τι τῷ αὐτίκα ῥηθησομένῳ εἴπῃ λόγῳ, ὡς «τῷ μηδὲν ἑαυτῷ ἄδικον ξυνειδότι ἡδεῖα ἐλπὶς ἀεὶ πάρεστι». Ἐλπὶς δὲ ἡ προσδοκία ἀηθέστερον ὑπὸ Θουκυδίδου ἔστιν ὅτε καὶ Εὐριπίδου ἐλέχθη, «τὴν ἐλπίδα τοῦ φόβου ἔχουσι (7,61)» καὶ «προσῆλθεν ἐλπὶς ἦν φοβουμένη . . . (Ὀρ. 859)». Ἰδέτω δέ μοι πᾶς ὧδε, ὡς πολλὰ Πλάτων τοιαύτῃ τῇ προσδοκίᾳ ἐχρήσατο· εἶπε γὰρ ἐν Πολιτείᾳ (584 γ) «αἱ ἐκ προσδοκίας γενόμεναι προησθήσεις τε καὶ προλυπήσεις», ἐν δὲ Τιμαίῳ (70 γ) «ἐν τῇ τῶν δεινῶν προσδοκίᾳ», ἐν δὲ Πρωταγόρᾳ (358 δ) «προσδοκία κακοῦ», ἐν δὲ Σοφιστῇ (264 β) «προσδοκίαν ἣν ἐφοβήθησαν», ἐν δὲ Φιλήβῳ (32 γ καὶ 36 γ) «ἡδονῆς καὶ λύπης ἕτερον εἶδος, τὸ αὐτῆς τῆς ψυχῆς διὰ προσδοκίας γενόμενον» καὶ «προσδοκίαι ἀληθεῖς ἢ μή».

(645 ε).

«Ταῦτα τὰ πάθη ἐν ἡμῖν, οἷον νεῦρα ἢ σμήρινθοί τινες ἐνοῦσαι σπῶσί τε ἡμᾶς καὶ ἀλλήλαις ἀνθέλκουσιν ἐναντίαι οὖσαι ἐπ' ἐναντίας πράξεως, οὗ δὴ διωρισμένη ἀρετὴ καὶ κακία κεῖται· μιᾷ γάρ φησιν ὁ λόγος δεῖν τῶν ἕλξεων ξυνεπόμενον ἀεὶ καὶ μηδαμῇ ἀπολειπόμενον ἐκείνης ἀνθέλκειν τοῖς ἄλλοις νεύροις ἕκαστον, ταύτην δ' εἶναι τὴν τοῦ λογισμοῦ ἀγωγήν, χρυσῆν καὶ ἱεράν, ἄλλας δὲ σκληρὰς καὶ σιδηρᾶς».

Ταῦτά τε πάντα καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις ἐνταῦθα λεγόμενα εἰς τὰ ἐν Πολιτείᾳ που (415) περὶ χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ καὶ σιδηροῦ ἀνδρῶν γένους εἰρημένα ὁ τὴν σπουδὴν περὶ τοὺς Νόμους ἡμῖν ποιησάμενος βλέπων Ζελλήρῳ δοκεῖ συντεθεικέναι, πάνυ πιθανὰ ἔμοιγε λέγοντι (περὶ Πλάτ. 110).

Digitized by Google

(645 γ).

«Οὕτω δὴ καὶ κακία δὴ καὶ ἀρετὴ σαφέστερον ἡμῖν διηρθρωμένον ἂν εἴη», καὶ πορρωτέρω που (963[б]) «ἔχετον διαρθροῦντες φράζειν πρὸς ἐμέ;»

Τὸ διηρθρῶσθαι ταὐτὰ τῷ διωρίσθαι δυνάμενον καὶ τὸ διαρθροῦν τὸ διορίζεσθαι φράζον μόνον ὁ περὶ τῶν Νόμων τὸν λόγον τοῦτον ποιησάμενος οὕτω μετωνομασμένον εἶπε. Πλάτων δὲ τῇ πρώτῃ τοῦ διαρθροῦν δυνάμει ἑπόμενος καὶ εἰς ταύτην δὴ βλέπων πανταχοῦ τῶν ὁμολογουμένως οἰκείων διαλόγων κέχρηται· τὰ στήθη μὲν γὰρ διήρθρου ἐν Συμποσίῳ εἶπεν (193[α]) καὶ «ὀρθὸς διηρθρωμένος» ἐν Φαίδρῳ (251[δ]), ἐν δὲ Πρωταγόρᾳ «φωνὴν καὶ ὀνόματα διηρθρώσατο τῇ τέχνῃ» (322[α]). Τῇ αὐτῇ δέ που δυνάμει τῷ ῥήματι ἐχρήσατο καὶ Ἱπποκράτης, οἷον διαρθροῦσθαι ῥῖνα κατεαγυῖαν (802[α]), καὶ Ἀριστοτέλης, οἷον διηρθρωμένοι δάκτυλοι (Περὶ ζῴ. ἱστ. 2, 12) καὶ Πλούταρχος, οἷον διαρθροῦν τὴν τραυλότητα τῆς γλώσσης (Δημοσθ. 13).

(465 γ).

Ἀθ. «Ἐναργεστέρου αὐτοῦ γενομένου καὶ παιδεία καὶ τἆλλα ἐπιτηδεύματα ἴσως ἔσται μᾶλλον καταφανῆ καὶ δὴ καὶ τὸ περὶ τῆς ἐν οἴνοις διατριβῆς, ὃ δοξασθείη μὲν ἂν εἶναι φαύλου πέρι μῆκος πολὺ λόγων περιττὸν εἰρημένον, φανείη δὲ ταχ' ἂν ἴσως τοῦ μήκους γ' αὐτῶν οὐκ ἀπάξιον».

Τὸ ἀπάξιος πρὸς μυρίοις ἑτέροις καὶ τοῦτο ὃν ἐλέγχεται ὧνπερ οὔτε Πλάτων οὔτε ὁ ὄντως Ἀττικὸς λόγος πᾶς οἶδεν ὀνομάτων· ἐνταῦθα γάρ τοι μόνον αὐτὸ καὶ ἐν τῇ ἑβδόμῃ Πλάτωνος ἐπιστολῇ λεγομένῃ, ἀλλοτρίᾳ δ' ἔργῳ οὔσῃ, ζητοῦντες ἂν εὕροιμεν (324[б]). Τῶν δ' Ἀττικιζόντων Δίων ὁ Κάσιος μνήμης οὐκ ἀπάξιον ἔγραψε (44, 52).

Digitized by Google

(646 β).

Κλειν. «Πῶς δ' οὐκ ἀκουσόμεθα; κἂν εἰ μηδενὸς ἄλλου χάριν, ἀλλὰ τοῦ θαυμαστοῦ τε καὶ ἀτόπου, εἰ δεῖ ἑκόντα ἄνθρωπον εἰς ἅπασαν φαυλότητα ἑαυτὸν ἐμβάλλειν (μεθύοντα). Ἀθ. Ψυχῆς λέγεις· ἦ γάρ; Κλ. Ναί. Ἀθ. τί δέ; σώματος, ὦ ἑταῖρε, εἰς πονηρίαν, λεπτότητα καὶ αἶσχος καὶ ἀδυναμίαν, θαυμάζοιμ' ἂν εἴ ποτέ τις ἑκὼν ἐπὶ τὸ τοιοῦτον ἀφικνεῖται».

Τὴν πονηρίαν φαυλότητα μόνοι οἱ Νόμοι τοῦ Πλάτωνος ἐνταῦθά τε προσεῖπον καί που προσωτέρω (745 δ) χωροῦντι, «τὸ νῦν δὴ λεγόμενον φαυλότητός τε καὶ ἀρετῆς χώρας», ἐναντίαν τῇ ἀρετῇ τὴν φαυλότητα λέγοντες. Τὴν ἀπειρίαν δ' ἀλλαχοῦ καὶ ἄγνοιαν οὗτος φαυλότητα ἐκάλεσεν, οἷον ἐν Ἱππίᾳ μείζονι (286 δ) «Πόθεν, ὦ Σώκρατες, οἶσθα ὁποῖα καλὰ καὶ αἰσχρά; ἐπεί, φέρε, ἔχοις ἂν εἰπεῖν τί ἐστι τὸ καλόν; καὶ ἐγὼ διὰ τὴν ἐμὴν φαυλότητα ἠπορούμην τε καὶ οὐκ εἶχον αὐτῷ κατὰ τρόπον ἀποκρίνασθαι», καὶ ἐν Θεάγει (130 γ) «οὕτως αἰσχύνομαι ἐπὶ τῇ ἐμαυτοῦ φαυλότητι». Καὶ ὡς τὸ ὅλον εἰπεῖν τὸ σμικροῦ ἄξιον καὶ μὴ σπουδαῖον φαυλότης ἂν εἴη, ἀλλ' οὐχὶ ἡ πονηρία· Ξενοφῶν μὲν γὰρ τῆς στολῆς φαυλότητα ἐν Κύρου Παιδείᾳ εἶπε (2, 4, 5) καὶ ἐν Ἀγησιλάῳ τῶν βρωμάτων φαυλότητα (11, 11) καὶ ἀναγκάζει με ταῦτα ὁμολογεῖν ἡ ἐμὴ φαυλότης ἐν Ἀπομνημονεύμασι (4, 2, 25)· παρὰ δὲ Δημοσθένει φαυλότητά που τῶν στρατηγῶν ἀναγιγνώσκομεν, τὸ ἄπειρον αὐτῶν καὶ ἀνάξιον φράζειν βουλομένῳ (περὶ Στεφ. 303).

(646 γ).

«Τί οὖν; τοὺς εἰς τὰ ἰατρεῖα βαδίζοντας ἐπὶ φαρμακοποσίᾳ ἀγνοεῖν οἰόμεθα ὅτι μετ' ὀλίγον ὕστερον καὶ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἕξουσι τὸ σῶμα, οἷον εἰ διὰ τέλους ἔχειν μέλλοιεν ζῆν οὐκ ἂν δέξαιντο; ἢ τοὺς ἐπὶ τὰ γυμνάσια καὶ

Digitized by Google

πόνους ἰόντας οὐκ ἴσμεν, ὡς ἀσθενεῖς εἰς τὸ παραχρῆμα γίγνονται;»

Τί ἄν εἴποι τις τὰς ῥήσεις μετ' ὀλίγον ὕστερον καὶ εἰς τὸ παραχρῆμα ἐνταῦθα μόνον τοῦ Ἀττικοῦ λεχθείσας λόγου ἀντὶ τῶν μυριάκις Πλάτωνί τε καὶ ἄλλοις εἰρημένων ὀλίγον ὕστερον ἢ ὀλίγῳ ὕστερον ἢ τῶν ὁμοίων καὶ παραχρῆμα ἢ ἐν τῷ παραχρῆμα ἢ ἐκ τοῦ παραχρῆμα ἢ ἀπὸ τοῦ παραχρῆμα; Τῷ μὲν γὰρ ὀλίγον ὕστερον ἢ ὀλίγῳ ὕστερον καὶ τοῖς ὁμοίοις ἐντύχοις ἂν ἐν Πλάτωνος μὲν Γοργίᾳ (471 ϐ, 518 α) καὶ Κριτίᾳ (108 α) καὶ Συμποσίῳ (212 δ) καὶ Πολιτείᾳ (327 ϐ) καὶ Εὐθυδήμῳ (272 ε) καὶ σὺν τῷ ἔπειτα ἐν Συμποσίῳ καὶ Πολιτείᾳ (187 ϐ, 406 ϐ), ἐν Ξενοφῶντος δὲ Κύρου Ἀναβάσει (7, 2, 5) καὶ Ἑλληνικοῖς (1) καὶ Κύρου Παιδείᾳ (5, 3, 52), ἐν Ἰσοκράτους δὲ λόγῳ ὀγδόῳ καὶ δεκάτῳ (64), ἐν Θουκυδίδου δὲ βιβλίῳ πρώτῳ (61)· τῷ δὲ παραχρῆμα καὶ οἷς ὑπείπομεν ἄλλοις Πλάτωνος μὲν ἐν Φαίδρῳ (243 ϐ) καὶ Τιμαίῳ (25 ε) καὶ Θεάγει (129 ε) καὶ Πρωταγόρᾳ (253 δ) καὶ Κρατύλῳ (339 δ) καὶ Συμποσίῳ (185 γ) καὶ Πολιτικῷ (310 γ) καὶ Φιλήβῳ (21 γ) καὶ πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ, ἐν Θουκυδίδου δὲ ἑβδόμῳ (75), ἐν Δημοσθένους δὲ λόγῳ ἐνάτῳ (7), ἐν Ξενοφῶντος δὲ Ἑλληνικοῖς πολλάκις, (οἷον ἐν 1, 1, 30. 6, 4, 11). Πῶς ἂν οὖν τις εὐθὺς οὕτω δέξαιτο Πλάτωνος εἶναι τῷ πολλαχῇ θαυμαστὸν τοῦτο ἔργον;

(646 δ).

«Ἂν ἄρα τινὰ ἡμῖν ὠφέλειαν ἔχουσα φαίνηται (ἡ περὶ τὸν οἶνον διατριβὴ) μηδὲν τῆς περὶ τὸ σῶμα ἐλάττω, τῇ γε ἀρχῇ τὴν σωμασκίαν νικᾷ, τῷ τὴν μὲν μετ' ἀλγηδόνων εἶναι, τὴν δὲ μή».

Τὸ τῇ ἀρχῇ τοῦτο τῶν Νόμων μόνον ῥῆσις οὖσα τυγχάνει. Πλάτων δὲ καὶ οἱ ἄλλοι Ἀττικοὶ τὴν ἀρχὴν ἢ κατ' ἀρχὴν ἢ κατ' ἀρχὰς καὶ ἐν ἀρχῇ ἀντὶ τούτου λέγειν εἰώθασιν, οἷον Πλάτων μὲν ἐν Συμποσίῳ (190 ϐ) «τὸ ἄρρεν ἦν τοῦ ἡλίου τὴν ἀρχὴν ἔκγονον» καὶ ἐν Πολιτείᾳ (280 ε) «κατ' ἀρχὰς εὐθὺς διορισά-

μεθα» καὶ ἐν Πρωταγόρᾳ (322 a) «οὕτω παρεσκευασμένοι κατ' ἀρχὰς οἱ ἄνθρωποι» καὶ ἐν Σοφιστῇ (261 a) «τὸ κατ' ἀρχὰς λεχθὲν» καὶ ἐν Τιμαίῳ (73 γ) «ἐν τῇ διανομῇ τῇ κατ' ἀρχάς», Ἱπποκράτης δὲ (285 6) «ὁ ἥλιος ἀνάγει τὴν ἀρχὴν τοῦ ὕδατος τὸ λεπτότατον», Θουκυδίδης δὲ (2, 24) «οὔτε τὴν ἀρχὴν ἀδίκως ἐπὶ τήνδε τὴν γῆν ἤλθομεν» καὶ (6, 4) «Ζάγκλη τὴν ἀρχὴν ἀπὸ Κύμης ᾠκίσθη» καὶ (2, 95) «κατ' ἀρχὰς τῷ πολέμῳ πιεζόμενον» καὶ (1, 35), «ἐν ἀρχῇ ὑπείπομεν», Σοφοκλῆς δ' ἐν Φιλοκτήτῃ (247) «κατ' ἀρχὴν τοῦ πρὸς Ἴλιον στόλου», Δημοσθένης δ' ἐν τῷ γ' Φιλιππικῷ (21) «μέγας ἐκ μικροῦ τὸ κατ' ἀρχὰς ηὔξηται».

Οὐδένα δὲ δήπου Σταλλβαῦμος πείθει λέγων δοτικὴν τοῦ καθ' ὃ τὴν ῥῆσιν ταύτην εἶναι· οὐδὲ γὰρ τυφλὸν αὕτη λανθάνει ἐν τῇ εὐθὺς ἐχομένῃ οὖσα ῥήσει, τῷ τὴν μετ' ἀλγηδόνων εἶναι, τὴν δὲ μή.

(647 a).

«Ἆρ' οὖν οὐκ ἂν νομοθέτης καὶ πᾶς οὗ καὶ σμικρὸν ὄφελος τοῦτον τὸν φόβον ἐν τιμῇ μεγίστῃ σέβοι;».

Τὸ σέβειν ἐνταῦθά τε καὶ ἄλλοθί που τῶν Νόμων μόνον εὑρίσκεται ῥηθέν, «ὁ φύσει καὶ μὴ πλαστῶς τὴν δίκην σέβων (777 δ)». Τῶν τραγῳδοποιῶν δὲ ἄλλως καὶ Ἀριστοφάνους τὸ ῥῆμά ἐστι τοῦτο καί που καὶ Θουκυδίδῃ καὶ Ξενοφῶντι περὶ θεῶν μόνον εἰρημένον. (Αἰσχ. Εὐμ. 22. 525. Ἱκ. 1025. Σοφ. Ἀντ. 745. Ἠλ. 981. Αἰ. 712. Ἀρ. Νεφ. 600. Θουκ. 2. 53. Ξ. Ἀπομ. 4, 4, 19. Ἀγ. 1, 27). Ὁ δὲ συγγραφεὺς οὗτος τὸν φόβον καὶ τὴν δίκην σέβειν εἶπεν, ἀλλ' οὐ τοὺς θεοὺς ὡς ἐκεῖνοι, καὶ ἐν τιμῇ γε δὴ σέβειν τραγικώτερον, ὥσπερ Σοφοκλῆς ἐν Ἀντιγόνῃ (780) «χρημάτων πλῆθος ἐν τιμῇ σέβειν» ἔτυχεν εἰπών, ὅπερ ἂν τοῦ καταλογάδην λόγου οἰκειότερον περὶ πλείστου ποιεῖσθαι ἢ ἐν πλείστῃ τιμῇ ἔχειν ἢ ἄγειν ἢ μάλιστα τιμᾶν ἂν λέγοιτο· σέβειν δὲ τὴν δίκην εἶπεν, ὥσπερ ἐν Ἱκέτισιν ὁ Εὐριπίδης (379) «σύ τοι σέβεις δίκην». Σέβεσθαι δὲ ἱερέα Πλάτωνί που εἴρηται ἐν Πολιτείᾳ (393 ε) καὶ θεὸν σέβεσθαι ἐν Φαίδρῳ (251 a) καὶ σέβεται προσορῶν αὐτόθι

Digitized by Google

(253 ε) καὶ ἔτι πρὸς τῷ σέβεσθαι (252 α) καὶ ἐν Τιμαίῳ (69 β) σεβόμενοι μιαίνειν τὸ θεῖον. σέβεσθαι δὲ Κῦρον ὡς πατέρα ἐν Κύρου Παιδείᾳ Ξενοφῶντι (8. 8. 2) καὶ τὰ θεῖα καὶ ἱερὰ ἐσέβοντο ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς (3. 4. 18) καὶ ἐν Ἀγησιλάῳ (3,2.11,1).

(647 β).

«Τά τε ἄλλα πολλὰ καὶ μεγάλα ὁ φόβος ἡμᾶς οὗτος σῴζει καὶ τὴν ἐν τῷ πολέμῳ νίκην καὶ σωτηρίαν ἓν πρὸς ἓν οὐδὲν οὕτω σφόδρα ἡμῖν ἀπεργάζεται».

Οὐκ οἶδ'ὅ,τι δεῖ παραλιπεῖν καὶ τὸ ῥῆμα ἓν πρὸς ἓν ταῖς μυρίαις ἐν Νόμοις μόνον εἰρημέναις ῥήσεσι προσθεῖναι (καὶ ἐν 626 γ καὶ ἐν 738 ε). Περιτύχοις δ' ἂν αὐτῷ ἐν τῇ Θουκυδίδου ξυγγραφῇ τοῦ Ἀττικοῦ λόγου μόνον (2, 92 οὐδ' ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἔθνος ἓν πρὸς ἓν οὐκ ἔστιν ὅ,τι δυνατὸν Σκύθαις ὁμογνωμονοῦσι πᾶσιν ἀντιστῆναι) καὶ ἐν τῇ ἀλλοτρίᾳ δὴ Πλάτωνος Ἐπινομίδι (976 ε μία ὡς εἰπεῖν πρὸς μίαν ἡ τὸν ἀριθμὸν δοῦσα παντὶ τῷ θνητῷ γένει τοῦτ' ἂν δράσειε). Ἡγήσασθαι δ' ἐν τῇ χρήσει Ἡρόδοτος δοκεῖ, τοῦ τετάρτου που (50) τῆς ξυγγραφῆς βιβλίου εἰπὼν «ὕδωρ ἓν πρὸς ἓν συμβάλλειν ὁ Νεῖλος πλήθεϊ ἐπικρατέει»· Πλάτων δὲ ἓν ἀνθ' ἑνὸς ἀντὶ τούτου οὐχ ἅπαξ εὑρίσκεται γράψας, οἷον ἐν Πολιτείᾳ (381 β) «ἓν ἀνθ' ἑνὸς οὐκ ἐλάχιστον ἔγωγε θείην ἂν εἰς τοῦτο ἀνδρὶ νοῦν ἔχοντι πλοῦτον χρησιμώτατον εἶναι» καὶ ἐν Φιλήβῳ (632 γ) «πάντων ἡγούμεθά γε νῦν ἄριστον ἓν ἀνθ'ἑνὸς συνοικεῖν ἡμῖν τὸ τοῦ γιγνώσκειν τἄλλα».

(647 β).

«Δύο ἐστὸν τὰ τὴν νίκην ἀπεργαζόμενα, θάρρος μὲν τῶν πολεμίων, φίλων δὲ φόβος αἰσχύνης πέρι κακῆς».

Αἰσχύνην κακὴν μόνον ὁ περὶ τοὺς Νόμους τὴν διατριβὴν ποιησάμενος ἐτόλμησε γράψαι ἀντ' αἰσχύνης ἁπλῶς ἢ δόξης κακῆς καὶ ὁ τὰς ἐπιστολὰς συγγράψας, πᾶς ἄλλος ὢν ἢ Πλάτων, αἰσχύ-

νην κακὴν καὶ οὗτός που εἰπὼν (2, 329 β)· οὐδεὶς δ' ἄλλος τῶν Ἀττικῶν εἶπε συγγραφέων, ἥκιστα δ' ἂν Πλάτων· ἡ γάρ τοι μετὰ τὸ αἰσχρὸν αἰσχύνη κακὴ ἀείποτε τυγχάνει οὖσα· πλήθει γοῦν αὐτῷ μόνον ὁρίσασθαί που συνέβη, οἷον ἐν Γοργίᾳ (487 β) «εἰς τοσοῦτον αἰσχύνης ἐλελύθατον» καὶ ἐν Πολιτείᾳ (571 γ) «ἀπὸ πάσης αἰσχύνης λελυμένος». Πλειστάκις δ' αἰσχύνην ἁπλῶς εὑρίσκεται εἰπών, οἷον ἐν Φαίδρῳ (237 α, 241 α, 243 β, 254 γ) καὶ ἐν Συμποσίῳ (198 γ, 184 ε) καὶ ἐν Γοργίᾳ (508 β, 509 γ, 492 α) καὶ ἐν Σοφιστῇ (230 δ)· καὶ Δημοσθένης δ' ὡσαύτως, οἷον ἐν τῷ περὶ Στεφάνου (254) «αἰσχύνην συμβᾶσαν τῇ πόλει» καὶ ἀλλαχοῦ (272) «ἐν αἰσχύνῃ ποιεῖν τὴν πόλιν»· ἐν δὲ τῷ περὶ Παραπρεσβείας (358) πλήθει αὐτὴν ὡρίσατο γράψας «ἀθάνατον συνθέσθαι τὴν κατὰ τῆς πόλεως αἰσχύνην»».

(647 γ).

«Ἄφοβόν γε ἕκαστον βουληθέντες ποιεῖν φόβων πολλῶν τινων εἰς φόβον ἄγοντες αὐτὸν μετὰ νόμου τοιοῦτον ἀπεργαζόμεθα».

Ἄπορον ἡμῖν οὐχ ἧττον φαίνεται εἶναι καὶ τὸ ἄφοβον φόβων, ᾗπερ Σταλλβαύμῳ τετάχθαι δεῖν δοκεῖ, ἢ τὸ φόβων πολλῶν εἰς φόβον ἄγοντες, ὥς γ' ἕτεροί τινες λεγόμενον ὀρθῶς ἔχειν οἴονται. Τὸ μὲν γὰρ δὴ τραγικώτερόν ἐστι ῥῆμα καὶ οὐ κατὰ Πλάτωνα, ἀλλ' οἷα τὰ πᾶσι γνώριμα Σοφόκλεια ἄλυπος γήρως καὶ ἄλυπος ἄτης καὶ ἄλυπος ἀνίας καὶ ἄνατος κακῶν καὶ τὸ ἄλλοθί που τῶν Νόμων τούτων ἄτιμος τῶν παιδείων τιμῶν (810), ὁμοίως τραγικὸν ὄν, ἐν δὲ τῷ ἀνάγκῃ που τοὺς φόβους μηδὲν ἄλλο ἢ τὰ δεινὰ δηλοῦν ἢ φοβερά, ᾧπερ οὐδαμοῦ Πλάτων φανερός ἐστιν οὕτω χρησάμενος, πλήν γε ἐν Νόμοις ἐνταῦθά τε καὶ σμικρόν που χωροῦντι (648 β) «εἰς τοὺς φόβους τούτους ἄγειν»· ὅμοιον δ' ἴσως ἂν εἴη ὅπερ Σοφοκλῆς τε ἐν Οἰδίποδι εἶπε Τυράννῳ (917) «ἢν φόβους λέγῃ» καὶ ἐν Αἴαντι (531) «φόβοισιν ἐξελυσάμην» καὶ Αἰσχύλος ἐν τοῖς Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας (134) «ἐπίλυσιν φόβων δίδου».

Digitized by Google

(647 γ).

«Τί δ', ὅταν ἐπιχειρῶμέν τινα φοβερὸν ποιεῖν μετὰ δίκης, ἆρ' οὐκ ἀναισχυντίᾳ ξυμβάλλοντες αὐτὸν καὶ προσγυμνάζοντες νικᾶν διαμαχόμενον αὐτοῦ ταῖς ἡδοναῖς δεῖ ποιεῖν;»

Τὸ ἀναισχυντίᾳ τινα συμβάλλειν ταὐτόν που ὂν τῷ κινδύνῳ ἀναίσχυντον γενέσθαι ξυμβάλλειν καὶ μονῆρες τὴν χρῆσιν, πέρα τοῦ μετρίου ἂν εἴη κατὰ Πλάτωνα λόγου, ἄλλως τε καὶ εἰ πρεσβυτικὸς ἤδη τυγχάνοι ὢν καὶ ἥκιστ' ἄρα νεανιευόμενος καὶ ποιητικῶς πτερυγίζων, ὥσπερ δὴ τοῖς τοὺς Νόμους δοκιμάζουσι δοκεῖ. Συμβάλλειν δέ τινί τινα μόνον ἐνταῦθα Πλάτωνος οὕτως ἐλέχθη, καὶ συμβάλλειν τινι, εἰς χεῖρας ἰέναι σημαῖνον, ἐν Μενεξένῳ τῷ πᾶσι νόθῳ διαλόγῳ (242 α). Ἀλλοῖον δὲ δὴ πάντῃ ἐστὶ καὶ οὐδὲν κοινὸν ἔχον τὸ ἐν Πολιτικῷ (285 α) «ταῦτα διαφέροντα συμβάλλουσιν εἰς ταὐτὸν» καὶ ἐν Συμποσίῳ (184 γ) «συμβαλεῖν εἰς ταὐτὸ» καὶ ἐν Πολιτείᾳ (425 γ) ἃ (ξυμβόλαια) πρὸς ἀλλήλους συμβάλλουσι» καὶ ἐν Ἱππίᾳ μείζονι (289 β) «τὸ τῶν παρθένων γένος θεῶν γένει ἄν τις συμβάλλῃ, ἴσα τῷ παραβάλλειν δυνάμενον, καὶ ἐν Κρατύλῳ (412 γ) ῥᾴδιον ξυμβαλεῖν, τὸ γνῶναι ἢ συνιέναι δηλοῦν, καὶ τἄλλα πάντα παρὰ Πλάτωνι πολλοῦ δέοντα τοῦ οἷα τόδε εἶναι.

Τῷ δὲ προσγυμνάζειν τινὶ ἐνταῦθ' ἂν μόνον καὶ εἴ που τῶν ὑστέρων Ἀττικιστῶν ἂν περιτύχοις, Πλουτάρχου τε (Μαρκελ. 27) καὶ Δίωνος τοῦ Χρυσοστόμου (1, 2, 86) καὶ Λιβανίου (154) καὶ Μάρκου Ἀντωνίου (6, 21). Τῶν δ' Ἀττικῶν οὐδεὶς οὐδαμοῦ εἰρηκὼς εὕρηταί μοι ζητοῦντι.

(647 δ).

«ἢ τῇ διαίτῃ τῇ ἐν αὐτῷ προσμαχόμενον καὶ νικῶντα δεῖ τέλειον οὕτω γίγνεσθαι πρὸς ἀνδρείαν, ἄπειρος δὲ δήπου καὶ ἀγύμναστος ὢν τῶν τοιούτων ἀγώνων ὁστισοῦν οὐδ' ἂν ἥμισυς ἑαυτοῦ γένοιτο πρὸς ἀρετήν».

Digitized by Google

Τί ἄρ' ἂν εἴη ἡ δίαιτα ἡ ἐν αὐτῷ; Οὕτω γάρ τοι τοῦτ' εἰρῆσθαι κινδυνεύει, ὥσπερ ἂν εἴ τις καὶ ἔξω δίαιτα εἴη· Πλάτων δὲ δὴ τὰς κατὰ τὸ σῶμα ἢ τὰς διὰ τοῦ σώματος ἡδονὰς τοῦτο φιλεῖ λέγειν ἤ τι παραπλήσιον (Πολ. 328 δ, 485 δ. Φαίδ. 65 δ).

Ὁμοίως δ' ἄτοπον καὶ ἀλογώτερον ἴσως ἂν εὕροις ζητῶν καὶ τὸ προσμάχεσθαί τε καὶ νικᾶν τὴν δίαιταν· ἀνοίκεια γὰρ δὴ ταῦτα καὶ ἀναξιώτατα Πλάτωνος. Ἥκιστα δ' ἂν τὸ πάθος τοῦ λόγου ἰῷτο ὁ δειλίᾳ τὸ διαίτῃ ἐπανορθούμενος· οὐδὲν γὰρ ἧττον θαυμαστόν ἐστι καὶ τοῦτο καὶ ἄπορον καὶ πρὸς τὸ ἄρτι εἰρημένον ἡδοναῖς σφόδρ' ἀντιμαχόμενον· διόπερ καὶ οὐδεὶς τῶν τοὺς Νόμους ἐκδόντων τὸ ἐπανόρθωμα δοκιμάσας φαίνεται.

(647 ε).

«Φόβου φάρμακον ἔσθ' ὅστις θεὸς ἔδωκεν ἀνθρώποις, ὥστε . . . φοβεῖσθαι τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα, . . . ἐκκοιμηθέντα δὲ καὶ τοῦ πώματος ἀπαλλαγέντα πάλιν ἑκάστοτε τὸν αὐτὸν γίγνεσθαι;»

Τῷ ἐκκοιμηθῆναι τούτῳ τῶν Νόμων, ἀντὶ τοῦ ἐγερθῆναι ῥηθέντι, οὐδαμοῦ ἄλλοθι τοῦ Ἕλληνος λόγου ζητῶν ἂν ἐντύχοις· Πλάτων γοῦν καὶ οἱ ἄλλοι συγγραφεῖς τε καὶ ποιηταὶ Ἀττικοί τε καὶ μή, ἀγνοήσαντες παντάπασιν τὸ ἐκκοιμᾶσθαι, πλειστάκις ἐγείρεσθαι ἢ ἐξεγείρεσθαι εὑρίσκονται εἰπόντες, οἷον Αἰσχύλος ἐν Ἀγαμέμνονι (495), Θουκυδίδης ἐν τῷ ἑβδόμῳ (51), Ξενοφῶν ἐν Κύρου Παιδείᾳ (8, 7, 2) καὶ ἐν τοῖς Πόροις (4, 41), Πλάτων ἐν Τιμαίῳ (52 Υ) καὶ ἐν Πολιτείᾳ (350 ε) καὶ ἐν Ἀπολογίᾳ (31 α) καὶ ἐν Λύσιδι (204 δ).

(648 δ).

«εἴτε τις μόνος ἐν ἐρημίᾳ . . . πρὸς τοὺς φόβους γυμνάζοιτο, πῶμα μόνον ἀντὶ μυρίων πραγμάτων παρασκευαζόμενος, ὀρθὸν ἄν τι πράττοι, εἴτε τις . . . μηδὲν ὀκνοῖ μετὰ συμποτῶν πλειόνων γυμναζόμενος ἐπιδείκνυσθαι τὴν ἐν τῇ τοῦ πώματος ἀναγκαίᾳ διαφορᾷ δύναμιν ὑπερθέων καὶ κρατῶν».

Digitized by Google

Τὸ ὑπερθεῖν τι τὸ ὑπερβάλλεσθαί τι φράζειν βουλόμενον οὔτε τοῦ Πλατωνείου οὔτε τοῦ ἄλλου καταλογάδην Ἀττικοῦ λόγου εὑρίσκεται ὄν· τῶν ποιητῶν δὲ Αἰσχύλος καὶ Εὐριπίδης χρησάμενοι φαίνονται (Εὐμ. 562. Ἀνδρ. 195. Ἀρχ. Ἀποσπ. 4), Λουκιανὸς δὲ τῶν Ἀττικιζόντων (Ἐρ. 7).

(648 ε).

Κλειν. «Ναί· σωφρονοῖ γάρ, ὦ ξένε, καὶ ὁ τοιοῦτος οὕτω πράττων».

Ὁ Κλεινίας ἐνταῦθα πρὸς τὸν τοῦ Ἀθηναίου λόγον ὑπολαβὼν εἶπεν ἀργόν ἐστι παντάπασι καὶ οὐκ ἂν ἔχοι λόγον οὐδένα λεγόμενον· εἰπόντος γὰρ τοῦ Ἀθηναίου ὡς ὀρθῶς ἂν ποιοῖ ὅ τε διὰ τέλους τῷ πότῳ ἀντέχων καὶ καρτερῶν καὶ εἴ τις τὴν τοῦ πώματος ἧτταν φοβούμενος πρὸ τῆς ἐσχάτης ἀπαλλάττοιτο πόσεως, ὁ Κλεινίας ναὶ πρὸς ταῦτ' ἀποκρίνεται, οὐδὲν ἐρωτηθείς, «σωφρονοῖ γάρ, ὦ ξένε, καὶ ὁ τοιοῦτος» ἐπάγων, οὐδὲν δέον τῷ ἀληθεῖ τῶν λεγομένων μαρτυρῶν. Ταῦτα δ' ἐτεχνήσατο ἑκάστοτ' ἀδεξίως ἡμῖν ὁ τοὺς Νόμους συγγράψας, ἵνα διάλογος εἶναι ὁ λόγος δοκοῖ, καταγέλαστον τὴν Πλάτωνος διαλεκτικὴν ἀποφαίνων.

(649 α).

«Τοῦ φόβου σχεδὸν οὔτε θεὸς ἔδωκεν ἀνθρώποις τοιοῦτον φάρμακον, οὔτε αὐτοὶ μεμηχανήμεθα· τοὺς γὰρ γόητας οὐκ ἐν θοίνῃ λέγω».

Τὸ οὐκ ἐν θοίνῃ λέγειν, ἐν παροιμίας μέρει μόνον ἐν Νόμοις εἰρημένον, οὐκ ἐν λόγῳ τίθεσθαι Πλάτων ἐν Πολιτείᾳ που (437 γ) εἶπεν, ὅτε δὴ καὶ μᾶλλον ἂν αὐτῷ νέῳ ὄντι νεανιεύεσθαι προσῆκοι. Ἀντὶ δὲ τοῦ ἐν θοίνῃ οὐ μόνον ἐν λόγῳ ἀλλὰ καὶ ἐν μοίρᾳ καὶ ἐν ἀριθμῷ μᾶλλον ἂν κατὰ λόγον χρήσεως καὶ ἔθους λέγοιτο. Θοίνην δὲ πολλάκις Πλάτων τὸ συμπόσιον ἢ εἰκάζων τὴν λόγων εὐωχίαν εἰπών, οὐδαμοῦ μὲν ὡς ἐν Νόμοις τῇ παροιμίᾳ ἐχρήσατο, οὐδαμοῦ δ' ἄλλοθι τῶν Νόμων τὴν θοίνην εἶπεν ὥσπερ ἐν Φαίδρῳ τε δὶς (236 ε, 247 β) καὶ ἐν Θεαιτήτῳ (178 δ) καὶ ἐν Σοφιστῇ (251 β) καὶ ἐν Συμποσίῳ δὶς (174 γ).

Digitized by Google

(649 α).

Ἀθ. «Πρὸς τὸν νομοθέτην λέγωμεν τάδε· . . . . τῆς ἀφοβίας καὶ τοῦ λίαν θαρρεῖν καὶ ἀκαίρως ἃ μὴ χρὴ πότερον ἔστι πῶμα ἢ πῶς λέγομεν; Κλ. Ἔστι, φήσει που, τὸν οἶνον φράζων».

Ἀντὶ τοῦ φράζειν τούτου μᾶλλον λέγειν Πλάτων ἂν εἴποι· πανταχοῦ μὲν γάρ που ὅ γε τὸ φράζειν ἐνταῦθα δηλοῦν βούλεται λέγειν αὐτῷ εἴρηται, οἷον ἐν Θεαιτήτῳ (198 α) «Μαθήσει σαφέστερον τί λέγω» καὶ ἐν Συμποσίῳ (178 δ) «λέγω δὲ δὴ τί τοῦτο;» καὶ (202 β) «τῶν μὴ εἰδότων πάντων λέγεις ἢ καὶ τῶν εἰδότων;» καὶ ἐν Φαίδρῳ (265 γ) «πῶς δὴ οὖν αὐτὸ λέγεις;» καὶ ἐν Φαίδωνι (101 α) «διαμαρτύροιο ἂν ὅτι οὐδὲν ἄλλο λέγεις ἢ ὅτι . . . .» καὶ ἐν Παρμενίδι (137 γ) «ἐμὲ λέγεις τὸν νεώτατον λέγων» καὶ ἐν Κρατύλῳ (399 δ) Ἑρμ. «πειρώμεθα καὶ ταῦτα διελεῖν.» Σωκ. «ψυχὴν λέγεις ἐπισκέψασθαι;» καὶ ἐν Πολιτείᾳ (410 δ) «τίνος δὴ πέρι λέγεις;».

Φράζειν δ' ἔστι δήπου οἷον δεικνύναι ἢ δηλοῦν ἢ σημαίνειν λέγοντα ἢ ἀγγέλλειν, οἷον ἐν Πολιτικῷ (262 γ) Ξε. «Πειρατέον σαφέστερον φράζειν» Νε. Σωκ. «Ποῖον οὖν φράζεις διαιρουμένους ἡμᾶς οὐκ ὀρθῶς δρᾶν;» καὶ ἐν Θεαιτήτῳ (189 β) «τὰ τοιαῦτα τοῖς μαθηταῖς ἐπὶ σχολῆς φράζουσιν», ὅ ἐστι διδάσκουσιν ἢ ἐξηγοῦνται, καὶ ἐν Φαίδωνι (61 β) «ταῦτα ἐκείνῳ φράζε» καὶ (57 β) «τῶν δ' ἄλλων οὐδὲν εἶχε φράζειν» καὶ ἐν Πρωταγόρᾳ (310 δ) «μέλλων σοι φράζειν ὅτι διωξοίμην αὐτόν» καὶ ἐν Μένωνι (92 δ) «τί δὴ αὐτῷ οὐ σὺ ἔφρασας;» καὶ ἐν Γοργίᾳ (463 ε) «ἐγὼ πειράσομαι φράσαι ὅ γε μοι φαίνεται εἶναι ἡ ῥητορική». Λέγεται δὲ διὰ μουσικῆς φράζειν καὶ ὁδὸν φράζειν Ξενοφῶντος ἐν Ἀπομνημονεύμασιν (1, 4, 15. 4, 2, 21), οἶνον δὲ φράζειν ἐν Κύρου Ἀναβάσει (4, 5, 29), φράσον δ' ἅπερ ἔλεξας Σοφοκλέους ἐν Φιλοκτήτῃ (559), δεῖ δ' οὐχ ἁπλῶς εἰπεῖν, ἀλλὰ σαφῶς φράσαι παρ' Ἰσοκράτει (15, 117), ἐν Ξενοφῶντος δὲ Κύρου Παιδείᾳ τὰ φραζόμενα καὶ δεικνύμενα (5, 31, 11), φράσαι δὲ κάλλιστα περὶ αὐτῶν, οἷον τὸ λόγῳ δηλῶσαι, παρ' Ἰσοκράτει (2, 41), ἐν Ἀριστοφάνους δὲ Σφηξὶ λέξον· πρὸς

Digitized by Google

εὔνους γὰρ φράσεις (385), φρασάτω δὲ πρὸς ὑμᾶς παρὰ Λυσίᾳ (4, 5), παρὰ δὲ Θουκυδίδῃ κατὰ τάχος ἔφραζον ἰέναι εἰς Ἰσθμόν, ἐσήμαινον ἢ ἐκέλευον δηλοῦν (3, 15).

Πάντα δὲ ταῦτα εἴ τις ἐπισκέψαιτο καὶ τὰ τούτοις ὅμοια οὐκ εὐάριθμα ὄντα, οὐδὲν ἂν εὕροι, οἷον τὸ ἐνταῦθα τοῦ τῶν Νόμων συγγραφέως φράζων, ἀνθ' οὗ Πλάτων λέγων ἂν ἔγραψεν.

(649 γ).

«Ἐπειδὴ τήν τε ἀνδρείαν καὶ τὴν ἀφοβίαν ἐν τοῖς φόβοις δεῖ καταμελετᾶσθαι, σκεπτέον ἆρα τὸ ἐναντίον ἐν τοῖς ἐναντίοις θεραπεύεσθαι δέον ἂν εἴη».

Διττὸν τῶν ἀπογράφων τὸ μετὰ τὸ σκεπτέον ἄρα (ἆρα) παρεχομένων, βραχυπαράληκτόν τε καὶ μακροπαράληκτον οὐδὲν ἂν ὀκνοῖμεν τῷ πολὺ κρατοῦντι ἔθει τῆς τοιαύτης τοῦ σκοπεῖσθαι ἐν τῷ λόγῳ χρήσεως πειθόμενοι εἰ ἐρωτηματικὸν παρενθεῖναι, ἀπορηματικὸν δὲ μᾶλλον τὸ ἄρα ἢ ἐρωτηματικὸν (ἆρα) αἱρεῖσθαι, σκεπτέον εἰ ἄρα τὸ ἐναντίον ἐν τοῖς ἐναντίοις θεραπεύεσθαι δέον ἂν εἴη ἀναγιγνώσκοντες.

(650 α).

«Πρὸς τἀφροδίσια ἡττημένης τινὸς ψυχῆς βάσανον λαμβάνειν ἐπιτρέποντα αὑτοῦ θυγατέρας καὶ υἱεῖς καὶ γυναῖκας (σφαλερώτερον ἢ ξυγγενόμενον μετὰ τῆς τοῦ Διονύσου θεωρίας);

Τὸ ἡττᾶσθαι πρός τι ἀντὶ τοῦ ἡττᾶσθαί τινος κείμενον τί ἄν τις διανοηθείη; Ἆρ' ἐθελήσει τις Πλατώνειον τὴν ῥῆσιν ταύτην νομίσαι; παντὶ γὰρ δῆλον ὅτι τινὸς μὲν ἢ ὑπό τινος ἡττᾶσθαι Ἀττικὸς ἀνὴρ ἂν εἴποι, εἴπερ τὸ κρατοῦν βούλοιτο σημῆναι, τινὶ δ' αὖ ἢ ἔν τινι ἢ τι ἢ περί τι, ὁπότε τὸ καθ' ὃ ἡ ἧττα εἴη μέλλοι φράζειν. Καὶ κινδυνεύων δέ τις λύχνῳ τὸν ἥλιον φαίνειν μυρί' ὅμως τοῦ λόγου τεκμήρι' ἂν εἴποι ἐξ Ἀττικῶν ποιητῶν ἢ συγγραφέων συλλέγων· ἡττᾶσθαι μὲν γάρ τινος γέγραπται ἐν Θεαιτήτῳ (148 γ) καὶ ἐν Φιλήβῳ (11 δ) καὶ ἐν Πολιτείᾳ (485 δ) καὶ ἐν Συμποσίῳ (216 β) καὶ ἐν Ἀριστοφάνους Ὄρνισι (70) καὶ ἐν Εὐριπίδου Ἑκάβῃ (1252) καὶ ἐν Ξενοφῶντος Ἑλληνικοῖς (5, 25) καὶ Κύρου Παιδείᾳ (1, 5,

Digitized by Google

11), ἡττᾶσθαι δὲ ὑπό τινος ἐν Πρωταγόρᾳ (353 α καὶ 355 β) καὶ ἐν Φαίδρῳ (233 γ) καὶ ἐν Τιμαίῳ (48 α), ἡττᾶσθαι δέ τινι ὑπὸ Δημοσθένους (127, 21), μάχῃ δὲ ἢ ναυμαχίᾳ πολλάκις ὑπὸ Ξενοφῶντος, ἡττᾶσθαι δ' ἔν τινι ἐν Ἰσοκράτους Πανηγυρικῷ (66 δ), ἡττᾶσθαι δέ τι ἐν Πανηγυρικῷ (71 α καὶ ε) καὶ Φιλίππῳ (91 δ) καὶ Παναθηναϊκῷ (286 ε) καὶ ὑπὸ Δημοσθένους (1117, 5), ἡττᾶσθαι δὲ περί τι ἐν Πλάτωνος Σοφιστῇ (239 β).

Ἀλλ' οὐδ' ἂν εἴ τις ἀκεῖσθαι τὸ κακὸν βουλόμενος ἐπτοημένης ψυχῆς ἀνθ' ἡττημένης ἀναγιγνώσκοι ἀνύτοι ἄν τι καὶ ὠφελοίη· οὐ γὰρ ἐᾷ ἡ εἰθισμένη Πλάτωνος τοῦ ἐπτοῆσθαι χρῆσις, περί τι ἐπτοῆσθαι πανταχοῦ γράψαντος, ἐν Φαίδωνί τε δὶς (68 γ καὶ 108 α) καὶ ἐν Πολιτείᾳ ἅπαξ (439 δ)· πτοεῖσθαι δὲ πρός τι Πλούταρχός τε ἔγραψέ που ἐν Σύλλᾳ τε (7) καὶ ἐν Ἠθικοῖς (989 α) καὶ Ἁρποκρατίων ἐν τῷ ὀνόματι ἀγρίοις.

Πᾶς δὲ ὁ μακρότατος οὗτος τῆς ἐν οἴνῳ διατριβῆς λόγος εἰς ἐλαχίστου λόγου ἄξιον τέλος ἀφῖκται, εἰς τὸ χρησίμην δὴ εἶναι λαβεῖν ἐν αὐτῇ ἐντελῆ καὶ ἀσινῆ πεῖραν καὶ βάσανον τοῦ ἤθους οἷς ἄν τις εἰς κοινωνίαν ἡντινοῦν ἐλθεῖν βουληθείη· Πλάτων γοῦν οὐκ ἂν ἐπὶ σμικρῷ οὕτω καὶ φαύλῳ τοσοῦτον ἄλογον ἐμήκυνε λόγον.

ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ Ι. ΠΑΝΤΑΖΗΣ

ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΕΙΣ

Σελ.	Στίχ.	
179	26	σκιαραὶ
180	3	ἡμῶν
182	29	(627 β)
182	33	αὐτῆς
185	28	παρ' ἀλλήλους
188	29	(630 δ)
189	3	(630 δ)
»	26	ἄγαμαι
190	15	διακελευστέον
192	13	Αἰσχίνου
194	9	τε καὶ Σουσεμίλης
»	25	κἂν
195	3	κἂν
196	14	(633 γ)
197	20	κἂν
199	26	οἷα
205	15	λεγόμενα
210	20	ταῦτα
211	19	ἐπινίκια
212	27	ὑφ' ἡμῶν
214	27	τεκτονικὴν
215	19	(644 β)
216	5	ξυμβούλῳ
217	17	(643 ε)
218	17	(645 γ)
222	22	(63 γ) . . . γενῶν
224	20	οἷον

Digitized by Google

εὔνους γὰρ φράσεις (385), φρασάτω δὲ πρὸς ὑμᾶς παρὰ Λυσίᾳ (4, 5), παρὰ δὲ Θουκυδίδῃ κατὰ τάχος ἔφραζον ἰέναι εἰς Ἰσθμόν, ἐσήμαινον ἢ ἐκέλευον δηλοῦν (3, 15).

Πάντα δὲ ταῦτα εἴ τις ἐπισκέψαιτο καὶ τὰ τούτοις ὅμοια οὐκ εὐάριθμα ὄντα, οὐδὲν ἂν εὕροι, οἷον τὸ ἐνταῦθα τοῦ τῶν Νόμων συγγραφέως φράζων, ἀνθ' οὗ Πλάτων λέγων ἂν ἔγραψεν.

(649 γ).

«Ἐπειδὴ τήν τε ἀνδρείαν καὶ τὴν ἀφοβίαν ἐν τοῖς φόβοις δεῖ καταμελετᾶσθαι, σκεπτέον ἄρα τὸ ἐναντίον ἐν τοῖς ἐναντίοις θεραπεύεσθαι δέον ἂν εἴη».

Διττὸν τῶν ἀπογράφων τὸ μετὰ τὸ σκεπτέον ἄρα (ἆρα) παρεχομένων, βραχυπαράληκτόν τε καὶ μακροπαράληκτον οὐδὲν ἂν ὀκνοῖμεν τῷ πολὺ κρατοῦντι ἔθει τῆς τοιαύτης τοῦ σκοπεῖσθαι ἐν τῷ λόγῳ χρήσεως πειθόμενοι εἰ ἐρωτηματικὸν παρενθεῖναι, ἀπορηματικὸν δὲ μᾶλλον τὸ ἄρα ἢ ἐρωτηματικὸν (ἆρα) αἱρεῖσθαι, σκεπτέον εἰ ἄρα τὸ ἐναντίον ἐν τοῖς ἐναντίοις θεραπεύεσθαι δέον ἂν εἴη ἀναγιγνώσκοντες.

(650 α).

«Πρὸς τἀφροδίσια ἡττημένης τινὸς ψυχῆς βάσανον λαμβάνειν ἐπιτρέποντα αὑτοῦ θυγατέρας καὶ υἱεῖς καὶ γυναῖκας (σφαλερώτερον ἢ ξυγγενόμενον μετὰ τῆς τοῦ Διονύσου θεωρίας);

Τὸ ἡττᾶσθαι πρός τι ἀντὶ τοῦ ἡττᾶσθαί τινος κείμενον τί ἄν τις διανοηθείη; Ἆρ' ἐθελήσει τις Πλατώνειον τὴν ῥῆσιν ταύτην νομίσαι; παντὶ γὰρ δῆλον ὅτι τινὸς μὲν ἢ ὑπό τινος ἡττᾶσθαι Ἀττικὸς ἀνὴρ ἂν εἴποι, εἴπερ τὸ κρατοῦν βούλοιτο σημῆναι, τινὶ δ' αὖ ἢ ἔν τινι ἢ τι ἢ περί τι, ὁπότε τὸ καθ' ὃ ἡ ἧττα εἴη μέλλοι φράζειν. Καὶ κινδυνεύων δέ τις λύχνῳ τὸν ἥλιον φαίνειν μυρί' ὅμως τοῦ λόγου τεκμήρι' ἂν εἴποι ἐξ Ἀττικῶν ποιητῶν ἢ συγγραφέων συλλέγων· ἡττᾶσθαι μὲν γάρ τινος γέγραπται ἐν Θεαιτήτῳ (148 γ) καὶ ἐν Φιλήβῳ (11 δ) καὶ ἐν Πολιτείᾳ (485 δ) καὶ ἐν Συμποσίῳ (216 β) καὶ ἐν Ἀριστοφάνους Ὄρνισι (70) καὶ ἐν Εὐριπίδου Ἑκάβῃ (1252) καὶ ἐν Ξενοφῶντος Ἑλληνικοῖς (5, 25) καὶ Κύρου Παιδείᾳ (1, 5,

Digitized by Google

11), ἡττᾶσθαι δὲ ὑπό τινος ἐν Πρωταγόρᾳ (353 α καὶ 355 β) καὶ ἐν Φαίδρῳ (233 γ) καὶ ἐν Τιμαίῳ (48 α), ἡττᾶσθαι δέ τινι ὑπὸ Δημοσθένους (127, 21), μάχῃ δὲ ἢ ναυμαχίᾳ πολλάκις ὑπὸ Ξενοφῶντος, ἡττᾶσθαι δ' ἔν τινι ἐν Ἰσοκράτους Πανηγυρικῷ (66 δ), ἡττᾶσθαι δέ τι ἐν Πανηγυρικῷ (71 α καὶ ε) καὶ Φιλίππῳ (91 δ) καὶ Παναθηναϊκῷ (286 ε) καὶ ὑπὸ Δημοσθένους (1117, 5), ἡττᾶσθαι δὲ περί τι ἐν Πλάτωνος Σοφιστῇ (239 β).

Ἀλλ' οὐδ' ἂν εἴ τις ἀκεῖσθαι τὸ κακὸν βουλόμενος ἐπτοημένης ψυχῆς ἀνθ' ἡττημένης ἀναγιγνώσκοι ἀνύτοι ἄν τι καὶ ὠφελοίη· οὐ γὰρ ἐᾷ ἡ εἰθισμένη Πλάτωνος τοῦ ἐπτοῆσθαι χρῆσις, περί τι ἐπτοῆσθαι πανταχοῦ γράψαντος, ἐν Φαίδωνί τε δὶς (68 γ καὶ 108 α) καὶ ἐν Πολιτείᾳ ἅπαξ (439 δ)· πτοεῖσθαι δὲ πρός τι Πλούταρχός τε ἔγραψέ που ἐν Σύλλᾳ τε (7) καὶ ἐν Ἠθικοῖς (989 α) καὶ Ἁρποκρατίων ἐν τῷ ὀνόματι ἀγρίοις.

Πῶς δὲ ὁ μακρότατος οὗτος τῆς ἐν οἴνῳ διατριβῆς λόγος εἰς ἐλαχίστου λόγου ἄξιον τέλος ἀφῖκται, εἰς τὸ χρησίμην δὴ εἶναι λαβεῖν ἐν αὐτῇ ἐντελῆ καὶ ἀσινῆ πεῖραν καὶ βάσανον τοῦ ἤθους οἷς ἄν τις εἰς κοινωνίαν ἡντινοῦν ἐλθεῖν βουληθείη· Πλάτων γοῦν οὐκ ἂν ἐπὶ σμικρῷ οὕτω καὶ φαύλῳ τοσοῦτον ἄλογον ἐμήκυνε λόγον.

ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ Ι. ΠΑΝΤΑΖΗΣ

ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΕΙΣ

Σελ.	Στίχ.		Σελ.	Στίχ.	
179	26	σκιαραὶ	197	20	κἀν
180	3	ἡμῶν	199	26	οἷα
182	29	(627 β)	205	15	λεγόμενα
182	33	αὐτῆς	210	20	ταῦτα
185	28	παρ' ἀλλήλους	211	19	ἐπινίκια
188	29	(630 δ)	212	27	ὑφ' ἡμῶν
189	3	(630 δ)	214	27	τεκτονικὴν
»	26	ἄγαμαι	215	19	(644 β)
190	15	διακελευστέον	216	5	ξυμβούλω
192	13	Αἰσχίνου	217	17	(643 ε)
194	9	τε καὶ Σουσεμίλης	218	17	(645 γ)
»	25	κἀν	222	22	(63 γ) . . . γενῶν
195	3	κἀν	224	20	οἷον
196	14	(633 γ)			

Digitized by Google

ΠΕΡΙ ΠΑΡΑΛΛΑΣΣΟΝΤΩΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΑΤΩΝ

Εἰς ἄθροισμα ἀπειροπληθῶν ὁμοειδῶν ἀριθμῶν ἡ τάξις τῶν προσθετέων εἶνε ἐντελῶς ἀδιάφορος· τὸ αὐτὸ δὲ ἀληθεύει, ὡς γνωστόν, καὶ περὶ ἀθροισμάτων ἀπειροπληθῶν ἑτεροειδῶν ἀριθμῶν (λ. χ. θετικῶν καὶ ἀρνητικῶν), ἐὰν οἱ ἀριθμοὶ ἑκατέρου τῶν εἰδῶν ἔχωσι πεπερασμένον ἄθροισμα· ἀλλ' ἐὰν οἱ ἀριθμοὶ ἑκατέρου τῶν ἀντιθέτων εἰδῶν δίδωσιν ἄθροισμα ὑπερβαῖνον πάντα ἀριθμόν, προβαίνωσι δὲ φθίνοντες, δύνανται νὰ ληφθῶσιν κατὰ τάξιν τοιαύτην, ὥστε τὸ ἄθροισμα αὐτῶν, κατὰ τὴν τάξιν ταύτην λαμβανομένων, νὰ τείνῃ πρὸς οἱονδήποτε θέλωμεν ἀριθμόν. Ὅτι τὰ τοιαῦτα ἀθροίσματα δὲν ἔχουσι τὰς ἰδιότητας τῶν συνήθων ἀθροισμάτων οὐδὲ ἐφαρμόζονται ἐπ' αὐτῶν οἱ συνήθεις κανόνες τῶν ἀλγεβρικῶν πράξεων, εἶνε πρόδηλον.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὰ ὡρισμένα ὁλοκληρώματα δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀθροίσματα ἀπειροπληθῶν ἀριθμῶν, μοὶ ἐπῆλθε νὰ ἐξετάσω, ἂν καὶ ἐν αὐτοῖς συμβαίνῃ τι ὅμοιον· καὶ ἐπὶ μὲν τῶν ἁπλῶν ὡρισμένων ὁλοκληρωμάτων, ἐπειδὴ ἡ τάξις καθ' ἣν λαμβάνονται τὰ στοιχεῖα αὐτῶν ἐν τῇ ἀθροίσει, εἶνε προδιαγεγραμμένη καὶ οὐδὲ ἡ ἀλλαγὴ τῆς μεταβλητῆς ἀλλάσσει αὐτήν, ἡ ἀλλοίωσις τοῦ ἀθροίσματος δὲν εἶνε δυνατή· ἀλλ' ἐπὶ τῶν πολλαπλῶν ὁλοκληρωμάτων, ἐπειδὴ κατὰ τὴν διάφορον τάξιν τῶν ὁλοκληρώσεων καὶ κατὰ τοὺς διαφόρους τρόπους τῆς διαιρέσεως τοῦ τόπου τῆς ὁλοκληρώσεως προστίθενται τὰ στοιχεῖα κατὰ διάφορον τάξιν (ἂν καὶ οὐχὶ ὅλως αὐθαιρέτως ὡς ἐν ταῖς σειραῖς), τὸ εἰρημένον σύμπτωμα ὑπάρχει· τὴν δὲ ὕπαρξιν τούτου δεικνύομεν ἐν τοῖς ἑξῆς. Οἴκοθεν ἐννοεῖται, ὅτι τὸ σύμπτωμα τοῦτο μόνον ἐν ἐκείνοις τοῖς ὁλοκληρώμασι συμβαίνει, ὧν τὰ θετικὰ στοιχεῖα ἔχουσιν ἄθροισμα ἄπειρον καὶ τὰ ἀρνητικὰ ἐπίσης· ἐπειδὴ δὲ ἡ ὁλοκληρουμένη συνάρτησις ὑποτίθεται συνεχής, ἕπεται ὅτι ὁ τόπος τῆς ὁλοκληρώσεως κατ' ἀνάγκην θὰ εἶνε ἄπειρος.

Digitized by Google

Θεωρήσωμεν τὸ διπλοῦν ὁλοκλήρωμα

$$\int_\alpha^\infty \int_\beta^\infty \frac{d^2 \varphi(x, y)}{dx\, dy} dx\, dy \qquad (1)$$

ἐν ᾧ φ (x, y) δηλοῖ τυχοῦσαν συνάρτησιν τῶν x καὶ y· ἐὰν ὁλοκληρώσωμεν πρῶτον πρὸς y, θὰ ἔχωμεν ἐξαγόμενον τὸ ἑξῆς·

$$\left(\frac{d\varphi}{dx}\right)_{y=\beta}^{y=\infty}$$

καὶ ἐπειδὴ ἐν τῇ διαφορίσει τοῦ φ (x, y) πρὸς x, ἡ y θεωρεῖται ὡς σταθερά, δυνάμεθα νὰ θέσωμεν ἐν αὐτῇ τὰς τιμὰς τοῦ y καὶ πρὸ τῆς διαφορίσεως· διὰ τοῦτο τὸ ἐξαγόμενον τῆς ὁλοκληρώσεως πρὸς y γράφεται καὶ ὡς ἑξῆς

$$\frac{d}{dx}\left\{ \varphi(x, \infty) - \varphi(x, \beta) \right\}$$

ὥστε τὸ ὁλοκλήρωμα (1) καταντᾷ

$$\int_\alpha^\infty \frac{d}{dx}\left\{ \varphi(x, \infty) - \varphi(x, \beta) \right\} dx$$

καὶ ἑπομένως ἰσοῦται τῷ

$$\Big[\varphi(x, \infty) - \varphi(x, \beta) \Big]_{x=\alpha}^{x=\infty}$$

ἤτοι τῷ ἑξῆς

$$\varphi(\overline{\infty}, \infty) - \varphi(\bar{\alpha}, \infty) - \varphi(\overline{\infty}, \beta) + \varphi(\bar{\alpha}, \beta) \qquad (2)$$

Ἐσημειώσαμεν διὰ γραμμῆς — τὰς τιμὰς τῆς x, αἵτινες τίθενται δεύτεραι ἐν τῇ συναρτήσει φ (x, y) μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν τιμῶν τοῦ y

Ἀλλ' ἐὰν ἐκτελέσωμεν τὰς ὁλοκληρώσεις κατ' ἀντίστροφον τάξιν, θὰ εὕρωμεν ἐξαγόμενον τὸ ἑξῆς

$$\varphi(\infty, \overline{\infty}) - \varphi(\alpha, \overline{\infty}) - \varphi(\infty, \bar{\beta}) + \varphi(\alpha, \bar{\beta}) \qquad (3)$$

Digitized by Google

ἔνθα αἱ τιμαὶ τοῦ y, ὡς δεύτεραι νῦν ἐρχόμεναι, ἐσημειώθησαν διὰ γραμμῆς —.

Τὰ δύο ἐξαγόμενα (2) καὶ (3) ἐν γένει μὲν εἶνε ἴσα· ἐνίοτε ὅμως διαφέρουσιν· ἔστω π. χ. τὸ ὁλοκλήρωμα

$$\int_1^\infty \int_1^\infty \frac{d^2\left(\text{τοξεφ}\ \frac{y}{x}\right)}{dx\,dy} dx\,dy$$

ἤτοι $$\int_1^\infty \int_1^\infty \frac{x^2-y^2}{(x^2+y^2)^2}\,dx\,dy \qquad (4)$$

Ἐν τῷ τόπῳ τῆς ὁλοκληρώσεως ἡ συνάρτησις $\frac{x^2-y^2}{(x^2+y^2)^2}$ εἶνε πανταχοῦ συνεχὴς καὶ πεπερασμένη, ἡ δὲ ἐπιφάνεια

$$z = \frac{x^2-y^2}{(x^2+y^2)^2}\,.$$

ἧς τινος ἡ κατηγμένη παριστᾷ τὴν συνάρτησιν ταύτην, τέμνει τὸ ἐπίπεδον τῶν xy κατὰ τὰς εὐθείας $y = \pm x$, αἵτινες διχοτομοῦσι τὰς γωνίας τῶν ἀξόνων ox, oy, καὶ ἔχει ἀσύμπτωτον τὸ ἐπίπεδον αὐτῶν· διότι, ὅταν τὸ σημεῖον xy ἀπομακρύνηται εἰς ἄπειρον ἀκολουθοῦν οἱανδήποτε γραμμήν, ἡ κατηγμένη τείνει πρὸς τὸ 0· (τοῦτο φαίνεται κάλλιον διὰ τῶν πολικῶν συντεταγμένων, διότι εἶνε $z = \frac{\text{συν}2\theta}{\rho^2}$).

Ἐὰν ὁλοκληρώσωμεν πρῶτον πρὸς y, εὑρίσκομεν ἐξαγόμενον τὸ ἑξῆς

$$dx.\left[\frac{+y}{x^2+y^2}\right]_{y=1}^{y=\infty} \quad \text{ἤτοι} \quad \frac{-1}{1+x^2}\,dx.$$

Ἐὰν δὲ ὁλοκληρώσωμεν ἔπειτα πρὸς x, εὑρίσκομεν ἐξαγόμενον τὸ

$$-\frac{\pi}{4}.$$

Ἀλλ' ἐὰν ἐκτελέσωμεν τὰς ὁλοκληρώσεις κατ' ἀντίστροφον τάξιν, πρῶτον μὲν εὑρίσκομεν τὸ

Digitized by Google

$$dy . \left[\frac{-x}{x^2+y^2} \right]_{x=1}^{x=\infty} \quad \text{ἤτοι} \quad \frac{+1}{1+y^2}\, dy.$$

ἔπειτα δὲ εὑρίσκομεν τελικὸν ἐξαγόμενον τὸ $+\frac{\pi}{4}$.

Ἡ ἐξήγησις τοῦ συμπτώματος τούτου εἶνε, κατὰ τὰ ἐν ἀρχῇ εἰρημένα, εὐκολωτάτη. Καὶ ὄντως ὁ τόπος τῆς ὁλοκληρώσεως εἶνε ἡ γωνία $\Psi_1 O_1 X_1$ (ἔνθα $O_1 X_1$ καὶ $O_1 \Psi_1$ εἶνε παράλληλοι κατὰ σειρὰν τοῖς OX καὶ $O\Psi$ τὸ δὲ σημεῖον O_1 ἔχει συντεταγμένας $(1, 1)$) καὶ τὸ ὁλοκλήρωμα (4) ἔχει θετικὰ μὲν στοιχεῖα τὰ ἐκ τῶν μερῶν τοῦ τόπου $\Sigma O_1 X_1$ προερχόμενα ($O_1 \Sigma$ ἡ διχοτομοῦσα τὴν γωνίαν $\Psi_1 O_1 X_1$) ἀρνητικὰ δὲ τὰ ἐκ τῶν μερῶν τοῦ $\Sigma O \Upsilon_1$· καὶ ἀντιστοιχεῖ πρὸς ἕκαστον θετικὸν στοιχεῖον ἕτερον ἀρνητικὸν καὶ ἀπολύτως ἴσον· εἶνε δὲ τὸ ἄθροισμα τῶν θετικῶν στοιχείων ἄπειρον· ἐπίσης καὶ τὸ ἄθροισμα τῶν ἀρνητικῶν, ὡς εὐκόλως βλέπει τις. Ἀλλ' ὅταν ὁλοκληρώσωμεν πρῶτον πρὸς x, λαμβάνομεν καὶ προσθέτομεν ὀλίγα μὲν ἀρνητικὰ (τὰ προερχόμενα ἐκ τῶν μερῶν τοῦ τόπου $\Pi\Pi' NN$, ἔνθα ΠN καὶ $\Pi' N'$ εἶναι δύο τυχοῦσαι παράλληλοι τῇ OX εἰς ἀπειροστὴν ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν (dy) καὶ τέμνουσαι τὴν $O\Sigma$ εἰς τὰ σημεῖα N καὶ N') ἀπειροπληθῆ δὲ θετικὰ (τὰ μεταξὺ τῶν αὐτῶν παραλλήλων καὶ ἐν τῇ γωνίᾳ $\Sigma O_1 X_1$ περιεχόμενα)· διὰ τοῦτο τὸ ἐξαγόμενον τῆς πρώτης ὁλοκληρώσεως εἶνε θετικόν, ἑπομένως καὶ τὸ τελικὸν ἐξαγόμενον θετικόν· ἐνῷ τοὐναντίον συμβαίνει, ὅταν ὁλοκληρώσωμεν πρῶτον πρὸς y.

Οὐ μόνον τὰς δύο ἀντιθέτους τιμὰς $\frac{\pi}{4}$ καὶ $-\frac{\pi}{4}$ ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ἄλλην τιμὴν εὑρίσκομεν ἐκ τοῦ ὁλοκληρώματος (1), ἐὰν καταλλήλως διαιρέσωμεν τὸν τόπον $\Psi_1 O_1 X_1$ τῆς ὁλοκληρώσεως. Ἵνα δείξωμεν τοῦτο, νοήσωμεν διῃρημένον τὸν τόπον τοῦτον $\Psi_1 O_1 X_1$ διὰ τῶν δύο σειρῶν παραλλήλων εὐθειῶν

$$\begin{aligned} x\,\eta\mu\varphi - y\,\sigma\upsilon\nu\varphi &= p \\ x\,\sigma\upsilon\nu\varphi + y\,\eta\mu\varphi &= q \end{aligned} \qquad o < \varphi < \frac{\pi}{2}$$

ἂς παριστῶσιν αἱ ἐξισώσεις αὗται, ὅταν αἱ παράμετροι p, q μετα-

Digitized by Google

βάλλωνται. Αἱ εὐθεῖαι αὗται διαιροῦσι τὸν τόπον τῆς ὁλοκληρώσεως εἰς ὀρθογώνια καὶ τὸ ὁλοκλήρωμα (1) μετασχηματιζόμενον εἰς τὰς συντεταγμένας p, q, γίνεται

$$\int\int_{(X_1O_1\Psi_1)} \frac{(q^2-p^2)\,\text{συν}2\varphi + 2pq\,\text{ημ}2\varphi}{(p^2+q^2)^2}\,dpdq$$

Ὁλοκληροῦντες πρῶτον πρὸς p καὶ παρατηροῦντες, ὅτι τοῦ q ἔχοντος τυχοῦσαν τιμήν, ἡ p μεταβάλλεται ἐν τῷ τόπῳ $X_1\ O_1\ \Psi_1$ ἀπὸ τῆς τιμῆς

$$\frac{1-q\,\text{συν}\varphi}{\text{ημ}\varphi} \qquad \text{μέχρι τῆς} \quad \frac{q\,\text{ημ}\varphi - 1}{\text{συν}\varphi}$$

εὑρίσκομεν ἐξαγόμενον τὸ ἑξῆς

$$\left(\frac{q\,\text{ημ}\varphi\,\text{συν}\varphi - \text{ημ}\varphi\,\text{συν}2\varphi}{1+q^2-2q\,\text{συν}\varphi} - \frac{q\,\text{ημ}\varphi\,\text{συν}\varphi + \text{συν}\varphi\,\text{συν}2\varphi}{1+q^2-2q\,\text{ημ}\varphi}\right).\ dq$$

Ὁλοκληροῦντες δὲ ἔπειτα πρὸς q καὶ παρατηροῦντες ὅτι ἡ μεταβλητὴ q μεταβάλλεται ἐν τῇ γωνίᾳ $\Upsilon_1\ O_1\ X_1$ ἀπὸ τῆς τιμῆς ημφ+συνφ μέχρις ∞, εὑρίσκομεν τελικὸν ἐξαγόμενον τὸ ἑξῆς

$$-\frac{\pi}{4}\,\text{συν}2\varphi - \text{ημ}\varphi.\ \text{συν}\varphi.\ l\,(\varepsilon\varphi\varphi).$$

ὅπερ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς γωνίας φ καὶ περιλαμβάνεται μεταξὺ

$-\frac{\pi}{4}$ καὶ $+\frac{\pi}{4}$.

Ἐὰν τέλος ὁλοκληρώσωμεν πρῶτον πρὸς q καὶ ἔπειτα πρὸς p, τὰ μὲν ὅρια τοῦ q θὰ εἶνε

$$\frac{1-p\,\text{ημ}\varphi}{\text{συν}\varphi} \quad \text{μέχρις } \infty,\ \text{ἐὰν } p<\text{ημ}\varphi-\text{συν}\varphi$$

$$\text{καὶ}\quad \frac{1+p\,\text{συν}\varphi}{\text{ημ}\varphi} \quad \text{μέχρις } \infty,\ \text{ἐὰν } p>\text{ημ}\varphi-\text{συν}\varphi$$

τὸ δὲ τελικὸν ἐξαγόμενον εἶνε

$$\frac{\pi}{4}\,\text{συν}2\varphi - \text{ημ}\varphi\,\text{συν}\varphi\,l\,(\varepsilon\varphi\varphi) +$$

$$+\,\text{ὅρ}\left\{\frac{1}{2}\text{ημ}\varphi.\text{συν}\varphi\ l\left(\frac{1+\alpha^2+2\alpha\,\text{συν}\varphi}{1+\beta^2+2\beta\,\text{ημ}\varphi}\right)\right\} \begin{matrix}\text{ὅταν } \alpha=\infty \\ \text{καὶ } \beta=\infty\end{matrix}$$

Digitized by Google

ἑπομένως ὡς τιμὴ τοῦ ὁλοκληρώματος δύναται νὰ προκύψῃ ὁ τυχὼν ἀριθμός, ἀρκεῖ νὰ ὁρισθῇ καταλλήλως ὁ λόγος τῶν ἀριθμῶν α καὶ β, οἵτινες αὐξάνουσιν εἰς ἄπειρον.

Τὰ πολλαπλᾶ ὁλοκληρώματα, ὧν ἡ τιμὴ ἀλλάσσει κατὰ τὴν διάφορον τάξιν τῶν ὁλοκληρώσεων ἢ κατὰ τὴν διάφορον διαίρεσιν τοῦ τόπου τῆς ὁλοκληρώσεως, καλῶ *παραλλάσσοντα*· τὰ δὲ διαμένοντα ἀμετάβλητα καλῶ *μόνιμα*.

Τὰ ὁλοκληρώματα τῆς μορφῆς

$$\int_\alpha^\infty \int_\beta^\infty \frac{d^2\varphi\left(\frac{y}{x}\right)}{dx\,dy}\,dx\,dy.$$

ἔνθα φ δηλοῖ τυχοῦσαν συνάρτησιν τοῦ $\frac{y}{x}$, εἶνε *ἐν γένει* παραλλάσσοντα.

Τοῦ ὁλοκληρώματος (4) ὁ τόπος σύγκειται ἐκ δύο μερῶν ($x>y$ καὶ $x<y$) ἐξ ὧν εἰς μὲν τὸ πρῶτον τὰ στοιχεῖα τοῦ ὁλοκληρώματος εἶνε θετικὰ εἰς δὲ τὸ δεύτερον ἀρνητικά· ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ παραδείγματα ὁλοκληρωμάτων παραλλασσόντων, ὧν ὁ τόπος σύγκειται ἐξ ἀπειροπληθῶν μερῶν τοιούτων. π. χ. τὸ ὁλοκλήρωμα

$$\int_\alpha^\infty \int_\beta^\infty \frac{d^2\left(\text{τοξεφ}\left(\frac{y}{x}\ \eta\mu x\right)\right)}{dx\,dy}dxdy$$

ἤτοι $$\int_\alpha^\infty \int_\beta^\infty \frac{(x\sigma\upsilon\nu x-\eta\mu x)\ (x^2-y^2\ \eta^2\mu x)}{(x^2+y^2\ \eta^2\mu x^2)^2}\,dx\,dy$$

Ἐὰν πρῶτον ὁλοκληρώσωμεν πρὸς y μεταξὺ τῶν ὁρίων β καὶ ∞ καὶ ἔπειτα πρὸς x μεταξὺ τῶν ὁρίων α καὶ ∞, εὑρίσκομεν ἐξαγόμενον τὸ ἑξῆς

$$\text{τοξεφ}\left(\frac{\beta}{\alpha}\ \eta\mu\alpha\right)$$

Digitized by Google

ἐὰν δὲ ἀντιστρόφως ἐκτελέσωμεν τὰς ὁλοκληρώσεις, εὑρίσκομεν

$$\text{τοξ εφ}\left(\frac{\beta}{\alpha}\,\eta\mu\alpha\right) - \frac{\pi}{2}.$$

α καὶ β ὑποτίθενται θετικοὶ ἀριθμοὶ καὶ $\eta\mu\alpha > o$.

Τὰ ἁπλᾶ ὁλοκληρώματα, ὧν τὰ θετικὰ στοιχεῖα ἔχουσιν ἄθροισμα ἄπειρον καὶ τὰ ἀρνητικὰ ἐπίσης, οἷον εἶνε τὸ

$$\int_0^\infty \frac{\eta\mu x}{x}\,dx$$

δὲν παραλλάσσουσι μὲν ἐν ὅσῳ μένουσιν ἁπλᾶ· διότι, ὡς ἐν ἀρχῇ εἴπομεν, ἡ τάξις καθ' ἣν λαμβάνονται καὶ ἀθροίζονται τὰ στοιχεῖα αὐτῶν εἶνε ἐντελῶς ὡρισμένη· ὁ συνδυασμὸς ὅμως αὐτῶν μετ' ἄλλων δύναται νὰ δώσῃ πολλαπλᾶ ὁλοκληρώματα παραλλάσσοντα καὶ διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ γίνηται ἀνεξετάστως.

Θεωρήσωμεν π. χ. τὸ ὁλοκλήρωμα $\int_0^\infty \frac{\eta\mu x}{x}\,dx$.

Ἐὰν πολλαπλασιάσωμεν ἕκαστον τῶν στοιχείων αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ὁλοκλήρωμα

$\int_0^\infty \frac{\eta^2\mu(x\,y)}{y^2}\,dy = \frac{\pi}{2}x$ (οὗτινος πάντα τὰ στοιχεῖα εἶνε θετικὰ καὶ ὅπερ ἰσοῦται τῷ $\frac{\pi}{2}x$) καὶ ὁλοκληρώσωμεν ἔπειτα, εὑρίσκομεν,

$$\int_0^\infty \frac{\eta\mu x}{x}\,dx \int_0^\infty \frac{\eta^2\mu(xy)}{y^2}\,dy = \frac{\pi}{2}\int_0^\infty \eta\mu x\,dx,$$ ἤτοι ἀόριστον.

Ἀλλ' ἐὰν ἐκτελέσωμεν τὰς ὁλοκληρώσεις κατ' ἀντίστροφον τάξιν

Digitized by Google

(ἂν δηλαδὴ ἐφαρμόσωμεν ἐπὶ τῶν ἀθροισμάτων τούτων τοὺς νόμους τῶν κοινῶν ἀθροισμάτων), ἐπειδὴ εἶνε

$$\int_0^\infty \frac{\eta\mu x . \eta^2\mu(xy)}{x} dx = \frac{\pi}{2} \text{ ἂν } y > \frac{1}{2} \text{ καὶ } 0 \text{ ἂν } y < \frac{1}{2},$$

εὑρίσκομεν

$$\int_0^\infty \int_0^\infty \frac{\eta\mu x}{x} \frac{\eta^2\mu(xy)}{y^2} dxdy = \frac{\pi}{2} \int_{\frac{1}{2}}^\infty \frac{dy}{y^2} = \pi.$$

Ὅμοιον συμβαίνει καὶ εἰς τὸ ὁλοκλήρωμα

$$\int_0^\infty \eta\mu(x^2)dx.$$

ἐὰν πολλαπλασιασθῇ ἕκαστον τῶν στοιχείων αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ὁλοκλήρωμα

$$\int_0^\infty \frac{\eta^2\mu(x^2y)}{y^2} dy,$$

διότι τὸ προκύπτον διπλοῦν ὁλοκλήρωμα

$$\int_0^\infty \int_0^\infty \eta\mu(x^2) \frac{\eta^2\mu(x^2y)}{y^2} dxdy$$

εἶνε παραλλάσσον.

Ι. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ

Digitized by Google

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

Handbuch der neugriechischen Volkssprache. Grammatik. Texte. Glossar. von Dr. Albert Thumb (Ἐγχειρίδιον τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς γλώσσης. Γραμματική. Κείμενα. Γλωσσάριον ὑπὸ Δρ. Ἀλβέρτου Thumb. σελ. κε', 240).

Τῇ ὑπὸ τοῦ κ. Wilh. Meyer-Lübke ἐκδοθείσῃ καὶ διὰ πολλῶν σχολίων κοσμηθείσῃ Γραμματικῇ Σίμωνος Πορτίου (πρβλ. Ἀθηνᾶς Τόμ. Α' σελ. 512) ἠκολούθησε ταχέως τὸ ἀνωτέρω ἀναγραφὲν ἐγχειρίδιον τοῦ κ. Thumb, χαρμόσυνον πάντως σημεῖον τοῦ ὅτι ἡ νεωτέρα ἡμῶν δημοτικὴ γλῶσσα ἐξῆλθεν ἐκ τῆς ἀφανείας καὶ ἀχρηστίας, εἰς ἣν παλαιαὶ καὶ πολλαὶ ἁμαρτίαι εἶχον αὐτὴν καταδικάσει, καὶ ἤρξατο κατὰ μικρὸν νὰ γίνηται ὑποκείμενον ἀξιολόγων μελετῶν.

Ἀλλὰ πρὸς τούτοις τὸ βιβλίον τοῦ κ. Thumb διαφέρει πολὺ τοῦ κ. Meyer-Lübke, ὅτι τοῦτο κυρίως δὲν εἶχε πρακτικὸν σκοπόν, ἤτοι νὰ καταστήσῃ προσιτὴν καὶ εὔκολον τὴν γνῶσιν τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλληνικῆς παντὶ πεπαιδευμένῳ, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ ἑρμηνεύσῃ πολλὰ αὐτῆς φαινόμενα, ἅτινα ἀνέγραψε μὲν ὁ Πόρτιος, κατέλιπε δέ, ὡς εἰκός, ἀνερμήνευτα· ἐπὶ τοῦτο δὲ παρέλαβεν εἰς ἐξέτασιν τἀρχαιότερα μάλιστα γλωσσικὰ μνημεῖα (τὰ ἀπὸ τοῦ 11ου αἰῶνος κἑξ.), εἰς ἃ καὶ συχνότατα παραπέμπει. Διὰ ταῦτα δὲ καὶ ἦτο μὲν χρήσιμον τοῖς βουλομένοις νὰ μάθωσι τὸν ἱστορικὸν λόγον τινῶν φαινομένων τῆς δημώδους γλώσσης ἡμῶν, ἀλλὰ δὲν παρεῖχεν πλήρη εἰκόνα τῆς ὅλης νεωτέρας Ἑλληνικῆς, οὐδ' ἠδύνατό τις ἐκ τούτου νὰ μάθῃ τὰ ἰδιάζοντα τῇ κοινῇ λαλουμένῃ ἢ τὰ τῶν διαλέκτων. Πρόσθες ὅτι σχολιάζων τὸ βιβλίον τοῦ Πορτίου δὲν ἠδύνατο ἢ ν' ἀκολουθήσῃ καὶ διαφυλάξῃ τὴν οἰκονομίαν αὐτοῦ καὶ νὰ ἐγκατασπείρῃ τὰς ἑρμηνείας οὐχὶ κατά τι σύστημα, ἀλλ' ὅπως ἡ τάξις τῶν τοῦ Πορτίου κανόνων ἀπῄτει. Πάντα τἀναπόφευκτα μειονεκτήματα ταῦτα ἐλλείπουσιν, ὡς εἰκός, ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Thumb· διότι οὗτος οὐχὶ ἑρμηνείαν φαινομένων τινῶν ἀλλ' ἀναγραφὴν τοῦ καθόλου γραμματικοῦ διακόσμου τῆς

Digitized by Google

δημώδους γλώσσης ἐπεβάλετο νὰ διαγράψῃ, οὐδ' ἠναγκάσθη νὰ κατακολουθῇ σχεδίῳ ἄλλου τινός, ἀλλ' ὅπερ αὐτὸς ὑπέλαβε κατάλληλον, τοῦτο καὶ ἐφήρμοσεν.

Ἐπειδὴ δέ, καθ' ἃ ἐλέχθη, ὁ κ. Thumb κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ ἔργου αὐτοῦ σκοπὸν εἶχε νὰ συγγράψῃ βιβλίον χρήσιμον τοῖς ἐπιθυμοῦσι νὰ μάθωσι τὴν δημοτικὴν ἡμῶν γλῶσσαν, προσέσχε φύσει μᾶλλον τῇ νῦν λαλουμένῃ ἢ τῇ τῶν παλαιοτέρων αἰώνων. Καὶ χάριν εὐκολωτέρας ἀναγνώσεως ἀπέκλεισεν ἐκ τοῦ ἐγχειριδίου αὐτοῦ πᾶσαν παραπομπήν. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἐπιμελῶς καὶ εὐσυνειδήτως παρηκολούθησε καὶ ἐμελέτησε πάντα ὅσα κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη περὶ τῆς γλώσσης ταύτης ἐδιδάχθησαν, ὅπως εἰδήμων παρατηρητὴς εὐκόλως ἀνὰ πᾶσαν σελίδα δύναται νὰ ἴδῃ.

Ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς καὶ μόνον πρακτικὸν σκοπὸν ἐπεδίωξεν ὁ κ. συγγραφεύς, ἀλλ' ἐζήτησεν ἅμα καὶ νὰ γνωρίσῃ τοῖς ἐπιστήμοσι φιλολόγοις ὑποτυπωδῶς τοὐλάχιστον τὴν ἱστορικὴν ἀνέλιξιν τῆς γλώσσης περὶ ἧς διαλαμβάνει. Ἐντεῦθεν εἰ καὶ συντάσσει καθόλου εἰπεῖν περιγραφικὴν γραμματικήν, οὐχ ἧττον συχνὰ ὑποδεικνύει καὶ τὴν ὀρθὴν ἑρμηνείαν, οὐδ' ἠδύνατο βεβαίως νὰ πράξῃ ἄλλως ἀνὴρ κάτοχος τοιαύτης ἐπιστημονικῆς μορφώσεως οἵας ὁ κ. Thumb. Ἐπ' ἴσης δὲν δημοσιεύει διαλόγους ἢ τοιαύτας καθόλου συνομιλίας, δι' ὧν οἱ κανόνες τῆς γραμματικῆς θὰ διεφωτίζοντο καὶ θὰ ἐστερεοῦντο ἐν τῇ μνήμῃ τῶν ἀναγνωστῶν, καὶ αἵτινες θὰ ἦσαν χρήσιμοι αὐτοῖς, ἀλλὰ παροιμίας, ᾄσματα, παραμύθια κττ. φέροντα τοπικὸν χαρακτῆρα, ἤτοι γεγραμμένα ἐν διαλέκτοις, δι' ὧν πλουτίζεται τοῦ ἐπιστήμονος ἐρευνητοῦ ἡ γνῶσις καὶ παρακινεῖται οὗτος εἰς ἰδίαν ἔρευναν. Ταῦτα δὲ πάντα κατέστησαν τὸ ἐγχειρίδιον αὐτοῦ τὸ κράτιστον μὲν τῶν μέχρι τοῦδε ἐκδοθέντων ὁμοίων περὶ τῆς νέας ἡμῶν γλώσσης, ἱκανὸν δὲ ἵνα ληφθῇ ὡς βάσις κατὰ τὴν διδασκαλίαν ἢ σύνταξιν τελειοτέρου.

Ἐπειδὴ δ' ὁ κ. συγγραφεὺς ἐπεβάλετο νὰ παράσχῃ εἰκόνα ὅσον οἷόν τε ἀκριβῆ τῆς ἀπὸ τῆς συστάσεως μάλιστα τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου σχηματισθείσης καὶ σήμερον ἰδίως ἐν ταῖς πόλεσιν εὐχρηστούσης κοινῆς λαλουμένης (πρβλ. Ἀθηνᾶς Τόμ. Β' σελ. 212 κἑξ. καὶ ἀνωτ. 148), φυσικώτατον ἦτο νὰ προσκρούσῃ πρὸς πολλὰς καὶ σχεδὸν εἰπεῖν ἀνυπερβλήτους δυσκολίας, ἅτε οὐδ' ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ποιητῶν πάντοτε ἀκριβῶς διαγινωσκομένων τῶν ὁρίων τῆς λαλουμένης κοινῆς ταύτης

Digitized by Google

τοῦτο μὲν ἀπὸ τῶν διαλέκτων τοῦτο δὲ ἀπὸ τῆς καθαρευούσης ἢ γραφομένης. Ἐντεῦθεν πολλάκις ἀναγράφει λέξεις ἢ τύπους διαλεκτικοὺς παρὰ τοὺς τῆς κοινῆς καὶ κανόνας ὅλους περὶ διαλεκτικῶν παρὰ τοὺς τῆς κοινῆς. Ἐπὶ τοῦτο δ' ὅμως ἤγαγε τὸν κ. συγγραφέα καὶ ἡ τάσις αὐτοῦ τοῦ μνημονεῦσαι καὶ διαλευκᾶναι ὅσον οἷόν τε πλεῖστα. Τοῦτο βεβαίως καθ' ἑαυτὸ εἶναι παντὸς ἐπαίνου ἄξιον, οὐχ ἧττον ὁμολογητέον ὅτι παρακωλύει πως τὴν ταχεῖαν τῆς κοινῆς λαλουμένης ἐκμάθησιν καὶ παραβλάπτει τὸν πρακτικὸν σκοπὸν τοῦ βιβλίου.

- Ὅτι δὲ καί τινα ἀνθρώπινα τὰ μὲν ἐξ ἀβλεψίας τῶν στοιχειοθετῶν, τὰ δὲ καὶ ἐκ μετεωρίας αὐτοῦ τοῦ κ. συγγραφέως παρεισέφρησαν εἰς τὸ καλὸν τοῦτο βιβλίον, οὐδὲν θαῦμα· οὕτω λ. χ. σελ. 29 γράφεται Μοριώτης πάντως ἀντὶΠοριώτης, σελ. 38 κέρα ἀντὶ κερά, σελ. 48 ζητιάνος ζητιανειά, κακόμοιρος κακομοιρειὰ ἀντὶ ζητιάνος ζητιάνα, κακόμοιρος κακομοίρα, 49 ψευδὸς= ψεῦδης ἀντὶ ψελλός, 87 ἔπλυσα παρὰ τὸ ἔπλυνα ὅπερ ἀνύπαρκτον, πανταχοῦ γράφεται σβύνω σβυσμένος κττ. ἀντὶ σβήνω σβησμένος κττ. κτλ. Ἀλλὰ παρὰ πάντα ταῦτα τὸ βιβλίον τοῦτο, καθ' ἃ εἶπον, κατά τε τὴν ἐπιστημονικὴν κατάταξιν τῆς ὕλης καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιστημονικῶν ἀληθειῶν ὑπερέχει πάντων τῶν μέχρι τοῦδε γραμματικῶν τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς καὶ μετὰ πολλῆς χαρᾶς χαιρετίζω τὴν ἐμφάνισιν αὐτοῦ εὐχόμενος, ἵνα τάχιστα ἴδῃ καὶ ἄλλας ἐπανειλημμένας ἐκδόσεις καὶ βελτιώσεις.

Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ

Διαγραπτέον τὰ ἐν σελ. 119 στ. 4 κάτωθεν «Καλλῖνος, Πασῖνος κττ.», περὶ ὧν τὸ ἀληθὲς ἐδίδαξε Kretschmer ἐν Περιοδικῷ Kuhn Τομ. ΛΑ' σελ. 3?4 σημ. 1. πρβλ. καὶ W. Schulze ἐν Quaestiones Epicae σελ. 304 καὶ 508.

Digitized by Google

ΔΗΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΩΣ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

Ἡ Διεύθυνσις τῆς Ἀθηνᾶς δηλοῖ ὅτι δέχεται μὲν καὶ δημοσιεύει προθύμως ἐπανόρθωσιν γενομένου τυχὸν πρὸς οἱονδήποτε ἀδικήματος εἴτε ἐν βιβλιοκρισίᾳ εἴτε ἐν ἄλλῃ πραγματείᾳ κατακεχωρισμένῃ ἐν τῷ περιοδικῷ παρέχουσα πρὸς τοῦτο σχεδὸν ὅσον ἡ ἐπανορθουμένη κρίσις κατεῖχε χῶρον, δὲν νομίζει δ' ὅμως ὅτι ὀφείλει νὰ παραδέχηται πρὸς δημοσίευσιν καὶ συζήτησιν πραγματείας λογίων, ἀλλοτρίων τῆς ἐπιστημονικῆς ἑταιρείας ὄντων καὶ πρεσβευόντων ἐν τῇ φιλολογίᾳ ἀρχάς, ἃς ἡ ἐπιστημονικὴ ἑταιρεία δὲν κρίνει λυσιτελεῖς εἰς τὴν φιλολογικὴν ἐπιστήμην, ἄλλως τε καὶ ἀφοῦ ὁ τοῦ περιοδικοῦ χῶρος μόλις ἐξαρκεῖ εἰς καταχώρισιν τῶν ὑπὸ ἑταίρων συντασσομένων πραγματειῶν.

Digitized by Google

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

ΑΘΗΝΑΣ

1) Ἕκαστος τόμος τοῦ περιοδικοῦ τούτου ἀποτελεῖται ἐκ τεσσάρων τευχῶν, ὧν ἕκαστον ἐξ ὀκτὼ τοὐλάχιστον τυπογραφικῶν φύλλων.

2) Τὰ δημοσιευόμενα ἐν τῷ περιοδικῷ εἶναι πρωτότυποι πραγματεῖαι *φιλολογικαί, ἱστορικαί, ἀρχαιολογικαί, φυσικαὶ καὶ μαθηματικαί*. Εἰς τὰς φιλολογικὰς καὶ ἱστορικὰς πραγματείας ὑπάγεται πᾶσα φιλολογικῶς ἢ ἱστορικῶς διεξαγομένη διατριβή.

3) Ἐν τῷ περιοδικῷ καταχωρίζονται καὶ *βιβλιοκρισίαι*, ἂν περιορίζωνται ἀκριβέστατα ἐν τῷ περὶ οὗ ἡ κρίσις ἐπιστημονικῷ ζητήματι.

4) Πᾶσα *πραγματεία καὶ βιβλιοκρισία* εἶναι ὑπογεγραμμένη ὑπὸ τοῦ συντάξαντος αὐτήν.

5) Ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐδεμία χρηματικὴ ἀμοιβὴ χορηγεῖται εἰς τοὺς συγγραφεῖς διατριβῶν, δίδονται δ' αὐτοῖς περὶ τὰ 25 ἀντίτυπα τῶν διατριβῶν αὐτῶν.

6) Αἱ διατριβαὶ ἐλεύθεραι ταχυδρομικῶν τελῶν ἀποστέλλονται *πρὸς τὸν διευθυντὴν τοῦ περιοδικοῦ*.

7) Διὰ τῆς Ἀθηνᾶς ἀγγέλλεται πᾶν βιβλίον, οὗτινος ἀντίτυπον ἤθελε σταλῆ πρὸς *τὸν ταμίαν τῆς ἑταιρείας ἢ τὸν διευθυντὴν* τοῦ περιοδικοῦ.

8) Τὸ περιοδικὸν ἀνταλλάσσεται τῇ ἐγκρίσει τοῦ συμβουλίου πρὸς πᾶν περιοδικὸν ἡμεδαπὸν καὶ ἀλλοδαπόν.

9) Πάντες οἱ ἑταῖροι οἱ καταβαλόντες τὴν ἐνιαύσιον αὐτῶν χορηγίαν λαμβάνουσι τὸ περιοδικὸν δωρεάν.

10) Οἱ μὲν ἐν Ἑλλάδι συνδρομηταὶ τοῦ περιοδικοῦ ἀποτίνουσι δραχμὰς 15, οἱ δ' ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ δραχμὰς 18.

11) Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιμελεῖται τριμελὴς ἐπιτροπεία ἐκλεγομένη ὑπὸ τοῦ διοικητικοῦ Συμβουλίου ἐκ τῶν μελῶν αὐτοῦ· εἰς ἓν δὲ τῶν τῆς ἐπιτροπείας μελῶν ἀνατίθεται ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου ἡ διεύθυνσις καὶ διαχείρισις τοῦ περιοδικοῦ.

12) Ὁ διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ καὶ μόνος οὗτος συνεννοεῖται μετὰ τοῦ τυπογράφου, ὁρίζει τὰς εἰς τὸ περιοδικὸν καταχωριστέας ἢ μὴ καταχωριστέας διατριβὰς καθὼς καὶ τὴν τάξιν καθ' ἣν πρέπει νὰ καταχωρισθῶσιν.

13) Οὐδεμία διατριβὴ (πλὴν μόναι αἱ τοῦ προέδρου τῆς ἑταιρείας καὶ αἱ τῶν ἐπιμελητῶν τοῦ περιοδικοῦ) δημοσιεύεται ἐν αὐτῷ, ἂν μὴ φέρῃ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ διευθυντοῦ.

14) Ὁ διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ ὢν ἅμα καὶ διαχειριστὴς αὐτοῦ φροντίζει περὶ τῆς ἀσφαλοῦς ἀποστολῆς αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἑταίρους καὶ περὶ τῆς φυλακῆς τῶν ὑπολοίπων ἀντιτύπων.

15) Μετὰ προηγουμένην ἀπόφασιν τοῦ διοικητικοῦ Συμβουλίου δύνανται νὰ παρέχωνται δωρεὰν τοῖς τακτικοῖς τοῦ περιοδικοῦ συνεργάταις πεντήκοντα ἐν συνόλῳ ἀντίτυπα αὐτοῦ.

Πᾶσα αἴτησις περὶ συνδρομῆς ἢ ἀγορᾶς τοῦ περιοδικοῦ πωλουμένου κατὰ τόμους ἀπευθύνεται πρὸς τὸν ταμίαν τῆς ἑταιρείας κ. Γ. Α. Παππαβασιλείου ἐν ὁδῷ Γερανίου 14, πᾶσα δ' ἄλλη αἴτησις περὶ τυπώσεως διατριβῆς κλπ. πρὸς τὸν διευθυντὴν τοῦ περιοδικοῦ Γ. Ν. Χατζιδάκιν ἐν ὁδῷ Σκουφᾶ 12.

Digitized by Google

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

AS
202
.A84
v.8
no3

ΤΟΜΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΡΡΗ

1896

Digitized by Google

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ad Dionysii Halicarnasensis antiquitatum Romanorum a Carolo Jacoby editarum volumem III adnotationes criticae, ὑπὸ Σ. Βαση . . . . . Σελ. 241
Ad Dionysii Halicarnasensis antiquitatum Romanorum librum X et XI, ὑπὸ Σ. Βαση . . . . » 262
Πλουτάρχεια, ὑπὸ Σ. Βαση . . . . » 266
Σκοτειναὶ σελίδες τῆς Ἀθηναϊκῆς Ἱστορίας, ὑπὸ Σ. Γ. Παναγιωτοπουλου . . . . » 273
Ἐπιγραφαὶ ἐκ Κωνστάντσης, ὑπὸ Γεωργιου Ι. Κουζου » 345
Παρατηρήσεις εἰς τὰς ἐπιγραφὰς ταύτας ὑπὸ Γ. Ν. Χατζιδακι . . . . » 348
Μηχανικὴ ἰδιότης τῶν ἀρτιοταγῶν κέντρων καμπυλότητος, ὑπὸ Ι. Ν. Χατζιδακι. . . . . » 352
Βιβλιογραφία, ὑπὸ Γ. Ν. Χατζιδακι . . . . . . » 361
Ἡ λέξις γάιδαρος εἶναι ἀποδεδειγμένως Ἀραβική, ὑπὸ Γ. Ν. Χ. . . . . » 348

Digitized by Google

AD DIONYSII HALICARNASENSIS
ANTIQUITATUM ROMANARUM
A CAROLO JACOBY EDITARUM
VOLUMEN III
ADNOTATIONES CRITICAE

Tertium hoc Dionysii antiquitatum a Carolo Jacoby recognitarum volumen cum ceteras virtutes cum superioribus communes habeat, hanc sibi praccipuam vindicat, quod codicis Urbinatis (B) lectiones ex G. Heylbutii nova collatione, summa, ut editor praedicat, cum diligentia et sagacitate facta, continet. Quod munus eo gratiore animo ab editore accipimus, quo magis ex hac collatione apparet codicis huius praestantia. Cuius rei documento, antequam ad propositum venimus, aliquot locos afferre etiam propterea operae pretium visum est, quod non omnibus eis locis codicis B scriptura, quamvis unice vera, ab editore recepta est.

12, 13 (Ζ', VII, 5): πολλὴν κατηγορίαν διαθέμενος τῶν φονευθέντων **ὑπ' αὐτοῦ** πολιτῶν. B **ὑφ' αὐτοῦ**, quod spiritu mutato veram dat scripturam, id est ὑφ' αὑτοῦ.

66, 8 (XLIV, 3): χωρὶς τῶν ἄλλων, ὧν προςετρίβετο τὰς τῆς βουλῆς σπονδὰς λύειν ἀξιῶν Nec cui προςετρίβετο hac scriptura significatur, nec quid sint βουλῆς σπονδαὶ patet. Quanto melius B: χωρὶς τῶν ἄλλων, ὧν προςετρίβετο τῇ βουλῇ σπονδὰς λύειν ἀξιῶν. Cf. illud Thucydideum (I, 53) πολέμου ἄρχοντες καὶ **σπονδὰς λύοντες**.

Digitized by Google

98, 20 (LXIII, 1): οἷον ὑμῖν ἔργον ὕστερον ἔξω τῶν λόγων ὁ γενναῖος οὗτος ἀνὴρ τυγχάνει διαπεπραγμένος. Sic editur B auctore. Sed in A inter ἔξω et τῶν λόγων haec sunt: τοῦτ' ἔστιν ἀπολογίας ἐστερημένον, quod nihil est nisi interpretamentum, idque prorsus perversum, eius quod est ἔξω τῶν λόγων. Quam multa eius modi Byzantinae interpretationis prodigia inter veterum scriptorum verba interiecta nos etiam nunc eludunt!

99, 10 (XLIII, 3): διένειμε καὶ κατεχαρίσατο τοῖς ἑαυτοῦ φίλοις ἅπασαν τὴν λείαν· τοῦτο δὴ τυραννίδος τεκμήριον εἶναι φημὶ τὸ ἔργον· πῶς γὰρ οὔ; ὃς τοὺς ἑαυτοῦ κόλακάς τε καὶ σωματοφύλακας...ἐκ τῶν δημοσίων εὐηργέτει χρημάτων;

Sic ceteri codd. Qua in scriptura merito in illo imperfecto εὐηργέτει offendimus. Expectares enim aoristum vel perfectum. At B εὐεργετεῖ habet, quod cum idem valeat atque εὐηργέτηκε multo tamen hoc efficacius est.

113, 16 (LXXII, 2): unus B ἀποδῦναι τὸ σῶμα, ceteri vitiose ἀποδυθῆναι. Item 307, 23 solus B ἄστεως. Item 310, 5 unus B κατακεκλειμένον. Item 322, 3 solus B παρ' ὀλίγας ψήφους ὦφλε, ceteri ὤφειλε. Item 294, 27 μέχρι ἂν unus B.

Quam multae eiusmodi maculae posterioris maxime aetatis scriptoribus inustae haerent, quas si quis delere ausit, ecce imperitorum caterva exoritur clamitans eum, quidquid illius aetatis proprium sit, *imperitia*, si dis placet, oblitterare! Quid quod vel probis verborum formis in melioribus libris repertis tamen editores barbarismos mordicus tenent? Veluti apud Plutarchum περὶ φιλοπλουτίας c. 7, cum omnes fere codices praebeant κατάξας, ex uno D, turpissime interpolato, editur κατεάξας, quod si Plutarchus usurpasset ne ille indignus esset, cuius scripta manibus nostris tererentur. Eodem modo apud Dionysium (ϛ'. LVIII, 3) cum li-

Digitized by Google

bri omnes προςαπέλαυσε proebeant, editur tamen barbare προςαπήλαυσε.

127, 5 (H', II, 5): εὖ γὰρ ἴσθι, ὡς εἰ τοῦτ' ἀκούσειαν... ἐκβαλοῦσιν ὑμᾶς. Ὡς, quod interposuit qui εὖ ἴσθι pro adverbio poni solere ignoraret, recte abest a B.

129, 17 (IV, 4): ἐδόκει καλλίστῃ κεῖσθαι συνόδῳ ταῖς ἄλλαις ἡ πόλις B, quod leviter corruptum est ex eo quod Dionysius scripserat κάλλιστα κεῖσθαι συνόδου, quod cum Reiskio et Lobeckio reponendum erat, non ceterorum aperte interpolata scriptura ἐν καλλίστῃ κεῖσθαι συνόδῳ recipienda; quam vel hiatus spuriae originis arguit.

162, 4 (XXVI, 6): solus B veram servavit scripturam οἱ μέν γ' οὐδέν, ἐὰν μὴ κατορθώσωσι, βλάπτονται, ceteri omnes haec monstra praebent· ἐὰν οὐδὲν κατορθώσωσι.

173, 20 (XXXIII, 4): ἐγγυητὰς ἔδωκα θεούς, ὡς ἐπ' οὐδενὶ κακῷ τὴν ἄφιξιν ποιησάμενος, καὶ τὴν εἰς τόδε τοῦ χρόνου καθαρὰν καὶ ἀμίαντον συνοῦσάν μοι πίστιν. Sic B optime. Jungenda autem sunt ἐγγυητὰς ἔδωκα θεοὺς καὶ τὴν πίστιν, deos et fidem meam testatus sum. Quod cum non intellegerent aliorum codicum scriptores (velut A et codicis C margo), φυλάξων post ποιησάμενος καὶ inseruerunt. Hoc autem φυλάξων postquam inter scriptoris verba irrepsit, illud ποιησάμενος in ποιησόμενος corrupit (quasi non iam advenisset Coriolanus) sibique accommodavit.

188, 9 (XLIII, 2): εἶξεν ἡ Οὐετουρία καὶ τελέσειν τὴν πρεσβείαν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ὑπέσχετο. Sic ex solo B editur; nam ceteri haec praebent: καὶ τέλος ἀπῄει τὴν πρεσβείαν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ποιησομένη, ἣν ὑπέσχετο, quae on uno nomine inepta sunt. Tum enim primum Veturia se l filium ituram promisit, nec tamen statim eo abiit, sed ali-

Digitized by Google

quanto post, cum mulieres exeundi venia publice impetrata ad eam secum in Coriolani castra ducendam venissent (Cf. XLIV).

196, 9 (LXVIII, 3): Ῥωμαῖοι μὲν ὅσα μήτε τὸ ἀδύνατον μήτ' ἄλλη τις ἀδοξία **προςοῦσα** κωλύσει, πάντα ὑπομενοῦσι πράττειν. Sic B; ceteri nulla sententia **προςπεσοῦσα**.

235, 18 (LXXI, 6): ἰσχύος τῶν πενήτων ἕνεκα καί, εἴ τις ἀφαιρεῖσθαί ποτε αὐτοὺς ἀξιώσει τὰ δοθέντα, **κωλῦσαι**. Quis non illud κωλῦσαι perversum esse rescribendumque esse κωλύσεως, etiamsi hoc in B non extaret, tamen ratione ipsa duetus intellegeret? Nunc tamen veram lectionem in optimo codice inventam editores aspernantur.

288, 14 (Θ', X, 5) : οἱ μὲν **ἵπποις** χαλινοὺς ἐνέβαλλον, οἱ δὲ ξίφη . . . ἔθηγον. Sic B. Ceteri male οἱ μὲν **ἱππεῖς**.

296, 26 (XIV, 7): οὐκ **ἂν** ἐλπίσαντες . . τοὺς Οὐιεντανοὺς ταχεῖαν οὕτως ἀντεπιχείρησιν . . . ποιήσασθαι. In solo B est **ἄν**.

304, 24 (XVII, 4): εἰ δύναιτο κατορθώσας τὸν ἐκεῖ πόλεμον — ἦν γὰρ ἐν αὐτῷ πολὺ τὸ ἀνδρεῖον — ἀφανίσαι etc. Sic B. A habet κατορθῶσαι.

309,23 (XX, 4): ἀπεώσαντο δ' οὖν καὶ τούτους **ὅμως** B. Ceteri **ὁμόσε**!!!

312, 7 (XXII, 1): ἐκ παρακούσματός δέ τινος πεπλασμένον ὑπὸ τοῦ πλήθους.
Πλήθους B, ceteri **ἀληθοῦς**.

317, 4 (XXV, 1): ὁ πρὸς τοὺς Τυρρηνοὺς πόλεμος χαλεπὸς ὢν **χρυσὸς** ἐφαίνετο παρὰ τὸν ἐντὸς τείχους ἐξεταζό-

Digitized by Google

μενος. Non tam illud bellum quam haec scriptura codicis B χρυσὸς φαίνεται παρὰ τὴν τῶν ἄλλων ἀντιγράφων ἐξεταζομένη, in quibus est χρηστός!! Notissimus est hic quidem vocabuli χρυσὸς usus, sed tamen cf. etiam Plut. Τιμολ. XI: χρυσὸν ἔδειξαν τῇ Σικελίᾳ τὰς ἐν τῇ τυραννίδι συμφοράς.

324, 24 (XXVIII, 2): δειλίας τε καὶ ὄκνου καὶ τοῦ μηδὲν ἔτι καινουργεῖν τοὺς ἡγεμόνας, ὑφ' ὧν ἐλευθερία τ' ἀπόλλυται καὶ ἡγεμονία καταλύεται. Pro eo q. e. **ὑφ' ὧν** omnes codices male **σφῶν**. Sed in B hos intra fines constitit corruptio, in ceteris longius grassata est. Nam ἐλευθερίαν **τε ἀπόλλυσθαι** καὶ ἡγεμονίαν καταλύεσθαι habet A, qua mutatione antiquae scripturae vestigia prorsus oblitterata sunt.

330, 2 (XXXI, 2): πόσα δ' ἄλλα τοῖς ἡγεμόσιν **ἔπεισι** πράττειν B; in A pro eo quod est ἔπεισι legitur interpretamentum ἦλθεν ἐπὶ νοῦν.

350, 17 (XXXIV, 1): **ἐναντία θήσονται** σφίσι τὰ ὅπλα editur B auctore. Ceteri omnes habent **ἐναντιωθήσονται.**

380, 5 (XLIX, 2): ἀξιόχρεως ἦν ὁ ἀπόστολος. Adnotat Jacoby: ὁ *omittit B*. Scilicet optimus codex craseos vestigia nobis servavit (ἀπόστολος).

489,5 (CXIII, 5): διώξας τοὺς καθ' ἑαυτὸν [τεταγμένους]. Participium codicem B secutus iure circumscripsit Jacoby.

LIBER VII.

64, 5 (XLIII, 1): «Ἐμοὶ μὲν γὰρ δοκεῖτε, ὦ βουλή, περὶ μὲν τὰς διαλύσεις γνώμῃ τῇ βελτίστῃ κεχρῆσθαι **οἷς ἀνάγκη εἴκειν** τοῦ βέβαια τηρεῖν τὰ συγκείμενα». Post illud κεχρῆσθαι aliquot verba intercidisse putant editores. Qua coniectura facile carebimus leniore adhibita medicina. Scri-

Digitized by Google

bendum enim: εἰς ἀνάγκην δ' ἥκειν τοῦ β. τηρεῖν τὰ συγκείμενα. Duas affert orator causas, quibus de causis pacis conditiones etiamtum servandae sint; unam quod eae conditiones optimo olim acceptae sint consilio, alteram quod eas nunc servari necesse sit.

74, 15 (L, 1): ἀλλ' ὡς δεδοικόσι καὶ κατεπτηχόσιν ἡμῖν ἔπειτα ἱερὰν καὶ ἄσυλον ἔφη δεῖν ἀποδειχθῆναι τὴν ἀρχὴν κτέ. Hoc quoque loco post illud ἡμῖν lacunam indicavit Jacobius, Rectius, opinor, alii illud ἔπειτα corruptum esse suspicantur. Sed, quae pro illo excogitarunt, minime placent. Mihi vero sic facillime persanari locus videtur, si scripseris ЄΠΙϹΤΑϹ pro eo q. e. ЄΠЄΙΤΑ. Illud ἐπιστῆναι ei quod est κατεπτηχόσιν optime respondere vel quae apud Thucydidem (VIII, 69) leguntur docent: οἱ υ'. μετὰ ξιφιδίου... καὶ οἱ κ'. καὶ ρ'. Ἕλληνες νεανίσκοι, οἷς ἐχρῶντο εἴ τί που δέοι χειρουργεῖν, ἐπέστησαν τοῖς ἀπὸ τοῦ κυάμου βουλευταῖς οὖσιν ἐν τῷ βουλευτηρίῳ καὶ εἶπον αὐτοῖς ἐξιέναι κτέ.

80, 13 (LVII, 2): τί τὸ ἀδίκημά ἐστιν, ἐφ' οὗ μέλλουσί μου κατηγορεῖν.

Recte Sylburgium reposaisse ἐφ' ᾧ vel ea quae proximi capitis initio leguntur «ἐπὶ τοῖς λόγοις . . . τὴν δίκην ὑφέξειν» demonstrant. Cf. ib. paullo infra: ἐπὶ ταύτῃ γε κριθήσομαι τῇ διαβολῇ.

91, 11 (LVIII, 2): «τότε πρῶτον ἐγένετο Ρωμαίοις ἐκκλησία κατ' ἀνδρὸς ψηφοφόρος ἡ φυλετική, πολλὰ [δὲ recte delet Jacoby] ἐναντιουμένων τῶν πατρικίων καὶ τὴν λοχῖτιν ἀξιούντων συνάγειν ἐκκλησίαν, ὥςπερ αὐτοῖς πάτριον ἦν».

Ex ipsis verbis scriptoris liquido apparet illud novum, cui patricii resistebant, nihil aliud fuisse nisi quod de capite civis R. comitiis tributis laturi erant adversarii, cum antea

Digitized by Google

centuriatis de eiusmodi re actum esset. Nam de civis Romani capite populum indicare posse quis nisi Romanarum legum prorsus ignarus negaret? Qua re illud ἡ φυλετικὴ cur deleatur nulla est ratio.

92, 9 ἑ (LIX, 4): «τοῦτο δὲ τὸ πλῆθος εἰς εἴκοσι λόχους συντεταγμένον ἦν· προςέκειντο θ' αὐτοῖς δύο **ἶλαι** τεκτόνων καὶ χαλκοτύπων eqs».

Ἶλαι scripsit Jacobius pro eo quod in codd. inepte legitur φυλαί. Sed **turmae fabrum** non magis aptum est quam **tribus**. Alii reponunt λόχοι ad sententiam recte; sed quaeritur cur illud λόχοι in hoc φυλαὶ mutatum esse videatur. Rectius, opinor, illud φυλαὶ exulare iubebimus nec pro eo quidquam reponemus, cum ex eis quae antecedunt facile illud λόχοι cogitatione adsumatur. Φυλαὶ a malo interprete adscriptum cum esset ab inepto librario postea in scriptoris verba admissum est, ut saepe cum in aliis veterum scriptis tum etiam in hoc factum est. Cuius rei exempla ex tribus primis libris satis multa in Spicilegio critico attuli, quod τῇ Πεντηκονταετηρίδι τοῦ 'Εθνικοῦ Πανεπιστημίου insertum est; hoc loco ex eis, quae ex VII, VIII, IX libro collecta habeo, quot satis sint, commemorabuntur. 37, 7: γνώτωσαν ὅτι οὐκ ἄρχοντες . . . . . ἀλλὰ τοὺς ἀνῃρηκότας τιμωρούμενοι [αὐτὸ δρῶσιν] ἀναίτιοί τε πρὸς τοὺς Θεοὺς ἔσονται καὶ . . . τὰ δίκαια πράξουσι. Illud αὐτὸ δρῶσι prorsus ineptum est. Neque enim quid sit illud αὐτὸ apertum est, neque δρῶσι de re ne decreta quidem nedum incepta apte ponitur. Recte igitur Kayserum secutus Jacoby ea verba delevit quippe quae ab eo invecta essent qui non videret **τε** perticulam ad ea quae secuntur (καὶ . . . πράξουσ) non ad superiora referri. — 53, 26: Λ. 'Ιούνιος Βροῦτος ἐκεῖνος [ὁ δημαγωγὸς] ὁ τεχνησάμενος etc. Illa ὁ τεχνησάμενος eqs. satis demonstrant quis ille Brutns fuerit, neque illo ὁ δημαγωγὸς addito opus est. — 56, 2: πείθειν τοὺς προεστηκότας αὐτῶν (tribunos)... παύσασθαι καὶ μὴ παράγειν, εἰ δὲ μὴ [πείθοιεν]

Digitized by Google

ἐς μακροτάτους ἀναβάλλεσθαι χρόνους. Recte πείθοιεν cum Cobeto delevit Jacoby, odditum ab eo qui nesciret ad illa εἰ δὲ μὴ adsumendum esse βούλοιντο παύεσθαι non πείθοιεν, quod etiam ex eis quae paullo infra ponuntur, apparet: παρὰ δὲ τῶν δημάρχων... τὴν μὲν ὁλοσχερῆ πάρεσιν οὐχ εὕροντο, τὴν δ' εἰς χρόνον ὅσον ἠξίουν ἀναβολὴν ἔλαβον.— 58, 11: [τὰ δ'] ἀλλ' ὅσα τῷ συνεδρίῳ δόξειε, ταῦθ'.... ἐπεκύρουν. Illud τὰ δ' insertum, postquam ἀλλ' pro eo quod est ἄλλα acceptum est, recte iam explosum est. — 71, 19: οὔτε καλὴν [καὶ δικαίαν], οὔτε συμφέρουσαν. Saepe iunguntur τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα (velut XXXII, 5 al.); illud δικαίαν otiose additur, cum τὸ δίκαιον ἐν τῷ καλῷ contineatur.— 73, 13: ὅτ' ἀπέστη... ὁ δῆμος ἀφ' ὑμῶν καὶ πολέμιος ὑμῖν ἐτόλμησεν... γενέσθαι ἀδικηθεὶς μὲν οὐδὲν, τὸ μὴ δύνασθαι δὲ... σκηπτόμενος καὶ, εἰ ψηφίσαισθε..., οὐδενὸς ἔτι δεήσεσθαι [ἔφη], ἔγνωτε οἱ πλείους ὑμῶν κ.τ.ἑ. Illud ἔφη neque necessarium est, cum δεήσεσθαι ex eo quod est σκηπτόμενος per figuram, quae zeugma vocatur, pendeat, et additum iusto laxiorem efficit orationis structuram. Non igitur in ἔφησεν mutandum, sed tollendum erat.— 108, 10: καὶ ἅμα δι' αἰσχύνης [ἔχειν] τὸ πρᾶγμα λαβεῖν. Ridiculum emblema invectum ab eo, qui quid esset δι' αἰσχύνης λαμβάνειν τὸ πρᾶγμα non intellegeret, iam nemo probat. — 146, 12: καὶ στρατηγὸς, οἷος οὔτε Ῥωμαῖος, οὔτε ἄλλος [στρατηγὸς] Ἑλλήνων ἢ βαρβάρων οὐδείς. Ineptam magistelli adnotatiunculam merito circumscripsit Jacoby.— 153, 3: οὐ μὴν ἑάλω γε... ἀλλ' ἐδόκει χρόνου δεῖν [ἡ πολιορκία] καὶ τριβῆς. Reiske reponebat: τῇ πολιορκίᾳ. Rectius Jacoby indocti homuncionis supplementum delevit. — 174, 10: ἐγὼ πολέμιος ἐγενόμην τούτοις [Οὐολούσκοις]. Quibus haec dicuntur optime sciebant Οὐολούσκους εἶναι τούτους. Recte igitur Jacobius Kiesslingio Οὐολούσκους delenti assentitur. — 189, 6: ὅμηρα νομίσαντες ἔχειν παρὰ τῶν πολεμίων [ἐχέγγυα] τοῦ μηδὲν τὴν πόλιν,.. παθεῖν. Ἐχέγγυα infersit, qui non

Digitized by Google

videret illud τοῦ μηδὲν . . . παθεῖν ex eo q. e. ὅμηρα pendere. — 197, 14: Φέρε, ἀλλὰ δόξαν αἰσχρὰν [οἴσεσθαι] δέδοικας Neque δέδοικα οἴσεσθαι Graecum est, et δόξαν αἰσχρὰν δέδοικα plenissima est oratio. — 278, 19: οἷς ἐπιμελὲς ἔσται τὰ περὶ τὰς ἀρχὰς, ὅπως κράτισται γενήσονται, [προνοηθῆναι]. Illo προνοηθῆναι deleto num quid quisquam, nisi stultus, desiderabit? — 281, 15: τοὺς ἡγεμόνας αὐτῶν τοῖς δειλοτάτοις τῶν ζῴων [ἐοικέναι λέγοντες] ἐκάκιζον. Iam Cobet vidit illa ἐοικέναι λέγοντες insinuata esse, postquam ex eo quod Dionysius scripserat εἴκαζον, factum est ἐκάκιζον. — 282, 23: ἐφῆκαν τοῖς πολεμίοις λόγῳ τ' αἰσχύνειν [κακίζοντας] σφῶν ὡς ἄνανδρον τὴν ἡσυχίαν καὶ ἔργοις . . . ἀναγκάζειν, ἀγαθοὺς γενέσθαι. In tam concinna oratione, ubi verbum verbo respondeat (λόγω αἰσχύνειν = ἔργοις ἀναγκάζειν) nullus est locus illi κακίζοντας; quod qui adiecit non videbat illa ὡς ἄνανδρον etc. ex eo q. e. αἰσχύνειν pendere. — 286, 6: ἐνθυμουμένους πρὸς οἵους ἄνδρας [καὶ πολὺ ἀλκιμωτέρους αὐτῶν] Ridiculum interpretamentum eius q. e. οἵους Garrero auctore iam explosum est. — 302, 18: ἐπιτρέψαι σφίσι [**τοὺς** πρεσβευτὰς] εἰς Ῥώμην ἀποστεῖλαι τοὺς ὑπὲρ τῆς καταλύσεως τοῦ πολέμου διαλεξομένους. Non τοὺς solum delere debuit Reiske sed etiam πρεσβευτάς. Nam ἀποστέλλειν τοὺς ὑπέρ τινος διαλεξομένους alibi quoque apud Dionysium occurrit. — 326, 22: ἐκράτουν τῆς ὑπαίθρου [ἀρχῆς]. Extitisse umquam Graecum hominem, qui quid esset ὕπαιθρος (nempe γῆ, χῶρα(1)) non intellegeret!!!!!!! — 338, 23: ὡς δ' ἀπάντων ἀπετύγχανον καὶ τὰς τροφὰς ἀπαναλώκεσαν, ὑπὸ τῆς ἀνάγκης [τοῦ λιμοῦ] βιασθέντες ἐξῆλθον κ.τ.ἑ. Kiesslingio auctore τοῦ λιμοῦ interpretamentum esse eius q. e. τῆς ἀνάγκης editores agnoverunt. — 343, 20: περιειστήκει τε ἡ περὶ τῆς κληρουχίας στάσις εἰς ἕτερον μείζον' [διὰ τὸν] ὑπὲρ τοῦ κόσμου τῆς πολιτείας ἀγῶνα. Recte Cobet delevit διὰ τὸν inertum postquam pro eo quod legi debuit μεῖζον' lectum est

(1) Cf. ἡ ὀρεινὴ, ἡ πεδιὰς, ἡ μεσόγαια, ἡ ἔρημος etc.

Digitized by Google

μεῖζον. — 389, 7: ὑπὸ λήματός [τε καὶ προθυμίας] φερόμενος. Ab optimo codice B abest τε; illud vero καὶ προθυμίας post λήματος quam langueat, vel rusticus videat, redum illud Dionysium addidisse credamus.

Quae praeterea in his libris emblematum loco habenda sunt, cum minus quam ea, quae modo commemoravimus, apertam interpolationis notam prae se ferant, in ordine recensebimus, in quem ab hoc longiore deverticulo iam redeundum est.

92, 8 (LIX, 4): τῶν ὑποδεεστέρων τοῖς βίοις καὶ τὴν ὑποβεβηκυῖαν τάξιν ἐν ταῖς μάχαις [μαχομένων] καὶ ὁπλισμὸν οὐ τὸν αὐτὸν ἐχόντων.

Μαχομένων addidit qui non videret τὴν . . . τάξιν ex eo quod est ἐχόντων pendere.

93, 5 (LIX,7): εἰ μὲν εὖν ... ταὐτὸ φρονήσαιεν ἑπτὰ καὶ ἐνενήκοντα λόχοι, τέλος εἶχεν ἡ ψηφοφορία καὶ οὐκέτι τοῖς λοιποῖς ἀπεδίδοτο ἡ ψῆφος· εἰ δὲ **μὴ τοῦτο** γένοιτο, ἡ δευτέρα συμμορία . . . ἐκαλεῖτο. Sic Jacoby. Sed pro eo q. e. μὴ τοῦτο libri μετὰ τοῦτο (B) vel μετὰ τούτων (A) habent; unde verisimile fit Dionnysium εἰ δὲ **μήπω** τοῦτο γένοιτο scripsisse. Illud μήπω respondet ei quod paullo supra ponitur **οὐκέτι.**

98 (LXII, 4): οὐκ εἶχον δ' ὅτι **ἂν** ἄλλο ποιῶσι. Graece dicitur οὐκ ἔχω ὅ,τι ἄλλο ποιῶ. Illud ἂν ortum est ex primis litteris eius q. e. ἄλλο repetitis (ΑΛΛΑΛΛΟ = ΑΝ ΑΛΛΟ).

111, 18 (LXII. 1): Ἕτερος μὲν οὖν ἀποχρῆν ἂν ὑπέλαβε καὶ αὐτὰ τὰ νῦν πραττόμενα ἐν τῇ πόλει μηνύματα οὐ μικρὰ τῶν παλαιῶν ἐπιτηδευμάτων **ὑπολαβεῖν**· ἐγὼ δ' ἵνα μή τις ἀσθενῆ τὴν πίστιν εἶναι ταύτην **ὑπολάβῃ εἴτε** κατ' ἐκείνην τὴν ἀπίθανον ὑπόληψιν κτέ.

Digitized by Google

Taedium movet illud ὑπολαμβάνειν in una eademque verborum comprehensione multifariam repetitum. Neque illud εἴτε cui non aut alterum εἴτε aut plura respondeant ferri posse iam viri docti viderunt. Quid igitur est? Equidem et illud ὑπολαβεῖν spurium esse vehementer suspicor, et hoc εἴτε ex eo quod est **οἴηται** corrupto natum esse certum habeo. Quo reposito sequitur ut etiam quod in eius locum postea substitutum est ὑπολάβῃ, quod vel hiatus spurium esse arguat, eiciendum sit.

119, 11 (LXXII, 15): οἱ δ' ἐπὶ τοὺς βωμοὺς ἐπιθέντες ὑφῆπτον καὶ προςέσπενδον οἶνον κατὰ τῶν **ἁγνιζομένων.** Verum ἀγιζομένων servavit codex A.

121, 16 (LXXIII, 4): Ἑλληνικώτατον καὶ κράτιστον ἁπάντων ἐθῶν ἀπεδείκνυντο **στεφανώσεις** καὶ ἀναρρήσεις ποιούμενοι **τιμῶν, αἷς** ἐτίμων τοὺς ἑαυτῶν εὐεργέτας eqs. Sic cum Reiskio Jacoby. Sed libri pro eo q. e. τιμῶν αἷς habent τινας, οἷς, quod mutandum non est sed pro eo quod est στεφανώσεις καὶ reponendum στεφάνων, ut totius loci scriptura haec sit: **στεφάνων** ἀναρρήσεις ποιούμενοι **τινάς, οἷς** (= στεφάνους) ἐτίμων κτλ. Τινὰς dixit Dionysius, quia quod Romani faciebant non prorsus idem erat atque illae apud graecos usitatae ἀναρρήσεις στεφάνων, sed simile quid. Pro eo quod recte editur ἀπεδείκνυντο optimus codex B ἀπεδείκνυτο exhibet, quod librarii errore factum esse patet. Dionysii enim sermo hunc verborum contextum postulat; Ῥωμαῖοι Ἑλληνικώτατον ἔθος ἀπεδείκνυντο. Tritum enim apud eum est ἀποδείκνυσθαι cum accusativo coniunctum. Ex magno exomplorum numero pauca afferam; velut ἀρετὰς ἀποδείκνυσθαι (Ζ' XLVI, Ι' XXXVI) αἰτίαν ἀποδείκνυσθαι (Η' LXXXVV, 4) ἀκοσμίαν ἀποδείκνυσθαι (Θ' LIII, βουλεύματα ἀποδείκνυσθαι (Ι' XXXVIII) γνώμην ἀποδείκνυσθαι saepissime (Η' LV, 2. LVI, 1. 2. Θ' LI, 3. Ι' III. LI. ΙΑ' XV. XVIII. XXI) διάθεσιν ἀπ. (Θ' XXXIII,

1) διάνοιαν ἀποδ. (Ι' 7) τὴν ἐλευθερίαν ἀπ, (Ι' XXXIX) ἔργον ἀποδ. (Η' LXVII, 5. Θ' LXVI, 4. LXXXI, 4) εὔνοιαν ἀπ. (Η' XXXIV, 3) ἰσχὺν ἀπ. (Η' I, 5 in B quidem, nam in A est **ἐπαπο**δείκνυσθαι) πράξεις ἀποδ. (Ι' XXXVI) προθυμίαν ἀποδ. (Ζ' 54), praeterea cf. Ζ' XXXIII λαμπρὸν οὐδὲν ἀποδειξάμενοι Η' LV, 1: ἀσπασμοὺς καὶ παιᾶνας καὶ πάνθ' ὅσα ἐκ μεγάλων κινδύνων εἰς ἀδόκητον εὐτυχίαν ἄνθρωποι καταστάντες πράττουσί τε καὶ λέγουσιν . . . ἀποδεικνύμενος. ib' LXXVII, 3: μηδ' ὁτιοῦν ἀγαθὸν ἀποδειξάμενος. Ι' LVI: γενναῖον οὐδὲν ἀπεδείξαντο. Hoc verbum saepe a librariis cum illo ἐπιδείκνυσθαι permutatur, velut Λ' 1, 1: cum A et in B prima manus recte τίνας **ἀ**πεδείξατο πράξεις exhibeat, in B altera manus fecit **ἐ**πεδείξατο. Ζ' XXXIV, 5 male omnes libri αὐθάδειαν **ἐ**πεδείξατο pro eo quod in hac locutione locum habet **ἀ**πεδείξατο. Etiam Η' I, 5: cum in archetypo nostrorum librorum scriptum esset ἀποδείκνυσθαι, corrector suprascripsit ἐπὶ, quod B merito neglexit, A vero, ut solet, cum vera scriptura coniunxit effecitque ἐπαποδείκνυσθαι.

Aliis quoque in verbis eadem nonnunquam permutatio occurrit, velut Θ'. XXXIII, 4 pro eo quod recte in ceteris codd. est ἀγαπητὸν **ἀπο**φαίνοντι in B prima manus dedit nulla sententia **ἐπι**φαίνοντι.

LIBER VIII.

124, 7 (I, 1): εἰς . . . κινδύνους καταστῆναι πολέμου καταρραγέντος, δι' **ὧν** ἡ πόλις ὀλίγου ἐδέησεν . . . ἀναιρεθῆναι. Scr. **δι' ὃν** i. e. πόλεμον. **Δι' ὧν** esset διὰ τῶν κινδύνων, quae mira esset locutio: ἡ πόλις διὰ τῶν κινδύνων ὀλίγου ἐ. ἀναιρεθῆναι.

131, 10 (V, 5): καὶ ὅπως παύσωνται σκοπεῖν ἠξίουν. Scr. παύσ**ο**νται.

156, 12 (XXIII, 3): ἀξιοῦμεν σε διαλύσεσθαι τὴν

Digitized by Google

ἔχθραν Graecum non est, sed aut διαλύσασθαι quod Reiske coniciebat, aut, quod mihi magis arridet, διαλύεσθαι (ЄCΘAI = CЄCΘAI).

160, 17 (XXVI, 1): ὅτι σοι κατορθώσαντι καὶ δὴ τυχόντι ὑπάρξει δυστυχεστάτῳ νομίζεσθαι.

Libri καὶ μὴ τυχόντι, quod unice verum esse docent quae secuntur. Nam quae c. XXVII leguntur, in eis quae τὸ μὴ τυχεῖν consecutura sint explicantur, quae autem XXVIII exponuntur (Φέρε, ἐὰν δὲ δὴ κατορθώσῃς etc.) in eis demum quid profutura sit Coriolano victoria quaeritur. Cf. etiam 176, 10: οὐκ ἴσα κατορθοῦσί τε καὶ μὴ τυχοῦσι γινόμενα.

177, 1 (XXXV, 5): Ἕως δὲ βουλεύσησθε, δίδωμι χρόνον ὑμῖν ἡμερῶν λ'. Scr. ὡς δὲ β.

182. 1 (XXXIX, 3): Καὶ τί πράττουσαι ἂν . . . διασῶσαι δυνηθείημεν τὴν πατρίδα . . . τίς ἡ τοσαύτη περὶ ἡμᾶς . . . ἰσχύς; Οὐχὶ ὅπλων, ἔφησεν ἡ Οὐαλερία καὶ χειρῶν δεομένη etc.

Libri δεόμεναι, quod non in δεομένη cum Sintenisio sed in δεόμενα mutandum erat. Δεόμενα dixit Valeria ad illud τί πράττουσαι respondens. Nam illa τίς ἡ τοσαύτη ... ἰσχὺς oratoria est interrogatio, quae causam eius, quae autecessit, rerae interrogationis (τί πράττουσαι etc.) continet.

202, 3: νόμον μὲν οὖν τόνδε, ὅν οὐδεὶς πώποτ' ἀνελεῖ χρόνος . , . σύμμαχον ἔχουσ' οὐκ ἀξιῶ . . . τιμῶν, ἅς οὗτός μοι δίδωσιν, ἄμοιρος ἐκ σοῦ γενέσθαι.

Si ἀνελεῖ libri praeberent forsitan quis dubitaret an et propter πώποτε et propter ipsam sententiam ἀνεῖλε reponendum esset. Nil enim refert illamne legem posteritas servatura sit, illud matri sufficit filium legis admonenti, eam legom adhuc ab nullo neglectam esse, ut si eam Coriolanus violaverit, nullo id exemplo facturus sit, sed ipse aliis primus pietatis

Digitized by Google

violandae futurus sit exemplo. Eo magis mirum est, cum libri ἀνεῖλε praebeant, Cobetum ἀνελεῖ rescripsisse eamque παραδιόρθωσιν a Jacobio in verba scriptoris receptam esse.

204, 2 (LII, 4): Τὰς ἀνθρωπίνους ψυχὰς quamvis B praebeat, tamen scribendum esse ἀνθρωπείους (ἀνθρωπίους cett. codd.) graecitatis ratio docet.

205, 7 ποιήσετε pro eo q. e. ποιήσειε typothetae est error in Jacobiana.

217, 5 (LXII): (αἱ ψυχαὶ) μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν σωμάτων ... διαμένουσι.

Libri τινὰ τῶν, unde conicio scribendum esse τὴν ἀπὸ τῶν.

222, 10 (LXV, 4): καὶ γὰρ καὶ οἱ τῶν Ἑρνίκων ἐξεπληροῦντο λόχοι. Alterum καὶ a Reiskio invectum est, qui non videret και γὰρ οἱ τῶν Ἑρν. idem esse quod καὶ οἱ τῶν Ἑρνίκων γάρ.

236, 6 (LXXII, 2): ἀμφότερα ταῦτ' ἐπιψηφίζειν ἀξιοῖς τὸν δῆμον.

Ἐπιψηφίζειν non est pro eo q. e. ἐπικυροῦν accipiendum, sed ἐπιψηφίζειν τι τὸν δῆμον est populum aliquid rogare velitne iubeatque. Illa significatio, ubicumque occurrit, incerta est. Nam omnes ei loci facile emendantur. Velut 350, 6 (Θ', XLIV, 3): προςγράψαντες αὐτῷ καὶ τὸ τῶν ἀγορανόμων ἀρχεῖον ἐν ταῖς αὐταῖς ψηφοφορεῖσθαι ἐκκλησίαις καὶ πάντα τἆλλα ὅσα ἐν τῷ δήμῳ πράττεσθαί τε καὶ ἐπικυροῦσθαι δεήσει ὑπὸ τῶν φυλετῶν ἐπιψηφίζεσθαι κατὰ ταὐτόν illa ὑπὸ τῶν φυλ. ἐπιψηφίζεσθαι prorsus vacant, cum πάντα τἆλλα etc. ad illud ψηφοφορεῖσθαι pertineat.

236, 7 (LXXII, 2): πότερα θάτερον ἀκυροῖς τῆς Κασ-

Digitized by Google

σίου γνώμης . . . ἢ καὶ θάτερον **μόνον ἀκυροῖς ἀξιῶν** οὐδὲ ἡμῖν αὐτοῖς διανέμειν τὰ κοινά.

Μόνον infelix est Reiskii inventum, quod nollem Jacoby probasset. **Ἀκυροῖς** optimo iure delevit Garrer neque ἀξιῶν meliore dignum conditione, quippe quod insertum sit, postquam διαμένει, quae manus est Dionysii, in διαμένειν abiit. Scribamus igitur reiectis istis panniculis: ἢ καὶ θάτερον, οὐδὲ ἡμῖν αὐτοῖς διανέμων τὰ κοινά;

238, 12 (LXXIII, 3): τὴν μὲν ἀπεμποληθῆναι παρῄνει καὶ μάλιστα περὶ ἧς ἀμφίλογόν τι πρὸς ἰδιώτας ἦν, ὥςτε τοῖς ὠνησαμένοις **εἶναι** πρὸς τοὺς ἀντιποιησομένους ὑπὲρ αὐτῶν κρίσεις cqs.

Sic libri aperta sententia. Suadebat enim Appius eum agrum, qui inter populum et privatos controversus esset, venire ut a populo ad emptores lites ob eum agrum sustinendae amoverentur, i. e. ut si quis eum sibi vindicaret non a populo, sed ab emptoribus peteret.—Quis in tam lucido loco quidquam mendi subesse suspicetur? Tamen Reiskius **οὐκ** ante εἶναι, Jacobius **μὴ** inseruit. At hoc non est emendare veteres libros, sed eorum librorum interpolatores aemulari.

244, 14: ἐκάλουν αὐτὸν **ὡς** ἐπὶ τοῦ δήμου τὴν δίκην ἀπολογησόμενον.

Illud **ὡς** nugator interposuit, qui nesciret **καλεῖν ἐπὶ τοῦ δήμου** eadem sententia qua Latinum *diem dicere ad populum* tritissimum esse sermonem Graecis scriptoribus. Eadem ignorantia l. IV c. IV, 7 pro eo quod dicendum erat **καλεῖ ἐπὶ τοῦ δήμου** librarii fecerunt **κ. ἐπὶ τὸν δῆμον**, quod cum ἐν τῇ Εἰκοσιπενταετηρίδι Κ. Κόντου correxissem, necessariane esset mutatio dubitatum est. Quare aliquot exemplis emendatio illa confirmanda est. Cf. igitur p. 102, 20 (Z, XV, 1): καλεῖν οὓς δόξειε τῶν πολιτῶν δίκην ὑφέξοντας **ἐπὶ** τοῦ δήμου, ubi ἐπὶ pro eo quod in libris legitur ὑπὸ ex Kiesslingii coniectura ipse Jacoby recepit. 343, 1 (Θ,

Digitized by Google

XXXIX, 1): κρίσιν **ἐπὶ τῶν δημοτῶν** ὑπέχειν. Edit. Didot. p. 586, 47 (Ι', X) ἐπὶ τῶν ὑπάτων τῆς κρίσεως γινομένης. 661, 30 (ΙΑ', XXIX): **ἐπὶ σοῦ** λέγειν τὴν δίκην = apud te iudicem. Eadem ratione dicitur. 381, 23 (Θ', LX, 3): ἐπὶ τῆς βουλῆς ἀποδύρεσθαι et Edit. Didot. p. 607, 3 (Ι', XXVI): κατηγοριῶν ἐπὶ τῆς βουλῆς ἀναλισκομένων. 610, 12 (Ι', XXX): ἐπὶ τῆς βουλῆς ἐρεῖν. 627, 20: ἐπὶ τῆς κοχίτιδος ἐκκλησίας νόμον ἐκύρωσαν.

346,12 (LXXVIII,3): **καὶ** παρείχοντο **τοὺς τούτων** μάρτυρας. Cum in B legatur: παρείχοντο τοὺς αὐτῶν μάρτυρας, fortasse rescribendum: παρείχοντό **τε** (vel **τ'**) αὐτῶν μάρτυρας.

253, 25 (LXXXII, 6): τὸ γὰρ τῆς λοχίτιδος ἐκκλησίας κῦρος ἐν ταῖς ψηφοφορίαις **περὶ τοὺς ἐπιφανεστάτους ἦν.** Ne quis cum Reiskio scribendum putet παρὰ τοῖς ἐπιφανεστάτοις, conferat quod LXXXV, 4 legitur: τὸ γὰρ αὐτὸ καὶ περὶ τοὺς πολεμίους ἦν.

256, 18 (LXXXIV, 1): scr. **τοῦ θ'.**

257, 14 (LXXXV, 4): scribendum erat cum A κατεστρατοπέδευσε παρὰ πόλιν λεγομένην Λογγόλαν, non πόλει λεγομένῃ Λογγόλᾳ.

ιϐ. 23 (LXXXVI, 1): σκυλεύσαντες δὲ τοὺς τῶν πολεμίων νεκροὺς καὶ τοὺς ἡμιθνῆτας, οἷς σωθήσεσθαι ἐλπὶς ἦν, ἀνελόμενοι etc.

Οἷς σωθήσεσθαι ἐλπὶς ἦν dici non poterant ἡμιθνῆτες. Scr. igitur: σκυλεύσαντες τοὺς ... νεκροὺς καὶ τοὺς ἡμιθνῆτας, οἷς **τε** σωθήσεσθαι ἐλπὶς ἦν, ἀνελόμενοι.

Digitized by Google

LIBER IX.

272, 9 (I, 2): ἔδοξε . . . τοὺς ὑπάτους ἐξιέναι τὸν μὲν Αἰκανοῖς τε πολεμήσοντα καὶ Λατίνοις τιμωρὸν ἐσόμενον, τὸν δ' ἐπὶ Τυρρηνέας **ἄξοντα τὰς δυνάμεις.**

Pro eo q. e. ἐπὶ Τυρρηνίας dubium non est quin ἐπὶ Τυρρηνοὺς Dionysio restituendum sit. Cf. si tanti est. Θ', XVI, 34: Λεύκιος μὲν Αἰμίλιος ἐπὶ Τυρρηνοὺς ἐπέμφθη—Γάιος δὲ Σερουίλιος — ἐπὶ Οὐολούσκους ἐστράτευσε· Σέρουιος δὲ Φούριος ἀνθύπατος ἐπὶ τὸ Αἰκανῶν ἔθνος. XXXIV, 1: στρατιὰ Ῥωμαίων ἐξῆλθεν ἐπὶ Τυρρηνούς. Eodem modo dicitur ἐξιέναι ἐπὶ Σαβίνους (I', XXII) ἐξάγειν ἐπὶ Σαβίνους (IA', XXIII. Cf. I', LIII) στρατεύειν ἐπὶ Ῥωμαίους (I', XXVI) ἐπὶ Σαβίνους (IA', XXIII), ἐπ' Αἰκανοὺς στρατεύεσθαι (IA', XXVIII).

Praeterea apparet ἐπὶ Τυρρηνοὺς ex eo q. e. ἐξιέναι pendere, illa vero ἄξοντα τὰς δυνάμεις ab eo adsuta esse qui aliquid, quod participiis πολεμήσοντα et ἐσόμενον responderet, frustra quaereret, nec videret in eo q. e. ἐπὶ Τυρρηνοὺς eandem inesse vim atque in illis participiis.

279, 13 (VI, 1): καὶ ἔτι μᾶλλον ἐπήρθησαν . . . δόξαντες καὶ τὸ θεῖον αὐτοῖς συμμαχεῖν.

Cum ex eo q. e. δόξαν καὶ τὸ θεῖον αὐτοῖς συμμαχεῖν facile oriri potuerit hoc δόξαντες etc. non dubito quin illud Dionysio restituendum sit.

286,20 (CIX, 9): μάλιστα δ' ἐκεῖνο μεμνῆσθαι προςῆκεν, ὅτι κλ.

Cum haec non repraehendentis, sed adhortantis sint, imperfecto, quem B auctore recepit Jacoby, nullus hic locus. Sed προςήκει, quod A habet, correctoris esse videtur. Ipse Dionysius προςῆκον mihi scripsisse videtur, quod facile in προςῆκεν corrumpi potuit.

292, 6 (XII, 5): καθ' ἓν ἅπαντας γενομένους μιᾷ προςβάλλειν πλευρᾷ τοῦ χάρακος καθ' ὃ μάλιστα **τὸ** χωρίον ἦν ἐπιμαχώτατον.

Τὸ addidit codicis B corrector frustra. Nihil enim addendum, sed ἐπιμαχώτατος (i. e. ὁ χάραξ) rescribendum erat.

299, 11 (XV, 6): οὔτε τὴν γῆν ἔτι δυναμένους ἀσφαλῶς γεωργεῖν, οὔτε τὰς ἔξωθεν **εἰςαγομένας** ἀγορὰς **δέχεσθαι.**

Illud δέχεσθαι in nullo est codice a prima manu invectumque videtur ab eis qui locum leviter corruptum sanare nescirent. Scribendum enim erat: οὔτε τὰς ἔξωθεν εἰςαγο**μένοις** ἀγοράς. Cf. XXV, 1: οὐδὲ τῶν ἐμπόρων ἔτι τὰς ἔξωθεν ἐπειςαγόντων ἀγοράς.

324, 13 (XXVIII, 1): εἰς τὸν ὑπὲρ ψυχῆς ἀγῶνα ἤχθη (οἱ δὲ προθέντες αὐτῷ τὴν δίκην δύο τῶν δημάρχων ἦσαν Λ. Καιδίκιος καὶ Τ. Στάτιος) οὐκ ἀδικήματος ἀλλ[ὰ **τύχης ἀπαιτοῦντες λόγον**] ὅτι ... ὠσάμενος ἐπὶ τὸν χάρακα τῶν πολεμίων ... θρασύτερον μᾶλλον ἢ φρονιμώτερον ἐδιώχθη τε κτἑ.

Quae uncis inclusi eicienda sunt, ut genetivus ἀδικήματος ex eo q. e. εἰς ἀγῶνα ἤχθη, quod idem valet ac δίκην ἔφυγε, pendeat, quod, qui istud τύχης ἀπαιτοῦντες λόγον infersit, non vidit propter interposita illa οἱ δὲ προθέντες ... Στάτιος, quae, ut ego feci, parentheseos signis includenda sunt. Ineptum autem esse illud τύχης . . . λόγον ex eis quae paucis verbis post secuntur apparet. Nam qui alterum arguit θρασύτερον μᾶλλον ἢ φρονιμώτερον aliquid fecisse, ille non fortunae rationem poscit, sed consilii. Eodem ducunt quae c. XXXI in. dicuntur: Ἐπειδὴ δὲ καὶ τῆς **γνώμης** κατηγοροῦσί μου προδοσίαν μὲν οὐ τολμῶντες ἐπικαλεῖν οὐδ' ἀνανδρίαν (=**οὐκ ἀδικήματος**), ἀπειρίαν δὲ τοῦ στρατηγεῖ καὶ ἀφροσύνην (=ἀλλ' ὅτι... **θρασύτερον** μᾶλλον ἢ **φρονιμώτερον** etc.).

Digitized by Google

326, 9 (XXIX, 3): transpone comma post **ἔτι**, ut sit ἄδηλόν ἐστιν ἔτι.

339, 11 (XXXVI, 3): πολλῶν δὲ λεχθέντων ἐπ' ἀμφότερα τὰ μέρη λόγων.

Verbum de verbo vertit hic Dionysius noster exemplar suum, in quo haec fuisse videntur: *cum multa in utramque partem dicta essent.*

343, 24 (XXXIX, 5): οἱ δὲ δημοτικοὶ . . κατεβόων τε καὶ παρεκελεύοντο μὴ προδιδόναι σφῶν τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' ἐπὶ τὴν βουλὴν τὸ πρᾶγμα ἄγειν καὶ τῶν ὑπάτων κατηγορεῖν καὶ δίκης τινος παρ' αὐτῶν **ἠξίουν** τυχεῖν, ὅτι κτλ.

Scr. ἀξιοῦν. Plebs adhortabatur tribunos ut consules in senatu *accusarent* poenasque ab eis **poscerent,** quod tribuniciam potestatem neglexissent.

357, 6 (XLVI, 4): ἥδε ἡ ἀρχὴ —, **ἣν** σε ὁ νόμος **ἐκτρέπεσθαι** καὶ εἴκειν ἀναγκάζει.

Ἐκτρέπεσθαι τὴν ἀρχὴν nihil est. Itaque Portus **ἐντρέπεσθαι** rescribebat. Sed praestat ἣν in ᾗ mutare, cum etiam quod sequitur εἴκειν dativum postulet. Quo facto nihil difficultatis habet oratio. Nam ἐκτρέπεσθαι et ἐξίστασθαι et παραχωρεῖν et εἴκειν τινὶ idem valent.

367, 19 (LIII, 3): πολλῆς ὑμῖν δεῖ ἐπιμελείας τε καὶ φροντίδος ὅπως ἂν σώσητε . . . τὰ ἤθη τῆς πόλεως.

Scr. σώσαιτε. Ὅπως ἂν σώσαιτε idem est quod ὅπως σώσετε.

378, 16 (LVIII, 16): γενόμενοι δὲ σωμάτων τ' ἐγκρατεῖς **καὶ** ὅσα ἐγκατελήφθη τῷ χάρακι καὶ ἵππων καὶ ὅπλων — ὕριοι κ.τ.ἑ.

Digitized by Google

Ποίων σωμάτων ἐγένοντο κύριοι; Nempe ὅσα ἐγκατελήφθη τῷ χάρακι. Dele igitur importunum illud καί.

388, 13 (LXIII, 5): τοῦθ' ὑποπτεύσαντες ἔμενον οἱ Αἰκανοὶ καὶ πρὶν ἐλθεῖν ἐπικουρίαν τοῖς Ρωμαίοις προςβάλλειν τῷ χάρακι αὐτῶν ⟨καὶ⟩ διανοηθέντες ὡς βίᾳ καὶ πλήθει ἁλωσόμενον κ.τ.ἑ. Illud καί Kiesslingio debetur, ἔμενον vero veteri interpolatori. Quae suis si reddideris auctoribus, Dionysio ipsi parva mutatione suam restitues manum. Scripserat enim ille: τοῦθ' ὑποπτεύσαντες οἱ Αἰκανοὶ καὶ . . . προςβάλλειν τῷ χάρακι αὐτῶν διανοηθέντες ὡς βίᾳ . . . ἁλωσομένων.

385, 12 (LXVIII, 1): Scr. Τυσκλανῶν.
ib. v. 15: Scr. ἀφικνοῦνται.

395. 20 (LXVIII, 22): sic constituenda sunt scriptoris verba. Καθοπλισάμενοι παρὰ δύναμιν τοῖς τείχεσιν ἐπέστησαν. τοῦ ⟨γὰρ⟩ περιβόλου τῆς πόλεως ὄντος ἐν τῷ τότε χρόνῳ, ὅσος Ἀθηναίων τοῦ ἄστεως ὁ κύκλος [καὶ del.] τὰ μὲν ἐπὶ λόφοις κείμενα καὶ πέτραις ἀεοτόμοις ὑπ' αὐτῆς ὠχυρωμένα τῆς φύσεως καὶ ὀλίγης δεόμενα φυλακῆς (auditur ἐστὶ, quod frustra addidit Reiske) cett. Addito γὰρ eiectoque καὶ locum antea inextricabilem patefeci.

Corollarium

Δ', XXX, 1: non persuasi Jacobio scribendum esse τὰ προτέλεια τῶν ἀνοσίων γάμων διαπραξόμενός ἀπέρχεται (L. Tarquinius). Ait enim recte in libris legi διαπραξάμενος, cum sententia huius loci haec sit: Tarquinium primitias nuptiarum, quas cum uxoris sorore mox contracturu

Digitized by Google

erat, iam tum adeptum esse. Quae sententia ab hoc loco plane aliena est. Neque enim Tulliam amor quinquagenarii fere hominis ad illas inuptias parandus impulerat, sed, ut ex ipsius oratione apparet, regnandi cupiditas, neque Tarquinium Tulliae, sed regni amor ad illius conditiones accipiendas permovit.

Praeterea τὰ προτέλεια non idem sunt quod πρωτόλεια, primitiae, sed ἡ πρὸ τοῦ γάμου θυσία (1); hoc autem loco eleganter a Dionysio προτέλεια τῶν ἀνοσίων γάμων maioris Tulliae, L. Tarquini uxoris, caedes dicitur, quae impias nuptias, quas ille cum minore Tullia pactus erat, antecederet necesse erat, sicuti ceterorum hominum nuptias τὰ προτέλεια antecedunt. Nisi enim ea caede perpetrata novis nuptiis L. Tarquini domus vacuefieri non poterat. Itaque L. Tarquinius fide data acceptaque ἀπέρχεται τὰ προτέλεια διαπραξόμενος i.e. τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἀπαλλάξων τοῦ βίου, ut superiore capite suaserat Tullia.

Σ. ΒΑΞΗΣ

(1) Cf. si tanti est, Plut. Amator. narr. 772 B, ubi sponsa ἐπὶ τὴν Κισσόεσσαν καλουμένην κρήνην κατῄει τὰ προτέλεια θύσουσα, quo loco pro eo quod male editur: ἕως ἡ κόρη ... κατῄει ... θύσουσα, τότε οἱ συνελάμβανον αὐτήν, scribendum ὡς eqs.

Digitized by Google

AD DIONYSII HALICARNASENSIS
ANTIQUITATUM ROMANARUM
LIBRUM X ET XI

(Dionysii Halicarnasensis Antiquitatum Romanarum quae supersunt ex recensione A. Kiessling et V. Prou. Parisiis editoribus F. Didot et sociis MDCCCLXXXVI).

P. 588, 15 (I', VIII): τὸ μὲν πρῶτον ὕβριζόν τε καὶ ἔσκωπτον εἰς ἡμᾶς οἷα μεθύοντες ἂν νέοι καὶ αὐθάδεις **οἷ' ἂν** ἐς ταπεινοὺς καὶ πένητας ὑβρίσαιεν.

Cum **οἷ' ἂν** prorsus abundet, adscriptum fuisse puto in margine archetypi ab eo qui in alio codice pro eo q. e. οἷα μεθύοντες ἂν, scriptum invenisset οἳ ἂν μεθύοντες, quae scriptura mihi quidem Dionysio restituenda videtur..

597, 54 (X): ἀπολιπόντων αὐτοὺς τῶν βελῶν. Scr. ἐπιλιπόντων. 'Απὸ et ἐπὶ in libris confundi iam supra (ad Z' LXXIII, 4) demonstratum est.

606, 24 (XXV): καὶ ὃ μάλιστα αὐτοῦ θαυμάζειν ἄξιον, **ὅτι** τὴν τοσαύτην ἀρχὴν εἰς ἑξάμηνον εἰληφὼς οὐκ ἐχρήσατο παντὶ τῷ χρόνῳ κτὲ. Orationem corrumpit **ὅτι** additum.

612, 29 (XXXII): τὰ δὲ ἄλλα, ὅσα [ἂν](1) **ἦν** δημόσια, χωρὶς ὠνῆς τὸν δῆμον παραλαβόντ' ἀνελέσθαι.

Non ἂν eicere, sed ἦν in ᾗ mutare debuit Didotiana editio.

(1) Unci sunt ubique editionis Didotianae.

Digitized by Google

613, 52 (XXXIV): ἐκάλουν τοὺς ὑπάτους ἐπὶ τὸν δῆμον. Hic quoque, si quae ad Z', LXXVII, 1 disputavimus vera sunt, ἐπὶ τοῦ δήμου scribendum.

614, 6 (XXXV): Scr. παρενόμησαν.

618, 27 (XXXIX): καὶ ταῦτα πάσχοντας [δρῶντες] ἀνέχεσθε καὶ οὐ ζητεῖτε ὅπως παρ' αὐτῶν [ταῦτα τολμώντων] λήψεσθε δίκας eqs.
Scr. ταῦτα πάσχοντες ἀνέχεσθε καὶ οὐ ζητεῖτε ὅπως παρὰ **τῶν** ταῦτα τολμόντων λήψεσθε δίκας.

622, 4 (XLIII): τοὺς ἐπὶ προνομὴν ἀποστελλομένους ἢ χόρτον **ἵπποις** ἀνεκρούοντο.
Scr. τοὺς . . . . **ἱππεῖς**.

626, 3 (XLIII): εἰς ὁμοίαν δίκην προεκαλέσατο. Scr. προςεκαλέσατο.

629, 42 (LIII): πολλοὺς μὲν **ἐν** τοῖς ὑπονόμοις τῶν στενωπῶν φέροντες **ἐρρίπτουν**.
Eiecto **ἐν** scr. πολλοὺς μὲν τοῖς ὑπονόμοις . . . **ἐνερρίπτουν**.

630, 12 (LIII): Ἐπεβάλοντο μὲν οὖν τῇ νόσῳ τῆς πόλεως οὔσης στρατὸν ἐξάγειν ἐπ' αὐτοὺς Αἰκανοί.
Scr. **ἐν** τῇ νόσῳ.

630, 48: πρόφασιν εὐπρεπῆ προὐβάλοντο λέγοντες ἐν χερσὶν εἶναι τὸν τῶν ἀρχαιρεσιῶν καιρὸν καὶ δεῖν αὐτοὺς ὑπάτους πρῶτον ἀποδεῖξαι· ποιήσειν δὲ τοῦτ' οὐκ εἰς μακρὰν. **Ἀποδειχθέντων δὲ τῶν ὑπάτων** μετ' ἐκείνων ἔλεγον ἀνοίσειν τῷ συνεδρίῳ τὴν περὶ τῶν νομοθετῶν διάγνωσιν. Συγχωρούντων δὲ τῶν δημάρχων . . . **ὑπάτους ἀπέδειξαν** κ.τ.ἑ.

Digitized by Google

Quivis videt, ut in Didotiana oratio distinguitur, hanc esse sententiam: « **ut consules creati sunt**, *illi dicebant eqs. Quod ubi concessum est*, **consules creaverunt** » quae nulla est sententia. Tu vero sic lege: ποιήσειν δὲ τοῦτ' οὐκ εἰς μακράν· ἀποδειχθέντων δὲ τῶν ὑπάτων μετ' ἐκείνων [ἔλεγον del.] ἀνοίσειν eqs. i. e. dicebant se consulibus creatis cum eis relaturos.

937, 10 (ΙΑ'. I): ἅπασι μὲν . . . ἀνθρώποις, μάλιστα δὲ **οἷς οἱ** . . . περὶ τὰς πολιτικὰς διατρίβουσι πράξεις.
Scr. μάλιστα δ' **ὅσοι**.

639, 48 (III): Εἰ γὰρ ὑπὸ τοῦ συνεδρίου κυρωθείη τούτων ἑκάτερον, πρῶτον μὲν εὐπειθεῖς ἔσεσθαι πάντας ὑπελάμβανον . . ., ἔπειτ' αὐτοὶ [εἴ τι] δό**ξειεν** ὑπηρετοῦντες τῇ βουλῇ καὶ τὰ κυρωθέντα ὑπ' ἐκείνης πράττοντες, κατὰ νόμους ἀνειληφέναι τὴν ἐξουσίαν τοῦ πολέμου.
Εἴ τι recte sustulit Didotiana, sed, ut emendatio perficiatur, etiam δό**ξειν** (quod ex eo q. e. ὑπελάμβανον pendebit) rescribendum. Tum ordo erit δόξειν ἀνειληφέναι.

641, 21: scr. Βαρβᾶτος.

641; 45 (V): scr. τί γὰρ δὴ καὶ τὸ κωλῦσον ἔσται. Sim. 665, 50 scr. οὐδὲν ἔσται τὸ κωλῦσον.

644, 20 (IX): scr. μή μοι διὰ τοῦτο **ἄχθεσθαι.**

652, 30 (XX) καὶ μηδὲν **οἵῳ** εἶναι . . . βοηθεῖν.
Scr. οἵῳ τ' εἶναι.

653, 27 (XXI): τοιαύτην ἀποδειξαμένου τὴν γνώμην Οὐαλερίου κεχαρισμένην τοῖς πλείοσιν, ὡς ἐκ τῆς φωνῆς αὐτῶν εἰκάσαι **ῥᾴδιον ἦν.**
Ῥᾴδιον ἦν est ludimagistri supplementum.

Digitized by Google

658, 31 (XXVI): τινὲς δὲ αὐτῶν **προσελθόντες** ἐκ τῶν πλαγίων τὸν ὄχθον καὶ γενόμενοι κατὰ κεφαλῆς eqs.

Scr. **περιελθόντες**.

659, 27 (XXVII): ἐκ χειρὸς γενομένης τῆς μάχης. Ἐτεκμήραντο δὲ τοῦτο ἐκ τῶν τραυμάτων. Αὐτός τε γὰρ ὁ Σίκκιος πολλὰς εἶχε πληγὰς τὰς μὲν ὑπὸ χερμάδων, τὰς δὲ ὑπὸ σαυνίων, τὰς δὲ ὑπὸ μαχαιρῶν, καὶ ὁ ὑπασπιστής· οἱ **δὲ** ὑπ' ἐκείνων ἀνῃρημένοι πάντες μαχαιρῶν ἢ χερμάδων ἢ σαυνίων eqs.

Scribe οἵ **τε** ὑπ' ἐκείνων ἀνῃρημένοι (αὐτός **τε**—οἵ **τε**).

660, 8 (XXVIII): ἐνεγγυήσατο Graecum verbun non est. Dionysius autem, ut iam alibi dixi (1), scripsit ἐνεγυήσατο. Idem perfecti formam ἐγγεγύημαι bis hoc codem capite probavit v. 19 (ἐγγεγυημένην ἑτέρῳ) et v. 53 (παρὰ τοῦ πατρὸς ἐγγεγυημένος τὴν κόρην), quod oditores fugisse miror.

Σ. Βάσης

(1) Διορθωτ. εἰς τὴν Διον. τοῦ Ἁλ. Ῥ. Ἀρχαιολ. pag. 1 (=Εἰκοσιεντ. καθηγ. Κόντου pag. 1).

Digitized by Google

ΠΛΟΥΤΑΡΧΕΙΑ

῾Ο τῶν Πυθικῶν τοῦ Πλουτάρχου διαλόγων γνωστὸς ἐκδότης W. Paton ἐξέδωκε πρὸ μικροῦ ἐν Λονδίνῳ τὸ περὶ φιλοπλουτίας τοῦ Πλουτάρχου (1) μετὰ κριτικῶν σημειώσεων ἐν αἷς καταλέγονται ἅπασαι αἱ τῶν κωδίκων διάφοροι γραφαί, καὶ κριτικοῦ προλόγου ἀγγλιστὶ (διὰ τί;) συντεταγμένου, ἐν ᾧ διαλαμβάνει περὶ τῆς σχέσεως καὶ τῆς σχετικῆς ἀξίας τῶν κωδίκων. ᾿Εκ τῆς ἐκδόσεως ταύτης ἀφορμὴν λαβὼν ὁ πολὺς v. Wilamowitz-Moellendorf ἐν τῷ κριτικῷ περιοδικῷ, ὃ ἐπιγράφεται Göttingische gelehrte Anzeigen (1896 σελ. 326 κ. ἑ.), ἐξέθηκε σαφῶς καὶ εὐστόχως τὰς ἐν τῷ μέσῳ μάλιστα αἰῶνι περιπετείας τοῦ πλουταρχείου κειμένου, ἐξ ὧν τοῦτο μάλιστα γίνεται δῆλον, ὅτι καὶ ἐνταῦθα διττὴ πρόκειται ἡμῖν παράδοσις ἡ μὲν διεφθαρμένη μὲν ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ τῆς τῶν ἀντιγραφέων ἀβελτερίας, κατὰ τἆλλα δ' ὅμως γνησία, ἡ δὲ ὑγιεστέρα μὲν κατὰ τὸ φαινόμενον, ἔργῳ δὲ οὐδὲν ἄλλο οὖσα ἢ αὐθαίρετον κατασκεύασμα ἡμιμαθῶν διασκευαστῶν, οἵτινες πᾶν, ὅ,τι δὲν ἦτο αὐτοῖς σαφές, εἴτε μετρίως ἐφθαρμένον ἦτο, εἴτε καὶ ὑγιές, αὐτοβούλως μετέβαλλον εἰς ὃ αὐτοὶ ἐνόμιζον ὀρθόν, ὅπερ ὅμως ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ θαυμαστὸν ὅσον ἀπεῖχε τοῦ ὀρθοῦ. Τῆς διττῆς ταύτης παραδόσεως ἐναργεστάτην εἰκόνα παρέχει ἔνθεν μὲν ὁ codex Vindobonensis, τ. ἔ. τὸ ἐν Βιέννῃ (Philos. Graec. 73) ἀποκείμενον ἀντίγραφον, τὸ ἄριστον ἴσως τῶν τοῦ α' γένους ἀντιγράφων, ἔνθεν δὲ ὁ codex D, τ. ἔ. τὸ ἐν Παρισίοις (Gr. 1956), ὅπερ ὁ μὲν Dübner δικαίως ἀπέρριψεν ὡς interpolatum, ὁ Hercher δ' ὅμως καὶ τούτῳ ἀκολουθῶν ὁ Βερναρδάκης σφόδρα ἐξαίρουσι. Περὶ τῆς τοῦ D κώδικος κακίας διὰ μακρῶν διελάβομεν ἡμεῖς ἐν τῇ ᾿Αθηνᾷ, χαίρομεν δὲ ὅτι διὰ τῆς προκειμένης κριτικῆς ἐκδόσεως ἀποδεικνύεται αὕτη σαφέστατα καὶ ὅτι ἀμφότεροι οἱ προειρημένοι ἄνδρες τὴν αὐτὴν περὶ τούτου ἔχουσιν

(1) The treatise of Plutarch de cupiditate divitiarum. London 1896.

Digitized by Google

ἡμῖν γνώμην. Οὕτως ὁ μὲν Paton πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐν τῷ κώδικι τούτῳ διασκευῆς τοῦ κειμένου τοῦ περὶ φιλοπλουτίας λόγου παρατίθεται ἐν σελ. VII κ. ἑ. ἄλλα τε χωρία καὶ δὴ καὶ τὰ ὑφ' ἡμῶν παρατεθειμένα 527 B (=364, 22 Βερν.), 527 F (=366,25 Βερν.), 528 A (=367, 8 Βερν.) (1) ὁ δὲ Wilamowitz καταλέγει πλεῖστα χωρία, ἐν οἷς ὁ Βερναρδάκης πιστῶς τῷ D ἀκολουθῶν οὐδὲ μνείας ἐν ταῖς κριτικαῖς σημειώσεσιν ἀξιοῖ τὰς ἐν ἄλλοις κώδιξι γραφάς, καίτοι ἐν ταῖς γραφαῖς ταύταις ὑπάρχει τὸ ὀρθόν, τὰ δὲ τοῦ D εἶναι· ἐσφαλμένα, οἷον 525 A (359, 5. 13), 525 B (359,19), 5?5 C (360, 15), 527 E (366, 12) καὶ 528 B (367, 13) Τῶν χωρίων τούτων ἐμνημονεύσαμεν καὶ ἡμεῖς ἐκ τῶν πενιχρῶν πληροφοριῶν τῶν ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ α' τόμου τῆς Βερναρδακείου ἐκδόσεως περιεχομένων ὁρμώμενοι τὸ ἐν 525 C (360, 19). Ἂν δὲ τὴν τοῦ Ἄγγλου πλουσίαν παρασκευὴν εἴχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν ἠδυνάμεθα καὶ ἄλλα πολλὰ τῆς τοῦ D διασκευῆς τεκμήρια πρὸς τοῖς προειρημένοις νὰ καταλέξωμεν. Οὕτω π. χ. ἐν 526 A κεῖνται κατὰ μὲν τοὺς ἄλλους κώδικας τάδε·

526, A (362, 3): Ἀλλὰ νὴ Δία φήσει τις, ὅτι παισὶν οὗτοι καὶ κληρονόμοις φυλάττουσι καὶ θησαυρίζουσι [οἷς], ζῶντες οὐδὲν μεταδιδόασιν, ἀλλ' ὥςπερ τῶν μυῶν ... οὐκ ἔστιν τοῦ χρυσίου μεταλαβεῖν, εἰ μὴ νεκρῶν γενομένων κτέ.

Ἡ γραφὴ αὕτη, ἐὰν μόνον τὸ οἷς ἐξαλειφθῇ, ἔχει κάλλιστα τοῦ ὅτι λαμβανομένου ἀντὶ τοῦ διότι καὶ δηλοῦντος τὴν αἰτίαν, δι' ἣν οὐδὲν οἱ φιλόπλουτοι μεταδιδόασιν. Τῆς αἰτιολογίας δὲ ταύτης ἡ ἀνασκευὴ ἄρχεται ἀπὸ τοῦ παισὶ δὲ καὶ κληρονόμοις διὰ τί βούλονται πολλὰ χρήματα ἀπολιπεῖν; Τὸ οἷς ἐνεβλήθη, ἀφοῦ τὸ ὅτι κτέ. ἐξελήφθη ὡς ἀντικείμενον τοῦ φήσει τις, ὅπερ πολλαχῶς ἄτοπον.

Ὁ δὲ D ἀστοχῶν, ὡς πάντοτε τοῦ ὀρθοῦ ἔγραψε: .... θηυρίζουσι· πῶς; οἷς κτέ. δι' ἧς γραφῆς τὰ ἀπὸ τοῦ οἷς κέ. ιρίστανται ὡς ἀναίρεσις τοῦ παισὶν οὗτοι ... θησαυρίζουσι. λλὰ τούτου οὕτως ἔχοντος πῶς ὁ Πλούταρχος κατωτέρω ὁμολογεῖ

(1) Ἴδε Paton σελ. IX καὶ XI.

Digitized by Google

ὅτι βούλονται παισὶ καὶ κληρονόμοις μεγάλην οὐσίαν ἀπολιπεῖν καὶ μόνον τὸ μάταιον τῆς τοιαύτης βουλήσεως ἐλέγχει; Δὲν εἶναι ταῦτα ἀντιφατικά;

526 B (36?, 15) παρὰ μόνῳ τῷ D ἀπαντᾷ ὁ τριςβάρβαρος τύπος κατεάξας, ὃν εὐλόγως καὶ ὁ Wilamowitz ἀποδοκιμάζει.

256 C (362, 20): ὥςπερ οὖν τι φρούριον τῆς κληρονομίας ἐνοικοδομοῦντες τοῖς κληρονόμοις. Ὁ οὖν βεβαίως περιττεύει, ἀλλ' ὁ D ἐξαλείφων αὐτὸν συνεξήλειψε καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου γεγραμμένον, τ. ἔ. τὸν ἄν, ὅςτις κατὰ συνηθεστάτην ἐν τοῖς ἀντιγράφοις παραφθορὰν τοῦ α εἰς ου ἐγένετο οὖν. Γραπτέον ἄρα: ὥςπερ ἄν τι φρούριον κτέ.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἐν τῷ D κώδικι διαφθορᾶς τοῦ Πλουταρχείου κειμένου Τοὐναντίον δὲ τῆς τοῦ Βιενναίου κώδικος ἀρετῆς πλεῖστα ἔχει τις νὰ μνημονεύσῃ παραδείγματα, ὧν ἡμεῖς δύο τάδε, ἅτε ὑπὸ τῶν προειρημένων ἀνδρῶν μὴ παρατηρηθέντα, μνημονεύομεν.

524 A (356, 19 Βερν.): οἱ πίνοντες μετὰ τὸ μὴ διψῆν ἢ ἐσθίοντες μετὰ τὸ μὴ πεινῆν καὶ ὅσα διψῶντες ἢ πεινῶντες ἔλαβον προςεξεμοῦσι. Τὸ μὴ εἶναι ἐν ἀμφοτέροις τοῖς τόποις ἄτοπον. Διότι μετὰ τὸ μὴ πεινῆν (διψῆν) σημαίνει παυσάμενοι τοῦ μὴ πεινῆν τ. ἔ. πεινῶντες (διψῶντες)· ἐνταῦθα δὲ πρόκειται νὰ δηλωθῇ τοὐναντίον τ. ἔ. μὴ πεινῶντες (διψῶντες) τ. ἔ. παυσάμενοι τοῦ πεινῆν = μετὰ τὸ πεινῆν. Κατὰ τὸν Paton ὁ Vindobonensis παραλείπει τὸ μὴ πρὸ τοῦ πεινῆν, ἴσως δ' ὅμως καὶ πρὸ τοῦ διψῆν ὡςαύτως παραλείπει τὸ μὴ ὁ κῶδιξ.

526 D (362, 10): καὶ μέντοι τῆς διδασκαλίας καὶ μισθοὺς ἀξίους ἀποτίνουσιν αὐτοῖς. Οὕτως οἱ ἄλλοι κώδικες. Ἀλλ' ὁ Vind. (καὶ τὰ τούτου ἀπόγραφα) ἔχει καὶ μέντοι καὶ διδασκαλία τ. ἔ. καὶ μέντοι καὶ διδασκάλια, οὗ ἐγκριθέντος τὸ καὶ μισθοὺς ἀξίους ἐκβλητέον ὡς ἑρμήνευμα τοῦ διδασκάλια. Τὸ ἑρμήνευμα τοῦτο εἰςφθαρὲν εἰς τὸ κείμενον αἰτία ἐγένετο νὰ μετα-

Digitized by Google

ἐληθῇ ἐν τοῖς ἄλλοις κώδιξι τὸ καὶ διδασκάλια εἰς τὸ τῆς διδασκαλίας.

Ἐκ τῶν εἰρημένων συνάγεται πόσον εἶναι ἡμῖν χρήσιμος εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Πλουταρχείου κειμένου ἡ τοῦ περὶ φιλοπλουτίας ἔκδοσις τοῦ Paton ᾗ εὐκταῖον εἶναι νὰ ἐπακολουθήσωσι τάχιστα καὶ τῶν λοιπῶν Ἠθικῶν τοῦ Πλουτάρχου ὅμοιαι ἐκδόσεις.

Ἐν τέλει διδασκάλια καὶ ἡμεῖς ἀποτίνοντες τῷ ἐκδότῃ συνάπτομεν τοῖς εἰρημένοις ἅς εἴς τινα τῆς ἐκδόσεως χωρία ἐποιησάμεθα παρατηρήσεις.

357, 26: γραπτέον μετὰ τῶν κωδίκων πάντων πλὴν ἑνός: πενία γὰρ οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἀπληστία τὸ πάθος αὐτοῦ καὶ φιλοπλουτία, διὰ κρίσιν φαῦλον καὶ ἀλόγιστον ἐνοῦσαν, ἣν ἂν μή τις ἐξέληται τῆς ψυχῆς . . . οὐ παύσονται δεόμενοι τῶν περιττῶν. Ὁ Paton γράφει ἐνοῦσα, οὗ γενομένου πᾶς τις θὰ ἐκλάβῃ τὸ ἣν ὡς ἀναφερόμενον εἰς τὴν φιλοπλουτίαν, ὅπερ οὐ δυνατόν, διότι γελοῖον εἶναι τὸ «ἂν μή τις ἐξέληται τὴν φιλοπλουτίαν, οὐ παύσονται δεόμενοι τῶν περιττῶν τ. ἔ. φιλοῦντες τὸν πλοῦτον».

358, 25 γραπτέον: οὐδεὶς γοῦν ἀπέχεται χρήσεως ὄψου διὰ φιλοψίαν, οὐδὲ οἴνου δι' οἰνοφλυγίαν, ὡς χρημάτων [ἀπέχονται] διὰ φιλοχρηματίαν. Ἐξαλειφθέντος τοῦ ἀπέχονται ἐξυπακούεται ὅλον τὸ χρήσεως ἀπέχονται. Ὁ Paton γράφει χρήσεως χρημάτων ὅπερ ἧττον κομψόν.

362, 22: καὶ γὰρ οἷς δοκοῦσι παιδεύειν ἀπολλύουσι. Ὁ νοῦς εἶναι: αὐτὰ ταῦτα τὰ διδάγματα, δι' ὧν νομίζουσιν ὅτι παιδεύουσι τοὺς υἱούς, αὐτὰ ταῦτα εἰσὶ τὰ διαφθείροντα». Τοῦτο δεικνύει καὶ ἡ ἐπακολουθοῦσα αἰτιολογία: ταῦτα γὰρ ἔστιν ἃ παραινοῦσι κτέ.

Κακῶς ἄρα ὁ ἐκδότης ἐνέκρινε τὴν τοῦ Reiske παραδιόρθωσιν υἱοῦς.

364, 18: οὐκ ἀκούεις Ἀριστοτέλους λέγοντος, ὅτι οἱ

Digitized by Google

μὲν οὐ χρῶνται, οἱ δὲ παραχρῶνται καθάπερ οὐδετέρου προςήκοντος;

Ὁ Paton σημειοῦται: καθάπερ non intelligo. Τὸ καθάπερ κτἑ. μεθερμηνευόμενον λατινιστὶ ἔχει ὧδε: utpote cum neutrum oporteat. Τ. ἔ. «ταῦτα λέγει ὁ Ἀριστοτέλης θεωρῶν οὐδέτερον τούτων ὡς πρέπον».

364, 25: ὅπερ ἐγὼ ᾔκασα ὅτι ἡ γραφὴ ἀλλὰ τυφλὸς ὁ πλοῦτος προῆλθεν ἐκ παραδιορθώσεως τοῦ ἀλλὰ πλοῦτος ὁ πλοῦτος εὑρίσκεται νῦν ἀληθές. Διότι οὕτως ἔχουσι σχεδόν τι πάντες οἱ κώδικες, τὸ δὲ ἀλλὰ τυφλὸς ὁ πλοῦτος μόνος ὁ ἀεὶ ἀστοχῶν D. Ἡ ὀρθὴ ἀνάγνωσις ἀλλ' ἄπλουτος ὁ πλοῦτος εὕρηται ἐν τοῖς Πλανουδείοις κώδιξι.

367, 23: ἀλλὰ σωφροσύνης γε κἂν μύνος δειπνῇ δεῖται [καὶ] εὐωχίας.

Ἐξαλείψας τὸν καὶ γράφε: ἀλλὰ σωφροσύνης γε κἂν μόνος δειπνῇς **δεῖ ταῖς** εὐωχίαις.

Ἀστειοτάτη εἶναι ἡ τοῦ D γραφή, ἣν καὶ ὁ Βερν. ἐξετύπωσε: ἀλλὰ σωφροσύνης γε κἂν μόνος δειπνῇ δεῖται **καὶ δικαιοσύνης**, πρὸς ἣν μετ' Ἀριστοφανείου χάριτος παρατηρεῖ ὁ Wilamowitz: wenn ich allein esse, muss ich zwar mässig sein (= σωφροσύνης), aber von der Gerechtigkeit kann ich beim besten Willen keinen Gebrauch machen.

Ἀλλ' οἱ τὴν γραφὴν ταύτην ἐγκρίνοντες εἶναι, φαίνεται, οὕτω φιλοδίκαιοι, ὥστε καὶ μόνοι δειπνοῦντες εὑρίσκουσιν εὐκαιρίαν νὰ ἀσκήσωσι δικαιοσύνην (1).

Σ. Βασης

---

(1) 359, 14: τὸ ἔτι, ὃ παρεμβάλλει ὁ Herwerden, δὲν ἔχει ὁ Κικέρων C. M. 47.

Digitized by Google

Ἐπίμετρον

Ἐν ταῖς εἰς τὰ Συμποσιακὰ προβλήματα τοῦ Πλουτάρχου κριτικαῖς σημειώσεσι τῆς Βερναρδακείου ἐκδόσεως (vol. IV) μνημονεύονται γραφαί τινες ὡς εἰκασίαι νεωτέρων κριτικῶν, αἵτινες ὅμως, καθ' ἃ αὐτὸς ὁ ἐκδότης ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ Α' τόμου σελ. XVII κέ. μαρτυρεῖ, εἰσὶ γραφαὶ τοῦ ἀρχετύπου πάντων τῶν κωδίκων τῶν Συμποσιακῶν, τοῦ Vindobonensis 148. Χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τῆς ἐκδόσεως ταύτης νομίζομεν ἀναγκαῖον νὰ δηλώσωμεν τὰς γραφὰς ταύτας, ἵνα μὴ οὗτοι ἀπατώμενοι ὀλιγωρῶσιν αὐτῶν ὡς εἰκασιῶν οὐδαμῶς ἐπὶ τῆς παραδόσεως στηριζομένων.

628 E εἴς τὴν ἐν μὲν τῷ προλόγῳ μνημονεύεται ὡς γραφὴ τοῦ Vind., ἐν δὲ ταῖς εἰς τὸ κείμενον ὑποσημειώσεσιν ὡς εἰκασία τοῦ X (= Ξυλάνδρου) — 687 C ἐπικαταδάρθωσιν Vind. ἐν τῷ προλόγῳ, ἐν δὲ ταῖς ὑποσημειώσεσι ὡς εἰκασία τοῦ Dübner — 696 C ἢ Vind. ἐν προλόγῳ, ἐν δ' ὑποσημειώσεσι M (= εἰκασία τοῦ Meziriac) — 702 D εὖ ἐν μὲν τῷ προλόγῳ Vind., ἐν δὲ ταῖς ὑποσημειώσεσι X — 736 B παχὺ Vind. ἐν προλόγῳ, ἐν δ' ὑποσημειώσ. Turnebus.

Σημειωτέον πρὸς τούτοις ὅτι ἐν 742 D ἀντὶ τοῦ τὰ δὲ ὕστερα, ὅπερ τἄλλ' ἀντίγραφα ἔχουσιν, ὁ Vindobonensis ἔχει τὰ ὕστερα, ὅπερ δικαίως ἐν τῷ προλόγῳ προκρίνει ὁ ἐκδότης, διότι ἐνταῦθα ὁ δὲ εἶναι ἀνάρμοστος. Ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ κειμένῳ τὴν μὲν γραφὴν ταύτην οὐδὲ μνημονεύει, παραλαμβάνει δὲ ἀντὶ ταύτης ἣν ὁ Turnebus (ἀγνοῶν πάντως τὴν γραφὴν τοῦ Vindobonensis) προήνεγκεν εἰκασίαν τὰ δεύτερα.

Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ περὶ ἄλλους κώδικας. Οὕτως ὁ Ambrosianus codex ὑπὸ τοῦ ἐκδότου καλεῖται praestantissimus, πρὸς πίστωσιν δὲ τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ μνημονεύονται ἄλλαι τε καὶ αἱ ἑξῆς γραφαί: 124 A παρασκευαστέον, ἥτις οὐδὲ μνημονεύεται ἐν ταῖς ὑποσημειώσεσι, 127 A φύει (οὐ μνημονεύεται ἐν ταῖς ὑποσ.), 132 A ἔστι κατὰ φύσιν (ἐν ταῖς ὑποσημ. ὡς εἰκασία τοῦ Ξυλάνδρου).

Digitized by Google

Τῆς τοῦ Ἐνετικοῦ κώδικος n. 250 ἀρετῆς δεῖγμα μνημονεύει σὺν ἄλλοις καὶ τόδε: 996 A ἀλλότρια (ἀλλότρια κακὰ οἱ λοιποὶ κώδικες), ὃ οὐδὲ μνημονεύεται ἐν ταῖς ὑποσ.

Ἐν τέλει παρατηρητέον ὅτι ἐν μὲν 971 F ἡ γραφὴ τοῦ Ἀθῴου κώδικος περικυλινδηθεὶς συγκρινομένη πρὸς τὴν τῶν ἄλλων περικυλισθεὶς εἶναι πᾶν ἄλλο ἢ virtutis specimen, ἐν δὲ 1085 C (Βερν. VI, 359) ἔνθα τἀντίγραφα ἔχουσι: τά γε μὴν τέσσαρα σώματα γῆν καὶ ὕδωρ, ἀέρα τε καὶ πῦρ . . . τὰ μὲν ἁπλᾶ καὶ καθαρὰ, τὰ δὲ σύνθετα ποιοῦσι· γῆν μὲν γὰρ ΙCACΙ καὶ ὕδωρ οὔθ' ἑαυτὰ συνέχειν οὐδ' ἕτερα . . . ἀέρα δὲ καὶ πῦρ αὐτῶν τ' εἶναι . . . ἑκτατικὰ κτέ. μεταγραπτέον ἀντὶ τοῦ ΙCACΙ, οὐχὶ εἰς ἀεὶ, ὅπερ ἐκ τῶν κατωτέρω (ἐνδεὲς ἔξωθεν ἐς **ἀεὶ** τοῦ συνέχοντος) παρέλαβεν ὁ ἐκδότης, ἀλλὰ ΦΑCΙ (γῆν μὲν γάρ φασι καὶ ὕδωρ κτέ.). Ὁ ἐκδότης γράφων μὲν ἐνταῦθα εἰς ἀεὶ ἀντὶ τοῦ ἴσασι, συντάσσων δὲ κατωτέρω τοῦ συνέχοντος εἰς ἀεὶ δῆλός ἐστιν ὑπολαμβάνων ὅτι ὁ νοῦς τοῦ χωρίου εἶναι ὅτι ἡ γῆ καὶ τὸ ὕδωρ ἄνευ τοῦ ἀέρος καὶ τοῦ πυρὸς οὐκ εἰς ἀεὶ συνέχουσιν ἑαυτὰ, τ. ἔ. **συνέχουσι μὲν ἑαυτὰ**, ἀλλὰ πρὸς καιρόν. Ἀλλὰ ταῦτα ἀντίκεινται πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου αὐτοῦ κατωτέρω λεγόμενα: «πῶς οὖσα γῆ καθ' ἑαυτὴν ἀέρος δεῖται τοῦ συνιστάντος αὐτὴν καὶ συνέχοντος (ἁπλῶς ἄνευ τοῦ εἰς ἀεὶ); ἀλλ' **οὐκ ἔστι** γῆ καθ' αὑτὴν οὐδ' ὕδωρ».

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν οὔτε ἐνταῦθα εἰς ἀεὶ γραπτέον, οὔτε κατωτέρω τὸ εἰς ἀεὶ τῷ συνέχοντος συναπτέον, ἀλλ', ὡς καὶ ἡ τάξις τῶν λέξεων ὑποδεικνύει, τῷ ἐνδεὲς ἔξωθεν.

Σ. Β.

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ

Σελ. 241 στ. 3 γρ. praecipuam.
» 255 » 21 μετὰ τὸ 244, 14 γρ. (LXXVII, [1]).
» 256 » 9 γρ. 246, 19.

Digitized by Google

ΣΚΟΤΕΙΝΑΙ ΣΕΛΙΔΕΣ
ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Ἡ τοῦ μεσαιῶνος καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν παρουσιάζει πολλὰ κενὰ καὶ οὐχὶ ὀλίγα σκοτεινά. Εἶνε ἀληθές, ὅτι ἐγένοντο καὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου τούτου διάφοροι ἐργασίαι ἱστορικαὶ καὶ ἀρχαιολογικαὶ καὶ ἐδημοσιεύθησαν συγγράμματα καὶ μονογραφίαι ὑπό τε Ἑλλήνων καὶ ξένων, ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἕνεκα ἐλλείψεως ἐπαρκῶν πηγῶν, τοῦτο δὲ ἕνεκα τῆς μὴ κριτικῆς βασάνου πασῶν τῶν τέως εἰς φῶς ἀχθεισῶν τοιούτων, ἡ Ἱστορία τῆς μητροπόλεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τοὺς ῥηθέντας αἰῶνας πόρρω ἀπέχει τοῦ νὰ πληρῇ τοὺς ὅρους ἐκείνους, δι' ὧν δύναται νὰ καταστῇ τελεία.

Ἐκ τῆς δυνάμεως καὶ ἀκμῆς, τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς αἴγλης, ἥτις καταυγάζει τὸν Ἀθηναϊκὸν ὁρίζοντα κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, ἐκ τοῦ λυκόφωτος, ὅπερ σχηματίζουσιν αἱ τελευταῖαι ἀκτῖνες τοῦ ὄπισθεν τῶν ὀρέων τῆς Ἀττικῆς δύοντος ἡλίου κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας, μεταβαίνομεν εἰς τὴν νύκτα τοῦ μεσαιῶνος, νύκτα δυστυχῶς οὐχὶ Ἀττικὴν — μόνον ἀστέρες τινὲς ὠχροὶ φαίνονται ἐπὶ τοῦ στερεώματος τῶν Ἀθηνῶν.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἀποβαλόντες ἐπὶ τῆς Ῥωμαιοκρατίας τὰ στοιχεῖα τοῦ κράτους, δι' ὧν ἐμεγαλούργησαν πρότερον ἐπιβαλλόμενοι διὰ τῶν ἑαυτῶν στρατῶν καὶ στόλων, ὧν αἱ σημαῖαι ἐκυμάτιζον εἰς ἀπωτάτας χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀσίας καὶ ἀπωλέσαντες ἐπὶ τῆς Βυζαντινοκρατίας τὰς ἑαυτῶν Σχολάς, δι' ὧν εἶχον ὑποδουλώσῃ τοὺς νικητὰς Ῥωμαίους, δὲν εὕρισκον πλέον στάδιον δράσεως ἐν τῷ στενῷ καὶ ψυκτικῷ κύκλῳ τῶν ταπεινῶν κοινοτικῶν ὑποθέσεων, εἰς ὃν περιώσεν αὐτοὺς ἡ Βυζαντινὴ ἀπολυταρχία. Ζηλοτύπῳ βλέμματι παρακολουθοῦντες τοὺς θριάμβους τῆς βασιλίδος τοῦ Βοσπόρου ἔζων διὰ

Digitized by Google

τῶν ἀναμνήσεων τοῦ ἐνδόξου παρελθόντος καὶ τῶν τιμῶν, ἃς ἐξηκολούθουν ἀπονέμοντες τῇ μεγαλουργησάσῃ καὶ ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν δαφνῶν της ἀναπαυομένῃ ἀϊδίῳ πόλει ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐδιδάχθησαν τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς ὑπ' αὐτῶν τῶν τέκνων της καὶ διδασκάλων τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ αὐτοκράτωρ Κώνστας ὁ Β' δὲν ἀπηξίωσε νὰ διατρίψῃ ὁλόκληρον χειμῶνα ἐν Ἀθήναις μακρὰν τοῦ αἰγλήεντος θρόνου καὶ τῆς ἡδυπαθοῦς αὐλῆς τῆς Ἑπταλόφου, ὁ δὲ ἀπόγονος Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, ὁ μέγας στρατηλάτης καὶ αὐτοκράτωρ Βασίλειος, ὁ διὰ τῶν κατὰ τῶν Βουλγάρων ἀγώνων καὶ θριάμβων του ἐπικληθεὶς Βουλγαροκτόνος, μετὰ τὰ ἐν Βουλγαρίᾳ ἔνδοξα τρόπαια καὶ τὴν ἐντελῆ ὑποταγὴν τῆς χώρας ἐκείνης ὑπὸ τὰ Βυζαντινὰ σκῆπτρα δὲν μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ' εἰς Ἀθήνας διὰ τῶν Θερμοπυλῶν ἐλθὼν ἀνέβη εἰς τὸν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ναὸν τοῦ Παρθενῶνος εἰς ἐκκλησίαν τῆς Παρθένου μεταβεβλημένον καὶ αὐτῇ προσήνεγκε τὰ νικητήρια καὶ πλουσιώτατα λάφυρα. Τρεῖς Ἀθηναῖαι, ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν Ἀτθίδες, ἡ Ἀθηναΐς, ἡ Εἰρήνη καὶ ἡ Θεοφανὼ ἐκλήθησαν εἰς τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων, ὅπως μεταβιβάσωσιν εἰς τὴν ἀσιανίζουσαν αὐλὴν τοῦ Βυζαντίου τὸ πνεῦμα καὶ τὰς χάριτας τῆς Ἀττικῆς, ἅτινα οἱ διάδοχοι τοῦ μεγάλρυ Κωνσταντίνου ἐβράβευον διὰ τοῦ βασιλικοῦ διαδήματος. Πλὴν οὐδεὶς τῶν ἀπογόνων τοῦ Κόδρου ἀνέβη τὰς βαθμίδας τοῦ θρόνου τῶν Καισάρων καὶ οὐδεὶς τῶν ἀπογόνων τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ Περικλέους περιεβλήθη τὴν πορφύραν τῶν Κωνσταντίνων.

Ἤθελεν ἀπατηθῇ τις ὅμως ὑποθέτων, ὅτι οἱ μὴ πρωταγωνιστοῦντες ἐν τοῖς πράγμασι τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας Ἀθηναῖοι ἐτέλουν δουλικὴν ὑποταγὴν εἰς τὸ Βυζάντιον δεχόμενοι πᾶν τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἢ τῶν ὀργάνων του ἐπιβαλλόμενον· διότι ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ ναοῦ τῆς Παρθένου κατελιθοβόλουν τοῦ τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ λαοῦ φεύγοντος καὶ ἐκεῖ καταφυγόντος Βυζαντίνου ὑπαλλήλου Χασέ, τοῦ διὰ τῶν καταπιέσεων καὶ ἐπηρειῶν βασανίζοντος τοὺς Ἀθηναίους καὶ λοιποὺς κατοίκους τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Τὰ χρονικὰ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διηγοῦνται: «οἱ δὲ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Ἀθηνῶν οἰκήτορες συνεχῶς ἐπηρεαζόμενοι παρὰ Χασὲ υἱοῦ τοῦ Ἰούβη, τὴν αὐτοῖ ἀσωτίαν καὶ ἀπληστίαν μὴ ἐνεγκόντες, λίθοις τοῦτον βάλλοντες ἀνεῖλον κακῶς ἔνδοθεν τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ ἐν Ἀθήναις ναοῦ». Ταῦτα

Digitized by Google

ἀναφέρει ὁ συνεχίσας τὴν χρονογραφίαν τοῦ Θεοφάνους (1), ἐπαναλαμβάνουσι δὲ ὡς ἠχὼ ὁ Συμεὼν Μάγιστρος (2), ὁ Γεώργιος Μοναχὸς (3) κλπ. Ἐν τοῖς πολιτικοῖς δὲ πράγμασι τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου οὐ μικρὰν ἐπίδρασιν ἤσκησαν ἄνδρες εἰς ἐπισήμους οἰκογενείας τῶν Ἀθηνῶν ἀνήκοντες. Ὁ ἐστεμμένος συγγραφεὺς Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος εἰς τὰς ἐν εἴδει ὑπομνήματος διαβιβασθείσας παραινέσεις πρὸς τὸν υἱὸν καὶ διάδοχον Ρωμανὸν δὲν κρίνει ἄσκοπον νὰ φέρῃ εἰς γνῶσιν τοῦ μέλλοντος νὰ κυβερνήσῃ τὸ κράτος ὅτι ὁ διὰ τόῦ τιμητικοῦ ἀξιώματος τοῦ Πρωτοσπαθαρίου περιβεβλημένος ἐπιφανὴς Ἀθηναῖος Βάρδας ὁ *Πλατυπόδης*, οὕτινος ἡ ἐπίσημος οἰκογένεια ἀναφέρεται ἔτι ἐπὶ Τουρκοκρατίας (4), διορισθεὶς στρατηγὸς τῆς Πελοποννήσου προὐκάλεσε μετ' ἄλλων πολυαρίθμων εὐγενῶν Πελοποννησίων, Πρωτοσπαθαρίων ἐπίσης, ὁμοφρονούντων καὶ συντασσομένων τῷ κόμματι αὐτοῦ, στάσιν κατὰ τοῦ οὐχὶ μικρὸν ἰσχύοντος ἐν τῇ χερσοννήσῳ τοῦ Πέλοπος Πρωτοσπαθαρίου Λέοντος τοῦ Ἀγελάστου, ὃν καὶ ἀπεδίωξεν ἐκεῖθεν (5). Καὶ ἐν ταῖς ἐπισημοτέραις δὲ πόλεσι τῆς Πελοποννήσου, ἐν Κορίνθῳ, Ναυπλίῳ, Πάτραις, Σπάρτῃ κλπ. ἀνεδείχθησαν γένη μεγάλα καὶ ἔνδοξα, ἅτινα οὐ μικρὰν ῥοπὴν ἐξήσκησαν ἐπὶ τῆς τύχης τῆς πατρίδος των καθ' ὅλην τὴν Βυζαντιοκρατίαν συνεχίσαντα καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας τὴν εὐεργετικὴν ἐπιρροήν των. Ἀρκοῦμαι ἐνταῦθα ἀναφέρων ὡς ἐν παραδείγματι τὴν οἰκογένειαν τῶν *Σκληρῶν*, ἧς μέλος ἦτο ὁ Λέων Σκληρὸς ὁ διορισθεὶς τῷ 812 στρατηλάτης Πελοποννήσου ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Ῥαγκαβῆ ἢ Κουροπαλάτου, κατὰ τὴν ἀνώνυμον Χρονογραφίαν (σελ. 336) τὴν περιγράφουσαν τὰ κατὰ Λέοντα τὸν υἱὸν Βάρδα τοῦ Ἀρμενίου. Ὁ αὐτὸς δὲ Λέων ἢ ἄλλος τῆς αὐτῆς οἰκογενείας τῶν Σκληρῶν, στρατηγὸς ὢν τῆς Πελοποννήσου ὀλίγῳ πρότερον, τῷ 806, καθυπέταξεν ἐπὶ τῆς περιβοήτου πολιορκίας τῶν Πατρῶν τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ ἐγκαταστάντας κατὰ τὸν μεσαιῶνα βαρβάρους, κατὰ τὸ

(1) Σελ. 388 ἐκδ. Βόννης.
(2) Σελ. 723 ἐκδ. Βόννης.
(3) Σελ. 880 ἐκδ. Βόννης.
(4) Ἴδε Δημ. Γρ. Καμπούρογλου, Ἱστορ. Ἀθην. Τόμ. Α' σελ. 79.
(5) Κωνστ. Πορφυρογεν. de administrando imperio σελ. 52, ἐκδ. Βόννης.

Digitized by Google

Χρονικὸν τῆς Μονεμβασίας (1). Ἐπίσης Σκληρὸς ἦτο ὁ στρατάρχης ὁ διακριθεὶς κατὰ τὸν διεξαχθέντα ἐν Βουλγαρίᾳ περὶ τὸ 2ον ἥμισυ τῆς 10 ἑκατ. μεταξὺ Βυζαντίνων καὶ Ῥώσσων πόλεμον. Τὴν ἐπίσημον ταύτην οἰκογένειαν εὑρίσκομεν καὶ ἐν Πελοποννήσῳ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἔτι ἀκμάζουσαν. Ἡ δημώδης μοῦσα δι' ἑνὸς πλείστην χάριν καὶ τρυφερότητα ἀποπνέοντος ποιήματος ἀπηθανάτισε τὴν ὑπὸ Τούρκων πειρατῶν ἁρπαγὴν τῆς

Κυρὰ Ρήνης τοῦ Σκληροῦ...
ὁποῦχε ρῆγαν ἀδελφό, ποῦχε καὶ ρῆγα κύρη

καὶ ἥτις ἀπαντῶσα εἰς τὰς περὶ τῶν γονέων της ἐρωτήσεις τοῦ ἅρπαγος πειρατοῦ, ὅστις εὑρέθη *ἀδελφός της*, λέγει·

Ἡ μάνα μ' ἀπ' τὴ Κόριθο, *κι' ὁ κύρης μου ἀπ' τ' Ἀνάπλι*
Σκληρὸ τὸν λένε 'ξάκουστο, κι' ἐμένα κυρὰ Ρήνη.

Μετὰ τῆς κυρὰ Ρήνης ἡρπάγησαν καὶ δύο ἄλλαι εὐγενῶν οἰκογενειῶν κόραι, ἡ Ἀρετὴ τοῦ *Δούκα* καὶ ἡ *Χρυσοκουδουκλιώτισσα* καὶ αἱ τρεῖς *πανεύνοστα κορίτσια* (νοστιμώτατα, ὡραιότατα) (2).

Ἡ περίοδος τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἥτις θέλει ἐπασχολήσῃ ἡμᾶς ἐνταῦθα, ὀφείλει πολλὰ εἰς τὴν ἀφοσίωσιν, μεθ' ἧς εἰργάσθη ὑπὲρ αὐτῆς ὁ Δημήτριος Γρ. Καμπούρογλους. Μεγίστη χάρις ὀφείλεται εἰς τὸν μετριόφρονα ἄνδρα, ὅστις διὰ μεγίστων μόχθων, δι' ἀκαταπονήτου ἐργασίας ἐθησαύρισε πλεῖστα ὅσα μνημεῖα φιλολογικά, ἀρχαιολογικὰ καὶ ἱστορικὰ εἰς τὸ πλείστου λόγου ἄξιον σύγγραμμά του, τοὺς τρεῖς τόμους τῶν *Μνημείων τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων*. Μεθ' ἱεροῦ ἐνθουσιασμοῦ ἀποσπάσας ἀπὸ τῶν χειρῶν τῆς φθορᾶς καὶ τῆς λήθης πολύτιμα κειμήλια, μετ' ἀκαταβλήτου ἐπιμονῆς καὶ ζήλου περισυλλέξας τὰ ἐνταῦθα καὶ ἀλλαχοῦ διεσκορπισμένα, δεδημοσιευμένα καὶ μή, φανερὰ ἢ κεκρυμμένα καὶ ὑπολανθάνοντα, αὐτός τε καὶ οἱ προκληθέντες ὑπ' αὐτοῦ, μνημεῖα τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ, θρησκευτικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου τῶν Ἀθηναίων παρέδωκεν εἰς τὴν Φιλολογίαν, Ἀρχαιολογίαν καὶ Ἱστορίαν

(1) Ἴδε Σπ. Π. Λάμπρου *Ἱστορικὰ Μελετήματα*, ὅστις δημοσιεύει ἐν αὐτοῖς τρί διάφορα ἀντίγραφα αὐτοῦ, σελ. 102 καὶ 106.

(2) Ἰδὲ τὸ ποίημα ἐν Καμπουρ. Ἱστορ. Ἀθην. Τόμ. Α' σελ. 46 47.

Digitized by Google

πολιτικήν τε καὶ ἐκκλησιαστικὴν καὶ οὕτω προσήνεγκε πολυτίμους καὶ ἀνεκτιμήτους ἐκδουλεύσεις τῇ μητροπόλει τῶν Ἐπιστημῶν καὶ Τεχνῶν. Οὐ μόνον δὲ συνέλεξεν, ἀλλὰ καὶ ἐκάθηρε, ἐσυστηματοποίησε καὶ εἰς ἔλεγχον ὑπέβαλε τὸν ἀκατέργαστον ὄγκον ἐν τοῖς δύο μέχρι τοῦδε ἐκδοθεῖσι τόμοις τῆς *Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων*.

Ἡ ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα εἶνε ἐν γένει λίαν ἐλλειπὴς καὶ σκοτεινή, τὰ παραδοθέντα περὶ αὐτῆς ἀσαφῆ, συγκεχυμένα καὶ ἀσυνάρτητα. Ἡ παροῦσα πραγματεία σκοπὸν ἔχει τὸν συνδυασμὸν καὶ τὴν συσχέτισιν τῶν πηγῶν, τὴν κριτικὴν αὐτῶν ἀνάλυσιν καὶ τὴν διαφώτισιν τῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἡ *Ἐπιτομὴ περὶ τῆς τῶν Ἀθηνῶν πολιτείας* τοῦ Περραιβοῦ μετὰ τοῦ *Χρονικοῦ* τοῦ Ψευδανθίμου (1), ἡ ἱκετήριος ἐπιστολὴ τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὸν Πατριάρχην ἡ ὑπὸ τοῦ ἐπισήμου Ἀθηναίου Βεναλδῆ συνταχθεῖσα, τέσσαρα ἔγγραφα τοῦ πατριαρχικοῦ ἀρχείου, ὁ θρῆνος τοῦ ἱερέως Ἀντ. Μπουμπούλη, τὰ κληθέντα Ἀναργύρια ἀποσπάσματα ἢ φύλλα, οἱ περιηγηταὶ τοῦ ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνος, πατριαρχικά τινα σιγίλλια, δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ ἔγγραφα τοῦ Ἀθηναϊκοῦ ἀρχείου, σημειώματα καὶ ἐπιγραφαὶ ἐπὶ κιόνων καὶ τοίχων διαφόρων ἐκκλησιῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν πέριξ ἀποτελοῦσι τὴν ὕλην, ἐφ' ἧς θὰ ἐργασθῶμεν. Ταῦτα δὲ πάντα ἐπιτηδείως καὶ ἐπιτυχῶς συνδυαζόμενα καὶ συναρμολογούμενα καὶ ἐπαρκῶς διαλευκαινόμενα διαλύουσι τὴν παχεῖαν ὁμίχλην τὴν ἐπικαθημένην ἐπὶ τοῦ ὁρίζοντος τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ χέοντα ἀρκετὸν φῶς διαφωτίζουσιν τὴν ἱστορικὴν ἐκείνην περίοδον.

Περὶ τῶν Ἀναργυρείων φύλλων ἕνεκα ἰδίως τῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς διαστροφῆς, ἣν ὑπέστησαν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ παραχαράκτου τῆς Ἱστορίας Φαλλμεράϋερ, ἐσχηματίσθη ἡ πλημμελὴς γνώμη καὶ πρόληψις, ὅτι εἶνε πλαστά, ἁπάσης δὲ τῆς προσοχῆς τῶν λογίων στραφείσης περὶ τὴν χρονολογίαν αὐτῶν, τοὺς *τρεῖς χρόνους* τοῦ χειρογράφου, οὓς οὐ

(1) Διὰ τῶν δύο τούτων ὀνομάτων κατ' ἀνάγκην θέλομεν καλῇ ἐφεξῆς τὴν ὑφ' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν τέλει τῆς παρούσης πραγματείας, γραφεῖσαν μίαν καὶ μόνην Χρονογραφίαν, ἧς μέρος μὲν ἐδημοσίευσεν ὑπὸ τὸν ἄνω τίτλον ὁ Χριστόφ. Περραιβὸς ἐν τέλει τῆς δευτέρας ἐκδόσεως τοῦ Α' τόμου τῆς αὐτοῦ περὶ *Πάργας καὶ Σουλίου* ἱστορίας, ἐκδοθέντος τῷ 1815 ἐν Ἑνετίᾳ, μέρος δὲ προσήρτησεν ὁ Ἐπαμ. Σταματιάδης κατὰ τὸ χειρόγραφον τοῦ Πιττάκη ὡς ἐπίμετρον ἐν τέλει τῆς συγγραφῆς του: *οἱ Καταλανοὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ*, δημοσιευθείσης ἐν Ἀθήναις τῷ 1869.

Digitized by Google

μόνον εἰς *τετρακοσίους* παραποιῶν ηὔξησεν ὁ μυθιστοριογράφος οὗτος, ἀλλὰ καὶ εἰς πολὺ προγενεστέρους αἰῶνας μετεβίβασε καὶ τοῦ ἀγῶνος συγκεντρωθέντος περὶ τὸ σημεῖον τοῦτο, τὰ λοιπὰ μέρη αὐτῶν ὀλίγον ἢ οὐδαμῶς ἠξιώθησαν προσοχῆς καὶ ἐρεύνης, μόνον δὲ ὁ Δημ. Καμπούρογλους παρὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν πρόληψιν περὶ τῆς πλαστότητός των ἐπεχείρησεν ἀνάλυσιν (1), ἐξ ἧς συνεπέρανε, ὅτι περιέχουσι καὶ ἀληθείας (2). Τὰ φύλλα ταῦτα μέρος ἀποτελοῦντα σχεδίου ἀτελοῦς χρονογραφίας, ὑπὸ μοναχοῦ τῆς Καισαριανῆς, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν τέλει τῆς παρούσης διατριβῆς, σχεδιασθείσης ὑποβαλλόμενα εἰς αὐστηρὸν ἔλεγχον ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἄλλων πηγῶν ἀποδείκνυνται γνήσια καὶ τὴν σφραγῖδα τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας φέροντα ἐπὶ παντὸς σχεδὸν τοῦ περιεχομένου αὐτῶν, ἄδικοι δὲ αἱ ὑπόνοιαι καὶ μομφαὶ κατὰ τοῦ μακαρίτου Πιττάκη, ὅστις περισώσας αὐτὰ ἐκ τοῦ ἀφεύκτου ἀφανισμοῦ καὶ δημοσιεύσας ἦτο μᾶλλον ἐπαίνων ἄξιος ἢ ὕβρεων. Ἀλλ' οὕτως ἀμείβονται ἐνίοτε ὁ ζῆλος καὶ οἱ κόποι φιλομούσων καὶ φιλοπόνων ἀνδρῶν. Τὰ ἀναφερόμενα ἐν αὐτοῖς ἐξελεγχόμενα δι' ἄλλων ἀναμφισβητήτου ἱστορικῆς ἀξίας καὶ ἀληθείας πηγῶν, ἃς συμπληροῦσι καὶ διευκρινίζουσι, διδάσκουσι σπουδαιότατα γεγονότα τῆς πολιτικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν. Διὰ τῆς κριτικῆς ἀναλύσεως καὶ διαφωτίσεως τῶν 4 φύλλων καὶ τῶν 4 πατριαρχικῶν ἐγγράφων, διὰ τοῦ συνδυασμοῦ αὐτῶν πρὸς ἄλληλα καὶ πρὸς τὰς λοιπὰς ἀνωτέρω μνημονευθείσας πηγὰς ἀναθρώσκει ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια, ἐξέρχονται εἰς φῶς δραματικὰ συμβάντα καὶ ἀποκαλύπτεται ζωηρῶς πρὸ τῶν ἡμετέρων ὀφθαλμῶν ἡ δρᾶσις τῶν πολιτῶν καὶ τῶν ἀρχόντων τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Αἱρομένης τῆς περικαλυπτούσης τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀχλύος καὶ τοῦ σκότους, τῆς συγχύσεως προσώπων καὶ πραγμάτων, τόπων καὶ χρόνων, ἀναλάμπει ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια φωτίζουσα τὸν ΙΖ' καὶ ἐν μέρει τὸν ΙΗ' αἰῶνα.

Α'.

Ἐνταῦθα ἀνάγκη νὰ παραθέσωμεν τὸ περιλαμβάνον τὰ γεγονότα τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος κείμενον τῆς Ἐπιτομῆς τοῦ Περραιβοῦ,

(1) Δημ. Γρ. Καμπούρογλου, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων, Τόμ. Α' σελ. 43-72.
(2) Αὐτόθι, σελ. 71.

Digitized by Google

ἥτις καίτοι δὲν διακρίνει σαφῶς αὐτὰ καταλείπουσα ἀόριστα, οὐχ ἧττον ἐπειδὴ βαθύτερον ἐξεταζομένη παρέχει ἀρκετὰ στοιχεῖα πρὸς διάκρισιν αὐτῶν, δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βάσις τῶν περαιτέρω πρὸς διάκρισιν τῶν γεγονότων τούτων ἐρευνῶν μας.

«Ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ κυρίου Μπεναλδῆ, τὴν ὁποίαν ἄνωθεν ἀνεφέραμεν, μανθάνομεν σαφέστατα, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐδοκίμασαν τέσσαρα μεγάλα κακά, τὴν πανοῦκλαν, τὴν πεῖναν, τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν πυρκαϊάν. Ἡ δὲ αἰτία συνάγεται μὲν καὶ ἀπὸ τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς, συμφωνεῖ δὲ καὶ μὲ ἐκεῖνα, ὁποῦ ἐξ ἀκοῆς ἔχομεν ἀπὸ τοὺς γερόντους, καθὼς καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τοὺς προγενεστέρους ἔμαθον· εἶνε δὲ ἡ αἰτία αὕτη.

Ὁ Μητροπολίτης Ἀθηνῶν ἀπεβάλθη μὲ παντελῆ καθαίρεσιν ἀπὸ τὸν Πατριάρχην καὶ τὴν Σύνοδον. Δὲν ἠξεύρομεν ὅμως οὔτε τὸ ὄνομα τοῦ Μητροπολίτου, οὔτε τὰ ἐγκλήματα, διὰ τὰ ὁποῖα ἔγεινεν ἡ καθαίρεσις. Τοῦτο δὲ εἶνε γνωστὸν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι εὐνοϊκῶς φερόμενοι πρὸς τὸν Ἀρχιερέα τους, δὲν ἠθέλησαν νὰ προσπέσουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ μὲ παρακλητικὰ γράμματα νὰ τὸν ἀθῳώσουν, ἀλλ' ἐξύβρισαν, καὶ κατεφρόνησαν τὴν Ἐκκλησιαστικὴν καθαίρεσιν, καὶ ἐβίασαν καὶ τὸν Ἀρχιερέα τους, θέλοντα καὶ μὴ θέλοντα, νὰ ἐκτελῇ πάντοτε τὰ τῆς Ἀρχιερωσύνης. Δὲν ἡσύχασεν ὅμως ἐδῶ τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ πηγαίνοντες μετ' ὀλίγον εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν Ἀρχιευνοῦχον καὶ δι' ἄλλας πολιτικὰς ὑποθέσεις, ἀνέφερον αὐτῷ καὶ τἀπερὶ τοῦ Ἀρχιερέως. Ὁ δὲ Ἀρχιευνοῦχος ἔστειλε παρευθὺς εἰς τὸ Πατριάρχην ζητῶν προστακτικῶς τὴν ἀθῴωσιν. Ὁ Πατριάρχης μὴ ἠμπορῶντας νὰ κάμῃ ἀλλέως, τὴν ἔδωκε τοιουτοτρόπως· «διὰ προσταγῆς τοῦ ὑψηλοτάτου Ἀρχιευνούχου δίδομεν τὴν ἀθῴωσιν τῷ Μητροπολίτῃ Ἀθηνῶν». Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι μηδόλως εὐχαριστηθέντες εἰς τὸ ὕφος αὐτὸ τῆς ἀθῳώσεως, ἐβίασαν τὸν Πατριάρχην νὰ τὴν δώσῃ χωρὶς τοῦ: διὰ προσταγῆς. Μετ' ὀλίγον δὲ καιροῦ διάστημα ἡ Ἐκκλησία ἁρματωθεῖσα, ρίπτει τὰ βέλη τῆς ὀργῆς ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων κοινῶς μὲ φρικτὸν ἐπιτίμιον. Κατ' αὐτὸν δὴ τὸν καιρὸν ἐσυνέβησαν εἰς αὐτοὺς καὶ ἐκεῖναι αἱ τρομεραὶ πληγαί, τὰς ὁποίας ἐκτραγῳδεῖ μὲ ὅλην τὴν Ἀττικὴν εὐφράδειαν ὁ κύριος Μπεναλδῆς· ὅθεν νομίσαντες ὅτι ἀπὸ τὸ ἐπιτίμιον προῆλθον τὰ πάντα,

Digitized by Google

καὶ προσπεσόντες εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μετὰ δακρύων διά τῆς ἀκολούθου δεητικῆς Ἐπιστολῆς, ἔτυχον συγχωρήσεως (1).

Κατὰ δὲ τὸ χιλιοστὸν ἑξακοσιοστὸν ὀγδοηκοστὸν ἕβδομον ἔτος, Φραγκῖσκος Μοροζίνης Πληρεξούσιος καὶ γενικὸς Ναύαρχος τῶν Ἑνετῶν, θέλοντας νὰ κυριεύσῃ τὴν νῆσον Εὔβοιαν, ἔφθασε μετὰ τοῦ ναυτικοῦ στόλου εἰς ταῖς Σπέτσαις, κατὰ τὴν ἐνδεκάτην τοῦ Σεπτεμβρίου, κακεῖθεν εἰς Αἴγιναν. Ἡ ἐγγύτης τοῦ χειμῶνος, καὶ ἡ φήμη τῆς Ἀθήνας, τὸν παρεκίνησαν νὰ γυρίσῃ προτήτερα εἰς αὐτὴν τὴν Μητρόπολιν. Ἀμέσως λοιπὸν ὥρμησεν εἰς τὸ Πόρτο Δράκο λιμένα τῆς Ἀθήνας. Ὁ Δημήτριος καὶ ὁ Πέτρος ἀδελφοὶ Γάσπαρη, ὁ Σπυρίδων Περούλης, καὶ ὁ Ἀργυρὸς Μπεναλδῆς ἐπῆγαν εἰς προσκύνησίν του, καὶ τοῦ ἀνέφερον ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐκλείσθησαν εἰς τὸ Κάστρον, προβλεμμένοι πλουσιοπάροχα ἀπὸ τροφάς, καὶ τὰ πρὸς πόλεμον ἐπιτήδεια, προσμένοντες πρὸς τούτοις καὶ βοήθειαν ἀπὸ τὰς Θήβας τὸν Σερασκέρην. Ὁ Μοροζίνης ἐπρόσταξεν εὐθὺς νὰ εὔγουν ἀπὸ τὰ καράβια ὀκτὼ χιλιάδες πεζοὶ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Δανιὴλ Δελφίνου κατ' εὐθεῖαν τῆς Ἀκροπόλεως, διὰ νὰ τὴν κτυποῦν μὲ τὰς βομβάρδας, καὶ ὀκτακόσιοι ἑβδομήκοντα καβαλαρία, διὰ νὰ ἐμποδίζουν τὴν βοήθειαν ὅπου ἤθελεν ἔλθῃ ἀπὸ τὰς Θήβας. Τὸ πεζικὸν λοιπὸν στράτευμα ἐκτυποῦσε τὸ Κάστρον με τὰς βομβάρδας, τὸ δὲ ἱππικὸν ἔκαμνε χαρακώματα, οἱ δε πολιουρκούμενοι ἐδιαφεντεύθησαν διὰ μερικὰς ἡμέρας καὶ αὐτοὶ ἀντιπολεμοῦντες. Ἀλλ' ἀφ' οὗ οὔτε ἡ προσδοκουμένη αὐτοῖς ἀπὸ τὴν Θήβαν βοήθεια ἐφαίνετο, ἔπεσε δὲ καὶ ὁ περικαλλέστατος ἐκεῖνος, καὶ ἀξιοθαύμαστος, καὶ περίφημος Ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, (2) ἀπὸ μίαν βόμβαν, ὑποῦ ἐρρίφθη ἀπὸ τοὺς πολιορκοῦντας, καὶ κατά συμβεβηκὸς ἄναψεν ἡ πυρῖτις κόνις, ἤγουν ὁ τζεπχανές, ὁποῦ ἐφυλάττετο μέσα εἰς αὐτόν, ὁμοῦ καὶ τὰ πλέον ἀκριβὰ πράγματατά τους, ἔστησαν σημαίαν ἄσπρην, καὶ ἐζήτησαν τὴν εἰρήνην, ἡ ὁποία καὶ ἐδόθη εἰς αὐτοὺς μὲ τοιαύτας συνθήκας· ὅτι εἰς

(1) Τὴν ἐπιστολὴν ὡς μακροσκελῆ παραλείπομεν ἐνταῦθα ἐπιφυλασσόμενοι νὰ παραθέσωμεν καὶ ἀναλύσωμεν κατωτέρω τὰς πρὸς τὸ θέμα μας σχέσιν ἐχούσας περικοπὲς αὐτῆς, ἥτις ἱκετήριος ἀναφορὰ κυρίως οὖσα τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὸν Πατριάρχην συνετάχθη ὑπὸ τοῦ λογίου Ἀθηναίου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Βεναλδῆ.

(2) Ὡς εὐκόλως ἐννοεῖ ὁ ἀναγνώστης πρόκειται περὶ τοῦ εἰς ναὸν τῆς θεοτόκου μεταβεβλημένου Παρθενῶνος παθόντος τότε μεγάλην βλάβην, ἐνῷ τέως διετηρεῖτο καλῶ

Digitized by Google

διάστημα πέντε ἡμερῶν νὰ ἔχουν τὴν ἄδειαν νὰ πάρουν μαζύ τους τὰ ὅσα πράγματα ἤθελε δυνηθοῦν ἀφίνοντες μόνον τοὺς 'Αράπιδες, καὶ νὰ ἀναχωρήσουν ἀσφαλῶς εἰς Σμύρνην, ἢ ὁποῦ ἀλλοῦ θελήσουν, τὸ ὁποῖον καὶ ἔγεινεν εἰς τὰς τέσσαρας τοῦ μηνὸς 'Οκτωβρίου. Μετὰ ταῦτα ὁ Μοροζίνης ἐπρόσταξε νὰ ἀφιερωθῇ ἡ πρώτη 'Εκκλησία ἐπ' ὀνόματι τοῦ 'Αγίου Διονυσίου τοῦ 'Αρειοπαγίτου, εἰς τὴν ὁποίαν συναχθέντες αὐτοὶ καὶ ἄλλοι ὀφφικιάλιοι, ἐγένετο λειτουργία, δοξολογήσαντες καὶ εὐχαριστήσαντες τὸν θεὸν διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς πόλεως. Ἔχαιρον λοιπὸν κοινῶς ὅ,τε λαὸς τῆς 'Αθήνας διὰ τὴν δῆθεν ἐλευθερίαν, ὁποῦ ἀνελπίστως, καὶ τόσον ταχέως ἀπήλαυσαν, καὶ ὁ νέος Κυριάρχης. 'Αλλὰ δὲν ἐπέρασε πολὺς καιρὸς ὁποῦ εἰς λύπην ἄκραν ἡ χαρὰ μετετράπη. Διότι πρῶτον μὲν ἠκολούθησεν εἰς τὴν πόλιν ἡ πανώλης, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀπέθανον πολλοὶ καὶ ἀπὸ τοὺς στρατιώτας καὶ ἀπὸ τοὺς πολίτας. Ἔπειτα δὲ ὁ Μοροζίνης μὴ δυνάμενος νὰ κρατήσῃ τὴν 'Αθήναν, διὰ τὰς συνεχεῖς τῶν Τούρκων ἐκδρομάς, ἡτοιμάσθη εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν νὰ ἀναχωρήσῃ ἐκεῖθεν, καὶ νὰ ἐπιχειρισθῇ τὴν ἀπόκτησιν τῆς Εὐβοίας· ἀλλὰ μήτε αὐτὴ ἡ ἐπιχείρησις ἔλαβε καλὴν ἔκβασιν· οἱ 'Αθηναῖοι στοχαζόμενοι ὅτι μετὰ τὴν ἀναχώρησίν των ἔμελλον νὰ εἶναι (ἂν εἶχε σταθοῦν εἰς τὴν 'Αθήναν) ὑποκείμενοι εἰς τοὺς κινδύνους, ὁποῦ ἤθελε τοὺς προξενηθοῦν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἀνέφεραν ταῦτα δεινοπαθῶς εἰς τὸν Μοροζίνην, ὁ ὁποῖος βλέποντας ὅτι δὲν εἶναι ἀνόητος ὁ φόβος τους, τοὺς ἐπῆρε μαζύ του, τοὺς ἔστειλεν ἀσφαλῶς μὲ τὰ πλοῖα, μερικοὺς εἰς Αἴγιναν, ἄλλους εἰς Σαλαμῖνα, καὶ ἄλλους εἰς τὰ δωδεκάνησα. Πολλοὶ ἐπῆγαν εἰς τὴν Κόρινθον καὶ περισσότεροι καὶ ἀξιολογώτεροι κατέφυγον εἰς τὸ Ναύπλιον καὶ ἐφιλοφρονήθησαν ἀπὸ τὴν 'Αριστοκρατίαν τῶν 'Ενετῶν μὲ ὑποστατικά, καὶ μὲ μισθοὺς ἐτησίους, ὅπου καὶ ἀπέμειναν ἕως τὸν καιρὸν τῆς ἁλώσεως αὐτοῦ ἀπὸ τοὺς Τούρκους εἰς τοὺς 1715. 'Η ὀδυνηρὰ αὕτη ἀναχώρησις τῶν 'Αθηναίων ἀπὸ τὴν φίλην πατρίδα τους ἐστάθη ἐν Μηνὶ Μαρτίῳ τοῦ αὐτοῦ χρόνου (1). Ἔμεινε λοιπὸν ἡ 'Αθήνα παντέρημος τρεῖς ὁλοκλήρους χρόνους (2).

'Εκ τῆς σειρᾶς, καθ' ἣν ἐκτίθενται ἐν τῇ χρονογραφίᾳ τὰ γεγονότα,

(1) 'Ομιλεῖ κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἡμερολόγιον ἀρχόμενον ἀπὸ 1 Σεπτεμβρίου.

(2) Καμπούρογλου, Μνημεῖα 'Ιστορίας 'Αθηναίων. Τόμ. Α' σελ. 33-34 καὶ 3(8.— Ἴδε καὶ Σταματιάδου: Οἱ Καταλανοὶ ἐν τῇ ἀνατολῇ, σελ. 273-280.

Digitized by Google

ὁ ἐπισταμένως μελετῶν αὐτὰ διακρίνει, ὅτι *προηγοῦνται* τὰ ἀφορῶντα τοὺς Ἀθηναίους καὶ τὸν Μητροπολίτην ἀφ' ἑνὸς καὶ τὸ Πατριαρχεῖον ἀφ' ἑτέρου καὶ ὅτι *ἐπακολουθοῦσιν* ὕστερον ἡ κατάληψις τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Μοροζίνη καὶ ἡ ἐγκατάλειψις ὑπ' αὐτοῦ τε καὶ τῶν Ἀθηναίων τῆς πόλεως καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὅτι εἶναι δύο διακεκριμένα καὶ ὅλως ἄσχετα γεγονότα ἡ διεκτραγῳδουμένη ὑπὸ τοῦ Βεναλδῆ ἐν τῇ ἱκετηρίῳ ἐπιστολῇ ἐγκατάλειψις τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τὸν ἀφορισμὸν τοῦ Πατριάρχου καὶ ὁ μετὰ τὰ μοροζινειακὰ ἐκπατρισμὸς τῶν Ἀθηναίων. Τοιοῦτό τι διακρίνει ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης καὶ εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν Ἀναργυρείων φύλλων, ἅτινα, ὡς θὰ ἴδωμεν κατὰ τὴν ἀνάλυσιν αὐτῶν, μετὰ τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν *ἕνεκα ἐπιδρομῶν τῶν Φουστίδων* μετοίκησιν τῶν Ἀθηναίων εἰς Σαλαμῖνα, ἀναγράφουσιν τὴν κατὰ τὸ 1678 συμβᾶσαν οἰκτρὰν δολοφονίαν τοῦ εὐπατρίδου Ἀθηναίου Μ. Λίμπονα καὶ μετὰ ταῦτα περιγράφουτι τὴν δευτέραν ἐπὶ Μοροζίνη καὶ ἕνεκα αὐτοῦ κατὰ τὸ 1688 μετοίκησιν τῶν Ἀθηναίων εἰς Σαλαμῖνα.

Πᾶσαν τυχὸν ἐγειρομένην ἀμφιβολίαν, ὅτι συνέβησαν δύο ἐγκαταλείψεις καὶ ὅτι ἄλλα τὰ αἴτια τὰ προκαλέσαντα τὴν μίαν καὶ ἄλλα τὴν ἄλλην καὶ ὅτι διάφοροι περιστάσεις συνοδεύουσι καὶ χαρακτηρίζουσι τὴν πρώτην καὶ τὴν δευτέραν, ἐξαλείφουσι τὰ ἑξῆς. Πῶς ἦτο δυνατὸν οἱ Ἀθηναῖοι οἱ συμμαχοῦντες τῷ Ἑνετῷ ναυάρχῳ Μοροζίνῃ καὶ ἐκ φόβου ἕνεκα τούτου, μήπως ἐκδικούμενοι οἱ Ὀθωμανοὶ προβῶσιν εἰς καταδιώξεις καὶ σφαγάς, ἐγκαταλείποντες τὴν ἑαυτῶν πόλιν, νὰ ἔχωσι τὴν εὔνοιαν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ὀθωμανικῆς ἐξουσίας καὶ δι' αὐτῆς νὰ ἐπιβάλλωνται εἰς τὸν Πατριάρχην, ὅστις ἐπὶ τῶν Μοροζινειακῶν οὐδὲν φαίνεται λαβὼν μέρος καί, ἐὰν ἐλάμβανε, θὰ κατεδιώκετο; Δὲν εἶναι ἀπίθανον, ἄντικρυς παράλογον, ὅτι πρὸς μὲν τοὺς στασιαστὰς Ἀθηναίους οἱ Ὀθωμανοὶ παρέχουσι φιλίαν χεῖρα, πρὸς δὲ τὸν ἀθῷον Πατριάρχην μετέρχονται πίεσιν καὶ βίαν; Προσέτι ἐπὶ τῶν Μοροζινειακῶν δὲν συνέβη *λιμὸς* καὶ λοιμός, οὓς ἀναφέρει ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Βεναλδῆ, ἡ Ἐπιτομὴ τοῦ Περραιβοῦ καὶ τὸ α' φύλλον τῶν Ἀναργυρίων, ἀλλὰ μόνον *λοιμὸς* (πανώλης, πανοῦκλα) ὡς ἀναφέρει ἡ Ἐπιτομή. Ἐπὶ τῶν Μοροζινειακῶν οἱ Ἀθηναῖοι μετέβησαν εἰς Αἴγιναν, Σαλαμῖνα, Ναύπλιον, Κόρινθον, ὡς εἴδομεν ἐν τῷ παρατεθέντι ἀποσπάσματι τῆς Ἐπιτομῆς τοῦ Περραιβοῦ, ἔτι εἰς Ζάκυνθον, Κορώ-

Digitized by Google

νην (1) καὶ Γαστούνην (2), ἐνῷ κατὰ τὴν προκειμένην περίστασιν μόνον εἰς Σαλαμῖνα, ὡς μανθάνομεν ἐκ τοῦ α΄ φύλλου καὶ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Βεναλδῆ, καὶ μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι συμβᾶσαν πειρατείαν μετέβησάν τινες καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὡς λέγει ἡ ἐπιστολή. Οὐδὲ γνωρίζομεν, ὅτι ἐπὶ τῶν Μοροζινειακῶν οἱ Ἀθηναῖοι ἐζήτησαν παρὰ τοῦ Πατριάρχου τὸν καθαιρεθέντα Μητροπολίτην των, οὐδὲ ἦτο δυνατὸν νὰ ζητήσωσιν αὐτὸν καὶ μάλιστα τῇ μεσολαβήσει τῆς Ὀθωμανικῆς ἀρχῆς. Τοὐναντίον γνωρίζομεν, ὅτι ὁ σπουδαιότατον λαβὼν μέρος ἐπὶ τῶν Μοροζινειακῶν ὑπὲρ τῶν Ἑνετῶν Μητροπολίτης Ἀθηνῶν Ἰάκωβος καθαιρεθεὶς ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου τῇ *ἀπαιτήσει καὶ πιέσει* τῆς Ὑψηλῆς Πύλης κατέφυγε πρὸς τὸν ἐν Ναυπλίῳ διαμένοντα τότε Μοροζίνην, ὑφ' οὗ λαβὼν ὡς ἰσόβιον ἐπιχορήγησιν 150 ρεάλια κατὰ μῆνα διῆλθε τὸν λοιπὸν μέχρι τοῦ 1691, ἔτους τοῦ θανάτου του, βίον ἐν Ναυπλίῳ καθῃρημένος καὶ ἰδιωτεύων (3), οὔτε ἀνακληθείσης τῆς καθαιρέσεώς του οὔτε ἐπανιδόντος τὰς Ἀθήνας, ἐνῷ ἡ ἐπιτομὴ μᾶς βεβαιοῖ, ὅτι ἀνεκλήθη, δίς μάλιστα, ἡ καθαίρεσις τοῦ *ἀγνώστου* Μητροπολίτου καὶ μάλιστα *τῇ παρεμβάσει καὶ πιέσει τοῦ Ἀρχιευνούχου*. Ἐκτὸς τούτου εἰξεύρομεν, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὰ Μοροζινειακὰ συναισθανόμενοι τὴν πρὸς τὸν κυριάρχην ἀπιστίαν διετέλουν πεφοβισμένοι καὶ ἀνέμενον ἐν ἀνησυχίᾳ τὸ ἀποβησόμενον ὑποπεσόντες, ὡς ἦν ἑπόμενον, τῇ δυσμενείᾳ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης. Διὰ τοῦτο μετὰ τριετεῖς στερήσεις ἐν Σαλαμῖνι, ἔνθα διέμενον πλεῖστοι φυγάδες Ἀθηναῖοι, ἔγραψαν κατὰ τὴν Ἐπιτομὴν τοῦ Περραιβοῦ εἰς τὸ *Ὑψηλὸν Δοβλέτι*. Ἰδοὺ ἡ σχετικὴ περικοπὴ τῆς Ἐπιτομῆς· «Οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ ταῦτα θλιβόμενοι ἀπὸ τὸν πόθον πρὸς τὴν πατρίδα τους, ἄρχισαν ἀπ' ὀλίγους νὰ συνάγωνται ἕως ἑβδομήκοντα φαμελίας, καὶ ἐνταυτῷ *ἔγραψαν εἰς τὸ Ὑψηλὸν Δοβλέτι τῆς Ὀθωμανικῆς βασιλείας*, δηλοποιοῦντες τὴν εἰς Ἀθήνας ἐπιστροφήν τους, καὶ ὅτι εἶναι πιστοὶ ραγιάδες τοῦ πολυχρονίου βασιλέως, καὶ ἄλλα ὅμοια. Ἡ βασιλεία ἔδωκεν εὐμενῆ τὴν ἀκρόασιν εἰς τὰ γραφόμενα, καὶ ἔδειξε μεγάλην τὴν εὐχαρίστησιν· ὅθεν καὶ μετ' ὀλίγον διορίζει ἕνα Πασᾶ,

(1) Ἰδὲ Χρονικὸν Μάτεση, καθ' ὃ Ἀθηναῖοι μετέβησαν εἰς Ζάκυνθον, Κορώνην ...ύπλιον, ἐν Καμπουρ. Μνημ. Τόμ. Α΄ σελ. 91.

(2) Καμπ. Μνημ. Τόμ. Γ΄ σελ. 412.

(3) Καμπούρ. Ἱστορ. Ἀθην. Τόμ. Α΄ σελ. 115-116.

Digitized by Google

ὀνόματι Ἀβδουλὰμ Πασᾶ, ἢ ἐξεπίτηδες, ἢ ἔχοντα προσταγὰς καὶ δι' ἄλλου πουθενά» (1).

Τὴν σύγχυσιν τῶν δύο ἐγκαταλείψεων τῶν Ἀθηνῶν καὶ συγχώνευσιν αὐτῶν εἰς μίαν ἐπήνεγκε κυρίως ἡ ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου καθαίρεσις Μητροπολίτου Ἀθηνῶν καὶ ἐπὶ τῆς μιᾶς καὶ ἐπὶ τῆς ἑτέρας. Ἔχομεν προφανέστατα δύο ἐγκαταλείψεις Ἀθηνῶν. Περὶ τῆς πρώτης ἡ μὲν Ἐπιτομὴ τοῦ Περραιβοῦ καὶ ἰδίως ἡ ἱκετήριος ἐπιστολὴ τοῦ Βεναλδῆ μᾶς διδάσκουσιν, ὅτι προῆλθεν ἐκ τῆς ἀπειθείας τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον καὶ τοῦ ἕνεκα τούτου ἀφορισμοῦ αὐτοῦ, οὗτινος ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ φυγὴ αὐτῶν, *ἐκ τῆς φίλης πατρίδος ἐν βραχεῖ μεταναστῶν καὶ παροίκων καταστάντων* (2), τὸ δὲ α' φύλλον τῶν Ἀναργυρίων ἢ μᾶλλον τοῦ μοναχοῦ τῆς Καισαριανῆς, σαφέστερον καὶ μᾶλλον ὡρισμένως λαλοῦν μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς *εἰσβολῆς* τῶν *φούστιδων*. Ὁ μοναχὸς βοᾷ ἐν ἤχῳ βαρεῖ· «ἐν δὲ τῷ ἔτει τούτῳ *εἰσβαλλόντων πάλιν τῶν Φούστιδων ἠναγκάσθημεν τὴν ἑστίαν ἡμῶν καταλεῖψαι......... καὶ ὁ παλαιὸς ἡμῶν ὅρμος (ἡ Σαλαμὶς) ἐγένετο ἡμῖν καὶ αὖθις καταφύγιον·* πλεῖστοι δέ γε μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων ἐν τῇ πόλει καταληφθέντες παρανάλωμα *ἐχθρικοῦ πυρὸς* ἐγένοντο» (3). Τὰ τοῦ μοναχοῦ δὲ εἶναι σύμφωνα πρὸς τὰ τῆς ἐπιστολῆς θρηνῳδούσης «... ἐρημωθεῖσαν θρηνοῦμεν πατρῴαν γῆν, κατασκαφείσας τὰς τοῦ γένους ἑστίας, Ναῶν ὀρόφους καὶ πύργων, *ἀντιπάλου πυρὸς* ἀνάλωμα γεγονότας καὶ *πολεμίας* χειρὸς οἰκτρὸν πάρεργον, *Σαλμῖνα* τὴν πρώην εὑράμενοι τῶν ἡμετέρων συμφορῶν καταγώγιον ἅμα καὶ μαρτυρίαν» (4) καὶ ἐξακολουθούσης νὰ διεκτραγωδῇ τὸν *λοιμὸν* καὶ *λιμόν*, τὴν *πειρατείαν* καὶ τὸν *ἐμπρησμὸν τῶν ἀμπέλων* καὶ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀθηνᾶς ἐλαιῶνος, ἅτινα, καθόσον γνωρίζομεν, δὲν ἔσχον τὴν ἀτυχίαν νὰ ὑποστῶσιν οἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ τοῦ μετὰ τὰ Μοροζινειακὰ ἐκπατρισμοῦ. Τὸ ἕνεκα τῆς ἀπειθείας καὶ ἀσεβείας τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὸν Πατριάρχην ἐκδοθὲν ὑπ' αὐτοῦ *ἐπιτίμιον* καὶ ἡ ἕνεκα αὐτοῦ ἐπελθοῦσα ὡς θεία τιμωρία *εἰσβολὴ τῶν φούστιδων* ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ μετοικήσωσιν

(1) Καμπούρ. Μνημ. Τόμ. Α' σελ. 38.
(2) Ἐκεῖ σελ. 34.
(3) Ἐκεῖ, σελ. 42.
(4) Αὐτόθι, σελ. 34.

Digitized by Google

εἰς Σαλαμῖνα ἐπὶ τοῦ προκειμένου καὶ οὐχὶ ἡ συμμαχία αὐτῶν μετὰ τῶν Ἑνετῶν. Ἄλλως τε ἡ Ἐπιτομὴ σαφῶς καὶ ῥητῶς μᾶς παριστᾷ ὅτι τὸ ζήτημα ἦτο καθαρῶς ἐκκλησιαστικὸν μεταξὺ Πατριάρχου καὶ τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ Συνόδου ἀφ' ἑνὸς καὶ Ἀθηναίων καὶ τοῦ Μητροπολίτου των ἀφ' ἑτέρου. Ἡ δὲ ἐπιστολὴ τοῦ Βεναλδῆ (1) ἐπιβεβαιοῖ τὰ τῆς Ἐπιτομῆς. «*Ἠδίκηταί σοι*, ἀναφωνεῖ, *τὸ τοῦ ἀξιώματος ἔξοχον παρ' ἡμῶν*, ἀλλ' ὅμως ἡμετέρων ὄνομα φέροντες τέκνων οὐ μέχρι ῥοπῆς ἐσχάτης καὶ θανάτου τιμωρητέοι. Ἤδη γὰρ καὶ πλέον τοῦ δέοντος *ἐκδεδίκηταί σοι τὰ καθ' ἡμῶν*, Πάτερ Παναγιώτατε, καὶ *τῆς ἀσελγοῦς ὑψηγορίας καὶ τρόπων ἀθέσμων βαρείας ὑπέσχομεν δίκας ἅπαντες, εἰ καὶ μὴ πάντες* ὑπεύθυνοι. Ἅλις σοι τὰ τῆς *ἀρᾶς* βέλη ἐπέκεινα καθ' ἡμῶν ἐπαφίειν, δεινοὺς κατηκισμένους τοῖς τραύμασιν ἅμα πάντας ὁρῶντι». Καὶ ὁ Μοναχὸς τῆς Καισαριανῆς ἐν τῷ α' φύλλῳ ἐπισφραγίζει αὐτὰ λέγων· «ὥστε ἅπαντες ἐκράξαμεν «ἡμάρτομεν, ἠνομήσαμεν, ἠδικήσαμεν ἐνώπιόν σου» (2). Ὕβρισαν τὸν Πατριάρχην οἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ τῶν Μοροζινειακῶν; Τοῦτο οὐδεὶς εἶπε ποτέ. Ἐκτὸς τούτου ἡ ἐπάνοδος τῶν Ἀθηναίων εἰς τὰς ἑστίας των ἐπὶ μὲν τῶν Μοροζινειακῶν ἐξετελέσθη τῇ συνδρομῇ τῆς Ὀθωμ. ἐξουσίας, ὡς εἴδομεν, ἐπὶ δὲ τῆς προκειμένης περιστάσεως ἐξηρτήθη ἐκ τῆς συγχωρήσεως τοῦ Πατριάρχου. Ἡ Ἐπιτομή, ὡς εἴδομεν, λέγει· «ὅθεν νομίσαντες ὅτι *ἀπὸ τὸ ἐπιτίμιον προῆλθον τὰ πάντα* καὶ *προσπεσόντες εἰς τὴν Ἐκκλησίαν* μετὰ δακρύων διὰ τῆς ἀκολούθου δεητικῆς Ἐπιστολῆς *ἔτυχον συγχωρήσεως*»· ἡ δὲ Ἐπιστολὴ ἐπικυροῖ. «Ἰδοὺ καὶ πόρρωθεν πάντες *γόνυ σοι κλίνοντες* . . . καὶ νηπίων λαοῦ φωνῇ ὀλολύζοντες *ἵλαθι* βοῶμεν, Παναγιώτατε Πάτερ, *ἵλαθι* . . . Σαῖς θεοπειθέσιν εὐχαῖς τὸ θεῖον ἡμῖν *ἐξίλασον, ὅπως τε καὶ αὖθις μετὰ τηλικοῦτον ἀγῶνα δεινῶν ἐπὶ πατρῴαν γῆν ἔχωμεν ἀναζεῦξαι*, ἔνθεν μετ' ἠρεμίας διαιτώμενοι *εὐπειθεῖς* τοὐντεῦθεν . . . τῆς σῆς *Παναγιότητος μνήμην ποιοῖμεν*» (3). Πάντα τὰ ἀνωτέρω οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν καταλείπουσιν, ὅτι ἔχομεν δύο ἐγκαταλείψεις τῶν Ἀθηνῶν, μίαν κατὰ τὰ Μοροζινειακὰ καὶ ἑτέραν εἰς ἄλλην ἐποχήν, ἣν θὰ ὁρίσωμεν ὀλίγον κατωτέρω, καὶ δύο καθαιρέσεις Μητροπολιτῶν Ἀθηνῶν, μίαν τοῦ τα-

(1) Ἐκεῖ, σελ. 36.
(2) Αὐτόθι, σελ. 42.
(3) Ἐκεῖ, σελ. 36.

Digitized by Google

χθέντος ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Μοροζίνη Ἰακώβου καὶ δευτέραν ἄλλου τινὸς ἀγνώστου, ὃν θὰ προσπαθήσωμεν νὰ γνωρίσωμεν.

Β'.

Τέσσαρα ἔγγραφα τοῦ πατριαρχικοῦ ἀρχείου δημοσιευθέντα ἐν τοῖς *Μνημείοις τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων* τοῦ Δημ. Γρ. Καμπούρογλου (Τόμ. Β'), ὧν τὸ μὲν ἓν (σελ. 168-169) ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως, τὰ δὲ λοιπὰ τρία ὑπὸ τοῦ Μ. Ι. Γεδεὼν (σελ. 266 καὶ 357) προβάλλουσιν ἐνώπιον ἡμῶν σπουδαιότατον ἅμα καὶ δυσεξήγητον Μητροπολιτικὸν ζήτημα, οὗτινος ἀφορμὴν παρέσχεν ὁ περίδοξος Μητροπολιτικὸς θρόνος Ἀθηνῶν. Ἴδωμεν αὐτὰ κατὰ χρονολογικὴν σειράν. Ἰδοὺ τοῦ πρώτου τὸ κείμενον (σελ. 266).

«Ἐκλογὴ Μητροπολίτου Ἀθηνῶν
(1636)

» Ἐπειδὴ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Ἀθηνῶν ἀπροστατεύτου μεινάσης, ἅτε τοῦ ἐν αὐτῇ ἀρχιερατεύοντος *Σωφρονίου καθαιρέσει τελείᾳ* ὑποβληθέντος, ὡς φαίνονται *κατ' εἶδος τὰ ἐγκλήματα αὐτοῦ* ἐν τῇ καθαιρέσει αὐτοῦ, προστάξει τοῦ παναγιωτάτου καὶ σοφωτάτου ἡμῶν αὐθέντου καὶ δεσπότου, τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυρίου κυρίου Νεοφύτου, συνήχθημεν ἡμεῖς οἱ παρευρεθέντες ἀρχιερεῖς ἐν τῷ ναῷ τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου καὶ ψήφους κανονικὰς ποιησάμενοι, πρῶτον μὲν ἐθέμεθα τὸν Ταλαντίου ἐπίσκοπον κύριον *Δανιήλ*, δεύτερον τὸν ἱερομόναχον Κύριλλον καὶ τρίτον τὸν ἱερομόναχον Ἀρσένιον· ὅθεν εἰς ἔνδειξιν κατεστρώθη καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐν τῷδε τῷ ἱερῷ κώδηκι τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης ἐκκλησίας ἐν ἔτει ‚αχλς' ἰνδικτιῶνος δ' ».

Δυστυχῶς δὲν περιῆλθεν ἡμῖν τὸ τῆς καθαιρέσεως τοῦ Σωφρονίου ἔγγραφον, ἐξ οὗ ἠδυνάμεθα νὰ μάθωμεν ὡρισμένως ποῖα ἦσαν τὰ *ἐγκλήματα*, δι' ἃ καθηρέθη ὁ Μητροπολίτης οὗτος. Κατὰ τὰ λοιπὰ τρία, καὶ ἰδίως τὸ γ' (σελ. 168-169), τὰ *πολλὰ χρέη* τῆς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν — ταῦτα συνέκειντο ἐκ πέντε χιλιάδων γροσίων — καὶ ἡ *ἀφορμὴ* τῆς *Λεβαδείας* καὶ τοῦ *Σώλονος* προεκάλεσαν τὴν ἀπόφασιν τοῦ Πατριαρχείου. Περὶ τῆς Ἐπισκοπῆς Σάλωνος γνωρίζομεν, ὅτι

Digitized by Google

ὑπέκειτο τῇ Μητροπόλει Ἀθηνῶν· περὶ δὲ τῆς Λεβαδείας ὁ Καμπούρογλους σημοιεῖ (1), ὅτι ἦτο οὐχὶ ἐπισκοπή, ἀλλ' ἐνορία τῆς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν.

Τοιαῦτα γενικῶς ἦσαν τὰ αἴτια τῆς καθαιρέσεως τοῦ ἀπὸ τοῦ 1633 Μητροπολίτου Ἀθηνῶν Σωφρονίου (2), ἀνθ' οὗ καθαιρεθέντος τῷ 1636, ὡς φαίνεται, ἐξελέγη ὁ Ἀταλάντης Ἐπίσκοπος Δανιήλ, προβιβασθεὶς οὕτω εἰς Μητροπολίτην καὶ καταλαβὼν ταχέως τὸν Μητροπολιτικὸν θρόνον, διότι ἐν ὑπομνήματι τοῦ 1636 εὑρίσκομεν αὐτὸν ὑπογραφόμενον: *Δανιὴλ Ἀθηνῶν* (Καμπουρ. Μνημ. Τόμ. Β', σελ. 258). Ταῦτα συνέβησαν ἐπὶ τῆς δευτέρας πατριαρχείας Νεοφύτου τοῦ Γ. Ἀλλὰ κατὰ τὸ δεύτερον ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Δανιὴλ ἔτος, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1638, ὁ καθαιρεθεὶς Σωφρόνιος ὑπέβαλε ἐνώπιον τοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου *παραίτησιν* (3), ἧς περίληψιν δίδομεν ἐνταῦθα διὰ τὸ μακροσκελὲς αὐτῆς.

Διὰ τῆς ὑποβαλλομένης παραιτήσεως δηλοποιεῖ ὅτι διὰ τὸ *ἀναχωρῆσαι* ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας τῶν Ἀθηνῶν (4) ὡς μὴ δυνάμενον ὑποφέρειν τὰ ἐπιφορτισθέντα αὐτῇ ἀνυπόφορα *χρέη*, ὁ πρώην πατριάρχης Νεόφυτος καὶ ἡ Ἱερὰ Σύνοδος προεβίβασεν τὸν Δανιὴλ εἰς Μητροπολίτην Ἀθηνῶν, αὐτὸς δὲ ἐπανελθὼν καὶ εὑρὼν αὐτὸν ἐν Ἀθήναις καὶ θεωρήσας κανονικὸν ἐποίησεν οἰκείᾳ βουλῇ καὶ γνώμῃ καὶ θελήσει καὶ ἀβιάστως οἰκειοθελῆ παραίτησιν πρὸς τὸν νόμιμον διάδοχόν του ἀναδεξάμενον τὰ ἐκ 5,000 γροσίων χρέη τῆς Μητροπόλεως, ὑπὸ τὸν ὅρον ἐκεῖνος μὲν νὰ ἀρχιερατεύῃ, ὁ δὲ Σωφρόνιος νὰ εἶνε ἀνενόχλητος διὰ τὰ χρέη, ἐὰν δὲ μετὰ ταῦτα ἤθελε παραβῇ τὰ ἀνωτέρω, οὐ μόνον νὰ εἶνε καθῃρημένος καὶ γεγυμνωμένος τῆς ἀρχιερωσύνης, ἣν ἐκράτησε, μόνον τοῦ θρόνου Ἀθηνῶν παραιτηθείς, ἀλλὰ καὶ νὰ πληρώνῃ τὸ ῥηθὲν χρέος. Τῇ 21 Φεβρουαρίου 1638.

Παραίτησις μετὰ καθαίρεσιν καὶ ἀντικατάστασιν τοῦ καθαιρεθέντος καὶ μάλιστα μετὰ πάροδον δύο ἐτῶν ἀπὸ τῆς καθαιρέσεως, εἶνέ τι

(1) Ἱστορ. Τόμ. Β', σελ. 141 Πρβλ. καὶ Μνημ. Β', σελ. 357.

(2) Ἴδε τὸ ἔγγραφον τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ ἐν Μνημ. Τόμ. Β', σελ. 265.

(3) Ἴδε αὐτὴν ἐν Μνημ. Τόμ. Β', σελ. 168-169. Πρβλ. καὶ Κ. Σάθα, Μεσαιων. βλιοθήκην, Τόμ. Γ', σελ. 573.

(4) Ὁ Γεδεὼν εἰκάζει, ὅτι ὁ Σωφρόνιος ἀνεχώρησεν ἐξ Ἀθηνῶν ἄνευ πατριαρχικῆς ἀδείας καὶ ὅτι τῆς παρατυπίας ταύτης δραξάμενος ὁ Πατριάρχης διώρισε Μητροπολίτην Ἀθηνῶν τὸν Δανιήλ. Καμπουρ. Μνημ. Β', σελ. 254.

Digitized by Google

ἀκατανόητον καὶ ἀνεξήγητον· πλὴν τὸ παράδοξον δὲν περιορίζεται ἕως ἐδῶ. Ἓν καὶ ἥμισυ ἔτος μετὰ ταῦτα, — τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἔτος ἄρχεται ἀπὸ τοῦ μηνός Σεπτεμβρίου — τὸν Αὔγουστον τοῦ 1639, ἡ Πατριαρχικὴ Σύνοδος ἐπιληφθεῖσα τῆς σκανδαλώδους ὑποθέσεως *τοῦ πρὸ τριῶν ἐτῶν καὶ πλέον καθῃρημένου καὶ πρὸ ἑνὸς καὶ ἡμίσεως ἔτους παρῃτημένου Μητροπολίτου Σωφρονίου*, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν *ἐξήταζε διεκδικήσεις* μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Δανιὴλ ἐπὶ τῆς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν καὶ ἐξέδιδε ἀπόφασιν, ἥτις περιελήφθη ἐν τῇ ἑπομένῃ δηλώσει τοῦ Σωφρονίου (1).

« Ἐπειδὴ ἡ ἱερὰ τῶν ἀρχιερέων σύνοδος ἀπεφήνατο κοινῇ γνώμῃ πῶς *διαφερομένου μου μετὰ τοῦ κὺρ Δανιὴλ* τοῦ ἱερωτάτου μου συναδέλφου, *διὰ τὴν μητρόπολιν τῆς Ἀθήνας* καὶ *διὰ τὰ χρέη αὐτῆς*, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀπάνω εἰς τὸν κὺρ Δανιήλ, εἰς τρεῖς ἡμέρας ἤγουν τὴν πέμπτην, ὅπου ἔχει ὁ μῆνας ὀκτώ, νὰ ἔλθω νὰ δώσω τελείαν ἀπόκρισιν εἰς τὴν ἱερὰν σύνοδον, ἢ νὰ διορθώσω τὰ χρέη ὅλα νὰ τὰ δεχθῶ ἀπάνω μου, νὰ εὐγάλω ταῖς ὁμολογίαις του ἀπὸ τοὺς δανειστάς, καὶ τὰ χοτζέτια νὰ τὰ δίδω εἰς τὰς χεῖράς του καὶ νὰ τὸν ἀφήνω ἐλεύθερον, ἂν θέλω δυνηθῇ, καὶ νὰ *στέρξω τὴν ἀπόφασιν, ὁποῦ θέλουσι κάμῃ οἱ αἱρετικοὶ κριταὶ διὰ τὴν ἀφορμὴν τῆς Λιβαδείας, τοῦ Σώλονος*, καὶ τῶν μερικῶν χρεῶν τῶν μικρῶν, καὶ νὰ μὴν εὔγω ἀπ' ἐκείνην, ἢ μὴ δυνομένου μου νὰ τελειώσω τὴν ἄνωθεν ὑπόσχεσιν, νὰ τοῦ δίδω πίστιν εὐαγγελικὴν καὶ ἔγγραφον ἐν τῷ παρόντι ἱερῷ κώδικι, καὶ ὀψέποτε τῇ ἡμέρᾳ τῆς πέμπτης παρεύω (sic) τὰς ἀποφάσεις ταύτας νὰ εἶμαι αὐτοκαθαίρετος καὶ ἀναπολόγητος.

Ἐν ἔτει αχλθ' μηνὶ αὐγούστῳ η', ἡμέρᾳ δευτέρα Ἰνδικτιῶνος Ζ'.

† Ὁ μητροπολίτης Σωφρόνιος στέργω τὰ ἄνωθεν ».

Τρεῖς δὲ σχεδὸν μῆνας ὕστερον, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1640, ὁ πολύτλας Σωφρόνιος ὑπέβαλε δευτέραν, τελευταίαν καὶ ὁριστικὴν πλέον παραίτησιν (2), *δι' οἰκειοχείρου γράμματος*, δι' ἧς ἡ *ταπεινότης αὐτοῦ ἐφανέρωνε τοῖς πᾶσι*, ὅτι διὰ τὰ *πολλὰ βάρη καὶ χρέη* τῆς ἐπαρχίας του, τῶν Ἀθηνῶν, μὴ δυνάμενος βαστᾶσαι καὶ κυβερνῆσαι ταῦτα, *οἰκειοθελῶς καὶ ἀβιάστως* ποιεῖ τὴν *παροῦσαν παραίτησιν* (δηλονότι τοῦ θρόνου του μόνον οὐχὶ δὲ καὶ τῆς ἀρχιερωσύνης) πρὸ

(1) Καμπούρ. Μνημ. Τόμ. Β', σελ. 357.
(2) Ἴδε αὐτὴν ἐν Μνημ. Τόμ. Β', σελ. 266.

Digitized by Google

τὸν πανιερώτατον μητροπολίτην *κὺρ Δανιήλ*, ὅστις ἀνεδέχθη πληρῶσαι τὰ *χρέη του ἅπαντα* καὶ ἐάν ποτε καθ' οἱονδήποτε τρόπον ἤθελε ζητήσῃ πάλιν τὴν μητρόπολιν ταύτην, νὰ ἔχῃ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον ἀντίδικον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. Ἐν ἔτει ͵αχλθ μηνὶ ὀκτωβρίῳ ἰνδικτιῶνος η' (1).

Τῇ δὲ 7 Μαΐου 1640 ἤτοι ἓξ μῆνας ὕστερον ὁ Σωφρόνιος ἐξελέγη Μητροπολίτης Βιδύνης (2) καὶ οὕτως ἔληξεν ὁριστικῶς πλέον τὸ περίεργον Μητροπολιτικὸν ζήτημα.

Ἐνταῦθα εὑρισκόμεθα πρὸ ἀκατανοήτου καὶ ἀνεξηγήτου φαινομένου, πρὸ αἰνίγματος (3)· διότι τί σημαίνει, πῶς δύναται νὰ ἐξηγηθῇ παραίτησις μετὰ καθαίρεσιν; Μήπως εἶνε ἀνάγκη ὁ καθαιρούμενος νὰ ἐπικυρώσῃ μετὰ μακροχρόνιον μάλιστα σκέψιν, τὴν καθαίρεσιν; Μήπως ἡ καθαίρεσις εἶνε πρότασις ὑποβαλλομένη ὑπὸ τὴν σκέψιν καὶ ἔγκρισιν τοῦ καθαιρουμένου καὶ ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς ἀποδοχῆς ἢ μὴ αὐτοῦ; Τοῦ προβαλλομένου ὑπὸ τῶν πατριαρχικῶν ἐγγράφων αἰνίγματος τὴν κλεῖδα πρὸς λύσιν παρέχουσιν ἡμῖν τὰ ἀναφερόμενα ὑπὸ τῆς Ἐπιτομῆς τοῦ Περραιβοῦ περὶ καθαιρέσεως Μητροπολίτου τινὸς Ἀθηνῶν καὶ διπλῆς ἀνακλήσεως τῆς καθαιρέσεως. Ὁ Σωφρόνιος ἦτο βεβαίως ὁ καθαιρεθεὶς Μητροπολίτης, οὗτινος ἀγνοεῖ νὰ μᾶς μεταδώσῃ τὸ ὄνομα. Ὁ Σωφρόνιος ἦτο ὁ ἔκπτωτος τοῦ θρόνου Μητροπολίτης, χάριν τοῦ ὁποίου οἱ Ἀθηναῖοι τοσοῦτον ἠπείθησαν πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον ἀναγκάσαντες αὐτὸ δι' ἀκατανομάστων μέσων νὰ

(1) Ἐνταῦθα παρατηροῦμεν, ὅτι εἶνε ἐσφαλμένη ἡ χρονολογία ͵αχλθ ἰνδικτιῶνος η'. Τὸ προηγούμενον ἔγγραφον φέρει χρονολογίαν ͵αχλθ ἰνδικτιῶνος Ζ'. Πῶς εἶνε δυνατὸν τὸ αὐτὸ ἔτος νὰ πίπτῃ καὶ τῇ ζ' καὶ τῇ η' Ἰνδικτιῶνι; Τὸ ͵αχλθ ἰνδικτ. η' ἔχει πλημμελῶς καὶ ὀφείλει νὰ διορθωθῇ. Τοῦτο ἀποδείκνυται εὐχερῶς· ἐὰν ἀπὸ τοῦ 1639 (͵αχλθ) ἀφαιρέσωμεν τὰ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν Ἰνδικτιώνων 312 ἔτη καὶ τὸ ὑπόλοιπον 1327 διαιρέσωμεν διὰ τοῦ ἀποτελοῦντος μίαν περίοδον ἀριθμοῦ 15, εὑρίσκομεν 88 ὁλοκλήρους κύκλους 7ον δὲ ἔτος τῆς 89ης. Ὅθεν ἡ 8 (η') Ἰνδικτιὼν πίπτει τῷ 1640 ἤτοι τῷ ͵αχμ. Ὅμοιον λάθος ὑπάρχει καὶ εἰς τὸ προηγούμενον ἔγγραφον, ἔνθα ἀντὶ μηνὶ Αὐγούστῳ ε' φέρεται κακῶς η'· διότι ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ ἐγγράφου ἐκείνου λέγεται: *εἰς τρεῖς ἡμέρας ἤγουν τὴν πέμπτην ὅπου ἔχει ὁ μῆνας ὀκτώ*. Ἡ ἀπόφασις λοιπὸν ἐκείνη ἐξεδόθη *τῇ* 5η *Αὐγούστου* καὶ προσεκάλει τὸν Σωφρόνιον νὰ ἐμφανισθῇ ἐπιόντης μετὰ τρεῖς ἡμέρας, ἤγουν τῇ 8η Αὐγούστου.

(2) Σάθα, Μεσαιων. βιβλιοθήκη, Τόμ. Γ', σελ. 575.

(3) Ὁ Γεδεὼν χαρακτηρίζει *δυσεξήγητα τὰ φαινόμενα τῆς ἐπανειλημμένης παραιτήσεως τοῦ Σωφρονίου*. Καμπούρ. Μνημε. Τόμ. Β', σελ. 254.

ἀνακαλέσῃ τὴν καθαίρεσιν. Οὕτω φυσικώτατα καὶ ἁπλούστατα ἐξηγεῖται ἡ μετὰ καθαίρεσιν παραίτησις. Ὁ Μητροπολίτης Σωφρόνιος *μετὰ τὴν ἐκβιασθεῖσαν ἀνάκλησιν τῆς καθαιρέσεως δὲν ἦτο πλέον καθῃρημένος, ἀλλ' ἐν ἐνεργείᾳ Μητροπολίτης Ἀθηνῶν καὶ ὡς τοιοῦτος ὑπέβαλε παραίτησιν*. Ὁ Σωφρόνιος εἶνε λοιπὸν ὁ μακάριος ἐκεῖνος Μητροπολίτης Ἀθηνῶν, δι' ὃν ἀνεστατώθησαν λαὸς καὶ ἄρχοντες Ἀθηνῶν, Πατριάρχης καὶ ἱερὰ Σύνοδος, ἐτέθησαν εἰς ἐνέργειαν Πρεσβεῖαι καὶ Ἀρχιευνοῦχοι καὶ ἐξεδόθησαν καθαιρέσεις καὶ ἀνακλήσεις καθαιρέσεων, ἀφορισμοὶ καὶ λύσεις ἀφορισμῶν. Σωφρόνιος ἐκαλεῖτο ὁ περιβόητος Μητροπολίτης Ἀθηνῶν, οὗτινος τὸ ὄνομα ἐλησμόνησεν ἡ περισωθεῖσα ἐν τῇ Ἐπιτομῇ τοῦ Περραιβοῦ παράδοσις, ἐνεθυμεῖτο δὲ ὁπωσοῦν τὰς πράξεις, καὶ οὐχὶ Ἰάκωβος, ὡς οἱ ἀπατηθέντες καὶ συγχύσαντες τὰς δύο καθαιρέσεις Μητροπολιτῶν Ἀθηνῶν ἐπίστευσαν Διονύσιος Σουρμελῆς, Πανάρετος Κωνσταντινίδης, Χιώτης κλπ.

Πειραθῶμεν νῦν νὰ ἐξηγήσωμεν σαφέστερον καὶ λεπτομερέστερον τὰ διατρέξαντα, καθόσον ἐξηγοῦνται ταῦτα ἐκ τοῦ συνδιασμοῦ τῶν ἐγγράφων τοῦ Πατριαρχείου πρὸς τὰ ἀορίστως ἀνακοινούμενα ὑπὸ τῆς Ἐπιτομῆς τοῦ Περραιβοῦ καὶ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Βεναλδῆ. Κατὰ τὴν Ἐπιτομήν, ἧς τὸ σχετικὸν μέρος εἴδομεν ἀνωτέρω, οἱ Ἀθηναῖοι, κατὰ δὲ τὴν ἐπιστολὴν *οὐχὶ πάντες ἀλλ' οἱ πλείονες* — τὴν οἰκείαν περικοπὴν παρεθέσαμεν ἔμπροσθεν — οὐ μόνον δὲν παρεδέχθησαν τὴν καθαίρεσιν τοῦ Σωφρονίου περιφρονήσαντες τὴν Πατριαρχικὴν πρᾶξιν καὶ ἀρνηθέντες τὸν ὀφειλόμενον πρὸς τοῦτο σεβασμὸν καὶ εὐπείθειαν, ἀλλὰ καὶ ἐβίασαν τὸν ἀνώτατον τῆς Ἐκκλησίας Ἄρχοντα διὰ τοῦ Ἀρχιευνούχου (Κισλὰρ-Αγᾶ) νὰ ἀνακαλέσῃ αὐτὴν καὶ τῆς ἀξιώσεως ἐπιτυχόντες, ἐπειδὴ δὲν ἤρεσκεν αὐτοῖς τὸ ἐν τῷ ἐγγράφῳ τῆς ἀνακλήσεως: *διὰ προσταγῆς τοῦ ὑψηλοτάτου Ἀρχιευνούχου δίδομεν τὴν ἀθῴωσιν τῷ Μητροπολίτῃ Ἀθηνῶν*, ἐζήτησαν ἐκ δευτέρου καὶ κατώρθωσαν — τῇ παρεμβάσει βεβαίως καὶ πάλιν, τοῦ Ἀρχιευνούχου, ἥτις τοῖς πράγμασιν ἤρεσκον αὐτοῖς, τοῖς δὲ λόγοις τοῦ Πατριαρχικοῦ ἐγγράφου ἀπήρεσκε — τὴν ἀπάλειψιν τῆς σκανδαλιζούσης φράσεως. Ὁ δὲ Σωφρόνιος, ὅστις ἀπουσίαζε τῶν Ἀθηνῶν ἐν καιρῷ τῆς καθαιρέσεως, ἐπανελθὼν δὲν συγκατένευε νὰ ἀποσπασθῇ ποιμνίου, ὅπερ τόσον ἠγάπα καὶ ἐσέβετο αὐτόν, ἀλλ' ἀψηφῶν καὶ αὐτὸς τὴν καθαίρεσιν ἐξηκολούθησεν ἐκπληρῶν τὰ Μητροπολιτικά του καθήκοντα, μὴ

Digitized by Google

πληρώνων ὅμως καὶ τὰ μητροπολιτικὰ του χρέη. Βεβαίως ἀκουσίως δὲν ἔπραττε τοῦτο ὁ μὴ σωφρονῶν Σωφρόνιος, διότι ἠδύνατο νὰ δραπετεύσῃ ὑπακούων μᾶλλον τῷ Πατριαρχείῳ ἢ τῷ ποιμνίῳ αὐτοῦ, ὅπερ αὐτὸ μᾶλλον ὤφειλεν ὑπακοὴν εἰς ἐκεῖνον, ἤ, ὀρθώτερον δὲν ὤφειλε, διότι δὲν ἦτο πλέον κανονικὸς ποιμενάρχης του. Καὶ οὕτως ἐκάθισαν ἐπὶ τοῦ Μητροπολιτικοῦ θρόνου δύο Ἀρχιερεῖς, οἱ δὲ εὐσεβεῖς Ἀθηναῖοι ἔσχον τὸ μοναδικὸν εὐτύχημα νὰ εὐλογῶνται ὑπὸ δύο Μητροπολιτῶν.

Ἀλλ' ὅτε κατὰ τὸ 1638 τὰ πράγματα εἶχον ἀλλάξῃ καὶ τὸ Πατριαρχεῖον ἀναλαβὸν τὴν ἰσχύν του ἐκεραυνοβόλησεν ἀπὸ τοῦ Πατριαρχικοῦ Ὀλύμπου τὸν φοβερὸν ἀφορισμόν, ὁ τέως ἀντάρτης Μητροπολίτης ἀναλογιζόμενος τὰ πράγματα καὶ τὰς περιστάσεις ἔκρινε σκοπιμώτερον καὶ καταλληλότερον νὰ λάβῃ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἄγουσαν καὶ ἐκεῖ ἐν μετανοίᾳ καὶ κατανύξει νὰ ὑποβάλῃ εἰς τοὺς πόδας τοῦ Πατριάρχου τὴν ἑαυτοῦ παραίτησιν. Οὕτω, νομίζομεν, δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἡ κατὰ τὸ 1638 ἀπότομος καὶ ἀπροσδόκητος παραίτησις τοῦ Σωφρονίου, ὃν οἱ μὲν Ἀθηναῖοι περιέβαλλον δι' ὑπερμέτρου ἀγάπης καὶ σεβασμοῦ, τὸ δὲ Πατριαρχεῖον εἶχεν ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν ποθητὴν ἕδραν του, καὶ ὅστις ἔπειτα πάλιν, τῷ 1639, ἤριζε πρὸς τὸν Δανιὴλ περὶ τῆς πολυθελγήτρου Μητροπόλεως.

Αἱ περιστάσεις εἶχον ἀλλάξῃ· τὸ Πατριαρχεῖον ἐνίκησεν, ὡς ὤφειλεν, εἰς τὸν προκείμενον ἀγῶνα· οἱ δεσμεύοντες αὐτὸ δυσμενεῖς ὅροι ἐστράφησαν κατὰ τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες νῦν ἐσφάδαζον ὑπὸ τὸ φοβερὸν ὅπλον τῆς Ἐκκλησίας, ἐνῷ ὁ πεφιλημένος Μητροπολίτης ἐγκαταλιπὼν αὐτοὺς προσέτρεχε εἰς τὸ ἔλεος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας. Ὅτι δὲ ὁ Μητροπολίτης Σωφρόνιος μετέβη εἰς Βυζάντιον *μετὰ* τὴν ἔκδοσιν τοῦ Πατριαρχικοῦ ἐπιτιμίου, ἐξάγεται, νομίζομεν καὶ ἐκ τούτου, ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον, μετὰ τὴν ἐξ Ἀθηνῶν ἀπομάκρυνσιν τοῦ μήλου τῆς ἔριδος, τοῦ Σωφρονίου, δὲν θὰ ἔκαμνε χρῆσιν τοῦ βαρυτάτου καὶ ἐσχάτου ὅπλου τῆς Ἐκκλησίας.

Ἀλλὰ πότε ἰδίως ἐξεσφενδονίσθη κατὰ τῆς κεφαλῆς τῶν Ἀθηναίων τὸ τοσαύτας συμφοράς, τὸ Ἰλιάδα κακῶν συνεπαγαγὸν ἐπιτίμιον; Ἡ πρώτη ἀνάκλησις τῆς καθαιρέσεως καὶ ἡ δευτέρα βελτιωμένη ἔκδοσις αὐτῆς, ἐπηκολούθησαν οὐχὶ μακρὸν χρόνον μετὰ τὴν τόσῳ δυσάρεστον καὶ ἀπαράδεκτον καθαίρεσιν τοῦ προσφιλοῦς Σω-

Digitized by Google

φρονίου καὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Δανιήλ, ἐν ἔτει 1636 ἢ καὶ 1637, διότι δὲν γνωρίζομεν κατὰ ποῖον μῆνα τοῦ 1636 ἐγένετο ἡ καθαίρεσις καὶ ἡ ἐκλογή. Ὁ δὲ ἀφορισμός, ὅστις, ὡς εἴπομεν, δὲν ἀπελύθη μετὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1638, φαίνεται ὅτι ἐπέμφθη κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1638 — ὁμιλοῦμεν κατὰ τὸ ἐκκλησ. ἡμερολόγιον — ἐξαναγκάσας τὸν Σωφρόνιον νὰ μεταβῇ ἐν ὥρᾳ χειμῶνος εἰς Κωνσταντινούπολιν, πρὸς ἐξευμένισιν τοῦ Πατριάρχου. Κατὰ δὲ τὰ τέλη τοῦ 1638, τὸ ἔαρ ἢ τὸ θέρος αὐτοῦ, ἐπέδραμον τὴν Ἀττικὴν καὶ τὰς Ἀθήνας οἱ Ἀλβανοὶ καὶ λοιποί, ὡς λέγει τὸ α΄ φύλλον τῶν ἀποσπασμάτων, οὗ ἕνεκα διεσκορπίσθησαν οἱ Ἀθηναῖοι μετοικήσαντες, οἱ πλεῖστοι, εἰς Σαλαμῖνα, ὡς ἐκτὸς τοῦ α΄ φύλλου καὶ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Βεναλδῆ ἀναφέρει. Τότε προσέτι ὑπέστησαν οἱ πλάνητες Ἀθηναῖοι καὶ τὰ δεινὰ τοῦ λοιμοῦ καὶ λιμοῦ, τῆς πειρατείας καὶ τοῦ ἐμπρησμοῦ, ἅτινα ἀνηλεῶς ἐμάστισαν, ἀπεδεκάτισαν καὶ εἰς ἀπελπιστικὴν θέσιν περιήγαγον αὐτούς. Δαμασθέντες καὶ καταβληθέντες οἱ τέως ἀγέρωχοι καὶ ἐπηρμένοι Ἀθηναῖοι ὑπὸ τῶν συμφορῶν, ἃς τόσῳ ζωηρῶς καὶ εὐγλώτως ἀπεικονίζει ὁ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης λόγιος ἀνὴρ Βεναλδῆς (1) καὶ εἰς τὸν ὑπὸ τῆς ὑβριστικῆς πρὸς τὸν Πατριάρχην διαγωγῆς των προκληθέντα ἀφορισμὸν ἀποδόντες αὐτάς, συναισθανόμενοι τὸ ἑαυτῶν σφάλμα, μετανοοῦντες καὶ ὀδυρόμενοι ἔπεμψαν ἐκ Σαλαμῖνος τὴν θαυμασίως γεγραμμένην δέησιν, ἐν ᾗ τὸ ἑαυτῶν ἁμάρτημα ὁμολογοῦντες ἐπεκαλοῦντο τὸ ἔλεος τοῦ Πατριάρχου. Πρὸς ἐπίδοσιν ταύτης θὰ ἐστάλη βεβαίως, ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων προσώπων ἐκλεγεῖσα, ἐπιτροπή, ἧς ἔξοχον μέλος θὰ ἀπετέλει πιθανότατα καὶ ὁ συντάξας τὴν δεητήριον ἀναφορὰν Βεναλδῆς, ὅπως καὶ προφορικῶς ἀναπτύξῃ ἐνώπιον τοῦ Παναγιωτάτου Δεσπότου καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τὰ ἐν αὐτῇ συνεπτυγμένως ἐκπεφρασμένα δεινά. Ὁ Πατριάρχης ἀποβαλὼν τὴν ὀργήν, καμφθεὶς καὶ ἐξευμενισθεὶς ἀπέλυσε τοὺς οὕτω μετανοοῦν-

(1) Ὁ Διον. Σουρμελῆς ἐν τῇ *Καταστάσει συνοπτικῇ τῆς πόλεως Ἀθηνῶν* σελ. 64 ἐκδ. Β΄ συγχέων τὸν Βεναλδῆν τοῦτον, οὗτινος ἀγνοοῦμεν τὸ κύριον ὄνομα, πρὸς τὸν ἐπὶ τῶν Μοροζινειακῶν ὁμώνυμον ὀνομάζει αὐτὸν «διδάσκαλον Ἀργυρὸν Βεναλδῆν». Ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ Ἀργυροῦ, πόθεν γνωρίζει, ὅτι ἦτο διδάσκαλος, ἀγνοῶ. Καὶ ὁ Hopf καλῶν αὐτὸν Δημήτριον Ἀργυρὸν Μπεναλδῆν, ἐπλανήθη ὑπὸ τῆς φράσεως τοῦ Σουρμελῆ «τοὺς δύο ἀδελφοὺς Γάσπαρι Πέτρον καὶ *Δημήτριον, τὸν Ἀργυρὸν Βεναλδῆν* καθηγητὴν ὄντα» ὡς παρατηρεῖ ὁ Καμπούρ. ἐν Ἱστορ. Τόμ. Α΄, σελ. 113.

Digitized by Google

τας τοῦ σκληροῦ ἀφορισμοῦ καὶ ἱκέτευσεν ἴσως τὴν θείαν εὐσπλαγχνίαν ἐπὶ τῶν ἀρκετὰ τιμωρηθέντων διὰ τὴν ἀπείθειαν τέκνων του. Τῆς συγχωρήσεως δοθείσης δὲν ἐβράδυναν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς ἑστίας των οἱ ἀρκετὰ δοκιμασθέντες Ἀθηναῖοι οὐχὶ ἔτος, ἀλλ' οὐδὲ ἑξάμηνον, πολλῷ δ' ἧττον τρία ἔτη, ὡς φέρεται ἐν τῷ α' φύλλῳ, διατρίψαντες ἐν Σαλαμῖνι. Ἀλλὰ περὶ τούτων ἐκτενέστερον θὰ ὁμιλήσωμεν ἐν τοῖς ἑπομένοις.

Τότε ἦτο καιρός, ὅπως δοθῇ χάρις καὶ εἰς τὸν ἀπὸ τοσούτου χρόνου ἐν μετανοίᾳ δεόμενον τὸ ἔλεος τῆς μητρὸς Ἐκκλησίας Σωφρόνιον. Ἡ ἱερὰ Σύνοδος δίδουσα δείγματα τοῦ πνεύματος τῆς ἐπιεικείας καὶ συγκαταβάσεως, ὑφ' ἧς ἐνεφορεῖτο πρὸς τὸν μετανοοῦντα ἀδελφὸν Σωφρόνιον, προσεπάθησε, καθ' ὅσαν ἦτο δυνατόν, νὰ ἀποδώσῃ πάλιν τὸν πρώην ποιμένα τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὸ τόσῳ εὐνοοῦν καὶ μέχρι θυσίας λατρεῦον αὐτὸν ποίμνιόν του. Ἐννοεῖται, ὅτι καὶ ὁ Σωφρόνιος ἐπιθυμῶν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸν θρόνον τῶν Ἀθηνῶν, χάριν τοῦ ὁποίου πρότερον τόσον εἶχε παρεκτραπῇ, δὲν ἔπαυσεν ἐνεργῶν παρὰ τῷ Πατριάρχῃ καὶ τῇ ἱερᾷ Συνόδῳ ὑπὲρ τοῦ ποθουμένου καὶ ὅτι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐπίσης μετῆλθον πᾶν συντελεστικὸν μέσον ἐξασκήσαντες πᾶσαν τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιρροήν των, ὅπως ἐπαναφέρωσιν αὐτόν. Οὕτω δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἡ παλινῳδοῦσα ἐκείνη τῆς 5 Αὐγούστου 1639 ἀπόφασις τῆς ἱερᾶς τοῦ Πατριαρχείου Συνόδου, δι' ἧς αὕτη ἀναγνωρίζει τὸν ἤδη ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1638 *οἰκείᾳ βουλῇ καὶ γνώμῃ καὶ θελήσει καὶ ἀβιάστως ποιήσαντα οἰκειοθελῆ παραίτησιν πρὸς τὸν κὺρ Δανιὴλ* Μητροπολίτην Σωφρόνιον, *ἔχοντα διαφορὰν περὶ τῆς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν μετὰ τοῦ* ἐπὶ τῆς ἕδρας αὐτῆς καλῶς καθημένου ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ *Δανιὴλ* καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἔχοντα εὐλόγους ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς Μητροπόλεως ἐκείνης, ἐνῷ δυνάμει τῆς οἰκειοθελοῦς ἐκείνης παραιτήσεως οὐδεμίαν τοιαύτην ἠδύνατο νὰ ἔχῃ, καὶ ἀποφαίνεται, ὅτι δύναται νὰ ἀναλάβῃ καὶ πάλιν τὴν διαμφισβητουμένην Μητρόπολιν, ἐὰν ἀναδέχηται τὰ χρέη αὐτῆς καὶ στέργῃ εἰς τὴν ἐκδοθησομένην ἀπόφασιν περὶ τῆς ὑποθέσεως Ἀταλάντης καὶ Σάλωνος ὑπὸ τῶν διορισθέντων διαιτητῶν.

Τὴν ἀπόφασιν τῆς ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Πατριαρχείου περιέχει, τοὐλάχιστον ἐν περιλήψει, ἡ δήλωσις τοῦ Σωφρονίου. Διὰ τοῦ ἰδιορρύθμου τούτου ἐγγράφου, οὗτινος οἱ σολοικισμοὶ ἁμιλλῶνται πρὸς

Digitized by Google

τοὺς βαρβαρισμούς, ὁ διεκδικῶν τὴν Μητρόπολιν τῶν φιλομούσων Ἀθηναίων προὐτίθετο ἁπλῶς νὰ φανερώσῃ, ὅτι ἔλαβε τὴν κοινοποιηθεῖσαν αὐτῷ ἀπόφασιν τῆς ἱερᾶς Συνόδου, καὶ θὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὰ ἐν αὐτῇ. Ἀλλ' ἀντὶ νὰ γράψῃ: Ἔλαβον γνῶσιν τῆς ψήφου τῆς ἱερᾶς Συνόδου, δι' ἧς ἀποφαίνεται κτλ. — δι' ἑνὸς *ἐπειδὴ* ἐπαναλαμβάνει ὅλην τὴν ἀπόφασιν ἐκείνην χωρὶς οὐδὲ λέξιν νὰ εἴπῃ περὶ τοῦ ἀντικειμένου, δι' ὃ ἔγραψε τὸ ἔγγραφον ἐκεῖνο. Οὐδὲ τὴν ἁπλουστάτην ἐκείνην ἔννοιαν κατώρθωσε νὰ διατυπώσῃ ὁ ἀξιῶν νὰ ἀρχιερατεύῃ τῶν ἀπογόνων τοῦ Θουκυδίδου καὶ Σοφοκλέους. Ἐκτὸς ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι διπλωματικὸν πνεῦμα ὑπηγόρευσε τὸν τύπον τοῦ ἀμόρφου ἐκείνου σχεδιάσματος, Ἡ ἔννοια τοῦ ἀσαφοῦς, συγκεχυμένου καὶ ἀσυναρτήτου Μητροπολ. ἐγγράφου εἶναι ἡ ἑξῆς. Ἔλαβον γνῶσιν τῆς ψήφου τῆς ἱερᾶς Συνόδου, δι' ἧς ἀποφαίνεται περὶ τῆς μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ Δαννιὴλ ἔριδος διὰ τὴν Μητρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὰ χρέη αὐτῆς, νὰ ἐμφανισθῶ ἐνώπιον αὐτῆς μετὰ τρεῖς ἡμέρας, ὅπως δώσω ὁριστικὴν ἀπόκρισιν, ἢ ὅτι θὰ ἀναλάβω ἅπαντα τὰ χρέη τῆς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Δανιὴλ θὰ μεταβιβάσω αὐτὰ εἰς τὸ ἐμὸν καὶ θὰ παραδεχθῶ τὴν ἀπόφασιν τῶν διαιτητῶν διὰ τὴν ὑπόθεσιν τῆς Λεβαδείας καὶ τοῦ Σάλωνος, ὅτε θὰ μείνω καὶ πάλιν Μητροπολίτης Ἀθηνῶν, ἢ ὅτι δὲν δύναμαι νὰ πράξω ταῦτα, ὅτε θὰ δώσω πίστιν εὐαγγελικὴν καὶ γραπτὴν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἱεροῦ κώδικος τοῦ Πατριαρχείου, ὅτι παραιτοῦμαι ὁριστικῶς τῆς Μητροπόλεως ἐκείνης καὶ δὲν θὰ ἐνοχλήσω τὸν Δανιὴλ τοῦ λοιποῦ, καὶ ἐὰν δὲν ἐμφανισθῶ τὴν τεταγμένην ἡμέραν, ὅπως δώσω ὁριστικὴν ἀπάντησιν, νὰ εἶμαι αὐτοκαθαίρετος καὶ ἀναπολόγητος.

Τὴν *διαφορὰν περὶ τῶν χρεῶν* ὀφείλομεν νὰ ἐννοήσωμεν οὕτω. Ὁ Σωφρόνιος ζητῶν νὰ λάβῃ καὶ πάλιν τὴν Μητρόπολιν Ἀθηνῶν ἀπήντα ἰσχυρότατα ἐμπόδια τὰ χρέη αὐτῆς, ὄχι διότι δὲν ἤθελε νὰ ἀναλάβῃ τοιοῦτο βάρος, ἀλλὰ διότι τὰ χρέη ὀνομαστικὰ ὄντα, ἦσαν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Μητροπολίτου Δανιὴλ καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἦσαν ὑπογεγραμμέναι αἱ ὁμολογίαι καὶ τὰ λοιπὰ χρεωστικὰ ἔγγραφα, ἦτο δὲ ζήτημα, ἂν οἱ δανεισταὶ θὰ ἔστεργον νὰ μεταβιβάσωσιν αὐτὰ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Σωφρονίου. Τοῦτο ἐφοβεῖτο καὶ ὁ Σωφρόνιος καὶ ὁ φόβος του ἀπεδείχθη βάσιμος. Ἐν τούτοις ὅμως ὤφειλε νὰ προηγηθῇ ἡ μεταβίβασις τοῦ χρέους καὶ ἔπειτα νὰ γείνῃ ἡ ἐγκατάστασις αὐτοῦ ἐπὶ

Digitized by Google

τοῦ Μητροπολ. θρόνου Ἀθηνῶν. Ὁ δὲ Δανιήλ, ὅστις κατεῖχε τὸν περιζήτητον θρόνον καὶ ἐπεθύμει, ὡς φαίνεται, νὰ διατηρήσῃ αὐτὸν μὲ ὅλα τὰ βάρη καὶ τὰς ἐνοχλήσεις βιαζόμενος ὑπὸ τοῦ ἰσχυροῦ ἐν Ἀθήναις κόμματος τοῦ Σωφρονίου εἰς παραίτησιν ἀντέτασσε τὰ χρέη τῆς Μητροπόλεως, προφασιζόμενος, ἀλλὰ καὶ δικαιολογούμενος, ὅτι δὲν δύναται νὰ παραχωρήσῃ ὑπὲρ ἄλλου τὴν Μητροπολ. ἕδραν, αὐτὸς δὲ νὰ κρατήσῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὰ ὀχληρὰ χρέη. Θρόνος καὶ χρέη Μητροπόλεως ἦσαν ἀναποσπάστως συνδεδεμένα, μάλιστα ὁ γινόμενος τότε Μητροπολίτης Ἀθηνῶν, ὤφειλε πρῶτον νὰ ἀναλάβῃ τὰ χρέη καὶ ἔπειτα νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον. Αὕτη λοιπὸν ἡ μετὰ τοῦ Δανιὴλ διαφορὰ διὰ τὴν Μητρόπολιν Ἀθηνῶν καὶ τὰ χρέη αὐτῆς τοῦ Σωφρονίου. Ἡ ἱερὰ Σύνοδος τοῦ Πατριαρχείου προετίμα μὲν τὸν Σωφρόνιον τοῦ Δανιήλ, ὡς φαίνεται, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο εἰς τὸν ἕνα μὲν νὰ παραχωρήσῃ τὴν Μητροπολ. ἕδραν, εἰς τὸν ἕτερον δὲ νὰ ἐγκαταλίπῃ τὰ Μητροπολ. χρέη, ἅτινα συνεπήγοντο οὐ μόνον ἐνοχλήσεις καὶ πιέσεις, ἀλλὰ καὶ φυλάκισιν. Περὶ τῶν χρεῶν ὀφείλομεν νὰ ὑπομνήσωμεν, ὅτι ταῦτα ἦσαν ὀνομαστικά, διότι κατὰ τοὺς διέποντας τὰς ἐκκλησιαστικὰς κτήσεις κανόνας καὶ νόμους αὗται οὔτε ὑποθηκεύονται οὔτε πωλοῦνται, εἰμὴ ἐν ἐξαιρετικαῖς καὶ ἐλαχίσταις περιστάσεσιν ὑπ' αὐστηροτάτους περιορισμούς.

Ὁ Σωφρόνιος ὀφείλων οὕτως ἢ ἄλλως νὰ προσέλθῃ ἐνώπιον τῆς ἱερᾶς Συνόδου μετὰ τὴν ταχθεῖσαν βραχεῖαν προθεσμίαν τῶν τριῶν ἡμερῶν, ἐνεφανίσθη βεβαίως καὶ ἐδήλωσεν ὅτι ἀναλαμβάνει νὰ ἐκτελέσῃ τὰ τῆς ἀποφάσεως, μεθ' ὃ ἀνεχώρησεν εἰς Ἀθήνας, ὅπως φροντίσῃ περὶ τῆς μεταβιβάσεως τῶν χρεῶν ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Δανιὴλ εἰς τὸ ἑαυτοῦ. Ἀλλὰ μετὰ δίμηνον καὶ πλέον χρονικὸν διάστημα μὴ δυνηθείς, ὡς φαίνεται, νὰ κατορθώσῃ τοῦτο, ἔδωκε δευτέραν καὶ ὁριστικὴν παραίτησιν, δι' ἧς *ἐφανέρωνε πᾶσι* ὅτι διὰ τὰ πολλὰ *βάρη καὶ χρέη* ἐποίει αὐτὴν ὑπὲρ *τοῦ Κὺρ Δανιήλ, ὅστις ἀνεδέχθη πληρῶσαι ἅπαντα μέχρις ὀβολοῦ*.

Ἐνταῦθα ὀφείλομεν νὰ σημειώσωμεν ὅτι ἡ *ἀφορμὴ* τῆς Λεβαδείας ἱ τοῦ Σάλωνος, ὡς καλεῖ αὐτὴν ἐν τῷ ἐγγράφῳ του ὁ Σωφρόνιος, ι φαίνεται ὅτι ἦτο ζήτημα δυνάμενον αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ νὰ ἐπενέγκῃ ν ἀποβολὴν τοῦ Σωφρονίου ἐκ τῆς Μητροπόλεως, δὲν ἦτο δηλαδὴ ιτημα σπουδαῖον καὶ βαρύ, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἀνέμεινεν ἡ ἱερὰ

Digitized by Google

Σύνοδος τὴν ἀπόφασιν τῶν διαιτητῶν, ὅπως κανονίνῃ τὴν ἑαυτῆς, οὐδὲ ἐξήρτησε τὴν ἐπάνοδον τοῦ Σωφρονίου εἰς τὴν Μητρόπολιν Ἀθηνῶν ἐκ τῆς ἐκβάσεως τῆς δίκης ἐκείνης, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀποδοχῆς του ἢ μὴ τῶν χρεῶν τῆς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν καὶ ἐκ τῆς *συγκαταθέσεώς* του (*τὰ στέρξω* λέγει τὸ ἔγγραφον) εἰς τὴν ἀπόφασιν τῶν αἱρετῶν κριτῶν. Ἐντεῦθεν καὶ ἐὰν ἦτο καταδικαστικὴ ἡ ψῆφος τῶν διαιτητῶν, δὲν θὰ ἐπεβάλλετο αὐτῷ ἄλλη τιμωρία εἰμὴ χρηματικὸν πρόστιμον. Καὶ ὅμως τὸ ζήτημα τῆς Ἀταλάντης καὶ Σάλωνος ἦσαν τὰ αἴτια τῆς ὑπὸ τοῦ Σωφρονίου ἐγκαταλείψεως τῆς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν, (*τὰ κατ' εἶδος ἐγκλήματα*, τὰ ἐν τῷ ἐγγράφῳ τῆς καθαιρέσεως αὐτοῦ ἀναγεγραμμένα, ὡς λέγει τὸ ἔγγραφον τῆς ἐκλογῆς τοῦ Δανιήλ), διὰ τὰ ἐγκλήματα δὲ ἐκεῖνα καὶ τὴν ἐγκατάλειψιν καθηρέθη, ἐνῷ ὁ Σωφρόνιος ἐν τῇ πρώτῃ παραιτήσει του λέγει ὅτι διὰ *τὸ ἀναχωρῆσαι αὐτὸν ἐκ τῆς Μητροπόλεώς του*, ὡς μὴ δυνάμενον ὑποφέρειν τὰ ἐπιφορτισθέντα αὐτῷ ἀνυπόφορα χρέη καὶ *μεῖναι τὴν ἐπαρχίαν ἀπροστάτευτον* ὁ Πατριάρχης Νεόφυτος καὶ ἡ Σύνοδος προεβίβασαν τὸν Δανιὴλ εἰς Μητροπολίτην Ἀθηνῶν. Πλὴν ὕστερον παρὰ τὴν καθαίρεσιν ἐπανήρχετο εἰς τὴν ἐγκαταλειφθεῖσαν κατάχρεων Μητρόπολιν καὶ παρὰ τὴν παραίτησιν ἤριζε πρὸς τὸν Δανιήλ, ὅπως ἐπανέλθῃ. Φαίνεται, ὅτι ὁ Σωφρόνιος πιεζόμενος ὑπὸ τῶν χρεῶν τῆς Μητροπόλεώς του εἶχεν ἀργυρολογήσῃ ἐν Λεβαδείᾳ καὶ ὅτι ἡ κατηγορία ἦτο ἐπὶ αὐθαιρέτῳ εἰσπράξει οὐχὶ *κανονικῶν* ἀρχιερατικῶν δικαιωμάτων, τοῦ λεγομένου *φιλοτίμου* καὶ τοῦ *καπνικοῦ*, ἀλλ' *ἀκανονίστων*, καὶ ὅτι ἐν τῇ ὑπὸ τὴν Μητρόπολιν Ἀθηνῶν ὑπαγομένῃ ἐπισκοπῇ τοῦ Σάλωνος προεκάλεσεν ἔριδά τινα ὁμοίαν τῇ τοῦ προκατόχου του Μητροπολίτου Θεοφάνους, ὅστις κατὰ τὸν Γεδεὼν (1) ἐγένετο ἀφορμὴ μικροφιλοτίμου τινὸς ἔριδος ἐν τῇ εἰς αὐτὸν ὑπαγομένῃ ἐπισκοπῇ Σκύρου. Ὀφείλομεν δὲ νὰ σημειώσωμεν, ὅτι καὶ ὁ ἐρίζων μετὰ τοῦ Σωφρονίου περὶ τῆς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν Δανιήλ, δεκαπέντε ἔτη μετὰ τὴν ὁριστικὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ ἀντιζήλου του, τῷ 1655, παρῃτήθη τῆς ἕδρας ἐκείνης, *μὴ ὑποφέρωντας τὰ χρέη καὶ τὰ δοσίματα τῆς ἐπαρχίας του οὔτε δυνάμενος κυβερνᾶν καὶ διευθύνειν αὐτά, ὑπὲρ τοῦ Διαυλίας καὶ Ταλαντίου κὺρ Ἀνθίμου* (2),

(1) Καμπουρ. Μνημ. Τόμ. Β' σελ. 254.
(2) Αὐτόθι σελ. 267.

Digitized by Google

παραχωρῶν αὐτῷ χρέη καὶ θρόνον. Χρηματικὰ καὶ οἰκονομολογικὰ ζητήματα λοιπὸν κατεβίβαζον καὶ ἀνεβίβαζον εἰς τὸν Μητροπολιτ. θρόνον Ἀθηνῶν τοὺς Ἀρχιερεῖς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Μετὰ τὴν τελευταίαν παραίτησιν τοῦ Σωφρονίου ἡ ἱερὰ Σύνοδος δὲν ἀφῆκεν αὐτὸν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἄνευ ἕδρας, διότι μετὰ ἓξ μῆνας ἐξέλεξεν αὐτὸν Μητροπολίτην Βιδύνης. Τίνα τὰ προτερήματα τοῦ Σωφρονίου, ἅτινα τοσοῦτον εἵλκυσαν τὸ σέβας καὶ τὴν ἀγάπην τῶν Ἀθηναίων, ὥστε νὰ προσφερθῶσι μετ' ἀκατονομάστου διαγωγῆς πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον, ἀγνοοῦμεν. Βεβαίως δὲν ηὐδοκίμησεν εἰς τὴν διευθέτησιν τῶν οἰκονομικῶν τῆς Μητροπόλεως, ἀφοῦ καὶ εἰς τὰς δύο παραιτήσεις του ὁμολογεῖ, ὅτι δὲν δύναται νὰ πληρώσῃ τὰ χρέη αὐτῆς. Ἡ δὲ διὰ διάφορα ἐγκλήματα καθαίρεσίς του καὶ ἡ ἐκ συνεννοήσεως μετὰ τοῦ ποιμνίου του ἄρνησις τοῦ ὀφειλομένου σεβασμοῦ καὶ ὑπακοῆς εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς τῆς Ἐκκλησίας, δὲν συνιστῶσιν αὐτὸν ὡς ἐνάρετον. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ μόρφωσιν, δυστυχῶς ἡ *δήλωσις*, ἥτις φαίνεται ὅτι εἶνε ἔργον τῆς χειρός του, ἀντιθέτως πρὸς τὰς παραιτήσεις, αἵτινες μὴ συμφωνοῦσαι αὐτῇ κατὰ τὸ ὕφος κλπ μαρτυροῦσι ξένην χεῖρα, ἐμφαίνει ἄνδρα ἀμαθῆ. Πλὴν μὴ παραλίπωμεν, ὅτι καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ Δανιὴλ ἡμιλλᾶτο κατὰ τὴν ἀμάθειαν. Ἡ ἐπιστολὴ αὐτοῦ (1) καὶ μάλιστα τὸ ἐπιστέγασμα αὐτῆς *ἔρροσου* (2) πρόκεινται τρανὸν δεῖγμα περὶ τούτου.

Γ'

Ἐξετάσαντες τὸ Μητροπολ. ζήτημα καὶ ὁμιλήσαντες ἐν παρόδῳ περὶ τῆς συναφοῦς αὐτῷ μετοικήσεως τῶν Ἀθηναίων εἰς Σαλαμῖνα, ἴδωμεν νῦν ἀκριβέστερον τὰ κατ' αὐτὴν ἀναλύοντες τὴν ἱκετήριον ἐπιστολὴν τοῦ Βεναλδῆ καὶ τὸ α' φύλλον τοῦ Μοναχοῦ Χρονογράφου. Ἀλλὰ πρὶν ἢ προβῶμεν ὀφείλομεν νὰ σημειώσωμεν δύο λέξεις περὶ τῶν φύλλων ἐπιφυλασσόμενοι νὰ ὁμιλήσωμεν ἐν τοῖς ἑπομένοις ἐκτενέστερον περὶ αὐτῶν. Ταῦτα ἀποτελοῦσι μέρος σχεδίου Χρονογραφίας ατασρωθέντος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν *Ἐφημερίδων* τῆς Μονῆς ἤτοι τῶν ναγραφομένων ἑκάστοτε ἀξιολογωτέρων συμβεβηκότων ὑπὸ Μοναχοῦ

(1) Καμπουρ. Μνημ. Τόμ. Α' σελ. 178.
(2) Καμπ. Ἱστ. Τόμ. Β' σελ. 157.

Digitized by Google

πρὸς τοῦτο ἐπίτηδες τεταγμένου, ὡς θὰ ἴδωμεν ἔπειτα, κατηρτίσθη δὲ περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΗʹ ἑκατονταετηρίδος ὑπὸ Μοναχοῦ τῆς πέριξ τῶν Ἀθηνῶν μονῆς τῆς Καισαριανῆς. Τοῦ λοιποῦ δὲ μέρους αὐτῆς ἀπωλεσθέντος περιεσώθησαν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Πιττάκη τέσσαρα μόνον φύλλα, ἅτινα ἐδημοσιεύθησαν ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ *Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι* τοῦ 1853, τεύχει 34ῳ, ἀνεδημοσιεύθησαν δὲ ὑπὸ τοῦ Δ. Καμπούρογλου ἐν τῷ Αʹ τόμῳ τῶν Μνημείων τῆς Ἱστορ. Ἀθην. (σελ. 42-46) τὰ τρία, διότι ταῦτα μόνον ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐπὶ Τουρκοκρατίας Ἱστορίαν τῶν Ἀθηνῶν. Τοῦ πρώτου φύλλου ἐλλείπουσιν οἱ πρῶτοι στίχοι ἔν τε τῇ 1ῃ καὶ 2ᾳ σελίδι. Ἰδοὺ ἡ πρώτη σελὶς αὐτοῦ, ἧς τὸ περιεχόμενον πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν ὁ ἀναγνώστης, ὅπως παρακολουθῇ εὐχερῶς τὴν ἀμέσως ἀκολουθοῦσαν ἀνάλυσιν.

«*Ἀναχωρησάντων δὲ τῶν Ἀλβανῶν καὶ τῶν ἄλλων καταδυναστῶν πάλιν εἰς τὸ τῆς φιλτάτης ἡμῶν ἔδαφος ἐπανήλθαμεν* καταφιλοῦντες αὐτὸ περιποθήτως, *ἀνακουφισμὸν γὰρ τῶν κόπων ἡμῶν ἐνετύχαμεν· ἐν δὲ τῷ ἔτει τούτῳ εἰσβαλλόντων πάλιν τῶν Φούστιδων ἠναγκάσθημεν τὴν ἑστίαν ἡμῶν καταλεῖψαι*, κατελείφθησαν οὖν αἱ Ἀθῆναι ὡς σκηνὴ ἐν ἀμπελῶνι καὶ ὡς ὀπωροφυλάκιον ἐν συκηλάτῳ (sic) παντέρημος ἐπὶ τρία ἔτη, καὶ κατεστάθησαν οἱ ναοὶ ἡμῶν, καὶ αἱ ἑστίαι ἡμῶν φωλεαὶ θηρίων καὶ ἀγρίων ζώων· ὁ δὲ *οὐρανὸς ἐγένετο χαλκοῦς*, καὶ *σιτοδεία* μεγάλη κατέσχεν ἡμᾶς, ὥστε ἅπαντες ἐκράξαμεν «*ἡμάρτωμεν, ἠνομίσαμεν, ἠδικήσαμεν ἐνώπιόν σου*», καὶ ὁ παλαιὸς ἡμῶν *ὅρμος* (ἡ Σαλαμὶς) ἐγένετο ἡμῖν καὶ *αὖθις καταφύγιον·* πλεῖστοι δέ γε μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων ἐν τῇ πόλει καταληφθέντες παρανάλωμα ἐχθρικοῦ πυρὸς ἐγένοντο. Οἱ δὲ ἐν τῇ *Μονῇ ταύτῃ Πατέρες* εἰς τοὺς μυχοὺς τοῦ Ὑμηττοῦ κατέφυγον, καὶ εἰς τὸ τῆς Πεντέλης ὄρος, ἀποφυγόντες ἐχθρικὴν μάχαιραν. Τότε καὶ τὸ τεῖχος τῆς Μονῆς τὸ ἔξω οἰκοδομήσαμεν, καὶ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς ἐπεσκευάσαμεν· οἱ δὲ πολῖται ἀνόρθωσαν τὸ νότιον τεῖχος τοῦ Φρουρίου, ὃ οἱ *σεισμοὶ* κατέστρεψαν *πρὸ δύο χρόνων*, καὶ οἱ τὰ *χωρία κατοικοῦντες βραδύνειν ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις τὴν ταραχὴν νομίσαντες* ἐν ἐπικήρῳ οἰκήματι σχεδιάσαντες, εἰς τὴν *φυλὴν* τὴν παραχειμασίαν ἐποιήσαντο, καὶ *Ἰαγούπηθ εἰς τὴν τοῦ Πέλοπος* εἰσῆλθε, καὶ τὴν *Μεγαρικὴν κατέστρεψεν·* οἱ δὲ τοῦ Ἁγίου Μελετίου ἀδελφοὶ ἡμῶν εἰς τὴν ἡμετέραν Μονὴν εἰσεκομίσθησαν, φέροντες τὴν

Digitized by Google

ψυχὴν αὐτῶν ἐπὶ τῶν χειλέων αὐτῶν, ἀλλὰ «σῶσον ἡμᾶς, Κύριε, κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σου ἐλέησον ἡμᾶς» (1).

Ἐρευνῶντες τὴν πλήρη συμφορῶν ἐποχὴν ἐκείνην ἀληθῆ ἀνακούφισιν αἰσθανόμεθα μανθάνοντες ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Βεναλδῆ, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι πρὸ τῶν ἐπιδρομῶν καὶ τῶν ἄλλων συμφορῶν, τῶν ἐνσκηψασῶν κατὰ τὸ 1638, ὡς θὰ ἴδωμεν ἀμέσως, ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἀπήλαυον σχετικῆς ἡσυχίας καὶ εὐημερίας καὶ ἐπλούτουν, *κομπάζοντες πολυετῆ οἴκων τε καὶ κτημάτων ῥαστώνην* ὁ δὲ *πλοῦτος* αὐτῶν *ἔθλιβε τὰς πρώρας τῶν ἀπίστων πειρατῶν* τῶν στερησάντων αὐτοὺς τούτου ἐν Σαλαμῖνι, ἔνθα εἶχον καταφύγη φεύγοντες τοὺς ἀπὸ ξηρᾶς ἐπιτεθέντας Τουρκαλβανούς (2). Τοῦτο ὀφείλεται μεταξὺ ἄλλων καὶ εἰς τὰ προνόμια, ἅτινα προεφύλασσον τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν ἐκ τῶν διαφόρων καταχρήσεων καὶ ἐπηρειῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Περὶ τῶν προνομίων τούτων μετὰ γλαφυρότητος καὶ χάριτος, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὸ μυθιστορικώτερον ἔγραψεν ἐν τῇ ὑποτιθεμένῃ περιηγήσει ὁ Guillet. Τὴν ἐπαγωγὸν περιγραφὴν βλέπει τις ἐν τῇ περὶ Ἀθηνῶν συγγραφῇ τοῦ Guillet, ἧς μετάφρασιν κατεχώρισεν ὁ Δ. Καμπούρογλους ἐν Μνημ. Τόμῳ Β΄. Ἀλλὰ μετὰ τὴν εὐδίαν ἡ θύελλα καὶ μετὰ τὴν γαλήνην ἡ τρικυμία. Ἡ ἀσυνήθης διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰρηνικὴ κατάστασις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ παραταθῇ ἐπὶ μακρότατον χρόνον· μετὰ τοὺς χρόνους τῆς εὐτυχίας ἐπῆλθον οἱ χρόνοι τῆς δυστυχίας, μετὰ τὸν εἰρηνικὸν βίον ἡ ἀναστάτωσις τῶν ληστῶν καὶ πειρατῶν, οἵτινες ἠνάγκασαν τοὺς κατοίκους τῆς Παλλάδος νὰ ζητήσωσιν ἄσυλον καὶ σωτηρίαν εἰς τὰ κρησφύγετα τῶν ὀρέων καὶ τὰς νήσους.

Ἡ ἀφελής, ἀλλὰ καὶ ζωηρὰ περιγραφὴ τοῦ Μοναχοῦ τῶν ἀλλεπαλήλων εἰσβολῶν τῶν ἐπιδρομέων καὶ τῶν ἐπακολουθησάντων φόβου καὶ φρίκης, φυγῆς καὶ διασπορᾶς παρέχουσι φυσικὴν εἰκόνα τοῦ δράματος, οὗ θέατρον ὑπῆρξαν αἱ Ἀθῆναι. Δυσκόλως δύνανται νὰ ἀπεικονισθῶσιν αἱ σκηναί, ἃς παρέστησεν ἡ συνταραχθεῖσα πόλις ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῶν ἐπερχομένων βαρβάρων ἐπιδρομέων· ἡ σύγχυσις ἡ ταραχή, αἱ οἰμωγαὶ καὶ οἱ θρῆνοι γυναικῶν καὶ παίδων, ἡ ἄτακτος φυγὴ πάντων διασκορπισθέντων τῇδε κἀκεῖσε, τινῶν δραμόν-

(1) Καμπούρ. Μνημ. Τόμ. Α΄ σελ. 42.
(2) Ἐπιστολὴ Βεναλδῆ, ἐν Καμπούρ. Μνημ. Τόμ. Α΄, σελ. 34 καὶ 35.

των πρὸς τὴν θάλασσαν, ὅπως περαιωθῶσιν εἰς Σαλαμῖνα. τῶν Μοναχῶν φυγόντων εἰς τοὺς μυχοὺς τῶν ὀρέων, τὰ κρησφύγετα τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ τῆς Πεντέλης, τῶν χωρικῶν σπευδόντων ὅπως καταλάβωσι θέσιν ὀχυρὰν καὶ ἀπρόσιτον — ταῦτα ἀποτελοῦσι θέμα, ὅπερ ἐπιτυχῶς διεξαγόμενον ὑπὸ ἐπιτηδείου ζωγράφου ἠδύνατο νὰ ἀναπαραστήσῃ κατὰ προσέγγισιν τὰς σκηνὰς ἐκείνας. Καὶ ἄκων ἀναμιμνήσκεταί τις τῶν ὀλίγων πλὴν ἐκφραστικῶν γραμμῶν, ἃς ἀφιέρωσεν ὁ Πλούταρχος περιγράφων ἐν τῷ βίῳ τοῦ Θεμιστοκλέους τὸ δραματικὸν ἐπεισόδιον τῶν ἕνεκα τῶν ἐπερχομένων Περσῶν καταλειπόντων τοὺς ναούς, τὰς ἑστίας καὶ τοὺς τάφους τῶν πατέρων εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἐχθροῦ Ἀθηναίων, τῶν μὲν γυναικῶν, παίδων καὶ γερόντων ἀπερχομένων εἰς τὴν θείαν Σαλαμῖνα, ὡς καὶ νῦν, πρὸς σωτηρίαν, τῶν δὲ δυναμένων φέρειν ὅπλα ἐμβαινόντων εἰς τὰ πλοῖα, ὅπως ὑπερασπισθῶσι τὴν πατρίδα καὶ ἐκδικηθῶσι τὴν ὕβριν, τοὺς συγκινητικοὺς ἀποχαιρετισμοὺς τῶν μὲν ἀπὸ τῶν δέ, καὶ τὰ μελαγχολικὰ αἰσθήματα, ἅτινα ἐνέπνεον εἰς τὸν θεατὴν τὰ δι' ἀνάρθρων φωνῶν ἐξαγγέλλοντα τὴν λύπην των ἐπὶ τῇ ἐγκαταλείψει κατοικίδια ζῶα.

Ἐκ τῆς Σαλαμῖνος ἐθρηνῴδει ὁ Ἀθηναϊκὸς λαός. *Ἐκβεβλήμεθα τῆς φίλης πατρίδος καὶ οἱ πολυετῆ κομπάζοντες ραστώνην, ἐν βραχεῖ μετανάσται καὶ πάροικοι καὶ κρείττους εὐπραγίας κατέστημεν. Καὶ δὴ τῶν γλυκείων ὀρόφων πόρρω τε τῆς Ἀττικῆς ἀγλαΐας ἐξαντικρὺ ἐφεζόμενοι καὶ τὰς θρηνώδεις ὀλολυγὰς Ἱερεμίου τοῦ θείου ἐρανισάμενοι, ἐρημωθεῖσαν θρηνοῦμεν πατρῴαν γῆν, κατασκαφήσας τὰς τοῦ γένους ἑστίας. Ναῶν ὀρόφους καὶ πύργων ἀντιπάλου πυρὸς ἀνάλωμα γεγονότας καὶ πολεμίας χειρὸς οἰκτρὸν πάρεργον, Σαλαμῖνα τὴν πρῴην εὑράμενοι τῶν ἡμετέρων συμφορῶν καταγώγιον ἅμα καὶ μαρτυρίαν* (1), ἅτινα ἐπαναλαμβάνει ἐκ τοῦ κελλίου του ὁ Μοναχός. Ἐκεῖ ἐδεκατίσθησαν ὑπὸ λοιμοῦ καὶ λιμοῦ, οὓς τόσῳ συγκινητικῶς περιγράφει ὁ Βεναλδῆς (2) καὶ τόσῳ μελαγχολικῶς ὑπηχεῖ ὁ Μοναχός.

Δὲν γνωρίζομεν, ἂν ὁ λοιμὸς εἶχεν ἐνσκήψῃ πρὸ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Τουρκαλβανῶν ἢ μετὰ τὴν εἰσβολὴν καὶ τὴν διασποράν. Δυνάμεθα ὅμως νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι ὑπὸ τοὺς χειρίστους ὅρους, ὑφ' οὓς διῃτῶν ἐν Σαλαμῖνι ἐν ὥρᾳ θέρους, ἐν κλίματι θερμῷ πυκνότατα συσσεσ-

(1) Ἐπιστολὴ Βεναλδῆ ἐν Μνημ. Τόμ. Α' σελ. 34.
(2) Ἴδε Μνημ. σελ. 35.

ρευμένοι, ἐν ὑπαίθρῳ οἱ πλείονες, ἡ βροτολοιγὸς πανώλης ἐπροξένησε μέγαν ὄλεθρον. Τὸ κακὸν ἐπηύξησε καὶ ὁ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο συμπεσὼν λιμός, ὃν βαρύτατα ᾐσθάνθη βεβαίως ἐν Σαλαμῖνι ἡ ἐκ τῆς ἐργασίας κερδίζουσα τὸν ἄρτον τάξις τοῦ λαοῦ, ἥτις ἔμενεν ἐκεῖ ἄεργος.

Κατὰ τὸν Μοναχὸν συνέβησαν δύο ἀλλεπάλληλοι ἐπιδρομαὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος. Καὶ κατὰ τὴν πρώτην ὡς καὶ κατὰ τὴν δευτέραν οἱ Ἀθηναῖοι ἐγκατέλιπον τὴν πόλιν των. Ἀλλὰ ποῦ μετέβησαν κατὰ τὴν πρώτην; Περὶ τούτου δὲν μᾶς πληροφορεῖ τὸ α΄ φύλλον, οὗτινος οἱ πρῶτοι στίχοι ἐξαλειφθέντες ἐλλείπουσιν, ὡς ἤδη εἴπομεν. Εἰκάζομεν ὅμως ἐκ τοῦ «*ἀνακουφισμὸν γὰρ τῶν κόπων ἡμῶν ἐνετύχομεν*» ὅτι κατέφυγον εἰς τὰ ὄρη κατὰ τὸ μικρὸν χρονικὸν διάστημα τῆς εἰς Ἀθήνας εἰσβολῆς καὶ λεηλασίας τῶν Τουρκαλβανῶν, ἐπιτρέψαντες οὕτω εἰς αὐτοὺς νὰ ἐκτελέσωσι τὸν σκοπόν, ὃν ἐπεδίωκον εἰσβάλλοντες εἰς Ἀθήνας, ἤτοι τὴν λεηλασίαν τῆς πλουσίας πόλεως καὶ ἀποφεύγοντες τὰς σφαγὰς καὶ αἰχμαλωσίας, δι' ὧν οἱ βάρβαροι ἐπιδρομεῖς συνώδευον τὸ ἔργον των. Εἰς τὰ ὄρη κατέφυγον κατὰ τὴν δευτέραν τοῦ ἔτους ἐκείνου ἐπιδρομὴν καὶ οἱ Μοναχοὶ τῆς Καισαριανῆς. Σημειοῦντες ἐνταῦθα περὶ τοῦ *φούστιδες* ὅτι φούστα (fusta) σημαίνει κυρίως εἶδος πλοίου καὶ ἰδίως πειρατικόν, φοῦσται δὲ καὶ φούστιδες πληθυντικῶς τοὺς πειρατὰς καὶ κατ' ἐπέκτασιν τοὺς λῃστάς, τοὺς ἐπιδρομεῖς, καὶ παραπέμποντες τὸν βουλόμενον νὰ ἴδῃ πλειότερα περὶ αὐτῶν εἰς τὴν τοῦ Καμπούρογλου Ἱστορ. Ἀθηνῶν (Τόμ. Α΄, σελ. 45-50), ἔνθα κατεχώρισε παραδόσεις καὶ δημοτικὰ ᾄσματα ἀναφερόμενα εἰς αὐτούς, παρατηροῦμεν περὶ τῆς εἰς Σαλαμῖνα μετοικήσεως, ὅτι ἐκτὸς τῶν περιωνύμων ἐπὶ τοῦ 2ου καὶ 3ου Περσικοῦ πολέμου καὶ τῆς παρούσης ἔχομεν τετάρτην τὴν ἐπὶ τῶν Μοροζινειακῶν καὶ πέμπτην κατὰ τὸ 1778. Τὸ χρονικὸν τοῦ Ψευδανθίμου διηγεῖται: «Εἰς τοὺς 1778 βοϊβόδας ἦτο ὁ αὐτὸς Χατζῆ Ἀλῆς. Εἰς τὰς 10 Ἀπριλίου εἴδησις ἦλθεν ἀπὸ Λεβαδείας, ὅτι ὁ Μαξοὺτ μπελούμπασης μὲ ἓξ χιλιάδας Ἀλβανίτας καταβαίνουσιν εἰς Πελοπόννησον καὶ εἶναι λίαν πιθανὸν μήπως καὶ τραποῦν πρότερον εἰς τὴν Ἀ...αν. Τότε ὁ Χατζῆ Ἀλῆς ὅλους τοὺς *Ρωμαίους παροικεῖ μᾶς ἐπέ...ιεν εἰς τὴν Σαλαμῖνα* ἐλθὼν κατόπιν καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος. *Οἱ Τοῦρ...ὅλοι ἐκλείσθησαν εἰς τὸ κάστρον*. Οἱ περὶ Μαξούτην φθάσαντες

εἰς Θήβας, ἔστειλαν εἰς Ἀθήνας ζητοῦντες, κατὰ τὴν συνήθειάν τους, τὸν μουρασελέ. *Μετὰ δεκατρεῖς ἡμέρας ἐπαναστρέψαμεν*, εὐθέως δὲ καὶ μετὰ σπουδῆς μεγάλης ἄρχισε *τὴν οἰκοδομὴν τοῦ τειχίου τὸ ὀνομαζόμενον μπούρτζη*, τὸ ὁποῖον ἐντὸς ἑβδομήκοντα ἡμερῶν ἐτελειώθη, ἐδούλευεν γὰρ ὅλα τὰ *ρουφέτια*, καὶ πολλάκις ὁ ἴδιος ἔδιδε πέτρας εἰς τοὺς κτίστας» (1). Ἄλλην δὲ ἐπιδρομὴν μετὰ τὰς προκειμένας, εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος συμβᾶσαν καὶ δεινὴν καταστροφὴν προξενήσασαν, ἔχομεν τὴν ἐν εἴδει ἐλεγείου ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ Θησείου χαραχθεῖσαν. Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη λίαν ἐπιτυχῶς ἀναγνωσθεῖσα πὸ τοῦ ἐμπείρου περὶ τὰ τοιαῦτα καθηγητοῦ Ζησίου ἀναγγέλλει·

1713 επιασαν παει χαλασαν
κλαυσ' τὴν Ἀθήνα (2).

Περὶ δὲ τοῦ *λοιμοῦ* καὶ *λιμοῦ* ὑπομιμνήσκομεν ὅτι κατὰ τὴν ΙΖ΄ ἑκατονταετηρίδα πάλιν ἐνέσκηψεν ἡ πανώλης ἐπὶ τῶν Μοροζινειακῶν ἐν ἔτει 1688, ὡς εἴδομεν ἐν τῇ Ἐπιτομῇ τοῦ Περραιβοῦ. Κατὰ δὲ τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα τὸ χρονικὸν τοῦ Ψευδανθίμου σημειοῖ· «Τῷ ἔτει τούτῳ (1759) ἦλθεν ἐξ αἰτίας τῶν ἐναντίων ἀνέμων ἀπὸ τὴν Κρήτην ὁ Ἀλμπὰν πασᾶς, ἔχων καὶ τὸ *ἀγώγιμον τῆς πανώλης*, ὁ ὁποῖος μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀνεχώρησεν. Ἡ νόσος δὲν ἐδιεδόθη, μόλις εἰς τρεῖς ἢ τέσσαρας οἰκίας» (3). Πλὴν ἡ τῷ 1789 ἐνσκήψασα ἐμάστισε δεινῶς. Τὸ χρονικὸν τοῦ Ψευδανθίμου ἀναφέρει ὅτι «Τῷ ἔτει τούτῳ ἐσυνέβη καὶ ἡ λοιμικὴ νόσος, εἴτ' οὖν πανώλη. Παρομοίαν δὲν ἐνθυμοῦνται εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀλλ' οὔτε ἐξ ἀκοῆς ἔχουσιν οἱ πάνυ γεγηρακότες. Τὸ πρῶτον προσέβαλεν ἡ νόσος εἰς Λεβαδείαν εἰς τὰς 15 τοῦ Αὐγούστου τῶν 1788· εἶτα εἰς τὰς 30 τοῦ Ἰανουαρίου μετεδόθη εἰς τὴν Ἀθήναν καὶ ἔπεσε πρῶτον εἰς τὸ ὀσπήτιον τοῦ Κωνσταντῆ Ἀδαμάκη, τοῦ ὁποίου ἡ οἰκία συνίστατο ἀπὸ ἐννέα ἀνθρώπους μετ' αὐτοῦ καὶ ὅλοι ἐτελεύτησαν. Ἕως εἰς τὰς 9 τοῦ Μαρτίου τῶν 1789, ἄλλος κτύπος ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ δὲν ἔγεινεν· ἔκτοτε δὲ τὸ κακὸν διεδόθη *καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐσκορπίσθησαν ἔνθεν κακεῖθεν*, *οἱ μὲν εἰς τὰ μοναστήρια*, *οἱ δὲ εἰς τὰ περιβόλια*. Διήρκεσεν ἡ νόσος ἕως 15 Αὐ-

(1) Καμπούρ. Μνημ. Τόμ. Α΄ σελ. 108.
(2) Καμπούρ. Ἱστορ. Τόμ. Α΄, σελ. 50.
(3) Ἐκεῖ, σελ. 99.

Digitized by Google

γούστου, ἀκολουθοῦσα μὲ ὁρμὴν τελευτῶντος τοῦ Ἰουνίου, διότι ἀπέθνησκον τῆς ἡμέρας ἀνὰ εἴκοσι, τριάκοντα καὶ τεσσαράκοντα. Εἰς ὅλον τὸ διάστημα ἀπέθανον ἕως *χίλιοι διακόσιοι τῶν Χριστιανῶν καὶ ἐκ τῶν Τούρκων περὶ πεντακοσίους*. Ἐμάστιζεν εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν τὴν Ἀθήναν καὶ ἡ *σιτοδεία*, ἡ ὁποία κατήντησε καὶ εἰς πεῖναν, καθ' ὅτι ὁ παρεληλυθὼς χρόνος τῶν 1788 ἐστάθη δυστυχής, μάλιστα ἀπὸ σιτάρι». Καὶ κατὰ τὸ 1792 ἐνέσκηψε πάλιν *ἡ πανώλης* εἰς Ἀθήνας — τὴν φορὰν δὲ ταύτην *γυνή τις καλουμένη Μουδούλαινα κατεκόμισεν ἀπὸ τὰς Θήβας αὐτὸ τὸ ἀγώγιμον* — *ἐξ ἧς ἀπέθανον ἕως ὀκτακόσιοι τῶν Χριστιανῶν καὶ τριακόσιοι τῶν Τούρκων* (1).

Πλὴν καὶ ἐν Σαλαμῖνι δὲν ἦσαν προφυλαγμένοι ἀπὸ τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν. «Καὶ θάλαττα γὰρ ἐπάγει λῃστρικὰς βαρβάρων τριήρεις, λέγει ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Βεναλδῆ, δεινὴν αἰχμαλωσίαν καὶ καινῶν σπέρματα δακρύων ἐποαζούσας. Καὶ ἦν αἰγιαλὸς Σαλαμῖνος θορύβῳ τότε θρηνώδει κατάδουπος». Τοῦτο δὲ ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ διασκορπισθῶσι καὶ ἐκεῖθεν εἰς Αἴγιναν καὶ τὴν ἄκραν τῆς Πελοποννήσου (2). Αἱ ἐπιδρομαὶ ἐγίνοντο ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ὑπὸ Ὀθωμανῶν καὶ Τουρκαλβανῶν. Δὲν εἶνε δὲ ὑπερβολικὰ τὰ ἐν τῷ α' φύλλῳ ἀναγραφόμενα, ὅτι κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος συνέβησαν δύο ἀλλεπάλληλοι ἐπιδρομαί. Συχναὶ ἐπιδρομαὶ ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου, Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ Εὐβοίας ἐγένοντο καὶ ἄλλοτε, ὑπὸ Τούρκων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἰδίως. Τῷ 1328 ἐλεηλάτησαν τὰ παράλια καὶ τὰς νήσους τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους καὶ τῶν Ἐνετικῶν καὶ Καταλανικῶν κτήσεων. Τῷ 1329 καὶ τὰς ἀρχὰς 1330 τετράκις ἐπέδραμον τὴν Ἀττικὴν καὶ Εὔβοιαν σφάζοντες καὶ αἰχμαλωτίζοντες. Τῷ 1331 ἀπήγαγον 25 χιλιάδας αἰχμαλώτους Ἕλληνας καὶ Λατίνους εἰς Μικρὰν Ἀσίαν καὶ Αἴγυπτον. Τῷ 1332 πειρατικὰ πλοῖα περὶ τὰ 380, ἐφ' ὧν ἐπέβαινον τεσσαράκοντα χιλιάδες Τουρκομάνοι ἐκ τῆς Μ. Ἀσίας ἐλεηλάτησαν τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πε-

(1) Καμπούρ. Μνημ. Τόμ. Α', σελ. 119-120, 123. Πρβλ. καὶ Τόμ. Γ' σελ. 240.— Περὶ λοιμῶν ἑπτὰ τὸν ἀριθμόν, ἐνσκηψάντων κατὰ τὸν ΙΕ' καὶ Ις' αἰῶνα εἰς Ἀθή-, ἴδε Καμπούρ. Μνημ. Τόμ. Α', σελ. 90, Ἱστορ. Τόμ. Α' σελ. 141-142 καὶ 149 Μνημ. Τόμ. Α' σελ. 89 καὶ 191. Ἐπίσης καὶ τῷ 1828 ἐν Αἰγίνῃ, ἔνθα ἔμενον ην. οἰκογένειαι, συνέβη λοιμός. Μνημ. Τόμ. Γ', σελ. 140.

(2) Ἰδὲ Βεναλδῆν ἐν Μνημ. Καμπ. Τόμ. Α' σελ. 35.

λάγους καὶ τὰ ἀνατολικὰ παράλια τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου. Εἰς μίαν τῶν ἐπιδρομῶν τούτων μᾶλλον νομίζομεν, ὅτι πρέπει νὰ ἀποδοθῶσιν αἱ ἐπιθέσεις κατὰ τοῦ *Λεχουρικοῦ* καὶ τῶν *Σεπολίων* τῶν Ἀθηνῶν, ἔνθα ἐφόνευσαν, ἐπυρπόλησαν καὶ ἀπήγαγον αἰχμαλώτους οἱ πειραταὶ *Πέρσαι*, ὡς ἀναφέρει ὁ διηγούμενος ταῦτα ἀνώνυμος *θρῆνος περὶ τῆς ἀναλώσεως καὶ τῆς αἰχμαλωσίας ἢ γέγονεν ὑπὸ Περσῶν εἰς Ἀττικὴν Ἀθήνα* (1). *Πέρσαι* καὶ *Περσικὸν γένος* ἐν τῷ ποιητικῷ τούτῳ θρήνῳ καλοῦνται οἱ Τοῦρκοι τῆς Μ. Ἀσίας, οὕτω καὶ ὑπ' ἄλλων Βυζαντίνων συγγραφέων καλούμενοι, καὶ *Περσία* ἡ Μικρὰ Ἀσία. Περὶ δὲ τοῦ *Λεγουρικοῦ* πρέπει νὰ ἐξετασθῇ τίνα σχέσιν ἔχει πρὸς τοὺς Γενουίτας, οἵτινες ἐκαλοῦντο *Λεγουρικοὶ* ὑπὸ τῶν Βυζαντίνων (2).

Οἱ ἐπιδρομεῖς λεηλατήσαντες καὶ πυρπολήσαντες τὰς Ἀθήνας κατὰ τὸν Βεναλδῆν καὶ τὸν Μοναχὸν ἀπῆλθον κατὰ τὸν τελευταῖον εἰς Μεγαρίδα καὶ Πελοπόννησον, ὅπως συνεχίσωσι τὸ ἔνδοξον καὶ φιλάνθρωπον ἔργον των, ὡς θὰ ἴδωμεν, οὐδὲ ἦτο ἀνάγκη νὰ διατρίψωσι πολὺν χρόνον ἐν Ἀθήναις καὶ Ἀττικῇ. Οἱ μοναχοὶ καταλιπόντες τὰς κρύπτας των ἐπανῆλθον εἰς τὰς μονάς των δοξολογοῦντες τὸν Ὕψιστον ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ των, ἀλλ' οἱ χωρικοὶ φοβούμενοι ὅτι θὰ παρετείνετο ἢ θὰ ἐπανελαμβάνετο καὶ ἐκ τρίτου ἡ ἐπιδρομὴ διεχείμασαν ἐν Φυλῇ πήξαντες ἐκεῖ καλύβας· πλὴν ὁ φόβος των ἦτο μάταιος. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι μετὰ τὰ ραγδαίως ἐπισκήψαντα ἐν Ἀθήναις καὶ Σαλαμῖνι δεινὰ ἐξιλεώσαντες τὸν Πατριάρχην ἐπανῆλθον εἰς Ἀθήνας μόνον μῆνας τινὰς διαμείναντες ἐν τῇ νήσῳ ἐκείνῃ. Τὸ τοῦ Μοναχοῦ «κατελείφθησαν οὖν αἱ Ἀθῆναι ὡς σκηνὴ ἐν ἀμπελῶνι καὶ ὡς ὀπωροφυλάκιον ἐν συκηλάτῳ (sic) παντέρημος ἐπὶ τρία ἔτη» δὲν ἀληθεύει. Ὅτι δὲν ἔμειναν τρία ἔτη ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Βεναλδῆ τῆς μετ' εὐνοήτου ἐξογκώσεως τῶν δεινοπαθημάτων τῶν Ἀθηναίων γεγραμμένης, ἐν ᾗ ὄχι μόνον δὲν ἀναφέρεται τοιοῦτό τι, ἐνῷ θὰ κατεῖχεν ἐξαίρετον θέσιν ἐν τῇ θρηνῳδίᾳ ἐκείνῃ, ἂν ἦτο ἀληθές, ἀλλ' οὐδὲ νύξις περὶ αὐτοῦ δίδοται.

Τοῦτο δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν καὶ ἐκ τῶν ἀναφερομένων περὶ τοῦ τείχους τῆς Ἀκροπόλεως· «οἱ δὲ πολῖται ἀνόρθωσαν τὸ νότι-

(1) Καμπουρ. Μνημ. Τόμ. Α' σελ. 49-51.
(2) Ἰδὲ λ. χ. Φραντζῆν σελ. 116 καὶ ἀλλαχοῦ, ἐκδ. Βόννης.

Digitized by Google

τεῖχος τοῦ Φρουρίου, ὃ οἱ σεισμοὶ κατέστρεψαν *πρὸ δύο χρόνων*». Διὰ τοῦ *πρὸ δύο χρόνων* ἐννοεῖ δύο ἔτη πρὸ τῆς ἐκ Σαλαμῖνος εἰς Ἀθήνας ἐπανόδου των. Ἐὰν παραδεχθῶμεν, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι διέτριψαν τρία ἔτη ἐν Σαλαμῖνι, τότε τὸ τεῖχος ἐκρημνίσθη ἓν ἔτος μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν καὶ μετοίκησιν καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς ἦτο σῷον. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν· διότι ἐὰν τὸ φρούριον ἐπὶ τῆς ἐπιδρομῆς δὲν ἦτο βεβλαμμένον, ἠδύναντο νὰ καταφύγωσιν εἰς αὐτὸ ἀποφεύγοντες τὴν ὀλίγον διαρκέσασαν ἐπίθεσιν οἱ μὴ ἀριθμούμενοι οὔτε εἰς εἴκοσι χιλιάδας κάτοικοι(1). Τοῦτο δὲ ἔπραξαν καὶ ἐπὶ τοῦ Μητροπολίτου Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τῷ 1203 ἢ 1204, ὅτε ὁ μὲν πληθυσμὸς τῶν Ἀθηνῶν ἦτο μεγαλήτερος ἢ ἐπὶ Σωφρονίου καὶ Δανιήλ, ὁ δὲ ἐχθρὸς ἦτο ὁ Λέων Σγουρός, ὅστις ἄγων στρατὸν οὐχὶ εὐκαταφρόνητον εἶχε κυριεύσῃ τὸ Ναύπλιον καὶ τὴν Κόρινθον καὶ ὅστις ἐπολιόρκησε πλὴν ματαίως καὶ τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν (2), ἐνῷ οἱ φούστιδες οὔτε δυνάμεις καὶ καιρὸν εἶχον οὔτε σύμφορον εὕρισκον νὰ χρονοτριβῶσι πολιορκοῦντες φρούρια, ἀλλ' ἐπέτρεχον τὰς χώρας ἐπιτιθέμενοι, ὅπου ἄνευ ἰσχυρᾶς ἀντιστάσεως καὶ ἄνευ ἀγώνων ἠδύναντο νὰ διαρπάσωσι καὶ λεηλατήσωσι. Καὶ εἰς ἄλλας δὲ ὁμοίας περιστάσεις οἱ Ἀθηναῖοι ἐκλείσθησαν ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως. Ὁ σεισμὸς λοιπὸν κατέρριψε τὸ τεῖχος δύο ἔτη πρὸ τῆς μεταβάσεως τῶν Ἀθηναίων εἰς Σαλαμῖνα. Ἄρα τὸ αὐτὸ ἔτος συμπίπτει ἥ τε ἀναχώρησις καὶ ἡ ἐπάνοδος τῶν Ἀθηναίων. Ὑποθέτομεν, ὅτι τὸ κείμενον εἶχε *τρεῖς μῆνας* καὶ ὅτι τοῦτο μετέβαλεν εἰς *τρία ἔτη* ὁ Πιττάκης μετὰ τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ Φαλμεράϋερ παραποίησιν τοῦ ἐν τῷ β' φύλλῳ «διὰ *τρεῖς* σχεδὸν *χρόνους*» εἰς «*τετρακοσίους* σχεδὸν *χρόνους*», ἵνα οὕτω παράσχῃ ἔρεισμα εἰς ἐκεῖνο τὸν ἴσον χρόνον τοῦ φύλλου τούτου. Τοῦτο δὲ ἔπραξεν ὁ Πιττάκης, καθόσον καὶ τότε καὶ μέχρι σήμερον ἀκόμη ἅπαντες ὑποθέτουσιν, ὅτι καὶ τὰ τοῦ α' φύλλου καὶ τοῦ β' ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐπὶ Μοροζίνη

(1) Ἰδὲ ἐν Μνημ. Τόμ. Α' σελ. 87 καὶ 88 σημειώσεις Κρουσίου, καθ' ἃς ἐν Ἀθήναις ὑπῆρχον κατὰ τὸν ΙϚ' αἰῶνα ἓξ χιλιάδες οἰκίαι ἢ χίλιαι μόνον κατὰ τὴν δευτέ[ραν] τῶν σημειώσεων τούτων (πρβλ. καὶ Ἱστορ. Ἀθην. Τόμ. Α' σελ. 94 καὶ τόμ. Β' [σελ]. 80, ἔνθα ὁ Guilletiere ἀναφέρει ὅτι «ἡ πόλις (τῶν Ἀθηνῶν) κατοικεῖται (κατὰ [τὸν] ΙΖ' αἰῶνα) ὑπὸ δεκαπεντάκις χιλίων μέχρι δεκαεξάκις χιλίων ἀνθρώπων».

(2) Ἰδὲ Σπ. Π. Λάμπρου, αἱ Ἀθῆναι περὶ τὰ τέλη τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος, σελ. [9]1-103.

μετοίκησιν τῶν Ἀθηναίων, ἐνῷ, καθὰ ἡμεῖς ἐν τῇ παρούσῃ πραγματείᾳ ἀποδεικνύομεν, τὰ μὲν τοῦ α′ φύλλου ἀναφέρονται εἰς τὴν κατὰ τὸ 1638, τὰ δὲ τοῦ β′ εἰς τὴν κατὰ τὸ 1688.

Ὁ Μοναχὸς τῆς Καισαριανῆς ἀναφωνῶν τὸ δαυϊδικὸν (Ψαλ. ρε′) «ὥστε ἅπαντες ἐκράξαμεν *ἡμάρτομεν*, *ἠνομίσαμεν*, *ἠδικήσαμεν ἐνώπιόν σου*» μᾶς μεταδίδει ὡσεὶ διὰ τηλεφώνου τὴν φωνὴν τῶν ἐν συντριβῇ καρδίας μετανοούντων Ἀθηναίων, ὧν τὴν πρὸς τὸν Πατριάρχην ἐξομολόγησιν μετανοίας καὶ τὰς ἱκεσίας πρὸς συγχώρησιν μετὰ δραματικοῦ πάθους ἐξαγγέλλει ὁ Βεναλδῆς, οὗτινος ἡ ἐπιστολὴ παρέμεινεν ἐπίσημον μνημεῖον διατηρηθὲν μέχρις ἡμῶν. Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην εἶχε βεβαίως ὑπ' ὄψιν καὶ ὁ Μοναχὸς τῆς Καισαριανῆς, οὗτινος τὰ ἐν τῇ πρώτῃ σελίδι τοῦ α′ φύλλου ἀναλυθέντα χωρία συμφωνοῦσιν, ὡς εἴδομεν, πρὸς αὐτήν. Ἕως ἐδῶ τὰ τοῦ α′ φύλλου ἐξηλέγξαμεν διὰ τῆς ἱστορικὴν ἀξίαν ἐχούσης δεητηρίου ἐκείνης ἀναφορᾶς· ἐν τοῖς ἐφεξῆς καταλειπούσης ἡμᾶς τῆς πηγῆς ἐκείνης θέλομεν περιορισθῇ εἰς τὰ ἀναφερόμενα ὑπὸ τοῦ Μοναχοῦ, ὅστις δοκιμασθεὶς ἀπεδείχθη ὄχι ἀγνοῶν ἢ νοθεύων τὰ γεγονότα, ἅτινα ἐπεβάλλετο νὰ ἱστορήσῃ.

Ὅτι αἱ ἐπιδρομαὶ τοῦ ἔτους ἐκείνου συνέβησαν μετὰ μακρὰν ἡσυχίαν, ὡς εἴδομεν ἐν τοῖς ἡγουμένοις, καὶ ὅτι ἐνέβαλον εἰς σκέψεις, ἀπόδειξις εἶνε, ὅτι οἱ τῆς μονῆς τῆς Καισαριανῆς πατέρες περιέβαλον τὴν μονὴν δι' ἐξωτερικοῦ τείχους. «*Τότε καὶ τὸ τεῖχος τῆς Μονῆς τὸ ἔξω οἰκοδομήσαμεν*» λέγει ὁ Χρονογράφος αὐτῆς. Τὸ τεῖχος τοῦτο δύναται νὰ ἴδῃ ὁ ἀναγνώστης ἐν εἰκόνι τοῦ ἔτους 1745 προσαρτηθείσῃ ἐν τῷ Β′ τόμῳ τῆς Ἱστορ. Ἀθην. Καμπούρογλου. Ὁ μοναχὸς λόγον ποιούμενος ἐνταῦθα περὶ τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ φρουρίου, λέγει ὅτι ἡ πτῶσις αὐτοῦ προῆλθεν ἐκ σεισμοῦ, σεισμὸν δὲ ἀναφέρει καὶ κατωτέρω ἐν τῷ β′ φύλλῳ. Ὁρμώμενοι ἐκ τῆς σχηματισθείσης πεποιθήσεως, ὅτι ὁ γράφων ταῦτα δὲν ψεύδεται, διότι ἐν γένει τὰ ὑπ' αὐτοῦ γραφόμενα ἐξελέγχονται καὶ ἄλλοθεν ἀληθῆ, ὡς εἴδομεν, καὶ θὰ ἴδωμεν ἐν τῇ ἀναλύσει τῶν ἄλλων φύλλων καὶ ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ περὶ αὐτοῦ ἐν τέλει τῆς προκειμένης διατριβῆς γενησομέ— ἐρεύνῃ: πόθεν ἠρανίσθη τὰ τοῦ Χρονικοῦ του, δὲν διστάζομεν νὰ ἀπ δεχθῶμεν ὡς πραγματικὰ συμβάντα τοὺς σεισμοὺς τούτους, τὸ ζ τημα δὲ μόνον εἶνε, πότε συνέβησαν. Παραδεχόμενοι ὅτι ἡ ἐι

Digitized by Google

δρομὴ καὶ ἡ ἕνεκα αὐτῆς μετοίκησις ἐγένετο ἐν ἔτει 1638 καὶ ὅτι δὲν διήρκεσεν εἰμὴ τρεῖς μῆνας, φρονοῦμεν ὅτι δὲν ἀφιστάμεθα τῆς ἀληθείας παραδεχόμενοι ὅτι ὁ πρῶτος σεισμὸς συνέβη περὶ τὸ 1636· περὶ δὲ τοῦ ἑτέρου θὰ ἴδωμεν ἐν οἰκείῳ τόπῳ. Ποίας ἄλλας βλάβας προὐξένησεν ὁ σεισμὸς οὗτος, δὲν μᾶς λέγει ὁ τὸ σχέδιον τοῦ Χρονικοῦ του χαράξας Μοναχός. Ἂν ἡ ἐκκλησία τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, περὶ ἧς σημειοῖ, ὅτι τὴν ἐπεσκεύασαν, εἶχε πυρποληθῇ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἢ πάθῃ ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποφανθῶμεν, μολονότι τὴν σιωπήν του δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς συνηγοροῦσαν ὑπὲρ τοῦ δευτέρου, καθόσον δὲν θὰ παρέλειπε νὰ καταγγείλῃ τὸ ἀνοσιούργημα τῶν φούστιδων, ἐὰν τὴν ἐπυρπόλουν, ἀφοῦ ἀναφέρει ὀλίγον ἀνωτέρω τὴν ὑπ' αὐτῶν πυρπόλησιν τῆς πόλεως καὶ τὸ ἐπενεγκὸν τὴν πτῶσιν τοῦ τείχους, τοὺς σεισμούς. Ἐν τούτοις ἐκ τῆς κρημνίσεως τοῦ τείχους δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι ἦτο σφοδρὸς καὶ ὅτι εἶχεν ἐπενέγκῃ καὶ ἄλλας βλάβας, ὡς ὁ ἕτερος ὁ καταρρίψας οἴκους καὶ ναούς, ὡς θὰ ἴδωμεν ἀκολούθως.

Οἱ Μοναχοὶ μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν ἔσπευσαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν μονήν των· ἀλλ' οἱ χωρικοὶ φοβηθέντες, ὅτι οἱ ἐπιδρομεῖς θὰ παρέτεινον ἢ θὰ ἐπανελάμβανον τὴν εἰσβολὴν ἀπεφάσισαν νὰ διαχειμάσωσιν ἐν τῇ Φυλῇ, ἔνθα εἶχον καταφύγῃ, ὡς φαίνεται. Ἰδοὺ καὶ πάλιν ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς ἔπειτα ἀπὸ τόσους αἰῶνας τὸ περιβόητον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν 30 τυράννων καταστὰν φρούριον τῆς Φυλῆς. Ἐκεῖ κατέφυγον τότε οἱ περὶ τὸν Θρασύβουλον ἀνδρεῖοι κατὰ τῆς τυραννίας συνωμόται καὶ λοιποὶ φιλοπόλιδες καὶ μισοτύραννοι Ἀθηναῖοι· ἐκεῖ κατέφυγον μετὰ πάροδον δύο χιλιάδων ἐτῶν καὶ πλέον οἱ τὴν ἐχθρικὴν μάχαιραν φεύγοντες χωρικοὶ τῆς Ἀττικῆς.

Ἐνταῦθα ἐκ τῆς γραφίδος τοῦ μοναχοῦ ἀπέρρευσαν ὀλίγαι τινὲς φράσεις, αἵτινες νομίζει τις ὅτι ἐξέρχονται ἐκ τῶν χειλέων ἱερέως τινὸς τῶν ἀρχαίων μαντείων ἢ προφήτου. «*Καὶ Ἰαγούληθ εἰς τὴν τοῦ Πέλοπος εἰσῆλθε καὶ τὴν Μεγαρικὴν κατέστρεψε*» γράφει ἐν θαυμαστῇ βραχυλογίᾳ, ἣν θὰ ἐζήλουν καὶ αὐτοὶ οἱ ἀρχαῖοι Λάκωνες. Βεβαίως ὁ τῆς Καισαριανῆς Μοναχὸς δὲν ἐμάντευε τὰ παρελθόντα γράφων ταῦτα, οὔτε ἡμεῖς μαντεύομεν, ἐὰν εἴπωμεν, ὅτι ὁ Ἰαγούληθ εἶνε ὁ ἀρχηγὸς τῆς συμμορίας τῶν ἐπιδρομέων, οἵτινες λεηλατήσαντες καὶ πυρπολήσαντες τὴν Ἀττικὴν καὶ καταστρέψαντες τὴν

Μεγαρίδα εἰσέβαλον ἔπειτα καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἀφεθέντες ἐλεύθεροι καὶ ἀνενόχλητοι εἰς τὸ ἐπιβοηθητικὸν τῆς πανώλους καὶ τῆς σιτοδείας ἔργον των. Τοῦτο ὀφείλομεν νὰ δεχθῶμεν ἐκ τῆς συναφείας τῶν περὶ τοῦ Ἰαγούπηθ λεγομένων πρὸς τὰ λοιπά, ἅτινα πάντα ἀναφέρονται εἰς τὰς δύο ἐπιδρομὰς τοῦ ἔτους ἐκείνου καὶ τὰ συνοδεύσαντα αὐτὰς δεινά. Τὰ χείλη τοῦ ὁσίου τούτου μοναχοῦ οὔτε ψεύδονται οὔτε ἀπαγγέλλουσι ῥήματα ἀσυνάρτητα καὶ χρησμοὺς Πυθίας. Ὁ ἀγαθὸς μοναστὴς τῆς Καισαριανῆς μετὰ ψυχικοῦ ἄλγους χαράσσων ἐν τῷ σκοτεινῷ κελλίῳ του τὰς γραμμὰς ἐκείνας εἶχε συναίσθησιν τῶν γραφομένων. Δι' ὅλης τῆς πρώτης σελίδος τοῦ α΄ φύλλου ἀναγράφονται αἱ δύο ἀλλεπάλληλοι ἐπιδρομαὶ τοῦ 1638 μετὰ τῶν ἐπεισοδίων καὶ παρακολουθημάτων αὐτῶν. Τὰ περὶ τοῦ Ἰαγούπηθ, ὅπως κεῖνται, φαίνονται ἀσυνάρτητα καὶ ἐπάγουσι διατάραξιν εἰς τὴν ὑφὴν τῆς διηγήσεως. Ἀλλ' ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι στερούμεθα τῆς ἀρχῆς τῆς περὶ τῶν ἐπιδρομῶν τούτων ἀφηγήσεως, ὅτι ἐν αὐτῇ θὰ ἐξετίθετο ἡ πρώτη εἰσβολὴ τῶν ἐπιδρομέων καὶ ἡ φυγὴ τῶν Ἀθηναίων κλπ. ὡς δυνάμεθα νὰ βεβαιωθῶμεν ἐκ τοῦ: «*Ἀναχωρησάντων δὲ τῶν Ἀλβανῶν καὶ τῶν ἄλλων καταδυναστῶν πάλιν . . . ἐπανήλθομεν* . . . .» ὅπερ προϋποτίθησι ταῦτα, δικαιούμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ἐκεῖ ὡμίλησε καὶ περὶ τοῦ ἀρχηγοῦ Ἰαγούπηθ, οὗτινος τὸ ὄνομα ἐπαναλαμβάνει ἐνταῦθα, ὅπως συνεχίσῃ τὰς πράξεις αὐτοῦ. Ἄλλως τε μὴ λησμονῶμεν, ὅτι ἔχομεν σχέδιον Χρονικοῦ, μὴ ἀναπτυχθὲν καὶ ἐπεξεργασθέν. Ὅμοιόν τι συμβαίνει καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ σελίδι τοῦ πρώτου τούτου φύλλου ἔνθα τό: «*διὰ δὲ τοῦ δοθέντος αὐτῷ Ὀθωμανοῦ καὶ τοὺς ἰδίους Τούρκους*» ἐλλειπὲς καὶ ἀκατανόητον ὄν, ὅπως ἔχει, διαμαρτύρεται, ὅτι στερεῖται τῶν πρὸ αὐτοῦ, ἐξαλειφθέντων, ὡς εἴπομεν, ὅτε ἐκυλίετο τὸ χειρόγραφον εἰς τὸν πηλόν, ἔνθα ἐρρίφθη ὑπὸ τοῦ συλήσαντος Ὀθωμανοῦ καὶ ὅθεν ἀπεσπάσθησαν τὰ εὑρεθέντα 4 φύλλα ὑπὸ τοῦ Πιττάκη. Μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον τὰ περὶ Ἰαγούπηθ διακόπτουσι τὴν συνέχειαν τῶν παρακολουθημάτων τῆς ἐπιδρομῆς οἱονεὶ παρείσακτα ὄντα, ἐνταῦθα πραγματικῶς ὄντος τοῦ ἁρμοδίου τόπου, ὅπως ἐπαναλάβῃ τὸν περὶ αὐτοῦ λόγον, διότι ἤθελε νὰ δηλώσῃ, ὅτι ἠπατήθησαν οἱ χωρικοὶ φοβηθέντες ὅτι θὰ διήρκει ἢ θὰ ἐπανελαμβάνετο ἡ ἐπιδρομή, καθόσον ὁ Ἰαγούπηθ μετὰ τῆς συμμορίας του ταχέως ἀπῆλθε τῆς Ἀττικῆς εἰ

Digitized by Google

Μέγαρα καὶ Πελοπόννησον. Εἶνε ἀληθές, ὅτι ἐν τῇ ἀφηγήσει τῶν ἐπακολουθημάτων τῆς ἐπιδρομῆς δὲν τηρεῖ τὴν ἀπαιτουμένην σειράν, καθ' ἣν ὤφειλε νὰ προτάξῃ τὰ περὶ τῶν μοναχῶν τοῦ ἁγίου Μελετίου, τῶν χωρικῶν καὶ τοῦ Ἰαγούπηθ καὶ νὰ ἐπιτάξῃ τὰ περὶ τῆς κατασκευῆς τοῦ ἔξω τείχους τῆς μονῆς, τῆς ἐπισκευῆς τῆς ἁγίας Παρασκευῆς καὶ τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ φρουρίου. Ἀλλ' ἡ ἀνωμαλία αὕτη οὐδεμίαν σημασίαν ἔχει διὰ τὴν Ἱστορίαν, ἴσως μάλιστα ἐπιτηδευθεῖσα ὑπὸ τοῦ σχεδιαγράφου, ὅπως μεταβάλῃ τὰ κατὰ σειρὰν γεγραμμένα ἐν ταῖς Ἐφημερίσι τῆς Μονῆς, ὁπόθεν παρέλαβε ταῦτα, ἵνα οὕτω μὴ φανῇ, ὅτι ἀντιγράφει τὰ ἐν αὐταῖς.

Ἐπισκοποῦντες ἅπαν τὸ περιεχόμενον τῆς πρώτης σελίδος τοῦ α' φύλλου παρατηροῦμεν, ὅτι ἐν αὐτῇ ὁ μοναχὸς Χρονογράφος ἐσχεδίασε τὰς συμβάσας κατὰ τὸ 1638 δύο ἐπιδρομάς. Συμπληροῦντες τὰ ἐλλείποντα οὐχὶ αὐθαιρέτως, ἀλλ' ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ σωζομένου κειμένου, οὗτινος δὲν ἀπομακρυνόμεθα, καὶ καθόσον ἀβιάστως ἐξάγονται ἐξ αὐτοῦ, λέγομεν, ὅτι ἐν τῇ ἐλλειπούσῃ ἀρχῇ καὶ ἐν τοῖς πρὸ αὐτῆς ἐξετίθεντο τὰ τῆς α' εἰσβολῆς τῶν Τουρκαλβανῶν καὶ λοιπῶν συμμοριτῶν, τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν, ἴσως δὲ καὶ τὸ ἔτος τῆς εἰσβολῆς — διότι κατωτέρω λέγει «*ἐν δὲ τῷ ἔτει τούτῳ* . . .» — καὶ τὰ τῆς φυγῆς καὶ τοῦ διασκορπισμοῦ τῶν Ἀθηναίων ἀνὰ τὰ ὄρη καὶ τὰς φάραγγας, καθ' ὃν χρόνον οἱ ἐπιδρομεῖς ἐπιπεσόντες κατὰ τῆς πόλεως ἐλεηλάτησαν αὐτήν. Μετὰ τὴν πρώτην ταύτην ἐπίθεσιν οἱ αὐτοὶ ἐπιδρομεῖς, ἄγνωστον ποῦ ἐν τῷ μεταξὺ λεηλατοῦντες, πάντοτε ὅμως ἐν τοῖς ὄρεσι διαιτώμενοι (1), ἐνισχυθέντες ἴσως καὶ δι' ἄλλων ὀπαδῶν, οὓς εὐκόλως εἵλκυεν ἡ πλουσία λεία καὶ ἀποτελέσαντες πολυαριθμοτέραν συμμορίαν ἐπέπεσαν καὶ πάλιν τὸ αὐτὸ ἔτος κατὰ τῆς πλουσίας πόλεως, ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι ἐθεώρησαν καταλληλότερον καὶ ἀσφαλέστερον νὰ περαιωθῶσιν εἰς Σαλαμῖνα ἢ νὰ τρέχωσιν ἀνὰ τὰ ὄρη καὶ τοὺς κρημνούς. Ἐννοεῖται, ὅτι θὰ ἐπληροφορήθησαν ὀλίγῳ πρότερον περὶ τῆς ἐπικειμένης εἰσβολῆς. ὡς συνέβη καὶ ἐπὶ Μαξοὺτ τῷ 1778, καθὰ εἴδομεν, καὶ ἔλαβον καιρὸν νὰ ἀπέλθωσι συν- [...]κομίζοντες χρήματα καὶ πολύτιμα ἀντικείμενα καὶ ὅ,τι ἠδύναντο, [...]τι ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται, πῶς ἐπρόλαβον νὰ διαφύγωσιν εἰς Σαλα[...]α καὶ πῶς εἶχον ἐκεῖ τὸν πλοῦτον, ὃν ἀναφέρει ἡ ἐπιστολή, ὅτι

(1) Καμπουρ. Μνημ. Α', σελ. 44, 87.

Digitized by Google

ἀφήρεσαν παρ' αὐτῶν οἱ πειραταί. Περὶ τῶν *φούστιδων*, ἤτοι τῶν ληστῶν, τῶν ἐπιδρομέων τῆς δευτέρας εἰσβολῆς, δὲν λέγει τίνος ἦσαν· ἀλλὰ κατωτέρω περὶ αὐτῶν ἐξακολουθῶν τὸν λόγον ἀναφέρει ὡς ἀρχηγὸν αὐτῶν τὸν Ἰαγούπηθ, καὶ ἐπειδή, ὡς φαίνεται, αὐτὸς ἦτο ὁ ἀρχηγὸς καὶ ἐπὶ τῆς πρώτης εἰσβολῆς, δὲν σφάλλεταί τις, νομίζομεν, παραδεχόμενος ὅτι ἦτο ἡ αὐτὴ τῶν Τουρκαλβανῶν συμμορία ὑπὸ ἀρχηγὸν τὸν Ἰαγούπηθ καὶ ἐπὶ τῆς πρώτης καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας ἐπιδρομῆς.

Αἱ ἐπιδρομαὶ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἐγίνοντο ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης(1). Καὶ ἐπὶ τῶν μὲν καὶ ἐπὶ τῶν δὲ ὀφείλομεν νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν μετεχόντων εἰς αὐτὰς δὲν ἦτο μικρός. Δὲν ἦτο ὡς ὁ τῶν λυμαινομένων ἄλλοτε τὴν Ἑλλάδα ληστρικῶν συμμοριῶν συγκειμένων ἐκ μιᾶς ἢ δύο δεκάδων ἀτόμων. Ἐκ τοῦ ὅτι ἐπέπιπτον κατὰ πόλεων, ἃς ἠδύναντο νὰ ὑπερασπισθῶσιν οἱ ἐνοικοῦντες Ἕλληνες καὶ Ὀθωμανοὶ καὶ ἡ στρατιωτικὴ φρουρὰ (2) καὶ διήρπαζον καὶ ἐπυρπόλουν αὐτάς, ἐνῷ πολῖται καὶ στρατιῶται ἐτρέποντο εἰς φυγὴν ἐγκαταλείποντες τὰ πάντα εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἐπιδρομέων, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἀσφαλῶς, ὅτι ταῦτα δὲν κατώρθωνον 10-50 οὔτε 50-100 ἄτομα. Ἐὰν λάβωμεν δὲ ὑπ' ὄψιν, ὅτι αἱ ἑκάστοτε ἐπιθέσεις αὐτῶν δὲν περιωρίζοντο ἐπὶ μιᾶς μόνον πόλεως ἢ ὀλίγων χωρίων, ἀλλ' ἐπεξετείνοντο εἰς ὁλόκληρον χώραν, ἢ χώρας, ὧν τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία ἐλεηλάτουν καὶ ἐπυρπόλουν, καταλήγομεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ σύνολον ἑκάστης ὁμάδος ἀπετέλει στῖφος ὁλόκληρον, ὀρδὴν βαρβάρων, ἥτις ἐξεστράτευε κυριολεκτικῶς χάριν λείας καὶ ἐπιπίπτουσα κατὰ πόλεων καὶ χωρίων ἐνέπνεε φρίκην καὶ ἐπροξένει ὄλεθρον. Ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῶν ἐπερχομένων *φούστιδων* πάντες ἐζήτουν διὰ τῆς φυγῆς τὴν σωτηρίαν των εἰς ὄρη καὶ δάση καταλείποντες τὸ πᾶν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν λείαν καὶ αἷμα διψώντων ληστῶν. Ἦσαν δὲ διωργανισμένοι ὑπὸ ἀρχηγούς, *τοὺς Καπετάνιους*, καὶ ἐξέλεγον ἀσφαλῆ ὁρμητήρια, ὁπόθεν ἐξώρμουν καὶ ἔνθα

(1) Παρβλ. Καμπούρ. Μνημ. Τόμ. Α', σελ. 43-44, 45, 87. 89, 192, 242, 243, Ἱστορ. Τόμ. Α' σελ. 46-47, 49.

(2) Οἱ κάτοικοι τῶν Ἀθηνῶν Ἕλληνες καὶ Ὀθωμανοὶ τῷ 1777 κατετρόπωσαν τὸ πέριξ τῶν Ἀθηνῶν *Χαλάνδρι* τοὺς ἐπελθόντας ἐκ Θηβῶν *ἑξακοσίους Ἀλβανίτ.* φονεύσαντες ὑπὲρ τοὺς ὀγδοήκοντα ἐξ αὐτῶν. Μνημ. Τόμ. Α', σελ. 108. Παρβλ. σελ. 313.

Digitized by Google

ἐπανήρχοντο κατάφορτοι λείας. Νῆσοι δὲ καὶ νησίδες ἐχρησίμευον ὡς τοιαῦτα εἰς τοὺς πειρατὰς καὶ ἐρυμνὰ χωρία εἰς τοὺς λῃστάς. Τοιαύτας ὀφείλομεν νὰ ἐννοήσωμεν καὶ τὰς ἐπὶ τῶν Βυζαντιακῶν χρόνων ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων τῆς αὐτοκρατορίας ἐκείνης ἐν ταῖς διαφόροις ἐπαρχίαις τοῦ Κράτους καὶ ἐν Στερεᾷ Ἑλλάδι καὶ Πελοποννήσῳ καὶ οὐχὶ ὡς παρέστησεν αὐτὰς ὁ μυθοπλάστης Φαλλμεράϋερ, οὗτινος τὰ ληρήματα δὲν ἔπρεπε νὰ τύχωσι προσοχῆς, πρὶν ἢ τὰ πράγματα ἐρευνηθῶσι δεόντως.

Δ'

Ὁ Μοναχὸς χρονογράφος ἐν τῇ δευτέρᾳ σελίδι τοῦ α' φύλλου μᾶς μεταφέρει εἰς ἄλλας τραγικὰς σκηνάς, ὑπερπηδῶν διάστημα τριάκοντα ἐτῶν, ὄχι διότι κατ' αὐτὸ δὲν συνέβη τι ἄξιον ἀναγραφῆς, ἀλλὰ διότι παραλείπων τὰ ἧττονος λόγου ἄξια περιορίζεται εἰς τὰ σπουδαιότερα. Ἐν αὐτῇ μᾶς ἀνακοινοῖ τὰ τῆς τραγικῆς δολοφονίας ἀνδρός, ὅστις διὰ τῆς ἀνδρικωτάτης στάσεως, ἣν ἔλαβεν ἀπέναντι τῶν δυναστευόντων τὴν πατρίδα του Ὀθωμανῶν ἀρχόντων πολιτικῶν τε καὶ στρατιωτικῶν, οἵτινες ἀποβαλόντες τὴν πρὸς τὰς ἀνωτέρας ἀρχὰς ὑποταγὴν καὶ προσβάλλοντες, παραβιάζοντες καὶ καταπατοῦντες παλαιὰ καὶ σπουδαῖα προνόμια τῶν Ἀθηναίων ἐπέβαλλον ἐν Ἀθήναις τὰς αὐθαιρέτους καὶ αὐταρχικὰς πράξεις των, καὶ διὰ τῶν σπουδαιοτάτων ἐνεργειῶν του καὶ τῶν τιμωριῶν, ἃς προεκάλεσε κατ' αὐτῶν παρὰ τῆς προϊσταμένης ἀρχῆς αὐτοπροσώπως μεταβὰς μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ ἄλλων ἐπισήμων Ἀθηναίων εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐξήγειρε λυσσῶδες τὸ μῖσος τῶν τιμωρηθέντων, οἵτινες ἐκδικούμενοι διὰ δολοφόνου ἐπιθέσεως κατεσπάραξαν αὐτόν.

Τὸ ἔνδοξον τοῦτο τέκνον τῶν Ἀθηνῶν εἶναι ὁ *Μιχαὴλ Λίμπονας*. Περὶ τῶν πρὸς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν πολυτίμων ὑπηρεσιῶν, ἃς προσήνεγκον οἱ ἀδελφοὶ Λίμπονα, ὧν ἡ ἐπίσημος οἰκογένεια (1) διαφόρους ἐκδουλεύσεις παρέσχε τῇ πατρίδι, σημειοῖ ὀλίγα πλὴν ἐκφραστικὰ ὁ κατὰ τὸ 1675 ἐπισκεφθεὶς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς Ἀθήνας Γάλλος περιηγητὴς Σπόν. Πλὴν ὁ Σπὸν δὲν εἶχε γνωρίσῃ τότε τὸν τὰ τρία ἔτη, τῷ 1678, συμβάντα θάνατον τοῦ Λίμπονα, ἀλλὰ μόνον

(1) Περὶ αὐτῆς ἴδε μονογραφίαν Κ. Α. Χρηστομάνου ἐν Παρνασσῷ Τόμ. Ι' τεύχ. ', σελ. 356 ἑξ.

τὰς βαρείας τιμωρίας, ἃς εἶχεν ἐπιτύχῃ διὰ τοῦ Ἀρχιευνούχου (Κιζλὰρ Ἀγᾶ) κατὰ τῶν τυραννούντων τὴν πατρίδα του. Εἰς τὸν Ἀντώνιον Μπουμπούλην ὀφείλομεν τὰς λεπτομερείας πάντων τῶν διατρεξάντων ἐπὶ ἑπταετίαν περίπου πρὸ τοῦ τραγικοῦ φόνου τοῦ Λίμπονα καὶ τὰ κατ' αὐτὸν καὶ μετ' αὐτόν. Ὁ ἐκ Κρήτης ἱερεὺς Μπουμπούλης ἐφημέριος τοῦ ναοῦ τῆς ἐν Ἐνετίᾳ Ἑλληνικῆς παροικίας, συνέταξε καὶ ἐδημοσίευσε τῷ 1681 ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ ποίημα (1) ἐπιγραφόμενον: *Θρῆνος τῆς περιφήμου πόλεως Ἀθήνης*, ἔνθα προσωποποιῶν τὰς Ἀθήνας παριστᾷ αὐτὰς θρηνούσας *διὰ τὸν ἐπώδυνον καὶ πολύκλαυστον θάνατον τοῦ παμφιλτάτου καὶ πιστοτάτου αὐτῆς πολίτου καὶ εὐπατρίδου Μιχαὴλ Λίμπονα τοῦ ἀειμνήστου, ἀδίκως καὶ ἀπηνῶς ὑπὲρ αὐτῆς φονευθέντος*. Ἐν τῷ στιχουργήματι τούτῳ, μὴ ὄντι ἐστερημένῳ ἀξίας τινός, ὁ ἱερεὺς ποιητὴς ἀφηγεῖται τὰ τοῦ γένους, τὸν βίον καὶ τὰς πράξεις τοῦ θρηνουμένου παρεμβάλλων καί τινα ἄλλα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὡς καὶ περὶ Ἀθηνῶν καὶ Ἑλλήνων σπουδαζόντων καὶ ἐμπορευομένων ἐν Ἐνετίᾳ.

Πλὴν δὲν συμφωνεῖ κατὰ πάντα οὔτε πρὸς τὸν Σπὸν οὔτε πρὸς τὸν Μοναχὸν χρονογράφον. Κατὰ τὸν Μπουμπούλην ὁ Μιχαὴλ Λίμπονας ἐπανελθὼν (τῷ 1663) εἰς Ἀθήνας ἐξ Ἐνετίας, ἔνθα διέτριψεν ἐπί τινα ἔτη σπουδάζων καὶ εἶτα ἐμπορευόμενος, διατελέσας καὶ Ἄρχων (guardiano) τῷ 1661 τῆς ἐκεῖ Ἑλληνικῆς Κοινότητος, εὗρε τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα καταπιεζομένην ὑπὸ τῶν κρατούντων Ὀθωμανῶν Ἀρχόντων παραβιαζόντων τὰ προνόμια αὐτῆς, ἐπιβαλλόντων αὐθαιρέτως καταθλιπτικὴν φορολογίαν καὶ παντοίας ἐπηρείας καὶ καταδυναστεύσεις μετερχομένων. Ἐκλεγεὶς μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ ἄλλων ἐπισήμων Ἀθηναίων ἐστάλη τῷ 1672 εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπως συνηγορήσῃ παρὰ τῷ Ἀρχιευνούχῳ, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ὁποίου ὑπήγοντο αἱ Ἀθῆναι, ὑπὲρ τῶν ἀδικουμένων συμπολιτῶν του καὶ τῶν καταπατουμένων δικαιωμάτων των· καὶ κατὰ τὸν Μπουμπούλην.

α Ἔτζ' ἐνεφάνη ὁ Λίμπονας (ἰδὲς θερμὸν προστάτην)
εἰς τὸν Εὐνοῦχον ἔμπροστά, αὐθέντην καὶ ἐπιστάτην,

(1) Τοῦτο ἀνεδημοσίευσε ὁ Legrand ἐν Bibliothèque grecque vulgaire, Τόμ. Β', ὡς καὶ ὁ Καμπούρ. ἐν Μνημ. Τόμ. Α', σελ. 7-27.

Digitized by Google

του διηγήθη τὰ *ἄδικα* καὶ *βάρητα τὰ νέα*
ποῦ οἱ πλεονέκταις ἔβαλαν 'ς τὰ τέκνα τὰ ἀθηναῖα.

Ὁ Ἀρχιευνοῦχος πεισθεὶς εἰς τὰς παραστάσεις τῆς Ἀθηναϊκῆς πρεσβείας εἰσηγουμένου τοῦ Μ. Λίμπονα καὶ ἀναγνωρίζων τὰ δίκαια τοῦ Ἀθην. λαοῦ ἀπεφήνατο·

«ἂς ἔχουν οἱ ῥαγιᾶδες μας *εἴτι εἶχαν οἱ παλαιοί τους*
προνόμια σὰν τὰ εἴχασιν αὐτοὶ καὶ οἱ πρόγονοί τους» (1).

Τοιαῦτα περίπου ἀναφέρει καὶ ὁ περιηγητὴς Σπόν. Ἀλλ' ἐν τοῖς ἑπομένοις ὁ Μπουμπούλης καὶ πρὸς τὸν Σπὸν δὲν συμφωνεῖ καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἀντιφάσκει. Ἰδοὺ οἱ στίχοι τοῦ Μπουμπούλη·

«Τότε εἰς ἐμὲ ἐστραφήκασιν, ὡς ὥρισ' ὁ Εὐνοῦχος,
οἱ ἄρχοντες καὶ ὁ Λίμπονας μὲ δόξαις τροπαιοῦχος.
Καὶ σὰν ὁ κόσμος νἄπεσε καὶ τὰ βουνὰ ἐδουλῆσαν,
ὁ οὐρανὸς νὰ ἐθόλωνε, τὰ δένδρα ἐμαρανθῆσαν,
ἔτζι ἐφανίσθη τῶν ἐχθρῶν, ποῦ πάντα θυμωμένοι
ἦσανε πρὸς τὸν Λίμπονα, καὶ πλήσια ἀγριεμμένοι·
καὶ ὅσον ἐδιάβαινε ὁ καιρὸς καὶ *τὰ ἄσπρα αὐτίνοι ἐδίδαν*,
καὶ διὰ νὰ μὴ πλερόνουσι δὲν εἴχασιν ἐλπίδαν,
ξεύροντες τὴν ἀπόφασιν τ' Εὐνούχου, ὅλοι ἐσκοῦσαν,
καὶ πάντα διὰ τὸν Λίμπονα μὲ δόλον ἐμιλοῦσαν·
καὶ ἐκάμνασι συμβούλια θόρυβον νὰ σηκώσουν,
καὶ μὲ μαχαίραις καὶ σπαθιὰ τοῦτον νὰ θανατώσουν (2).

Ἀλλ' ὁ Σπὸν σημειώσας τὸ ἐκ τῆς αἰσίας ἐκβάσεως τῆς πρεσβείας τοῦ Λίμπονα αἴσθημα τῆς λύσσης τῶν Ὀθωμανῶν κατὰ τῶν Ἀθηναίων, ἀντιθέτως πρὸς τὸν Μπουμπούλην λέγει, ὅτι οἱ ἔνοχοι Ὀθωμανοὶ ἐτιμωρήθησαν δι' ἐξορίας, ἐμβολῆς εἰς τὰ κάτεργα καὶ ἀποβολῆς τῶν ἀξιωμάτων. Ὁ Σπὸν ἐπεσκέφθη τὰς Ἀθήνας τῷ 1675 ἤτοι ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ῥηθεῖσαν πρώτην πρεσβείαν τοῦ Λίμπονα καὶ πρὸ τῆς δευτέρας — σταλείσης τῷ 1678 — ὅτε ἦσαν πρόσφατοι αἱ τι-

(1) Καμπούρ. Μνημ. Τόμ. Α', σελ. 17.
(2) Ἐκεῖ.

μωρίαι τῶν Ὀθωμανῶν, ἴσως ἔτι εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐκτελέσεώς των καὶ ἀντιληφθεὶς ἰδίαις αἰσθήσεσι τῶν πραγμάτων περιέγραψεν, ἐν τῷ ἐπεισοδίῳ τῶν ὑπὸ τοῦ Φρουράρχου τῆς ἀκροπόλεως (Τζισδὰρ-ἀγᾶ) παρεμβληθεισῶν δυσκολιῶν εἰς τὴν εἴσοδόν του εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, τὴν τιμωρίαν τοῦ προκατόχου του Τζισδάρη δι' ἐκπτώσεως ἐκ τοῦ ἀξιώματός του, ἐπειδὴ συνέτρεξε τὸν παρανομοῦντα Βοϊβόδαν τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ἐντεῦθεν λαμβάνων ἀφορμὴν ἐπιφέρει τὰ τῆς πρεσβείας τοῦ Λίμπονα καὶ τῆς τιμωρίας τῶν Ὀθωμανῶν Ἀρχόντων, ὧν τινὲς μὲν ἐνεβλήθησαν εἰς τὸ κάτεργον, ἄλλοι δὲ ἀφῃρέθησαν τὸ ἀξίωμά των. Χρηματικὴν τιμωρίαν μόνον περὶ τοῦ Βοϊβόδα ἀναφέρει, ἐνῷ ὁ Μπουμπούλης μόνον τοιαύτην καὶ οὐδεμίαν ἄλλην. Ἀναφέρει μὲν ἐξορίας καὶ φυλακίσεις (1), ἀλλὰ πρὸς τιμωρίαν τῶν ἔπειτα φονευσάντων τὸν Λίμπονα. Γράψας δὲ τῷ 1681 ἤτοι 9 ἔτει μετὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς τιμωρίας ἐκείνης, μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν ἐν Βενετίᾳ, ἔνθα δι' ἐπιβατῶν καὶ ἐπιστολῶν (2) εἶχε μεταδοθῇ τὸ ἀπαίσιον συμβὰν καὶ ποιητικῇ ἀδείᾳ χρώμενος συνέθεσε ἐποποιΐαν μᾶλλον ἢ Ἱστορίαν.

Ἀλλὰ καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἀντιφάσκει ὁ στιχουργήσας τὰ γεγονότα ταῦτα Μπουμπούλης, ὅστις ἐξακολουθῶν λέγει.

«Μὰ ἐκεῖνος ὁ κακότυχος ποῦ εἶχε μεγάλη γνῶσι
καὶ ὁποῦ ἐπεθύμει ἀναψυχὴν εἰς τὸν λαὸν νὰ δώσῃ,
ὡσὰν φύσει φιλόπατρις δὲν ἤλλαξε τὴν γνώμη,
καὶ μὲ τοὺς ἴδιους ἄρχοντας ἐγύρισεν ἀκόμη
εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐμπρὸς εἰς τὸν Εὐνοῦχον,
ποῦ τὸν κρατῶ διὰ λόγου μου δεσπότην καὶ σκηπτροῦχον,
καὶ λέγει του· «αὐθέντη μου, κεφάλι δοξασμένο,
βασιλικὸ καὶ φρόνιμο καὶ πολυχρονημένο.
τινὰς δὲν ὑποτάσσεται εἰς τὰ προστάγματά σου,
μηδ' ἐπροσκύνησε ποτὲ χοντζέτια τὰ δικά σου
μὰ ἂν ἦν' καὶ 'ς ταῖς ἀπόφασαις πρέπει τῶν αὐθεντάδων
ὑπακοή, καὶ φύλαξις 'ς τὸ δίκῃο τῶν ῥαγιάδων
δῶσε μου βοῦλλα καὶ ἄνθρωπον βασιλικόν, νὰ κάμῃς
καθένας τους νὰ ὑποταχθῇ, καί, ἂν δὲν γενῇ, νὰ δράμῃς

(1) Μνημ. Τόμ. Α', σελ. 22.
(2) Ἐκεῖ.

Digitized by Google

με τὸ σπαθὶ τὸ φλογερὸ νὰ κόψῃς τὰ κεφάλια,
καὶ νὰ τοὺς κάμῃς τέσσερα κομμάτια σὰν βουβάλια» (1).

Πλὴν πῶς, ἀφοῦ οἱ Ὀθωμανοὶ ὑποκύψαντες εἰς τὴν τιμωρίαν τοῦ Ἀρχιευνούχου ἔδιδον τὰ χρήματα καὶ ἀπελπισθέντες τοῦ νὰ ἀποφύγωσι τὴν πληρωμὴν καὶ νὰ παραβῶσι τὴν ἀπόφασιν τοῦ Ἀρχιευνούχου ἠγανάκτουν, *πῶς δὲν ὑπετάσσοντο εἰς τὰ προστάγματά του, δὲν ἐπροσκυνοῦσαν τὰ χοντζέτια του* καὶ ἐγένετο ἀνάγκη νὰ ζητηθῇ διὰ νέας ἀποστολῆς πρεσβείας γραπτὴ ἡ διαταγὴ (βούλα) καὶ βασιλικὸς ἄνθρωπος κομιστὴς αὐτῆς; Ταῦτα βεβαίως μαρτυροῦσι τὴν συγκεχυμένην καὶ ἀσαφῆ γνῶσιν, ἣν εἶχε περὶ τῆς ὑποθέσεως ὁ ἐν Ἑνετίᾳ ἱερεὺς ποιητής. Ἐκεῖνο, ὅπερ ἐξάγεται θετικὸν καὶ βέβαιον ἐκ τούτων εἶνε, ὅτι ἐγένετο ἀνάγκη καὶ δευτέρας πρεσβείας, εἰς ἣν ἔλαβον μέρος τὰ αὐτὰ πρόσωπα προεξάρχοντος τοῦ Μ. Λίμπονα. Πῶς δ'ἐξηγεῖται τοῦτο; Οἱ Ὀθωμανοὶ τῶν Ἀθηνῶν καταπλαγέντες τὸ πρῶτον ἐκ τῆς ἀποφάσεως τοῦ Κιζλὰρ Ἀγᾶ ὑπέκυψαν μὲν ἀμέσως τότε, πλὴν ἔπειτα ὀλίγον κατ' ὀλίγον συνελθόντες ἐκ τοῦ δέους καὶ τῆς ταραχῆς καὶ λαβόντες θάρρος, ἐν τῷ ἀγερώχῳ δὲ αὐτῶν φρονήματι ὡς ἄρχουσα τῶν Ἑλλήνων φυλὴ μὴ ἀνεχόμενοι νὰ περιορίζωνται ὑπὸ τῶν *Γκιαούρηδων*, ἤρξαντο ἀψηφοῦντες τὰς διαταγὰς τοῦ Ἀρχιευνούχου παρανομοῦντες καὶ βασανίζοντες τοὺς Ἀθηναίους, τρέφοντες μάλιστα μῖσος κατὰ τῶν προκαλεσάντων τὴν τιμωρίαν των καὶ προσβαλόντων τὴν ὑπερηφάνειάν των Ἀθηναίων ἀρχόντων καὶ ἰδίως κατὰ τοῦ Μ. Λίμπονα. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἐσκέφθησαν, ὅπως ἀνανεώσωσι τὰς διαταγὰς τοῦ Ἀρχιευνούχου καὶ μάλιστα γραπτάς, πρὸς ἐπίδειξιν εἰς τοὺς σὺν τῷ χρόνῳ λησμονήσοντας αὐτάς. Τίνα ὅμως σχέσιν πρὸς τὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ τὴν ἐν γένει τότε πολιτικὴν κατάστασιν τῶν Ἀθηνῶν ἔχουσι τὰ ἑξῆς: «1677 Ἰουλίου 16. Ἠξέρετε ὅλοι χριστιανοὶ τοῦ κόσμου τί γίνεται ἀπὸ τὸν Πυνιζέλο (Βενιζέλον) καὶ ἀπὸ τὸν Χειλᾶ καὶ ἂν ποτὲς ἔχι τὸ θέλει νὰ χαλάσῃ ἡ Ἀθήνα καὶ ὅσῳ πάει χαλιέται, ὁποῦ νὰ δώσῃ ὁ θεὸς νὰ ῥέψουνε ὅλοι των ὡς ..αὶ τὰ . . . τέρια τους μέσ' σ' αὐτήν· ἀλλὰ 'πέτε ὅποιος τελειώσῃ .ὰ εἶν' ἀφωρεμένος ἀπὸ τὸν Δεσπότη» (1), ἅτινα κεχαραγμένα ἐπὶ

(1) Καμπουρ. Μνημ. Τόμ. Α' σελ. 17-18.
(2) Ἐκεῖ, σελ. 309.

Digitized by Google

τοῦ Θησείου ἀνέγνωσεν ὁ καθηγητὴς Ζησίου, τοῦτο καταλείπω εἰς τὸν Καμπούρογλου, ὅστις ἀσχολούμενος εἰς τὴν συγγραφὴν λεπτομεροῦς ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας εἶνε ἁρμόδιος νὰ ἐξακριβώσῃ.

Πότε ἐστάλη ἡ ὑπὸ τὸν Λίμπονα δευτέρα πρεσβεία, δὲν εἶνε γνωστόν, ἀλλ' ἐκ τῶν τοῦ Μπουμπούλη παριστῶντος τὸν θάνατον τοῦ Ἀθηναίου μάρτυρος μικρὸν μετὰ τὴν ἐκ Κ/πόλεως ἐπάνοδόν του, συμπεραίνομεν, ὅτι τὸ ταξείδιον ἐγένετο τῷ 1678, ἀφοῦ ὁ πολύκλαυστος εὐπατρίδης ἐφονεύθη τῇ 23 Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους τούτου. Πλὴν διαφωνεῖ πρὸς τὸν Μοναχὸν χρονογράφον περὶ τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου τοῦ οἰκτροῦ θανάτου τοῦ θύματος τῆς πατρίδος ὁ Μπουμπούλης, ὅστις ἐν τῇ περὶ τούτου δραματικῇ περιγραφῇ λέγει·

«Σὰν ἔφερε τὰ *γράμματα* μαζὺ μὲ *τὸν τζαούσι*,
ἐπεριπάτειε μ' αὐτὸν ὅλοι νὰ τὸν ἰδοῦσι·
ἡ ἀγάπη τῆς πατρίδος του τὸν κάμνει νὰ ἀποθάνῃ
καὶ διὰ γυναῖκα καὶ ἀδελφὸν 'ς τὸν νοῦν του νὰ μὴ βάνῃ.
'Σ τοὺς χίλιους ἑξακόσιους ὀκτὼ καὶ ἑβδομῆντα
ποῦ οἱ Ἀθηναῖοι τὰ εἴδασι καὶ εἰς μνήμη ἐγράψασί τα,
τὸν μῆνα τὸν δεκέμβριο, ποῦ ἦτο εἰκοστὴ καὶ τρίτη,
καὶ εἶν' τῶν δέκα ἡ ἑορτὴ μαρτύρων τῶν ἐν Κρήτῃ·
τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ὁ Λίμπονας, ταχὺ πρὶν ξημερώσῃ,
ἔδραμε 'ς τὸν πνευματικὸν διὰ νὰ τὸν διορθώσῃ
. . . .
. . . .
θέλετε τάχα νὰ σᾶς πῶ καὶ ὁ φόνος πότ' ἐγίνη,
καὶ ποῖοι τὸν ἐφόνευσαν, καὶ τίνες ἦσαν κεῖνοι
ὁποῦ τὸν καρτεροῦσασι πῶς εἶχε νὰ καταίβῃ
ἀπ' τὸ παλάτι τοῦ καδῆ, ποῦ τότες εἶχε ἀναίβῃ;
Ἐκεῖθεν ἐκαταίβηκε μαζὶ μὲ τὸν τζαούσι
καὶ μὲ θυμὸν οἱ Ἀγαρηνοὶ τὸν Μιχαὴλ ἁρποῦσι
καὶ ὡς λύκοι ἀγριώτατοι, λεοντάρια θυμωμένα,
τὸν ἐκαταξεσχίσασι, καὶ ἐκεῖνος ὅλο ἕνα
τοὺς ἔλεγε «βαρεῖτέ μου, σκληρὰ φονεύσατέ με
καὶ διὰ τὴν πατρίδα μου κομμάτια κάμετέ με» (1).

(1) Μνημ. Τόμ. Α' σελ. 18-20.

λέγων ὅτι ὁ Λίμπονας περιεπάτει μετὰ τοῦ Τζαούση καὶ ἀμέσως ἐπιφέρων τὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ δίδει νὰ ἐννοήσωμεν, ὅτι μικρὸν μετὰ τὴν ἐκ Κ/πόλεως ἐπάνοδόν του ὑπέστη τὸν σκληρὸν καὶ ὀδυνηρὸν θάνατον. Ἀλλ' ὁ Μοναχός, ὅστις ἐπίσης ἀναφέρει, ὅτι ἐδόθη τῷ Λίμπονα ὡς συνοδὸς Ὀθωμανός, δηλ. ὁ Τζαούσης, λέγει· «Διὰ δὲ τοῦ δοθέντος αὐτῷ (τῷ Λίμπονᾳ) Ὀθωμανοῦ καὶ τοὺς ἰδίους Τούρκους· ἀλλὰ *πολὺς χρόνος παρεγένετο*, ὅτε ἄγριος φθόνος κατ' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ πάθη ἐμίσησαν αὐτοῦ οἱ Ἀγαρηνοί». Προσέτι ὁ Χρονογράφος λέγει, ὅτι *νύκτωρ* περικυκλώσαντες πανταχόθεν τὴν οἰκίαν του καὶ ἐπιτεθέντες κατ' αὐτοῦ πειρωμένου νὰ διαφύγῃ κατεκρεούργησαν αὐτόν, «οἵ καὶ *περιφράξαντες τὸν οἶκον αὐτοῦ*, ἐξακολουθεῖ ὁ Μοναχός, *καὶ στενῶς πολιορκήσαντες ἐζήτουν αὐτὸν φονεῦσαι*, ἐπέτυχον δὲ αὐτὸν τῇ *νυκτὶ προσπαθοῦντα διαφυγεῖν*, καὶ ἐπιπεσόντες μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων κατασπαράττουσιν αὐτόν, καὶ φονεύουσιν αὐτόν. Οὕτω τοίνυν ἀπολέσαμεν τὸν χρηστὸν Κυρίου τὸν Λίμπονα, καὶ λυτρωτὴν τῆς πατρίδος».

Πιθανώτερα μοὶ φαίνονται τὰ τοῦ Χρονογράφου. Οἱ Ὀθωμανοὶ δὲν προέβησαν ἀμέσως καὶ πρὶν ἀπέλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ συνοδὸς τοῦ Λίμπονα εἰς τὸ στυγερὸν ἔγκλημα οὐδὲ ἐξετέλεσαν τόσῳ πανηγυρικῶς φόνον πρωτεύοντος προσώπου τῆς τῶν Ἀθηναίων πολιτείας προστατευομένου ὑπὸ τοῦ μέγα σημαίνοντος ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Σουλτάνου Ἀρχιευνούχου. Τὴν μελετηθεῖσαν πρᾶξιν ἐν τῇ σκοτίᾳ τῆς ψυχῆς των ἐν τῷ σκότει τῆς νυκτὸς καὶ ἤγαγον εἰς πέρας. Ὁ Τζαούσης ἔμεινεν ἐν Ἀθήναις μῆνα καὶ πλέον πρὸς ἀσφαλῆ ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων τοῦ Ἀρχιευνούχου, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν δὲ αὐτοῦ οἱ μὴ ἀνεχόμενοι τὸν τολμῶντα νὰ ἀντεπεξέρχηται εἰς τὰς αὐθαιρεσίας των καὶ κολάζῃ καὶ περιστέλλῃ αὐτοὺς ἐξηφάνισαν δι' αἱμοβόρων δολοφόνων τὸν μέγαν προστάτην καὶ ὑπέρμαχον τῶν Ἀθηναίων.

Αἱ διαφωνίαι καὶ ἀντιφάσεις ἐξηγοῦνται, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν, ὅτι ὁ Μπουμπούλης ἔγραφε μακρὰν τῶν .θηνῶν καὶ μετ' ἀρκετὰ ἔτη ἀπὸ τῆς ἐκτυλίξεως τῶν γεγονότων ιὶ δὴ ὅτι συνέθηκεν ἐποποιίαν ἢ τραγῳδίαν, ἐνῷ ὁ μὲν Σπὸν αὐθηερὸν ἢ καὶ αὐτοστιγμεὶ κατεχώριζεν ἐν τῷ ἡμερολογίῳ του ὅσα :ους καὶ ἐμάνθανεν ἐν Ἀθήναις περὶ τῆς ὀλίγον χρόνον πρότερον ἐπι-

Digitized by Google

6ληθείσης καὶ ἐκτελουμένης ἔτι τιμωρίας, ὁ δὲ Μοναχὸς τῆς Καισαριανῆς ἐσχεδίασε τὸ Χρονικόν του ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐφημερίδων τῆς μονῆς του συντασσομένων συγχρόνως τοῖς συμβαίνουσιν.

Μετὰ ταῦτα ὁ Μπουμπούλης περιγράφει τοὺς θρήνους τῶν συγγενῶν τοῦ πολυκλαύστου Μιχαὴλ καὶ τοῦ ἀπορφανισθέντος τοιούτου προστάτου λαοῦ, καὶ παριστῶν ἀδυνατοῦντα τὸν *Ἀγᾶ τῶν Ἀθηνῶν* νὰ τιμωρήσῃ ὅλην τὴν συσσωματωμένην σπεῖραν τῶν δολοφόνων ἐπάγεται·

«Ἔτζι ἔκαμαν ἀπόφασιν ὅλοι οἱ γέροντές μου
καὶ ὁ πονεμένος ἀδελφὸς μαζὶ καὶ οἱ ἄρχοντές μου,
ταῖς σάρκαις καὶ τὰ κόκκαλα 'ς τὴν Πόλι νὰ τὰ πᾶσι,
καὶ 'ς τὸν Εὐνοῦχον νὰ φανοῦν καθένας νὰ σκουγιάσῃ
«Ἄδικο ἐπάνω 'ς ἄδικο, αὐθέντη μᾶς ἐγίνη,
καὶ ἤλθαμε πρὸ τοῦ λόγου σου νὰ κάμῃς δικαιοσύνη·
ἐσὺ αὐθέντα καὶ κριτὰ κεφάλι δοξασμένο,
στοχάσου τὸ κεφάλι του πῶς τὤχουν σκορπισμένο.

. . . .

Πολλὰ τοῦ κακοφάνηκε νὰ ἰδῇ τοῦ φονεμμένου
ταῖς σάρκαις καὶ τὰ κόκκαλα τ' ἀδικοσκοτωμένου·
καὶ παρευθὺς ἐπρόσταξε νὰ δράμουν νὰ τοὺς βροῦσι,
δεμένους νὰ τοὺς φέρουσι, καὶ πλειὸ νὰ μὴν ἀργοῦσι,
ἐκείνους ὁποῦ ἐκάμασι τὴν συμβουλὴ τοῦ φόνου,
καὶ ποῦ ἀμαζῶξαν τὴν Τουρκιὰν ἐνάντιον τοῦ νόμου
ἔκαμε καὶ διαλαλημὸν ὅπου καὶ ἂν τοὺς εὑροῦσι
μὲ τὰ τουφέκια καὶ σπαθιὰ ὅλοι νὰ τοὺς κτυποῦσι,
καὶ ἄλλους ἐφυλακώσασι, καὶ ἄλλους ἐξωρίσαν
σὰν ἄλλοι ὁποῦ ἐψοφήσασιν ὡς μανιακοὶ μὲ λύσσαν» (1).

Ὁ δὲ Μοναχὸς εἰσάγει ἡμᾶς εἰς ἄλλας τραγικωτέρας καὶ θλιβερωτέρας σκηνάς. «Ἡ δὲ πατρὶς ἡμῶν, λέγει ἐν ἐλεγειακῷ τόνῳ, χηρεύσασα τοῦ καλοῦ αὐτῆς τέκνου ἔπαθε δεινῶς ὑπὸ τῶν Ἀγαρηνῶν· *πρότερον γὰρ ὑποσχέσεσι μεγάλαις ἀπατήσαντες τοὺς Χριστιανο-- ἐφόνευσαν τοὺς προὔχοντας ἡμῶν.* Τότε καὶ οἱ πολῖται ἡμῶν θεω ροῦντες τὸ ποίμνιον ἄνευ ποιμένος, καὶ τὸν λύκον ἐρχόμενον ἔκλεξ

(1) Μνημ. Τόμ. Α' σελ. 21-22

Digitized by Google

τὸν *Γεώργιον Βενάλδην* ἄρχοντα τοῦ λαοῦ εἰς τὸ ὁδηγῆσαι καὶ ποιμάναι τὸν λαὸν τῶν Χριστιανῶν. Ὁ χρηστὸς οὗτος ἐκαλέσατο τοὺς Χριστιανοὺς εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν, πορευθὺς αὐτὸς εἰς τοὺς μυχοὺς καὶ δριμοὺς τῶν ὀρέων καὶ τῶν ὀπῶν τῆς γῆς καὶ συνήγαγεν αὐτοὺς καὶ ἐνεψύχωσεν αὐτούς. Ὁ δὲ βασιλεὺς μετὰ τὸν χρόνον τοῦτον φθάσας ἐκ Βοιωτίας εἰς Ἀττικὴν ἠγάσθη τῆς χώρας καὶ τὴν παραλίαν τοῖς φρουροῖς καρποῦσθαι ἐχαρίσατο. Ἐκ δὲ τοῦ ὀνόματος τοῦ τῆς φρουρᾶς ἄρχοντος *Μποσταντζῆ* Μποστάνια ἐκλήθη. Ἔκτοτε οἱ τῆς Ἄγαρ μονιμοτέρως εἰς τὴν πόλιν ἔμενον καὶ καθ' ἑκάστην ὀχυροῦντο εἴς τε τὸ φρούριον καὶ τὴν πόλιν. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ καὶ ὁ τῆς ἡμετέρας Μονῆς προηγούμενος ἐπλήρωσε τὸ κοινὸν χρέος, ἀπελθὼν ἐν κόλποις Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ ἐν τόποις» (1).

Φαίνεται, ὅτι αἱ Ἀθῆναι παρέστησαν τότε θέαμα οἰκτροτάτης τραγῳδίας. Ὁ πεισματώδης μεταξὺ τῶν προυχόντων Ἀθηναίων καὶ τῶν ἐν ἀξιώμασιν Ὀθωμανῶν ἀγών, ὁ προκληθεὶς ὑπὸ τῆς αὐθαιρεσίας καὶ τῶν βιαιοπραγιῶν τῶν τελευταίων, ὃν ὑπεξέκαυσαν διπλαῖ πρεσβεῖαι καὶ ὤξυναν τιμωρίαι καὶ εἰς ὃν ἔλαβον μέρος Ἀρχιευνοῦχοι καὶ Τζαούσιδες, φαίνεται ὅτι δὲν ἔληξε διὰ τῆς φρικώδους σφαγῆς τοῦ πρωτεῦον πρόσωπον διαδραματίσαντος ἐν αὐτῷ ἀτυχοῦς Λίμπονα, ἀλλ' ἐξηκολούθησε, μέχρις οὗ ἐξωλοθρεύθη ἡ μία τῶν ἀντιμαχομένων μερίδων, οἱ πρωτεύοντες τῶν Ἀθηναίων. Ὁ φόνος τοῦ ἥρωος Λίμπονα δὲν ἤρκει, ἐχρειάζοντο περισσότερα θύματα, ὅπως ἐπὶ τῶν δραμάτων τῆς παλαιοτέρας σχολῆς. Οἱ Ὀθωμανοὶ μετὰ τὸ κατόρθωμα τῆς δολοφονίας τοῦ Λίμπονα μὴ ἀρκούμενοι τῇ μαχαίρᾳ τοῦ δολοφόνου πρὸς τῇ λεοντῇ μετεχειρίσθησαν καὶ τὴν ἀλωπεκῆν. Σκεπτόμενοι, ὅτι δὲν θὰ ἔμενον κύριοι τοῦ πεδίου, δὲν θὰ ἀπηλάττοντο ἐνοχλήσεων καὶ φραγμῶν εἰς τὰς αὐθαιρεσίας των, ἐφ' ὅσον τὰ δικαιώματα τοῦ Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ ὑπερησπίζοντο ἄνδρες τολμῶντες καὶ δυνάμενοι νὰ προκαλῶσι τὴν τιμωρίαν των, ἀπεφάσισαν νὰ ἄρωσιν ἐκ τοῦ μέσου, νὰ ποιήσωνται ἐκ ποδῶν τοὺς ὀχληροὺς προκρίτους τῶν Ἀθηναίων. Πρὸς μείζονα δὲ ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ των μετεχειρίσθησαν ὡς ὄργανον τὸν λαόν, ὃν ἐξηπάτησαν διὰ δελεαστικῶν ὑποσχέσεων.

Ὁ ἐπιπόλαιος καὶ ἀπερίσκεπτος λαός, ὅστις ἐνίοτε ἐν τῷ δημοκρατικῷ αὐτοῦ φρονήματι δὲν ἀνέχεται τὰς ὑπερόχους κεφαλάς, τοὺς

(1) Καμπ. Μνημ. Τόμ. Α' σελ. 43.

Digitized by Google

εὐγενεῖς, τοὺς *ἀριστοκρατικούς*, ὡς τὸν δίκαιον Ἀριστείδην, ἀλλὰ καὶ μισεῖ ἐνίοτε τοὺς προστάτας καὶ ὑπερμάχους αὐτοῦ, δὲν ἐνόησε τὴν στηθεῖσαν παγίδα, ἀλλ' εὐκόλως, ὡς φαίνεται, ἐνέπεσεν εἰς αὐτήν. Δὲν εἶνε ὅμως παράδοξον, ὅτι εἰς τὴν οἰκτρὰν λύσιν τοῦ τραγικοῦ δράματος συνετέλεσαν καὶ τὰ πάθη τῶν σφοδρῶς ἀνταγωνιζομένων ἐν Ἀθήναις πολιτικῶν κομμάτων, ὅπερ ὑπαινίσσεται ἡ ἀνωτέρω παρατεθεῖσα ἐπιγραφὴ τοῦ Θησείου καὶ ἐπικυροῦσιν ἀτυχῶς διαιρέσεις τοῦ λαοῦ καὶ τῶν προεστώτων καὶ διχόνοιαι κατὰ τὴν ΙΗ' ἑκατονταετηρίδα (1). Οἱ ἐξοχώτεροι τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν, οἱ ἀκραιφνεῖς πατριῶται οἱ μετ' ἀφιλοκερδείας καὶ αὐταπαρνήσεως ἀγωνιζόμενοι κατὰ τῶν ἀνοσίων καὶ ὀλεθρίων βουλευμάτων καὶ σκοπῶν τῶν Ὀθωμανῶν Ἀρχόντων ἔπεσαν θύματα τῆς φιλοπατρίας των. Τότε ὁ λαὸς συνελθὼν εἰς ἑαυτόν, ἐννοήσας τὸ διαπραχθὲν καθ' ἑαυτοῦ κακούργημα, ἰδὼν τὸ πρὸ αὐτοῦ χαῖνον βάραθρον καὶ ὅτι εὑρίσκεται ὡς ποίμνιον περιστοιχιζόμενον ὑπὸ λύκων, οἱ μὲν μᾶλλον τεθορυβημένοι ζητοῦσι διὰ τῆς φυγῆς τὴν σωτηρίαν εἰς τοὺς μυχοὺς τῶν ὀρέων καὶ τὰ σπήλαια, οἱ δὲ γενναιότεροι ζητοῦσιν ἐν τῇ πόλει τὸν σωτῆρα καὶ εὑρόντες θέτουσιν αὐτὸν ἐπὶ κεφαλῆς κατὰ τοῦ ἐρχομένου λύκου. Αἱ σκηναὶ αὗται διέρχονται ἀστραπηδὸν πρὸ τῆς φαντασίας τοῦ ἀναγινώσκοντος τὸ ἀνωτέρω μέρος τοῦ Χρονικοῦ. Ὁ ἀναδειχθεὶς ἀρχηγὸς καὶ σωτὴρ κατὰ περίεργον σύμπτωσιν εἶνε Βεναλδῆς, ὅπως Βεναλδῆς ἦτο καὶ ὁ προκαλέσας διὰ τῆς συγκινητικωτάτης ἐπιστολῆς του τὴν λύσιν τοῦ Πατριαρχικοῦ ἀφορισμοῦ καὶ ἐπαναγαγὼν τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὴν φιλτάτην πατρίδα· συγγενεῖς βεβαίως ὁ μὲν τοῦ δὲ καὶ κατὰ τὸ γένος καὶ κατὰ τὸν χαρακτῆρα (2). Ὁ φιλότιμος καὶ εὔτολμος Ἀθηναῖος δὲν ἀπεποιήθη ἀναλογιζόμενος τὴν συμφορὰν τοῦ Λίμπονα καὶ τῶν ἄλλων προυχόντων Ἀθηναίων, ἀλλ' ἀναδεχθεὶς τὸ βαρύτατον καὶ ἐπικίνδυνον ἔργον ἐν τῇ κρισιμωτάτῃ στιγμῇ τῆς πατρίδος του εἰργάσθη μετὰ τοῦ σθένους καὶ τῆς αὐταπαρνήσεως ἐκείνης, ἥτις ἀναδεικνύει τοὺς μεγαλοψύχους ἄνδρας ἐν ταῖς τοιαύταις περιστάσεσιν,

(1) Ἰδὲ Χρον. Ψευδανθίμου ἐν ἔτεσι 1785, 1786, 1788 καὶ 1795 ἐν Μνημ. Τόμ Α', σελ. 111 ἑξ., 114, 116 ἑξ. καὶ 125 ἑξ.

(2) Ὥστε τρία μέλη ἐκ τῆς οἰκογενείας Βεναλδῆ ἀναφαίνονται ἐπὶ τῆς Ἀθηναϊκῆς ἱστορίας τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ὁ συντάξας τὴν ἐπιστολήν, ὁ παρὼν Γεώργιος καὶ ὁ ἐπὶ τῶν Μοροζινειακῶν Ἀργυρός.

Digitized by Google

ἐμπνεύσας θάρρος εἰς τοὺς λειποψυχήσαντας καὶ ἀνὰ τὰ ὄρη διασκορπισθέντας καὶ ἐπαναγαγὼν αὐτοὺς εἰς τὰς ἐγκαταλειφθείσας οἰκίας των.

Αἱ διαδραματισθεῖσαι ἐν Ἀθήναις φρικαλέαι σκηναὶ ἐφείλκυσαν, ὡς ἦν ἑπόμενον, τὴν προσοχὴν καὶ τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἐν Εὐρίπῳ (Χαλκίδι) ἑδρεύοντος Πασσᾶ, ὑφ' ὃν ὑπήγοντο τότε διοικητικῶς αἱ Ἀθῆναι, ὅστις μὴ δυνάμενος νὰ μένῃ μακρόθεν θεατὴς τοσούτῳ στυγερῶν ἐγκλημάτων καὶ ἀνατρεπτικῶν στάσεων καὶ νὰ ἐκδίδῃ διαταγὰς ματαιουμένας πρὶν φθάσωσιν εἰς Ἀθήνας, ἔσπευσε νὰ ἔλθῃ διὰ τῶν Θηβῶν αὐτοπροσώπως εἰς τὸν τόπον τοῦ δράματος. Οὗτος δὲ εἶνε ὁ καλούμενος *βασιλεὺς* ὑπὸ τοῦ Χρονογράφου, ὅστις τὸ τῶν ἐφημερίδων *ἡγεμὼν* (1), δι' οὗ ἀποδίδεται εἰς τὴν Ἑλληνικὴν τὸ Τουρκικὸν *Πασσᾶς*, ἀντικατέστησε διὰ τοῦ *βασιλεύς*, ὃν σημαίνει ἐνίοτε ἡ λέξις ἡγεμών, ἀλλ' ὄχι πάντοτε. Τοῦτο εἴκασε καὶ ὁ Καμπούρογλους (Ἱστ. Ἀθην. Τόμ. Α', σελ. 56). Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀρχιευνοῦχος, ὅστις ἐνήργησε τὰ δέοντα πρὸς τιμωρίαν τῶν φονέων τοῦ Λίμπονα καὶ τῶν λοιπῶν προυχόντων, φαίνεται ὅτι ἐπέτυχε νὰ σταλῇ ἀξιωματικὸς τῶν φρουρούντων τὰ ἀνάκτορα τοῦ Σουλτάνου μετὰ *Μποσταντζίδων* ἤτοι στρατιωτῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς.

Ὁ ἀναβρασμὸς καὶ ὁ ἐρεθισμὸς τῶν πνευμάτων φαίνεται, ὅτι δὲν κατηυνάσθη ταχέως ἀναζωπυρωθεὶς μάλιστα διὰ τῶν νέων αὐστηρῶν τιμωριῶν καὶ τῆς καταδιώξεως τῶν Ὀθωμανῶν, ὧν τινες φοβούμενοι ἢ ὑποπτεύοντες τιμωρίαν εἶχον δραπετεύσῃ ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ὕστερον ἤρχισαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐπανερχόμενοι, ὡς μᾶς πληροφορεῖ ὁ Χρονογράφος, καὶ διὰ τοῦτο ἐγένετο ἀνάγκη νὰ παραμείνωσι πολὺν χρόνον ἐν Ἀθήναις οἱ φρουροί, εἰς οὓς ἐδόθη πρὸς κάρπωσιν ἡ παραλία κατὰ τὸν Μοναχόν, ὅστις ὅμως ἐσφαλμένως καλεῖ τὸν ἄρχοντα τῶν φρουρῶν Μποσταντζῆ, διότι μποσταντζῆς εἶνε ὁ στρατιώτης τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς. Εἰκάζομεν ὅτι ἐνταῦθα παρεμβάλλει παράδοσίν τινα, ἥτις συγχέει ἀξιωματικὸν πρὸς στρατιώτας καὶ ψευδῶς παράγει τό: Μποστάνια ἐκ τοῦ Μποσταντζῆ. Καὶ οὕτως ἐπῆλθεν ἡ,

(1) *Ἡγεμόνα Εὐρίπου* καὶ *ἡγεμονεύοντα* καλεῖ τὸν Πασσᾶν ἤτοι διοικητὴν Χαλκίδος καὶ *ἡγεμονίαν εἴτ' οὖν πασσαλίκι* τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ καὶ τὸ Χρονικὸν Ψευδανθίμου, ὅπερ καὶ ἁπλῶς πασσᾶν ἀλλαχοῦ καλεῖ αὐτόν. Ἴδε Μνημ. Τόμ. Α', σελ. 100, 101, 106 καὶ 123. Ἐπίσης ἡγεμόνα τὸν Πασσᾶν τὸν ἀποσταλέντα ὑπὸ τῆς Ὑψ. Πύλης δι' ὅμοιον σκοπὸν μετὰ τὴν διὰ τὰ Μοροζινειακὰ μετοίκησιν ἡ Ἐπιτομὴ Περδοῦ, Μνημ. Τόμ. Α', σελ. 38.

σχετικὴ βεβαίως, τάξις καὶ ἀποκατάστασις τῶν πραγμάτων μετὰ τόσους ἀγῶνας καὶ διαπληκτισμούς, φόνους καὶ τιμωρίας.

Ε'

Μεταβαίνοντες εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ β' φύλλου τοῦ Μοναχοῦ παρατηροῦμεν, ὅτι τὸ πρῶτον γεγονός, ὅπερ ἐκτίθεται ἐν αὐτῷ εἶνε ἡ ἐπὶ τῶν Μοροζινειακῶν ἐγκατάλειψις τῶν Ἀθηνῶν, ἡ τριετὴς ἐν Σαλαμῖνι, Αἰγίνῃ καὶ ἀλλαχοῦ διαμονὴ τῶν Ἀθηναίων καὶ ἡ ἐκεῖθεν ἐπάνοδος αὐτῶν. Ἐξ ὅσων εἴδομεν, ὁ παρακολουθῶν ἐπισταμένως τὴν μελέτην ταύτην ἐπείσθη, πιστεύομεν, ὅτι ὁ σχεδιαστὴς τοῦ Χρονικοῦ Μοναχὸς ἐν τῷ πρώτῳ φύλλῳ ἀφηγεῖται τὰ δύο σπουδαιότατα πρὸ τῶν Μοροζινειακῶν γεγονότα τῆς Ἀθηναϊκῆς Ἱστορίας τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἤτοι τὴν μετὰ τὸ Μητροπολιτικὸν ζήτημα ἐπιδρομὴν τῶν Τουρκαλβανῶν καὶ ἐγκατάλειψιν τῶν Ἀθηνῶν κτλ. κατὰ τὸ 1638 καὶ δεύτερον τὴν δολοφονίαν τοῦ Λίμπονα καὶ τῶν λοιπῶν προυχόντων Ἀθηναίων κατὰ τὸ 1678. Νῦν ὁ Χρονογράφος μας μεταβαίνει εἰς τὴν περιγραφὴν ἄλλων σπουδαιοτάτων γεγονότων τῆς ἑκατονταετηρίδος ἐκείνης, τῶν διατρεξάντων ἐπὶ Μοροζίνη κατὰ τὸ 1688 καὶ ἑξῆς.

Εἶνε γνωστὴ ἐκ τῆς Ἱστορίας ἡ τοῦ Ἑνετοῦ Ναυάρχου Φραγκίσκου Μοροζίνη ἐκστρατεία, καθ' ἣν ἀπεσπάσθη ἀπὸ τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ἡ Πελοπόννησος καὶ ἄλλα τινὰ Ἑλληνικὰ μέρη. Τὸ τὰς Ἀθήνας ἀφορῶν μέρος τῆς ἐκστρατείας ἐκείνης καὶ τὴν παράδοσιν αὐτῆς ἱστορεῖ ἡ Ἐπιτομὴ τοῦ Περραιβοῦ, ἧς τὸ σχετικὸν μέρος παρεθέσαμεν ἀνωτέρω. Ἐπίσης τὴν ἀνάγκην, εἰς ἣν περιῆλθον οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Μοροζίνη νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν ἑαυτῶν πόλιν, τὴν μετάβασιν αὐτῶν εἰς Σαλαμῖνα καὶ ἀλλαχόσε καὶ τὴν ἐκεῖθεν μετὰ τριετῆ διαμονὴν παλινόστησιν, εἴδομεν ἐν τῇ ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης πραγματείας παρατεθείσῃ περικοπῇ τοῦ Περραιβοῦ.

Τὴν ἐπὶ Μοροζίνη ἐγκατάλειψιν τῶν Ἀθηνῶν ἀφηγούμενος καὶ ὁ Μοναχὸς Χρονογράφος ἐν τῷ β' φύλλῳ περιγράφει ἰδίως τὰ τῆς ἐκαταστάσεως τῶν Ἀθηναίων ἐν Σαλαμῖνι, τὴν κατάστασιν τῶν ἐκαταλειφθεισῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν μεινάντων ἐν τῇ πατρίδι των ὀλίγων Ἀθηναίων. Ἐν εἴδει μικρᾶς προεισαγωγῆς λέγει ὁ Σχεδιογρ

φος, ὅτι ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὴν ἰδίαν (ΙΖ′) ἑκατονταετηρίδα κατήντησε τόπος τῶν καταδρομῶν, ἐννοῶν διὰ τούτων τοὺς Τουρκοενετικοὺς πολέμους καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν προελθοῦσαν ἀνωμαλίαν καὶ ἀναστάτωσιν, ἧς ἐπωφελούμενοι οἱ καὶ πρὶν ἐλευθέρως ἐξασκοῦντες τὸ ἔργον των φούστιδες ἐπέτρεχον ἀδεῶς καὶ ἐλεηλάτουν ἀνηλεῶς τὴν χώραν. Ἰδοὺ τὸ κείμενον· «Κατ' αὐτὴν τὴν ἰδίαν ἑκατονταετηρίδα ἡ *Ἑλλὰς κατήντησε τόπος τῶν καταδρομῶν ἡ Ἀττικὴ δ' ἔρημος διὰ τρεῖς σχεδὸν χρόνους* (1)· οἱ Ἀθηναῖοι μετέφερον τὰς φαμηλίας των εἰς τὴν *Σαλαμῖνα*, ἐκεῖ ᾠκοδόμησαν τοὺς *οἴκους* των οἱ περισσότεροι καὶ *ἐκκλησίας* εἰς τὸ χωρίον *Ἀμπελάκια* καλούμενον, τὰς *ὁποίας ἄχρι τοῦδε καλοῦν οἱ ἐγχώριοι τῶν Ἀθηναίων*· ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Ἀττικῆς ὀλίγοι εἶχον μείνει εἰς τὴν ἀκρόπολιν, καὶ ἄλλοι τινὲς εἰς *μερικοὺς πύργους τῆς πόλεως*· κάθε στιγμὴν ἤρχοντο *κλέπται*, τοὺς ὁποίους οἱ κάτοικοι ἐκάλουν *φούστας* ἐκτυποῦντο μὲ τοὺς ὀλίγους ἐγκατοίκους, ἥρπαζον ὅσα καὶ ἠδύναντο καὶ *ἔφευγον εἰς τὰ ὄρη*· αἱ οἰκίαι αἱ περισσότεραι ἔπεσαν, οἱ δρόμοι ἐγέμισαν, καὶ ἡ πόλις κατήντησεν ὅλη ἓν δάσος ἐλεεινόν· οἱ λῃσταὶ *ἔβαζον φωτίαν εἰς τὰ δένδρα*, καὶ αὐτὰ καιόμενα κατέκαιον καὶ τὰς ἀρχαιότητας· τότε ἔλαβε τὴν μαύρην μορφὴν τὸ Γυμνάσιον τοῦ . . ., τοῦ ὁποίου μέρος καὶ ἐκρήμνισαν· τότε ἐμαύρισεν ἀπὸ τοὺς καπνοὺς ὁ ναὸς τοῦ Πανελληνίου Διός, καὶ τόσα ἄλλα. Οἱ Ἀθηναῖοι μὴ ὑποφέροντες τὴν ὑστέρησιν τῆς πατρίδος των *ἀπεφάσισαν καὶ ἔστειλαν εἰς Κωνσταντινούπολιν*, *ζητοῦντες ἀσφάλειαν νὰ ἐπαναχάμψουν εἰς τὴν πατρίδα τους*, *καὶ ἐπιτυχόντες τοῦτο ἐπανῆλθον*, καὶ συναχθέντες ἤρχισαν νὰ καθαρίζωσι τὴν πόλιν, καὶ νὰ οἰκοδομοῦν τοὺς οἴκους των» (2).

Ἤδη, ὅτε τις ἔχει ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ λεγόμενα ἐν τῷ α′ φύλλῳ τοῦ Μοναχοῦ περὶ μετοικήσεως τῶν Ἀθηναίων εἰς Σαλαμῖνα καὶ τὰ λεγόμενα περὶ τοιαύτης ἐν τῷ β′, εἶνε εἰς κατάστασιν νὰ κρίνῃ, ὅτι ἐν αὐτοῖς πρόκειται περὶ δύο μετοικήσεων τῶν Ἀθηναίων εἰς Σαλαμῖνα, αἵτινες προεκλήθησαν ἐκ διαφόρων αἰτιῶν καὶ ἃς συνοδεύουσι καὶ χα-

(1) Περὶ τούτου σημειοῖ ὁ Πιττάκης· «Ὁ κ. Φαλλμεράϋερ ἀντέγραψε κατὰ λάθος τὸ «τρεῖς σχεδὸν χρόνους» εἰς «τετρακοσίους σχεδὸν χρόνους», ἴσως τοῦτο εἶναι τυπογραφικὸν ἁμάρτημα· ὅτι δὲ τὸ φύλλον λέγει «τρεῖς σχεδὸν χρόνους» τοῦτο εἶδον πολλοί, ὁ μακαρίτης Buchon, ὁ κ. Φίνλαϊ, ὁ κ. Felsen, ὁ Γεώργ. Αἰνιὰν καὶ πολλοὶ ἄλλοι Ἕλληνες.

(2) Καμπούρ. Μνημ. Τόμ. Α′, σελ. 43-44.

Digitized by Google

ρακτηρίζουσι διάφορα περιστατικά, τὰ ὁποῖα διακρίνει ὁ προσεκτικῶς μελετῶν τὰ δύο ταῦτα φύλλα. Εἶνε ὄντως περίεργον, διατί ὁ Μοναχὸς δὲν ἀναγράφει ρητῶς τὴν αἰτίαν τῆς δευτέρας, τῷ 1688, μετοικήσεως τῶν Ἀθηναίων, δηλ. τὴν συμμαχίαν αὐτῶν μετὰ τοῦ Μοροζίνη, ὑφ' οὗ ἐγκαταλειφθέντες μετῴκησαν εἰς Σαλαμῖνα, ἀλλὰ λίαν ἀορίστως ὑποδηλοῖ αὐτὰ διὰ τῶν: *Κατ' αὐτὴν τὴν ἰδίαν ἑκατονταετηρίδα ἡ Ἑλλὰς κατήντησε τόπος τῶν καταδρομῶν*, δι' ὧν ἀναμφιλέκτως ἐννοεῖ τοὺς Τουρκοενετικοὺς πολέμους. Τοῦτο, νομίζω, ἀποδοτέον εἰς τὸ ὅτι τὰ 4 φύλλα εἶνε ἁπλοῦν σχέδιον χρονικοῦ, ὅπερ ἐπεφυλάσσετο νὰ ἐπεξεργασθῇ καὶ συμπληρώσῃ ἀκολούθως ὁ Μοναχός, ἀλλὰ δὲν ἐπραγματοποίησεν, ἄγνωστον διὰ τίνα λόγον, ὡς θὰ ἀποδείξωμεν τοῦτο περὶ τὸ τέλος τῆς παρούσης πραγματείας. Βεβαίως τὰ ἐν τῷ α' καὶ β' φύλλῳ αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ δὲν εἶνε τόσῳ σαφῆ καὶ ὡρισμένα, ὥστε βασιζόμενός τις μόνον ἐπ' αὐτῶν νὰ παραδεχθῇ ἀνενδοιάστως δύο μετοικήσεις, ἀλλὰ συνδυάζων μετὰ τῶν τῆς Ἐπιτομῆς τοῦ Περραιβοῦ, τῆς ἐπιστολῆς Βεναλδῆ καὶ τῶν 4 Πατριαρχικῶν ἐγγράφων πείθεται ἀδιστάκτως, ὅτι πρόκειται περὶ δύο μετοικήσεων, ὅπως, ὅτι πρόκειται περὶ δύο καθαιρεθέντων Μητροπολιτῶν Ἀθηνῶν.

Περὶ τοῦ ἀναφερομένου ἐνταῦθα, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ᾠκοδόμησαν οἰκίας ἐν Ἀμπελακίοις τῆς Σαλαμῖνος σωζομένας μέχρι τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν συνέτασσε τὴν Χρονογραφίαν του ὁ Μοναχός, δηλ. μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, παρατηροῦμεν ὅτι τοιοῦτό τι δὲν λέγει περὶ τῆς κατὰ τὸ 1638 διαμονῆς τῶν Ἀθηναίων ἐν Σαλαμῖνι. Ἐὰν ἔμενον τότε τρία ἔτη, θὰ ἔκτιζον βεβαίως οἴκους, ὡς κατὰ τὸ 1688 ἔπραξαν, καὶ θὰ διετηροῦντο μέχρι τοῦ 1688, ὅπως καὶ οἱ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο οἰκοδομηθέντες ἐσῴζοντο ἔτι κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα. Ἡ σιωπὴ τοῦ Χρονογράφου εἶνε πρόσθετος ἀπόδειξις εἰς τὰς προσημειωθείσας, ὅτι δὲν παρέμειναν τότε πολὺν χρόνον οἱ Ἀθηναῖοι ἐν Σαλαμῖνι. Τὴν ὑπερβολήν, ὅτι ἡ πόλις κατήντησε δάσος καὶ τὴν παρατήρησιν ὅτι τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα ἐμαύρισαν ἐκ τῶν καπνῶν τῶν καιομένων ὑπὸ τῶν φούστιδων δένδρων, πιθανῶς ἐκ τῆς παραδόσεως προερχομένας καὶ μὴ ἀρυομένας ἐκ τῶν Ἐφημερίδων, παρερχόμεθα ὡς μὴ χρῄζούσας σχολίων. Ὅτι ἡ ἐπάνοδος τῶν Ἀθηναίων εἰς τὰς ἑστίας των ἐπετελέσθη, ἀφοῦ ἐξησφάλισεν αὐτοὺς ἡ Ὀθωμανικὴ ἐξουσία,

Digitized by Google

εἴδομεν ἀνωτέρω διακρίνοντες τὴν ἐπάνοδον ταύτην ἀπὸ τὴν γενομένην κατὰ τὸ 1638, ὅτε τοῦ Πατριάρχου λύσαντος τοὺς Ἀθηναίους τοῦ ἀφορισμοῦ ἐπανεῖδον τὴν γλυκεῖαν πατρίδα των.

Περὶ τῆς μετὰ τὰ Μοροζινειακὰ κατὰ μικρὸν καὶ μετὰ δυσκολίας ἐπιστροφῆς τῶν Ἀθηναίων εἰς τὸ ἄστυ, δὲν ἤθελεν εἶσθαι ἄπο σκοποῦ νὰ παραθέσωμεν τὰ ἀναφερόμενα ἐν τῇ Ἐπιτομῇ τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσον τὰ κατ' αὐτὴν ἔχοντα μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τὰς συνοδευσάσας περιστάσεις τὴν μετὰ τὴν δολοφονίαν τῶν Προυχόντων ἐπάνοδον τῶν Ἀθηναίων μᾶς ἐξηγοῦσι τὰ ἐν βραχυλογίᾳ ὑπὸ τοῦ Μοναχοῦ περὶ ἐκείνης ἐκτιθέμενα. Ἡ Ἐπιτομὴ ἀναγράψασα τὴν ἐπιστροφὴν ἑβδομήκοντα οἰκογενειῶν εἰς Ἀθήνας καὶ τὴν μετὰ τὴν πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην ἀναφορὰν τῶν Ἀθηναίων ἀποστολὴν τοῦ Ἀβδουλὰμ Πασσᾶ, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, προσθέτει· «Οὗτος ἐλθών, ἔστησε τὰς σκηνάς του ἔξω εἰς τὴν Καλιρρόην. Εὐθὺς οἱ *ἐγκριτότεροι συμπατριῶται* ἐπῆγαν εἰς προσκύνησίν του, ὁ ὁποῖος τοὺς ἐδέχθη καὶ τοὺς ὡμίλησε μὲ κάθε ἱλαρότητα, τοὺς ἐρώτησεν ἂν εἶναι πολλοὶ συναγμένοι ἀπὸ τοὺς ραγιάδες ἕως τώρα, καὶ ἀνίσως ἡμέραν παρ' ἡμέραν ἀκολουθοῦν νὰ συνάζωνται. Οἱ *συμπατριῶται* ἀπεκρίθησαν διὰ στόματος τοῦ Νικολάου Χειλᾶ εἰδήμονος τῆς Ὀθωμανικῆς διαλέκτου, ὅτι *Πασᾶ Ἐφέντη*, ἕως τώρα εἶναι μερικοὶ συναγμένοι, καὶ εἰς αὐτὸ τοῦτο πάσχομεν μὲ κάθε λογῆς τρόπον νὰ φέρωμεν καὶ τοὺς ἐπιλοίπους, ὅμως χρειάζεται ὑπομονή· διότι εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη ὁποῦ εὑρίσκονται εἶναι ἐλευθερία περισσοτέρα, ἡ ὁποία εἰς τοὺς πολλοὺς φαίνεται ἀρεστή. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ δοκιμάσωμεν τὸν κάθε ἐπιτήδειον καὶ γλυκὺν τρόπον εἰς τὸ νὰ τοὺς ἑλκύσωμεν, διὰ νὰ κατοικηθῇ πάλιν, καὶ νὰ γεμίσῃ ὁ τόπος τοῦ κραταιοτάτου καὶ εὐσπλαγχνικωτάτου βασιλέως μας. Ὁ *Ἡγεμὼν* φαίνεται ὅτι εὐχαριστήθη πολὺ εἰς αὐτὴν τὴν ὁμιλίαν· σημεῖον δέ, ὅτι ἐχάρισε καὶ ἓν δακτυλίδιον εἰς τὸν Νικόλαον, ἀπέδειξε δὲ καὶ ἐκ μέρους τοῦ βασιλέως του ὅλους τοὺς Ἀθηναίους ἀφορολογήτους καὶ ἀσιδότους εἰς τρεῖς ὁλοκλήρους χρόνους, καὶ ὅτι ὅσοι ἤθελε ξαναγυρίσουν εἰς τὴν πατρίδα τους νὰ ξαναλαμβάνουν ἐλευθέρως ὅλα τους τὰ ὑποστατικά. Οὕτω λοιπὸν ἠκολουθοῦσεν ἡ ἀνάσμιξις τῶν φευγάτων εἰς τὴν Ἀθήναν, καὶ ἡ τῶν ὑποστατικῶν των ξαναπόκτησις. Ἐκείνων δὲ ὁποῦ ἔμειναν εἰς τοὺς ξένους τόπους τὰ ὑποστατικὰ ἀπέρασαν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς βασι-

Digitized by Google

λείας. Ὅθεν μετ' ὀλίγον μερικοὶ ἀξιολογώτεροι *συμπατριῶται*, ὁ Μπενιζέλος, ὁ Παλαιολόγος, ὁ Λατῖνος, καὶ ἄλλοι πρὸς τούτοις πηγαίνοντας εἰς βασιλεύουσαν ἠγόρασαν ἀπὸ τὸ Ὑψηλὸν Δοβλέτι μὲ μίαν συγκαταβατικὴν τιμὴν ὅλα τὰ ὑποστατικὰ ἐκείνων τῶν Ἀθηναίων, ὁποῦ εἶχον κατοικήσει εἰς ξένους τόπους, καὶ αὐτοὶ πλέον ὡς ἴδιοι οἰκοκύριοι τὰ ἐπουλοῦσαν εἰς ἄλλους. Οὗτοι δὲ Τουρκιστὶ λέγονται Μουλτεζίμιδες. Ἄρχισαν δὲ κατ' ὀλίγον νὰ συνάγωνται καὶ ὀλίγοι Τοῦρκοι, πλὴν μὲ φόβον, καὶ ἀκαταστασίαν, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κεκλεισμένοι, καὶ φυλαττόμενοι εἰς τὸ Κάστρον· διότι μὲ τὸ νὰ ἦτον ἡ Πελοπόννησος ὑποκάτω εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἑνετῶν, οἱ ἐκεῖσε διατρίβοντες Ἕλληνες Ἀθηναῖοι ἀνταμωμένοι καὶ μὲ ἄλλους, ἀνθρώπους εὐτελεῖς, κακότροποι δὲ καὶ κλέπται, ἔκαμναν συχνὰ ἐκδρομὰς εἰς τὰ πέριξ τῆς Ἀττικῆς, καὶ πολλάκις μέσα εἰς τὴν πολιτείαν, ἁρπάζοντες καὶ αἰχμαλωτίζοντες τοὺς προστυχόντας Τούρκους· ὅθεν πρὸς φύλαξιν καὶ ἀσφάλειαν τοῦ τόπου μὲ βασιλικὸν ὁρισμὸν ἦλθον ὡς *φύλακες* ξένοι Τοῦρκοι εἰς τὴν Ἀθήναν, ἕως οὗ ἐσυνάχθησαν καὶ οἱ λοιποὶ ἀπὸ τοὺς ἐντοπίους, καὶ οὕτως ἔπαυσε τὸ κακόν» (1).

Τὰ ἀναφερόμενα ὕστερον ἐν τῷ β' φύλλῳ περὶ τῆς συστάσεως τῆς μονῆς τῶν ἁγίων Ἀναργύρων ἐπιφυλασσόμεθα νὰ ἐξετάσωμεν κατωτέρω, ἐν τῷ περὶ τοῦ Χρονογράφου μας γενησομένῳ ἰδιαιτέρῳ λόγῳ, καθ' ὅσον συνδέονται στενῶς μετ' αὐτοῦ καὶ τῆς μονῆς, εἰς ἣν ἀνῆκε. Σημειώσας δέ τινα ὁ Σχεδιογράφος περὶ τοῦ κατὰ τὰ τέλη τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος σπουδαιοτάτου γεγονότος τῆς ἐπιστροφῆς τῶν Ἀθηναίων, καὶ παρεμβαλὼν διὰ λόγον, ὃν θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, τὰ περὶ τῆς μονῆς τῶν ἁγίων Ἀναργύρων μεταβαίνει εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ἡ ἀκρωτηριασθεῖσα ὑπὸ τοῦ Φαλμεράϋερ χρονολογία τοῦ χειρογράφου τῶν φύλλων, ἅτινα ἐπὶ μίαν ὥραν τῷ παρεχώρησεν ὁ Πιττάκης πρὸς μελέτην, ἔχουσα· «*καὶ ταῦτα μὲν τῷ χιλιοστῷ* ..... *σιοστῷ πρώτῳ ἔτει*» ὀφείλει νὰ συμπληρωθῇ *ἑπτακοσιοστῷ*, διότι καὶ ἡ χρονολογικὴ σειρὰ τῶν γεγονότων καὶ τὰ ἐξαλειφθέντα ὑπὸ τοῦ Φαλμεράϋερ *πέντε γράμματα*, ὡς λέγει ὁ Πιττάκης, τὴν συμπλήρωσιν ταύτην ἐπιβάλλουσι. Ὅτι ἦτο [ἑξακο]σιοστῷ κατ' οὐδένα λόγον δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν, διότι ἐν τοῖς ἡγουμένοις ὁ Χρονογρά-

(1) Καμπουρ. Μνημ. Τόμ. Α' σελ. 38-39.

Digitized by Google

φος ἀναγράφει τὰ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος μέχρι τοῦ 1690 καὶ ἔτι πρός. Ὁ δὲ Πιττάκης λέγων ὅτι ἐξήλειψεν ὁ Φαλμεράϋερ πέντε γράμματα καὶ προσθέτων «ὅτι δὲ εἶνε τὸ ἔτος 1626 ἐξάγεται καὶ ἀπὸ τὸ Πατριαρχικὸν τοῦ Ἰωαννικίου ἔγγραφον, εἰς ὃ φαίνεται τὸ ἔτος κάλλιστα»(1), οὔτε σκέπτεται οὔτε γνωρίζει τὸν χρόνον τοῦ Πατριαρχ. σιγιλλίου. Τὸ μὲν ἐπικαλούμενον ὑπ' αὐτοῦ σιγίλλιον (2) φέρει χρονολογίαν 1651, διὰ τῶν πέντε δὲ ἐξαλειφθέντων γραμμάτων οὐδαμῶς τό: *χιλιοστῷ .....σιοστῷ πρώτῳ* δύναται νὰ γείνῃ: *χιλιοστῷ ἑξακοσιοστῷ εἰκοστῷ ἕκτῳ*.

Ἀναγράφων δὲ τὰ συμβεβηκότα τοῦ 1701 ὁ Μοναχὸς προτάσσει τινὰ περὶ τῆς οἰκογενείας του καὶ ἑαυτοῦ ἀνακηρύσσων ὅτι προεβιβάσθη εἰς Πρεσβύτερον, καὶ τὸ οὐχ ἧττον σπουδαῖον, ὅτι *τὴν τῆς σημειώσεως τάξιν ἐνεδύσατο* ἤτοι ὅτι *περιεβλήθη τὸ ὀφφίκιον τοῦ συντάσσειν τὰς Ἐφημερίδας τῆς Μονῆς*, ὅπερ δὲν ἐνόησαν οἱ πρὸ ἡμῶν γράψαντες περὶ τῶν τεσσάρων φύλλων. Ἔπειτα, ἐν τέλει τοῦ β' φύλλου, σημειοῖ ὁ μοναχὸς Χρονογράφος· « *Τῷ ἔτει τούτῳ μέγας σεισμὸς ἐγένετο* καὶ *ἅπαντες οἱ οἶκοι ἐσείσθησαν* καὶ ἡ *Ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Διονυσίου* εἰς δύο ἐσχίσθη, καὶ ὁ τοῦ *Ἀρχιερέως οἶκος* κλόνῳ μέγα καὶ λίθῳ ἐκ τοῦ Βράχου προσβληθεὶς τὸ *ἀνώγεον ἐκρημνίσθη*. Τοῦτο δὲ ἐγένετο τὸ ἑσπέρας τοῦ Ἁγίου Χαρίτωνος· πολλοί τε οἶκοι τῆς τοῦ *Σωτῆρος Νικοδήμου* κατεκρημνίσθησαν, καὶ ἡ *Βασιλικὴ* ἐκκλησία ἐρράγη, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ εἰς τὴν *Μητρόπολιν* ὁ Δημήτριος κεραυνῷ βληθεὶς ἐτελεύτησεν ἀφήσας ὀρφανὰ καὶ χή[ραν]» (3).

Ὅτι συνέβη σεισμὸς (4) ἐν ἔτει 1701, δὲν πρέπει νὰ ἀμφιβάλλωμεν τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ ὁ γράφων ταῦτα καὶ ἔζη κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἤδη πρεσβύτερος ὢν τὸν βαθμὸν εἰμὴ καὶ τὴν ἡλικίαν καὶ πρὸς τούτοις ἦτο ἐπιτετραμμένος νὰ ἀναγράφῃ τὰ διάφορα συμβεβηκότα ἐν ταῖς Ἐφημερίσι τῆς Μονῆς (5). Ἂν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ

(1) Ἀρχαιολ. Ἐφημερὶς ἔτους 1853, τεῦχος 34.

(2) Ἰδὲ αὐτὸ ἐν Καμπουρ. Μνημ. Τόμ. Α' σελ. 46-48. Πρβλ. καὶ Ἱστορ. Τόμ. Α' σελ. 68-69 καὶ 375.

(3) Μνημ. Τόμ. Α' σελ. 45.

(4) Περὶ τῶν γραφέντων περὶ τοῦ σεισμοῦ τούτου καὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν συνέβη, Καμπ. Ἱστορ. Α', σελ. 61-67.

(5) Σημειωτέον ἐνταῦθα ὅτι καὶ κατὰ τὸ 1785 ἐγένετο σεισμὸς ἐν Ἀθήναις. Καμπ. Μνημ. Τόμ. Γ', σελ. 240.

Digitized by Google

ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρειοπαγίτου εὗρεν ὁ Wheler ἠρειπωμένην κατὰ τὸ 1675, τοῦτο δὲν ἀποδεικνύει ὅτι ὁ ἐν ἔτει 1701 Ἐφημεριδογράφος τῆς Μονῆς δὲν γράφει ἀληθῆ, ἀλλ' ὅτι μεταξὺ τοῦ 1675 καὶ 1701 ἀνοικοδομηθεῖσα κατερρίφθη ὑπὸ τοῦ ἐν ἔτει 1701 σεισμοῦ. Ἐπισκοπήσωμεν τὰ γραφέντα ὑπὸ τῶν περιηγητῶν περὶ τοῦ ναϊδίου τούτου. Ὁ Guilletiere (1669) γράφει· «ἐπειδὴ *παρὰ τὴν ἀρχιεπισκοπικὴν οἰκίαν* ὑπάρχει μικρὸν παρεκκλήσιον τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου τούτου, τὸ ὁποῖον *βράχος καταπεσὼν κατηρείπωσε*, καθ' ἑκάστην καθικετεύουσι τοὺς ἡμετέρους ἱεραποστόλους, ἵνα πορευθέντες παρὰ τῷ ἡμετέρῳ βασιλεῖ ἐπιτύχωσι παρὰ τοῦ μεγάλου τούτου ἡγεμόνος τὸ ἀναγκαῖον χρῆμα *πρὸς ἀνοικοδόμησιν τοῦ παρεκκλησίου*, χάριν ἀνορθώσεως παρ' αὐτοῖς τῆς δόξης τοῦ ἡμετέρου ἔθνους» (1). Ὁ Babin (1672) λέγει· «*Τὸ οἴκημα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου* ἵδρυται ἐπὶ τῶν ἀρχαίων θεμελίων τῆς οἰκίας τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρειοπαγίτου συνεχόμενον μετὰ τῶν ἐρειπίων μικρᾶς τινος ἀρχαιοτάτης ἐκκλησίας, ἧς τὰ ἐρείπια καὶ *οἱ τοῖχοι φαίνονται ἀκόμη περικεκοσμημένοι διὰ διαφόρων γραφῶν*» (2). Ὁ Wheler (1675) σημειοῖ, ὅτι ὑπὸ ἐσχισμένον βράχον εὑρίσκεται *ἠρειπωμένη* ἡ εἰς τὸν ἅγιον Διονύσιον τὸν Ἀρειοπαγίτην ἀφιερωμένη Ἐκκλησία, ἧς πλησίον *τὸ μέγαρον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν* καὶ ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων του *δὲν σώζεται εἰμὴ σωρὸς ἐρειπίων* (3). Φαίνεται, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες προσεπάθουν παντοίοις τρόποις, ὡς ἐνδεικνύουσι τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Guilletiere, ὅπως ἀνοικοδομήσωσι τὸ στενότατα συνδεόμενον μετὰ τῆς ἐν Ἀθήναις ἱδρύσεως τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας ναΐδιον τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρειοπαγίτου, οὗτινος οἱ τοῖχοι ἐσώζοντο ἀκέραιοι ἐν ἔτει 1672, ἀφοῦ κατὰ τὸν Babin διετηροῦντο αἱ γραφαὶ αὐτῶν καὶ κατ' ἀκολουθίαν δὲν ἦτο ἠρειπωμένον, ὡς μεθ' ὑπερβολῆς σημειοῦσι καὶ οἱ τρεῖς παρατεθέντες Περιηγηταί, φαίνεται, ὅτι εἶχον ἀνοικοδομήση κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ὁ δὲ σεισμὸς τοῦ 1701 ἐκρήμνισεν αὐτό. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀνεγερθὲν ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν Ἀθηναίων ἐκρημνίσθη. Ὁ Stuart τῷ 1751 εὗρεν αὐτὸ ἠρειπωμένον· ἀλλ' ὁ Chandler μετὰ 15 ἔτη εἶδεν αὐτὸ πάλιν ἀνε-

(1) Μνημ. Τόμ. Β', σελ. 87.
(2) Καμπούρ, Μνημ, Τόμ. Α', 198,
(3) Καμπούρ. Ἱστορ. Τόμ. Β', σελ. 302.

Digitized by Google

γηγερμένον. Ἰδοὺ τί γράφει ἐν ἔτει 1765 «Ἀνέρχεταί τις διὰ βαθμίδων λελαξευμένων ἐπὶ τοῦ βράχου· παρ' αὐτὸν δὲ ἐπὶ τῆς πρὸς τὸ Θησεῖον πλευρᾶς, εὑρίσκει τις πλησίον *Ἐκκλησίας ἠρειπωμένης ἑτέραν μικρὰν Ἐκκλησίαν ἀφιερωμένην εἰς τὸν ἅγιον Διονύσιον*» (1). Πότε τὸ τρίτον κατέπεσεν, ἄγνωστον.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸν παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Διονυσίου *οἶκον* τοῦ Μητροπολίτου Ἀθηνῶν, τὸν *Μητρόπολιν* κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους καλούμενον, ὅστις ἵστατο, ὡς εἴδομεν, ἐπὶ Guilletiere(2), Babin, Spon καὶ Wheler, καὶ ἐπὶ Μοροζίνη ἀκόμη, καὶ οὗτινος μόνον τὸ ἄνω πάτωμα, ὡς ἐξηγεῖ τὸ χωρίον τοῦ μοναχοῦ καὶ ὁ Δ. Καμπούρογλους (3), ἔρριψεν ὁ σεισμὸς τῷ 1701, — ὅτι μόνον τὸ ἄνω πάτωμα αὐτοῦ ἐκρημνίσθη ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ καὶ ὅτι τὸ κάτω δὲν ἔπαθεν, ἀλλ' ἦτο κατοικήσιμον, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἀσφαλῶς ἐκ τούτου, ὅτι τρεῖς μετὰ τὸν σεισμὸν ἡμέρας *ὁ εὑρισκόμενος ἐντὸς τῆς Μητροπόλεως Δημήτριος κεραυνῷ βληθεὶς ἐτελεύτησεν* — ὁ οἶκος οὗτος, ὃν τῷ 1751 ὁ Stuart εὗρε πεσμένον, τῷ δὲ 1759, κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦ Ψευδανθίμου, ὁ Βοϊβόδας Τζισταράκης οἰκοδομῶν τὸ τζαμὶ τοῦ κάτω παζαριοῦ ἔλαβεν ἐξ αὐτοῦ πολλὰ μάρμαρα (4), ἀνηγέρθη καὶ πάλιν, ἀλλ' ἀλλαχοῦ, πλησίον τοῦ σημερινοῦ *ναοῦ* τῆς Μητροπόλεως καί, ἀκριβέστερον, πλησίον τοῦ ἐσφαλμένως λεγομένου σήμερον ναϊδίου τοῦ *ἁγίου Ἐλευθερίου*, ἀντί: *Παναγίας Γοργοεπηκόου*, ἤδη πρὸ τοῦ 1745, ὡς δεικνύει ἡ εἰκὼν αὐτοῦ τοῦ ἔτους τούτου (5) καὶ ἐκοσμήθη ἀκολούθως, τῷ 1767, ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Βαρθολομαίου, ὡς φέρει τὸ σημείωμα τοῦ Γρ. Μπουρνιᾶ καταχωρισθὲν ἐν τῷ Β' τόμῳ τῆς Ἱστορ. Ἀθην. Καμπούρ. (σελ. 276) καὶ ἔχον οὕτω: «† Ἥδε *Μητρόπολις* διὰ σπουδῆς κεκόσμηται καὶ δαπάναις τοῦ Πανιερωτάτου καὶ θεοπροβλήτου Μητροπολίτου πρῴην Δρύστρας τό γε νῦν ἔχον Ἀθηνῶν, ποιμένος τε καὶ προστάτου Κυρ Βαρθολομαίου μνήμης αὐτοῦ ἕνεκεν ἀθανάτου ΑΨΞΖ». Καὶ τούτου δὲ καταστραφέντος ἐπὶ τῆς Ἑλλ. ἐπαναστάσεως ᾠκοδομήθη ἐσχά-

(1) Καμπ. Ἱστορ. Τόμ. Β', σελ. 302.
(2) Καὶ ὁ Randolph ἀναφέρει αὐτὸν τῷ 1671. Ἴδε Καμπ. Μνημ. Τόμ. Α', σελ. 1.
(3) Ἱστορ. Τόμ. Α'. 66.
(4) Καμπούρ. Μνημ. Α', σελ. 99.
(5) Ἴδε Καμπ. Ἱστορ. Τόμ. Β', σελ. 276.

Digitized by Google

τως τὸ νέον Μητροπολιτικὸν μέγαρον τῇ ἀξιεπαίνῳ μερίμνῃ τοῦ ἀοιδίμου Μητροπολίτου Ἀθηνῶν Γερμανοῦ Καλλιγᾶ. Καταλείποντες εἰς τοὺς ἀρχαιολογοῦντας τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν τῶν Ἀθηνῶν νὰ ὁρίσωσι, τίς ἦτο ἡ ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Μοναχοῦ Χρονογράφου *Βασιλικὴ Ἐκκλησία*, λέγομεν περὶ τοῦ ἐν τῷ κειμένῳ: τοῦ *Σωτῆρος Νικοδήμου*, ὅτι εἶνε πλημμελὴς ἀνάγνωσις τοῦ Πιττάκη, ὅστις εἶχεν ἀντιγράψῃ τὰ φύλλα, ὡς πιστεύομεν, ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ: *Σωτῆρος τοῦ Λυκοδήμου*, ὅπερ εἶχε γράψῃ ὁ Ἐφημεριδογράφος — ἐκτὸς ἐὰν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ναοῦ τούτου εἶχεν ὑποστῇ ἀλλοίωσιν ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ καὶ ἐλέγετο διττῶς Λυκοδήμου καὶ Νικοδήμου, ὡς καὶ τά: Παναγία Καμουκαρέα καὶ Καπνικαρέα (1), Καισαριανὴ καὶ Συριανή. Περὶ τοῦ τελευταίου παρατηροῦμεν ἐν παρόδῳ, ὅτι τὸ Καισαριανὴ ἐγένετο κατὰ συγκοπὴν *Σαριανὴ* καὶ ἔπειτα *Συριανή*· ὅμοια εἶνε τὸ Βυζαντιακὸν Κουκουμάριον (2) καὶ παρ' ἡμῖν Κουκούμα καὶ κουκουμάρι, καὶ προσέτι τὸ Βυζαντινὸν κιστέρνα καὶ σήμερον στέρνα.

Ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ τρίτου φύλλου ὁ Σχεδιαστὴς Μοναχὸς ἀρχαιολογῶν χάριν ποικιλίας παρεμβάλλει τινὰ περὶ *πίλων*, *ἐνδυμάτων* καὶ *ὑποδημάτων* τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ χρόνων. «Τὰ φορέματα τῶν Ἀθηναίων, λέγει, ἦσαν εἰς μὲν τὴν κεφαλὴν ἕνα *μεταξωτὸν σκιάδιον*, εἰς τὸν κορμὸν καὶ λοιπὰ μέρη τοῦ σώματος ἕνα *ὑποκάμισον μὲ γραμμὰς ἐρυθράς, ὡς καὶ τώρα φοροῦσιν*, εἰς δὲ τοὺς πόδας ἐφόρουν *μικρὰ ὑποδήματα, ὁποῖα συνειθίζουν ἀκόμη οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τῆς Ἀττικῆς*». Περὶ αὐτῶν, ἅτινα δὲν ἠρύσθη ἐκ τῶν Ἐφημερίδων, θέλων νὰ φανερώσῃ πόθεν τὰ γνωρίζει, κρίνει ἀναγκαῖον νὰ προσθέσῃ «Ταῦτα δὲ ἔκ τε τῶν πατέρων ἡμῶν ἠκούσαμεν καὶ ἡμεῖς ἴδομεν». Τὰ περὶ τῶν φορεμάτων ἀναφερόμενα πιστοῦνται καὶ ἐκ τῶν λεγομένων ὑπὸ τοῦ Μπουμπούλη γράφοντος·

«Ὅσαις φοραῖς ἐφαίνοντο μπροστά του (τοῦ Ἀρχιευνούχου) οἱ Ἀθηναῖοι
π' ὅλα τὰ γένη καὶ φυλαὶς ἐδείκτασιν ὡραῖοι·
εἴκοσι ποῦ νὰ ἐστέκασιν ἐφαίνονταν σαράντα
μὲ *παλαιὰ φορέματα*, *καθὼς τὰ ἐφέρναν πρῶτα*,

(1) Ἴδε Καμπούρ. Ἱστορ. Τόμ. Β', σελ. 287-288.
(2) Ἴδε Κωνστ. Πορφυρογ. de cerimon σελ. 95 καὶ ἀλλαχοῦ, ἐκδ. Βόννης.

Digitized by Google

καὶ μὲ τὰ σκιάδια τὰ ψηλά, ποῦ εἶχαν 'ς τὸ κεφάλι,
στολίζοντάς τους τὸ κορμὶ μὲ δόξαν τους μεγάλη·
καὶ μέρος διὰ τὴν εὐμορφιάν, μέρος διὰ τὴν σοφίαν,
καὶ διὰ τὴν εὐπρέπειαν καὶ διὰ τὴν εὐγενείαν,
ἂν ἦσαν ἐμπρὸς εἰς τὸν κριτὴν χιλιάδες νὰ κριθοῦσι,
τοὺς Ἀθηναίους ἔκραζε νὰ σώσουν νὰ τοῦ εἰποῦσι
ἂν εἶχασι παράπονο, νὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ,
καὶ κείνων ποῦ τοὺς τυραννοῦν θάνατον νὰ τοὺς δώσῃ» (1).

Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ ὁ Μπουμπούλης λέγει περὶ τῶν Ἀθηναίων·

«*καὶ μὲ τὰ σκιάδια τὰ ψηλὰ καὶ ἐδεῖχνασιν ὡραῖοι*
διατὶ τὰ σκιάδια ἐκάνασι καὶ ἐφαίνονταν ἄλλοι τόσοι» (2).

Μετὰ ταῦτα ὁ Χρονογράφος ἐπανερχόμενος εἰς τὸ κύριον θέμα, τὴν ἀναγραφὴν τῶν συμβεβηκότων, διηγεῖται, ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα ἐνεφανίσθησαν ἐχθρικὰ πλοῖα εἰς τὸ ἄκρον τῆς Ἀττικῆς καὶ προσωρμίσθησαν ἐκεῖ. Ἀλλὰ κατὰ ποῖον ἔτος συνέβη τοῦτο καὶ τὰ ἐφεξῆς ἀναφερόμενα, δὲν μᾶς λέγει ὁ Μοναχός, ὅστις ἐν τῷ σχεδίῳ τούτῳ τῆς Χρονογραφίας δὲν εἶχεν ἔτι σημειώσῃ τὴν χρονολογίαν. Δύσκολον εἶνε νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ Χρονογράφος ἀφηγεῖται τὰ τοῦ 1702 συμβάντα, καὶ ὅτι κατ' ἀκολουθίαν μεταφέρει εἰς τὸ σχέδιόν του πάντα τὰ κατ' ἔτος ἐν ταῖς Ἐφημερίσι ἀναγεγραμμένα σπουδαῖα καὶ μή. Πιθανώτερον φαίνεται, ὅτι κατ' ἐκλογὴν παραλαμβάνει ἐκ τῶν Ἐφημερίδων τὰ ἀξιολογώτερα καὶ ἀναπτύσσει παραλείπων τὰ ἥττονος λόγου ἄξια καὶ ὑπερπηδῶν οὕτω τὰ ἔτη, καθ' ἃ δὲν συνέβη τι ἄξιον νὰ παραδοθῇ εἰς τὴν Ἱστορίαν, ὡς πράττει καὶ ἐπὶ τῶν γεγονότων τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος, ἔνθα μόνον τὰ τῶν ἐπιδρομῶν τοῦ 1638, τὴν δολοφονίαν τοῦ Λίμπονα καὶ τῶν Προυχόντων Ἀθηναίων τῷ 1678, καὶ τὰ Μοροζινειακὰ ἀπὸ τοῦ 1688 καὶ ἑξῆς περιγράφει. Ὅτι ἐνταῦθα δὲν παραθέτει τὸ κείμενον τῶν Ἐφημερίδων, ἀλλ' ἀρύεται ἐξ αὐτῶν ἐξάγεται καὶ ἐκ τούτου, ὅτι ἐπιτάσσει τὰ συμβάντα τῇ ἡμέρᾳ τ[ῆς] Ἀναλήψεως καὶ προτάσσει τὰ περὶ τῆς εὐφορίας τοῦ ἔτους ἐκεί-

(1) Καμπούρ. Μνημ. Τόμ. Α', σελ. 16-17.
(2) Ἐκεῖ, σελ. 26.

Digitized by Google

νου. Ἐν ταῖς Ἐφημερίσιν εἶχον σημειωθῆ κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν πρῶτον τὰ συμβάντα τῇ ἡμέρᾳ τῆς Ἀναλήψεως καὶ ἔπειτα τὰ περὶ τῆς εὐφορίας, περὶ ἧς δὲν ἠδύνατο νὰ γνωρίζῃ πρὸ τοῦ Φθινοπώρου, ὅτε γίνεται καὶ ἡ συγκομιδὴ τοῦ οἴνου καὶ ἐλαίου. Ὁ Χρονογράφος λέγει· «τῷ χρόνῳ τούτῳ ἐφορία ἐγένετο σίτου, οἴνου καὶ ἐλαίου καὶ ἐχορτάσθημεν καὶ ἐνεδύθημεν. Τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῆς τοῦ Κυρίου Ἀναλήψεως ἐπλήρωσε τὸ κοινὸν χρέος ὁ ἐν ἱερομονάχοις ἀδελφὸς ἡμῶν Ἀρσένιος».

Ἡ πειρατικὴ λοιπὸν αὕτη κατὰ τῆς Ἀττικῆς ἐπιδρομὴ εἶνε ἄγνωστον κατὰ ποῖον ἔτος ἐγένετο, μανθάνομεν δὲ περὶ αὐτῆς ἐκ τοῦ Μοναχοῦ μόνον, ὅτι ἐμβαλοῦσα εἰς φόβον καὶ τρόμον πάντας περιωρίσθη εὐτυχῶς εἰς πυρκαϊὰν ἐπὶ τοῦ παρὰ τὴν παραλίαν ὄρους, ἣν μετὰ φρίκης ἐθεῶντο ἐκ τῆς μονῆς οἱ Καλόγηροι καὶ ὅτι οἱ ἐν τῇ ὑπαίθρῳ χώρᾳ οἰκοῦντες φόβῳ συσχεθέντες *κατέφυγον εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν* καὶ τὰς ὀχυρὰς μονάς, ἑνὸς μόνου ἀσκητοῦ καταληφθέντος ὑπὸ τῶν πειρατῶν καὶ παραδοθέντος εἰς τὸ πῦρ ὑπὸ τῶν ἀσεβῶν, οὓς ὁ εὐσεβὴς Μοναχὸς παραδίδει εἰς τὴν θείαν τιμωρίαν. Ἔπειτα ὁ Χρονογράφος ἀναγγέλλων μετὰ προφανοῦς ἀγαλλιάσεως, ἣν ἐξηγοῦσιν αἱ συμφοραὶ καὶ δυστυχίαι τῶν χρόνων ἐκείνων, ὅτι τῷ χρόνῳ ἐκείνῳ ἐγένετο εὐφορία, τελειώνει τὸ γ΄ φύλλον ἀνακοινῶν τὸν θάνατον τοῦ Ἀρσενίου, ὑπὲρ τῆς ψυχικῆς σωτηρίας τοῦ ὁποίου ἐπικαλεῖται τὸ ἔλεος τοῦ ἁγίου τοῦ Ἰσραήλ.

Ἐν τῷ δ΄ φύλλῳ ἀναφέρει τὴν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Γαλλιηνοῦ γενομένην ἐπιδρομὴν τῶν Γότθων, οἵτινες εἰσβαλόντες καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας ἐλεηλάτησαν τὴν πόλιν. Περὶ αὐτῆς ἐγράψαμεν καὶ ἡμεῖς ἀλλαχοῦ ἐν παρόδῳ.

ϛ΄

Ἀναλύσαντες τὸ περιεχόμενον τῶν εὑρεθέντων ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Πιττάκη φύλλων, ἅτινα ἀποτελοῦσι μέρος σχεδίου μακρᾶς Χρονογραφίας, ἧς τὸ πλεῖστον ἀπωλέσθη, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ δ΄ φύλλου, ἔνθα σημειοῦνται γεγονότα τῆς Γ΄ μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος καὶ ἐξ ... δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἀσφαλῶς, ὅτι πρόκειται περὶ ἔργου ἀ... χομένου ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων καὶ καταλήγοντος, ὡς ἐκ τῶν ἄ... λων τριῶν φύλλων πειθόμεθα, εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ Χρονογράφου·

ἴδωμεν νῦν εἰς τίνα μονὴν ἀνῆκεν ὁ σχεδιάσας αὐτὴν μοναχός, πῶς κατέστρωσε τὸ ἔργον του καὶ πότε ἔζη.

Οὗτος ἀναμφηρίστως δὲν ἀνῆκεν εἰς τὴν μονὴν τῶν ἁγίων Ἀναργύρων. Ἐν τῇ πρώτῃ σελίδι τοῦ α' φύλλου λέγεται· «Οἱ δὲ ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ Πατέρες εἰς τοὺς *μυχοὺς τοῦ Ὑμηττοῦ* κατέφυγον, καὶ εἰς τὸ *τῆς Πεντέλης ὄρος* ἀποφυγόντες ἐχθρικὴν μάχαιραν. Τότε καὶ τὸ τεῖχος τῆς Μονῆς τὸ ἔξω οἰκοδομήσαμεν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς ἐπεσκευάσαμεν». Παραλείποντες, ὅτι διὰ τοῦ: *τῆς μονῆς* ἐννοεῖ ἐνταῦθα τὸ ἔξω τεῖχος τῆς Καισαριανῆς (ἴδε αὐτὸ ἐν Ἱστορ. Καμπ. Τόμ. Β'), διότι δύναται νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι καὶ εἰς τὴν τῶν ἁγίων Ἀναργύρων μονὴν ἀνηγέρθη τοιοῦτον, ὑπενθυμίζομεν ὅτι ἐν ἔτει 1638, ὅτε συνέβησαν ταῦτα, δὲν ὑπῆρχεν ἡ μονὴ τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων, συσταθεῖσα ὡς γνωρίζομεν κάλλιστα ἐκ τοῦ περὶ συστάσεως αὐτῆς Πατριαρχικοῦ σιγιλλίου, τῷ 1651. Ἐκτὸς τούτου ὁ Μοναχὸς Χρονογράφος διηγούμενος, ὅτι ἡ μονὴ τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων μετηλλάγη εἰς κοινόβιον ἀνδρῶν καὶ ὅτι εἰσῆλθον εἰς αὐτὴν κατὰ τὸ σύστημα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἄνδρες σοφοὶ ὄντες βαρυνθέντες τὴν ματαιότητα τοῦ κόσμου καὶ τὴν τύρβην τῆς κοινωνίας, μοναχοὶ ἀποκειρόμενοι καὶ εἰς τὸ θεῖον ἀφοσιούμενοι — ὡς μεταξὺ μυρίων ἄλλων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης τοῦ μεσαιῶνος Μιχαὴλ ὁ Ψελλὸς — προστίθησιν, ὅτι εἷς τῶν τοιούτων σοφῶν ἀνδρῶν, ὁ Νικηφόρος, εἰσελθὼν ὡς μοναχὸς εἰς τὴν μονήν, ἐν ᾗ ἐμόναζεν ὁ Χρονογράφος μας, εἰσήγαγεν εἰς αὐτὴν τὴν παιδείαν, ἐννοῶν ὅτι, ὅπως εἰς τὴν μονὴν τῶν ἁγίων Ἀναργύρων εἰσῆλθον καὶ ἐμόνασαν ἄνδρες σοφοί, οὕτω καὶ εἰς τὴν μονήν του εἰσῆλθεν ὡς μοναχὸς καὶ εἰσήγαγε τὴν παιδείαν διδάσκων ἐν αὐτῇ, ὁ Νικηφόρος, ὅστις ἐχρημάτισε καὶ ἡγούμενος αὐτῆς. Παρόμοιον συνέβη μὲ τὸν ἐν Ἀθήναις διδάξαντα ἐξ Ἰθάκης Παῦλον, *ἄνδρα πεπαιδευμένον οὐ μόνον περὶ τὰ Ἑλληνικά, ἀλλὰ καὶ φιλοσοφίας οὐκ ἄμοιρον*. Τὸν διδάσκαλον τοῦτον, *ἀποθανόντος τοῦ ἡγουμένου τῆς Καισαριανῆς Θεοφάνους τοῦ Καβαλάρη* οὐκ ἀπείρου καὶ τούτου μαθήσεως, *ἀπὸ τῆς Σχολῆς μετέθησαν ἐπὶ τὴν ἡγουμενίαν Π[illegible]σιον μετονομασθέντα ἐν τῇ χειροτονίᾳ* (1). Ὅτι προσέτι ἀνῆκεν εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ μεσαιῶνος ἐπίσημον μονὴν τῆς Καισαριανῆς, ἐξάγεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἐπὶ τῆς κατὰ τὸ 1638 ἐπιδρομῆς τῶν ὑπὸ τὸν

Καμπούρ. Μνημ. Τόμ. Α', σελ. 31 ὑποσημ.

Digitized by Google

Ἰαγούπηθ Τουρκαλβανῶν οἱ μοναχοὶ τῆς μονῆς του κατέφυγον εἰς τοὺς μυχοὺς τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ τῆς Πεντέλης, τὰ πλησιέστερα μὲν καταφύγια τῶν μοναχῶν τῆς Καισαριανῆς οὐχὶ δὲ καὶ τῆς μονῆς τῶν ἁγίων Ἀναργύρων, ἥτις ἔκειτο εἰς τοὺς βορείους πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως, ἔνθα νῦν τὸ μετόχιον τοῦ ἁγίου Τάφου καὶ ὅτι τὰ τέσσαρα ταῦτα φύλλα κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ περισώσαντος αὐτὰ Πιττάκη, εὑρέθησαν τῷ 1822 « ἐντὸς ὑπογείου πύργου κειμένου παρὰ τὸ τότε σωζόμενον ἐκκλησίδιον τῆς Μητροπόλεως (ἧς ὁ ἀρχιερεὺς Γρηγόριος μετέφερεν εἰς τὴν Μητρόπολιν ἔκτοτε πάντα τὰ κτήματα τῆς *Καισαριανῆς* κινητὰ καὶ *ἀκίνητα!* καὶ τὴν *βιβλιοθήκην αὐτῆς* εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν τῆς Μητροπόλεως) . . . » (1).

Ὁ Μοναχὸς τῆς Καισαριανῆς, ὅστις, φαίνεται, ἐδιδάχθη ὑπὸ τοῦ εἰσαγαγόντος τὴν παιδείαν εἰς τὴν μονὴν ἐκείνην Νικηφόρου, ἐπεχείρησε νὰ συντάξῃ Χρονογραφίαν ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων μέχρι τῶν ἡμερῶν του. Εἴδομεν, ὅτι ἓν τῶν εὑρεθέντων φύλλων περιέχει γεγονὸς ἀνῆκον εἰς τὸν Γ′ μ. Χ. αἰῶνα. Εἶνε ὄντως δυστύχημα διὰ τὴν Ἱστορίαν τῶν Ἀθηνῶν ἡ ἀπώλεια τοῦ λοιποῦ μέρους τῆς Χρονογραφίας ταύτης, ἔστω καὶ ἀτελοῦς. Ἐὰν ἐσώζετο, θὰ ἐμανθάνομεν πολλά, καθόσον ὁ Μοναχὸς ἤντλησεν ἐκ προγενεστέρων Χρονογραφιῶν ἀπολεσθεισῶν καὶ ἐξ Ἐφημερίδων, ὡς πράττει καὶ ἐπὶ τῶν σωζομένων τεσσάρων φύλλων. Κατὰ τὸν μεσαιῶνα, ὡς ἐκ πολλῶν ἐπείσθημεν, πᾶσα πόλις καὶ πᾶσα μονὴ ἐκτὸς τοῦ ἀρχείου εἶχε καὶ τὸ χρονικόν της. Ἐπὶ τῇ βάσει λοιπὸν τῶν Χρονικῶν καὶ τῶν Ἐφημερίδων ἐσχεδίασε τὴν Χρονογραφίαν του καὶ ὁ μοναχὸς τῆς Καισαριανῆς ἐκλέγων τὰ ἐπισημότερα ἐκ τῶν σημειουμένων ἐν αὐτοῖς, ὡς εἴδομεν προκειμένου περὶ τῶν γεγονότων τῆς ΙΖ′ ἑκατονταετηρίδος. Ἐὰν εἴχομεν τὰ ἀμέσως προηγούμενα τοῦ α′ φύλλου, θὰ ἀνεγινώσκομεν βεβαίως τὴν ἐξέλιξιν τοῦ πρὸ τῶν Τουρκαλβανικῶν ἐπιδρομῶν πολυκρότου Μητροπολιτικοῦ ζητήματος, ὅπερ διέσωσεν ἡ παράδοσις μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ΙΗ′ αἰῶνος, ὅτε ἐγράφετο τὸ Χρονικὸν τοῦ Ψευδανθίμου καὶ ὕστερον κατ' αὐτὸ ἡ Ἐπιτομὴ τοῦ Περραιβοῦ, ὡς θὰ ἴδωμεν.

Ἐν τῷ σωζομένῳ μέρει τῆς Χρονογραφίας ὁ σχεδιαστής, ὡς εἴ - μεν, ἀφηγεῖται τὰ τρία σπουδαιότερα γεγονότα τοῦ ΙΖ′ αἰῶνος. Π - κειμένου δὲ νὰ ἐκθέσῃ τὰ τοῦ ΙΗ′, ἅτινα δὲν ἀρύεται πλέον ἐκ ν

(1) Ἀρχαιολ. Ἐφημ. ἔτους 1853, τεῦχ. 34.

Digitized by Google

Ἐφημερίδων ἄλλων συντακτῶν, ἀλλ' ἐκ τῶν Ἐφημερίδων, ἅς αὐτὸς οὗτος ἔγραφε, κρίνει καλὸν νὰ παρεμβάλῃ τὰ περὶ τῆς μονῆς τῶν ἁγίων Ἀναργύρων καὶ Καισαριανῆς, ἵνα δείξῃ πότε καὶ πῶς εἰσήχθη εἰς αὐτὰς ἡ παιδεία, καὶ ἰδίως εἰς τὴν τῆς Καισαριανῆς, ἔνθα καὶ αὐτὸς ἐμόναζε, ἀφίνων οὕτω νὰ ἐννοήσωμεν, ὅτι καὶ αὐτὸς ἐξεπαιδεύθη ἐκεῖ, καὶ καταλήξῃ διὰ περιελιγμῶν εἰς τὸ νὰ μᾶς πληροφορήσῃ περὶ τῆς οἰκογενείας του καὶ ἑαυτοῦ, ὅτι εἶχεν ἀνατεθῇ ἐπισήμως αὐτῷ ὑπὸ τῆς Μονῆς ἡ σύνταξις τῶν Ἐφημερίδων. Οὗτος εἶνε ὁ λόγος, δι' ὃν διακόπτων τὴν συνέχειαν τῶν διαφόρων συμβεβηκότων παρεισάγει μεταξὺ αὐτῶν ἐπεισοδιακῶς τὰ περὶ τῶν δύο μονῶν. Ἰδοὺ τὰ περὶ τῶν μονῶν καὶ λοιπά, ἅτινα ἐπιφέρει ὁ Χρονογράφος μετὰ τὴν μετοίκησιν ἐπὶ Μοροζίνη καὶ ἐπάνοδον·

« *Τότε πρῶτον* καὶ ὁ ἱερεὺς Δημήτριος Κολοκύνθης, Ἀθηναῖος, πορευθὺς εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἰωανίκιον ἔλαβε πατριαρχικὴν ἄδειαν νὰ κατασκευάσῃ εἰς τὰς Ἀθήνας Μοναστήριον τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων, τὸ ὁποῖον καὶ ἐπροίκισε μὲ πολλὰ κτήματα, *ὡς ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ γράμματος φαίνεται* (1).

» Ἀλλά γε τὸ μοναστήριον τοῦτο ὕστερον κατεσκεύασε Κοινόβιον εἰς ὃ διέτριψαν ἄνδρες σοφοί, ὅ γε φιλόσοφος Σαμουήλ, καὶ ὁ τὰ τοῦ Πλάτωνος ὑπομνηματίσας Μεθόδιος· τούτων εἷς, λέγω, *ὁ ἡμέτερος προηγούμενος Νικηφόρος μετέφερε τὴν τῶν λόγων μάθησιν εἰς τὴν ἡμετέραν Μονήν*, καὶ ταῦτα μὲν τῷ χιλιοστῷ .....σιοστῷ πρώτῳ ἔτει. Εἰς τὰς οὐρανίους μονὰς τοῦ *ἀδελφοῦ ἡμῶν ἀρτίως* ἀποδημήσαντος *ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἰωάννης* ἐδέξατο τὴν τῶν πατέρων φροντίδα. Τοῦτον, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, σῶσον καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου, τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας σου στήριξον, ἁγίασον τὴν εὐπρέπειαν τοῦ οἴκου σου.

» Τὴν εἰκοστὴν τοῦ Μαΐου ἀπῆλθεν εἰς τὰς αἰωνίους μονὰς ὁ μακαρίᾳ τῇ λήξει Γεράσιμος, ὁ *συνάδελφος* ἡμῶν καὶ προηγούμενος· *ἐγὼ δὲ ἐκ διακόνου* θείᾳ χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ *ἐχειροτονήθην πρε-*

(1) Ἐντεῦθεν καταφαίνεται, ὅτι ὁ Μοναχὸς Χρονογράφος ἐγνώριζε καλῶς τὸ αναφερόμενον πατριαρχικὸν σιγίλλιον καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὅτι δὲν ἠγνόει τὸν χρόνον τῆς κτίσεως τῆς μονῆς τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων. Ἑπομένως τό: *τότε πρῶτον* δὲν σημαίνει: *μετὰ τὰ Μοροζινειακά*, ὡς ἡρμηνεύθη, ἀλλ' ἔχει τὴν σημασίαν, ἣν δίδομεν ὑπ' αὐτοῦ ἀμέσως κατωτέρω.

Digitized by Google

σβύτερος καὶ τὴν τῆς σημειώσεως τάξιν ἐνεδυσάμην. «Βοήθησον, ἐμέ, Κύριε, καὶ δὸς τὴν θείαν σου χάριν, ἵνα πορεύσωμαι τὰς τρίβους τῶν ἐντολῶν σου τοῦ φυλάξασθαι τὰ δικαιώματά σου» (1).

Περὶ τοῦ *τότε πρῶτον* παρατηροῦντες, ὅτι τὸ μὲν *τότε* ἀναφέρεται εἰς τὸ ἐν ἀρχῇ τοῦ β' φύλλου: *Κατ' αὐτὴν τὴν ἰδίαν ἑκατονταετηρίδα*, τὸ δὲ *πρῶτον* ἀντιτίθεται εἰς τὸ κατωτέρω *ὕστερον* (Ἀλλά γε τὸ μοναστήριον τοῦτο *ὕστερον* κατεσκεύασε *Κοινόβιον*) (2), προβαίνομεν εἰς τὰ περὶ τῆς μονῆς τῶν ἁγίων Ἀναργύρων. Ἡ γυναικεία αὕτη μονὴ ἐσυστήθη ὑπὸ τοῦ ἱερέως Δημητρίου Κολοκύθη τῷ 1651, ὡς τὸ σχετικὸν σιγίλλιον (3) τοῦ Πατριάρχου Ἰωαννικίου τοῦ Β' διαλαμβάνει. Ἦτο δὲ γυναικεία ἔτι καὶ κατὰ τὸ 1677, ὡς βεβαιούμεθα ἐκ τοῦ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐκδοθέντος σιγιλλίου τοῦ Πατριάρχου Διονυσίου (4). Πότε ἆρά γε τὸ ἰσχυρότερον γένος διεδέχθη ἐν αὐτῇ τὸ ἀσθενέστερον; Μὴ φανταζόμενοι ὅτι καὶ ἐνταῦθα ἴσχυσεν ὁ νόμος τοῦ ἰσχυροτέρου, εἰκάζομεν ὅτι ἡ ἀντικατάστασις ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς ἕνεκα τῶν Μοροζινειακῶν ἀναστατώσεως. Κατὰ τὸ τριετὲς διάστημα τῆς ἐγκαταλείψεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς διασπορᾶς τῶν Ἀθηναίων εἰς Σαλαμῖνα, Αἴγιναν καὶ διάφορα μέρη τῆς Πελοποννήσου καὶ ἔτι πορρωτέρω, εἰς Ζάκυνθον, ὡς εἴδομεν, Κύριος οἶδε τί ἐγένοντο αἱ καλογραῖαι τῆς ὑπὸ τὴν βόρειον κλιτὺν τῆς Ἀκροπόλεως μονῆς τῶν ἁγίων Ἀναργύρων. Μετὰ δὲ τὸ 1690, ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι διὰ διαφόρων προσπαθειῶν ἤρξαντο ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐπανερχόμενοι εἰς τὰς ἑστίας των, καὶ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐπανόδου των, ὅτε δὲν εἶχεν ἐπέλθῃ ἀκόμη πλήρης τάξις καὶ ἀποκατάστασις, ὡς εἴδομεν ἐν τῇ παρατεθείσῃ ἀνωτέρω σχετικῇ περικοπῇ τῆς Ἐπιτομῆς τοῦ Περραβοῦ, φαίνεται ὅτι αἱ περιδεεῖς μοναχαὶ τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων δὲν ἐτόλμων νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰ κελλία των καὶ ὅτι οἱ τὴν φροντίδα τῆς ἐγκαταλελειμμένης μονῆς ἔχοντες κτήτορες αὐτῆς συγγενεῖς τοῦ Κολοκύθη μὴ δυνάμενοι νὰ βλέπωσι μετ' ἀδιαφορίας τὴν ἐγκατάλειψιν ταύτην, εὑρίσκοντες δὲ ἄνδρας πεπαιδευμένους ἐφιεμένους νὰ ἀφιερω-

(1) Καμπούρ. Μνημ. Τόμ. Α', σελ. 44-45.

(2) Μὴ λησμονῶμεν, ὅτι τὰ 4 φύλλα περιέχουσι ἁπλῶς ἄμορφον σχέδιον Χρονογραφίας ἔτι ἀνεπεξεργάστου καὶ ἀκαταρτίστου.

(3) Ἰδὲ αὐτὸ εἰς Καμπ. Μνημ. Τόμ. Α' σελ. 46-48.

(4) Μνημ. Τόμ. Β' σελ. 46-48.

Digitized by Google

θῶσιν εἰς τὸν μοναστικὸν βίον παρέδωκαν τὴν ἐντὸς τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν κειμένην μονὴν εἰς αὐτούς. Εἰς αὐτὴν λοιπὸν εἰσῆλθον ἄνδρες πεπαιδευμένοι, ὁ τὸ μοναχικὸν ὄνομα Σαμουὴλ λαβὼν φιλόσοφος, οὗ τὸ κοσμικὸν ἀγνοοῦμεν, καὶ ὁ διὰ τοιούτου μετονομασθεὶς Μεθόδιος ὁ καὶ ὑπομνηματιστὴς τοῦ Πλάτωνος. Εἷς τῶν λογίων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἰσῆλθε καὶ εἰς τὴν μονὴν τῆς Καισαριανῆς μιμηθεὶς αὐτούς, καὶ Νικηφόρος μετονομασθεὶς καὶ Ἡγούμενος προχειρισθεὶς εἰσήγαγε τὴν παιδείαν εἰς τὴν ρωμαντικὴν ἐκείνην μονήν. Τοῦτο, ὡς εἴδομεν, ἔπραξαν καὶ ἄλλοι λόγιοι, ὡς ὁ μετὰ τὸ 1732 διδάξας ἐν Ἀθήναις διδάσκαλος Παῦλος, ὅστις μοναχὸς ἀποκαρεὶς ἐν τῇ μονῇ τῆς Καισαριανῆς καὶ Παΐσιος μετονομασθεὶς ἐχειροτονήθη καὶ Ἡγούμενος αὐτῆς.

Τὰ ἀνωτέρω περὶ τῶν μονῶν παρενέβαλεν, ὡς εἴπομεν, ὁ μοναχὸς Χρονογράφος κυρίως, ὅπως χρησιμεύσωσιν ὡς μετάβασις, εἰς ὅσα ἤθελε νὰ γράψῃ περὶ τῆς οἰκογενείας του καὶ πρὸ πάντων περὶ ἑαυτοῦ. Καὶ δὴ πληροφορῶν ἡμᾶς πρῶτον, ὅτι μετὰ τὸν ἐν ἔτει 1701 θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του, ἡγουμένου ὄντος, προεχειρίσθη ἡγούμενος ὁ πατήρ του, ἀναγγέλλει ὕστερον ἐπισήμως «Ἐγὼ δὲ ἐκ Διακόνου θείᾳ χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ ἐχειροτονήθην *Πρεσβύτερος* καὶ τὴν τῆς *σημειώσεως τάξιν ἐνεδυσάμην*». Ὁ τέως διάκονος προαχθεὶς εἰς πρεσβύτερον περιεβλήθη καὶ τὸ ὀφφίκιον τοῦ ἐφημεριδογράφου, διότι τοῦτο σημαίνει τὸ μέχρι τοῦδε ἀνεξήγητον μεῖναν «*τὴν τῆς σημειώσεως τάξιν ἐνεδυσάμην*». Ταῦτα ἀνακοινώσας ἐπαναλαμβάνει τὴν διακοπεῖσαν σειρὰν τῶν συμβεβηκότων ἀρυόμενος ἐφεξῆς τὴν ὕλην ἐκ τῶν ἰδίων σημειώσεων καὶ ὡς σπουδαιότατον γεγονὸς τοῦ ἔτους ἐκείνου, 1701, ἀναφέρει τὰ τοῦ σεισμοῦ.

Ὡς ἐπηνειλημμένως εἴπομεν, τὸ κείμενον τῶν τεσσάρων φύλλων, ὅπως ἔχει, πόρρω ἀπέχει τοῦ νὰ μαρτυρῇ περὶ ἔργου ἐπεξειργασμένου καὶ τελείου. Ὁ μοναχὸς τῆς Καισαριανῆς ἔρριψεν εἰς τὰ φύλλα ἐκεῖνα τὴν ὕλην, ἐχάραξε τὸ σχέδιον τῆς Χρονογραφίας, ὡς πείθεταί τις ἐξ ἐπισταμένης μελέτης αὐτῶν, προτιθέμενος νὰ ἐπεξεργασθῇ καὶ τελειοποιήσῃ ἀκολούθως τὸ οὐχὶ ἐλαφρὸν ἔργον. Τὰ ἐν τῇ 1 σελίδι τοῦ α' φ λλου: ἐπανήλθομεν, ἐνετύχαμεν, ἠναγκάσθημεν, ἐκράξαμεν, οἰκοδομ ταμεν, ἐπεσκευάσαμεν, βοῶσιν, ὅτι τὸ μέρος τοῦτο ἀποσπασθὲν ἐι τῶν ἐφημερίδων ἐρρίφθη εἰς τὸ σχέδιον, ὡς εἶχεν, ὅπως μεταφέ-

ρονται οἱ ἀκατέργαστοι λίθοι πρὸ τῆς οἰκοδομηθησομένης οἰκίας. Ἄλλα μέρη τῶν φύλλων δὲν εἶνε τοιαῦτα, πλὴν καὶ ἐπ' αὐτῶν παρατηρεῖ τις τὸ ἀνεπεξέργαστον καὶ ἀτελές. Τὴν πρόθεσίν του δὲν ἠδυνήθη νὰ πραγματοποιήσῃ ὁ φιλότιμος καὶ φιλόμουσος Μοναχός, Κύριος οἶδε διὰ τίνα λόγον, καὶ οὕτω κατελείφθη τὸ ἔργον ἀτελὲς καὶ ἐν σχεδίῳ καὶ ἐν τοιαύτῃ καταστάσει περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς.

Χρόνον, καθ' ὃν ἔζη ὁ Δοκιμιογράφος οὗτος καλόγηρος, δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν γενικῶς καὶ ἐν εὐρεῖ ὁρίῳ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Τῷ 1701, ὅτε ἐγένετο πρεσβύτερος θὰ ἦτο σχεδὸν τριακονταετὴς εἰ μὴ καὶ περισσότερον. Πόσον χρόνον μετὰ ταῦτα ἔζησεν ἀγνοοῦμεν, ὑποθέτομεν μόνον, ὅτι ἔκτοτε ἤρξατο σχεδιάζων τὸ Χρονικὸν φιλοτιμηθεὶς καὶ παρακινηθεὶς ἐκ τοῦ σοβαροῦ ὀφφικίου, ὅπερ κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος τῷ ἐνεπιστεύθη. Νῦν δέ, ὅτε ὁ ἀναγνώστης ἐπείσθη ἐκ τῆς γενομένης ἀναλύσεως περὶ τῆς ἀξίας τῆς σχεδιασθείσης Χρονογραφίας, ἐντονώτερον ἐπαναλαμβάνομεν, ὅτι ἐσφαλμένως ἐθεωρήθησαν τὰ φύλλα ταῦτα πλαστὰ καὶ ἀδίκως ἀπεδόθη εἰς τὸν μακαρίτην Πιττάκην ἡ μομφή, ὅτι ἐχάλκευσεν αὐτὰ ἐκ τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Ψευδανθίμου. Ἡ αὐστηρὰ ἀνάλυσις, εἰς ἣν ὑπεβάλομεν αὐτά, ἀπέδειξε, φρονοῦμεν, τὴν γνησιότητά των. Ὁ Πιττάκις δὲν ἐχάλκευσε μεμβράνας πρὸς ἀπεμπόλησιν τῆς πατρίδος του. Ἂς ἤμεθα δίκαιοι καὶ ἂς ἀνακουφίσωμεν τὴν μνήμην αὐτοῦ ἐκ τοῦ βαρυτάτου τούτου ἐγκλήματος. Αἰσθάνομαι μύχιον χαρὰν ἀπαλλάττων τὸν σεβαστὸν ἄνδρα τοιαύτης κηλίδος. Ἂν τὰ εὑρεθέντα ἢ ἀγορασθέντα χειρόγραφα ἐζήτει νὰ πωλήσῃ μὴ δυνάμενος νὰ δημοσιεύσῃ αὐτά, δὲν δυνάμεθα νὰ μεμφθῶμεν αὐτοῦ ἀφοῦ ἡ Ἑλλην. Κυβέρνησις, εἰς ἣν εἶχεν ἀποταθῇ δι' ἀναφορᾶς του, ἀντέταξεν ἀδιαφορίαν, εἰ μὴ περιφρόνησιν. Ἂν δὲ ὁ Φαλμεράϋερ ἐξεμεταλλεύθη τὰ φύλλα ταῦτα παραχαράσσων τὰς χρονολογίας, τανύων τὰ τρία ἔτη εἰς τετρακόσια καὶ προσδίδων εἰς τὸν σκληρὸν χρόνον μοναδικὴν ἐλαστικότητα, ἂν ὑπερφυσικὴν δύναμιν λαμβάνων, δι' ἣν θὰ τὸν ἐζήλευε καὶ αὐτὸς ὁ Ζεύς, δημιουργῇ νέον κόσμον, τί πταίει ὁ πτωχὸς Πιττάκης;

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἕτερον χρονικόν, οὗτινος τὴν μαρτυρίαν πολλάκις ἐπεκαλέσθημεν ἐν τῇ παρούσῃ μονογραφίᾳ, ὀλίγον θέλομεν ἐνδιατρίψῃ ἐξετάζοντες μόνον τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ. Ὁ ἀληθὴς γεννήτωρ αὐτοῦ ἀπεσιωπήθη ἢ παρεγνωρίσθη, ἀνεκηρύχθησαν δὲ δίδυμοι

τοιοῦτοι, ὁ Ἄνθιμος, εἰς ὃν ὡς ἔκθετον ὑπεβλήθη καὶ ὁ υἱοθετήσας αὐτὸ Περραιβός. Περὶ Ἀνθίμου οὐδεὶς δύναται νὰ γείνῃ πλέον λόγος μετὰ τὰ γραφέντα ὑπὸ τοῦ Hopf. Περὶ δὲ τοῦ Περραιβοῦ ὑπερασπιζόμενοι αὐτὸν κατὰ τῆς τυχὸν μομφῆς, ὅτι δὲν ἐφανέρωσε τὸν συγγραφέα τῆς δανεισθείσης *Ἐπιτομῆς τῆς Ἀθηναΐκῆς Ἱστορίας*, ἣν προσήρτησεν εἰς τὸ τέλος τῆς Ἱστορίας του (1), λέγομεν, ὅτι ἂν δημοσιεύων ἐν Παρισίοις καὶ Ἑνετίᾳ τὴν περὶ Σουλίου καὶ Πάργας Ἱστορίαν του ἀπέκρυψε τὸ ἑαυτοῦ ὄνομα, δὲν ὤφειλε διὰ τὸν ἴδιον λόγον ἔτι μᾶλλον νὰ τηρήσῃ μυστικὸν τὸ ὄνομα τοῦ Ἀθηναίου ἐκείνου, οὗτινος τὰ τέκνα εὐμενῶς καὶ εὐγενῶς τῷ παρεχώρησαν τοὺς κόπους τοῦ πατρός των (2) ἁπλῶς καὶ μόνον ὅπως παραδοθῇ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ὑπόμνημα τῆς τῶν χρόνων ἐκείνων Ἀθηναΐκῆς Ἱστορίας; Ὅτι ὁ Περραιβὸς δὲν συνέταξε τὴν *Ἐπιτομὴν* τῆς Ἀθηναΐκῆς Ἱστορίας, ἀλλ' αὕτη μετὰ τοῦ ἐν τῷ χειρογράφῳ τοῦ Πιττάκη λοιποῦ μέρους, ὅπερ ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Σταματιάδου, εἶνε ἔργον ἄλλου τινός, περὶ τούτου δὲν εἶνε ἀνάγκη ὑποθέσεων καὶ εἰκασιῶν, ὅταν αὐτὰ τὰ πράγματα λαλῶσι. Θὰ παραχωρήσωμεν τὸν λόγον εἰς αὐτὸ

(1) Ἱστορία Πάργας καὶ Σουλίου 1η ἔκδοσις τοῦ Α' τόμου ἐν Παρισίοις 1803, 2α ἔκδοσις αὐτοῦ ἐν Ἑνετίᾳ 1815. Ἐν τέλει τῆς 2ας ἐκδόσεως προσήρτησε καὶ τὴν Ἐπιτομήν.

(2) Ὁ Ἀθηναῖος διδάσκαλος Ἰω. Βενιζέλος — οὗτος εἶνε ὁ ἀληθὴς συγγραφεὺς τῆς Χρονογραφίας, ἧς μέρος μὲν ἐδημοσιεύθη ὡς *Ἐπιτομὴ* ὑπὸ τοῦ Περραιβοῦ, ἀναδημοσιευθεῖσα καὶ ὑπὸ Καμπούρ. ἐν Μνημ. Τόμ. Α' σελ. 28-40, μέρος δὲ ὑπὸ τοῦ Ἐπ. Σταματιάδου ὡς Ἐπίμετρον ἐν τέλει τῆς συγγραφῆς του: *Οἱ Καταλανοὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ* (ἀναδημοσιευθὲν καὶ αὐτὸ ὑπὸ τοῦ Καμπούρ. ἐν Μνημ. Α', 98-131) κατὰ τὸ χειρόγραφον τοῦ Π. Πιττάκη, ὅπερ περιεῖχεν ὁλόκληρον τὴν Χρονογραφίαν ταύτην (ἰδὲ Σταματιάδην σελ. 267) — δὲν ἀπέθανε τῷ 1803, ὡς ἔγραψαν τινές, καθόσον ἔζη τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1807, ὡς παρετήρησεν ἤδη ὁ Μυσταχίδης (*Ἑβδομὰς* 1885 σελ. 530), ἀλλ' ἤδη πρὸ τοῦ 1815 δὲν ὑπῆρχεν ἐν τοῖς ζῶσιν. Ἐκ τῆς οἰκογενείας λοιπὸν αὐτοῦ φαίνεται ὅτι ὁ Περραιβὸς ἔλαβε τὸ χειρόγραφον τῆς Ἀθην. Χρονογραφίας, ὅπερ διὰ μεταβολῆς τῆς φράσεως ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ του. Ἐνῷ δὲ ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς 1ης ἐκδόσεως τοῦ Α' Τόμου τῆς Ἱστορίας του λέγει ὅτι «Μαζὺ μὲ τὴν τῶν Σουλιωτῶν καὶ Πάργας Ἱστορίαν εἶχα ἡτοιμασμένην καὶ μίαν περίληψιν διὰ τὰ ὅσα συνέβησαν . . . εἰς τὴν Ἑπτάννησον . . .» κτλ. οὐδὲν λέγει περὶ Ἀθην. Χρονογραφίας, ὅπερ δεικνύει, ὅτι ὄχι μόνον δὲν εἶχε γράψῃ ἕως τότε τοιαύτην ἢ δὲν ἐμελέτα νὰ γ[illegible]ψῃ, ἀλλ' οὐδὲ ἐγνώριζεν, ἂν ὑπῆρχε παρ' ἄλλου γεγραμμένη, ἐνῷ ἤδη τῷ 1800 εἰ[illegible] συντελεσθῇ ἡ περὶ ἧς πρόκειται Χρονογραφία, γραφεῖσα βεβαίως κατὰ τὸ πλεῖσ[illegible] οὐχὶ κατὰ παράδοσιν, ἀλλὰ κατὰ σημειώσεις, ἃς ἐπιμελῶς ἐκράτει ὁ συγγραφεύς, β[illegible]ίως Ἀθηναῖος, ὡς θὰ ἴδωμεν καλήτερον κατωτέρω.

Digitized by Google

τὸ Χρονικὸν ἤτοι τὰς Ἐφημερίδας, ἂς θὰ ἐξαναγκάσωμεν νὰ μᾶς φανερώσωσι τὴν ἀλήθειαν, οἱονεὶ ἀποσπῶντες ἐκ τοῦ στόματος τοῦ κρυπτομένου μὲν διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ ὑποδηλοῦντος τὸ ἑαυτοῦ ὄνομα συγγραφέως τὴν ἐπιζητουμένην ὁμολογίαν.

Ἐν τῷ Χρονικῷ (1) φέρεται· «Οὗτος περίπου τὸν ἕβδομον χρόνον (τῷ 1774· ἰδὲ Ἐφημερίδας τοῦ ἔτους τούτου ἐν Καμπ. Μν. Α', σελ. 106) ἐλθὼν εἰς λόγους τινὰς πρὸς τὸν ἐπίτροπον τοῦ Σχολείου κὺρ Δημήτριον Μιχαὴλ Ντέκα, ἐξώσθη, καὶ *ἀντικατέστη ὁ ἤδη* (1800) *σχολαρχῶν κὺρ Ἰωάννης Βενιζέλος, Ἀθηναῖος, μαθητεύσας καὶ αὐτὸς παρά τε τῷ μακαρίτῃ Βησσαρίωνι καὶ τῷ κὺρ Ἀθανασίῳ καὶ τῷ Δημητρίῳ*». Ἴδωμεν νῦν τί λέγει περὶ ἑαυτοῦ ὁ Χρονογράφος καὶ ἂν συμφωνῶσι ταῦτα πληρέστατα πρὸς ὅσα λέγει περὶ τοῦ Διδασκάλου Ἰωάννου Βενιζέλου. «Εἰς τοὺς 1765, βοϊβόδα ὄντος τοῦ Ἀβδῆ βέϊ, Κορινθίου, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους, ἀπέθανεν ὁ ἱεροδιδάσκαλος κὺρ *Βησσαρίων*, οὗτινος διὰ συνδρομῆς καὶ ἐπιστασίας ᾠκοδομήθη ἡ σχολὴ διὰ φιλοτίμου δαπάνης τοῦ ποτὲ Ἰωάννου Ντέκα, και ἐστάθη καὶ πρῶτος διδάσκαλος τῆς αὐτῆς σχολῆς. *Ὑποκάτω εἰς αὐτὸν ἐπαιδεύθην καὶ ἐγὼ τὰ γραμματικά*» (2). Ἀλλαχοῦ δὲ γράφει· «Εἰς τοὺς 1777 λαμβάνει λοιπὸν τὸ βοϊβοδαλίκι ἐκ δευτέρου ὁ Χατζῆ Ἀλῆς καὶ ἔκτοτε ἄρχισε νὰ οἰκοδομῇ τὰ ὀσπήτια, ἀγοράζοντας πρῶτον τὸ ὀσπήτιον τοῦ *Παλαιολόγου Βενιζέλου*. Εἰς τὰς 20 τοῦ Μαΐου ἦλθε τὸ δεύτερον ὁ κὺρ Δωρόθεος φέρων καὶ τὸν σοφολογιώτατον διδάσκαλον κὺρ *Δημήτριον Βόδαν Ἰωαννίτην*, ἄνδρα πεπαιδευμένον εἰς πᾶν εἶδος μαθήσεως, εἰδήμονα ἔτι καὶ τῆς Λατινίδος φωνῆς καὶ τῷ κάλλει ἀρετῆς διαπρέποντα. Διεδέχθη δὲ τὴν Ἑλληνικὴν σχολὴν τοῦ κοινοῦ, ἑκουσίως καὶ εὐχαρίστως παραιτηθέντος τοῦ ἱεροδιδασκάλου κὺρ Ἀθανασίου (οὗτος ἐδίδαξεν ὑπὲρ τὰ τριάκοντα ἔτη, ἤτοι ἀπὸ τοῦ 1747 μέχρι τοῦ 1777. Μνημ. Τόμ. Α' σελ. 31 ὑποσημ.). *Ὑποκάτω εἰς αὐτὸν* (*Ἀθανάσιον*) *ἤκουσα καὶ ἐγὼ τὴν Λογικὴν τοῦ Κορυδαλέως καὶ τὴν φυσικὴν καὶ τὴν ῥητορικὴν τοῦ Ἑρμογένους, πλὴν ἐν ἀμελείᾳ ὄχι ἀπὸ μέρος τοῦ διδασκάλου, ἀλλ' ἀπὸ ἐδικόν μου*» (3).

Φαίνεται μὲν βεβαίως παράδοξον, ὅτι ὁ ἀπὸ τοῦ 1774 διδάσκι

(1) Σταματιάδου Καταλανοὶ σελ. 272, Καμπούρ. Μνημ. Α', σελ. 32 ὑποσημ.
(2) Καμπουρ. Μνημ. Α' σελ. 100.
(3) Ἐκεῖ σελ. 107-108.

Digitized by Google

Βενιζέλος ἐχρημάτισε μαθητὴς τοῦ ἀπὸ τοῦ 1777 ἐν τῇ ἑτέρᾳ Σχολῇ τῶν Ἀθηνῶν διδάσκοντος Δημ. Βόδα, πλὴν περὶ τούτου δὲν δυνάμεθα ποσῶς νὰ ἀμφιβάλλωμεν, ἀφοῦ ἀναγράφεται τόσῳ σαφῶς καὶ ῥητῶς, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, ὅτι ὁ Ἰω. Βενιζέλος ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ Βησσαρίωνι, τῷ Ἀθανασίῳ καὶ τῷ *Δημητρίῳ*, ἀλλ' ὀφείλομεν νὰ ἐξηγήσωμεν τὸ πρᾶγμα δεχόμενοι, ὅτι δὲν διετέλεσε μαθητής του καθ' ὅλην τὴν σημασίαν τῆς λέξεως, ἀλλ' ἑταῖρος καὶ ὁμιλητής. Τοιούτους δὲ διδασκάλους ἅμα καὶ ὁμιλητὰς ὑπερτέρων διδασκάλων ἐγνώρισα ἐν μικρᾷ Ἀσίᾳ προσπαθοῦντας νὰ αὐξήσωσι καὶ συμπληρώσωσι διὰ τῶν μέσων τούτων τὰς μικρὰς καὶ ἐλλειπεῖς γνώσεις των. Τοιοῦτό τι φαίνεται συνέβη καὶ μεταξὺ τοῦ Ἰω. Βενιζέλου, ἀμελῶς ἀκροασθέντος παρὰ τῷ Ἀθανασίῳ τῆς λογικῆς, φυσικῆς καὶ ῥητορικῆς, ὡς λέγει, καὶ τοῦ πολὺ ἀνωτέρας παιδείας Δημητρ. Βόδα, ὅστις, ὡς εἴδομεν, παρίσταται ὡς ἔξοχος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διδάσκαλος. «Τοῦτον, λέγει τὸ Χρονικόν, διαδέχεται ὁ πάντ' ἄριστος κὺρ Δημήτριος Βόδας, Ἰωαννίτης, ἀκροατὴς γενόμενος τοῦ μακαρίτου ἐκείνου Μπαλάνου, ἀνὴρ καὶ *λόγῳ καὶ ἔργῳ φιλόσοφος* καὶ περὶ τὰς ἱερὰς Γραφὰς ὡς οὐδεὶς ἄλλος ἐξησκημένος· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τῆς Λατινίδος φωνῆς ἐμπειρίαν ἱκανὴν ἔχων» (1). Καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον δὲν ἀναφέρει περὶ ἑαυτοῦ ἰδιαιτέρως ὁ Χρονογράφος, ὅτι ἐδιδάχθη ὑπὸ τοῦ Δημ. Βόδα, ὡς τοῦτο πράττει διὰ τὸν Βησσαρίωνα καὶ Ἀθανάσιον.

Ἐκτὸς τούτου ὁ συγγραφεὺς τοῦ προκειμένου Χρονικοῦ πολλαχοῦ φωρᾶται ὡς Διδάσκαλος, τοὺς Διδασκάλους εὐνοῶν, ὑπὲρ αὐτῶν καὶ τῶν Σχολείων ἰδιαζόντως ἐνδιαφερόμενος καὶ μεριμνῶν καὶ τὰ κατ' αὐτοὺς καλῶς γνωρίζων (2). Ὁ δὲ Περραιβός, ὅστις σημειοῖ περὶ τῶν Διδασκάλων — κατὰ περίληψιν βεβαίως ἐκ τοῦ χρονικοῦ τοῦ Βενιζέλου — ὀλίγα σχετικῶς πρὸς τὰ ἐν ἐκτάσει περιεχόμενα ἐν τῷ χειρογράφῳ τοῦ Πιττάκη (3), ἐπιχειρῶν νὰ συνεχίσῃ τοὺς ἐν τῇ Σχολῇ τοῦ *Κοινοῦ*, τῇ ἱδρυθείσῃ ὑπὸ τοῦ Σωτήρη, διδάσκοντας ἀπὸ τοῦ 1800 καὶ ἐφεξῆς, ἔνθα καταπαύει τὸ Χρονικόν, συγχέει τοὺς Διδα-

(1) Ἐκεῖ, σελ. 31, ὑποσημ.

(2) Πρβλ. Σταματιάδ. Καταλ. σελ 270-273 καὶ 281 καὶ Καμπ. Μνημ. Α', σελ. -33 ἐν ὑποσημ. Ἴδε καὶ ὅσα ἐν τοῖς ἐφημερίσι πολλαχῶς σημειοῖ ἐπιμελῶς περὶ ιασκάλων ἐν ἔτεσι 1765, 1767, 1776, 1777, 1782, 1794.

(3) Ἴδε Καμπ. Μνημ. Α', σελ. 30-33 κείμενον καὶ ὑποσημ.

Digitized by Google

σκάλους τῆς Σχολῆς ἐκείνης πρὸς τοὺς τῆς Σχολῆς τοῦ Ντέκα, ἀναφέρων ὡς Διδασκάλους αὐτῆς τὸν Βησσαρίωνα Ροῦφον καὶ Σωφρόνιον Μπάρμπανον, οἵτινες οὐ μόνον δὲν ἐδίδαξαν ἐν τῇ Σχολῇ ἐκείνῃ, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ Ντέκα, ἀλλὰ καὶ ὁ μὲν πρῶτος τούτων ἐκοιμᾶτο τὸν αἰώνιον (1) ἤδη ἀπὸ τοῦ 1765, ὁ δὲ δεύτερος εἶχεν ἤδη ἐξωσθῇ τῆς Σχολῆς καὶ ἀντικατασταθῇ διὰ τοῦ Ἰω. Βενιζέλου τῷ 1774, ὡς εἴδομεν.

Ἂν ὁ Διδάσκαλος Ἰω. Βενιζέλος, προκειμένου περὶ τῶν κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἐπισήμων οἰκογενειῶν τῶν Ἀθηνῶν, ἀναφέρει ἐν τῷ Χρονικῷ του, ὅσα σημειοῖ ὁ περιηγητὴς Σπὸν περὶ αὐτῶν καὶ τοῦ διαπρεποῦς Δημ. Βενιζέλου (2), τοῦτο δὲν σημαίνει ἄλλο τι, εἰμὴ ὅτι ζητεῖ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ διὰ μαρτυριῶν ἐπισήμων ξένων, ποῖοι ἦσαν οἱ πρόγονοί του. Σημειωτέον δὲ ἐνταῦθα, ὅτι τὸν Ἄγγελον Βενιζέλον ἐξυμνῶν ὁ Μπουμπούλης διηγεῖται περὶ αὐτοῦ θαυμάσιόν τι ἐπεισόδιον ἐν Ἑνετίᾳ συμβάν (3). Χαρακτηριστικὸν δὲ ἀξιοσημείωτον, ὡς προδίδον τὸν συγγραφέα τοῦ Χρονικοῦ εἶνε, ὅτι παρίσταται πολλαχοῦ ὡς φίλος καὶ εὔνους τῷ ἐν Ἀθήναις τότε προξένῳ τῆς Γαλλίας Γάσπαρη, περὶ τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ ὁποίου καὶ ἄλλοτε καὶ ἐν καιρῷ τῶν λιμῶν τῶν ἐτῶν 1789 καὶ 1792 οὐ μόνον ἀρκετὰ σημειοῖ ἐν τῇ Χρονογραφίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἰδιαίτερον φυλλάδιον εἶχε συντάξει (4), μὴ παραλείπων νὰ μᾶς πληροφορῇ καὶ περὶ τῶν συζύγων του (5) καὶ περὶ τῶν διαφόρων ταξειδίων του, εἰς ἕκαστον τῶν ὁποίων ἐκόμιζεν ὄχι βεβαίως τὴν πανώλην, ὡς ἄλλοι, ἀλλὰ μίαν νέαν σύζυγον (6). Ἀλλὰ καὶ ὁ Γάσπαρης τὸν συντάκτην τῆς Χρονογραφίας ἐθεώρησε ὡς τὸν καταλληλότερον, ὅπως ἀναθέσῃ αὐτῷ τὴν σοβαρωτάτην ἐντολὴν τοῦ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ὑπὸ τὸ ψευδόνυμον Matkieu de Montmorenci ἐλθόντος εἰς Ἀθήνας εὐγενοῦς Γάλλου περιηγητοῦ, ὅπως *ἱστορήσῃ μὲν τὰς ἀρχαιότητας τοῦ τόπου*, ἰδίως δὲ *νὰ ἐρευνήσῃ καὶ νὰ μάθῃ περὶ τῆς χρήσεως τῶν μυστηρίων καὶ τῶν ἄλλων ἐθίμων τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας* (7).

(1) Ἐκεῖ, Ἐφημερίδας, ἔτος 1765.
(2) Μνημ. Α', σελ. 30.
(3) Μνημ. Τόμ. Α', σελ. 112, 120, 123.
(4) Ἐκεῖ. σελ. 120.
(5) Ἐκεῖ, σελ. 109, 110, 122.
(6) Ἐκεῖ, σελ. 110, 122,
(7) Ἐκεῖ, 116.

Digitized by Google

Ἐκ τῶν εἰρημένων, νομίζομεν, καταδείκνυται, ὅτι ὁ Σουρμελῆς γράφων ἐν ἔτει 1834 «Ἀπὸ δὲ τοῦ 1690 μέχρι τοῦ 1754 ἔζων οἱ Ἀθηναῖοι ἐν ἡσυχίᾳ πολιτευόμενοι κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον, *ὡς διαλαμβάνει τὸ ὑπόμνημα τοῦ μακαρίτου Διδασκάλου Ἰωάννου Βενιζέλου, ἀνδρὸς σοφοῦ καὶ ἀρετῆς σπανίας*» καὶ ὑποσημειῶν «Ὁ Χρονογράφος Περραιβὸς ἐξέδωκε τοῦτο κατὰ συνέπειαν τῆς περὶ Σουλίου καὶ Πάργας ἱστορίας του μὴ φανερώσας ὅμως τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως. Ἤκμασε δὲ οὗτος περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος» (1) ἐγνώριζε, τίνι ἀνῆκεν ἡ Χρονογραφία ἐκείνη, ἅτε πλησιάζων τοῖς χρόνοις, καθ' οὓς ἔζη ὁ Ἰω. Βενιζέλος, ὅστις ἀπεβίωσε μετὰ τὸ 1807, ὡς εἴδομεν. Ἐὰν ἐν τῇ Ἐπιτομῇ τοῦ Περραιβοῦ ἡ γλῶσσα εἶνε ἁπλουστέρα, τοῦτο δεικνύει, ὅτι ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐπιθυμῶν νὰ καταστήσῃ ὡς οἷόν τε εὐληπτοτέραν τὴν Ἀθην. ἱστορίαν ἡπλοποίησε τὴν λέξιν καὶ φράσιν. Ἐπίσης, ἐὰν παρέλειψε τὰ ἐκτενῶς ἐν ταῖς *ἐφημερίσι* ἀναγεγραμμένα γεγονότα, τοῦτο ἀποδοτέον ἴσως εἰς τὸ ὅτι δὲν ἤθελε ἢ δὲν ἠδύνατο νὰ δημοσιεύσῃ τοιαύτας καὶ τοσαύτας λεπτομερείας. Οὕτως ἐξηγητέον καὶ τὰ περὶ Διδασκάλων, ἅτινα ἀρκετὰ περιέκοψεν ὁ Περραιβός. Περὶ δὲ τοῦ Πιττάκη, Ἀθηναίου ὄντος, ἐγγύτατα τοῖς χρόνοις τοῦ Βενιζέλου ζήσαντος καὶ περὶ τὴν Ἱστορίαν καὶ Ἀρχαιολογίαν ἀσχοληθέντος καὶ κατ' ἀκολουθίαν γινώσκοντος, τίς ὁ συντάξας τὴν Χρονογραφίαν, ἧς κατεῖχεν ἀντίγραφον, δυνάμεθα εὐλόγως νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Σουρμελῆ, ὅτι ἡ ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ Περραιβοῦ Ἐπιτομὴ ἀποτελεῖ μέρος τῆς ὑπὸ τοῦ Βενιζέλου συνταχθείσης Χρονογραφίας, ἀφῄρεσεν ἐκ τοῦ χειρογράφου του τὸ περὶ Πολιτείας τῶν Ἀθηναίων μέρος (2), ὅπως παραστήσῃ τὸ Χρονικόν του διάφορον τῆς Ἐπιτομῆς.

Ἀλλ' ἴσως εἴπῃ τις, ὅτι εἶνε μὲν αἱ *Ἐφημερίδες* ἔργον τοῦ Βενιζέλου, ἀλλ' ἡ πρὸ αὐτῶν *Χρονογραφία*, ἧς τὸ Ζ' καὶ Η' κεφάλαιον δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ Σταματιάδου ἐκ τοῦ χειρογράφου τοῦ Πιττάκη περιέχουσι τὰ αὐτὰ κατὰ τὴν ἔννοιαν πρὸς τὰ ἀντίστοιχα τῆς Ἐπιτομῆς, συνετάχθη ὑπὸ τοῦ Περραιβοῦ καὶ προσετέθη εἰς τὰς Ἐφημερίδας ὑπὸ τῶν τέκνων τοῦ Βενιζέλου εἴτε καὶ παρ' ἄλλου τινός.

1) Κατάστασις Συνοπτικὴ τῆς πόλεως Ἀθηνῶν ὑπὸ Διον. Σουρμελῆ, σελ. 76 τῆς ἐν Ἀθήναις ἐκδόσεως τοῦ 1842. Ἡ πρώτη ἐγένετο ἐν Αἰγίνῃ τῷ 1834.

2) Ἴδε Καμπ. Μνημ. Α', σελ. 39-40.

Digitized by Google

Κατὰ τῆς ἐνστάσεως ταύτης διαμαρτύρεται ἡ Ἐπιτομὴ ἢ μᾶλλον αὐτὸς ὁ Περραιβὸς κατεξανιστάμενος κατὰ τῆς τοιαύτης παρὰ τὴν θέλησίν του καὶ εἰλικρίνειάν του εἰσποιήσεως γράφων «Εὐθὺς *οἱ ἐγκριτώτεροι συμπατριῶται* ἐπῆγαν» καὶ μετὰ δύο στίχους πάλιν «*Οἱ συμπατριῶται* ἀπεκρίθησαν» (2). Ταῦτα βοῶσιν, ὅτι ὁ γράψας καὶ ταῦτα ἦτο Ἀθηναῖος *συμπατριώτης τῶν ἐγκριτωτέρων* Ἀθηναίων, *ἐγκριτώτατος* μάλιστα καὶ οὐχὶ ὁ Περραιβός.

Μὴ εἰσερχόμενος εἰς ἀκριβῆ ἀνάλυσιν τοῦ Χρονικοῦ τοῦ λογίου Ἀθηναίου, διότι τοῦτο εἶνε θέμα ἀλλότριον τῆς ἡμετέρας μελέτης, ἀρκοῦμαι σημειῶν μόνον, ὅτι ἐκ τῶν τριῶν σπουδαιοτέρων γεγονότων τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος, ἅτινα ἀναφέρουσι τὰ ἐξετασθέντα φύλλα τοῦ Μοναχοῦ, τὰ μὲν ἀφορῶντα τὸ Μητροπολ. ζήτημα παραλαμβάνει ἐκ τῆς παραδόσεως — ὡς λέγει ὁ ἴδιος ὁ Βενιζέλος — ἅτινα συμπληροῖ διὰ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Βεναλδῆ, ἐξ ἧς ἀρύεται καὶ τὰ μετὰ τὸν ἀφορισμὸν *τέσσαρα μεγάλα κακά*, *τὴν πανοῦκλαν*, *τὴν πεῖναν*, *τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν πυρκαϊάν*, παραλείπων τὴν εἰς Σαλαμῖνα μετοίκησιν — μολονότι μνημονεύει αὐτῆς ἡ Ἐπιστολή — καὶ τὴν προκαλέσασαν αὐτὴν ἐπιδρομήν, ἣν ὑποδηλοῖ ἡ Ἐπιστολή, ρητῶς δὲ ἀναφέρει τὸ α' φύλλον τοῦ Μοναχοῦ. Περὶ τοῦ φόνου τοῦ Λίμπονα καὶ τῶν προυχόντων οὐδὲν λέγει, μεταφέρει δὲ μόνον ἐκ τοῦ Σπόν, ὅσα ὁ περιηγητὴς οὗτος σημειοῖ περὶ τῆς πρώτης πρεσβείας τοῦ Λίμπονα καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς (1). Τὰ Μοροζινειακὰ γνωρίζει καλῶς καὶ ἐκθέτει ὁπωσοῦν λεπτομερῶς.

Περατοῦντες τὴν παροῦσαν πραγματείαν δὲν δυνάμεθα εἰμὴ νὰ συγχαρῶμεν τῷ φιλοπονωτάτῳ κ. Δημ. Καμπούρογλου, ὅστις τοσοῦτον ἀξιεπαίνως εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν, εἰς ἣν ἐφιλοτίμησε καὶ ἡμᾶς νὰ συνεισφέρωμεν τὴν παροῦσαν συμβολήν, ἀποσπασθέντες πρὸς στιγμὴν ἐκ τῶν Βυζαντινῶν μελετῶν καὶ τῆς συγγραφῆς τοῦ Πολιτεύματος τῆς Βυζαντ. αὐτοκρατορίας, εἰς ἣν ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἀφιερωθέντες ἀσχολούμεθα.

Σπ. Γ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

(1) Καμπ. Μνημ. Α', σελ. 29.

Digitized by Google

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΚ ΚΩΝΣΤΑΝΤΣΗΣ

Αἱ κατωτέρω τέσσαρες ἐπιγραφαὶ ἀντεγράφησαν ἐκ τεσσάρων τετραπλεύρων ἐπιτυμβίων στηλῶν ἐξαχθεισῶν εἰς φῶς περὶ τὰ μέσα Φεβρουαρίου τοῦ 1896 ἐξ ἀνασκαφῆς γενομένης ἐν τῷ οἰκοπέδῳ τοῦ δικηγόρου κ. L. Butter, κειμένῳ ὄπισθεν τοῦ ἱεροῦ τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν Κωνστάντσῃ τῆς Ῥουμανίας Ἑλληνικῆς Κοινότητος.

Ἐπιγραφὴ Α΄.

(Ὕψος στήλης 1,50 μ. πλάτ. 0,45).

Πέρινθός μου ἀνὴρ
βωμὸν καὶ στήλην ἀνέθηκεν.
Εἰ δὲ θέλις γνῶναι παροδηπόρε
τίς τίνος εἰμί — Τριῶν καὶ δέκα ἐτῶν
ἠγάπα παῖς ἄξιος ἡμῶν·
ἐπεγάμησα αὐτὸν καί οἱ τέκνα
τρεία ἐκύησα υἱὸν ἀπὸ πρώτης
θύγατρας δύω δῖγμα τύπων μου.
Ἔπειτ' ἔτεκον τὸ τέταρτον ἐγώ,
ὡς μὴ ὤφελλα τεκέσθαι.
Θνήσκει γὰρ τὸ βρ(έ)φος πρῶτον
καὶ ἐγὼ μετὰ μικρόν. Λ΄
δὲ ἐτῶν ἔλιπον φάος
ἠελίοιο. Καικιλία δὲ ἐγὼ Ἀρτεμι-
σία ὧδ' ἀν(ά)κειμαι. Καὶ πατρὶς
καὶ γαμέτης ἔτι Πέρινθος ἐμοί,
υἱός μου Πρεῖσκος λέγεται
θυγάτηρ Ἱερωνίς, οἳ κοίδεντο βρ(έ)φος
Θεοδώρ[ας] ὅτι τέθνηκα. Πέρινθος
γαμέτης ζῇ μοι καὶ λεπτά με κλαίει

Digitized by Google

καὶ ὁ πατήρ μου ὁ γλυκὺς θρηνεῖ
ὅτι ὧδε πέφευγα. Ἔστι δέ μου μήτηρ
[ὧ]δε Φλ. Θεοδώρα καὶ κεῖται ἀνδρός
μου ὁ πατὴρ Καικίλιος ἐνθάδε Πρέπ[ις].
Αὐτῆς τοι γενεῆς γενόμην
ἀλλ' ἄρτι τέθνηκα.
Καὶ σὺ δὲ χαῖρε ἀπ' ἐμῶν
τύμβων πόστος παροδεύει.

Ἐπιγραφὴ Β'.

Ἐν τῷ ἀνασκαφέντι χώρῳ ἀνευρέθη καὶ ἀγαλμάτιον παιδίου ἀκέφαλον καὶ ἠκρωτηριασμένον τοὺς βραχίονας. Εἰς τοῦτο προφανῶς ἀναφέρεται καὶ ἡ παροῦσα ἐπιγραφή.

(Ὕψ. στήλης 1,08 μ. πλ. 0,58).

Εἰκόνα λαϊνέην ἐσορᾷς
φθιμένοιο Κυρίλλου Βησσίου
Φαβιανοῖο τέκνου νεκύεσσι
μιγέντος. Οὗτος ἔην
μορφήν, οὗτος μέτρον,
ἀλλὰ τεθνηκὼς μεικρῷ
μνήματι τῷδε κακῶν
μέγα πένθος ἀνῆψεν.

Ζῶθι παροδεῖτα.

Ἐπιγραφὴ Γ'.

(Ὕψ. στήλης 1,15 μ. πλ. 0,60).

Τύνβον δαιδάλεον περιαγέα
τεῦξε συνεύνῳ Ἄνδρυς Κυρίλλῃ
τοῦτον ἀποφθιμένῃ, σωφροσύνης
[μ]νασθεὶς ἐρικυδέος, ἣν ἔχε

Digitized by Google

κείνη λέκτρων νυνφιδίων
εἵνεκα καὶ βιότου. Εὐσεβὲς ἔργον
ἔδρασε· μόνον τάφος οἶδε γὰρ
ἀνθεῖν μνήμην τῶν πρόσθεν
τοῖς μετὰ ταῦτα βροτοῖς.
Πάντα χρόνος φθείρειν ἔμαθεν
τοῦτο δὲ τηρεῖ, ζώντων δόξαν
καὶ φθιμένων ἀρετήν.

Ἐπιγραφὴ Δ΄.

(Ὕψ. στήλης 1,28 μ. πλ. 0,53).

Χαῖρε παροδεῖτα — Καὶ σὺ
ἕστηκες ἐπ' ἐννοί, ἀλ' ἐγὼν
ἄρα τίς ἢ πόθεν ἠδέ. Ἄκου-
ε δὴ ξεῖνε πάτραν καὶ οὔ-
νομα τοὐμόν — Ἦν μέν μοι
χθὼν τὸ πρὶν Ἑλλὰς ἐκ μη-
τρὸς Ἀθηναίας, ἐφύην πα-
τρός τε Ἑρμιονέος. Ἐπιφα-
νία δέ μοι οὔνομα — Πολλὴν
μὲν ἐσεῖδον ἐγὼ γαῖαν, πᾶσαν
τε ἔπλευσα θάλατταν·
ἦν γὰρ ἐμοὶ γενέτης καὶ γαμέτης
ναύκληροι, οὓς ἐθέμην
παλάμεσιν αἱμαῖς ὑπὸ τύμβῳ
θανόντας· ὄλβιος δέ μοι βίος
τὸ πρὶν ἦν, ἐν μούσες ἐφύην σοφί-
ης τε μετέσχον· φίλες τε λειπο-
μένες ὡς γυνὴ γυνηξὶ πολλὰ πα-
ρέσχον εἰς εὐσεβίην ἀφορῶσα.
Καὶ δὴ κλεινήρη κάματον πολὺν ἐ-
νεγκαμένη ἔγνω σαφῶς οὐ κατ' εὐ-
σέβιάν εἰσιν αἱ θνητῶν τύχαι.

Digitized by Google

Ἑρμογένης Ἀνκυρανὸς καὶ Τομίτης
φυλῆς Οἰνώπων τῇ ἑαυτοῦ συμβίῳ
εὐχαριστῶν μνείας χάριν ἀνέθηκα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ι. ΚΟΥΖΟΣ
Διευθυντὴς τῆς ἐν Κωνστάντσῃ
Ἑλληνικῆς σχολῆς.

Αἱ ἀνωτέρω ἐκ Κωνστάντσης ἐπιγραφαὶ ἀπεστάλησαν ἡμῖν εἰς δημοσίευσιν ὑπὸ τοῦ κ. Γεωργίου Κούζου. Δημοσιεύοντες δὲ ταύτας παρατηροῦμεν ὀλίγα τινὰ συντόμως περὶ αὐτῶν. Αἱ ἀνορθογραφίαι *παροδηπόρε*, *παλάμεσιν αἱμαῖς*, *φίλες λειπομένες* κττ., καὶ ἔτι μᾶλλον ἡ περὶ τὴν ποσότητα τῶν συλλαβῶν πολλαπλῆ σύγχυσις ἐλέγχουσι τὴν λίαν μεταγενεστέραν καταγωγὴν αὐτῶν. Πρὸς τούτοις φαίνεται ὅτι ὁ ποιητὴς τῆς δευτέρας καὶ τῆς τρίτης ἦν ἱκανώτερος, διὸ καθόλου εἰπεῖν οἱ στίχοι τούτων ἐλάσσονα ἔχουσι τὰ πλημμελῆ· πρβλ.

Εἰκόνα λαϊνέην ἐσορᾷς φθιμένοιο Κυρίλλου
Βησσιου Φᾶβιᾰνοῖο τέκνου νεκύεσσι μιγέντος.
Οὗτος ἔην μορφήν, οὗτος μέτρον, ἀλλὰ τεθνηκὼς
μεικρῷ μνήματι τῷδε κακῶν μέγα πένθος ἀνῆψεν.

Παρατηρήσεως ἀξία εἶναι ἡ ἐπανειλημμένη χρῆσις τοῦ *οὗτος* ἐπὶ τοῦ τοιοῦτος, ὁποῖος δηλ. ὑπὸ τοῦ ἀγαλματίου παρίστατο ὁ παῖς. Καὶ ἡ χρῆσις τοῦ Φᾶβιᾰνοῖο ἀντὶ Φᾰβιᾱνοῖο εἶναι ἀξιοσημείωτος, εἰ καὶ μὴ σπανία ἐν κυρίοις ὀνόμασι. Καὶ τὸ *ζῶθι* ἀντὶ τοῦ μεταγενεστέρου ζῆθι (οἱ δόκιμοι ἔλεγον *ζῆ*) εἶναι βάρβαρον πλάσμα καὶ ὅλως ξένον τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἂν τὸ *Βησσίου* = Βήσσου (ἢ Βέσσου) ἢ ἂν ἄλλο τι δηλῶται, ἀγνοῶ.

Τύνβον δαιδάλεον περιαγέα τεῦξε συνεύνῳ
Ἄνδρυς Κυρίλλῃ τοῦτον ἀποφθιμένῃ,
σωφροσύνης μνασθεὶς ἐρικυδέος, ἣν ἔχε κείνη
λέκτρων νυνφιδίων εἵνεκα καὶ βιότου.
Εὐσεβὲς ἔργον ἔδρασε· μόνον τάφος οἶδε γὰρ ἀνθεῖν
μνήμην τῶν πρόσθεν τοῖς μετὰ ταῦτα βροτοῖς.

Digitized by Google

Πάντα χρόνος φθείρειν [ἐ]μάθεν τοῦτο δὲ τηρεῖ,
ζωόντων δόξαν καὶ φθιμένων ἀρετήν.

Ὁ ποιητὴς τοῦ δευτέρου μετεχειρίσθη τὸ *Κυρίλλου* μετὰ βραχείας τῆς ἀρχτικῆς συλλαβῆς, ὁ δὲ τοῦ γ' τὸ *Κυρίλλη* μετὰ μακρᾶς. Σημειώδης καὶ ἡ μεταγενεστέρα χρῆσις τοῦ *ἀνθεῖν* ἐπὶ τοῦ ποιεῖν ἀνθεῖν ἢ ἀνθοῦσαν διαφυλάττειν.

Καὶ αἱ ἄλλαι ἐπιγραφαὶ εἶναι ἔμμετροι πλὴν τοῦ ἐν ἀρχῇ τῆς Δ' «χαῖρε παροδεῖτα» καὶ τοῦ ἐν τέλει «Ἑρμογένης Ἀνκυρανὸς κλπ.». Ἀλλὰ τῷ ποιητῇ ἢ τοῖς ποιηταῖς τούτων δὲν ἦτο εὔνους ἡ Μοῦσα, διὸ καὶ πολλάκις κατέπεσον ἀπὸ τοῦ Πηγάσου. Καταρτίζω τοὺς στίχους τῆς Α' ὅπως φρονῶ ὅτι ἐφαντάσθη αὐτοὺς ὁ ποιητής.

Πέρινθός μου ἀνὴρ βωμὸν καὶ στήλην ἀνέθηκεν.
Εἰ δὲ θέλις γνῶναι, παροδηπόρε, τίς τίνος εἰμί,
τριῶν καὶ δέκ[α] ἐτῶν ᾽ἠγάπα παῖς ἄξιος ἡμῶν.
Εἶτ' ἐγάμησ[α] αὐτὸν καί οἱ τέκνα τρεί[α] ἐκύησα,
υἱὸν ἀπὸ πρώτης, θύγατρας δύῶ δῖγμα τύπων μου.
Ἔ]πειτ' ἔτεκον τὸ τέταρτον ἐγώ, ὡς μὴ ὤφελλα τεκέσθαι·
θνήσκει γὰρ τὸ βρ(έ)φος πρῶτον καὶ ἐγὼ μετὰ μικρόν.
Τριάκοντα δ[ὲ] ἐτῶν ἔλιπον φάος ἠελίοιο.
Καικιλία δὲ ἐγὼ Ἀρτεμισία ὧδ' ἀν(ά)κειμαι
καὶ πατρὶς καὶ γαμέτης ἔτι Πέρινθος ἐμοί.
Υἱός μου Πρεῖσκος λέγεται, θυγάτηρ Ἱερωνίς,
οἵ κήδοιντο βρ[έ]φος Θεοδώρ(αν), ὅτι τέθνηκα.
Πέρινθος γαμέτης ζῇ μοι καὶ λεπτά με κλαίει
καὶ ὁ πατήρ μ[ου] ὁ γλυκὺς θρηνεῖ ὅτι ὧδε πέφευγα.
Ἔστι δέ μου μήτηρ ὧδε Φλαβία Θεοδώρα,
καὶ κεῖτ(αι) ἀνδρός μου ὁ πατὴρ Καικίλιος ἐνθάδε Πρέπις.
Τ)αύτης τοι γενεῆς γενόμην· ἀλλ' ἄρτι τέθνηκα.
Καὶ σὺ δὲ χαῖρ[ε] ἀπ' ἐμῶν τύμβων πόστος παροδεύει(ς).

Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος Καικιλία Ἀρτεμισία, ἥτις ἀνάκειται (= κεῖται ἢ κατάκειται) ἐν τῷ τάφῳ, οὖσα ἐκ Περίνθου καὶ ἔχουσα ἄνδρα ὀνόματι Πέρινθον (Πέρινθός μου ἀνήρ· καὶ πατρὶς καὶ γαμέτης ἔτι

Digitized by Google

Πέρινθος ἐμοί), ἐτελεύτησε μικρὸν μετὰ τὴν γένεσιν τοῦ τετάρτου τέκνου αὐτῆς (ἔπειτ' ἔτεκον τὸ τέταρτον) ἀποθανόντος πρὸ τῆς μητρὸς (θνήσκει γὰρ τὸ τέκνον πρῶτον καὶ ἐγὼ μετὰ μικρόν). Ὁ ἀνὴρ αὐτῆς Πέρινθος ἦν ἔτι ἐν τῷ βίῳ, ὁ δὲ πατὴρ αὐτοῦ Καικίλιος Πρέπις ἦν τεθαμμένος, ἐν ᾧ καὶ ἡ Ἀρτεμισία τόπῳ. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ ἡ μήτηρ αὐτῆς Φλαβία Θεοδώρα ἦν ἐκεῖ τεθαμμένη· διότι εἰ καὶ διττῆς ἑρμηνείας ἐπιδεκτικὴ εἶναι ἡ φράσις «ἔστι δέ μου μήτηρ ὧδε» ἤτοι ὡς ζῇ ὧδε δηλ. ἐν τῇ ἡμετέρᾳ χώρᾳ ἢ ὡς κεῖται ὧδε δηλ. ἐν τῷ τάφῳ, πλησίον ἐμοῦ, οὐχ ἧττον, ἐπειδὴ μικρὸν ἀνωτέρω ἐλέχθη ὅτι ὁ γλυκὺς πατὴρ ἐθρήνει τὴν ἀποθανοῦσαν, δῆλον ὅτι περὶ τῆς μητρός, ἂν ἔζη, δὲν θὰ ἐλέγετο τὸ ξηρόν, ὅτι *ἔστιν* κλπ. ἀλλά τι ἄλλο. Ἔτι ἀσαφέστερα εἶναι τὰ ἐν τοῖς στίχοις 4-9 λεγόμενα περὶ τῆς Ἀρτεμισίας· εἰκάζω ὅτι ὁ νοῦς τούτων εἶναι τοιοῦτος· τριῶν καὶ δέκα ἐτῶν οὖσαν ἠγάπα με παῖς, ἤτοι νέος, ἄξιος ἐμοῦ, ἤτοι οὐχ ὑποδεέστερος ἐμοῦ τὸ γένος ἢ τὸν πλοῦτον κλπ. Ἔπειτα ἔλαβον αὐτὸν ἄνδρα καὶ ἐγέννησα αὐτῷ τρία τέκνα, ζῶντα ἔτι, κατὰ πρῶτον υἱὸν (Πρεῖσκον κατωτέρω λεγόμενον) καὶ ἔπειτα δύο θυγατέρας ὁμοίας ἐμοῦ κατὰ τὴν ὡραιότητα. Ἔπειτα ἐγέννησα καὶ τέταρτον, ὅτε ἐτελεύτησα. Καὶ ἡ μὲν χρῆσις τοῦ *γῆμαι γαμῆσαι* ἐπὶ γυναικὸς εἶναι γνωστὴ καὶ ἄλλοθεν (πρβλ. Κορινθ. 1, 7, 28 «ἐὰν δὲ καὶ γήμῃ ἡ παρθένος» καὶ Einleit. 202), ἡ τῆς *ἐπὶ* ὅμως, ἐπεγάμησα, φαίνεται παράδοξος, ἀφοῦ προφανῶς δὲν πρόκειται περὶ δευτέρου γάμου. Διὰ τοῦτο φρονῶ ὅτι ἡ εἰκασία τοῦ φίλου μου κ. Σπ. Βάση γράφοντος ΕΙΤ ἀντὶ ΕΠ καὶ τὸ πρᾶγμα σαφῶς δηλοῖ καὶ τὸ ἀσύνδετον ἀφανίζει πως, καὶ ἴσως ἔκειτο κατ' ἀρχὰς ἢ καὶ κεῖται ἔτι ἐπὶ τοῦ λίθου. Καὶ τὸ *ἀπὸ* πρώτης, ὃ διὰ τοῦ *κατὰ πρῶτον* ἡρμήνευσα, ἀσαφές· ὁμοίως ἀμφίβολον φαίνεται καὶ τὸ *τεκέσθαι*, ἂν δηλ. κεῖται ἐνεργητικῶς = ὡς μὴ ὤφελλα τεκεῖν, ἢ παθητικῶς = ὡς μὴ ὤφελλα γεννηθῆναι. Ὁ ποιητὴς εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ ὁμηρικὸν Χ 481, «δύσμορος αἰνόμορον· ὡς μὴ ὤφελλε τεκέσθαι», ἐν ᾧ κεῖται ἐνεργητικῶς· ἐπειδὴ δὲ ὁ ποιήσας τὸ ἐπίγραμμα πᾶσαν τὴν Ὁμηρικὴν φράσιν ἑτοίμην παρέλαβεν καὶ πρὸς τούτοις τὴν τοῦ τετάρτου παιδίου γένεσιν, τὴν ἐπενεγκοῦσαν τὸν θάνατον τῆς μητρός, εὔλογον εἶναι νὰ ἐκληφθῇ ὅτι καταρᾶται, διὰ ταῦτα νομίζω ὅτι καὶ ἐν τούτῳ ἐνεργητικῶς κεῖται. Μετὰ τὸ ἐγὼ ἔστιξα συνάψας αὐτὸ

Digitized by Google

τοῖς προηγουμένοις, ἀλλ' ὁμολογῶ ὅτι περιττεύει ὅλως καὶ φαίνεται ὅτι χάριν τοῦ μέτρου παρενεβλήθη.

Πολὺ δυσκολώτεροι εἶναι οἱ στίχοι 18-19 οὓς ὁ κ. Βάσης ὧδε ἀνέγνω: «οἳ κήδοιντο βρέφος Θεοδώραν, ὅτι τέθνηκα». Τὸ *οι* τῆς πρώτης συλλαβῆς καὶ τὸ *ε* (=*η*) τῆς δευτέρας φαίνονται μεταβαλόντα θέσιν, ὥστε ἐγράφη *κοίδεντο* ἤτοι κοίδηντο ἀντὶ *κήδοιντο*. Καθ' οὓς χρόνους αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται ἐποιήθησαν, δὲν συνεχέοντο εἰσέτι τὸ *οι* καὶ *υ* πρὸς τὸ *ει*, *ι*, *η*. Καὶ τὸ ἐν τρίτῳ στίχῳ παροδηπόρε ἑρμηνεύεται ὡς σύμφυρσις τοῦ *παροδῆ*[*τα* (=παροδῖτα) καὶ *ὁδοι*]*πόρε*, Οὕτως ἐκφράζεται εὐχή, ἵνα ὁ ἀνὴρ Πέρινθος καὶ ὁ υἱὸς Πρεῖσκος καὶ ἡ (πρεσβυτέρα) θυγάτηρ Ἱερωνὶς κήδωνται τοῦ τρίτου (ζῶντος) παιδίου, τοῦ βρέφους, τῆς Θεοδώρας.

Σημειωτέα ἔτι ἡ χρῆσις τοῦ πέφευγα (στ. 22) ἐπὶ τοῦ ἀπῆλθον, ὅλως νέα Ἑλληνική, τοῦ *απ'* ἐμῶν τύμβων παροδεύει(ς) ὁμοίως νέου Ἑλληνικοῦ, πρβλ. ἀπὸ τὴν πόρτα σου περνῶ. Ἀντὶ τοῦ *αὐτῆς τοι γενεῆς* ὅπερ ὅλως νέον Ἑλληνικόν, εἰκάζω ὅτι ὁ ποιητὴς εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὸ τοῦ Ὁμήρου Ζ 211 καὶ V 241:

«*ταύτης* τοι γενεῆς τε καὶ αἵματος εὔχομαι εἶναι»

καὶ οὕτως ἔγραψεν, ἀλλ' ὡς φαίνεται ὁ λίθος ἐθραύσθη ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ ἀπώλετο τὸ Τ.

Παράδοξος εἶναι καὶ ἡ χρῆσις τοῦ *πόστος* ἴσως ἐπὶ τοῦ *ὁποιοσδήποτε*. Ὁ φίλος Βάσης εἰκάζει «*ἐπ' ἐμῶν τύμβων ἐπιστὰς παροδεῖτα*» ἀλλὰ καὶ πολλὰ οὕτω μεταβάλλονται καὶ τὸ *ε* τοῦ ἐπιστὰς περιττεύει ἐν τῷ μέτρῳ. Ὁ στίχος «καὶ κεῖτ(αι) ἀνδρός μου ὁ πατὴρ Καικίλιος ἐνθάδε Πρέπις» ἀπαρτίζεται ἐξ ἑπτὰ ποδῶν.

Τῆς δὲ τετάρτης ἐπιγραφῆς ὁ μὲν νοῦς σαφής, ἂν μόνον μικρά τινα ὀρθότερον ἀναγνωσθῶσι λ. χ. ἐν στ. 2-3 ἀναγνωστέον «ἕστηκες ἐπ' *ἐμοὶ λέγων*, *ἆρα τίς ἢ πόθεν ἦδε*; σημειῶδες τὸ *ἕστηκες* ἀντὶ *ἕστηκας*, ἐν στίχῳ 20 ἀναγνωστέον »*ἔγνω(ν) σαφῶς (ὡς)*» κλπ. Ἂν ἡ φυλὴ τῶν Οἰνώπων ἦν ἐν Τόμοις ἢ ἐν Ἀγκύρᾳ ἀγνοῶ. Τὰ δὲ μέτρα φαίνονταί μοι ὅλως ἀνοικονόμητα.

Γ. Ν. Χ.

ΜΗΧΑΝΙΚΗ ΙΔΙΟΤΗΣ

ΤΩΝ ΑΡΤΙΟΤΑΓΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ ΚΑΜΠΥΛΟΤΗΤΟΣ

Ἐν τῇ κεντρικῇ κινήσει, ὡς γνωστόν, ἡ ταχύτης μεταβάλλεται ἀντιστρόφως πρὸς τὴν ἀπόστασιν τοῦ κέντρου ἀπὸ τῆς ἐφαπτομένης τῆς τροχιᾶς· εἶνε δηλαδὴ

$$p \cdot v = C$$

ἔνθα p σημαίνει τὴν εἰρημένην ἀπόστασιν καὶ C σταθεράν τινα ποσότητα.

Ἐν τοῖς ἑξῆς θὰ δείξωμεν, ὅτι τὴν ἰδιότητα ταύτην ἔχει ἡ ἐπίπεδος κίνησις, οὐ μόνον, ὅταν ἡ δύναμις διευθύνηται πρὸς ἀκίνητόν τι σημεῖον, ἀλλὰ καὶ ὅταν διευθύνηται πρὸς οἱονδήποτε ἀρτιοταγὲς κέντρον τῆς τροχιᾶς, ἢ γενικώτερον, ὅταν διευθύνηται πρὸς σημεῖον, οὗ αἱ συντεταγμέναι εἶνε γραμμικαὶ ἀκέραιαι καὶ ὁμογενεῖς συναρτήσεις τῶν συντεταγμένων τῶν ἀρτιοταγῶν κέντρων τῆς τροχιᾶς· καὶ ὅτι ἡ ἀναγκαία καὶ ἐπαρκὴς συνθήκη, ἵνα ἐν ἐπιπέδῳ κινήσει μεταβάλληται ἡ ταχύτης ἀντιστρόφως πρὸς τὴν ἀπόστασιν τῆς ἐφαπτομένης τῆς τροχιᾶς ἀπὸ σημείου τινὸς πρὸς ὃ ἡ δύναμις διευθύνεται, εἶνε ἡ ἑξῆς·

Ἡ ἐφαπτομένη τῆς γραμμῆς, ἣν διαγράφει τὸ σημεῖον πρὸς ὃ διευθύνεται ἡ δύναμις, πρέπει νὰ εἶνε καθ' ἑκάστην στιγμὴν παράλληλος τῇ ἐφαπτομένῃ τῆς τροχιᾶς.

Ἐν πάσῃ δὲ κινήσει, ἵνα ὑπάρχῃ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἰδιότης, πρέπει καὶ ἀρκεῖ, ἡ ταχύτης τοῦ σημείου, πρὸς ὃ διευθύνεται ἡ δύναμις, (ἂν τοῦτο κινῆται), νὰ εἶνε πάντοτε κάθετος πρὸς τὴν πρώτην κάθετον τῆς τροχιᾶς.

Ἔστω τυχοῦσα ἐπίπεδος καμπύλη καὶ Μ τυχὸν σημεῖον αὐτῆς· ἡ εἰς τοῦτο ἐφαπτομένη τῆς καμπύλης ἔχει τὴν ἐξίσωσιν (ἄξονες ὀρθ.)

$$x\,\text{ημ}\varphi - y\,\text{συν}\varphi = p$$

Digitized by Google

ἔνθα φ εἶνε ἡ γωνία τῆς ἐφαπτομένης πρὸς τὸν ἄξονα τῶν x καὶ p ἡ ἀπόστασις τῆς ἀρχῆς ἀπὸ τῆς ἐφαπτομένης.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ καμπύλη εἶνε περιβάλλουσα τῶν ἐφαπτομένων της, δύναται νὰ παρασταθῇ ὑπὸ τῶν δύο ἐξισώσεων

$$\begin{aligned} & x\,\eta\mu\varphi - y\,\sigma\upsilon\nu\varphi = p \\ \text{καὶ}\quad & x\,\sigma\upsilon\nu\varphi + y\,\eta\mu\varphi = p' \end{aligned} \qquad (1)$$

τούτων ἡ δευτέρα παριστᾷ τὴν κάθετον τῆς καμπύλης εἰς τὸ M· ἑπομένως ἡ πρώτη ἐνειλιγμένη τῆς καμπύλης (1) παρίσταται ὑπὸ τῶν ἐξισώσεων

$$\begin{aligned} x\,\sigma\upsilon\nu\varphi + y\,\eta\mu\varphi &= p' \\ -x\,\eta\mu\varphi + y\,\sigma\upsilon\nu\varphi &= p'' \end{aligned} \qquad (2)$$

αἵτινες προκύπτουσιν ἐκ τῶν (1) διὰ τῆς διαφορίσεως πρὸς φ.

Ἀλλὰ τὰς ἐξισώσεις ταύτας δυνάμεθα νὰ γράψωμεν καὶ ἄλλως· ἐὰν δηλαδὴ πολλαπλασιάσωμεν τὴν δευτέραν τῶν ἐξισώσεων (1) ἐπὶ i καὶ ἔπειτα προσθέσωμεν αὐτὰς κατὰ μέλη, ἔχομεν

$$i\,z\,e^{-\varphi i} = p + ip' \qquad (1')$$

ὡς ἐξίσωσιν τῆς καμπύλης. Ἐκ ταύτης διὰ τῆς διαφορίσεως πρὸς φ εὑρίσκομεν τὴν ἐξίσωσιν τῆς πρώτης ἐνειλιγμένης

$$i\,z_1\,e^{-\varphi i}\,(-i) = p + ip''$$

καὶ τῆς δευτέρας $\quad i\,z_2\,e^{-\varphi i}\,(-i)^2 = p'' + ip'''$

καὶ γενικῶς τῆς νης ἐνειλιγμένης

$$i\,z_\nu\,e^{-\varphi i}\,(-i)^\nu = p_\nu + ip_{\nu+1}$$

$$\text{ἢ}\qquad z_\nu = i^{\nu-1}\,e^{\varphi i}\,(p_\nu + ip_{\nu+1}) \qquad (3)$$

Digitized by Google

διὰ τοῦ z_1 ($= x_1 + y_1 i$) παριστῶμεν τὴν συντεταγμένην τοῦ πρώτου κέντρου καμπυλότητος τῆς καμπύλης (1) τοῦ ἀντιστοιχοῦντος εἰς τὸ σημεῖον M, διὰ τοῦ z_2 τὴν συντεταγμένην τοῦ δευτέρου κέντρου καὶ οὕτω καθεξῆς.

Ἡ ἐξίσωσις (3) παριστᾷ οὐ μόνον τὴν νὴν ἐνελιγμένην τῆς καμπύλης (1) ἀλλὰ καὶ οἱανδήποτε νὴν ἐξειλιγμένην αὐτῆς, ὅταν ὁ ν ληφθῇ ἀρνητικός· ἀρκεῖ τὸ $p_{-\nu}$ νὰ σημαίνῃ τὴν συνάρτησιν, ἥτις προκύπτει ἐκ τοῦ p διὰ ν ἀλλεπαλλήλων ὁλοκληρώσεων (αἵτινες εἰσάγουσιν εἰς τὸ $p_{-\nu}$ αὐθαίρετον πολυώνυμον τοῦ φ τοῦ βαθμοῦ ν - 1)· διότι ἂν τῆς καμπύλης

$$z_{-\nu} = i^{-\nu-1} e^{\varphi i} [p_{-\nu} + ip_{-\nu+1}] \qquad (4)$$

ζητήσωμεν τὴν νὴν ἐνειλιγμένην κατὰ τὸν τύπον (3), εὑρίσκομεν τὴν ἀρχικὴν καμπύλην (1).

Θεωρήσωμεν νῦν κινητόν τι διατρέχον τὴν καμπύλην (1)· ἡ συντεταγμένη z καὶ ἡ γωνία φ θὰ εἶνε τότε συναρτήσεις τοῦ χρόνου t, ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐξίσωσις τῆς τροχιᾶς εἶνε

$$iz = e^{\varphi i}(p + ip'), \qquad (1'')$$

ἕπεται
$$\frac{dz}{dt} = e^{\varphi i}\left(p + p''\right)\frac{d\varphi}{dt} \qquad (5)$$

ὅθεν καὶ
$$v = \left(p + p''\right)\frac{d\varphi}{dt} \qquad (6)$$

ἐπίσης

$$\frac{d^2z}{dt^2} = \left[(p' + p'') + i\,(p + p'')\right]\frac{d\varphi^2}{dt^2} e^{\varphi i} + (p+p'')\, e^{\varphi i}\frac{d^2\varphi}{dt^2} \quad ($$

ἢ διὰ τὴν ἐξίσωσιν (6)

$$\frac{d^2z}{dt^2} = \overset{\varphi i}{e}\left(\frac{dv}{dt} + i\ v\frac{d\varphi}{dt}\right) = \overset{\varphi i}{e}\left(\frac{dv}{dt} + i\frac{v^2}{\rho}\right) \qquad (8)$$

ρ οὔσης τῆς ἀκτῖνος καμπυλότητος τῆς καμπύλης εἰς τὸ σημεῖον M.

Ἐὰν νῦν ἡ δύναμις διαμένῃ ἐπὶ εὐθείας διερχομένης διά τινος κέντρου M_ν (x_ν, y_ν) ἀρτίας τάξεως (θετικῆς ἢ ἀρνητικῆς), θὰ εἶνε

$$\left.\begin{aligned}\frac{d^2x}{dt^2} &= \omega\,(x - x_\nu)\\ \frac{d^2y}{dt^2} &= \omega\,(y - y_\nu)\end{aligned}\right\} \qquad (9)$$

ὅθεν καὶ $$\frac{d^2z}{dt^2} = \omega\,(z - z_\nu) \qquad (z = x + iy)$$

ἤτοι διὰ τὰς ἐξισώσεις (1'') καὶ (3)

$$\frac{d^2z}{dt^2} = \omega\,(p + ip' - i^\nu\, p_\nu - i^{\nu+1}\, p_{\nu+1})\, \overset{\varphi i}{e}\ (-i) \qquad (10)$$

Συγκρίνοντες δὲ τὰς ἐξισώσεις (8) καὶ (10) συνάγομεν (διότι ν εἶνε ἄρτιον)

$$\left.\begin{aligned}\frac{dv}{dt} &= \omega\,(p' - i^\nu\, p_{\nu+1})\\ v\frac{d\varphi}{dt} &= -\,\omega\,(p - i^\nu\, p_\nu)\end{aligned}\right\} \qquad (11)$$

ἐν τούτων ἀπαλείφοντες τὸ ω εὑρίσκομεν

$$\frac{dv}{dt}\,(p - i^\nu\, p_\nu) + v\frac{d\varphi}{dt}\,(p' - i^\nu\, p_{\nu+1}) = 0 \qquad (12)$$

Digitized by Google

ὅθεν ὁλοκληροῦντες ἔχομεν

$$v\,(p - i'\,p_v) = C \qquad (13)$$

Ἀλλ' ἐὰν παραστήσωμεν τὴν ἀπόστασιν τοῦ $v^{οῦ}$ κέντρου M_v ἀπὸ τῆς ἐφαπτομένης τῆς τροχιᾶς εἰς τὸ M διὰ τοῦ δ_v, εὑρίσκομεν

$$\delta_v = i'\,p_v - p$$

ὅθεν συνάγεται ἡ ἰσότης

$$v.\,\delta_v = C \qquad (13')$$

τουτέστιν ἡ ταχύτης υ μεταβάλλεται τότε ἀντιστρόφως πρὸς τὴν ἀπόστασιν τοῦ $v^{οῦ}$ κέντρου τῆς τροχιᾶς (ἤτοι τοῦ σημείου πρὸς ὃ διευθύνεται ἡ δύναμις) ἀπὸ τῆς ἐφαπτομένης αὐτῆς εἰς τὸ ἀντίστοιχον σημεῖον.

Καὶ τὸ ἀντίστροφον ἀληθεύει. Ἐὰν δηλαδὴ ἐν ἐπιπέδῳ κινήσει μεταβάλληται ἡ ταχύτης ἀντιστρόφως πρὸς τὴν ἀπόστασιν ἀρτιοταγοῦς τινος κέντρου τῆς τροχιᾶς ἀπὸ τῆς ἐφαπτομένης αὐτῆς, ἡ κινοῦσα δύναμις κεῖται ἐπὶ τῆς εὐθείας, ἥτις ἑνώνει τὸ κινητὸν μετὰ τοῦ κέντρου τούτου.

Διότι ἐκ τῆς ἐξισώσεως (13) συνάγεται ἀμέσως ἡ ἐξίσωσις (12) καὶ ἐκ ταύτης αἱ (11) ἐκ δὲ τούτων καὶ ἐκ τῆς (8) ἕπονται αἱ ἐξισώσεις (9), αἵτινες ἐκφράζουσιν ὅτι ἡ δύναμις κεῖται ἐπὶ τῆς εὐθείας MM_v

Ἐκ τῆς ἐξισώσεως (13) ἕπεται προσέτι

$$p - i'\,p_v = \frac{C}{v}.\ \text{καὶ}\ p' - i'\,p_{v+1} = \frac{C}{v^2}\frac{dv}{d\varphi}$$

ὅθεν αἱ ἐξισώσεις (11) γίνονται

$$\omega = -\frac{v^2}{C}\frac{d\varphi}{dt} \quad \text{ἤτοι} \quad \omega = -\frac{v^3}{C\rho} \qquad (14)$$

Digitized by Google

δηλοῖ δὲ τὸ ω τὸν λόγον ὃν ἔχει ἡ κινοῦσα δύναμις πρὸς τὴν ἀπόστασιν MM_v · ἑπομένως ἡ κινοῦσα δύναμις εἶνε $-(MM_v)\frac{v^3}{C\rho}$.

Ὑποθέσωμεν γενικώτερον, ὅτι ἡ δύναμις κεῖται πάντοτε ἐπὶ εὐθείας διερχομένης διὰ τοῦ σημείου N, οὗ ἡ συντεταγμένη εἶνε

$$\zeta = \Sigma_x A_x z_x = \xi + \eta i \qquad (15)$$

ἔνθα A_x εἶνε πραγματικοὶ καὶ σταθεροὶ ἀριθμοὶ καὶ x ἄρτιοι ἀριθμοὶ θετικοὶ ἢ ἀρνητικοὶ (ὡς κέντρα ἀρνητικῆς τάξεως θεωροῦνται τὰ ἀντίστοιχα σημεῖα τῶν ἐξειλιγμένων τῆς ἀρχικῆς καμπύλης, ὡς κέντρον δὲ τῆς τάξεως 0 αὐτὸ τὸ σημεῖον M τῆς ἀρχικῆς καμπύλης) τότε θὰ εἶνε

$$\frac{d^2z}{dt^2} = \omega(z - \zeta), \quad \text{ἤτοι}$$

$$\frac{d^2z}{dt^2} = \omega\left[p + ip' - \Sigma A_x i^x (p_x + ip_{x+1})\right] e(-i)^{\varphi i}$$

καὶ διὰ τὴν ἐξίσωσιν (8)

$$\frac{dv}{dt} = \omega\,[p' - \Sigma A_x i^x p_{x+1}]$$

$$-v\frac{d\varphi}{dt} = \omega\,[p - \Sigma A_x i^x p_x]$$

ἀπαλείφοντες δὲ πάλιν τὸ ω καὶ ὁλοκληροῦντες, εὑρίσκομεν ὁμοίως

$$v\,[p - \Sigma A_x i^x p_x] = C$$

ἐ ιδὴ δὲ ἡ ἐν τῇ παρενθέσει ποσότης εἶνε ἡ ἀπόστασις δ τοῦ σημείου N (ξ, η) ἀπὸ τῆς ἐφαπτομένης τῆς τροχιᾶς, συνάγεται καὶ πάλιν

$$v.\ \delta = C$$

Digitized by Google

Καὶ τὸ ἀντίστροφον ἀληθεύει. Ἐὰν δηλαδὴ ἐν ἐπιπέδῳ κινήσει μεταβάλληται ἡ ταχύτης ἀντιστρόφως πρὸς τὴν ἀπόστασιν σημείου τινὸς Ν ἔχοντος συντεταγμένην τῆς μορφῆς (15) ἀπὸ τῆς ἐφαπτομένης τῆς τροχιᾶς, ἡ κινοῦσα δύναμις κεῖται ἐπὶ τῆς εὐθείας ΜΝ.

ΣΗΜ. Ἐὰν ἡ δύναμις διαμένῃ παράλληλος τῇ εὐθείᾳ $M_\lambda\, M_\mu$, ἥτις ἑνώνει δύο κέντρα ἀρτίας τάξεως, εὑρίσκομεν ὁμοίως τὴν ἰσότητα

$$v.\, (i^\lambda\, p_\lambda - i^\mu\, p_\mu) = C$$

ἤτοι
$$v\,[\, p - i^\mu\, p_\mu - (p - p_\lambda\, i^\lambda\,)] = C$$

τουτέστιν ἡ ταχύτης v μεταβάλλεται τότε ἀντιστρόφως πρὸς τὴν διαφορὰν τῶν ἀποστάσεων τῶν δύο κέντρων M_λ, M_μ ἀπὸ τῆς ἐφαπτομένης τῆς τροχιᾶς.

Ἐξετάσωμεν νῦν γενικῶς τὸ ζήτημα «πότε ἡ ταχύτης μεταβάλλεται ἀντιστρόφως πρὸς τὴν ἀπόστασιν αὐτῆς ἀπὸ σημείου, πρὸς ὃ διευθύνεται ἡ δύναμις;»

Ἔστωσαν $x_0\, y_0\, z_0$ αἱ συντεταγμέναι τοῦ σημείου M_0 πρὸς ὃ διευθύνεται ἡ δύναμις· τὸ σημεῖον τοῦτο ἀνάγκη νὰ κεῖται ἐπὶ τοῦ ἐγγυτάτου ἐπιπέδου τῆς τροχιᾶς (διότι ἐπ' αὐτοῦ κεῖται ὡς γνωστὸν ἡ δύναμις)· ὥστε θὰ ἔχωμεν ἐν πρώτοις

$$\Sigma\, \lambda\, (x - x_0\,) = 0 \qquad (16)$$

Ἡ ἀπόστασις δ τοῦ σημείου ($x_0\, y_0\, z_0$) ἀπὸ τῆς ἐφαπτομένης τῆς τροχιᾶς εἶνε ἡ ἀπόστασις αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἐπιπέδου, ὅπερ ἄγεται ? τῆς ἐφαπτομένης κάθετον ἐπὶ τὸ ἐγγύτατον ἐπίπεδον· ὅθεν ε

$$\delta = \Sigma\xi\, (x_0 - x).$$

Digitized by Google

Ἐὰν λοιπὸν ὑπάρχῃ ἡ προκειμένη ἰδιότης, θὰ εἶνε

$$v.\ \Sigma\xi\,(x_0 - x) = C \qquad (17)$$

Ἐὰν νῦν ἐκφράσωμεν, ὅτι ἡ δύναμις διευθύνεται πρὸς τὸ σημεῖον $(x_0\ y_0\ z_0)$, ἐπειδὴ αἱ προβολαὶ τῆς δυνάμεως ἐπὶ τοὺς ἄξονας ἐν πάσῃ κινήσει εἶνε

$$\alpha\frac{dv}{dt} + \xi\frac{v^2}{\rho}$$

$$\beta\frac{dv}{dt} + \eta\frac{v^2}{\rho}$$

$$\gamma\frac{dv}{dt} + \zeta\frac{v^2}{\rho}$$

εὑρίσκομεν

$$\alpha\frac{dv}{dt} + \xi\frac{v^2}{\rho} = \omega\,(x - x_0)$$

$$\beta\frac{dv}{dt} + \eta\frac{v^2}{\rho} = \omega\,(y - y_0) \qquad (18)$$

$$\gamma\frac{dv}{dt} + \zeta\frac{v^2}{\rho} = \omega\,(z - z_0)$$

Τούτων τεθέντων, ἐὰν διαφορίσωμεν τὴν ἐξίσωσιν (17), ἥτις ἐκφράζει τὴν προκειμένην ἰδιότητα, εὑρίσκομεν

$$\frac{dv}{dt}.\,\Sigma\xi\,(x_0 - x) - \frac{v^2}{\rho}\Sigma\alpha\,(x_0 - x) + \frac{v^2}{r}\Sigma\lambda(x_0 - x) + v\Sigma\xi dx_0 = 0 \qquad (19)$$

Ἡ ἐξίσωσις αὕτη, ἐὰν ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν αἱ ἐξισώσεις (19) καὶ ( ), καταντᾷ

$$\Sigma\,\xi\,dx_0 = 0 \qquad (20)$$

Digitized by Google

ἥτις ἐκφράζει, ὅτι ἡ ἐφαπτομένη τῆς γραμμῆς, ἣν διαγράφει τὸ σημεῖον M_o, πρὸς ὃ διευθύνεται ἡ δύναμις, πρέπει νὰ σχηματίζῃ πρὸς τὴν πρώτην κάθετον τῆς τροχιᾶς ὀρθὴν γωνίαν.

Ἐὰν ἡ τροχιὰ εἶνε ἐπίπεδος, τὸ σημεῖον M_o διαγράφει ἐν τῷ ἐπιπέδῳ γραμμὴν ἧς ἡ ἐφαπτομένη πρέπει νὰ εἶνε παράλληλος τῇ ἐφαπτομένῃ τῆς τροχιᾶς.

Ὅτι δὲ ὁ ὅρος οὗτος πληροῦται ἐν τοῖς κέντροις τῆς ἀρτίας τάξεως, εἶνε προφανές.

Τοῦτο δὲ ἀρκεῖ· ἐὰν δηλαδὴ ἡ δύναμις διευθύνηται πρός τι σημεῖον, οὗτινος ἡ ταχύτης εἶνε κάθετος πρὸς τὴν πρώτην κάθετον τῆς τροχιᾶς, ἡ ταχύτης τοῦ κινητοῦ θὰ μεταβάλληται ἀντιστρόφως πρὸς τὴν ἀπόστασιν τοῦ σημείου τούτου ἀπὸ τῆς ἐφαπτομένης τῆς τροχιᾶς.

Διότι ἐκ τῆς ἐξισώσεως (20), ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰς ἐξισώσεις (18) καὶ (16), εὑρίσκομεν τὴν ἐξίσωσιν (19), ἐκ δὲ ταύτης διὰ τῆς ὁλοκληρώσεως πορίζόμεθα ἀμέσως τὴν ἐξίσωσιν (17).

Τέλος, ἐὰν πολλαπλασιάσωμεν τὰς ἐξισώσεις (18) κατὰ σειρὰν ἐπὶ ξ, η, ζ καὶ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν ἐξίσωσιν (17), εὑρίσκομεν τὴν τιμὴν τοῦ ω

$$\omega = -\frac{v^3}{C\rho}. \tag{21}$$

ὅπερ εἶνε ὁ λόγος τῆς δυνάμεως πρὸς τὴν ἀπόστασιν MM_o· ὥστε ἡ δύναμις ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἔχει τὴν ἑξῆς ἔκφρασιν

$$-MM_o \frac{v^3}{C\rho}.$$

ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ

Digitized by Google

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

Cecaumeni Strategicon et incerti scriptoris de officiis regiis libellus. Ediderunt B. Wassiliewsky, V. Jernstedt. Accedit exemplum codicis phototypicum. Petropoli 1896, σελ. 20 καὶ 113.

Dies diem docet. Τὸ ἀπόφθεγμα τοῦτο δυσκόλως δύναται περὶ ἄλλων πραγμάτων νὰ λεχθῇ οὕτως ἀληθῶς καὶ κυρίως ὅπως περὶ τῶν Βυζαντιακῶν. Διότι ὄντως ἑκάστη ἡμέρα παρερχομένη διδάσκει καὶ μεταδιδάσκει ἡμᾶς, καθαρίζει τὸ βαθὺ τοῦ μέσου αἰῶνος σκότος καὶ ἡ διαβόητος «τρὺξ» δὲν φαίνεται ἡμῖν σήμερον οὕτω τερατώδης ὅσον τοῖς πρὸ ὀλίγων δεκαετηρίδων λογίοις. Τοῦτο δὲ παρατηρεῖται καὶ ἐν τῇ τέχνῃ καὶ ἐν τοῖς γράμμασι καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ καὶ ἁπλῶς ἐν πᾶσι τοῖς τοῦ Βυζαντίου. Καὶ ἡ δημοσίευσις τοῦ ὑπ' ὄψει πονήματος τοῦ Κεκαυμένου οὐ μικρὸν συμβάλλεται εἰς πίστωσιν τῶν εἰρημένων. Διότι καὶ ἱστορικὰς μαρτυρίας ἀνδρὸς συγχρόνου οὐ μικρὰς οὐδὲ μικροῦ λόγου ἀξίας διέσωσεν ἡμῖν, ὅπως οἱ ἐλλόγιμοι ἐκδόται μετὰ μεγάλης πολυμαθείας ἐξέθηκαν ἐν τῷ μακρῷ προλόγῳ, καὶ πρὸς τούτοις συνταχθὲν ἐν χρόνοις προγενεστέροις τοῦ Σπανέα καὶ Προδρόμου, περὶ τὸ 1080, καθ' ἃ πάνυ ὀρθῶς οἱ κκ. ἐκδόται ἐν τῷ προλόγῳ (σελ. 8-9) ἀπέδειξαν καὶ μάλιστα ἐν φράσει ἁπλῇ, μεγάλα συντελεῖ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς νέας γλώσσης ἡμῶν.

Οὕτω λ. χ. παρατηρεῖται ὅτι ἡ χρῆσις τῶν μορίων, τῶν ἐγκλίσεων, τῶν συζυγιῶν κλπ. τοῦ ῥήματος εἶχε κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους σχεδὸν ὅπως σήμερον, πρβλ. σελ. 5, 19 *καὶ ἴσως νὰ εἴπῃς*, 13, 22 *ἂς ἀπλικεύσωσιν εἰς χαμηλότερον τόπον*, καὶ 42, 15 *ἂς τυπώσωσιν*, 42, 27 *ἂς ἀπλικεύσῃ*, 68, 9 *ἂς ἀποκαλύψωμεν* κλπ. 3, 30 *ἵνα μή σου καταγνώσεται*, 11,27 *προφασίσου*, καὶ 25, 3 *ὑπουλεύσου* κλπ. 16, 13 *μὴ ἐπιρρίπτῃς*, 19, 9 *μὴ γράφῃς ἢ μὴ λέγῃς*, 46, 23 *ὕκητα πρόσφατα μὴ ἐσθίῃς*, 47, 7 *μὴ καταφρονῇς* κλπ. 17, 27 *ἂν δέ ἐστιν ὁ ἐχθρὸς* κλπ. 16, 22 καὶ 27, 24 *παρασκευασμένους*, 8, 5 *δεῖ οὖν σε λογισμένα πράττειν*, 28, 5 *ἀνοικοδόμησε*, 49, 7 *τρεπόμην* κλπ. 9, 24 *προσδοκεῖ*, 18, 29 *ἐλέα* κλπ. 31, 2 *δράξον*

καὶ 54, 18 *σπούδαξε* κλπ. 64, 32 *θέλουν (ν)' ἀποστατήσουν*. 66, 3 *ἔψεναν*, 61, 21 *συμφιλιάζειν* (νῦν ἐν Κρήτῃ *σοφιλιάζω* ἐπὶ τῆς τελείας προσαρμογῆς τῶν ξύλων διὰ τοῦ λεπτουργοῦ), 59, 27 *πακτόνειν*, 80, 8 *ζωγραφίζοντες*. 70, 6 *ἐγένετον*. 11, 11 *αὐτὸς γὰρ μᾶλλον ἐπέλθῃ* = ἐπελεύσεται 20, 23 *εἰ ἔσφαλε* = εἰ ἐσφάλη. 72, 9 *ἐλθόντα* = ἐλθὼν κλπ. Πολλάκις νομίζει τις ὅτι ἀναγινώσκει ἔργον τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, πρβλ. 8, 6 καὶ 18, 1 καὶ 62, 1 *μήν*, 8, 23 *τῆς λειξούρας σου*, 8, 30 *παιγνιώτης* 9, 10 *δουλείαν* = ἔργον καὶ 9, 17 καὶ 25, 17 καὶ 11, 12 *τὴν κατούναν σου*, 19, 7 *καλαμαρᾶς*, 20, 27 *εὐκαιρέσας ἡμέρας τινὰς ἔπαιξε τὴν τάβλαν*, 21, 2 *σελλοχάλινα*, 21, 6 *ἄτσαλος*, 28, 10 *τῶν βαλτῶν* (νῦν λέγεται οὐδετέρως *τὸ βάλτο, τὰ βάλτα*), 30, 8 *κάστρο*, 34, 19 καὶ 21 *σύγκολλα*, 22, 16 *ἐζαλίζοντο*, 35, 14 *τοὐπίσου* καὶ 46, 20 *ὑποκάτου*, 37, 15 *τί σοι χρεωστῶ καὶ κατέχεις τὸ πρᾶγμά μου;* 39, 19 *τοῦ παπποῦ μου*, 39, 27 *οὐδὲ οὕτως ἔσωσεν* (= ἐξήρκεσεν) *ἀλλὰ καὶ μετὰ θάνατον αὐτοῦ ἐχρεώστει*, 41, 15 *λέγοντες διὰ σέ*, 43, 30 *τῆς κυρᾶς κριταίνης*, 56, 9 *κουρκουσούρας*, 60, 17 *διὰ δὲ τὸ οἶδα*, 72, 16 *ἵνα τὸν ἐργάσηται*, 64, 70 *κάστρον ἔχον κουλᾶ* καὶ 75, 4 *κουλᾶ*, 66, 10 *τὸν συμπέθερόν σας*, 69, 29 *τὰ Φάρσαλα*, 70, 2 *εἰσέρχεται μέσον τῶν Βλάχων*, 80, 3 *ὡσάν*, 84, 5 *φούσκαν χοίρου* κλπ. Ἐν δὲ τῷ βῳ μέρει 95, 8 *τί ἀξίαν ἔχετε*, 95, 10 *εἰς τὴν χώραν του*, 97, 14 *ἐσυνεταξίδευσε*, 99, 6 *ἐπρονοοῦντο* 99, 8 *ἐδιοίκειν*, 97, 2 *εἰς κλεψίας*, 103, 25 *ἂς παθάνωσιν*, 103, 27 *διόρθωσε* κλπ. Καὶ τὸ *χαώνω*, τὸ προγενέστερον τοῦ ἡμετέρου *χάνω*, ἀναγινώσκεται ἐν τῷ Στρατηγικῷ, πρβλ. 21, 14 *χαώσεις τὴν χώραν* = ἀπολέσεις, ἀποβαλεῖς, 48, 3 *χαώσεις τὸ πρᾶγμα*. Διδακτικὸν εἶναι καὶ τὸ *κἂν εἷς* 40, 23, καὶ *εἰ οὐ πάντες σε κακίσουσιν, ἀλλὰ κἂν εἷς ἐξ αὐτῶν βλάψαι σε ἔχει*, ἤτοι κἂν ἕνας, τοὐλάχιστον ἕνας, ὅθεν δι' ἐξασθενώσεως τὸ νῦν «θά σε βλάψῃ *κάνένας*» = τις. Ὁμοίως εἶναι διδακτικὸν τὸ ἐν 41, 21 «*χειρωσάμενός σε διὰ δαρμοῦ καὶ κουρᾶς σωφρονίσει*»· διότι παραβάλλων τις τὸ *κουρὰ* τοῦτο πρὸς τὸ παρὰ Θεοφάνει 448, 9 «*καὶ μαθὼν ἐκούρασε πάντας*» πείθεται ὅτι τὸ κουράζω κατ' ἀρχὰς ἐδήλου τὸ διὰ κουρᾶς (εἰς μοναχὸν) τιμωρεῖν ἔπειτα καθόλου τιμωρεῖν, διὰ τῆς τιμωρίας καταβάλλειν, καταπονεῖν - πονεῖν. Ὁμοίως μετεβλήθη τοῦ ἀρχαίου *κατηγοροῦμαι* διὰ κατι

γορίας καταβάλλομαι ἡ σημασία ἐν Κρήτῃ ὥστε νῦν κατηγοροῦμαι σημαίνει γίνομαι ἰσχνός, λεγόμενον καὶ ἐπὶ ἀλόγων ζώων, λ. χ. τὸ μουλάρι ἐκατηγορήθηκεν ἀπὸ τὴν κακοπέρασι καὶ θὰ ψοφήσῃ.

Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι λέγει μὲν ὁ Κεκαυμένος περὶ ἑαυτοῦ 75, 30 «ἐγὼ γὰρ ἄμοιρός εἰμι λόγου· οὐ γὰρ παιδείας Ἑλληνικῆς(1) ἐν σχολῇ γέγονα, ἵνα στροφὴν λόγων πορίσωμαι καὶ εὐγλωττίαν διδαχθῶ· καὶ οἶδα ὅτι ἐπιμέμψονταί μού τινες δρασσόμενοι τὴν ἀμαθίαν μου, ἀλλ' ἐγὼ . . . συνέταξα δὲ ταῦτα οὐ κομψοῖς τισι λόγοις καὶ σεσοφισμένοις μύθοις μόνον καὶ μηδὲν ἀγαθὸν ἔχουσιν, ἀλλὰ ταῦτα ἐξεθέμην ἅ τε ἐποίησα καὶ ἔπαθον καὶ εἶδον καὶ ἔμαθον, . . . »· ἀλλ' ὅμως καὶ ἐν αὐτοῖς τούτοις γράφει *ἀμαθίαν*, *σεσοφισμένοις μύθοις*, *δρασσόμενοι*, *ἐξεθέμην*, *ἅ τε*, ἃ παντάπασιν ἀλλότρια τοῦ τότε λαλουμένου λόγου, καὶ ἀλλαχοῦ οὐκ ὀλίγα ἀρχαιοπινῆ ἢ καὶ ὅλως πλημμελῆ δι' ἀρχαιότητος ζῆλον ἀναγράφει, πρβλ. 29, 10 *λοετρόν*, 30, 30 καὶ 75, 7 *τῶν τειχέων*, 37, 4 *οὐκ ἔχεις ποῦ λαβεῖν*, 48, 25 *ἀπέστειλον* (ἀπέστειλα) καὶ 52, 11 *διένειμον*, 49, 6 *εἰλήφεις καὶ ἐκαπηλίσω* καὶ 49, 17 *τοὺς ἀμφοτέρους* ἀντὶ καὶ τοὺς δύο, 60, 4 *ἐπαοιδός*, 103, 13 *μακραῖς νήαις* 49, 20 *ὑστερημένους*, ὃ καὶ ἀλλαχοῦ, 70, 11 *ὑπέχω* ἀντὶ ἐπέχω κλπ. Οὕτως εἶχον σὺν τῷ χρόνῳ διὰ τὴν μακρὰν χρῆσιν συντακῆ τἀρχαῖα ταῦτα στοιχεῖα τῷ καθ' ἡμέραν γραπτῷ λόγῳ, ὥστε καὶ ἀμαθεῖς ἄνθρωποι δὲν ἠδύναντο ν' ἀπέχωνται αὐτῶν, ἀλλ' ἀνεπαισθήτως ἐνέπιπτον τούτοις.

Τὸ ἀντίγραφον ἐξ οὗ ἐξεδόθησαν τὰ πονημάτια ταῦτα ἐγράφη κατὰ τὸν 14ον ἢ 15ον αἰῶνα, διὸ καὶ βρίθει ἐσφαλμένων γραφῶν καὶ ἀνορθογραφιῶν, ἃς οἱ ἐπιστήμονες ἐκδόται κάλλιστα ἐφιλοτιμήθησαν νὰ ἐκβάλωσι καὶ καθαρίσωσι τὸ κείμενον, ἐφ' ᾧ καὶ πολλῶν συγχαρητηρίων ἄξιοι εἶναι. Ἀλλ' εἰ καὶ ἐν τῷ καθαρισμῷ τούτῳ καθόλου ἐπέτυχον, οὐχ ἧττον ὑπολείπονται ἀκόμη μικρά τινα τοῖς καλαμᾶσθαι βουλομένοις, οὐδὲ θ' ἀπορήσῃ ἐπὶ τούτῳ ὁ καὶ μικρὰν μόνον πεῖραν ἔχων τῶν ποικίλων δυσκολιῶν τοῦ πράγματος. Οὕτω λ. χ.

(1) Σημειωτέον ὅτι ὁ Κεκαυμένος δὲν εἶχεν εἰσέτι γνῶσιν τῆς μετέπειτα ἀνακαλύ-
ως ὅτι καὶ οἱ Βυζαντῖνοι ἦσαν Ἕλληνες, διὸ γράφει ἐν 39, 4 *ὁ γὰρ Κορνήλιος Λλην ἦν*, δηλ. ὁ Ἰταλὸς ὁ ἐν ταῖς Πράξεσιν Ἀποστ. 10, 1 κἑξ. Ἐν τούτοις μνη-
ιεύει καὶ τῆς λέξεως *πατρίδος* καὶ τοῦτο κάλλιστα, 16, 11 *καὶ μὴ φοβηθῇς τὸν ratoν ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τοῦ βασιλέως μέλλεις τοῦτον λαβεῖν*.

Digitized by Google

σελ. 55, γράφεται «ὡσαύτως καὶ ἐν ταῖς ἄκραις καὶ ἐν ταῖς μέσαις ἐπαρχίαις *μὴ δή σε* διαλανθάνῃ» ἀνθ' οὗ γρ. *μηδέν σε . . .*» σελ. 11, 12 τὴν κατούναν σου ὡς ὀχυροὺς τόπους ἵστα» ἀνθ' οὗ γρ. *εἰς*. σελ. 12, 19-20 «πληροφορήθητι γὰρ ὅτι ὁ δειλιάσας οὐδὲ φυγεῖν δύναται κατὰ τὸν ψαλμῳδόν· φησὶν γὰρ ἀπώλετο φυγεῖν ἀπ' ἐμοῦ.» εἰς ὃ οἱ ἐκδόται κάτωθεν γράφουσι «20 sq. φυγών? ceterum de psalmodo videtur falli». Ἀλλ' ὁ μνημονεύων τὴν ἐν τῷ ψαλμῷ τοῦ Δαυὶδ ρμα', 5 φράσιν «*ἀπώλετο φυγὴ ἀπ' ἐμοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν ὁ ἐκζητῶν τὴν ψυχήν μου*» εὑρίσκει ὅτι μικρὸν μόνον τὸ χωρίον τοῦ Κεκαυμένου ἂν ἐπανορθωθῇ, *φυγὴ* ἀντὶ *φυγεῖν*, ἀνακύπτει ὄντως ὁ Ψαλμῳδός. σελ. 13, 24 διαγραπτέα ἡ τελεία πρὸ τοῦ *μηδὲ περιπατῶσιν*, ὅπως καὶ τοῦτο ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ προηγουμένου *ἵνα μή*, καθ' ἃ ἡ ἔννοια ἀπαιτεῖ. 22, 1 γρ. *εὐθύνην* ἀντὶ *εὐθῆνον*. 30, 3 γρ. *ἡ Ὑδροῦντα* (= Ὑδροῦς) ἀντὶ *Ἱδροῦντα*. 33, 11 γρ. *διαχρήσασθαι* ἀντὶ *διαχειρώσασθαι*, 41 γρ. *σὺ δὲ τὸ ὄμμα ἔνθεν κἀκεῖθεν τείνας καὶ μὴ εὑρίσκων ἐκ τῶν πρώην ἐπαινούντων σε τινα λαλήσεις* κλπ. ἀντὶ *σέ τινα*. 59, 3 γρ. «*εἰ εὖ πάθῃς παρά τινος, ἀντιλαβοῦ αὐτοῦ ἐν καιρῷ θλίψεως*» ἀντὶ *εἰ εὐπάθεις*. αὐτ. 12 γρ. *ὠνησάμενος γὰρ πρᾶσιν* ἀντὶ *πρᾶξιν*. 63, 22 γρ. «*τοῖς προσποιουμένοις τὸν σαλόν*» ἀντὶ *τὸ σαλόν*. 67, 19 γρ *ἐμή ἐστιν ἡ χώρα καὶ οὐχὶ σή* ἀντὶ *οὐχ ἡ σή*. 79, 4 γρ. *εἴτε ἀκουσίως ὑπὸ τῆς βίας τῶν κυμάτων ἔλθωσι* ἀντὶ *ὑπὸ τῆς βασιλείας*. Ὁ μεταγραφεὺς εὗρεν ἢ ἐνόμισεν ὅτι εὗρεν βίας καὶ ἐξέλαβεν ὡς τοῦ βασιλείας συγκοπήν, καὶ οὕτως ἀνέγνω καὶ ἔγραψε. 95, 1 γρ. *ὑπονομεύσαντες* ἀντὶ *ὑπονοθεύσαντες*. 103, 4 γρ. *ἥρμοζον* ἀντὶ *ἥρμοξεν* κλπ.

Καὶ γραμματολογικῶς φαίνεται τὸ Στρατηγικὸν λόγου ἄξιον ἅτε δυνάμενον νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ πρόδρομος τῶν παραινετικῶν ἐκείνων ποιηματίων, ἃ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Σπανέα, Ἀλεξίου Κομνηνοῦ κλπ. ἐν ποικίλαις παραλλαγαῖς φέρονται. Τοιοῦτον τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος πονημάτιον. Εἴθε δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ μάλιστα ἀρχαιότερα νὰ ἴδωσι ταχέως τὸ φῶς, καὶ ταῦτα μετὰ τοσαύτης ἐπιμελείας καὶ ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας ἐκδεδομένα, ἵνα οὕτως ἀκριβέστερον δυνηθῶμεν νὰ παρακολουθήσωμεν τῇ ἱστορικῇ ἐξελίξει τοῦ μεσαιωνικοῦ βίου καὶ τῇ γλώσσης ἡμῶν.

Γ. Ν. Χ.

Digitized by Google

Einleitung in die Geschichte der Griechischen Sprache, von Paul Kretschmer, Göttingen 1896 σελ. δ' καὶ 428. (Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ὑπὸ Παύλου Kretschmer).

Οἱ παρακολουθοῦντες ταῖς κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας προενηνεγμέναις ποικίλαις δοξασίαις περὶ τῶν προιστορικῶν σχέσεων τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν λαῶν πρὸς ἀλλήλους καὶ τῶν γλωσσῶν αὐτῶν, θὰ χαιρετίσωσι μετὰ πολλῆς χαρᾶς τὴν ἐμφάνισιν τοῦ βιβλίου τούτου Διότι ὁ λόγιος συγγραφεὺς αὐτοῦ μελετήσας μὲν καὶ βασανίσας τὰς δοξασίας ταύτας, παρεσκευασμένος δ' ἄριστα γλωσσικῶς, οὐ σμικρὸν ἐπέχυσε φῶς ἐπὶ τὸ ἐπικρατοῦν σκότος τῶν χρόνων ἐκείνων. Τὴν μεγάλην σημασίαν τοῦ βιβλίου δύναταί τις νὰ ὑποτοπάσῃ ἐξ ἁπλῆς ἀναγραφῆς τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ. Οὕτω μετὰ μικρὰν εἰσαγωγὴν (6 σελίδων) περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς Γραμματικῆς καὶ τοῦ ἔργου αὐτῆς, διαλαμβάνει ὁ συγγραφεὺς Α') Περὶ τῆς Ἰαπετικῆς γλώσσης. Β') Περὶ τοῦ Ἰαπετικοῦ ἔθνους. Γ') Περὶ τοῦ ἀρχαιοτάτου πολιτισμοῦ τοῦ Ἰαπετικοῦ ἔθνους ἐκείνου. Δ') Περὶ τῶν συγγενικῶν σχέσεων πρὸς ἄλληλα τῶν μετέπειτα Ἰαπετικῶν ἐθνῶν. Ε') Περὶ τῶν μερικῶν συμφωνιῶν μεταξὺ γειτονικῶν γλωσσῶν. Ϛ') Περὶ τῶν σχέσεων τῆς Ἑλληνικῆς πρὸς τὰς ἀδελφὰς γλώσσας. Ζ') Περὶ τῶν Θρᾳκικῶν καὶ Φρυγικῶν φυλῶν, ἤτοι περὶ τῆς ἐθνολογίας καὶ τῆς γλώσσης αὐτῶν. Η') Περὶ τῶν Ἰλλυρικῶν φυλῶν. Θ') Περὶ τῶν Μακεδόνων. Ι') Περὶ τῶν λαῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐν ᾧ γίνεται λόγος περὶ τῶν Λυκίων, τῶν Καρῶν, τῶν Λυδῶν, τῶν Μυσῶν, τῶν λοιπῶν ἀνατολικώτερον οἰκούντων ἐθνῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καὶ περὶ τῶν γλωσσῶν τῶν λαῶν τούτων; ἤτοι περὶ φωνητικῶν τινων μεταβολῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, περὶ τῶν κυρίων ὀνομάτων τῶν ἐθνῶν τούτων, περὶ διαφόρων παραγωγικῶν καταλήξεων ἐν ταῖς γλώσσαις .ύταις κλπ. ΙΑ') Περὶ τῶν πρώτων κατοίκων τῆς Ἑλλάδος τῶν ὁ τῆς ἀφίξεως τῶν Ἑλλήνων. ΙΒ') Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσ- ; καθ' ἑαυτήν.

Οὕτως ὁ συγγραφεὺς μικρὸν μόνον διέλαβεν περὶ αὐτῆς τῆς Ἑλ-

Digitized by Google

ληνικῆς γλώσσης, ἀλλά, καθ' ἃ ἐπαγγέλλεται, συνέταξεν εἰσαγωγὴν εἰς τὴν ἱστορίαν αὐτῆς, οὐχὶ αὐτὴν τὴν ἱστορίαν, διὸ καὶ ἐξήτασε μόνα τὰ ζητήματα ὅσα τῆς καθ' αὐτὸ ἱστορίας τῆς γλώσσης ἀνάγκη ἀπόλυτος εἶναι νὰ προηγηθῶσι καὶ πρὸ ταύτης διαλευκανθῶσιν. Ὥστε ὁ βουλόμενος διὰ βραχέων νὰ μάθῃ ὅσα περὶ τῶν ζητημάτων δοξάζονται νῦν, ὀφείλει νὰ μελετήσῃ τὸ βιβλίον τοῦτο. Ἀλλ' ἡ μεγάλη ἀρετὴ τοῦ πονήματος δὲν κεῖται ἐν τούτῳ ὅτι ἅπτεται τῶν σπουδαιοτάτων καὶ παρέχει ὅ,τι μέχρι τοῦδε βασανισθὲν ἔτυχεν ἐγκρίσεως ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἀλλ' ὅτι μετὰ ὀξείας κριτικῆς καὶ ἀκριβοῦς μεθόδου ἐξετάζει τὰς ὑπὸ πολλῶν προενεχθείσας γνώμας, ἐλέγχει, ἀποβάλλει, διορθοῖ, ἀναπληροῖ κττ. αὐτάς, ὥστε τὸ βιβλίον εἶναι ἅμα μὲν κάτοπτρον τῶν προταθεισῶν γνωμῶν, ἅμα δὲ πρότυπον αὐστηρᾶς μεθοδικῆς εὑρεύνης. Ἐντεῦθεν συμβαίνει, ὥστε καὶ ἄν τις ἐνίοτε διστάζῃ νὰ παρακολουθήσῃ τῷ συγγραφεῖ, πάντοτε ὅμως θαυμάζει τὴν ὑγιᾶ κρίσιν καὶ μέθοδον αὐτοῦ. Ὅπως δὲ πανταχοῦ ὅπου ὑγιὴς κριτικὴ καὶ μέθοδος ἐφαρμόζεται οὕτω καὶ ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος βιβλίῳ μέγα κέρδος ἀνάγκη νὰ θεωρηθῇ οὐ μόνον ἡ τῶν ἀληθῶν βεβαίωσις ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν ἀμφιβόλων ἢ καὶ ἄντικρυς ψευδῶν ἐξέλεγξις καὶ ἀποβολὴ καὶ καθόλου ὁ ἀκριβὴς χωρισμὸς τῶν ἐπιστημονικῶς ἀποδεδειγμένων καὶ ἐξηκριβωμένων ἀπὸ τῶν ὑποθετικῶν ἢ καὶ πλημμελῶν. Διότι ἅπαξ φανερῶς ἐξελεγχθείσης τῆς πρότερον πιστευομένης φαινομενικῆς ἀληθείας ἡ ἔρευνα οὔτε ἐξακολουθεῖ ἐπ' αὐτῆς ἐν τῷ μέλλοντι οἰκοδομοῦσα καὶ δὴ σφαλλομένη οὔτε φύσει ἡσυχάζει, ἀλλ' αὐτὸς οὗτος ὁ ἔλεγχος τῆς πλάνης χρησιμεύει αὐτῇ καὶ ὡς κέντρον εἰς περαιτέρω ζήτησιν. Οὕτως ὁ εἰδυλλιακὸς ἐκεῖνος βίος τοῦ προπάτορος Ἰαπετικοῦ λαοῦ δὲν φαίνεται ἡμῖν σήμερον ὁποῖος τοῖς πρώτοις ἐπινοήσασι καὶ περιγράψασιν αὐτόν, ἀλλὰ τοὐναντίον πᾶν ἄλλο τι ἢ εἰδύλλιον. Οὐδ' ἡ συγκριτικὴ λεγομένη μυθολογία οὐδ' ἡ ἀνθρωπολογικὴ ἐξέτασις τῶν κρανίων, ἡ κρανιομετρία, καθ' ἃ οὐδ' ἡ τοῦ χρώματος τοῦ τριχώματος τοῦ ἀνθρώπου φαίνονται σήμερον οὕτως ἀσφαλῶς καὶ βεβαίως εἰς ἀνίχνευσιν καὶ διαφώτισιν τῶν χρόνων ἐκείνων συμβάλλουσαι ὅπως πρὸ μιᾶς ἔτι δεκαετηρίδος ἐνομίζετο. Διότι καὶ ἐνταῦθα ὁ χρόνος ὁ τὰς παρατηρήσεις πολλαπλασιάσας καὶ βασανίσας ἐδίδαξε τὸν χωρισμὸν τι ὑποθετικῶν ἢ καὶ πλημμελῶν ἀπὸ τῶν ἀποδεδειγμένων καὶ βεβαίων

Digitized by Google

Ἀπέναντι τῶν πολλῶν καὶ ἀξιολόγων διδαγμάτων τοῦ βιβλίου μικρὰν μόνον δύνανται φύσει νὰ ἔχωσι σημασίαν ὀλίγα τινά, περὶ ὧν διαφωνῶν πρὸς τὸν κ. συγγραφέα θὰ διαλάβω δι' ὀλίγων. Οὕτω λ. χ. ἐν σελ. 156 διδάσκεται ὅτι οὐδὲν κωλύει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι καὶ μέχρι τῶν ἱστορικῶν χρόνων τὰ δασέα τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἀπηγγέλλοντο ἠχηρῶς, ἤτοι ὡς bh, dh, gh, οὐχὶ δ' ὡς πΗ, τΗ, κΗ, καὶ εἰς ἀπόδειξιν τούτου προσάγεται τὸ μετγν. *οὐθείς μηθείς οὐθ' οἱ* ἀντὶ οὐδείς μηδείς οὐδ' οἱ, καὶ τὰ ἐπὶ τῶν ἀγγείων *Διθύραμφος*, *Θυφειδίδης* ἀντὶ Τυφειδίδης, *Θωρόθεος* ἀντὶ Δωρόθεος. Ἀλλ' ἂν μὴ σφάλωμαι, κωλύει πρῶτον ἡ ἀρχαιοτάτη γραφὴ τοῦ ΚΗ, ΠΗ ἢ καὶ ἁπλῶς Κ, Π ἐν Κρήτῃ· διότι ἂν ἠκούετο ἐν τούτοις ἠχηρόν τι, ὤφειλον νὰ γράφωνται ΓΗ, ΒΗ ἢ Γ, Β οὐχὶ ΚΗ, ΠΗ. Δεύτερον ἡ ἐν τῷ διπλασιασμῷ ἐμφάνισις ἀρχαιόθεν τῶν ψιλῶν κ π τ, οὐχὶ δὲ τῶν μέσων β γ δ, *κέχυμαι*, *κίχρημι*, *πέφυκα*, *τίθημι τίτθη τιθήνη* κλπ. Ἐπειδὴ δὲ πᾶσαι ἀνεξαιρέτως αἱ Ἑλληνικαὶ διάλεκτοι συμφωνοῦσιν ἐν τούτῳ, καὶ οὐδὲν ἴχνος παραφωνίας οὐδαμοῦ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης παρατηρεῖται, δῆλον ὅτι ἡ τροπὴ τῶν ἠχηρῶν εἰς ἄηχα εἶναι παλαιοτέρα τῆς ἀνομοιώσεως, ἥτις πάλιν εἶναι κοινὴ πάσαις ταῖς διαλέκτοις καὶ ὁ νόμος αὐτῆς ἀποδείκνυται διὰ τύπων οἷον *ἔσχεθον*, *ἐχύθην* κττ. ὅτι ἐπὶ Ὁμήρου εἶχεν ἀπαρχαιωθῆ. Ἐντεῦθεν γίνεται δῆλον ὅτι ἡ τροπὴ τῶν ἠχηρῶν δασέων εἰς ἄηχα εἶχε συντελεσθῆ πολὺ πρὸ τῆς ἀποικίσεως τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Κύπρου, ἤτοι πολὺ πρὸ τοῦ 1000 π. Χ. Τοῦτο ἀνάγκη ἀμείλικτος ἐπιβάλλει ἡμῖν νὰ ὁμολογήσωμεν, καὶ χάριν τῶν ὀλίγων μεταγενεστέρων καὶ τῶν ἐπὶ ἀγγείων παραδειγμάτων ὀφείλομεν νὰ ζητήσωμεν ἄλλην ἑρμηνείαν.

Ὁμοίως διστάζω νὰ πιστεύσω τῷ ἐν σελ. 225 λεγομένῳ, ὅτι ἐν Μακεδονίᾳ τὸ ω ἀπηγγέλλετο ὡς *u*. Διότι τὸ ἓν καὶ μόνον προσαγόμενον τεκμήριον *ἀκρουνοί*· ὅροι ὑπὸ Μακεδόνων οὐ μόνον ἀβέβαιον εἶναι ἂν ἀληθῶς κεῖται ἀντὶ ἀκρωνοί, ἐσχηματισμένου κατὰ τὸ κολωνός, ἀλλὰ καὶ ἀντιβαίνει πρὸς ἄλλας Μακεδονικὰς γλώσσας μετὰ τοῦ *ω* ἐκφερομένας, πρβλ. κώρυκος, χάρων, δανῶν, Ἐχέδωρος, Δάρρων κλπ. Ἀναντιλέκτως τὸ πρᾶγμα δὲν δύναταί τις νὰ κηρύξῃ ἀδύνατον ἀποβλέπων εἰς τὴν τοιαύτην προφορὰν αὐτοῦ ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ καὶ ἐν ταῖς πρὸς βορρᾶν χώραις, ἀλλὰ τοσοῦτο μόνον ἀνάγκη νὰ

Digitized by Google

λεχθῇ, ὅτι ἡ παράδοσις τῆς Μακεδονικῆς διαλέκτου δὲν ἐξαρκεῖ εἰς κρίσιν τοῦ πράγματος. Λαμπρῶς διώρθωσεν ὁ κ. συγγραφεὺς τὰς Μακεδονικὰς λέξεις *ἀβροῦτες*· ὀφρύες εἰς ἀβροῦFες, καὶ καλαρρυγαί· τάφροι εἰς καλαρρυFαὶ παραβάλλων πρὸς τὸ Ἀμπρακιωτικὸν καλαρύην =ἀμάρην. Περὶ τῆς γλώσσης τῶν Μακεδόνων ἀποφαίνεται ἐν σελ. 283-288, ἔνθα συντόμως ἐξετάζει τὰ κατ' αὐτούς, ὅτι ἦν διάφορος τῆς Θρᾳκικῆς, Φρυγικῆς καὶ Ἰλλυρικῆς· ἀλλὰ περὶ αὐτῶν τῶν Μακεδόνων ἐκφράζεται μετά τινος δισταγμοῦ ὀνομάζων αὐτοὺς οὐχὶ ἁπλῶς Ἕλληνας, ἀλλὰ λαὸν συγγενέστατον τοῖς Ἕλλησιν, ὅστις θὰ ἐξηλληνίζετο, λέγει, ὅπως καὶ οἱ Δωριεῖς καὶ Θεσσαλοὶ καὶ Βοιωτοί, ἂν ἐχώρει πρὸς μεσημβρίαν· ἀλλ' ὅτι μείνας ἐν τῇ βορείᾳ ἐκείνῃ χώρᾳ καὶ μετ' ἀλλοφύλων μιγεὶς ἀπεμακρύνθη ἐπὶ πολὺ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ διὰ τοῦτο βραδύτερον μετὰ δυσκολίας ἀπενέμετο αὐτῷ τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα. Ὅτι ἐγὼ ἄλλην περὶ τούτων ἔχω γνώμην, ἐπίσταται νῦν (ὅτε ἔγραφε ταῦτα οὐχί) καὶ ὁ κ. συγγραφεὺς καὶ οὐδεμία ἀνάγκη περαιτέρω λόγου.

Ἐνόμισα προτιμότερον καὶ διδακτικώτερον νὰ ἐξετάσω τὰ μέρη περὶ ὧν διαφωνῶ ἢ νὰ ἐπαναλάβω ὅσα εὑρίσκω ἐξαίρετα καὶ περὶ ὧν, ὡς εἰκός, πληρέστατα συμφωνῶ, ἄλλως τε καὶ διότι θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ συντάξω πραγματείαν σχεδὸν ἴσην πρὸς τὸ βιβλίον.

Καταπαύων τὸν λόγον δὲν δύναμαι ἢ νὰ συστήσω τῷ ἀναγνώστῃ νὰ διέλθῃ ἐπιμελῶς τὸ πόνημα τοῦτο τοῦ κ. Kretschmer, ἔστω δὲ βέβαιος ὅτι τὰς ὥρας τῆς μελέτης αὐτοῦ δὲν θὰ καταναλώσῃ μάτην.

Ἡ λέξις γάιδαρος εἶναι ἀποδεδειγμένως Ἀραβική.

Ἀνωτέρω σελ. 142-3 ἔλεγον ὅτι ἡ λέξις παράγεται ἐκ τοῦ Ἀραβικοῦ *γαντάρ γαντούρ*. Τὴν ἐτυμολογίαν ταύτην ἐξετάζων ὁ κ. Krumbacher ἐν τῷ Περιοδικῷ αὐτοῦ Τόμ. Ε' σελ. 624 ἀναφέρει γνώμην τοῦ καθηγητοῦ κ. Hommel, καθ' ἣν οὐχὶ ἡ ῥίζα gadar ἀλλ' ἡ kadara εἶναι ἡ πηγὴ πολλῶν (4-5) Ἀραβικῶν λέξεων δηλουσῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἀραβικῇ ποιήσει τὸν ὄνον ὡς παχύν, ὡς φαιόν, καὶ καθ' ἣν ἐπίθετον τοῦ ἀγρίου ὄνου kadûr (=ἀκάθαρτος) ὑπάρχει. Τὸ k τοῦ kadara kadûr ἠδύνατο εὐκόλως ἀφομοιωθὲν ὡς πρὸς τὸν ἦχον τῷ ἑπομένῳ d νὰ γίνῃ g, ἤτοι gadar, gadur, ὅθεν τὰ ἡμέτερα *γαδαρ- γαδουρ*. Οὕτως ἡ ὑπὸ σημασιολογικῶν, μορφολογικῶν, φθογγικῶν καὶ ἱστορικῶν λόγων προϋποτεθεῖσα Ἀραβικὴ τῆς λέξεως καταγωγὴ ἀπεδείχθη ἐκ τῶν ὑστέρων ἀληθής.

Γ. Ν. Χ.

Digitized by Google

ΔΗΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΩΣ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

Ἡ Διεύθυνσις τῆς Ἀθηνᾶς δηλοῖ ὅτι δέχεται μὲν καὶ δημοσιεύει προθύμως ἐπανόρθωσιν γενομένου τυχὸν πρὸς οἱονδήποτε ἀδικήματος εἴτε ἐν βιβλιοκρισίᾳ εἴτε ἐν ἄλλῃ πραγματείᾳ κατακεχωρισμένῃ ἐν τῷ περιοδικῷ παρέχουσα πρὸς τοῦτο σχεδὸν ὅσον ἡ ἐπανορθουμένη κρίσις κατεῖχε χῶρον, δὲν νομίζει δ' ὅμως ὅτι ὀφείλει νὰ παραδέχηται πρὸς δημοσίευσιν καὶ συζήτησιν πραγματείας λογίων, ἀλλοτρίων τῆς ἐπιστημονικῆς ἑταιρείας ὄντων καὶ πρεσβευόντων ἐν τῇ φιλολογίᾳ ἀρχάς, ἃς ἡ ἐπιστημονικὴ ἑταιρεία δὲν κρίνει λυσιτελεῖς εἰς τὴν φιλολογικὴν ἐπιστήμην, ἄλλως τε καὶ ἀφοῦ ὁ τοῦ περιοδικοῦ χῶρος μόλις ἐξαρκεῖ εἰς καταχώρισιν τῶν ὑπὸ ἑταίρων συντασσομένων πραγματειῶν.

Digitized by Google

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΟΣ
ΑΘΗΝΑΣ

1) Ἕκαστος τόμος τοῦ περιοδικοῦ τούτου ἀποτελεῖται ἐκ τεσσάρων τευχῶν, ὧν ἕκαστον ἐξ ὀκτὼ τοὐλάχιστον τυπογραφικῶν φύλλων.

2) Τὰ δημοσιευόμενα ἐν τῷ περιοδικῷ εἶναι πρωτότυποι πραγματεῖαι *φιλολογικαί, ἱστορικαί, ἀρχαιολογικαί, φυσικαὶ καὶ μαθηματικαί.* Εἰς τὰς φιλολογικὰς καὶ ἱστορικὰς πραγματείας ὑπάγεται πᾶσα φιλολογικῶς ἢ ἱστορικῶς διεξαγομένη διατριβή.

3) Ἐν τῷ περιοδικῷ καταχωρίζονται καὶ *βιβλιοκρισίαι*, ἂν περιορίζωνται ἀκριβέστατα ἐν τῷ περὶ οὗ ἡ κρίσις ἐπιστημονικῷ ζητήματι.

4) Πᾶσα *πραγματεία* καὶ *βιβλιοκρισία* εἶναι ὑπογεγραμμένη ὑπὸ τοῦ συντάξαντος αὐτήν.

5) Ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐδεμία χρηματικὴ ἀμοιβὴ χορηγεῖται εἰς τοὺς συγγραφεῖς διατριβῶν, δίδονται δ' αὐτοῖς περὶ τὰ 25 ἀντίτυπα τῶν διατριβῶν αὐτῶν.

6) Αἱ διατριβαὶ ἐλεύθεραι ταχυδρομικῶν τελῶν ἀποστέλλονται *πρὸς τὸν διευθυντὴν τοῦ περιοδικοῦ.*

7) Διὰ τῆς Ἀθηνᾶς ἀγγέλλεται πᾶν βιβλίον, οὗτινος ἀντίτυπον ἤθελε σταλῆ πρὸς *τὸν ταμίαν τῆς ἑταιρείας* ἢ *τὸν διευθυντὴν* τοῦ περιοδικοῦ.

8) Τὸ περιοδικὸν ἀνταλλάσσεται τῇ ἐγκρίσει τοῦ συμβουλίου πρὸς πᾶν περιοδικὸν ἡμεδαπὸν καὶ ἀλλοδαπόν.

9) Πάντες οἱ ἑταῖροι οἱ καταβαλόντες τὴν ἐνιαύσιον αὐτῶν χορηγίαν λαμβάνουσι τὸ περιοδικὸν δωρεάν.

10) Οἱ μὲν ἐν Ἑλλάδι συνδρομηταὶ τοῦ περιοδικοῦ ἀποτίνουσι δραχμὰς 15, οἱ δ' ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ δραχμὰς 18.

11) Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιμελεῖται τριμελὴς ἐπιτροπεία ἐκλεγομένη ὑπὸ τοῦ διοικητικοῦ Συμβουλίου ἐκ τῶν μελῶν αὐτοῦ· εἰς ἓν δὲ τῶν τῆς ἐπιτροπείας μελῶν ἀνατίθεται ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου ἡ διεύθυνσις καὶ διαχείρισις τοῦ περιοδικοῦ.

12) Ὁ διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ καὶ μόνος οὗτος συνεννοεῖται μετὰ τοῦ τυπογράφου, ὁρίζει τὰς εἰς τὸ περιοδικὸν καταχωριστέας ἢ μὴ καταχωριστέας διατριβὰς καθὼς καὶ τὴν τάξιν καθ' ἣν πρέπει νὰ καταχωρισθῶσιν.

13) Οὐδεμία διατριβὴ (πλὴν μόναι αἱ τοῦ προέδρου τῆς ἑταιρείας καὶ αἱ τῶν ἐπιμελητῶν τοῦ περιοδικοῦ) δημοσιεύεται ἐν αὐτῷ, ἂν μὴ φέρῃ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ διευθυντοῦ.

14) Ὁ διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ ὢν ἅμα καὶ διαχειριστὴς αὐτοῦ φροντίζει περὶ τῆς ἀσφαλοῦς ἀποστολῆς αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἑταίρους καὶ περὶ τῆς φυλακῆς τῶν ὑπολοίπων ἀντιτύπων.

15) Μετὰ προηγουμένην ἀπόφασιν τοῦ διοικητικοῦ Συμβουλίου δύνανται νὰ παρέχωνται δωρεὰν τοῖς τακτικοῖς τοῦ περιοδικοῦ συνεργάταις πεντήκοντα ἐν συνόλῳ ἀντίτυπα αὐτοῦ.

Πᾶσα αἴτησις περὶ συνδρομῆς ἢ ἀγορᾶς τοῦ περιοδικοῦ πωλουμένου κατὰ τόμους ἀπευθύνεται πρὸς τὸν ταμίαν τῆς ἑταιρείας κ. Γ. Α. Παππαβασιλείου ἐν ὁδῷ Ἄρεως 28, πᾶσα δ' ἄλλη αἴτησις περὶ τυπώσεως διατριβῆς κλπ. πρὸς τὸν διευθυντὴν τοῦ περιοδικοῦ Γ. Ν. Χατζιδάκιν ἐν ὁδῷ Σχουφᾶ 12.

Digitized by Google

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

AS 202 .A84 v. 8 no. 4

ΤΟΜΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΡΡΗ

1896

Digitized by Google

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κριτικαὶ καὶ ἑρμηνευτικαὶ διορθώσεις εἰς Θουκυδίδην, ὑπὸ Ι. Αργυριαδου . . . . Σελ. 369
Ζητήματα Ῥωμαϊκά, ὑπὸ Σπυρ. Βαση . . . . . » 428
Κικερώνεια, ὑπὸ Σπυρ. Βαση. . . . . » 431
Ἡ γενικὴ κατὰ τοὺς Κυπρίους, ὑπὸ Σ. Μεναρδου. . » 435
Ἀναλλοίωτοι συναρτήσεις διαφορικῶν παραστάσεων, ὑπὸ Ι. Ν. Χατζιδακι . . . . » 451
Περὶ φαινομένων τινῶν φθογγικῶν ἀνωμαλιῶν, ὑπὸ Γ. Ν. Χατζιδακι . . . . » 450
Περὶ τοῦ λj καὶ περὶ ἐπενθέσεως, ὑπὸ Γ. Ν. Χατζιδακι » 469
Πρακτικὰ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας . . . . . » 471
Α´ Πίναξ λέξεων καὶ φράσεων . . . . » 501
Β´ Πίναξ πραγμάτων . . . . » 508
Γ´ Πίναξ Συγγραφέων. . . . . » 509

Digitized by Google

ΚΡΙΤΙΚΑΙ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

ΕΙΣ ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΝ (Βιβλιον Α', Β', Γ', Δ', Ε', Ζ'.)

Βιβλ. Α', κεφ. 25, 3 κτέ.

«καὶ πέμψαντες ἐς Δελφοὺς τὸν θεὸν ἐπήροντο, εἰ παρα-«δοῖεν Κορινθίοις τὴν πόλιν ὡς οἰκισταῖς καὶ τιμωρίαν «τινὰ πειρῷντο ἀπ' αὐτῶν ποιεῖσθαι. ὁ δ' αὐτοῖς ἀνεῖλε «παραδοῦναι καὶ ἡγεμόνας ποιεῖσθαι».

Ὅτι τό: «τιμωρίαν ἀπό τινος ποιεῖσθαι» (*«τιμωρίαν τινὰ ἀπ' αὐτῶν ποιεῖσθαι»*), εἶναι ἀσύνηθες παρὰ τῷ ἕλληνι λόγῳ παρετήρησαν ἤδη καὶ ἄλλοι τῶν τοῦ Θουκυδίδου ἑρμηνευτῶν, οἵτινες νομίζουσιν, ὅτι ἐρρήθη κατ' ἀναλογίαν πρὸς τά: *«ξυμμάχους, φίλους, ἡγεμόνας ποιεῖσθαι»*· ἡμεῖς δ' ὑπολαμβάνομεν, ὅτι ἀντὶ τοῦ: *ποιεῖσθαι* ἀρχικῶς ἔκειτο τό: *⟨εὑρίσκεσθαι⟩*, ὁ δὲ ἀντιγραφεὺς ἀντὶ τούτου ἐξ ἀβλεψίας ἔγραψε τό: *«ποιεῖσθαι»* ἐκ τοῦ εὐθὺς κατωτέρω: *«ὁ δ' αὐτοῖς ἀνεῖλε παραδοῦναι καὶ ἡγεμόνας ποιεῖσθαι»*· ἡ δὲ φράσις: *«τιμωρίαν εὑρίσκεσθαι»* ἀπαντᾷ παρ' Ἡροδότῳ οὕτω: *«μαθὼν δὲ ὡς ἄλλοισι διδοὺς τῶν ἀστῶν εὑρήσεται τιμωρίαν»* (Ἡροδ. Γ', 148, 13)· ὅμοιαι δὲ πρὸς τὴν φράσιν ταύτην εἶναι καὶ αἱ ἑξῆς: *«ὠφελίαν ἀπό τινος εὑρίσκεσθαι»* ἰδ. Θουκυδ. Α', 31, 11 «καὶ ὠφελίαν τινὰ πειρᾶσθαι ἀπ' αὐτῶν εὑρίσκεσθαι» *«σπονδὰς εὑρίσκεσθαι»* *«ἐπιτήδειον εὑρίσκεσθαι»* *«τιμωρίαν ἑτοιμάζεσθαι»*, Θουκ. Α', 58, 5, 6 *«ἀγαθόν τι παρ' ὑμῶν ἣν δυνώμεθα εὑρίσκεσθαι»* Ξενοφ. Κ. Ἀν. 7, 1, 31. Τὸ δέ: *«ποιεῖσθαι τιμωρίαν»* παρά τε τῷ Θουκυδίδῃ καὶ τοῖς ἄλλοις συγγραφεῦσιν εἶναι, ὡς γνωστόν, περίφρασις τοῦ: *«τιμωρεῖν* (= βοηθεῖν) τινι»· *«μὴ μέλλετε Ποτιδαιάταις τε ποιεῖσθαι τιμωρίαν οὖσι Δωριεῦσι καὶ ὑπὸ τῶν Ἰώνων πολιορκουμένοις»* (Θουκ. Α', 124, 1).

Digitized by Google

Κατὰ ταῦτα διορθοῦμεν τὸ εἰρημένον χωρίον, γράφοντες ἀντὶ τοῦ: «*ποιεῖσθαι*» τὸ: ⟨*εὑρίσκεσθαι*⟩ «καὶ τιμωρίαν τινὰ πειρῷντο ἀπ' αὐτῶν ⟨*εὑρίσκεσθαι*⟩».

Κεφ. 51, 14.

«οἱ δὲ Κερκυραῖοι (ἦν γὰρ νὺξ) ἐφοβήθησαν μὴ πολέμιαι ὦσιν, ἔπειτα δὲ ἔγνωσαν, καὶ ὡρμίσαντο».

Τῶν ἑρμηνευτῶν τινες νομίζουσιν, ὅτι τὰ ῥήματα: «ἔγνωσαν καὶ ὡρμίσαντο» δὲν ἔχουσι τὸ αὐτὸ ὑποκείμενον, ἀλλ' ἐκείνου μὲν τὸ ὑποκείμενον εἶναι «αἱ τῶν Κερκυραίων νῆες», τούτου δὲ «αἱ τῶν Ἀθηνῶν νῆες». Καθ' ἡμᾶς δὲ εἰς ἀμφότερα τὰ ῥήματα τὸ ὑποκείμενον εἶναι «οἱ Κερκυραῖοι»· διότι οὗτοι, ὅτε «αἱ ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν εἴκοσι νῆες προσκομισθεῖσαι (τοῖς Κερκυραίοις ἐπὶ τῇ Λευκίμμῃ στρατοπεδευομένοις) εἰς τὸ στρατόπεδον κατέπλεον», δὲν εἶχον ἔτι καθορμισθῇ εἰς αὐτό: διότι, νυκτὸς οὔσης (διότι «ἡ ἀπαλλαγὴ ἐγένετο ἀλλήλων τ. ε. Κερκυραίων καὶ Κορινθίων, καὶ ἡ ναυμαχία ἐτελεύτα εἰς νύκτα») ἐφοβήθησαν τοὺς Ἀθηναίους ἰδόντες καταπλέοντας, μὴ πολέμιοι ὦσιν, ἔπειτα δέ, γνόντες, ὅτι ἦσαν οἱ Ἀθηναῖοι, εὐθὺς ὡρμίσαντο.

Κατὰ ταῦτα δὲ οὐχ ὑποστικτέον μετὰ τὸ ῥῆμα: «ἔγνωσαν», καθώς τινες νομίζουσιν.

Κεφ. 58, 1 κέ.

«Ποτιδαιᾶται δὲ πέμψαντες μὲν καὶ παρ' Ἀθηναίους πρέσβεις, εἴπως πείσειαν μὴ σφῶν πέρι νεωτερίζειν μηδέν, ἐλθόντες δὲ καὶ ἐς τὴν Λακεδαίμονα μετὰ Κορινθίων [ἔπρασσον], ὅπως ἑτοιμάσαιντο τιμωρίαν — τότε δὴ ἀφίστανται . .».

Ὅτι τὸ ῥῆμα: *ἔπρασσον* οὐχὶ κατὰ χώραν ἐνταῦθα κεῖται καὶ ἑπομένως διαγραπτέον, πάντες οἱ τοῦ Θουκυδίδου ἑρμηνευταὶ παρατήρησαν· διότι τὸ κύριον ῥῆμα τῆς προτάσεως εἶναι τό: «*ἀφίσται ται*» («τότε δὴ ἀφίστανται»). Ἡμεῖς ὑποπτεύομεν ὅτι ἀντὶ τε ῥήματος: *ἔπρασσον* ἀρχικῶς ἴσως ἔκειτο ἢ τό: ⟨*πρέσβεις*⟩, ἢ τ

⟨*πρεσβείᾳ*⟩ κατὰ τὸ σχῆμα τῆς ἐπαναφορᾶς πρὸς δήλωσιν τοῦ κατεπείγοντος («*πέμψαντες μὲν πρέσβεις* — *ἐλθόντες δὲ πρέσβεις* ἢ *πρεσβείᾳ* = πρεσβευσάμενοι· πρβλ. Θουκ. Α', 90, 2. Ἰδ. Θουκ. Α', 85, 2. Β' 7, 1. Ζ', 88, 33.

Κεφ. 69, 16-19.

«ἡσυχάζετε μὲν γὰρ μόνοι Ἑλλήνων, ὦ Λακεδαιμόνιοι, οὐ τῇ δυνάμει τινά, ἀλλὰ τῇ μελλήσει ἀμυνόμενοι, καὶ μόνοι οὐκ ἀρχομένην τὴν δύναμιν τῶν ἐχθρῶν, διπλασιουμένην δὲ καταλύοντες».

Ὁ σύνδεσμος *μέν* («ἡσυχάζετε *μέν*»), ὃς ἐν τοῖς πλείστοις τῶν κωδίκων ἐλλείπει, κεῖται δὲ ἐν τοῖς καλλίστοις, δῆλον, ὅτι εἶναι ἀνανταπόδοτος, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ρορ. μεταξὺ ἀγκυλῶν ἐγκλείει αὐτόν.

Ἡμεῖς δὲ ὑποπτεύομεν, ὅτι ἡ γραφή: «καὶ μόνοι — καταλύοντες» ἡμαρτημένη ἡμῖν παραδέδοται, καὶ ἀναγνωστέον ὡς ἑξῆς: ⟨«*μόνοι δὲ καὶ* — *καταλύετε*»⟩. Τὸ ὅλον δὲ τοῦ χωρίου ἠδύνατο καὶ ὡς ἑξῆς νὰ ἐξενεχθῇ:

«μόνοι μὲν γὰρ Ἑλλήνων, ὦ Λακεδαιμόνιοι, ἡσυχάζετε, οὐ τῇ δυνάμει τινὰ — ἀμυνόμενοι, μόνοι δὲ καὶ οὐκ ἀρχομένην — καταλύετε».

Ἀλλ' ἐτάχθη πρῶτον τὸ ῥῆμα: «*ἡσυχάζετε*», διότι ὁ Κορίνθιος τὴν ἡσυχίαν μάλιστα καὶ τὴν μέλλησιν τῶν Λακεδαιμονίων μέμφεται. Φιλεῖ δ' ὁ Θουκυδίδης τὰς λέξεις, αἳ μετ' ἐμφάσεως πρέπει νὰ ἐκφέρωνται, ἢ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ λόγου νὰ τάττῃ, ἢ καὶ ἐν τῷ τέλει. Καθὼς δ' ἡμεῖς ὑποπτεύομεν, ὅτι πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ τὸ χωρίον, τηρεῖται καὶ τὸ ὁμοιοτέλευτον σχῆμα, οὗπερ πλειστάκις ὁ ἱστορικὸς χρῆσιν ποιεῖται («*ἡσυχάζετε* μὲν γὰρ μόνοι — μόνοι δὲ καὶ οὐκ ἀρχομένην — διπλασιουμένην δὲ *καταλύετε*»).

Αὐτόθι στίχ. 21.

τόν τε γὰρ Μῆδον αὐτοὶ ἴσμεν ἐκ περάτων γῆς πρότε-
ʼ ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον ἐλθόντα ἢ τὰ παρ' ὑμῶν ἀξίως
)απαντῆσαι».

Digitized by Google

Συμφανές, ὅτι ἀντὶ τοῦ: «*τόν τε γὰρ Μῆδον αὐτοὶ ἴσμεν*» ἀναγνωστέον οὕτως: «τόν τε γὰρ Μῆδον ⟨*αὐτὸν*⟩ ἴσμεν»· («τόν τε Μῆδον *αὐτὸν* ἴσμεν — ἐλθόντα ἢ *τὰ παρ' ὑμῶν* ἀξίως προαπαντῆσαι»). Πρβλ. αὐτόθι στίχ. 27 «ἐπιστάμενοι καὶ τὸν βάρβαρον *αὐτὸν* περὶ αὐτῷ τὰ πλείω σφαλέντα καὶ πρὸς *αὐτοὺς τοὺς Ἀθηναίους* πολλὰ *ἡμᾶς* ἤδη τοῖς ἁμαρτήμασιν *αὐτῶν* μᾶλλον ἢ *τῇ ἀφ' ὑμῶν τιμωρίᾳ* περιγεγενημένους». Πρβλ. Ζ', 37, 3. Ἡ νῦν γραφή: «*αὐτοὶ ἴσμεν*» οὐδένα καθ' ἡμᾶς ἔχει νοῦν, ἂν μὴ ἀντὶ τοῦ: «*αὐτοΙ*», *αὐτὸΝ* ἀναγνωσθῇ.

Κεφ. 62, 8 κἑ.

«ἦν δὲ ἡ γνώμη τοῦ Ἀριστέως, τὸ μὲν μεθ' ἑαυτοῦ στρατόπεδον ἔχοντι ἐν τῷ ἰσθμῷ ἐπιτηρεῖν τοὺς Ἀθηναίους, — Χαλκιδέας δὲ καὶ τοὺς — ξυμμάχους καὶ τὴν — διακοσίαν ἵππον ἐν Ὀλύνθῳ μένειν».

Πρὸς ἐξήγησιν τῆς κατὰ δοτικὴν πτῶσιν ἐκφορᾶς τῆς μετοχῆς «*ἔχοντι*» οἱ μὲν τῶν ἑρμηνευτῶν νομίζουσιν, ὅτι τό: «*ἦν δὲ ἡ γνώμη τοῦ Ἀριστέως*», εἶναι ἴσον τῷ: «*ἔδοξε* (τῷ Ἀριστεῖ) *ἔχοντι*», οἱ δέ, ὅτι ἀντὶ τῆς γενικῆς «Ἀριστέως» ἠδύνατο νὰ τεθῇ καὶ ἡ δοτική: «τῷ Ἀριστεῖ (ἔχοντι)». Ἡμεῖς δὲ οὐδετέραν τῶν ἐξηγήσεων ἀποδεχόμενοι, ὑπολαμβάνομεν, ὅτι τὸ χωρίον ἡμαρτημένον παραδέδοται, καὶ διορθοῦμεν ὡς ἑξῆς: «ἦν δὲ ἡ γνώμη τοῦ Ἀριστέως, ⟨*αὐτὸν*⟩ μὲν τὸ μεθ' ἑαυτοῦ στρατόπεδον ⟨*ἔχοντα*⟩ ἐν τῷ ἰσθμῷ ἐπιτηρεῖν τοὺς Ἀθηναίους — Χαλκιδέας δὲ καὶ τοὺς — ξυμμάχους — ἐν Ὀλύνθῳ μένειν».

Κεφ. 90, 1.

«Λακεδαιμόνιοι δὲ αἰσθόμενοι τὸ μέλλον ἦλθον πρεσβείᾳ, τὰ μὲν καὶ αὐτοὶ ἥδιον ἂν ὁρῶντες μήτ' ἐκείνους μήτ' ἄλλον μηδένα τεῖχος ἔχοντα κτλ.».

Οὐδεὶς λόγος καθ' ἡμᾶς ὑπαγορεύει, ὅπως ἡ μετοχή: «*ὁρῶντες*» μετὰ τοῦ δυνητικοῦ: «*ἂν*» συνοδεύηται («*ἥδιον ἂν ὁρῶντες*»)· διότι ἡ μετοχή: «*ὁρῶντες*» εἶναι αἰτιολογική (= ἐπειδὴ ἑώρων). Πλ

δὲ τούτου καὶ καθὼς τὸ χωρίον νῦν φέρεται, δὲν φαίνεται ἡμῖν ὑγιῶς ἔχον περὶ τὴν σύνταξιν: «ἥδιον ἂν ὁρῶντες μήτ' ἐκείνους μήτ' ἄλλον — ἔχοντα»· διότι, ὡς γνωστόν, ἐν ᾧ τὸ ῥῆμα: «*ὁρᾷν*» μετοχῇ εἰδικῇ συντάσσεται, ἐνταῦθα τοιαύτη δὲν ὑπάρχει· ἔπειτα δὲ τί ἦν, ὅπερ «οἱ Λακεδαιμόνιοι ἥδιον ἂν ἑώρων»; Διὰ ταῦτα ἡμεῖς, ἡμαρτημένον τὸ χωρίον ὑπολαμβάνοντες, οὑτωσὶ ἀποκαθίσταμεν:

«Λακεδαιμόνιοι δὲ — ἦλθον πρεσβείᾳ, τὰ μὲν καὶ αὐτοὶ ἥδιον ⟨*ὂν*⟩ ὁρῶντες μήτ' ἐκείνους μήτ' ἄλλον μηδένα τεῖχος ⟨*ἔχειν*⟩».

Οὕτω ἀποκαθιστάμενον τὸ χωρίον, κατά τε τὴν ἔννοιαν καὶ κατὰ τὴν σύνταξιν ὀρθῶς ἔχει καὶ πρὸς τὰ εὐθὺς κατωτέρω (στίχ. 7) λεγόμενα ἄριστα συνᾴδει: «*ἠξίουν* τε αὐτοὺς μὴ τειχίζειν, ἀλλὰ καὶ — ὅσοις εἱστήκει ξυγκαθελεῖν»· πρβλ. Α', 91, 25: «δοκεῖν οὖν σφίσι καὶ νῦν ἄμεινον εἶναι τὴν ἑαυτῶν πόλιν τεῖχος ἔχειν».

Κεφ. 94, 1 κεφξ.

«Παυσανίας δὲ ὁ Κλεομβρότου ἐκ Λακεδαίμονος στρατηγὸς Ἑλλήνων ἐξεπέμφθη μετὰ εἴκοσι νεῶν (1) ἀπὸ Πελοποννήσου· — ξυνέπλεον δὲ καὶ Ἀθηναῖοι τριάκοντα ναυσὶ καὶ τῶν ἄλλων ξυμμάχων πλῆθος· — καὶ ἐστράτευσαν ἐς Κύπρον καὶ αὐτῆς τὰ πολλὰ κατεστρέψαντο, καὶ ὕστερον ἐς Βυζάντιον Μήδων ἐχόντων καὶ ἐξεπολιόρκησαν ἐν τῇδε τῇ ἡγεμονίᾳ».

Ὀρθῶς μὲν ὁ Classen ἐν παρενθέσει ἔθηκε τὰ: «ξυνέπλεον δὲ καὶ Ἀθηναῖοι — καὶ τῶν ἄλλων ξυμμάχων πλῆθος», οὐχὶ δὲ ὀρθῶς αὐτὸς μὲν δι' ἄνω τελείας ἔστιξε μετὰ τό: «ξυμμάχων πλῆθος», ἄλλοι δὲ δι' ἄνω μὲν τελείας μετὰ τό: «ἀπὸ Πελοποννήσου», ἔστιξαν καθὼς καὶ ὁ Classen, διὰ κάτω δὲ μετὰ τό: «ξυμμάχων πλῆθος». Ἐπειδὴ δὲ ὁ Παυσανίας στρατηγὸς τῶν Ἑλλήνων ἐξεπέμφθη ἐκ Λακεδαίμονος, ἐχούσης τότε τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος, οἱ

1) Κατὰ τὸν Διόδωρον ὁ Παυσανίας ἐξεπέμφθη λαβὼν οὐχὶ εἴκοσιν ἀλλὰ πεντή-κα τριήρεις: «οὗτος δὲ (ὁ Παυσανίας) πεντήκοντα μὲν τριήρεις ἐκ Πελοποννήσου ..οών, τριάκοντα δὲ παρ' Ἀθηναίων μεταπεμψάμενος πρῶτον μὲν εἰς τὴν Κύπρον ..λευσε (Διόδ. βιβλ. 21, 44).

Digitized by Google

δὲ Ἀθηναῖοι καὶ τὸ πλῆθος τῶν συμμάχων συνέπλεον, νομίζομεν, ὅτι τὰ ῥήματα: *ἐστράτευσαν*, *κατεστρέψαντο* καὶ *ἐξεπολιόρκησαν* ἐξενεκτέα οὐχὶ ἐν τρίτῳ πληθυντικῷ προσώπῳ, ἀλλ' ἐν τρίτῳ ἑνικῷ *ἐστράτευσεν*, *κατεστρέψατο* καὶ *ἐξεπολιόρκησεν*, ἀναγινωσκομένων παρενθετικῶς τῶν: «ξυνέπλεον δὲ καὶ Ἀθηναῖοι — πλῆθος»· διότι τὰ ἔργα ταῦτα εἰς τὸν ἐκ Λακεδαίμονος στρατηγὸν τῶν Ἑλλήνων μάλιστα ἀναφέρονται. Τοῦτο δὲ εἰκάζομεν ἔκ τε τοῦ συνδέσμου «καί», δι' οὗ συνδέονται τὰ ῥήματα ταῦτα μετὰ τοῦ: «ἐξεπέμφθη», καὶ ἐξ ὧν αὐτὸς πάλιν ὁ ἱστορικὸς γράφει ἐν τέλει μὲν τοῦ εἰρημένου χωρίου: «*ἐν τῇδε τῇ ἡγεμονίᾳ*», ἀλλαχοῦ δὲ ταῦτα περὶ Παυσανίου: «Βυζάντιον γὰρ *ἑλὼν* τῇ προτέρᾳ παρουσίᾳ μετὰ τὴν ἐκ Κύπρου ἀναχώρησιν» (Θουκ. Α', 128, 17). Ἄλλως δὲ ἔπρεπε καθ' ἡμᾶς νὰ ἐξενεχθῶσι καὶ τὰ εἰρημένα ῥήματα μετὰ τῆς προθέσεως: *ξύν*, καθὼς καὶ τὸ ῥῆμα: «ξυνέπλεον» ἐξηνέχθη, νὰ συνδεθῶσι δὲ πρὸς τὰ ἡγούμενα διὰ τοῦ: «*δέ*». Ἔπειτα δὲ ὅτε Διόδωρος καὶ ὁ Κορνήλιος Νέπως εἰς τὸν Παυσανίαν ὡς τῶν Ἑλλήνων στρατηγὸν τὰς εἰρημένας πράξεις ἀποδίδουσιν, ἐκεῖνος μὲν οὑτωσὶ γράφων: «οὗτος δὲ (ὁ Παυσανίας) — πρῶτον μὲν εἰς τὴν Κύπρον *ἔπλευσεν* καὶ τῶν πόλεων τὰς ἔτι φρουρὰς ἐχούσας Περσικὰς ἠλευθέρωσε· μετὰ δὲ ταῦτα πλεύσας ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον Βυζάντιον μὲν — *ἐχειρώσατο*, καὶ — ἠλευθέρωσε τὴν πόλιν» (Διόδ. βιβλ. 11, κεφ. 44)· ὁ δὲ Κορνήλιος ὧδε: «Nam cum Byzantio expugnato *cepisset* etc.» (Corn. Nep. vit. Paus. cap. 11).

Ἀναγνωστέον κατὰ ταῦτα τὸ ὅλον χωρίον ὡς ἑξῆς:

«Παυσανίας δὲ ὁ Κλεομβρότου ἐκ Λακεδαίμονος στρατηγὸς τῶν Ἑλλήνων ἐξεπέμφθη μετὰ εἴκοσι νεῶν ἀπὸ Πελοποννήσου — ξυνέπλεον δὲ καὶ Ἀθηναῖοι τριάκοντα ναυσὶ καὶ τῶν ἄλλων ξυμμάχων πλῆθος, — καὶ ἐστράτευσεν ἐς Κύπρον καὶ αὐτῆς τὰ πολλὰ κατεστρέψατο, καὶ ὕστερον ἐς Βυζάντιον Μήδων ἐχόντων καὶ ἐξεπολιόρκησεν ἐν τῇδε τῇ ἡγεμονίᾳ».

Κεφ. 120, 24 κεφξ.

«πολλὰ γὰρ κακῶς γνωσθέντα ἀβουλοτέρων τῶν ἐναντίων τυχόντων κατωρθώθη, καὶ ἔτι πλέω [ἃ] καλῶς δο-

Digitized by Google

κοῦντα βουλευθῆναι ἐς τοὐναντίον αἰσχρῶς περιέστη· ἐνθυμεῖται γὰρ οὐδεὶς ὁμοίᾳ τῇ πίστει καὶ ἔργῳ ἐπεξέρχεται, ἀλλὰ μετ' ἀσφαλείας μὲν δοξάζομεν, μετὰ δέους δὲ ἐν τῷ ἔργῳ ἐλλείπομεν».

Ἀντὶ τῆς φερομένης γραφῆς: «καὶ ἔτι πλέω ἃ» ὁ Cobet προείλετο τὴν ἄνευ τοῦ: «ἃ» ταύτην: «καὶ ἔτι πλέω, [ἃ] καλῶς δοκοῦντα», ἥτις καθ' ἡμᾶς εἶναι καὶ ἡ ὀρθοτέρα· οἱ δὲ παραδεχόμενοι τὸ: «ἃ» νομίζουσιν, ὅτι μετὰ τό: «πλέω» νοεῖται τό: «ἐστίν». Εἰ δὲ τοῦτο οὕτως εἶχεν, ἔπρεπε καὶ μετὰ τό: «*πολλὰ γάρ*» νὰ ὑπονοῆται τό: «ἐστί», πρὸ δὲ τοῦ: «κακῶς» νὰ κῆται τό: «ἅ», ὅπως ἀνάλογοι ὦσιν αἱ δύο προτάσεις. Νῦν δὲ ἄριστα αἱ δύο προτάσεις πρὸς ἀλλήλας ἀνταποκρίνονται χωρὶς τοῦ: «ἅ»: «*πολλὰ* γάρ, καίτοι *κακῶς* ἐγνώσθη — κατωρθώθη, ἐπειδὴ ἀβουλότεροι οἱ ἐναντίοι ἔτυχον (ὄντες), καὶ ἔτι πλέω ἐς τοὐναντίον αἰσχρῶς περιέστη, καίτοι *καλῶς ἐδόκει βουλευθῆναι*. Ἀντὶ δὲ τῆς γραφῆς: «ἀβουλοτέρων τῶν ἐναντίων τυχόντων» αἱρετωτέραν ἔκρινεν ὁ Classen ταύτην: «ἀβουλοτέρων τῶν ἐναντίων τυχόντα», ἥτις καὶ ἔν τισι τῶν κωδίκων φέρεται. Τὴν δὲ γραφήν: «*ὁμοίᾳ τῇ πίστει*» πρῶτος ὁ Reiske προέτεινεν ὀρθῶς· διότι ταύτην τὴν μεταβολὴν τῆς γραφῆς ὑπαγορεύει ἡ ἔννοια τῶν τε ἡγουμένων καὶ τῶν εὐθὺς ἑπομένων· διότι, λέγουσιν οἱ Κορίνθιοι, οὐδεὶς βουλεύεται (καθ' ἑαυτὸν) μετὰ τῆς αὐτῆς πίστεως (ἔχων τὴν πίστιν ὁμοίαν), μεθ' ἧς καὶ ἔργῳ ἐπεξέρχεται (τὰ βεβουλευμένα, ἅπερ ἐνεθυμήθη), ἀλλὰ μετ' ἀσφαλείας μὲν δοξάζομεν (ἀσφαλῶς μὲν καὶ μετὰ θάρρους δοξάζομεν), μετὰ δέους δὲ ἐν τῷ ἔργῳ ἐλλείπομεν (ἐν δὲ τῇ πράξει οὐχὶ ὁμοίαν τὴν πίστιν ἔχομεν, ἀλλὰ δεδιότες ἐλλείπομεν).

Ἀντὶ δὲ τῶν: «ἐς τοὐναντίον αἰσχρῶς περιέστη» μὴ ἀναγνωστέον: «*ἐς τοὐναντίον* [αἰσχρῶς] *περιέστη*» ἄνευ τοῦ «*αἰσχρῶς*»;

Κεφ. 141, 1 κεφξ.

Αὐτόθεν δὴ διανοήθητε ἢ ὑπακούειν πρίν τι βλαβῆναι, ἰ πολεμήσομεν, ὡς ἔμοιγε ἄμεινον δοκεῖ εἶναι, καὶ ἐπὶ γάλῃ καὶ ἐπὶ βραχείᾳ ὁμοίως προφάσει μὴ εἴξοντες μηδὲ › φόβῳ ἕξοντες ἃ κεκτήμεθα».

Digitized by Google

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΟΣ
ΑΘΗΝΑΣ

1) Ἕκαστος τόμος τοῦ περιοδικοῦ τούτου ἀποτελεῖται ἐκ τεσσάρων τευχῶν, ὧν ἕκαστον ἐξ ὀκτὼ τοὐλάχιστον τυπογραφικῶν φύλλων.

2) Τὰ δημοσιευόμενα ἐν τῷ περιοδικῷ εἶναι πρωτότυποι πραγματεῖαι *φιλολογικαί, ἱστορικαί, ἀρχαιολογικαί, φυσικαὶ καὶ μαθηματικαί*. Εἰς τὰς φιλολογικὰς καὶ ἱστορικὰς πραγματείας ὑπάγεται πᾶσα φιλολογικῶς ἢ ἱστορικῶς διεξαγομένη διατριβή.

3) Ἐν τῷ περιοδικῷ καταχωρίζονται καὶ *βιβλιοκρισίαι*, ἂν περιορίζωνται ἀκριβέστατα ἐν τῷ περὶ οὗ ἡ κρίσις ἐπιστημονικῷ ζητήματι.

4) Πᾶσα *πραγματεία* καὶ *βιβλιοκρισία* εἶναι ὑπογεγραμμένη ὑπὸ τοῦ συντάξαντος αὐτήν.

5) Ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐδεμία χρηματικὴ ἀμοιβὴ χορηγεῖται εἰς τοὺς συγγραφεῖς διατριβῶν, δίδονται δ' αὐτοῖς περὶ τὰ 25 ἀντίτυπα τῶν διατριβῶν αὐτῶν.

6) Αἱ διατριβαὶ ἐλεύθεραι ταχυδρομικῶν τελῶν ἀποστέλλονται *πρὸς τὸν διευθυντὴν τοῦ περιοδικοῦ*.

7) Διὰ τῆς Ἀθηνᾶς ἀγγέλλεται πᾶν βιβλίον, οὗτινος ἀντίτυπον ἤθελε σταλῇ πρὸς *τὸν ταμίαν τῆς ἑταιρείας ἢ τὸν διευθυντὴν* τοῦ περιοδικοῦ.

8) Τὸ περιοδικὸν ἀνταλλάσσεται τῇ ἐγκρίσει τοῦ συμβουλίου πρὸς πᾶν περιοδικὸν ἡμεδαπὸν καὶ ἀλλοδαπόν.

9) Πάντες οἱ ἑταῖροι οἱ καταβαλόντες τὴν ἐνιαύσιον αὐτῶν χορηγίαν λαμβάνουσι τὸ περιοδικὸν δωρεάν.

10) Οἱ μὲν ἐν Ἑλλάδι συνδρομηταὶ τοῦ περιοδικοῦ ἀποτίνουσι δραχμὰς 15, οἱ δ' ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ δραχμὰς 18.

11) Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιμελεῖται τριμελὴς ἐπιτροπεία ἐκλεγομένη ὑπὸ τοῦ διοικητικοῦ Συμβουλίου ἐκ τῶν μελῶν αὐτοῦ· εἰς ἓν δὲ τῶν τῆς ἐπιτροπείας μελῶν ἀνατίθεται ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου ἡ διεύθυνσις καὶ διαχείρισις τοῦ περιοδικοῦ.

12) Ὁ διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ καὶ μόνος οὗτος συνεννοεῖται μετὰ τοῦ τυπογράφου, ὁρίζει τὰς εἰς τὸ περιοδικὸν καταχωριστέας ἢ μὴ καταχωριστέας διατριβὰς καθὼς καὶ τὴν τάξιν καθ' ἣν πρέπει νὰ καταχωρισθῶσιν.

13) Οὐδεμία διατριβὴ (πλὴν μόναι αἱ τοῦ προέδρου τῆς ἑταιρείας καὶ αἱ τῶν ἐπιμελητῶν τοῦ περιοδικοῦ) δημοσιεύεται ἐν αὐτῷ, ἂν μὴ φέρῃ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ διευθυντοῦ.

14) Ὁ διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ ὢν ἅμα καὶ διαχειριστὴς αὐτοῦ φροντίζει περὶ τῆς ἀσφαλοῦς ἀποστολῆς αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἑταίρους καὶ περὶ τῆς φυλακῆς τῶν ὑπολοίπων ἀντιτύπων.

15) Μετὰ προηγουμένην ἀπόφασιν τοῦ διοικητικοῦ Συμβουλίου δύνανται νὰ παρέχωνται δωρεὰν τοῖς τακτικοῖς τοῦ περιοδικοῦ συνεργάταις πεντήκοντα ἐν συνόλῳ ἀντίτυπα αὐτοῦ.

Πᾶσα αἴτησις περὶ συνδρομῆς ἢ ἀγορᾶς τοῦ περιοδικοῦ πωλουμένου κατὰ τόμους ἀπευθύνεται πρὸς τὸν ταμίαν τῆς ἑταιρείας κ. Γ. Α. Παππαβασιλείου ἐν ὁδῷ Ἄρεως 28, πᾶσα δ' ἄλλη αἴτησις περὶ τυπώσεως διατριβῆς κλπ. πρὸς τὸν διευθυντὴν τοῦ περιοδικοῦ Γ. Ν. Χατζιδάκιν ἐν ὁδῷ Σχουφᾶ 12.

Digitized by Google

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

AS
202
.A84
v. 8
no. 4

ΤΟΜΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΡΡΗ

1896

Digitized by Google

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κριτικαὶ καὶ ἑρμηνευτικαὶ διορθώσεις εἰς Θουκυδίδην, ὑπὸ Ι. ΑΡΓΥΡΙΑΔΟΥ . . . . Σελ. 369
Ζητήματα Ῥωμαϊκά, ὑπὸ ΣΠΥΡ. ΒΑΣΗ . . . . . » 428
Κικερώνεια, ὑπὸ ΣΠΥΡ. ΒΑΣΗ. . . . . » 431
Ἡ γενικὴ κατὰ τοὺς Κυπρίους, ὑπὸ Σ. ΜΕΝΑΡΔΟΥ. . » 435
Ἀναλλοίωτοι συναρτήσεις διαφορικῶν παραστάσεων, ὑπὸ Ι. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ . . . . » 451
Περὶ φαινομένων τινῶν φθογγικῶν ἀνωμαλιῶν, ὑπὸ Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ . . . . » 450
Περὶ τοῦ λj καὶ περὶ ἐπενθέσεως, ὑπὸ Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ » 469
Πρακτικὰ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας . . . . . » 471
Α' Πίναξ λέξεων καὶ φράσεων . . . . » 501
Β' Πίναξ πραγμάτων . . . . » 508
Γ' Πίναξ Συγγραφέων. . . . . » 509

Digitized by Google

ΚΡΙΤΙΚΑΙ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

ΕΙΣ ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΝ (Βιβλιον Α', Β', Γ', Δ', Ε', Ζ'.)

Βιβλ. Α', κεφ. 25, 3 κτλ.

«καὶ πέμψαντες ἐς Δελφοὺς τὸν θεὸν ἐπήροντο, εἰ παρα-«δοῖεν Κορινθίοις τὴν πόλιν ὡς οἰκισταῖς καὶ τιμωρίαν «τινὰ πειρῷντο ἀπ' αὐτῶν ποιεῖσθαι. ὁ δ' αὐτοῖς ἀνεῖλε «παραδοῦναι καὶ ἡγεμόνας ποιεῖσθαι».

Ὅτι τὸ: «τιμωρίαν ἀπό τινος ποιεῖσθαι» (*«τιμωρίαν τινὰ ἀπ' αὐτῶν ποιεῖσθαι»*), εἶναι ἀσύνηθες παρὰ τῷ ἕλληνι λόγῳ παρετήρησαν ἤδη καὶ ἄλλοι τῶν τοῦ Θουκυδίδου ἑρμηνευτῶν, οἵτινες νομίζουσιν, ὅτι ἐρρήθη κατ' ἀναλογίαν πρὸς τά: *«ξυμμάχους, φίλους, ἡγεμόνας ποιεῖσθαι»*· ἡμεῖς δ' ὑπολαμβάνομεν, ὅτι ἀντὶ τοῦ: *ποιεῖσθαι* ἀρχικῶς ἔκειτο τό: ⟨*εὑρίσκεσθαι*⟩, ὁ δὲ ἀντιγραφεὺς ἀντὶ τούτου ἐξ ἀβλεψίας ἔγραψε τό: *«ποιεῖσθαι»* ἐκ τοῦ εὐθὺς κατωτέρω: *«ὁ δ' αὐτοῖς ἀνεῖλε παραδοῦναι καὶ ἡγεμόνας ποιεῖσθαι»*· ἡ δὲ φράσις: *«τιμωρίαν εὑρίσκεσθαι»* ἀπαντᾷ παρ' Ἡροδότῳ οὕτω: *«μαθὼν δὲ ὡς ἄλλοισι διδοὺς τῶν ἀστῶν εὑρήσεται τιμωρίαν»* (Ἡροδ. Γ', 148, 13)· ὅμοιαι δὲ πρὸς τὴν φράσιν ταύτην εἶναι καὶ αἱ ἑξῆς: *«ὠφελίαν ἀπό τινος εὑρίσκεσθαι»* ἰδ. Θουκυδ. Α', 31, 11 «καὶ ὠφελίαν τινὰ πειρᾶσθαι ἀπ' αὐτῶν εὑρίσκεσθαι» *«σπονδὰς εὑρίσκεσθαι»* *«ἐπιτήδειον εὑρίσκεσθαι»* *«τιμωρίαν ἑτοιμάζεσθαι»*, Θουκ. Α', 58, 5, 6 *«ἀγαθόν τι παρ' ὑμῶν ἣν δυνώμεθα εὑρίσκεσθαι»* Ξενοφ. Κ. 'Αν. 7, 1, 31. Τὸ δέ: *«ποιεῖσθαι τιμωρίαν»* παρά τε τῷ Θουκυδίδῃ καὶ τοῖς ἄλλοις συγγραφεῦσιν εἶναι, ὡς γνωστόν, περίφρασις τοῦ: *«τιμωρεῖν* (= βοηθεῖν) τινι»· *«μὴ μέλλετε Ποτιδαιάταις τε ποιεῖσθαι τιμωρίαν οὖσι Δωριεῦσι καὶ ὑπὸ τῶν Ἰώνων πολιορκουμένοις»* (Θουκ. Α', 124, 1).

Digitized by Google

Κατὰ ταῦτα διορθοῦμεν τὸ εἰρημένον χωρίον, γράφοντες ἀντὶ τοῦ: «*ποιεῖσθαι*» τό: ⟨*εὑρίσκεσθαι*⟩ «καὶ τιμωρίαν τινὰ πειρῷντο ἀπ' αὐτῶν ⟨*εὑρίσκεσθαι*⟩».

Κεφ. 51, 14.

«οἱ δὲ Κερκυραῖοι (ἦν γὰρ νὺξ) ἐφοβήθησαν μὴ πολέμιαι ὦσιν, ἔπειτα δὲ ἔγνωσαν, καὶ ὡρμίσαντο».

Τῶν ἑρμηνευτῶν τινες νομίζουσιν, ὅτι τὰ ῥήματα: «ἔγνωσαν καὶ ὡρμίσαντο» δὲν ἔχουσι τὸ αὐτὸ ὑποκείμενον, ἀλλ' ἐκείνου μὲν τὸ ὑποκείμενον εἶναι «αἱ τῶν Κερκυραίων νῆες», τούτου δὲ «αἱ τῶν Ἀθηνῶν νῆες». Καθ' ἡμᾶς δὲ εἰς ἀμφότερα τὰ ῥήματα τὸ ὑποκείμενον εἶναι «οἱ Κερκυραῖοι»· διότι οὗτοι, ὅτε «αἱ ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν εἴκοσι νῆες προσκομισθεῖσαι (τοῖς Κερκυραίοις ἐπὶ τῇ Λευκίμμῃ στρατοπεδευομένοις) εἰς τὸ στρατόπεδον κατέπλεον», δὲν εἶχον ἔτι καθορμισθῇ εἰς αὐτό: διότι, νυκτὸς οὔσης (διότι «ἡ ἀπαλλαγὴ ἐγένετο ἀλλήλων τ. ε. Κερκυραίων καὶ Κορινθίων, καὶ ἡ ναυμαχία ἐτελεύτα εἰς νύκτα») ἐφοβήθησαν τοὺς Ἀθηναίους ἰδόντες καταπλέοντας, μὴ πολέμιοι ὦσιν, ἔπειτα δέ, γνόντες, ὅτι ἦσαν οἱ Ἀθηναῖοι, εὐθὺς ὡρμίσαντο.

Κατὰ ταῦτα δὲ οὐχ ὑποστικτέον μετὰ τὸ ῥῆμα: «ἔγνωσαν», καθὼς τινες νομίζουσιν.

Κεφ. 58, 1 κέ.

«Ποτιδαιᾶται δὲ πέμψαντες μὲν καὶ παρ' Ἀθηναίους πρέσβεις, εἴπως πείσειαν μὴ σφῶν πέρι νεωτερίζειν μηδέν, ἐλθόντες δὲ καὶ ἐς τὴν Λακεδαίμονα μετὰ Κορινθίων [ἔπρασσον], ὅπως ἑτοιμάσαιντο τιμωρίαν — τότε δὴ ἀφίστανται . .».

Ὅτι τὸ ῥῆμα: *ἔπρασσον* οὐχὶ κατὰ χώραν ἐνταῦθα κεῖται καὶ ἑπομένως διαγραπτέον, πάντες οἱ τοῦ Θουκυδίδου ἑρμηνευταὶ παρετήρησαν· διότι τὸ κύριον ῥῆμα τῆς προτάσεως εἶναι τό: «*ἀφίσταν ται*» («τότε δὴ ἀφίστανται»). Ἡμεῖς ὑποπτεύομεν ὅτι ἀντὶ το ῥήματος: *ἔπρασσον* ἀρχικῶς ἴσως ἔκειτο ἢ τό: ⟨*πρέσβεις*⟩, ἢ τ

Digitized by Google

⟨πρεσβείᾳ⟩ κατὰ τὸ σχῆμα τῆς ἐπαναφορᾶς πρὸς δήλωσιν τοῦ κατεπείγοντος (« *πέμψαντες μὲν πρέσβεις — ἐλθόντες δὲ πρέσβεις* ἢ *πρεσβείᾳ* = πρεσβευσάμενοι· πρβλ. Θουκ. Α', 90, 2. Ἰδ. Θουκ. Α', 85, 2. Β' 7, 1. Ζ', 88, 33.

Κεφ. 69, 16-19.

« ἡσυχάζετε μὲν γὰρ μόνοι Ἑλλήνων, ὦ Λακεδαιμόνιοι, οὐ τῇ δυνάμει τινά, ἀλλὰ τῇ μελλήσει ἀμυνόμενοι, καὶ μόνοι οὐκ ἀρχομένην τὴν δύναμιν τῶν ἐχθρῶν, διπλασιουμένην δὲ καταλύοντες ».

Ὁ σύνδεσμος *μὲν* (« ἡσυχάζετε *μὲν* »), ὃς ἐν τοῖς πλείστοις τῶν κωδίκων ἐλλείπει, κεῖται δὲ ἐν τοῖς καλλίστοις, δῆλον; ὅτι εἶναι ἀνανταπόδοτος, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Pop. μεταξὺ ἀγκυλῶν ἐγκλείει αὐτόν.

Ἡμεῖς δὲ ὑποπτεύομεν, ὅτι ἡ γραφή: « καὶ μόνοι — καταλύοντες » ἡμαρτημένη ἡμῖν παραδέδοται, καὶ ἀναγνωστέον ὡς ἑξῆς: ⟨« *μόνοι δὲ καὶ — καταλύετε* »⟩. Τὸ ὅλον δὲ τοῦ χωρίου ἠδύνατο καὶ ὡς ἑξῆς νὰ ἐξενεχθῇ:

« μόνοι μὲν γὰρ Ἑλλήνων, ὦ Λακεδαιμόνιοι, ἡσυχάζετε, οὐ τῇ δυνάμει τινὰ — ἀμυνόμενοι, μόνοι δὲ καὶ οὐκ ἀρχομένην — καταλύετε ».

Ἀλλ' ἐτάχθη πρῶτον τὸ ῥῆμα: « *ἡσυχάζετε* », διότι ὁ Κορίνθιος τὴν ἡσυχίαν μάλιστα καὶ τὴν μέλλησιν τῶν Λακεδαιμονίων μέμφεται. Φιλεῖ δ' ὁ Θουκυδίδης τὰς λέξεις, αἳ μετ' ἐμφάσεως πρέπει νὰ ἐκφέρωνται, ἢ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ λόγου νὰ τάττῃ, ἢ καὶ ἐν τῷ τέλει. Καθὼς δ' ἡμεῖς ὑποπτεύομεν, ὅτι πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ τὸ χωρίον, τηρεῖται καὶ τὸ ὁμοιοτέλευτον σχῆμα, οὗπερ πλειστάκις ὁ ἱστορικὸς χρῆσιν ποιεῖται (« *ἡσυχάζετε* μὲν γὰρ μόνοι — μόνοι δὲ καὶ οὐκ ἀρχομένην — διπλασιουμένην δὲ *καταλύετε* »).

Αὐτόθι στίχ. 21.

τόν τε γὰρ Μῆδον αὐτοὶ ἴσμεν ἐκ περάτων γῆς πρότερ ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον ἐλθόντα ἢ τὰ παρ' ὑμῶν ἀξίως π απαντῆσαι ».

Digitized by Google

Συμφανές, ὅτι ἀντὶ τοῦ: «*τόν τε γὰρ Μῆδον αὐτοὶ ἴσμεν*» ἀναγνωστέον οὕτως: «τόν τε γὰρ Μῆδον ⟨*αὐτὸν*⟩ ἴσμεν»· («τόν τε Μῆδον *αὐτὸν* ἴσμεν — ἐλθόντα ἢ *τὰ παρ' ὑμῶν* ἀξίως προαπαντῆσαι»). Πρβλ. αὐτόθι στίχ. 27 «ἐπιστάμενοι καὶ τὸν βάρβαρον *αὐτὸν* περὶ αὐτῷ τὰ πλείω σφαλέντα καὶ πρὸς *αὐτοὺς τοὺς Ἀθηναίους* πολλὰ *ἡμᾶς* ἤδη τοῖς ἁμαρτήμασιν *αὐτῶν* μᾶλλον ἢ *τῇ ἀφ' ὑμῶν τιμωρίᾳ* περιγεγενημένους». Πρβλ. Ζ', 37, 3. Ἡ νῦν γραφή: «*αὐτοὶ ἴσμεν*» οὐδένα καθ' ἡμᾶς ἔχει νοῦν, ἂν μὴ ἀντὶ τοῦ: «*αὐτοΙ*», *αὐτὸΝ* ἀναγνωσθῇ.

Κεφ. 62, 8 κἑ.

«ἦν δὲ ἡ γνώμη τοῦ Ἀριστέως, τὸ μὲν μεθ' ἑαυτοῦ στρατόπεδον ἔχοντι ἐν τῷ ἰσθμῷ ἐπιτηρεῖν τοὺς Ἀθηναίους, — Χαλκιδέας δὲ καὶ τοὺς — ξυμμάχους καὶ τὴν — διακοσίαν ἵππον ἐν Ὀλύνθῳ μένειν».

Πρὸς ἐξήγησιν τῆς κατὰ δοτικὴν πτῶσιν ἐκφορᾶς τῆς μετοχῆς «*ἔχοντι*» οἱ μὲν τῶν ἑρμηνευτῶν νομίζουσιν, ὅτι τό: «*ἦν δὲ ἡ γνώμη τοῦ Ἀριστέως*», εἶναι ἴσον τῷ: «*ἔδοξε* (τῷ Ἀριστεῖ) *ἔχοντι*», οἱ δέ, ὅτι ἀντὶ τῆς γενικῆς «Ἀριστέως» ἠδύνατο νὰ τεθῇ καὶ ἡ δοτική: «τῷ Ἀριστεῖ (ἔχοντι)». Ἡμεῖς δὲ οὐδετέραν τῶν ἐξηγήσεων ἀποδεχόμενοι, ὑπολαμβάνομεν, ὅτι τὸ χωρίον ἡμαρτημένον παραδέδοται, καὶ διορθοῦμεν ὡς ἑξῆς: «ἦν δὲ ἡ γνώμη τοῦ Ἀριστέως, ⟨*αὐτὸν*⟩ μὲν τὸ μεθ' ἑαυτοῦ στρατόπεδον ⟨*ἔχοντα*⟩ ἐν τῷ ἰσθμῷ ἐπιτηρεῖν τοὺς Ἀθηναίους — Χαλκιδέας δὲ καὶ τοὺς — ξυμμάχους — ἐν Ὀλύνθῳ μένειν».

Κεφ. 90, 1.

«Λακεδαιμόνιοι δὲ αἰσθόμενοι τὸ μέλλον ἦλθον πρεσβείᾳ, τὰ μὲν καὶ αὐτοὶ ἥδιον ἂν ὁρῶντες μήτ' ἐκείνους μήτ' ἄλλον μηδένα τεῖχος ἔχοντα κτλ.».

Οὐδεὶς λόγος καθ' ἡμᾶς ὑπαγορεύει, ὅπως ἡ μετοχή: «*ὁρῶντες*» μετὰ τοῦ δυνητικοῦ: «*ἂν*» συνοδεύηται («*ἥδιον ἂν ὁρῶντες*»)· διό ἡ μετοχή: «*ὁρῶντες*» εἶναι αἰτιολογική (=ἐπειδὴ ἑώρων). Πλὴ

δὲ τούτου καὶ καθὼς τὸ χωρίον νῦν φέρεται, δὲν φαίνεται ἡμῖν ὑγιῶς ἔχον περὶ τὴν σύνταξιν: «ἥδιον ἂν ὁρῶντες μήτ' ἐκείνους μήτ' ἄλλον — ἔχοντα»· διότι, ὡς γνωστόν, ἐν ᾧ τὸ ῥῆμα: «*ὁρᾶν*» μετοχῇ εἰδικῇ συντάσσεται, ἐνταῦθα τοιαύτη δὲν ὑπάρχει· ἔπειτα δὲ τί ἦν, ὅπερ «οἱ Λακεδαιμόνιοι ἥδιον ἂν ἑώρων»; Διὰ ταῦτα ἡμεῖς, ἡμαρτημένον τὸ χωρίον ὑπολαμβάνοντες, οὑτωσὶ ἀποκαθίσταμεν:

«Λακεδαιμόνιοι δὲ — ἦλθον πρεσβείᾳ, τὰ μὲν καὶ αὐτοὶ ἥδιον ⟨*ὂν*⟩ ὁρῶντες μήτ' ἐκείνους μήτ' ἄλλον μηδένα τεῖχος ⟨*ἔχειν*⟩».

Οὕτω ἀποκαθιστάμενον τὸ χωρίον, κατά τε τὴν ἔννοιαν καὶ κατὰ τὴν σύνταξιν ὀρθῶς ἔχει καὶ πρὸς τὰ εὐθὺς κατωτέρω (στίχ. 7) λεγόμενα ἄριστα συνᾴδει: «*ἠξίουν* τε αὐτοὺς μὴ τειχίζειν, ἀλλὰ καὶ — ὅσοις εἱστήκει ξυγκαθελεῖν»· πρβλ. Α', 91, 25: «δοκεῖν οὖν σφίσι καὶ νῦν ἄμεινον εἶναι τὴν ἑαυτῶν πόλιν τεῖχος ἔχειν».

Κεφ. 94, 1 κεφξ.

«Παυσανίας δὲ ὁ Κλεομβρότου ἐκ Λακεδαίμονος στρατηγὸς Ἑλλήνων ἐξεπέμφθη μετὰ εἴκοσι νεῶν(1) ἀπὸ Πελοποννήσου· — ξυνέπλεον δὲ καὶ Ἀθηναῖοι τριάκοντα ναυσὶ καὶ τῶν ἄλλων ξυμμάχων πλῆθος· — καὶ ἐστράτευσαν ἐς Κύπρον καὶ αὐτῆς τὰ πολλὰ κατεστρέψαντο, καὶ ὕστερον ἐς Βυζάντιον Μήδων ἐχόντων καὶ ἐξεπολιόρκησαν ἐν τῇδε τῇ ἡγεμονίᾳ».

Ὀρθῶς μὲν ὁ Classen ἐν παρενθέσει ἔθηκε τὰ: «ξυνέπλεον δὲ καὶ Ἀθηναῖοι — καὶ τῶν ἄλλων ξυμμάχων πλῆθος», οὐχὶ δὲ ὀρθῶς αὐτὸς μὲν δι' ἄνω τελείας ἔστιξε μετὰ τὸ: «ξυμμάχων πλῆθος», ἄλλοι δὲ δι' ἄνω μὲν τελείας μετὰ τὸ: «ἀπὸ Πελοποννήσου», ἔστιξαν καθὼς καὶ ὁ Classen, διὰ κάτω δὲ μετὰ τό: «ξυμμάχων πλῆθος». Ἐπειδὴ δὲ ὁ Παυσανίας στρατηγὸς τῶν Ἑλλήνων ἐξεπέμφθη ἐκ Λακεδαίμονος, ἐχούσης τότε τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος, οἱ

(1) Κατὰ τὸν Διόδωρον ὁ Παυσανίας ἐξεπέμφθη λαβὼν οὐχὶ εἴκοσιν ἀλλὰ πεντήκοντα τριήρεις: «οὗτος δὲ (ὁ Παυσανίας) πεντήκοντα μὲν τριήρεις ἐκ Πελοποννήσου [λα]βών, τριάκοντα δὲ παρ' Ἀθηναίων μεταπεμψάμενος πρῶτον μὲν εἰς τὴν Κύπρον [έπ]λευσε (Διόδ. βιβλ. 21, 44).

Digitized by Google

δὲ Ἀθηναῖοι καὶ τὸ πλῆθος τῶν συμμάχων συνέπλεον, νομίζομεν, ὅτι τὰ ῥήματα: *ἐστράτευσαν*, *κατεστρέψαντο* καὶ *ἐξεπολιόρκησαν* ἐξενεκτέα οὐχὶ ἐν τρίτῳ πληθυντικῷ προσώπῳ, ἀλλ' ἐν τρίτῳ ἑνικῷ *ἐστράτευσεν*, *κατεστρέψατο* καὶ *ἐξεπολιόρκησεν*, ἀναγινωσκομένων παρενθετικῶς τῶν: «ξυνέπλεον δὲ καὶ Ἀθηναῖοι — πλῆθος»· διότι τὰ ἔργα ταῦτα εἰς τὸν ἐκ Λακεδαίμονος στρατηγὸν τῶν Ἑλλήνων μάλιστα ἀναφέρονται. Τοῦτο δὲ εἰκάζομεν ἔκ τε τοῦ συνδέσμου «καί», δι' οὗ συνδέονται τὰ ῥήματα ταῦτα μετὰ τοῦ: «ἐξεπέμφθη», καὶ ἐξ ὧν αὐτὸς πάλιν ὁ ἱστορικὸς γράφει ἐν τέλει μὲν τοῦ εἰρημένου χωρίου: «*ἐν τῇδε τῇ ἡγεμονίᾳ*», ἀλλαχοῦ δὲ ταῦτα περὶ Παυσανίου: «Βυζάντιον γὰρ *ἑλὼν* τῇ προτέρᾳ παρουσίᾳ μετὰ τὴν ἐκ Κύπρου ἀναχώρησιν» (Θουκ. Α', 128, 17). Ἄλλως δὲ ἔπρεπε καθ' ἡμᾶς νὰ ἐξενεχθῶσι καὶ τὰ εἰρημένα ῥήματα μετὰ τῆς προθέσεως: *ξύν*, καθὼς καὶ τὸ ῥῆμα: «ξυνέπλεον» ἐξηνέχθη, νὰ συνδεθῶσι δὲ πρὸς τὰ ἡγούμενα διὰ τοῦ: «*δέ*». Ἔπειτα δὲ ὅτε Διόδωρος καὶ ὁ Κορνήλιος Νέπως εἰς τὸν Παυσανίαν ὡς τῶν Ἑλλήνων στρατηγὸν τὰς εἰρημένας πράξεις ἀποδίδουσιν, ἐκεῖνος μὲν οὑτωσὶ γράφων: «οὗτος δὲ (ὁ Παυσανίας) — πρῶτον μὲν εἰς τὴν Κύπρον *ἔπλευσεν* καὶ τῶν πόλεων τὰς ἔτι φρουρὰς ἐχούσας Περσικὰς ἠλευθέρωσε· μετὰ δὲ ταῦτα πλεύσας ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον Βυζάντιον μὲν — *ἐχειρώσατο*, καὶ — ἠλευθέρωσε τὴν πόλιν» (Διόδ. βιβλ. 11, κεφ. 44)· ὁ δὲ Κορνήλιος ὧδε: «Nam cum Byzantio expugnato *cepisset* etc.» (Corn. Nep. vit. Paus. cap. 11).

Ἀναγνωστέον κατὰ ταῦτα τὸ ὅλον χωρίον ὡς ἑξῆς:

«Παυσανίας δὲ ὁ Κλεομβρότου ἐκ Λακεδαίμονος στρατηγὸς τῶν Ἑλλήνων ἐξεπέμφθη μετὰ εἴκοσι νεῶν ἀπὸ Πελοποννήσου — ξυνέπλεον δὲ καὶ Ἀθηναῖοι τριάκοντα ναυσὶ καὶ τῶν ἄλλων ξυμμάχων πλῆθος, — καὶ ἐστράτευσεν ἐς Κύπρον καὶ αὐτῆς τὰ πολλὰ κατεστρέψατο, καὶ ὕστερον ἐς Βυζάντιον Μήδων ἐχόντων καὶ ἐξεπολιόρκησεν ἐν τῇδε τῇ ἡγεμονίᾳ».

Κεφ. 120, 24 κεφξ.

«πολλὰ γὰρ κακῶς γνωσθέντα ἀβουλοτέρων τῶν ἐναντίων τυχόντων κατωρθώθη, καὶ ἔτι πλέω [ἃ] καλῶς δο-

Digitized by Google

κοῦντα βουλευθῆναι ἐς τοὐναντίον αἰσχρῶς περιέστη· ἐνθυμεῖται γὰρ οὐδεὶς ὁμοίᾳ τῇ πίστει καὶ ἔργῳ ἐπεξέρχεται, ἀλλὰ μετ' ἀσφαλείας μὲν δοξάζομεν, μετὰ δέους δὲ ἐν τῷ ἔργῳ ἐλλείπομεν».

Ἀντὶ τῆς φερομένης γραφῆς: «καὶ ἔτι πλέω ἃ» ὁ Cobet προείλετο τὴν ἄνευ τοῦ: «ἃ» ταύτην: «καὶ ἔτι πλέω, [ἃ] καλῶς δοκοῦντα», ἥτις καθ' ἡμᾶς εἶναι καὶ ἡ ὀρθοτέρα· οἱ δὲ παραδεχόμενοι τὸ: «ἃ» νομίζουσιν, ὅτι μετὰ τὸ: «πλέω» νοεῖται τὸ: «ἐστίν». Εἰ δὲ τοῦτο οὕτως εἶχεν, ἔπρεπε καὶ μετὰ τὸ: «*πολλὰ γὰρ*» νὰ ὑπονοῆται τὸ: «ἐστί», πρὸ δὲ τοῦ: «κακῶς» νὰ κῆται τὸ: «ἅ», ὅπως ἀνάλογοι ὦσιν αἱ δύο προτάσεις. Νῦν δὲ ἄριστα αἱ δύο προτάσεις πρὸς ἀλλήλας ἀνταποκρίνονται χωρὶς τοῦ: «*ἅ*»: «*πολλὰ* γάρ, καίτοι *κακῶς* ἐγνώσθη — κατωρθώθη, ἐπειδὴ ἀβουλότεροι οἱ ἐναντίοι ἔτυχον (ὄντες), καὶ ἔτι πλέω ἐς τοὐναντίον αἰσχρῶς περιέστη, καίτοι *καλῶς ἐδόκει βουλευθῆναι*. Ἀντὶ δὲ τῆς γραφῆς: «ἀβουλοτέρων τῶν ἐναντίων τυχόντων» αἱρετωτέραν ἔκρινεν ὁ Classen ταύτην: «ἀβουλοτέρων τῶν ἐναντίων τυχόντα», ἥτις καὶ ἔν τισι τῶν κωδίκων φέρεται. Τὴν δὲ γραφήν: «*ὁμοίᾳ τῇ πίστει*» πρῶτος ὁ Reiske προέτεινεν ὀρθῶς· διότι ταύτην τὴν μεταβολὴν τῆς γραφῆς ὑπαγορεύει ἡ ἔννοια τῶν τε ἡγουμένων καὶ τῶν εὐθὺς ἑπομένων· διότι, λέγουσιν οἱ Κορίνθιοι, οὐδεὶς βουλεύεται (καθ' ἑαυτὸν) μετὰ τῆς αὐτῆς πίστεως (ἔχων τὴν πίστιν ὁμοίαν), μεθ' ἧς καὶ ἔργῳ ἐπεξέρχεται (τὰ βεβουλευμένα, ἅπερ ἐνεθυμήθη), ἀλλὰ μετ' ἀσφαλείας μὲν δοξάζομεν (ἀσφαλῶς μὲν καὶ μετὰ θάρρους δοξάζομεν), μετὰ δέους δὲ ἐν τῷ ἔργῳ ἐλλείπομεν (ἐν δὲ τῇ πράξει οὐχὶ ὁμοίαν τὴν πίστιν ἔχομεν, ἀλλὰ δεδιότες ἐλλείπομεν).

Ἀντὶ δὲ τῶν: «ἐς τοὐναντίον αἰσχρῶς περιέστη» μὴ ἀναγνωστέον: «*ἐς τοὐναντίον* [αἰσχρῶς] *περιέστη*» ἄνευ τοῦ «*αἰσχρῶς*»;

Κεφ. 141, 1 κεφξ.

Αὐτόθεν δὴ διανοήθητε ἢ ὑπακούειν πρίν τι βλαβῆναι, :ἰ πολεμήσομεν, ὡς ἔμοιγε ἄμεινον δοκεῖ εἶναι, καὶ ἐπὶ γάλῃ καὶ ἐπὶ βραχείᾳ ὁμοίως προφάσει μὴ εἴξοντες μηδὲ ν φόβῳ ἕξοντες ἃ κεκτήμεθα».

Digitized by Google

Πρὸς ἐξήγησιν τῶν μετοχῶν: «μὴ *εἴξοντες* μηδὲ—*ἕξοντες*» ἄλλοι τῶν ἑρμηνευτῶν ἄλλα προτείνουσιν· οὕτως ὁ μὲν Classen ὑπολαμβάνει, ὅτι αὗται ἐξαρτῶνται, καθὼς τὸ ἀπαρέμφατον: «ἢ *ὑπακούειν*», ἐκ τοῦ: «διανοήθητε», κατ' ἐναλλαγὴν συντάξεως, ὁ δὲ Poppo νομίζει, ὅτι ἐκ τοῦ: «πολεμήσομεν» νοητέον τό: «πολεμεῖν». Καθ' ἡμᾶς δὲ νοητέον κατὰ ζεῦγμα μετὰ τὸ δεύτερον «ἢ» (ἤ, εἰ πολεμήσομεν) τό: «*δεῖξαι*», ἐκ τούτου δὲ πρέπει νὰ ἐξαρτῶνται καὶ αἱ μετοχαί: «μὴ *εἴξοντες* μηδὲ—*ἕξοντες*». Τὸ δὲ ῥῆμα «*δεικνύναι*» συντάσσεται ὁτὲ μὲν εἰδικῇ μετοχῇ, ὁτὲ δὲ εἰδικῷ λόγῳ, διὰ τοῦ «ὅτι» ἐκφερομένῳ· πρβλ. Θουκ. Α', 143, 33· «καὶ δεῖξαι Πελοποννησίοις, ὅτι τούτων γε ἕνεκα οὐχ ὑπακούσεσθε». Δ', 92, 39· Ζ', 77, 8· Η', 63, 21· Ε', 9, 10 «ἐγώ τε δείξω οὐ παραινέσαι οἷός τε ὢν μᾶλλον τοῖς πέλας». Πρβλ. Δ', 73, 2· Ε', 8, 3· 72, 10.

Καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ ἡ σύνταξις τοῦ: «διανοήθητε» εἶναι αὕτη:

«Αὐτόθεν δὴ διανοήθητε ἢ ὑπακούειν — ἤ, εἰ πολεμήσομεν — (δεῖξαι) μὴ εἴξοντες μηδὲ ἕξοντες (= ὅτι οὐκ εἴξομεν οὐδ' ἕξομεν ξὺν φόβῳ ἃ κεκτήμεθα).

Βιβλ. Β', 12, 15.

«ὡς δ' ἀφίκετο ἐς τὸ στρατόπεδον καὶ ἔγνω ὁ Ἀρχίδαμος ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι οὐδέν πω ἐνδώσουσιν, . .»

Ἀντὶ τοῦ: «οὐδέν πω» ἀναγνωστέον καθ' ἡμᾶς: «⟨οὐδενί ποτ'⟩, ἢ μᾶλλον: *οὐδὲν* ⟨*ποτ'*⟩ *ἐνδώσουσιν*»

Κεφ. 16, 1.

«τῇ τε οὖν ἐπὶ πολὺ κατὰ τὴν χώραν αὐτονόμῳ οἰκήσει [μετεῖχον] οἱ Ἀθηναῖοι . .»

Ἀντὶ τῆς γραφῆς: «τῇ τε οὖν» ἔγραψάν τινες κατ' εἰσήγησιν τοῦ Krüger οὕτως: «τῇ δ' οὖν»· ἕτεροι δὲ διαγράφουσι τό: «*μετεῖχον*» Καθ' ἡμᾶς δὲ ἀναγνωστέον τὸ ὅλον χωρίον ὡς ἑξῆς:

⟨*Τῇδε*⟩ οὖν ἐπὶ πολὺ κατὰ τὴν χώραν αὐτονόμῳ οἰκήσει ⟨*ἐχρῶντο*⟩ οἱ Ἀθηναῖοι . .

Digitized by Google

Κεφ. 31, 14.

«ἐγένοντο δὲ καὶ ἄλλαι ὕστερον κατὰ ἔτος ἕκαστον ἐςβολαὶ Ἀθηναίων ἐς τὴν Μεγαρίδα καὶ ἱππέων καὶ πανστρατιᾷ, μέχρι οὗ Νίσαια ἑάλω ὑπ' Ἀθηναίων».

Τὸ: «*ὑπ' Ἀθηναίων*» ὡς παρέλκον διαγραπτέον, ἢ ἀντ' αὐτοῦ ἀναγνωστέον: «*ὑπ' αὐτῶν*».

Κεφ. 42, 22.

«καὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἀμύνεσθαι καὶ παθεῖν μᾶλλον ἡγησάμενοι ἢ τὸ ἐνδόντες σῴζεσθαι, τὸ μὲν αἰσχρὸν τοῦ λόγου ἔφυγον, τὸ δ' ἔργον τῷ σώματι ὑπέμειναν,»

Μὴ ἀντὶ τοῦ: «ἢ τὸ ἐνδόντες σῴζεσθαι» ἀναγνωστέον: «ἢ ⟨τῷ⟩ ἐνδόντες σῴζεσθαι;» Οὕτω δὲ ἡ σύνταξις θὰ εἶνε αὕτη:

«καὶ ἡγησάμενοι τὸ ἀμύνεσθαι καὶ παθεῖν ἐν αὐτῷ μᾶλλον (εἶναι) ἢ (ἐν) τῷ σῴζεσθαι ἐνδόντες κτλ.».

Σημειωτέον, ὅτι ὁ Saupe ἀντὶ τῶν: «καὶ ἐν αὐτῷ, τὸ ἀμύνεσθαι» ἤκασε: «καὶ *ἑαυτῶν* τὸ ἀμύνεσθαι», ἡ δὲ γραφὴ αὕτη ἀποδεκτὴ ὑπό τινων ἐγένετο.

Κεφ. 43, 24 κεφξ.

«οὐ γὰρ οἱ κακοπραγοῦντες δικαιότερον ἀφειδοῖεν ἂν τοῦ βίου, οἷς ἐλπὶς οὐκ ἔστ' ἀγαθοῦ, ἀλλ' οἷς ἡ ἐναντία μεταβολὴ ἐν τῷ ζῆν ἔτι κινδυνεύεται καὶ ἐν οἷς μάλιστα μεγάλα τὰ διαφέροντα, ἤν τι πταίσωσιν. ἀλγεινοτέρα γὰρ ἀνδρί γε φρόνημα ἔχοντι ἡ [ἐν τῷ] μετὰ τοῦ μαλακισθῆναι κάκωσις ἢ ὁ μετὰ ῥώμης καὶ κοινῆς ἐλπίδος ἅμα γιγνόμενος ἀναίσθητος θάνατος».

ὕτως ἔκπαλαι φέρεται τὸ προκείμενον χωρίον, *σχεδὸν δὲ πάντες* ρμηνευταὶ δι' ἀγκυλῶν ἐγκλείουσι τό: «*ἐν τῷ*», τινὲς δὲ νομίιν, ὅτι ἀντὶ τούτου πρέπει νὰ γραφῇ: «*ἔν τῳ*», ὁ δὲ Krüg.

πειρᾶται νὰ διασώσῃ τὴν γραφήν, ἣν καὶ ἑρμηνεύει κατ' ἴδιον αὐτοῦ τρόπον. Ἐκ τῆς μετὰ προσοχῆς δὲ ἀναγνώσεως τοῦ ὅλου χωρίου ἡμεῖς πειθόμεθα, ὅτι ἐξερρύη μετὰ τό: «*ἐν τῷ*» ἡ λέξις: «βίος», ἤ: «*ζῆν*», τ. ἔ. «ἡ ἐν τῷ ⟨*βίῳ*⟩», ἤ: «ἡ ἐν τῷ ⟨*ζῆν*⟩ *μετὰ τοῦ μαλακισθῆναι* κάκωσις ἀλγεινοτέρα ἢ ὁ *μετὰ ῥώμης* — *ἀναίσθητος θάνατος*».

Ἡ δὲ πρόθεσις: «ἐν» ἐν τῷ: «*καὶ ἐν οἷς μάλιστα*» πρέπει καθ' ἡμᾶς νὰ ὀβελισθῇ· διότι ἡ σύνταξις εἶναι: «οἷς ἡ ἐναντία μεταβολὴ ἐν τῷ ζῆν ἔτι κινδυνεύεται καὶ [ἐν] οἷς μάλιστα μεγάλα τὰ διαφέροντα».

Κεφ. 89, 5

«Ἔπειτα ᾧ μάλιστα πιστεύοντες προσέρχονται, ὡς προσῆκον σφίσιν ἀνδρείοις εἶναι, οὐ δι' ἄλλο τι θαρσοῦσιν ἢ διὰ τὴν ἐν τῷ πεζῷ ἐμπειρίαν τὰ πλείω κατορθοῦντες, καὶ οἴονται σφίσι καὶ ἐν τῷ ναυτικῷ ποιήσειν τὸ αὐτό».

Ὁ μὲν τοῦ χωρίου νοῦς σαφής, ἡ δὲ τῶν λέξεων πλοκὴ ἀνώμαλός πως ἡμῖν φαίνεται καὶ ὑποπτεύομεν, ὅτι ἡμαρτημένον τὸ χωρίον εἶναι. Μὴ ἄρα ἀναγνωστέον οὕτως:

«Ἔπειτα ᾧ μάλιστα πιστεύοντες προσέρχονται, ὡς προσῆκον σφίσιν ἀνδρείοις εἶναι, οὐ δι' ἄλλο τι θαρσοῦσιν ἢ διὰ τὴν ἐν τῷ πεζῷ ἐμπειρίαν, ⟨*ἐν ᾧ*⟩ τὰ πλείω κατορθοῦντες, ⟨*κᾆτ'*⟩ οἴονται σφίσι καὶ ἐν τῷ ναυτικῷ ποιήσειν τὸ αὐτό».

Περὶ τοῦ: *κᾆτα* πρβλ. Ἀριστ. Νεφ. στιχ. 409: «ὀπτῶν γαστέρα τοῖς συγγενέσιν κᾆτ' οὐκ ἔσχων ἀμελήσας» καὶ Ἀριστ. Ἱππ. στιχ. 391: «οὗτος τοιοῦτος ὢν ἅπαντα τὸν βίον κᾆτ' ἀνὴρ ἔδοξεν εἶναι».

Βιβλ. Γ', 36, 8 κἑξ.

«ἐπικαλοῦντες τήν τε ἄλλην ἀπόστασιν ὅτι οὐκ ἀρχόμενοι ὥσπερ οἱ ἄλλοι ἐποιήσαντο, καὶ προσξυνεβάλετο οὐκ ἐλάχιστον τῆς ὁρμῆς αἱ Πελοποννησίων νῆες ἐς Ἰωνίαν ἐκείνοις βοηθοὶ τολμήσασαι παρακινδυνεῦσαι· οὐ γὰρ ἀπὸ βραχείας διανοίας ἐδόκουν τὴν ἀπόστασιν ποιήσασθαι».

Digitized by Google

Ἀντὶ τῶν: «καὶ προσξυνεβάλετο — τολμήσασαι παρακινδυνεῦσαι» ἡμεῖς ὑπολαμβάνομεν, ὅτι πρέπει νὰ ἀναγνωσθῶσι ταῦτα: «καὶ ⟨*ὅπερ ξυνεβάλετο*⟩ οὐκ ἐλάχιστον τῆς ὁρμῆς αἱ Πελοποννησίων νῆες ἐς Ἰωνίαν ἐκείνοις βοηθοὶ ⟨*ἐτόλμησαν* ἢ: *τολμήσειαν*⟩ παρακινδυνεῦσαι».

Αὐτόθι στίχ. 13.

«πέμπουσιν οὖν τριήρη ὡς Πάχητα ἄγγελον τῶν δεδογμένων, κατὰ τάχος κελεύοντες διαχρήσασθαι Μυτιληναίους».

Στικτέον οὐχὶ μετὰ τό: «*δεδογμένων*», ἀλλὰ μετὰ τό: «*κατὰ τάχος*», τ. ἔ. «πέμπουσιν οὖν τριήρη — κατὰ τάχος,» πρβλ. Γ', 49, 5: «καὶ τριήρη εὐθὺς ἄλλην ἀπέστελλον κατὰ σπουδήν».

Κεφ. 11, 14.

«ἐν τῷ αὐτῷ δὲ καὶ τὰ κράτιστα ἐπί τε τοὺς ὑποδεεστέρους πρώτους ξυνεπῆγον καὶ τὰ τελευταῖα λιπόντες τοῦ ἄλλου περιῃρημένου ἀσθενέστερα ἔμελλον ἕξειν».

Ἀναγνωστέον ἀντὶ τῶν: «καὶ *τὰ τελευταῖα*» τά: «καὶ ⟨*ταῦτα*⟩ τελευταῖα»· τὴν διόρθωσιν ταύτην ὑπαγορεύει αὐτὴ τοῦ χωρίου ἡ διάνοια· πρβλ. καὶ Θουκ. Α', 14, 8 «ταῦτα γὰρ τελευταῖα — ναυτικὰ ἀξιόλογα ἐν τῇ Ἑλλάδι κατέστη».

Κεφ. 12, 4.

«ὅ τε τοῖς ἄλλοις μάλιστα εὔνοια πίστιν βεβαιοῖ, ἡμῖν τοῦτο ὁ φόβος ἐχυρὸν παρεῖχε».

Γραπτέον ἀντὶ τοῦ: «*πίστιν*» ⟨*πιστὸν*⟩· τ. ἔ. «καὶ τὸ πιστόν, ὃ · ις ἄλλοις εὔνοια μάλιστα βεβαιοῖ, τοῦτο ὁ φόβος παρεῖχεν ἡμῖν ἐχ όν»· «δέει τε (ἄρα) τὸ πλέον ἢ φιλίᾳ κατεχόμενοι ξύμμαχοι ἦμ ·». Πρβλ. Θουκ. Γ', 11, 7: «τὸ δὲ ἀντίπαλον δέος μόνον πιστ ἐς ξυμμαχίαν».

Digitized by Google

Κεφ. 40, 36.

«κολάσατε δὲ ἀξίως τούτους τε καὶ τοῖς ἄλλοις ξυμμάχοις παράδειγμα σαφὲς καταστήσατε, ὃς ἂν ἀφιστῆται, θανάτῳ ζημιωσόμενον».

Ἀντὶ τοῦ: «παράδειγμα σαφὲς καταστήσατε — θανάτῳ ζημιωσόμενον» γραπτέον: «[παράδειγμα] σαφὲς καταστήσατε, — θανάτῳ ⟨τοῦτον ζημιώσεσθαι⟩».

Κεφ. 42, 27.

«οὕτω γὰρ ὅτε κατορθῶν ἥκιστα ἂν ἐπὶ τῷ ἔτι μειζόνων ἀξιοῦσθαι παρὰ γνώμην τε καὶ πρὸς χάριν λέγοι, ὅ τι μὴ ἐπιτυχὼν ὀρέγοιτο τῷ αὐτῷ, χαριζόμενός τε καὶ αὐτός, προσάγεσθαι τὸ πλῆθος».

Νομίζομεν, ὅτι τὰ: «*χαριζόμενός τι καὶ αὐτὸς*» παρέλκουσιν καὶ ὀβελιστέα, ὡς σχόλιον τοῦ: «τῷ *αὐτῷ*»· ὥστε ἀναγνωστέον: «ὅτε μὴ ἐπιτυχὼν (ἥκιστα ἂν) ὀρέγοιτο τῷ αὐτῷ (τ. ἔ. τῷ παρὰ γνώμην τε καὶ πρὸς χάριν λέγειν) προσάγεσθαι τὸ πλῆθος».

Κεφ. 44, 4.

«ἤν τε γὰρ ἀποφήνω πάνυ ἀδικοῦντας αὐτούς, οὐ διὰ τοῦτο καὶ ἀποκτεῖναι κελεύσω, εἰ μὴ ξυμφέρον· ἤν τε καὶ ἔχοντές τι ξυγγνώμης εἶεν, εἰ τῇ πόλει μὴ ἀγαθὸν φαίνοιτο».

Δῆλον, ὅτι τὰ: «*ἤν τε καὶ ἔχοντές τι ξυγγνώμης εἶεν*» καθὼς ἐν τοῖς κώδιξι φέρονται, οὐχὶ ὑγιῶς ἔχουσιν· μακρὸν δὲ ἤθελεν εἶσθαι, εἰ ἐπεχειροῦμεν ἐνταῦθα νὰ μνημονεύσωμεν πασῶν τῶν διορθώσεων καὶ γνωμῶν, δι' ὧν ἄνδρες δεινοὶ περὶ τὰ κριτικὰ καὶ ἑρμηνευτ... ἃ ἐπειράθησαν τὸ προκείμενον χωρίον νὰ θεραπεύσωσιν, ἄλλοι ἄ... α προτείναντες. Διότι, ἵνα ἐν τοῖς κυριωτάτοις περιορισθῶμεν, ὁ ... ν ἀντὶ τοῦ: «*εἶεν*» προτείνει τὴν γραφήν: «*ἐᾶν*», ἀντὶ δὲ τοῦ: ...

Digitized by Google

γοντές τι» ἀποδέχεται τό: «*ἔχοντάς τι*» (τ. ἔ. ἤν τε καὶ ἔχοντάς τι ξυγγνώμης (ἀποφήνω, ἐᾶν)· ὁ δὲ τηρεῖ τό: «*εἶεν*», νομίζων, ὅτι εἶναι ἀπόδοσις τῆς ὑποθέσεως: «ἤν τε καὶ ἔχοντάς τι ξυγγνώμης (ἀποφήνω)»· ἕτερος δὲ συμπληροῖ ὡς ἑξῆς τὴν ἀπόδοσιν: «ἤν τε καὶ ἔχοντάς τι ξυγγνώμης, οὐ διὰ τοῦτο καὶ ἄξιοι ἂν συγγνώμης εἶεν»· Τολμῶντες δὲ καὶ ἡμεῖς τῷ προκειμένῳ χωρίῳ νὰ συνεπικουρήσωμεν, διορθοῦμεν ὡς ἑξῆς:

«ἤν τε (ἀποφήνω) ⟨*καὶ ἄκοντάς τι ἁμαρτόντας, πάλιν αὖ οὐ διὰ τοῦτο ἀξιώσω αὐτοὺς ξυγγνώμης*⟩, εἰ τῇ πόλει μὴ ἀγαθὸν φαίνοιτο». ἢ ὡς ἑξῆς:

«ἤν τε (ἀποφήνω» καὶ ἔχοντάς τι ξυγγνώμης ⟨αὐτούς, οὐκ ἀξιώσω τοῦτο λαβεῖν (ἢ: «τούτου τυχεῖν»)⟩, εἰ τῇ πόλει μὴ ἀγαθὸν φαίνοιτο».

Καὶ πάνυ ἀδικοῦντας ἂν ἀποδείξω, λέγει ὁ Διόδοτος, τοὺς Μυτιληναίους, διὰ τοῦτο δὲν θὰ κελεύσω καὶ νὰ ἀποκτείνωμεν αὐτούς, εἰ μὴ συμφέρον (τῇ πόλει), καὶ ἄκοντές τι ὅτι ἥμαρτον (ἂν ἀποδείξω), πάλιν διὰ τοῦτο δὲν θὰ ἀξιώσω αὐτοὺς συγγνώμης (καίτοι «ξύγγνωμόν ἐστι τὸ ἀκούσιον»), εἰ τῇ πόλει μὴ ἀγαθὸν φαίνοιτο. Διότι νῦν κατὰ τὸν Διόδοτον δὲν πρόκειται ταῦτα νὰ κρίνωσιν· διότι δὲν δικάζονται πρὸς τοὺς Μυτιληναίους, «ὥστε *τῶν δικαίων* δεῖν» (στίχ. 15) ἀλλὰ βουλεύονται περὶ αὐτῶν, «*ὅπως χρησίμως* ἕξουσιν»· ἢ κατὰ τὸν αὐτὸν Διόδοτον «οὐ περὶ τῆς ἐκείνων ἀδικίας ὁ ἀγών, ἀλλὰ περὶ τῆς εὐβουλίας τῆς πόλεως» (στίχ. 2, 3).

Κεφ. 48, 1.

«ὑμεῖς δὲ γνόντες ἀμείνω τάδε εἶναι καὶ μήτε οἴκτῳ πλέον νείμαντες μήτ' ἐπιεικείᾳ, οἷς οὐδὲ ἐγὼ ἐῶ προσάγεσθαι, ἀπ' αὐτῶν δὲ τῶν παραινουμένων πείθεσθέ μοι».

Ἀντὶ τοῦ: «*προσάγεσθαι*» μὴ γραπτέον: «*παράγεσθαι*», ἀντὶ τοῦ: «*ἀπ' αὐτῶν δὲ*» ἀναγνωστέον: «*ἀπ' αὐτῶν δή*»;

Κεφ. 52, 19.

ἠρώτων δὲ αὐτοὺς ἐπικαλεσάμενοι τοσοῦτον μόνον».

Digitized by Google

Μὴ μᾶλλον ⟨*προκαλεσάμενοι*⟩ ἀναγνωστέον ἀντὶ τοῦ: «*ἐπικαλεσάμενοι*»;

Αὐτόθι στίχ. 21 κεφξ.

«οἱ δ' ἔλεγον αἰτησάμενοι μακρότερα εἰπεῖν καὶ προτάξαντες σφῶν αὐτῶν Ἀστύμαχόν τε τὸν Ἀσωπολάου καὶ Λάκωνα τὸν Ἀειμνήστου, πρόξενον ὄντα Λακεδαιμονίων, καὶ ἐπελθόντες ἔλεγον τοιάδε».

Ἀναγνωστέον οὕτως:

«οἱ ⟨*δὲ λόγον*⟩ αἰτησάμενοι — — [καὶ] ἐπελθόντες ἔλεγον τοιάδε». Πρβλ. Γ', 53, 10 «ἀλλ' αὐτοὶ λόγον ᾐτησάμεθα». Γ', 60, 4 «ἐπειδὴ καὶ ἐκείνοις παρὰ γνώμην τὴν αὐτῶν μακρότερος λόγος ἐδόθη τῆς πρὸς τὸ ἐρώτημα ἀποκρίσεως».

Κεφ. 56, 24.

«καίτοι χρὴ ταὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν ὁμοίως φαίνεσθαι γιγνώσκοντας καὶ τὸ ξυμφέρον μὴ ἄλλο τι νομίσαι, ἢ τῶν ξυμμάχων τοῖς ἀγαθοῖς ὅταν ἀεὶ βέβαιον τὴν χάριν τῆς ἀρετῆς ἔχωσι, καὶ τὸ παραυτίκα που ὑμῖν ὠφέλιμον καθιστῆται».

Οὕτως ἔκπαλαι ἐν ἅπασι τοῖς κώδιξι τὸ προκείμενον χωρίον φέρεται. Τῶν νεωτέρων δέ τις διώρθωσεν ἀντὶ τοῦ: «ἔχωσι» ἔχουσι, τὴν διόρθωσιν δὲ ταύτην ἀπεδέξατο καὶ ὁ Böhme, καὶ ἔγραψεν ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἐκδόσει: «*ἔχουσι*», ἀντὶ τοῦ: «*ἔχωσι*», ἕτερος δὲ ἐνόμισεν, ὅτι ἀντὶ τοῦ: «καὶ τὸ παραυτίκα που μὴ ὠφέλιμον καθιστῆται» ἴσως πρέπει νὰ γραφῇ»: «κἂν τὸ παραυτίκα που μὴ ὠφέλιμον καθιστῆται», ἢ κατ' ἄλλον οὕτως: «κἂν τὸ παραυτίκα που ὑμῖν ὠφέλιμον ἀνθιστῆται». Ὁ δὲ Classen οὐδεμίαν, λέγει, γνώμην τολμᾷ νὰ ἀποφήνηται περὶ τοῦ δευτέρου μέρους: «καὶ — — καθιστῆται» Ἀνωφελὲς δὲ νὰ μνημονεύσωμεν καὶ ὅσα ἄλλοι τῶν ἑρμηνευτῶν τοῦ Θουκυδίδου περὶ τοῦ εἰρημένου χωρίου δοξάζουσιν· διότι ὁ βουλόμενος δύναται παρ' αὐτοῖς ταῦτα νὰ ἴδῃ. Ἡμεῖς δὲ ὑπολαμβάνοντες

Digitized by Google

ὅτι τὸ χωρίον ἐφθαρμένον καὶ οὐχὶ πλῆρες ἡμῖν παρεδόθη, τολμῶμεν νὰ ἀποκαταστήσωμεν αὐτὸ ὧδε:

«καίτοι χρὴ ταὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν ὁμοίως φαίνεσθαι γιγνώσκοντας καὶ τὸ ξυμφέρον μὴ ⟨*ἄλλοτε*⟩ *ἄλλο* τι νομίσαι (ἤ: *νομίζειν*;), ἢ τῶν ξυμμάχων τοῖς ἀγαθοῖς ὅταν *ἀεὶ* βέβαιον τὴν χάριν τῆς ἀρετῆς ⟨*ἔχητε*⟩ καὶ τὸ παραυτίκα που ⟨*χρήσιμον*⟩ ὑμῖν ὠφέλιμον ⟨*καθιστῆτε*⟩». Περὶ δὲ τῆς ἐννοίας πρβλ. Θουκ. Γ', 56, 7, 19-24. Α', 76, 1. Δ', 60, 9. Ε', 90, 2. 107 13. Ζ', 85, 3 κεφξ.

Οὕτω δὲ τοῦ χωρίου διορθωθέντος αἴρονται καθ' ἡμᾶς πᾶσαι αἱ δυσχέρειαι περί τε τὴν σύνταξιν καὶ τὴν κατανόησιν αὐτοῦ.

Κεφ. 57, 3.

«οὐ γὰρ ἀφανῆ κρινεῖτε τὴν δίκην τήνδε, ἐπαινούμενοι δὲ περὶ οὐδ' ἡμῶν μεμπτῶν».

Ἀντὶ τοῦ: «*ἀφανῆ*» εἰκάζομεν, ὅτι πρέπει νὰ γραφῇ ⟨*ἀφανεῖς*⟩· τὴν γραφὴν δὲ ταύτην ὑπαγορεύουσι τά: «*ἐπαινούμενοι δὲ*» καὶ τὰ εὐθὺς ἑπόμενα: «*ὁρᾶτε ὅπως μὴ οὐκ ἀποδέξονται ἀνδρῶν ἀγαθῶν πέρι αὐτοὺς ἀμείνους ὄντας ἀπρεπές τι ἐπιγνῶναι*».

Κεφ. 58, 7.

«βραχὺ γὰρ τὸ τὰ ἡμέτερα σώματα διαφθεῖραι, ἐπίπονον δὲ τὴν δύσκλειαν αὐτοῦ ἀφανίσαι».

Ἀντὶ τοῦ: «*βραχὺ γὰρ τὸ*» γραπτέον «*βραχὺ γάρ τι*».

Αὐτόθι στίχ. 14-18.

«ἀποβλέψατε γὰρ ἐς πατέρων τῶν ἡμετέρων θήκας, οὓς ἀποθανόντας ὑπὸ Μήδων καὶ ταφέντας ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐτιμῶμεν κατὰ ἔτος ἕκαστον δημοσίᾳ ἐσθήμασί τε καὶ τοῖς ἄλλοις νομίμοις, ὅσα τε ἡ γῆ ἡμῶν ἀνεδίδου ὡραῖα, πάντων ἀπαρχὰς ἐπιφέροντες».

Digitized by Google

Ῥητὴν μαρτυρίαν οὔτε ποιητῶν οὔτε λογογράφων οὐδεμίαν ἔχομεν ἐπιβεβαιοῦσαν, ὅτι κατὰ τὰς νεκρωσίμους τελετὰς καὶ τὰ μνημόσυνα εὐσεβὲς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἔθος ἦν πλὴν τῶν ἄλλων ἐναγισμάτων ὡς τιμαὶ εἰς τοὺς τάφους τῶν νεκρῶν καὶ ἐνδύματα (*ἐσθήματα*) νὰ προσφέρωνται. Μόνον δὲ παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ, ὅσον ἡμεῖς γινώσκομεν, ἡ Ἠλέκτρα, τὴν ἑαυτῆς ἀδελφὴν Χρυσόθεμιν, ἣν ἡ μήτηρ πέμπει χοὰς τῷ πατρὶ νὰ τυμβεύσῃ, ἀποτρέπουσα, ὅπως μηδὲν τούτων, ὧν ἐν χερσὶν ἔχει, τῷ τύμβῳ προσάψῃ, λέγει πρὸς αὐτήν:

«ἀλλὰ ταῦτα μὲν μέθες· σὺ δὲ - -
σμικρὰ μὲν τάδ', ἀλλ' ὅμως - -
ἄχω, δὸς αὐτῷ, τήνδε λιπαρῆ (ἤ: ἀλιπαρῆ) τρίχα
καὶ ζῶμα τοὐμὸν οὐ χλιδαῖς ἠσκημένον·» (Σοφ. Ἠλ. 448)

οὐδαμοῦ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἔργοις τῆς τέχνης ἀνευρέθησαν τοιαῦται ἐνδυμάτων (*ἐσθημάτων*) προσφοραὶ παρασταθεῖσαι. Τοὐναντίον δὲ γινώσκομεν ἔκ τε τῶν ἔργων τῆς τέχνης καὶ ἐξ ἄλλων μαρτυριῶν, ὅτι οἱ νεκροὶ καὶ τὰ μνημεῖα αὐτῶν *ἄνθεσιν* ἐκοσμοῦντο, *τέκνοις ἀνθηροῦ ἔαρος καὶ λειμώνων*. Οὕτω παραδ. χάριν ἡ Χρυσόθεμις λέγει:

«καὶ δὴ λέγω σοι πᾶν ὅσον κατειδόμην·
ἐπεὶ γὰρ ἦλθον πατρὸς ἀρχαῖον τάφον,
ὁρῶ κολώνης ἐξ ἄκρας νεορρύτους
πηγὰς γάλακτος καὶ *περιστεφῆ* κύκλῳ
πάντων ὅσ' ἔστιν ἀνθέων θήκην πατρός».

(Σοφοκλ. Ἠλεκτ. στίχ. 892-897).

Ἡ δ' ἐν τοῖς «Πέρσαις» τοῦ Αἰσχύλου Ἄτοσσα πλὴν τῶν ἄλλων χοῶν, ἃς φέρει «παιδὸς πατρὶ πρευμενεῖς», ἔχει:

«ἄνθη τε πλεκτά, παμφόρου γαίας τέκνα» (Αἰσχ. Περσ. 621)

ὁ δ' Αἰσχύλος περιγράφει, ὡς γνωστόν, τὰ τῆς τελετῆς ταύτης οὐχὶ κατὰ τὰ ἔθη τῶν Περσῶν, ἀλλὰ κατὰ τὰ τῶν Ἑλλήνων· διότι Πέρσαι «οὔτε πῦρ ἀνακαίουσι μέλλοντες θύειν, οὐ σπονδῇ χρέωντα οὐκ αὐλῷ, οὐ πέμμασι, οὐκὶ οὐλῇσι» (Ἡροδ. 1, 132).

Digitized by Google

Καὶ ἐν τοῖς ἔργοις δὲ τῆς τέχνης, ἅπερ ἐν Ἀθήναις τε καὶ ἀλλαχοῦ ἀνευρέθησαν, τοῦτο μὲν τάφοι παρίστανται ἀνθοστεφεῖς, τοῦτο δὲ *στέμματα* τοῖς τεθνεῶσιν, οὐδαμοῦ δὲ «*ἐσθήματα*» προσφερόμενα (ἰδ. das Leben der Griechen und Römer von C.Guhl und W. Koner).

Καὶ οἱ Θηβαῖοι ἄρα τοὺς ὑπὸ Μήδων ἀποθανόντας καὶ ἐν τῇ ἑαυτῶν γῇ ταφέντας ἐτίμων κατὰ ἔτος ἕκαστον *ἄνθεσιν*, ἵνα κατ' Αἰσχύλον εἴπωμεν, *πλεκτοῖς, παμφόρου γαίας τέκνοις*. Ἀσφαλῶς δὲ πιστεύομεν, ὅτι ἐν τῷ προειρημένῳ χωρίῳ τοῦ Θουκυδίδου πρέπει ἀντὶ τῆς ἀλλοκότου καὶ παραδόξου γραφῆς: «*ἐσθήμασι*» νὰ ἀναγνωσθῇ ⟨*στέμμασι*⟩. Ἀσφαλέστατον δὲ τούτου μάρτυρα ἔχομεν καὶ αὐτὸν τὸν Πλούταρχον, ὃς τὸν τρόπον, καθ' ὃν καὶ ἐπὶ τῆς ἡλικίας αὐτοῦ τὰ τῆς τελετῆς ἐγίνοντο, οὑτωσὶ ἀφηγεῖται: «καὶ τοῦτο μέχρι νῦν δρῶσι τοῦτον τὸν τρόπον· τοῦ Μαιμακτηριῶνος μηνός, ὅς ἐστι παρὰ Βοιωτοῖς Ἀλαλκομένιος, τῇ ἕκτῃ ἐπὶ δέκα πέμπουσι πομπήν, ἧς προηγεῖται μὲν ἅμ' ἡμέρᾳ σαλπιγκτὴς ἐγκελευόμενος τὸ πολεμικόν, ἕπονται δ' ἅμαξαι *μυρρίνης* μεσταὶ καὶ *στεφανωμάτων* καὶ μέλας ταῦρος καὶ χοὰς οἴνου καὶ γάλακτος ἐν ἀμφορεῦσιν ἐλαίου τε καὶ μύρου κρωσσοὺς νεανίσκοι κομίζοντες ἐλεύθεροι» (Πλουτ. Ἀριστ. κεφ. 21).

Κατὰ ταῦτα ἀναγνωστέον τὸ χωρίον οὕτως:

«ἀποβλέψατε γὰρ ἐς πατέρων τῶν ὑμετέρων θήκας, οὓς ἀποθανόντας ὑπὸ Μήδων καὶ ταφέντας ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐτιμῶμεν κατὰ ἔτος ἕκαστον δημοσίᾳ *στέμμασί* τε καὶ τοῖς ἄλλοις νομίμοις, ὅσα [τε] ἡ γῆ ἡμῶν ἀνεδίδου ὡραῖα, πάντων ἀπαρχὰς ἐπιφέροντες».

Δῆλον δέ, ὅτι, οὕτω διορθωθέντος τοῦ χωρίου, ἡ σύνταξις εἶναι: «ἐτιμῶμεν — — στέμμασί τε καὶ τοῖς ἄλλοις νομίμοις, ἐπιφέροντες ἀπαρχὰς πάντων, ὅσα ἡ γῆ ἡμῶν ἀνεδίδου ὡραῖα».

Κεφ. 67, 17 καὶ ἑφξ.

«καὶ τὴν νῦν ἐρημίαν δι' ἑαυτοὺς ἔχουσι· τοὺς γὰρ ἀμείους ξυμμάχους ἑκόντες ἀπεώσαντο, παρενόμησάν τε οὐ τροπαθόντες ὑφ' ἡμῶν, μίσει δὲ πλέον ἢ δίκῃ κρίναντες, καὶ οὐκ ἀνταποδόντες νῦν τὴν ἴσην τιμωρίαν· ἔννομα γὰρ

Digitized by Google

πείσονται, καὶ οὐχὶ ἐκ μάχης χεῖρας προϊσχόμενοι, ὥσπερ φασίν, ἀλλ' ἀπὸ ξυμβάσεως ἐς δίκην σφᾶς αὐτοὺς παραδόντες».

Ὑποπτεύοντες, ὅτι οὐχὶ ἀκέραιον ἡμῖν τὸ χωρίον παρεδόθη, νομίζομεν ὅτι ὡς ἑξῆς δύναται νὰ στιχθῇ καὶ συμπληρωθῇ:

«καὶ τὴν νῦν ἐρημίαν δι' ἑαυτοὺς ἔχουσι· τοὺς γὰρ ἀμείνους ξυμμάχους ἀπεώσαντο, παρενόμησάν τε, οὐ προπαθόντες ὑφ' ἡμῶν. μίσει δὲ πλέον ἢ δίκῃ κρίναντες, ⟨*πῶς οὐκ ἂν ἀνταποδοῖεν*⟩ νῦν τὴν ἴσην τιμωρίαν; ἔννομα γὰρ πείσονται, ⟨*ἄλλως τε*⟩ καὶ οὐχὶ ἐκ μάχης χεῖρας προϊσχόμενοι, ὥσπερ φασίν, ἀλλ' ἀπὸ ξυμβάσεως ἐς δίκην σφᾶς αὐτοὺς παραδόντες».

Κεφ. 68, 1 καὶ ἑφξ.

«οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι δικασταὶ νομίζοντες τὸ ἐπερώτημα σφίσιν ὀρθῶς ἕξειν, εἴ τι ἐν τῷ πολέμῳ ὑπ' αὐτῶν ἀγαθὸν πεπόνθασι, διότι τόν τε ἄλλον χρόνον ἠξίουν δῆθεν αὐτοὺς κατὰ τὰς παλαιὰς Παυσανίου μετὰ τὸν Μῆδον σπονδὰς ἡσυχάζειν, καὶ ὅτε ὕστερον, ἃ πρὸ τοῦ περιτειχίζεσθαι προείχοντο αὐτοῖς, κοινοὺς εἶναι κατ' ἐκεῖνα, ὡς οὐκ ἐδέξαντο, ἡγούμενοι τῇ ἑαυτῶν δικαίᾳ βουλήσει ἔκσπονδοι ἤδη ὑπ' αὐτῶν κακῶς πεπονθέναι, αὖθις τὸ αὐτὸ ἕνα ἕκαστον παραγαγόντες καὶ ἐρωτῶντες, εἴ τι Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς ξυμμάχους ἀγαθὸν ἐν τῷ πολέμῳ δεδρακότες εἰσίν, ὁπότε μὴ φαῖεν, ἀπάγοντες ἀπέκτεινον, καὶ ἐξαίρετον ἐποίησαν οὐδένα»

Οἱ μὲν τῶν ἐκδοτῶν διαγράφουσι τὸ: «*ἃ*» μετὰ τὸ: «ὅτε ὕστερον», ὁ δὲ Böhme κατ' ὀρθὴν εἰκασίαν τοῦ Dobr. ὀβελίζει τὸ πρὸ τοῦ: «*οὐκ ἐδέξαντο*» «ὡς», ὅπερ τηρῶν ὁ Stahl, προστίθησιν ἀντ' αὐτοῦ τό: *δ'* (= «ὡς δ' οὐκ ἐδέξαντο»).

Ἡμεῖς δέ, εἰκάζοντες, ὥσπερ ὁ Dobr., ὅτι τὸ πρὸ τοῦ: «οὐκ ἐδέξαντο» «ὡς» παρέλκει, νομίζομεν, ὅτι πρέπει νὰ διαγραφῇ μὲν τό: «*ὅτε*» πρὸ τοῦ «*ὕστερον*», νὰ στιχθῇ δὲ μετὰ τό: «*κοινοὺς*

Digitized by Google

εἶναι», νὰ γραφῇ δὲ ἀντὶ τοῦ: «*κατ' ἐκεῖνα*» «⟨*καὶ*⟩ *ἐκεῖνα* (= «*κοινοὺς εἶναι, καὶ ἐκεῖνα οὐκ ἐδέξαντο*»), ἀντι δὲ τοῦ: «*ἔκσπονδοι ἤδη ὑπ' αὐτῶν κακῶς πεπονθέναι*» νὰ ἀναγνωσθῇ: «⟨*ἔκσπονδοΝ*⟩ *ἤδη ὑπ' αὐτῶν* [*κακῶς*] *πεπονθέναι*».

Κατὰ ταῦτα ἡ σύνταξις τοῦ χωρίου εἶναι: «διότι τόν τε ἄλλον χρόνον ἠξίουν δῆθεν αὐτοὺς — — ἡσυχάζειν καὶ ὕστερον, ἃ — προείχοντο αὐτοῖς κοινοὺς εἶναι, *καὶ ἐκεῖνα* (διότι) οὐκ ἐδέξαντο, ἡγούμενοι τῇ ἑαυτῶν δικαίᾳ βουλήσει ἔκσπονδον ἤδη ὑπ' αὐτῶν πεπονθέναι, — — ἀπάγοντες ἀπέκτεινον — —

Παραλείποντες δὲ χάριν συντομίας διὰ μακροτέρων ἐνταῦθα νὰ καταδείξωμεν, ὅτι καὶ ὁ νοῦς τοῦ εἰρημένου χωρίου, καθὼς αὐτὸ διωρθώθη, σαφέστατος καθίσταται, καταχωρίζομεν τὸ κατωτέρω χωρίον, ἐξ οὗ καταφαίνεται, ὡς νομίζομεν, ὅτι ὀρθὴ εἶναι ἡ διόρθωσις τοῦ: «*ἔκσπονδον ἤδη ὑπ' αὐτῶν πεπονθέναι*» ἀντὶ τοῦ κοινῶς φερομένου: «ἔκσπονδοΙ ἤδη ὑπ' αὐτῶν κακῶς πεπονθέναι». Ἐν τῷ κατωτέρω χωρίῳ ὁ συγγραφεὺς κεφαλαιωδῶς δηλῶν τὰ τοῖς εἰρηνοδίκαις ἀνακείμενα, ἅπερ διὰ τὸ πλῆθος οὐ ῥᾴδιον ἅπαντα ἐπελθεῖν, λέγει:

«τοιάδε ἐστὶ (τὰ ἀνακείμενα)· φυλάττειν ἵνα μηδένα Ῥωμαῖοι πόλεμον ἐξενέγκωσι κατὰ μιᾶς ἐνσπόνδου πόλεως ἄδικον· ἀρξάντων δὲ παρασπονδεῖν εἰς αὐτοὺς ἑτέρων, πρεσβεύεσθαί τε καὶ τὰ δίκαια αἰτεῖν πρῶτον λόγῳ· ἐὰν δὲ μὴ πείθωνται τοῖς ἀξιουμένοις, τότ' ἐπικυροῦν τὸν πόλεμον· ὁμοίως δὲ κἂν ἀδικεῖσθαί τινες ὑπὸ Ῥωμαίων ἔνσπονδοι λέγοντες τὰ δίκαια αἰτῶσι, τούτους διαγινώσκειν τοὺς ἄνδρας εἴ τι *πεπόνθασιν ἔκσπονδον*· καὶ ἐὰν δόξωσι τὰ προσήκοντα ἐγκαλεῖν, τοὺς ἐνόχους ταῖς αἰτίαις συλλαβόντας ἐκδότους τοῖς ἀδικηθεῖσι παραδιδόναι» (Διον. Ἁλικαρ. Ἀρχ. Ῥωμ. βιβλ. 2, κεφ. 98).

Σημειωτέον δέ, ὅτι οὐδαμοῦ ἄλλοθι παρὰ Θουκυδίδῃ εὕρηται ἡ φράσις: «ἔκσπονδον πάσχειν». Περὶ δὲ τοῦ: «ἡγούμενοι τῇ ἑαυτῶν δικαίᾳ βουλήσει» πρβλ. Θουκ. Δ', 108, 20 «τὸ δὲ πλέον βουλήσει κρίνοντες ἀσαφεῖ ἢ προνοίᾳ ἀσφαλεῖ».

Κεφ. 82, 5-10.

«καὶ ἐν μὲν εἰρήνῃ οὐκ ἂν ἐχόντων πρόφασιν οὐδ' ἑτοίμων παρακαλεῖν αὐτούς, πολεμουμένων δὲ καὶ ξυμμαχίας

Digitized by Google

ἅμα ἑκατέροις τῇ τῶν ἐναντίων κακώσει καὶ σφίσιν αὐτοῖς ἐκ τοῦ αὐτοῦ προσποιήσει ῥᾳδίως αἱ ἐπαγωγαὶ τοῖς νεωτερίζειν τι βουλομένοις ἐπορίζοντο».

Τὰ προκείμενα ἑρμηνευτέα καθ' ἡμᾶς ὡς ἑξῆς: «καὶ εἰρήνης μὲν οὔσης, (ἐπαγωγαὶ) οὐκ ἂν ἐγίγνοντο, οὐκ ἐχόντων (τῶν διαφερομένων) πρόφασιν οὐδ' ἑτοίμων (ὄντων) παρακαλεῖν αὐτούς, πολεμουμένων δὲ καὶ ξυμμαχίας ἅμα (οὔσης) ἑκατέροις, ῥᾳδίως αἱ ἐπαγωγαὶ ἐπορίζοντο τοῖς νεωτερίζειν τι βουλομένοις τῇ τῶν ἐναντίων κακώσει καὶ σφίσιν αὐτοῖς ἐκ τοῦ αὐτοῦ προσποιήσει (ὅπως δηλαδὴ τοὺς ἐναντίους κακώσωσι καὶ ἅμα ἐκ τῆς τούτων κακώσεως κέρδος σφίσιν αὐτοῖς προσποιήσωνται.

Αὐτόθι στίχ. 27-29.

«τὸ δ' ἐμπλήκτως ὀξὺ ἀνδρὸς μοίρᾳ προσετέθη, ἀσφαλείᾳ δὲ τὸ ἐπιβουλεύσασθαι ἀποτροπῆς πρόφασις εὔλογος».

Καὶ ταῦτα ὡς ἑξῆς ἡμεῖς ἑρμηνεύομεν· ὁ δὲ μετ' ὀξύτητος ἐφορμῶν, ὥς τις ἔμπληκτος καὶ παράφρων, ἐνομίσθη ὅτι, ὥσπερ ἔπραττεν, πρέποντ' ἀνδρὶ ἔπραττεν, ὁ δὲ ἐπὶ πολὺ βουλευσάμενος διά τε τὴν ἑαυτοῦ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀσφάλειαν (ἐνομίσθη), ὅτι τοῦτ' ἐποίει ἐπ' εὐλόγῳ προφάσει ἀποτροπῆς· τ. ἔ. ὁ δ' ἐπὶ πολύ, πρὶν ἤ τι ἐπιχειρήσῃ, βουλευόμενος πρότερον ὑπὲρ ἀσφαλείας ἑαυτοῦ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ὑπελαμβάνετο, ὅτι εὐλόγως προὐφασίζετο, ὥστ' ἀποτρέπεσθαι (= ἵνα μετ' εὐλόγου προφάσεως ἀποτρέπηται ἐπὶ τοὺς ἀντιπάλους χωρεῖν)· πρβλ. Γ', 11, 8 «ὁ γὰρ παραβαίνειν τι βουλόμενος τῷ μὴ προέχων ἂν ἐπελθεῖν ἀποτρέπεται».

Αὐτόθι στίχ. 44 κέξ.

«καὶ ὅρκοι εἴπου ἄρα γένοιντο ξυναλλαγῆς, ἐν τῷ αὐτίκα πρὸς τὸ ἄπορον ἑκατέρῳ διδόμενοι ἴσχυον οὐκ ἐχόντων ἄλλοθεν δύναμιν· ἐν δὲ τῷ παρατυχόντι ὁ φθάσας θαρ-

Digitized by Google

σῆσαι, εἰ ἴδοι ἄφρακτον, ἥδιον διὰ τὴν πίστιν ἐτιμωρεῖτο ἢ ἀπὸ τοῦ προφανοῦς, καὶ τό τε ἀσφαλὲς ἐλογίζετο καὶ ὅτι ἀπάτῃ περιγενόμενος ξυνέσεως ἀγώνισμα προσελάμβανε».

Ἀντὶ τοῦ: «καὶ τό τε ἀσφαλὲς ἐλογίζετο» εἰκάζομεν, ὅτι πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ: «καὶ ⟨τοῦτό⟩ τε ἀσφαλὲς ἐλογίζετο» (τὸ τιμωρεῖσθαι δηλαδὴ διὰ τὴν πίστιν τὸν ἐναντίον ἄφρακτον).

Τὸ ὅλον δὲ χωρίον ἑρμηνεύομεν ὧδε: καὶ εἴ πού τινες τῶν πολιτικῶς διϊσταμένων δι' ὅρκων ἤθελον πρὸς ἀλλήλους συναλλαγῇ, οἱ ὅρκοι αὐτῶν, ἐπειδὴ ἐξ ἀπορίας καὶ ἀνάγκης ἐδίδοντο, πρὸς ὥραν μόνον εἶχον ἰσχύν, καθ' ὅσον οἱ δι' ὅρκου συναλλαγέντες δὲν εἶχον ἄλλοθεν δύναμιν· ὅστις δ' αὐτῶν, καταλλήλου τυχὼν εὐκαιρίας, ἤθελε θαρρήσει, εἰ ἀπροστάτευτον καὶ ἀνυπεράσπιστον τὸν ἐναντίον ἤθελεν ἴδῃ, διότι οὗτος εἰς τὸν δοθέντα αὐτῷ ὅρκον ἐπίστευε, μετὰ μείζονος ἡδονῆς ἐτιμώρει, ἢ προφανῶς, καὶ οὐ μόνον τοῦτο *ἑαυτῷ ἀσφαλὲς* ἐλογίζετο, ἀλλὰ καὶ διότι, ἀπάτῃ αὐτὸν καταβαλών, ὡς βραβεῖον τῆς ἑαυτοῦ συνέσεως προσελάμβανε τὸν ἐκ τῆς νίκης ἔπαινον.

Αὐτόθι στίχ. 52-55.

«πάντων δ' αὐτῶν αἴτιον ἀρχὴ ἡ διὰ πλεονεξίαν καὶ φιλοτιμίαν, ἐκ δ' αὐτῶν καὶ εἰς τὸ φιλονεικεῖν καθισταμένων τὸ πρόθυμον».

«Αἴτιον δὲ πάντων αὐτῶν ἦν ἡ φιλαρχία ἡ μήτηρ τῆς πλεονεξίας καὶ τῆς μικροφιλοτιμίας, ἅμα δὲ καὶ τὸ πάθος, ὅπερ σφοδρὸν καὶ φλογερὸν ἐν ἑαυτοῖς ἐξηγείρετο εὐθὺς ὡς καθίσταντο (οἱ στασιάζοντες) εἰς τὸ φιλονεικεῖν.

Αὐτόθι στίχ. 59 κέξ.

«ἐπεξῄεσάν τε τὰς τιμωρίας ἔτι μείζους, οὐ μέχρι τοῦ αίου καὶ τῇ πόλει ξυμφόρου προτιθέντες».

Ἀντὶ τῆς κοινῶς φερομένης γραφῆς: «*προτιθέντες*», αἱρετωτέρα μᾶλλον ἐν τῷ προκειμένῳ συνᾴδουσα εἶναι ἡ: «*προστιθέντες*»,

Digitized by Google

ἣν καὶ ὁ σχολιαστὴς ἔχει, καὶ ὁ Διονύσιος ἐφύλαξεν, ὀρθῶς δὲ ὅ τε Krüg. καὶ ὁ Böhm. παρέλαβον· διότι ὁ τοῦ χωρίου νοῦς εἶναι οὗτος:

καὶ ἐπέβαλλον τὰς τιμωρίας ἔτι μείζους, προστιθέντες (αὐτὰς) οὐ μέχρι τοῦ δικαίου καὶ τοῦ συμφόρου τῇ πόλει, τ. ἔ. ὡς ὅριον τῶν ἐπιβαλλομένων τιμωριῶν, δὲν εἶχον τὸ δίκαιον καὶ τὸ σύμφορον τῇ πόλει, ἀλλ' ἔτι μείζους προσετίθεσαν καὶ (ὡς εὐθὺς ὁ ἱστορικὸς λέγει) ὅ τι ἑκατέροις που ἡδονὴν εἶχεν («ἐς δὲ τὸ ἑκατέροις που ἡδονὴν ἔχον ὁρίζοντες»), τοῦτ' ἔστιν: «καὶ ἢ μετὰ ψήφου ἀδίκου καταγνώσεως ἢ *χειρὶ* κτώμενοι τὸ κρατεῖν ἑτοῖμοι ἦσαν τὴν αὐτίκα φιλονεικίαν ἐκπιμπλάναι». Καὶ ταῦτα, διότι: «ἡ ἀνθρωπεία φύσις, ὡς λέγει αὐτὸς ὁ ἱστορικός, ξυνταραχθέντος τοῦ βίου ἐς τὸν καιρὸν τοῦτον τῇ πόλει καὶ τῶν νόμων κρατήσασα, εἰωθυῖα καὶ παρὰ τοὺς νόμους ἀδικεῖν, ἀσμένη ἐδήλωσεν ἀκρατὴς μὲν ὀργῆς οὖσα, κρείσσων δὲ τοῦ δικαίου». (Θουκ. Γ', 84, 9).

Κεφ. 83, 5 κέξ.

«οὐ γὰρ ἦν ὁ διαλύσων οὔτε λόγος ἐχυρὸς οὔτε ὅρκος φοβερός, κρείσσους δὲ ὄντες ἅπαντες λογισμῷ ἐς τὸ ἀνέλπιστον τοῦ βεβαίου, μὴ παθεῖν μᾶλλον προεσκόπουν ἢ πιστεῦσαι ἐδύναντο».

Τὸ χωρίον τοῦτο, περὶ οὗ πολλὰ ὑπὸ πολλῶν πρὸς ὀρθὴν ἑρμηνείαν ἐγράφησαν, ἡμεῖς, εἴ τι νοοῦμεν, ὡς ἑξῆς ἑρμηνεύομεν, νομίζοντες ὅτι ὀρθῶς εἶναι παραδεδομένον καὶ οὐδεμιᾶς διορθώσεως ἐπιδέεται, καθὼς τινες ὑπέλαβον:

«διότι οὔτε λόγος οὕτως ἰσχυρὸς καὶ ἀσφαλὴς ἦν, οὔτε ὅρκος οὕτω φοβερός, ὅστις ἔμελλε νὰ διαλύσῃ (τὸ ἀντιτάττεσθαι ἀλλήλοις τῇ γνώμῃ *ἀπίστως*), ἀλλ' ἐπειδὴ ἅπαντες ἦσαν κρείσσους κατὰ λογισμὸν εἰς τὸ ἀνέλπιστον τοῦ βεβαίου, τ. ἔ. ἅπαντες κρεισσόνως ἐλογίζοντο, ὅτι οὐδεμίαν ἐδύναντο νὰ ἔχωσιν ἐλπίδα εἰς τὸ βέβαιον καὶ ἀσφαλές. οἷος ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ ὅρκος, προεσκόπουν μᾶλλον νὰ μὴ πάθωσιν ἠδύναντο νὰ πιστεύσωσιν (= πίστιν νὰ δώσωσιν εἰς τὸν λόγον κ τὸν ὅρκον, ὅτι ἐκεῖνον μὲν οἱ ἐναντίοι θὰ τηρήσωσι καὶ θὰ ἐμμένωσ εἰς τὰ ὑπεσχημένα, τοῦτον δὲ ἐκ φόβου δὲν θὰ παραβῶσιν)».

Digitized by Google

Κατὰ ταῦτα ἡ γενικὴ: «*τοῦ βεβαίου*» δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοῦ: «*κρείσσους*» = ἢ τῷ βεβαίῳ, καθὼς ὁ St. ὑπέλαβεν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ: «*τὸ ἀνέλπιστον*»· ὡς ὅρον δὲ συγκρίσεως τοῦ: «κρείσσους» ἡμεῖς ὑπολαμβάνομεν τό: «*ἀλλήλων*» (κρείσσους ἅπαντες *ἀλλήλων* ἤ: *αὐτῶν* λογισμῷ ἐς τὸ κτλ.) πρβλ. Γ', 11, 6 Α', 8, 13.

Κεφ. 84, 1 κἑξ.

« «[ἐν δ' οὖν τῇ Κερκύρᾳ τὰ πολλὰ αὐτῶν προετολμήθη, καὶ ὁπόσα ὕβρει μὲν ἀρχόμενοι τὸ πλέον ἢ σωφροσύνῃ ὑπὸ τῶν τὴν τιμωρίαν παρασχόντων οἱ ἀνταμυνόμενοι δράσειαν; πενίας δὲ τῆς εἰωθυίας ἀπαλλαξείοντές τινες, μάλιστα δ' ἂν διὰ πάθους ἐπιθυμοῦντες τὰ τῶν πέλας ἔχειν, παρὰ δίκην γιγνώσκοιεν, οἵ τε μὴ ἐπὶ πλεονεξίᾳ, ἀπὸ ἴσου δὲ μάλιστα ἐπιόντες, ἀπαιδευσίᾳ ὀργῆς πλεῖστον ἐκφερόμενοι ὠμῶς καὶ ἀπαραιτήτως ἐπέλθοιεν]».

Τὰ: «μάλιστα δ' ἂν — παρὰ δίκην γιγνώσκοιεν» ἀναγνωστέα καθ' ἡμᾶς ὡς ἑξῆς: «(μάλιστα δ' ἂν ⟨οἱ⟩ διὰ πάθους ἐπιθυμοῦντες τὰ τῶν πέλας ἔχειν παρὰ δίκην γιγνώσκοιεν)».

Τὸ ὅλον δὲ χωρίον συντακτέον οὕτως: «ἐν δ' οὖν τῇ Κερκύρᾳ τὰ πολλὰ αὐτῶν προετολμήθη, *καὶ* (*ταῦτα*), ὁπόσα *οἱ ἀνταμυνόμενοι* δράσειαν, ὕβρει μὲν ἀρχόμενοι τὸ πλέον ἢ σωφροσύνῃ ὑπὸ τῶν παρασχόντων τὴν τιμωρίαν, τινὲς δὲ ἀπαλλαξείοντες τῆς εἰωθυίας πενίας, (μάλιστα δ' ἂν ⟨οἱ⟩ διὰ πάθους ἐπιθυμοῦντες ἔχειν τὰ τῶν πέλας παρὰ δίκην γιγνώσκοιεν), *ὁπόσα τε* ὠμῶς καὶ ἀπαραιτήτως ἐπέλθοιεν οἱ μὴ ἐπὶ πλεονεξίᾳ, ἀπὸ ἴσου δὲ μάλιστα ἐπιόντες, ἀπαιδευσίᾳ ὀργῆς πλεῖστον ἐκφερόμενοι».

Κεφ. 102, 12.

« πείθει 'Ακαρνᾶνας, χαλεπῶς διὰ τὴν ἐκ τῆς Λευκάδος 'αχώρησιν, βοηθῆσαι Ναυπάκτῳ».

Νομίζομεν ὅτι ἀντὶ τοῦ: «χαλεπῶς» ἢ ⟨«*χαλεποὺς*»⟩ πρέπει νὰ

γραφῇ, ἢ ὅτι μετὰ τό: «*χαλεπῶς*» ἐξέπεσεν ἢ τό: ⟨«ἔχοντας»⟩ ἢ τὸ «*φέροντας*» *χαλεπῶς* ἔχοντας = οὐ προθύμους ὄντας, βαρυνομένους, ἀχθομένους. Διότι οἱ Ἀκαρνᾶνες χαλεπῶς διέκειντο πρὸς τὸν Δημοσθένη· διότι οὗτος, ὑπὸ τῶν Μεσσηνίων ἀναπεισθείς, δὲν ἠθέλησεν, ὅπερ οἱ Ἀκαρνᾶνες ἠξίουν, τοὺς Λευκαδίους νὰ ἀποτειχίσῃ· («οἱ δὲ Ἀκαρνᾶνες ἠξίουν Δημοσθένη τὸν στρατηγὸν τῶν Ἀθηναίων ἀποτειχίζειν αὐτοὺς (τοὺς Λευκαδίους) — — Δημοσθένης δ' ἀναπείθεται κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὑπὸ Μεσσηνίων ὡς καλὸν αὐτῷ κτλ.» Γ', 94, 11 κέξ.)· ὅτε δὲ ὁ Δημοσθένης διενοήθη ἐπὶ τοὺς Βοιωτοὺς νὰ ἔλθῃ, «ἄρας ξύμπαντι τῷ στρατεύματι ἀπὸ τῆς Λευκάδος, παρέπλευσεν ἐς Σόλλιον *ἀκόντων Ἀκαρνάνων*· κοινώσας δὲ τὴν ἐπίνοιαν τοῖς Ἀκαρνᾶσιν, ὡς *οὐ προσεδέξαντο* (οὗτοι) *διὰ τῆς Λευκάδος τὴν οὐ περιτείχισιν*, αὐτὸς τῇ λοιπῇ στρατιᾷ — — ἐστράτευσεν ἐπ' Αἰτωλούς». (Γ', 95). Καὶ ἐνταῦθα «*χαλεπούς* (ὄντας) τοὺς Ἀκαρνᾶνας ἤ: *χαλεπῶς* ⟨*ἔχοντας*⟩ διὰ τὴν ἐκ τῆς Λευκάδος ἀναχώρησιν, *πείθει* βοηθῆσαι Ναυπάκτῳ».

Βιβλ. Δ', κεφ. 1, 15 κέξ.

«δηώσαντες δὲ οἱ μὲν Λοκροὶ τῷ πεζῷ ἀπεχώρησαν, αἱ δὲ νῆες Μεσσήνην ἐφρούρουν· καὶ ἄλλαι αἱ πληρούμεναι ἔμελλον αὐτόσε ἐγκαθορμισάμεναι τὸν πόλεμον ἐντεῦθεν ποιήσεσθαι».

Τὸ ἄρθρον *αἱ* τὸ μετὰ τό: «ἄλλαι» («*καὶ ἄλλαι αἱ*») ὁ Classen ὑπολαμβάνει, ὅτι, «ἂν μὴ εἶναι ἐπανάληψις τῆς ληγούσης τῆς ἡγουμένης λέξεως «ἄλλαι», ἐτέθη κατ' ἀσυνήθη τρόπον ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς ἤδη ῥηθείσας *ναῦς φρουρούσας* («αἱ δὲ νῆες Μεσσήνην ἐφρούρουν»)· ἄλλαι, ἐκεῖναι δηλαδὴ αἳ παρεσκευάζοντο».

Ἐπὶ λέξει δὲ ἡ τοῦ Cl. γνώμη εἶναι αὕτη: «ist der Artikel nicht irrthümlich durch Wiederholung der Voraufgehenden Sylbe eingedrungen, so soll er in ungewöhnlicher Weise d[illegible] Gegensatz zu den eben genannten νῆες φρουροῦσαι hervorhebe[illegible] «andere, diejenigen nämlich, die noch in der Ausrüstung b[illegible] griffen waren». Ein ganz entsprechender Fall ist nicht nac[illegible]

Digitized by Google

gewissen». Ὁ δὲ Böhme ἐν ταῖς κριτικαῖς σημειώσεσι γράφει ταῦτα: «αἱ post ἄλλαι secl. St. de coni. *Cl.*, *quam auctor ipse segnius defendit* in edit».

Ἡμεῖς δὲ νομίζοντες ὅτι τά: «καὶ ἄλλαι αἱ πληρούμεναι ἔμελλον αὐτόσε ἐγκαθορμισάμεναι» πλημμελῶς ἔχουσιν, ἀποκαθίσταμεν ὡς ἑξῆς:

«καὶ ⟨*ἄλλας ἐπλήρουν, αἷς*⟩ ἔμελλον αὐτόσε ⟨*ἐγκαθορμισάμενΟι*⟩ τὸν πόλεμον ἐντεῦθεν ποιήσεσθαι».

Ὅτι δὲ οὕτω διορθούμενον τὸ χωρίον ὑγιῶς ἔχει, διδασκόμεθα ἐξ ὧν αὐτὸς ὁ Θουκυδίδης ὀλίγον κατωτέρω λέγει: «ἐν τούτῳ δὲ οἱ ἐν τῇ Σικελίᾳ Συρακόσιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι *πρὸς ταῖς ἐν Μεσσήνῃ φρουρούσαις ναυσὶ τὸ ἄλλο ναυτικὸν ὃ παρεσκευάζοντο* προσκομίσαντες τὸν πόλεμον ἐποιοῦντο *ἐκ τῆς Μεσσήνης*» (Θουκ. Δ', 24,1).

Κατὰ ταῦτα οὐχὶ αἱ νῆες, ἀλλ' οἱ ἐν τῇ Σικελίᾳ Συρακόσιοι καὶ οἱ σύμμαχοι ἔμελλον, αὐτόσε (= εἰς τὸν λιμένα τῶν Μεσσηνίων) ἐγκαθορμισάμενοι ταῖς ἄλλαις ναυσίν, ἃς ἐπλήρουν, ἐκ τῆς Μεσσήνης τὸν πόλεμον ποιήσεσθαι· τοῦτο δὲ καὶ ἐγένετο· διότι προσκομίσαντες τὸ ἄλλο ναυτικὸν ὃ παρεσκευάζοντο, τὸν πόλεμον ἐκ τῆς Μεσσήνης ἐποιοῦντο.

Σημειωτέον δέ, ὅτι τὰ ῥήματα: «*ἐφορμίσασθαι* καὶ *ἐγκαθορμίσασθαι*» ἅπαξ μόνον παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ ἀπαντῶσιν (Δ', 8, 22 «καὶ τοὺς ἔσπλους τοῦ λιμένος ἐμφράξαι, ὅπως μὴ ᾖ τοῖς Ἀθηναίοις ἐφορμίσασθαι ἐς αὐτόν». Δ', 1, 17 «αἷς ἔμελλον αὐτόσε ἐγκαθορμισάμενΟι»)· πλειστάκις δὲ παρ' αὐτῷ ἀπαντᾷ τὸ ῥῆμα: *ὁρμίσασθαι* ἑπτάκις δὲ καὶ τό: *καθορμίσασθαι*.

Κεφ. 3, 8.

«καὶ ὁ Δημοσθένης εὐθὺς ἠξίου τειχίζεσθαι τὸ χωρίον — καὶ ἀπέφαινε πολλὴν εὐπορίαν ξύλων τε καὶ λίθων καὶ φύσει καρτερὸν ὂν καὶ ἐρῆμον αὐτό τε καὶ ἐπὶ πολὺ τῆς χώρας».

Ἀντὶ τοῦ: «*αὐτό τε καὶ*» τὰ ἄριστα τῶν χειρογράφων ἔχουσιν: «*αὐτὸ τότε καὶ*».

Digitized by Google

Καθ' ἡμᾶς ἀναγνωστέον τὸ ὅλον χωρίον οὕτως: «καὶ ὁ Δημοσθένης εὐθὺς ἠξίου τειχίζεσθαι τὸ χωρίον — καὶ ἀπέφαινε πολλὴν εὐπορίαν ξύλων τε καὶ λίθων· καὶ φύσει καρτερὸν ⟨ἦν⟩ καὶ ἐρῆμον ⟨αὖ τότε⟩ [καὶ] ἐπὶ πολὺ τῆς χώρας»· πρβλ. Δ', 8, 27 «ὑλώδης τε καὶ ἀτριβὴς πᾶσα ὑπ' ἐρημίας ἦν περὶ πεντεκαίδεκα σταδίους μάλιστα»· καὶ Δ', 29 «πρότερον μὲν γὰρ οὔσης αὐτῆς ὑλώδους ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ ἀτριβοῦς διὰ τὴν ἀεὶ ἐρημίαν».

Κεφ. 9, 14 κέξ.

«αὐτὸς δὲ (ὁ Δημοσθένης) ἀπολεξάμενος ἐκ πάντων ἑξήκοντα ὁπλίτας καὶ τοξότας ὀλίγους ἐχώρει ἔξω τοῦ τείχους ἐπὶ τὴν θάλασσαν, ᾗ μάλιστα ἐκείνους προσεδέχετο πειράσειν ἀποβαίνειν, ἐς χωρία μὲν χαλεπὰ καὶ πετρώδη πρὸς τὸ πέλαγος τετραμμένα, σφίσι δὲ τοῦ τείχους ταύτῃ ἀσθενεστάτου ὄντος ἐπισπάσασθαι αὐτοὺς ἡγεῖτο προθυμήσεσθαι».

Τὰ: *σφίσι δὲ τοῦ τείχους — προθυμήσεσθαι*» ἄλλως ὑπ' ἄλλων ἑρμηνεύονται, μακρὸν δὲ ἤθελεν εἶσθαι ἡμῖν κατ' ἰδίαν ἐνταῦθα νὰ μνημονεύσωμεν πασῶν τῶν ἑρμηνειῶν, ὧν τὸ καθ' ἡμᾶς οὐδεμία φαίνεται πιθανή· ὁ δὲ Stahl κατ' εἰκασίαν ἄλλου, ὀβελίσας τὸ: «*προθυμήσεσθαι*», ἔγραψεν ἀντὶ τοῦ ἀορίστου «ἐπισπάσασθαι» μέλλοντα «ἐπισπάσεσθαι», τὴν δὲ γραφὴν ταύτην ἀπεδέξατο καὶ ὁ Böhme, διαγράψας τό: «*προθυμήσεσθαι*. Εἷς δὲ μόνον, ὅσον ἡμεῖς γινώσκομεν, ἀνεπαρκεῖς καὶ τὰς εἰς τὸ χωρίον διδομένας ἐξηγήσεις εὑρίσκων, ὑποπτεύει ὅτι τοῦτο εἶναι ἡμαρτημένον, ἀλλ' οὐδὲν πρὸς θεραπείαν αὐτοῦ προτείνει.

Ἄριστα δὲ καθ' ἡμᾶς περί τε τὴν σύνταξιν καὶ τὴν διάνοιαν ἔχει τὸ χωρίον, ἂν ὡς ἑξῆς ἀναγνωσθῇ: «σφίσι δὲ τοῦ χωρίου ἀσθενεστάτου ὄντος, ⟨*ἀποσπάσασθαι*⟩ *αὐτοὺς* ἡγεῖτο προθυμήσεσθαι».

Κατὰ ταῦτα δῆλον, ὅτι ἡ σύνταξις εἶναι αὕτη: ἡγεῖτο (*ἐκείνους*) προθυμήσεσθαι ἀποσπάσασθαι αὐτούς, τοῦ χωρίου σφίσιν ἀσθενεστάτου ὄντος, τ. ἔ. ἐπειδὴ δὲ τὸ χωρίον ἦν σφίσιν ἀσθενέστατον, ἐνόμιζεν, ὅτι (ἐκεῖνοι) θὰ προθυμηθῶσιν νὰ ἀποσπάσωνται αὐτοὺς (= βίᾳ αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἑαυτῶν θέσεων νὰ ἀπώσωνται)· «οὔτε γὰρ αὐτοὶ ἐλ-

Digitized by Google

πίζοντές ποτε ναυσὶ κρατηθήσεσθαι οὐκ ἰσχυρὸν ἐτείχιζον, *ἐκείνοις τε βιαζομένοις* τὴν ἀπόβασιν *ἀλώσιμον* τὸ χωρίον γίνεσθαι». Πρβλ. Θουκ. Δ', 11, 7, 10 «προσέβαλλε δὲ (ὁ ναύαρχος Σπαρτιάτης) ᾗπερ ὁ Δημοσθένης προσεδέχετο· — καὶ ἀναπαύοντες ἐν τῷ μέρει τοὺς ἐπίπλους ἐποιοῦντο, *προθυμίᾳ τε πάσῃ χρώμενοι* καὶ παρακελευσμῷ, εἴ πως *ὠσάμενοι* ἕλοιεν τὸ τείχισμα»· καὶ κεφ. 12, 9-12 «οἱ δ' ἄλλοι προὐθυμοῦντο μέν, ἀδύνατοι δ' ἦσαν ἀποβῆναι τῶν τε χωρίων χαλεπότητι καὶ τῶν Ἀθηναίων *μενόντων καὶ οὐδὲν ὑποχωρούντων*». Καὶ ἐκ τοῦ λόγου δὲ τοῦ Δημοσθένους, ᾧ παρακελεύεται τοῖς στρατιώταις, δῆλον γίνεται, ὅτι ἀντὶ τοῦ: *ἐπισπάσασθαι αὐτοὺς*» πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ: «*ἀποσπάσασθαι αὐτούς*». Πολλάκις δὲ συνεχύθησαν τὸ *ἐπισπᾶσθαι* πρὸς τὸ *ἀποσπᾶσθαι* καὶ ἡ *ἐπὶ* πρὸς τὴν *ἀπό*, καθὼς καὶ ἀλλαχοῦ ἐν τοῖς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν.

Οὔτε δ' ὁ Θουκυδίδης ἄλλοθί που, οὔτ' ἄλλος τις τῶν συγγραφέων, ὅσον ἡμεῖς γινώσκομεν, ἐποιήσαντο χρῆσιν τῆς μέσης διαθέσεως τοῦ ῥήματος «*ἀποσπᾶν*» ἢ «*διασπᾶν*» ἐν ταύτῃ τῇ σημασίᾳ, ἐν ᾗ κεῖται ἐν τῷ εἰρημένῳ χωρίῳ, καθὼς ἡμεῖς αὐτὸ διορθοῦμεν. Διότι παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ, ὅπου ἀπαντᾷ τό: *ἀποσπᾶν* ἢ τὸ *διασπᾶν*, ταῦτα κεῖνται ἐν τῇ παθητικῇ φωνῇ (Θουκ. η', 8. Ε', 70. Ζ', 98. Η', 78, 44. Θ', 42, 104). Οἱ δὲ ἄλλοι συγγραφεῖς, ὡς ὁ Ξενοφῶν, ἐν ταύτῃ τῇ σημασίᾳ μεταχειρίζονται τὰ εἰρημένα ῥήματα ἐν τῇ ἐνεργητικῇ μόνον φωνῇ. Ὁ Δημοσθένης δὲ ἐν Ὀλυν. Α', 2, 3 εἶπε: «*παρασπάσηταί τι* (ὁ Φίλιππος) τῶν ὅλων πραγμάτων».

Εἰ δὲ μήτε τὸ *ἀποσπάσασθαι* μήτε τὸ *διασπάσασθαι*, ὡς ἡμεῖς νομίζομεν, ὅτι πρέπει νὰ γραφῇ ἀντὶ τοῦ *ἐπισπάσασθαι*, φαίνεται πιθανόν, μηδὲ τό: *ἀποσπάσαι* ἤ: *διασπάσαι*, πάντως ἀντὶ τούτων λέγομεν τελευτῶντες ὅτι πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ *ἀπώσασθαι*, οὐδαμῶς δὲ *ἐπισπάσασθαι*.

Ἀντὶ δὲ τοῦ: «ἐς χωρία μὲν χαλεπά» μὴ ἀναγνωστέον: «ἐς χωρία [μὲν] χαλεπά», ἄνευ δηλονότι τοῦ *μέν*; μετὰ δὲ τό: «*πρὸς τὸ πέλαγος τετραμμένα*» μὴ διὰ μέσης στιγμῆς στικτέον;

Κεφ. 12, 16 κέξ.

«ἐπὶ πολὺ γὰρ ἐποίει τῆς δόξης ἐν τῷ τότε τοῖς μὲν ἡ-

Digitized by Google

πειρώταις μάλιστα εἶναι καὶ τὰ πεζὰ κρατίστοις, τοῖς δὲ θαλασσίοις τε καὶ ταῖς ναυσὶ πλεῖστον προέχειν».

Κατὰ τὸν Pp. καὶ Krüg., οἵτινες τοῦ Schömann τὴν ἑρμηνείαν ἀποδέχονται, ὑποκείμενον τοῦ «*ἐποίει*» (=efficiebat) εἶναι τὰ ἀπαρέμφατα «*εἶναι*» καὶ «*προέχειν*», τὸ δὲ «ἐπὶ πολὺ τῆς δόξης» ἀντικείμενον αὐτοῦ (=maximam gloriae suae partem)· ὁ δὲ Clas. ὑποκείμενον τοῦ «*ἐποίει*» ὑπολαμβάνει ὅτι εἶναι τό: «ἐπὶ πολὺ τῆς δόξης». Τὸ δὲ «*ἐποίει*» εἶναι ἀμετάβατον, καθώς, λέγει, ἐν Β', 8, 4 («ἡ δὲ εὔνοια παρὰ πολὺ ἐποίει τῶν ἀνθρώπων μᾶλλον ἐς τοὺς Λακεδαιμονίους»), ἡ δὲ δοτική: «τοῖς μὲν — τοῖς δὲ» ἀντὶ τοῦ: «ἐς τοὺς μὲν — ἐς τοὺς δέ».

Ἡμεῖς δ' οὔτε τούτου, οὔτε ἐκείνων τὴν δόξαν ἀποδεχόμεθα· διότι καθ' ἡμᾶς ὑποκείμενον τοῦ «ἐποίει» εἶναι τό: «⟨τὸ⟩ τῆς δόξης» (διότι οὕτως ἡμεῖς νομίζομεν, ὅτι πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ ἀντὶ τοῦ νῦν: «τῆς δόξης»)· ἡ δὲ σύνταξις αὕτη:

«⟨τὸ⟩ τῆς δόξης ἐποίει ἐπὶ πολὺ ἐν τῷ τότε τοῖς μὲν ἠπειρώταις μάλιστα εἶναι καὶ τὰ πεζὰ κρατίστοις, τοῖς δὲ θαλασσίοις τε (εἶναι) καὶ ταῖς ναυσὶ πλεῖστον προέχειν». Ὅτι δὲ «τὸ τῆς δόξης» ἀναγνωστέον ἀντὶ τοῦ: «τῆς δόξης», εἰκάζομεν ἐκ τῆς ἐξηγήσεως, ἣν ὁ Σχολιαστὴς παραδίδωσι περὶ τοῦ χωρίου, λέγων: «κατὰ πολὺ γὰρ ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις ἔρρεπε τὰ τῆς δόξης τοῖς μὲν Λακεδαιμονίοις κτέ.». Ἐπὶ πολὺ δηλονότι ἐπεκράτει ἐν τῷ τότε ἡ (τῶν πολλῶν) δόξα, ὅτι οὗτοι μὲν (οἱ Λακεδ.) ἠπειρῶται μάλιστα ἦσαν καὶ περὶ τὰ πεζὰ κράτιστοι, ἐκεῖνοι δὲ (οἱ Ἀθην.), ὅτι θαλασσινοί τε (ἦσαν) καὶ ταῖς ναυσὶ πλεῖστον προεῖχον· ἢ ἄλλως: ἐπὶ πολὺ διαδεδομένη ἦν ἐν τῷ τότε ἡ δόξα, ὅτι κτέ.

Φράσεις δὲ τοιαύτας, οἷα εἶναι ἡ: «τὸ τῆς δόξης» (=ἡ δόξα) πρβλ. Θουκ. Γ', 59, 8· Δ', 18, 3-54, 14· Η', 49, 15· 61, 12· 62, 8.

Κεφ. 14, 15 κέξ.

«ἐγένετό τε ὁ θόρυβος μέγας καὶ ἀντηλλαγμένος τοῦ ἑκατέρων τρόπου περὶ τὰς ναῦς· οἵ τε γὰρ Λακεδαιμόνιοι ὑπὸ προθυμίας καὶ ἐκπλήξεως, ὡς εἰπεῖν, ἄλλο οὐδὲν ἢ

Digitized by Google

ἐκ γῆς ἐναυμάχουν, οἵ τε Ἀθηναῖοι κρατοῦντες καὶ βουλόμενοι τῇ παρούσῃ τύχῃ ὡς ἐπὶ πλεῖστον ἐπεξελθεῖν ἀπὸ νεῶν ἐπεζομάχουν».

Μόνον, ὅσον ἡμεῖς γινώσκομεν, ὁ Clas. ὀρθῶς ἔγραψεν ἀντὶ τοῦ κοινῶς φερομένου: «*ἀντηλλαγμένος*» *ἀντηλλαγμένου*, ἠκολούθησε δὲ αὐτῷ ὁ Stahl. διότι *ὁ θόρυβος* δὲν δύναται νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸ *ἀντηλλαγμένος*. Ἡμεῖς δὲ ὑποπτεύομεν, ὅτι ἔτι μείζονα φθορὰν ἔχει ὑποστὰν ἐνταῦθα τὸ χωρίον· διὸ εἰκάζομεν, ὅτι πρέπει νὰ γραφῇ ἤ: «⟨*ἄλλως τε*⟩ καὶ ἀντηλλαγμένου» ἤ: «⟨*ἄλλως τε*⟩ καὶ ⟨*ὅτι ἀντήλλακτο ὁ ἑκατέρων τρόπος*⟩· διότι φιλεῖ ὁ ἱστορικός, ὅταν θέλῃ νὰ δηλώσῃ τὸ κυριώτατον αἴτιον, νὰ ἐκφράζῃ τοῦτο διὰ τοῦ: «*ἄλλως τε καί*». Οὕτω παραδείγμ. χάριν· «οἱ Ἀμφιπολῖται ἐς θόρυβον μέγαν κατέστησαν, *ἄλλως τε καὶ* ἀλλήλοις ὕποπτοι ὄντες» (Δ', 104, 4)· «οἱ Ἀθηναῖοι ἐς δέος μέγα κατέστησαν, *ἄλλως τε καὶ* ὅτι ἡ πόλις αὐτοῖς ἦν ὠφέλιμος» (Δ', 108, 1)· «δέος δὲ ἐγένετο τῇ πανηγύρει μέγα μὴ ξὺν ὅπλοις ἔλθωσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι, *ἄλλως τε καὶ* ἐπειδὴ καὶ Λίχας —— ὑπὸ τῶν ῥαβδούχων πληγὰς ἔλαβεν» (Ε', 50, 12 κἑξ.)· «ἐς τοῦτο γὰρ δὴ ἠναγκάσμεθα ὥστε πεζομαχεῖν ἀπὸ τῶν νεῶν καὶ τὸ μήτε αὐτοὺς ἀνακρούεσθαι μήτ' ἐκείνους ἐὰν ὠφέλιμον φαίνεται, *ἄλλως τε καὶ* τῆς γῆς πλὴν ὅσον ἂν ὁ πεζὸς ἡμῶν ἐπέχῃ πολεμίας οὔσης» (Α', 62, 15)· πρβλ. Ε', 61, 17. Οὕτω καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ ὁ θόρυβος μέγας ἐγένετο περὶ τὰς ναῦς δι' ἄλλα τε καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα, ὅτι ὁ ἑκατέρων τρόπος (*τρόπος ἢ τόπος*;) ἦν ἀντηλλαγμένος· διότι οἵ τε Λακεδαιμόνιοι *ἐκ γῆς ἐναυμάχουν*, οἵ τε Ἀθηναῖοι *ἀπὸ νεῶν ἐπεζομάχουν*.

Κεφ. 16, 14.

«ὅτι δ' ἂν τούτων παραβαίνωσιν ἑκάτεροι καὶ ὁτιοῦν, τότε λελύσθαι τὰς σπονδάς».

Ἀντὶ τοῦ: «*ὅτι* δ' ἂν» γραπτέον: «⟨*ὅτε*⟩ δ' ἂν»· τ. ἔ. ὅτε δ' ἂν ἑκάτεροι καὶ ὁτιοῦν τούτων παραβαίνωσι, τότε λελύσθαι τὰς σπονδάς· πρβλ. Δ', 23, 6· «ἰσχυριζόμενοι, ὅτι δὴ εἴρητο, ἐὰν καὶ ὁτιοῦν παραβαθῇ, λελύσθαι τὰς σπονδάς».

Digitized by Google

Κεφ. 28, 20 κέξ.

« ταῦτα δ' ἔχων ἔφη (ὁ Κλέων) πρὸς τοῖς ἐν Πύλῳ στρατιώταις ἐντὸς ἡμερῶν εἴκοσιν ἢ ἄξειν Λακεδαιμονίους ζῶντας ἢ αὐτοῦ ἀποκτενεῖν· τοῖς δὲ Ἀθηναίοις ἐνέπεσε μέν τι καὶ γέλωτος τῇ κουφολογίᾳ αὐτοῦ, ἀσμένοις δ' ὅμως ἐγίγνετο τοῖς σώφροσι τῶν ἀνθρώπων, λογιζομένοις δυοῖν ἀγαθοῖν τοῦ ἑτέρου τεύξεσθαι, ὃ μᾶλλον ἤλπιζον, ἢ σφαλεῖσι γνώμης Λακεδαιμονίους σφίσι χειρώσασθαι ».

Ταῦτα δ' ἔχων (τοὺς παρόντας δηλονότι Λημνίους καὶ Ἰμβρίους καὶ τοὺς ἔκ τε Αἴνου καὶ ἄλλοθεν βεβοηθηκότας τετρακοσίους τοξότας) πρὸς τοῖς ἐν Πύλῳ στρατιώταις εἶπεν, ὅτι ἐντὸς ἡμερῶν εἴκοσιν ἢ θὰ φέρῃ τοὺς Λακεδαιμονίους ζῶντας, ἢ αὐτοῦ θὰ ἀποκτείνῃ· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐγέλασαν μὲν οὐκ ὀλίγον διὰ τὴν κουφολογίαν αὐτοῦ, ἄσμενοι δ' ὅμως οἱ σώφρονες τῶν ἀνθρώπων ταῦτα ἤκουον, λογιζόμενοι ὅτι ἐκ δύο ἀγαθῶν τοῦ ἑτέρου θὰ τύχωσιν, ἢ δηλαδὴ τοῦ Κλέωνος θὰ ἀπαλλαγῶσιν, ὃ μᾶλλον ἤλπιζον, ἤ, ἂν σφαλῶσι γνώμης, θὰ χειρώσηται (ὁ Κλέων) αὐτοῖς τοὺς Λακεδαιμονίους.

Ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει τοῦ Κλέωνος, ὅτι ἐντὸς ἡμερῶν εἴκοσιν ἢ θὰ φέρῃ εἰς Ἀθήνας ζῶντας τοὺς Λακεδαιμονίους, ἢ θὰ ἀποκτείνῃ αὐτοῦ, οὐδὲν ἄπορον, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι, ὡς εἰκός, ἐγέλασαν· διότι τοιαύτην ὑπόσχεσιν κουφολόγος μόνον ἄνθρωπος ἠδύνατο νὰ δώσῃ. ἢ μᾶλλον, καθὼς ἀλλαχοῦ ὁ ἱστορικὸς λέγει, τοιαύτη ὑπόσχεσις ἦν « *ὑπόσχεσις μανιώδης* »· ἀλλ' οἱ σώφρονες τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ κούφῃ καὶ μανιώδει ὑποσχέσει, ἣν ἄσμενοι ἤκουον, διὰ τί ἐλογίζοντο ὅτι ἐκ δύο ἀγαθῶν τοῦ ἑτέρου θὰ τύχωσιν, ἢ ὅτι, ὅπερ μᾶλλον ἤλπιζον, τοῦ Κλέωνος θὰ ἀπαλλαγῶσιν, ἤ, ἂν τούτου μὴ τύχωσι, τοὺς Λακεδαιμονίους αὐτοῖς θὰ χειρώσηται; Ἡ ἀπορία ἡμῶν δηλαδὴ εἶναι αὕτη: πῶς ἆρά γε οἱ σώφρονες τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὸν λογισμὸν αὐτῶν ἤθελον ἀπαλλαγῇ, ὅπερ μᾶλλον ἤλπιζον, τοῦ Κλέωνος; Ὁ Κλέων ὑπισχνεῖτο, ὅτι ἢ θὰ φέρῃ ἐντὸς ἡμερῶν εἴκοσι ζῶντας τοὺς Λακεδαιμονίους, ἢ θὰ ἀποκτείνῃ αὐτοῦ· ἀλλὰ « τοῦ Κλέωνος καίπερ μανιώδης οὖσα ἡ ὑπόσχεσις ἀπέβη· ἐντὸς γὰρ εἴκοσιν ἡμερῶν ἤγαγε τοὺς ἄνδρας, ὥσπερ ὑπέστη » (Θουκ. Δ', 39, 10). Εἰ δὲ

Digitized by Google

μὴ ἀπέβαινεν ἡ ὑπόσχεσις αὐτοῦ, ὥσπερ ἀπέβη, ἀλλ' ἀπέκτεινε τοὺς Λακεδαιμονίους αὐτοῦ, πῶς πάλιν οἱ σώφρονες τῶν ἀνθρώπων ἤθελον αὐτοῦ ἀπαλλαγῆ; Καὶ νῦν δέ, ὅτε ζῶντας, ὥσπερ ὑπέστη, ἤγαγεν εἰς Ἀθήνας τοὺς Λακεδαιμονίους, πῶς ἀπηλλάγησαν τοῦ Κλέωνος οἱ σώφρονες τῶν ἀνθρώπων; Ἦ ἄρά γε ἐλογίζοντο, ὅτι ὁ Κλέων, τοιαῦτα μανιώδη ὑπισχνούμενος, οὔτε ζῶντας θὰ ἠδύνατο τοὺς Λακεδαιμονίους νὰ φέρῃ, οὔτε νὰ ἀποκτείνῃ αὐτοὺς αὐτοῦ; Ἀλλ' ἐκ τῶν ἀνωτέρω λόγων τοῦ ἱστορικοῦ τοιοῦτό τι δὲν δύναται νὰ ἐξαχθῇ. Διὰ δὲ τὴν ἀπόβασιν τῆς μανιώδους ὑποσχέσεως τοῦ Κλέωνος οἱ σώφρονες τῶν ἀνθρώπων τοῦ ἑτέρου ἐκ τῶν δύω ἀγαθῶν ἔτυχον, δὲν ἀπηλλάγησαν δὲ τοῦ Κλέωνος, ὅπερ μᾶλλον ἤλπιζον. Καὶ ἂν δὲ μὴ ἤθελεν ἀγάγει τοὺς Λακεδαιμονίους ζῶντας, ἀλλ' αὐτοῦ αὐτοὺς ἤθελεν ἀποκτείνει, πάλιν τοῦ Κλέωνος δὲν θὰ ἀπηλλάσσοντο.

Διὰ ταῦτα ἡμεῖς ὑποπτεύομεν, ὅτι ὁ Κλέων ἔφη οὐχί:

«ἢ ἄξειν Λακεδαιμονίους ζῶντας, ἢ *αὐτοῦ* ἀποκτενεῖν», ἀλλ' ἔφη:

«ἢ ἄξειν Λακεδαιμονίους *ζῶντας*, ἢ ⟨*αὐτὸν*⟩ ἀποκτενεῖν».

Οὕτω δὲ μόνον καθ' ἡμᾶς οἱ σώφρονες τῶν ἀνθρώπων ἄσμενοι ἤκουον τὴν μανιώδη ὑπόσχεσιν τοῦ Κλέωνος· διότι ἐλογίζοντο, ὅτι ἐκ τῶν δύω ἀγαθῶν τοῦ ἑτέρου θὰ τύχωσιν, ἢ τοὺς Λακεδαιμονίους θὰ ἔχωσι ζῶντας, ἤ, ὅπερ μᾶλλον ἤλπιζον, ὅτι ὄντως ὁ Κλέων ἤθελεν αὐτοκτονήσει (αὐτὸς ἑαυτὸν ἀποκτείνει, εἰ μὴ ζῶντας τοὺς Λακεδαιμονίους ἐλάμβανεν) καὶ οὕτως ἤθελον ἀπαλλαγῆ αὐτοῦ· ἀλλὰ δυστυχῶς οἱ σώφρονες τῶν ἀνθρώπων ἔτυχον μὲν τοῦ ἑτέρου τῶν ἀγαθῶν, ἐσφάλησαν δὲ τοῦ ἑτέρου, οὗπερ μᾶλλον ἤλπιζον ὅτι θὰ τύχωσι· διότι ὁ Κλέων δὲν ἀπέκτεινεν ἑαυτόν, ἀλλ' ἤγαγε ζῶντας τοὺς ἄνδρας ἐντὸς εἴκοσιν ἡμερῶν.

Μόνον δὲ κουφολόγος καὶ μανιώδης ἄνθρωπος, οἷος ἦν ὁ Κλέων, τοιαύτην ὑπόσχεσιν ἠδύνατο νὰ ὑποσχεθῇ, ἢ ζῶντας ὅτι θὰ φέρῃ τοὺς Λακεδαιμονίους ἐντὸς εἴκοσι ἡμερῶν, ἢ ἄλλως θὰ αὐτοκτονήσῃ! Εἰς δὲ τοὺς σώφρονας τῶν ἀνθρώπων, ὁπότερον τούτων ἤθελεν ἀποβῆ, ἀγαθὸν ἦν· ἀλλ' οὗτοι ἤλπιζον, ὅτι μᾶλλον θὰ τύχωσι τῆς τοῦ Κλέωνος ἀπαλλαγῆς, ἧς δυστυχῶς δὲν ἔτυχον.

Κεφ. 30, 2 κέξ.

τῶν δὲ στρατιωτῶν ἀναγκασθέντων διὰ τὴν στενοχω-

Digitized by Google

ρίαν τῆς νήσου τοῖς ἐσχάτοις προσίσχοντας ἀριστοποιεῖσθαι διὰ προφυλακῆς, καὶ ἐμπρήσαντός τινος κατὰ μικρὸν τῆς ὕλης ἄκοντος, καὶ ἀπὸ τούτου πνεύματος ἐπιγενομένου, τὸ πολὺ αὐτῆς ἔλαθε κατακαυθέν. Οὕτω δὴ τούς τε Λακεδαιμονίους μᾶλλον κατιδὼν πλείους ὄντας, ὑπονοῶν πρότερον ἐλάσσοσι τὸν σῖτον αὐτοῦ ἐςπέμπειν, τότε ὡς ἐπ' ἀξιόχρεων τοὺς Ἀθηναίους μᾶλλον σπουδὴν ποιεῖσθαι, τήν τε νῆσον εὐαποβατωτέραν οὖσαν, τὴν ἐπιχείρησιν παρεσκευάζετο, στρατιάν τε μεταπέμπων ἐκ τῶν ἐγγὺς ξυμμάχων καὶ τὰ ἄλλα ἑτοιμάζων».

Ὥσπερ παρετέθη, οὕτω κοινῶς ἐν πᾶσι τοῖς κώδιξι τὸ εἰρημένον χωρίον φέρεται. Ὁ Pp. καὶ ὁ Clas. εἰκάζουσιν, ὅτι ἀντὶ τοῦ: «*καὶ ἀπὸ τούτου*» πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ «*ἐπεὶ* ἀπὸ τούτου»· ἤ, καθὼς πάλιν ὁ Clas. ὑπολαμβάνει, νὰ ὀβελισθῇ ὁ σύνδεσμος «*καὶ*» [καὶ] ἀπὸ *τούτου*· ὁ δὲ Bh. ἔγραψεν ἀντὶ τοῦ «*καὶ*» «*ἐπεὶ*» («*ἐπεὶ ἀπὸ τούτου*» καὶ ἀφελὼν μετὰ τό: «*ἔλαθε κατακαυθὲν*» τὴν τελείαν, ἔθηκεν ἀντ' αὐτῆς ὑποστιγμὴν (ἔλαθε κατακαυθέν,)· ἀντὶ δὲ τοῦ: «*αὐτοῦ ἐςπέμπειν*» ὁ Bauer εἴκασεν: «*αὐτοὺς ἐςπέμπειν*» καὶ οὕτως ἔγραψεν ὅ τε Clas. καὶ ὁ Böh. ἄλλοι δὲ πάλιν ἀντὶ τοῦ: «*τότε*» εἴκασαν ἤ: «*τό τε*», ἤ: «*τό δε*»· ὁ δὲ Krüg. μετήνεγκε τά: «τότε ὡς ἐπ' ἀξιόχρεων τοὺς Ἀθηναίους μᾶλλον σπουδὴν ποιεῖσθαι» εὐθὺς μετὰ τό: «εὐαποβατωτέραν οὖσαν», καὶ ἑρμηνεύει ὡς ἑξῆς: «da rüstete er sich wie zu etwas, das schon verdiente, dass die Athener sich in höherem Grade Mühe gäben, zum Angriffe». Ὡς ὀρθὴν δὲ τήν τε μετάθεσιν καὶ τὴν ἑρμηνείαν ἀπεδέξαντο τοῦ Κρυγέρου ὅ τε Clas. καὶ ὁ Böh. καὶ ἔγραψαν κατ' αὐτὴν οὕτως: «τήν τε νῆσον εὐαποβατωτέραν οὖσαν, τότε ὡς ἐπ' ἀξιόχρεων τοὺς Ἀθηναίους μᾶλλον σπουδὴν ποιεῖσθαι, τὴν ἐπιχείρησιν παρεσκευάζετο».

Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται δῆλον, ὅτι τὸ προκείμενον χωρίον οὐχὶ ὑγιὲς ἡμῖν παραδέδοται οὐδὲ κατὰ τάξιν τὴν προσήκουσαν· εἰ δὲ διὰ τῶν διορθώσεων καὶ μεταβολῶν, ἃς ἄνδρες σοφοὶ καὶ δεινοὶ περὶ τὰ κριτικὰ ἐποιήσαντο, κατά τε τὴν σύνταξιν καὶ τὸν νοῦν τὸ χωρίον θεραπεύεται, περὶ τούτου οἱ ἐπαΐοντες τῶν ἀναγνωστῶν κρινέτωσαν. Ἡ εἰς

Digitized by Google

δέ, ὡς παρέλκοντα κρίνοντες τὸν πρὸ τοῦ: «ἀπὸ τούτου» σύνδεσμον «*καί*», ὅστις εἶναι ἐπανάληψις τοῦ ἡγουμένου: *καὶ* («*καὶ* ἐμπρήσαντός τινος»), ὑπολαμβάνομεν κύριον ῥῆμα τοῦ λόγου τὸ: «ἔλαθε κατακαυθέν»· ἡ δὲ σύνταξις εἶναι αὕτη: «ἔλαθε κατακαυθὲν ἀπὸ τούτου τὸ πολὺ αὐτῆς, πνεύματος ἐπιγενομένου»· τ. ἔ. «κατ' ἀκολουθίαν τούτου, ὅτι τις (τῶν στρατιωτῶν) ἄκων ἐνέπρησε κατὰ μικρὸν τῆς ὕλης, ἀνεπαισθήτως κατεκαύθη τὸ πολὺ αὐτῆς, ἐπειδὴ πνεῦμα ἐπεγένετο». Ἀποδεχόμενοι δὲ καὶ ἡμεῖς μετὰ τοῦ Krüg., ὅτι οὐχὶ κατὰ τάξιν κεῖνται τὰ: «τότε ὡς ἐπ' ἀξιόχρεων — — ποιεῖσθαι», μετατίθεμεν αὐτὰ μετὰ τὸ: «εὐαποβατωτέραν οὖσαν», οὐχὶ δ' ὥσπερ ἔχουσιν, ἀλλ' ὡς ἑξῆς ἀναγινώσκομεν ἤ: «τήν τε νῆσον εὐαποβατωτέραν οὖσαν τότε, ὥσ⟨τ'⟩ ἀπ⟨οβαίνειν⟩ ἀξιόχρεως τοὺς Ἀθηναίους μᾶλλον εἶναι, ⟨κατὰ⟩ σπουδὴν (= ταχεῖαν) ποιεῖσθαι τὴν ἐπιχείρησιν παρεσκευάζετο»: ἢ ὡς ἑξῆς:

«τήν τε νῆσον εὐαποβατωτέραν οὖσαν τότε, ὥστ' ἐπ' ἀξιόχρεως τοῖς Ἀθηναίοις μᾶλλον εἶναι ποιεῖσθαι τὴν ἐπιχείρησιν, παρεσκευάζετο, σπουδῇ στρατιάν τε μεταπέμπων — — καὶ τὰ ἄλλα ἑτοιμάζων»: ἢ καὶ οὕτως:

«εὐαποβατωτέραν οὖσαν τότε, ὥστε ἀξιόχρεως τοὺς Ἀθηναίους μᾶλλον ποιεῖσθαι τὴν ἐπιχείρησιν, κατὰ σπουδὴν παρεσκευάζετο κέξ».

Κατὰ ταῦτα ἡ σύνταξις εἶναι:

«τούς τε Λακεδαιμονίους μᾶλλον κατιδὼν πλείους ὄντας, ὑπονοῶν πρότερον ἐλάσσοσι τὸν σῖτον αὐτοὺς («*αὐτοὺς*» ἤ: «*αὐτόσε*» μᾶλλον;) ἐσπέμπειν, τήν τε νῆσον εὐαποβατωτέραν οὖσαν τότε, ὥστ' ⟨*ἀποβαίνειν*⟩ ἀξιόχρεως τοὺς Ἀθηναίους μᾶλλον ⟨εἶναι⟩, οὕτω δὴ κατὰ σπουδὴν ποιεῖσθαι τὴν ἐπιχείρησιν παρεσκευάζετο κέξ».

Καὶ περὶ τῆς τοῦ εἰρημένου χωρίου διορθώσεως καὶ μετατάξεως ἄσμενοι ἀναμένομεν τὴν παρὰ τῶν δυναμένων κρίνειν ἐπιεικῆ κρίσιν· ὁμολογοῦμεν δέ, ὅτι τολμηρῶς τὸ χωρίον διορθοῦμεν, οὕτω θεραπεύοντες· διότι ἡμῖν τοὐλάχιστον ἡ τοῦ Krüg. διόρθωσις καὶ ἑρμηνεία δὲν φαίνεται πειστική· διότι παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ οὐδαμοῦ μὲν ἀπαντᾷ τό: «*σπουδὴν ποιεῖσθαι*», πολλαχοῦ δὲ τό: «*ποιεῖσθαι τὴν ἐπιχείρησιν*»· οὕτω: «διὰ τὸ ταχεῖαν τὴν ἐπιχείρησιν ποιεῖσθαι ὧν γνῶσιν» (Α', 70, 26)· «τὴν δὲ ἐπιχείρησιν ᾧ τρόπῳ διανοοῦνται ποιεῖσθαι διδάξω» (Ε', 9, 4)· «τὴν ἐπιχείρησιν ποιεῖται μὴ

Digitized by Google

ἀπὸ τοῦ προφανοῦς» (αὐτ. 9, 12)· «ἀξιόχρεῳ δυνάμει ταχεῖαν τὴν ἐπιχείρησιν ἡμῖν οἱ ἐχθροὶ ποιήσονται» (Ζ', 10, 7)· «τὴν ἐπιχείρησιν τῶν Ἐπιπολῶν ἐποιεῖτο (Η', 43, 12).

Τοῦ δὲ ὀνόματος «*σπουδή*» τὴν ἑξῆς ὁ ἱστορικὸς ποιεῖται χρῆσιν·

«κατὰ σπουδὴν ἐμβιβάσας ἔπλει παρὰ τὴν γῆν» (Β', 90, 13)·

«καὶ ἐσβάντες κατὰ σπουδὴν — — ἐπὶ τὴν Σαλαμῖνα ἔπλεον» (αὐτ. 94, 10)·

«καὶ τριήρη εὐθὺς ἄλλην ἀπέστελλον κατὰ σπουδήν» (Γ', 49, 5)·

«ἐγένετο σπουδὴ τοῦ πλοῦ τοιαύτη ὥστε . . .» (αὐτ. 49, 10)·

«τῆς μὲν προτέρας νεὼς οὐ σπουδῇ πλεούσης» (αὐτ. 49, 14)·

«ὁ δὲ ὑπὸ σπουδῆς ἐποιεῖτο τὴν δίωξιν» (αὐτ. 33, 12)·

«καὶ εὐθὺς ὑπὸ σπουδῆς καθίσταντο ἐς κόσμον τὸν ἑαυτῶν» (Ε', 66, 8)·

«οἱ δὲ καὶ διὰ σπουδῆς προσβοηθοῦντες δρόμῳ ὑστέριζον» (Ζ', 69, 5)·

«σπουδὴ δὲ ὁμοίως καὶ νύκτα καὶ ἡμέραν ἔσται τῆς ὁδοῦ» (Η', 77, 27)·

«σπουδῇ πάνυ μετέπεμπον» (Θ', 89, 15), ὡς ἡμεῖς κατ' εἰκασίαν διορθοῦμεν (ἰδ. ἡμετέρας «κριτικὰς διορθώσεις εἰς Θουκυδ.» σελ. 453, Ἀθηνᾶς τόμ. 7, τεῦχ. Γ').

Ἐν πᾶσι δὲ τοῖς ἀνωτέρω χωρίοις ἡ λέξις «*σπουδή*» ἐν τῇ σημασίᾳ μόνον τοῦ *τάχους* κεῖται, καθὼς καὶ ἄλλοτε ἀλλαχοῦ τοῦτο παρετηρήσαμεν. Σημειωτέον δέ, ὅτι παρὰ τῷ ἱστορικῷ ἐν τοῖς εἰρημένοις μόνον χωρίοις καὶ ἐν ταύτῃ τῇ σημασίᾳ εὕρηται ἡ λέξις «*σπουδή*» οὐδαμοῦ δὲ ἄλλοθι.

Τὸ δέ: «*ἀξιόχρεως*» παρὰ τῷ ἱστορικῷ ὡς ἑξῆς ἀπαντᾷ:

«εἴ τι τῶν τότε πόλισμα μὴ ἀξιόχρεων δοκεῖ εἶναι» (Α', 10, 2)·

«καὶ πόλιν ἀξιόχρεων παρεχομένους» (Δ', 85, 20)·

«καὶ οὐκ ἀξιόχρεων αὐτῶν ὄντων δρᾶν τι ὧν κἀκεῖνος ἐπενόει» (Ε', 13, 6)·

«ἀξιόχρεῳ δυνάμει ταχεῖαν τὴν ἐπιχείρησιν ἡμῖν οἱ ἐχθροὶ ποιήσονται (Ζ', 10, 7)·

«αὐτόθεν δὲ («*δὲ*» ἤ: «*δὴ*» μᾶλλον;) παρασκευῇ ἀξιόχρεῳ ἐπιέναι» (αὐτ. 21, 9)·

Digitized by Google

«καὶ ὁ ἄλλος ὄχλος κατὰ θέαν ἧκεν ὡς ἐπὶ ἀξιόχρεων καὶ ἄπιστον διάνοιαν» (αὐτ. 31, 6)·

«εἴ τι ἀξιόχρεων ἀφ' ἡμῶν ὀφθείη» (αὐτ. 34, 45).

Περὶ δὲ τῆς φράσεως: «τὴν ἐπιχείρησιν ἐπί τινι εἶναι» πρβλ. Θουκ. Δ', 29, 17 «ἐπ' ἐκείνοις γὰρ ἂν εἶναι τὴν ἐπιχείρησιν».

Χάριν δὲ τῆς διορθώσεως ἡμῶν ἐν τῷ εἰρημένῳ χωρίῳ πρβλ. καὶ Δ', 31, 2 «τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἀνηγάγοντο μὲν νυκτὸς ἐπ' ὀλίγας ναῦς τοὺς ὁπλίτας πάντας ἐπιβιβάσαντες, πρὸ δὲ τῆς ἕω ὀλίγον *ἀπέβαινον* τῆς νήσου ἑκατέρωθεν»· καὶ 32, 23 «τοιαύτῃ μὲν γνώμῃ ὁ Δημοσθένης τό τε πρῶτον τὴν *ἀπόβασιν* ἐπενόει καὶ ἐν τῷ ἔργῳ ἔταξεν».

Κεφ. 31, 8 κἑξ.

«μέσον δὲ καὶ ὁμαλώτατόν τε καὶ περὶ τὸ ὕδωρ οἱ πλεῖστοι αὐτῶν καὶ Ἐπιτάδας ὁ ἄρχων εἶχε, μέρος τέ τι οὐ πολὺ αὐτὸ τὸ ἔσχατον ἐφύλασσε τῆς νήσου τὸ πρὸς τὴν Πύλον».

Κατ' εἰκασίαν ὁ Bauer καὶ Bekker διώρθωσαν «*αὐτὸ* τὸ ἔσχατον» ἀντὶ τοῦ ἐν τοῖς χειρογράφοις: «αὐτοῦ τὸ ἔσχατον».

Εἰ ἐν πᾶσι τοῖς χειρογράφοις φέρεται ἡ γραφὴ «αὐτοῦ», ἡμεῖς ὑποπτεύομεν, ὅτι ἀντὶ ταύτης ἀναγνωστέον μᾶλλον «αὐτῶν», ὅπερ εἶναι ἐπανάληψις τοῦ ὀλίγῳ πρότερον εἰρημένου: «αὐτῶν» («οἱ πλεῖστοι αὐτῶν»). Ἀμφότερα δὲ καθ' ἡμᾶς παρέλκουσι τό τε «*αὐτὸ*» καὶ τὸ: «*αὐτῶν*»· ὥστε ἀναγνωστέον: «μέρος τέ τι οὐ πολὺ τὸ ἔσχατον ἐφύλασσε τῆς νήσου τὸ πρὸς τὴν Πύλον».

Κεφ. 32, 18 κἑξ.

«κατὰ νότου τε ἀεὶ ἔμελλον αὐτοῖς, ᾗ χωρήσειαν οἱ πολέμιοι, ἔσεσθαι ψιλοὶ [καὶ] οἱ ἀπορώτατοι, τοξεύμασι καὶ ἀκοντίοις καὶ λίθοις καὶ σφενδόναις ἐκ πολλοῦ ἔχοντες ἀλκήν, οἷς μηδὲ ἐπελθεῖν οἷόν τε ἦν».

Ὁ Böh. ἐν ταῖς κριτικαῖς σημειώσεσι παρατηρεῖ περὶ τοῦ εἰρημένου χωρίου ταῦτα: «οἱ πολέμιοι praegressis adiunxit et pro-

Digitized by Google

ximum καὶ secl. Cl. ψιλοὶ secl. St. de coni, quorum neutrum mihi probatur».

Ἀναγνωστέον δὲ καθ' ἡμᾶς τὸ προκείμενον χωρίον οὕτως:

«κατὰ νώτου τε ἀεὶ ἔμελλον αὐτοῖς, ᾗ χωρήσειαν [οἱ πολέμιοι], ἔσεσθαι ⟨οἱ⟩ ψιλοὶ [καὶ οἱ] ἀπορώτατοι ⟨τοῖς⟩ τοξεύμασι καὶ ἀκοντίοις καὶ λίθοις καὶ σφενδόναις, ἐκ πολλοῦ ἔχοντες ἀλκήν, ⟨*ὥστε μηδέν'*⟩ ἐπελθεῖν οἷόν τε ἦν».

Περὶ τοῦ «*μηδένα ἐπελθεῖν*» πρβλ. Ε'. 7, 10 «ἐς μάχην μὲν γὰρ οὐδὲ ἤλπισέν οἱ ἐπεξιέναι οὐδένα».

Κεφ. 44, 10.

«ἐπεὶ ἐβιάσθη, ἐπαναχωρήσασα πρὸς τὰ μετέωρα ἱδρύθη».

Μὴ ἄρα γραπτέον ⟨*ὑπαναχωρήσασα*⟩ ἀντὶ τοῦ *ἐπαναχωρήσασα*; Ἰδ. Θουκ. Α', 51, 3 «ταύτας οὖν προϊδόντες οἱ Κορίνθιοι καὶ ὑποτοπήσαντες ἀπ' Ἀθηνῶν εἶναι οὐχ ὅσας ἑώρων ἀλλὰ πλείους, ὑπανεχώρουν». Πρβλ. Θουκ. Ε', 9, 17 «ἕως οὖν ἔτι ἀπαράσκευοι θαρσοῦσι καὶ τοῦ ὑπαπιέναι πλέον — — τὴν διάνοιαν ἔχουσιν». Ἡ πρὸς τὰ μετέωρα ἀναχώρησις μετὰ προσοχῆς δηλονότι καὶ φόβου ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐγένετο (*ὑπό*).

Κεφ. 46, 1.

«Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον ταῦτα ἐγίγνετο καὶ Εὐρυμέδων καὶ Σοφοκλῆς — — ἐστράτευσαν».

Ἀναγνωστέον καθ' ἡμᾶς ἄνευ τοῦ: «ταῦτα ἐγίγνετο» οὕτως: «Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ Εὐρυμέδων» κέξ.

Αὐτόθι στίχ. 3.

«ἐπειδὴ ἐκ τῆς Πύλου ἀπῆραν ἐς τὴν Σικελίαν ναυσὶν Ἀθηναίων».

Digitized by Google

Ὀρθῶς ὑποπτεύει ὁ Cl. ὅτι ἐξερρύη πρὸ τοῦ: «ναυσὶν» τὸ *μ'* = τεσσαράκοντα· καθ' ἡμᾶς δὲ μᾶλλον τὸ: «*ταῖς πλείοσι*», τὸ δέ: «*Ἀθηναίων*» παρέλκει· πρβλ. Δ', 5, 7: «τὸν μὲν Δημοσθένην μετὰ νεῶν πέντε αὐτοῦ φύλακα καταλείπουσι, *ταῖς δὲ πλείοσι* ναυσὶ τὸν ἐς τὴν Κέρκυραν πλοῦν καὶ Σικελίαν ἠπείγοντο».

Αὐτόθι στίχ. 5.

«οἳ τότε μετὰ τὴν στάσιν διαβάντες ἐκράτουν».

Ἀναγνωστέον «⟨*οἱ*⟩» ἀντὶ τοῦ: «*οἳ*»· πρβλ. Δ', 42, 18. Α', 50, 14.

Αὐτόθι στίχ. 15.

«δεδιότες μὴ οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς ἐλθόντας οὐκ ἀποκτείνωσι».

Ἀντὶ τοῦ: «ἐλθόντας» μὴ γραπτέον «*ἁλόντας*»; (πρβλ. Δ', 48, 21).

Αὐτόθι στίχ. 19.

«πλοῖον δέ τι αὐτοὶ ἑτοιμάσειν».

Μὴ ἄρα ἀναγνωστέον: *τοι* ἀντὶ τοῦ: «*τι*»; («*πλοῖον δέ τοι*»).

Κεφ. 52, 13 κἑξ.

«καὶ κρατυνάμενοι αὐτὴν (ναῦς τε γὰρ εὐπορία ἦν ποιεῖσθαι αὐτόθεν, ξύλων ὑπαρχόντων καὶ τῆς Ἴδης ἐπικειμένης καὶ τῇ ἄλλῃ παρασκευῇ) ῥᾳδίως ἀπ' αὐτῆς ὁρμώμενοι» κἑξ.

Περὶ τοῦ χωρίου τούτου ἄλλαι ὑπ' ἄλλων προτείνονται διορθώσεις· καθ' ἡμᾶς δὲ ἄριστα ἔχει τὸ χωρίον καὶ οὐδεμία μεταβολὴ ἐν αὐτῷ πρέπει νὰ γένηται, ἂν ὡς ἑξῆς ἀναγνωσθῇ:

Digitized by Google

«καὶ κρατυνάμενοι αὐτὴν ⟨*ναυσί τε*⟩ (εὐπορία γὰρ ἦν ποιεῖσθαι αὐτόθεν, ξύλων ὑπαρχόντων καὶ τῆς Ἴδης ἐπικειμένης), καὶ τῇ ἄλλῃ παρασκευῇ, ῥᾳδίως» κέξ. Πρβλ. Γ', 82 39 «καὶ τὰς ἐς σφᾶς αὐτοὺς πίστεις οὐ τῷ θείῳ νόμῳ μᾶλλον *ἐκρατύνοντο* ἢ τῷ κοινῇ τι παρανομῆσαι». Δ', 108, 2 «ἄλλως τε καὶ ὅτι ἡ πόλις αὐτοῖς ἦν ὠφέλιμος ξύλων τε ναυπηγησίμων πομπῇ καὶ χρημάτων προσόδῳ».

Κεφ. 57, 22.

«Τάνταλον δὲ παρὰ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐν τῇ νήσῳ Λακεδαιμονίους καταδῆσαι».

Ἀναγνωστέον οὕτως:

«Τάνταλον δὲ ⟨*ὥσπερ*⟩ τοὺς ἄλλους τοὺς ⟨ἐκ τῆς νήσου⟩ Λακεδαιμονίους καταδῆσαι».

Καὶ ἕτερος δὲ πολλῷ πρὸ ἡμῶν εἴκασεν: «ἐκ τῆς νήσου» ἀντὶ τοῦ νῦν: «ἐν τῇ νήσῳ»· ἡ δὲ σύνταξις καταφανής:

Τάνταλον δὲ (οἱ Ἀθηναῖοι ἐβουλεύσαντο) καταδῆσαι ὥσπερ τοὺς ἐκ τῆς νήσου Λακεδαιμονίους (κατέδησαν).

Κατὰ ταῦτα δὲν εἶναι, ὡς νομίζει ὁ Cl., τὸ καταδῆσαι = «ἐς δεσμωτήριον ἀγαγεῖν».

Κεφ. 59, 13 κέξ.

«τὰ γὰρ ἴδια ἕκαστοι εὖ βουλευόμενοι δὴ θέσθαι τό τε πρῶτον ἐπολεμήσαμεν καὶ νῦν πρὸς ἀλλήλους δι' ἀντιλογιῶν πειρώμεθα καταλλαγῆναι, καὶ ἢν ἄρα μὴ προχωρήσῃ ἴσον ἑκάστῳ ἔχοντι ἀπελθεῖν, πάλιν πολεμήσομεν».

Τὸ «*εὖ*» («*εὖ βουλευόμενοι*») οὐ πρὸς τὸ *βουλευόμενοι* μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ *θέσθαι* συναπτέον (πρβλ. Δ', 61, 23. 17, 12 ἔνθα ἀντὶ τοῦ *εὖ* κεῖται τὸ *καλῶς*· 120, 22 ἔνθα ἀντὶ τοῦ *εὖ* τὸ *κατὰ νοῦν* κεῖται· Α', 75, 15 «πᾶσι δὲ ἀνεπίφθονον, τὰ ξυμφέροντα τῶν μεγίστων πέρι κινδύνων εὖ τίθεσθαι»).

Ἀντὶ δὲ τῆς ὁριστικῆς: «*πάλιν πολεμήσομεν*» ἡ ὑποτακτικὴ μᾶλλον ἁρμόζει (*πολεμήσωμεν*), καθὼς καὶ τὸ *πειρώμεθα* («*δι' ἀντι-*

Digitized by Google

λογιῶν πειρώμεθα») ὑποτακτικὴ εἶναι. Ὁ δὲ νοῦς τοῦ χωρίου εἶναι οὗτος:

Διότι, ὡς καὶ τὸ πρῶτον ἐπολεμήσαμεν εὖ βουλευόμενοι ἕκαστοι ἀσφαλῶς τὰ ἴδια ἡμῶν συμφέροντα νὰ διευθετήσωμεν, οὕτω καὶ νῦν (ἄς) πειρώμεθα, τὰς ἰδίας ἡμῶν σκέψεις ἀνταλλάξαντες καὶ ἀμοιβαίως αὐτὰς μετὰ λόγου ἀντικρούσαντες, πρὸς ἀλλήλους νὰ διαλλαγῶμεν, καί, ἂν ἴσως μὴ τὸ ποθούμενον ἐπιτευχθῇ, τὸ προσῆκον καὶ δίκαιον ἕκαστος ἔχων νὰ ἀπέλθῃ, πάλιν (ἄς) πολεμήσωμεν.

Κεφ. 62, 12 κἑξ.

«γνοὺς ὅτι πλείους ἤδη καὶ τιμωρίαις μετιόντες τοὺς ἀδικοῦντας καὶ ἐλπίσαντες ἕτεροι δυνάμει τινὶ πλεονεκτήσειν».

Ὁ Krüg., *ἵνα εἴπωμεν κατὰ τὸν* Pop. «*subtiliter*, *δυνάμει τι* coniecit»· ἀντὶ δηλαδὴ τοῦ «*δυνάμει τινὶ*» εἴκασε *δυνάμει τι*· κατὰ δὲ τὸν Cl. διὰ τοῦ «δυνάμει *τινὶ*» δηλοῦται τὸ τῆς ἐλπίδος θάρρος («die Zuversicht der Hoffnung»).

Ἡμεῖς δὲ ὑπολαμβάνομεν, ὅτι ἀντὶ τοῦ: «*τινὶ*» ἀναγνωστέον «⟨*τινΑ*⟩» τ. ἔ. καὶ ἐλπίσαντες ἕτεροι δυνάμει περιγενήσεσθαί τινος ἤ: πρός τινα (πλεονεκτήσειν τινὰ δυνάμει = προέξειν τινὸς δυνάμει). Εἰς τὴν εἰκασίαν δ' ἡμῶν ταύτην ἀγόμεθα ἐξ αὐτῶν τῶν λόγων, οὓς αὐτὸς ὁ Ἑρμοκράτης ὁ Συρακόσιος λέγει: «οἱ μὲν οὐχ ὅσον *οὐκ ἠμύναντο* ἀλλ' οὐδ' ἐσώθησαν, τοῖς δ' ἀντὶ τοῦ *πλέον* ἔχειν *προσκαταλιπεῖν* τὰ αὑτῶν ξυνέβη» (στίχ. 15-17) καὶ στίχ. 17-18 «τιμωρία γὰρ οὐκ εὐτυχεῖ δικαίως, ὅτι καὶ ἀδικεῖται, οὐδὲ ἰσχὺς βέβαιον, διότι καὶ εὔελπι». Ἴδ. Δ', 86, 19: «ἀπάτῃ γὰρ εὐπρεπεῖ αἴσχιον τοῖς γε ἐν ἀξιώματι *πλεονεκτῆσαι* ἢ βίᾳ ἐμφανεῖ· τὸ μὲν γὰρ ἰσχύος δικαιώσει, ἣν ἡ τύχη ἔδωκεν, ἐπέρχεται, τὸ δὲ γνώμης ἀδίκου ἐπιβουλῇ». Πρβλ. Α', 69, 16 «ἡσυχάζετε μὲν γὰρ μόνοι Ἑλλήνων, Λακεδαιμόνιοι, οὐ τῇ δυνάμει τινά, ἀλλὰ τῇ μελλήσει ἀμυνόμενοι». Καὶ οὐχ εὕρηται μὲν ἀλλαχοῦ παρὰ τῷ ἱστορικῷ τὸ *πλεονεκτεῖν* αἰτιατικῇ τοῦ προσώπου ῥητῶς συντεταγμένον, ἀπαντᾷ δ' ὅμως παρ' ἄλλοις, ὡς γνωστόν, συγγραφεῦσι πολλαχοῦ· παρατίθεμεν δὲ

Digitized by Google

χάριν παραδείγματος δύο μόνον χωρία ἓν ἐκ τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως καὶ τὸ ἕτερον ἐκ τοῦ Λουκιανοῦ:

«πραγματευσάμενοι δὲ καὶ τἄλλα ἐξ ὧν *πλεονεκτήσειν τοὺς πολεμίους* ἔμελλον, ἐξῆγον εἰς τὸ πεδίον τὰς δυνάμεις» (Διον. Ἁλ. Ῥωμ. ἀρχ. βιβλ. 9, 416).

«ἡ θήλεια τέρψις ὅλῃ μοίρᾳ πλεονεκτεῖ τὴν ἄρρενα» (Λουκ. Ἔρωτ. 27).

Γνωστὸν δὲ τοῖς λογίοις, ὅτι παρὰ τῷ Διονυσίῳ τῷ Ἁλικαρνασσεῖ οὐκ ὀλίγαι τοῦ Θουκυδίδου λέξεις καὶ φράσεις ἀπαντῶσιν.

Κεφ. 63, 1 κέξ.

«Καὶ νῦν τοῦ ἀφανοῦς τε τούτου διὰ τὸ ἀτέκμαρτον δέος καὶ διὰ τὸ ἤδη φοβεροὺς παρόντας Ἀθηναίους, κατ' ἀμφότερα ἐκπλαγέντες».

Πάντες σχεδὸν οἱ ἑρμηνευταὶ τοῦ ἀνωτέρω χωρίου δοξάζουσιν, ὅτι πρέπει νὰ γραφῇ ἀντὶ τοῦ: «*διὰ τὸ-παρόντας*» «*διὰ τὸ-παρεῖναι*» ἤ: «*διὰ τοὺς ἤδη φοβεροὺς παρόντας Ἀθηναίους*»· οὕτω παρδ. χάριν ὁ Pop. γράφει: «διὰ τὸ ... Ἀθηναίους. Aut infinitivo παρεῖναι aut participio sine τὸ articulo utendum erat, sed haec inter se mixta sunt». Ὁ δὲ Cl. ὑπολαμβάνει, ὅτι οὐδεμία μεταβολὴ πρέπει νὰ γένηται, διότι εἶναι, λέγει, ἡ τῆς προθέσεως *διὰ* σύνταξις μετὰ τοῦ ἄρθρου *τὸ* (διὰ τὸ — παρόντας) ἀνακολουθία, ὡς αἰτιατικὴ ἀπόλυτος, καθὼς αἰτιατικὴ δηλαδὴ μετοχῆς μετὰ τοῦ *ὡς*. Τὴν αὐτὴν δὲ φαίνεται γνώμην ἔχων καὶ ὁ Böhm., γράφων ἐν ταῖς κριτικαῖς σημειώσεσι ταῦτα: «post ἤδη interpungit St., dictione mihi parum probabili. Saltem, si διὰ τὸ παρόντας dici non posse concederem (sed cf. 5, 7, 2. 8, 105, 2), h. l. cum aliis praefferrem διὰ τοὺς ἤδη φ. π. Α».

Καθ' ἡμᾶς οὔτε ἀνακολουθία εἶναι, οὔτε ἡ μετοχὴ (*παρόντας*) ἐτέθη ἀντὶ τοῦ ἀπαρεμφάτου (*παρεῖναι*) οὐδ', ὡς ἄλλοι νομίζουσιν, ὅτι ἔπρεπε νὰ τεθῇ ἡ μετοχὴ (*παρόντας*) χωρὶς τοῦ ἄρθρου *τό*, ἀσύναρθρος δηλονότι· ἀλλ' ἡ πρόθεσις *διὰ* μετὰ τοῦ ἄρθρου *τὸ* κανονικώτατα ἀναφέρεται εἰς τὸ παραλειφθέν, ὡς εὐκόλως νοούμενον, ἀπα-

Digitized by Google

ρέμφατον «*εἶναι*» (—«διὰ τὸ εἶναι»)· οὕτω δὲ ἡ τοῦ χωρίου σύνταξις εἶναι:

«καὶ διὰ τὸ ἤδη φοβεροὺς (εἶναι) (τοὺς) Ἀθηναίους παρόντας».

Τὸ δέ: «φοβεροὺς εἶναι (τοὺς) Ἀθηναίους παρόντας» δύναται *σχεδὸν ἴσον* τῷ: «τοὺς Ἀθηναίους ἐφεστάναι», ὅπερ εὐθὺς κατωτέρω λέγεται (στίχ. 5): «τοὺς ἐφεστῶτας πολεμίους ἐκ τῆς χώρας ἀποπέμπομεν».

Τὸ ἀπαρέμφατον δηλαδὴ «*εἶναι*» μετὰ τῆς μετοχῆς «*παρόντας*» («*διὰ τὸ εἶναι παρόντας*»), ἢ τὸ *εἰμὶ* μετὰ τοῦ: *παρὼν* εἶναι ἴσον τῷ παρακειμένῳ (*παραγεγενῆσθαι, παραγεγένημαι*). Οὕτω δὲ καθ' ἡμᾶς ἐξηγητέον καὶ τό: «πρὶν οἱ Πελοποννήσιοι διὰ τὸ κρατήσαντες ἀδεῶς ἄλλοι ἄλλην ναῦν διώκοντες ἤρξαντο —— ἀτακτότεροι γενέσθαι» (Θουκ. Θ', 105, 9 κἑξ.):

«διὰ τὸ κρατήσαντες = διὰ τὸ εἶναι κρατήσαντες = διὰ τὸ κεκρατηκέναι. Πρβλ. Δημ. περὶ Στεφ. 95, 4. Περὶ δὲ τοῦ τρίτου χωρίου, ἐν ᾧ ἡ σύνταξις ὡσαύτως ἀνακόλουθος νομίζεται, τὰ δέοντα θὰ εἴπωμεν παρακατιόντες ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ· εἶναι δὲ τὸ χωρίον τόδε:

«καὶ οὐ βουλόμενος αὐτοὺς διὰ τὸ ἐν τῷ αὐτῷ καθημένους βαρύνεσθαι» (Θουκ. Ε', 7, 7).

Κεφ. 72, 19.

«καὶ ἀποκτείναντες ἐσκύλευσαν, καὶ τῶν τε νεκρῶν τούτων κρατήσαντες ὑποσπόνδους ἀπέδοσαν καὶ τροπαῖον ἔστησαν».

Ὁ σύνδεσμος «*τε*» («*τῶν τε*») παρέλκων ἡμῖν φαίνεται· διότι ἡ τῶν προτάσεων πλοκὴ εἶναι αὕτη: «(οἱ Ἀθηναῖοι) *καὶ* ἐσκύλευσαν ἀποκτείναντες *καὶ* ἀπέδοσαν ὑποσπόνδους τοὺς νεκροὺς τούτων, κρατήσαντες αὐτῶν, *καὶ* τροπαῖον ἔστησαν».

Κεφ. 85, 13 κἑξ.

«κίνδυνον τοσόνδε ἀνερρίψαμεν διὰ τῆς ἀλλοτρίας πολῶν ἡμερῶν ὁδὸν ἰόντες καὶ πᾶν τὸ πρόθυμον παρεχόμενοι».

Digitized by Google

Ἡ μετοχὴ «παρεχόμενοι» ἢ τρεπτέα εἰς ὁριστικὴν *παρεχόμεθα*, ὅπως ἡ σύνταξις ᾖ: «κίνδυνον ἀνερρίψαμεν — καὶ παρεχόμεθα πᾶν τὸ πρόθυμον», ἢ ὀβελιστέος ὁ σύνδεσμος «*καὶ*» («*καὶ πᾶν*»), ὁπότε ἡ μετοχὴ εἶναι αἰτιολογικὴ τῆς μετοχῆς «*ἰόντες*», ἐκτὸς ἄν, ὅπερ οὐ πιθανὸν ἡμῖν φαίνεται, ὁ «*καὶ*» ἔχει ἐπιτατικὴν δύναμιν εἰς τὸ *πᾶν*. Μᾶλλον δὲ εἰς ὁριστικὴν τρεπτέα ἡ μετοχὴ καὶ οὕτω μόνον καλῶς κεῖται ὁ σύνδεσμος «*καί*», συνδέων τὸ ῥῆμα «*ἀνερρίψαμεν*» πρὸς τὸ «*παρεχόμεθα*»· ἄλλως δὲ οὐδένα ἔχει ἐνταῦθα λόγον· διότι, ἐν ᾧ διὰ τῆς μετοχῆς *ἰόντες* δηλοῦται εἰδικώτερον ὁ μέγας κίνδυνος, ὃν ἀνέρριψαν οἱ Λακεδαιμόνιοι, ὁδὸν πολλῶν ἡμερῶν ἐλθόντες διὰ τῆς ἀλλοτρίας, διὰ τῆς μετοχῆς καὶ τοῦ «*καὶ*» μετὰ τὸ «*ἰόντες*» (*καὶ παρεχόμενοι*) τί δηλοῦται;

Αὐτόθι στίχ. 27.

«ὥστε οὐκ εἰκὸς νηίτῃ γε αὐτοὺς τῷ ἐν Νισαίᾳ στρατῷ ἴσον πλῆθος ἐφ' ἡμᾶς ἀποστεῖλαι».

Εἰ ὀρθῶς, λέγει ὁ Cl., τὸ χωρίον παραδέδοται, δύναται τό: «νηίτῃ» καὶ χωρὶς τοῦ: «στρατῷ» (πρβλ. 2, 24, 1) ταὐτὸ καὶ ναυτικῇ ἢ κατὰ θάλασσαν».

Ὀρθότατα δὲ καθ' ἡμᾶς τὸ χωρίον εἶναι παραδεδομένον, ἂν ἀντὶ τοῦ ΝΗΪΤῌ ἀναγνωσθῇ ΝΗΪΤΗΝ.

Ἡ δὲ σύνταξις συμφανής:

«ὥστε οὐκ εἰκὸς αὐτοὺς νηίτην γε ἴσον πλῆθος (= ἰσοπληθῆ) τῷ ἐν Νισαίᾳ στρατῷ ἐφ' ἡμᾶς ἀποστεῖλαι». Πρβλ. Ζ', 37, 8. Δ', 94, 3.

Κεφ. 98, 25 κέξ.

«σαφῶς τε ἐκέλευον σφίσιν εἰπεῖν μὴ ἀπιοῦσιν ἐκ τῆς Βοιωτῶν γῆς — — ἀλλὰ κατὰ τὰ πάτρια τοὺς νεκροὺς σπένδουσιν ἀναιρεῖσθαι».

Εὐλόγως προσέκρουσαν οἱ ἑρμηνευταὶ ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ τῇ μετοχῇ: «σπένδουσιν»· διὸ ἀντὶ τοῦ ἐνεργητικοῦ τύπου (σπένδειν =

Digitized by Google

libare) ὁ μὲν Krüg. εἴκασεν, ὅτι πρέπει νὰ γραφῇ ἡ μετοχὴ τοῦ μέσου ῥήματος (σπένδεσθαι = foedus icere): «*σπενδομένοις*», ἢ τό: «*ὑποσπόνδους*». Ὁ δὲ Cl. οὐδέτερον τούτων ἀποδέχεται· «*σπεύδουσι*» δὲ ἀντὶ τοῦ «*σπένδουσιν*» ὑπέλαβεν ὁ Pp. ὁ δὲ Bh. λέγει: «Ego si σπένδουσι teneri nequit, praetulerim σπενδομένοις, quod Kr. con(jecit)».

Ἡμεῖς δὲ ὑποπτεύομεν, ὅτι ἀντὶ τοῦ «σπένδουσιν» πρέπει ἴσως νὰ ἀναγνωσθῇ «*σπονδὰς αἰτοῦσιν*»· διότι «κατὰ τὰ πάτρια» ἔπρεπεν οἱ ἐν πολέμῳ ἡττώμενοι, ὅπως τοὺς νεκροὺς ἀνέλωνται, σπονδὰς νὰ αἰτῶσιν· ἔπρεπε δηλονότι κατὰ τὰ πάτρια νὰ γένωνται «σπονδαὶ εἰς νεκρῶν ἀναίρεσιν» (ἀνάγν. Schöm. Griech. Alterth. τόμ. Β', σελ. 13). Ἐκέλευον λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι (τοὺς Βοιωτοὺς) «σαφῶς σφίσιν εἰπεῖν *μὴ ἀπιοῦσιν* ἐκ τῆς Βοιωτῶν γῆς — —, ἀλλὰ κατὰ τὰ πάτρια τοὺς νεκροὺς ⟨*σπονδὰς αἰτοῦσιν*⟩ ἀναιρεῖσθαι».

Πρβλ. Θουκ. Γ', 113 «Καὶ αὐτοῖς τῇ ὑστεραίᾳ ἦλθε κῆρυξ ἀπὸ τῶν ἐς Ἀγραίους καταφυγόντων ἐκ τῆς Ὄλπης Ἀμπρακιωτῶν, ἀναίρεσιν αἰτήσων τῶν νεκρῶν οὓς ἀπέκτεινον ὕστερον τῆς πρώτης μάχης». Αἰσχ. περὶ παραπρ. 43, 10 «καὶ σπονδὰς τοῖς σώμασιν αἰτησάντων, ὥστε ἀπελθεῖν ἐκ τῆς Βοιωτίας».

Αὐτόθι στίχ. 7.

«οὐδ' αὖ ἐσπένδοντο».

Ἀναγνωστέον: «οὐδ' ἂν ἐσπένδοντο».

Κεφ. 120, 17 κέξ.

«καὶ ὄντες οὐδὲν ἄλλο ἢ νησιῶται αὐτεπάγγελτοι ἐχώρησαν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, καὶ οὐκ ἀνέμειναν ἀτολμίᾳ ἀνάγκην σφίσι προσγενέσθαι περὶ τοῦ φανερῶς οἰκείου ἀγ[αθοῦ]· σημεῖόν τ' εἶναι τοῦ καὶ ἄλλο τι ἂν αὐτοὺς τῶν με[γ]ίστων ἀνδρείως ὑπομεῖναι, εἰ τεθήσεται κατὰ νοῦν τὰ πρ[ά]γματα· πιστοτάτους τε τῇ ἀληθείᾳ ἡγήσεσθαι αὐτοὺς Λα[κ]εδαιμονίους φίλους, καὶ τἆλλα τιμήσειν».

Digitized by Google

Πρῶτος ὁ Kg. διεῖδεν, ὅτι ἡ μετὰ τό: «*πράγματα*» κοινῶς φερομένη μέση στιγμὴ πρέπει νὰ ἀφαιρεθῇ καὶ ἀντ' αὐτῆς νὰ τεθῇ ὑποστιγμή· οὕτω δὲ διαστίξας, προσέθηκε μετὰ τὸ «*εἰ*» («*εἰ τεθήσεται*») τὸν σύνδεσμον «*τε*» καὶ ἔγραψεν: «*εἴ τε τεθήσεται*»· τὴν γραφὴν δὲ ταύτην ἀπεδέξαντο ἄλλοι τε καὶ ὁ Cl. καὶ ὁ Bh. ὀρθῶς· διότι τό: «*εἰ τεθήσεται κατὰ νοῦν τὰ πράγματα*» δὲν εἶναι ὑπόθεσις τοῦ «*ἄλλο τι ἂν αὐτοὺς τῶν μεγίστων ἀνδρείως ὑπομεῖναι*», ἀλλὰ τοῦ: «*ἡγήσεσθαι αὐτοὺς Λακεδαιμονίων φίλους καὶ τἆλλα τιμήσειν*». Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ὀρθῶς ἔχουσιν, δὲν εἶναι καθ' ἡμᾶς ὀρθὴ ἡ τοῦ «*τε*» προσθήκη μετὰ τὸ «*εἰ*»· διότι τό: «*τε*» εἶναι ἤδη τεθειμένον, ἂν ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τοῦ: «*τεθήσεται*», καὶ ἀναγνωσθῇ ἀντὶ τούτου: «*εἴ τε θήσεται*». Δῆλον δέ, ὅτι, οὕτω τοῦ χωρίου διορθωθέντος, ὑποκείμενον τοῦ «*θήσεται*» εἶναι ὁ Βρασίδας· οὐδεὶς δὲ λόγος, δι' ὃν πρέπει νὰ τεθῇ τό: «*τεθήσεται*», ὑποκείμενον ἔχον τό: «*πράγματα*».

Κεφ. 130, 6 κέξ.

«καὶ τῇ ἐπιγιγνομένῃ ἡμέρᾳ Νικίας μὲν τῷ ἡμίσει τοῦ στρατοῦ προϊὼν ἅμα ἐς τὰ μεθόρια τῶν Σκιωναίων τὴν γῆν ἐδῄου, Νικόστρατος δὲ τοῖς λοιποῖς — προσεκάθητο τῇ πόλει».

Ὀρθῶς ὁ Kr. ἀναφέρει τό: «ἅμα» («προϊὼν ἅμα») εἴς τε τὸ *προϊὼν* καὶ εἰς τὸ ἐδῄου, ἐν ᾧ κατὰ τὸν Cl. τοῦτο: «setzt die operationen beider Feldherren als gleichzeitig». Τίνες εἶναι αἱ σύγχρονοι «operationen» τοῦ στρατηγοῦ Νικοστράτου, ὃς «*προσεκάθητο τῇ πόλει*», πρὸς τὰς τοῦ Νικίου, ὃς προῄει ἅμα καὶ ἐδῄου τὴν γῆν;

Βιβλ. Ε', κεφ. 1, 1 κέξ.

«τοῦ δ' ἐπιγιγνομένου θέρους αἱ μὲν ἐνιαύσιοι σπονδαὶ διελέλυντο μέχρι Πυθίων· καὶ ἐν τῇ ἐκεχειρίᾳ οἱ Ἀθηναῖοι Δηλίους ἀνέστησαν ἐκ Δήλου» κέξ.

Πάντες, οὓς ἡμεῖς γινώσκομεν, οἱ ἑρμηνευταὶ οἵ τε παλαιότεροι καὶ οἱ νεώτεροι δικαίως προσέκρουσαν εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ προκειμένου χωρίου. Διότι πῶς, λέγουσιν, τετελεσμένη ἤδη ἐν τῷ παρελθόντι

Digitized by Google

πρᾶξις («αἱ σπονδαὶ διελέλυντο») ὁρίζεται χρονικῶς διὰ τοῦ μέλλοντος («μέχρι Πυθίων»); Διὸ πρὸς ἄρσιν τῆς δυσχερείας οἱ μὲν οὕτως ἑρμηνεύουσιν: «induciae annuae solutae erant (et bellum renovatum est) usque ad Pythia, i. e usquedum Pythia novas inducias novamque belli cessationem effecerunt». Ὁ δὲ Pp., πειρώμενος μετ' ἐπιμελείας τὰ τοῦ εἰρημένου χωρίου νὰ ἐξακριβώσῃ, τελευτῶν συμπεραίνει ὡς ἑξῆς: «quum induciae Ol. 89, 1 mense Elaphebolione factae (vid. 4, 117, 1) eodem mense, nostro Martio, finitae essent, per hanc aestatem usque ad auctumnum, qui Graecis est Ol. 89, 3, pugnatum est; deinde feriarum Pythicarum causa cessatum ab armis — et mox de pace actum est. Cf. 14, 1». Ὁ δὲ Cl., ἔν τε ταῖς ἑρμηνευτικαῖς καὶ ἐν ταῖς κριτικαῖς παρατηρήσεσιν ἐκτιθεὶς τὰς ἑαυτοῦ εἰκοτολογίας πρὸς ἐξήγησιν τῆς φαινομένης δυσχερείας, λέγει τοιάδε: «εἰ ὁ ἱστορικὸς ἐν τῷ μεταξὺ μὴ προσετίθει τὰ: «καὶ ἐν τῇ ἐκεχειρίᾳ οἱ Ἀθηναῖοι» (στίχ. 2), τὸ χωρίον θὰ εἶχεν ὡς ἑξῆς: «τοῦ δ' ἐπιγενομένου θέρους αἱ μὲν ἐνιαύσιοι σπονδαὶ διελύλυντο· Κλέων δὲ Ἀθηναίους πείσας μεσοῦντος ἤδη τοῦ θέρους ἐς τὰ ἐπὶ Θράκης χωρία ἐξέπλευσεν» (κεφ. 2, 1 κέξ.)· νῦν δέ, ὡς ἔχει τὸ χωρίον, «αἱ μὲν σπονδαὶ διελέλυντο» εἶναι, λέγει, ἴσον τῷ: «πόλεμος αὖθις ἦν (διελέλυντο γὰρ αἱ σπονδαί)» μέχρι Πυθίων.

Ταὐτὰ δὲ καὶ παραπλήσια ὑπολαμβάνουσιν ὅ τε Krüg. καὶ ὁ Bh., γράφων ὁ μέν, ὅτι «αἱ μὲν σπονδαὶ διελέλυντο καὶ αὖθις πόλεμος ἐγένετο μέχρι Πυθίων», ὁ δέ, «αἱ μὲν σπονδαὶ διελέλυντο καὶ πόλεμος πάλιν ἦν μέχρι Πυθίων, ὁπότε νέα ἐκεχειρία ἕνεκα τῆς τελέσεως τῆς ἑορτῆς ἐπεγένετο». Ὁ δὲ Grote καὶ Arnold δοξάζουσιν, ὅτι ἔληξαν μὲν αἱ ἐνιαύσιοι σπονδαὶ τῇ 14 τοῦ Ἐλαφηβολιῶνος μηνός, ἀλλ' εἴτε διὰ ῥητῆς ὁμολογίας, εἴτε ἔργῳ ἡ ἐκεχειρία παρετάθη ὡς *ἀναχωχὴ ἄσπονδος* μέχρι τῶν Πυθίων. Ὁ δ' ὀξύπικρος τέλος καὶ *παράδοξος ἐν πολλοῖς* Herm. Mül.-Strüb. αὐθεντικῶς πως ἀποφαίνεται, ὅτι πρέπει οὑτωσί, εἰ μὴ κατὰ γράμμα, ἀλλὰ κατά γε τὴν διάνοιαν νὰ διορθωθῇ τ[ὸ εἰ]ρημένον χωρίον: «τοῦ δ' ἐπιγιγνομένου θέρους, αἱ μὲν ἐνιαύσιοι σ[πο]νδαὶ διελέλυντο, ἀναβολὴ δὲ ἦν (oder ἐγένετο) τοῦ πολέμου μέχ[ρι] Πυθίων καὶ ἐν τῇ ἐκεχειρίᾳ Ἀθηναῖοι Δηλίους ἀνέστησαν ἐκ Δήλ[ου]» κέξ. (Herm. Mül.-Strübing, Aristophanes σελ. 387-92).

Digitized by Google

Καὶ ταῦτα μὲν οὗτοι· καθ' ἡμᾶς δὲ ζητεῖται, εἰ ὀρθῶς παραδέδοται ἡ γραφή: «*τοῦ δ' ἐπιγιγνομένου θέρους* αἱ μὲν ἐνιαύσιοι σπονδαὶ διελέλυντο»· αἱ ἐνιαύσιοι δηλαδὴ σπονδαὶ διελέλυντο, ἢ οὐ διελέλυντο μέχρι Πυθίων; ἡ ἐκεχειρία, ἐν ᾗ οἱ Ἀθηναῖοι Δηλίους ἀνέστησαν ἐκ Δήλου («καὶ ἐν τῇ ἐκεχειρίᾳ οἱ Ἀθηναῖοι»), εἶναι ἄρα ἡ διὰ τὰ Πύθια, ἢ ἡ κατὰ τὰς ἐνιαυσίους σπονδάς;

Ὅτι αἱ ἐνιαύσιοι σπονδαὶ οὐ διελέλυντο μέχρι Πυθίων, ἡ δὲ ἐκεχειρία, ἐν ᾗ οἱ Ἀθηναῖοι Δηλίους ἀνέστησαν, καὶ μεθ' ἣν ὁ Κλέων Ἀθηναίους πείσας ἐς τὰ ἐπὶ Θρᾴκης χωρία ἐξέπλευσεν (κεφ. 2, 1) εἶναι οὐχὶ ἡ διὰ τὰ Πύθια, ἀλλ' ἄρα ἡ ἔνσπονδος, θὰ πειραθῶμεν διὰ ῥημάτων αὐτοῦ τοῦ Θουκυδίδου ἐν τοῖς ἐφεξῆς νὰ ἀποδείξωμεν, καὶ παρακαλοῦμεν τὸν λόγιον ἀναγνώστην νὰ παρακολουθήσῃ ἡμῖν ἐν τούτῳ κατ' ἀνάγκην μακρηγοροῦσιν.

Αἱ ἐνιαύσιοι σπονδαὶ καὶ ἑπομένως ἡ ἐνιαύσιος ἐκεχειρία ἐγένετο τῷ ἔτει 423 τετράδι ἐπὶ δέκα τοῦ Ἐλαφηβολιῶνος μηνὸς ἐν Ἀθήναις (ἤτοι μηνὶ Μαρτίῳ). Δ', 117 καὶ 118: «αἱ δὲ σπονδαὶ ἐνιαυτὸν ἔσονται» στίχ. 42· «σπείσασθαι δὲ αὐτίκα μάλα τὰς πρεσβείας ἦ μὴν ἐμμενεῖν ἐν ταῖς σπονδαῖς τὸν ἐνιαυτὸν» κεφ. 118, 55· «καὶ ὤμοσαν μηνὸς ἐν Λακεδαίμονι Γεραστίου δωδεκάτῃ» Δ', 119. Καθ' ὅλην δὲ τὴν διάρκειαν τῆς ἐκεχειρίας εἰς λόγους συνήρχοντο (Λακεδαιμόνιοί τε καὶ Ἀθηναῖοι) περὶ τῆς μακροτέρας εἰρήνης· «*καὶ ξυνῄεσαν ἐν αὐτῇ περὶ τῶν μειζόνων σπονδῶν διὰ παντὸς ἐς λόγους*» Δ', 119 12.

Ἡ δὲ συνθήκη ἀνηγγέλθη τῷ Βρασίδᾳ εἰς τὰ ἐπὶ Θρᾴκης χωρία ὄντι παρὰ μὲν τῶν Ἀθηναίων διὰ τοῦ Ἀριστωνύμου, παρὰ δὲ τῶν Λακεδαιμονίων διὰ τοῦ Ἀθηναίου (Δ', 122) «οἱ δὲ τῷ Βρασίδᾳ ἀνήγγελλον τὴν ξυνθήκην, καὶ ἐδέξαντο πάντες οἱ ἐπὶ Θρᾴκης ξύμμαχοι Λακεδαιμονίων τὰ πεπραγμένα. Ἀριστώνυμος δὲ τοῖς μὲν ἄλλοις κατῄνει, Σκιωναίους δὲ αἰσθόμενος ἐκ λογισμοῦ τῶν ἡμερῶν ὅτι ὕστερον ἀφεστήκοιεν, οὐκ ἔφη ἐνσπόνδους ἔσεσθαι. Βρασίδας δὲ ἀντέλεγε πολλά, ὡς πρότερον, καὶ οὐκ ἀφίει τὴν πόλιν· ὡς δ' ἀπήγγειλεν ἐς τὰς Ἀθήνας ὁ Ἀριστώνυμος περὶ αὐτῶν, οἱ Ἀθηναῖοι εὐθὺς ἑτοῖμοι ἦσα στρατεύειν ἐπὶ τὴν Σκιώνην· οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι πρέσβεις πέμψαντε παραβήσεσθαι ἔφασαν αὐτοὺς τὰς σπονδάς, καὶ τῆς πόλεως ἀντεποιοῦντο *Βρασίδᾳ πιστεύοντες*, δίκῃ τε ἑτοῖμοι ἦσαν περὶ αὐτῆς κρίνε

σθαι· οἱ δὲ δίκῃ μὲν οὐκ ἤθελον κινδυνεύειν, στρατεύειν δὲ ὡς τάχιστα —· *εἶχε δὲ καὶ ἡ ἀλήθεια* περὶ τῆς ἀποστάσεως *μᾶλλον ἢ οἱ Ἀθηναῖοι ἐδικαίουν*.— ψήφισμά τ' εὐθὺς ἐποιήσαντο, *Κλέωνος γνώμῃ πεισθέντες*, Σκιωναίους ἐξελεῖν τε καὶ ἀποκτεῖναι, *καὶ τἆλλα ἡσυχάζοντες* ἐς τοῦτο παρεσκευάζοντο» (Δ', 122)· «οἱ δὲ Ἀθηναῖοι εὐθὺς πυθόμενοι (ὅτι *φανερῶς* ἐν τῇ ἐκεχειρίᾳ καὶ ἡ Μένδη ἀπέστη καὶ τῷ Βρασίδᾳ προσεχώρησε), πολλῷ ἔτι μᾶλλον ὀργισθέντες παρεσκευάζοντο ἐπ' ἀμφοτέρας τὰς πόλεις» (123)· «καὶ ἐξέπλευσαν ἐπί τε τὴν Μένδην καὶ τὴν Σκιώνην, στρατηγοῦντος Νικίου τοῦ Νικηράτου καὶ Νικοστράτου τοῦ Διοτρέφους» (129)· «κατασχόντες δὲ τὰ περὶ τὴν Μένδην, ἐπὶ τὴν Σκιώνην ἐχώρουν» (130)· «καὶ ἡ Σκιώνη τοῦ θέρους ἤδη τελευτῶντος περιετετείχιστό τε παντελῶς, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐπ' αὐτῇ φυλακὴν καταλιπόντες ἀνεχώρησαν τῷ ἄλλῳ στρατῷ» (133)· περιτειχιζομένης δὲ τῆς Σκιώνης καὶ Ἰσχαγόρας ὁ Λακεδαιμόνιος *ἐτύγχανε* μέλλων στρατιὰν πεζῇ πορεύσειν ὡς Βρασίδαν, καὶ ἐκωλύθη μὲν τὸ στράτευμα ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν, ἀφίκοντο μέντοι Ἰσχαγόρας καὶ Ἀμεινίας καὶ Ἀριστεὺς ὡς Βρασίδαν, *ἐπιδεῖν* πεμψάντων Λακεδαιμονίων *τὰ πράγματα* (132)· «ἐν δὲ τῷ ἐπιόντι χειμῶνι τὰ Ἀθηναίων καὶ Λακεδαιμονίων ἡσύχαζε *διὰ τὴν ἐκεχειρίαν*» (134)· «καὶ ὁ χειμὼν ἐτελεύτα, καὶ ἔνατον ἔτος τῷ πολέμῳ ἐτελεύτα τῷδε ὃν Θουκυδίδης ξυνέγραψεν» (135).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω κεφαλαιωδῶς ἐκτεθέντων δῆλον, ὡς νομίζομεν, γίνεται, ὅτι, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἤρξεν ἡ ἐνιαύσιος ἐκεχειρία μέχρι τοῦ ἐπιόντος χειμῶνος, αἱ ἐνιαύσιοι σπονδαὶ δὲν διεταράχθησαν, καίτοι ὁ Βρασίδας, πρὸς ὃν ἀνηγγέλθη ἡ συνθήκη, δὲν ἠθέλησε κατὰ ταύτην νὰ συμμορφωθῇ· διότι, ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι, ἐκπλεύσαντες ἐπί τε τὴν Μένδην καὶ τὴν Σκιώνην, ἣν οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀντεποιοῦντο, τῷ Βρασίδᾳ πιστεύοντες, τὰ μὲν περὶ τὴν Μένδην κατέσχον, τὴν δὲ Σκιώνην ἀφεστηκυῖαν περιετείχισαν, οἱ Λακεδαιμόνιοι, οἵτινες πρέσβεις πέμψαντες εἶπον ὅτι θὰ παραβῶσιν αὐτοὶ (οἱ Ἀθην.) τὰς σπονδάς, δὲν ἐθεώρησαν ὅμως διὰ τὴν στρατείαν ταύτην τοὺς Ἀθηναίους ὡς παρασπονδήσαντας, τοῦτο μὲν διότι καὶ ἡ ἀλήθεια περὶ τῆς ἀποστάσεως ...ς Σκιώνης εἶχε μᾶλλον ἢ οἱ Ἀθηναῖοι ἐδικαίουν, τοῦτο δὲ διότι ...φότεροι «πρὸς τὴν εἰρήνην μᾶλλον τὴν γνώμην εἶχον» (Ε', 13, 7. ', 6). Ἀμφότεροι ἄρα οἵ τε Λακεδαιμόνιοι καὶ Ἀθηναῖοι, σοβα-

Digitized by Google

ροτάτους ἔχοντες λόγους, ὅπως μὴ παραβαθῇ ἡ ἐνιαύσιος ἐκεχειρία (πλὴν τοῦ Κλέωνος καὶ τοῦ Βρασίδου, «οἵπερ ἀμφοτέρωθεν μάλιστα ἠναντιοῦντο τῇ εἰρήνῃ» δι' οὓς ὁ ἱστορικὸς λέγει λόγους (Ε', 16, 3 κτέ.)) *ἡσύχαζον διὰ τὴν ἐκεχειρίαν*, «ἐν ᾗ ἔδει ξυνιόντας καὶ περὶ τοῦ *πλείονος χρόνου* βουλεύεσθαι καὶ περὶ *τῶν μειζόνων σπονδῶν διὰ παντὸς* ἐς λόγους ξυνιέναι (Ε', 15, 8. Δ', 119, 12).

Διὰ ταῦτα δὲ οὐδεὶς καθ' ἡμᾶς λόγος συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς παραδοχῆς τῆς διαλύσεως τῶν ἐνιαυσίων σπονδῶν· μᾶλλον δὲ τοὐναντίον ἐκ τῶν ἡγουμένων πειθόμεθα, ὅτι δηλαδὴ αἱ σπονδαί, αἵτινες κατὰ τὸ ἔαρ, ὡς ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἴδομεν, τοῦ ἔτους 423 συνωμολογήθησαν, ἅμα τῇ λήξει τῆς προθεσμίας, ἤτοι μετὰ τὴν παρέλευσιν τῆς δεκάτης τετάρτης τοῦ μηνὸς Ἐλαφηβολιῶνος τοῦ ἔτους 422, μετὰ τὴν ἔξοδον δηλονότι τοῦ ἐνιαυτοῦ καὶ τοῦ θέρους ἐπιγιγνομένου, αὗται δὲν εἶχον διαλυθῆ, ἀλλὰ παρετάθησαν ἰσχύουσαι καὶ μέχρι Πυθίων.

Κατὰ ταῦτα ἡ ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ γραφή:

«τοῦ δ' ἐπιγιγνομένου θέρους αἱ μὲν ἐνιαύσιοι σπονδαὶ διελέλυντο μέχρι Πυθίων».

διορθωτέα ὡς ἑξῆς:

«τοῦ δ' ἐπιγιγνομένου θέρους αἱ μὲν ἐνιαύσιοι σπονδαὶ ⟨*οὐ*⟩ διελέλυντο μέχρι Πυθίων».

Οὕτω δὲ τὰ ἐν τῷ τέλει τοῦ κεφ. 135 τοῦ Δ' βιβλίου πρὸς ταῦτα συνδέονται ὡς ἑξῆς:

«καὶ ὁ χειμὼν ἐτελεύτα, καὶ ἔνατον ἔτος τῷ πολέμῳ ἐτελεύτα τῷδε ὃν Θουκυδίδης ξυνέγραψεν. Τοῦ δ' ἐπιγνομένου ἦρος αἱ μὲν» κέξ.

Κατὰ ταῦτα αἱ μὲν ἐνιαύσιοι σπονδαὶ δὲν εἶχον διαλυθῆ τοῦ ἐπιγιγνομένου θέρους, ἀλλ' ἦν ἡ ἐκεχειρία μέχρι Πυθίων καὶ ἐν ταύτῃ οἱ Ἀθηναῖοι κτέ.—Καὶ ἦν μὲν ἡ ἐκεχειρία μέχρι Πυθίων, τῶν ἐνιαυσίων σπονδῶν οὐ διαλελυμένων τοῦ ἐπιγιγνομένου θέρους, καὶ ἐν τῇ ἐκεχειρίᾳ οἱ Ἀθηναῖοι Δηλίους ἀνέστησαν — — Κλέων δὲ Ἀθηναίους *πείσας* ἐξέπλευσεν ἐς τὰ ἐπὶ Θρᾴκης χωρία *μετὰ τὴν ἐκεχειρίαν* (κεφ. 2, 1). «Καὶ ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς χρόνους (ὑφ' οὓς δηλονότι καὶ ὁ Κλέων ἐξέπλευσεν) τοῦ θέρους τελευτῶντος Ῥαμφίας καὶ Αὐτοχαρίδας καὶ Ἐπικυδίδας Λακεδαιμόνιοι ἐς τὰ ἐπὶ Θρᾴκης χωρία βοήθειαν ἦγον» κτέ (Ε', 12)· «μάλιστα δ' ἀπῆλθον (οἱ περὶ τὸν

Digitized by Google

Ῥαμφίαν) ἐπ' οἴκου εἰδότες τοὺς Λακεδαιμονίους, ὅτι ἐξῄεσαν, *πρὸς εἰρήνην μᾶλλον τὴν γνώμην ἔχοντας*» (13).

Ἀλλὰ θῶμεν, ὅτι ταῦτα δὲν ἔχουσιν οὕτως, ὥσπερ ἡμεῖς ὑποτοποῦμεν, ἀλλ' ὥσπερ φέρεται ἡ γραφή: «*τοῦ ἐπιγιγνομένου θέρους αἱ ἐνιαύσιοι σπονδαὶ διελέλυντο*». Ἀλλὰ τότε διὰ τί ἄρα, ἐνιαύσιοι αὗται οὖσαι, τοῦ ἐπιγιγνομένου θέρους ἔπρεπε νὰ διαλυθῶσι καὶ οὐχὶ ἅμα τῇ ἐξόδῳ αὐτῶν, ἤτοι εὐθὺς μετὰ τὴν 14 τοῦ Ἐλαφηβολιῶνος μηνός; Διαλυθεῖσαι δὲ πῶς πάλιν μέχρι Πυθίων παρετάθησαν; Διότι μόνον αἱ μὴ διαλελυμέναι, οὐχὶ δὲ τἀνάπαλιν καὶ αἱ διαλελυμέναι δύνανται νὰ παραταθῶσιν. Πόθεν δ' ἔπειτα δῆλον, ὅτι μετὰ τὴν διάλυσιν τῶν ἐνιαυσίων σπονδῶν πόλεμος αὖθις ἦν μέχρι Πυθίων, ἕνεκα δὲ τούτων ἡ ἐκεχειρία ἐγένετο; Εἰ δ' ὄντως διελέλυντο καὶ πόλεμος αὖθις ἦν μέχρι Πυθίων, διὰ τί ὁ ἱστορικὸς οὐδαμοῦ, τοῦ θέρους διαρκοῦντος, πολεμικῆς τινος τῶν Λακεδαιμονίων καὶ Ἀθηναίων πράξεως μνημονεύει, ἀλλὰ μόνον τοὐναντίον διαρρήδην λέγει, ὅτι ὁ Κλέων Ἀθηναίους πείσας *μετὰ τὴν ἐκεχειρίαν* εἰς τὰ ἐπὶ Θρᾴκης χωρία ἐξέπλευσε τοῦ θέρους τελευτῶντος; Χωρὶς δὲ τούτων τίνα ἄρα λόγον εἶχεν ὁ ἱστορικὸς νὰ μνημονεύσῃ, ὅτι διελέλυντο αἱ σπονδαί, ἀφ' οὗ αὗται ἐνιαύσιοι μόνον οὖσαι ἀφ' ἑαυτῶν μετὰ τὴν πάροδον τοῦ ἐνιαυτοῦ ἔπρεπε νὰ ὦσι διαλελυμέναι;

Διὰ ταῦτα ἄρα τὰ ἀπορήματα καὶ δι' οὓς ἐν τοῖς ἄνω ἐξέθεμεν λόγους, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀκριβολογίαν, ᾗ ἐχρήσατο ὁ ἱστορικός, τὸν ὑπερσυντέλικον χρόνον, ἀλλ' οὐχὶ τὸν ἀόριστον θεὶς (τοῦ δ' ἐπιγιγνομένου θέρους *διελέλυντο*), ὅπως δηλονότι δηλώσῃ, ὅτι ἐπεγίγνετο τὸ θέρος καὶ αἱ ἐνιαύσιοι σπονδαὶ δὲν εἶχον διαλυθῆ αἱ κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ παρελθόντος ἔτους συνομολογηθεῖσαι, — διὰ πάντα δὴ ταῦτα ἡμεῖς εἰκάζομεν, ὅτι οὔτε αἱ ἐνιαύσιοι σπονδαὶ διελέλυντο καὶ ἡ ἐκεχειρία ἑπομένως ἦν μέχρι Πυθίων, ἐν δὲ τῇ ἐκεχειρίᾳ οἱ Ἀθηναῖοι Δηλίους ἀνέστησαν ἐκ Δήλου. Ἐπειδὴ δὲ τὰ Πύθια κατὰ τὸν Δελφικὸν μῆνα Βουκάτιον ἐτελοῦντο, ὁ μὴν δ' οὗτος κατὰ τὰς ἀκριβεστάτας μάλιστα ἐρεύνας τοῦ σεβαστοῦ μοι διδασκάλου R. Kirchhof συμπίπτει ἀκριβῶς σχεδὸν πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις Μεταγειτνιῶνα (ἰδ. Monatsbericht der Berliner Akad. 1864, σελ. 129 καὶ Schöm. Griech. Alterth. 2, σελ. 66) ἤτοι πρὸς τὸν καθ' ἡμᾶς Αὔγουστον, ἡ ἐνιαύσιος ἐκεχειρία παρετάθη ἀπὸ τοῦ μηνὸς Ἀπριλίου

τοῦ ἔτους 422 μέχρι τοῦ Αὐγούστου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, παρετάθη δηλονότι ἐπὶ πέντε σχεδὸν ὅλους μῆνας, ἐν δὲ τῇ ἐκεχειρίᾳ οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς Δηλίους ἀνέστησαν, ὁ δὲ Κλέων *μετὰ τὴν ἐκεχειρίαν* εἰς τὰ ἐπὶ Θρᾴκης χωρία ἐξέπλευσεν, Ἀθηναίους πείσας, ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς δὲ χρόνους *τοῦ θέρους τελευτῶντος* εἰς τὰ ἐπὶ Θρᾴκης χωρία, ὡς ἐν τοῖς ἡγουμένοις εἴδομεν, καὶ οἱ περὶ τὸν Ῥαμφίαν Λακεδαιμόνιοι βοήθειαν ἦγον, ἀλλ' ἔπειτα ἐπ' οἴκου ἀπετράποντο, εἰδότες *μάλιστα* τοὺς Λακεδαιμονίους, *ὅτε ἐξῄεσαν*, *πρὸς τὴν εἰρήνην μᾶλλον τὴν γνώμην ἔχοντας*.

Εἰ δὲ καὶ ἡμεῖς τοῦ ὀρθοῦ ἠστοχήσαμεν πλανηθέντες, ἄλλοι τὸ ὀρθότερον εὑρόντες εἰπέτωσαν καὶ εὐγνωμόνως θὰ ἀποδεχθῶμεν.

κεφ. 7, 1 κτέ.

«ὁ δὲ Κλέων τέως μὲν ἡσύχαζεν, ἔπειτα ἠναγκάσθη ποιῆσαι ὅπερ ὁ Βρασίδας προσεδέχετο. τῶν γὰρ στρατιωτῶν ἀχθομένων μὲν τῇ ἕδρᾳ, ἀναλογιζομένων δὲ τὴν ἐκείνου ἡγεμονίαν, πρὸς οἵαν ἐμπειρίαν καὶ τόλμαν μετὰ οἵας ἀνεπιστημοσύνης καὶ μαλακίας γενήσοιτο καὶ οἴκοθεν ὡς ἄκοντες αὐτῷ ξυνεξῆλθον, αἰσθόμενος τὸν θροῦν καὶ οὐ βουλόμενος αὐτοὺς διὰ τὸ ἐν αὐτῷ καθημένους βαρύνεσθαι, ἀναλαβὼν ἦγε».

«διὰ τὸ — καθημένους» εἶναι τὸ τρίτον κατὰ τοὺς πλείστους τῶν ἑρμηνευτῶν, καθ' ὃ ὁ Θουκυδίδης συντάσσει τὴν πρόθεσιν *διὰ* αἰτιατικῇ μετοχῆς ἀντὶ τοῦ ἀπαρεμφάτου (τ.ἔ. διὰ τὸ καθημένους = διὰ τὸ καθῆσθαι). «Partic., λέγει ὁ Cl., st. des Infin. wie 4, 63, 1., hier leichter erklärlich, um das Zusammentreffen mit einem zweiten Infinitiv zu vermeiden». Κατὰ τὸν Cl. δηλαδὴ ἐτέθη ἡ μετοχὴ (καθημένους) ἀντὶ τοῦ ἀπαρεμφάτου (καθῆσθαι), ὅπως μὴ συγκρουσθῶσι δύο ἀπαρέμφατα (διὰ τὸ καθῆσθαι βαρύνεσθαι). Καὶ περὶ μὲν τῶν δύο ἄλλων φράσεων, ἐν αἷς ἡ αὐτὴ περίπτωσις ἀπαντᾷ, παρετηρήσαμεν ἐν τοῖς ἡγουμένοις (Δ', 63. σελ. 408)· περὶ δὲ το προκειμένου χωρίου λέγομεν, ὅτι τὴν φαινομένην ἐν αὐτῷ ἀνωμαλία ἄλλως πως μᾶλλον δυνάμεθα νὰ ἄρωμεν, ἢ καθ' ὃν τρόπον ὁ Cl. κα ὅστις ἕτερος τῶν ἑρμηνευτῶν νομίζουσιν ὅτι ἐξηγοῦνται.

Digitized by Google

Οὐδεμία δὲ καθ' ἡμᾶς εἶναι ἀνωμαλία συντάξεως, ἀλλ' ὁμαλώτατα *ἔχει τὸ χωρίον*, ἄν, ὡς νομίζομεν, διορθωθῇ οὕτω:

«*καὶ οὐ* ⟨*βουλομένους*⟩ *αὐτοὺς* [διὰ τὸ ἐν τῷ αὐτῷ καθημένους βαρύνεσθαι] *ἀναλαβὼν ἦγε*».

Οὕτω δὲ διορθοῦμεν τὸ χωρίον, νομίζοντες, ὅτι τὰ ἐν ταῖς ἀγκύλαις παρέλκουσιν, ὡς πρόσθετον ἑρμήνευμα τῶν ἐν τοῖς ἡγουμένοις ῥηθέντων: «*ἀχθομένων μὲν τῇ ἕδρᾳ*». Διὰ δὲ τοῦ: «οὐ ⟨βουλομένους⟩ αὐτούς», ὡς ἡμεῖς διορθοῦμεν, ὁ ἱστορικὸς οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ, ἢ δι' ἄλλων λέξεων ἐπαναλαμβάνει ὅ τι ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἶπεν: «*ἀχθομένων μὲν τῇ ἕδρᾳ*».

'Αλλ' ἂν ἡ εἰκασία ἡμῶν αὕτη μὴ φαίνηται πιθανή, ἀλλὰ πρέπει ἀντὶ μὲν τοῦ: «βουλομένους», ὡς ἡμεῖς ἀναγινώσκομεν, νὰ κῆται ἡ γραφή: «βουλόμενος», τὰ δὲ ἐν ταῖς ἀγκύλαις νὰ μὴ διαγραφῶσι, λέγομεν ὅτι πάντως ταῦτα οὕτως ἀναγνωστέα:

«*καὶ οὐ βουλόμενος αὐτοὺς ἐν τῷ αὐτῷ καθημένους βαρύνεσθαι, ἀναλαβὼν ἦγε*».

Τὸ δὲ *βαρύνεσθαι* παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ εὕρηται συντεταγμένον ὡς ἑξῆς:

«*ἐβαρύνοντο δὲ καὶ χαλεπῶς ἔφερον* οἰκίας τε καταλείποντες καὶ ἱερά» (Θουκ. Β', 16, 7)· «τοῖς παροῦσι πόνοις βαρυνόμενοι» (Β', 64, 31)· «ἅμα μὲν γὰρ στερόμενοι καὶ ἰδίᾳ ἕκαστος καὶ ἡ πόλις ὁπλιτῶν τε πολλῶν καὶ ἱππέων καὶ ἡλικίας οἵαν οὐχ ἑτέραν ἑώρων ὑπάρχουσαν ἐβαρύνοντο» (Θ', 1, 11).

κεφ. 9, 19.

«καὶ ἐν τῷ ἀνειμένῳ αὐτῶν τῆς γνώμης καὶ πρὶν ξυνταθῆναι μᾶλλον τὴν δόξαν».

Μετὰ τὴν ὀρθὴν διόρθωσιν τοῦ Krüg., ἀντὶ τῆς γραφῆς «*ξυνταχθῆναι*» γράψαντος «*ξυνταθῆναι*», παρέλκει τό: «*τὴν δόξαν*», ὁ δὲ λόγος φανερός.

κεφ. 15, 9.

«παραχρῆμα οἱ Λακεδαιμόνιοι γνόντες νῦν μᾶλλον ἂν δεξαμένους ποιοῦνται τὴν ἐνιαύσιον ἐκεχειρίαν».

Digitized by Google

Ἀντὶ τοῦ: «*ἂν ἐνδεξαμένους*» ἀναγνωστέον καθ' ἡμᾶς «*ἂν δεξαμένους*». πρβλ. Ε', 22, 3 «οἱ δὲ τῇ αὐτῇ προφάσει, ᾗπερ καὶ τὸ πρῶτον ἀπεώσαντο, οὐκ ἔφασαν *δέξασθαι* (γράφε: *ἂν δέξασθαι*), *ἢν μή τινας δικαιοτέρας τούτων ποιῶνται*». Δ', 21, 1, κτέ. «*νομίζοντες τοὺς Ἀθηναίους ἐν τῷ πρὶν χρόνῳ σπονδῶν μὲν ἐπιθυμεῖν, σφῶν δὲ ἐναντιουμένων κωλύεσθαι, διδομένης δὲ εἰρήνης ἀσμένους δέξεσθαί τε καὶ τοὺς ἄνδρας ἀποδώσειν*».

αὐτόθι στιχ. 4.

«ἦσαν γὰρ οἱ Σπαρτιᾶται αὐτῶν».

Μὴ γραπτέον ἀντὶ τούτων οὕτως: «*ἦσαν γὰρ ο'* (=*ἑβδομήκοντα*) [Σπαρτιᾶται] *αὐτῶν*»;

κεφ. 22, 3 κέξ.

«Οἱ δὲ τῇ αὐτῇ προφάσει, ᾗπερ καὶ τὸ πρῶτον ἀπεώσαντο, οὐκ ἔφασαν δέξασθαι, ἢν μή τινας δικαιοτέρας ποιήσωνται».

Ὁ Stahl κατ' ἰδίαν αὐτοῦ θεωρίαν ἀντὶ τοῦ «*δέξασθαι*», ὡς τοῦτο φέρεται ἐν τοῖς κώδιξιν, ἔγραψε: «*δέξεσθαι*», ὅπερ ἐδέξατο καὶ ὁ Bh. Καθ' ἡμᾶς δὲ ἀναγνωστέον: «*ἔφασαν* ⟨*ἂν*⟩ *δέξασθαι*». Πρβλ. τὰ σημειωθέντα ἐν τοῖς ἡγουμένοις κεφ. 15, 9, καὶ Ε', 32, 11 «*ὡς δὲ οὐδὲν ἂν ἔφασαν ἐναντιωθῆναι οἱ Τεγεᾶται Λακεδαιμονίοις, οἱ Κορίνθιοι —— ἀνεῖσαν τῆς φιλονεικίας*».

αὐτόθι στιχ. 7-12.

«[νομίζοντες ἥκιστ' ἂν σφίσι] τούς τε Ἀργείους, ἐπειδὴ οὐκ ἤθελον Ἀμπελίδου καὶ Λίχου ἐλθόντων ἐπισπένδεσθαι, νομίσαντες αὐτοὺς ἄνευ Ἀθηναίων οὐ δεινοὺς εἶναι καὶ τὴν ἄλλην Πελοπόννησον μάλιστ' ἂν ἡσυχάζειν· πρὸ γὰρ ἂν τοὺς Ἀργείους, εἰ ἐξῆν, χωρεῖν».

Digitized by Google

Οὕτω κατὰ τὸν Cl. ἔχει τὸ προκείμενον χωρίον, ὅστις δι' οὓς ἐκτίθησι λόγους μεταξὺ μὲν ἀγκυλῶν ἐγκλείει τά: «νομίζοντες — σφίσι», ἀντὶ δὲ τῆς φερομένης γραφῆς: «πρὸς γὰρ ἂν τοὺς Ἀθηναίους» ἔγραψε «πρὸς γὰρ ἂν τοὺς Ἀργείους»· ἄλλοι δὲ ἄλλως τὸ χωρίον μεταβάλλουσιν, ὁ δὲ Bh. εἴκασεν ἀντὶ τοῦ: «μάλιστ' ἂν» «μόλις ἂν».

Ἡμεῖς δὲ νομίζομεν, ὅτι πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ ὡς ἑξῆς τὸ χωρίον: «νομίζοντες ἥκιστ' ἂν σφίσι τούς τε Ἀργείους ⟨αὐτούς⟩, ἐπειδὴ οὐκ ἤθελον Ἀμπελίδου καὶ Λίχου ἐλθόντων ἐπισπένδεσθαι *ἄνευ Ἀθηναίων*, δεινοὺς εἶναι καὶ τὴν ἄλλην Πελοπόννησον μάλιστ' ἂν ἡσυχάζειν· πρὸς γὰρ ἂν τοὺς Ἀθηναίους ⟨*ξυγχωρεῖν*⟩». Διότι οἵ τε Ἀργεῖοι καὶ ἡ ἄλλη Πελοπόννησος, εἰ μὴ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους (οἱ Λακεδ.) ξυμμαχίαν ἐποιοῦντο, πρὸς τούτους ἂν ξυνεχώρουν. Οἱ Ἀργεῖοι δὲν ἤθελον ἄλλας σπονδὰς πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους νὰ σπείσωνται ἄνευ τῶν Ἀθηναίων. Πρβλ. Ε', 40, 10-13.

Πρβλ. Ε', 39, 12 «εἰρημένον *ἄνευ ἀλλήλων μήτε σπένδεσθαί* τῳ μήτε πολεμεῖν». Β', 59, 6 «πρὸς δὲ τοὺς Λακεδαιμονίους ὥρμηντο *ξυγχωρεῖν*» Γ', 27, 9 «ἢ αὐτοὶ *ξυγχωρήσαντες* πρὸς Ἀθηναίους *ἔφασαν παραδώσειν τὴν πόλιν*».

κεφ. 36, 19-20.

«τὸ μέντοι Πάνακτον ἐδέοντο Βοιωτοὺς ὅπως παραδώσουσι Λακεδαιμονίοις».

Ἀναγνωστέον:
«τὸ μέν τοι Πάνακτον ⟨ἔδει τοὺς⟩ Βοιωτοὺς ⟨παραδοῦναι⟩ Λακεδαιμονίοις». Πρβ. Ε'. 42, 4.

κεφ. 58, 18-19.

«Καὶ Κορίνθιοι καὶ Πελληνῆς καὶ Φλιάσιοι ὄρθιον ἑτέραν ἐπορεύοντο».

Ἀντὶ τοῦ «*ὄρθιον*» αἱρετωτέρα εἶναι ἡ γραφὴ «*ὄρθριον*» (=ἅμα ὄρθρῳ), ἣν ἔχουσι καὶ οἱ κάλλιστοι τῶν κωδίκων.

Digitized by Google

Πρβλ. Ἀριστοφ. Ἐκκλ. 377. 525. Ὄρνθ. 489.

Ἴσως δὲ διορθωτέον καὶ οὕτως: «*ὄρθιον* [ἑτέραν] *ἐπορεύοντο*» ἄνευ τοῦ *ἑτέραν*· πρβλ. Ξενοφ. Ἀναβ. 4, 6, 12: «πολὺ γὰρ ῥᾷον *ὄρθιον* ἀμαχεὶ ἰέναι ἢ ὁμαλὲς ἔνθεν καὶ ἔνθεν πολεμίων ὄντων». Ξεν. Ἑλλ. 7, 5. 12: «ἐπορεύοντο πρὸς ὄρθιον»· καὶ 2, 4, 15: «διὰ τὸ πρὸς ὄρθιον ἰέναι».

κεφ. 61, 14.

«οὗτοι δὲ ὅμως καὶ πεισθέντες ὑπελείποντο πρῶτον, ἔπειτα δ' ὕστερον καὶ οὗτοι ἦλθον».

Τά: «*καὶ οὗτοι*» προφανῶς παρέλκοντα διαγραπτέα.

κεφ. 66, 1-9.

«Τῇ δ' ὑστεραίᾳ οἵ τε Ἀργεῖοι καὶ οἱ ξύμμαχοι ξυνετάξαντο, ὡς ἔμελλον μαχεῖσθαι, ἢν περιτύχωσιν· οἵ τε Λακεδαιμόνιοι ἀπὸ τοῦ ὕδατος πρὸς τὸ Ἡράκλειον πάλιν ἐς τὸ αὐτὸ στρατόπεδον ἰόντες ὁρῶσι δι ὀλίγου τοὺς ἐναντίους ἐν τάξει τε ἤδη πάντας καὶ ἀπὸ τοῦ λόφου προεληλυθότας. * μάλιστα δὴ Λακεδαιμόνιοι ἐς ὃ ἐμέμνηντο ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ ἐξεπλάγησαν. διὰ βραχείας γὰρ μελλήσεως ἡ παρασκευὴ αὐτοῖς ἐγίγνετο· καὶ εὐθὺς ὑπὸ σπουδῆς καθίσταντο ἐς κόσμον τὸν ἑαυτῶν».

Εἴ τι ἕτερον καὶ τὸ προκείμενον χωρίον πλεῖστα τοῖς ἑρμηνευταῖς παρέσχε καὶ παρέχει πράγματα πρὸς ὀρθὴν ἑρμηνείαν, καὶ μάλιστα τὰ ἀπὸ τοῦ: «μάλιστα δὴ Λακεδαιμόνιοι — ἐξεπλάγησαν». Σχεδὸν δὲ πάντες παραδέχονται, ὅτι τὸ χωρίον εἶναι διεφθαρμένον· «locus sine dubio corruptus», λέγει ὁ Bh. Διὸ ὁ μὲν ἀντὶ τοῦ: «ἐξεπλάγησαν» ᾔκασεν «*ἐξεφάνησαν*» (Camp. Meink.), ὁ δέ: «*ἐξηλλάγησαν*» (Clas.)· ἕτερος δὲ νομίζει, ὅτι μετ' αὐτὰ κενὸν ὑπάρχει, δυνάμενον κατ' αὐτὸν διὰ τῶν ἑξῆς νὰ συμπληρωθῇ: «ὅμως δὲ διὰ τάχους ὡς ἐς μάχην ἀντικατέστησαν» (Stahl). Ἄλλοι δὲ ἄλλως. Ἡμεῖς δέ, ἕως ἂν τὸ ὑγιέστερον καὶ ὀρθότερον ἐξευρεθῇ, ὡς ἑξῆς

Digitized by Google

τὸ χωρίον διορθοῦμεν, βραχύ τι, ὡς ὁ ἀναγνώστης θὰ παρατηρήσῃ, αὐτὸ μεταβάλλοντες, καὶ ἀκέραιον φυλάττομεν τό: «*ἐξεπλάγησαν*», οὐδαμῶς ἐπὶ τούτῳ ἐκπληττόμενοι:

«τῇ δ' ὑστεραίᾳ οἵ τε Ἀργεῖοι καὶ οἱ ξύμμαχοι ξυνετάξαντο, ὡς » ἔμελλον μαχεῖσθαι, ἢν περιτύχωσιν· οἵ τε Λακεδαιμόνιοι, ἀπὸ τοῦ » ὕδατος πρὸς τὸ Ἡράκλειον πάλιν ἐς τὸ αὐτὸ στρατόπεδον ἰόν- » τες, ⟨ἐπειδὴ⟩ ὁρῶσι δι' ὀλίγου τοὺς ἐναντίους ἐν τάξει τε ἤδη » πάντας καὶ ἀπὸ τοῦ λόφου προεληλυθότας, μάλιστα δὴ ἐς ὃ ἐμέ- » μνηντο ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ ἐξεπλάγησαν (*δι' ⟨οὐ⟩ βραχείας γὰρ* » *μελλήσεως* ἡ παρασκευὴ αὐτοῖς ἐγίγνετο), καὶ *εὐθὺς ὑπὸ σπουδῆς* » καθίσταντο ἐς κόσμον τὸν ἑαυτῶν» κτέ.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι δηλονότι εὐθὺς ἔκπληκτοι μετὰ τὴν μνήμην τῶν ἀνθρώπων ἐγένοντο, ἐπειδὴ ὁρῶσι δι' ὀλίγου τοὺς ἐναντίους ἐν τάξει τε ἤδη ὄντας καὶ ἀπὸ τοῦ λόφου προεληλυθότας· διότι αὐτοὶ μὲν οὐχὶ διὰ βραχείας μελλήσεως τὴν παρασκευὴν ἐποιοῦντο (Πρβλ. Α', 70, 13 κέξ. 71, 15), ὁ δὲ καιρὸς οὗτος οὐχὶ μακρᾶς βραδύτητος, ἀλλ' ὀξύτητος καὶ ταχύτητος ἐδεῖτο, οἵας οὔπω πρότερον (Πρβλ. Ε', 64,6)·Διὸ καὶ *εὐθὺς ὑπὸ σπουδῆς* καθίσταντο εἰς κόσμον τὸν ἑαυτῶν.

Ἀντὶ δὲ τοῦ: «*δι' οὐ βραχείας*» ἴσως γραπτέον καί:«διὰ ⟨*βραδείας*⟩ γὰρ μελλήσεως». Γνωστὸν δὲ εἶναι τὸ περὶ τὰς παρασκευὰς καὶ τὰς ἐπιχειρήσεις *βραδὺ* καὶ *μέλλον* τῶν Λακεδαιμονίων· πρβλ. Θουκ. Α', 84, 1. Ε', 75, 11. 82, 18. Θ', 96, 24. Τὸ δέ: *βραδεῖα* εὐκόλως συγχέεται πρὸς τό: *ταχεῖα*, Πρβλ. Θουκ. Ζ', 34, 29.

κεφ. 82, 8-10.

«Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, ἕως μὲν αὐτοὺς μετεπέμποντο οἱ φίλοι, οὐκ ἦλθον ἐκ πλείονος, ἀναβαλόμενοι δὲ τὰς γυμνοπαιδίας ἐβοήθουν».

Πρῶτος ὁ Krüg. ὑπώπτευσεν, ὅτι τὸ προκείμενον χωρίον εἶναι ἡμαρτημένον· ὁ δὲ Stahl παραδέχεται, ὅτι μετὰ τό: «ἐκ πλείονος» ἐξερρύησαν λέξεις καὶ παρατηρεῖ ταῦτα: «lacunam non solum ἐκ πλείονος ad ἦλθον male aptum indicat, sed etiam ἀναβαλόμενοι δὲ non recte oppositum praegresso ἕως..οἱ φίλοι, cui posterioris alicujus temporis significationem in opposito respondere

oporteat»· ὁ δὲ Bh. πιστεύει, ὅτι ἡ τῶν κωδίκων γραφὴ εἶναι ἀνεκτή, ἂν τὸ: «*οὐκ ἦλθον*» εἶναι σχεδὸν ἰσοδύναμον τῷ: «*μάτην αὐτοὺς ἀνέμειναν*»· Ego, λέγει, codd. scripturam ferre posse credo, si quidem οὐκ ἦλθον fere est «frustra exspectati sunt». Ὁ δὲ Classen ἐν μὲν ταῖς ἑρμηνευτικαῖς σημειώσεσιν ὡς ἑξῆς ἐξηγεῖται τὸ: «*οὐκ ἦλθον ἐκ πλείονος*»: «so lange die rechte Zeit zur Hülfe war, waren sie nicht mit der nöthigen Eile aufgebrochen»· ἐν δὲ ταῖς κριτικαῖς παρατηρήσεσιν, ἔνθα ἴδιον λόγον περὶ τοῦ προκειμένου χωρίου ποιεῖται, νομίζων ὅτι ὑγιῶς αὐτὸ ἔχει, ταύτην ἀποδίδωσι τὴν ἔννοιαν: «die Lakedämonier eilten zwar, so lange ihre Parteigenossen in Argos ihren Beistand anriefen, nicht mit besonderen Eifer ins Feld, doch vertagten sie die Gymnopädien und traten den Ausmarsch an».

Καὶ ταῦτα μὲν οὗτοι· ἡμεῖς δέ, οὔτε κενὸν διορῶντες μετὰ τό: «ἐκ πλείονος», ὡς δοξάζει ὁ Stahl, οὔτε ἀποδεχόμενοι, ὡς θέλει ὁ Böhme, ὅτι τό: «*οὐκ ἦλθον*» εἶναι σχεδὸν ἴσον πρὸς τὸ «*μάτην αὐτοὺς ἀνέμειναν*», ὑποπτεύομεν, ὅτι ἀντὶ τοῦ: «*οὐκ ἦλθον*» ἔκειτο: «*οὐκ* 〈*ἤθελον*〉», ὅπερ ἐν τῇ ἀντιγραφῇ εὐκόλως πρὸς ἐκεῖνο συνεχύθη. Εἰς τὴν εἰκασίαν δ' ἡμῶν ταύτην ἀγόμεθα καὶ ἐκ τῆς ἐννοίας τῶν ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ ἐκτιθεμένων, ἐν οἷς δηλοῦται, ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι, διατριβὰς καὶ μελλήσεις ποιούμενοι, οὐδεμίαν εἶχον ὄρεξιν τοῖς ἐν Ἄργει φίλοις αὐτῶν βοήθειαν νὰ παράσχωσιν, καὶ ἐξ ἄλλου τινὸς χωρίου ἀναλόγου πρὸς τὸ ἡμέτερον ἐνταῦθα, ὅπερ εἶναι τὸ ἑξῆς: «καὶ πολλάκις Ἀργείων κελευόντων ὅσον σχόντας μόνον ξὺν ὅπλοις ἐς τὴν Λακωνικὴν καὶ τὸ ἐλάχιστον μετὰ σφῶν δῃώσαντας ἀπελθεῖν *οὐκ ἤθελον*» Θουκυδ. Ζ', 105, 9-11. Πρβλ. καὶ Ζ', 7, 23. Κατὰ ταῦτα ἀναγινώσκομεν ὧδε:

«Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, ἕως μὲν αὐτοὺς μετεπέμποντο οἱ φίλοι, οὐκ *ἤθελον* (βοηθεῖν) ἐκ πλείονος, ἀναβαλόμενοι δὲ τὰς γυμνοπαιδίας ἐβοήθουν».

Οἱ Λακεδαιμόνιοι δηλονότι οὐ μόνον ἐκ πλείονος, ἢ αὐτοὺς οἱ ἐν Ἄργει φίλοι μετεπέμποντο, δὲν ἤθελον αὐτοῖς νὰ βοηθῶσιν, ἀλ καὶ ἕως αὐτοὺς μετεπέμποντο πάλιν δὲν ἤθελον, ἐβοήθουν δέ, τὰς μνοπαιδίας ἀναβαλόμενοι· ἀλλὰ καὶ ὅτε «ἔδοξεν αὐτοῖς στρατε ἐς Ἄργος, διατριβαὶ καὶ μελλήσεις ἐγίγνοντο».

Digitized by Google

αὐτόθι στιχ. 24 κέξ.

«ξυνῄδεσαν δὲ τὸν τειχισμὸν καὶ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ τινὲς πόλεων. καὶ οἱ μὲν Ἀργεῖοι πανδημεί, καὶ αὐτοὶ καὶ γυναῖκες καὶ οἰκέται, ἐτείχιζον».

Ἀντὶ τοῦ «*ξυνῄδεσαν*» ὁ μὲν Krüg. ἤκασεν: «ξυνῄνεσαν», ὁ δὲ Meink. «ξυνήνυσαν», ὁ δὲ Bh. ὀρθῶς παρατηρεῖ, γράφων: «adeo languet ut pro corrupto habendum sit, sed de propositis coni (ecturis) *nulla placet*».

Καθ' ἡμᾶς δὲ ἀναγνωστέον ἀντὶ τοῦ «*ξυνῄδεσαν*» τό: ⟨*ξυνῄεσαν δ' ἐς*⟩ τὸν τειχισμόν».

Τὸ δὲ ὅλον χωρίον γραπτέον ὡς ἑξῆς:

«Καὶ οἱ μὲν Ἀργεῖοι πανδημεὶ καὶ αὐτοὶ καὶ γυναῖκες καὶ οἰκέται ἐτείχιζον· ξυνῄεσαν δ' ἐς τὸν τειχισμὸν καὶ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ τινὲς πόλεων».

κεφ. 90, 1.

«Ἧι μὲν δὴ νομίζομέν γε, χρήσιμον».

Ἀναγνωστέον καθ' ἡμᾶς ὡς ἑξῆς:

«Ἡμεῖς [μὲν] δὴ νομίζομέν γε χρήσιμον (εἶναι)».

κεφ. 103, 4.

«αὐτὴν γνωρισθεῖσαν».

Μὴ γραπτέον: ⟨*γνωσθεῖσαν*⟩ ἀντὶ τοῦ *γνωρισθεῖσαν*;

Βιβλ. Ζ', κεφ. 35, 1 κέξ.

«τῶν δὲ Συρακοσίων ὁ δῆμος ἐν πολλῇ πρὸς ἀλλήλους ἔριδι ἦσαν, οἱ μὲν ὡς οὐδενὶ ἂν τρόπῳ ἔλθοιεν οἱ Ἀθηναῖοι οὐδ' ἀληθῆ ἐστιν ἃ λέγει, τοῖς δέ, εἰ καὶ ἔλθοιεν, τί ἂν δράσειαν αὐτοὺς ὅ τι οὐκ ἂν μεῖζον ἀντιπάθοιεν; ἄλλοι δὲ...

Ἀντὶ τῶν: «οὐδ' ἀληθῆ ἐστιν ἃ λέγει, τοῖς δὲ» ὁ Cl., ἀποδεξάμενος, ὡς ἤκασεν ὁ Madvig., ἔγραψεν ὡς ἑξῆς: «οὐδ' ἀληθῆ ἐστιν

Digitized by Google

ἃ λέγεται, οἱ δὲ . .». Εἰ ἀνάγκη μεταβολῆς τινος τοῦ χωρίου, ἡμεῖς ἠθέλομεν ἀντ' αὐτῶν προτείνει μᾶλλον ταῦτα: «⟨*οἱ δ' ὡς*⟩ ἀληθῆ ἐστιν ἃ λέγει, ⟨*εἰ δὲ*⟩ καὶ ἔλθοιεν, τί ἂν δράσειαν» κἑξ.

«Οἱ ἐν πολλῇ δηλαδὴ πρὸς ἀλλήλους ἔριδι ὄντες τῶν Συρακοσίων οἱ μὲν ἔλεγον, ὡς οὐδενὶ ἂν τρόπῳ ἔλθοιεν οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ δέ, ὡς ἀληθῆ (μέν) ἐστιν ἃ λέγει (Ἑρμοκράτης), εἰ δὲ καὶ ἔλθοιεν, τί ἂν δράσειαν αὐτοὺς ὅ τι οὐκ ἂν μεῖζον ἀντιπάθοιεν; ἄλλοι δὲ καὶ πάνυ καταφρονοῦντες ἐς γέλωτα ἔτρεπον τὸ πρᾶγμα· τὸ δὲ πιστεῦον τῷ Ἑρμοκράτει καὶ φοβούμενον τὸ μέλλον ὀλίγον ἦν».

κεφ. 37, 14.

«καὶ ὅμορον οἰκήσαντες τὸν πόλεμον ποιοῖντο».

Γραπτέον ἀντὶ τοῦ «ὅμορον οἰκήσαντες» «⟨*ὅμοροι*⟩ οἰκήσαντες». Πρβλ. Θουκ. Β', 99, 14. Ζ', 2, 14.

κεφ. 49, 18 κἑξ.

«ναύσταθμον δὲ ἐπαναχωρήσαντας καὶ ἐφορμηθέντας Μέγαρα ἔφη χρῆναι ποιεῖσθαι».

Ὁ Pp. κατ' εἰκασίαν τοῦ Schaef. ἀντὶ τοῦ «ἐφορμηθέντας», ὅπερ κοινῶς ἐν ἅπασι τοῖς κώδιξι φέρεται, ἔγραψεν «*ἐφορμισθέντας*», οὑτωσὶ ἐξηγούμενος: «in portum ingressos» ἢ: quum ad portum appulsi essent»· ὁ δὲ Bh. ἀντὶ τούτου ἤκασεν «*ἐφόρμησιν τά*»· ὁ δὲ Krüg. τηρεῖ μὲν τὴν φερομένην γραφήν, ἀλλ' ἡ ὑπ' αὐτοῦ διδομένη ἐξήγησις ἀναπόδεικτος καὶ ἑπομένως ἀπαράδεκτος εἶναι, καθὼς παρετήρησεν ἤδη καὶ ὁ Classen ἐν ταῖς κριτικαῖς παρατηρήσεσιν, ἔνθα μακρὸν περὶ τῆς εἰρημένης γραφῆς λόγον ποιεῖται. Αὐτὸς δὲ παρεδέξατο τὴν εἰκασίαν τοῦ Bh. καὶ ἔγραψεν: «ἐπαναχωρήσαντας καὶ *ἐφόρμησιν τὰ* Μέγαρα ἔφη χρῆναι ποιεῖσθαι». Ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Pp. καὶ ἄλλων ἀποδεκτὴ γενομένη γραφὴ «*ἐφορμισθέντας*» εἶναι αὐθαίρετος, ὁ δὲ παθητικὸς ἀόριστος (*ἐφορμισθεὶς*) οὐδαμοῦ παρὰ Θουκυδίδῃ ἀπαντᾷ καὶ μάλιστα καθὼς οἱ τὴν γραφήν: «*ἐφορμισθέντας*» παραδεξάμενοι θέλουσιν ἐν ἐνεργητικῇ σημασίᾳ, ἀλλ ἅπαξ μόνον, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐν τοῖς ἡγουμένοις παρετηρήσαμεν, ἐ

Digitized by Google

μέσος ἀόριστος «*ἐφορμίσασθαι*» (Θουκ. Δ', 8), δὶς δὲ κατ' ἐνεστῶτα ἐν παθητικῇ σημασίᾳ (Α', 142, 19. Θ. 20, 3). Καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Stahl πρὸς ἐξήγησιν τοῦ «*ἐφορμηθέντας*» λεγόμενα δὲν ἀποδεχόμεθα διὰ τὸν αὐτόν, ὃν καὶ ὁ Cl. λέγει λόγον, ὃν περιττὸν ἐνταῦθα νὰ ἐπαναλάβωμεν.

Πολὺ δὲ διστάζοντες καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Bh. προταθεῖσαν γραφὴν «*ἐφόρμησιν τὰ*» νὰ παραδεχθῶμεν, ἡμεῖς ὑπολαμβάνομεν μᾶλλον, ὅτι ἀντὶ τοῦ: «*ἐφορμηθέντας*» πρέπει νὰ γραφῇ τό: «⟨*ἀφορμηθέντας*⟩». Πρβλ. Θουκ. Η', 74, 7. 75, 21, 43. Θ', 10, 4 «παρεσκευάζοντο εὐθὺς ὅπως μὴ λήσουσιν αὐτοὺς αἱ νῆες ἐκ τῶν Κεγχρειῶν *ἀφορμηθεῖσαι*. Καὶ ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς δὲ τοῦ Ξενοφῶντος (1, 6, 21), ἔνθα ἐφέρετο τὸ ῥῆμα «*ἐφορμᾶν*», ὀρθῶς ὑπὸ τοῦ Dind. εἰς τὸ «*ἀφορμᾶν*» διωρθώθη οὕτως: «ἐκβάντες δὲ ἐδίωκον τὴν εἰς τὸ πέλαγος *ἀφορμήσασαν*» (ἀντὶ τοῦ πρότερον: «*ἐφορμήσασαν*»).

Κατὰ ταῦτα ἡ ἐξήγησις τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐνταῦθα χωρίου εἶναι ἡ ἑξῆς:

Ἐπαναχωρήσαντες δὲ καὶ ἀποπλεύσαντες (ἀφορμηθέντες) ἐκ Συρακουσῶν ἔλεγεν (ὁ Λάμαχος) ναύσταθμον ὅτι πρέπει νὰ ποιῶνται τὰ Μέγαρα, ἃ ἦν ἔρημα, ἀπέχοντα Συρακουσῶν οὔτε πλοῦν πολὺν οὔτε ὁδόν.

Καὶ διὰ μὲν τοῦ «*ἐπαναχωρῆσαι*» ἠθέλησε καθ' ἡμᾶς ὁ ἱστορικὸς νὰ δηλώσῃ τὴν κατὰ γῆν ἐκ Συρακουσῶν εἰς Μέγαρα (τὰ Ὑβλαῖα) μετάβασιν τῆς πεζῆς στρατιᾶς, διὰ δὲ τοῦ «*ἀφορμηθῆναι*» τὴν κατὰ θάλασσαν τῆς ναυτικῆς στρατιᾶς.

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ

Σελ.	380	στίχ.	9	ἀναγν.	ὅ τε	ἀντὶ	ὅτε
»	»	»	10	»	ὅ τε	»	ὅ τι
»	»	»	11	»	τι	»	τε
»	404	»	6-7	»	μηδὲ	»	μηδέν'.

Ἔγραφον ἐν Ἀθήναις τῇ 26 Μαΐου 1896.

Ι. ΑΡΓΥΡΙΑΔΗΣ

Digitized by Google

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΡΩΜΑΪΚΑ

ΙΗ'.

(Plebiscitum Atinium).

Ο παλαιός νομικός 'Ατήιος Καπίτων παρὰ Γελλίῳ (XIV, 8, 2) ἀντιλέγων πρὸς 'Ιούνιον τὸν Γρακχανὸν ἰσχυριζόμενον ὅτι ὁ praefectus urbi Latinarum causa δὲν δύναται νὰ χρηματίσῃ τῇ συγκλήτῳ, quoniam ne senator quidem sit neque ius habeat sententiae dicendae, παρατηρεῖ ὅτι ὁ λόγος οὗτος δὲν εἶναι ὀρθός: nam tribunis plebis senatus habendi ius erat quamquam senatores non essent ante Atinium plebiscitum.

'Επειδὴ τὸ plebiscitum τοῦτο οὐδαμόθεν ἄλλοθεν εἶναι ἡμῖν γνωστόν, ἡ τοῦ Καπίτωνος μαρτυρία εἶναι ἅμα μὲν πλείστου ἡμῖν λόγου ἀξία, ἅμα δὲ καὶ πολλαπλῆς ἑρμηνείας δεκτική. Διὰ τοῦτο καὶ τρεῖς περὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ ψηφίσματος τούτου ἐξηνέχθησαν γνῶμαι, ὧν αἱ μὲν δύο πρῶται ἀντέχονται τοῦ γράμματος αὐτοῦ τῆς τοῦ Καπίτωνος ῥήσεως, ἡ δὲ τρίτη λίαν ἐλευθέρως παραφράζει αὐτήν. Καὶ δὴ κατὰ μὲν τὴν πρώτην τῶν εἰρημένων ἐκδοχῶν τὸ Atinium pscitum ἐκέλευεν ὅπως οἱ τὴν δημαρχίαν παραλαμβάνοντες συμπαραλαμβάνωσιν αὐτῷ τῷ δικαίῳ καὶ ἄνευ τιμητικῆς ἐκλογῆς τὸ τοῦ συγκλητικοῦ ἀξίωμα, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν τἀνάπαλιν τὸ εἰρημένον ψήφισμα διέταττεν, ὅπως μόνοι οἱ συγκλητικοὶ καθιστῶνται δήμαρχοι· τέλος κατὰ τὴν τρίτην τὸ 'Ατίνιον ψήφισμα παρεῖχε τοῖς δημαρχήσασι καὶ μὴ οὖσι συγκλητικοῖς τὸ ius sententiae in senatu dicendae, ὅπερ τέως μόνοι οἱ τὰς ἐπιδιφρίους λεγομένας ἀρχὰς ἄρξαντες ἐκέκτηντο.

Τῶν ἐκδοχῶν τούτων ἡ τρίτη, καίπερ ὑπ' ἀνδρὸς μέγιστον ἐν τοῖς τοιούτοις ζητήμασιν ἀξίωμα ἔχοντος (1) ἐγκριθεῖσα, φαίνεται ἡμῖ ὅλως ἀπαράδεκτος διὰ τούςδε τοὺς λόγους·

(1) Mommsen Str. III, 862 t. 1.

Digitized by Google

1ον Διότι ταύτης έγκριθείσης ανάγκη να γίνη δεκτόν ότι είτε υπό του Γελλίου είτε και υπ' αυτού του Καπίτωνος ελέχθησαν ακύρως *senatores* οι έχοντες απλώς τό ius sententiae in senatu dicendae, καίτοι αμφότεροι οι ειρημένοι συγγραφείς είχον πρό οφθαλμών τα του Γραχχανού σαφώς διακρίνοντος τους senatores και τους απλώς sententiam in senatu dicentes.

2ον Διότι, άν διά του 'Ατινίου νόμου οι δημαρχήσαντες ελάμβανον τό ius sententiae dicendae, τότε ουδένα λόγον είχεν ο Καπίτων, ειπών quamquam (tribuni) senatores non essent, να περιορίση χρονικώς τόν λόγον αυτού επιφέρων *ante pscitum Atinium*, διότι και post plebiscitum Atinium οι δήμαρχοι **δέν** είχον τό ius sententiae dicendae, διότι τό δίκαιον τούτο εί ποτε ήτο δεδομένον, θά ήτο δεδομένον ουχί τοίς *δημαρχούσιν*, αλλά τοίς **δημαρχήσασι.** Διότι οι άρχοντες και άν τέως είχον τό ius sententiae in senatu dicendae, εν αυτή όμως τη αρχή ήσαν εστερημένοι αυτού. Πολλώ άρα μάλλον ηδυνάτουν να έχωσι τούτο εν τη αρχή οι μηδέ πρό της αρχής έχοντες αυτό, οίοι ήσαν οι δήμαρχοι.

Κατά ταύτα, επειδή παρά τάς προειρημένας τρείς εκδοχάς άλλη τις δέν είναι δυνατή, αποδειχθείσης της τρίτης τούτων απαραδέκτου υπολείπεται να εξετασθή ποτέρα των δύο άλλων προκριτέα.

'Αλλά πρό της λύσεως του ζητήματος τούτου ανάγκη να ορισθή ο χρόνος του 'Ατινίου ψηφίσματος.

Είναι ήδη ομολογούμενον ότι τό ψήφισμα τούτο δέν είναι παλαιότερον της του Γαΐου Γράκχου δυναστείας. Διότι ο ουχί πρό ταύτης κυρωθείς 'Ακίλιος νόμος διακρίνει τους δημάρχους των εν τη Συγκλήτω όντων, κατ' αμφοτέρας δέ τάς υπολειπομένας δυνατάς εκδοχάς του 'Ατινίου νόμου οι δήμαρχοι ήσαν από τούτου του νόμου συγκλητικοί. 'Αλλ' ουδέ νεώτερος της του Σύλλα δυναστείας δύναται να είναι ο 'Ατίνιος νόμος. Διότι από της του Σύλλα νομοθεσίας οι ταμίαι άπαντες 20 τόν αριθμόν όντες ήσαν συγκλητικοί. Τότε λοιπόν πάντες οι τα πολιτικά πράττειν προῃρημένοι πρίν δημαρχήσωσι πάνως εταμίευον, επειδή και ευκολώτερον ήτο να αιρεθή τις είς τους 20 ιμίας ή είς τους 10 δημάρχους και διά της ταμιείας εισήρχετό τις ὐτῷ τῷ δικαίῳ είς την Σύγκλητον. Ώστε περιττός ήτο ήδη νόμος ίτε τους δημάρχους είς την Σύγκλητον εισάγων είτε εκ των συγκλη-

Digitized by Google

τικῶν τοὺς δημάρχους λαμβάνων, ἀφ' οὗ οἱ δήμαρχοι ἦσαν ἤδη κατὰ κανόνα ἅπαντες τεταμιευκότες τ. ἔ. συγκλητικοί.

Κατὰ ταῦτα ὁ Ἀτίνιος νόμος ἐκυρώθη πάντως ἐν τῷ μεταξὺ τῆς τοῦ Γ. Γράκχου καὶ τῆς τοῦ Σύλλα δυναστείας χρόνῳ.

Ἐν τοιούτῳ δὲ χρόνῳ κυρωθὲν τὸ Plebiscitum Atinium δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κελεύῃ *ὅπως οἱ δήμαρχοι λαμβάνωνται ἐκ τῶν συγκλητικῶν*, ἥπερ εἶναι ἡ δευτέρα τῶν προειρημένων ἐκδοχῶν. Διότι ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ οὔτε δήμαρχός τις νὰ εἰςενέγκῃ οὔτε ἡ πληθὺς νὰ κυρώσῃ ἠδύνατο νόμον, δι' οὗ καὶ τὴν δημαρχίαν πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀξιώμασι θὰ κατελάμβανον οἱ εἰς τὴν τῶν συγκλητικῶν τάξιν ἀνήκοντες, ἥπερ τάξις ἦτο τότε εἴπερ καὶ ἄλλοτέ ποτε ἀπεχθεστάτη τοῖς πολλοῖς τῶν πολιτῶν. Τοὐναντίον τί πιθανώτερον ἢ ὅτι οἱ τότε δημαγωγοῦντες ἀδυνατοῦντες νὰ ὑπερβῶσι τὴν τάφρον, δι' ἧς ἡ ἀριστοκρατία ἀπέκλειε τῆς εἰς τὴν Σύγκλητον εἰςόδου τοὺς μὴ εἰς ἕνα τινὰ τῶν γνωρίμων οἴκων ἀνήκοντας, ἐγεφύρωσαν αὐτὴν διὰ τῆς δημαρχίας, καταστήσαντες τοὺς δημάρχους αὐτῷ τῷ δικαίῳ συγκλητικούς; Ἡ πρώτη ἄρα τῶν μνημονευθεισῶν ἐκδοχῶν εἶναι ἡ ὀρθοτάτη.

Πρὸς τὴν ἐκδοχὴν ταύτην τοῦ Ἀτινίου ψηφίσματος συμφωνοῦσι μὲν τὰ τοῦ Δίωνος (παρὰ Ζωναρᾷ Ζ' 15) λέγοντος *εἰςέπειτα καὶ* **μετέλαβον βουλείας** *οἱ δημαρχήσαντες*, ἅπερ κατὰ τὴν εὔστοχον τοῦ Mommsen παρατήρησιν εἰς τὸ Ἀτίνιον ψήφισμα ἀναφέρονται, δὲν ἀντίκεινται δὲ τὰ τοῦ Ἀππιανοῦ, ἅπερ ὁ Hofmann(1) πρὸς κύρωσιν τῆς δευτέρας τῶν προειρημένων ἐκδοχῶν παρατίθεται (Ἀππ. Ἐμφ. Α, 100: *καὶ οὐκ ἔχω σαφῶς εἰπεῖν εἰ Σύλλας αὐτὴν* (=τὴν δημαρχίαν), *καθ' ἃ νῦν ἐστὶν* **εἰς τὴν βουλὴν ἀπὸ τοῦ δήμου μετήγαγε**). Διότι τὰ ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ παραβαλλόμενα πρὸς τὰ τοῦ Τακίτου (Ann. I, 15: tum primum e campo comitia **ad patres translata sunt**) δεικνύουσιν ὅτι ὁ Ἀππιανὸς οὐχὶ περὶ τοῦ Ἀτινίου ψηφίσματος, ἀλλὰ περὶ τῶν **δημαρχικῶν ἀρχαιρεσιῶν** ποιεῖται ἐνταῦθα λόγον, ἅπερ ἐν τοῖς τούτου χρόνοις ἐγίνοντο, ὥςπερ καὶ τὰ ἄλλα ἀρχαιρέσια ἐν τῇ Συγκλήτῳ(2).

(1) Der Römische Senat etc. 145 ἑ.

(2) Plin. Epist. II, 9, 2: meo suffragio pervenit ad ius tribunatum petendi, quem nisi obtinet **in senatu** vereor ne decepisse Caesarem videat. Ἴδε Mommsen RStr. III, 1223 σ: 3).

Τέλος παρατηρητέον ὅτι τὸ τοῦ Ἀππιανοῦ (Ἐμφ. A, 28) «*τιμητὴς δὲ Κόιντος Καικίλιος Μέτελλος* (=100 π.Χ.) *Γλαυκίαν τε* **βουλεύοντα** *καὶ Ἀπουλήιον Σατορνῖνον* **δεδημαρχηκότα** *ἤδη τῆς ἀξιώσεως παρέλυε*» δὲν ἐμφαίνει **ἀναγκαίως** ὅτι τῷ 100 π. Χ. οἱ δεδημαρχηκότες **οὔπω ἐβούλευον**, ἀλλὰ μᾶλλον ὅτι κατὰ τὴν ὑπόληψιν τοῦ Ἀππιανοῦ, τὰ κατὰ τοὺς ἑαυτοῦ χρόνους ἔχοντος πρὸ ὀφθαλμῶν, οἱ **δεδημαρχηκότες συγκλητικοὶ** ἰδίαν ἐν τῇ Συγκλήτῳ ἐπεῖχον τάξιν, ὑπερτέραν τῆς τῶν **ἁπλῶς βουλευόντων**, διὸ καὶ διακρίνεται τὸ **δεδημαρχηκέναι** τ. ἔ. **δεδημαρχηκότα βουλεύειν** τοῦ **βουλεύειν**. Περιττὸν δὲ νὰ προστεθῇ ὅτι οὐδεμία ἀνάγκη νὰ ὑποληφθῇ ὅτι ὄντως οὕτως εἶχον τὰ πράγματα τῷ 100 π. Χ. εἰς ὃν χρόνον ἀναφέρει ὁ Ἀππιανὸς τὰ ἐπὶ τῶν ἑαυτοῦ χρόνων καθεστῶτα.

Σπ. Βασης

ΚΙΚΕΡΩΝΕΙΑ

Α'.

Τῶν χωρίων, ἅπερ ὁ Draeger ἐν τῇ ἱστορικῇ συντάξει τῆς Λατινικῆς γλώσσης (II² σ. 399) καταλέγει, ἵνα δείξῃ ὅτι τὸ ἐπιφώνημα o εὕρηται παρὰ Κικέρωνι καὶ ὀνομαστικῇ συντεταγμένον, τὰ μὲν ἄλλα οὐδὲν ἀποδεικνύουσι, διότι ἡ πτῶσις, ἣν ὁ Draeger ἐκλαμβάνει ὀνομαστικήν, δύναται νὰ θεωρηθῇ κλητική, ἓν δὲ μόνον, ἂν εἶχεν ὀρθῶς, θὰ ἀπεδείκνυε τὴν γνώμην τοῦ Draeger τόδε·

Cic. Phil. XIV, c. 12 (§ 31): O fortunata mors quae naturae debita pro patria est potissimum reddita.

Ἀλλὰ τὸ χωρίον τοῦτο δὲν φαίνεται ἡμῖν ὀρθῶς παραδεδομένον. Διότι πρῶτον ἄν τις τὸν θάνατον ὑπομένῃ *pro patria* δὲν ἀποδίδοται οὗτος **τῇ φύσει**, ἥτις δὲν ἀπαιτεῖ αὐτὸν ἀκόμη, ἀλλὰ τῇ πα-

τρίδι, καθ' ἃ αὐτὸς ὁ Κικέρων ἀλλαχοῦ λέγει (Phil. X § 20: non est viri minimeque Romani dubitare eum spiritum, *quem naturae debeat*, **patriae** *reddere*). Ἔπειτα, ὡς ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ Orelli, ἡ ὁριστ. *est* δὲν ἐγχωρεῖ, διότι ἡ ἀναφορικὴ πρότασις αἰτιολογεῖ τὴν ἐπιφώνησιν, αἱ τοιαῦται δ' αἰτιολογίαι ἐκφέρονται ἀεὶ καθ' ὑποτακτικὴν (Cic. Arch. 24: O fortunate, inquit, adulescens, qui tuae virtutis Homerum praeconem **inveneris** — in Pis. 58: O stultos Camillos etc. qui **triumpharint**. — Tusc. IV, 69: O praeclaram emendatricem vitae poeticam, quae amorem flagitii et levitatis auctorem in concilio deorum collocandum **putet**. — Αὐτ. V, 104: Constantem hominem et gravem, qui glorietur a gloria se afuisse). Ὅπερ δ' αὐτὸς ὁ Orelli ἀντιτάσσει τῷ κανόνι χωρίον ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου (§ 28): O solem ipsum beatissimum, qui . . . fugientem vidit Antonium οὐδὲν σημαίνει, διότι ἐνταῦθα ἡ ἀναφορ. πρότασις δὲν εἶναι αἰτιολογική, ἀλλὰ διοριστικὴ τοῦ solem (illum solem, qui) ἀντὶ τοῦ diem λαμβανομένου. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον κεῖται ὁριστικὴ (μέλλοντος) ἐν Cat. m. 84: O praeclarum diem cum (= eum diem, quo) in divinum animorum concilium coetumque proficiscar!

Κατὰ ταῦτα τὸ χωρίον νοσεῖ, ἡ δὲ θεραπεία αὐτοῦ εἶνε δυνατή, ἐὰν μεταγράψωμεν:

O fortunata mors, qua naturae debita **vita** patriae **sit** reddita.

Τὰ αἴτια τῆς φθορᾶς εἶναι φανερά. Τὸ μὲν de*bitavita* ἐγένετο εὐκόλως de*bita*, οὕτω δὲ ἐκπεσούσης τῆς ὀνομαστικῆς vita, τὸ qua μεταβληθὲν εἰς ὀνομαστικὴν ἐγένετο quae. Τὸ δὲ patria*esit* reddita ἐγένετο patria *est* reddita, οὗ γενομένου, ἐπειδὴ τὸ est reddita εἶχεν ὑποκ. τὸ *quae*, ὑπελήφθη ὅτι τὸ patria εἶναι ἀφαιρ. καὶ ὅτι πρὸ ταύτης ἐξέπεσεν ἡ πρόθεσις pro, ἥτις καὶ ἀνεπληρώθη.

Β΄.

Καὶ ἕτερον Κικερώνειον χωρίον, ὅπερ ὁ μὲν Draeger δὲν μνημονεύει, ἀλλ' ὅμως, ὡς νῦν φέρεται, φαίνεται ὅτι συνηγορεῖ τῇ προειρημένῃ περὶ τῆς τοῦ *o* συντάξεως γνώμῃ τοῦ ἀνδρὸς τούτου, ἀνάγκη

Digitized by Google

πᾶσα νὰ διορθωθῇ. Τὸ χωρίον ἔχει ὧδε: Phil. X § 37: O conservandus civis cum tam pio iustoque foedere. Ἐνταῦθα προκειμένου περὶ τῆς τοῦ Ἀντωνίου καὶ τοῦ Δολοβέλλου συμφωνίας (ita sibi convenisse cum Dolabella), δὲν ἔδει νὰ λεχθῇ περὶ μόνου τοῦ Ἀντωνίου (εἰρωνικῶς) ὅτι εἶναι conservandus, ἀλλὰ περὶ ἀμφοτέρων τῶν συμφωνησάντων. Τοῦτο δὲ τὸ νόημα ἀποκαθίσταται εὐκόλως, ἐὰν γραφῇ O conservandos civis κτλ. Τὸ χωρίον διεφθάρη ὑπὸ τῶν ἀγνοούντων ὅτι τὸ *civis* εἶναι αἰτιατική, ὑπολαμβανόντων δ' αὐτὸ ὀνομαστικήν, καὶ πρὸς τὴν πτῶσιν ταύτην μεθαρμοσάντων καὶ τὸ conservandos.

Γ'.

Ἐν Κικέρωνος Βρούτῳ § 112 κεῖται: ad senatoriam vero sententiam, cuius erat ille princeps, vel maxime (ὑπακ. dicendi genus aptum videbatur).

Εἰς τὸ *cuius* οἱ ἑρμηνευταὶ ἐν χορῷ ὑποσημειοῦνται «τ. ἔ. senatus», ὅπερ παραλαμβάνουσι κατά τινα σύνεσιν ἐκ τοῦ *senatoriam*. Ἀλλ' οὐδεμία ἀνάγκη οὕτω τραχείας ἐκδοχῆς, διότι τὸ cuius δύναται κάλλιστα νὰ ἀναφέρηται εἰς τὸ sententiam. Ὅτι δὲ δύναται νὰ λεχθῇ princeps sententiae ἀντὶ τοῦ primus sententiam dicens (πρβλ. Cael. apud Cic. Fam. VIII, 4, 4) δηλοῦσι πλεῖστα παραδείγματα, οἷον:

Cic. Har. resp. § 13: te, consule designato, Lentule, *sententiae principe*.

Liv. VIII, 20, 8: principes sententiarum consulares.

Αὐτ. XXVI, 32: principe eius sententiae T. Manlio Torquato.

Ἐντεῦθεν λέγεται καὶ principatus sententiae παρὰ Κικέρωνι ἐν Cat. M. § 64.

Ὅτι δὲ ἐν τοῖς χρόνοις, εἰς οὓς τὸ περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος χωρίον ἀναφέρεται, ὁ princeps senatus ἦτο ἅμα καὶ princeps senatoriae sententiae, μαρτυρεῖ ὁ Οὐάρρων παρὰ Γελλίῳ XIV, 7, 9: antea primum rogari solitum, qui princeps in senatum lectus esset, tum autem, cum haec scriberet, novum morem institutum refert κλ.

Digitized by Google

Δ'.

de imper. Pompei § 2: Nunc, cum *auctoritatis* in me tantum sit, quantum vos honoribus mandandis esse voluistis, et ad **agendum** *facultatis* tantum quantum ... cotidiana dicendi exercitatio potuit afferre, certe κτέ.

Τὸ *ad agendum* ἐνταῦθα προφανῶς λαμβάνεται ἀντὶ τοῦ ad dicendum καὶ οὐχὶ ἐν τῇ κυρίᾳ σημασίᾳ τῇ τοῦ *χρηματίζειν τῷ δήμῳ*, Διότι,, ἂν ἐν τῇ κυρίᾳ σημασίᾳ ἐλαμβάνετο, δὲν θὰ ἀντετίθετο ἡ ad agendum facultas πρὸς τὴν auctoritatem, ἥτις ἀκριβῶς ἀπαιτεῖται ad agendum cum populo. Ἀλλὰ μικρὸν ἀνωτέρω τ. ἔ. § 1 αὐτὸ τοῦτο τὸ *ad agendum* ἐτέθη **ἐν τῇ κυρίᾳ σημασίᾳ** ἀντιτιθέμενον τῷ *ad dicendum* (: hic locus *ad agendum* amplissimus, *ad dicendum* ornatissimus). Ὥςτε ἐκεῖ μὲν τὸ ad agendum **ἴσον** τῷ ad dicendum, μετ' ὀλίγους δὲ στίχους **ἀντίθετον.** Τοιαύτη περὶ τὴν χρῆσιν τῶν λέξεων ἀμέλεια καὶ σύγχυσις πᾶν ἄλλο ἐμφαίνει ἢ elegantiam Ciceronianam. Αἴρεται δ' ὅμως ἡ σύγχυσις, ἐὰν ἐκβληθέντος τοῦ ad agendum ὑπολειφθῇ μόνον τὸ facultas, ὅπερ ταὐτὸν τῷ dicendi facultas. Σχολαστικός τις ἀγνοῶν τὴν τετριμμένην χρῆσιν τοῦ facultas ἀντὶ τοῦ dicendi facultas παρέγραψεν ἀτόπως τὸ ad agendum ἐκεῖνο, ὅπερ αὐτὸς ἐλάμβανεν ἀντὶ τοῦ *ad dicendum.*

Καὶ ἡ συμμετρία ἀπαιτεῖ ὅπως πρὸς τὸ ἄνευ προσδιορισμοῦ κείμενον auctoritatis ἀντιτεθῇ μόνον facultatis ἄνευ οἱουδήποτε προσδιορισμοῦ.

Σπ. Βασης

Digitized by Google

Η ΓΕΝΙΚΗ ΚΑΤΑ ΚΥΠΡΙΟΥΣ

Τὸν καθ' ἡμᾶς Κύπριον λόγον, ἔξω τῶν ἐπιπολῆς, ὡς ἄν τις εἴποι, περὶ τὴν προφορὰν ἰδιωτισμῶν, τινὲς καὶ ἄλλοι κατά τε τοὺς τῶν λέξεων τύπους καὶ τὴν τῆς φράσεως κατασκευήν, τοῦ ἡμῖν κοινῇ συνήθους ἀποκρίνουσιν. Τὸ δὲ περὶ τούτους διατρίβειν τε καὶ σχολάζειν μικρολογίας μέν τινος φαίνεσθαι καὶ ἀπειροκαλίας τοῖς περὶ τἀστειότερα φιλολογοῦσιν ὁμολογῶ, οὐ μήν γε καὶ παντάπασιν ἄχαρι, ὅτε τῶν τοιούτων ῥηματίων ἔνια τῆς τῶν παλαιῶν φιλτάτης ὄζει συνηθείας· ἡδὺ γὰρ ἀπὸ ταὐτομάτου ἐντυχεῖν τῷ πάλαι ποτὲ τεθνηκέναι δοκοῦντι.

Πλειόνων δὲ τούτων τῶν ἰδιωτισμῶν ὄντων, ἐν τῷ παρόντι περὶ τῆς γενικῆς ὁ λόγος ἔσται μοι, ἧς τὴν ὑπὸ Κυπρίων χρῆσιν ἀηθέστερον οἶμαι τοῖς λοιποῖς τῶν Ἑλλήνων προςπίπτειν. Βούλομαι δὲ τοῦτ' ἐξ ἀρχῆς εἰπεῖν, ὅτι παντελῶς εἰς τὸν κωμήτην ἀφορῶ λόγον, ᾧ οἱ ἀγρόται νομίζουσι, διὰ δὲ τοῦτο καὶ τοῖς ἐκείνων λόγοις παραδείγμασι χρῶμαι πυκνῶς αὐτὸς συνειλοχώς.

Πρῶτον μὲν οὖν τοῦ τύπου πέρι φῶμεν, εἴ τι τοῦ κοινοῦ διαφέρει, ἔπειτα δὲ καὶ περὶ τῆς συντάξεως ὅπως ἔχει. Αὕτη γὰρ ἡ πτῶσις ἐν τῇ κλίσει τῇ καθ' ἡμᾶς ἀξιολογωτάτη τε πασῶν ἐστι καὶ μάλιστ' ἐπιστάσεως δεομένη. Διὰ γὰρ τὸ τῆς ἀρχαίας κλίσεως ποικίλον καὶ τὸ μηδεμίαν τετράγωνον ἀναλογίαν ὑποκεῖσθαι ταράττεται ἔτι τὰ ὀνόματα ἔν τε τῇ καταλήξει καὶ τῷ τόνῳ. Καὶ κρατεῖ μὲν ἐν ἀρσενικοῖς καὶ θηλυκοῖς, ἐκεῖνα μὲν τὸ ς ἀφαιρεῖσθαι (πλὴν ὧν εἰς ος τελευτᾷ), ταῦτα δὲ τὸ σύμφωνον ἐφέλκεσθαι, τὰ μέντοι οὐδέτερα σαλεύει ἔτι σφόδρα, πάντων δ' ὁ πληθυντικὸς ἐν πολλῇ ἀκοσμίᾳ διάκειται. Σκοπῶμεν τοίνυν ὄντινα τρόπον ἔχει ταῦτα τἀνώμαλ' ἐν Κύπρῳ.

Τῶν μὲν οὖν ἀρσενικῶν ἃ λήγει μὲν εἰς ας, τονίζεται δ' ἐπὶ τῆς τρίτης ἀπὸ τέλους, εἰς ου τὴν γενικὴν περαίνει καὶ τὸν τόνον εἰς τὴν δευτέ-

ραν καταβιβάζει. Αὐτίκα ὁ Λάρνακας - τοῦ Λαρνάκου, ὁ Κάθικας - τοῦ Καθίκου, ὁ Ὕψωνας - τοῦ Ὑψώνου, ὁ ἅις Τύχωνας - τἀϊ Τυχώνου, ὁ ἅις Σπυρίδωνας - τἀϊ Σπυριδώνου. Ἐκ δὲ τῆς γενικῆς τοῦ Συμπούλου παρακεχάρακται ὁ Σύμπουλας ὀνομαστική. Καὶ τοῦ καούρου δὲ καὶ βοθράκου ἐνδοιάζεται ἡ εὐθεῖα· ὁ κάουρας ἢ ὁ κάουρος, ὁ βόθρακας ἢ ὁ βόθρακος. Ἀλλ' οὐ πάντων· ὁ κόρακας τοῦ κοράκου, καὶ ὁ μάγκιπας τοῦ μάγκιπα. Τὰ δὲ τοῦ γειτόνου καὶ τοῦ ἀρκόντου διττὴν ἔχει τὴν ὀνομαστικήν, ὁ γεῖτος καὶ ὁ γείτονας, ὁ ἄρκος καὶ ἄρκοντας· ὁ ἄρκος ἔφαν κ' ἔβρασεν καὶ ὁ φτωχὸς ἐρίασεν. Ἀλλ' ἔχομεν καὶ γενικὴν ὁ ζάχαρις τοῦ ζαχάρου. Περὶ δὲ τῆς τῶν Ἁγίων τἀι Νικολά, τἀι Δημητριοῦ (τέσσαρσι συλλαβαῖς) τἀjjωρκοῦ (διπλῷ j) πρβλ. καὶ Μπουντώνα Μελέτην περὶ Βελβεντοῦ σ. 38. Ὁ δ' ἅις Εὐρέσις, Ἀμβρόσιος ἐπ' ἀληθείας ὤν, τἄι Βρεσιοῦ κλίνεται. Τῶν δὲ λοιπῶν τὸ κατὰ τὴν αἰτιατικὴν ἕνας οὐ γενικὴν ἕνα ἔχει, οὐδὲ τὴν ἑνός, καθάπερ τὸ ἀντρός, τετήρηκεν, ἀλλ' ἐκ ταύτης ἄλλην καὶ ἄλλην κλίσιν μετεχάραξεν ἑνοῦ (οὔδ' ἑνοῦ, Μαχ. 229) ὃ τὸ ἑ, ἅτ' ἄτονον τυχόν, ἀκρωτηριασθέν, νοῦ κυκλεῖται, καθάπερ καὶ κανενοῦ. Οὐκ ἄλλως δὲ τὰ τούτων οὐδέτερα. Παραπλήσιον καὶ τὸ μηνοῦ, κατὰ δὲ τοῦτο καὶ χρονοῦ περισπωμένως. Τὸ δ' ἐν Πάφῳ μεμενηκὸς ἔτι τίς καὶ τὴν τίνος σέσωκε. Καὶ τὸ βυζαντιακὸν κῦρις τὴν κυροῦ, καθ' ἣν καὶ νοικοκυροῦ (πρβλ. καραβοκυροῦ, Βουστρ. 418), ἀνάληθες δὲ τὸ παρὰ Σακελλαρίῳ (Β' ξ') τοῦ κύρι.

Καὶ τῶν θηλυκῶν τὰ εἰς α προπαροξύτονα τοπωνυμικὰ τὴν γενικὴν εἰς ου καταλήγει· ἡ Ἄλασσα - τῆς Ἀλάσσου, ἡ Ἀλέκτορα - τῆς Ἀλεκτόρου, ἡ Χλώρακα - τῆς Χλωράκου, (ἡ πίσσα τῆς Χλωράκου) ἡ Ἀνώυρα τῆς Ἀνωύρου

Τῆς Ἀνωύρου τὰ στενά, τὰ χόρτα της μυρίζουν

σὺν δὲ τούτοις καὶ ἡ θάλασσα - τῆς θαλάσσου (πρβλ. Beaud 72). Ἀλλ' ἡ τῶν θηλυκῶν εἰς ου γενικὴ οὐκ ἀήθης τις τοῖς Κυπρίοις Ἀκοῦσαι γὰρ ἔστι· τῆς Ταύρου, τῆς Σιλίκου, τῆς Λεμεσοῦ τῆς Καλαβασοῦ, ἀλλὰ παρὰ ταύταις καὶ τὰς μετὰ τοῦ ς, τῆ

Λεμεσοῦς' τῆς 'Οδοῦς, τῆς 'Αθηαίνους, καὶ δὴ καὶ τῆς Κύπρους.

'Ανάμεσα τῶλ λεμονιῶν κιἀνάμεσα τοὺς κίτρους
Δκιαλλάσσει κ' ἡ ἀγάπη μου, τὸ φιντικλὶν τῆς Κύπρους.

Οὐδέτερον δ' οἱ λέγοντες ἄτοπον ἡγοῦνται, καὶ ὡς ἀμφοτέρως εἰπεῖν ἐξείη, πρὸς τὰς ἐμὰς πύστεις ἀπεκρίνοντο· ἔστι δὲ τούτων ἡ ζήτησις οὐκ ἄκαρπος, ἅτ' εἰς ἐξέτασιν παράγουσα τοπωνυμιῶν πλεῖν ἢ τριάκοντα, εἰς ου παροξύτονον τὴν εὐθεῖαν ληγουσῶν, τίνα τρόπον οὕτως ἐσχηματισμέναι εἰσίν. 'Οθνεῖον γάρ τι πεπονθέναι πάθος ὀνόματ' ἀκηράτως ἑλληνικά, οἷα Λόφου τε καὶ Κοφίνου καὶ Νήσου καὶ Μύρτου, ἄτοπον ἂν εἴη πιστευθῆναι. Πάντων δὲ πιθανώτατον ὅτι τῆς γενικῆς τὸ ς κατὰ τἄλλα θηλύκ' οἰκειωσαμένης, τοὔμπαλιν εὐθεῖα ἡ πάλαι πλαγία γέγονε· τῆς Πάφου, τῆς Πάφους, ἡ Πάφου. 'Εντεῦθεν δὲ καινὸς νενόμισται τύπος ὀνομαστικῆς ὁ εἰς ου παροξύτονος πρὶν τὸν τῆς γενικῆς ἐκποδὼν ἀπιέναι. Τὸ δὲ παρὰ Βουστρωνίῳ (Σάθα 440. 454 κλ.) τῆς νυκτοῦ, καὶ τῆς νυχτοῦς τήμερον λέγεται, κατὰ δὲ τοῦτο καὶ τῆς ἡμεροῦ καὶ ἡμεροῦς καὶ τῆς ὡροῦς, ὥσπερ ἐν τῇ παροιμίᾳ «μιᾶς ὡροῦς δουλειά, νοῦ χρονοῦ μελέτημαν».

Τὰ δ' οὐδέτερα, πλὴν ὧν κατὰ τἀνέκαθεν εἰς ς τελευτᾷ, εἰς ν πάντα λήγει. Φέρε τοίνυν αὐτὰ διέλωμεν. Τὰ μὲν εἰς μαν πάντα, παροξύτονά τε καὶ προπαροξύτονα, πλάττει γενικὴν εἰς μάτου· τοῦ τριμμάτου, τοῦ λουμάτου, τοῦ ῥαμμάτου, τοῦ σπασμάτου, τοῦ φτυμμάτου, τοῦ κλημάτου, τοῦ στομάτου ἔτι δὲ τοῦ Πασκάτου καὶ τοῦ γαλάτου, εἶτα δὲ τοῦ ῥοδοστεμμάτου, τοῦ ἑψημάτου (ἕψημαν τὸ 'Αθήνησι πετμέζι)

'Εξέβην τἄστρον τῆς πωρνῆς καὶ τοῦ ξημερωμάτου.

'Αλλὰ τὰ εἰς μον οὐκ ἔχει πάντα γενικήν· λέγεται μὲν γὰρ τοῦ [illegible] αψιμάτου, τοῦ ῥαψιμάτου, φεύγεται δὲ τοῦ φταισιμάτου, [illegible]οῦ ἀψιμάτου κλ. "Α δ' εἰς ιν τελευτᾷ τὴν κοινήν, ὥσπερ εἰκός, [illegible]jοῦ γενικὴν ἔχει, ποικίλην κατὰ τὸ πρόσθεν σύμφωνον τοῦ j ὄψιν

Digitized by Google

μεταβαλλομένου. Ἀλλ' ἔστιν ἅττα τούτων ἄκλιτα μένει, ἐπιρρήματα καταστάντα, οἷον τὸ πᾶσιν Ἕλλησιν οἰκεῖον μονορούφιν· αὐτίκα ἐφτάσαμεν μονοτσίννιν ἢ μονοβούριν, ἐνὶ δρόμῳ, ἢ μονοκόρτιν, οὐ σχολὴν διαλιπόντες, ἐμείναμεν μεσοδόκιν, ἐν μέσῳ τῷ πράγματι κατελείφθημεν, ἔπκιασεν τη ξωπέτσιν, ἀκροθιγῶς, ἐγέμισέν τα τρισπίλιν ἢ τρουλλίν, μέχρι στεφάνης, ἐπὶ δὲ πᾶσι τοῦτα τὰ μῆλα ἐj γιώρκιμ μου. Ἀλλὰ πολλῷ τούτων ἀξιολογώτερα περιλείμματ' ἅττα τῆς ἀπαρεμφάτου, γενικῆς καὶ ταῦτ' ἐπιδεῆ, πλὴν τῶν τοῖς Πανέλλησι συνήθων τοῦ φαγειοῦ καὶ τοῦ φιλειοῦ. Δεῖ δὲ περὶ τούτων μακρότερόν πως διαλαβεῖν, μικρὸν τὸν λόγον ἀπαρτήσαντας. Ἔστι δὲ τέτταρα· τὸ πεῖν (μὲ τὸ πεῖν ἔν και γένεται), τὸ πκεῖν (πιεῖν ἀφῃρημένως, νερὸj γιὰ πκεῖν, προσηγορικῶς δὲ τὸ τοῦ πώματος ὑπόλειμμα πόπκειν καὶ πληθ. πόπκεια), τὸ πατεῖν (ὃ οὐκ ἄλλως ἢ διπλῶς ἐκφέρεται, οἷον εἰπεῖν ἦρτεν πατεῖν πατεῖν, ἄκροις τοῖς ποσί) καὶ τὸ δεῖν, ἅμα τε βλέμμα τοῦ ὁρῶντος καὶ θέαν τοῦ ὁρωμένου σημαῖνον

Μὲς τοὺς πολλοὺς μέμ με θωρῃς μὲ τὸ γλυκὺν τὸ δεῖσ σου

καὶ πάλιν

Καὶ νάμουν κλῆμαν κρεμμαστὸν εἰς τὴν κληματερήσ σου
Νάρκεσουν νάππεφτες στὸ σκιός, νὰ χόρταννα τὸ δεῖσ σου.

Μὴ ἀτιμάσωμεν δὲ καὶ τοῦτ' εἰπεῖν, ὅτι ἔχω σε δεῖν οὐ ταὐτὸν καὶ τὸ ἑόρακά σε, ὡς ἄν τις οἴοιτο, ἀλλά τις τὸ φρασείδιον παρακέλευσίς ἐστιν, ἐκείνῃ τῇ παρ' Ὁμήρῳ (Ν, 95) παρεμφερής, ἣν Ποσειδῶν τοῖς Ἀργείοις παρακελεύεται «ὔμμιν ἐγώ γε . . . πέποιθα». Οὐδὲ τοῦ ἔθ θελει πεῖν ὁ νοῦς οὐκ ἐρεῖ, ἀλλ' οὐ λόγων χρῄζει, εἴτ' οὖν αὐτεπάγγελτός τι ποιήσει. Ταύταις δὲ ταῖς ἀπαρεμφάτοις προσθετέον καὶ τὸ κόλουρον στραφῆν, ἐπάνοδος· στὸ στραφῆσ σου· τὸ στρέφομαι γὰρ ἐν Κύπρῳ ἀνακάμπτω δηλοῖ, σῴζει δὲ τὸν ἀόριστον ἐστράφην. Ὧν δ' οὐδετέρων ἔχει τὸ ς καταληκτικὸν τὰ μὲν εἰς ος τὴν γενικὴν εἰς ου περαίνει καὶ τὸν τόνον τὰ ἐπὶ τῆς τρίτης ἀπὸ τέλους τονιζόμενα καταβιβάζει. τὸ Τρόοδος - τοῦ Τροόδου, τὸ Ὅμο-

Digitized by Google

δος - τοῦ Ὀμόδου, τὸ Κυλάνεμος - τοῦ Κυλανέμου, τὸ ὄρος - τοῦ ὄρου, τοῦ μάκρου, τοῦ βάρου, κεῖθθε μέρου. Ἀνήκουστος μέν τοι τῶν μονοσυλλάβων ἡ γενική· ἄκλιτα γὰρ τὸ σκιός, τὸ ρκὸς (χρέος) καὶ τὸ βκιός· ἀλλὰ τὸ φῶς φοῦ γενικήν, ὦ Μοῦσαι φίλαι, παρεχάραξεν·

Ἐχτὲς χαράματα τοῦ φοῦ ἐφίλουμ μιὰν κ' ἐλάλεν.

Καὶ τὰ εἰς ας μονοσύλλαβα στέρεται πλαγίας· λέγω δὲ τὸ χάς, ταὐτὸν τῷ χάος, τὸ φάς, «ἐν πάνω στὸ φάς του» ἡνίκα μάλιστα ἐσθίει τὸ καματερόν, ὁ τῆς μετάξης σκώληξ, (ἡνίκα δέ τι ἐσθίεται καλὸν εἰς ἐδωδήν, ἐν πάνω στὸ φαεῖν του λέγεται), πρὸς δὲ τούτοις τὸ διάστροφον πᾶς παρακοπὲν διὰ τὸ μηδὲν ἄλλο σύστοιχον αὐτῷ μονοσύλλαβον λῆγον εἰς αν ὑπεῖναι· οὖλον τὸ πᾶς τοῦτον ἐνι. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἅλας κόπτει γενικὴν ἁλάτου, τὸ δὲ κριὰς κριατός.

Τῶν οὖν περὶ τοῦ ἑνικοῦ πρόσθεν εἰρημένων ἀξιολογώτατον, ὡς ἐγῷμαι, τὸ πάντα τὰ γένη γενικὴν ἔχειν τῶν προπαροξυτόνων τοπωνυμικῶν εἰς ου, τὸν τόνον καταβιβάζουσαν· τοῦ Λαρνάκου, τῆς Χλωράκου, τοῦ Ὀμόδου. Ἀλλ' ἀεὶ τὰ τῶν τόπων ὀνόματα δυσκολώτερ' ἀλλοιοῦσθαι.

Ἴωμεν νῦν ἐπὶ τὸν πληθυντικόν. Πρῶτον δὲ τοῦτο φῶμεν, ὅτι γενικὴν ἀρσενικῶν εἰς ων τελευτῶσαν ῥᾳδίως οὐκ ἄν τις εὕροι. Λέγεται γὰρ στὴμ μακαρκὰν τοὺς ἀπεθαμμένους σας, οἱ κόρες τοὺς βοσκούς, τὰ σπίδκια τοὺς Ἐγγλέζους καί του δ' ἑλληνίζοντος ἔτι μέμνημαι τὰ ὅπλα τοὺς Κρῆτες εἰρηκότος. Μόνα δ' εὔχρηστα τὸ πόσων, τριῶν, μηνῶν, χρονῶν καὶ ππαραδκιῶν. Θαῦμα δ' εἰπεῖν, ὡς ἤδη πρὸ τῆς Ἁλώσεως ἡ πτῶσις ἐσεσίγητο. Μαχαιρᾶς γοῦν καὶ Βουστρώνιος, τὼ Κυπρίω χρονογράφω, κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου συγγεγραφότε, δοκεῖτον παντάπασιν αὐτὴν ἀγνοεῖν. Φησὶ γὰρ ὁ ἕτερος (παρὰ Σάθᾳ σ. 103) οἱ θεμελοὶ τοὺς πύργους (γρ. θεμελιοί· ὁ θεμελιὸς δέ φασιν οἱ Κύπριοι, καθάπερ κατὰ Θωμᾶν τὸν Μάγιστρον «θεμέλιος οἱ κοινοί· τὸ θεμέλιον οὐδετέρως Ἀττικοί») τὰ παιδία τοὺς ῥηγάδες (σ. 96) καὶ ἔμπροσθεν τοὺς αὐθένταις καὶ τοῦ πόπουλου (σ. 78). Βουστρώνιος δὲ (παρὰ Σάθᾳ

σ. 452) εἰς τὰ ποδία τοὺς Σαρακηνούς, καὶ (σ. 461) τὰ χαρκωματικὰ τοὺς νοικοκυρούς, καὶ (447) οὖλα ἔδωκεν τα τοὺς χαλφούσιδες, ἀπαντᾷ μέντοι παρ' αὐτῷ (σ. 449) τὸν πίσκοπον τῶν Φράγκων. Ταύτην δὲ τὴν τῶν ἀρσενικῶν γενικῆς ἐπίλειψιν δεδήλωκε μέν πως Σακελλάριος (Κυπριακῶν Β' ξα') δεδήλωκε δὲ σαφέστερον Βαυδουῖνος (Beaudouin, Étude du dialecte Chypriote, p. 96). Λοιπὸν τοίνυν τοῦτ' ἐπισκέψασθαι, εἰ ἄρδην ἡ πτῶσις ἠφάνισται, τῇ αἰτιατικῇ παραχωρήσασα καὶ ταύτην ἐκστᾶσα ἢ αὐτὸς καθ' αὑτὸν ὁ τύπος ἠλλοίωται καὶ τῇ αἰτιατικῇ συναφωμοίωται. Πολλῷ μὲν οὖν ῥᾷον ἄν τις ἀπαλλαγείη, ἐκεῖνο τὸ πρῶτον ἀποδεχόμενος, ὃ καὶ συμφανέστερον εἶναι δοκεῖ. 'Αλλ' οὐδεὶς φθόνος καὶ τὸ δεύτερον σκέμμα διαπτύξαι· ὁρμᾶται δ' ἐνθένδε· εἰ γὰρ τὴν γενικὴν Κύπριοι δυσχεράναντες ἡ ἄλλαἡ τοὺς γαμπροὺς εἶπον, τί οὐκ ἔφασαν καὶ ἡ ἄλλαἡ τὲς νύφφες; Διὸ δὴ τοῦτ' ἄν τις εἰκάζειν ἔχοι, ὅτι κατὰ τὴν ἑνικὴν τοῦ λεχθείη καὶ πληθυντικὴ τούς, ὅτε περισπαστέα μᾶλλον, πρῶτον μὲν ἐν τοῖς δευτεροκλίτοις, εἶτα δὲ κἀν τοῖς ἄλλοις ἅπασι κρατήσασα· εἶπον οὖν Κύπριοι κατὰ ταῦτα πρῶτον ὥςπερ τὰ λόγια τοῦ δασκάλου, τὰ λόγια τοὺς δασκάλους, ἐκβληθείσης δ', ἐπειδὴ χρόνος ἐγένετο, τῆς εἰς οὺς καταλήξεως ὑπὸ τῆς εἰς οῦδες τελευτώσης ἐν τοῖς ὀξυτόνοις, τὰ βάσανα τοὺς κυροῦδες, τὰ μάλια τοὺς γαμπροῦδες, ἡ κέλλα τοὺς παπᾶδες, τὰ βελόνια τοὺς ῥάφτες ἢ τοὺς ῥαφτᾶδες κλ. 'Αλλὰ τὸ ζήτημα μᾶλλον ἱστορικῆς δεῖται βασάνου.

Τὰ δὲ θηλυκὰ τὸν τόνον οὐ μετακινεῖ· τῶν ὄρνιθων, τῶν κάμαρων, τῶσ σήκωσων (τῶν ἀπόκρεων), τῶν πόρτων, τῶν κόρων, τῶϐ ϐούλλων, τῶϐ ϐάρκων, τῶϐ ϐαρέλλων, τῶν κοπέλλων, τῶν πατάτων, ἄψιμον τῶλ λάμπων, τῶν κουκκουμάρων (ὃ σῴζει τὸν τοῦ cucuma ἀναδιπλασιασμόν). Κόρη δὲ γαμϐροὺς ἀναινομένη, τάδε φησί·

Τὰ ξώφυλλα τῶμ μαρουλλιῶν τὰ φύλλα τῶν κινάρων
Τὰ ποδκιαλόγια τοῦ χωρκοῦ λαλοῦμ μου νά τα πάρω.

'Αλλὰ Πάφιοι τῶν κορῶν φασι, πάντες δὲ Κύπριοι τῶϳ γεναικῶν· τῶν ὄψων δ' ἢ τῶχ χάρων (οἱ χάρες, οἱ ὄψες) οὔτ' ἔστιν εἰ-

Digitized by Google

ρημένον, οὔτε ποτὲ ἔσται, ἀλλὰ λέγεται τῶ βρύσων. Τῶν δ' ὀξυτόνων μόνα τὰ εἰς jὰ λήγοντα, δένδρων τὰ πλεῖστα δηλωτικά, τὴν γενικὴν περισπωμένην ἔχει, οἷον τῶν πορτοκκαλλιῶν, τῶν ἀθασιῶν, τῶσ συκαμιῶν, τῶσ συκιῶν, τῶν κορασιῶν. Τὰ λοιπὰ γὰρ μεταπεποίηκε τὸν πληθυντικὸν εἰς ᾶδες, άδων· οἱ κεφαλᾶδες, τῶν κεφαλάδων, οἱ προκοπᾶδες, οἱ κυρᾶδες, ὅθεν ῥῆμα κυραδέϐκομαι (κάμνω τὴν κυράν), οἱ γιορτᾶδες, οἱ ἀλλαᾶδες, οἱ θκειᾶδες, οἱ ἀδερφᾶδες, κατὰ δὲ ταῦτα καὶ οἱ μανᾶδες.

Κ' ἐμέναν ἐταίσαμ με δκυὸ γλῶσσες τῶν κουφάδων
Καὶ δκυὸ νουρᾶδες τῶν θερκῶν, κόρη, νὰ μέσ σε πάρω.

Τῶν δ' οὐδετέρων οὐσιαστικῶν ἃ εἰς ον τελευτᾷ τὸν τόνον πάντα κατεϐίϐασε. Φασὶ γὰρ τῶρ ῥουχῶν, τῶν πκιατῶν, τῶμ μηλῶν, τῶσ συκῶν, ὃ δὲ θαυμαστότερον, κατὰ ταῦτ' ἄν τις ἀκούσειε καὶ τοῦ μηλοῦ, τοῦ συκοῦ. Ὅπως δὲ ταῦτα γέγονε, παντί γ' εὔγνωστον· συνεξέδραμε γὰρ τοῖς εἰς jῶν διὰ τὸ j περισπασθεῖσιν, οἷα τῶχ χερκῶν, τῶν ποδκιῶν, ἃ πολλῷ συχνότερα, μᾶλλον δ' εἰπεῖν, μόνα τῶν πάντων οὐδετέρων ἐν τῷ πληθυντικῷ κλιτά. Καὶ γὰρ οὐ κόπτει γενικὴν τὰ εἰς η τὴν πληθυντικὴν ὀνομαστικὴν τελευτῶντα, ἣ τέθηλε παρὰ Κυπρίοις οὐχ ὅσον ἐν οἷς κεκληρονομήκασιν, ἀλλὰ κἀν ἄλλοις κεκαινοτομημένοις. Φασὶ γὰρ τὰ ὄρη, τὰ κάλλη, τὰ στήθη, τὰ χείλη, τὰ μέλη («ἐκόπησαν τὰ μέλη μου»), τὰ πάχη, ἐν ᾄσματι δὲ τὰ σκότη, πρὸς δὲ τούτοις τὰ λάθη, τὰ θάρη («εἶχα τὰ θάρη μου πάνω σου», σοὶ μάλιστ' ἐπεποίθειν), τὰ ἴδρη (τὸ ἴδρος) τὰ βούρη (τὸ βοῦρος ταὐτόσημον τῷ θεῖν, ἔχει δ' ὑποκοριστικὸν γενικῆς ἐνδεὲς βουρίν· «πάαιννʼ ἔναϐ βουρὶδ δός του τα»). Καὶ τῶν εἰς ον δὲ ληγόντων ἄττα τοῦτον τὸν τρόπον τὸν πληθυντικὸν ἐπέρανε· τὰ δένδρη, τὰ ἄστρη, τὰ κάστρη, οἷς Βαυδουῖνος ἤκασε τὰ εἰς ρον ἐπαμφοτερίζειν (Êtude p. 69). Ἀλλ' οὔτε τὰ κάρη λέγεται καὶ τοὔμπαλιν τὰ οὔλη, ἴσως ῷ τὰ χείλη συνεκδραμόν. Περὶ δὲ τῶν εἰς α τὴν πληθ. ὀνομ. ἀποληγόντων κἀπὶ τῆς τρίτης ἀπὸ τέλους ὀξυνομένων, ὁπόταν τῆς γενικῆς δέηση, ἐνδοιαστῶς ὁ Κύπριος ἐκφέρει τε ταύτην καὶ τονίζει· ἢ ἀμπού-

Digitized by Google

στα τῶ σπίριτων, ἀλλὰ καὶ τῶ σπιρίτων· μᾶλλον δὲ τῶν τρανταφύλλων, τῶρ ῥοδακίνων, τῶ χρυσομήλων, τῶ ζιζύφων, τῶν κοντύλων, ἀλλ' ἀεὶ τῶχ χωμάτων. Διὸ τοίνυν ἀσμεναίτατα ταῦτα φεύγουσι καὶ περιφράσεώς τινος διὰ τῆς πού, ἤτοι τῆς ἀπό, ποιοῦνται χρῆσιν, ὡδί· ἡ ἀμπούστα ποὺ τὰ σπίριτα, τὸ κοφίνιν ποὺ τὰ ῥοδάκινα, τὸ καλάθιν ποὺ τὰ χρυσόμηλα, τὸ πανέριν ποὺ τὰ ζίζυφα κλ. Ἀναλογώτατον δὲ τοῦτο τὸ πάθος ταῖς λατινογενέσι φωναῖς, διὰ τῶν de καὶ di τὴν τῆς γενικῆς δηλούσαις σχέσιν, παραβλητέα δὲ καὶ ἡ παρὰ Γερμανοῖς προϊοῦσα τῆς von χρῆσις.

Ἐν πᾶσιν οὖν τοῖς ἄνω φθίνοντα διαφανῶς τὸν τῆς πληθυντικῆς γενικῆς τύπον ὁρῶμεν, τὸν δὲ τῶν ἀρσενικῶν καὶ ἤδη τετελευτηκότα. Ἐλέγομεν δὲ περὶ τῶν οὐσιαστικῶν. Κατὰ δὲ τῶν ἐπιθέτων τοσοῦτ' εἰπεῖν ἀπόχρη, ὡς οὐ θαμὰ κατὰ γενικὴν παραλαμβάνεται, κατηγορούμενα ὡς τὰ πολλὰ ὄντα, εἰ δέ τι καὶ παραληφθείη, καθάπερ τὸ προσδιοριζόμενον ἂν πλάττοιτο, τὸν τῆς ὀνομαστικῆς μὴ μετατιθὲν τόνον· οἷον τῶν ὄμορφων, θηλ., τοὺς ὄμορφους, ἀρσ.

Περὶ μὲν οὖν τοῦ τύπου μετρίως μοι ἐλπίζω εἰρῆσθαι. Ἐφεξῆς δ' ἐπὶ τὴν σύνταξιν τῆς πτώσεως ἰών, φημὶ τοὺς Κυπρίους τὸν λόγον κατασκευάζοντας πολλαχῇ ταύτῃ χρῆσθαι, ἐν οἷς μὲν ἐπὶ τῆς τῶν προγόνων μένοντας συνηθείας, τινὰ δὲ καὶ νεοχμώσαντας. Χαλεπώτερον δέ πως ἐντεῦθεν τοὔργον, πολλῶν μὲν ἀποροῦντι, ἅτ' οὐδενός πω τῶν ἡμετέρων τῆς ἡλικιώτιδος συντάξεως ἡμμένου, οὐκ ἔχοντι δ' ὅπως ἕκαστον τῶν σχημάτων ἀπακριβώσω τε καὶ ἀποσαφήσω, παντοδαπῶν μὲν ὄντων, οὐ πᾶσι δὲ συνήθων, οὐδ' αὐτῷ οἰκείως προσπιπτόντων. Ὅμως δὲ κατὰ τὸ ἐμαυτῷ δυνατὸν καὶ ταῦτα διελθεῖν πειράσομαι, συμβολήν τινα σμικρὰν παρασχέσθαι βουλόμενος οἷς ἐπιμελές ἐστι καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς εἰδέναι. Ἀλλ' οὖν φυλοκρινήσωμεν καὶ ταῦτα καὶ καθ' ἓν ἕκαστον ἐξετάσωμεν.

Πρῶτον μὲν ἃ μνήμην ἢ λήθην ἐδήλωσε ῥήματα γενικῇ συντάττεται· οἷον ἀθθυμήθην τῆς ἀδερφῆς του. Πρβλ. καὶ Σακελ. Β', 60 (Δημ. ᾆσμ. 16, 57)

Τοῦ τόπου μ' ἀθθυμήθηκα κ' ἔχ' ἡ καρκιά μου λύπην.

Πολυθρύλητος δ' ἐν τούτοις τοῖς ἐρωτικοῖς ᾀσματίοις ἥδε ἡ ἀρχή· «Ἀντὰν νὰ τῆς ἀθθυμηθῶ», ἑπομένου πάσχω τὸ καὶ τό. Ἀλλ' εἴρηται καὶ

Τὰ λόγια, πώσυντύχαμεν, πάντα νὰ τάθθυμᾶσαι.

Τὸ δ' οὐ συχνὸν λησμονῶ ἐν τῷδ' εὕρηται, ὃ παρά τε Λουκᾷ (Φιλολ. ἐπισκ. 67) καὶ Σακελλαρίῳ (Β', 210, Διστ. 15)·

Ποῦ φᾷ ψουμὶν τῆς Τιλλυρκᾶς καὶ πκῇ νερὸν τοῦ Βάτου
καὶ ποῦ φιλᾷ τὰ χείλη σου τοῦ Χάρου λησμονᾷ του.

Πάλιν ὅμως ἐν ἑτέρῳ

Μάναν καὶ κῦριλ λησμονῶ καὶ οὔλους τοὺς δικούς μου.

Καὶ τὸ πολλῷ δὲ συνηθέστερον ξιχάννω ὃ ξεχνῶ φαμεν, αἰτιατικῇ.

Ἑξῆς δὲ τὰ ἀκοῆς δηλωτικά· οἷον ἄκουσα τοῦ ῥολογιοῦ·

Γροικῶ τάέρα ποῦ φυσᾷ καὶ κείνης πολοοῦμαι

Παραπλήσιον καὶ τὸ κρόννομαι ταὐτὸν τῷ ἀκροῶμαι, παραγενόμενον ἐκ τοῦ ἀορίστου ἠκροάσθης - ἐκρόστης, καθάπερ ἐχώστης χώνομαι, ἐζώστης ζώννομαι, καὶ ὑπακούειν ἐννοοῦν· ἐκρόστην τοῦ πεθθεροῦ της κ' ἔν ἔπηεν. Οὐκ ἄλλως δέ, ἄκουσα τοῦ παπποῦ μου, ἀδελφὸν τῷ παλαιῷ γνωμικῷ «ἀκούειν τῶν γεραιτέρων».

Εἶτα τὸ τῆς ἀφῆς ἐγγίζω· μὲν ἐγγίζης τοῦ γλυκοῦ.

Ἐφεξῆς δὲ τὸ γέβκομαι καὶ μυρίζομαι· ἔν ἐγέφτηκα τῆς φλαούνας· ὅσον κ' ἐμυρίστην τοῦ ὀφτοῦ, ἐκατέβημ μας. Τὸ δὲ φρασείδιον μυρίζομαι τῶν νυχιῶμ μου μαντεύομαι δηλοῖ. Ἀλλὰ καὶ τῇ αἰτιατικῇ συντάττεται τὰ ῥήματα, ξένη δ' ὅλως χωρὶς τοῦ ἄρθρου ἡ γενική· οὐ γάρ ἐστιν εἰπεῖν ἐγέφτηκα φλαούνας.

Ἐν κεφαλαίῳ δὲ τά τινος αἰσθήσεως ἐμφατικὰ γενικῆς χρήζει· ἔμ μου καταλάβει. Καὶ τὸ νόθω δ' ὃ αἰσθάνομαι δύναται, πρός τινων ἀγροτῶν οὕτω συντάττεται· ἔσ σου ἔνοσα πώφάκκησες κόψαντος οὐκ ᾐσθόμην· ἀλλὰ τὸ σύνηθες ἔσ σ' ἔνοσα. Ἐνταῦθα δὲ

Digitized by Google

καὶ τοῦτ' ἔοικε ῥητέον εἶναι, ὡς ἀπὸ τοῦ ἀορίστου τοῦ νοῶ ἐνόησα-ἔνοσα παραγέγονε τὸ ῥῆμα, καθάπερ ἔκλωσα κλώθω (πρβλ. καὶ ἄπλωσα ἀπλώθω) καὶ οὐ τοῦ θέματος τοῦ γιγνώσκω, ὥσπερ Μαϋέρῳ γέγραπται (Rivista di Filologia, anno IV p. 255).

Ἄλλη δέ τις ἐφεξῆς γενικῶν φυλή, ἃς ἐφετικὰς καλέσωμεν· ἐνταῦθα δὲ μεθ' οὗ ἀκήκο' ἀντικειμένου ἕκαστον καταλέγω ῥῆμα· ῥέεται τἀππιδκιοῦ, ἐλιμπίστην τῆς κοπέλλας, κάδκομαι τῆς συντροφκιᾶς, ψοφῶ τοῦ δκεδαστικοῦ, ἐλύσσιασα τοῦ νεροῦ, ἐπνίηκα τοῦ ππαρᾶ, ἐφύρτηκα τοῦ χρυσόμηλου, ἐλλιώθηκα τῆς ἀναρῆς, λιμάσσει τοῦ ψουμιοῦ,

Ποκαρυμμένε τοῦ φιλειοῦ καὶ παιλλολαωμένε.

Ἄθρει δ' ὡς οὐ φύσει τὰ πλεῖστα τούτων ἐφετικά, ἀλλὰ πάθος ὁτιοῦν δηλοῦντα, τοὺς ἐφιεμένους παρατείνειν θρυλούμενον. Ὃ θαυμασιώτερον ἔμοιγε δοκεῖ, ὅτι οὐκ εἰκῇ κατὰ κληρονομίαν τὴν σύνταξιν νενομισμένην, ἀλλ' αὐτῇ τῇ ψυχῇ τῇ τῶν λεγόντων καὶ νῦν ἐνερηρεισμένην ἀποφαίνει. Ἔστι δ' ὡς ἀληθῶς πᾶσι Κυπρίοις οἰκειοτάτη. Καὶ τοῦτο μέντοι ῥητέον, ὅτι μετ' ὀνομάτων ἀεὶ τοῦ ἄρθρου δεῖται, ἥκιστ' εὐπρεπῶς. Διὰ δὲ ταύτην τὴν ἀνάγκην ἐλέχθη κατὰ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας

Ποῦ πάσιν νὰ τὸθ θάψουσιν γιὰναφ φιλεῖν καμένον.

Ἑτέρα δὲ δὴ γενικῆς σύνταξις ἡ τοῦ αἰτίου. Ταύτην κοινῇ τῇ ἀπὸ εἰώθαμεν ἀποδιδόναι, ὥσπερ τῇ γιὰ ἣν νῦν δὴ ἐλέγομεν. Χρὴ δ' ἑξῆς τὰ κατ' αὐτὴν ἐκτιθέναι, καθ' ἕκαστον βασανίζοντας, ἵν' ἄμεινον τὸν νοῦν τῶν φράσεων συνιῶμεν. Πρῶτον μὲν οὖν μετὰ ῥήματος· ἐλαώθηκεν τῆς δίψας, ἐψόφησεν τῆς πείνας, ἔσκισεν τῆς κρυότης, ἐμαύρισεν τοῦ ἥλιου. Παραπλήσιον δὲ

Ἐσήκωσά τηϳ γιὰ νὰ πᾷ κ' ἐλούθην τοῦ κλαμάτου

ὅ ἐστι κλαίουσα τοῖς δάκρυσι κατεβρέχθη. Εἶτα δὲ μετὰ μετοχῆς παθητικῆς, ὥσπερ ποιητικὸν αἴτιον, ὃ ῥᾴδιον καταμαθεῖν, τὴν σύν-

Digitized by Google

ταξιν ἀναστρέψαντα· ἐφ φαημένον τοῦ σκούλουκιοῦ, ἤγουν ἐνεργητικῶς ἔφαν το τὸ σκουλούκιν· ἐμ πκιασμένη τοῦ ἥλιου = ἔπκιασέν την ὁ ἥλιος· ἡ μουτσοῦνα τοῦ μωροῦ μου ἐμ πλουμισμένη τῶν κουνουπκιῶν· ἐμ ποσταμένος τοῦ κυνηοῦ = ἐπόστησεν τον τὸ κυνήιν, ἐ σκοτωμένος τῆς δουλειᾶς, ἐ σφαμένη τοῦ καμοῦ, αὐτὸ δὴ ἐκεῖνο τὸ τῆς Γραφῆς, «ὅτι τετρωμένη ἀγάπης εἰμὶ ἐγώ (Ἆσμα ᾀσμ. Ε΄ 9)». Ἐφεξῆς δὲ μετ' ἐπιθέτου· ἐν κοκκωτὴ τῆς εὐλογιᾶς, ἐν κόκκινη τοῦ δρωταρκοῦ, ἐν ἀνήμπορη τῆς γέννας,

Σήμμερον ἤμουν ἄρωστος τῆς πύρεξις κομμάτιν.

Ἀλλὰ καὶ πορρωτέρω προήγαγον τὴν χρῆσιν· ἐπεὶ δῆλον ὅτι πρῶτον μὲν χαλεπὸν ἀεὶ τοῦ προσήκοντος ἐπιθέτου κυρῆσαι, εἶτα δὲ καὶ οὐκ ἐπάναγκες, ἅτε σαφῶς τοῦ ἀκούοντος κατὰ πεῖραν εἰδότος, ὅ,τι φέρει τουτὶ τὸ πάθος καὶ ὅ,τι τουτί, διὰ βραχυλογίαν, ὡς ἐγῷμαι, τοῖς Κυπρίοις εἴθισται λέγειν καὶ ἁπλῶς εἶμαι τῆς στράτας, εἶμαι τῆς καβάλλας, εἶμαι τοῦ κυνηοῦ, εἶμαι τοῦ ζεβκαρκοῦ, οὐδὲν ἕτερον προςτιθέντας· ἀριδήλως γὰρ ὑπακούεται τούτοις τὸ κεκμηκώς. Ἀλλ' ἐν πολλοῖς οὐκ ἔχει τις ἀληθῶς ὅ,τι ποτὲ καὶ τιθῇ· αὐτίκα εἶσαι τοῦ ὕπνου νοεῖ, ἀφύπνωσας μέν, ἀλλ' ἔτι σκοτοδινιᾷς, ἧς καταστάσεως ὡς ὅρον νομικὸν (Ποιν. Νόμ. 86) Θερειανὸς τὸ ὑπνόφλυξ προὔτεινεν. Οὐδὲν δὲ θαῦμα, εἰ κατὰ μικρὸν εἰς τὴν τοῦ ἄρτι σημασίαν ἡ σύνταξις μεταπέπτωκεν· ἐν τοῦ λουτροῦ ἡ Ἀλισαβοῦ ἄρτι λέλουται· εἶμαι τῆς θέρμης, οὐ πρὸ μακροῦ ἐπύρεττον. Καὶ παρενθετικῶς· οἷον, ἐπειράζαν τον καὶ τοῦτοι· κεῖνος πάλε, τοῦ κρασιοῦ, ἔν ἐβάσταξεν, ὅ ἐστιν ἤδη ὑποπεπωκώς, οὐκέθ' αὑτοῦ ἐγένετο.

Σαφῶς δὲ διακριτέα τῆς ἀπροσώπου τῆςδε ἴντα λοῆς βοΐζουσιν τὰ φκιά μου·— ἐν τοῦ κινίνου, χαρῶ σε, οἷον εἰπεῖν ἐπακολουθητικόν· μμὰ γιατί γλυκοπατᾷ τὸ κρασίν; — ἐν τοῦ σταφυλιοῦ, γέ μου, — ἐν τῆς γῆς.

Ταύτης πολὺ διέστηκεν ἡ τῆς ἀξίας γενική· λέγει δὲ ταυτηνί· ὁ Χαμπῆς ἐν τοῦ δημμάτου, ὅ εἶναι γιὰ δέσιμο φαμέν. Μέγ γελᾳς κόρη μου, κ' ἔν ἐν τοῦ ἀναγελασμάτου. Καὶ ταῦτα μὲν οὐκ ἂν σφόδρ' ἀήθη καὶ τῷ μὴ Κυπρίῳ δοκοίη, οὗτοι μέντοι

κατακέχρηνται. Αὐτίκα τις ᾠδὸς καλλυνόμενος διὰ τὴν τῆς ποιήσεως ῥώμην, ᾄδει τουτί·

'Εμέναν τὰ τραούδια μου ἐν τοῦ περιγραμμάτου
Τὰ ἥμισα 'ν τοῦ σκωτωμοῦ καὶ τἆλλα 'ν τοῦ κλαμάτου.

ὃ νοεῖ «ἐν πὸ κεῖνα ποῦ κάμνουν κανέναν νὰ σκωτωθῇ».
'Αλλὰ πασῶν ἐκτοπωτάτη ἡ τοπικὴ φαίνεται γενική, παραλαμβανομένη ἔνθ' οἱ μὲν παλαιοὶ τῇ διά, ἡμεῖς δὲ τῇ ἀπὸ χρώμεθα. Ἔστω δὲ παραδείγματα τάδε·

'Αντὰν τὴν εἶδα κ' ἔβκαιννεν κ' ἐπάαιννεν τοῦ πόρου.
Ἔλα, πουλλοῦ μου, τοῦ φραμοῦ κ' ἔλα τοῦ μελισσῶνα.
Ἔν ἀθθυμασαι, μάνα μου, ποῦ ἔρκουμουν τοῦ τοίχου
Νὰ ποσκεπάζω τοῦ φραμοῦ νά μου λαλῇς ἐλᾶσσω.

πρβ. καὶ παρὰ Σακελλαρίῳ (Β' 57 Δημ. ᾀσμ. 145. 15)

'Ανέφανεν ὁ Γιάννουλλος τοῦ κάμπου κυνηῶντας·

ὃ δὲ καινότατον,

'Αντὰν νὰ μπαίνω τοῦ χωρκοῦ οἱ σκάλες μου φακκοῦσιν.
'Αντὰν νὰ μπῇς τοῦ περβολιοῦ, τὰ δέντρα σκιὸς σοῦ κάμνουν.

Εὐχρηστοτάτη δ' αὕτη καὶ τοῖς ἀστοῖς εἰς δήλωσιν δι' ἧς τινος ἄγουσιν ὁδοῦ, ἀντιτιθεμένη τῇ αἰτιατικῇ, τὸ τέρμα σημαινούσῃ τῆς πορείας. Λέγουσι γὰρ ἐπῆεν τοῦ Ζυοῦ, τὴν ἐκεῖθεν ἄγουσαν ἐτράπη, πααίννει τὸ Ζυόν ἐκεῖσε πορεύεται (πρβλ. ἦρτεν τὴλ Λεμεσόν). Τῷ δὲ ζητοῦντι ὅπως ἐνταῦθ' ἡ γενικὴ περιέστηκε δοκεῖ μοι τόδ' ἐπικουρεῖν·

'Αντὰ διαβῶ τῆς πόρτας σου καὶ ῥέξω τοῦ στενοῦ σου.

Ὥσπερ γὰρ δκιαβαίνω τῆς πόρτας καὶ ξεβαίννω τῆς πόρτας ἐλέχθη καὶ μπαίνω τῆς πόρτας· παραπλήσια καὶ τἀπαρεμφάτου

Digitized by Google

τόπον ἐπέχοντα, στὸ ἔμπα τοῦ χωρκοῦ, στὸ ἔβκα τοῦ χωρκοῦ τοπικῶς ἅμα καὶ χρονικῶς λαμβανόμενα, καὶ στὸ ποδκιάβα τοῦ παναΰρκοῦ, μετὰ τὴν πανήγυριν.

Τῆς δ' ἐπιούσης γενικῆς εὔδηλος ἡ ἀρχή· ἐj γεναῖκα τῶj γεναικῶν, ἐν ἄθρωπος τοὺς ἀθρώπους, ἐν οἷς περ ὁ πληθυντικὸς τὸν ἔπαινον ἐξαίρει. Ἀλλὰ καὶ αὕτη θαυμαστῶς ὡς ἐχώρησε, νῦν δ' ὡδέ πως παραπαίει·

Σὰν νἄμου σκλάβος τῆς σκλαβκιᾶς κιἂν εἶεμ με ποσπάσης.
Ἄσπρη μου χιόνα τοῦ χιονιοῦ κιἄσπρη μου δαχτυλάτη.

καίτοι ἐν τῷ ἐχομένῳ, ἔνθα μάλισθ' ἡ γενικὴ προσῆκεν, ἀνελύθη,

Ποὺ τοὺς φτωχοὺς φτωχὸς εἶμαι ποὺ τοὺς ὀκνιοὺς ὀκνιάρις.

Οὐ πολλῷ δὲ ταύτης διάφορος ἥδε, δοκῶ μοι, τυγχάνει· κλωτσιὰν τῆς κλωτσιᾶς ἢ κουγκιὰν τῆς κουγκιᾶς ἐξιπόρτισεν τον. Ποὺ μέραν τῆς ἡμέρας μεγαλυννίσκει. Ποὺ πλύμμαν τοῦ πλυμμάτου ἐξώβαφεν. Ἐδκιακόναν ποὺ σπίτιν τοῦ σπιδκιοῦ ἢ ποὺ πόρταν τῆς πόρτας, τὸ τῆς Γραφῆς «τόπον ἐκ τόπου περιερχομένη καὶ οἰκίαν ἐξ οἰκίας» (Ἰώβ, Β' 9).

Ἐπὶ δὲ πάσαις ἡ διαιρετικὴ καλουμένη γενικὴ τοῖς ἀγρόταις τῶν Κυπρίων ἰδιάζει· δκυό φορες τῆς ἡμεροῦ πάει στάμπέλιν. Χρόνους ἐν ἐκοιμουμουν τρεῖς ὧρες τῆς νυχτοῦ, ἑκάστης δῆλον ὅτι. Χάννει δκυὸ γρόσια τῆς ὀκκᾶς. Βκάλλει τρεῖς ππαράδες τοῦ ῥηαλιοῦ, ὅπερ ὁμοιότατον τῷ παρ' Αἰσχίνῃ ἐν τῷ κατὰ Κτησιφῶντος «τόκον ἤνεγκαν δραχμὴν τοῦ μηνὸς τῆς μνᾶς».

Φράσεις δὲ μετὰ γενικῆς λόγου πως ἄξιαί εἰσιν αἱ καταριθμούμεναι. Πρῶτον, ἐξώδκιασα τοῦ βάρου σου ἴσον ὅσα βαρεῖς. Δεύτερον, ἐν ἔμεινεν ἕνας καὶ τοῦ μόνου, σημαῖνον οὐδὲ εἷς, ἄλλως δὲ λεγόμενον μαγκόνας, ὅ ἐστι τὸ Ἰταλικὸν manco ἕνας. Τρίτον, ηὗρεν πλαΐου κάμπου, ἀνέδην, ἰταμῶς χρῆται τῷ εἰς αὐτὸν περιελθόντι. Τέταρτον, ἔπκιασεν τον τοῦ βούρου, τρέχοντα ἢ ἔπαιξεν το τοῦ φτέρου, πετόμενον.

Αὗται μὲν τοίνυν αἱ ἰδιώταται τῶν κατὰ Κυπρίους τῆς γενικῆς

Digitized by Google

χρήσεων. Παρήκαμεν γὰρ τὰς τοῖς ἅπασιν Ἕλλησιν ἀναλόγους. Τῶν δὲ τοιούτων ἡγοῦμαι καὶ τὴν τῶν ἐπιθέτων, τῶν μετὰ τοῦ στερητικοῦ α συνθέτων· ἄφοος τοῦ Θεοῦ, ἀνήξερος τοῦ κόσμου, ἀμάθητος τῆς δουλειᾶς,

Εἶμαι χαμένος τοῦ φιλειοῦ κιἄπραχτος τῆς ἀγάπης.

(Τὸ πράσσω κάπκοιον, ἐν πείρᾳ τινὸς γίγνομαι νοεῖ). Ἀλλ' ἑτέραν ἐνταῦθ' ἐπιθέτου σύνταξιν λέγειν ἐθέλω, ἔξω μὲν τοῦ παρόντος, μακρῷ δ' ἀτοπωτάτην οὖσαν, τὴν τοῦ στραὸς μετ' αἰτιατικῆς ἐν Μεσαρέᾳ συνήθη· εἶσαι στραὸς τὸ θερνάκιν; οὐ τὸν θρίναχ' ὁρᾷς;

Νὰ τῆς μηνύσω καὶ τωρὰ κιάλλαξανὰ χανεῖ την
Ἀθ θέλῃ νἄρτῃ ἔσσω μου, ἔν κ' ἐ στραβὴ τὸ σπίτιν.

Οὐδὲ τούτου ἄνω ἐπεμνήσθημεν, ὡς ἡ γενικὴ ἀντὶ τῆς πάλαι δοτικῆς ἀντικαθεστήκοι· κοινὸν γάρ· κλουθῶ του, συντυχάννω του, πολοοῦμαι του, κοντέβκω του, εφκαριστῶ του, πιστεβκω του, μπλάζω του (ἐντυγχάνω τινί)

Ἔμπλασα τῆς ἀγάπης μου πὤρκετουν ποὺ τὸλ λάκκον

(πρβλ. καὶ Μαχ. παρὰ Σάθᾳ, 102, ἐμπλάσαν τοῦ Τζουάν κλ.). Ἀλλὰ καὶ ταῦτ' ἐπὶ μείζω ἦλθε καὶ νῦν καθόλου ὅπως ἔχει τίς τινι δηλοῖ· οἷον ἀζουλέβκει τῆς γεναίκας του, ἀγγονίστηκεν τῶν πανάνων, καλλικέβκω τοῦ χτηνοῦ, κάλλιον νὰ φταίσω τοῦ θεοῦ, ὅπκοιος γελάσῃ τοῦ ἄλλου, μέν ἀχτυπᾷς τοῦ μωροῦ. Ἐν τούτοις δ' ἐξετάζεσθαι δοκεῖ μοι καὶ τὸ διπλάζω του, διπλάσιος αὐτοῦ εἰμι. Καὶ περὶ τῆς κτητικῆς δὲ γενικῆς τοῦτ' ἔοικε ῥητέον, ὡς ἀεὶ κατὰ κανόν' ἐπιφέρεται, ἐπεὶ τῶν νησιωτῶν οὐκ ὀλίγοι προτάττειν αὐτὴν φιλοῦσιν· αὐτίκα Χῖοι τῆς κόρης τὸ γεφύρι φασίν, ὅπερ οὐ Κύπριον, πλὴν εἴ τις ἀντιδιαστέλλων εἴποι· Τῆς Ῥοδοῦς τὸ φάμμαν ἐν καλλύττερον ποὺ τῆς Ἀθασοῦς.

Χρονικὴ δὲ γενικὴ συχνοτέρα τῆς πᾶσιν εἰωθυίας τοῦ χρόνου ἐστὶν ἡ ταὐτόσημος τοῦ καιροῦ. Περιεργοτέρα δ' ἡ τῆς ὡροῦς,

Digitized by Google

ὅ ἐστι παραχρῆμα· οἷον ἔφτασεν τον τῆς ὡροῦς ἢ τῆς ὡροῦς φέδκω. Ἀλλ' ἐν στίχῳ τινὶ φέρεται παραδοξότατα ἡ αἰτιατική·

Ἂν εὕρῃς κάλλιον ποὺ τὰ μέ, πολόγιασ' με τὴν ὥραν.

Ἀλλὰ καὶ τὸ δείλης, οἷον ἦρτεδ δείλης, γενικὴν παλαιὰν εἶναι νομίζω, καίπερ οὐδετέρως, ὥσπερ καὶ τὸ τῶν χαριεστέρων ἑσπέρας, ἐκφερομένην.

Ἐμπροθέτως δὲ χρῶνται τῇ γενικῇ σὺν τῇ ἀπό, τῇ μετὰ καὶ τῇ κατά, ἐκείνῃ μέν, πὸ καὶ ποὺ λεγομένῃ, φραστικῶς ἐν μόνοις τοῖςδε· ποὺ κεφαλῆς, ποὺ καρκιᾶς, ποὺ γωνιᾶς, ποὺ ῥίζας, ποὺ γενιᾶς, ποὺ ξαναρκῆς, ποὺ κινουρκῆς, ποὺ Δευτέρας ἢ ποὺ βτομάδας, πὸ σπέρας, πὸ βώλου, ὅ ἐστιν ἐκ βάθρων, ἄρδην ποὺ γυροῦ ἴσον τῷ κατὰ σειράν, ποὺ προσώσου ἐν τῇ φράσει ἐπῆρεν τον ποὺ προσώπου, τοῦτ' ἐστι σκαιῶς, τέλος δὲ ποὺ χερός του, δῆλον ὅτι ἀφ' ἑαυτοῦ. Ἡ δὲ διεστραμμένη μιτά, σαφῶς τονιζομένη, εὐχρηστεῖ μετ' ὀνομάτων κυρίων καὶ προσωπικῶν ἀντωνυμιῶν καὶ πλέον οὔ· ἐπῆεμ μιτὰ τοῦ Τροφῆ, μιτὰ τῆς Κυρκακοῦς, μιτά μου, μιτά σου, μιτά του, μιτά της, ἃ καὶ Μαχαιρᾷ γνώριμα. Τῆς δὲ κατὰ μοχθηρά πως ἡ μετὰ γενικῆς χρῆσις. Δηλοῖ γὰρ ὅπερ, εἰ τῇ αἰτιατικῇ συντάττοιτο, ἀνεγκλήτως ἂν δηλοίη· Κατὰ τῆς στετές μου, ὁ Κωσταντὶς ἐν ἡ πέτρα τοῦ μύλου ἡ πουκάτω, δῆλα δὴ κατὰ τὴν τήθην τὴν ἐμήν, μᾶλλον δέ, τὸ τῆς τήθης καλῶς εἴρηται, Ἀντρώνιος ὄνος. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸλ λόον τῆς κουμέρας λέγουσι καὶ ὀμνύντες κατὰ Θεόν. Διασέσωσται δὲ καὶ ἡ πρὸ ἐν τῇ περὶ δείπνου φράσει ἔκατσεν τον πρὸ κεφαλῆς, ὅ ἐστι τὸ τῶν παλαιῶν προκατέκλινε. Ἡ δὲ παρὰ ἐν ταῖς φράσεσιν παρὰ σπιδκιοῦ, οἷον ἐδείπνησα παρὰ σπιδκιοῦ καὶ παρὰ γωνιᾶς, ὥσπερ ἐν τῷ γνωμικῷ

Ἀπῶν ἀκουει τοῦ γονιοῦ παρὰ γωνιᾶς κοιμᾶται

ημαίνει ἐν ἀλλοτρίῳ οἴκῳ, ἐν ξένῃ γωνίᾳ.

Ἐπιρρήματα δὲ μετὰ γενικῆς τὰ τρία, χώρις σου, δίχως σου, ;ώρκα σου καὶ τὸ ὡς = ἕως ἐν τῇ φρ. ὡς τῆς ὥρας = μέχρι οὗδε. Γενικοφανῆ δὲ τάδε· καταμεσῆς, μονομιᾶς, μονονυχτοῦ,

Digitized by Google

μονοχρονοῦ, μονόωροῦ, μονοκαβάλλου, καὶ σιούρου, ἤτοι βέβαιος,

'Ασημοκαρυδόλαιμη καὶ βλύσι τοῦ καούρου
'Αντὰ ψυχομαχῇς ἐσύ, νἄμουν ἐγὼ σιούρου.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ παρὰ τοῖς νῦν Κυπρίοις. Οἱ δὲ χρονογράφοι ταῖς κατειλεγμέναις ἰδιωτέραις συντάξεσιν οὐ χρῶνται, οὔτε ταῖς καινοτέραις, ὡς ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν, οὔτε ταῖς παλαιτέραις. Διὰ δὲ τοῦτ' οἶμαι καὶ Βαυδουῖνον, καίπερ καὶ περὶ τῆς συντάξεως ἐν τῷ τετάρτῳ τῆς αὐτοῦ Μελέτης διαλαβόντα, οὐδεμιᾶς τούτων αἰσθέσθαι καὶ μόνοις ἐκείνοις τοῖς συγγραφεῦσι τὸν νοῦν ἐνερείσαντ' ἀποφήνασθαι τὴν αὐτὴν εἶναι καὶ ὁμοειδῆ (une et identique) ἐν παντὶ τῷ ἑλληνικῷ τὴν τοῦ λόγου σύνταξιν (Étude p. 97). Ὁ δήπου νῦν αταλαίπωρον κομιδῇ φωρᾶται. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰ ἐμαυτῷ διὰ τοσούτων εἰρημένα ὀκνῶ μὴ ἀσυντελῆ φανῇ.

ΣΙΜΟΣ ΜΕΝΑΡΔΟΣ

Digitized by Google

ΑΝΑΛΛΟΙΩΤΟΙ ΣΥΝΑΡΤΗΣΕΙΣ

ΔΙΑΦΟΡΙΚΩΝ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΝ

Ἐὰν ξ, η, ζ εἶνε τυχοῦσαι συναρτήσεις τῶν τριῶν μεταβλητῶν x, y, z, αἵτινες εἶνε ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων, ζητεῖται, νὰ προσδιορισθῶσι πᾶσαι αἱ συναρτήσεις τῶν ἓξ παραστάσεων.

$$\frac{d\xi}{dx},\quad \frac{d\eta}{dy},\quad \frac{d\zeta}{dz},\quad \frac{d\eta}{dz}+\frac{d\zeta}{dy},\quad \frac{d\zeta}{dx}+\frac{d\xi}{dz},\quad \frac{d\xi}{dy}+\frac{d\eta}{dx}$$

αἵτινες μένουσιν ἀναλλοίωτοι, ὅταν οἱ ὀρθ. ἄξονες τῶν συντεταγμένων x, y, z καὶ ξ, η, ζ στραφῶσιν ὅπως δήποτε περὶ τὴν ἀρχήν, ἢ ὅταν δύο ἐκ τούτων στραφῶσιν ἐν τῷ ἐπιπέδῳ αὐτῶν (1).

Τὰς ἓξ παραστάσεις ταύτας σημειῶ συντομίας χάριν διὰ λ, μ, ν καὶ p, q, r κατὰ σειράν.

---

(1) Εἰς τὴν ἀναλυτικὴν ταύτην ἔρευναν ἔδωκεν ἀφορμὴν διατριβή τις τοῦ κ. Μαλτέζου, ἐν ᾗ οὗτος δίδει τὰ ἀναπτύγματα τῶν ἐλαστικῶν δυνάμεων ἐν ἰσοτρόποις σώμασιν κατὰ τὰς δύο πρώτας δυνάμεις τῶν ἓξ παραστάσεων λ, μ, ν, p, q, r. Ἂν αἱ ἐλαστικαὶ δυνάμεις εἶνε συναρτήσεις τῶν παραστάσεων λ, μ, ν, p, q, r καὶ *μόνον τούτων*, ὅταν λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ ἀπειροστὰ τῆς 6' τάξεως, τοῦτο εἶνε ζήτημα, ὅπερ δὲν θέλω ἐνταῦθα νὰ ἐξετάσω· παρατηρῶ μόνον, ὅτι ἡ μέθοδος, δι' ἧς εἰργάσθη ὁ κ. Μαλτέζος πρὸς εὕρεσιν τῶν ὅρων τῶν δύο πρώτων διαστάσεων ἐν τοῖς ἀναπτύγμασι τῶν ἐλαστικῶν δυνάμεων, καὶ διὰ τὰς ἐπιφανείας ἀκόμη εἶνε ἐπιπονωτάτη καὶ μακροτάτους ἀπαιτεῖ λογαριασμούς· πολὺ δὲ περισσότερον διὰ τὰ σώματα· τούτων δίδει τὰ ἀναπτύγματα τῶν ἐλαστικῶν δυνάμεων παραλείπων ὅλως τοὺς λογαριασμοὺς δι' ὧν εὑρέθησαν. Διὰ τῆς μεθόδου, ἣν ἐκθέτω ἐνταῦθα, εὑρίσκεται τὸ ἀνάπτυγμα τοῦ ἐσωτερικοῦ ἔργου τῶν ἐλαστικῶν δυνάμεων μέχρι τῶν ὅρων οἱασδήποτε διαστάσεως· καὶ οὐ μόνον ἐν τοῖς ἰσοτρόποις σώμασιν ἀλλὰ καὶ ἐν ἐκείνοις, ἅτινα ἔχουσιν ἄξονα ἰσορροπίας ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι εἶνε συνάρτησις τῶν λ, μ, ν, p. q, r.

Digitized by Google

Α') Ἀναλλοίωτοι περὶ τὸν ἄξονα τῶν z.

Θεωρήσωμεν κατὰ πρῶτον τὰς συναρτήσεις

$$F(\lambda, \mu, \nu, p. q, r)$$

αἵτινες μένουσιν ἀναλλοίωτοι, ὅταν περὶ τὸν ἄξονα τῶν z στρέφωνται οἱ δύο ἕτεροι. Ἐπειδὴ ἑκάστη πεπερασμένη στροφὴ δύναται νὰ ἀναλυθῇ εἰς ἀπειροστὰς στροφάς, καὶ ὅταν εἰς μίαν τούτων ἡ συνάρτησις F μένῃ ἀναλλοίωτος, μένει καὶ εἰς τὰς ἑπομένας ἀναλλοίωτος, συμπεραίνομεν, ὅτι ἀρκεῖ νὰ μένῃ ἡ F ἀναλλοίωτος εἰς τὴν ἀπειροστὴν περιστροφὴν τῶν ἀξόνων ox, oy.

Ἔστωσαν $\begin{matrix} x_1 = \alpha x + \alpha' y \\ y_1 = \beta x + \beta' y \end{matrix}$ (1) $\begin{matrix} \alpha = \beta' = \text{συν}\varphi \\ \beta = -\alpha' = \eta\mu\varphi \end{matrix}$

οἱ τύποι τῆς μεταβάσεως ἀπὸ τῶν ἀξόνων ox, oy εἰς τοὺς νέους ox_1 oy_1· τότε θὰ εἶναι καὶ

$$\begin{matrix} \xi_1 = \alpha\xi + \alpha'\eta \\ \eta_1 = \beta\xi + \beta'\eta \end{matrix} \qquad (1')$$

ὅθεν προκύπτει

$$\lambda_1 = \frac{d\xi_1}{dx_1} = \alpha\left(\frac{d\xi}{dx}\alpha + \frac{d\xi}{dy}\alpha'\right) + \alpha'\left(\frac{d\eta}{dx}\alpha + \frac{d\eta}{dy}\alpha'\right)$$

ἤτοι $\lambda_1 = \lambda\alpha^2 + \mu\alpha'^2 + r\alpha\alpha'.$

ὁμοίως $\mu_1 = \lambda\beta^2 + \mu\beta'^2 + r\beta\beta'$ (2)

καὶ $\nu_1 = \nu$

Ἐπίσης εὑρίσκομεν

$$p_1 = \frac{d\eta_1}{dz_1} + \frac{d\zeta_1}{dy_1} = \beta\frac{d\xi}{dz} + \beta'\frac{d\eta}{dz} + \frac{d\zeta}{dy}\beta' + \frac{d\zeta}{dx}\beta$$

Digitized by Google

ἤτοι $$p_1 = \beta' p + \beta q$$

ὁμοίως $$q_1 = \alpha' p + \alpha q \qquad (3)$$

καὶ $$r_1 = 2\alpha\beta\lambda + 2\alpha'\beta'\mu + (\alpha\beta' + \alpha'\beta) r$$

Ἐὰν νῦν ἡ συνάρτησις

$$F(\lambda, \mu, \nu, p, q, r)$$

τῶν ἓξ παραστάσεων λ, μ, ν, p, q, r μένῃ ἀναλλοίωτος κατὰ τὴν περιστροφὴν (1) καὶ (1'), θὰ εἶνε

$$F(\lambda_1, \mu_1, \nu_1, p_1, q_1, r_1) = F(\lambda, \mu, \nu, p, q, r) \qquad (4)$$

τῶν λ_1 μ_1 ν_1 p_1 q_1 r_1 ἐχόντων τὰς τιμὰς (2) καὶ (3)· καὶ ἂν διαφορίσωμεν τὴν ἐξίσωσιν ταύτην πρὸς φ καὶ εἰς τὴν προκύπτουσαν θέσωμεν $\varphi = 0$ (ἤτοι ἂν κατὰ τὴν ἀπειροστὴν γωνίαν $d\varphi$ στρέψωμεν τοὺς ἄξονας ox, oy), εὑρίσκομεν τὴν διαφορικὴν ἐξίσωσιν

$$-r\frac{dF}{d\lambda} + r\frac{dF}{d\mu} + \frac{dF}{dp}q - \frac{dF}{dq}p + 2\frac{dF}{dr}(\lambda - \mu) = 0 \qquad (5)$$

ἥτις ἐκφράζει, ὅτι ἡ συνάρτησις F μένει ἀναλλοίωτος εἰς τὴν ἀπειροστὴν στροφὴν $d\varphi$ τῶν ἀξόνων ox, oy.

Ἡ ὁλοκλήρωσις τῆς ἐξισώσεως ταύτης ἀνάγεται ὡς γνωστὸν εἰς τὴν ὁλοκλήρωσιν τοῦ συστήματος

$$\frac{d\lambda}{-r} = \frac{d\mu}{r} = \frac{dp}{q} = \frac{dq}{-p} = \frac{dr}{2(\lambda - \mu)}. \qquad (6)$$

οὗτινος εὑρίσκομεν ἀμέσως τὰ ἑξῆς ὁλοκληρώματα.

$$\begin{aligned} \lambda + \mu &= C_1 \\ p^2 + q^2 &= C_2 \\ r^2 - 4\lambda\mu &= C'_2 \\ \lambda p^2 + \mu q^2 - pqr &= C_3 \end{aligned} \qquad (7)$$

Digitized by Google

Ἐντεῦθεν συνάγεται, ὅτι πᾶσαι αἱ συναρτήσεις, αἵτινες μένουσιν ἀναλλοίωτοι εἰς τὴν προκειμένην περιστροφήν, περιλαμβάνονται εἰς τὸν τύπον

$$\Phi\,(\lambda+\mu,\ \nu,\ p^2+q^2,\ r^2-4\lambda\mu,\ \lambda p^2+\mu q^2-pqr) \qquad (8)$$

ἔνθα Φ δηλοῖ αὐθαίρετον συνάρτησιν· πᾶσα δηλαδὴ ἀναλλοίωτος εἶνε συνάρτησις τῶν ἑξῆς πέντε στοιχειωδῶν ἀναλλοιώτων

$$\lambda+\mu,\quad \nu,\quad p^2+q^2,\quad r^2-4\lambda\mu,\quad \lambda p^2+\mu q^2-pqr$$

Ἐὰν ἄρα θέλωμεν νὰ ἀναπτύξωμεν τὴν συνάρτησιν F κατὰ τὸν τύπον τοῦ Maclaurin, θὰ ἔχωμεν

$$\begin{aligned} F = {} & \alpha(\lambda+\mu)+\beta\nu+\{A(\lambda+\mu)^2+B\nu^2+2\Gamma\nu(\lambda+\mu) \\ & +\Delta(p^2+q^2)+\Theta(r^2-4\lambda\mu)\}+ \\ (9) \qquad & +\Big[M(\lambda+\mu)^3+N\nu^3+\Pi(\lambda+\mu)^2.\nu+P\nu^2(\lambda+\mu)+ \\ & +\Sigma(\lambda+\mu)(p^2+q^2)+T(\lambda+\mu)(r^2-4\lambda\mu)+K\nu(p^2+q^2) \\ & +\Lambda\nu(r^2-4\lambda\mu)+H(\lambda p^2+\mu q^2-pqr)\Big]+\dots \end{aligned}$$

ἔνθα ἐγράφησαν μόνον οἱ ὅροι τῶν τριῶν πρώτων διαστάσεων· εὐκόλως ὅμως δύναταί τις νὰ σχηματίσῃ διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν πέντε στοιχειωδῶν ἀναλλοιώτων καὶ τοὺς ὅρους οἱασδήποτε διαστάσεως.

Ἡ διαφορικὴ ἐξίσωσις (5) δι' ἧς ὁρίζονται αἱ ἀναλλοίωτοι, ἔχει τὰς ἑξῆς δύο ἰδιότητας.

1) Ἐὰν ἡ συνάρτησις F ἐπαληθεύῃ αὐτήν, καὶ τὸ ἄθροισμα

$$\frac{dF}{d\lambda}+\frac{dF}{d\mu}+\frac{dF}{d\nu} \qquad (10)$$

Digitized by Google

ἐπαληθεύει αὐτήν· ἐὰν δηλαδὴ F εἶνε ἀναλλοίωτος, καὶ τὸ προκείμενον ἄθροισμα θὰ εἶνε ἀναλλοίωτον.

Τοῦτο φαίνεται ἀμέσως, ἂν διαφορίσωμεν τὴν ἐξίσωσιν (5) κατὰ σειρὰν πρὸς λ, μ, ν καὶ ἔπειτα ἀθροίσωμεν τὰς προκυπτούσας ἐξισώσεις κατὰ μέλη.

2) Ἐὰν ἡ συνάρτησις F (λ, μ, ν, p, q, r) πληροῖ αὐτήν, καὶ ἡ συνάρτησις

$$F(L, M, N, P, Q, R) \qquad (11)$$

ἔνθα $L = p^2 - 4\mu\nu \quad M = q^2 - 4\nu\lambda \quad N = r^2 - 4\lambda\mu$

$$P = 4p\lambda - 2qr \quad Q = 4q\mu - 2rp \quad R = 4r\nu - 2pq$$

πληροῖ ἐπίσης αὐτήν, ἤτοι εἶνε καὶ αὐτὴ ἀναλοίωτος.

Καὶ ἡ ἰδιότης αὕτη ἀποδεικνύεται εὐκόλως διὰ τῆς διαφορίσεως. τῆς συναρτήσεως (11).

Β') Συναρτήσεις ἀναλλοίωτοι περὶ πάντας τοὺς ἄξονας

Θεωρήσωμεν νῦν συνάρτησιν οἱανδήποτε F (λ, μ, ν, p, q, r,) ἥτις μένει ἀναλλοίωτος ὁπωσδήποτε καὶ ἂν στραφῶσιν οἱ ὀρθ. ἄξονες. Ἐπειδὴ πᾶσα περιστροφὴ δύναται πάντοτε νὰ ἀναλυθῇ εἰς τρεῖς ἄλλας περὶ τοὺς τρεῖς ἄξονας ox, oy, oz, διὰ τοῦτο ἀρκεῖ νὰ ἐκφράσωμεν ὅτι ἡ συνάρτησις F μένει ἀναλλοίωτος εἰς τὰς τρεῖς περιστροφὰς περὶ ἕνα ἕκαστον τῶν ἀξόνων· ἤτοι κατὰ τὰ προηγουμένως λεχθέντα, ἀρκεῖ νὰ μένῃ ἀναλλοίωτος εἰς τὰς τρεῖς ἀπειροστὰς περιστροφὰς περὶ ἕνα ἕκαστον τῶν ἀξόνων. Ἐκ τούτων συνάγεται ὅτι ἡ ζητουμένη ἀναλλοίωτος πρέπει καὶ ἀρκεῖ νὰ πληροῖ τὰς ἑξῆς τρεῖς διαφορικὰς ἐξισώσεις

$$r\left(-\frac{dF}{d\lambda}+\frac{dF}{d\mu}\right)+q\frac{dF}{dp}-p\frac{dF}{dq}+2(\lambda-\mu)\frac{dF}{dr}=o$$

$$p\left(-\frac{dF}{d\mu}+\frac{dF}{d\nu}\right)+r\frac{dF}{dq}-q\frac{dF}{dr}+2(\mu-\nu)\frac{dF}{dp}=0 \qquad (12)$$

$$q\left(-\frac{dF}{d\nu}+\frac{dF}{d\lambda}\right)+p\frac{dF}{dr}-r\frac{dF}{dp}+2(\nu-\lambda)\frac{dF}{dq}=0$$

ὧν ἡ μὲν πρώτη εἶνε αὐτὴ ἡ ἐξίσωσις (5) αἱ δὲ δύο ἕτεραι προκύπτουσιν ἐκ τῆς ἐξισώσεως (5) διὰ τῆς κυκλικῆς τροπῆς τῶν παραστάσεων λ, μ, ν καὶ τῶν p, q, r εἰς ἀλλήλας· καὶ ἡ μὲν πρώτη ἐκφράζει τὸ ἀναλλοίωτον τῆς συναρτήσεως F εἰς τὴν ἀπειροστὴν στροφὴν περὶ τὸν ἄξονα oz, ἡ δὲ δευτέρα τὸ ἀναλλοίωτον περὶ τὸν ἄξονα ox καὶ ἡ τρίτη περὶ τὸν oy.

Ἐπειδὴ τὰ ὁλοκληρώματα ἑκάστης τῶν ἐξισώσεων (12) εἶνε γνωστά, εὐκόλως εὑρίσκομεν τὰ κοινὰ αὐτῶν ὁλοκληρώματα, ἅτινα εἶνε τὰ ἑξῆς τρία (τὰ ἀπ' ἀλλήλων διάφορα)

$$\lambda+\mu+\nu=C_1$$

$$p^2+q^2+r^2-4\mu\nu-4\nu\lambda-4\lambda\mu=C_2 \qquad (13)$$

$$\lambda p^2+\mu q^2+\nu r^2-pqr-4\lambda\mu\nu=C_3.$$

ἑπομένως αἱ εἰς τὴν τυχοῦσαν περιστροφὴν τῶν ἀξόνων ἀναλλοίωτοι συναρτήσεις των λ, μ, ν, p, q, r, εἶναι αἱ ἑξῆς·

$$\Phi(\lambda+\mu+\nu,\quad p^2+q^2+r^2-4\mu\nu-4\nu\lambda-4\lambda\mu, \\ \lambda p^2+\mu q^2+\nu r^2-pqr-4\lambda\mu\nu) \qquad (14)$$

ἔνθα Φ δηλοῖ αὐθαίρετον συνάρτησιν.

Ἐὰν ἄρα θέλωμεν νὰ ἀναπτύξωμεν τὴν συνάρτησιν Φ κατὰ τὸν τύπον τοῦ Maclaurin, θὰ ἔχωμεν

$$\Phi=\alpha\theta_1+\left[A\theta_1^2+B.\theta_2\right]+\left[\Gamma\theta_1^3+\Delta\theta_1.\theta_2+H\theta_3\right]+\dots \qquad (15)$$

Digitized by Google

ἔνθα πρὸς συντομίαν ἐτέθη

$$\theta_1 = \lambda + \mu + \nu$$

$$\theta_2 = p^2 + q^2 + r^2 - 4\mu\nu - 4\nu\lambda - 4\lambda\mu \qquad (16)$$

$$\theta_3 = \lambda p^2 + \mu q^2 + \nu r^2 - pqr - 4\lambda\mu\nu$$

οἱ δὲ συντελεσταὶ α, Α, Β. Γ, Δ, Η εἶνε σταθεροί·

Ἐγράψαμεν μόνον τοὺς ὅρους τῶν τριῶν πρώτων διαστάσεων· ἀλλ' εὐκόλως δύναταί τις συνδυάζων τὰς τρεῖς στοιχειώδεις ἀναλλοιώτους θ_1, θ_2 καὶ θ_3 νὰ εὕρῃ τοὺς ὅρους οἱαςδήποτε διαστάσεως.

Σημείωσις.—Αἱ δύο ἰδιότητες ἃς ἔχουσιν αἱ ἀναλλοίωτοι περὶ τὸν ἄξονα τῶν z, ἤτοι αἱ τὴν ἐξίσωσιν (5) πληροῦσαι, ἀληθεύουσιν, ὡς ἐκ τῆς συμμετρίας φαίνεται, καὶ περὶ τὰς ἀναλλοιώτους τῶν ἄλλων ἀξόνων, ἤτοι περὶ πάσης συναρτήσεως F πληρούσης τὰς ἐξισώσεις (12). Ἐκ τῆς παρατηρήσεως ταύτης ὁρμώμενοι, εὑρίσκομεν εὐκολώτατα τὰς τρεῖς ἀναλλοιώτους (13) σχηματίζοντες ἐκ τῆς $\lambda+\mu+\nu$ τὴν $L+M+N$, ἥτις εἶνε ἡ $p^2+q^2+r^2-4\mu\nu-4\nu\lambda-4\lambda\mu$ καὶ ἐκ ταύτης τὴν $P^2+Q^2+R^2-4MN-4NL-4LM$, ἥτις εἶνε τοῦ τετάρτου βαθμοῦ καὶ ἐκ ταύτης διὰ τῆς διαφορίσεως $\frac{d}{d\lambda}+\frac{d}{d\mu}+\frac{d}{d\nu}$ εὑρίσκομεν τὴν $\lambda p^2+\mu q^2+\nu r^2-pqr-4\lambda\mu\nu$.

Ἄξιον παρατηρήσεως εἶνε, ὅτι αἱ τρεῖς στοιχειώδεις ἀναλλοίωτοι $2\theta_1$, θ_2, $2\theta_3$ εἶνε οἱ συντελεσταὶ τῆς ἐξισώσεως

$$\begin{vmatrix} 2\lambda-\omega & r & q \\ r & 2\mu-\omega & p \\ q & p & 2\nu-\omega \end{vmatrix} = 0$$

Ἐν Ἀθήναις τῇ 8 Νοεμβρίου 1896.

Ι. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ

Digitized by Google

ΠΕΡΙ ΦΑΙΝΟΜΕΝΩΝ ΤΙΝΩΝ ΦΘΟΓΓΙΚΩΝ ΑΝΩΜΑΛΙΩΝ

Τοῖς περὶ τὴν φωνητικὴν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἀσχολουμένοις πολλὰ κατὰ καιροὺς παρέσχον πράγματα ἀνωμαλίαι τινές, οἷον Ἀριστοκλείδης ἐκ Στύρων (παρὰ Bechtel Ἰων. ἐπιγρ. 19, 12) καὶ Ἀριστοκλίδης αὐτ. 163, 164, 165, Νεοκλείδης αὐτ. 265, καὶ Νεοκλίδης 266. Ὁμοίως ἀναγινώσκεται Δημοκλίδης αὐτ. 23, Εὐκλίδης αὐτ. 195, Θε(ο)κλίδης αὐτ. 209, Ξενοκλίδης αὐτ. 135. Ὁμοίως ἀνεγνώσθη ἐπὶ Κορινθιακοῦ ἀγγείου Χ]αρικλίδας παρὰ Kretshmer ἐν Vaseninschriften σελ. 36, καὶ ἐν ἐπιγραφῇ ἐξ Ἁλικαρνασσοῦ κεῖται Ἡρακλίδης παρὰ τὸ Ἡρακλείδεω ἐν Δελτ. τῆς Ἑλλ. Ἀλληλογρ. Τόμ. Δ' 296-7. Καὶ ὅμως εἶναι πασίγνωστον ὅτι τὰ ἐκ τῶν εἰς -κλῆς παραγόμενα εἰς -κλείδης λήγουσιν. Ὁμοίως ἀνεγνώσθη ἐν ἐπιγραφῇ ἐκ Λακωνικῆς, Roehl 84, Ἀριστίδας, εἰ καὶ πᾶσι γνωστὸν εἶναι τὸ Ἀριστείδης. Τὰ παραδείγματα ταῦτα ἀναγόμενα εἰς χρόνους πολὺ παλαιοτέρους τοῦ γ' π. Χ. αἰῶνος, ὅτε τὸ ει ἐξεφωνήθη ὅπως τὸ ῑ, φαίνονται ἀληθῶς σφόδρα παράδοξα.

Ἀλλὰ τὸ κακὸν γίνεται χεῖρον, ὅταν τις παρατηρήσῃ ὅτι ἐν ταῖς ἀρχαιοτέραις τοῦ γ' αἰῶνος ἐπιγραφαῖς καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἀναγινώσκονται παράχορδα· οὕτω λ. χ. γράφεται ὑπὸ τῶν Ἑλληνοταμιῶν Μαρωνῖται ἐκ τοῦ Μαρώνεια ἀντὶ Μαρωνεῖται, ὁμοίως ὑπὸ τῶν αὐτῶν γράφεται Χαλκιᾶται καὶ Χαλκειᾶται καὶ ἅπαξ Χαλκεᾶται ἐκ τοῦ Χάλκεια, κατὰ δὲ τὸν δ' αἰῶνα ἐλέχθη Ἀπαμῖται ἀπὸ τοῦ Ἀπάμεια.

Πρὸς τούτοις ἀναγινώσκεται Αἰνίας Σπαλαθρεὺς ἐν Mittheil. Ζ' 71, 1, ἀλλ' Αἰνέᾳ ἤτοι Αἰνείᾳ ἀναγινώσκεται ἐν ἐπιτυμβίῳ Ἀττικῇ ἐπιγραφῇ (C. I. A. I 478, 1) τοῦ ε' αἰῶνος καὶ Αἰνέας καὶ Αἰνείας ἐπὶ Ἀττικῶν ἀγγείων, παρὰ Kretschmer σελ. 130.

Digitized by Google

Ὁμοίως ἐγράφη Μαντινικὴ ἐκ τοῦ Μαντίνεια κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δ' π. Χ. αἰῶνος (Κουμανούδου Ἀττ. ἐπιγρ· Ἐπιτυμβ. 1999).

Ἐπ' ἴσης παρατηρεῖται σύγχυσις τῶν εἰς -εια καὶ -ια θηλυκῶν ὀνομάτων, λ. χ. ὠφέλεια ὠφελία, ἀμάθεια ἀμαθία, αὐθάδεια αὐθαδία κλπ.

Ὁμοίως εὑρίσκονται μετοχαὶ τοῦ ἐνεργητικοῦ παρακειμένου γεγραμμέναι διὰ τοῦ -εια ἀντὶ -υια λ. χ. γεγονεῖα, ἐρρωγεῖα κλπ.

Ὁμοίως λέγεται καὶ Ἀμαζόνιον παρ' Ἑκαταίῳ, ἀλλὰ καὶ Ἀμαζόνειον (Ἡρῳδ. Α' 374, 3), Ἀδραμύτιον καὶ Ἀδραμύτειον αὐτ. 373, 11, Ἀνάκιον C. I. A. II 600, 44 παρὰ τὸ Ἀνάκειον, Μιδάϊον καὶ Μιδάειον Ἡρῳδ. Α' 374, 12, ὁμοίως ἀνεγνώσθη Πατρόκλια ἐπὶ ἀγγείου, καὶ Ἡρακλίοισιν ἐκ Τέω, Roehl 497 B, 33 τοῦ 470 π. Χ. καὶ Προμήθια C. I. A. II 553. 11. Πρὸς δὲ τούτοις ἐλέγετο ὀπτάνιον Ἀττικῶς, πρβλ. Ἡρῳδ. Α' 375, 29 καὶ Β' 417, 10 παρὰ τὸ ὀπτανεῖον καὶ ὀπτανήιον, καὶ ἀρτοπώλιον, οἰνοπώλιον αὐτ. Α' 361, 22, 23 καὶ 362, 14, ὁμοίως λαφυροπωλίου ἐν Τεγεατικῇ ἐπιγραφῇ Cauer[2] 457, 12· χειμάδιον, ἐμπόριον ἐλέγετο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων τὸ μέρος ἐν ᾧ τις διαχειμάζει, ἐμπορεύεται, νῦν δ' ἐν Κρήτῃ χειμαδειό, πολλαχοῦ δὲ τῆς Ἑλλάδος παράλια μέρη λέγονται Ἐμπορειό. Ὡσαύτως βοεικὸν ζεῦγος ἐλέγετο κατὰ τὸν Ἡρῳδιανὸν (κατὰ τὸ ὀρεικὸν) παρὰ τὸ βοϊκὸν Α' 151, 17 καὶ Β' 416, 23.

Ἄλλο πεδίον ἐναλλαγῆς τοῦ ει καὶ ι εἶναι τὰ ἐπιρρήματα, λ. χ. ἀμισθί, ἀσπονδὶ καὶ ἀσπονδεί, ἀναιμωτί, ἀκονιτί, ἀνωϊστί, μελεϊστί, μεγαλωστί, πανδημεί, ἀσυλεί, ἀθεεί κλπ., περὶ ὧν οὔτε αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν διαφόρων Ἑλληνικῶν χωρῶν οὔτε ἡ τῶν παλαιῶν Γραμματικῶν διδασκαλία διδάσκουσιν ὡρισμένην τινὰ χρῆσιν (πρβλ. Ἡρῳδιανοῦ Β' 464 σημ.).

Ὅπως ἐν τοῖς παρατεθεῖσι φαίνεται συγχεόμενον τὸ ι καὶ υ(ι) πρὸς τὸ ει, οὕτως ἐν τῷ τῶν Ἑλληνοταμιῶν Ποτειδεᾶται ἀντὶ Ποτειδαιᾶται ἢ Ποτιδαιᾶται ἐκ τοῦ Ποτείδαια (ὅπως ἐν ταῖς Ἀττικαῖς ἐπιγραφαῖς) ἢ ἐκ τοῦ Ποτίδαια (ὅπως ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου γράφεται), συγχέεται τὸ ε πρὸς τὸ αι.

Εἰς ἑρμηνείαν τῶν ἀνωμαλιῶν τούτων ἄλλοι ἄλλας προβάλλουσι γνώμας· οὕτω λ. χ. ἐλέχθη ὅτι τὰ εἰς -κλίδης παράγονται ἀπὸ τῶν

Digitized by Google

συγκεκομμένων εἰς -κλος (Smyth, Der Diphthong EI σελ. 58 καὶ Bechtel, Ἰωνικαῖς ἐπιγραφαῖς σελ. 36 - 7 καὶ Kretschmer, Vaseninschr. σελ. 36) ἤτοι Χάρικλος Χαρικλίδης, Πάτροκλος Πατροκλίδης. Ἀλλ' ὀρθῶς ἀντιπαρατηρεῖ ὁ κ. Θ. Παππαδημητρακόπουλλος, Βασάνῳ σελ. 201, ὅτι ἐν τοῖς ἐκ Στύρων ἐλάσμασι τούτοις οὔτε Δήμοκλος οὔτε Ἀρίστοκλος οὔτε Νέοκλος οὔτε Ξένοκλος ἀναγινώσκεται. Φαίνεται δὲ ἀληθῶς καὶ ὀλίγον παράδοξος ἡ προϋπόθεσις ὀνόματός τινος οἷον Ἥρακλος (ἀντὶ Ἡρακλῆς) κατὰ τὸν ε' αἰῶνα π. Χ., ὅθεν τὸ Ἡρακλίδης. Ἄλλοι, ἐν οἷς καὶ ὁ κ. Θεόδ. Παππαδημητρακόπουλλος, παραδέχονται ὅτι, καθ' οὓς τὰ ὀνόματα ταῦτα ἐγράφοντο χρόνους, ἡ δίφθογγος ει ἐξεφωνεῖτο ὡς ι, ὅτι δ' ἐκ τῆς συγχύσεως τῆς περὶ τὴν προφορὰν προέκυψε καὶ ἡ περὶ τὴν γραφὴν σύγχυσις.

Ὁμοίως ἠθέλησάν τινες νὰ ἑρμηνεύσωσι τὸ Ποτειδεᾶται ἐκ τοῦ Ποτιδαιᾶται λέγοντες, ὅτι τὸ μὲν ι τοῦ αι ἀπεβλήθη, τὸ δὲ πρὸ αὐτοῦ α ἐτράπη εἰς ε ὅπως ἐν τοῖς Ἀλκμάων Ἀλκμέων, λαὸς λεώς, νηὸς νεὼς κλπ. Ἀλλ' οὔτε τοῦ ι ἡ ἀποβολὴ ἐν τῷ ἐθνικῷ Ποτειδαιᾶται αἰτιολογεῖται, ἀφοῦ ἀδιαλείπτως ἐξεφωνεῖτο ἐν τῷ τοπωνυμικῷ Ποτείδαια, οὔτε νοεῖ τις, πῶς τὸ ὑπολειφθὲν α (τοῦ αι) ἔμελλε νὰ τραπῇ εἰς ε, ἀφοῦ τὸ ἐλαία, καίω, κλαίω κλπ. ἐγένοντο ἐλάα, κάω, κλάω οὐχὶ δὲ ἐλέα, κέω, κλέω. Ὁ κ. Θεόδωρος Παππαδημητρακόπουλλος ἑρμηνεύει καὶ τοῦτο ἐκ τῆς τότε ἀρχομένης συγχύσεως περὶ τὴν προφορὰν τοῦ αι καὶ ε. Ἀλλ' αἱ ἑρμηνεῖαι αὗται, εἰ καὶ φαίνονται ἐκ πρώτης ὄψεως φυσικαὶ καὶ εὔλογοι, ἐξεταζόμεναι ἐμβριθέστερον πολλὰς γεννῶσιν ὑποψίας καὶ ἀμφιβολίας. Διότι πάντα τὰ ἀνώμαλα φαινόμενα ταῦτα ἐπιμελέστερον φυλοκρινούμενα εὑρίσκονται ὅτι δὲν εἶναι ὅλως ἀνώμαλα, ἀλλ' ὅτι τοὐναντίον ὑπόκεινται περιορισμοῖς ἤτοι νόμοις τισί, διὰ τούτου δ' ὅμως δηλοῦται ὅτι ἀληθῶς δὲν εἶναι ἀνώμαλοι φωνητικαὶ ἀλλοιώσεις, ἀλλ' ἕτερόν τι, πάντως ὅμως λόγον τινὰ ἔχον. Οὕτω λ. χ. παρατηρεῖται ὅτι ταῦτα εὑρίσκονται μόνον ἐν ταῖς καταλήξεσιν οὐχὶ δὲ καὶ ἐν τοῖς θέμασι τῶν λέξεων (1). Οὐδεὶς δὲ λόγος δύναται νὰ ἐξευρεθῇ, δι' ὃν οἱ συγχέοντες

(1) Τὰ συνήθως προφερόμενα ὑπὲρ τῆς ἐν μέσῳ λέξεως συγχύσεως τῆς προφορᾶς ἑρμηνεύονται διὰ τῆς ἀρχῆς τῆς μεταπτώσεως καὶ δὴ οὐδαμῶς ἐλέγχουσι τῆς προφορᾶς

Digitized by Google

φωνητικῶς τὸ Ἀριστοκλείδης καὶ Ἀριστοκλίδης, τὸ Μαρωνεῖται καὶ Μαρωνῖται, τὸ Χαλκειᾶται καὶ Χαλκιᾶται, τὸ Ποτειδαιᾶται καὶ Ποτειδεᾶται κτλ. ἔμελλον νὰ διαστέλλωσιν ἀκριβέστατα τὸ εἶμι τοῦ ἴμεν, τὸ πείθω τοῦ πιθεῖν, τὸ αἴθω τοῦ ἔθος κλπ. Δῆλον ἄρα ὅτι ἀλλαχοῦ, οὐχὶ δὲ ἐν τῇ συμπτώσει τῶν φθόγγων ει καὶ ι, αι καὶ ε ἀνάγκη νὰ ζητηθῇ ἡ αἰτία τούτων. Τοιαύτην δὲ αἰτίαν ἀρκοῦσαν, ὡς ἐγὼ πείθω ἐμαυτόν, πᾶσι τούτοις καὶ ἄλλοις πολλοῖς οὐκ ὠνομασμένοις ἀνευρίσκω ἐν τούτῳ ὅτι, ἐπειδὴ ἀρχαιόθεν τὰ ἐπιθήματα ταῦτα προσετίθεντο τοῖς ποικιλοτρόπως καταλήγουσι θέμασι καὶ συνεδέθησαν μετ' αὐτῶν εἰς μίαν λέξιν, τὰ πρότερον ἁπλᾶ καὶ ἑνιαῖα τὸν τύπον ἐπιθήματα ἐγένοντο πολύμορφα, οὕτω δὲ ἐπῆλθεν εἰς τὴν γλωσσικὴν συνείδησιν τῶν λαλούντων σύγχυσίς τις περὶ τοῦ ἀληθοῦς αὐτῶν τύπου, καὶ διὰ τοῦτο ἄλλοτε ἄλλην τούτων μορφὴν ἀδιαφόρως μετεχειρίζοντο. Οὕτω λ. χ. τὸ ἐπίθημα -ιδης προστεθὲν μὲν τῷ Πρίαμος, Ἀκέστωρ, Νέστωρ, Θέστωρ, Δίων, Σίμων, Ἀρίσταρχος, Φίλιππος, Φείδιππος, Κάλλιππος κλπ. κλπ. παρήγαγε τὸ Πριαμίδης, Ἀκεστορίδης, Νεστορίδης, Θεστορίδης, Διωνίδης, Σιμωνίδης, Ἀρισταρχίδης, Φιλιππίδης, Φειδιππίδης, Καλλιππίδης κλπ., προστεθὲν δὲ τοῖς Ἀτρεύς, Νηλεύς, Πηλεὺς καὶ λοιποῖς εἰς -εὺς ἢ τοῖς Νικόλεως, Περίλεως καὶ λοιποῖς εἰς -λεως ἐγέννησε τὰ εἰς -είδης (παρ' Ὁμ. εϝίδης), Ἀτρεΐδης Ἀτρείδης, Πηλείδης, Νηλείδης, Καινείδης, Αἰγείδης, Νικολείδης, Περιλείδης κλπ. Καὶ ἐκ τῶν εἰς -κλεϝης

σύγχυσιν. Οὕτω λ. χ. ἐλέγετο Ποσειδῶν καὶ Ποσιδήιον, καὶ Ποτοι[δ]ά[ιχος, Ποσοιδᾶνος, ΠοΗοίδαια· ἀλλ' ὁμοίως ἐλέγετο καὶ λοιπὸς λείπω ἐλλιπὴς καὶ εἶμι ἴμεν οἶμος καὶ οἶδα ἴδμεν καὶ εἰδώς, εἶδος, καὶ φεύγω φυγεῖν, καὶ αἴθω ἰθαρός, κττ., ἀλλ' οὐδείς ποτε ὑπέλαβεν ὅτι ταῦτα πάντα ὁμοίως ἐξεφωνοῦντο. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ περὶ τοῦ εἰδὼς ἰδυῖα, εἴκελος καὶ ἴκελος, ἀεικὴς καὶ ἀϊκὴς ἀϊκῶς, εἶδος, ἀλλοϊδέα κττ. Ὁμοίως ἔχει καὶ τὸ γαῖα γέα, ἤτοι ἐξ ἑνὸς μεταπτωτικῶς κλινομένου θέματος γᾶϝjα γαϝjᾶς γαϝjᾷ κλπ. ἀνεπτύχθη τοῦτο μὲν γᾷϝjα γάϝjας γᾷϝjαν κλπ. ἤτοι γηϝjα γηα-γέα γῆγεω, τοῦτο δὲ γάϝjα γαϝjᾷς γάϝjαν κλπ. ὅθεν γαῖϝα γαῖα γαίας κλπ., πρβλ. Johannes Schmidt ἐν τῷ Περιοδικῷ τοῦ Kuhn τόμ. ΛΒ' σελ. 349. Τὸ *ἱμάτιον* ἡρμήνευσεν εὐφυέστατα ὁ καθηγητὴς Willelm Schulze ἐν Quaestiones Epicae 112 σημ. 3 ἐκ τῆς ῥίζης vi τῆς δηλούσης πλέκειν, ὑφαίνειν, καὶ δὴ διέστειλεν ἐτυμολογικῶς τοῦ *εἷμα*, ἐκ τῆς ῥίζης ves. ἕννυμι. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἱμάτιον, τὸ φάρος, τὸ πλεκτὸν ἢ ὑφαντὸν μετεχειρίζοντο ὡς εἷμα ἤτοι ὡς ἔνδυμα, συνεδέθησαν ταῦτα ἐν τῇ συνειδήσει τῶν λεγόντων, ὥστε καὶ *εἱμάτιον* καὶ *ἶμα* ἐντεῦθεν κατὰ σύμφυρσιν ἐπλάσθησαν.

Digitized by Google

γεν. κλεϜε(σ)-ος ἐγένοντο πατρωνυμικὰ εἰς εϜε(σ)-ιδᾶς -εειδᾶς. ὅθεν τοῦτο μὲν -ηίδας, ἐν Λακωνικῇ Ἡρακλήδαν (Cauer [2] 22), τοῦτο δὲ -είδης, Ἡρακλείδης (πρβλ. ἩρακλεϜε(σ)-ι Ἡρακλέει -κλεῖ), Νεοκλείδης, Διοκλείδης, Ἀριστοκλείδης, Φιλοκλείδης, Χαρικλείδης κλπ. Σχηματισθεισῶν δ' οὕτω δύο καταλήξεων -ίδης καὶ -είδης ὅλως ἰσοδυνάμων, οὐδὲν ἄπορον ὅτι οἱ λέγοντες ἔστιν ὅτε πλανώμενοι μετεχειρίζοντο τὴν βραχυτέραν -ίδης ἔνθα μόνη ἡ πληρεστέρα -είδης ἐνεχώρει. Οὕτως ἐλέχθη Τυνδαρ-ίδαι ἀντὶ Τυνδαρείδαι ἐκ τοῦ Τυνδάρεως, Κυδ-ίδης ἀντὶ Κυδε(σ)-ίδης, καὶ Ἀριστ-ίδης ἐκ τοῦ Ἀριστεύς, Ἡρακλ-ίδης, Νεοκλ-ίδης κττ. παρὰ τὸ Ἀριστείδης, Νεοκλείδης κλπ.

Ὁμοίως φρονῶ ὅτι τὰ πολλὰ εἰς -ικος ἐφείλκυσαν τὸ Μαντινεικός, βοεικὸς καὶ μετέπλασαν αὐτὰ εἰς Μαντινικός, βοϊκός. Κατὰ τὸν αὐτὸν ὅμως τρόπον καὶ τὸ ἀρχαιότατον ἀλυκός, πρβλ. Σλαυ. slad-uka, μετεβλήθη εἰς ἁλικός, καὶ τἀνάπαλιν τὸ ἀστικὸς εἰς ἀστυκὸς κατὰ παρετυμολογίαν πρὸς τὸ ἄστυ· (πρβλ. ὅσα ὁ σεβαστός μοι διδάσκαλος κ. Κόντος ἐν Γλωσσ. Παρατηρήσεσι σελ. 171-2 διέλαβε περὶ τούτου). Ὅτι δὲ ἡ ἑρμηνεία τοῦ Μαντινικὸς αὕτη οὐδὲν ἔχει τὸ παράδοξον, μανθάνει τις ἐνθυμηθεὶς ὅτι καθ' ὅμοιον τρόπον ὅπως Μαντιν-εὺς Μαντιν-ικὸς λέγεται καὶ ἀπὸ τοῦ βασιλ-εὺς βασιλ-ικὸς (παρὰ τὸ ὀρεὺς ὀρεικὸς) καὶ ἀπὸ τοῦ Πειραι-εὺς Πειρα(ι)-ικός, καὶ ἀπὸ τοῦ Ἀντιόχ-εια Ἀντιοχ-εὺς Ἀντιοχ-ικός (παρὰ τὸ Δεκέλεια Δεκελεὺς Δεκελεικὸς), ἀπὸ τοῦ Ὀρφ-εὺς Ὀρφ-ικός κττ. Διότι ἡ ἀποβολὴ ὅλης διφθόγγου ἢ μακροῦ φωνήεντος πρὸ τοῦ φωνήεντος τοῦ ἐπιθήματος ἢ τοῦ β' συνθετικοῦ οὐδὲν ἔχει τὸ ἄτοπον· πρβ. αἴφνης αἰφν-ίδιος, ἀεὶ ἀ-ΐδιος, ὥρα ὥρ-ιος ὥρ-ιμος παρὰ τὸ ὡραῖος, ἀρχὴ ἀρχ-ικὸς ἀρχεύω παρὰ τὸ ἀρχαῖος κττ.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον φρονῶ ὅτι λεγομένων ἀρχαιόθεν κατὰ τὸ ἀληθὲς ἔτυμον τοῦτο μὲν Μαρωνεῖται, Ζελεῖται, Ὠρεῖται, Καυκωνεῖται, Δικαιαρχεῖται, Ἀνωνεῖται, Ἐλεῖται, Ῥοβεῖται κττ., τοῦτο δὲ Ἀβδηρῖται, Ἀγκυρῖται, Βοσπορῖται, Διδυμοτειχῖται, Καλλιπολῖται, Φασηλῖται, Χερρονησῖται κλπ. ἐπεγένετο σύγχυσίς τις τῶν ἰσοδυνάμων τούτων -εῖται καὶ -ῖται, ἐντεῦθεν παρελαμβάνετο τὸ -ῖται καὶ ὅπου μόνον τὸ -εῖται ἐτυμολογικῶς

Digitized by Google

ὤφειλε νὰ λέγηται, ἤτοι ἐλέχθη καὶ Μαρωνῖται καὶ Ἀπαμῖται ἀντὶ Μαρωνεῖται, Ἀπαμεῖται (1).

Καθ' ὅμοιον τρόπον συνεχύθησαν τὰ ἐπιθήματα -ειᾶται, -εᾶται καὶ -ιᾶται, ἤτοι ἐλέγετο Χαλκειᾶται, Αἰνειᾶται, Μελειᾶται, Ἀμφιγενειᾶται, Ζελειᾶται, Κρανειᾶται, Ῥοβειᾶται κττ. καὶ Ἰᾶται, Κερδιᾶται, Ναξιᾶται, Αὐλιᾶται, Ἀλλαριᾶται κττ. ἐντεῦθεν καὶ Αἰνιᾶται, Αὐλιᾶται, Χαλκιᾶται παρὰ τὸ Αἰνειᾶται Αἰνεᾶται, Αὐλε(ι)ᾶται, Χαλκειᾶται Χαλκεᾶται. Meisterhans Γραμμ. 43.

Ὁμοίως μετεσχηματίσθη τὸ Ποτειδαιᾶται ἀπὸ τοῦ Ποτείδαια εἰς Ποτειδεᾶται κατὰ τἆλλα εἰς -εᾶται οἷον Αἰνεᾶται, Πελλεᾶται, Χαλκεᾶται, Καλαυρεᾶται, Γυθεᾶται, Ἐλεᾶται, Λεπρεᾶται, Τεγεᾶται, Ὑδρεᾶται, Γαθεᾶται κλπ. πρβλ. καὶ Αὐλαὶ Αὐλεᾶται.

Ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλον ἔτι λόγον ἠδύνατο νὰ συμβῇ τοιαύτη συνεκδρομὴ ἐν τοῖς ἐθνικοῖς ὀνόμασιν. Εἶναι δηλ. γνωστὸν ὅτι πολλαὶ τοπωνυμίαι ἐδιφοροῦντο τὸ πάλαι, ἐντεῦθεν δ' ἦν δυνατὸν νὰ σχηματισθῶσι καὶ δύο διάφοροι τῶν ἐθνικῶν αὐτῶν τύποι· πρβλ. Ἡρῳδιανοῦ Β' 869, 36 Αἰθάλη νῆσος· λέγεται καὶ Αἰθάλεια· τὸ ἐθνικὸν ἐκ τοῦ Αἰθάλεια Αἰθαλείτης ὡς Ζελείτης, ἐκ δὲ τοῦ Αἰθάλη Αἰθαλίτης ὡς Σινωπίτης, Ἰοππίτης». Ἡ νῆσος Χάλκη παρὰ Θουκυδίδῃ Η' 44, λέγεται ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου Χαλκία, ὑπὸ δὲ τοῦ Ἡρῳδιανοῦ ἀναφέρεται καὶ τύπος Χάλκεια (πρβ. Ἡρῳδ. Α' 314, 15 καὶ Β' 864, 20)· ἐντεῦθεν ἠδύνατο κάλλιστα νὰ σχηματισθῇ ἐθνικὸν Χαλκιᾶται ἀπὸ τοῦ Χαλκία ὅπως Ἀλλαριᾶται ἀπὸ τοῦ Ἀλλαρία, καὶ Χαλκειᾶται ἀπὸ τοῦ Χάλκεια ὅπως Ῥόβεια Ῥοβειᾶται, Ἀμφιγένεια Ἀμφιγενειᾶται κλπ. Ἐκ τῶν τοιούτων δὲ διττῶν ἰσοδυνάμων σχηματισμῶν ἠδύνατο κάλλιστα νὰ ἐπικουρηθῇ ἡ ἐκτροχίασις, ὥστε καὶ ὅπου τύπος τοῦ τῆς πόλεως ὀνόματος

(1) Ὁ κ. Παππαδημητρακόπουλλος ἐν Βασάνῳ σελ. 225 εἰκάζει ὅτι «οἱ Ἑλληνοταμίαι πιθανῶς δὲ καὶ ἄλλοι πολλοὶ εἰς τὴν ἀναλογίαν ἀποβλέποντες τῶν ὁμοίως ἐκφωνουμένων, Ἀβδηρῖται, Καλλιπολῖται κττ. ἔγραφον διὰ τοῦ ἁπλοῦ ι ...»· Ἀλλ' ἡ ἀναλογία ἠδύνατο νὰ γένηται καὶ ἂν μὴ ὁμοίως ἀλλὰ διαφόρως ἐξεφωνοῦντο, οὐδ' ἐπιβάλλεται ἡμῖν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι κατ' ἐξαίρεσιν ἐν τούτοις πρόκειται ἀναλογία γραφῆς καὶ οὐχὶ προφορᾶς. Ἡ ἀναλογία, ὅταν συμβῇ, δύναται ν' ἀλλοιώσῃ καὶ τὴν προφοράν.!

Digitized by Google

βραχύτερος παρὰ τὸν πληρέστερον μὴ ὑπῆρχεν, οὐχ ἧττον ἐσχηματίζετο διττῶς τὸ ἐθνικόν.

Ἐννοεῖται δ' οἴκοθεν ὅτι ὁ τοιοῦτος τῶν ἐθνικῶν ἢ τῶν κυρίων ὀνομάτων μεταπλασμὸς δὲν ἦτο δύσκολος προκειμένου περὶ λαῶν ἢ προσώπων οὐ πασιγνώστων καὶ δὴ οὐ πεπηγότων τῶν ὀνομάτων αὐτῶν ἐν τῇ ἐθνικῇ συνειδήσει καὶ χρήσει. Οὕτω λ. χ. οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ μεταπλάσῃ τὸ Λακεδαιμόνιοι ἢ τὸ Ἀθηναῖοι ἢ τὸ Κορίνθιοι ἢ τὸ Περικλῆς ἢ τὸ Θεμιστοκλῆς ἢ τὸ Σόλων, ἀλλὰ κάλλιστα τὸ Ποτιδεᾶται, τὸ Μαρωνῖται, τὸ Ἀπαμῖται, τὸ Βορυσθενῖται, τὸ Χαρικλίδης κτλ. Καὶ σήμερον δὲ ποικίλλει ἡ χρῆσις προκειμένου περὶ ἀγνωστοτέρων λαῶν, πρβλ. Ζακυ(ν)θινὸς ἐν Κερκύρᾳ, Ζακυ(ν)θιανὸς ἀλλαχοῦ, Σφακιανὸς ἐν Κρήτῃ, Σφακιανὸς καὶ Σφακιώτης ἀλλαχοῦ, Κυπραῖος καὶ Κυπριώτης. Ὁ Μακεδὼν Ἀρραβαῖος, ὅπως κεῖται ἐν Ἀττικῇ ἐπιγραφῇ C. I. A. I, 42, παρὰ Θουκυδίδῃ Δ' 79, 83, 124 ὀνομάζεται Ἀρριβαῖος, κατὰ τὸ Ἐρριδαῖος, Ἀρί-μνηστος κλπ.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον μετεσχηματίσθησαν πολλὰ τῶν εἰς -ιον τοπικῶν συνεκδραμόντα τοῖς πολλῷ πολυπληθεστέροις εἰς -ειον· ἐντεῦθεν ἐλέχθη Ἀμαζόνειον, Ἀνάκειον, ὀπτανεῖον, Μιδάειον, οἰνοπωλεῖον, χειμαδεῖον, ἐμπορεῖον κττ. παρὰ τἀρχαιότερα Ἀμαζόνιον, Ἀνάκιον, ὀπτάνιον, οἰνοπώλιον, χειμάδιον κλπ.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἑρμηνεύονται, κατ' ἐμὴν γνώμην, καὶ αἱ μετοχαὶ τοῦ ἐνεργητικοῦ παρακειμένου εἰς -εῖα ἀντὶ -υῖα ἢ -ῦα, αἱ ἀπαντῶσαι ἐν ἐπιγραφῇ τῆς Ἡρακλείας τοῦ δ' αἰῶνος, ἐρρηγεῖα, τῆς Ἀττικῆς τοῦ γ' αἰῶνος, γεγονείας, τῆς Θήρας τοῦ β' αἰῶνος, ἐπιτετελεκεῖα, ἑστακεῖα, συναγαγοχεῖα, τοῦ Ὠρωποῦ, κατεαγεῖα, διερρωγεῖα. Διότι ἀφοῦ τὸ υ πρῶτον κατὰ τὸν ι' μ.Χ. αἰῶνα ἀποδείκνυται ἐκφωνούμενον ὡς ι ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς χώραις καὶ ὑπὸ τῶν γνησίων Ἑλλήνων (περὶ τῶν βαρβάρων οὐδεὶς λόγος), οὐδεὶς δύναται νὰ νοήσῃ πῶς ἠδύνατο ἤδη τῷ δ' π. Χ. αἰῶνι νὰ γραφῇ ἀντ' αὐτοῦ ει. Ἡ ἀπορία δ' αὕτη καθίσταται μείζων, ὅταν τις ἐνθυμηθῇ ὅτι ἐν Ἡρακλείᾳ, Λακεδαιμονίων ἀποικίᾳ, πιθανῶς τὸ υ ἐξεφωνεῖτο ὅπως καὶ ἐν τῇ Λακωνικῇ ὡς ου καὶ ὡς ιου· πᾶς ἄρα λόγος περὶ φωνητικῆς τροπῆς τοῦ υ εἰς ι αὐτόθι ἀνάγκη νὰ κριθῇ λίαν ὕποπτος. Ἔπειτα παρατηρεῖται καὶ τόδε ὅτι ἡ δίφθογγος υι

ἀποδεδειγμένως ἀπὸ τοῦ δ' αἰῶνος καὶ ἐξῆς ἠπλοποιήθη εἰς υ ἐν αἷς χώραις τὸ υ ἐτράπη εἰς ü, διὸ γράφεται ὑός, γεγονῦα, μῦα κλπ. Πῶς ἄρα ἦτο δυνατὸν τὸ υ τοῦτο νὰ τραπῇ εἰς ει; Καὶ τὸ μέγιστον ἁπάντων, διατί ἐν μόνοις τοῖς τόποις τούτοις νὰ ἐμφανίζηται ἡ ἀντικατάστασις αὕτη; διατί οὐδαμοῦ εὑρέθη καὶ εἶπνος, φρείγω, βραχείς, βαρείνω ἤ τι τοιοῦτον; Τὰς ἀπορίας ταύτας οὐδεὶς δύναται νὰ διασκεδάσῃ. Διὰ τοῦτο φρονῶ ὅτι κατὰ τὰ θηλυκὰ βραχεῖα, βραδεῖα, γλυκεῖα, δριμεῖα, ἡδεῖα, ταχεῖα κλπ. παρὰ τὰ ἀρσ. καὶ οὐδ. βραχὺς βραχύ, βραδὺς βραδὺ κλπ. ἐλέχθη καὶ γεγονεῖα, ἐρρωγεῖα κττ. παρὰ τὰ ἀρσ. καὶ οὐδ. γεγονὼς γεγονός, ἐρρωγὼς ἐρρωγὸς κλπ. Τοῦτο δὲν θὰ εὕρῃ δύσκολον ὁ ἐνθυμούμενος πρῶτον ὅτι αἱ μετοχαὶ τοῦ παρακειμένου κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους τούτους χρόνους βαθμηδὸν μετεβάλλοντο εἰς ἐπίθετα, διὸ καὶ ἡ μετοχὴ τοῦ εἰμὶ παρ' αὐτὰς ἐλέγετο, οἷον ἐνδεδυμένας οὔσας, πεπραγμένου ὄντος κλπ. πρβλ. Κ. Σ. Κόντου Λογ. Ἑρμ. Α' 597 σημ. καὶ Wilh. Schmidt Atticismus Α' 240, καὶ δεύτερον ὅτι τὰ θηλυκὰ ταῦτα εἰς -εῖα ἐπίθετα καὶ ἐν τοῖς μεσαιωνικοῖς καὶ τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις γονιμώτατα ὑπῆρξαν, πρβλ. ἀδρειά, μακρειά, ἀγαπητικειά, στεφανωτικειά, Κρητικειὰ κλπ. (1).

Ὡσαύτως φρονῶ ὅτι τὸ Αἰνίας καὶ Αἰνέας εἶναι διάφοροι ὑποκοριστικοὶ σχηματισμοὶ καθ' ὃν τρόπον πολλὰ ἄλλα (2). Πρβλ. Ἀριστίας Ἀριστείας Ἀριστέας, Αἶχμις Αἰχμέας Αἰχμαῖος Αἰχμίων Αἴχμων, Δαμίας Δαμείας Δαμέας, Ἑρμίας Ἑρμείας Ἑρμέας, Πειθίας Πειθείας Πειθέας, Πασίας Πασείας Πασέας, Φανίας Φανείας, Χαρίας Χαρέας, Καλλίας Καλλέας, Λῦσις Λυσίας Λυσέας, Χαῖρις Χαιρείας Χαιρέας, Τίμαιος Τιμαία Τιμέας, Τεισίας Τεισέας, Φιλαῖος Φιλίας Φιλλέας Φίλλις Φίλυς Φιλᾶς Φίλων Φίλιος, Φίλυτος Φιλύτης Φίλλεις κλπ.

Ἡ γένεσις τῶν ὑποκοριστικῶν τούτων κυρίων ὀνομάτων δὲν εἶναι

(1) Ἡ ἑρμηνεία, ἣν ὁ σεβαστός μοι καθηγητὴς κ. Κάρολος Brugmann προήνεγκε τῶν τύπων τούτων ἐν Grundriss Α' 412, 4, δέν μοι φαίνεται πιθανή, διὰ τὸν λόγον ὅτι πᾶσαι αἱ μετοχαὶ αὗται εἶναι μεταγενεστέρων χρόνων.

(2) Ἂν τὸ Αἰνέας ἐξετάθη χάριν τοῦ μέτρου ὅπως τὰ γνωστὰ ΔϜεινία, ΤλασίαϜο κττ. ἢ ἂν εἶναι τὸ ἐπικὸν Αἰνείας (ἢ κατὰ τὸν ἐπιφανῆ καθηγητὴν W. Schulze Quaestiones Epicae σελ. 299 Αἰνῄας ἀπὸ τοῦ Αἰνησί-δημος) ἄδηλον.

Digitized by Google

ἁπλῆ τις, ἀλλὰ καθ' ἃ ὁ κ. Richard Meister ἐν Ἑλληνικαῖς διαλέκτοις Β' σελ. 101 ἐδίδαξε, ποικίλη, ἐντεῦθεν καὶ ὁ ποικίλος τούτων τύπος· οὕτω λ. χ. τὰ μὲν εἰς -ιας ἔχουσι τὸ ι ἐκ τοῦ θέματος τῶν πρώτων συνθετικῶν τῶν ἐξ ὧν προῆλθον συνθέτων, λ. χ. Ἀγησί-ας ἐκ τοῦ Ἀγησί-δαμος Ἀγησί-λαος, Ἀλεξί-ας ἐκ τοῦ Ἀλεξί-μαχος, Δεξί-ας ἐκ τοῦ Δεξι-φάνης Δεξί-θεος, Θερσί-ας ἐκ τοῦ Θερσί-λοχος, Μνασί-ας ἐκ τοῦ Μνασί-λοχος, Καλλί-ας ἐκ τοῦ Καλλί-διος Καλλί-μαχος Καλλι-κράτης, Λυσί-ας ἐκ τοῦ Λυσι-κράτης, Πασί-ας ἐκ τοῦ Πασι-κράτης, Πεισί-ας ἐκ τοῦ Πεισίμαχος κλπ. Τὰ δὲ εἰς -εας ἔχουσι τὸ ε ὁμοίως ἐκ τοῦ θέματος τοῦ πρώτου συνθετικοῦ τῶν ἐξ ὧν συνεκόπησαν συνθέτων, λ. χ. Φερέ-ας Φερε-κράτης Φερε-κλῆς, Ἀρχέ-ας Ἀρχέ-λαος, Ὀρσέ-ας Ὀρσέ-λοχος κλπ. Ἐννοεῖται δ' ὅτι ἀφοῦ οὕτως ἀνεπτύχθη ἐν τῇ συνειδήσει τῶν λαλούντων τὸ αἴσθημα ὅτι ὁλόκληρον τὸ -ιας-εας ἦσαν καταλήξεις καὶ αὗται ἰσοδύναμοι, ἠδύνατο κατὰ μικρὸν νὰ γίνηται ἑκατέρας τούτων χρῆσις καὶ ὅπου ἐτυμολογικῶς οὐκ ἐνεχώρει, λ. χ. Νικίας Νικηράτου, Δεινίας Δεινάρχου κττ. Ἐκ τούτων δ' ὅμως γίνεται δῆλον ὅτι τὰ ὑποκοριζόμενα κύρια ὀνόματα ταῦτα οὕτω ποικιλοτρόπως περὶ τὰς καταλήξεις διετίθεντο, ὥστε πᾶν ἐκ τούτων συναγόμενον συμπέρασμα περὶ προφορᾶς ἢ ταυτίσεως φθόγγων ἀνάγκη ἀπαραίτητος νὰ μὴ νομίζηται ἰσχυρόν.

Ὅτι δὲ ἡ σύγχυσις ἐν τοῖς εἰς -εια καὶ -ια ὀνόμασι δὲν ἐπῆλθε διὰ φωνητικὴν αἰτίαν ἀλλὰ δι' ἀναλογίαν, ἀποδείκνυται προφανῶς ὑπὸ τῆς διαφόρου ποσότητος οὐ μόνον τοῦ ει καὶ τοῦ ι, ἀλλὰ καὶ τοῦ α. Διότι οὐδεὶς βλέπει διατί, ἂν διὰ τὸν ἰωτατικισμὸν καὶ τὴν ἐξίσωσιν τῶν μακρῶν καὶ βραχέων, φαινόμενα ἀληθῶς γενόμενα ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις, ἐνηλλάσσοντο τὰ ὀνόματα ὠφέλεια, ἀμάθεια, αὐθάδεια πρὸς τὰ ὠφελία, ἀμαθία, αὐθαδία κττ., διατί, λέγω, πλὴν τῆς μεταβολῆς τοῦ -ει -ι νὰ ἐκταθῇ τὸ τελικὸν α καὶ δὴ νὰ λέγηται ὠφελίᾱ, αὐθαδίᾱ κλπ.; Τίς ὁ λόγος τῆς ἐκτάσεως ταύτης; Ὅτι δ' οὐδεὶς λόγος δύναται νὰ γένηται περὶ ἀντιμεταχωρήσεως τῆς ποσότητος τῶν παρακειμένων συλλαβῶν, βλέπει ἕκαστος ἐνθυμούμενος ὅτι πλὴν τούτων ἐλέχθη καὶ εὐνοίη καὶ ἑταίρη (ἀντὶ παλαιοτέρου *ἕταρjă *ἕταιρă) καὶ προνοίη καὶ ὑγιείη καὶ ἀληθείη καὶ παλιρροίη καὶ ἱερείη καὶ κνίση καὶ πείνη κτλ. καὶ

Digitized by Google

Ἀττικῶς ἀναιδεία, προνοία, ἑταίρα, ἀνοία, εὐκλεία, ὑγιεία κλπ., ἐν οἷς πᾶσιν ἀμφότεραι αἱ συλλαβαὶ εἶναι μακραί. Ἐνταῦθα πρόκειται ἀναλογικὴ μετάβασις τῶν εἰς -ιᾰ ληγόντων εἰς τὴν τάξιν τῶν εἰς -α, -η, καὶ οὐδὲν ἄλλο (πρβλ. καὶ G. Meyer [2] Ἑλλ. Γρ. σελ. 129-30). Εἶναι δ' ὅμως γνωστόν, ὅτι ὅπου ἀναλογικὴ μετάβασις ἀπὸ τάξεως εἰς ἄλλην, οὐδεὶς λόγος δύναται νὰ γίνηται περὶ ταὐτίσεως τῶν ἐκφωνουμένων φθόγγων ἢ περὶ ἐφαρμογῆς ἢ ἐξαιρέσεως τῶν φωνητικῶν νόμων. Ἀναλογία καὶ φωνητικοὶ νόμοι εἶναι ὅλως ἐναντίαι ἔννοιαι καὶ ἀποκλείουσιν ἄλληλα καθ' ὁλοκληρίαν.

Ὅτι δ' ἀληθῶς συνέβαινε τοιαύτη τῶν ἐπιθημάτων ἀντικατάστασις ἐν τούτοις, ἐδίδαξαν ἤδη οἱ παλαιοὶ Γραμματικοὶ ἀναγράφοντες δύο καὶ τρεῖς τῶν ὀνομάτων τούτων τύπους, καὶ ἐνίοτε ὑποδηλοῦντες ὅτι κατὰ τόπους ἄλλως ταῦτα ἐξεφέροντο. Οὕτω π. χ. ὁ Ἡρῳδιανὸς ἐν Β' 862 κέξ. ἀναγράφει οὐκ ὀλίγα διφορούμενα καὶ πολυφορούμενα ἐθνικά· λ. χ. Ἀμφιγένεια πόλις Μεσσηνιακή· τὸ ἐθνικὸν Ἀμφιγενειάτης διὰ τὸν Πελοποννήσιον χαρακτῆρα ἢ καὶ Ἀμφιγενεύς. Βοιαί . . ὁ πολίτης Βοιάτης· λέγεται καὶ Βοιαῖος ὡς Ἔφορος· Ἡρῳδιανὸς δὲ Βοιίτης φησίν, ἴσως παρὰ τὸ Βοιόν. Ζέλεια· τὸ ἐθνικὸν Ζελείτης· Ἡρῳδιανὸς δὲ Ζελειατῶν φησιν· ἔστι γὰρ Ζελειάτης καὶ Ζελείτης. Κραναή νῆσος Λακωνική, τὸ ἐθνικὸν εἰ μὲν τῆς Λακωνικῆς, Κραναάτης, εἰ δὲ τῆς Ἀττικῆς, Κραναῖος. Ῥόβεια· τὸ ἐθνικὸν Ῥοβειάτης καὶ Ῥοβείτης καὶ κατὰ διάλυσιν Ῥοβεΐτης. Βόσπορος· τὸ ἐθνικὸν Βοσπόριος καὶ Βοσποριανὸς καὶ Βοσπορανὸς καὶ Βοσπορηνός. Βορυσθένης· ὁ πολίτης Βορυσθενίτης . . ἔδει Βορυσθενείτης διὰ διφθόγγου . . τί οὖν ἐροῦμεν; ὅτι ἠκολούθησε τῷ πλείονι χαρακτῆρι διὰ τοῦ ι· τὰ γὰρ διὰ διφθόγγου ὀλίγα, Ζελείτης, Σαμαρείτης, Δικαιαρχείτης, Μαρωνείτης». Οὕτως αὐτὸς ὁ Ἡρῳδιανὸς ἑρμηνεύει ἀληθέστατα τὸ -ῖται τῶν ἐθνικῶν ἀντὶ -εῖται. Βούβαστος· τὸ ἐθνικὸν Βουβαστίτης· λέγεται καὶ Βουβάστιος παρὰ Θεοπόμπῳ. Κῶπαι· ὁ πολίτης Κωπαΐτης καὶ Κωπαιεύς. Αἰθαλείτης ἐκ τοῦ Αἰθάλεια καὶ Αἰθαλίτης ἀπὸ τοῦ Αἰθάλη. Ἰόπη· λέγεται καὶ Ἰοπία . . τὸ ἐθνικὸν Ἰοπίτης· ἐκ δὲ τοῦ Ἰόπεια Ἰοπεὺς καὶ Ἰοπείτης κλπ.

Τὰ παραδείγματα ταῦτα ἀρκοῦσιν, ἐὰν μὴ σφάλλωμαι, νὰ πεί-

Digitized by Google

σῶσι πάντας, ὅτι καὶ διὰ διαφόρων ἐπιθημάτων ἠδύνατο νὰ ἐκφέρηται τὸ ἐθνικὸν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πόλεως καὶ ὅτι συνεκδρομαὶ τῶν εὐαριθμοτέρων κατὰ τὰ πολυπληθέστερα οὔτε παράδοξοι οὔτε ἀδύνατοι ἦσαν, ἀλλὰ καὶ συχναὶ καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀρχαίοις Γραμματικοῖς γνωσταί. Πάντ' ἄρα τὰ οὕτω διὰ τῆς συνεκδρομῆς ἑρμηνευόμενα ἀνάγκη ἀπαραίτητος νὰ ἀποκλείωνται πάσης περὶ φωνητικῶν ἀλλοιώσεων ἐρεύνης, ἄλλως συγχεομένων τῶν φύσει διαφόρων ἡ ζήτησις ἀφίσταται τῆς ποθητῆς ἀληθείας.

Ὁμοίως ἑρμηνεύονται καὶ τὰ ἐπιρρήματα εἰς -εί καὶ -ί, ἀσυλεί, ἀστακτί κττ. Ταῦτα ἀναπτυχθέντα ἐκ τῶν εἰς ει-ι θεμάτων ἐμφαίνουσι τὴν μεταπτωτικὴν σχέσιν ἣν καὶ αἱ ἄλλαι πτώσεις, π.χ. πόλι-ς πόλε(ι)-ες, δόσι-ς δόσε(ι)-ες, πατέρα καὶ πατρός, μητέρα καὶ μητρὸς κλπ. Ὅτι δὲ βραδύτερον διὰ τὸ ταὐτοδύναμον, οὐχὶ διὰ τὸ ταὐτόφωνον, ἐξετροχιάσθησαν, τοῦτο οὐδὲν ἔχει τὸ ἀσύνηθες ἐν τῇ γλώσσῃ.

Διὰ τῶν εἰρημένων κατέστη, ἐλπίζω, προφανές, ὅτι ὁ βουλόμενος ν' ἀποδείξῃ τὴν ταὐτοδύναμον προφορὰν δύο οἱωνδήποτε φθόγγων λ. χ. τοῦ ει καὶ ι, τοῦ ι ἢ ει καὶ τοῦ υ, τοῦ ε καὶ αι κλπ. ὀφείλει νὰ προενέγκῃ παραδείγματα, ἐν οἷς ἡ σύγχυσις τούτων εὑρίσκεται ἄνευ τινὸς περιορισμοῦ, τ. ἔ. καὶ ἐν θέμασι καὶ ἐν καταλήξεσιν ἀδιαφόρως, ἤτοι ὅπως ἐρρωγεῖα οὕτω καὶ ἐλήλειθα καὶ βραχείς, πολείς, εἵππος, τείχη (= τύχη), τειχεῖν, ειός, μεῖα, κλπ., ὅπως Ποτίδεα οὕτω καὶ ἐτία καὶ ἐτῶ καὶ ἐξερεῖται κλπ. καὶ ἀντιστρόφως ὕππος ἀντὶ ἵππος, ἔπυτα ἀντὶ ἔπειτα, αἰγὼ ἀντὶ ἐγώ, σύμαιρον ἀντὶ σήμερον κττ. κττ. ὅπως ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις συμβαίνει. Ἄλλως ἀνάγκη ἀπαραίτητος νὰ πιστευθῇ ὅτι αἱ ἀποδείξεις αὐτοῦ οὐ πειστικαί.

Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ

Digitized by Google

Περὶ τοῦ λj καὶ περὶ ἐπενθέσεως

Ὁ παραβάλλων τὸ Αἰολικὸν καὶ Θεσσαλικὸν σπέλλω ἔσπελλα, στέλλω ἔστελλα, ἀγγέλλω ἄγγελλα κττ. πρὸς τὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων στέλλω ἔστειλα ἔστηλα, ἀγγέλλω ἤγγειλα ἄγγηλα κττ. ἀπορεῖ τίνος ἕνεκα τὸ μὲν λλ τοῦ ἀορίστου ἡπλοποιήθη μετ' ἀντεκτάσεως, τὸ δὲ τοῦ ἐνεστῶτος παρέμεινεν ἐν πᾶσι διττόν. Ἂν δέ, ὡς εἰκός, τὴν διάφορον διάθεσιν ταύτην ζητήσῃ νὰ ἑρμηνεύσῃ ἐκ τῆς φύσεως τῶν ἀφομοιωθέντων ἐν ἑκατέρῳ χρόνῳ, λέγων ὅτι τὸ μὲν j τοῦ ἐνεστῶτος ἀφομοιοῦται τῷ προηγουμένῳ φθόγγῳ, καὶ τὸ ἀφομοιωθὲν διττὸν γράμμα παραμένει ἀπαθές, τὸ δὲ σ τοῦ ἀορίστου ἀφομοιοῦται μὲν ἀλλὰ καὶ ἁπλοποιεῖται μετ' ἀντεκτάσεως, προσκρούει εὐθὺς τῷ κτείνω ἔκτεινα, κρίνω ἔκρινα, πλύνω ἔπλυνα, φθείρω ἔφθειρα οἰκτίρω ᾤκτιρα, ὀλοφύρομαι ὠλοφυράμην κττ. ἐν οἷς τὸ *j* καὶ τὸ σ ὁμοίως φαίνονται δράσαντα καὶ παθόντα.

Εἰς ἑρμηνείαν τῶν ἀνωμαλιῶν τούτων ἀνάγκη νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι ἡ ἀφομοίωσις τοῦ ν + *j*, ν + σ, ρ + *j*, ρ + σ (ὅτε προηγεῖτο αὐτῶν τὸ ε, ι, υ, οὐχὶ δὲ καὶ ὅτε τὸ α, ο) καὶ ἡ τοῦ λ + σ ἐγένετο παλαιότερον τῆς ἀφομοιώσεως τοῦ λ + *j*· ἤτοι τὸ μὲν κρίννω ἔκριννα, κτέννω ἔκτεννα, φθέρρω ἔφθερρα, ἔστελλα κττ. ἐτελέσθησαν ἐν τῇ πανελληνίῳ τῇ ἔτι ἀδιαιρέτῳ εἰς διαλέκτους Ἑλληνικῇ γλώσσῃ καὶ μετὰ ταῦτα ἡπλοποιήθησαν μετ' ἀντεκτάσεως, πλὴν ἐν τῇ διαλέκτῳ τῶν Αἰολέων τῆς Ἀσίας καὶ Θεσσαλίας. Τὸ δὲ λ + *j* παρέμεινεν ἀπαθὲς μέχρι τοῦ χωρισμοῦ τῶν διαλέκτων, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐν Κύπρῳ καὶ Ἤλιδι ἔπαθεν ἐνίοτε ἐπένθεσιν, πρβλ. Ἀπείλων, αἶλων = ἄλλων Κύπρου, καὶ αἰλότρια Ἤλιδος, καὶ παρ' Ἡσυχ. αἰλότροπον· ἀλλοιότροπον. Ἡ ἐπένθεσις αὕτη θὰ ἦτο φύσει ἀδύνατος, ἂν πρὸ τοῦ χωρισμοῦ τῆς γλώσσης εἰς διαλέκτους τὸ λ*j* εἶχεν

Digitized by Google

ἀφομοιωθῇ εἰς λλ. Οἱ δ' ἄλλοι Ἕλληνες ἀφομοιώσαντες βραδύτερον αὐτὰ διετήρησαν τὸ λλ ἀπαθές· πρβλ. ἄλλος alius, φύλλον folium, ἅλλομαι (salio) ἀλλ' ἡλάμην, ψάλλω ἀλλ' ἔψηλα, πάλλω ἀλλ' ἔπηλα, σκάλλω ἀλλ' ἔσκηλα κλπ.

Καὶ ἐπειδὴ ἐγένετο λόγος περὶ ἐπενθέσεως, δὲν νομίζω περιττὸν νὰ λεχθῇ τὸ μέχρι τοῦδε οὐ παρατηρηθέν, ὅτι δηλ. ἐν τοῖς λοιποῖς περιορισμοῖς καὶ νόμοις αὐτῆς καταλεκτέος καὶ ὅδε ὅτι μόνον ὅτε τὸ τῆς προηγουμένης συλλαβῆς φωνῆεν ἦν βραχύ, ἐγίνετο, οὐχὶ δὲ καὶ ὅτε ἦν φύσει ἢ θέσει μακρόν. Οὕτω δ' ἑρμηνεύεται πῶς ἀπὸ μὲν τοῦ γăFjᾶς γăFjᾷ ἐγένετο δι' ἐπενθέσεως γαιFᾶς γαιFᾷ, ὅθεν καὶ ὀνομαστικὴ καὶ αἰτιατικὴ γαῖFα γαῖFαν γαῖα γαῖαν κλπ., ἀπὸ δὲ τοῦ γāFjă γāFjăν ἐγένετο γῆFjα γῆFjαν ὅθεν γηα γηαν - γηο - γεω - γεᾰ γεᾶν κλπ. Ὁμοίως ἑρμηνεύεται, διατί ἐκ τοῦ πολFjᾶς πολFjᾷ δὲν ἔγινε ποιλFᾶς ποιλᾶς ποιλῆς ἀλλὰ πολλᾶς πολλᾷ κλπ. πρβλ. W. Schulze Qaestiones Epicae σελ. 82.

Γ. Ν. Χ.

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Συνεδρία ΞΔ' (τῇ 15 Ὀκτωβρίου 1895)

Ὁ πρόεδρος Κ. Σ. Κόντος κατέστησε γνωστὰς τοῖς ἑταίροις κριτικὰς αὐτοῦ παρατηρήσεις.

Ἀνέγνω παρὰ τῷ Ἡσυχίῳ «*ΚατάΓεσθαι* - καταλύει(ν)» ἀντὶ τοῦ «*ΚαταΡέσθαι*: καταλύει(ν)» καὶ «Ζηλωτής: *αἱρετιστής*, μιμητής» ἀντὶ τοῦ «Ζηλωτής: *ἐρεθιστής*, μιμητής» καὶ «Ὁ δὲ Κράτης τὰς φλιὰς *ἈΠέδωκεν*» ἀντὶ τοῦ «τὰς φλιὰς *ΠΑΡέδωκεν*».

Μετέβαλε τὸ παρὰ τῷ Θεοδωρήτῳ «τοὺς *Σκόλοπας* περιστρέφοντες» (Τόμ. Δ', σελ. 174) εἰς τὸ «τοὺς *κόλλοπας* περιστρέφοντες» καὶ τὸ παρὰ τῷ Γαληνῷ «ὁμοίως *ἐρεθίΖΕΤΑΙ* καὶ βῆχα *προΣκαλεῖται*» (Τόμ. ΙΑ', σελ. 502) εἰς τὸ «ὁμοίως *ἐρεθίΖΕΙ ΤΕ* καὶ βῆχα *προκαλεῖται*» καὶ τὸ παρὰ τῷ αὐτῷ «δάκνει τε καὶ *κακίζει* τοὺς οἰκέτας» (Τόμ. Ε', σελ. 5) εἰς τὸ δάκνει τε καὶ *λακτίζει* τοὺς οἰκέτας» καὶ τὸ παρὰ τῷ Σιμπλικίῳ «ἐπὶ τῷ τὰ *Νῶτα κινήσασθαι*» (Ὑπομνήμ. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Ζ', σελ. 419, 33) εἰς τὸ «ἐπὶ τῷ τὰ *ὦτα κνήσασθαι*».

Μετετύπωσεν ἐν πολλοῖς χωρίοις τὸ *ἀποφατικῶς* εἰς τὸ *ἀποφαΝτικῶς* καὶ τὸ *ἀπόφασιν* - *ἀποφάσει* εἰς τὸ *ἀπόφαΝσιν* - *ἀποφάΝσει*.

Ἐποιήσατο δὲ λόγον καὶ περὶ τοῦ παρὰ τῷ Θεοδωρήτῳ (Τόμ. Γ', σελ. 906) «ὥστε καὶ τὸ τέλμα *διαξηρανθῆναι*» καὶ ἀπεφήνατο ὅτι, ἐπειδὴ φέρεται καὶ γραφὴ *διαΒανθῆναι*, εὔλογον εἶνε νὰ νομισθῇ ὅτι εἶχε κατ' ἀρχὰς ἡ ῥῆσις ὧδε· «ὥστε καὶ τὸ τέλμα *διαΥανθῆναι*»· ἐξήγησις δὲ τοῦ *διαυανθῆναι* ἐγένετο διὰ τοῦ *διαξηρανθῆναι*, ὃ παρεισεφθάρη καὶ εἰς τὸ ἔδαφος. Παρετήρησε δ' ὅτι καὶ ἐν ἄλλοις τόποις

Digitized by Google

ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Θεοδωρήτου *διανανθῆναι - διανανθείσης* καὶ *διαναινόμενον - διαναίνεται - διαναίνει.*

(Γίνεται ἐνθάδε δῆλον ὅτι ὁ κ. Κόντος διὰ τὴν συμβᾶσαν αὐτῷ περὶ τὴν ὅρασιν συμφορὰν οὔτε τῶν συνεδριῶν τῆς Ἑταιρείας ἐπὶ ἓν ἔτος μετέσχεν οὔτ' ἔγραψέ τι χάριν τῆς Ἀθηνᾶς).

Μετὰ τοῦτο ὁ κ. *Γ. Ν. Χατζιδάκις* διέλαβε περὶ τῶν διὰ διπλοῦ καὶ ἁπλοῦ συμφώνου γραφομένων ἀρχαίων κυρίων ὀνομάτων (ἴδε ἀνωτέρω σελ. 114 κἑξ.).

Συνεδρία ΞΕ' (τῇ 29 Ὀκτωβρίου 1895).

Ὁ μὲν κ. *Σπυρίδων Βάσης* διέλαβε περὶ τοῦ δικαιώματος, ὅπερ εἶχον οἱ ἐν Ῥώμῃ δήμαρχοι, τοῦ κωλύειν δι' ἐνστάσεως πᾶσαν ἁπλῶς πάσης ἀρχῆς δημοσίαν πρᾶξιν (ἴδε ἀνωτ. σελ. 109 κἑξ.).

Ὁ δὲ κ. *Μιλτιάδης Πανταζῆς* ἐποιήσατο τρίτην ἀνακοίνωσιν περὶ τῆς νοθείας τῶν Νόμων τοῦ Πλάτωνος ἀποδεικνύων ταύτην ἐκ τοῦ λεκτικοῦ αὐτῶν (ἴδε ἀνωτ. σελ. 177 κἑξ.).

Συνεδρία ΞϚ' (τῇ 12 Νοεμβρίου 1895).

Ἐν τῷ φυσικῷ καὶ μαθηματικῷ τῆς Ἑταιρείας τμήματι ἐποιήσαντο ἀνακοινώσεις ὁ κ. *Ῥήγας Νικολαΐδης* καὶ ὁ κ. *Κωνσταντῖνος Μητσόπουλος*.

Ὁ μὲν κ. Ῥήγας Νικολαΐδης ἐπέδειξε τοῖς ἑταίροις ἴδιον αὐτοῦ μηχάνημα, μετροῦν τὴν διάτασιν τῶν μυῶν καὶ ἐποίησε δι' αὐτοῦ πειράματα· πρὸς δὲ τούτοις ἐπέδειξε παρασκεύασμα ἀνατομικόν, ἐξ οὗ ἔλειπον θωρακικοὶ σπόνδυλοι ἀληθεῖς ἀντικαθεστῶτες ὑπὸ ψευδῶν σπονδύλων, καὶ ἐν ᾧ ὑπῆρχεν ἀσυνήθης τῶν νεφρῶν διάπλασις.

Ὁ δὲ κ. Κωνσταντῖνος Μητσόπουλος ἀνεκοινώσατο, ὅτι κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος Ἰανουαρίου ἐκλήθη ὑπὸ τῆς γενικῆς γραμματείας τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐσωτερικῶν, ὅπως μεταβῇ εἰς Ζάκυνθον πρὸς σπουδὴν καὶ ἔρευναν τῶν κατὰ τὴν ὥραν τοῦ ἔτους ἐκείνην γε-

Digitized by Google

νομένων ἐκρήξεων τῆς γνωστῆς πηγῆς ἀσφάλτου τοῦ Κερίου, συγχρόνως δὲ ὑπεδείχθησαν αὐτῷ τεμάχιά τινα πετρωμάτων, ἅτινα κατὰ τὴν ἔκρηξιν εἶχον ἀνατιναχθῆ εἰς ἀρκετὸν ὕψος ἐκ τοῦ κρατῆρος (ἐὰν τῆς λέξεως κρατῆρος προκειμένου περὶ ἀσφαλτοπηγῆς δύναται νὰ γείνῃ χρῆσις). Πρὸς μεγάλην του ἔκπληξιν ἀνεγνώρισεν ὁ κύριος Μητσόπουλος εἰς τὰ δείγματα ἐκεῖνα πυριγενῆ καταγωγὴν καθ' ὅσον ἦσαν *ἐλαφρόπετραι*, ἤτοι ὀψιανὸς πλήρης πομφολύγων. Τὰ τεμάχια ταῦτα τῆς ἐλαφροπέτρας τινὰ μὲν καθ' ὁλοκληρίαν ἦσαν ὑπὸ ἀπανθρακωθείσης πίσσης διαπεποτισμένα, κατ' ἐπιπολὴν τεταγμένα καὶ περιωστρακωμένα, τινὰ δὲ μόνον ἐλαφρῶς καὶ κατ' ἐπιπολήν. Περὶ τῆς ἐκ βαθυτέρων στρωμάτων τῆς θέσεως Κερίου ἀνεκβολῆς αὐτῶν καὶ συνεπῶς ὑπάρξεως τοιούτων πετρωμάτων δὲν ἐναπέμεινε, κατόπιν ἀκριβοῦς ἐρεύνης, εἰς ἣν συνετέλεσε μεγάλως ὁ κ. Δε Βιάζης ἔφορος τῆς Φωσκολιανῆς βιβλιοθήκης, οὐδεμία ἀμφιβολία εἰς τὸν κ. Μητσόπουλον. Ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἡ σκέψις, ὅτι κατὰ τὴν τριτογενῆ διάπλασιν ἡ ἡφαιστειότης τοῦ πλανήτου ἡμῶν, ἥτις πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐνήργησε, καὶ περὶ τὸν κόλπον τοῦ Κερίου τῆς νοτίου πλευρᾶς τῆς Ζακύνθου καὶ καθόλου ἐπὶ τοῦ ῥήγματος τοῦ χωρίζοντος τὰς Ἰονίους νήσους τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἐξεδηλώθη καὶ ὅτι, ὡς καὶ ὁ γεωγράφος γεωλόγος Partsch ἐν τῇ περὶ Ζακύνθου μονογραφίᾳ αὐτοῦ ἐκφράζεται, τὸ μέρος ἐκεῖνο ὑπέστη συνιζήσεις τοιαύτας ὥστε ὁλόκληρος ἡ ἐκ πυριγενῶν πετρωμάτων ἔκτασις τοῦ κόλπου ἐκείνου ἐξηφανίσθη, ἀφοῦ πρῶτον ὑπὸ στρωμάτων τῆς τριτογενοῦς καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἐποχῆς ἐπεστρώθη, οὕτως ὥστε οὐδὲν ἴχνος τῆς ἡφαιστειότητος τοῦ μέρους ἐκείνου νὰ εἶνε ὁρατόν. Ἀφοῦ τοιουτοτρόπως ἡ ὕπαρξις τῆς ἡφαιστειότητος τοῦ μέρους ἐκείνου ἦτο ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας, ὁ κ. Μητσόπουλος ἔβη περαιτέρω ζητήσας τὴν ἐξήγησιν τοῦτο μὲν τῆς παρουσίας τῆς ἀσφαλτοπηγῆς, τοῦτο δὲ τῆς καταγωγῆς τοῦ πετρελαίου, ὅπερ ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς μετὰ τῆς πίσσης συνεκθλίβεται ἐκ τῶν βαθυτέρων στρωμάτων τῆς γῆς. — Κατὰ τὸν Μεντελεγιὰρ ὅπως ἐξηγηθῇ ἡ τεραστία ποσότης τοῦ πετρελαίου καὶ τοῦ αὐτοφυοῦς φωταερίου τῆς Βακοῦ (ἐν Κασπίᾳ θαλάσσῃ) καὶ Τρανσυλβανίας (ἐν Ἀμερικῇ), τὰ σώματα ταῦτα δὲν εἶνε ἀπόσταγμα ὀρυκτῶν ἀνθράκων, ἀλλὰ χημικὰ γεννήματα ἀνοργανογενῆ τῶν βαθυτάτων τοῦ πλανήτου μας. Ὁ κ. Μητσόπουλος στηριζόμενος ἐπὶ τῆς

Digitized by Google

νέας μεθόδου τῆς παραγωγῆς ὀξυλενίου τῇ ἀμέσῳ ἐπιδράσει ὕδατος ἢ ὑδρατμῶν ἐπὶ ἐνανθράκου ἀσβεστίου, πρὸς δὲ καὶ ἐπὶ τῶν παρατηρήσεων διαφόρων γεωλόγων ὀνομαστῶν, ὅτι οὐ μόνον πετρέλαιον ἀνορύσσεται κατὰ τὰς ἐκρήξεις ἡφαιστείων τινῶν, ἀλλ' ὅτι καὶ ὁ ῥύαξ (λάβα) ἐγκλείει πίσσαν ἢ πετρέλαιον, συμπεραίνει ὅτι καὶ ἐν τῇ κοιτίδι τῶν ἡφαιστείων πρέπει νὰ ὑπάρχωσιν ἑνώσεις ἐνανθράκου ἀσβεστίου, αἵτινες τῇ ἐπιδράσει ὕδατος ἄνωθεν κατεισδύοντος ἢ ἐκλυομένου ἐκ τῶν βαθυτέρων τοῦ πλανήτου ἀναπτύσσουσιν ὀξυλένιον (εἶδος λίαν λαμπροῦ φωταερίου) καὶ μεταβάλλονται εἰς ἄσβεστον. Τὸ ὀξυλένιον τοῦτο (τὰς λαμβανούσας χώραν ἀντιδράσεις παραλείπομεν) προσλήψει ἀτόμων ὑδρογόνου ἐντὸς τῶν ὑπερκειμένων στρωμάτων τοῦ πλανήτου ἡμῶν μεταβάλλεται εἰς τὴν σειρὰν τῶν ὑδρογονανθράκων τοῦ πετρελαίου. Ἐξ ὅλων τούτων συνάγει τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ Κερίον καὶ ὁ παρακείμενος ἐλλειψοειδὴς κόλπος εἶνε κρατὴρ ἡφαιστείου ταφεὶς κατὰ τὴν τριτογενῆ περίοδον καὶ ὅτι ἡ ἀσφαλτοπηγὴ εἶνε ἡ ἐσχάτη πνοὴ αὐτῆς.

Συνεδρία ΞΖ' (τῇ 10 Δεκεμβρίου 1895).

Ὁ κ. *Γ. Ν. Χατζιδάκις* ἐπραγματεύθη περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων προσαγαγὼν ὑπὲρ τούτου γλωσσικὰς καὶ ἱστορικὰς ἀποδείξεις (ἴδε ἀνωτ. σελ. 3 κέξ.).

Συνεδρία ΞΗ' (τῇ 18 Φεβρουαρίου 1896).

Ὁ κ. *Σπ. Βάσης* ἐπραγματεύθη περὶ τοῦ χωρίου τοῦ Τακίτου, καθ' ὃ πρῶτοι κατεστάθησαν ὑπὸ τοῦ δήμου οἱ στρατιωτικοὶ ταμίαι καὶ ἔπειτα οἱ ἀστικοί, κατὰ δὲ τὴν κρατοῦσαν νῦν γνώμην οἱ ἀστικοὶ πρῶτοι, διὰ τοῦτο καὶ διορθώσεις τοῦ χωρίου ἐγένοντο. Ὁ κ. Βάσης ἰσχυρίσατο προσαγαγὼν ἱστορικὰς ἀποδείξεις ὅτι καλῶς ἔχει τὸ χωρίον καὶ εἶνε μνημεῖον ἱστορικὸν σπουδαῖον περὶ τῆς παρὰ Ῥωμαίοις ταμιείας. (Ἡ ἀνακοίνωσις καταχωρισθήσεται ὁλόκληρος ἐν τῷ προσεχεῖ τόμῳ). Εἶτα ὁ κ. Σπ. Βάσης διέλαβε περὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Paton τοῦ περὶ φιλοπλουτίας τοῦ Πλουτάρχου, ἐξ ἧς

Digitized by Google

ἀποδεικνύεται τὸ ὀρθὸν τῆς μεθόδου, ἧς ἐποιήσατο χρῆσιν ἐν τῷ ἐλέγχῳ τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Γρ. Βερναρδάκη ἐκδόσεως τοῦ Πλουτάρχου. (Ἰδὲ σελ. 266).

Συνεδρία ΞΘ' (τῇ 3 Μαρτίου 1896).

Ἐξελέγη ἐξελεγκτικὴ ἐπιτροπεία συγκειμένη ἐκ τῶν ἑταίρων κκ. Μιλτιάδου Πανταζῆ, Ἰωάννου Βορτσέλα καὶ Βασιλείου Λεονάρδου.

Συνεδρία Ο' (τῇ 21 Ἀπριλίου 1896).

Ἀνεγνώσθη ὑπὸ τοῦ γραμματέως ἡ ἔκθεσις τῶν κατὰ τὴν τετάρτην διετῆ περίοδον τῆς Ἑταιρείας ὑπὸ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου πεπραγμένων, ὁ δὲ εἰσηγητὴς τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπείας διὰ τοῦ κ. *Μιλτιάδου Πανταζῆ* ἀνέγνω τὴν ἔκθεσιν τῆς διαχειρίσεως τοῦ ἔτους 1895.

Συνεδρία ΟΑ' (τῇ 28 Ἀπριλίου 1896).

Ἐγένοντο αἱ ἀρχαιρεσίαι, ἐξ ὧν ἀνεδείχθησαν **πρόεδρος** μὲν ὁ κ. Κ. Σ. Κόντος, **ἀντιπρόεδροι** δὲ ὁ κ. Ἰωάννης Χατζιδάκις καὶ ὁ κ. Δημοσθένης Τσιβανόπουλος, **γραμματεὺς** ὁ κ. Μαργαρίτης Εὐαγγελίδης. **Σύμβουλοι** οἱ κκ. Π. Καββαδίας, Γ. Παπαβασιλείου, Σπυρίδων Βάσης, Γεώργιος Ν. Χατζιδάκις, Ῥήγας Νικολαΐδης, Π. Π. Οἰκονόμος, Ἰωάννης Ἀργυριάδης, Ἡ. Λιακόπουλος. **Ἐλεγκταὶ** δὲ οἱ κκ. Μιλτιάδης Πανταζῆς, Μιχαὴλ Λιβαδᾶς καὶ Ἰωάννης Βορτσέλας.

Συνεδρία ΟΒ' (τῇ 13 Ὀκτωβρίου 1896).

Ὁ κ. Κόντος ἀνεκοινώσατο τοῖς ἑταίροις κριτικὰς παρατηρήσεις εἰς τὰ Σχόλια τὰ εἰς τὴν Βατραχομαχίαν (Βατραχομυομαχίαν), ἅ εἰνε κατακεχωρισμένα ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ ἐπιφανοῦς φιλολόγου Arthur Ludwich γενομένῃ ἐκδόσει τοῦ ποιήματος τούτου (1896, σελ. 198-308).

Ἀνέγνω δὲ

καὶ ἄλλ' ἄττα ὠφέλιμα (σελ. 198, 14) ἀντὶ τοῦ *καὶ ἄλλα τὰ ὠφέλιμα*,

Digitized by Google

αὐτοῦ που (σελ. 198-9) ἀντὶ τοῦ *αὖ τόπου*,

τὸ ἐν Τιμαίῳ Πλάτωνος ἐντεῦθεν εἰληΦέναι τὴν ἀρχὴν λέγοντος (σελ. 199, 32) ἀντὶ τοῦ *τὸν Τιμαίῳ Πλάτωνα ἐντεῦθεν εἰληΧέναι τὴν ἀρχὴν λέγοντα*,

ᾧ συμφώνως λέγει (200, 17) ἀντὶ τοῦ *ᾧ συντόνως δέ*,

ὑπὸ τῆς ἀναπληρούσης αὐτὸ πόσεως (σελ. 208, 5) ἀντὶ τοῦ — *πτώσεως*,

ὁ ὁποῖος (σελ. 216, 7) ἀντὶ τοῦ *ὁποῖος*,

πορφύρειν τὸ ἐν βάθει διανοεῖσθαι (242, 15) ἀντὶ τοῦ *πορφυρίζειν* κτἑ.,

εὔοπλοι (σελ. 260, 3) ἀντὶ τοῦ *ἔνοπλοι* καὶ τοὐναντίον *ἐνδυναμῶ* (*ἐνδυναμώσω*) (σελ. 214, 12) ἀντὶ τοῦ *εὐδυναμῶ* (*εὐδυναμώσω*),

θηκάμενος (261, 2) ἀντὶ τοῦ *καθήμενος*,

ὁπόταν εὐΤρεπισθῶσιν αἱ τάξεις (σελ. 266, 2) ἀντὶ τοῦ *ὁπόταν εὐΠρεπισθῶσιν*.

μακρὰν εἶναι τοῦ αἰνεῖσθαι (σελ. 258, 7) ἀντὶ τοῦ *μακρὰν εἶναι τὸ αἰνεῖσθαι*.

κε (σελ. 252, 4) ἀντὶ τοῦ *καί* καὶ τοὐναντίον *νοεῖται δὲ ἀπὸ τοῦ ποιοῦντος τὸ ποιούμενον* (σελ. 289, 13) ἀντὶ τοῦ *νοεῖτε κτἑ*.

ὡς καὶ τὸ γλάφυ πετρῆεν κατὰ τὸν Ἡσίοδον (σελ. 273, 10) ἀντὶ τοῦ *ὡς καὶ τὸ κέρα φυπέση κατὰ τὸν Ἡσίοδον*,

ὑπεξαιροῦσι τὸ ἐν (σελ. 280, 15) ἀντὶ τοῦ *ἐπεξαίρουσι*,

ἀντιάδες (σελ. 272, 9) ἀντὶ τοῦ *ἀντιφυάδες*,

κατὰ τροπὴν τοῦ Β εἰς Π (σελ. 226, 18) ἀντὶ τοῦ *κατατροπῇ*,

ἔχασα (σελ. 257, 17) ἀντὶ τοῦ *ἔχυσα*.

Ἐποιήσατο δὲ λόγον καὶ περὶ τοῦ πλημμελῶς ἔχοντος *ἀνδραγαθίσαντες* (σελ. 205, 23) καὶ περὶ τοῦ *πρώμητα* (σελ, 286, 5), οὗ ἡ ὀρθὴ ἐκφορὰ εἶνε *πρόμυτα* (*προύμυτα*) καὶ περὶ τοῦ *ἀπόξω* (σελ. 261, 15) καὶ περὶ τοῦ *ἀληθινά* (= ἀληθινῶς, σελ. 222, 3) καὶ περὶ τοῦ *μαστίχΗν* ἤτοι *μαστίχΙν* (τὸ μαστίχιν, σελ. 273, 1) καὶ περὶ τοῦ *ἔδωκε* (σελ. 285, 2), τουτέστι *πληγὴν ἔδωκε*, καὶ περὶ τοῦ *εὗρΕμα* (σελ. 263, 7) καὶ περὶ ἄλλων τινῶν.

Ὁ δὲ κ. *Σπυρ. Βάσης* διέλαβε περὶ τοῦ Ἀτινίου ψηφίσματος. Ἀπέδειξε δὲ ὅτι κατὰ τὸ ψήφισμα τοῦτο οἱ τὴν δημαρχίαν παραλαμβάνοντες ἐγίνοντο αὐτῷ δικαίῳ συγκλητικοί, καὶ ἀνεσκεύασε τὰς

Digitized by Google

ἄλλας περὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ ψηφίσματος τούτου γνώμας. Ὥρισε δὲ καὶ τὸν χρόνον τοῦ ψηφίσματος τούτου μεταξὺ τῆς τοῦ Γ. Γράκχου καὶ τῆς τοῦ Σύλλα δυναστείας (ἰδὲ σελ. 428).

Συνεδρία ΟΓ' (τῇ 3 Νοεμβρίου 1896).

Συνεζητήθη καὶ ἐπεψηφίσθη ὑπὸ τῶν ἑταίρων ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ 1896 ἔχων ὧδε·

Προϋπολογισμὸς τοῦ 1896

Δαπάναι

Α'. Εἰς περιοδικὸν			
1) Τυπωτικὰ 32 τυπογρ. φύλ. .	Δρ.	1,280	
2) Τυπογρ. χάρτην (32 δεσμ.) .	»	480	
3) Ἐκτύπωσιν 4 ἐξωφύλλων . .	»	40	
4) Χάρτην 4 ἐξωφύλλων . . .	»	48	
5) Ἀποστολὴν περιοδικοῦ . . .	»	200	
		Δρ.	2,048.—
Β'. Εἰς μισθὸν ὑπηρέτου		»	480.—
Γ'. Εἰς δικαίωμα εἰσπράκτορος		»	150.—
Δ'. Εἰς δαπάνας γραφείου		»	25.—
Ε'. Εἰς ἀπροόπτους δαπάνας		»	300.—
		Δρ.	3,003.—

Πρόσοδοι

Ἐκ συμβολῶν	Δρ.	1,500.—
Ἐκ πωλήσεως περιοδικοῦ	»	400.—
Ἐπιχορήγησις Κυβερνήσεως	»	2,500.—
Τόκοι	»	300.—
Περίσσευμα τοῦ 1896	»	7,355.31
	Δρ.	12,055.31

Digitized by Google

Εἶτα δὲ ὁ κ. *Γ. Ν. Χατζιδάκις* ἀνεκοίνωσατο τοῖς ἑταίροις μελέτην αὐτοῦ περὶ Θεοδώρου τοῦ Πτωχοπροδρόμου ἀποδείξας δι' ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν μαρτυριῶν ὅτι δύο ὑπῆρξαν οἱ συγγραφεῖς τῶν ἔργων, ἅπερ ἀποδίδονται γενικῶς Θεοδώρῳ τῷ Πτωχοδρόμῳ, ὁ Θεόδωρος καὶ ὁ Ἱλαρίων.

Συνεδρία ΟΔ' (τῇ 17 Νοεμβρίου 1896).

Ὁ κ. *Π. Π. Οἰκονόμος* ἐπραγματεύθη τὸ ζήτημα, ἂν πρέπει νὰ μεταφυτευθῶσιν ἐν Ἑλλάδι τὰ λεγόμενα πραγματικὰ Γυμνάσια, ἔδειξε δὲ ὅτι τοιαῦτα ἱδρύματα παρ' ἡμῖν οὔτε πρακτικὴν οὔτε ἐπιστημονικὴν ἀνάγκην τοῦ ἔθνους ἔχουσι νὰ θεραπεύσωσιν· ἔχομεν μᾶλλον ἀνάγκην ἐπαγγελματικῶν σχολῶν καὶ βελτιώσεως τῶν κλασσικῶν γυμνασίων πλουτιζομένου καὶ διαρρυθμιζομένου ἐπὶ τὰ κρείττω τοῦ προγράμματος αὐτῶν, αὐξανομένων τῶν ἐτῶν τῆς διδασκαλίας καὶ ἀσκουμένων περὶ τὴν μέθοδον τοῦ διδάσκειν τῶν φοιτητῶν τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου. Περὶ τοῦ ζητήματος ἐγένετο εὐρεῖα συζήτησις, ἥτις κατέληξεν εἰς τὴν ἐκλογὴν ἐπιτροπείας ἀποτελεσθείσης ἐκ τῶν κκ. Γ. Ν. Χατζιδάκι, Π. Π. Οἰκονόμου, Ἰωάννου Ἀργυριάδου, Μιλτιάδου Πανταζῆ, Γεωργίου Παπαβασιλείου καὶ Θ. Μιχαλοπούλου, ὅπως διατυπώσῃ τὴν περὶ τοῦ ζητήματος γνώμην τῆς Ἑταιρείας καὶ ὑποβάλῃ τὴν ἔκθεσιν αὐτῆς τοῖς ἑταίροις πρὸς συζήτησιν καὶ ἐπιψήφισιν ἐν προσεχεῖ συνεδρίᾳ. Ἡ δ' Ἑταιρεία ὑποβάλῃ αὐτὴν ἁρμοδίως πρὸς τὴν Κυβέρνησιν.

Digitized by Google

ΛΟΓΟΔΟΣΙΑ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Κατὰ τὴν τετάρτην περίοδον 1894-1896 ἀναγνωσθεῖσα ὑπὸ τοῦ Γραμματέως τῆς Ἑταιρείας Μαργαρίτου Εὐαγγελίδου

Φίλοι ἑταῖροι,

Τῇ μὲν 17 Μαρτίου 1894 κατηρτίσατε τὸ ἐννεαμελὲς τῆς ἑταιρείας συμβούλιον ἐκ τῶν κ. Κωνσταντίνου Κόντου προέδρου, Ἰωάννου Ν. Χατζιδάκι καὶ Δημοσθένους Τσιβανοπούλου ἀντιπροέδρων, Μαργαρίτου Εὐαγγελίδου γραμματέως, καὶ Σπυρίδωνος Βάση, Γ. Α. Παπαβασιλείου, Π. Καββαδίου, Ῥήγα Νικολαΐδου καὶ Γεωργίου Ν. Χατζιδάκι συμβούλων. Ἀναθεωρηθέντος δ' εἶτα τοῦ κανονισμοῦ τῆς ἑταιρείας καὶ ὁρισθέντος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου δωδεκαμελοῦς, συνεπληρώσατε αὐτὸ ἐν τῇ ΝΗ' συνεδρίᾳ (20 Νοεμβρίου 1894) διὰ τῆς ἐκλογῆς τριῶν ἔτι συμβούλων, τῶν κ. Π. Π. Οἰκονόμου, Σταματίου Βάλβη καὶ Ἠλία Λιακοπούλου.

Ἐν τῇ διετεῖ ταύτῃ περιόδῳ ἐννεάκις συνῆλθεν εἰς συνεδρίαν τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον.

Κατὰ τὰς ἐννέα ταύτας συνεδρίας ἐφρόντισε τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον περὶ τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ κανονισμοῦ τῆς ἑταιρείας, τῆς αὐξήσεως τῶν πόρων αὐτῆς, τῆς εὐρύθμου καὶ κανονικῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ, τῆς συντάξεως ἰδίου τούτου κανονισμοῦ, τῆς ἐκλογῆς νέων ἑταίρων καὶ τοῦ καταρτισμοῦ φυσικοῦ καὶ μαθηματικοῦ τμήματος Τὴν μὲν ταμιείαν τῆς ἑταιρείας ἀνέθηκε τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον εἰς τὸν σύμβουλον κ. Γεώργιον Α. Παπαβασιλείου, τὴν δ' ἐπιμελητείαν τοῦ περιοδικοῦ εἰς τοὺς συμβούλους κ. Γεώργιον Ν. Χατζιδάκιν, Σπυρίδωνα Βάσην καὶ Γ. Α. Παπαβασιλείου.

Πρὸς αὔξησιν τοῦ ἀποθεματικοῦ κεφαλαίου περιώρισε τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τὰς δαπάνας τοῦ περιοδικοῦ συστεῖλαν τὸν μὲν ὄγκον αὐτοῦ εἰς 32 τυπογραφικὰ φύλλα τὸ ἔτος ἀντὶ τῶν ὑπὲρ 40 πρότερον, τὸν δ' ἀριθμὸν τῶν ἀντιτύπων εἰς 500 ἀντὶ τῶν πρότερον χιλίων. Μόνον τὴν τῆς ὑπηρεσίας δαπάνην ηὔξησεν

Digitized by Google

εἰς τεσσαράκοντα (40) δραχμὰς ἀντὶ τῶν πρότερον εἰκοσιπέντε (25).

Ἡ Κυβέρνησις τοῦ ἀοιδίμου *Χαριλάου Τρικούπη* παρέσχε τῇ ἑταιρείᾳ καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1894 τὴν ἐκ δισχιλίων καὶ πεντακοσίων (2500) δραχμῶν χορηγίαν αὐτῆς, τὸ αὐτὸ δ' ἔπραξε καὶ ἡ Κυβέρνησις τοῦ κ. Θεοδώρου Δηλιγιάννη τὸ μὲν ἐγκρίνασα τὴν ἐν τῷ προϋπολογισμῷ τοῦ 1895 ἀναγεγραμμένην ἤδη χορηγίαν, τὸ δὲ ἀναγράψασα αὐτὴν καὶ ἐν τῷ προϋπολογισμῷ τοῦ 1896, ἐφ ᾧ βαθεῖαν ὀφείλει τὴν εὐγνωμοσύνην ἡ Ἑταιρεία πρὸς τὸν πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως κ. Θεόδωρον Δηλιγιάννην. Καὶ τὸ Ἐθνικὸν δὲ πανεπιστήμιον προσῆλθεν ἡμῖν ἀρωγὸν ἀγοράσαν κατὰ τὸ Ἀκαδημαϊκὸν ἔτος τοῦ 1894-5 ἀντίτυπα τῆς Ἀθηνᾶς δραχμῶν 595, ἔχομεν δὲ δι' ἐλπίδος ὅτι δὲν θ' ἀρνηθῇ τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ καὶ κατὰ τὸ παρὸν Ἀκαδημεικὸν ἔτος.

Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον ἐξελέξατο κατὰ τὴν διετῆ ταύτην περίοδον 9 μὲν συνέδρους ἑταίρους, 25 δὲ τακτικούς.

Οἱ μὲν σύνεδροι εἶνε οἱ κ.

Θωμᾶς Οἰκονόμου
Γαβριὴλ Βυζαντινὸς
Π. Καστριώτης
Γ. Κοφινᾶς
Γ. Βαλαβάνης
Ἰωάννης Βαλέττας
Θεόδωρος Σκοῦφος
Γεώργιος Γαζέπης καὶ
Ἀπόστολος Ἀρβανιτόπουλλος

Τακτικοὶ δὲ οἱ ἑξῆς·

Δημήτριος Χρ. Μαλλιάκας
Παῦλος Ζολινδάκις
Ἰωάννης Σταυρίδης
Γεώργιος Ν. Καρατζᾶς
Γεράσιμος Σμυρνάκις
Ἐμμανουὴλ Ἀγγελίδης
Νικόλαος Ν. Μανταφούνης
Στυλιανὸς Δ. Μεταξᾶς
Σ. Γ. Βαφειάδης
Γ. Γ. Ῥαζῆς
Ἀρ. Ἀνδρόνικος
Γ. Κόκκαλης
Ἀντώνιος Α. Βαλάσης
Ἀθανάσιος Σταυρόπουλος
Νικόλαος Γ. Παπαδάκις
Σταμάτιος Ψάλτης
Γ. Λιθοξόος
Σπυρίδων Κόντας
Ἰ. Χριστοδούλου
Κ. Γιαννοῦτσος
Ι. Α. Χαρδαβέλλας
Ν. Ι. Ἐξαρχόπουλλος
Θ. Τριανταφύλλης
Θεοφάνης Καταπόδης
Α. Κασσελλίδης

Digitized by Google

Ἡ ἑταιρεία συνῆλθε πέντε καὶ δεκάκις εἰς συνεδρίαν.

Κατὰ τὰς συνεδρίας ταύτας τὸ μὲν ἠσχολήσατο περὶ ἔργα εἰς τὴν διοίκησιν τῆς ἑταιρείας ἀφορῶντα, οἷον εἰς τὴν συζήτησιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν μεταρρυθμισθέντων ἄρθρων τοῦ κανονισμοῦ, εἰς τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ προϋπολογισμοῦ, εἰς τὴν ἐκλογὴν συμβούλων, εἰς τὴν ἀκρόασιν τῆς ἐτησίας ἐκθέσεως τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπείας, εἰς τὴν ἐκλογὴν νέας ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπείας πρὸς ἐξέλεγξιν τῆς διαχειρίσεως τοῦ 1896 καὶ τὰ ὅμοια, καὶ εἰς ἀκρόασιν ἐπιστημονικῶν ἀνακοινώσεων.

Ἀνεκοινώσαντο δὲ κατὰ τὴν τετάρτην τῆς ἑταιρείας περίοδον

ὁ μὲν πρόεδρος τῆς ἑταιρείας κ.	Κ. Σ. Κόντος	ἑξάκις
ὁ δὲ κ.	Σπυρίδων Βάσης	ἑξάκις
ὁ δὲ κ.	Γ. Ν. Χατζιδάκις	ἑπτάκις
ὁ δὲ κ.	Μιλτιάδης Πανταζῆς	τρὶς
ὁ δὲ κ.	Ν. Ἀργυριάδης	δὶς
ὁ δὲ κ.	Γ. Παπαβασιλείου	δὶς
ὁ δὲ κ.	Α. Οἰκονόμος	ἅπαξ
ὁ δὲ κ.	Π. Καββαδίας	ἅπαξ
ὁ δὲ κ.	Κωνσταντῖνος Μητσόπουλος	ἅπαξ
ὁ δὲ κ.	Ῥήγας Νικολαΐδης	ἅπαξ
ὁ δὲ κ.	Κωνσταντῖνος Ν. Ῥάδος	ἅπαξ.

Τῶν ἀνακοινώσεων τούτων αἱ μὲν πλεῖσται ἐδημοσιεύθησαν ἤδη διὰ τῆς Ἀθηνᾶς, αἱ δὲ ὑπολειπόμεναι θὰ καταχωρισθῶσιν ἐν αὐτῇ προσεχῶς.

Ἀνταλλάσσεται τὸ περιοδικὸν ἡμῶν ἀντὶ τῆς *Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος*, τῶν *περιοδικῶν τῶν* ἐνταῦθα ξένων *ἀρχαιολογικῶν σχολῶν*, τῆς *Γερμανικῆς* καὶ *Γαλλικῆς*, τῶν *Νέων χρονικῶν τῆς Αἰδελβέργης* (Neue Heidelberger Jahrbücher), τοῦ Ξενοφάνους τοῦ Συλλόγου τῶν Μικρασιατῶν «Ἀνατολῆς».

Ἀσμένως δ' ἀγγέλλομεν ἡμῖν ὅτι πολλοὶ τῶν ἐπιτίμων ἑταίρων καὶ ἄλλοι λόγιοι τιμῶντες τὴν ἑταιρείαν ἡμῶν πέμπουσιν αὐτῇ τὰ ἑαυτῶν δημοσιεύματα, ὧν κατάλογος δημοσιευθήσεται ἐν προσεχεῖ τεύχει τῆς Ἀθηνᾶς. Δύο δὲ τῶν σοφῶν ἐπιτίμων ἑταίρων καὶ ἀφιέρωσαν τῇ ἡμετέρᾳ ἑταιρείᾳ τὰ ἑαυτῶν συγγράμματα, ὁ S. S. Hartman τὸ βιβλίον αὐτοῦ De Terentio et Donato commentatio

Digitized by Google

καὶ ὁ Van Leeuwen τὴν ἔκδοσιν τῶν Σφηκῶν τοῦ Ἀριστοφάνους.

Ἡ ἐπιστημονικὴ ἑταιρεία λίαν χαίρει, ὁσάκις λαμβάνει ἀφορμὴν νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν βαθεῖαν ἐκτίμησιν αὐτῆς πρὸς ἄνδρας προαγαγόντας τὰ γράμματα καὶ τὴν ἐπιστήμην. Λίαν εὐάρεστον εὐκαιρίαν ἔσχεν τὸ παρελθὸν ἔτος, ἵνα ἐκδηλώσῃ τὸν θαυμασμὸν αὐτῆς πρὸς τὸν σοφὸν ἑταῖρον Ernest Curtius, τὸν ἄνδρα, ὅστις οὐ μόνον διὰ τῶν συγγραμμάτων καὶ τῆς εὐδοκιμωτάτης αὐτοῦ διδασκαλίας προήγαγε τὰς ἱστορικὰς καὶ ἀρχαιολογικὰς γνώσεις, ἀλλὰ καὶ ἄμεσος διδάσκαλος πολλῶν ἑταίρων ἐγένετο καὶ δι' ἐνθουσιώδους ὑπὲρ τῆς ἀρχαιολογίας δράσεως νέον ἀρχαιολογικὸν φῶς παρέσχε ταῖς φιλολογικαῖς ἐπιστήμαις. Ὅτ' ἐτελοῦντο τὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ ἀνδριάντος αὐτοῦ, ἡ ἑταιρεία ἔπεμψε τετραμελῆ ἐπιτροπείαν, ὅπως παραστῇ εἰς τὴν τιμητικὴν τοῦ ἐπιτίμου ἡμῶν ἑταίρου ἑορτήν. Ἐξεδήλωσε δὲ ἡ ἐπιτροπεία εὐστοχώτατα τὴν πρὸς τὸν γεραρὸν ἑταῖρον καὶ διδάσκαλον ἄκραν τιμὴν καὶ τὸν σεβασμὸν τῆς ἡμετέρας ἑταιρείας.

Ἡ ἑταιρεία ἀπώλεσε κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τρεῖς προσφιλεῖς ἑταίρους, ἕνα μὲν ἐπίτιμον, δύο δὲ συνέδρους, τὸν ἐν τῷ κολοφῶνι παγκοσμίου ἐπιστημονικῆς δόξης διατελοῦντα, H. Helmholtz, τὸν ὠφελιμώτατον τοῖς Ἑλληνικοῖς γράμμασιν σεβαστὸν ἡμῖν διδάσκαλον Σπυρίδωνα Φιντικλέα καὶ τρίτον νεαρώτατον ἔτι, μόλις ἀρξάμενον τοῦ φιλολογικοῦ αὐτοῦ σταδίου, χρηστὰς δὲ παρασχόντα ἐλπίδας, ὅτι θὰ ἀπέβαινε δεξιὸς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἑρμηνευτής, τὸν Γεώργιον Σακόρραφον.

Αἱ γενικαὶ τῶν ἑταίρων συνεδρίαι συνεκαλοῦντο μέχρι τοῦδε ἔν τινι τῶν αἰθουσῶν του Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, χορηγηθείσῃ προθύμως ἡμῖν ὑπὸ τῆς πανεπιστημιακῆς Συγκλήτου, ἀπὸ ἑνὸς ἤδη μηνὸς φιλοξενούμεθα ἐνταῦθα ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας, ἧς τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον εὐγενῶς πάνυ ἐδήλωσεν ἡμῖν ὅτι προθύμως παρέχει τὴν αἴθουσαν αὐτῆς εἰς τὴν Ἐπιστημονικὴν ἑταιρείαν πρὸς συγκρότησιν τῶν συνεδριῶν τῶν ἑταίρων. Ἐπὶ τῇ εὐγενεῖ ταύτῃ προσφορᾷ θερμοτάτας ἐκφράζει εὐχαριστίας ἡ ἑταιρεία.

Περὶ τῆς χρηματικῆς διαχειρίσεως τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου καὶ τῆς παρούσης οἰκονομικῆς καταστάσεως τῆς ἑταιρείας θὰ μάθητε τῆς ἐκθέσεως, ἣν θ' ἀναγνῷ ὑμῖν ἡ ἐξελεγκτικὴ ἐπιτροπεία.

Digitized by Google

ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΞΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑΣ

ΤΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1895 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΕΩΣ

ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Φίλοι ἑταῖροι,

Τυχόντες τῆς τιμῆς νὰ ἐκλεχθῶμεν ἐξελεγκτικὴ ἐπιτροπεία τῆς κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος 1895 οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας προέβημεν εἰς τὴν ἐξέλεγξιν αὐτῆς καὶ ἤδη ὑποβάλλομεν ὑμῖν τὰ πορίσματα τῆς ἡμετέρας ἐργασίας, ἅμα δὲ καί τινας παρατηρήσεις περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὅν, φρονοῦμεν, δύνανται μεταρρυθμιζόμενα τὰ τῆς διαχειρίσεως νὰ παρέχωσι ταχεῖαν καὶ ἀκριβεστέραν τὴν γνῶσιν τῶν κατ' αὐτὴν τοῖς τε διαχειρισταῖς καὶ τῇ ἐξελεγκτικῇ ἐπιτροπείᾳ.

Κατὰ τὸ ἔτος 1895 ἢ ἀκριβέστερον εἰπεῖν ἀπὸ τῆς 8ης Φεβρουαρίου 1895, ὅτε ἐγένετο ἡ ἐξέλεγξις ὑπὸ τῆς προτέρας ἐπιτροπείας μέχρι τῆς 6ης Μαρτίου ἐνεστῶτος ἔτους, ὅτε ἐγένετο ἡ ἐξέλεγξις ὑπὸ τῆς ἐνεστώσης, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ βιβλίου ταμείου, εἰσεπράχθησαν:

1) ἐκ συμβολῶν τοῦ 1892.		δρ.	25.—
2) » » 1893.		»	40.—
3) » » 1894.		»	851.65
4) » » 1895.		»	1248.20
5) ἐξ ἀντιτίμου πωληθέντων τόμων τοῦ περιοδικοῦ τῆς Ἑταιρείας.		»	769.—
6) ἐκ τόκων α') δραχ. 3,000 δεδανεισμένων ἐπὶ τόκῳ 5 % ἐπὶ ἓν ἔτος	δρ. 150		
β') δραχ. 3,000 παρακατατεθειμένων παρὰ τῇ Βιομηχανικῇ Τραπέζῃ ἐπὶ τόκῳ 3 % ἐπὶ ἀποδώσει ἅμα τῇ ἀπαιτήσει διὰ μίαν τετραμηνίαν.	» 30	»	180.—
ἐξ ἐπιχορηγήσεως τῆς Κυβερνήσεως.		»	2500.—
Εἰς μεταφοράν. . . .		δρ.	5613.85

Digitized by Google

ἤτοι αἱ κατὰ τὸ ἀνωτέρω ῥηθὲν χρονικὸν διάστημα εἰσπράξεις ἀνῆλθον εἰς		δρ.	5613.85
προστιθεμένου δὲ καὶ τοῦ περισσεύματος τῆς 8ης Φεβρουαρίου 1895 ἤτοι		»	5176.11
τὸ ὅλον τῶν εἰσπράξεων ἀνέρχεται εἰς		δρ.	10789.96

Δαπάναι δὲ κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα ἐγίνοντο·

1) εἰς τυπωτικὰ τοῦ περιοδικοῦ . .	δρ.	2345.50		
2) εἰς μισθοὺς ἑνὸς ὑπαλλήλου . .	»	480.—		
3) εἰς ταχυδρομικὰ τοῦ περιοδικοῦ καὶ τῆς ἄλλης ὑπηρεσίας . .	»	284.20		
4) εἰς γραφικὴν ὕλην	»	66.95		
5) εἰς δικαιώματα εἰσπράξεως . .	»	118.—		
6) εἰς χαρτόσημον ἐξοφλήσεως τῆς ἐπιχορηγήσεως τοῦ Δημοσίου .	»	20.—		
7) εἰς ἔκτακτα ἔξοδα τῆς ἑορτῆς τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Κουρτίου	»	120.—		
οὕτω τὸ ὅλον τῶν δαπανῶν ἀνῆλθεν εἰς.			»	3434.65
καὶ ὑπελείπετο περίσσευμα ἀνερχόμενον εἰς . . .			δρ.	7355.31

Τὸ περίσσευμα δὲ τοῦτο ἀποτελεῖται ἐκ τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων

δύο δανείων ἤτοι ἐκ	δρ.	6000.—
καὶ ἐκ μετρητῶν παρὰ τῷ Ταμίᾳ	»	1355.31
ἤτοι τὸ ὅλον. . . .	δρ.	7355.31

Ἀνωτέρω εἴπομεν ὅτι τὰ πορίσματα ἡμῶν ἐξηγάγομεν ἐκ τοῦ βιβλίου Ταμείου· τοῦτο δὲ κυρίως ἐγένετο διότι τὰ στελέχη τῶν ἀποδείξεων παρεβλήθησαν μὲν πρὸς τὸ βιβλίον ταμείου, ἀλλ' αἱ ἐξ αὐτῶν ἀποκοπεῖσαι ἀποδείξεις δὲν εἰσεπράχθησαν πᾶσαι, ἀλλ' ἄλλαι μὲν εὑρίσκονται εἰσέτι παρά τισι τῶν κ. κ. ἀνταποκριτῶν κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ κ. ταμίου, ἄλλαι δὲ μένουσιν ἐν τῷ ταμείῳ, ἐπιστραφεῖσαι ὑπό τινων ἑταίρων μέχρι ὅτου δυνηθῶσι ν' ἀποδώσωσι τὴν ἑαυτῶν συμβολήν. Τοιαῦται ἀποδείξεις ἐπεδείχθησαν τῇ ἐξελεγκτικῇ ἐπιτροπείᾳ ἱκαναὶ τὸν ἀριθμόν, εἰσὶ δὲ ἐν ὅλῳ 8 μὲν τοῦ 1894, 38 δὲ τοῦ 1895, ὧν ἀμφοτέρων τὰ ποσὰ ἀνέρχονται εἰς δραχ. 1010.

Digitized by Google

Τούτων πιθανώτατα μέρος μὲν εἰσπραχθήσεται κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος, μέρος δὲ οὐχί, ὡς δηλωσάντων τινῶν ἐκ τῶν ἑταίρων τούτων πρόθεσιν παραιτήσεως.

Πρὸς τούτοις ἡ Ἑταιρεία ἡμῶν ἔχει ἱκανὸν ἀριθμὸν βιβλίων, κεκτημένων εἴτε ἐκ δωρεῶν εἴτε ἐξ ἀνταλλαγῆς τοῦ περιοδικοῦ τῆς Ἑταιρείας. Τούτων κατάλογος συνταχθεὶς τῇ ἐπιμελείᾳ τοῦ κ. Γραμματέως δημοσιευθήσεται προσεχῶς ἐν τῷ περιοδικῷ.

Τοῦ δὲ περιοδικοῦ τεύχη ὑπάρχουσι τὰ ἑξῆς:

Τόμοι	Τεύχη					Παρατηρήσεις
	I	II	III	IV	Τὸ ὅλον	
Α'.	419		518		967	συνδεδεμένα τὸ I μετὰ τοῦ II καὶ τὸ III μετὰ τοῦ IV.
Β'.	412	474	493		1379	ὡσαύτως τὸ III μετὰ τοῦ IV.
Γ'.	495	473	630	576	2174	
Παράρτημα					586	
Δ'.	573	555	628	393	2148	
Ε'.	530	690	595	651	2466	
Ϛ'.	223	177		219	619	ὡσαύτως τὸ II μετὰ τοῦ III.
Ζ'.	231	267	250	255	1002	
	ἤτοι τὸ ὅλον τεύχη. . . .				11342	

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τῶν τοῦ παρελθόντος ἔτους. Περὶ δὲ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι ἡ ἐπιτροπεία φρονεῖ ὅτι δέον νὰ τηρῶνται ἀπαρεγκλίτως αἱ διατάξεις τοῦ καταστατικοῦ, ἅμα δὲ ἐπενεχθῶσι μεταρρυθμίσεις τινὲς πρὸς ταχεῖαν καὶ ἀκριβεστέραν, ὡς εἴπομεν, γνῶσιν τῶν τῆς διαχειρίσεως. Καὶ

α') συμφώνως τῷ 14ῳ ἄρθρῳ τοῦ καταστατικοῦ τῆς Ἑταιρείας δέον νὰ συντάσσηται, καὶ ἐγκαίρως, ὁ ἐνιαύσιος προϋπολογισμός, ἐπὶ τῇ βάσει δ' αὐτοῦ νὰ ἐκδιδῶνται νὰ ἐντάλματα πληρωμῆς καὶ νὰ συντάσσηται ὁ ἀπολογισμός, ἵνα ἐπὶ τῇ βάσει ἀμφοτέρων γίγνηται ἡ ἐξέλεγξις τῆς χρηματικῆς διαχειρίσεως. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὑπὸ

Digitized by Google

τοῦ κ. ταμίου ὑπεβλήθη ἀπολογισμός, καίπερ μὴ ὑπάρχοντος προϋπολογισμοῦ.

β') Παρετηρήθη ὅτι διὰ τὰ δικαιώματα εἰσπράξεως δὲν ἐξεδόθη ἔνταλμα πληρωμῆς· διότι ἀπετίνοντο ταῦτα κατὰ μικρὰ ποσά· ἡ ἐπιτροπεία φρονεῖ ὅτι δέον καὶ δι' αὐτά, ὡς καὶ διὰ πᾶν ἄλλο μικρὸν ποσόν, νὰ ἐκδιδῶται ἔνταλμα συμφώνως τῷ 13ῳ ἄρθρῳ τοῦ καταστατικοῦ κατὰ μῆνα ἢ τριμηνίαν ἐπὶ τῇ βάσει καταλόγου αὐτῶν, ὑπογεγραμμένου ὑπὸ τοῦ δικαιούχου καὶ προσαρτωμένου εἰς τὸ ἔνταλμα ὡς δικαιολογητικοῦ.

γ') Αἱ ἀποδείξεις εἰσπράξεων δέον νὰ φέρωσιν αὔξοντα ἀριθμόν, καὶ κατὰ τοῦτον νὰ καταχωρίζωνται εἰς τὸ βιβλίον ταμείου ἐν τῇ μερίδι τῆς χρεώσεως, ἂν δέ τινες αὐτῶν μείνωσιν ἀνεξόφλητοι, αὗται λήξαντος τοῦ ἔτους δέον νὰ συμψηφίζωνται μὲν ἐν τῷ βιβλίῳ ταμείου, νὰ φυλάσσωνται δὲ ὡς δικαιολογητικὰ τοῦ συμψηφισμοῦ μετὰ τῶν ἐνταλμάτων πληρωμῆς καὶ τῶν δικαιολογητικῶν αὐτῶν.

δ') Αἱ ἀποδείξεις εἰσπράξεως καλὸν νὰ ὦσι τριπλότυποι, ἡ δ' ἐν τῷ μέσῳ τότε ν' ἀποκόπτηται, ὅταν εἰσπραχθῇ ἡ ἐν αὐτῇ ἀναγεγραμμένη συμβολή· διότι διὰ τούτου τοῦ τρόπου καὶ ὁ ταμίας καὶ ἡ ἐξελεγκτικὴ ἐπιτροπεία ἔχουσι πρόχειρα οἱονεὶ σημεῖα, τίνων ἀποδείξεων καθυστερεῖ ἡ εἴσπραξις.

ε') Εὐκταῖον εἶνε οἱ κκ. ἀνταποκριταὶ νὰ ἐπιστρέφωσιν ἀντὶ μετρητῶν τὰς ἀποδείξεις τῶν κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους μήπω εἰσπραχθεισῶν συμβολῶν, καὶ ἵνα γίγνηται ὁ συμψηφισμὸς αὐτῶν ἐν τῷ βιβλίῳ ταμείου καὶ ἵνα γινώσκῃ τὸ Συμβούλιον τίνες τῶν ἑταίρων ἀπέτισαν τὴν ἑαυτῶν συμβολὴν καὶ τίνες οὐχί.

ς') Ἵνα ὑπάρχῃ ἀκριβὴς ἔλεγχος τῆς διαχειρίσεως καὶ τοῦ περιοδικοῦ, ἡ ἐπιτροπεία φρονεῖ ὅτι δέον ἐν ἰδίῳ βιβλίῳ ἐπιγραφομένῳ «βιβλίῳ τοῦ περιοδικοῦ» νὰ χρεωθῇ ὁ διαχειριστὴς αὐτοῦ κατὰ τεύχη διὰ τῶν ὑπαρχόντων ἐκ τῶν ἐκδεδομένων ἄχρι τοῦδε τευχῶν καὶ νὰ πιστῶται διὰ τῶν ἑκάστοτε ὁπωσδήποτε διατεθειμένων· ὡσαύτως δὲ νὰ χρεῶται διὰ τῶν ἐν τῷ μέλλοντι ἐκδιδομένων τευχῶν καὶ νὰ πιστῶται διὰ τῶν ὁπωσδήποτε διατιθεμένων ἐξ αὐτῶν.

καὶ ζ') δέον τέλος τῇ 31ῃ Δεκεμβρίου ἑκάστου ἔτους νὰ κλείωνται τὰ βιβλία τοῦ ταμείου, ἵνα γιγνομένου ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ ἐλέγχου τῆς χρηματικῆς τοῦ συμβουλίου διοικήσεως κατὰ τὸ ἄρθρον

τοῦ καταστατικοῦ, καθιστῆται ἐφικτὴ ἡ εἰς τὴν Ἑταιρείαν ὑποβολὴ τοῦ ἀποτελέσματος τοῦ ἐλέγχου καὶ ἀναγινώσκηται τῇ 30ῇ Ἰανουαρίου ἡ ἔκθεσις τῆς ἐπιτροπείας.

Ταῦτα ὑποβάλλουσα ἡ ἐξελεγκτικὴ ἐπιτροπεία εἰς τὴν κρίσιν τῶν ἑταίρων προτείνει πρῶτον μὲν νὰ ἐγκριθῇ ἡ κατὰ τὸ προειρημένον χρονικὸν διάστημα οἰκονομικὴ διαχείρισις, εἶτα δὲ νὰ ἐκφρασθῶσιν αἱ εὐχαριστίαι τῶν ἑταίρων πρὸς τὸν διευθυντὴν καὶ διαχειριστὴν τοῦ περιοδικοῦ καὶ πρὸς τὸν κ. ταμίαν δι' οὓς κόπους καταβάλλουσι δωρεὰν πρὸς εὐόδωσιν τῶν συμφερόντων τῆς ἡμετέρας Ἑταιρείας.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 20 Μαρτίου 1896.

Ἡ Ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπεία
ΜΙΛΤ. ΠΑΝΤΑΖΗΣ
Ι. Γ. ΒΟΡΤΣΕΛΑΣ
Β. ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

1) Mittheilungen des Kaiserlich-Deutschen, Archaeologischen Instituts, Athenische Abtheilung. Τόμος XVI, XVII, XVIII, XIX καὶ XX.

2) Register zu den Mittheilungen des Kaiserlich-Deutschen Archäologischen Instituts. Τόμος XI-XV.

3) The Scottish Review. Vol. XVI N° 31 καὶ 32
» » » Vol. XVII N° 33 καὶ 34
» » » Vol. XVIII N° 35 καὶ 36
» » » Vol. XX N° 39
» » » Vol. XXI N° 42
» » » Vol. XXVII N° 53

4) Ἐφημερὶς Ἀρχαιολογικὴ ἐκδιδομένη ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογ. Ἑταιρείας τῶν ἐτῶν 1883, 1884, 1885, 1886, 1887,

Digitized by Google

1888, 1889, 1890, 1891, 1892, 1893, ἐκ τοῦ 1894 τεῦχος Α', Β' καὶ Γ' καὶ 1895 τεῦχος Α' καὶ 1896 τεῦχος Α' καὶ Β'.

5) Homeri Iliadis Carmina cum apparatu critico J. van Leeuwen J. F. et M. B. Mendes da Costa pars prior 1895. καὶ pars posterior 1896.

6) Ὁ Δήμαρχος κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Νομοθεσίαν ὑπὸ Τιμ. Φιλήμονος 1893.

7) (École Française d'Athènes). Bulletin de Correspondance Hellénique τῶν ἐτῶν 1889, 1890, 1891, 1892 καὶ ἐκ τοῦ 1895 I-X, ἐκ τοῦ 1893 VIII-XII καὶ ἐκ τοῦ 1894 I-VII.

8) Pindari Carmina Prolegomenis et Commentariis instructa, edidit W. Christ.

9) Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τῶν ἐτῶν 1887, 1890, 1891 καὶ 1892.

10) Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς φιλολογικὸς σύλλογος, σύγγραμμα περιοδικόν. Τόμος Κ', ΚΑ', ΚΒ', Παράρτημα τοῦ ΚΑ'-ΚΒ', τόμος ΚΓ', ΚΔ' καὶ ΚΕ'.

11) Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλλην. φιλολογικὸς σύλλογος, Ζωγράφειος ἀγών, ἤτοι μνημεῖα τῆς Ἑλλην. Ἀρχαιότητος ζῶντα ἐν τῷ νῦν Ἑλλην. λαῷ. Τόμος Α'.

12) Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλλην. φιλολογικὸς σύλλογος, Ἀρχαιολογικὴ ἐπιτροπή. Παράρτημα τοῦ ΙΘ' τόμου.

13) Das Theater des Polyklet in Epidauros in seiner litterar- und kunsthistorischen Bedeutung, von W. Christ 1894.

14) Ausgewählte Tragödien des Euripides von N. Wecklein 1894.

15) De Terentio et Donato Commentatio scripsit J. J. Hartman.

16) Nachrichten von der königl. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen. Philologisch-historischen Classe. 1892 N° 1-16, 1894, N° 1, καὶ N° 3, 15, 1-21. 1895 Heft. 1, 2 καὶ 4.

17) Neue Heidelberger Jahrbücher, herausgegeben vom Historisch-Philosophischen Vereine zu Heidelberg. Ἔτος I τεῦχος I, ἔτος II τεῦχος 1 καὶ 2, ἔτος IV τεῦχος 1, ἔτος V τεῦχος II, ἔτος VI τεῦχος I.

Digitized by Google

18) Διορθωτικὰ εἰς τὰ ἐθνικὰ τοῦ Βυζαντίου τοῦ Στεφάνου ὑπὸ Σπ. Δ. Κοντογόνου 1890.

19) Τὰ καθ' Ἡρὼ καὶ Λέανδρον ὑπὸ Θρασ. Χατζηαράπη 1890· δύο τεύχη.

20) Πλάτων, σύγγραμμα περιοδικόν. Τόμ. ΙΒ', τεῦχος Α', Β', Γ', Δ', Ε' καὶ Ϛ'.

21) Roscae καὶ Schorlemmer. Ἐγχειρίδιον Χημείας, μεταφρ. ὑπὸ Ο. Α. Ῥουσοπούλου 1890.

22) Académie d'Hippone, Comptes-rendus des réunions 1893.

23) Bulletin de l'Académie d'Hippone 1893 N° 26.

24) Geschichte der Griechischen Litteratur in der Alexandrinerzeit von Franz Susemith. Τόμος Α' καὶ Β'.

25) Bibliotheca Platonica, edited by Thos. M. Johnson
Vol. I November-December. 1890 N° 4 et
Vol. I » » 1889 N° 2

26) Recueil des Inscriptions Juridiques Grecques par R. Darest, Haussoulier et Th. Reinach 1892.

27) Die Pädagogik des Helvetius. Demetrius G, Mostratos aus Constantinopel 1891.

28) Grammatisch-Etymologisches Vocabularium von Hermann Perthes 1887

29) Lateinische Übungsstoffe für secunda von Dr B. Domdart 1891.

30) Lateinisches Lesebuch für die Quinta von Hermann Perthes 1887.

31) L.Engelmanns Übungsbuch. zum Übersetgenins Lateinische 1889.

32) Übungsbuch zum Übersetzen aus dem Deutschen ins Griechische von Dr Wolfgang Bauer 1887 Dritter theil.

33) Μυκῆναι καὶ Μυκηναῖος πολιτισμός, ὑπὸ Χρήστου Τσούντα 893.

34) Βυζαντινὴ τέχνη καὶ Βυζαντινὴ καλλιτεχνία, ὑπὸ Γ. Ε. Μαυγιάννη 1893.

Digitized by Google

35) Aristoteles und Athen, von Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff. Erster καὶ Zweiter Band, 1893.

36) Aeschylos Orestie griechisch und deutsch von Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff. Zweites Stück, Das-Opfer am Grabe. 1896.

37) Beiträge zur Lehre der Wortzusammensetzung im Griechischen von Dr H. C. Müller 1896.

38) Scholia Aristophanica William G. Rutherford Τόμ. 2.

39) Barius W. G. Rutherford.

40) The New Phrynichus Rutherford.

41) Van den Es Grieksch Woordenboek.

42) Opstellenter Vertaling in het Grieksch. Dr A.H.G.P. van den Es.

α') Eertse stuk-Zesde druk.

β') Twede stuk-Zesde druk.

γ') Derde stuk-Vierde druk.

δ') Vierde stuk-Tweede druk.

43) Letterkunde der Grieken en Romeinen door Dr A.H.G.P. van den Es.

44) Grieksche Spraakkunst, door Dr A.H.G.P. van den Es.

45) Grieksche Antiquiteiten Handleiding tot de kennis van, het Staats-en bijzonder Leven der Grieken door Dr A. H. G. P. van den Es.

46) Beginselen der Grieksche Buigingsleer door Dr A.H.G. P. van den Es.

47) Uittreksel uit de Letterkunde der Grieken en Romeinen door Dr A. H. G. P. van den Es.

48) Nederlandsch-Grieksche Woordenlijst en Lijst van eenige eigennamen door van Dr A. H. G. P. van den Es.

49) De studie van de Grieksche Oudheidkunde Gedurende de laatste jaren door Dr A. H. G. P. van den Es.

50) Les nouveaux fragments de l'Antiope d'Euripide.

51) Clasical texts from papyri in the British Museum.

52) Αἰσχύλου δράματα σῳζόμενα καὶ ἀπολωλότων ἀποσπάσματα ὑπὸ N. Wecklein. Τόμος α'.

Digitized by Google

53) Geschichte der Griechischen Litteratur bis an die Zeit Justinianus von Wilhelm Christ.

54) Über die Stoffe und die Wirkung Griechischer Tragödie von N. Wecklein.

55) Enchiridium dictionis Epicae scripsit J. van Leeuwen.

56) Documents Grecs pour servir à l'histoire de la quatrième croisade. A. Papadopoulos Kerameus.

57) Apollodori Bibliothecae fragmenta Sabbaitica A. Papadopulos Kerameus.

58) Lexicon Sabbaiticum.

59) Neue Briefe von Julianus Apostata.

60) *Φωτίου* τὸ περὶ τοῦ τάφου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπὸ Παπαδοπούλου Κεραμέως.

61) Θεοδωρήτου Ἐπισκόπου πόλεως Κύρρου πρὸς τὰς ἐπενεχθείσας αὐτῷ ἐπερωτήσεις παρά τινος ἐξ Αἰγύπτου ἐπισκόπου ἀποκρίσεις, ὑπὸ Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως.

62) Τεμάχιον συγγραφέως ἀγνώστου περὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου ὑπὸ Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως.

63) Σχεδίασμα περὶ τῶν λειτουργικῶν μηναίων ὑπὸ Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως.

64) Thucydides book IV Rutherford.

Digitized by Google

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ

ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Ἄρθ. 1. Συνίσταται ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία, σκοποῦσα τὴν θεραπείαν τῶν φιλολογικῶν, φυσικῶν καὶ μαθηματικῶν ἐπιστημῶν καὶ τὴν ἐπίρρωσιν τῆς περὶ ταύτας σπουδῆς ἐν Ἑλλάδι.

Ἄρθ. 2. Τὰ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον φέροντα ἔσονται μάλιστα ἀνακοινώσεις καὶ πραγματεῖαι πρωτότυποι καὶ περιοδικοῦ συγγράμματος ἔκδοσις· ἔτι δέ, ἐὰν ἡ Ἑταιρεία εὐπορήσῃ, ἐπιστημονικὰ ἀγωνίσματα ὑπ' αὐτῆς τιθέμενα, συνδρομαὶ εἰς ἔκδοσιν ἐπιστημονικῶν συγγραμμάτων κτλ.

Ἄρθ. 3. Ἡ Ἑταιρεία ἀποτελεῖται ἐκ συνέδρων καὶ ἐξ ἑταίρων τακτικῶν καὶ ἐπιτιμίων, ἐκλεγομένων πάντων ὑπὸ τοῦ συμβουλίου διὰ πλειονοψηφίας. Καὶ σύνεδροι μὲν τῆς Ἑταιρείας ἐκλέγονται τῇ ἐγγράφῳ τριῶν συνέδρων προτάσει ἄνδρες δόκιμοι τῇ ἐπιστήμῃ δυνάμενοι νὰ συντελέσωσιν εἰς τὸν τῆς Ἑταιρείας σκοπὸν διὰ πρωτοτύπων ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν· ἑταῖροι δὲ ἐκλέγονται τακτικοὶ μὲν οἱ διὰ τῆς παιδείας ἢ διὰ τοῦ ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ ἀξιώματος αὐτῶν δυνάμενοι νὰ προαγάγωσι τὰ τῆς Ἑταιρείας, ἐπίτιμοι δὲ δέ, ὅσοι τῶν διαπρεπόντων ἐν τοῖς γράμμασιν ἀδυνατοῦσι νὰ εἶνε σύνεδροι ἢ ὅσοι διὰ τοῦ κοινωνικοῦ αὐτῶν ἀξιώματος δύνανται νὰ συντελέσωσιν εἰς τὸν σκοπὸν τῆς Ἑταιρείας.

Ἄρθ. 4. Οἱ σύνεδροι τῆς Ἑταιρείας καὶ οἱ τακτικοὶ ἑταῖροι μετέχουσι τῶν ἐν ταῖς συνεδρίαις συζητήσεων καὶ ψηφοφοριῶν.

Ἄρθ. 5. Οἱ μὲν σύνεδροι ὀφείλουσι νὰ παρέχωσι τῇ Ἑταιρείᾳ μίαν τοὐλάχιστον κατ' ἔτος ἐπιστημονικὴν πραγματείαν καὶ νὰ προκαταβάλλωσιν ἐτησίαν συμβολὴν δραχμῶν 25, τῶν δὲ ἑταίρων οἱ μὲν ἐπιτίμιοι οὐδεμίαν ὑποχρεοῦνται νὰ καταβάλωσι χρηματικὴν συμβολήν, οἱ δὲ τακτικοὶ καταβάλλουσιν ἐτησίαν συμβολὴν δραχμῶν 15 τοὐλάχιστον καὶ διὰ τὸ δίπλωμα καταβάλλουσιν ἐφ' ἅπαξ ὅ,τι ἂν προαιρῶνται.

Digitized by Google

Ἄρθ. 6. Οἱ καταβαλόντες τὴν ἐνιαυσίαν αὐτῶν συμβολὴν σύνεδροι τῆς Ἑταιρείας καὶ τακτικοὶ ἑταῖροι λαμβάνουσι δωρεὰν τὸ ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας ἐκδιδόμενον περιοδικόν. Ὡσαύτως δωρεὰν λαμβάνουσι τοῦτο καὶ οἱ ἐπίτιμοι ἑταῖροι.

Ἄρθ. 7. Πᾶς σύνεδρος τῆς Ἑταιρείας καὶ πᾶς τακτικὸς ἑταῖρος μὴ καταβαλὼν τὴν ἐνιαυσίαν αὐτοῦ συμβολὴν μέχρι τέλους τοῦ ἔτους αὐτοδικαίως παύεται ὢν σύνεδρος ἢ ἑταῖρος καὶ διαγράφεται ἐκ τοῦ μητρῴου. Πρὸς ἐκτέλεσιν δὲ τῶν ἐν τῇ διατάξει ταύτῃ ἐπιθεωρεῖται τὸ μητρῷον τῇ 31 Δεκεμβρίου ἑκάστου ἔτους καὶ συντάττεται ὑπὸ τοῦ συμβουλίου ὁ κατάλογος τῶν συνέδρων τῆς Ἑταιρείας καὶ τῶν τακτικῶν ἑταίρων, ὅστις σὺν τῷ καταλόγῳ τῶν ἐπιτίμων ἑταίρων δημοσιεύεται ἐν τῷ περιοδικῷ τῆς Ἑταιρείας.

Ἄρθ. 8. Τὴν Ἑταιρείαν διοικεῖ δωδεκαμελὲς ἐκ συνέδρων καθιστάμενον συμβούλιον, συγκείμενον ἐκ προέδρου, δύο ἀντιπροέδρων, γραμματέως καὶ 8 συμβούλων. Τὸ συμβούλιον τοῦτο ἐκλέγεται ἐπὶ διετίαν ὑπό τε τῶν συνέδρων τῆς Ἑταιρείας καὶ τῶν τακτικῶν ἑταίρων τῇ πρώτῃ Κυριακῇ μετὰ τὴν 30 Ἰανουαρίου.

Ἄρθ. 9. Τρία μέλη τοῦ συμβουλίου, ὑπ' αὐτοῦ τούτου ἐκλεγόμενα, ἐπιμελοῦνται κατ' εἰδικὸν κανονισμόν, ὑπὸ τοῦ συμβουλίου συντεταγμένον, τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ τῆς Ἑταιρείας. Ἓν τῶν μελῶν τούτων, ὑπὸ τοῦ συμβουλίου ὁριζόμενον, ἀναλαμβάνει τὴν διεύθυνσιν καὶ τὴν διαχείρισιν τοῦ περιοδικοῦ.

Ἄρθ. 10. Ὁ πρόεδρος εἶνε ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑταιρείας ἐνώπιον τῶν ἀρχῶν τοῦ Κράτους καὶ τῶν δικαστηρίων, συγκαλεῖ τό τε συμβούλιον καὶ τὴν Ἑταιρείαν καὶ διευθύνει τὰς συζητήσεις ἀμφοτέρων. Τὸν πρόεδρον κωλυόμενον ἀναπληροῖ ἐν παντὶ ὁ πρεσβύτερος τῶν ἀντιπροέδρων, τοῦτον δὲ πάλιν ὁ ἕτερος. Ὁ γραμματεὺς ἐπιμελεῖται τῆς βιβλιοθήκης, συντάττει τὰ πρακτικὰ καὶ τὰς ἐπιστολὰς καὶ τὴν ἔκθεσιν τῶν ἐτησίων ἐργασιῶν τῆς Ἑταιρείας. Τὴν ἔκθεσιν δὲ ταύτην ἐγκριθεῖσαν ὑπὸ τοῦ συμβουλίου ἀναγινώσκει ἐν συνεδρίᾳ τῆς 30 Ἰανουαρίου. Πᾶν τῆς Ἑταιρείας ἔγγραφον ὑπογράφεται ὑπὸ τοῦ προέδρου καὶ τοῦ γραμματέως αὐτῆς.

Ἄρθ. 11. Ταμίαν ἐκλέγει ἐπ' ἰδίᾳ εὐθύνῃ ἑαυτοῦ τὸ διοικητικὸν συμβούλιον, ὃν ἂν κρίνῃ κατάλληλον ἐκ τῶν συμβούλων.

Ἄρθ. 12. Ὁ ταμίας διαχειρίζει τὰ χρήματα τῆς Ἑταιρείας

Digitized by Google

καὶ καταχωρίζει εἰς τὰ πρὸς τοῦτο βιβλία πᾶσαν πρόσοδον καὶ δαπάνην, καθ' ὃν τρόπον ὁρίζουσιν οἱ λογιστικοὶ νόμοι τοῦ Κράτους.

Ἄρθ. 13. Οὐδεμία δαπάνη ἔχει κῦρος ἄνευ ἐντάλματος τοῦ προέδρου προσυπογεγραμμένου ὑπὸ τοῦ γραμματέως, πᾶσα δ' ἀπόδειξις εἰσπράξεως πρέπει νὰ εἶνε διπλότυπος καὶ ὑπογεγραμμένη ὑπὸ τοῦ προέδρου, τοῦ γραμματέως καὶ τοῦ ταμίου.

Ἄρθ. 14. Τὸ συμβούλιον πράττει πᾶν ὅ,τι συντείνει πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς Ἑταιρείας, διοικεῖ τὰ χρηματικὰ αὐτῆς κεφάλαια καὶ ὁρίζει τὴν πρὸς τὸν εἰρημένον σκοπὸν χρῆσιν αὐτῶν κατ' ἐνιαύσιον προϋπολογισμόν, ἐγκρινόμενον ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας, ἐπιτελεῖ τὰ ἐν ταῖς συνεδρίαις τῶν συνέδρων καὶ ἑταίρων ἐψηφισμένα καὶ ὑποβάλλει διὰ τοῦ προέδρου πρὸς τὴν διοικοῦσαν τὰ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἀρχὴν πᾶσαν ἑαυτοῦ τε καὶ τῆς Ἑταιρείας γνώμην, ἀναφερομένην εἰς τὴν τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐξουσίαν.

Ἄρθ. 15. Τὴν ἀπαρτίαν τοῦ συμβουλίου ἀποτελοῦσιν ἓξ τουλάχιστον μέλη, ἐν ἰσοψηφίᾳ δὲ νικᾷ ἡ ψῆφος τοῦ προέδρου.

Ἄρθ. 16. Ἡ ἐκλογὴ τοῦ συμβουλίου γίνεται διὰ δύο ψηφοφοριῶν, καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἐκλέγεται τὸ προεδρεῖον, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ οἱ σύμβουλοι.

Ἄρθ. 17. Μετὰ τὴν κατὰ τὸ ἄρθρον 6 ἐκλογὴν τοῦ συμβουλίου προβαίνει ἡ Ἑταιρεία καὶ εἰς τὴν ἐκ τῶν συνέδρων τῆς Ἑταιρείας ἢ ἐκ τῶν τακτικῶν ἑταίρων ἐκκογὴν τριῶν ἐλεγκτῶν, οἵτινες ἐξουσίαν ἔχουσι νὰ ἐλέγχωσι τὴν χρηματικὴν τοῦ συμβουλίου διοίκησιν, ὁπόταν βούλωνται, καὶ νὰ ὑποβάλλωσιν εἰς τὴν Ἑταιρείαν διὰ τοῦ προέδρου τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἐλέγχου. Πάντως δ' ὀφείλουσιν οὗτοι ἐν τέλει ἑκάστου ἔτους νὰ συντάττωσιν ἔκθεσιν περὶ τῆς οἰκονομικῆς τοῦ ἔτους διαχειρίσεως, ἥτις θὰ ἀναγινώσκηται τῇ 30 Ἰανουρίου.

Ἄρθ. 18. Πρὸς ταῖς ἐν τοῖς ἄρθρ. 8 καὶ 10 συνεδρίαις ἡ Ἑταιρεία συνέρχεται τακτικῶς μὲν ἅπαξ τοὐλάχιστον τοῦ μηνός, ἵν' ἀκούῃ τὰς ἀναγινωσκομένας διατριβὰς καὶ τὰς ἐπιστημονικὰς ἀνακοινώσεις καὶ συζητῇ περὶ αὐτῶν. Ἐὰν ἡ Ἑταιρεία διαιρεθῇ εἰς τμήματα, ἕκαστον τῶν τμημάτων συνεδρεύει ἰδίᾳ ἅπαξ τοῦ μηνός. Ἐκτάκτι δὲ συνέρχεται εἰς συνεδρίαν ἡ Ἑταιρεία, ὁσάκις ἂν συγκαλέσῃ αὐτὴ διὰ τοῦ προέδρου τὸ συμβούλιον, ἵνα συζητήσῃ καὶ ψηφίσηται πε παντὸς ἄλλου εἰς τὸν σκοπὸν αὐτῆς ἀναφερομένου πράγματος.

Digitized by Google

Ἄρθ. 19. Αἱ μὲν κατὰ τὸ ἄρθρον 18 τακτικαὶ συνεδρίαι τῆς Ἑταιρείας εἰσὶ κύριαι, ὁσοιδήποτ' ἂν παρῶσι σύνεδροι καὶ τακτικοὶ ἑταῖροι, αἱ δ' ἔκτακτοι καὶ αἱ πρὸς ἀρχαιρεσίας, ἂν παρῶσιν ἐκ τοῦ ὅλου τῶν ἐν Ἀθήναις ὄντων συνέδρων καὶ τακτικῶν ἑταίρων ἀριθμοῦ οἱ ἡμίσεις καὶ εἷς ἔτι. Μὴ παρόντων δὲ τούτων τῇ τεταγμένῃ ἡμέρᾳ, ἡ συνεδρία ἐπαναλαμβάνεται τῇ προσεχεῖ Κυριακῇ, ὅτε λογίζεται κυρία, ὁσοιδήποτ' ἂν παρῶσι τούτων.

Ἄρθ. 20. Πᾶσα πρόσκλησις εἰς συνεδρίαν γίνεται διὰ δύο τοὐλάχιστον τῶν μάλιστα διαδεδομένων ἐφημερίδων τῆς πρωτευούσης.

Ἄρθ. 21 Οἱ πεντακοσίας (500) τοὐλάχιστον δραχμὰς προσενεγκόντες ἀναγράφονται εὐεργέται τῆς Ἑταιρείας, οἱ δὲ ἑκατὸν (100) τοὐλάχιστον δωρηταί.

Ἄρθ. 22. Ὁ ἑκάστοτε Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας εἶνε ἐπίτιμος πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας καὶ δύναται καλούμενος ὑπὸ τοῦ συμβουλίου νὰ διευθύνῃ τὰς τακτικὰς αὐτῆς συνεδρίας.

Ἄρθ. 23. Ἡ Ἑταιρεία ἔχει σφραγῖδα, φέρουσαν προτομὴν Ἀθηνᾶς καὶ πέριξ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἐπιστημονικὴ ἐν Ἀθήναις Ἑταιρεία».

Ἄρθ. 24. Οἱ κατὰ τὸ πρῶτον καταστατικὸν τῆς Ἑταιρείας, τὸ τῇ 14 Ἀπριλίου 1888 ψηφισθέν, σύνεδροι ἑταῖροι καλοῦνται ἁπλῶς σύνεδροι· οἱ δὲ πάρεδροι ἑταῖροι γίνονται αὐτοδικαίως μετὰ τὴν ψήφισιν τοῦ παρόντος καταστατικοῦ τακτικοὶ ἑταῖροι. Πάντες δὲ οὗτοι, οἵ τε σύνεδροι τῆς Ἑταιρείας καὶ οἱ τακτικοὶ ἑταῖροι, ὑπόκεινται εἰς τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 7.

Ἄρθ. 25. Ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς ἐπιψηφίσεως τοῦ παρόντος κανονισμοῦ συμπληροῦται τὸ διοικητικὸν συμβούλιον κατὰ τὸ ἄρθρον 6.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 8 Μαΐου 1894.

Ὁ πρόεδρος
Κ. ΚΟΝΤΟΣ

Ὁ γραμματεύς
ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ

Digitized by Google

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ

Προεδρεῖον

Πρόεδρος — Κ. ΚΟΝΤΟΣ

Ἀντιπρόεδροι — ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΤΣΙΒΑΝΟΠΟΥΛΟΣ, ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ

Γραμματεύς — ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ

Σύμβουλοι

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ
ΡΗΓΑΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ
ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΒΑΣΗΣ
Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
Π. Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
ΗΛΙΑΣ ΛΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΡΓΥΡΙΑΔΗΣ

Ἐπιμεληταὶ τοῦ περιοδικοῦ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ
ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΒΑΣΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Εὐεργέται τῆς Ἑταιρείας

† ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ Ι. ΝΕΓΡΟΠΟΝΤΟΥ

Δωρηταὶ τῆς Ἑταιρείας

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Σ. ΚΟΝΤΟΣ
ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΓΛΙΔΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
† ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ

Digitized by Google

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ

ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1896

ΕΠΙΤΙΜΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

EDUARD ZELLER
JOHANNES SCHMIDT
A. KIRCHHOFF
† A. NAUCK
S. NABER
H. VAN HERVERDEN
TH. MOMMSEN
IWAN VON MÜLLER
B. DELBRÜCK
WILH. WUNDT
MAX HEINZE
FRANZ SUSEMIHL
HERMANN DIELS
† ERNST CURTIUS
ADOLF MICHAELIS
† HEINRICH BRUNN
SALOMON REINACH
OTTO BENNDORF
C. M. FRANCKEN
J. J. HARTMANN
BERNHARD SCHMIDT
WILH. CHRIST
G. KAIBEL
N. WECKLEIN
VAN LEEUWEN
J. VAHLEN
FR. BLASS
O. RIBBECK
DOM. COMPARETTI
R. KEKULÉE
A. CONZE
GEORG TREU
G. PERROT
U. KOEHLER
R. DAREST
HENRIE WEIL
E. CAILLEMER
P. FOUCART
R. C. JEBB
W. G. RUTHERFORT
WILLIAM GOODWIN
BASIL D. GILDERLEEVE
† HERMANN HELMHOLTZ
C. JORDAN
ÉMILE PICARD
EMIL DU BOIS-REYMOND
WILAMOWITZ VON MOELLENDORFF

Digitized by Google

ΣΥΝΕΔΡΟΙ ΚΑΙ ΠΑΡΕΔΡΟΙ

ΑΘΑΝΑΣΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν., Καθηγητὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορικῆς Σχολῆς.

ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ι., Καθηγητὴς ἐν Ἀγρινίῳ.

ΑΛΗΜΟΝΑΚΗΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ, Καθηγητὴς ἐν Χίῳ.

ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, Καθ. τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογικῆς Σχολῆς.

ΑΡΒΑΝΙΤΑΚΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ Δ., Καθηγητὴς ἐν Κερκύρᾳ.

ΑΡΓΥΡΙΑΔΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, πρώην διευθυντὴς τῆς ἐν Ἀθήναις Ῥιζαρείου Σχολῆς.

ΒΑΣΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ, Καθηγητὴς τῆς Λατινικῆς φιλολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΒΕΝΕΤΟΚΛΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, Γυμνασιάρχης ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.

ΒΟΡΤΣΕΛΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Γ., πρώην γυμνασιάρχης.

ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ, Καθηγητὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορικῆς Σχολῆς.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ, Γυμνασιάρχης ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.

ΓΡΑΤΣΙΑΤΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Λευκάδι.

ΓΡΥΛΛΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ, Σχολάρχης ἐν Νάξῳ.

ΔΕΛΛΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Γυμνασιάρχης ἐν Λευκωσίᾳ.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Γ., Καθηγητής.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ, Καθηγητὴς τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΕΥΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Σμύρνῃ.

ΖΑΓΓΟΓΙΑΝΝΗΣ Δ. Κ., Ὑφηγητὴς τῆς παιδαγωγικῆς ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΖΟΛΙΝΔΑΚΙΣ ΠΑΥΛΟΣ Μ., Καθηγητὴς ἐν Κρήτῃ.

ΖΟΛΩΤΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Γυμνασιάρχης ἐν Χίῳ.

ΖΟΛΩΤΑΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ, Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

ΘΑΛΗΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ, ἰατρὸς ἐν Ἀθήναις.

ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ, Καθ. τῆς ἐν Καισαρείᾳ Ἱερατικῆς Σχολῆς.

ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, ἐν Χίῳ.

ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Α., Γενικὸς ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ ὑφηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΚΑΡΟΛΙΔΗΣ ΠΑΥΛΟΣ, Καθηγητὴς τῆς ἱστορίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΚΑΣΙΜΑΤΗΣ ΚΟΣΜΑΣ Π., Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.

ΚΑΤΑΙΒΑΙΝΗΣ Κ. Σ., Διευθυντὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικοῦ Λυκείου.

ΚΑΦΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ Λ.

ΚΕΦΑΛΑΣ ΜΙΧΑΗΛ, Διευθυντὴς τῆς ἐν Σταυροδρομίῳ (Κωνσταντινουπόλεως) Ζωγραφείου.

ΚΛΑΡΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΗΛ., Κ[illegible] γητὴς ἐν Βώλῳ.

ΚΛΕΟΒΟΥΛΟΣ ΜΙΧΑΗΛ, Ἀρχ[illegible] διευθυντὴς τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχο[illegible]

Digitized by Google

ΚΟΙΚΙΛΙΔΗΣ ΚΛΕΟΠΑΣ, Καθ. τῆς ἐν Ἱερουσαλὴμ θεολογικῆς Σχολῆς.

ΚΟΚΑΛΗΣ Σ.

ΚΟΝΔΥΛΗΣ Δ., Γυμνασιάρχης ἐν Καλάμαις.

ΚΟΝΤΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Σ., Καθηγητὴς τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΚΟΡΦΙΩΤΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Β., Γυμνασιάρχης ἐν Λαρίσῃ.

ΚΟΥΖΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Διευθυντὴς τῶν ἐν Κωνστάντσῃ Ἑλληνικῶν ἐκπαιδευτηρίων.

ΚΟΥΣΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ, Γυμνασιάρχης ἐν Λαμίᾳ.

ΚΟΦΙΝΙΩΤΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Κ., Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ι., Ὑφηγητὴς τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ ΜΙΧΑΗΛ, Καθηγητὴς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν Λονδίνῳ.

ΛΑΒΔΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, Σχολάρχης.

ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, Ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων.

ΛΙΒΑΔΑΣ ΜΙΧΑΗΛ, Ὑφηγητὴς τῆς πολιτικῆς δικονομίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΛΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΗΛΙΑΣ, Γραμματεὺς τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ὑφηγητὴς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δικαίου ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΛΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α., Διευθυντὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορικῆς Σχολῆς.

ΛΥΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Πταισματοδίκης Ἐν Ἀθήναις.

ΛΑΛΙΑΚΑΣ ΗΛΙΑΣ, Δικηγόρος ἐν Κωνσταντινουπόλει,

ΛΑΤΣΑΣ Ι., Σχολάρχης Χαλκίδος.

ΜΕΝΑΡΔΟΣ ΣΙΜΟΣ, Διευθυντὴς τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων ἐν Λάρνακι.

ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ Θ., Ἐπιθεωρητὴς τῶν δημοτικῶν Σχολείων Ἀττικῆς.

ΜΙΧΕΛΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Δικηγόρος ἐν Χαλκίδι.

ΜΟΜΦΕΡΡΑΤΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ, Δικηγόρος ἐν Ἀθήναις.

ΜΟΥΣΤΑΚΑΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ., Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.

ΜΠΑΞΕΒΑΝΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ Σ., Καθηγητὴς ἐν Σύρῳ.

ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ ΡΗΓΑΣ, Καθηγητὴς τῆς ἀνατομικῆς ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΞΗΘΑΛΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Ἑλληνοδιδάσκαλος ἐν Ἀθήναις.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ, Καθηγητὴς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ ΛΕΟΝΤΙΟΣ, Διδάκτωρ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ, Καθηγητὴς τοῦ ἐν Σέρραις γυμνασίου.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΘΩΜΑΣ, Καθηγητὴς ἐν Θεσσαλονίκῃ.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Π. πρῴην γενικὸς διευθυντὴς τῶν δημ. σχολείων.

ΠΑΪΖΗΣ Π., Γυμνασιάρχης ἐν Λευκάδι.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ, Διευθυντὴς τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων ἐν Ἀνδριανουπόλει.

ΠΑΝΤΑΖΗΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ Ι., πρῴην γυμνασιάρχης Ἰωαννίνων.

ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.

ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΕΤΡΟΣ, γυμνασιάρχης ἐν Μυτιλήνῃ.

ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΙΔΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Καθηγητὴς ἐν Σμύρνῃ.

ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.

Digitized by Google

ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ ΙΩΑΝΝΗΣ στρατιωτικὸς ἰατρὸς ἐν Βώλῳ.

ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, Πρόεδρος τοῦ μετοχικοῦ ταμείου.

ΠΙΖΑΝΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν., Καθηγητὴς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.

ΠΟΛΥΚΡΑΤΗΣ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ Κ. Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.

ΡΑΓΚΑΒΟΠΟΥΛΟΣ ΓΚΙΚΑΣ, Καθηγητὴς ἐν Βώλῳ.

ΡΑΛΛΗΣ ΜΑΛΛΙΑΚΑΣ, Καθηγητὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορικῆς Σχολῆς.

ΣΑΒΒΟΠΟΥΛΟΣ Κ., Σχολάρχης ἐν Ἄστρει.

ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ ΑΝΑΣΤ., Καθηγητὴς τοῦ ἐν Σέρραις γυμνασίου.

ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, Καθ. τοῦ ἐν Βώλῳ Γυμνασίου.

ΣΙΔΕΡΗΣ Π., Καθηγητὴς ἐν Σάμῳ.

ΣΚΙΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ, Ὑφηγητὴς ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, ἔφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων.

ΣΤΕΡΓΙΟΓΛΙΔΗΣ ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ Ν., Γυμνασιάρχης ἐν Σάμῳ.

ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.

ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Διευθυντὴς τῆς ἐν Σμύρνῃ Εὐαγγελικῆς Σχολῆς.

ΤΣΕΡΕΠΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν., Καθηγητὴς γυμνασίου καὶ ὑφηγητὴς τῆς Ἰνδικῆς φιλολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΤΣΙΒΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ, εἰσαγγελεὺς τοῦ Ἀρείου Πάγου.

ΤΣΙΡΙΓΩΤΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ Γ., ἐπιθεωρητὴς τῶν δημ. σχολείων τοῦ νομοῦ Λαρίσης.

ΦΟΥΝΤΗΣ ΣΤΑΥΡΟΣ, Σχολάρχης.

ΧΑΪΝΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ, Δικηγόρος ἐν Χαλκίδι.

ΧΑΛΚΙΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, πρώην Γυμνασιάρχης ἐν Ἀθήναις.

ΧΑΡΔΑΒΕΛΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Σχολάρχης ἐν Γαλαξειδίῳ.

ΧΑΤΖΙΔΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν., Καθηγητὴς τῆς γλωσσολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΧΑΤΖΙΔΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν., Καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΧΑΤΖΗ ΖΩΓΙΔΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ Γ., Καθηγητὴς ἐν Λαρίσῃ.

ΧΟΥΡΜΟΥΖΗΣ ΚΛΕΑΝΘΗΣ, ἐπιθεωρητὴς τῶν δημοτικῶν σχολείων.

ΧΡΙΣΤΙΔΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Σχολάρχης ἐν Φεραῖς.

ΨΑΛΤΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν., Καθηγητὴς ἐν Τρικάλοις.

Digitized by Google

Α' ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ ΚΑΙ ΦΡΑΣΕΩΝ

α' Ἑλληνικῶν

Α

ἀϐαρό 28
Ἀϐρέας 28
ἀϐροῦτες 29
ἀϐροὺϝες 368
ἄγημα 27
ἀγιζόμενα - ἁγνιζόμενα 251
ἀγκαλίς 20, 21
ἄγχαρμον 30
Ἀδαῖος 26
ἀδή 22
ἄδισκον 27
ἀδραιά 22
ἀθόρυϐος 206
Αἰγαί 17
Αἰγίνιον 58
αἰγίποψ 19, 26
ἀθιϐολή 134
αἱρετιστής - ἐρεθιστής 471
αἱρόμενοι - ἀράμενοι 73
Αἰσχύλος 163 σημ.
αἰσχύνη κακή 222
αἴσωφος 133
ἀκόντιον 20, 21
ἀκρέα 22
ἀκρουνοί 367
Ἀλάσσα 436
Ἀλέκτορα 436
Ἁλία Ἀλιάκμων 17, 26
ἄλιζα 26
ἄλλ' ἄττα - ἄλλα τὰ 475
ἀληθινά = ἀληθινῶς 474
ἀλλήλοις - ἀλλήλους 71
ἀλόντας - ἐλθόντας 415
ἀμαλός 20, 21
ἂν δεξαμένους - ἂν ἐνδεξαμένους 420
ἀνδραγαθίσαντες 476
ἀνακαθαίρεσθαι (λόγον) 207
ἀναπίνου 133
ἀνήρ - ἀνήρ 77
ἀνήρηντο - ἀνήρητο 79
Ἀνθεμοῦς 27
ἀντιάδες - ἀντιφυάδες 476
ἀντιϐαίνειν πρός τινα 198
ἀντραμιθεά 136
ἀντριχουκκεά 133
ἀντραγάτης 133
ἀντρολίανος 133
ἀντρὸς 436
Ἄνω Μακεδονία 56
Ἀνώϋρα 436
ἄξος 18, 22
ἀορτή 20
ἀπάλιουρας 133
ἀπάξιος 218
ἀπέδωκεν - παρέδωκεν 471
ἀπευκτόν 184
ἀπλάτανος 133
ἀπὸ - ἐπὶ 252
ἀποδεδρακότες - δεδρακότες 73
ἀποδῦναι - ἀποδυθῆναι 242
ἀποδείκνυσθαί τι 251 κἑ.
ἀπόξω 476
ἀποσπάσασθαι - ἐπισπάσασθαι 374
ἀποφαντικῶς - ἀποφατικῶς 471
ἀπόφανσιν - ἀπόφασιν 471
ἀπφά, ἀπφία, ἀπφῦς 119
ἄρα οὖν 68
Ἀργεάδαι 52

Digitized by Google

ἄργελλα 19
ἀρκόν 28
ἄρκος καὶ ἄρκοντας 436
Ἄρνισσα 17, 26, 27
ἀρματωλοί 133
Ἄρπαλος 26
Ἀρσέας 27
ἀρχερίζω 133
(τῇ) ἀρχῇ ἀντὶ τοῦ κατ' ἀρχάς 220
ἄς 361
ἄστεως 242
ἀσφάλαχτος 134
ἄτσαλος 362
ἄττα 119 σημ. 1
Ἀτθίς, Ἀτθικός, Ἀττικός 119 σημ. 1
αὐτόν - αὐτοῦ 399
αὐτόν - αὐτοί 392
αὐτὸν μέν - τὸ μέν 372
αὐτοῦ που - αὖ τόπου 476
ἀφιῆς - ἀφίησι 75
ἄφοβος φόβων 223
ἀφόντα(ς) 68
ἀφοξυλεά ἀφροξυλεά 134
ἀφορμηθέντας - ἐφορμηθέντας 427
ἀφυβρίσῃ - ἐφυβρίσῃ 76

B

βαδελεγεῖ 29
βαργεστῶ 133
βάρσανο 134
βκιός 439
βόθρακος καὶ βόθρακας 436
Βοττιαῖοι 59
τὸ βοῦρος, τὰ βούρη, τὸ βουρίν 441
βραδείας - βραχείας 423
βραχὺ γάρ τι - βραχὺ γάρ τό 383
βρενδύεται 27
βρέσκομαι 134

Γ

γαβαλά 17, 129
γαῖα - γέα 461 σημ. καὶ 470
γάιδαρος, γαϊδούρα, γαΐδούρι 143, 368
γαϊδουρίζει, γαϊδουρκά 143, 368
γαλάτου 437
γεῖτος καὶ γείτονας 436
γιὰ γιατί 64
γιανὰ - νὰ 63
γίγνοιτο - γίγνοιντο 75
γλάφυ πετρῆεν - κέρα φυπέσῃ 476
γλυκυθυμία 201
γνάλας 20
γυρίτας 18

Δ

δαίτας 20, 21
δανῶν 27
δάρατον 18
Δάρρων 18
δ' ἔδει ἰέναι ἀντὶ δὲ διεξιέναι 71
τὸ δεῖν 438
δὲ λόγον - δ' ἔλεγον 382
δές = δὲν 134
Δευάδαι 22
διάθεσις (νόμων) 178
διακόνησις 196
διακόνιον 19, 20
διαμάχη 198
διαμένοιτε - διαμενεῖτε 79
διανεμοῦντα - διατεμοῦντα 79
διανὰ 63 κἑξ.
διαρθροῦσθαι ἀντὶ τοῦ διορίζεσθαι 218
διαριθμεῖσθαι περί τινος 193
Διασταί 28
διανανθῆναι - διαξηρανθῆναι 471
διαφανῶς (ἄριστοι) 187
διαχρήσασθαι 364
διδασκαλια 268 κἑξ.
διέτεμνεν - διέτεμεν 78
διέφευγεν - διέφυγεν 73
διόρθωσις 208
Διθύραμβος 367
δόρκορ ἀντὶ δόρκους 76
δράμις, δράμιξ 18, 22
δρέξε 134
Δώσων 28 καὶ σημ.

Digitized by Google

Ε

ἐγγύη ἐγγυῆσαι 176
ἐνεγυήσατο - ἐνεγγυήσατο 265
ἐγένετον 312
ἐγιὼ ἐγιώνυ 121
ἐγκαθορμισάμενοι - ἐγκαθορμισάμεναι 393
ἐγχειριοῖεν - ἐγχειριεῖν 77
ἔδει τοὺς - ἐδέοντο 421
Ἔδεσσα 27
ἔδωκε = πληγὴν ἔδωκε 476
ἔθνος 11 καὶ σημ.
εἰληφέναι τὴν ἀρχὴν - εἰληχέναι τὴν ἀρχὴν 476
εἶμα 461 σημ.
εἰς ἃ ἀντὶ τοῦ δι' ἃ 200
εἰς τὸ παραχρῆμα 220
εἶτε - εἴτ' ἐν 71
ἐκκοιμᾶσθαι 225
ἔκσπονδον - ἔκσπονδοι 387
(οἱ) ἐκτὸς 187
ἐκ τόσου 212
ἐκτρέπεσθαί τινι 259
ἐλάνη 19, 20, 26
Ἐλευθέρα Μακεδονία 56
Ἐλιμιῶται 56
Ἑλλὰς Ἕλλην 9
ἐλπὶς ἀντὶ προσδοκίας 216
ἔμπειρος περί τινος 192
ἓν πρὸς ἓν 222
ἐνδυναμῶ - εὐδυναμῶ 476
ἐν τῷ ζῆν - ἐν τῷ 378
ἐν τῷ αὐτῷ καθημένους - διὰ τὸ ἐν αὐτῷ 419
ἐν ᾧ τὰ πλείω· τὰ πλείω 378
ἐξείη - ἐξῇ 79
ἐξεπολιόρκησεν - ἐξεπολιόρκησαν 374
ἐξήγησις 189
ἐξιέναι ἀντὶ τοῦ ἁμαρτάνειν 215
ἐπ' - ὑπ' 74
πί τινι κατηγορεῖν, δίκην ὑπέχειν, κρίνεσθαι 246
πακτρίδας - ἐπακρίδας 80
ἐπέρυσι 134
ἐπήβολος 19
ἐπί τινος καλεῖν, κρίσιν ὑπέχειν, ἀπολογεῖσθαι κ. τ. τ. 254 κἑξ.
ἐπί τινας ἄγειν, ἀξιέναι, πέμπειν 257
ἐπιδειπνίδες 19
ἐπιμελεῖσθαι (καθ' ἑαυτό) 190
ἐπιστῆναί τινι 246
ἐπιψηφίζειν 254
ἐρεθίζει τε - ἐρεθίζεται 471
ἔρθομαι ἔρθουν 134
ἐρινάδες 18
ἐρκίτας 18
ἑστίασιν - ἑστίαν 74
ἐστράτευσεν - ἐστράτευσαν 374
ἐτόλμησαν - τολμήσασαι 379
εὐαγής 176
εὐεπίβατον - ἐπιβατόν 72
εὔοπλοι - ἔνοπλοι 476
εὐχεῖνος 134
εὐπειθής τινος 191
εὕρεμα 476
Εὑρέσις 436
εὑρίσκεσθαι (τιμωρίαν) - ποιεῖσθαι τιμωρίαν 369
εὐτρεπισθῆσιν - εὐπρεπισθῆσιν 476
ἔφασαν ἂν δέξασθαι - ἔφασαν δέξεσθαι 420
ἐφύβριζον, ἐφυβρίζων - ἀφύβριζον, ἀφυβρίζων 78
ἔχασα - ἔχυσα 476
Ἐχέδωρος 17, 26
ἔχειν - ἔχοντα 373
ἔχητε - ἔχωσι 383
ἔχοντα - ἔχοντε 372
ἐχόλεσεν - ἐχόλωσεν 73
ἐχρῶντο - μετεῖχον 376
ἐψές 134
ἐψηματου 437

Ζ

ζέρεθρον 20, 21, 27

Η

ἡγεμονῶ 190
ἤθελον - ἦλθον 424

Digitized by Google

ἦθη ἀντὶ τῆς διατριβῆς 203
Ἡμαθία 28
ἥρμοζον - ἥρμοξεν 364
ἡττᾶσθαι πρός τι 228

Θ

θαλάσσου 436
θάρη 441
θεμελιοί 439
θεσμός - δεσμός 80
θηκάμενος - καθήμενος 476
Θούριδες νύμφαι 29
Θρέπτος 142
Θυρειδίδης 367
θύω - θύομαι 211
Θωρόθεος 367

Ι

ἴδρη 441
Ἱεράπυτνα 58 σημ.
Ἰλλυρίς διάλεκτος 25
ἱμάτιον - εἶμα 461 σημ.
ἵππος 28

Κ

Καλαβασοῦ 436
καθ' ἑαυτό - καθ' ἑαυτόν 78
Κάθικας 436
καθιστῆτε - καθιστῆται 383
καὶ ἄλλας ἐπλήρουν αἷς - καὶ ἄλλαι αἱ πληρούμεναι 393
καὶ γὰρ 254
καλαρύην καλαρρυFαί 368
καλεῖν ἐπὶ τοῦ δήμου 255
κάλιθος 28
κάλλιστα κεῖσθαι συνόδου 243
κἂν εἷς-κάνείς 362
κανενοῦ 436
κάουρος καὶ κάουρας 436
κάραβος 20
καραβοκυροῦ 436
καρπαία 19, 27
καρτερεῖν (ἐν ταῖς ἡδοναῖς) 202
Κάστορος Λίμνη 17
κάστρο 362
κἂτ - καὶ 378
κατάγεσθαι - καταρέσθαι 471
καταλείπων - καταλιπών 73
κατὰ τροπὴν - κατατροπῇ 476
κατεάξας 242
κατενεχθέν - κατενεχθέντα 72
κατεστρέψατο - κατεστρέψαντο 379
κατηγοροῦμαι 362
κε - καὶ 476
κεβαλή - κεβλή 17, 139
Κεβαλῖνος 139
κείθομαι 135
κερόμπολι 133, 135
κεφαλᾶς 138
κικκάλι 163 σημ. 2
Κοῖνος 27
κοινός 114
κοῖος ἢ κοῖον 18 καὶ σημ.
κόλλοπας - σκόλοπας 471
κομ(μ)άραι κάμοροι 19, 20
κόμπουλα κουμπουλεά 351
κοντοῖς - κόντοις 78
κόρακας 436
κοράσιον 19
κόρων καὶ κορῶν 440
κουλᾶ 362
κουρὰ κουράζω 362
κουρφοξυλεά 134
Κοφίνου 437
Κράτερος 27
κρατυνάμενοι αὐτὴν ναυσί τε - κρατυνάμενοι αὐτὴν (ναῦς τε) 406
κρεάρι 135
κριθθάριν 132, 135
κρυπτεία 195
κυπάρι 135
Κύπρους 437
κύρις κυροῦ κυρά 137
κυροῦ 436
κύρνοι 40
Κύρρος Κυρρῆσται 28
κυτάζω ἀντὶ κυπτάζω 133
κωρύκους 18

Digitized by Google

Λ

λαχτίζει - χαχίζει 471
Λάρνακας 436
Λείβηθρον 58
Λεμεσοῦ καὶ Λεμεσοῦς 436
Λεῦκος 57
λισσόν 19, 20, 27
Λόφου 437
Λύγκος Λυγκησταί 28, 56

Μ

μάγερης καὶ μάγερας 136
μάγκιπας 436
μαζὶ μὲ 68
μακεδνῆς 17
Μακεδνόν 4, 53
Μακεδονιστί 49
Μακέται - τία 17
μακρὰν εἶναι τοῦ αἰνεῖσθαι - μακρὰν εἶναι τὸ αἰνεῖσθαι 476
μάραθθον 132
μαστίχιν - μαστίχην 476
μάστορης καὶ μάστορας 136
ματὰ καὶ μάτα 135
μέλη 441
μέντοι ὅμως 188
μετεκβαίνειν 209
μετ' ὀλίγον ὕστερον 220
μὴ ἄλλοτε ἄλλο τε - μὴ ἄλλο τε 383
μηδέν σε - μὴ δή σε 364
μνημούρι 133
μονορούφιν 438
μοῦλα 144
Μόψος ἀντὶ *Μόξος* 70
μόχηρος 18, 21
μυρσεά 135
Μύρτου 437

Ν

ναυάγιον - για - γῶ 176
νέα Ἑλληνικὰ κατὰ τὸν 11ον αἰῶνα 361-3
νεράγγια 163 σημ. 2
νηΐτην - νηΐτῃ 410
Νήσου 437
νοεῖται - νοεῖτε 476
νομικός 179
νοῦ 436

Ξ

Ξανδικός 27
ξηροπυρίτας 27
ξυγχωρεῖν - εἰ ἐξῆν χωρεῖν 421
ξυνήεσαν δ' ἐς - ξυνῄδεσαν δὲ 425

Ο

Ὀδοῦς 437
ὅμοιον ἀντὶ τοῦ ὁμοίως 185
ὅμοροι - ὅμορον 426
ὂν - ἂν 373
ὀνομᾶτος 137
- ονα καί - ω συγκριτικά 189
ὁ ὁποῖος - ὁποῖος 474
ὅπερ ξυνεβάλετο - προσξυνεβάλετο 379
ὁπλαί 20
Ὀρεστίς Ὀρέσται 28, 56
ὀρνεοσκόποι - ὀρνοσκόποι 72
ὅτι νά 68
οὐ διελέλυντο - διελέλυντο 416
οὐκ ἐν θοίνῃ λέγειν 226
οὔλη 441
ὄφιεντρα 135
ὄχινα 135

Π

παιγνιώτης 362
παιδεῖος 213
παππᾶς 119 σημ. 2
παπούκια 163 σημ.
παρὰ πόλιν - παρὰ πόλει 256
παράγεσθαι - προσάγεσθαι 382
παραδοῦναι - ὅπως παραδώσουσι 421
παρεμβολή 20
παρεμίγνυ - παραμιγνύς 74
παρεχόμεθα - παρεχόμενοι 410

Digitized by Google

παρουσιάζομαι 135
τὸ πᾶς 439
πασκαβάλι 135
Πασκάτου 437
πατεῖν πατεῖν 438
πατραχήλι 136
πάχη 441
πεδιάς 181
Πελαγόνες 56
πέμψαντες ἀντὶ *πέμψαντος* 70
πέρδικα 136
περί τινα ἔστι τι 256
περικυλισθείς - περικυλινδηθείς 272
Περσικά 210
Πέτρα 57
πετραμιθεά 136
πετυλαχαίνω 133
πέχαρι 28
πῄ τῇδε 204
Πίερες Πιερία 57-8
πιθώνω 136
πιλαίμι 136
Πίμπλα καὶ Πίμπλεια 58
πίνος ἀντὶ τίνος 133
πιστόν - πίστιν 379
τὸ πχεῖν καὶ τὸ πόπχειν 438
πλιθάρι 136
ποιήσειν - ποιεῖν 74
πολλή 470
πολύπονος 195
(οἱ) πόρρω (νομοθέται)
Ποσειδῆν-Ποσιδήιον - Ποσοιδᾶν 461 σημ.
πόσεως - πτώσεως 476
πορφύρειν - πορφυρίζειν 476
που χρήσιμον ὑμῖν - που ὑμῖν 383
πρακοντεά 136
πράττοι - πράττει 76
πρέσβεις - [ἔπρασσον) 370
πρίτα 136
προκαλεσάμενοι - ἐπικαλεσάμενοι 382
πρόμυτα - πρώμητα 476
προσγυμνάζειν τινί 224
προσκαθεζόμενοι - προσκαθεδούμενοι 78
προσοῦσα - προςπεσοῦσα 244
πρόσταξις 190
πρὸς χάριν 68
προτέλεια 260 κἑξ.
πρότερον ἀντὶ τοῦ μᾶλλον 184
προχειρίζεσθαι 212
πρῶτον - πρῶτος 80
Πτολεμαῖος 20
Πύδνα Πύτνα 58 καὶ σημ.
πυλαυρός 27

Ρ

ρκός 439

Σ.

σάρισα 26
σαυτορία 18, 21
σὲ καὶ σιέ 144
σέβειν 220
σελλοχάλινα 362
Σευάδαι 136
σπονδὰς λύειν 241
Σιμίας καὶ Σιμμίας σιμός 113
σιμιγδάλι 113
σκιός 439
σκληρῶς (διαμάχεσθαι) 186
σκοῖδος 61
σκότη 441
σκουλλυόπετρα ἀντὶ σκολόπενδρα 59
σοὺ ἀντὶ σύ 121
σπάλαθθον 135
σπονδὰς αἰτοῦσιν - σπένδουσιν 411
Σπυρίδωνας 436
στέμμασι - ἐσθήμασι 385
στήθη 441
τὸ στραφῆν 438
Σύμπουλας
σφάλαχτρο 134
σφανταλώνω 133
σφετέρας - σφᾶς 77

Τ

ταῦτα τελευταῖα - τὰ τελευταῖα 379
τε θήσεται - τεθήσεται 412

Digitized by Google

τέσσερεις 136
τέλειός τινος 214
τετραμιθεὰ καὶ τριανταμιθεά 136
τινά - τινί 407
τίς τίνος 436
τιτύρινον 18
τὸν ἀντὶ τοῦτον καὶ του ἀντὶ αὐτοῦ 362
του ἀντὶ τοῦ 69
τουμπερόρριζα 136
τούπίσου 362
τοῦτον ζημιώσεσθαι - ζημιωσόμενον 380
τοῦτό τε ἀσφαλές - τό τε ἀσφαλές 389
Τρίκκη καὶ Τρίκη 120
Τύχωνας 436

Υ

Ὑδροῦντα 362
ὑπεξαιροῦσι - ἐπεξαίρουσι 476
ὑποκάτου 362
ὑπολαβεῖν ἀντὶ τοῦ γνῶναι ἢ ξυνεῖναι 189
ὑπονομεύσαντες — ὑπονοθεύσαντες 364
Ὕψωνας 436

Φ

τὰ Φάρσαλα 58
τὰ φάς καὶ τὸ φαεῖν 439
φαυλότης ἀντὶ πονηρίας 219
φερομένου - φερόμενον 79
φιλέλλην 54 καὶ σημ.
φιλοφροσύνη 185
φκιοῦ καὶ φχιοῦ 144
φλύαρος - ρία - ρῶ 176
τοῦ φοῦ 439
φούσκα 362
φράζει ἀντὶ τοῦ φησί 188
φράζειν ἀντὶ τοῦ λέγειν ἢ νοεῖν 227
φυγὴ ἀντὶ φυγών 364
Φυλακαί 58

Χ

χαλεπούς - χαλεπῶς 392
χαλκός Χάλκας 30, 62
χαραυγή 133
χάριν - ἕνεκα 68
Χαρμοσύνου 142
χάς 439
χάρων 19, 20
χαώσεις 362
χείλη 441
χειμώνων ἀνυποδημασίαι 196
Χλώρακα 436
χρεὼν εἶναι 194
χρυσός φαίνεταί τι, χρυσὸν δεικνύναι τί 244 κἑξ.
χρηστὸν ἀντὶ τοῦ ὀρθόν 205
χρυσοφός 133

Ψ

ψιγάλα 136
(εἰς) ψόγον (ἄγειν τινά) 209
ψυχοσόους 142

Ω

ᾧ συμφώνως λέγει - ᾧ συντόνως δέ 476
ὡς ὅτι βέλτιστον 67
ὥσπερ - παρὰ 406
ὥστε λοιπόν 68
ὦφλε - ὤφειλε 242

Digitized by Google

β' Λατινικῶν

Affectus 97

Cum 105
cum μεθ' ὁρισ. 107

Dubito an 101
dubito num 104

Iudicium facere 98

Littera 83
locum habeo 106

Malo 83

Nonnusquam 101
Noster 83

O ἐπιφώνημα 431 κἑξ.
opus est 105

Praepositio 83
pro 94. 108

Quod 106

Recedere a mari 84

Sequor ad 106
si μεθ' ὁριστικῆς 88 κἑξ. 105. 106

Terminus medicus 102
tum - tum 106

Ut non 105

Β' ΠΙΝΑΞ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

α' Ἑλληνικῆς Γραμματικῆς

αι - ε 474
ἄκλιτα οὐδέτερα εἰς - ιν - ας - ος 438 - 9
ἀπαρέμφατα ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἑλλην. 438
ἀφομοίωσις νj, νσ, ρj, ρσ, λσ, καὶ λj 469
γενικαὶ ἀρσενικῶν καὶ θηλυκῶν εἰς - ου καὶ - ους 436-7
γενικαὶ οὐδετέρων εἰς - ατου καὶ - ου 437-9
διπλᾶ καὶ ἁπλᾶ σύμφωνα ἐν κυρίοις ὀνόμασιν 113 κἑξ.
διπλοῖ καὶ πολλαπλοῖ τύποι κυρίων ὀνομάτων 465
διπλοῖ καὶ πολλαπλοῖ τύποι τοπωνυμιῶν καὶ ἐθνικῶν τὸ πάλαι καὶ νῦν 463-4

ει - ι 458 κἑξ.
ἐπένθεσις 469
ἐπιρρήματα εἰς - ει ἀντὶ - ι καὶ εἰς - ι ἀντὶ - ει 468

Καταλήξεις ὀνομάτων
- ᾶδες - αῖοι - ᾶτοι πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ 138-9
- ιᾶται 463
- αῖοι 139
- ας - αδος 29
- εᾶται καὶ ἀντὶ - ιᾶται 463
- έας καὶ - είας καὶ - ίας ἀναμὶξ 465
- εῖα ἀντὶ ῦ(ι)α 464
- είδης 461
- εικός 462
- ειον καὶ ἀντὶ - ιον 464
- εῖται 462, 467
- ηίδης 462
- ια μετὰ μακροῦ α ἀντὶ ια μετὰ βραχέος α 466
- ιας ἀντὶ - ειας - εας 465
- ιᾶται ἀντὶ - ειᾶται - εᾶται 463
- ίδης ἀντὶ - είδης 463
- ικός ἀντὶ - εικός 462
- ις ιδος 29

-ίτης ἀντὶ -είτης 462
-κλίδης ἀντὶ -κλείδης 462
-υα -υη 125, 175-6
τα κατάληξις πρωτοκλίτων ὀνομάτων 20, 29
μέσα 6, γ, δ, ἀντὶ δασέων 29-33, 367.
μεταπτωτικαὶ σχέσεις 460 σημ.
μὴ μεθ' ὑποτακτικῆς ἐνεστῶτος 364
ῥήματα ἀναύξητα ἢ κακῶς ηὐξημένα 361-2
ῥήματα εἰς -ώνω 126
σύγχυσις τῶν συζυγιῶν καὶ φωνῶν τῶν ῥημάτων 361
σύμπλεγμα φθόγγων υη-υα
σύμφυρσις τύπων καὶ συντάξεων 67-8
ὑποτακτικὴ ἀντὶ μέλλοντος 362

β' Λατινικῆς Γραμματικῆς

ἀπαρεμφ. παρακειμένου σφαλερὰ χρῆσις 105
ἀπόδοσις ἀναλήθους ὑποθέσεως 85
consecutio temporum 91
μετάπτωσις ἐκ πλαγίου λόγου εἰς εὐθὺν 88
παρακειμένου σφαλερὰ χρῆσις 103, 104
παρένθεσις εἰς ἀλλότριον λόγον ἰδίων παρατηρήσεων καθ' ὁριστικὴν 88
τετελεσμένου μέλλοντος σφαλερὰ χρῆσις 104
ὑπερσυντελίκου σφαλερὰ χρῆσις 103, 104, 106 (τετράκις), 107
ὑποτακτικῆς σφαλερὰ χρῆσις 103

γ' Ῥωμαϊκῆς Ἀρχαιολογίας

Atinium plebiscitum 428 κἑξ.
Δημαρχιακὴ ἔνστασις 109 κἑξ.

Γ' ΠΙΝΑΞ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

α' Ἑλλήνων

Ἀγαθίας ἀπ. 10, 11, 16, 17, 20. 2, 9. 3, 6. 21, 22
Ἀθήναιος 18 σημ.
Αἰσχύλος 384
Ἀριστοφάνης 378, 422
Δέξιππος ἀπ. 19
Δημοσθένης 409
Διόδωρος 373, 374
Διον. Ἁλικαρν. Ρ. Ἀρχ. Ζ'. VII, 5. XLIV, 3 σελ. 24 1Αὐτ. LXIII, 1. 3 LXXII, 2 σελ. 242. Η'. II, 5. IV, 4. XXVI, 6. XXXIII, 4. XLIII, 2 σελ. 243. Αὐτ. LXVIII, 3. LXXI. 6 σελ. 244. Θ'. X, 3. XIV, 7. XVII, 4. XX, 4. XXII, 1. XXV, 1 σελ. 244. Αὐτ. XXVIII, 2. XXXI, 2. XXXIV, 1 XLIX, 2. CXIII, 5 σελ. 245,
— Ζ'. XLIII, 1 σελ. 245. Αὐτ. L, 1. LVII, 2. LVIII, 2 σελ. 246. Αὐτ. LIX, 4 σελ. 247. Αὐτ. LIX, 4. LIX, 7. LXII, 4. LXXI, 1 σελ. 250. Αὐτ. LXXII, 15. LXXIII, 4 σελ. 251.
— Η'. I, 1. V, 5. XXIII, 3 σελ. 252. Αὐτ. XXVI, 1. XXXV, 5. XXXIX, 3. LI, 3 σελ. 253. Αὐτ. LII, 4. LXII, 1. LXV, 4. LXXII, 2 σελ. 254. Αὐτ. LXXIII, 3. LXXVII, 1 σελ. 255. Αὐτ. LXXVIII, 3. LXXXII. 6. LXXXIV, 1. LXXXV, 4. LXXXVI, 1 σελ. 256
— Θ'. I, 2. VI, 1. IX, 9 σελ. 257. Αὐτ. XII, 5. XV, 6. XXVIII, 1 σελ. 258. Αὐτ. XXIX, 3. XXXVI, 3. XXXIX, 5. XLVI, 4. LIII, 3. LVIII, 16 σελ. 259. Αὐτ. LXIII, 3. LXVIII, 1. 15. 22 σελ. 260.

Digitized by Google

— Γ'. VIII. X. XXV. XXXII σελ. 262. Αὐτ. XXXIV. XXXV. XXXIX. XLIII. LIII. σελ. 263. Αὐτ. — ΙΑ'. I. III. V. IX. XX. XXI. σελ. 264. Αὐτ. XXVI. XXVII. XXVIII σελ. 265
Εὐνάπιος ἀπ. 49, 62, 79, 84
Ἡρόδοτος 369, 384
Κεκαυμένος 361
Λουκιανός 408
Μάλχος ἀπ. 13, 14, 16, 18
Μένανδρος ἀπ. 28, 43, 64, 66
Νικόλαος Δαμασκηνός ἀπ. 1, 3, 4, 18, 32, 45, 48, 53, 55, 59, 65, 86, 94, 17, 30
Ξενοφῶν 422, 427
Ὀλυμπιόδωρος ἀπ. 24
Παυσανίας Δαμασκηνός ἀπ. 3, 4
Πλουτάρχ. Ἠθ. Ἔκδ. Βερν. vol. III. 357, 26. 358, 25. 362, 22. 364, 18. 364, 25. 367, 23. 385 σελ. 269-270
— 362, 3. 362, 15. 362, 20 σελ. 267-268
— 356, 19. 362, 10 σελ. 268
— vol. VI 369 σελ. 272
Πρίσκος ἀπ. 3, 7, 8
Σοφοκλῆς 384

β' Ῥωμαίων

Cic. Phil. X, 37 σελ. 432-433
— XIV, 31. σελ 431
— imp. Pomp. 2 σελ. 434
— Brut. 112 σελ. 433
— Legg. III, 2 σελ. 112
Caes. b. c. I, 7 σελ. 112

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ

Σελ.	242	στίχ.	9		ἀναγν.	LXIII.
»	250	»	5	(κάτωθεν)	»	LXXI, 1.
»	253	»	9	»	»	202, 3 (LI, 3).
»	254	»	9		»	LXII, 1.
»	255	»	13	»	»	244, 14 (LXXVII, 1).
»	257	»	7	»	»	IX, 9.
»	261	»	3		»	nuprias parandas.
»	265	»	15		»	editores.
»	377	»	15		»	καὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἀμύνεσθαι ἀντὶ καὶ ἐν αὐτῷ, τὸ ἀμύνεσθαι.
»	»	»	23		»	ἢ [ἐν τῷ] ἀντὶ ἤ [ἐν τῷ].
»	382	»	23		»	ὑμῖν ἀντὶ μή.
»	386	»	27-28		»	μετ' αὐτὸ ἀντὶ ἀντ' αὐτοῦ.
»	417	»	1-2		»	πρὸς τὴν εἰρήνην ἀντὶ πρὸς εἰρήνην.
»	470	διαγραπτέον τὸ ἀνάρμοστον παράδειγμα πολFja ποιλά κτλ. διότι παρὰ λ δὲν γίνεται ἐπένθεσις.				

Digitized by Google

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΡΓΥΡΙΑΔΟΥ, Ι., Κριτικαὶ καὶ ἑρμηνευτικαὶ διορθώσεις εἰς Θουκυδίδην, σελ. . 369

ΒΑΣΗ, Σπ., Πάρεργα, σελ. 81
— Ζητήματα Ῥωμαϊκά, σελ. 109, 428
— Ad Dionysii Halicarnasensis antiquitatum Romanorum a Carolo Jacoby editarum volumem III adnotationes criticae, σελ. . . 241
— Ad Dionysii Halicarnasensis antiquitatum Romanorum librum X et XI, σελ. 262
— Πλουτάρχεια, σελ. 266
— Κικερώνεια, σελ. 431

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ Συμβούλιον, σελ. 496

ΕΚΘΕΣΙΣ τῆς ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπείας, σελ. 483

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας, σελ. 491
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ Ἑταίρων, σελ. 497
ΚΟΥΖΟΥ, Γ. Ι., Ἐπιγραφαὶ ἐκ Κωνστάντσης, σελ. 345

ΛΟΓΟΔΟΣΙΑ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου, σελ. 479

ΜΕΝΑΡΔΟΥ, ΣΙΜΟΥ, Ἡ γενικὴ κατὰ Κυπρίους, σελ. 435

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ, Γ. Σ., Σκοτειναὶ σελίδες τῆς Ἀθηναϊκῆς Ἱστορίας, σελ. 273
ΠΑΝΤΑΖΗ, Μ. Ι., Περὶ τοῦ νόθου τῶν Πλάτωνος νόμων, σελ. 177
ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Γ. Α., Κριτικαὶ παρατηρήσεις εἰς ἱστορικῶν ἀποσπάσματα, σελ. 69
ΠΡΑΚΤΙΚΑ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας, σελ. 471
ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ τοῦ ἔτους 1896, σελ. 477

Digitized by Google

Χατζιδακι, Γ. Ν., Περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων, σελ. . 3
— Περὶ τῆς γενέσεως καὶ χρήσεως τῶν μορίων *γά*, *διὰ γὰ-γιαγά*, σελ. . 63
— Κοσκυλμάτια, σελ. 113
— Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος μέρος Δ'. — Ἡ κοινὴ γλῶσσα ὑπὸ H. Paul, σελ.. 145
— Βιβλιοκρισία, σελ. 238, 361
— Ἡ λέξις γάιδαρος εἶναι ἀποδεδειγμένως Ἀραβική, σελ. 69
— Περὶ φαινομένων τινῶν φθογγικῶν ἀνωμαλιῶν, σελ. 458
— Περὶ τοῦ λj καὶ περὶ ἐπενθέσεως, σελ. 469
Χατζιδακι, Ι. Ν., Περὶ παραλλασσόντων ὁλοκληρωμάτων, σελ. 230
— Μηχανικὴ ἰδιότης τῶν ἀρτιπαγῶν κέντρων καμπυλότητος, σελ. . . . 352
— Ἀναλλοίωτοι συναρτήσεις διαφορικῶν παραστάσεων, σελ. 451

Α' Πίναξ λέξεων καὶ φράσεων, σελ. 501
— α' Ἑλληνικῶν, σελ. 501
— β' Λατινικῶν, σελ. 508

Β' Πίναξ πραγμάτων, σελ. 508
— α' Ἑλληνικῆς Γραμματικῆς, σελ. 508
— β' Λατινικῆς Γραμματικῆς, σελ.. 509
— γ' Ῥωμαϊκῆς Ἀρχαιολογίας, σελ. 509

Γ' Πίναξ Συγγραφέων, σελ. 509
— α' Ἑλλήνων, σελ. 509
— β' Ῥωμαίων, σελ. 510

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google